ئەبەيدۇللا ئىبراھىم

تۈندىكى چاقماق

Abaydulla Ibrahim

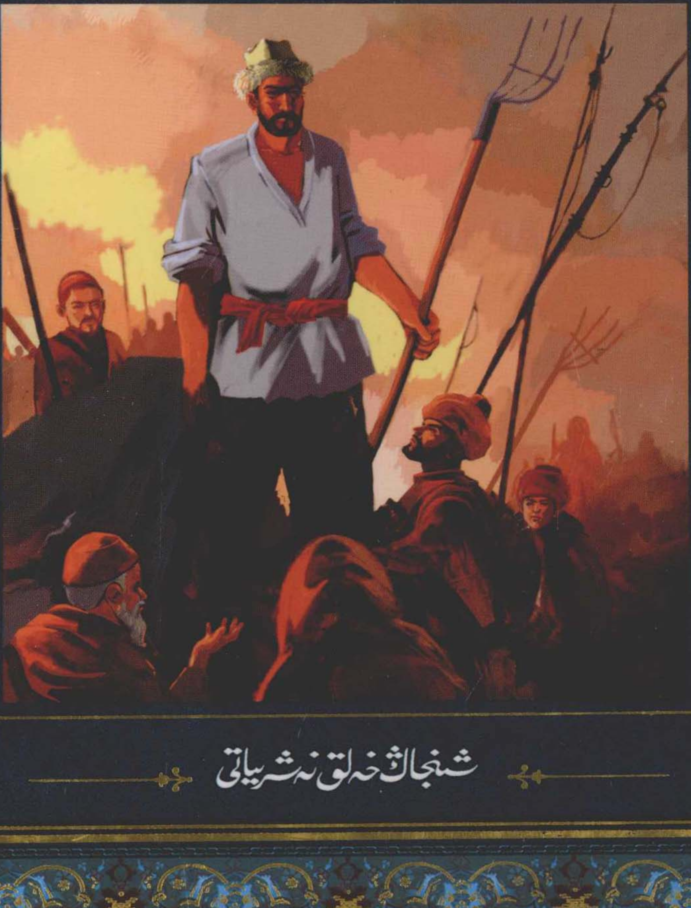

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئەسەرلىرى

تۈندىكى چاقماق
بەشىنچى ئوغۇل
ئاجايىپ كۆزلەر
ساياھەتنامە
ئۈچ غەزەل
بوز دالا
داغ

ISBN 978-7-228-11528-0
9 787228 115280 >
定价: 50.00 元

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئەسەرلىرى

تۈندىكى چاقماق

(رومان)

常州大学图书馆
藏书章

4

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

www.uyghurkitap.com

图书在版编目(CIP)数据

深夜霹雷：维吾尔文/艾拜都拉·易卜拉欣著. —乌鲁木齐：新疆人民出版社，2010. 1
ISBN 978—7—228—11528—0

Ⅰ. 深… Ⅱ. 艾… Ⅲ. 长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ. I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2010)第 001426 号

作　　者　艾拜都拉·易卜拉欣
责任编辑　阿不都热合曼·艾白
责任校对　阿依古丽·莎比提
特约校对　海丽旦木·孜亚吾顿
美术设计　艾克拜尔·沙力
插　　图　买·阿尤甫. 阿·阿布力孜
美 术 字　苏·司马义·哈力
出版发行　新疆人民出版社
电　　话　(0991)2827472
地　　址　乌鲁木齐市解放南路 348 号
邮　　编　830001
印　　刷　新疆新华印刷厂
经　　销　新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本　880×1230 毫米　1/32
印　　张　19.75
插　　页　10
版　　次　2010 年 1 月第 1 版
印　　次　2010 年 1 月第 1 次印刷
印　　数　1—3000
定　　价　50.00 元

تۇندىكى چاقماق

ئاپتورى : ئەبەيدۇللا ئىبراھىم
مەسئۇل مۇھەررىرى : ئابدۇراخمان ئەبەي
مەسئۇل كوررېكتورى : ئايگۇل سابىت
تەكلىپلىك كوررېكتورى : خەلچەم زىياۋۇدۇن
گۈزەل سەنئەت لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ
رەسسام : مۇھەممەت ئايۇپ ، ئابدۇراخمان ئابلىز
خەتتات : سۇلايمان ئىسمايىل خالى
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى : شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون : 0991—2827472
ئادرېسى : ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى : 830001
باسقۇچى : شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
ساتقۇچى : شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى : 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى : 19.75
قىستۇرما ۋارىقى : 10
نەشرى : 2010 ـ يىلى 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى : 2010 ـ يىلى 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 1—3000
كىتاب نومۇرى : ISBN 978—7—228—11528—0
باھاسى : 50.00 يۈەن

ئۇيغۇر كىتاب تورىبكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ئاپتور ھەققىدە

شائىر، يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىم — ئۆزگىچە خاس ئىجادىيەت يولى ۋە ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيىتى ئارقىلىق يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا، گۈللىنىشىگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان، ئەسەرلىرى كەڭ ئوقۇرمەنلەر ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدىكىلەرنىڭ قايىللىقىغا، يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشكەن مۇنەۋۋەر ئەدىبلىرىمىزنىڭ بىرى. ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ ھەممە ساھەلىرىدە دېگۈدەك قەلەم تەۋرەتكەن، لىرىكىلىرىدا مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيىتى، ئۆرپ - ئادەتلىرى، خاراكتېر ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىپادىلىگەن بولسا، داستانلىرىدا دەۋرنىڭ مۇھىم مەسىلىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن؛ ھېكايىلىرىدە مۇرەككەپ ئىجتىمائىي رېئاللىقنى، كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرنى، ھايات مەسىلىلىرىنى يازغان بولسا، رومانلىرىدا زور تارىخىي ۋەقەلەرنى تەسۋىرلىگەن. ئۇنىڭ ھەرقايسى ژانىرلىرىدىكى ئىجادىيىتى خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ۋە ئورتاقلىقلارغا ئىگە، بولۇپمۇ ئۇنىڭ لىرىكا ۋە رومان ئىجادىيىتىدىكى مۇۋەپپەقىيىتى ئالاھىدە گەۋدىلىك. ئۇ مۇنەۋۋەر ئەدىبلىرىمىزنىڭ بىرى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە دەۋرىمىزدىكى داڭلىق ژۇرنالىستلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ ژۇرنال باشقۇرۇش، ژۇرنال چىقىرىش جەھەتلەردىكى نەتىجىسىمۇ ئومۇمىي ئېتىراپقا ئىگە.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم 1951 - يىلى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ چىرا ناھىيىسىدە مەرىپەتپەرۋەر ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، 1957 - يىلىدىن 1966 - يىلىغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1966 - يىلىدىن 1972 - يىلىغىچە «قايتا تەربىيە» ئېلىش ئۈچۈن ئۆز يېزىسىغا قايتۇرۇلۇپ، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1972 - يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. 1976 - يىلى ئوقۇش

پوتتوروپ ، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى رېداكسىيىسىگە تەقسىم قىلىنغاندىن بۇيان ، شۇ رېداكسىيە قارمىقىدىكى «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى ۋە خەنزۇ تىل - يېزىقىدا نەشر قىلىنىدىغان «سۇبەي» ژۇرناللىرىدا باش مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىگەن. ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ھازىر «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئالىي مۇھەررىرى . ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم 1964 - يىلى «خوتەن گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «تالمايدىكەن بىلىكى» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت ساھەسىگە كىرىپ كەلگەن . گەرچە ئۇنىڭ ئىجادىيىتى ھەر خىل ژانىرلاردا بولسىمۇ ، دەسلەپكى باسقۇچتا شېئىرىيەت ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ . ئۇ ئىجادىيەتكە يېڭى كىرىشكىنىگە ، ئىجادىيەت ساھەسىدە شەكىللەنگەن شوئارۋازلىق ، سولچىللىق ئاساسلىق خاھىش بولۇپ كەتكىنىگە قارىماي ، شۇ يىللاردا يەنە «يۇلغۇن چېچىكى» ، «ياشلىق ناخشىسى» ، «تېرىم پەسلى» ، «ھاياتتىن خاتىرىلەر» ، «گۈل يېزام» قاتارلىق بىر تۈركۈم شېئىرلارنى يېزىپ ، بۇ شېئىرلاردا ۋەتەننى ، خەلقنى ، ئەمگەكنى ئۇلۇغلاپ ۋە مەلۇم بەدىئىي سەۋىيە يارىتىپ ، ئۆزگىچە ئىجادىيەت يولى تۇتقان ۋە ئۆزىنىڭ شېئىرىيەت ئىجادىيىتىدىكى ئوتتەك قىزغىنلىقى ھەم شېئىرىي تالانتىنى ئاشكارىلىغان . شائىر 1970 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرى ، 1980 - يىللارنىڭ دەسلەپىدە شېئىرىيەت ئىجادىيىتىنىڭ ئەڭ گۈللەنگەن بىر دەۋرىنى باشلاپ ، ئۆزىنىڭ كىشىلەرنى قايىل قىلىدىغان شېئىرىي تالانتىنى ، ئۆزگىچە كۆزىتىش ، ئۆزگىچە پىكىر قىلىش ، ئاجايىپ شېئىرىي ئوبراز پەيدا قىلىش ئىقتىدارىنى «ئۈچ غەزەل» ، «خوتەن قەغىزى» ، «ئەتلەسكە مۇخەممەس» ، «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس» قاتارلىق ئېسىل لىرىكىلىرىدا نامايان قىلغان . بۇ لىرىكىلار ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ ئاشۇ يىللاردىكى شېئىرىيەت ئىجادىيىتىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە ۋەكىللىك قىلىپ ، ئوقۇرمەنلەر ئارىسىدا ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدە كۈچلۈك تەسىر قوزغىغان . شائىرنىڭ «قەشقەردە كەچ» ، «قەشقەر باغچىسى» ، «قەشقەر ئۆستىڭى» قاتارلىق

شېئىرلاردىن تەشكىل تاپقان «ئۈچ غەزەل» — ئەبەيدۇللا ئىبراھىم لىرىكىلىرىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە ۋەكىللىك قىلىپلا قالماستىن، بەلكى يېڭى دەۋردىكى غەزەلچىلىكىمىزدىمۇ ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. قەشقەر ھەققىدىكى بۇ بىر يۈرۈش غەزەللەردە شائىر بۇ قەدىمكى مەدەنىيەت مەركىزىدىكى تىپىك، ۋەكىللىك خاراكتېرىدىكى جانلىق كۆرۈنۈشلەرنى ئاجايىپ ھاياجان، قىزغىن مۇھەببەت ئىبىسىل مىسرالار ئارقىلىق تەسۋىرلەپ، تىل بىلەن ئىپادىلەپ بولغۇسىز بىر خىل ئېستېتىك ئۇنۇم ياراتقان. «خوتەن قەغىزى»، «ئەتلەسكە مۇخەممەس»، «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس» قاتارلىق شېئىرلىرىدىمۇ شائىر ئىجادكار، ئەمگەكچان، مەدەنىيەتلىك ئەجدادلىرىمىز ياراتقان قەغەز، ئەتلەس، مۇقاملارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ھاياتىمىزدىكى رولىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، يۈكسەك دەرىجىدىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقپەرۋەرلىك روھىنى ئىپادىلىگەن. بۇ شېئىرلاردىن كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەسكى، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم كلاسسىك شەكىللەردە ياخشى يازالايدىغان ۋە ئۇنىڭ مەلۇم سەۋىيىسىنى ياراتقان ھازىرقى زامان شائىرلىرىمىزنىڭ بىرى. بۇ شېئىرلارغا ئوبزورچىلار يۇقىرى باھالارنى بېرىشكەن. يۇقىرىدا ئىسمى ئاتاپ ئۆتۈلگەن ئاشۇ شېئىرلاردا شائىر خەلقىمىزنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ئىجادچانلىقىنىڭ مەھسۇلى بولغان، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ قىممەتلىك بايلىقى ھېسابلىنىدىغان مۇقام، مەشرەپ، ئۆرپ ـ ئادەت، گىلەم، ئەتلەس، قەغەز... قاتارلىقلارنى قىزغىن مۇھەببەت بىلەن مەدھىيىلەپ، ئۆزىنىڭ ئىجادكار ئەجدادلىرىمىزغا بولغان چەكسىز ھۆرمىتىنى بەدىئىي يۈكسەكلىكتە تۇرۇپ ئىپادىلەپ بەرگەن.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئىجادىيىتىدە داستانچىلىقمۇ ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇ 1970 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا داستان يېزىشقا كىرىشكەن، 1970 ـ يىللارنىڭ ئاخىرلىرى، 1980 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا داستانچىلىقتا ناھايىتى زور ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيىتىگە ئېرىشكەن. 1978 ـ يىلىدىن 1983 ـ يىلىغىچە بولغان قىسقىغىنا بەش يىل ئىچىدە ئۇ ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، «گۈلزۇپەر»، «پولات»، «دوستۇمنىڭ خاتىرىسى»، «چىمەندە

www.uyghurkitap.com

تــوي » ، «قارا ۋە ئاق » ، «ھەسەن ـ ھۆسەن » قاتارلىق يىرىك داسـتـانـلارنـى يـېـزىپ ، يېڭى دەۋردىكى ئۇيغۇر داستانچىلىقىغا مۇناسىپ تۆھپىلەرنى قوشتى . شائىرنىڭ بۇ بىر قاتار داستانلىرى ئىچىدە «قارا ۋە ئاق » داستانى ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە بولۇپ ، شائىر بۇ داستاندا سانائەت تېمىسىنى يازغان ، ئۇنىڭدا كۆمۈركان ئـىـشـچـىـسـى تـەلـئـەتـنـىـڭ كەسىپ ۋە مۇھەببەت جەھەتتىكى سەرگۈزەشتىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن . داستاندا شائىر ۋەقەلىكنى بـايـان قىلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي ، يەنە ھايات ھەققىدە ، گـۈزەللىك ھەققىدە ، كەسىپ ھەققىدە ، قەلب ھەققىدە چوڭقۇر مۇھاكىمىلەرنى ئېلىپ بارغان ھەم يېڭىچە قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ، ئەسەرنى مەزمۇن جەھەتتىن يۈكسەكلىككە ئىگە قىلغان . «دوستۇمنىڭ خاتىرىسى » — شائىرنىڭ يەنە بىر يىرىك داستانى بولۇپ ، ئۇنىڭغا باش قەھرىمان سەرسانىينىڭ ئاپەتلىك يىللار — «مـەدەنـىـيـەت زور ئـىـنـقـىـلابـى » مەزگىلىدىكى ئېچىنىشلىق سـەرگـۈزەشـتـلىرى ، پاجىئەلىك تەقدىرى ئارقىلىق ، بىر ئەۋلاد زىـيـالـىـيلار باشتىن كەچۈرگەن ئېچىنىشلىق قىسمەتلەر ئەكس ئـەتـتـۈرۈلگەن . شائىر داستاندا مۇكەممەل بىر پۈتۈن ۋەقەلىك ئـارقـىـلىق دەۋر رېئاللىقىنى كەڭ ۋە ماھىيەتلىك كۆزەتكەن ۋە مـۇھـىـم مـەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغان ، ئوخشىمىغان خاراكتېر ئالاھـىـدىـلـىـكـلـەرگە ئىگە بىر تۈركۈم پېرسوناژلار ئوبرازىنى يـارىـتـىـپ ، ھـايـات ھـەققىدىكى ئويلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان . داسـتـانـدىـكـى كـەسكىن زىددىيەت ـ توقۇنۇشلار ، ئوخشىمىغان تەقدىرلەر كىشىگە چىنلىق تۇيغۇسى بەخش ئەتسە ، كۈچلۈك لىرىكا ۋە ئۆزگىچە مۇھاكىمىلەر كىشىگە بەدىئىي زوق بېغىشلايدۇ .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئۆز نۆۋىتىدە يەنە تونۇلغان يازغۇچى . ئۇ 1980 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدىن تارتىپ ھېكايە ئىجادىيىتى بىلەن شـۇغـۇلـلـىـنـىـپ ، «ئاجايىپ كۆزلەر » ، «يەر » ، «كۆن نەدىن چىقىدۇ » ، «سىرىق سەبدە » ، «ھـەي ئـادەمـلـەر » ، «ئىنـسان قـەدرى » ، «كۆلەيمۇ يا يىغلايمۇ » قاتارلىق بىر تۈركۈم ياخشى ھـېـكـايـىـلـەرنـى يېزىپ ، ئوقۇرمەنلەرگە سۇندى . يازغۇچىنىڭ كۆزىتىش نۇقتىسى ، پىكىر قىلىش ئۇسۇلى ئۆزگىچە بولغاچقا ، بۇ

ھېكايىلەردە تۇرمۇشنىڭ ئاددىي كۆرۈنۈشتىكى تەرەپلىرى يېزىلىپ، ماھىيەتلىك مەسىلىلەر ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، بۇ ھېكايىلەر كۈچلۈك تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە، كىشىنىڭ قەلبىنى ھاياجانغا سالىدۇ. يازغۇچى بۇ ھېكايىلىرىدە تۇرمۇشنىڭ ئەمەلىي، جانلىق ۋەقەلەرنى، خاراكتېرلارنى يۈكسەك دەرىجىدە ئومۇملاشتۇرۇپ ھەم ئەدەبىيلەشتۈرۈپ يېزىپ، دەۋرىمىز كىشىلىرىنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى، ئەخلاق قارىشى، ئادەملىك ساپاسى ھەققىدىكى كۆزىتىشلىرىنى، مۇلاھىزىلىرىنى، قاراشلىرىنى قىزىقارلىق، تەسىرلىك ۋەقەلىك ۋە جانلىق بەدىئىي ئوبرازلار ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويغان. يازغۇچى ئۆزىنىڭ بۇ بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ھېكايىلىرى ئارقىلىق ئادەم ھەققىدە ئىزدەنگەن، ھاياتلىقنىڭ قىممىتى، ئەھمىيىتى ھەققىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزگەن، بۇ جەھەتتىن قارىغاندا ئۇنىڭ ھېكايىلىرىدىكى ۋەقەلىك ۋە پېرسوناژلار مەقسەت ئەمەس. ئۇنىڭ ھېكايىلىرى ھەجىم جەھەتتىن ئىخچام، ئاممىباب، ئۆزگىچە قۇرۇلما ماھارىتى بىلەن يېزىلغان؛ ئۇنىڭ ھېكايىلىرىدە تىل ناھايىتى ماھىرلىق بىلەن ئىشلىتىلگەن بولۇپ، كىشىگە كۈچلۈك ئېستېتىكىلىق زوق بېغىشلايدۇ.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم كېيىنچە ھېكايە ئىجادىيىتىدىن رومان ئىجادىيىتىگە ئۆتۈپ، 1988 - يىلى «تۈندىكى چاقماق» ناملىق تارىخىي رومانىنى، 1996 - يىلى «داغ» ناملىق تارىخىي رومانىنى، 2006 - يىلى «بوز دالا» ناملىق تارىخىي رومانىنى نەشر قىلدۇردى. يازغۇچىنىڭ بۇ ئۈچ پارچە رومانى مۇۋەپپەقىيەتلىك يېزىلغان رومانلار بولۇپ، قىزغىن ئالقىشقا، يۇقىرى باھالارغا سازاۋەر بولدى. يازغۇچىنىڭ تۇنجى رومانى ھېسابلىنىدىغان «تۈندىكى چاقماق»تا خوتەننىڭ چىرا ناھىيىسىدە مىلادىيە 20 - ئەسىرنىڭ 10 - يىللىرىدا يۈز بەرگەن، خەلقنىڭ چىڭ سۇلالىسىنىڭ مۇستەبىت، چىرىك ھۆكۈمرانلىقىغا، يەرلىك فېئودال بەگ - ئەمەلدارلارنىڭ دەھشەتلىك زۇلمىغا ۋە چەت ئەل تاجاۋۇزچى كۈچلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان بىر قېتىملىق كۆلىمى چوڭ دېھقانلار قوزغىلىڭى تەسۋىرلەنگەن. يازغۇچى مول تارىخىي بىلىمى، ئەتراپلىق تۇرمۇش بىلىمى ۋە كۈچلۈك بەدىئىي

تەسەۋۋۇرى ئاساسىدا تارىخىي ۋەقەلەرنى، شەخسلەرنى قايتىدىن جانلاندۇرۇپ يېزىپ، روماننى ھەم تارىخىي چىنلىقتا، ھەم بەدىئىي تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە قىلغان. يازغۇچى روماندا خەلق قوزغىلىڭىنىڭ تارىخىي مۇقەررەرلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە چوڭقۇر مۇھاكىمىلەرنىمۇ يۈرگۈزۈپ، ماھىيەتلىك مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان. روماندا سوپۇرگە ئاخۇن، سېيىت ھاجى، ئابلىز قارى، ئابدۇللا چاققان قاتارلىق بىر تۈركۈم روشەن خاراكتېر ئالاھىدىلىكىگە، تىپىك ئەھمىيەتكە ئىگە پېرسوناژلار ئوبرازلىرى يارىتىلغان بولۇپ، يازغۇچىنىڭ ئوبراز يارىتىش جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى ھەقىقەتەن كىشىنى قايىل قىلىدۇ. يازغۇچى روماندا تارىخىي تەركىبلەر بىلەن بەدىئىي توقۇلمىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ناھايىتى ياخشى بىر تەرەپ قىلغاچقا، بۇ رومان ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق تارىخىي رومان بولۇپ چىققان.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم «تۇنجى چاقماق» رومانى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ رومانچىلىقىغا ئاساس سالغان بولسا، «داغ» رومانى ئارقىلىق رومان ئىجادىيىتىنىڭ يۇقىرى پەللىسىنى ياراتقان. «داغ» تارىخىي رومان بولۇپ، ئۇ ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە يىرىك ئەسىرى، شۇنداقلا يېڭى دەۋردىكى ئۇيغۇر رومانچىلىقىدا مەيدانغا كەلگەن نادىر رومانلارنىڭ بىرى. روماندا مىلادىيە 19 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا يۇرتىمىزدا يۈز بەرگەن بىر قاتار تارىخىي ۋەقەلەر ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنىپ، ئەكسىيەتچى، مۇستەبىت ھۆكۈمرانلار، زالىم بەگ ـ ئەمەلدارلارنىڭ ئەل ـ يۇرتقا ئېلىپ كەلگەن تۈگىمەس بالايىئاپەتلىرى، ۋەيرانچىلىقلىرى، بۇنىڭغا چىداپ بولالمىغان خەلق ئاممىسىنىڭ قوزغىلىپ ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرى تەسۋىرلەنگەن. يازغۇچى مول تارىخىي بىلىمى ئاساسىدا ئەسەرنى كۈچلۈك تارىخىي چىنلىققا ئىگە قىلىپ، خەلقىمىز تارىخىدىكى ئاشۇ بىر قېتىملىق جەڭگىۋار كۈرەشنى بەدىئىي يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈپ تەسۋىرلىگەن. يازغۇچى تارىخنى يازغاندا نوقۇل تارىخ بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، بەلكى يەنە بەدىئىي تەسەۋۋۇر، توقۇلمىلار بىلەن ئەسەرنىڭ بەدىئىي جەلپ قىلىش كۈچىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرغان. تېخىمۇ قىممەتلىك

بولغىنى شۈكى ، يازغۇچى تارىخىي ۋەقەلەرنى ، تارىخىي شەخسلەرنى قايتىدىن كۆرسىتىپ قويۇش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن ، بەلكى ئاشۇ تارىخىي ۋەقەلەردىن ، تارىخىي شەخسلەردىن بۈگۈنكى زامان كىشىلىرى ئۈچۈن ساۋاق بولىدىغان تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ ، روماننىڭ ئىجتىمائىي ئۈنۈمىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرغان . يازغۇچى ئۆز ئىجادىيەت ئالاھىدىلىكى بويىچە تارىخ ئارقىلىق بۈگۈنگە ئىبرەت قىلغان ، ئىنسان ھەققىدە ، ھايات ھەققىدە چوڭقۇر قاراشلىرىنى ئىپادىلىگەن ، ئاجايىپ جەلپكار ۋەقەلىك ئارقىلىق ئەسەر سۇژىتىنى قانات يايدۇرغان ، يۈكسەك بەدىئىي ماھارەتنىڭ مەھسۇلى بولغان ، كىشىگە ئۆزگىچە تەسىرات بېرىدىغان نىياز ھېكىمبەگ ، كېپەك دەرۋىش قاتارلىق يېگانە پېرسوناژلار ئوبرازىنى ياراتقان . ئۇنىڭدىن باشقا ، روماننىڭ تەسۋىرلەش ، بايان قىلىش ، تىل ئىشلىتىش ، قۇرۇلما ئورۇنلاشتۇرۇش ماھارەتلىرىمۇ ناھايىتى ئۈستۈن .

روماننىڭ ئەڭ چوڭ مۇۋەپپەقىيىتى نىياز ھېكىمبەگ ، كېپەك دەۋرىش قاتارلىق پېرسوناژلار ئوبرازىدا گەۋدىلىنىدۇ . «نىياز ھېكىمبەگ قۇۋلۇق ، شۇملۇق بىلەن سۇيىقەست ۋە ھىيلە ـ مىكىردە تەڭدىشى يوق بىر ئادەم . ئۇنىڭ ئۈچۈن ئورۇن ۋە مەرتىۋە ئۆز ھاياتىدىنمۇ ئەزىز ۋە قىممەتلىك . ئۇنىڭچە ۋاپا ۋە ساداقەت دېگەنلەر ياشاش ئىقتىدارى بولمىغان يارامسىز ئادەملەرنىڭ ئويلاپ تاپقان نەرسىسى . ئۆزىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ ھايات يولىنى كېسىش نىياز ھېكىمبەگنىڭ ئۆزگەرمەس ھايات مەنتىقىسى . ئۇ رەزىللىك ۋە مۇناپىقلىقنىڭ جانلىق تىپى ، ياۋۇزلۇق ۋە قانخورلۇقنىڭ كەم تېپىلىدىغان ئۆلگىسىدۇر . ئۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيادا ئەڭ قورقۇنچلۇق نەرسە ھەققەت ۋە ئادالەت ، دەردمەن ، بىچارىلەرنىڭ ئۆز ـ ئۆزىنى چۈشىنىپ يېتىشى . يازغۇچى ··· ئۇنى ماھىيىتى تۈپتىن ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل زىددىيەت قاينىمىغا ، يەنى ئەمگەكچى خەلق ۋە ئۆز كۈشەندىلىرى بىلەن بولغان توقۇنۇشلار ئېقىمىغا تاشلايدۇ . نەتىجىدە ، نىياز ھېكىمبەگ بۇ شەپقەتسىز ئېلىشىشتا ئارزۇسىنىڭ ئەكسىچە ئىككىلا سەپتە ئوخشاشلا مەغلۇپ بولۇپ ، ئۆزىنىڭ جىنايەتلىك شەرمەندە ھاياتىنى يىرگىنچلىك ئۆلۈم بىلەن ئاخىرلاشتۇرىدۇ» ، «كېپەك دەرۋىش خەلق ۋە ئۇنىڭ غايىلىرىنى

ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان، بۇ يولدا ئۆمۈر بويى ئىزدىنىش ۋە رىيازەت چېكىشنى ۋىجدانىي بۇرچى ھېسابلايدىغان، خەلقىنىڭ تەقدىرى ۋە كېلەچىكىدىن باشقا ھېچقانداق غەم، تەشۋىشى بولمىغان ھالال بىر ئادەم. ئۇ ھايات چۈشەنچىسى كەڭ، تۇرمۇش بىلىمى چوڭقۇر، ھەممە نەرسىگە ئۆزگىچە قارايدىغان، ھەرقانداق مۇرەككەپ ۋەقە - ھادىسىلەرنىڭ سىر، ھېكمەتلىرىنى ئۆزىنىڭ ساددا پىكىر، مۇلاھىزىلىرى بىلەن روشەن يورۇتۇپ بېرەلەيدىغان ئالاھىدە ئەقىل ئىگىسى». «كېپەك دەرۋىش بىلەن نىياز ھېكىمبەگ ئوبرازلىرى ئەدەبىياتىمىزدا ھازىرغىچە قەلەمگە ئېلىنمىغان، پروزىمىزدا ھېچقانداق بەدىئىي ئىزناسى بولمىغان پۈتۈنلەي يېڭى ئوبرازلار، ئۇلارنى ئاپتور ئۆزىنىڭ ماھارەتلىك قەلىمى بىلەن ئەدەبىياتىمىزغا بىرىنچى بولۇپ ئېلىپ كىردى»[1].

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم بۇنىڭدىن باشقا يەنە دراما ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، «نازىگۇم» دىرامىسى، كىنو سېنارىيىسى ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، «سىرلىق كارۋان» سېنارىيىسىنى يازغان. ئۇنىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلى، چاۋشيەن، ياپونىيە، ئامېرىكا ۋە ياۋروپا ئەللىرى قاتارلىق ئەللەرگە قىلغان زىيارىتى ئاساسىدا يېزىلغان زىيارەت خاتىرىلىرىمۇ ناھايىتى ياخشى يېزىلغان بولۇپ، جەمئىيەتتە كۈچلۈك تەسىر قوزغىدى.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئىجادىيىتىدە ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىك بولغىنى شۇكى، ئۇ يەنە ساياھەت خاتىرىلىرىنى ئاساس قىلغان خاتىرە ئەدەبىياتى ئىجادىيىتىدىمۇ گەۋدىلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى بۇ يېڭى ئەدەبىي تۈرنىڭ تەرەققىياتى ۋە مۇۋەپپەقىيىتى ئۈچۈن گەۋدىلىك تۆھپىلەرنى قوشتى.

ئازاد رەھمەتۇللا سۇلتان، كېرىمجان ئابدۇرېھىم: «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخى» نىڭ «ئۇيغۇر بۈگۈنكى زامان ئەدەبىياتى تارىخى» قىسمى

---

[1] مۇھەممەت پولات: «داغ» — «ئەدەبىياتىمىزنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيىتى»، «ئەدەبىيات — چىنلىق ۋە گۈزەللىك زېمىنى»، 53 -، 63 -، 73 - بەتلەر.

كىرىش سۆز ئورنىدا

ئالتە ـ يەتتە ياش چاغلىرىم بولسا كېرەك ، بىر قىشلىقى بىر كېچىدىلا تۆت ئىلىك قېلىنلىقتا قار ياغدى . قار — ئۇ قىشتىن بۇ قىشقىچە كەمدىن ـ كەم قار چۈشىدىغان يۇرتىمىزنىڭ بالىلىرى ئۈچۈن ئاز ئۇچرايدىغان كۆڭۈللۈك بىر ئەمەك ھېسابلىناتتى . خېلى بۇرۇن تەييارلاپ قويغان قىسماقنى قارلىرى ئۇدۇللۇق ئېرىپ تۇرىدىغان كۆللۈكلەرگە كۆمۈپ قويۇپ ، تامنىڭ ياكى قېرى سۆگەتنىڭ دالدىسىدا ماراپ ئولتۇرۇش ، ئۇچۇپ كەلگەن ۋە كەتكەن ، كۆللۈككە چۈشكەن ۋە يەمچۈككە يېقىنلاشقان ئاق قۇشقاچلارنى ھاياجانلىنىپ تۇرۇپ كۆزىتىش نېمىدېگەن قىزىقارلىق ـ ھە !

مېنىڭ قىسمىقىم يوق ئىدى . باشلانغۇچ كوپېراتسىيىنىڭ داغدۇغىلىرى بىلەن بېشىنى ئالالمايۋاتقان دادامنىڭ ماڭا قىسماق ياساپ بەرگىلى چولىسى تەگمەيتتى . بىلەتتىمكى ، ئاداشلىرىمنىڭ قىسماقلىرىنى ئۇلارنىڭ ئاقساقال بوۋىلىرى ئېدىتلاپ تەييارلاپ بېرەتتى ، ھەتتا قىسماقنى قانداق نىقابلاش ، يەمچۈكنى قانچىلىك چېقىرىش ، سەگەك ئاق قۇشقاچنى قانداق ئالداش ھۈنەرلىرىدە نەۋرىلىرىگە نەق مەيداندا يېتەكچىلىك قىلاتتى . مەن ئەقىللىق ، مېھرىبان بوۋىلىرى بىلەن پەخىرلىنىپ ، تۇتۇۋالغان قۇشقاچلىرىنى يېڭگە سولاپ شوخلۇق قىلىدىغان ئاداشلىرىمنى تولىمۇ بەختلىك دەپ ھېسابلايتتىم ، ئۇلارغا كۆزلىرىمنى مۆلدۈرلىتىپ ھەۋەس قىلىشتىن ئۆزگە ھېچبىر ئامالىم يوق ئىدى .

بىر كۈنى ئۆيگە سالپايغان ھالدا قايتىپ كىرىپ ، كۆلۈڭگىغا پۇتۇمنى تىقىپ ئوتسىنغاچ ، دادام ئىبراھىمئاخۇندىن سورىدىم :

— دادا ، مېنىڭ نېمىشقا بوۋام يوق ؟

ئۇيغۇر كىتاب تورپېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

دادام بۇ سوئالىمغا جاۋاب بەردى :

— بوۋاڭ قازا قىلىپ كەتكەن ، ئوغلۇم ، شۇڭا سىنىڭ بوۋاڭ يوق .

— ئۇ قاچان قازا قىلغان ، دادا ؟

— قىرىق نەچچە يىل بۇرۇن .

— نىمە بولۇپ قازا قىلغان ؟

— ئابلىزقارىنىڭ كۆلى بىشىدىكى جەڭدە قازا قىلغان ، ئۇ چاغدا مەن 14 ياشتا ئىدىم ...

دادام غىرىبسىنىپ قالغىنىمنى تۇيغان چىغى ، شۇ ئاخشىمىلا باشمالتاق تومۇقىدىكى بىر تال ئانار شىخىنى قوقاسقا پۇچىلاپ ئىگىپ ، قوشنىمىزدىن ئىككى غىرىچ زەي تىلەپ قىسماق ياساپ بەردى . مىنى قىزىقتۇرغان قار ئەتىسىلا ئىرىپ كەتكەن بولسىمۇ ، لىكىن بوۋام بولمىسىمۇ ، قىسمىقىم بارلىقىنى يەتكۈچە كۆز - كۆز قىلىۋىلىشقا ئۈلگۈردۇم .

دادام ۋەقە خۇمار ، ئوقۇمۇشلۇق كىشى بولغاچقا ، كىيىنكى كۈنلەردە ئۆيىمىز تۇرۇشلۇق سىرىق مەھەللىسى بىلەن بىر چوڭ زاراتـگـاھـلـىـق ئـارقـىـلـىـقلا ئايرىلىپ تۇرىدىغان توغرىقىغىل مـەھەللىسىدىكى كۆل بىشىدا قاچانلاردىدۇر بولۇپ ئۆتكەن جەڭ ھـەقـقـىـدە خىلى بىرنىمىلەرنى ئىيتىپ بەردى . بىراق ، يىشىم كىچىك ، ئەقلىم كالتە بولغانلىقتىنمۇ ، بۇ ۋەقەلەرنى بىر رىۋايەتكە قىياس قىلىپ ، ئاڭلاپلا قويغان بولدۇم .

مەكتەپكە كىردىم ، ساۋاتىم چىقىپ ، ئەقلىمگە ئانچە - مۇنچە ئەقىل قوشۇلدى . قىشنىڭ ئۇزۇن ئاخشاملىرى دادام قۇرداشلىرى بىلەن ئەدەبىيات ۋە تارىخ كىتابلىرىنى ئوقۇپ ، سۆھبەت قۇرغاندا قـۇلاق مـولـلـىسى بولۇپ ، ئۇلارنىڭ سۆھبەتلىرىنى تىڭشىدىم ، دەرسلىكلەرنىڭ قىزىقتۇرۇشى ۋە ئائىلىۋى مۇھىتنىڭ تەسىرىدە قـولـۇمـغا چۈشكەنلىكى كىتابنى ئوقۇيدىغان بولدۇم ، دادامنىڭ سۆھبىتى ۋە ئاللا ئۇزۇن ئۆمۈر بەرگەن مەھەللە مويسىپىتلىرىنىڭ گەپلىرىدىن «ئابلىزقارىنىڭ كۆلى بىشىدىكى جەڭ» توغرىسىدا يەنە

بەزى يېڭى ئۇچۇرلارغا ئىگە بولدۇم . شۇنىڭ بىلەن «بۇ جەڭ زادى قانداق جەڭدۇ ، كىملەر بىلەن كىملەر جەڭ قىلغاندۇ؟ » دېگەن سوئاللار بىئىختىيار كاللامغا كىرىپ كەلدى .

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ يېزىغا قايتقاندىن كېيىن ماڭا دېھقانلار بىلەن ۋاستىسىز ۋە كەڭ ئۇچرىشىش ئىمكانىيىتى تۇغۇلدى . ئەمگەك ئارىلىقلىرىدا ، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە دەپتەر - قەلىمىمنى كۆتۈرۈۋېلىپ شۇ چاغلاردا هايات ياشاۋاتقان «تىرىك تارىخ »لاردىن ھېلىقى «جەڭ» ھەققىدە سۈرۈشتۈرۈشكە كىرىشتىم ، ھېلىمۇ سىدە ۋە بېھى دەرەخلىرى بىلەن قورشىلىپ تۇرغان «ئابلىزقارىنىڭ كۆلى» بېشىغا بېرىپ ، خارابە ئىزلىرىغا ئۇزاقتىن - ئۇزاق تىكىلدىم ، تارىخنىڭ يوقالغان سەھىپىلىرىنى ئاختۇردۇم .

بىراق ، ئۇ چاغلاردا «ئابلىزقارىنىڭ كۆلى» بېشى ئۆز قىياپىتىنى تامامەن ئۆزگەرتكەن ، كۆل بېشىدا يېڭى ھۆكۈمەت ئىشخانىلىرى پەيدا بولغان ، پەقەت ئۆتمۈشتىن دېرەك بەرگۈچى يوغان كۆللا ئۆز پېتى ساقلىنىپ قالغانىدى .

بىلگەن ۋە ئىگىلىگەن تەپسىلاتلىرىم شۇنى چۈشەندۈرەتتىكى ، ئۇ يەردە بولغان جەڭ — ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ، شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆز تۇپرىقىنى ، ئۆز ئىززەت - ھۆرمىتىنى قوغداش يولىدا ئېلىپ بارغان جەسۇرانە كۈرەشلىرىنىڭ بىرى ئىدى . ئۇ كۈرەش مەن تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتىمۇ ، مېنى بېقىپ چوڭ قىلغان خەلقىمۇ شان - شۆھرەتلەر ئاتا قىلغان بىر شانلىق سەھىپە ئىدى .

1977 - يىلى يازدا خىزمەت قىلىۋاتقىنىمغا ئەمدىلا بىر يىل بولغان ئۇرۇمچىدىن يۇرتۇم چىرىيىگە كاماندىروپكىغا باردىم ۋە مەرھۇم دادام بىلەن بىللە يۇرۇپ ، ئەستىن كۆتۈرۈلۈپ كېتەي دېگەن تارىخنى يېڭىۋاشتىن يادلاپ ، خاتىرەمگە ئولتۇرغۇزدۇم ، قىسقىغىنا بىر ئاي ۋاقىتتىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىپ ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدا ئۆگەنگەن ، توپلىغان ، رەتلىگەن

ماتېرىياللىرىم ئاساسىدا ئىسپاتلاش خاراكتېرلىك قايتا تەكشۈرۈش ئېلىپ باردىم. چېرىيىنىڭ شۇ تارىخىي ۋەقە يۈز بەرگەن چاغدىكى مەمۇرىي ئەھۋالىنى كۆرسىتىدىغان ماسشتابلىق رەڭلىك خەرىتىدىن ئۈچنى ئىشلەپ چىقتىم، شۇ يىلىلا تۇنجى ئەمگىكىم — كىنو سېنارىيىسى «يىپەك ۋادىسىدا كارۋان» يېزىلىپ چىقتى. بۇ سېنارىيە تارىخقا مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن مۇئامىلە قىلغۇچىلارنىڭ ئەسەرنىڭ باش قەھرىمانىنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدىكى يولسىز تەلەپلىرى ۋە مېنىڭ بۇ تەلەپنى رەت قىلىشىم ئارقىسىدا ئېكرانغا چىقىرىلىشتىن مەھرۇم بولغان بولسىمۇ، لېكىن سېنارىيىنىڭ يېزىلىشى ماڭا ئەڭ مۇھىم بەدىئىي مەشىق بولۇپ قالدى. ۋەقە ئۈستىدە ئىزدىنىشتىن، ۋەقەنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشىنى تەھلىل قىلىشتىن ئەسلا توختاپ قالمىدىم.

«چېرىيە ۋەقەسى» دەرۋەقە يېرىم ئەسىردىن بۇيان نۇرغۇن رەسمىي ۋە غەيرىي رەسمىي تارىخىي ئەسەرلەردە تولا قەيت قىلىندى. چەت ئەل تارىخچىلىرىمۇ بىلگەنلىرىنى يازدى، مەملىكىتىمىز تارىخچىلىرىمۇ بۇ ۋەتەنپەرۋەرلىك كۆرۈشىنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاشتى.

لېكىن، كۆپىنچە تارىخچىلارنىڭ، شۇنداقلا بەزى نوپۇزلۇق كىشىلىرىمىزنىڭ بۇ ۋەقەنىڭ «باش قەھرىمانى» توغرىسىدىكى مەلۇماتلىرى مېنى تولىمۇ ئەپسۇسلاندۇردى. بەزىلەر ھەتتا ئاغدۇرمىچى كۈچلەر بىلەن تىغمۇتىغ كۈرەش ئېلىپ بارغان سۇپۇرگەئاخۇننىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپمۇ قويمىدى. تېز يۈكسەلگەن يەرلىك خەلقنىڭ تارىخىي رولىنى زوروريي ئەھمىيىتىدىن مەھرۇم قىلدى. ۋەتەننىڭ غەربىي تېررىتورىيىسىنىڭ پۈتۈنلۈكىنى قوغداش تۆھپىسىنى (باشقا بەزى تارىخىي ۋەقەلەرنىڭ تۆھپىسىنى قوشۇن تارتىپ كەلگەن ئىككى - ئۈچ ھەربىي سەركەردىگە ۋە باشقىلارغا مەنسۇپ قىلىۋەتكەندەك) چىڭ سۇلالىسى ھاكىمىيىتىنىڭ خوتەندىكى قالدۇق قىسىملىرىغا تېگىشلىك نىسبەتتىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق مۇبالىغە بىلەن قوشۇپ تەقدىم قىلىۋەتتى.

بىراق ، يېزىۋاتقىنىم بىر ئەدەبىي ئەسەر بولغىنى ئۈچۈن ، بۇ ئەسەردە «چىرىيە ۋەقەسى»نى ئۆز رېتى ، ئۆز ئەينى بىلەن بايان قىلىپ ، تارىخنى ئويۇنچۇق ئورنىدا كۆرىدىغان ھېلىقىدەك كىشىلەر بىلەن زاكونلاشماقچى ئەمەسمەن . مۇددىئانى پەقەت تارىخىي رېئاللىق سەھنىسىدىن ئورۇن ئالغان ياخشى - يامان قەھرىمانلىرىمنىڭ ئىختىيارىغا ۋە ئەقىللىق ئوقۇرمەنلىرىمنىڭ تەپەككۇرىغا تاپشۇرىمەن . مۇبادا تارىخىي چىنلىقتا ئارتۇقچە ئەھمىيەت بېرىپ ، ئەسەر بەدىئىيلىكىگە سەل قارىغان ياكى بۇنىڭ ئەكسىچە يول تۇتقان مەقسەتتىن تاشقىرى نۇقسانلىرىم سېزىلسە ، ئوقۇرمەنلىرىم تۈزىتىش كۆزى بىلەن قاراپ ، ئەپۇ خىسلەتلىرى بىلەن پېقىرنى رازى قىلار دېگەن ئۈمىدتىمەن .

— ئاپتوردىن

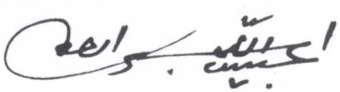

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

Abaydulla Ibrahim

مۇندەرىجە

بىرىنچى بۆلۈم نىقابلىق مېھمان

1 . سىرلىق «تاۋاپچى» 3

2 . «تاۋاپچى» كەلگەن يول بىلەن 13

3 . ئاچلار ۋە توقلار ئارىسىدا 22

4 . ساھىبخانىنىڭ ھوزۇرىدا 37

5 . باش ئاغرىقى 43

6 . ھاجىمنىڭ سېخىيلىقى 51

7 . توسما بېشىدىكى جېدەل 61

8 . خاسىيەتلىك يامغۇر 73

9 . يۇرت قازىسى ھۆكۈم قىلىدۇ 82

10 . بازار بېگى — نادىرخان 96

11 . تېرەكلىك ھويلا 112

12 . خالىس زاراخەتمە 127

13 . «كۈيئوغۇل» بىلەن سۆھبەتلەر 143

14 . كۆز كەلدى 151

ئىككىنچى بۆلۈم يوشۇرۇن قىلتاق

15 . قورقۇنچلۇق چاغلار 169

16 . «چېرىك كەلدى» 182

17 . غەلىتە باشپاناھلىق 196

18 . سادىققا چۈشكەن ئوق 213

19 . سۈرۈك مەزگىلىدىكى سورۇقچىلىق 220

20 . تور يېيىلماقتا 232
21 . «دۆلەت قۇشىمۇ ياكى قۇزغۇنمۇ» 247
22 . «قارچىغا» ھەققىدە پاراڭ 260
23 . «چەككە چىكىلدىماق» 276
24 . كېيىنكى ۋەقەلەر 299
25 . كارۋان قايتىپ كەلدى 323

ئۈچىنچى بۆلۈم غەزەپ تاشقىنى

26 . قانلىق پەيشەنبە 351
27 . تۆلكە يولۋاسنىڭ پېيىدا 370
28 . چۆلدىكى توغراق 382
29 . ۋەھىمىلىك بىر پاي ئوق 401
30 . سەكرات پەيتىدىكى پەم 418
31 . قەسەمخور يەنە قەسەم قىلماقتا 436
32 . قانلىق ياش 451
33 . قەپەستىكى مەھبۇس 465
34 . «يۇرت بىزنىڭ، ھەقىقەت بىزنىڭ» 481
35 . ئەلچىگە «ئۆلۈم» 495
36 . غەزەپ يالقۇنى 510
37 . «ئاھ خۇدا، بىزنى نىمىدەپ ...» 530
خاتىمە 551

قوشۇمچە :
«تۇندىكى چاقماق»تىن كەلگەن تەسىرات ....
.... مۇھەممەت پولات 1
«تۇندىكى چاقماق» رومانى ھەققىدە ....
.... ئابدۇللا مەتقۇربان 8
ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىنىڭ بەزى ئالاھىدىلىكلىرى
ھەققىدە .... ئابدۇللا مەتقۇربان 40

www.uyghurkitap.com

بىرىنچى بۆلۈم

نىقابلىق مېھمان

ئۇ ھىيلە - مىكىر تەدبىرىگە قەدەم قويۇپ ،
مەككارلىق تۇزاقلىرىنى يېيىپ ، يالغانچىلىق
ئۇرۇق دانلىرىنى چېچىپ ... مۇراد - مەقسەت
گۈلىنىڭ تەسەۋۋۇر جىلۋىسىنى كۆردى .
شۇئان بېشىنى ئۇستۇن كۆتۈرۈپ نۇسرەت
قىياپەتلىك قوشۇنلىرىغا نەرە سالدى - دە :
«راسلىنىپ تەييار بولۇڭلار ، مازارى شېرىپ
زىيارىتىگە بارىمىز !» دەپ ئالىي پەرمان قىلدى .

مولla مۇسا سايرامى: «تارىخى ھەمىدىي» دىن

www.uyghurkitap.com

1 . سىرلىق «تاۋاپچى»

مىلادىيە 1911 ـ يىلى ياز ئايلىرىنىڭ باشلىرى ، تەكلىماكان دەشتىنىڭ جەنۇبىي گىرۋىكى بىلەن قاراقورۇم تېغىنىڭ ئېتىكى ئارىسىغا يېيىلغان چىرىيە بوستانلىقى ئۆز تارىخىدىكى ئەڭ ئېغىر ، مۇسىبەتلىك كۈنلەرنى بېشىدىن كەچۈرمەكتە ئىدى . ئاسمان ـ زېمىن ئارىسىدىكى جىمى نەرسىنى «لاپ» قىلىپ ئوت ئالدۇرۇۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا قىزدۇرۇپ تۇرغان قۇياشنىڭ رەھىمسىز تەپتى تىنىمسىز غۇرقىراپ تۇرىدىغان شامالغا قوشۇلۇپ ، تاغ تەرەپكە كېچە ـ كۈندۈز ئۇرۇپ تۇرسىمۇ ، يىگىرمە نەچچە مىڭ چاڭقاق ئادەم تۆت كۆزى بىلەن تەلمۈرۈۋاتقان دەريادا كۆز يېشىچىلىكمۇ سۇ كۆرۈنمەيتتى . يىراقتا ، ئاپئاق بۇلۇتلار ئارىسىدا بېشىغا قېتىق تۆكۈۋېتىلگەندەك ئاقىرىپ تۇرغان تاغ چوققىلىرى كۆز ئالدىدا يۈز بېرىۋاتقان پاجىئەنى تاماشا قىلىۋاتقان تاش يۈرەك ، مۇز تەلەت ئادەمدەك مەمەدانلارچە قىياپەتتە گىدەيگەنىدى . ئاخىرقى نەپەسلىرىنى توپلاپ ، نالە ـ پەرياد ئىچىدە دۇئا ـ تەلەپ قىلىۋاتقان تەشنالارنىڭ يىلىنىپ ، يالۋۇرۇشلىرىمۇ ياكى تەڭرىگە ، ياكى تەبىئەتكە زىنهار تەسىر قىلمايتتى . مەشھۇر يادىچىلارنىڭ يادا تاشلىرىنى① كۆز يېشى بىلەن نەملەپ تۇرۇپ ئوقۇغان مۇناجاتلىرى ، كارامەتچىلەرنىڭ كارامەتلىرى ئۆز كۈچىنى

① يادىچىلار ۋە يادا تېشى — كارامەت كۆرسىتىپ ، يامغۇر ياغدۇرىدىغانلار ۋە ئۇلارنىڭ كارامەتلىك تېشى ئەل ئىچىدە «يادىچى» ۋە «يادا تېشى» دېيىلىدۇ . تۈركىي خەلقلەرنىڭ بۇ قەدىمىي كارامىتى خوتەن تاغلىقلىرى ئارىسىدا تاكى ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە . موللا مۇسا سايرامىنىڭ «تارىخى ئەمنىيە» دېگەن ئەسىرىدە بۇ ھەقتە مۇنداق مەلۇمات بېرىلگەن :

«... ياپەسىنىڭ ئەۋلادى ناھايىتى تېز كۆپەيدى ، ئەمما سۇ بار يەردە ئوت يوق ، ئوت بار يەردە سۇ يوق ، تەڭلىكتە قالدى . بۇ ئەھۋالنى ئاتىلىرى نوھ ئەلەيھىسسالامغا ئەرز

يوقاتقانىدى .

سۇ... سۇ... سۇ...

باش ئەتىيازدا بىر ئاش پىشىم پۇرسەتتە تاشادىيىنى يىغىپ ئۆتكەن قارا يامغۇرنىڭ شەپقەتى بىلەن كۆكلىۋالغان زىرائەتلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى يەر بېتىگە باغرىنى يېقىپ، چوغ ئۇستىگە تاشلانغاندەك تولغىناتتى. زىمىستان قىشنىڭ سوغۇقلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ، باش باھاردىلا بىخ يېرىپ چىققان، ئەمدىلىكتە بولسا ئوتقاش بىلەن كۆيدۈرگەندەك قۇرۇۋاتقان دەرەخ يوپۇرماقلىرى سەكراتقا چۈشكەن چالدەك شىۋىرلايتتى. ياز كىرگەندىن بېرى سۇ دىدارىنى كۆرمىگەن ئېرىق ئىچى قۇلاقتا ئاڭلانغۇدەك شىتىرلاپ يېرىلاتتى. تەكلىماكان بويلاپ قۇتراپ تۇرىدىغان سېرىق بورانغا قوشۇلۇپ كۆك قەرىگە ئۆرلىگەن قۇم دانچىلىرى يۇرت ئاسمىنىغا كېلىپلا توختاپ قالاتتى - دە، خالىغان چېغىدا يەر يۈزىگە تاشلىنىپ، يېشىل ھاياتلىق جىسمىدىن ئاداققى نەمنى سۈمۈرۈۋېلىشاتتى. كەنت ياقىسىدا ئۇ يەر - بۇ يەرگە تاشلاپ قويۇلغان دۈبۈلغىلارغا ياكى قۇملۇققا چۈككەن تۆگىلەرنىڭ لوككىسىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بارخانلار خۇددى غايىب قول بىلەن

قىلدى. نوھ ئەلەيھىسسالام تەڭرىنىڭ دەرگاھىغا ئىلتىجا قىلدى. ئىلتىجاسى ئىجابەت بولۇپ، جەبرائىل ئەلەيھىسسالامدىن ئىسمى ئەزەم (ئۇلۇغ ئىسىملار)نى ئەۋەتتى. بۇ ئىسمى ئەزەمنى تاشقا ئويۇپ ياپەسكە بەردى. قاچان خالىسا شۇ چاغدا يامغۇر ياغاتتى. بۇ تاشنى ئەرەب تىلىدا ‹مەجرۇل مەتەر› دەيدۇ. تۈرك تىلىدا ‹يادا تېشى› نامى بىلەن مەشھۇر، بۇ تاش ياپەسكە تەۋە زېمىندا كارغا كېلىدۇ. سامغا تەۋە بولغان ئەرەبىستان زېمىنىدا كارغا كەلمەيدۇ.»

ئەرەب ساياھەتچىسى تەمىم ئىبنى بەھىرنىڭ 9 - ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرىدا ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ پايتەختىگە قىلغان سەپىرىدە يازغان خاتىرىسىنىڭ 14 - بۆلىكىدە: «بۇ تۈركىي خەلقلەرنىڭ دۆلىتىدىكى بىر غەلىتە ئىش شۇكى، ئۇلارنىڭ بىرمۇنچە يادا تاشلىرى بولۇپ، ئۇلار شۇ تاشلىرى بىلەن ئۆزلىرى خالىغان چاغدا قار - يامغۇر ياغدۇرار ئىمىش، ھاۋانى سوۋۇتار ئىمىش. بۇنداق تاش توغرىسىدىكى رىۋايەت ئۇلارنىڭ ئىچىدە ناھايىتى كەڭ تارقالغان بولۇپ، ئۇنى ھەممە ئادەم بىلەر ئىمىش، تۈركىي خەلقلەر ئىچىدە ئۇنى ھېچكىممۇ ئىنكار قىلماس ئىمىش، بۇ تاشلار پەقەت توققۇز ئوغۇزلار خانىغىلا مەنسۇپ بولۇپ، باشقا خانلارنىڭ ھېچقايسىسىدا يوق ئىمىش» دېيىلگەن.

پىشاڭ سىلىپ كۆتۈرگەندەك قوزغىلىپ، سىلجىپ تۇراتتى. تەھدىت بىلەن قىستاپ كېلىۋاتقان بۇ سىرىق ئەجدىھا ئىپتىزلىقلارنى، دەل - دەرەخلەرنى دەم تارتىپ، ئېكىنزارلىق ئورنىدا يېڭى - يېڭى باياۋاننى پەيدا قىلاتتى.

سۇ... سۇ... سۇ...

زاۋالغا كۆزى يەتكەن، ئۇششۇك ھەرىسىدەك غالجىرلاشقان چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتىنىڭ زۇلمى ۋە بەگلەرنىڭ قاقشاتقۇچ ئالۋان - ياساقلىرى ھەممىنى ھالىدىن كەتكۈزگەن، گۆردىن ئىچىۋالغان مۇردىغا ئوخشاپ قالغان يېتىملارنىڭ چىرايىدىن ئۆتۈپ كەتكىنىگە ئالتە ئاي بولغان ئاغرىق - سىلاقنىڭ[1] ئالاقىزادىچىلىكى تېخى ئۆچمىگەن، قېپىدىن

① ئاغرىق - سىلاق — مىلادىيە 1910 - يىلىنىڭ ئاخىرى ۋە 1911 - يىلىنىڭ باشلىرىدا خوتەن ۋىلايىتى تەۋەسىدىكى ئىلچى، لوپ، كېرىيە ناھىيىلىرىدە تارقالغان دەھشەتلىك چۇما كېسىلى. بۇ يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ ئاسارىتى ئايرىم جايلاردا ھەتتا 1912 — 1913 - يىلغىچە داۋام قىلغان. ئەينى ۋاقىتتا يۇقىرىقى ئۈچ ناھىيىدىكى مىڭدىن ئارتۇق چەت ئەل سودىگەرلىرى (بۇنىڭ ئىچىدە ھىندى، ئافغانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەنگلىيە تەۋەلىكىدىكى سودىگەرلەر 510، رۇسىيە تەۋەلىكىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيا سودىگەرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان رۇسىيە سودىگەرلىرى 704 ئەتراپىدا) بۇ كېسەلنىڭ دەھشىتىدىن قورقۇپ چاررۇسىيىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسى ئارقىلىق قەشقەر دوتيىدىن جىددىي تەدبىر قوللىنىشنى تەلەپ قىلغان. ئاخىرىدا بۇ تەلەپ مەركىزىي ھۆكۈمەتكە مەلۇم قىلىنغان، ئۆلكە تەرەپنىڭ ھۆكۈمەتكە يوللىغان مەلۇماتىدا: «ئىلچى ئامبىلى شى ۋېنگاۋ، كېرىيە ئامبىلى پىڭ سىجىن، لوپ ئامبىلى گۇي فېنلەر ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئاشۇ ناھىيىلەردىكى يۇقىرىلاردىن ۋابادا ئۆلگەنلىرى كۆپ بولغاندا بىرنەچچە ئون مىڭ، ئاز بولغاندىمۇ نەچچە مىڭغا يەتكەنلىكىنى مەلۇم قىلىشتى...» دېيىلگەن. تاشقى ئىشلار ۋازارىتىنىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئاندىن ھەرىكەتلىنىشكە مەجبۇر بولغان شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كېسەل بىلەن ئۆلىدىغانلار ئۆلۈپ بولغاندا، ئاندىن گاۋ جۇنسۇڭ قاتارلىق ئۈچ تېۋىپنى تۆت ھارۋا كۆملاچ دورا بىلەن خوتەنگە ئەۋەتىشكە مەجبۇر بولغان. بۇ تېۋىپ ۋە دورىلار ئۈرۈمچىدىن خوتەنگىچە بولغان 60 ئۆتەڭنى بېسىپ، ئۈچ ئايدا ئاران خوتەنگە يېتىپ كەلگەندە كېسەللىك يەرلىك تېۋىپلارنىڭ داۋالىشى ۋە تەبىئىي سەۋەب بىلەن تىزگىنلىنىپ بولغان. ئۈرۈمچى ھۆكۈمىتىنىڭ «ئادەمگەرچىلىكى»نى ئەكەلگەن بۇ ئۈچ تېۋىپ ھەر ئايلىقىغا 80 سەردىن قەشقەر تىزىسى ئېلىپ ئالتە ئاي لاغايلاپ يۈرۈپ، كېسەلنىڭ تىزگىنلەنگەنلىكىنى تۆھپە دەپتىرىگە يېزىپ كېتىپ قېلىشقان.

چىقىپ كەتكەن يۈرەكلەر ئىزىغا چۈشمىگەن، جانجىگەر قېرىنداشلىرىنى كۆمۈپ قويۇپ جۇدالىق دەردىدە دەرمانىدىن كەتكەنلەر ئەمدى تەقدىرىنىڭ ئىككىنچى پەشۋاسى ئاستىدا مىجىلىپ، ھايات ـ ماماتلىق سىزىقى ئۈستىدە جان تالاشماقتا ئىدى.

يۇرتىنىڭ تۇپرىقى ۋە ئاسمىنى تەشنالىقتىن چاك ـ چاك يېرىلغان لەۋلەرگە ئايلىنىپ «سۇ ... سۇ» دەپ مىدىرلايتتى. پۈتكۈل تەبىئەت نامايەندىلىرى قۇرۇپ كەتكەن تىلدەك ساڭگىلىغانىدى.

سۇ نەدە؟ ھاياتلىقنىڭ شەربىتى، ئۆلۈۋاتقان دۇنيانىڭ شىپاسى بولمىش سۇ نەدە؟

«چىرىيىلىك بول، چىرىيىدە تۇرما» دېگەن ئاتا ۋەسىيەتلىرىنى قايتىلاپ يادىغا ئېلىشقان بەزى كىشىلەر يالغۇز جېنىنى ئېلىپ بېشى قايغان، پۇتى تايغان تەرەپلەرگە پىتىراپ كېتىشتى. ئاتا ـ بوۋىلىرى قەدىمدىن تارتىپ تىرىكچىلىك قىلىپ كەلگەن، قان ـ تەرلىرى بىلەن بىنا قىلغان بۇ ئەزىز يۇرت مۇستەھكەم رىشتىگە ئايلىنىپ، يەنە نۇرغۇن يۈرەكلەرنى ئۆزىگە باغلاپ قېلىۋەردى. ئەجدادلىرىنىڭ چىرىغىنى ئۆچۈرگۈسى كەلمىگەنلەر، قېرىنداشلىرىنىڭ غېرىبانە قەبرىسىنى ئەگىپ يۈرگەنلەر نىمىدىندۇر ئۈمىدلىنەتتى، گويا ئىمام جەئفەر تەيرانغا[1] شاخ يېرىپ تۇرۇپ قىلغان ئەرزلىرى قوبۇل كۆرۈلۈپ، ۋاپاسىز تەبىئەت ۋە توخسۇنى توشقان مۇشتۇمزورلار

---

① ئىمام جەئفەر تەيران — «تەيران» — ئەرەبچىدە «ئۇچقان» دېگەن سۆز بولۇپ، «ئىمام جەئفەر تەزكىرىسى»دە ئىمامى جەئفەرنى «ئۇچۇپ كەلگەن ئادەم» دەپ كۆرسەتكەن. «مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ نەسەبنامىسى» دېگەن كىتابتا قەيت قىلىنىشىچە، ئىمام جەئفەر ھىجرىيىدىن 33 يىل بۇرۇن سۇرىيىنىڭ غەسسا دېگەن يېرىدە تۇغۇلۇپ، ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى شامنىڭ قۇددۇس شەھرىدە ۋاپات بولغان. بەزىلەر ئۇ شېھىت بولغاندىن كېيىن ئۇچۇپ كېلىپ، چىرىيىنى ماكان تۇتقان، دەپ بۇ مازارنى تاۋاپ قىلىشىدۇ. بۇ مازار چىرىيە ناھىيىسىنىڭ مازار كۆل كەنتىدە.

جازالىنىدىغاندەك ياكى بولمىسا ئىمام مەھدى ئاخىر زامان[1] تىرىلىپ قوپۇپ ، ئوتلۇق دىمى بىلەن تىكىلىك تاغلىرىنى[2] ئېرىتىپ ، تەشنالىق ئىسكەنجىسىدە قالغان بۇ زېمىنغا سۇ باشلاپ كېلىدىغاندەك تاتلىق تەمەددە يۈرەتتى ...

تۈنۈگۈن گۈگۈم بىلەن تەڭ ھۇۋلاشقا باشلىغان بوران كۈن ئۆرلىشى بىلەن تەڭلا پەسكويغا چۈشۈشكە باشلىدى . بامداتقا ئۈلگۈرگەن ئىككى مېيىتنىڭ نامىزىنى ئۆزىتىپ بولۇپ ، مەسچىتتىن كېيىنرەك قايتىشقان جامائەت تاختا كۆۋرۈك بېشىغا كەلگەندە ، نېرىقى كوچىدىن چىقىپ كېلىۋاتقان سۈپۈرگەئاخۇن مىراب بېگى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى .

— جامائەت ، — دېدى مىراب بېگى نېرىقى مەھەللىدىكى ئىمىنئاخۇننىڭ سەكراتقا چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن سۆزىنى يۆتكەپ ، — مازار غوجام ئاھىمىزغا يەتكەن ئوخشايدۇ ، تاڭ ئاتارغا يېقىن چۈشۈمدە مۇنداق بىر ئىش ئايان بولدى ، بىر ئاقساقال كىشى پېقىرغا : «قالماقدۆڭ يېنىدىكى بۇلاقنى قاز ، ئۆستەڭ ئال !» دەپلا غايىب بولدى . يەنە بۇلاقتىن سۈزۈك سۇنىڭ بۇلدۇقلاپ ئېتىلىپ چىققان ئۈنىنىمۇ ئاڭلىدىم !

بۇ خەۋەر جامائەتنى خۇددى قايىنامدا ئېقىپ كېتىۋېتىپ ئۇشتۇمتۇت قىرغاققا چىقىپ قالغاندەك ھاياجانلاندۇرۇۋەتتى .

— بۇ ، ياخشىلىقتىن بېشارەت .

— مازار غوجام ئەھلى مۇسۇلمانلارغا قىلىدىغان ئىلتىپاتىنى ئاۋۋال چۈشىدە ئايان قىلار ئىمىش ، مىراب بېگىم ، ئاللاتائالامۇ

---

① ئىمام مەھدى ئاخىر زامان — ئەسلي ئىسمى ئەبۇلقاسىم مۇھەممەد بىننى ھەسەن ئەسكىري . مىلادىيە 875 ـ يىلى باغدادتا دۇنياغا كەلگەن . مىلادىيە 892 ـ يىلى ئۇشتۇمتۇت غايىب بولغان ، ئۇ ئاخىر زامان قوتۇلدۇرغۇچىسى سۈپىتىدە ئەل ئاغزىدا (بولۇپمۇ شىئە مەزھىپىدىكىلەر ئاغزىدا) مەشھۇردۇر . بەزىلەر ئۇنىڭ قەبرىسى چىرىيە ناھىيىسىنىڭ چاقار يېزىسىدا دەپ قارايدۇ ۋە ئۇ يەردىن ئېقىپ ئۆتىدىغان چىرىيە دەرياسىنىڭ بويىدىكى مازارنى نىشان قىلىپ كۆرسىتىدۇ .

② تىكىلىك تاغلىرى — قاراقورۇم تېغىنىڭ چىرىيىگە يېقىن يېرىدىكى بىر ئاساسىي چوققا . دېڭىز يۈزىدىن 5466 مېتىر ئېگىز .

«يارىتىشتا مەن ياراتتىم ، يارىلىشىڭ ئۈزۈڭدىن» دېگەنىكەن . ئەزرائىلنى كۈتۈپ تۇرماي ، قۇربىتىمىزنىڭ يېتىشىچە سەۋەب قىلىپ باقىلى . مازار غوجامنىڭ بېشارىتى بەرھەق !

سەككىز غۇلاچ چوڭقۇرلۇقتا قېزىلغان مۇزخانىدىكى مۇزلارنى ئېرىپ كېتىۋاتقان ئىسسىقتا تېخىچە قىشلىق چاپان ، كونا چورۇق ، تېرە تەلپەك كىيىپ يۈرگەن كىشىلەرگە بىردىنلا جان كىرىپ قالغاندەك ، تۇپا باسقان چىرايلىرىدا ئۈمىد نۇرى جىلۋىلەندى .

جامائەتنىڭ مازار غوجامنىڭ «بېشارىتى»نى ھېچ ئىككىلەنمەيلا قوبۇل قىلغاندىن ئەجەبلەنگىلىمۇ بولمايتتى . چۈنكى ، تۈزلۈق سايغا تۈز كولىغىلى بېرىپ ـ كېلىپ تۇرىدىغان ھەربىر كىشى قالماقدۆڭ يېنىدىكى كىگىز ئورنىچىلىك يەرنىڭ يىل بويى ياشلانغان كۆزدەك نەملىشىپ ، لۆمشۈپ تۇرىدىغانلىقىنى تالاي قېتىملاپ كۆرۈشكەنىدى .

بۇلاق ۋە ئۆستەڭ ھەققىدىكى ئۈمىدلىك خىيال مىراب بېگىمنىڭ چۈشىدە ئايان بولغان بېشارەتمۇ ياكى ئۇ ئۆز ئالدىغا ئويلاپ تاپقان چارىمۇ ، بۇنىڭ بىلەن ھېچكىم ھېسابلىشىپ ئولتۇرمىدى . ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ ، پۈتكۈل كەنتنى ئارىلاپ چىققان بۇ خەۋەر نۇرغۇن پىدائىيلارنى جەلپ قىلىپ ، چۈشكۈنلۈك تۇمانى بىلەن قاپلانغان كۆڭۈللەردە ئۈمىد شامىنى ياندۇردى . چۈشكە يېقىن ئىشنىڭ ئېپى ـ جېپىنى بىلىدىغان كىشىلەرنىڭ بىر توپى سۇپۇرگەئاخۇننىڭ باشلامچىلىقىدا قالماقدۆڭ تەرەپكە قاراپ يول ئالدى .

دەريا قىنىنىڭ شەرقىي يامزىلىغا ياندىشقان قالماقدۆڭ مەھەللىگە ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى . دەريا بويىغا تاشلاپ قويغان تەلپەك قېلىپىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ دۆڭدە تۇرۇپ قارىغاندا ، كەنت دەرەخزارلىقلىرىنى خېلى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى . دەريا قىنىغا ساڭگىلاپ تۇرغان قىسمى قاتتىق سېغىز تاشتىن تۈزۈلگەن بۇ «تەلپەك قېلىپى»نىڭ چوققىسىدا گۈللەپ تۇرغان چوڭ بىر تۈپ يۇلغۇن خۇددى دۇبۇلغىنىڭ پوپۇكىگە ئوخشايتتى . قايسى زاماندا

كولانغانلىقى نامەلۇم بولغان قىزىل توپىلىق ئوچاقلار، سىرىق توپىسى كەتمىگەن گولخان ئىزلىرى دۆڭ باغرىدا ئوچۇق كۆرۈنەتتى. ئىسلىشىپ كەتكەن مورا ئىزناسى قانداقتۇر بىر رىۋايەتنى ھەقىقەتكە ئايلاندۇرماقچى بولۇپ، تامغا يۆلىنىپ خىيال سۈرۈۋاتقان ئادەمدەك تىك تۇراتتى.

چولاق كەتمەنلەرنى، ئۇپراپ بۇقىنىڭ ماڭلىيىدەك بولۇپ قالغان جوتۇلارنى كۆتۈرگەن كىشىلەر ھايال ئۆتمەي بۇ يەردە پەيدا بولۇشتى. ئۇلار ئەتراپقا تارىلىپ يەر شەكلىنى پىششىق كۆزەتكەندىن كېيىن ئىككى توپقا بۆلۈندى ـ دە، بىر توپى بۇلاق كۆزىنى ئېچىشقا قالدى. يەنە بىر توپى سۇپۇرگەئاخۇنغا ئەگىشىپ، دەريا قىنىنى بويلاپ سايغا چىقىشتى. ئۇلار ئۆز تەجرىبىسى بويىچە بۇلاق كۆزىدىن ھېچبولمىغاندا بىر تۇگمەنلىك سۇ چىقىرالىشىغا ئىشەنگەن، بۇلاق ئورنىدىن كولىغان كىچىككىنە ئورەككە يىغىلغان سۈزۈك سۇ بۇ ئىشەنچنى ئىسپاتلىغانىدى. بۇلاق سۈيى تاغدىن سارقىپ كېلىپ دۆڭ يېنىدا بوران ھەيدەپ كەلگەن قۇملارغا سىڭىپ كېتىۋاتقان سۇ بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ دەرياغا باشلانغان تەقدىردىمۇ، چاڭقاق ئېتىزلارغا يېتىپ بارالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. دەريا قىنىغا تولۇپ تۇرغان كۆچمە قۇملار، قىزىپ ئوت بولۇپ كەتكەن قورام تاشلار، تۇزلۇق چۆكمىلەر تۆت تۇگمەنلىك سۇ بولسىمۇ سۈمۈرۈپ ئۆلگۈرەتتى. سۇدىن نەپ ئالماق ئۈچۈن، دەريا قېشىغا يانداپ ئۆستەڭ ئالماي بولمايتتى.

دېھقانلار يۈرەكلىرىدە خۇددى سۇغا قانغان مايسىدەك كۆكلەۋاتقان ئۈمىدنى ئۆمرىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى سۇ بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتكۈزگەن، ئەمدىلىكتە 49 ـ 50 ياشلارغا تاقاپ قالغان مىراب بېگىگە باغلاشقانىدى. مىراب بېگى دېھقانلارنى ئەگەشتۈرۈپ، دەريا قاسنىقىنى بويلاپ كەڭ كەتكەن سايغا چىقىپ كەلدى ـ دە، بوي جەھەتتىن ئانچە پەرق قىلمايدىغان كىشىلەردىن بەش ـ ئالتىنى تاللاپ، ھەر 100 قەدەمدە بىردىن تۇرغۇزدى. تەلپىكىنى پۇلاڭلىتىپ ئۇلارنى بىر تۈز سىزىق ئۈستىگە

كەلتۈرگەندىن كېيىن ، سايىدا ئۇخلىسىغا يېتىپ جۈپلەنگەن پۇتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ سول كۆزىنى قىستى . قاتار تۇرغانلارنى نېرى - بېرى قىلىپ يۇرۇپ ئۈستەڭ ئىزىنى بېكىتتى . ئوڭ كۆزىنىڭ كۆرۈش سىزىقى بىلەن پۇت بارماقلىرىنىڭ ئۇچىنى بىرلەشتۈرۈپ ، قەيەرنىڭ قانچىلىك كولىنىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى .

كۈن ئېگىلىشى بىلەن تەڭ ، غەرب تەرەپتىن ئاسمان - پەلەك توپا توزىتىپ كەلگەن قۇيۇن ئۇلارنىڭ ئىشىغا كاشىلا تۇغدۇردى . بىر ئۇچى سارغىيىپ تۇرغان كۆك قەرىگە ، بىر ئۇچى قىزىپ كەتكەن يەر بېتىگە تۇتاشقان بۇ قۇيۇن غۇررەكتەك[1] تېز پىرقىرايتتى . يىلتىزى ئۈزۈلگەن قامغاقلار قۇيۇننى دەۋر قىلىپ دومىلايتتى . قۇيۇن مەركىزىگە كىرىپ قالغانلىرى بولسا خۇددى قانات چىقارغاندەك تېزلىك بىلەن ئاسمانغا ئۆرلەيتتى - دە ، يۇقىرى بېسىملىق هاۋا ئېقىمىنىڭ زەربىسى بىلەن كۇكۇم - تالقان بولۇپ ، يەرگە قار ئۇچقۇنلىرىدەك تاشلىناتتى .

قۇيۇن ئۆتۈپ كەتتى . قۇيۇن ئۇچۇرۇپ كەتكەن تەلپىكىنى ئەكېلىۋاتقان ئابدۇللا قولى بىلەن ئىلچى[2] يولىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ :

— قاراڭلار ، ئاۋۇ دۆڭنىڭ كەينىدىن بىر ئادەم چىقىپ كېلىۋاتىدۇيا ؟ — دېدى .

سۇپۇرگەئاخۇن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراشتى .

دېگەندەك ، خېلىدىن بېرى رەۋەندىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلگەن ، قۇم كۆمۈپ كېتەي دەپ قالغان كارۋان يولىدا كېلىۋاتقان ئېشەكلىك ئادەم بارغانسېرى يېقىنلاۋاتاتتى .

---

① غۇررەك — ياغاق بىلەن ياسىلىدىغان باللار ئويۇنچۇقى . بىر ياغاق ئۈستىگە جايلاشتۇرۇلغان . ئوق بىلەن بەند قىلىنغان يەنە بىر ياغاق ئۆز ئىنېرتسىيىسى بىلەن تېز پىرقىرايدۇ .

② ئىلچى — خوتەن شەھىرىنىڭ بىر خىل ئاتىلىشى .

يـولـۇچـى ئـۇلارنـىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىپ سالپاڭ قۇلاق ئـېـشـەكـنـى هـېچ كۆچمەيلا توختاتتى . بىنەملەردە ئۆسكەن چاتقاللاردەك گىجەكلىشىپ كەتكەن چاچ ـ ساقاللىرى ئارىسىدىن چاڭ باسقان قىزىلكوس يۈزى ئاران كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇ ئادەم كەم دېگەندە 54 ـ 55 ياشلاردا ئىدى . بېشىدىكى ئۇچلۇق كۇلاهى ، ئۇچىسىدىكى قۇراق جەندىسى ، ئۇچى ئاسمانغا قاراپ تۇرغان كەشى ئـۇنـى خـېلى سېھرلىك قىلىپ كۆرسىتەتتى . يوغان بېشى ۋە تـۇكـلـۇك قېشى بىلەن نىسبەتلەشتۇرگەندە ، چوڭ قاپاققا ئويۇپ قويغان كىچىككىنە تۆشۈككە ئوخشاپ كېتىدىغان كۆزلىرى خۇددى چاشقان ماراۋاتقان هۇۋقۇشنىڭ كۆزىدەك توختىماي هەرىكەتلىنىپ تۇراتتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، مۇسۇلمانلار ، — يولۇچى ئېشىكىدىن چۈشمەيلا ئېگىلىپ تۇرۇپ سالام بەردى ، — ئىمام جەئفەر تەيران غوجامنىڭ مازارى مۇشۇ يۇرتتىمۇ ؟

— ۋەئەلەيكۇمئەسسالام ، — دېدى ئابدۇللا ئالدى بىلەن سالام ياندۇرۇپ ، — مازارغوجام مۇشۇ يۇرتتا .

يـولـۇچىنىڭ چىرايىدا بىلىنەر ـ بىلىنمەس هاياجان ئەكس ئـەتتى . كۆزلىرى بارغانسېرى كىچىكلەپ ، نەزەرى بىر نۇقتىغا جەملەندى :

— خۇداغا مىڭ قەتلە شۈكۈر ، پېقىرنى ئاخىر مازارغوجامنىڭ ۋەسلىگە يەتكۈزىدىغان بولدى . بالىلىرىم ، سۇيۈكلار بولسا ، بىر ئوتلام ئىچىۋالسام ، خۇدا سىلەرگە رەهمەت قىلسۇن .

يولۇچىنىڭ كۆزى بېلىگە ئېسىلغان قاپاقتا تىكىلگەنلىكىنى كۆرگەن ئابدۇللا ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى شۇ زامانلا بەجا كەلتۈردى .

چاپاق باسقان كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرغان چامبۇل ئېشەككە ۋە قاپاقتىن بۇلدۇقلىتىپ سۇ ئىچىۋاتقان يولۇچىغا ئېچىنغۇسى كەلگەن سۇپۇرگەئاخۇن سورىدى :

— مـېـهمان ، بەك يىراقتىن كەلگەن ئوخشايدىلا ، هېلىمۇ

ئۇچالىقىنىڭ ، تىنالىقىنىڭ دەرمانىنى قۇرۇتىدىغان بۇ دەشتتىن سالامەت ئۆتۈۋاپتىلا .

— بۇ ، ئاللانىڭ ئىرادىسى ، — دېدى يولۇچى گۈشلۈك قولىنىڭ كەينى بىلەن ئاغزىنى ئېرتىۋېتىپ ، — پېقىر بىر جاھانكەزدى ئادەم ، ئاللا ۋە ئۇنىڭ بەندىلىرىنىڭ ئىشقىدا مۇشەققەت داۋىنىدىن ئاتلاپ ، رىيازەت دەشتىسىنى كېزىپ يۈرۈپتىمەن . مانا ئەمدى ئىمام جەئفەر تەيران غوجام ، ئىمام جەئفەر سادىق پادىشاھىم① بىلەن دىدارلىشىش ئىشقىدا مۇشۇ يۇرت تەرەپكە يول ئالغىنىمدىن بىرى ، تۆت كۈن تېنەپ يۈرۈپتىمەن . ئاللا ئۆز بەندىسىنى كۈلپەت دەشتىدە مانا مۇشۇنداق سىنايدىكەن ، ئاخىر ئەۋلىيالىرىمىزنىڭ روھى مەدەت قىلىپ قارارگاھىمغا يېقىنلاشتىم .

ئۇنىڭ كۆزىدىن سىرغىپ چۈشكەن ئىككى تامچە ياش قاپاقتا چاپلىشىۋالغان پاقىدەك كەڭ ۋە قىسقا بۇرنىنىڭ ئىككى تەرىپىنى بويلاپ بۇرۇتى ئارىسىغا كىرىپ غايىب بولدى . بېشىغا كەلگەن مالامەت دەستىدىن دىلى ئاللاغا يېقىنلىشىپ ، كۆزى يىغىغا ئۆگىنىپ قالغان دەردمەنلەر ئېسىلىۋاتقان ئۆپكىسىنى ئاران تەسلىكتە بېسىپ ساغرىسىغا ئېسىلغان ساپايىنى شىرىقلاتقىنىچە يىراقلىشىۋاتقان ئېشەكىنىڭ قارىسىغا قاراپ قېلىشتى .

بۇ ئاداشقان «تاۋاپچى» كۈنچىقىشتىن كۈنپېتىشقىچە 10 مىڭ قەدەم ، ئوغرىقارىشتىن مازار كەنتىگىچە 15 مىڭ قەدەم كېلىدىغان بۇ يۇرتنىڭ كوچا ـ كويلىرى بىلەن بەش قولدەك تونۇش ئىدى . ئۇ دوقمۇشقا يېتىپ كەلگەندە ھېچ تېڭىرقىمايلا كېرەكلىك يولغا

---

① ئىمام جەئفەر سادىق — ئىمام مۇھەممەد باقىرنىڭ ئوغلى ، مىلادىيە 702 ـ يىلى مەدىنە شەھىرىدە تۇغۇلغان ، مىلادىيە 765 ـ يىلى يەنە مەدىنە شەھىرىدە ئالەمدىن ئۆتۈپ ، ئاتىسىنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىنغان . لېكىن ، بەزىلەر ئۇنى شىنجاڭدا ۋاپات بولغان دەپ ھېسابلاپ ، ھازىرقى نىيە ناھىيىسىدىكى ئىمام جەئفەر سادىق مازىرىنى زىيارەت قىلىپ ئۇلۇغلايدۇ .

بۇرۇلاتتى . ئادەم ئانچە ئاياغ باسمايدىغان بوشلۇقلارغا تاشلانغان تاپلار ئۈستىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان قاغا ـ قۇزغۇنلارغا ، كۈنچىقىش تەرىپى ساپسېرىق قۇملار بىلەن تا ئۆگزىلىرىگىچە تىرىلىپ تۇرغان ۋەيرانە ئۆيلەرگە ، چىغرىقى غىچىرلاپ ئايلىنىۋاتقان قۇدۇق بېشىغا توپلىنىۋېلىپ ، مىننەتخور تەقسىماتچى بولۇپ بېرىۋاتقان سۇنى سوغىلىرىغا ، قاپاقلىرىغا بىر نوگاي ـ بىر نوگايدىن قاچىلاۋاتقان ئالامانغا قىزىقىش نەزەرىدە قاراپ قوياتتى .

ئۇ توغرىقېغىل مەھەللىسى بىلەن سېرىق مەھەللىسىگە ئايرىلىدىغان يول ئاغزىغا كەلگەندە ، كۆكۈيۈن بىلەن ھەپىلىشىپ كېلىۋاتقان ئېشكىنىڭ بېشىنى ئىككىلەنمەيلا توغرىقېغىل يولىغا بۇرىدى . بىر چۆگۈن قاينىغان پۇرسەتتە ماڭغاندىن كېيىن ، بېھى دەرەخلىرى ۋە سۇۋادان تېرەكلەر بىلەن قورشالغان ھەشەمەتلىك قەسىرنىڭ ئۆگزىسىدە بىراۋنى تەستەكلەۋاتقاندەك شەپە چىقىرىپ لەپىلدەۋاتقان ئاق ئەلەمنى① كۆرگەندە ، تۇنجى قېتىم مەسچىدى ھەرەمنىڭ قۇببىسىنى كۆرگەن تاۋاپچىدەك خۇشال بولۇپ كەتتى . قاڭالتىر بىلەن چەمبەرلەنگەن قارا دەرۋازىنىڭ ئېغىر قاناتلىرى ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك شەپە چىقىرىپ ئېچىلدى . ئۆزىگە جەننەتى مەئۋانىڭ ئىشىكى ئېچىلغاندەك ھېس قىلغان يولۇچى ئېشىكىنى باغلاشنىمۇ ئۇنتۇدى ـ دە ، دەرۋازا ئىچىگە ئۆزىنى ئالدى .

2 . «تاۋاپچى» كەلگەن يول بىلەن

«قالماقدۆڭدىكى بۇلاقتىن سۇ چىقىپتۇ» دېگەن خەۋەر خۇددى چاقماق سۈرئىتىدە ئۇچىدىغان قاناتلىق قۇشقا ئوخشاش ، پۈتۈن كەنت ئاسمىنىنى كېزىپ چىقتى . دەسلەپتە بىر تۈگمەنلىك

① ئاق ئەلەم — ئۆز ۋاقتىدا 100 يامبۇ بايلىققا ئىگە بولغان بايلار بايلىقىنى كۆز ـ كۆز قىلىش مەقسىتىدە تۈڭلۈكىدىن ئاق ئەلەم چىقىراتتى .

دىيىلگەن سۇ ئەمدى كىشىلەر ئاغزىدا تۆت تۈگمەنلىككە ، ھەتتا ئالتە تۈگمەنلىككە يەتتى . قىيامەت ۋەھىمىسىدە كۆن ئۆتكۈزۈۋاتقان پۇقرالار ئاشۇ بۇلاق سۈيىدىن قېنىپ ئىچىپ ، تەشنا يۈرىكىنى سەگىتكەندەك جانلىنىپ قالدى . ئىككى ئادەم ئۇچرىشىپ قالسىلا، مۇشۇ خۇش خەۋەر ئۈستىدە سۆزلىشەتتى ، ھەتتا تىلسىزلارمۇ چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئىما ـ ئىشارەتلەر بىلەن ئۆز خۇشاللىقىنى ئىزھار قىلىشاتتى . ئاخىرەتلىكنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ قويغان قېرىلارمۇ كېچە ـ كۈندۈز دىگۈدەك جاينامازدىن چۈشمەي ، ساقاللىرى نەملەشكۈچە يىغلاپ ، سىخىي ئاللانىڭ بۇ ھىممىتىگە ھەشقاللا ئېيتاتتى . شەربەت تېمىپ تۇرىدىغان شېرىن مېۋىلەرنى بېرىدىغان دەرەخلىرىنىڭ ئەمدى نابۇت بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن دىھقانلار قالماقدۆڭ ئۈستىگىنىڭ پاتراق پۈتۈشىنى زارىقىپ كۈتمەكتە ئىدى .

قالماقدۆڭدىكى بۇلاقتىن سۇ چىقىش ئېھتىمالىنىڭ بارلىقى ۋە مىراب بېگى باشلىق بىر توپ پۇقرانىڭ قالماقدۆڭگە ئاتلانغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر يۇرت بېگى[1] ئابلىزقارىنىڭ قۇلىقىغىمۇ يېتىپ كەلدى . ئۇ ئۇيان ئويلاپ ، بۇيان ئويلاپ ، ئاخىر بۇ ئىشنىڭ ئۆزىگە قىل چاغلىق زىيان كەلتۈرمەيدىغانلىقىنى بىلدى . «قازاندا بولسا ،

---

① بەگ — چيەنلۇڭ خاننىڭ 24 ـ يىلى (مىلادىيە 1759 ـ يىلى) چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن ، ئۇيغۇرلار رايونىدىكى ھاكىمبەگلىك تۈزۈمىنى داۋاملىق يولغا قويغان . لېكىن ، ئۇيغۇر بەگلەر ۋەكىللىكىدىكى يەرلىك كۈچلەرنىڭ بارغانچە زورىيىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن تەشۋىشكە چۈشكەن چىڭ ئەمەلدارلىرى — لى سىجىڭ ، نايەنچىڭ بەگلىك تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ ، ئۇيغۇر بەگلەرنىڭ ھوقۇقىنى ئاجىزلاشتۇرۇش توغرىسىدا مەركىزىي ھۆكۈمەتكە ھەدەپ مەلۇمات يوللىغان . گۇاڭشۈينىڭ 6 ـ يىلى (مىلادىيە 1880 ـ يىلى) زو زۇڭتاڭ بۇيرۇققا بىنائەن مەمۇريي ئاپپارات تەسىس قىلىشنىڭ لايىھىسىنى ئىشلەپ چىققان . شۇنىڭ بىلەن گۇاڭشۈينىڭ 10 ـ يىلى (مىلادىيە 1884 ـ يىلى) شىنجاڭدا ئۆلكە تەسىس قىلىنىپ ، جەنۇبىي شىنجاڭدا ھاكىم بەگلىك ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ ۋىلايەت ، ئوبلاست ، مەھكىمە ، ناھىيە قۇرۇلغان . ئەسلىدىكى بەگلەرنىڭ ئەمىلىنى ئېلىپ تاشلاپ ، جەرىكە قالپاقلىرىنى ۋە تەمغاتىنى قىسمەن ساقلاپ قالغان . بىراق ، ھەرقايسى كەنتلەر ۋە چەت ـ ياقا ، يىراق رايونلاردا بولسا ، ئىلگىرىكى بار بەگلەر ۋاقتىنچە قىسقارتىلمىغان ، كەم بولسا تولۇقلانمىغان .

چۈمۈچكە چىقىپتۇ» دېگەندەك، سۇ تېپىلىپ قالسا، دېھقانلاردىن ئالىدىغان ئالۋان - ياساقمۇ كەم قالدۇرۇلماي يىغىۋېلىناتتى. تىلخەت ۋە ئېقى قەغەز، قارىسى سىياھ بىلەن توشۇپ تۇرغان قازناقمۇ نەق بايلىق بىلەن تولدۇرۇلاتتى. زامان - زامانلاردىن بېرى ئۆز جەمەتىنىڭ ئىلكىگە توپلانغان يەرلەرمۇ ئاق تاشلىنىپ قالمايتتى. توسۇن ئاتتەك، پات - پات مۇخۇپ تۇرىدىغان پۇقرانى سۈدىن ئىبارەت بۇ مۇستەھكەم ئارغامچا بىلەن ھاكىمدارلىق قوزۇقىغا باغلاپ تۇرغىلى بولاتتى.

ئۇ بىر - ئىككى مۇلازىمىنى قالماقدۆڭگە ئەۋەتىپ خەۋەرنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلىغان كۈنىلا جىددىي كېڭەش ئۆتكۈزۈپ، بۇلاق كۆزىنى كولاش ۋە ئۆستەڭ چېپىش ئىشىنى ئۆز قولىغا ئالىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇ ھۇزۇرىدا ئىككى كۈن مېھمان بولۇپ كەتكەن قەدىناس بۇرادىرى — «تاۋاپچى»نىڭ ئاقىلانە مەسلىھىتىگىمۇ ئۇيغۇن ئىدى.

بۇ جاكار جۇمە نامىزىدىن كېيىن غوجىدار جاپپار موللا ئارقىلىق كەنتتىكى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغانلارنىڭ ھەممىسىگە ئۇقتۇرۇلدى. قىيامەت نەغمىسىنى چېلىپ ئۇۋىسىدىن چىققان جەددالدەك پىتىراشقان يۇزبېشى، ئونبېشىلار ئۆرە تۇرالايدىغان چوڭلارنىڭ، كەتمەن تۇتالايدىغان كىچىكلەرنىڭ ھەممىسىنى ھاشارغا ھەيدەشكە باشلىدى. ياشاش ئۈمىدىنى قالماقدۆڭگە باغلىغان پۇقرالار ئۆزلىرى كۆنۈپ كەتكەن تىل - ئاھانەتلەرنى كۆڭلىگە ئېلىپمۇ كەتمەي ھاشارچىلار قاتارىغا قوشۇلۇشتى.

بىراق، قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرمىغاندەك، ئاغرىق - سىلاق ۋە ئاچلىق ئازابىدىن دەرمانىدىن كېتىپ، قۇرۇق قاقشال بولۇپ قالغان ھاشارچىلار پاتلا ھالسىزلىنىشقا باشلىدى. ئوتتەك قىزىۋاتقان قۇياش جەزىرىدە خۇددى چۇمۇلىدەك مىدىرلاۋاتقان يالىڭاچ كىشىلەرنى ئۆز تەپتى بىلەن قىينايتتى. تىلىم - تىلىم بولۇپ كەتكەن تاپانلار زىختەك قىزىق ئۇچلۇق تاشلار ئۈستىدە چېكىم - چېكىم قان داغلىرىنى قالدۇراتتى. مۇستەھكەم ئۇيۇل

تاش ئۈستىدىن قاڭقىغان جوتۇ ، پەيلىرى بۆرتۈپ چىققان بۆلجۈك گۆشلەرنى سىرقىرىتىپ ، ئۈگىلەرنى ئاجرىتاتتى . كېيىنتىن سوغا بىلەن كۆنىگە ئۈچ قېتىم كەلتۈرۈلىدىغان قۇدۇق سۈيى ئادەم بېشىغا بىر جامدىنلا تارقىتىلاتتى . نامازخانلار پەقەت تۇپا نەرۋەن بىلەنلا پەرھىزنى ئادا قىلىشاتتى . داش قازان تېگىدىن ئۈسۈلىدىغان بىر چۆمۈچ ئۇماچ موزايلىق كالىغا بېرىلىدىغان ئاداپتەك سۈيۈق ئىدى . تەلەتىدىن تەرسالىق يېغىپ تۇرىدىغان خاتىپ بەگزادە ۋە ئۇنىڭ ئىككى - ئۈچ يىگىتى قوپۇرۇلۇۋاتقان قاشتىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدىكى ئۈچ تەرىپى توسۇلغان سايىۋەن كەپىدە راھەتلىنىپ راخاپ ئىچكەچ ، ھاشارچىلار ئۈستىدىن نازارەت قىلاتتى . خاتىپنىڭ كۆز ئىشارىسىنى قەغەزگە پۈتكەن پەرماندەك چۈشىنىدىغان يىگىتلەر پات - پاتلا كەپىدىن ئېتىلىپ چىقاتتى - دە ، «ئىش بېشىدا سۇسلۇق قىلدىڭ» دەپ كىملەرنىدۇر تىللاپ كېتەتتى .

ھەي ، مەن نېمە قىلىپ قويدۇم ؟ — دەپ ئويلايتتى پىژغىرىم ئاپتاپتا ھاشارچىلار بىلەن جوتۇ چېپىۋاتقان مىراب بېگى چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ قويۇپ ، — گەپنى مەن چىقارمىغان بولسام ، بۇ بىچارىلەر مۇشۇنداق كۈنگە قالارمىدى - ھە !

بىراق ، ھېچكىم بۇ ئاقىۋەتلەر تۆپەيلى ئۆزىدىن ئاغرىنمايدىغانلىقى ئۇنىڭغا مەلۇملۇق ئىدى . دەسلىپىدە ئۇ بۇ ئىشقا پەقەت ئەل — يۇرت غېمى بىلەنلا تەۋەككۇل قىلدى . ھەممە مەئىشەتلىرى ئېشىپ - تېشىپ تۇرغان ئابلىزقارىنىڭ ئۆلۈم گىرداۋىغا بېرىپ قالغان پۇقرالارنىڭ ئاھۇزارى بىلەن كارى بولمىغانلىقى ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرگەنىدى . بۇ ئىشقا بەل باغلىغاندا ، باغدا شاپتۇل پىشقاندا ئوغرىنىڭ تاغدىن چۈشىدىغانلىقىنى كىم ئويلىغان ؟

سۈپۈرگە ئاخۇن بۆلجۈك گۆشلىرى بۇقىنىڭ گەدىنىدەك تۈرۈلگەن قوللىرى بىلەن جوتۇنى شۇنچىلىك غەزەپ بىلەن چاپماقتا ئىدىكى ، قۇلىقىغىچە پاتقان جوتۇ ئالتە كەتمەن كەلگۈدەك شېغىلنى بىر يولىلا قومۇرۇپ چىقاتتى . دىلى سۇنۇق بولغاچقىمۇ ياكى

لەۋلىرىنى مىدىرلاتقۇدەك ھالى قالمىغانلىقتىنمۇ ھېچكىم ھېچكىمگە گەپ قىلمايتتى ، بۇ ھال سوپۇرگەئاخۇنغا خىيال كەپتىرىنى كەچۈرمىشلەر ئاسمىنىدا پەرۋاز قىلدۇرۇشقا ئىمكان بېرەتتى .

بوي ـ بەست جەھەتتە تۆگىنى ، كۈچ ـ قۇۋۋەتتە بۇقىنى ئەس-لىتىدىغان قارامتۇل يۈزلۈك ، قويۇق ساقاللىق ، قوي كۆزلۈك بۇ كىشى تەكلىماكان دەشتى بىلەن تۇتىشىدىغان توپا مەھەللىسىدە ھال ـ كۈنى يامان ئەمەس ئائىلىدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولدى . بىنا بولغاندىن باشلاپلا قۇم ـ بوران بىلەن ئېلىشىپ كەلگەن بۇ مەھەللە ۋە ئائىلە مۇھىتى ئۇنىڭغا كەسكىن مىجەز ۋە ئېغىر ـ بېسىقلىقنى بەخش ئەتتى . دادىسى نەزەرغوجا ئىگىلىككە پىششىق ۋە تىرىشچان ئادەم ئىدى . ئىلكىدىكى تېرىلغۇ يەرلىرىمۇ ئاچ يولۋاسنىڭ ئاغزىدىن گۆش تارتىۋالغاندەك جاسارەت بىلەن قۇملۇق ئارىسىدىن ئۆزلەشتۇرۇلگەن يەرلەر ئىدى . سوپۇرگەئاخۇن مەدرىسىدە ئوقۇۋاتقىنىدا دادىسى قۇدۇق كۆمۈرۈلۈپ چۈشكەن سەۋەب بىلەن قازا تاپتى . ئارقىدىنلا ئانىسىمۇ كېتىپ قالدى . تىكەندەك قالغان بۇ يالغۇز ئوغۇل ئوقۇشىنى توختىتىپ ، ئائىلە ئىگىلىكىنى قولىغا ئالدى . ئۇنىڭ كامالەتكە يەتكەن بىلىملىك ئادەم بولۇش ئارزۇسىنى ئاخىر ئىگىلىكنى داۋاملاشتۇرۇش زۆرۈرىيىتى بېسىپ چۈشتى . ئەگەر ئۇ ئۆز دائىرىسىنى داۋاملىق كۆكەرتىپ ، دەل ـ دەرەخ تىكمىسە ، بوران ئېغىزىدىكى مەۋجۇت ئىماتە ۋەيران بولۇپ كېتىپ ، پۈتۈن يۇرت بېشىغا كېلىدىغان خەۋپنىڭ ھەسسىلەپ كۈچىيىشى تۇرغان گەپ ئىدى .

بىراق ، ئۇ ئۇزۇن ئۆتمەي سۇنىڭ پۈتكۈل مەۋجۇداتلار ئالىمىدىكى تۇتقان ئورنىنىڭ مۇھىملىقىنى تېخىمۇ ئوبدانىراق چۈشەندى . بولۇپمۇ ياز كۈنلا كېلىدىغان تاغ سۈيىگە قاراشلىق بولغان بۇنداق يۇرتتا ، سۇنىڭ قىممىتى قان بىلەن باراۋەر توختايتتى . سوپۇرگەئاخۇن ئورتاقچىلار بىلەن بىللە ئىككى قىش ئېتىشىپ ، سۇنىڭ ئۇستىدىكى كۆپۈكتەك كۆچۈپ تۇرىدىغان بارخانلار ئارىسىدىن ئۆتىدىغان كاڭكال ئۆستەڭنى كېڭەيتىپ ، توپا

كەنتىگە تېخىمۇ كۆپ سۇ ئەكەلدى ، بۇ سۇ بىلەن بوستانلىق تەرەپكە كۆچۈپ تۈرىدىغان قۇم يولىنى ئۈزۈپ تاشلىدى . ئەسىرلەر داۋامىدا قاغجىراپ ياتقان چۆلدە يۇلغۇن ، يانتاق ، توغراق ، قامغاق دېگەندەك گىياھلار ئۈنۈپ چىقىپ ، كۆچمە قۇملار ئارىسىغا مۇستەھكەم يىلتىز تارتتى . سۇپۇرگەئاخۇننىڭ نامىمۇ يۇرت ئەھلىگە تونۇش بولۇپ كەتتى …

مانا ئەمدى ئۇنىڭ بۇ يۇرتنىڭ مىراب بېگى بولۇپ قالغىنىغا تۆت يىل تولاي دېدى . يېشىمۇ ئۆلگىيىپ قاپلاننىڭكىدەك يوغان بېشىدىكى قويۇق چاچلىرى ئارىسىدا ئاندا ـ ساندا ئاق كۆرۈنۈپ قالدى . ئۇ ھاياتلىق تەقدىرى سۇ بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان ئەل ـ يۇرت ئۈچۈنلا كۆزگە كۆرۈنۈپ قالغان ئىگىلىكىنى رەپىقىسى چىنار ئايىمغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ ، بۇ مۇشەققەتلىك ئەمەلنى ئۆز زىممىسىگە ئالغانىدى .

ئارامخۇدا تۇرمۇشىدىن ۋاز كېچىپ ، جەبىر ـ جاپانى ئىزدەپ تېپىۋالغىنى ئۈچۈن تەقدىر ئۇنىڭدىن ئاغرىنىپ قالدىمۇ ـ نېمە ، سۇپۇرگەئاخۇننىڭ كۆرگەن ئەزىيەتلىرىمۇ ئاز بولمىدى ، ئاغرىق ـ سىلاقتا بىرەھىم قىسمەت ئىككى ئوغلىنى ئۇ ئالەمگە ئەكەتتى . ئۇ يامغۇردەك ياش تۆكتى ، نېمە گۇناھ قىلغىنىغا ئۆزىنى مۇنچە دەھشەتلىك جازالايدىغانلىقى توغرىسىدا تەقدىرگە سوئال قويۇپمۇ باقتى . ئاخىرىدا ، ئۆي ـ ئۆيلەپ قىرىلىپ كېتىۋاتقانلارغا قاراپ ، يەنە تەقدىرگە تەن بەردى ـ دە ، ساق قالغانلارنىڭ تەقدىرى يولىدا باش قاتۇرۇشقا باشلىدى .

بۇ يىل ئەتىياز كېلىشى بىلەنلا ئۆرۈكلەر تولۇق چېچەكلىدىيۇ ، ئالا قۇرت ۋە بوران ئاپىتى بىلەن چېچەكلەر توزۇپ ، غورىلارنىڭ تېگى دېگۇدەك تۆكۈلۈپ كەتتى ، نەچچە ئون يىل مابەينىدە يېتىشتۈرۈلگەن ئۈجمە ، ياڭاق دەرەخلىرىمۇ يېرىم قاقشال بولۇپ قالدى . بىر ئامال بىلەن تېرىۋېلىنغان زىرائەتلەرگە ، ھەتتا يېيىق سۇيىمۇ بېرىلمىدى . ئەل ئۆمرىدە كۆرمىگەن قۇرغاقچىلىق پۇقرالارنىڭ ئىلىكىنى قۇرۇتىدىغان دەرىجىگە يېتىپ باردى ، يۇرت پۇقرالىرى خۇددى خۇداغا

ئىشەنگەندەك ئىشىنىدىغان سۈپۈرگەئاخۇن راستىنلا قۇرۇق ئۆستەڭگە مىراب بولۇپ قالدى ...

قايسىبىر كۈنى ئۇ يېقىن سىردىشى سەپەر بوۋاينىڭكىگە باردى. ئۇ مىراب بولغان يىلى كۆزدىلا تاسادىپىي سەۋەب تۈپەيلى، ئاۋۋال بۇ بوۋاي بىلەن، كېيىن ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللا بىلەن دوستلىشىپ قالغانىدى. بىرەر نەرسىدىن ئىچى پۇشسىمۇ ياكى خۇشال بولسىمۇ، كۆڭلى بوۋاينى تارتىپ قالاتتى ـ دە، ئاياغلىرى ئىختىيارسىز مۇشۇ ياقىا سۆرەيتتى. مىجەزى چۇس بولغىنى ئۈچۈنمىكىن، بەزى كىشىلەر بۇ بوۋاينىڭ ئەسلىدىكى «چاقىان» دېگەن لەقىمىنى قايرىپ قويۇپ «سەپەر سەپرا» دېيىشكە ئۆگىنىپ كەتكەن، لېكىن ئۇ كاج، تەرسا بولغىنى بىلەن بەكمۇ ئاق كۆڭۈل، تەدبىرلىك، مۇڭداشقاق ئادەم ئىدى.

قالماقدۆڭدىكى بۇلاق توغرىسىدىكى گەپمۇ ئۆتكەن قېتىمقى بىر پاراڭ ئارىسىدا چىقىپ قالغانىدى. بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە، بۇ گەپ قالماقلار زامانىسىغا چېتىشلىق ئىكەن. زامانىسىدا، ئۆز تۇپىدىن ئايرىلىپ، ئادىشىپ قالغان بىر توپ قالماق لەشكەرلىرى ھازىرقى قالماقدۆڭگە كېلىپ چۈشۈپتۇ. ئۇلار ناتونۇش بولغان يۇرتنى بېسىۋېلىشقا پېتىنالماپتىيۇ يۇقىرالارغا خېلى ئېغىر تەلەپلەرنى قويۇپتۇ. بۇ تەلەپلەرنى ئورۇنداشتىن باش تارتقان خالايىق ئاخىر بىر يولباشچىنىڭ مەسلىھىتى بىلەن قالماقلارنى ھەيدىۋەتمەكچى بولۇپ تەييارلىنىپتۇ. قالماقلار يۇقىرالارنىڭ بۇ نىيىتىنى تۇيۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلىدىكەن. ئاخىر قېچىش ئالدىدا نەچچە ئون تۆگىدە يۈك توشۇپ كەپتۇ ـ دە، يۇرت ئەھلىدىن ئەبەدىيلىك ئۆچ ئالماقچى بولۇپ دۆڭ يېنىدىكى بۇلاق كۆزىنى يۈك بىلەن ئېتىپ تاشلاپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ، چىرىيە كەنتىدىكى سۇ مەنبەسىنىڭ بىر قىسمى ئۈزۈلگەنىكەن.

بۇ رىۋايەت شۇ كېچىسىلا، يۇرتنى ۋە يۇرتداشلىرىنى ئاپەت

www.uyghurkitap.com

بالاسىدىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنىڭ چارىسى ئۇستىدە كېچە ـ كۈندۈز باش قاتۇرۇۋاتقان مىراب بېگنىڭ چۈشىدە ئايان بولغىنىدى ...

هاشارچىلارغا خۇدانىڭ رەھمى كەلدى بولغاي ، كەچ كىرىشى بىلەنلا هاۋا خېلى سالقىنداپ قالدى . كۈنپېتىشتىن چىققان شامال سايدىكى قامغاقلارنى دومىلىتىشقا ، قاشقا دۆۋىلەنگەن شېغىل ئارىسىدىكى توپىلارنى ئۇچۇرۇشقا باشلىدى . كۈن چىققاندىن بېرى كاۋاپ بولۇپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ ، ئۆۋىلىرىدا ياتقان پاتمىچۇقلارمۇ بېشىنى چىقىرىپ ، ئاپئاق پوكانلىرىنى تىترىتىشىپ ، تېز ـ تېز نەپەس ئالدى .

سۈپۈرگەئاخۇننىڭ ئىلتىماسى بىلەن بىر پەس ئارام ئېلىشقا رۇخسەت قىلىنغان هاشارچىلارنىڭ بەزىسى قورام تاشلارغا بېشىنى قويغىنىچە ئۇخلىغىلى ياتاتتى ، بەزىلىرى قاش يانتۇلۇقىدا سۇنايلىنىپ يېتىشاتتى .

كولدۈك ... كولدۈك ... كولدۈك ...

ئوتلۇق شامال ئەكەلگەن كولدۇرما ئاۋازى ئانچە جاراڭلىق بولمىسىمۇ ، لېكىن هاشارچىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغىماي قالمىدى . ئۆستەڭ ئىچىدە ياتقانلار قاش ئۈستىگە چىقىپ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇشتى . قاشنىڭ كەينىدە ئارام ئېلىۋاتقانلار قاشنىڭ ئالدىغا ئۆتۈشتى .

— هوي ، بۇ رەۋەندىلەر قەيەردىن كەلگەندۇ ؟

— قۇلاق سالسىلىيا ، رەۋەندىنىڭ كولدۇرمىسى بۇنداق بوم چىقامدۇ ؟

— تولا تالاشماڭلار ، بۇ تۆگە كارۋىنىنىڭ كولدۇرمىسى !

ئاۋاز ئېگىزرەك بىر دۆڭنىڭ كەينىدىن كېلىۋاتقاچقا ، هەركىم هەرنېمىدەپ قىياس قىلىشىۋاتاتتى . تالاش ـ تارتىش تۈگىمەيلا دۆڭنىڭ كەينىدىن ئېشەكلىك مەتە[1] نىڭ ، ئاندىن كېيىن بىرىنچى

---

[1] مەتە — تۆگە يېتىلەش (قىسمەن تۆگە بېقىش) بىلەن مەخسۇس شۇغۇللىنىدىغانلار مەتە دېيىلىدۇ .

تۆگىنىڭ ، ئىككىنچىسىنىڭ ... بېشى كۆرۈندى .

كارۋان ئۆستەڭ قېشىغا 30 قەدەم كېلىدىغان يەردىن ئۆتۈشكە باشلىدى .

— بىر ... ئىككى ...

ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنى ئون تۆگىلىك كارۋان ئىدى . يۈك ئارتىلمىغان بىرىنچى ۋە ئىككىنچى تۆگىلەردە قاسقاندەك يوغان سەللە ئورىغان ، كىمخاب گۈللۈك سېغىزرەڭ پەرىجە كىيگەن سالاپەتلىك كىشىلەر ئولتۇراتتى . تۆگىلەرگە ئارتىلغىنى يوغان ساندۇقلار ۋە تايلانغان ئاللىنېمىلەر ئىكەنلىكى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى . هاشارچىلار ئارىسىدا يەنە غۇلغۇلا باشلاندى .

— بۇ گالۋاڭ سودىگەرلەر نېمىدەپ كېلىدىكىنە بۇ يۇرتقا ، يا پۇقرانىڭ يانچۇقىدا پۇل ـ پۇچەكنىڭ تايىنى بولمىسا ؟

— كەلسە كەلمەمدۇ ، بىزنىڭ نېمە چاتىقىمىز !

— بەلكى كېرىيە تەرەپكە ياكى چەرچەن تەرەپكە ئۆتۈپ كەتسە كېرەك . ئۇ يەرلەردىكى خەقلەرنى خېلى باي دەيدۇ .

...

— تۇرۇڭلار ، تۇرۇڭلار ، نامازشامدىن بۇرۇن بۆلۈپ بەرگەن چامنى تۈگەتمىسەڭلار بولمايدۇ !

هاشارچىلار نازارەتچىلەرنىڭ هەيۋىسى بىلەن كولدۇرمىلىرىنى كولدۇرلىتىپ ، ئۇزاپ كېتىۋاتقان كارۋاندىن كۆزىنى ئۈزمەي كەينىچە ـ يېنىچە مېڭىپ ئىش ئورۇنلىرىغا باردى ـ دە ، سايمانلىرىنى ئېلىشتى .

قاش ئۈستىدە قولىنى ئارقىسىغا تۇتقان پېتى قاراپ تۇرغان مىراب بېگى كارۋاننىڭ كېرىيە يولىغا ئەمەس ، بەلكى ئاق ئەلەملىك قەسىر تەرەپكە قايرىلغانلىقىنى ئېنىق كۆردى ـ دە ، ئابلىزقارىنىڭ نەچچە كۈنلەردىن بېرى كاتتا مەرىكە ئۆتكۈزىدىغاندەك هازىرلىق قىلىۋاتقانلىقىنى ئېسىگە ئالدى .

www.uyghurkitap.com

3 . ئاچلار ۋە توقلار ئارىسىدا

كەچ ، ئابلىزقارىنىڭ توغرىقبېغىل كۆلى بويىغا جايلاشقان هەشەمەتلىك قەسرىسى هېيت تەنتەنىسىگە چۆمۈلگەن . ئېگىز سېپىلىنىڭ ئىچى ساپال چىراغ ۋە رۇس شاملىرى بىلەن يورۇپ تۇراتتى . يىلىغا ئاران ئىككى ـ ئۈچ قېتىملا ئېچىلىدىغان ياسىداق مېهمانخانا كۆزنىڭ يېغىنى يېگۈدەك دەرىجىدە بېزەلگەن ، تۇخۇم ئېقى ۋە توزغاقتا يۇغۇرۇلغان لاي بىلەن سۇۋالغان گەج نەقىشلىك تاملار ، گۈللۈك دىرەۋزۇنلەر تورۇسقا ئېسىلغان پانارنىڭ يورۇقىدا جۇلالىنىپ تۇراتتى . تام بويلىتىپ سېلىنغان كۆرپىلەردە ماموق ياستۇقلارغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان مېهمانلار ، هۆل ـ قۇرۇق مېۋىلەرنى يېيىشكەچ پاراڭلاشماقتا ئىدى .

نېمىز لەۋلىرىنى يېيىپ تۇرغان ئىنچىكە بۇرۇتىنى سىلاپ تۇرۇپ ئۆز تەرەپ مېهمانلارنى كۆز ئىشارىسى بىلەن دىققەتكە چاقىرغان ئابلىزقارى تۆردە ئولتۇرغان مېهمانغا قارىۋالغاندىن كېيىن سۆز باشلىدى :

— بۈگۈن سېيىت هاجىم ۋە قەدىنىسىمىز هاپىز مەخسۇم ئۇلۇغ ئاقپاششانىڭ[1] بىزدەك ئاجىز پۇقرالارغا ئەۋەتكەن سالىمىنى ئېلىپ مۇبارەك قەدەملىرىنى بۇ يىراق قۇملۇقتىكى يۇرتىمىزنىڭ ئەرزىمەس تۇپرىقىغا باستى ، بۇ قىممەتلىك قەدەمنىڭ قەدرى بىلەن

---

① ئاقپاششا — نىكولاي II ، يەنى ئالېكساندر III نىڭ چوڭ ئوغلى ، چاررۇسىيىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر پادىشاھى . ئۇ 1894 ـ يىلىدىن 1917 ـ يىلىغىچە پادىشاهلىق تەختىدە ئولتۇرۇش جەريانىدا نۇرغۇن ئەسكىلىكلەرنى قىلغان ، پېتېربۇرگ ئىشچىلىرىنىڭ 1905 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈندىكى نامايىشىنى قانلىق باستۇرغان ، 1906 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى دۆلەت دۇماسىنى تارقىتىۋېتىپ ، دۇما تەركىبىدىكى سوتسىيال دېموكرات ئىشچىلار پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىنى قولغا ئالغان ، سىرتقا قارىتا كېڭەيمىچىلىك ، ئاغدۇرمىچىلىق هەرىكەتلىرى بىلەن كەڭ شۇغۇللانغان ، فېۋرال ئىنقىلابىدىن كېيىن قولغا ئېلىنىپ ، ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن ئېتىپ تاشلانغان . ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى بىر قىسىم مۇسۇلمان مىللەتلەر ئۇنى «ئاقپاششا» دەپ ئاتىغان .

بىشى ئاسمانغا تاقاشقان پىقىر ئەزىز مېھمانلىرىمغا بۇرادەرلىك ھۆرمىتىنى بايان قىلىمەن!

سورۇنغا تەكلىپ قىلىنغان مىڭبېشى ۋە يۈزبېشىلەر ئابلىزقارىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، يادىغا يەتكەن، تىلىغا كەلگەن ياخشى سۆزلەرنى قىلىشتى. يارىتىلىشتا ئىنساندا بولىدىغان كۆرۈمسىزلىكلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز جىسمىغا جەملىۋالغان جاپپار موللا سىم ساقىلىنى تىترىتىپ تۇرۇپ بارىكاللا قىچقاردى.

— ئاللانىڭ بۈگۈنكى قۇتلۇق كۈنىدە، — دەپ سۆز باشلىدى سېيىت ھاجى قاتار كەتكەن ئالتۇن چىشلىرىنى پارقىرىتىپ تۇرۇپ، — ئاللانىڭ قۇدرىتى ۋە ئاقپاششانىڭ دۆلىتىدە، پايىـ قەدىمىمىز يېپەك، قاشتېشى، ئىپىل گىلەملىرى بىلەن داڭ چىقارغان بۇ يۇرتنىڭ بېگى ئابلىزقارىمنىڭ بوسۇغىسىغا يەتتى. ھالا بۈگۈنكى كۈندە، خاقانى چىندىن نۇسرەت قىچىۋاتىدۇ. بۇ يۇرتمۇ ھۆكۈمەتسىزلىك قىسمىتىگە گىرىپتار بولغۇسى. شۇ ۋەجىدىن، ئۇلۇغ ئاقپاششايىم ئىگە ـ چاقىسىز قالمىش پۇقرالارغا ئۆز بىساتىدىن كارۋان ئەۋەتتى. بىزمۇ رايىش بۇرادىرىمىز ئابلىزقارىمنىڭ قەسرىسىدىن پاناھ تاپتۇق، شۇڭا ئاقپاششا ئىلىنىڭ ئەرزىمەس ماللىرىدىن راسلانغان ئاددىي سوۋغىمىزغا بۇرادىرىمىزنىڭ ئىلتىپات قىلىشىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈنىمەن.

يېنىك يۆتەل ئاۋازى بىلەن تەڭ، ھاپىز مەخسۇم سوۋغات بىلەن تولۇپ تۇرغان ئالتە چوڭ پەتنۇسنى ئارقىمۇئارقىدىن داستىخان ئۈستىگە قويدى.

نەپىس ئىشلەنگەن چىنە ـ چەينەك، رەڭمۇرەڭ تاۋار ـ دۇردۇن، زەر باسقان قوش ـ قوش كىمخاب تون، كالۋاتون قوشۇپ توقۇلغان ياغلىق قاتارلىقلار سورۇن ئەھلىنىڭ كۆزىدىن ئوت چاقنىتىۋەتتى. خۇشاللىقىدىن ئاغزى يۇمۇلماي قالغان ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا بېرىپ قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ ھەشقاللا ئېيتتى ـ دە، پەتنۇسلارنى ئىككى قوللاپ ئېلىپ، ئاشقا تەلپۈنگەن ئاچتەك تاقەتسىزلىنىپ تۇرغان ئوغلى خاتىپقا

www.uyghurkitap.com

تۇتقۇزدى .

قويۇق دامان ساقىلىنى توختىماي سىلاۋاتقان سېيىت ھاجى بۇ كۆرۈنۈشلەرنى كۆلۈمسىرىگىنىچە كۆزىتىپ ئولتۇراتتى . پارقىراپ تۇرغان چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرىدىن مەسخىرە ياكى رازىمەنلىكنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر خىل ئالامەت ئەكس ئېتەتتى ؛ پەرىجىسىنىڭ ۋال ـ ۋۇل قىلىپ چاقناۋاتقان زەر ياقىسى بىلەن ھەدەپ ئۆزىنى يەلپۈيتتى . كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇرىدىغان چوڭ قۇلاقلىرى بىرەر شەپىنى سەزگەن سەزگۈر ئاتنىڭ قۇلىقىدەك دىڭ تۇراتتى . پېشانىسىدىكى سۇس ئۇچ تال قورۇق گاھ تارىيىپ ، گاھ كېڭىيەتتى . ئاياللارنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئىنچىكە ، ئۇزۇن قاشلىرى توختىماي لىكىلدايتتى . ئوڭ يېنىدا قوللىرىنى يوتىسىغا تاشلاپ يۈكۈنگەن پېتى ئولتۇرغان ھاپىز مەخسۇمغا نىمىلەرنىدۇر پىچىرلىغانلىرىدا بۇغداي ئۆڭلۈك چىرايىدىن روشەن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان قىزغۇچ لەۋلىرى كىشىگە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈۋاتقاندەك تۈيغۇ بېرەتتى .

— قېنى ، ئەزىز مېھمانلار ، ئاشقا بېقىشسىلا ، پاقلان گۆشى دېگەننىڭ ھېچقانداق مۇزەررىتى يوق ، — دېدى ئابلىزقارى ئۇزۇن ، ئىنچىكە قوللىرىنى كېرىپ تۇرۇپ .

— ئالدى بىلەن مۆھتەرەم ھاجىم قول سېلىپ بەرسۇن ، — داداسىنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلىدى خاتىپ بەگزادە . سېيىت ھاجى ھېچبىر تۈزۈت قىلمايلا جۇپلەنگەن بارماقلىرى بىلەن پاقلان گۆشىنى ئالدىغا چۇشۇردى ـ دە ، پولۇنى قۇزا بېشى قىلىپ ئاغزىغا ئاتتى .

— قارىم ... قارىم ...

مۇلازىم قىيا ئېچىلغان ئىشىككە سەللىلىك بېشىنى تەسلىكتە پاتۇرۇپ تۇرۇپ بىرقانچە قېتىم چاقىرىپ باققان بولسىمۇ ، سۆزگە ھېچكىم قۇلاق سالمىدى . ئۇ پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى ـ دە ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن پولۇغا بېرىلگەن ئابلىزقارىغا ئېگىلىپ تۇرۇپ :

— سۈپۈرگە مىراب بېگىم كەپتىكەن، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشىدىغان زۆرۈر ئىش بار ئىدى، دەيدۇ، — دېدى.

— زۆرۈر ئىش؟ — ئابلىزقارى گۆش چايناشتىن توختىدى - دە، مۇشتۇمدەك كۆپۈپ تۇرغان ئاغزى بىلەن مۇلازىمغا ئىشارەت قىلىپ — هە، چۈشەندىم، چۈشەندىم، زۆرۈر ئىش بار دېگىنى يالغان. بۇرنىغا پولۇنىڭ هىدى پۇرىغان گەپ! كىرسۇن، كىرسۇن، مېهمانلىرىم بىلەن كۆرۈشۈپ كۆزىنى ئاچسۇن، قارنىنى تويغۇزۇۋالسىمۇ ئەجەب ئەمەس! — دېدى.

مۇلازىم «خوش - خوش» دېگىنىچە چىقىپ كەتتى، ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە قايتىپ كىرىپ ئابلىزقارىغا مەلۇم قىلدى:

— كىرگىلى ئۇنىمىدى، سىلىنى چىقسا دەيدۇ.

— بۇ گەپچە مىراب بېگىنى تەكلىپ قىلغىلى ئۆزۈم چىقسام بولىدىكەن - دە! — خوجايىنىنىڭ چاچراپ چىققۇدەك چەكچەيگەن كۆزلىرىدىن قورقۇپ كەتكەن مۇلازىم «يوقسۇ، يوقسۇ» دېگەچ كەينىگە داجىۋىدى، ئابلىزقارى ئۇنى بىر ئىشارەت بىلەنلا توختىتىۋېلىپ دېدى:

— مىراب بېگگە ئېيتىپ قوي، كىرسە تولا تۇزۇت قىلماي كىرسۇن، بولمىسا ئەتە كەلسۇن.

— خوش ··· خوش ···

مۇلازىم چىقىپ كەتتى، ئابلىزقارى سېپىت هاجىنىڭ پاراڭ ۋە ئاش بىلەن بولۇپ كېتىپ مۇلازىم بىلەن قىلىشقان گەپلىرىگە دىققەت قىلمىغانلىقىغا ئىشەندى - دە، كۆڭلىنى تىندۇرۇپ لېگەنگە قول ئۇزاتتى.

مېهمانلار هەددىدىن تاشقىرى ئېچىرقاپ كەتكەنمۇ ياكى پولۇ بەك تېتىپ كەتكەنمۇ، داستىخان ئەهلى ئۆز ئىشتىهاسى بىلەنلا ئاۋارە ئىدى. قول ئىشارىسى بىلەن ئارىلاپ خوش ئېيتىشكەندىن ئۆزگە، هېچكىم بىر ئېغىز زۇۋان سۈرمەيتتى، پەقەت تومۇز ئىسسىقتا قوش سۆرەۋاتقان كالىدەك پۇشۇلدىغان ئاۋازلا جىمجىتلىقنى بۇزاتتى. كىمدۇر بىرى بارماقلىرىغا چاپلىشىپ

www.uyghurkitap.com

قالغان گۇرۇچنى شورىغاندا ، ئۇشتەك چالغاندەك شەپە چىقىراتتى . لىيگەنلىرىنى بۇرۇنىراق قۇرۇقداپ بولغانلار تازا سوزۇپ كېكىرىۋالغاندىن كېيىن ، مۇشۇ نېمەتكە ئېرىشتۈرگەن ئالالاغا شۈكۈرلەر ھەدىيە قىلاتتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم !

ئابلىزقارى لىگەندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ، ئۆرە تۇرغان مىراب بېگىمگە قارىدى ، ئارقىدىنلا بوسۇغا تېشىدا تۇرغان ئابدۇللاغا كۆزى چۈشۈپ ، خۇپسەنلىك بىلەن :

— ھوي ، رەھمەت ، ئىشىكنى يېپىۋەت ، ئۆيگە چىۋىن كىرىپ قالمىسۇن ! — دېدى .

ئىشىك مۇشۇك مىياڭلىغاندەك غىچىرلاپ يېپىلدى ، مىراب بېگىمنىڭ ئابلىزقارىنىڭ ئابدۇللا چاقىقانىغا قىلغان بۇ مۇئامىلىسىگە ئىچ - ئىچىدىن ئاچچىقى كەلدى ۋە ھەدەپ ئۆز يېنىدىن يەر كۆر- سىتىۋاتقان ئابلىزقارىغا پەس ئاۋازدا :

— قارىم ، سىرتقا چىقامدىكىن دېسەم چىقمىدىلا ، مەسلىھەتلىشىدىغان زۆرۈر ئىش بار ئىدى ، بىر ئېغىز گەپ بىلەن جاۋاب بېرىۋەتسىلىلا مەنمۇ قالماقدۆڭگە قايتىپ كېتەتتىم ، — دېدى .

— نېمە ئىش ؟

مىراب بېگىمنىڭ ۋاقىتسىز كېلىپ ئاۋارە قىلغىنىغا نارازىلىقى بىلىنىپ تۇرغان ئابلىزقارى ئۇنى دەرىپەردىنىڭ كەينىگە تارتىپ سورىدى .

— پۇقرالارنىڭ يېمەك - ئىچمىكى ئۈزۈلۈپ قالدى ، ئىنزداھام …

— ۋاي ، شۇنچىلىك گەپمىدى ، — دېدى ئابلىزقارى ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ ، — بۇنىڭغا ئەتە بىر نېمە دېسەكمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ ، ھاشارچىلار ئاچ قالغانغا ئۆلۈپ كېتىدىغان شۇنچە نازۇك ئادەملەرمىدى ؟ ! ئاچلىقتا ئۆلىدىغان ئىش بولسا ، ھېلىغىچە نەچچە ئۆلۈپ ، نەچچە تىرىلەر ئىدى !

— بۇ نېمە دېگەنلىرى؟ — دېدى ھەيران قالغان مىراب بېگى ئۇنىڭ بىلىكىنى قاماللاپ ئۇلگۇرگەن قولىنى بوشىتىۋېتىپ .

— يۇرسىلە ، تولا تۇزۇت قىلماي ، بۇنداق ئەزىز مېھمانلار بىلەن ھەمداستىخان بولىدىغان پۇرسەت كۈندە تېپىلىۋەرمەيدۇ ...

سوپۇرگەئاخۇن ئاللىقاچان دەرپەردە ئارقىسىدىن چىقىپ مېھمانلارغا يۈزلىنىپ قالغانىدى . ئۇ قوللىرىنى يالىغاچ ، ئۆزىگە تىكىلگەن مىكىپىشلارنىڭ سالاسى بىلەن ئابلىزقارىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى .

مىراب بېگىنىڭ قولىغا سۇ بېرىشكە ئىشارەت قىلىۋەتكەندىن كېيىن ، ئابلىزقارى ناتونۇش مېھمانغا قىزىقسىنىپ قاراپ ئولتۇرغان سېيىت ھاجىنى تونۇشتۇردى :

— بەزمىمىزنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالغان بۇ مۆھتەرەم ، بۇيۈك ئاقپاششا ئېلىنىڭ سودا ئاقساقىلى سېيىت ھاجىم جانابلىرى بولىدۇ ، مانا بۇ مۆھتەرەم ، قەدىناس بۇرادىرىمىز ھاپىز مەخسۇم ...

ئۇ چوكىدەك ئۇزۇن كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى مىراب بېگىگە چىنەپ تۇرۇپ تونۇشتۇرۇشىنى داۋام قىلدى :

— بۇ ھۆرمەتلىك مېھمان — يۇرتىمىزنىڭ تەدبىرلىك مىراب بېگى سوپۇرگەئاخۇن ، پېقىرنىڭ باغۋارانلىرى ، ئېتىز - قىرلىرى بېگىمنىڭ ھىممىتى بىلەن كۆكلەيدۇ .

ئۈچ كىشى كۆلۈمسىرىگەن پېتى باشلىرىنى سەل ئېگىپ سالام بېرىشتى ، مىراب بېگى بىلەن ھاپىز مەخسۇمنىڭ كۆزلىرى ئۇچراشقاندا بولسا ، غەلىتە ھال سادىر بولدى . ئىككى تەرەپنىڭ نەزىرى خۇددى بىر - بىرىنى قويۇۋەتكۈسى كەلمىگەن چېپىلىشچىلاردەك بىر پەس گىرەلەشتى . چوڭ - چوڭ ئېچىلغان ، ھەيرانلىق تىپىشىپ تۇرغان كۆزلەر پەقەت ھاپىز مەخسۇمنىڭ يول بېرىشى بىلەنلا تىكىلگەن نۇقتىلىرىدىن ئايرىلدى ...

دەرۋازا پەشتىقىدا تاقەتسىزلىنىپ ئولتۇرغان ئابدۇللا چىقىپ كېلىۋاتقان سوپۇرگەئاخۇننىڭ قارىسىنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ ئالدىغا باردى :

— قانداق بولدى بېگىم ، قارىم باش لىڭشىتتىمۇ؟

— ...

سۇپۇرگەئاخۇن قولىنى ھەمراھىنىڭ مۇرىسىگە تاشلىدىيۇ ، بىر ئېغىزمۇ ئۈنچىقمىدى . ئۇنىڭ ئەلەملىك پۇشۇلدىشىدىن ، كۆزلىرىنىڭ پارقىرىشىدىن ئابدۇللا ھەممىنى چۈشەنگەنىدى . ئۇ ئالدىراپ سورىدى :

— ھەي ، بىچارە ھاشارچىلارغا ئۇۋال بولىدىغان بولدى ، ئەمدى قانداق قىلىمىز بېگىم؟

— قانداق قىلاتتۇق ، ئەتە كۈن بىلەن تەڭ يەنە كېلىمىز ، ئابلىزقارى ھاشارچىلارغا ۋەدە قىلغان تېرىقنىڭ تېخى يېرىمىنىمۇ بەرگىنى يوق ، ئەگەر ئۇ لەۋزىدە تۇرمىسا ...

— لەۋزىدە تۇرمىسا ئىش قىلغىلى ئۇنىمايلى ، ئۆستەڭنى ئانىسىغا چاپتۇرسۇن بۇ كاپىر !

مىراب بېگى ئاي قاراڭغۇسىدا سوغۇق كۈلۈپ قويدى ۋە بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ :

— قارا سېنىڭ كىچىك بالىدەك گەپ قىلغىنىڭنى ، پىتنىڭ ئاچچىقىدا چاپاننى ئوتقا سالغىلى بولامدۇ ، ئاشلىقنىمۇ ئالىمىز ، ئۆستەڭنىمۇ چاپىمىز !

ئۇلار قاپقاراڭغۇ كوچىدا يانمۇيان كېتىپ باراتتى . ئاسماندا غۇۋا پارقىراۋاتقان ئاندا ـ ساندا يۇلتۇزدىن ئۆزگە ھېچقانداق يورۇق كۆرۈنمەيتتى . مولچىلىق يىللىرىدا بولىدىغان كەچلىك قايناق ھايات قەيەرلەرگىدۇر غايىب بولغان ، نە باللارنىڭ قىيقاس ـ چۇقانلىرى ، نە ئۆي ھايۋانلىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمايتتى . لەھەتتەك جىمجىتلىقتا چۆمگەن قاراڭغۇ ئاخشام كۆڭۈللەرگە قورقۇنچ سالاتتى .

ھۇق ... ھۇق ... ھۇق ...

يېقىنلا بىر يەردە بىر ھۇۋقۇش ھۇۋلىۋىدى ، يول بويىدىكى قېرى سۆگەتتىن ، ئەجدىھانىڭ ئاغزىدەك قارىيىپ تۇرغان تېرەك كامىرىدىن ، مەسچىت يېنىدىكى قاقشال سېدىدىن شۇنىڭغا

ئوخشىغان ئاۋازلار تەڭلا كۆتۈرۈلدى . قۇلىقىغا مۇشت ئۇرغاندەك ئاڭلىنىۋاتقان بۇ سەت ئاۋازغا چىداپ تۇرالمىغان مىراب بېگى ئېرىق بويىنى سىلاشتۇرۇپ يۇرۇپ بىر تال داڭگال تېپىۋالدى ـ دە ، قېرى سۆگەتكە قارىتىپ كۈچ بىلەن ئاتتى .

— بىلىۋاتامسەن ئابدۇللا ، — دېدى ئۇ قولىنى قېقىۋەتكەندىن كېيىن ، — كەنتىمىزدە ھۇۋقۇشلار بارغانسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ ، بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس .

— نېمىشقا ئۇنداق دەيدىلا بېگىم ؟

ھۇۋقۇش قەيەرگە ئۇۋا سالسا ، شۇ يەر چۆل قالىدۇ . داداڭدىن ئاڭلىمىغانمۇ ، ھۇۋقۇش دېگەن شۇملۇقنىڭ ئەلچىسى ، ئۇ ھەر قېتىم «ھوق» دېگەندە ئاغزىدىن بىر تامچە قان ئېتىلىپ چىقارئىمىش . يەنە بىر قېتىم «ھوق» دېگەندە قان يەنە ئاغزىغا كىرىپ كېتەرئىمىش ، ئالمادىس قاننى يۇتۇۋالالمىسا ...

— ئۇلۇغ خۇدا ئۆزى ساقلىسۇن .

ئۇلار پاراڭ بىلەن بولۇپ كېتىپ سۇپۇرگەئاخۇننىڭ ئۆيىگە بارىدىغان كوچا ئاغزىدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەي قېلىشتى .

— بېگىم ، توپا يولدىنمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇق ، ئەمدى كەينىلىرىگە يېنىپ يۇرمىسىلە ، بۈگۈن ھاشارچىلار قېشىغا قايتمايدىغان بولغاندىكىن ، بىزنىڭ ئۆيدىلا قونۇپ قالساق قانداق ؟ — دېدى ئابدۇللا ئۆتۈنۈش ئاھاڭى بىلەن .

سۇپۇرگەئاخۇن يەنە بەس ـ بەس بىلەن ھۇۋلاشقا باشلىغان ھۇۋقۇشلارنى تىللاپ قويغاندىن كېيىن ، بېشىنى لىڭشىتىپ رازىلىق بەردى .

ئۇلار تالدىن توقۇلغان ھويلا ئىشىكىنى شەپىسىزلا ئېچىپ ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە ، ئابدۇللانىڭ ئىككى بالىسى كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىغىنىچە بۆزچىلىك دۇكىنىدا ماتا توقۇۋاتقان بوۋىسىنىڭ يېنىدا شۈمشىيىشىپ ئولتۇراتتى .

ئالتە ـ يەتتە ياشلارنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان قوشكېزەك ئاكا ـ ئۇكىلار ئاياغ تىۋىشى بىلەن تەڭ كەينىگە بۇرۇلۇپ

قـارــدى ـ دە ، ئۆينى كۆتۈرۈۋەتكۇدەك يىغا ـ زار قىلىشىپ ، دادىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزلىرىنى ئاتتى . ئابدۇللا سەبىي تۇرۇپلا تۇرمۇش ئازابىنىڭ قايىنىمىغا چۇشۇپ جۇدەپ كەتكەن بالىلىرىنىڭ پىشانىسىگە سۆيۈپ قويدى .

— قارچىغىلىرىم ، ھىلىغىچە ئۇخلىماپسىلەرغۇ ؟

— بوۋام مۇشۇك بىلەن چاشقاننىڭ ھېكايىسىنى دەپ بەردى !

ھەسەن بىلەن ھۈسەن تالىشىپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىشتى .

— ھېكايىگە مەلىكە قىلىپ تۇرمىسام ، قورسىقىمىز ئېچىپ كەتتى دەپ غەلۋە قىلغىنى قىلغان بىچارىلەر ، — دېدى سەپەر بوۋاي بۆز توقۇۋېتىپ .

دۇكـانـنـــــىڭ قىشـىـغىلا تاشلاپ قويۇلغان تېرىدىن ئورۇن ئېلىشقان ئابدۇللا بىلەن سوپۇرگەئاخۇن بەللىرىدىكى تۈگۈكلۈك زاغرىنى ئېلىپ بالىلارغا بۆلۈپ بەردى . دادىسىغا تەلمۈرۈپ ، ئۇ يەر ـ بۇ يېرىنى ئاختۇرۇشقا باشلىغان بالىلار خۇددى ئانىسى ئەكەلگەن كىچىككىنە يەمگە ئېرىشكەن قۇش بالىلىرىدەك خۇشال بولۇشۇپ كەتتى ـ دە ، قېتىپ تاشتەك بولۇپ كەتكەن زاغرىنى ناۋات چايىنىغاندەك كاراسلىتىپ يېگىلى تۇردى .

ئـاغـرىق ـ سىلاقتا ئانا مېھرىدىن ئايرىلغان بالىلار تەقدىر تۇگـمـــــنـىنىڭ بالايى گەردان تاشلىرى ئارىسىدا چوڭلار بىلەن ئوخشاشلا يانجىلغانىدى . بىر يىلدىن بېرى بىر قېتىممۇ تويغۇدەك تاماق يـيـمىگەن بۇ يېتىملار كونا لاتا بىلەن ئوراپ قويۇلغان قـاقشالغىلا ئوخشاپ قالغان ، تۇزۇك چاچ چىقمايۋاتقان باشلىرى ئـورۇقلاپ چوكىدەك بولۇپ قالغان پاچاقلىرىغا ماس كەلمىگەن ھـالـدا يوغانىدى . بوۋىسىنىڭ جىنىدىن ئارتۇق كۆرۈپ پەرۋىش قىلىشلىرىمۇ ، ئابدۇللانىڭ ئاچ قالغىنىغا قارىماي يېگۈزۈشلىرىمۇ تـەنـلـىـرىگە ئەت قوندۇرۇشقا ئامالسىز ئىدى ، چىرايىدا كۆلكە كـۆرۈنـگەن چاغلاردا بولسا ، پىچاقنىڭ بىسىدەك چىقىپ قالغان قاڭشىرىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۇچۇۋاتقان چوغدەك پارقىراپ تۇرغان گۆنسىز كۆزلىرىنىڭ ئەتراپىدا يىپ سۆرىگەندەك ئۇششاق قورۇقلار

پەيدا بولاتتى . قاتتىق زاغرىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن غاجىلاۋاتقان بالىلارغا قارىغىنىدا ، مىراب بېگىنىڭ يۈرىكى يىغىنە سانجىغاندەك ئېچىشىپ كەتتى ، ئاغزىدىن ئوغۇز سۈتىنىڭ پۇرىقى كەتمىگەن بۇ سەبىي يېتىملارغا كەلگەن كەلگۈلۈكتىن كۆزىگە ياش قاپلاشتى . بۇ سەبىي جانلارغا ئىچى ئاغرىمىغان رەھىمسىز ، تاش يۈرەك تەقدىرنى ئىچىدە يۈزمىڭنى تىللىدى .

دېمىسىمۇ ، ئاشۇ تاش يۈرەك تەقدىر بۇ مۆمىن دېھقان ئائىلىسىگە ئەزەلدىن ئوڭ كۆزىدە قارىمىغان ، نەسەبىنى سۈرۈشتۈرگەندە ، ئەۋلادمۇئەۋلاد مۇشۇ يۇرتتا تەر تۆكۈپ كەلگەن بۇ ئائىلىنى تا ھېلىغىچە كۆك نامرات ھالىتىدە تۇتۇپ كەلگەنىدى . سەپەر بوۋاينىڭ چەپ قولى ئۇ يىگىت ۋاقتىدا خوتەن پادىشاھى ھەبىبۇللاخان غوجىغا[1] قىلىنغان سۇيىقەستكە قارشى ئىلچىگە ئاتلانغانلار سېپىنىڭ ئەڭ ئالدىدا كېتىۋاتقىنىدا ئازراق زەخىم يېگەن ، قىرىق نەچچە مىڭ شېھىتنىڭ ئارىسىدىن ئۈمىلەپ قوپۇپ يۇرتىغا قايتقان يىلى ئۆيلىنىۋالغان . ئارىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئاندىن ئوغلى ئابدۇللا جاھانغا كۆز ئاچقانىدى . كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ يېشىنىڭ ئۆلغىيىپ قالغىنىغا قارىماي ، مەھەللىدىكى ئىسمايىل چەكمەنگە شاگىرتلىققا كىرىپ ، شايىچىلىقنى ، بۆزچىلىكنى ئۆگىنىۋالدى . دۇكان ئايرىپ چىققاندىن كېيىن ، توقۇغان رەختلىرى خېلىلا بازار تاپتى . بار - يوقى ئىككى ئېتىز يېرىگە تېرىغان كېۋەز ھوسۇل بەرگەندە ، كاسىنا ھۈنەر قىلدى . بولمىسا بۇيرۇتما ئىش بىلەن مەشغۇل بولدى . ئۇنىڭ قولىدىن چىققان ماتا شۇنچىلىك پىششىق ئىدىكى ئۈستىدە سۇ توختايتتى ، توقۇغان تالمىلىرىنى ئۆزى ئۇشتە قىلىپ ئاندىن

---

① ھەبىبۇللاخان غوجا — مىلادىيە 1864 - يىلى كۇچا شەھرىدە كۆتۈرۈلگەن راشىدىنخان خوجا باشلىق مۇسۇلمانلار قوزغىلىڭىنىڭ تۈرتكىسىدە خوتەندە ئىسلام ئېچىپ ، پادىشاھ بولغان موللا ھەبىبۇللا مۇپتى ھاجى . خوتەن مۇسۇلمانلىرى ئۇنى «ھاجى ئاتام» ، «ھاجى پادىشاھىم» دەپمۇ ئاتىغان . 1866 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا بەدۆلەت تەرىپىدىن سۇيىقەست بىلەن قەتل قىلىنغان .

بازارغا سالاتتى . پۇقرالار : سەپەر سەپرا توقۇغان تۆت تەپكىلىك چەكمەندە تىكىلگەن چاپان 20 يىل چىدايدۇ ، دېيىشەتتى .

ھۈنىرىدىكى ئۇستىلىق ، دىلىدىكى پاكلىق ئۇنىڭ ئىناۋىتىنى ئۈستۈن قىلدى . مەھەللىدىكىلەرنىڭ قايسىبىرى مەسلىھەتكە موھتاج بولسا ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىدا پەيدا بولاتتى ، قايسىبىر پېقىرنىڭ ئۆيىدە ئۆلۈم ـ يېتىم بولۇپ كېپەنلىككە قۇربى يەتمىسە ، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلەتتى ـ دە ، كېلەر جۈمەدىكى بازارغا ئاتالغان ماتاغا ئېرىشىپ ، بوۋاينىڭ شەپقىتى ئۈچۈن دۇئا قىلىپ قايتاتتى .

ئون يىل ئالدىدا يۈز بەرگەن بىر كېلىشمەسلىك سەپەر بوۋاينى بۇ ھۈنىرىدىن قول ئۈزۈشكە قەسەم قىلدۇردى . ئۇ ئابلىزقارىنىڭ ھاپىز بۆزچى دەيدىغان بىر ئادەم بىلەن شېرىكلىشىپ ئەندىجان تەرەپلەرگە ماتا چىقىرىپ ، پۇل تېپىۋاتقان چاغلىرى ئىدى . ئابلىزقارى يېزىدىكى پۈتۈن بۆزچىلەرگە ئىش تارقىتىپ بېرەتتى . بىر كۈنى غوجىدار جاپپار موللا سەپەر بوۋاينىڭكىگە توقۇلغان ماتالارنى ئەكەتكىلى كەلدى . ئۇ 45 قەرى[1] ماتانى كۆرۈپلا : «ساڭا بېرىلگەن ئۆرۈش يىپ 50 قەرى ئىدى ، بەش قەرى ماتانى نېمە قىلدىڭ ؟ » دەپ ۋارقىرىغىلى تۇردى . بوۋاي ئۆرۈشنىڭ پاتلاش ۋە توقۇلۇش داۋامىدا قىسقىرايدىغانلىقىنى ، 50 قەرى ئۆرۈشتىن 45 قەرى ماتا چىقىدىغانلىقىنى ھەرقانچە قىلىپمۇ چۈشەندۈرەلمىدى . ئاخىرىدا ئۇ يازلىق كىيىم ـ كېچەككە ئاتاپ ساقلاپ قويغان ماتاسىدىنمۇ ئايرىلىپ قالدى ـ دە ، «مۈكىنى ئىككىنچى قولۇمغا ئالىدىغان بولسام ، 30 پارە قۇرئان جىنىمنى تۇتسۇن» دەپلا قەسەم قىلىۋەتتى …

دادىسىنىڭ يەنە ماتا توقۇغىلى تۇرغىنىنى كۆرگەن ئابدۇللا ھەيرانلىقىنى زادىلا باسالمىدى . ئۇ ئەسلىدە دادىسىنىڭ قەسىمىنى يادىغا سېلىپ ، كونا يارىسىنى قوزغىماقچى ئەمەس ئىدى . بىراق ،

---

[1] قەرى — خوتەندە ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى . ئۆز ۋاقتىدا مەشۇت توقۇلمىلىرىنى گەز بىلەن ، پاختا توقۇلمىلىرىنى قەرى بىلەن ئۆلچەيتتى .

ئاغزىدىن گەپنىڭ قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ تۇيماي قالدى :

— دادا ، ئۇلۇشكۇن تېخى ھېچ گەپ يوق ئىدىغۇ ، كىمنىڭ ئىشى بۇ ؟

سەپەر بوۋاي تۆت ـ بەش مۇكا ئېتىۋەتكەندىن كېيىن ، يەرنىڭ تېگىدىن چىققاندەك پەس ئاۋاز بىلەن :

— كىمنىڭ بولاتتى ، ئابلىزقارىنىڭ ! — دېدى .

— بۇ ... بۇ ... — ئابدۇللا ئاچچىقلانغانلىقىدىن ئۆرە تۇرۇپ كەتتى ـ دە ، ئىككى قەدەم كەڭلىكتىكى ئاراشتا ئۇيان ـ بۇيان ماڭغاندىن كېيىن ، — 30 پارە قۇرئاننى تۇتۇپ تۇرۇپ قىلغان قەسىمىڭىزنى ئۇنتۇدىڭىزمۇ دادا ، بۇ گۇناھ ئەمەسمۇ ؟ ھەي ... — دېدى .

بوۋاي تەپكە بېسىشتىن توختاپ ، ئېتىۋاتقان مۇكىسىنى دەپتىنە ئالدىغا تاشلىدى ـ دە ، گۇناھكارلاردەك بېشىنى ئەگدى .

تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتەلمىگەن مىراب بېگى قوپاللىق قىلغىنىنى ئەيىبلىگەندەك ، ئابدۇللاغا ئالىيىپ قويدى .

بىراق ، ئابدۇللا ئاسانلىق بىلەن ئاچچىقىدىن يانىدىغاندەك ئەمەس ئىدى . ئۇ لەۋلىرىنى يالىشىپ ، بولۇۋاتقان كۆڭۈلسىزلىككە ئېتىراز بىلدۈرگەندەك ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرغان بالىلىرىنى بىر تەرەپكە ئىتتىرىۋەتتى ـ دە ، دۇكاننىڭ يېنىغا كېلىپ ، پەركاغا قولىنى قويغىنىچە يەنە ئەزۋەيلەپ كەتتى :

— خۇدادىن قورقساق بولمامدۇ ، قۇرئاندىن قورقساق بولمامدۇ ، يەنە كېلىپ ئاشۇ ئۆلگۈر ئابلىزقارىنىڭ ئىشى ...

سەپەر بوۋاي تۇرگىگە تايىنىپ ، ھالسىرىغان ئاياغلىرىنى تەپكە ئورىسىدىن تەسلىكتە چىقاردى ـ دە ، دەلدۈگۈنۈپ ئۆرە بولدى . ئۇنىڭ قارىيىپ تۇرغان يۈز مۇسكۇللىرىنىڭ تىترەشكە باشلىغىنى بىلىنىپ تۇراتتى . قىزىرىپ ، ئىششىپ كەتكەن كۆزلىرىدىن تۆكۈلگەن ئىككى تامچە ياش ئاقىرىپ كەتكەن بۇرۇتى ئۇستىدە

توختاپ قالدى .

— گۇناھ بولىدۇ دېدىڭمۇ؟ مەن تۇغۇلۇشتىنلا گۇناھكار، — ئۇ ئوغلى تەرەپكە دېۋەيلەپ كېلىۋېتىپ دېدى، — كۆزۈڭنى ئېچىپ قاراپ باق، ماۋۇ نارەسىدە باللار نېمە گۇناھ قىلغان؟ ئۇلار نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتىدۇ؟ مەن قەسەمنى بۇزدۇم، ئۇلۇغ پەرۋەردىگار ئالدىدا گۇناھ قىلدىم. ئاللانىڭ قانداق جازالايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىمەن، بىر پۈتۈم گۆرگە ساڭگىلاپ قالدى، ئاللانىڭ دەرگاھىغا كېتىدىغان ۋاقتىم ئاز قالدى، مۇشۇ يېتىملەر بولسىمۇ كۈنىنىڭ سېرىقىنى كۆرسۇن دېدىم!

بوۋاي سۆزلىگەنسېرى بەزگەكتەك تىترەيتتى. ئۇنىڭ كۆزى ياش پەردىسى بىلەن تامامەن توسۇلغان بولسا كېرەك، سىلاشتۇرۇپ يۈرۈپ ئوغلىنى تېپىۋالدى ـ دە، ئۇنىڭ مۈرىسىدىن تۇتۇپ سىلكىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋام قىلدى:

— قەسەمنى بۇزۇش بىر مۆمىن بەندىگە شۇنچە ئاسانمۇ؟ پەقەت بىگۇناھ نەۋرىلىرىمنى دەپلا ھەممىگە چىدىدىم، بىلەمسەن؟! ...

قوشنىلىرىدىن: ئابلىزقارى ماتا توقۇتۇشقا يىپ تارقىتىۋېتىپتۇ، ئۇن قەرى ماتاغا بىر جىڭ تېرىق بېرىدىكەن، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان دادىسىنىڭ بىرمۇنچە باش قاتۇرۇشتىن كېيىن ئاخىر قەسەمنى بۇزۇش نىيىتىگە كەلگەنلىكىنى، قەسىرگە بېرىپ يىلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ يۈرۈپ 30 قەرىلىك ماتاغا يىپ ئالغانلىقىنى، نەۋرىلىرىمنى بۇرۇنراق تويغۇزىمەن دەپ كۆزىنىڭ ئاجىزلىقىغا قارىماي كېچىلەپ دۇكاندا ئولتۇرغانلىقىنى بىلگەن ئابدۇللا ئۆپكىدەپ تۇرۇپ دادىسىنىڭ ئايىغىغا يىقىلدى. بۇ تاسادىپىيلىقتىن چۆچۈگەن باللارمۇ خۇددى سادىر ئۇركۈگەن چۈجىلەردەك قىرقىراشقىنىچە بوۋىسى بىلەن دادىسىنىڭ ئارىسىغا قىسىلدى.

ئۇلارنى بەزلەشكە تۇتۇنغان سۈپۈرگەئاخۇنمۇ يۈرىكىنىڭ مۇجۇلۇپ ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدى. خېلىدىن بېرى ياشلىنىشقا

باشلىغان كۆزى تۇز قۇيغاندەك ئېچىشىپ كەتتى . شۇ تاپتا ، ئۇچ ئەۋلادنىڭ يىغا ـ زارىغا ئاسمان كۆمتۈرۈلۈپ ، يەر ـ زېمىننىڭ كۇكۇم ـ تالقان بولمىغىنىغا ئۇ ھەيران ئىدى …

ئۇزۇن ئۆتمەي ، كۆزلەرنىڭ يېشى قۇرۇشقا ، يۈرەكلەرنىڭ رىتىمى ئىزىغا چۈشۈشكە باشلىدى . سۇپۇرگەئاخۇن بىلەن ئابدۇللا بىردىن بالىنى تىزىغا ئولتۇرغۇزۇپ ، بوۋاي ئولتۇرغان كىگىزگە يۈكۈنۈشتى .

— كەمبەغەلنىڭ سۈيى چىشقا داۋا ، دەپتىكەن مىراب بېگىم ، ئۆز بولغاندىكىن بىر قاچا سوغۇق سۇ بولسىمۇ سۇ قۇياي ، — دېدى سەپەر بوۋاي سۇپۇرگەئاخۇنغا ئىلتىپات كۆرسىتىپ .

— يوقسۇ ، يوقسۇ .

سۇپۇرگەئاخۇن ئادىتى بويىچە نوگاينى ئىككى قوللاپ ئالدى ـ دە ، سۇنى غورتۇلدىتىپ ئىچىۋېتىپ :

— ئىنىم ئابدۇللا ، قايسى كۈنى قالماقدۆڭدە ئۇچرىغان تاۋاپچى يادىڭدىمۇ ؟ — دېدى .

ئابدۇللا دەرھال جاۋاب بەردى :

— يادىمدا ، قانداق ، بۇنى سوراپ قالدىلىغۇ بېگىم ؟

سۇپۇرگەئاخۇن ئېڭىكىنى تۇتۇپ خىيال سۈرۈۋالدى ـ دە :

— بايا ئابلىزقارىنىڭ مېھمانلىرى ئارىسىدا ئۇنى كۆرگەندەك قىلدىم ، — دېدى .

— توۋا دېسىلە بېگىم ، ئۇنداق جۇلدۇر كىيىم ئادەمنى ئابلىزقارى مېھمانخانىسىغا يولاتماق تۇگۇل ، بوسۇغىسىدىنمۇ ئاتلاتمايدۇ .

— ئۇ تېخى تۆردە ، سېيىت ھاجى دېگەننىڭ يېنىدىلا ئولتۇرۇپتۇ ، ئىسمىنى ھاپىز مەخسۇم دېدىمۇ نېمە خۇدايىم ، سالاپىتىنى دېمەمسەن تېخى ، سۆلىتىنى ئۇچ ئات قوشقان مەپىمۇ تارتالمايدۇ .

نەۋرىلىرىنىڭ بېشىنى سىلاپ ئولتۇرغان سەپەر بوۋاي

www.uyghurkitap.com

سەگەكلەشتى ۋە سورىدى :
— بېگىم ، ھاپىز مەخسۇم دەمدىلا ؟ ھاپىز دىبسىلە بىر ئىش يادىمغا يېتىۋاتىدۇيا ! مەسىلەن ، چىرايى قانداقراق كەتكەن ، بۇرنىنىڭ يېنىدا بىر تاتۇق بارمۇ ؟
— ھەي دادا ، نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ يۈرىسىز ، خۇدانىڭ بەندىلىرى ئارىسىدا تاتۇقى بار ئادەملەر ئازمىدى ، مانا مېنىڭ ...
— سۈپۈرگەئاخۇن ئابدۇللانىڭ سۆزىنى قول ئىشارىسى بىلەن ئۈزۈپ تاشلىدى ، بوۋاينىڭ كۆزىدىن كۆزىنى ئۈزمەي تۇرۇپ :
— دۇرۇس ... دۇرۇس ... ئۇنىڭ سول يۈزىدە يارماقچىلىق تاتۇق بار . ئۇ بۇرۇتىنى شۇ تەرەپكە تاراپلا ئولتۇرىدىكەن ، — دېدى .
— بۇرنى ئۆتۈكچىنىڭ كۈۋىسىغا ئوخشامدۇ ؟
— دۇرۇس ... دۇرۇس ...
— بويى بىزنىڭ ئابدۇللانىڭ بويىچىلىك بارمۇ ؟
— دۇرۇس ... دۇرۇس ...
ئارىدا بىر پەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى . ئىككىيلەننىڭ سۆھبىتىدىن ھەيرانلىق ھېس قىلغان ئابدۇللا جىمجىتلىقنى بىرىنچى بولۇپ بۇزدى :
— ئۇ ھېلىقى چاغدا نېمىشقا راست گەپ قىلمىغاندۇ ئەمىسە ، بىر كۈن تاۋاپچى مەن دەپ يۈرسە ، بىر كۈن ھۆرمەتلىك مېھمان بولۇپ تۆردە ئولتۇرسا ... ھەي ... ھەي ... مەن ھېچنېمىنى ئۇقمىدىم .
— ئاكا ، سىلى ئۇنى كۆرگەنمۇ ؟ قانداق ئادەم ئۇ ؟
— بېگىم ، بۇنى بىر دېمىسىلە ، ئۇ ئادەم بىر مەرەز ، نائەھلى ، ئاقپاششانىڭ قېشىدىن كەلدىم دەمدۇ ، كۆك پاششانىڭ قېشىدىن كەلدىم دەمدۇ ، ئىشقىلىپ زۇلۇكتەك بىر نېمە .
— ھەي ... — دېدى سۈپۈرگەئاخۇن مۇشتۇمى بىلەن ئالىقىنىغا ئۇرۇپ قويۇپ ، — تېپىشماقتەك ئىش بولۇۋاتىدۇغۇ بۇ جاھاندا ، ھېچ ئەقلىم يەتمەيۋاتىدۇيا ، بۇ كارۋانغا ...

4 . ساھىبخاننىڭ ھۇزۇرىدا

يۇرت جامائىتى ئارىسىدا ئابلىزقارىغا قاراشلىق بولغان بۇ قەسىرنىڭ قايسى زاماندا ۋە كىم تەرىپىدىن بىنا قىلىنغانلىقى توغرىسىدىكى تەپسىلاتنى بىلىدىغانلار ئىنتايىن ئاز . بەزىلەر ئۇزۇن ساقىلىنى شاھىت قىلىپ تۇرۇپ : «ئەقلىمگە كەلگەندىمۇ مۇشۇ پېتى ئىكەن» دېسە ، يەنە بەزىلەر : «يەر يىرىلىدىغان يىلى تاغ تەرەپكە ئەللىك قەدەم كېڭەيتىلگەن» دەيدۇ . يەنە بەزىلەر : «خاتىپ بەگزادىنىڭ تويىنى قىلغان يىلى قەسىر سېپىلى بىر ئادەم بويى ئېگىزلىتىلگەن» دەپ گۇۋاھلىق بېرىدۇ . بۇلارنىڭ ھەممىسى راست بولغاندىمۇ ، كېيىنكى گەپلەر . جەددى - جەمەتىنىڭ قىساسنامىسى ياكى ئائىلە نەسەبنامىسى ھەققىدە يازما يادىكارلىق قالدۇرۇشقا ئادەتلەنمىگەن قوۋمنىڭ بىر ئەزاسى بولغان ئابلىزقارىمۇ بۇ ھەقتە ھېچنېمە بىلمەيدۇ . ئۇنىڭ سەككىز ياشقا كىرگەندە خەتنىسىنى بەك ئىچكىرى قىلىۋەتكىنى ئۈچۈن بىرئاي ئاغرىق تارتىپ ئىشتانسىز يۈرگەندىن باشلاپ ئەقلىنى بىلگەنلىكىنى ئۆزى ھېكايە قىلىپ يۈرگىنىگە قارىغاندا ، قەسىرنىڭ مەۋجۇتلۇقىنىمۇ شۇ چاغدىن باشلاپ ھېس قىلغان بولۇشى تۇرغانلا گەپ . بىراق ، قەسىرنىڭ قەدرى ئۇنىڭغا پەقەت مەرھۇم دادىسى ئىلياس بەگ جەھەننەمگە سەپەر قىلغاندىن كېيىنلا ئۆتۈلگەن . مىراسقا تولۇق ۋارىسلىق قىلىش سەۋداسى يۈرىكىگە ئورناشقاندىن باشلاپ ، قەسىردىكى ھۇجرا سانىنى ، مال - مۈلۈك ، بىساتلارنى دەپتەرگە ئولتۇرغۇزغان ، تۆت قېتىم ئەرگە تەگكەن ئاچىسىنى مىراستىن مەھرۇم قىلىش مەقسىتىدە ئاتىسىنىڭ ئۇنى تۆت قېتىم ئەرگە بېرىش ئۈچۈن خەجلىگەن پۇلىنىڭ ئۇنىڭغا تېگىشكە تەيىن

قىلىنغان مىراسقا تەڭ تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا كىرىيە ئامبىلىغىچە[1] دەۋا قىلغانىدى .

بۇ كاتتا قەسىرنى ئەتراپلىق كۆزەتكەن كىشى قەسىرنى پىلانلىغان ئۇستىنىڭ ئەقلىگە ھەيران قالىدۇ . جايلاشقان ئورنى جەھەتتىن ، ئۇ يۇرتنىڭ دەل كىندىكىگە توغرا كېلىدۇ ، كۆلىمى ئون مودىن ئاشىدىغان مېۋىلىك باغ قەسىرنىڭ ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە كۈن چۈشۈپ تۇرىدىغان جەنۇب تەرىپىگە بىنا قىلىنغان . باغ بىلەن قەسىر ئوتتۇرىسىدىن توغرىقېغىل ئۆستەڭى كېسىپ ئۆتىدۇ . يولنىڭ قەسىر دەرۋازىسىغا روبىرو تۇرىدىغان ئۇ تەرىپىدە كۈن چۈشمەيدىغان تەرەپكە بولسا ، ئىككى مو كەلگۈدەك كۆل قېزىلىپ ، ئەتراپىغا قويۇق بېھى دەرىخى قويۇلغان . ئىككى قۇببىلىق دەرۋازا ئالدىدىن بازارغا ئۇدۇل بارغىلى بولىدىغان چوڭ يول ئۆتىدۇ . يولنىڭ قەسىر دەرۋازىسىغا روبىرو تۇرىدىغان ئۇ تەرىپىدە تۆپتۈز كەتكەن مۇنبەت ئېتىزلار بار . ئابلىزقارىغا ئاتا ـ بوۋىسىدىن مىراس قالغان بۇ يەرنىڭ بىر تەرىپىگە جامائىتى ئەڭ

---

[1] كىرىيە ئامبىلى — چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ 33 يىل ئۆتكەندىن كېيىن ، يەنى چيەنلۇڭ خانىنىڭ 57 ـ يىلى (مىلادىيە 1792 ـ يىلى) 3 ـ ئايدا چىڭ ئەمەلدارى لى سىجىڭ شىنجاڭدا ھاكىم بەگلىك تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ ، ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكىگە ئوخشاش ۋىلايەت ، ئوبلاست ، ناھىيە تەسىس قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكى ئۈستىدە مەركىزىي ھۆكۈمەتكە يوللىغان مەلۇماتنامىسىدە : «كىرىيە شەھىرىنىڭ 4 ـ جەرىكىلىك ھاكىم بېگى مۇھەممەت نەزەر ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلەپ ، قول ئاستىدىكى مىڭبېشىلارغا يول كۆرسىتىپ ، تامېغىلىغا ئاھالە كۆچۈرمەكچى بولغان . يەنە بەگ ئالىم غوجا پۇقرالاردىن ھەر خىل باھانە بىلەن 2000 توپتىن ئارتۇق ماتا يىغىۋالغان» دەپ يازغان . شۇنىڭ بىلەن گۇاڭشۈي خانىنىڭ 10 ـ يىلى (مىلادىيە 1884 ـ يىلى) ھاكىم بەگلىك تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ ناھىيە تەسىس قىلىنغاندا ، كىرىيىدىمۇ پۈتۈن شىنجاڭدا بىرىنچى تۈركۈمدە تەسىس قىلىنغان توققۇز ناھىيىنىڭ بىرى سۈپىتىدە ناھىيە تەسىس قىلىنغان . سۇلتان سەئىدخان زامانىسىدىن باشلاپ ، تاكى لوپ (1902 ـ يىلى ناھىيە بولغان) ، چىرىيە (1929 ـ يىلى ناھىيە بولغان) ، نىيە (1951 ـ يىلى ناھىيە بولغان) ، چەرچەن (1914 ـ يىلى ناھىيە بولغان) ناھىيىلىرى رەسمىي ناھىيە قىلىپ تەسىس قىلىنغىچە بولغان ئارىلىقتا يۇرۇڭقاش دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن تاكى چەرچەنگىچە بولغان كەڭ زېمىن كىرىيىنىڭ مەمۇرىي تېررىتورىيىسى بولۇپ ھېسابلىناتتى . ھازىرقى چىرىيە ناھىيىسىمۇ 1929 ـ يىلىغىچە كىرىيە ناھىيىسىگە قاراشلىق بىر مۇھىم بازار ، چوڭ كەنت ئىدى . دەۋا ئىشلىرىمۇ كىرىيىگە قارايتتى .

كۆپ بولغان ئاق مەسچىت جايلاشقان .
بايا قەيت قىلغىنىمىزدەك ، ئىككى ئادەم ئېگىزلىكىگە باراۋەر كېلىدىغان سېپىل بىلەن قورشالغان قەسىر ئىچىمۇ ئۆزگىچە بىر دۇنيا . پەقەت تەبىئىي ئېگىلىكىنىڭلا مەدىتى بىلەن ئۆرە تۇرىدىغان تىپىك ئۇيغۇر پومېشچىكلىرىنىڭ ئۆۋسى بولغان بۇ دۇنيا ئوتتۇرا ئەسىر بىناكارلىقىنىڭ چوڭ مۇزېيىغا ئوخشاپ كېتىدۇ . يەر يۈزىدىن ئىككى قەدەم كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان بەش باسقۇچلۇق پەلەمپەيدىن كىرگەن كىشى قويۇق ئۈزۈم باراڭلىرى بىلەن پۈركەنگەن ئۇزۇن كارىدورغا دۇچ كېلىدۇ . سول قول تەرەپكە تامغا يۆلەپ سېلىنغان قازناق تام تېشىدىغان ئوغرىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن يۇلغۇن بىلەن ۋادەك قىلىپ ياسالغان . قازناق ئالدىدا قالايمىقان تاشلاپ قويۇلغان مەدەك تاغارلىرىنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئاتخانا ۋە سامانلىق بار . ئاتخانا ئۈستىگە ئۈستى - ئۈستىلەپ دۆۋىلەنگەن بېدە پىچىنى يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆز رەڭگىنى يوقاتقان ، خوجايىن بەلگىلەپ بەرگەن نورمىسىدىن تاشقىرى ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيدىغان ئاتلارمۇ بۇ قالدۇق بېدىلەرگە كۆز قىرىنى سالمايدىغان بولۇپ قالغان .
نەچچە ئەۋلاد قۇشقاچنى ئۆز پاناھىدا يېتىشتۈرگەن قاپقارا كامارلار بىلەن ئۆتمۈشتۈك بولۇپ كەتكەن مالايلار ئۆيى ئاتخانىغا تۇتاش سېلىنغان . باراڭ كارىدورىنىڭ بىر بېشىدا قەسىر جەمەتىنىڭ ئۆيى بار ، ئادەتتىكى مېھمانلار مېھمانخانا ۋە ياتىدىغانلار ئۈچۈن ياتاق ئورنىدا خىزمەت قىلىدىغان بۇ ئۆيلەرنىڭ دېرىزىسى جەنۇب تەرەپكە قارايدۇ . بۇ يۈرتتا كەمدىن - كەم تېپىلىدىغان پىششىق خىشتا سېلىنغان بۇ ئۆيلەرنىڭ ئالدى توخۇلار دانلاپ يۈرىدىغان بىر سەينادىن ئىبارەت . تۇغمىغان كۆنلىرى خوجايىنىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە تېگىشلىك داندىن مەھرۇم قىلىنىدىغان توخۇلار دائىم بۇ سەيناغا كېلىپ ، ئۆتكۈر تىرناقلىرى بىلەن تاتىلاپ ، ئۇ يەرنى خۇددى ئاختامىلىقتا ئوخشىتىپ قويىدۇ . ئابلىزقارى بۇ ھالنى كۆرۈپ قالغان كۈنىلا ، ئائىلە ئەزالىرى توخۇ

گۆشى يېيىش پۇرستىگە ئىگە بولىدۇ .

تال بارىڭىنىڭ ئوك تەرىپى يەنە باشقا بىر دۇنيا. ئۇ يەردە بوك ـ باراقسان ئۆسكەن بېھى ، ئالما ، ئەينۇلا دەرەخلىرى ئارىسىدا ئىككى مېھمانخانا قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ . قەسىر ئۆز قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن سېلىنغان بۇ مېھمانخانىلارغا ئابلىزقارىنىڭ يۈرەك قېنى ئاز سىڭمىگەن ، بولۇپمۇ چوڭ مېھمانخانىغا كەلگەندە ئۇ بىراقلا قولى ئوچۇق كىشىگە ئايلىنىپ كەتكەن .

ئېيتىپ كەلسەك قىزىق ، توققۇز ـ ئون يىللار ئالدىدا ھاپىز مەخسۇم بىلەن ھەمكارلىشىپ يۈرۈشتۈرگەن ماتا سودىسى تازا پايدا بەرگەن يىللاردا ئاتىسى زامانىدىكى تۆگىخانىنىڭ ئورنىغا سېلىنغان بۇ مېھمانخانا ، ھازىر يەنە سېيىت ھاجى بىلەن ھاپىز مەخسۇمنىڭ تۇرالغۇسى بولۇپ قالغانىدى . قەسىر خوجايىنىنىڭ نەزىرىدە تېپىلغۇسىز ئادەملەردىن ھېسابلىنىدىغان بۇ مېھمانلار بۇ يەردە شاھانە نېمەتلەر بىلەن كۈتۈلۈۋاتقىلى 20 كۈن بولۇپ قالدى . كەلگەن كۈنىلا قايتىپ كەتكەن كارۋاندىن چۈشۈرۈۋېلىنغان ساندۇقلار مۇشۇ مېھمانخانىنىڭ بىر تەرىپىدە تۇراتتى . ئۇنىڭ ئىچىدە زادى نېمىلەرنىڭ بارلىقى ھەر كۈنى كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا نەچچە قېتىم قاراپ ئۆتىدىغان ئابلىزقارى ئۈچۈنمۇ بىر تېپىشماق ئىدى . سېيىت ھاجىمۇ بۇ ساندۇقلارغا بولغان نازارىتىنى بوشاشتۇرماسلىق ئۈچۈن ئەتەي شۇنداق قىلغاندەك ، ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە مېھمانخانىدىن چىقمايتتى . كۈن بويى جايىنامازدىن چۈشمەي ئولتۇرۇشى ھەرقانداق بىر خۇداگۇي مۇسۇلماننى تەسىرلەندۈرمەي قالمايتتى . پەقەت ھاپىز مەخسۇملا ھەر كۈنى دېگۈدەك تاشقىرىدا يۈرەتتى . بامدات نامىزىدا ئاق مەسچىتتە بولسا ، پېشىن نامىزىدا ئوغرىئېرىق مەسچىتىدە پەيدا بولاتتى . جۈمە نامىزىدىن يانغان كىملەردۇر بىلەن ئۇزۇن ـ ئۇزۇن پاراڭلىشاتتى . يۇرت بازىرىغا بارغاندا بولسا ، ئۆزىگە ھېچكىمنى ھەمراھ قىلمايتتى . بىرەر مۇلازىمنى ياكى ئوغلىنى قوشۇپ قويماقچى بولغان ئابلىزقارىغا مەيدىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ :

www.uyghurkitap.com

— ئەنسىرىمىسلە بۇرادىرىم، كۆزۈم تېگىپ قويۇلغان تەقدىردىمۇ قەسىرلىرىدىن ئەندىجانغىچە ئارىلاپ چىقالايمەن، — دەپ جاۋاب بېرەتتى.

دېمىسىمۇ، ئۇ شۇنداق قىلالايتتى. بۇ قېتىم تاۋاپ قىلغۇچىلاردەك قىياپەت بىلەن كونا بۇرادىرىنى چېكىپ كۆرگىلى كەلگەندە ئۆزىنى يەنە بىر قېتىم سىناپ كۆرگەن، بۇ يۇرتقا كىرىپ كەلگەن كۈنىلا بۇ يەردە ئۆزى ئايرىلغان يىللاردىن بېرى، خارابلىشىشتىن ئۆزگە ھېچقانچە ئۆزگىرىش بولمىغىنىغا ئىشەنگەنىدى.

ئون يىل مۇقەددەم، ئۇ تاسادىپىي سەۋەب بىلەن ئىلچى شەھىرىدە ئابلىزقارىغا يولۇقۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ ھىمايىسىدە بۇ يۇرتقا كەلگىنىدە ئىككى تاغ كەنتىنى ۋە ئۈچ يېزىنى قويماي ئارىلاپ چىققان. ئۇ مەرىدە بازار يۈزى كۆرمىگەن نادان، گول چارۋىچىلارنىڭ يۇڭ ـ تېرىسىنى ئەرزىمەس قايچا، پىچاقلارغا تېگىشىپ، يىراق ـ يىراقلارغىچە توشۇغان. گولاخما يېزىسىنىڭ پاختىسى بىلەن چىرىيە يېزىسىنىڭ پىلىسىدىن تاكى ئورۇنبورگلارغىچە كارۋان ماڭدۇرغان. ماتا سودىسى بىلەن تاشكەنت بازىرىدا يۈز تاپقانىدى. يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ سودىدىن ئالىدىغان بېجىنىڭ ئۈسۈپ كېتىشى ۋە پۇقرالارنىڭ كۆزى ئېچىلىپ قېلىشى تۈپەيلى ئايرىلىشقا مەجبۇر بولغان بۇ يۇرت شۇنچە يىللاردىن بېرى يادىدىن زادى چىقىپ كەتمىگەنىدى.

بۇ قېتىم ئۇنىڭ سودا ئاقساقىلى سېيىت ھاجىغا ھەمراھ بولۇپ بۇ يۇرتقا كېلىشىدىكى مەقسەت ئاللادىن ئۆزگە، پەقەت ئىككىلا ئادەمگە ئايان ئىدى. بۇ ئىككى ئادەم بولسا ئاخشاملىرى ئەل ئايىغى بېسىققاندىلا مەقسەتلىرى ئۈستىدە مەسلىھەت قىلىشاتتى.

تومۇز بولۇشىغا قارىماي مەھكەم يېپىلغان مېھمانخانا ئىشىكى ئاستا چېكىلدى. تەسۋى سىيرىگەچ پاراڭلىشىۋاتقان ئىككى مېھمان ئىجازەت بەرگەندىن كېيىنلا بوسۇغىدا بىر ئەر كىشى پەيدا بولدى.

ئـىـكـكـى ئىززەتلىك مېھمىنىنىڭ دىۋانە سوپەت دەرۋىش بىلەن قـەدىناسلاردەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشكەنلىكىدىن ھەيرانلىق ھېس قـىـلـغـان ئابلىزقارى دەرۋىشنى دەرۋازا تۈۋىدىن ئىككى قېتىم ھەيدىۋەتكىنىگە پۇشايمان قىلىپ، لېۋىنى چىشلىگەن پېتى قېتىپ قالدى .

— قارىم، ئىلتىپات قىلىپ، غىزا كەلتۈرۈلسە .

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى ئابلىزقارىنىڭ پۈكلىنىپ تەزىم قىلىپ چىقىپ كېتىشى بىلەن تەڭلا باشلاندى . ئۈچ باش بىر پەلەكنىڭ خەمەكلىرىدەك بىر يەرگە كەلدى .

— پـېـقـىـر تـولىمۇ ئەنسىرەپ قالدىم، يولدا بىرەر ئىش كۆرۈلمىگەندۇ ؟

— يوقسۇ، ھەممە قورۇلدىن توسالغۇسىز ئۆتتۇم، خۇداغا شۈكۈر .

— كونسۇلدىن تاپشۇرۇق بارمۇ ؟

— بار ... بار ...

39 ـ 40 ياشلاردىكى پاكار، قارىمۇتۇق كەلگەن دەرۋىش دوپ-پـىـسىغا يۆگەلگەن كىرلاش ماتا ئارىسىدىن تۆت ئىلىك قىلىپ قـاتـلانـغان بىر خەتنى چىقىرىپ سېيىت ھاجىغا ئىككى قوللاپ ئۇزاتتى . روجەكنى ھىم ياپتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، خەتنى ئوقۇشقا بـاشـلـىـغـان سـېـيـىـت ھاجىنىڭ چىرايىدىكى تېپىز قورۇقلار كـېـڭـىيىشكە، كۆزلىرى كىچىكلەشكە باشلىدى . ئۇنىڭ پادىشاھ زىياپىتىگە باغاق تاپشۇرۇۋالغاندەك ھاياجانلىنىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى .

— قانداق، يەنە يېڭى گەپلەر بارمۇ ؟ — سورىدى سېيىت ھاجى دەرۋىشكە يەنىمۇ يېقىنلىشىپ .

— كونسۇل ئەپەندىم ھەممە گەپنى خەتكە يازدىم دېدى، — دەپ جاۋاب بەردى دەرۋىش .

— كونسۇل يەنە نېمىلەرنى بۇيرۇپتۇ ؟

ھـاپىز مەخسۇمنىڭ سوئالىغا سېيىت ھاجى قىسقىلا جاۋاب

بەردى :

— «ئۈزۈمنى يە، سېپىنى سورىما» دەپتىكەن، ئىشقىلىپ سودا ئاقساقىلى دېگەن گۇۋاھنامە قولىمىزدا، قالدى گەپ كېيىن ...

ئۇلار شۇ ئولتۇرۇشىدا نامازشامنىمۇ قازا قىلىشتى، ئابلىزقارىنىڭ قاشاڭ توخۇلىرى چىللاشقا باشلىغاندىلا دەرۋىشنى يولغا سېلىپ بولۇپ، ماموق ياستۇققا باش قويۇشتى.

5. باش ئاغرىقى

بۇنىڭدىن بەش يىل بۇرۇن ئابلىزقارى قانداقتۇر زۇرۇرىيەت بىلەن كېرىيىلىك بىر بەگنىڭ ساراڭ قىزىنى كىچىك خوتۇنلۇققا ئالغان كۈنلا بۇ قەسىردە قىيامەت قايىم بولغانىدى. ھەنىپە خېنىم ئېرى شىپى كەلتۈرگەن ھەرقانداق سەۋەبنى قوبۇل قىلمىدى. ئۇ، نىكاھ ئوقۇلۇۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە بېسىپ كىرىپ ھېلىقى بەگ بىلەن ئابلىزقارىنىڭ جەددى - جەمەتىگىچە چىشلەپ تارتىپ شۇنچىلىك تىللىدىكى، قىز يەڭگىسى بىلەن ئاخۇنۇممۇ قېچىپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولۇشتى. كىچىك خوتۇن ئابلىزقارىنىڭ ئەمرىدە بىرەر يىل تۇرا - تۇرمايلا سەۋەبسىز قازا قىلدى. بىراق، زىيان ئابلىزقارىغا بولدى. ھەنىپە خېنىم ئۇنىڭ گەجگىسىگە شۇنداق مىندىكى، كۆرگۈلۈكنى كۆرسىتىپ، قولىدىكى قونچاققا ئايلاندۇرۇپ قويدى. خوتۇنىنىڭ سىزغان سىزىقى ئۇنىڭغا بەش ۋاخ نامازدىنمۇ بەكرەك پەرھىز ئىدى.

ئابلىزقارى ھەنىپە خېنىمنى نىكاھىغا ئالغىلى 25 يىل بولدى. ئۇ تويدىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەي، بۇرۇنقى ياۋاش، مۇلايىم خوتۇنى مەسئۇدەخاننىڭ ۋاقىتسىز ئۆلۈمىگە ئېچىنىپ پىنھان كۆز يېشى قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بولغۇلۇقنىڭ بولغانلىقىنى پاتلا ھېس قىلغانىدى. ھەنىپە خېنىم ئۇنداق - مۇنداق ئادەمنىڭ قىزى ئەمەس

www.uyghurkitap.com

ئىدى . خالىغان ۋاقىتىدا تالاق قىلىۋېتىش ئۇنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى . تۇنجى خوتۇنىدىن بولغان قىزى بۈۋىمەريەمخاننىڭ 26 ياشقا كىرگەندىمۇ ئۇلتۇرۇپ قېلىشىنى مۇشۇ خوتۇنىنىڭ هازازۇللۇقىدىن كۆرەتتى . ئۆگەينىڭ ئۆگەي ئانىدىن خورلىنىشى ئادەتتىكى ئىش ، ئۇنىڭغا ئابلىزقارىمۇ هېچقانچە ئىچ ئاغرىتىپ كەتمەيتتى . بىراق ، ئۇنى ئادەتتىكى پۇقراغا بېرىشكە ئۇنىڭ ئابرۇيى يول قويمايتتى . يېقىنقى كۈنلەردە هەنىپە خېنىمنىڭ بىر نەۋرە ئىنىسى نادىرخان بازار بېگى قۇدا چۈشكەن بولسىمۇ ، ئابلىزقارى قۇربىنىڭ يېتىشىچە كەينىگە سۈرۈپ كېلىۋاتاتتى . چۈنكى ، بۇ ئەقىلنىڭ ئۇنىڭغا خوتۇنى تەرىپىدىن ئۆگىتىلگەنلىكى ، كۈيئوغۇلغا بېرىلىدىغان بىساتنىڭ ئاز بولمايدىغانلىقى ، ئۆزىگە ئالىمادىس قازاۋۇ قەدەر يېتىپ قالسا ، پۈتۈن ئىگىلىكىنىڭ ئاچا - ئىنى ئىككىسىنىڭ بولۇپ كېتىدىغانلىقى روشەن ئىدى . شۇڭا ، ئۇ ئۆتكەن ئايدا جاپپار موللىغا : «بۈۋىمەريەم خېنىمغا بېلى باغلاقلىق سۈپۈرگە بولسىمۇ مەيلىدى» ··· دەپ زارلىنىپ بەردى .

بۈگۈنكى دەتالاش يەنە مۇشۇ ئىش ئۈستىدىن باشلاندى .

سېيىت هاجىنىڭ ئۆزى كۆرمىگەن ، ئاڭلىمىغان قانداقتۇر شەهەرلەر ، مال - دۇنياسىنىڭ هەددى - هېسابى يوق بايلار هەققىدە ئېيتقانلىرىنى خۇددى چۆچەك ئاڭلاۋاتقان بالىدەك ئاڭلاپ ئولتۇرغان ئابلىزقارى خوتۇنىنىڭ خاس دېدىكىنى كۆرۈپلا ئورنىدىن چاچراپ تۇردى ۋە هەنىپە خېنىمنىڭ هۇجرىسىغا كىرىپ سورىدى :

— قىچقىرتىپتىكەنسىلە ، بىرەر زۆرۈر ئىش بارمىدى ؟

قوتاز قۇيرۇقىدىن قىلىنغان يەلپۈگۈچتىن كەلگەن سالقىن شامالدىن هۇزۇرلىنىپ ، قاتمۇقات كۆرپىلەر ئۈستىدە سۇنايلىنىپ ياتقان هەنىپە خېنىم ئاراشتا ئۆزىگە تەلمۈرگىنىچە ئۆرە تۇرغان ئېرىگە قاراپمۇ قويمىدى . ئۇنىڭ بىلىنەر - بىلىنمەس چېچەك ئىزى بىلەن قاپلانغان ، قاش - كىرپىكىنىڭ تايىنى يوق ، ئادەمنىڭ تىزىغىلا ئوخشايدىغان چىرايىدىن مۇز يېغىپ تۇراتتى . تام تۆشۈكىدەك يۇمىلاق كۆزلىرى قەيەرلەرگىدۇر تىكىلگەن . دورداي

كالپۇكلىرى سۇيدۇك پۇرىغان ئىشەكنىڭ كالپۇكلىرىدەك غەلىتە بىر تۇستە پۇرۇلگەندى . قوناق سوقىدىغان غولدىغا ئوخشاپ كېتىدىغان دىقماق قوللىرى كۆكسىدە گىرەلەشكەن . سامان تىقىلغان 20 چارەكلىك تاغارنى ئەسلىتىدىغان تېنى دۇخاۋا تاشلىق كۆرپىلەر ئۇستىدە خۇددى نورمىدىن زىيادە يۇك بېسىلغانلىقتىن چۆكۈپ كېتىۋاتقان قېيىققا ئوخشايتتى .

25 يىللىق خوتۇنىنىڭ مىجەزىنى ئۆزىنى بىلگەندەك بىلىدىغان ئابلىزقارى قېپقىزىل گىلەم سېلىنغان سۇپىغا چىقىپ ، دېدەكتىن يەلپۇگۇچنى تارتىۋېلىپ خوتۇنىنى يەلپۈپ تۇرۇپ يەنە سورىدى :

— تاۋىڭلار يوقمۇ نېمە؟ تېۋىپ چاقىرتقۇزايمۇ ، ئەۋرىشىم شەربىتى خېلى مەنپەئەت قىلغاندەك قىلىۋىدى .

ھەنپە خېنىم ئىشەك يۇملىغاندەك يۇملاپ ، زەدىۋاللىق تامغا يۆلەندى ۋە :

— سىلىدىن بىر گەپنى سورايمەن ، تولا ئىنجىقلىماي راستىنى دەڭلا ، — دېدى تۇيۇقسىز بوينى يوق قاپاقتەك بېشىنى بۇراپ .

— ھەي خوتۇن ، مەن سىلىگە قاچان يالغان ئېيتقان …

— ھىم ئۆزۈڭلە ئۆمرۈڭلىدە يالغان ئېيتمىغانمۇ ، — ھەنپە خېنىم قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك پىخىلداپ كۈلدى ، — ھېلىقى مېكىسىنى قاغا چوقۇلىۋالغان ساراڭنى ئالغاندا يالغان ئېيتقانلىقىڭلىنى ئۇنتۇپ قالدىڭلىمۇ ، ئاغزىغا توپا سوۋۇغىنىنى ، ماۋۇ داپ يۇزنىڭ !

ئابلىزقارىنىڭ زۇۋانى تۇتۇلدى . ئاغزىدىن ھى … ھى … دېيىشتىن ئۆزگە زۇۋان چىقمىدى .

— ماڭا قاراڭلا ، ياردىن ئۇچتى ، قانتى سۇندى ، دەپ تولا ئەزمىلىك قىلماي توغرىسىنى دەڭلا ، سېيىت ھاجىم ھېلىقى ئەر ياراتمىغان قىزىڭلىنى نېمە قىلماقچىكەن؟

ئابلىزقارى سەگەكلەشتى . يەلپۇگۇچنى يېنىغا تاشلاپ قويدى ـ دە ، خوتۇنى تەرەپكە سۇرۇلدى :

— نېمە قىلماقچىكەن دېدىڭلىمۇ؟

www.uyghurkitap.com

— تولا خۇپسەنلىك قىلماڭلا ، سىيىت ھاجىم بۇۋىمەريەمنى باغدا چۆرگىلىتىپ يۈرگەندە كۆزۈڭلىگە بىر نېمە كىرىپ كەتمىگەن بولغىيدى !

— تـوۋا دەڭـلا ، ئـۇنـداق ئـىـش بـولمىغاندۇ خوتۇن ، بۇ دېدەكلەرنىڭ ياكى مالايلارنىڭ تاپقان يالغان ـ ياۋىداق گېپىدۇ ...

ھەنىپە خېنىم دىمىغىدا پىننە سورۇپ قويىدى ـ دە ، ئېرىنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ :

— يالغان ـ ياۋىداق دەيدۇ تېخى ماۋۇ ئاۋلاق ، مانا مۇشۇ كۆزۈم بىلەن كۆردۈم . مانا مۇشۇ كۆزۈم بىلەن كۆردۈم ، — دېدى كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى كۆزىگە كىرىپ كەتكۈدەك چېنەپ تۇرۇپ .

خـوتـۇنىنىڭ بۇ سوئال ـ سورىقىدىن بەك چېكىنىۋالغاندەكلا گـاڭگـىـراپ قـالـغـان ئابلىزقارى تۇيۇقسىز بىر ئىشنى يادىغا كەلتۈردى . قايسى كۈنى ئۇ مالايلارنى ئىشقا سېلىشنىڭ ئېسىل مېھمانلار ئالدىدا ھۆرمەتسىزلىك بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ، بـىـر لىگەن پولۇ ۋە بىر ئاياق قېتىقنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا قىزى ئـارقـىـلىقلا كىرگۈزگەنىدى . ئۇ ، نېمە ئىش بىلەندۇ قىزىنىڭ ئارقىسىدىنلا مېھمانخانىغا كىرىپ قالدى ۋە سىيىت ھاجى بىلەن قـىـزىـنىڭ بىر ئۇبدان پاراڭ سېلىشىۋاتقىنىغا كۆزى چۈشۈپ ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ چىقىپ كەتكەنىدى .

— قانداق ، دېمىڭلار ئىچىڭلـىـگە چۈشۈپلا كەتتىغۇ ، — دېدى خىيالغا پاتـقان ئېرىنـىڭ پېشانىسـىدىن نوقۇپ قويـۇپ ھەنـىپە خېنىم ، — راست دەپتىمەنمۇ ؟

— راست ... راست ...

ئابلىزقارى كۆزىنى بىر نۇقتىدىن يۆتكىمەي تۇرۇپلا جاۋاب بەردى . ھەنىپە خېنىم تۇيۇقسىز چالۋاقاپ كەتتى :

— بويىنىڭلىنىڭ تۆپىسىدىكى قاپاقمۇ ياكى كاللىمۇ ؟ بۇنىڭ ئـاقـىـۋىتى نېمە بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆردۈڭلىمۇ ـ يوقمۇ ؟ سىيىت ھاجىم ئۇرا تۇۋى قىزىڭلىنى كىچىك خوتۇنلۇققا سوراپ قالسا ، نېمە دېگۈلۈك ئەمدى ؟

— شۇنداقمۇ بولارمۇ ؟
— مانا ... مانا ... دېمىدىممۇ ، كاللاڭلا ھېچنېمىگە ئىشلىمەيدۇ سىلىنىڭ ، شۇنداق بولمايچۇ ؟ !
ئىبرىنىڭ تۇيۇقسىز قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشى خوتۇننى چۆچۈتۈۋەتتى . ئابلىزقارى ئورنىدىن تۇرۇپ بىلىنى تۇتقىنىچە ئۆينى بىر ئايلىنىپ چىقتى ـ دە ، ھاياجىنىنى ئاران بېسىپ تۇرۇپ :
— ئۇنداق بولسا ، ئىشىمىزنىڭ ئوڭدىن كەلگىنى خوتۇن ، ھاجىم ئېغىز ئاچقان ھامان ئىككى يېنىمىزغا قارىمايلا ماقۇل دەيمىز ـ دە ! — دېدى .
ئىبرىنىڭ ئويلىمىغان يەردىن قىلغان بۇ سۆزى كاللىنىڭ قېرىنىدەك لىغىرلاپ تۇرغان يوغان كۆكسىنى ئاران كۆتۈرۈۋاتقان ھەنپە خېنىمنى ناھايىتى تېزلا ئاياغقا تۇرغۇزدى . ئۇ ئاچچىقىدا يەرگە ئىككىنى تەپتى ، ئىبرىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ بېرىپ ياقىسىدىن «كاپ» قىلىپ ئالدى :
— ھىم ، نىيىتىڭ شۇمىدى سەن پوق ساقالنىڭ ! ؟ قىزىڭغا ئەر چىقماي ، ئەر جانىپىدىن كۆزى تۆت بولغاندا ، ۋاي نادىرخانغا ئۇنى دەيلى ، بۇنى دەيلى ، دەپ قولاق ئۇردۇڭ . مەن مەيلى ، ئەرسىزنى ئەرلىك قىلىپ ئاز ـ تولا ساۋاب تاپسام ئەجەب ئەمەس ، دەپ ئۇنى باشلاپ كەلسەم بوسۇغادىن ئاتلاپ بولغۇچە ئۇنداق كۈيئوغلۇم ، بۇنداق كۈيئوغلۇم دەپ ئاغزىڭ قۇلىقىڭغا يەتتى . مېھرى ھەققىگە ھېسابلاب بەرگەن بەش تۆگە بىلەن بىر مالايىنىمۇ موك سالدىڭ ، توي كۈنىگە ئاز قالغاندا ، ئەمدى ئاغزىڭغا توپا سۇۋامسەن ، ۋاپاسىز ! ؟ ...
خوتۇنى ئۇنىڭ ياقىسىدا ئىلەڭگۈچ ئۇچماقتا ئىدى . چىرايى تۇپىدەك تاتىرىپ كەتكەن ئابلىزقارى نېمە دېيىشىنى بىلمەي دۇدۇقلايتتى .
— تۆگىلەرنىمۇ سېتىپ خەجلەپ بولدۇڭ ، ئەمدى قوشە تۆگىلەرنى ! بىلەمسەن ، ئۇكام نادىرخان دېگەن دادامنىڭ بىر تۇغقىنىنىڭ ئوغلى جۇمۇ !

خوتۇننىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى راست ئىدى. ئۇ خوتۇنى مۇشۇنچە بىشەملىك قىلغاندا باش ـ كۆزىنى لەختە ـ لەختە قان قىلىۋېتىشى ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى، ئۆزىنىڭ كۈچى يەتمىسە، ئۆزىگە سادىق مالاي رەھمەتنى ياردەمگە چاقىرغانمۇ بولاتتى. بىراق، خوتۇنى مەيدىسىگە ئۇرغاندەك ئۇنىڭ دادىسى كېرىيىدىكى ئەڭ چوڭ بايلارنىڭ بىرى، تەسىرى جەھەتتىن ئالغاندا، ئابلىزقارى ئۇنىڭ ئالدىدا ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيتتى. ئەگەر بۇ جېدەلنى زىخمۇ كۆيمەيدىغان، كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان چارە بىلەن بېسىقتۇرمىسا، خوتۇنىغا بىر نەۋرە تۇغقان كېلىدىغان نادىرخان بازار بېگى ئادەملىرىنى باشلاپ كېلىپ، مىجىقىنى چىقىرىۋېتىشى تامامەن مۇمكىن ئىدى.

— ھوي خوتۇن، خاپا بولماڭلا، مېھمانلار ئاڭلاپ قالسا سەت بولىدۇ، ئۇلار تېخى سىلىگە نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملارنى تەييارلاپتۇ، ئۇلارنى رەنجىتمىگىنىمىز دۇرۇسمىكىن...

ئابلىزقارى خوتۇنىغا قانداق تاقابىل تۇرۇشنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇ «ئۇستىرا كاپقا ئۇلتۇرىدۇ، خوتۇن لاپقا» دېگەن تەمسىلنى ئوبدان بىلگەچكە، خوتۇنىنىڭ ئاغزىغا يەنە لاتا ـ پۇتا بىلەن ئۇردى ـ دە، يار كەتكەن ئۆستەڭنى پاخال بېسىپ توختاتقاندەك، ئۇنىڭ ئاغزىنى ئەيۋەشكە كەلتۈردى. شۇنىڭ بىلەن كۆڭلىدە ئۆز مەقسىتىگە داۋاملىق يول ئېچىش ئىشەنچى تۇغۇلدى.

— ماڭا قاراڭلا خوتۇن، كونىلاردا «ئېشەكنىڭ ساغرىسىغا ئاپتاپ چۈشسە، قولۇڭنى قاقلا» دېگەن بىر گەپ بار. ئەتە ـ ئۆگۈن جاھان نېمە بولىدۇ، بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. سېيىت ھاجىم ھازىرقى ھۆكۈمەتتىكىلەر لىڭشىپ قالدى، دەۋاتىدۇ. ئالىمادىس بېشىمىزغا كۈن چۈشسە، مۇرەببە بولىدىغانغىمۇ ئادەم لازىم. سېيىت ھاجىم ئۇنداق ـ مۇنداق ئادەم ئەمەس، نىكنىنەينىڭ (نىكولاينى دېمەكچى) سودا ئاقساقىلى، قول ئىلكىدىمۇ بار، بۇ ھۆرمەتلىكنىڭ نەزىرى قىزىمىزغا چۈشۈپ قالدى دېگەن گەپ، بېشىمىزغا دۆلەت قۇشى قوندى دېگەن گەپ. ئۇ چاغدا سىلى سېيىت

هاجىمنىڭ قېپىنانىسى بولسىلە ئەمەسمۇ ؟

ئىپىرىنىڭ ياقىسىدىن قولىنى بوشىتىپ پەسكويىغا چۈشكەن ھەنىپە خېنىم ئەمدى ئىپىرنىڭ گەپلىرىگە ئەستايىدىل قۇلاق سېلىشقا باشلىدى .

— بىز تېخى ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ يەۋاتىمىز خوتۇن ، سېيىت ھاجىم قىزىمىزنى يارىتامدۇ ـ ياراتمامدۇ ، بۇ تېخى بىر گەپ .

— ھوي ئادەم ، بۇ نېمىدېگىنىڭلا ؟ — ھەنىپە خېنىمنىڭ غەلۋىرىنىڭ شىرىسىدەك چوقۇر يۈزىدە دانە ـ دانە تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى ، — مەن تېخى سىلىگە مېھمانلاردىن بىرەر بېشارەت بولدىمىكىن دەپتىمەن ، ھاجىم قىزىمىزنى ياراتمايمۇ قالارمۇ ؟

— كېسىپ بىرنېمە دېگىلى بولمايدۇ خوتۇن ، سىلى مۇشۇنداق سوقۇشۇۋەرسەڭلا ، مېھمانلار ئاڭلاپ قالسا ، بۇلار بەك نادان ئىكەن ، دەپ قىزىمىزنى ياراتماي قېلىشى ئېھتىمال .

ھەنىپە خېنىم ئۆزىنىڭ بىشەملىكىنى يۈزىگە سېلىپ ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىمەكچى بولغان ئىېرىگە يەنە دومسايدى ـ دە :

— بوپتۇ ياراتمىسا ، تۆشۈكى بار مونچاق يەردە قالماپتۇ دەپتىكەن . نادىرخانغا توينى قىلىپ قويايلى ئەمسە ! — دېدى .

— يوقسۇ ... يوقسۇ ... يوقسۇ ، — ئابلىزقارى ئىككى ئالىقىنىنى ئالدىغا سوزۇپ ۋەزىيەتنى ئوڭشىۋېلىشقا ئالدىرىدى ، — قىزىمىزنى يارىتىدىغانلىقىدا گەپ يوق ، سەمىڭلىگە سېلىپ قوياي ، مېھمانلار ئالدىڭلىغا سوۋغاتنى كۆتۈرۈپ كىرگەندە قىزىمىز يېنىڭلىدا بىللە بولسۇن ، ئۇقتۇڭلىمۇ ؟ ...

ھەنىپە خېنىم بارمىقى بىلەن ئېڭىكىنى تىرەپ تۇرۇپ تازا بىر ئويلىنىۋالدى ۋە دانە ـ دانە قىلىپ :

— سېيىت ھاجىم «ئېشىكىم ئۆستەڭدىن ئۆتكۈچە» دېگەندەك ، قىزىمىزنى ئەمرىگە ئېلىپ بولۇپلا بىزنى تاشلىۋەتسىچۇ ؟ — دېدى .

— ھەي ، نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىڭلا ، — ئابلىزقارى كۈلۈپ

www.uyghurkitap.com

تۇرۇپ قولىنى چىڭ ئۆركۆتكەندەك پۇلاڭلاتتى ، — تاشلىۋېتىش ئۇياقتا تۇرسۇن ، ۋاپا قىلغاندىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلىدۇ ، ھېلى ھاجىمنىڭ ئېيتىشىچە ، بىزنى تېخى ئاقپاششاغا پۇقرا قىلىپ قويىدىغاندەك .

— نېمە دېدىڭلا ؟ — ھەنىپە خېنىم ئېرىنىڭ گېپىنى چۈشەنمىگەندەك كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ سورىدى ، — يەنە بىر دەڭلا ؟

— بىزنى نىكىنەي پاششاغا پۇقرا قىلىپ قويغۇدەك .

— نىكىنەي دېگىنىڭلا كىم ئۇ ، ئۇنىڭغا پۇقرا بولسا نېمە بولغۇدەك ؟

— ھەي ، تولىمۇ كوچىلاپ كەتتىڭلا ، بىر يىلى تېرە سېتىۋالغىلى كەلگەن سېرىق چاچ ، كۆزى ئوسمىدەك كۆك بىر كىشىنى كۆرگەنمىدىڭلا ؟

— كۆرگەن ··· كۆرگەن ، نىكىنەي دېگىنىڭلا شۇمىدى ، ۋاي قوۋۇرغامەي ، ئۇنداق كىشىگە پۇقرا بولۇپ نېمە كەپتۇ ؟

— ئۇنىڭغا ئەمەس ، ئاشۇنداق تائىپىنىڭ بىر پادشاھى بار ، شۇنىڭغا پۇقرا بولىدىكەنمىز . ئۇنىڭغا پۇقرا بولۇپ قالساق ، كۈنىمىز تۇغدى دېگەن گەپ ، خەقنىڭ ئالدىدا بېشىمىز ئېگىز بولىدۇ . گېپىمىزنىڭ تورى بولىدۇ ، خاقانى چىنغا باجمۇ تۆلىمەيمىز ، ئەندىجان ، نامانگان دېگەن يەرلەرگە كارۋان ـ كارۋان مال ماڭغۇزۇپ تۇرىمىز ، ھەي ئۇ چاغدا ···

— ھە ، ئۇ چاغدا نېمە ؟ — ھەنىپە خېنىمنىڭ چىرايى يەنە جىددىي تۈس ئالدى ، قوشۇمىلىرىدىكى قورۇقلار كۆپەيدى ، — گېپىڭلىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتىڭلىغۇ ، ئۇ چاغدا مېنى قويۇپ بېرىپ ، ئۇ يەردىن خوتۇن ئالاي دەمسىلە ؟

— يوقسۇ ··· يوقسۇ ، نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ يۈرسىلە خوتۇن . بىز 25 يىل ئۆي تۇتقان تۇرساق ، يەنە نېمىدەپ ···

ھەنىپە خېنىم چوڭ تىنىپ قويدى . يۈرىكى جايىغا چۈشتى بولغاي :

— ئۇ چاغدا قەيەرگە بارساڭلا مېنى بىللە ئېلىپ بارسىلە جۇمۇ ، مېنىڭ ئۈستۈمگە ھېلىقى ساراڭنى ئالغان ئادەمنى ھەر نېمىدەپ بولمايدۇ ، — دېدى نازلانغان ھالدا .

— كۆڭلۈڭلىنى توق تۇتۇڭلا ، تاۋار - دۇردۇنلارغا كۆمۈۋەتمىسەم ھېساب ئەمەس !

ھەنيە خېنىمنىڭ كۆزىگە ئېرى بىراقلا بەش قول ئېگىزلەپ قالغاندەك كۆرۈندى . ئۇ ئىچ - ئىچىگە پاتماي كەتكەن خۇشاللىقنى يوشۇرۇش ئۈچۈن قەستەن يۆتىلىپ قويدى ۋە :

— سىلىگە شۇنىمۇ دەۋالاي ، بايام مېھمانلار ماڭا سوۋغا تەييارلاپتۇ دېدىڭلىغۇ ، بىر - ئىككى كۈنگىچە بىر گەپ بولمىسا ئۇلارنىڭمۇ ، سىلىنىڭمۇ گېپىڭلىگە ئىشەنمەيمەن جۇمۇ ، ئۇ چاغدا ئۇكام نادىرخاندىن قانداق قۇتۇلغىنىڭلىنى بىر كۆرەي ، — دېدى .

— ھەي ، ئۇلار بەرمىسە ئۆزۈم ئېلىپ بېرىمەن ، قانچە پۇل كەتسىمۇ ، مەيلى .

— گېپىڭلىدە تۇرۇڭلا جۇمۇ !

6 . ھاجىمنىڭ سېخىيلىقى

ئۇستى قۇملۇق ، ئاستى تاشلىق چۆلدىن ئۆستەڭ ئېلىش ئىشى كىچىكىدە ئانىسىنىڭ ئەمچىكىنى قاتتىق چىشلەپ قويغان ياكى ئاللانىڭ قارغىشىغا ئۇچرىغانلار ئۈچۈن جازا تەرىقىسىدە يارىتىلغان مېھنەت بولسا كېرەك ، بولۇپمۇ تومۇز كۈنلىرىدە مۇنداق مېھنەت بىلەن مەشغۇل بولغۇچىلار ئۆلمەي تۇرۇپلا دوزاخ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ . بىر كەتمەن قۇمنى تەسلىكتە تارتىۋالساڭ ، ئۇنىڭ ئورنىنى سۇدەك ئېقىپ چۈشكەن ئالتە كەتمەن قۇم تولدۇرۇپ ئۆلگۈرىدۇ . شېغىل ، تاشلار ئوچاقتىن ئەمدىلا ئېچىۋالغان تۇخۇمدەك قىزىپ كېتىدۇ . پېشانىڭدىن تۆكۈلگەن تەرلەرنى «پاژ» قىلىپلا ھورغا ئايلاندۇرۇۋېتىدىغان قورام تاشلارنى خۇددى مەشنى قۇچاقلىغاندەك

قوچاقلاپ قاشقا ئالسەن . مۇشۇنداق چاغدا كۆتۈرۈلگەن شامال ئوچاقتىن ئېتىلىپ چىققان يالقۇندەك يۈز ـ كۆزلىرىڭنى كۆيدۈرۈپ ئۆتىدۇ . كۆزلىرىڭگە قۇم تىقىپ ، ئېچىشتۇرۇۋېتىدۇ . چىشلىرىڭ تېرىق چايىنىغاندەك غۇچۇرلايدۇ ...

قالماقدۆڭ ئۆستىڭىدە جان تالىشىۋاتقانلار كەنت تەرەپكە كۆنسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى . ئۇن نەچچە كۈن كولانغان بۇلاقتىن ئېتىلىپ چىققان ئىككى تۈگمەنلىك سۇ يېڭى ئېلىنغان ئۆستەڭگە سىڭىپ كېتىپ ، بىر تۈگمەنلىكىلا قالغان بولسىمۇ ، ئىشقىلىپ ھاشارچىلار ئارقىسىدىن خۇددى كۈچۈكتەك ئەگىشىپ كېلىۋاتاتتى . مەھەللىدىن كەلتۈرۈلگەن ، خاتىپ بەگزادىنىڭ تەقسىماتىغا قاراشلىق بولغان ئازغىنە سۇ بىلەن يۈرىكىنى نەملەپ تۇرغان ھاشارچىلار ئەمدى تەشنالىقتىن قىينالمايدىغان بولدى . ئەمما ، ئېغىر ئەمگەكتە خوراۋاتقان دەرمانلىرىنى تولدۇرۇشقا ئىمكان بەرمەيۋاتقان ئاچلىق ئۆلارنىڭ بېشىدا خۇددى جان ئالغۇچى ئەزرائىلدەك ھەر ۋاقىت ئەگىپ يۈرەتتى . مىراب بېگى بىلەن ئابدۇللا چاققاننىڭ ئابلىزقارىنىڭ چاڭگىلىدىن يۇلۇۋالغان ئاشلىقى ھەربىر ھاشارچىنىڭ بىر ۋاخلىقىغا ئاران يېتەتتى . ئەتىگەندە مىتە چۇشۇپ كەتكەن گۈلە ياكى قاغا جىگدىسى سېلىپ ئېتىپ بېرىدىغان داش قازان ئۇمچىدىن ئۆزگە ، پەقەت كەچ كىرگەندىلا بىر ئادەمگە بىر ئوچۇمدىن كېپەك ئارىلاشتۇرۇلغان قوناق ئۇنى بۆلۈپ بېرىلەتتى . ھەر كىم ئۆز ئاياقلىرىدا خېمىر يۇغۇراتتى ـ دە ، تەمەچ تېرىپ كېلىپ ئوت يېقىپ ، كۆمەچ كۆمۈشكە باشلايتتى . غولدۇرلاۋاتقان قورساق ۋە خوراۋاتقان دەرمان كۆمەچنىڭ ۋايىغا يېتىپ پىشىشىغا يول قويمايتتى . ھاشارچىلار كۆل ئارىسىدا ئەمدىلا قېتىشىشقا باشلىغان قاپقارا خېمىرنى ئۈچ ـ تۆت يالماپلا يۇتۇۋېتىشەتتى . ئاپتاپتا كۆيۈپ ، چۈچىلىغا ئوخشاپ قالغان كىشىلەر ئارىسىدا ئىشلەۋېتىپ تۇيۇقسىز يىقىلىپ قالىدىغانلارمۇ بولاتتى .

— خالايىق ، يەنە ئىككى كۈن چىداشلىق بېرىڭلار ! ئۆستەڭ

مەھەللە ئېرىقىغا تۇتاشقان كۇنى ھەممىڭلارغا ھېيت بولىدۇ، — دەيــتــتــى قاشتىكى سايۋەن ئاستىدا ئولتۇرغان خاتىپ سىرلىق كۇلۇمسىرەپ.

خاتىپ بەگزادىنىڭ مۇتتەھەملىكىنى بىلىدىغان كىشىلەردىن ئـۇنـىڭدىن قورقمايدىغىنى يوق ئىدى. ئۇ ئادەتتە مەيلى ئاتلىق سەپەرگە چىقسۇن ياكى پىيادە بولسۇن چوڭ بارماق توملۇقىدىكى قامچىسىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرەتتى. «خاتىپ بەگزادە ئـۇخلىغاندىمۇ قامچىسىنى تەكىيە ئاستىغا قويۇپ ئۇخلارئىمىش» دېگەن گەپلەرنىڭ تارقىلىپ يۈرۈشىمۇ بىكار بولمىسا كېرەك. غىزا يېگەندىمۇ ئوڭ قولىغا قوشۇق ئالسا، سول قولى قامچا تۇتۇش ئـىـشـىنى بېجىرەتتى. قارامتۇل، دىقماق بۇرۇتىنى قۇلىقىغىچە يەتكۈزۈپ قويۇۋەتكەن بەگزادىنى كۆرگەن باللار خۇددى ئۇركۇگەن قۇشقاچلاردەك پىنھان جايلارغا مۆكۈشەتتى. ئېگىز قاسقانلىق قارا بوز يارلىق تەلپەكنى قېشىنى باستۇرۇپ كىيىپ، سەل كالتىراق تىكىلگەن بەقەسەم يەكتىكى ئۇستىدىن يېنىچە باغلانغان كەشتىلىك ياغلىقتا ئىككى غېرىچ كېلىدىغان خەنجەر غىلىپىنى ئېسىپ يۇرگىنى ئۇچۇنمىكىن، كىشىلەر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن «ھەزىلەك بايۋەچچە» دەپ تىللىشاتتى.

مـەئىشتى ئېشىپ - تېشىپ تۇرغان ئائىلىدە چوڭ بولغان خـاتــىپ بـەگـزادە كىچىكىدىمۇ ئۇششۇق، مۇتتەھەم ئىدى. ئۇ يوقسۇللارنىڭ باللىرىنى تۇتۇۋېلىپ ھەرە ئۇۋىسى ئالدىغا باشلاپ بـاراتــتى - دە، قولىغا بىر تاياقنى تۇتقۇزۇپ، ھەرە كۆنىكىنى كوچىلاپ بېرىسەن، دەپ تۇرۇۋالاتتى. بۇنىڭغا ئۇنىمىغان باللارغا ئېسىلىۋېلىپ زادى قويۇپ بەرمەيتتى. باللارنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ ئۇنى ھېچنېمە قىلالمايتتى. ئىلاجسىز قالغان باللار ئاخىر ماتا كۆڭلىكىنىڭ پېشى بىلەن يۈز - كۆزىنى يېپىپ، ھەرىنىڭ ئۇۋىسىغا ياغاچ تىقاتتى. تىنچ تۇرمۇشىنىڭ بۇزۇپ تاشلانغىنىغا غەزەپلەنگەن ھەرىلەر جان - جەھلى بىلەن ئۇچۇشۇپ چىقاتتى - دە، باللارنىڭ كەلگەنلا يېرىگە زەھەرلىك نەشتىرىنى سانجىيتتى. قاش - كۆزى

ياڭاقتەك ـ ياڭاقتەك ئىششىپ چىققان باللار جان ئاچچىقىدا چىرقىرايتتى ، يۇملايتتى . دەرەخنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ تاماشا كۆرۈۋاتقان خاتىپ بولسا ، ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك كۈلۈپ مەززە قىلاتتى …

بىر كۈنى يېشى خاتىپتىن چوڭراق بولغان ئىككى بالا ئۆچ ئالماقچى بولۇپ ، قەسرنىڭ كەينىدە ئۇخلاپ قالغان خاتىپنى ئاستا كۆتۈرۈپ بىر كونا تاملىقتىكى ھەرە ئۇۋىسىنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ قويۇپتۇ . ئۇنى سېرىق ھەرە ئەمەس ، بەلكى قارا ھەرە چېقىۋاپتۇ ـ دە ، ئوڭ يۈزىنى مۇشتتەك ئىششىتىۋېتىپتۇ . تېۋىپلار تۇز لېيى سۈركەپ ، سىركە ئىچۈرۈپ ئامال قىلىپ باققان بولسىمۇ ، ئىششىق زادى يانغىلى ئۇنىماپتۇ . نامرات باللارنىڭ ئۆچى بولغان ئاشۇ ھۆررەك ھازىرمۇ ئۇنىڭ يۈزىدە چاپلىشىپ قالغان ئېشەك تېزىكىدەك كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى .

خاتىپ بەگزادە ھەنىپە خېنىمنىڭ بىردىنبىر يالغۇز ئوغلى بولغاچقىمۇ ، پەۋقۇلئاددە ئىمتىيازغا ئىگە ئىدى . ئۇ 17 يېشىدا بىر قېتىم ئۆيلەندى . خوتۇنى تۇغۇتتا قازا قىلغاندىن كېيىن ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يەنە ئۆيلەپ قويۇش توغرىسىدىكى گەپلىرىگە پىسەنت قىلىپمۇ قويمايدىغان بولۇۋالدى . ئۇ توزغا كۆنگەن ئىتتەك ، بىچارە يۇقرالارنىڭ قىزلىرىنى بوزەك قىلىپلا يۈرەتتى . بىرەر قىزغا كۆزى چۈشۈپ قالدىمۇ ، كانىدەك چاپلىشاتتى ـ دە ، ئاياغ ئاستى قىلماي قويمايتتى . بەزىدە يۈرت ئارىلاپ قەيەرلەرگىدۇر كېتىپ قالاتتى ، بىر چاغلاردا قايتقى كۆكەرگەن ياكى يۈت ـ قولى سۇنغان ھالدا قايتىپ كېلەتتى . ئاپارغان پۇل ـ مېلىنى تاۋكادا ئۇتتۇرۇۋېتىپ سولىشىپ يېنىپ كەلگەن چېغىدىلا ، قولىقى ئانچە ـ مۇنچە بۇمشاپ قالاتتى . بۇ قېتىم دادىسى ئۇنى ئۆستەڭگە نازارەتچىلىككە ئەۋەتكەنىدىمۇ ئۇنىڭغا نۇرغۇن پۇل ۋەدە قىلغانىدى .

كۈن غەربكە ئېگىلگەن چاغ . ئوچۇق ئاسماندا بىر پارچىمۇ بۇلۇت يوق . تۇخۇم كۆمسە پىشقۇدەك قىزىپ تۇرغان سايدا شەيتان سۈيدۈكىدىن ئۆزگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى . ئۆستەڭنى كەنت

ئىرىقىغا ئۇلاشقا 20 غۇلاچچە قالغان، تۆمۈرچى قادىرئاخۇن قاقرامغا قۇرۇۋالغان ئوچىقىدا ئۇچقۇن چاچرىتىپ ئۇچى قايرىلغان جوتۇلارنى، چولاق كەتمەنلەرنى بولقىسىنىڭ زەربى بىلەن تۈزلىمەكتە. تۆمۈر تۆمۈرگە سوقۇلغاندا چىقىدىغان يېقىمسىز ئاۋاز چۆل قوينىدا جاراڭلىماقتا ئىدى. سۈپۈرگەئاخۇن مىستەك پارقىراپ كەتكەن قولىدىكى ئېغىر بازغان ئارقىلىق، ئۆستەڭنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا چوقچىيىپ تۇرغان يوغان قارا تاشنى جاھىللىق بىلەن كۆچەپ پارچىلىماقتا ئىدى. بازغان زەربىسىدە يالت ـ يۇلت ئۇچقۇن چىقىرىپ كۆيگەن تاشنىڭ پۇرىقى بۇرۇننى ئېچىشتۇراتتى. قارىيىپ، كۆيۈپ كەتكەن دۈمبىسىدىن خۇددى ماتا خالتىغا ئېلىنغان قېتىقنىڭ سۇزمە سۈيىدەك تەپچىپ چىققان تەرلەر ئومۇرتقىسىنى بويلاپ سىرغىيتتى ـ دە، تاپىنى ئاستىدىكى شېغىلنى ھۆل قىلاتتى.

مەھەللە تەرەپتىن كۆتۈرۈلگەن ئاسمان ـ پەلەك بوغۇناق ئارىسىدا تامدەك مەزمۇت قاشقا ئاتقا مىنگەن غوجىدار كۆرۈندى. ئۇ تۇياقلىرى يەرگە تەگمەي چېپىۋاتقان ئاتقا ھەدەپ قامچا ئۇرغان پېتى كەپە يېنىغا كەلدى ـ دە، ئېتىنى يىگىتلەرنىڭ بىرىگە تۇتقۇزۇپ قويۇپ، خاتىپقا بىرنېمىلەرنى پىچىرلىغىلى تۇردى. قارىماققا ئۇ مۇھىم بىر ئىش بىلەن كەلگەندەك قىلاتتى. ئۇ خاتىپ قېشىدا كۆپ ھايال بولمىدى. چاپچىپ تۇرغان قاشقىغا ئۆزىنى تاشلىدى ـ دە، قانداق كەلگەن بولسا، شۇنداق قايتىپ كەتتى.

ھاشارچىلار ئوقتەك كېلىپ، ئوقتەك قايتقان جاپپار موللىغا ۋە ئۇلارنىڭ بىرنېمە دېيىشىشلىرىگە ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمىدى. ئۇلارنىڭ كۈتىدىغىنى كۈن ئولتۇرۇپ، ئاسماندا يۇلتۇزلار جىمىرلاشقا باشلىغاندا ئاندىن يېتىپ كېلىدىغان ئىشنى يىغىش ۋاقتى ئىدى. ئۇلارنىڭ يەردىن باش كۆتۈرسىلا قارايدىغىنى ئاسمان گۈمبىزىدە ھارغىنلىق يەتكەن تۆگىدەك سىلجىۋاتقان قۇياش ئىدى. ئۇلارنىڭ قۇياشنىڭ بوينىغا سالما تاشلاپ، ئۇپۇق تەرەپكە سۆرەپ، يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئەڭ چوڭ قۇم دۆڭىگە چاپلىۋەتكۈسى

www.uyghurkitap.com

كىلەتتى . بار مالامەت قۇياشتىن كىلىۋاتقاندەك ، ھومىيىپ قاراپ قويىدىغانلارمۇ بار ئىدى .

جاپپار موللىنىڭ قارىسى يوقار ـ يوقىمايلا خاتىپ ۋە ئۇنىڭ خاس يىگىتلىرى كەپىدىن پىتىراپ چىقىشتى ۋە ھاشارچىلارنى ئالدىرىتىشقا باشلىدى .

خاتىپ ئۆكۈزنىڭ گەدەن تىرىسىنىڭ تاسمىسىدىن ئۆرۈلگەن ، ئۇپراپ پارقىراپ كەتكەن قامچىسىنى كىملەرنىڭدۇر قولاق تۇۋىدە قارسىلدىتىپ تۇرۇپ :

— كۆزلىرىڭ ئىچىلىپ قالىدىغان بولدى سەن نادانلارنىڭ ، ئاقپاشتا ئىلىدىن كەلگەن سىيىت ھاجىمنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە نىسىپ بولۇشىدىغان بولدۇڭ ، ئوبدان ئىشلەش جۇمۇ ! — دەپ ۋارقىرىدى .

مەھەللە تەرەپتىن كۆرۈنگەن ئالىمان بىر پەستىلا ئۆستەڭ بويىغا يىتىپ كەلدى . بۇلار سىيىت ھاجى ، ھاپىز مەخسۇم ، ئابلىزقارى ، جاپپار موللا قاتارلىقلار ئىدى . رەھمەت سىيىت ھاجىنىڭ بىشىغا سايىۋەن تۇتقانىدى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم پۇقرالار !

ئاتتىن چۈشۈپ قاش ئۆستىڭە كەلگەن سىيىت ھاجى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ ھاشارچىلارغا سالام بەردى . ئاغزىنى مىدىرلاتقۇچىلىك دەرمانى قالمىغان ئىشلەمچىلەر سىيىت ھاجىنىڭ سالىمىغا جاۋاب بىرەلمىدىمۇ ياكى بۇ سالامنى ئىلىك ئالغۇسى كەلمىدىمۇ ، ئەيناۋۇر تۇتۇنغان ئىشى بىلەن مەشغۇل بولىۋەردى . پەقەت خاتىپلا قامچىسىنى بىلىگە قىستۇرۇپ قويۇپ ، ئىككى قولىنى سوزغانچە سىيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا دوڭغاسلاپ باردى . مىراب بىگى ئەدەپ يۈزىسىدىنلا سالامغا سالام قايتۇردىيۇ ، قول بەرمىدى . ئۇنىڭ كۆزى سىيىت ھاجىنىڭ ئارقىسىدا ئىسىل باھالىق كىمخاب تون كىيگەن ھالدا گىدىيىپ تۇرغان ھاپىزدىن ئۈزۈلمەيتتى . نىمىلەرنىدۇر ئويلاپ ، ئەتراپىدا يۈز بىرىۋاتقان ئىشلارغا ئانچە زەن قويمايتتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم جامائەت ! — ئابلىزقارى يۇمۇلۇپ گازىردەك قالغان پىت كۆزلىرىنى ئالىقىنى بىلەن ئاپتاپنىڭ چىقىشىدىن توسۇپ تۇرۇپ ، ھاشارچىلارنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا دېدى ، — بۇگۈن ھۆرمەتلىك تۆرەم سېيىت ھاجىم بىلەن ھاپىز مەخسۇم ئىسسىقنى ئىسسىق ، چۆلنى چۆل دېمەي قېشىڭلارغا كېلىپ ، ھەرقايسىڭلارغا مۇبارەك نەزىرىنى سالدى . قېنى ، ئوبدان ئىشلەڭلار ، ھاجىم پۇقرالىرىمىزنىڭ كارامىتىدىن سۆيۈنسۇن !

ئۇ ئارقىدىنلا سېيىت ھاجى تەرەپكە بۇرۇلدى ـ دە :

— مانا بۇ پېقىرنىڭ يۇرت ئەھلىگە باشچىلىق قىلىپ يۇرگۈزگەن ئىشىم ، — دېدى .

سېيىت ھاجى ئۆستەڭ قېشى بىلەن ھاشارچىلار قاتارىنى كۆزىدىن كەچۈرۈۋېتىپ ، ئۇنلۇك قىلىپ :

— ئوبدان ، ئوبدان ، تولىمۇ بەلەن ئىش بوپتۇ قارىم ، ھەممەتلىك يۇرت بېشى ھەر زامان پۇقرالىرىغا ئاتىدارچىلىق قىلىدۇ ، بۇ بۇرۇن ئۆتكەن ئادىل پادىشاھلىرىمىزدىن قالغان ئۇدۇم ! — دېدى .

«ۋايجان ! ...»

تۇيۇقسىز ئاڭلانغان ئەنسىز ئاۋاز سېيىت ھاجىنى چۆچۈتۈۋەتتى . ئۇنىڭ تۆت قەدەم نېرىسىدا ئىككى تاش ئارىسىدا قالغان قولىنى چوغ تۇتۇۋالغاندەك سىلكىۋاتقان ھىمىت قاشقا ئىڭرىماقتا ئىدى . قاپقارا قان ئۇيۇپ قالغان بارمىقىنى دەم ئاغزىغا سېلىپ شورايتتى ، دەم دۇتار چېلىۋاتقاندەك سىلكىيتتى . 45 ياشتىن ھالقىپ قالغان بۇ كىشىنىڭ ھالى يامان ئىدى . تولا ئىشلەتكەن تۇلۇمدەك كىرلىشىپ ، پارقىراپ كەتكەن تېرىسىنى پۇرچاقتەك ـ پۇرچاقتەك تەر قاپلىغانىدى . قارىمۇتۇق چىرايى بىلەن روشەن سېلىشتۇرما بولۇپ ئاقىرىپ كەتكەن ساقال ـ بۇرۇتى تىنىمسىز تىترەيتتى .

— ھاي ... ھاي ، بەگزادەم !

سېيىت ھاجىنىڭ ھېلىلا كۈلكە يېغىپ تۇرغان چىرايى بىردىن

جىددىي تۇس ئالدى . ئالدىغا ئىككى قەدەم چامدىدى ـ دە ، ھىممەت قاشقىنى نوقۇش ئۈچۈن قامچا كۆتۈرگەن خاتىپنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ ، سىلكىۋەتتى .

— بۇ … بۇ ، — ئۆمرىدە قىلمەن دېگەن ئىشنى تۇنجى قېتىم قىلالماي قالغان بەگزادە نېمە قىلارىنى بىلمەي ئۆزىنى ئاقلىدى ، — بۇ بەك ھىيلىگەر ئادەم …

سىيىت ھاجى «توۋا ، توۋا» دېگىنىچە توختىماي ياقىسىنى چىشلەيتتى . ئۇ ، ئوغلىنىڭ گۇناھىنى دادىسىنىڭ يۈزىگە سالماقچى بولغاندەك ، ئابلىزقارىغا قاراپ بېشىنى چايقاپ قويۇپ :

— ئاللا ئۆز بەندىسى ئۈچۈن غەرەز ئۇقتۇرسۇن دەپ تىل ئاتا قىلغاندۇر ، مۇسۇلمان بەندىنىڭ جىسمىنى بۇنداق قامچا بىلەن ئازابلاش ھاكىملار ئۈچۈن چوڭ گۇناھ ، ھەدىستە قۇللارنى ئازابلىماسلىق ۋەجىدىن ئۇلۇغلىرىمىز نېمە دېگەن ؟ — دېدى .

ئابلىزقارى جاۋابتا تۇتۇلدى ـ دە ، «ئېشەككە كۈچۈڭ يەتمىسە ، ئۇر توقۇمنى» دېگەندەك ، ئاچچىقىنى ئوغلىدىن چىقاردى :

— يەنە نېمىگە قامچاڭنى كۆتۈرۈپ تۇرىسەن ، ھاجىمنىڭ كېيىنى ئاڭلا !

خاتىپ دادىسىغا يېۋەتكۈدەك ئالىيىپ قويدى ـ دە ، قېيىدىغان پېتى بىر-بىر تاش ئۈستىدە ئولتۇردى . ئۇنىڭ ھەربىر ھومىيىشىدىن ئابلىزقارى ئەندىشە ئىچىدە تىترەيتتى . ئوغلىنىڭ جامائەت ئالدىدا ئۆزىگە يېنىشىدىن ئەنسىرەيتتى .

— داد تەقسىرىم ! داد !

ئاغرىق ئازابى ۋە خاتىپ بايۋەچچىنىڭ ئاھانىتى تۇپەيلى تاشاي دەپ يەنە سىگىپ كەتكەن ياش ھىممەت قاشقىنىڭ كۆزىنى قايتا تولدۇردى ـ دە ، تېشىپ چىقتى . ئۇ بېشىغا توپا چاچقان پېتى سىيىت ھاجىنىڭ مەسلىك ئايىغىغا يېقىلدى . بۇ بىچارە ھاشارچىنىڭ ئېچىنىشلىق ئاۋازى تەسىر قىلدىمۇ ـ نېمە ، سىيىت ھاجى كۆزىگە ياش ئالدى ۋە دەرھال ئېگىشىپ ، داد ئېيتقۇچىنى

يۈلەپ تۇرغۇزدى :

— ئاللاغا شۈكۈركى ، ئۇ بىزگە پاختىدەك يۇمشاق كۆڭۈل ، ھەرنە دەردكە دەرمان بولغۇدەك تاقەت بەخش ئەتكەن ، ھەرقانداق دەردىڭىز بولسا ئېيتىڭ ، ئادالەت تارازىسى ھەق بىلەن ناھەق ئالدىدا سەزگۈردۇر .

ئــابلىــزقارى ، خاتىپ بەگزادە ۋە جاپپار موللىلار «ئەمدى قــانـداق قــىلغۇلۇق» دېگەندەك ، كۆز بېقىشىۋالدى . ھېلىغىچە بــولقىسىنى تاشلىماي تۇرغان قادىر تۇمۇرچىمۇ سۇپۇرگە مىراب بــېــگــىــنىڭ ئىشارىسى بىلەن پىچىرلىشىۋاتقان ھاشارچىلار توپى ئارىسىغا كەلدى .

— ھۆرمەتلىك تۆرەم ، — دېدى ئۆپكىدەپ تۇرۇپ ھىمىت قاشقا ، — مۇسۇلمان بەندىگە ئىچ ئاغرىتىدىغان رەھىمدىل تۆرىنى ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم كۆرۈپ تۇرۇۋېتىمەن ، تەۋەككۈل قىلىپ ، ئــۆزلىرىنىڭ ئالدىدا ئىككى ئېغىز دەردىمنى ئېيتىشقا رۇخسەت بولارمىكىن ؟

ھىمىت قاشقا پۈتۈن جاسارىتىنى توپلاپ سۆزلىمەكتە ئىدى . ئىختىيارىمدىن تاشقىرى قورقۇپ قېلىپ ، پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قــويــمــاي دېگەندەك ، ئۆڭسۈلى قاچقان ئابلىزقارىغا قارىماسلىققا تــىرىشاتتى . ئۇ سېپىت ھاجىنىڭ رۇخسىتى بىلەن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ ئەرزىنى بايان قىلدى :

— مــانا كــۆرۈپ تــۇرۇپلا تۆرەم ، بىز بۇ چۆلدە ئۆستەڭ چــېــپــىۋاتقىلى بىر ئايغا يېقىنلىشىپ قالدى ، پۇقرانىڭ ئىلكىدە يــېــگــۈدەك ھېچنېمە يوق . قازناقلىرىدا ئاشلىق ـ دان سىپسىپ ياتسىمۇ ، قارىمىنىڭ بىزگە رەھمى كەلمىدى . مىراب بېگىم بار ـ يوق بىساتى بىلەن دەردىمىزگە ئاز ـ تولا دەرمان بولدى . ئۆزلىرىنى ئــادالــەتــنــىڭ ھــىــمايىچىسى سۈپىتىدە ساۋابلىق ئىش قىلىپ ، دەردىمىزنى ئاز ـ تولا يەڭگىللىتەرمىكىن دېگەن ئۈمىدتىمەن . بىز ئۇنتۇپ قالساق ، خۇدا ئۇنتۇماس .

www.uyghurkitap.com

خۇددى تۇتقاقلىق كېسلى تۇتۇپ قالغاندەك تىترەۋاتقان خاتىپقا كۆزى چۈشكەن ئابلىزقارى ئوغلىغا قاراپ ، قاپىقىنى تۈرۈپ قويدى .

يۇقرالارنىڭ يۈرىكىنىڭ تامامەن ئېزىلىپ تۈگىمىگەنلىكىگە ئىشەنگەن مىراب بېگى ئادەتتە ئايىغىدا چۈمۈلە ئۆلمەيدىغان ھىممەت قاشقىنىڭ جاسارىتىگە ئىچ ـ ئىچىدىن قايىل بولماقتا ئىدى . سېيىت ھاجى پەرىجىسىنىڭ يېڭى بىلەن كۆزىنى سۈرتۈپ قويۇپ :

— مۇسۇلمان ھاكىمدارىنىڭ مۇسۇلمان بەندىگە كۆيۈنۈشى توغرىسىدا قۇرئان كەرىمدىمۇ ئايەت نازىل بولغان . ھالا بۈگۈنكى كۈندە ، مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىنىڭ ھالىنى كۆرۈپ ، كۆڭلۈم بۇزۇلدى . ئاللا دىلىمغا خەير ـ ساخاۋەت نىيىتىنى سالدى ، شۇل ۋەجىدىن ، ئۇلۇغ ئاقپاششا ھوزۇرىدىن ئەۋەتىلمىش كارۋىنىمنىڭ كىرىمىدىن كىشى بېشىغا ئۈچ تەڭگىدىن زاكات بېرىمەن ۋە ھەمدە يۇقرا دەردىنى ئۆز ۋاقتىدا بايان ئەتكەن بۇ مويسىپىتقا بەش تەڭگە ئىنئام قىلىمەن ، بۇ تەڭگە بۈگۈنچە زىممەمدە قەرز .

ئابلىزقارىنىڭ بېشىنى بېسىپ تۇرغان تۈگمەن تېشى يەرگە چۈشۈپ كەتتى . ئۇ ، كۈلكە ئۆچكىنىگە خېلى زامانلار بولغان چىرايلاردا كۆتۈرۈلگەن كۈلكىلەرنى كۆرگۈسى كەلمىگەندەك ، يۇقرادىن نەزىرىنى يۇلۇۋالدى ـ دە ، سېيىت ھاجىنىڭ سايىۋىنى ئاستىغا ئۆزىنى ئېلىپ قول كۆتۈردى :

— ساخاۋەتلىك تۆرەم سېيىت ھاجىمغا ئاللا رەھمەتلەر قىلسۇن ، ئامىن …

ھاياجانلىنىشقا باشلىغان ھاشارچىلار دۇئاغا قول كۆتۈردى . ھاپىز مەخسۇمنىڭ چىرايىدىن قانداقتۇر بىر سىرلىق تارىخ كىتابىنى ئوقۇۋاتقاندەك كۆزىنى ئۈزمەي تۇرغان سۇپۇرگە مىراب بېگىمۇ قول كۆتۈردى . كۆز يېشىنى ھېلىغىچە توختىتالمايۋاتقان ھىممەت قاشقا قولىنى ئەڭ كېيىن چۈشۈردى .

7 . تومسا بېشىدىكى جېدەل

«ئاللاھۇ ئەكبەر ، ئاللاھۇ ئەكبەر ...»

چولاق مەزىننىڭ لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈۋاتقان پېچ تۇرخۇنىدەك قىرىپ كەتكەن ئەزانخانىدا تۇرۇپ توۋلىغان ئاۋازى شۇنچىلىك سوزۇك ۋە مۇڭلۇق ئىدىكى ، ئۇ ئاۋاز تىترەپ تۇرغان ھاۋا ئېقىمى بىلەن قوشۇلۇپ ، دولقۇنلىنىپ يىراق - يىراقلارغا تارىلاتتى - دە ، ئۆزىنىڭ مۇقەددەس بۇرچىنى ئادا قىلىشقا دەۋەت قىلىنىۋاتقانلىقىنى بىلىدىغان ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالاتتى .

مۇشۇ كۈنلەردە ئاللاغا بولغان ئېتىقادىلا چىرىيە پۇقرالىرىنىڭ بىردىنبىر مەنىۋى تۈۋرۈكى ئىدى . ئۇ يۈرەكلەر قېتىغا بارغانچە چوڭقۇر يىلتىز تارتىۋاتاتتى ، يورۇق دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىش مىنۇتلىرىنىڭ قورقۇنچى بىلەن تىترەۋاتقان جانلارغا تەسەللى ئىدى ، دەرد - ئەلەم دەشتىدە تېنەپ يۈرگەنلەرگە بولسا ، تۈندە يانغان چىراغتەك ئۈمىد ئىشارىسى قىلاتتى . تەبىئەت ئاتا قىلغان خالىس نېمەتتىن ياكى ئۆز ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىدىن مەھرۇم قالغاندا ، بەندىلەرنىڭ ئېتىقاد تارازىسىدىكى ئاللا ۋە ئاللا بۇيرۇغان پەرھىزنىڭ سالمىقى ھەممىنى بېسىپ چۈشسە كېرەك ، ئۆمرىدە پېشانىسى توپا ، تېنى تەرەت كۆرمىگەن بىنامازلارمۇ بۈگۈنكى كۈندە توۋا - ئىستىغپارنى قولدىن بەرمەيدىغان ئەڭ مۆمىن مۇخلىسلاردىن بولۇپ قالغانىدى .

مەسچىتنىڭ ئىككى سەيناسى ئىككىنچى ئەزان چىقماي تۇرۇپلا شام تىكلىگەندەك زىچ تۇرغان نامازخانلار بىلەن تولۇپ كەتتى . قىبلەتامنى ئويۇپ ياسالغان نەقىشلىك مېھراب كۈچلۈك ماگنىت تاشقا ئوخشاش ، جامائەتنىڭ مەنىۋى رىشتىسىنى ئۆزىگە مەھكەم باغلاپ تۇراتتى . كىملەردۇر مېھرابقا يېقىنلىشىش ئۈچۈن كىشىلەر

تونى يېرىپ ، ئالدىنقى سەپ ئارىسىغا شىنادەك قىسىلاتتى ، كىملەردۇر دۇرۇت ئوقۇغاچ ، مېھراب تەرەپكە قاراپ قوياتتى .

پېشىن نامىزىغا مۇنچىلىك كۆپ جامائەتنىڭ يىغىلىشى خېلىدىن بېرى تېخى تۇنجى قېتىم ئىدى . بىر ئايدىن بۇيان سايىلا يۇرۇپ توپا تەرەت بىلەنلا ناماز ئۆتىگەنلەرنىڭ ئېتىقادى مەسچىت ۋە جامائەت سېغىنغانلىقى ئۇچۇنمۇ ياكى بۇگۈنكى نامازدا بىرەر خىسلەت بارمۇ ، بىلگىلى بولمايتتى . ئىشقىلىپ ھاشاردىن ئازاد قىلىنغانلارنىڭ ھەممىسى دېگۇدەك سەپتە ئىدى .

«لائىلاھە ئىللاللاھۇ ، لائىلاھە ئىللاللاھۇ ... »

بەكمۇ قائىدىلىك ۋە جاراڭلىق تەكبىر پۈتۈن ئىخلاسىنى ئىمامغا ئاتىۋەتكەن نامازخانلارنىڭ قەلبىدە ھاياجان قوزغىدى . بۇ مەسچىتتە تۇنجى قېتىم ياڭرىغان بۇ جازىبىلىك تەكبىر ئېيتقۇچى ئىمامنىڭ رۇخسارىنى كۆرۈش ئارزۇسى ، ئاللادىن باشقا ھېچكىمنى يادىغا كەلتۇرمەسلىك قەيت قىلىنغان ناماز قائىدىسىنى بۇزۇشقا مەجبۇر قىلدى . پۈتۈن بار - يوقىنى دىنىي ئىسلامغا بەخشەندە قىلغانلىقىنى ئىپادە قىلىپ ، باش ئېگىپ تۇرغانلارنىڭ بەزىسى كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا مېھراب تەرەپكە قاراشتى ، بەزىلەر يېنىدا تۇرغانلارنى «بۇ نېمە كارامەت» دېگەندەك ئاستا جەينەكلەپ قويۇشتى . رەسۇل ئىمامنىڭ چىلگىدەك پوقىنى تىترىتىپ تۇرۇپ قىلغان قىرائىتىگە كۆنۈپ كەتكەن جامائەتنىڭ ھەرقاندىقى بۇگۈنكى خوش ئاۋاز ئىمامنىڭ كىملىكىنى بىلگۈسى كېلەتتى .

قالماقدۆڭ ئۆستىڭىدىن كەلگەن ھاشارچىلار تىترەپ تۇرغان ئاۋازى بىلەن : «سېيىت ھاجىم» دېيىشتى . سېيىت ھاجىنى تونۇمايدىغانلار بولسا ، ئۇنى تونۇيدىغانلارغا ھەۋەس قىلىشتى .

دېمىسىمۇ ، سېيىت ھاجىنىڭ قىرائىتى ۋە تەلەپپۇزى ھەرقانداق سادىق مۇسۇلماننىڭ يۈرەك بېغىشىغا تەگكۇدەك جەلپكار ئىدى . ئۇنىڭ مېھرابتىكى سالاپىتى رىۋايەتلەردىكى تەقۋادار ئەۋلىيانى ئەسلىتەتتى . بېشىدىكى يەتتە ئورام قىلىپ يۆگەلگەن سۇس ھاۋارەڭ سەللىسى سۆلىتىنى ھەسسىلەپ ئاشۇراتتى . ئىنچىكە كۆكۈچ يوللۇق ، ئاق تەگلىك پەرىجىسى ئىسكالاچ

مەسسىنىڭ تومشۇقىنى يېپىپ تۇراتتى . چىرايىدىن چىقىپ تۇرغان مۆمىنلىك ۋە ئىخلاسمەنلىك ئالامەتلىرى ئوقۇۋاتقان سۈرە ئاھاڭىغا شۇنچىلىك ماسلىشاتتىكى ، كىشىگە خۇددى ئاللانىڭ بەندىلەرگە بولغان مېھىر - شەپقىتى ۋە بەندىلەرنىڭ ئاللاغا بولغان رەھمىتى ئىمامنىڭ ۋاستىسى بىلەن بىر - بىرىگە يەتكۈزۈلۈۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى .

ئىمام ئادەتتىكىدىن ئۇزۇن داۋام قىلغان دۇئادىن كېيىن ، ئاللادىن بەندىلەرگە شاپائەت تىلەپ ، قول كۆتۈردى . ئۇنىڭ جۇپلەنگەن ئالىقانلىرىنىڭ بارماقلىرى كۆرسەتكەن يۆنىلىشكە تىكىلگەن كۆزلىرى بىر نۇقتىغا قادالغان ۋە نەملەنگەنىدى .

نامازنى تەنتەنىسىدىن خالاس بولۇپ ، ئاللا بىلەن ئۆزلىرى ئارىسىدا تۇرۇۋاتقان بۇ خالىس زاتنىڭ دىدارىنى كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن پۇرسەت تاپقانلار مۇنبەر ئالدىدا ئۆزلىرىگە تونۇشلۇق بولغان ئابلىز قارىنى كۆرۈشتى . ئۇنىڭ بېشى ئاران كۆتۈرۈپ تۇرغان يوغان سەللىسى بىر مۆمىن نامازخاننى ئەسلەتسە ، زەر جىيەكلىك پەرىجىسى ئۇنى بايۋەچچە سودىگەرلەرگە ئوخشىتىپ قويغان . پەرىجىسىنىڭ ئۇزۇن يەڭلىرى بارماقلىرىنى تاكى تىرناقلىرىغىچە يېپىپ تۇراتتى . ئۇنى كىچىكىدىن باشلاپلا بىلىدىغان قېرىلارنىڭ : «ئابلىزقارى مانجۇلار بىلەن ئۇلپەت بولۇپ يۈرۈپ ، چىرايى بارغانسېرى مانجۇغا تارتىپ كېتىۋاتىدۇ» دېيىشلىرىمۇ بىكار ئەمەس ئىدى . ئۇنىڭ سانىۋالغۇدەك بىرقانچە تال تۈكتىن ئىبارەت سىم بۇرۇتى ۋە ياپما قاپىقى شۇ تاپتا ئۇنى راستتىنلا مۇسۇلمانچە كىيىنىۋالغان مانجۇدەك كۆرسىتەتتى .

ئۇ گېلىنى قىرىپ يۆتىلىپ قويدى - دە ، يېڭى ئىمامنىڭ تەرىپىنى قىلىشىپ سەپنى بۇزۇشنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەن جامائەتنى تىنچلاندۇردى .

— ئى جامائەت ، ئى ئاللانىڭ مۆمىن بەندىلىرى ، — دېدى ئۇ ، ھەربىر ئىبغىز سۆزىدىن كېيىن سىپىت ھاجىنىڭ كۆزىگە بىر قېتىم قاراپ ، — بۈگۈن يەر - جاھاننى تىترەتكۈچى ئاقپاششا مەملىكىتىنىڭ ئەتىۋارلىق مۆتىۋىرى سىپىت ھاجىم ئۇلۇغ پېشىن

نامىزنى بىز بىلەن بىللە ئوقۇدى . تۆرەمنىڭ مېھرابىمىزغا باسقان قۇتلۇق قەدىمىگە دۇئا قىلايلى ، ئامىن !

— ۋاھ ، ئۇ تەرەپلەردىنمۇ مۇشۇنداق كامىل مولla چىقىدىكەن ـ ھە ؟

— ئاقپاششا دېگەن قانداق تائىپىدۇ ؟

— قانداق تائىپە بولاتتى ، بىر چاغلاردا تېرىپۇرۇشلۇق قىلىپ يۈرگەن ئادەملەرچۇ !

ئەڭ ئالدىدىكى سەپتە ھېلىغىچە ئۈندىمەي تۇرغان ھاپىز جامائەتنى دىققەتكە چاقىردى . ئابلىزقارى سۆزىنى ئۇلىدى :

— ئەمدى ، ئاللانىڭ ئىرادىسى بىلەن ماقۇل كۆرۈلگەن بىر ئىشتىن جامائەتنى خەۋەردار قىلماقچىمەن ، يەنى دىنىي ئىسلامنىڭ مەرىپەت ئوچىقى بولغان بۇخارائى شەرىپتە تەلىم ئالغان ، تەكتى ـ زاتى سەئىد ئەۋلادى بولمىش[①] سېيىت ھاجى تۆرەمنى مەسچىتىمىزنىڭ ئىماملىقىغا تەكلىپ قىلدۇق ، كەمىنە ، مەسچىت قوۋمىنىڭ بۇ زاتقا ئىقتىدا قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن .

ھايات يىلتىزىنىڭ قۇرۇپ كەتمەسلىكىنى كاپالەتلەندۈرگۈچى سۇنىڭ كەنت بوسۇغىسىغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئۇلۇغ ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالارنىڭ شەپقىتى بىلەن ئاشكارا بولغان كارامەت دەپ خۇشال بولۇشقان پۇقرالار بۇ خۇش خەۋەرنىمۇ ھاياجان ئىچىدە تۇرۇپ ئاڭلاشتى . رازىمەنلىك كۆز ئىشارىسى بىلەن بىر ـ بىرىنى تەبرىكلەشتى . ئۇلار بۇنداق ئۇلۇغ ئىمامنىڭ مەسچىتتە پەيدا بولۇشى بىلەن بارلىق گۇناھى كەبىرلەر كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ ۋە ئاللا ئاشۇ گۇناھى كەبىرلەر تۈپەيلى بەندىلەرگە ئەۋەتكەن ئازاب ـ ئوقۇبەت ئەمدى ئاخىرلىشىدۇ ، دەپ ھېسابلاشتى .

— كۆرۈۋاتامسىلەر جامائەت ، — دەيتتى ھىمىت قاشقا خۇشاللىق ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ ، يېنىدىكىلەرنى نوقۇپ تۇرۇپ ، — يۇرتىمىز ئۇلۇغ بىر زاتقا يېتىشتى . ئۇ راستىنلا ئەھلى ئىلمى ، ئاق كۆڭۈل ، پۇقراپەرۋەر ئادەم ئىكەن دېيىشىدىمۇ ،

---

① نەسەب جەھەتتە مۇھەممەت مۇستاپاغا تۇتىشىدىغانلار «سەئىد» دېيىلىدۇ .

ئۇنىڭ ئۇلۇشكۇنكى، سېخىيلىقى تېخى يادىڭلاردا باردۇ...

جامائەت ئارىسىدا بۇ ئومۇمىي ھاياجانىنىڭ تېشىدا تۇرغۇچى بىر كىشى — پەقەت رەسۇل ئىمام ئىدى. 54 - 55 ياشلاردىكى بۇ كىشى جامائەتنىڭ سۆزىگىمۇ قوشۇلمايتتى. ئۆزى ئون نەچچە يىلدىن بېرى ئەسرارلىشىپ كېلىۋاتقان، ئەمدىلىكتە باشقىلارغا مەنسۇپ بولۇپ قالغان مېھرابتىن كۆزىنى ئۈزمەيتتى. ئۆچكە ساقاللىق، يۇمىلاق يۈزلۈك، پوكىنىدا يارىشىقى بار، پاكارغىنا كەلگەن بۇ ئادەم بىرلا دەتتىكام بىلەن جىمى بىساتىدىن ئايرىلىپ قالغان تەۋەككۇلچىدەك مەيۇس ۋە غەمكىن ئىدى.

ئۇ ئۆزىگە تاسادىپىي ئۇرۇلغان تەستەكتەك تەسىر قىلغان ھۆكۈمگە قارشى چىقسۇنمۇ ياكى ئەل - جامائەت ئالدىدىكى ئىززەت - ھۆرمىتىدىن مەھرۇم قىلغان يېڭى ئىمامغا ئېتىراز بىلدۈرسۇنمۇ؟ ياق، ئۇنىڭدا مۇنداق جۈرئەت، مۇنداق قۇدرەت يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئىمامەتچىلىك قىلىشىغا ئابلىزقارى ئۆز ۋاقتىدا ئاز كۈچ چىقارمىغان. دىنىي ئەھكاملارغا ئۆزىدىن پىششىق بولغان بىرقانچە رەقىبلىرىنىڭ زەربىسىدىن پەقەت ئابلىزقارىنىڭ باشپاناھلىقى بىلەنلا غالىب كەلگەن. ئىمام بولغۇچى كىشى دىنىي ئىسلامغا چىن دىل بىلەن ئىخلاس قىلىپ، مال - دۇنيانىڭ قىزىقتۇرۇشىدىن ئۆزىنى تارتىشى لازىم ئىدىيۇ، لېكىن ئۇ بازاردا ئاچقان دۇكىنى ئارقىلىق ئانچە - مۇنچە ئوقەتمۇ قىلاتتى. تاپقان پايدىسىنىڭ بىر بۆلىكى ئابلىزقارىنىڭ چۆنتىكىگە كىرىپ كەتسىمۇ، ئۆزىگە تەۋە نېسىۋىدىن، مەئىشىتىدىن رازى ئىدى. يۇرتتىكى توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىملاردا تۆر ئۇنىڭغا تەئەللۇق ئىدى. ئانچە - مۇنچە كېلىپ تۇرىدىغان سەدىقە، ناماز ھەققىدە ئۇنىڭ چوڭ ھەسسىسى بولاتتى. ئەمدى ئويلىمىغان يەردىن ھەممىدىن قۇرۇق قالغانلىقىنى بىلگىنىدە، ئۇنىڭ بەدىنى يېنىك تىترەشكە باشلىدى. جامائەتكە كەلسەك، ئۇنىڭغا سايىدەك ئەگىشىپ يۈرىدىغان ئابلا مىتە ۋە روزى ئاق باشلاردىن ئۆزگە ھېچكىم ئۇنىڭ تەرىپىنى ئالماسلىقى مۇمكىن ئىدى. بەزىلەرنىڭ ئۆزىگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ: «قورسىقىدا ئۇمىچى يوق بۇ پوقاق

نېمىسىگە ئۆزىنى ئىمام دەپ يۈرىدىغاندۇ» دېگەنلىكىنى ئۇ يەنە بىر قېتىم يادىغا ئالدى. دېمىسىمۇ، مەدرىسىدە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ئىلىم باردىن ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىگەن. بۇ چالا موللا بىرقانچە قېتىم قۇرئان ئايەتلىرىگە خاتا مەنە ئېيتىپ كۈلكىگە قالغانىدى. ئۇنىڭ ئاياللارنىڭكىدەك ئىنچىكە چىقىدىغان ئاۋازى جامائەتنى شۇنچىلىك بىزار قىلاتتىكى، ئۇلار ناماز تۈگىمەستىنلا مەسچىتتىن قېچىپ كەتكۈدەك بولاتتى. ئۇ مۇشۇ تاپتا سېيىت ھاجىنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرگۈدەك بولغان جامائەتكە ۋە يېڭى ئىمامغا تەلمۈرۈپ، ئاغزىنى ھاڭ ئېچىپ تۇرۇشقان ئابلا مىتە بىلەن روزى ئاق باشقا كۆزى چۈشكەندە، ئىچىدە بىر خۇدانىڭ ئوتى كۆيۈۋاتقاندەك ئازابلىنىپ كەتتى. سېيىت ھاجى بىلەن ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرۇشقا ئۇ ئاجىز ئىدى. ئۇ قېنى كېيىن قاراپ باقارمىز، دەپ ئويلىدى ـ دە، «ئىلاجىكامنىڭ ئۆيى يىراق» دېگەندەك، چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ قويدى.

— دەۋا ـ دەستۇرلارنى سوراش خىزمىتى ئەسلىدىنلا ئادىل، لىللا بىر مۆتىۋەرگە تەئەللۇق بولۇشى كېرەك ئىدى، قۇتلۇق سائەتكىم، بۇ بوشلۇق ھەم مۆھتەرەم ھاجىم بىلەن تولدۇرۇلغۇسى...

ئابلىزقارىنىڭ ۋەزى تۈگىشىگىلا جامائەت ئارىسىدا يەنە ھاياجانلىق پىچىرلاشلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى. مانجۇلارنىڭ ۋە مانجۇلارنىڭ تاپىنىنى يالايدىغان ئابلىزقارىنىڭ شەرىئەت قائىدىسىنى خالىغىنىچە ئاياغ ئاستى قىلىپ يۈرگۈزگەن ئادالەتسىزلىكىدىن جاق تويغان پۇقرا ئۆز دۇئالىرىنىڭ ئىجابەت بولغانلىقىغا ئەمدى چىنپىشىق ئىشەنگەنىدى. قاچاندۇر بىر چاغلاردا ناتوغرا ھۆكۈمنىڭ قۇربانى بولغانلار، ناھەق ئۆلگەنلەر ئەمدى تىرىلىپ قوپىدىغاندەك، ئادالەت قۇياشى پارلاپ، پۈتكۈل ناھەقچىلىكنى كۆيدۈرۈپ تاشلايدىغاندەك كۆز يېشى قىلىشىۋاتاتتى، بەزىلەر ھەتتا مۇشۇنداق ئادىل كىشىنى يۇرتقا باشلاپ كېلىپ، ئەدلى ـ ئادالەت ئورنىتىلغان ئابلىزقارىنىڭ ھەممە ئەسكىلىكىنى بىراقلا كەچۈرۈم قىلىپ، ئۇنىڭغا تېخىمۇ چوڭ نۇسرەت تىلەشكە

رازى ئىدى .

شۇ ئەسنادا مېھراب ئالدىدا تۇرغان سېيىت ھاجى تەنتەنىلىك قىياپەتتە سەللىسىنى رۇسلاپ ، پەرجىسىنىڭ ياقىسىنى تۈزەشتۈرۈپ قويدى ، ئابلىزقارىغا ، ئاندىن جامائەتكە چوڭقۇر ئېگىلىپ تەزىم قىلغاندىن كېيىن ، قورۇنغاندەك قىياپەتتە :

— رەببىمىنىڭ مەرھەمىتىگە مىڭ شۇكۇركىم ، پېقىر بۇگۇن يۇرت كاتتىسى ئابلىزقارىمىنىڭ دەۋتى بىلەن ئاق مەسچىتىنىڭ ئىماملىقىنى زىممەمگە ئالدىم . بۇ دەۋەتكە ئۆزرە قويۇشقا دىنىي ئىسلام ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتىم يول قويمىدى . بىراۋنىڭ ياخشى تەكلىپىگە رازىلىق بىلدۇرۇش ، ساۋابلىق ئىشتىن باش تارتماسلىق بىزگە ئۇلۇغلىرىمىزدىن قالغان مىراس ، شۇ ۋەجىدىن ، دىنىي قېرىنداشلىرىمىنىڭ خىزمىتىگە ھازىر بولدۇم ، — دېدى .

سېيىت ھاجى ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ ، جامائەتكە قايتا تەزىم قىلغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى :

— ئەپسۇسكى ، كاپىرلارنىڭ ھاكىملىقى ۋە قارا سىپەچلەرنىڭ[1] مالىمىنى پۇقرانى ئەندىشىگە سېلىپ تۇرۇپتۇ .

---

① قارا سىپەچلەر — بۇ پارسچە «سەرپوشە» (ياغلىق ، ياپقۇچ رەخت) «سىرپىچ» (ئىسلام دىنىدىكى ئەرلەرنىڭ بېشىغا ئورايدىغان ياغلىقى) دېگەن سۆزلەردىن ئۆزگەرگەن بولۇپ ، «قارا ياغلىقلىقلار» دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان ، گېلاۋخۇي (قېرىنداشلار ئۇيۇشمىسى)غا قاتناشقانلارنىڭ يەرلىك تىلدا ئاتىلىشى . چىڭ سۇلالىسىنىڭ چيەنلۇڭ خان زامانىسىدا خەلق ئىچىدە پەيدا بولغان بۇ مەخپىي تەشكىلات ۋەيران بولغان دېھقانلار ، ئىشسىز قول ھۈنەرۋەنلەر ، كونا ھەربىيلەر تەرىپىدىن قۇرۇلغان بولۇپ ، شيەنفېڭ ، تۇڭجى خان يىللىرىدا ئەڭ روناق تاپقان . بۇ تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى گۇاڭشۈي خان زامانىسىدا ياقۇپبەگكە جازا يۈرۈشى قىلغان زو زۇڭتاڭ ئارمىيىسى بىلەن شىنجاڭغا كىرگەن . چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئارمىيىسى ياقۇپبەگنى يوق قىلىپ ، شىنجاڭنى قايتۇرۇۋالغاندىن كېيىن قوشۇن قىسقارتقاندا ، بەزى گېلاۋخۇيچىلار ئىچكىرىگە كەتكەن ، بەزىسى شىنجاڭدا قېلىپ يەرلىككە ئۆزلەشكەن ، ھەتتا بەزىلىرى ئەمەلدارمۇ بولغان . ئېيتىلىشىچە ، خۇيزۇ ، ئۇيغۇر ، قازاق ، موڭغۇل ، قىرغىزلار ئارىسىدىمۇ بەزى كىشىلەر گېلاۋخۇيغا قاتنىشىپ ، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى ئۆزتۇرما ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بارغان . ئۆز ۋاقتىدا گېلاۋخۇي پائالىيىتى نىسبەتەن بەكرەك جانلانغان خوتەندە بۇ تەشكىلاتقا قاتناشقان ئۇيغۇرلار باشقىلاردىن پەرقلىنىش ئۇچۇن ، سەللىسىنىڭ ئالدى تەرىپىگە بىر پارچە قارا لاتا قادىۋالغان . شۇڭا ، يەرلىك كىشىلەر ئۇلارنى «قارا سىپەچلەر» دەپ ئاتىغان . كېيىنكى بىرقانچە قېتىملىق تارىخىي ۋەقەلەردىمۇ قاراسىپەچ تاقاش ئارقىلىق ئۆزلىرىنى ئوخشىمىغان پىكىردىكىلەردىن پەرقلەندۈرگەن ئەھۋاللارمۇ بولغان .

www.uyghurkitap.com

پىقىر يۇرت پۇقرالىرىنى ئەمىنلىك ، ئىناقلىقتا باشلاش يولىدا باش قاتۇرماقتىمەن . بۇ يەردىمۇ ئاقپاشىشا يىرىدىكىگە ئوخشاش تەرتىپ - قائىدە ئورنىتىشقا ، ئاۋاتلىق ، مەمۇرچىلىق بەرپا قىلىشقا ...

پاساھەتلىك جۈملىلىرى بىلەن ئاۋام راينى ئۆزىگە قاراتقان سېيىت ھاجى كۆزىنى يېرىم يۇمۇپ ، بار ئىشتىياقى بىلەن سۆزلەۋاتقان بولسىمۇ ، مەسچىت تېمىنىڭ سىرتىدا دۇپۇرلىگەن تۇياق ئاۋازىنى سەزمەي قالمىدى . دەرۋازا ئالدىدا شۇم خەۋەر ئەكەلگەن ئەلچىدەك جىددىي تۇس ئالغان جاپپار موللا ۋە ھېلىلا سۇدىن چىققاندەك تەرلەپ كەتكەن قۇلا ئات كۆرۈنگەندە بولسا ، سۆزىدىن توختاپ ، جاپپار موللىدىن كۆزىنى ئۈزمەيۋاتقان ئابلىزقارىغا مەنىلىك قاراپ قويدى .

جاپپار موللا كونا تام يىقىلغاندەك «گۈپ» قىلىپ ئاتتىن چۈشتى - دە ، تىزگىنىنى تاشلاپ ، مەسچىتكە كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ قىزىلكوس چىرايى تېخىمۇ قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ ، ئىلمەك بۇرنىنىڭ ئىككى تەرىپىگە يىغىلغان تەر دانچىلىرى خۇددى ھىندى خوتۇنلىرىنىڭ بۇرۇن مۇنچىقىدەك پارقىرايتتى . سەللىسىنىڭ چۇۋۇلۇپ كەتكەن پەتتاسى دۇمبىسىدە ئۇچۇپ يۈرەتتى . يۈرتنىڭ ئېسىل شايىسىدىن تىكىلگەن ئاق يەكتىكىنىڭ پەشلىرى خۇددى جەڭدە يېڭىلگەنلەر كۆتۈرگەن ئاق ئەلەمگە ئوخشاش لەپىلدەيتتى . ئاغزىنى ئاپتاپتا قالغان بېلىقتەك ئېچىپ ھاسىرىشىغا قارىغاندا ، كىشىگە ئات ئۇنى ئەمەس ، بەلكى ئۇ ئاتنى كۆتۈرۈپ كەلگەندەك تەسىراتنى بېرەتتى .

ئۇ جامائەتنىڭ چەكچىيىپ كەتكەن كۆزلىرىدىن چاچراپ تۇرغان ھەيرانلىق نۇرلىرىنىڭ نازارىتىدە سەپ ئارىسىدىن يول ئېچىپ مېھرابنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە :

— يامان ... يامان بولدى ، — دېگەن گەپنى ئاغزىدىن ئاران چىقىرالىدى .

قارا يامغۇردا قالغان يولۇچىدەك چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ كەتكەن ئابلىزقارى نېمىنىڭ يامان بولغانلىقىنى كوچىلاپ

ئـولتۇرمىدى . ئۇ سېيىت ھاجىنىڭ قۇلىقىنى يالىغۇدەك بولۇپ بـىرنېمىلەرنى پىچىرلىدى ۋە «يامان بولدى» دېگىنىچە ئەرۋاھى ئـۇچـقـان ھالدا تاشقىرىغا قاراپ يول ئالدى . سەپنىڭ ئالدىدىن ئايرىلىپ چىققان ئۈچ ـ تۆت كىشىمۇ دان تەمەسىدە مېكىيانىنىڭ كەينىگە ئەگەشكەن چۈجىلەردەك ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈشتى . ئابلىزقارىنىڭ كېيىشنى سېيىۋېلىشىنىمۇ ئۇنتۇپ مەسچاق چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن سېيىت ھاجى چاتاقنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بـىـلـىـدىغاندەك نېمىنىدۇر غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىغان جامائەتنى سەپـراس بـولـۇشـقا چاقىرىپ ، قايىسىبىر ئايەتكە مەنە ئېيتىشقا باشلىدى . بىراق ، سەپ ئارىسىدىكى بوشلۇق بارغانسېرى كۆپەيگىلى تۇردى .

— سۇ كەلدى ··· سۇ كەلدى ···

يېڭى ئۆستەڭدىن سۇ كېلىدىكەن دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاشقان كەنت ئەھلى قىممەتلىك مېھمىنىنىڭ ئالدىغا چىققاندەك ، كەنت ئاغزىغا خېلى بۇرۇنلا جەم بولۇشقان ، ئەمدىلىكتە بولسا ، تەشنا يەر بېتى بىلەن سۆيۈشۈپ ، ئۇزاق مۇددەتلىك جۇدالىقتىن قۇتۇلغان ئاشىقتەك ۋىلىقلاپ كۆلۈپ ئېقىۋاتقان سۇ بىلەن بىللە يۈگۈرۈشۈپ كېلىشمەكتە ئىدى . قىن ـ قىنىغا پاتماي كەتكەن جۇلدۇر كىيىمن باللار مىرابلارنىڭ تارلىق قىلىپ ھەيدىشىگە قارىماي ئېرىق ئېچىگە چۈشۈۋالاتتى ـ دە ، سۇنىڭ ئالدىدا قاچقىنىچە «كۈچۈكۈم ، كـۈچـۈكۈم» دەپ سـۇرەن سېلىشاتتى . پۇچقاقلىرىنى تىزىغىچە تـۇرۇپ خـۇددى بـورانـلـىـق ھاۋادا سۇ تۇتۇۋاتقان سۇچىلاردەك ۋارقـىـرىـشىپ كېلىۋاتقان ئەركەكلەر سۇ يولىدىكى كىچىككىنە توسالغۇلارنىمۇ كەتمەنلىرى بىلەن يوق قىلىشاتتى .

— قېـنـى ئـابـدۇلـلا ئـۇكـام ، مـاۋۇ چاشقان تۆشۈكىنى ئېتىۋەتكىنە !

— بۇ قاش بەك بوش تۇرىدۇ ، چىڭدىۋەتمىسەك سۇ قاچىدۇ ، قېنى ئۇستىگە چىقىپ تازا دەسسىۋەت !

— بۇ قاشقا تۆت كەتمەن توپا سېلىۋەتسىلە ، ئاكا !

www.uyghurkitap.com

بىر ئايلىق هاردۇقىنى پۇتۇنلەي ئۇنتۇپ كەتكەن سۇپۇرگە مىراب بېگى چوڭ قوشۇنغا باشچىلىق قىلىۋاتقان ئەسكەربېشىدەك ئالدىراش ئىدى. بىرتامچە سۇ ئىسراپ بولۇشى مۇمكىن بولغان ھەرقانداق يوشۇرۇن يوچۇقمۇ ئۇنىڭ دىققىتىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. يۇگۇرگەندە بولسا، پاچىقىدىكى ئۇزۇن تۇكلەرگە چاپلىشىپ قېتىپ كەتكەن لاي دانچىلىرى بېزەك مارجانلىرىدەك پىلدىرلايتتى. بۇژغۇن چاچرىتىپ ئېقىۋاتقان سۇ ئۆزىنى چوڭقۇر يەر قاتلاملىرىدىكى زۇلمەتلىك دۇنيادىن يورۇقلۇققا باشلاپ چىققۇچىنىڭ شەنىگە تەشەككۇر ئېيتقاندەك، توختىماي شارقىرايتتى. ئېتىزلىقلارغا پاتراق يېتىپ بېرىپ ئۆز شەپقەتچىلىرىنىڭ دەرد يارىسىغا مەلھەم بولۇپ قويۇلۇش ئۇچۇن ئالدىرايتتى.

بىراق، شوخ سۇ مەھەللە ئىچىگە يېتىپ كېلىپ، چوڭ توسمىغا دۇچ كەلدى ۋە ناخشىسىنى توختىتىپ، كەينىگە ياندى. سۇ بىلەن تەڭ چېپىپ كېلىۋاتقان باللارمۇ، هايات دەرىخىنىڭ قايتا كۆكلىشىگە ئىشىنىپ كۆڭلىنى تىنچىتقان كىشىلەرمۇ توسما بېشىغا كېلىپلا توختاپ قېلىشتى. ئۇلار كۆردىكى، ئۆستەڭ سۈيىنى ئابلىزقارىنىڭ ئېكىنزارلىقىغا باشلايدىغان توسما بېشىدا تەلپىكىنى كۆزىگە تاشلىغان خاتىپ بەگزادە خۇددى يول توسۇغان ئېيىقتەك ئوڭدىسىغا ياتاتتى. گىرەلەشكەن قوللىرى گەجگىسىگە قويۇلغانلىقتىن، بېشى سەل كۆتۇرۇلگەن، مىنگەشتۇرۇلگەن پۇتلىرى يىغىلغانىدى. ئۇنىڭ بۇ هالىتىدىن مۇغەمبەرلىك ۋە ھېچنېمىنى كۆزىگە ئىلمايدىغان مۇتتەھەملىك چىقىپ تۇراتتى. توسمىنىڭ يەنە بىر بېشىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغان جاپپار موللا ئاۋامغا قاراپ مەنسىتمەسلىك كۈلكىسىنى كۈلمەكتە ئىدى. گۈللۈك شايى ياغلىقىنى ساغرىسىدىن ئارتىلدۇرۇپ باغلاشقان ئۈچ - تۆت كىشى توسما بېشىدا لاغايلاپ يۈرۈشەتتى.

چاۋار - چاتقاللارنى ئېقىتىپ كېلىۋاتقان ئىككى تۈگمەنلىك سۇ تۇيۇقسىز زەربىگە دۇچ كەلگەندەك توسمىغا ئۇسۇپ كەينىگە

ياندىيۇ ، ئۆستەڭنى تولدۇرۇشقا ، ئابلىزقارىنىڭ تىرىلغۇسىغا تۇتىشىدىغان ئېرىققا ئېقىشقا باشلىدى . تىرىكچىلىك ئۈمىدىنىڭ يوققا چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن پۇقرالار چۆل - جەزىرىدە چەككەن چىدىغۇسىز رىيازەتلىرى ، تۆككەن قان - تەرلىرى ئۈچۈن قاتتىق ئېچىندى . پارتلاش ئالدىدىكى ۋۇلقاننىڭ كۈچلۈك زىلزىلىسىدەك تىترەپ تۇرغان ۋۇجۇدىنى زورىغا باستى . جەڭ ئېتىدەك چاپچىپ تۇرغان غەزىپىنىڭ تىزگىنىنى تارتتى . پەقەت چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، مۇشتلىرىنى تۈگۈپ ، توسما بېشىدىكى نائىنساپلارغا قاراپ ھومىيىشتى . بۇ ، زۇلۇم زىقى بىلەن يۈرەك - باغرى داغلانغان ، ئەركى ئاسارەت زەنجىرى بىلەن چىرماپ تاشلانغان بىچارە كىشىلەرنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئەڭ چوڭ نارازىلىق شەكلى ئىدى .

شۇنداقمۇ ھاللار بولىدۇكى ، ئەركىنلىك دېگەن ئۇقۇمنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بىلمەستە ، ئەركىنلىك ئۈچۈن كۆرەش دېگەن ئىرادىمۇ بولمايدۇ . كىمكى ئەركىنلىكنىڭ تەمىنى تېتىپ بىلمىگەنىكەن ، ئۇ ئەركىنلىكنىڭ نېمىلىكىنى ئۇقمايدۇ ، ھەتتا پىقىرلارغا بېرىلىدىغان ئەركىنلىك دېگەن نەرسە مەۋجۇت ئەمەس ، دېگەن ئەخمىقانە تەبىرگە ئىشىنىدۇ . تەقدىردىن ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغىنى قۇللۇقتىن باشقا نەرسە بولمايدىغانلىقىغا ئۆز ئىختىيارى بىلەن چىنپۇتىدۇ . ئازغىنە نېسىۋىگە شۈكۈر - قانائەت قىلىپ ، زوراۋانلارغا ھومىيىپ قاراشتىنمۇ ئەيمىنىدۇ . ئەركىنلىك شۇنداق بىر مېۋىكى ، ئۇنى تىكەنلەر ئارىسىدىن ئۈزۈۋېلىپ ، تەمىنى بىر قېتىم تېتىپ كۆرگەنلەر ئۇنى ئۆمۈرۋايەت قوغلىشىدۇ . بىراق ، بۇنداق مېۋىنى ئارزۇ قىلىشتىنمۇ قورقىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان پۇقرالار يەنە ئادىتى بويىچە ئۈمىد كۆزلىرىنى سۈپۈرگە مىراب بېگىگە يۆتكەشتى .

سۈپۈرگە مىراب بېگى پۇقرادىكى بۇ ئىللەتلەر تۈپەيلى ئۇلاردىن خاپا بولمايتتى . بەلكى بۇ ئالامەتلەرنى ئىللەت دەپمۇ ھېسابلىمايتتى . چۈنكى ، ئۇ مۇشۇ پۇقرالار بىلەن بىر زېمىندا

تۇغۇلۇپ، بىللە چوڭ بولغان. ئۇلارنىڭ بېشىغا نېمە كۈنلەر كەلگەنلىكى ئۇنىڭغا ئاپتاپتەك روشەن ئىدى. ئەركىنلىك مېۋىسىگە قول ئۇزاتقانلارنىڭ قولى، مۇشتۇمزورلارغا تىل تەگكۈزگەنلەرنىڭ تىلى كېسىلگەنلىكىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى. بىر چاغلاردا يانغىن كەبى يالقۇنجاپ جاھالەت ئارىسىغا زىلزىلە سالغان بەھەيۋەت چوغمۇ ھازىر كۈل ئاستىدا قالغاندەك بارغانسېرى كىچىكلەپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە كۆمۈلۈپ ياتاتتى. سۈپۈرگە مىراب بېگى بۇ چوغنى مەدەت شامىلى بىلەن يالقۇنجىتىشقا بەل باغلىدى. ئۇ كەتمىنىنى ئۆشنىسىگە سالغان پېتى سالماق قەدەم بىلەن توسما ئۈستىگە چىقتى، ئۆزىگە چەكچىيىپ قاراپ تۇرۇشقان يالاقچىلار ئارىسىدىن ئۆتۈپ، ئۇدۇل خاتىپ بەگزادىنىڭ يېنىغا باردى ـ دە، يەرگە غەزەپ بىلەن بىرنى تەپتى.

خاتىپ بەگزادە كۆزىنى ئېچىپ ئالدىدا تۇرغان كىشىنىڭ مىراب بېگى ئىكەنلىكىنى تونۇپ، پەرۋاسىز قىياپەتتە سورىدى:

— نېمە گەپ مىراب بېگى، ئېرىقىمىزغا سۇ چىقتىمۇ؟

— بەگزادەم، — دېدى مىراب بېگى دانە ـ دانە قىلىپ، — ئورۇنلىرىنى يۆتكەپ ئاندىن ئۇخلىسىلا بولارمىكىن، بولمىسا سۇغا غەرق بولۇپ كېتىدىلا!

— ھە؟ مەن سۇغا غەرق بولامدىكەنمەن تېخى، چاقچاق قىلىپ ئارامىمنى بۇزمىسىلا مىراب بېگى، — دېدى خاتىپ بەگزادە.

مىراب بېگىنىڭ باشلامچىلىقىدا ئۈمىد چوغى قايتا يالقۇنلىغان كىشىلەر توسما يېنىغا توپلىنىشقا باشلىدى.

— قانداق قىلىشماقچى سەنلەر، توسمىغا بىر كەتمەن سېلىپ باق قېنى، ئون جېنىڭ بولسىمۇ بىرىنى قويمايمەن!

ئەھۋالنىڭ ئۆزگە پايدىسىز بولۇۋاتقانلىقىنى سەزگەن بايۋەچچە: «قورقان ئاۋۋال مۇشت تەگلەپتۇ» دېگەندەك جامائەتكە ھۆركىرىگەندىن كېيىن، ياندىقچىلىرىغا «تەييار بولۇش» دېگەن مەنىدە قاراپ قويدى.

— بوپتۇ ئەمىسە، ھۆرمەتسىزلىك قىلدى، دەپ ئاغرىنىپ

يۈرمىسىلە !

سۇپۇرگەئاخۇن كىشىلەر توپىغا بىرقۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ـ دە، ئابدۇللا چاققانغا ئىشارەت قىلدى. ئىككىيلەن كەتمىنىنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ توسمىغا چاپتى. خاتىپنىڭ يىگىتلىرى ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ، ئابدۇللاغا يېپىشىپ بولغۇچە نەملىشىپ ھالۋىدەك تەييار بولۇپ قالغان توسما بىردىنلا يار ئالدى.

200 قەدەم نېرىسىغىچە چىڭقىلىپ تۇرغان سۇ توسمىنى كەسكەندەك يېرىپ ئۆتۈپ، كەلكۈن كەبى شارقىراپ ئېقىشقا باشلىدى. شىددەتلىك كېڭىيىۋاتقان يار كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە توسمىنىڭ يوغان بىر پارچىسىنى يىقىتىپ، پۇقرانىڭ جۇرئىتىنى كەم ساناپ، چارپاقىدەك كېرىلىپ ياتقان بەگزادە بىلەن قوشۇپ لاي سۇغا ئاغدۇردى. «ۋايجان» دېيىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمىگەن خاتىپ دوغاپتەك لاي سۇدىن بىر دەم قوللىرىنى، بىردەم ئاياغلىرىنى چىقىرىپ پۇلاڭلاتقانچە تۆۋەنگە قاراپ ئېقىپ كەتتى.

— قۇتۇلدۇرۇڭلار ... قۇتۇلدۇرۇڭلار ...

ئورىغا چۈشكەن توڭگۇزدەك تىپىرلاۋاتقان جاپپار موللا ئادەملىرىنى ئېقىن بويلاپ يۈگۈرۈشكە، بەگزادىنى سۈزۈۋېلىشقا ئالدىراتتى، ئۆزى بولسا قۇلا ئاتقا سەكرەپ مىنىپ مەسچىت تەرەپكە قاراپ چاپتى. بىردەمدىن كېيىن بېشىغا يېڭى بىر كېلىشمەسلىكنىڭ كېلىدىغانلىقىنى پەملىگەن پۇقرالار بەگزادىنىڭ كۈلكىلىك ئەپتىنى تاماشا قىلىشنى تاشلاپ، ئېتىز بېشىغا كېتىپ قېلىشتى. چۈنكى، ئۇلار بۇ سۇنىڭ ئۆز ئىلكىدە ئانچە ئۇزۇن تۇرالمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

8. خاسىيەتلىك يامغۇر

بەندە جۇملىسىدىن بولغان ھېچبىر ئىنسان ئادەمزات تارىخى بىلەن تەڭ ياشاش ئىمتىيازىغا ئېرىشەلمىگىنى ئۈچۈنمىكىن،

چىرىيە دېگەن بۇ يۇرتنىڭ ئاۋات قىلىنىش تارىخى ئۈستىدە ئىشەنچلىك بىرنېمە دېيەلەيدىغان بىرەرمۇ شاھىت يوق. پەقەت يۇرت ئۆلىمالىرى ئارىسىدىكى بەزى كىشىلەرلا بۇ جاينىڭ بىنا بولۇش تارىخىنى يىراق ئىسلام جاھاتلىرىغا باغلاپ بايان قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ دەلىللىشىچە، ئەرەبلەر زېمىنىدا ئىسلام ئۈچۈن بولغان جاھاتلارنىڭ بىرىدە، ئىمام جەئفەر تەيران كاپىر لەشكەرلىرى تەرىپىدىن شېھىت قىلىنىپتۇ. ئاللانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن شاھادەتلىك دەرىجىسىگە يەتكەن بۇ ئىمام تېنىدىن جۇدا قىلىنغان بېشىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپتۇ ـ دە، «يا چىرا، يا كېيىيا» دەپ بىرلا نەرە تارتىپ، كۆك قەرىگە قاراپ ئۇچۇپتۇ، ئاخىر چىرىيە ئاسمىنىغا كەلگەندە تۆۋەنگە نەزەر تاشلاپتۇ، تېخى جەزىرە پېتى تۇرغان بۇ جاي ئۇنىڭ خاھىشىغا خوپ كەپتۇ ـ دە، يەرگە چۈشۈپتۇ، ئارىدىن خېلى چاغلار ئۆتۈپتۇ، ئىمام جەئفەر تەيراننىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ يولغا چىققىنىغا نەچچە يىل بولغان جەڭچى-لەر مۇشۇ يەرگە يېتىپ كەپتۇ ۋە ئۆز ئىمامىنىڭ جىسمىنى تېپىپ، مۇڭلۇق مەرسىيەلەر ئوقۇپ دەپنە قىپتۇ. نىشانە ئۈچۈن توغ ـ ئەلەملەرنى قاداپتۇ. لېكىن، بۇ كىشىلەر ئۇلۇغ ئىمامىنىڭ قەبرىسىنى تاشلاپ كەتكۈسى كەلمەي، مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قاپتۇ، قەبرە ئەتراپىدىكى بىنەملەرنى ئۆزلەشتۈرۈپ مەئىشىتى ئۈچۈن ئىمكانىيەت ھازىرلاپتۇ، بارا ـ بارا ئادەملەر كۆپىيىپتۇ. مازارنى مەركەز قىلىپ كېڭىيىۋەرگەن زېمىن ئاخىر يۇرت بولۇپ ئاۋاتلىشىپتۇ. چىرا دېگەن ناممۇ ئىمام جەئفەر تەيراننىڭ ئۈچۈش ئالدىدا تارتقان نەرىسىگە تەقلىد قىلىپ قويۇلغانىكەن.

ئۆلىمالارنىڭ بۇ رىۋايىتىگە باھا بېرىش يەنىلا بىر قىيىن مەسىلە. مەيلى بۇ جاي يۇقىرىقى سەۋەب بىلەن بىنا قىلىنغان بولسۇن ياكى دۇنيادا ئادەمزات ئاپىرىدە بولۇش بىلەن تەڭلا پەيدا بولغان بولسۇن، بۇ يۇرتنىڭ ناھايىتى قەدىمىيلىكىدە گەپ يوق. زامانىي ئاۋۋالدىلا ئۆزۈتنات، دەندەن ئۆيلۈك دېگەن ناملار بىلەن ئاتىلىپ كەلگەن بۇ دىيارنىڭ نامى ئىسلام تارىخىغا چېتىشلىق

www.uyghurkitap.com

رىۋايەتلەردە يەنە باشقاناملار بىلەنمۇ كۆزگە چېلىقىدۇ. ئۆز زامانىسىدىكى ئاكا ـ ئۇكا يېتەكچىلەر — چۇقتارەشىد ۋە نۇقتارەشىدلەر تەرىپىدىن شېھىت قىلىنغان قاراخانىيلارنىڭ ئىسلام ئاچقۇچى باھادىرلىرىنىڭ قەبرە زىيارەتگاھىمۇ بۇ يۇرتتا ئاز ئەمەس.

تەزكىرە ۋە رىۋايەتلەردە قەيت قىلىنىشىچە، سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان قەشقەردە ئىسلام ئېچىپ 40 يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئاندىن ئۇنىڭ ۋارىسلىرى خوتەنگە كىرىشكە مۇۋەپپەق بوپتۇ. دەۋەتچى قوشۇن خوتەن لەشكەرلىرىنى تاغ تەرەپكە سۈرۈپ تاكى چىرىيە زېمىنىغا قەدەر قوغلاپ بېرىپتۇ. بىر كۈن ھېرىپ ـ چارچىغان ئىسلام لەشكەرلىرى تاغ ئارىسىغا چۈشكۈن قىلىپ شېرىن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بۇ ئەپلىك پۇرسەتتىن پەم بىلەن پايدىلانماقچى بولغان چۇقتارەشىد ۋە نۇقتارەشىدلەر ئۆز قوشۇنى ئىچىدىن چېۋەر سېھىرگەردىن ئىككىنى تاللاپ ئۇلارنىڭ ئارىسىغا ئەۋەتىپتۇ. بۇ سېھىرگەرلەر سېھري جادۇدا كامالەتكە يەتكەنلەر ئىكەن. ئۇلار جۇۋىلىرىنى تەتۈر كىيىپ، ئىت سۈرىتىگە كىرىپتۇ ـ دە، شېرىن ئۇيقۇدا ئۇخلاۋاتقان ئىسلام قوشۇنى ئارىسىغا سوقۇنۇپتۇ. ئۇلار بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولماپتۇ. بۇ ئىككى سېھىرگەر چېدىر ـ بارگاھلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ، يانىڭ كىرىچىنى، ئېگەرنىڭ ئۇزەڭگىسىنى ئۈزۈپ تاشلاپتۇ، يا ئوقلىرىنى سۇندۇرۇپ تۆكۈپتۇ. قىلىچ ـ شەمشەرلەرنى دەرياغا تاشلاپتۇ.

ئەتىسى سەھەردە خوتەن لەشكەرلىرىنى قوغلاشنى داۋاملاشتۇرماقچى بولغان قوشۇن، ئاتقا مىنىمەن دېسە، ئاتتىن يىقىلىپتۇ، يانى قولىغا ئالسا، كىرىچى ئۈزۈك تۇرغۇدەك، ئوق ۋە نەيزىلىرىمۇ قولىغا چىقماپتۇ. بۇ ھالدىن خەۋەر تاپقان خوتەن لەشكەرلىرى ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئالدىدا كەتكەن بىر توپنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ قوغلاپ، چىرىيە يېزىسىنىڭ سايباغ كەنتىگە يېتىپ كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، ئىسلام لەشكەرلىرى ناماز

ئۆتكىلى سەپتە تۇرغانىكەن . ئۇلار ئارقا سەپتىن دەسلەپ قىلىپ قەتل ـ قىرغىن باشلاپتۇ . ئىسلام ئىماملىرى مۇقەددەس ئامازنى قازا قىلىشتىن ھەزەر ئەيلەپ ، سەپنى زادىلا بۇزماپتۇ . ئالدىنقى سەپتە تۇرغان تۆت ئىمام[1] «ئامىن» دەپ دۇئاغا قول كۆتۈرگەندە ئۇلارنىڭ بېشىغىمۇ قىلىچ چۈشۈپتۇ . ئۇلار «لائىلاھە ئىللالللەھۇ» دەپلا قان ئارىسىغا يىقىلىپتۇ . قاراخانىيلار لەشكەرلىرىنىڭ خوتەن دىيارىغا ئىككىنچى قېتىم يۈرۈش قىلغىنىدىن بۇيان يۈز بەرگەن بۇ دەھشەتلىك پاجىئە ئاياغلىشىپ ئۈزۈن ئۆتمەي ، ئۆزىنى ئوڭشاپ ئۆلگۈرگەن ھېلىقى قوشۇن بۇ يەرگە يېتىپ كېلىپ ، جەڭ مەيدانىدا جانبازلىق كۆرسىتىپ خوتەن لەشكەرلىرىنى يېڭىپتۇ . تۆت ئىمامنىڭ بېشى بىلەن تېنىنى توغرىلاپ شېھىت بولغان يېرىگە دەپنە قىلىپ ، مۇقىم شەيخ ۋە ۋەخپىلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەنىكەن . ئاشۇ شەيخ ئەۋلادلىرى چىرىيىنىڭ سايىباغ ۋە ئىماملىرىم كەنتلىرىنى بەرپا قىلغانمىش .

ئىشقىلىپ ، بۇ يۇرتنىڭ ئاۋات قىلىنىش تۆھپىسى كىمنىڭ ھېسابىغا يېزىلمىسۇن ، يەرلىك خەلق كوئېنلۇن تېغى بىلەن تەكلىماكان بارخانلىرى ئارىسىدىكى بۇ گۈزەل ، باي يۇرتنى ئۆز قان ـ تەرى بەدىلىگە قۇرۇپ چىققان .

خۇدانىڭ رەھمى كېلىپ يامغۇر ياغدۇرۇپ بەرگەن ياكى تېكلىك تاغلىرىنىڭ مۇزلۇقلىرىدىن تاغ سۈيى ئەۋەتكەن يىللىرى جەننەتتىنمۇ چارا بولغان بۇ باغۇبوستانلىقتا يېتىلگەن ھەرخىل مېۋىلەردىن شېكەر تامىدۇ . «سۇ بولسىلا ، ئالتۇن تېرىسىمۇ ئۈنىدۇ» دېيىلىدىغان مۇنبەت تۇپرىقىدىن يىغىۋېلىنىدىغان دان نەلەرگە توشۇلىدۇ . ئىشچان ۋە ماھىر خوتەن قىزلىرى باققان پىلىدىن چىقىرىلغان ئاپئاق شولىدەك مەشۇتلەرنىڭ داڭقى ھەممە

---

[1] تۆت ئىمام — ئىسلام سەركەردىلىرى . ئۇلار ئىمام نەسىرىدىن ، ئىمام موئىددىن ، ئىمام زوھۇرىددىن ، ئىمام قەۋمىددىنلاردۇر . يۈسۈپ قىدىرخان بۇ تۆت ئىمامنى زور قوشۇن بىلەن خوتەن بۇددىستلىرىنىڭ ئۈستىگە ئەۋەتكەن .

يەرگە مەشھۇر . ئەقەللىيسى ، قولى ئەپچىل قىرمىچىلارنىڭ ھۈنىرىنىڭ جەۋھىرى بولغان ياغاچ قوشۇق تاكى مەككە مۇكەررەم ۋە مەدىنە مۇنەۋۋەرلەرگىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ ، چىرىيە كەنتىنىڭ ئانار ، گۈلە ـ قاقلىرى ، گۈلاخما كەنتىنىڭ① پاختىسى ، دامكونىڭ② بۇغدىيى ، چاقار ۋە نۇرى③ كەنتلىرىدىن كەلتۈرۈلىدىغان چارۋا مەھسۇلاتلىرى ئىلچى ، كىرىيە بازارلىرىدىكى بازىرى چاپ ـ چاپ ماللاردىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ . ئىماملىرىمدىكى ئالتۇن ، قاشتېشى كانلىرىغا نى ـ نى سودىگەرلەر كۆز قىزارتىشىدۇ .

ھالبۇكى ، تاتلىق ئەرسىنىڭ ھىدىنى ئېلىپ قالغان ھاشار چۈمۈلىلىرى نە ـ نەدىن كېلىپ ھەسەلگە ياماشقاندەك ، چاققاق ھەرىلەر پىشىپ قىيامىغا يەتكەن ئۈزۈمگە ئېتىلغاندەك ، بۇ يۇرتنىڭ ئېسىل ماللىرىغا شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ يۇرگەنلەر بۇ دىيارغا نۆۋەتلىشىپ دېگۈدەك چاڭگال سېلىپ ، ئادەملىرىگە زادىلا خوۋلۇق كۆرسەتمىدى . ياۋاش ۋە توغرىلىقنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلغان خەلق تۇغۇلۇشىدىنلا قۇل بولۇپ تۇغۇلغاندەك ، ئۇزاق تارىختىن بۇيان ئۆز ئىشىنى ئۆز ئالدىغا جوڭقۇرۇشنىڭ تەمىنى بىر قېتىممۇ تېتىيالمىدى . ئەل سۇلتان سەئىدخان④ دەۋرىدە ئالۋان ـ ياساقتىن بىر مەزگىل خالاس بولۇۋىدى ، مەڭزىگە شۇ ھامانەم قان يۈگۈردى .

---

① گۈلاخما — چىرىيە بازىرىدىن پىيادە ئۈچ سائەتلىك مۇساپىدە . چىرىيىگە قاراشلىق بۇ يېزا پارسچە «گۈلئەھمەر» ، «گۈلخۇمار» دېگەن سۆزلەردىن ئۆزگەرگەن دېگۈچىلەرمۇ بار . پاختىسى ھازىرغىچە داڭلىق .

② دامكو — چىرىيە بازىرىدىن پىيادە بەش سائەتلىك مەنزىلدىكى بىر يېزا ، شەرقىي كېرىيىگە تۇتىشىدۇ . بەزىلەر بۇ يېزىنىڭ نامىنى پارس تىلىدىكى «دامكوھ» دېگەن سۆزدىن كەلگەن دەپ ئىزاھلايدۇ . «دامكوھ» بىزچە ، «تاغ باغرىدىكى يۇرت» دېگەن مەنىدە ئىمىش .

③ چاقار ، نۇرى كەنتلىرى — قاراقورۇم تېغى ئارىسىدىكى ئىككى كەنت ، چىرىيىگە قاراشلىق ، بۇ يەردىكى ئاھالە يېرىم چارۋىچىلىق ، يېرىم دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ .

④ سۇلتان سەئىدخان — تارىختا مەشھۇر سەئىدىيە خانلىقىنىڭ تۇنجى سۇلتانى ، تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ يەتتىنچى ئەۋلادى . ئۇ مىلادىيە 1514 ـ يىلى يەكەن خانلىقىنى قۇرۇپ ، مىلادىيە 1533 ـ يىلى تىبەتكە قىلغان يۈرۈشىدە كېسەللىك سەۋەبى بىلەن قازا تاپقان . يەكەندىكى «ئالتۇنلۇق» ئۇنىڭ قەبرىستانلىقى .

بىراق، ئەمدىلا مەشھۇر گۈلاخما ئۆستىڭىنى[1] چىپىپ، ئۆتەڭ - راباتلارنى بەرپا قىلىپ تۇرۇۋىدى، جۇڭغارلارنىڭ ۋەھشىيلىكى ھاكىمىيەت ئاسمىنىدىن ئادالەت قۇياشىنى ئۆچۈردى. ئارقىدىنلا مانجۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى زۇلۇم تىغىنى يۇرت ئەھلى ئۆستىگە يىقىتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن تىلى شېكەر، دىلى زەھەر نىياز ھېكىم بەگنىڭ[2] ئىككى يۈزلىمىلىك سىياسىتى پۇقرانى ئۆلۈم گىرداۋىغا قىستاپ كەلدى. خەلق غەزەپتىن نەرە تارتتىيۇ، يەنە بىردىن قوتۇلۇپ، بىرىگە تۇتۇلدى. چىرايىدىن كۆلكە ياغدۇرۇپ ياكى قانلىق قىلىچىنى ئوينىتىپ كېلىدىغان ھەرقانداق باسمىچىغا يۇرت تەقدىرىنىڭ تىزگىنىنى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ بېرىشكە ئۆگىنىپ كەتكەن ئابلىزقارى ۋە ئۇنىڭ لەنتى ئەجدادلىرى مانجۇلارنىڭ قامچىسى بىلەن ئەل تېنىدە يېڭىدىن - يېڭى جاراھەت ئوچاقلىرىنى پەيدا قىلىپ تۇردى. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە قوينىڭ قوزىسىدەك ياۋاش، ئەيلىگەن تېرىدەك يۇمشاق دەپ قارىلىپ كەلگەن پۇقرا بەزىدە ئۇنىڭ زومىگەرانە قىلمىشلىرىغا قارشى مۇشت كۆتۈردى. لېكىن، بۇنداق مۇشت كۆتۈرۈش چەمبەرچاس باغلىۋېتىلگەن ياكى تۆمۈر قەپەسكە بەند قىلىنغان يولۋاسنىڭ رەقىبىگە خىرىس قىلغىنىغا ئوخشايتتى. يولۋاس قانچە خىرىس قىلغىنى بىلەن ئاسارەتلىك زەنجىر - كىشەننى ئۈزۈپ تاشلاشقا ئاجىز ئىدى.

زامانلارنىڭ سۈرۈلۈشى بىلەن، مازار - ماشايىخلارغا سېغىنىپ، شاخ يېرىپ، ياغ پۈرىتىپ، ئەۋلىيا - ئەنبىيالاردىن مەدەت تىلەپ، نەتىجىسىز ئۈمىد بىلەن ئۆتۈشكە ئۆگىنىپ قالغان پۇقرالارنىڭ بىرنەچچىسى بۈگۈن يەنە نامازشام باھانىسىدە ئىمام

---

① گۈلاخما ئۆستىڭى — بەزى تارىخىي ھۆججەتلەردە بۇ كەنت سەئىدىيە خانلىقى دەۋرىدە راسا ئاۋىتىغا كەلگەن دېيىلگەن. كونا گۈلاخما ئۆستىڭىمۇ شۇ دەۋردە قېزىلغان.

② نىياز ھېكىم بەگ — يەكەندە تۇغۇلغان، مەنچىڭ زامانىسىدا مەھرەم، تۆتىنچى جەرىكىنىڭ ئىشىكئاغا قاتارلىق مەنسەپلەردە بولغان. بەدۆلەت خوتەننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، خوتەن ھاكىمى بولۇپ تەيىنلىنىپ، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغان. ئۇ ساتقۇنلۇق، مۇناپىقلىق بابىدا ئەبەدىلئەبەد ئىبرەتلىك شەخس. ئاخىرىدا ئەسكىلىكىگە لايىق ئىت ئۆلۈمدە ئۆلگەن.

جەئفەر تەيران مازىرىدىكى چوڭ مەسچىتكە جەم بولۇشتى . قىيامەت ئـازابـىـنـى تـارتـىـپ باشـلاپ كەلگەن سۈيىنىڭ ئابلىزقارىنىڭ تېـرىـلغۇسىغا قايرىلىۋېلىنغانلىقى ، «بەگزادىنى ئۇردى» دېگەن گـۇناھ ئارتىلىپ ، قېرىنىدىشى ئابدۇللانىڭ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكى ئۇلارغا قاتتىق ئەلەم قىلغانىدى .

جامائەت نامازدىن يانغاندا يەر ـ جاھان زۇلمەت ئىچىگە غەرق بولغان ، ئەتراپ ماتەم قايغۇسىغا چۆمگەنىدەك جىمجىت ئىدى . نە ئـەۋلىيا كۆلىدىكى پاقىلارنىڭ كۇركىراشلىرى ، نە تومۇزغىنىڭ چىرىلداشلىرى ئاڭلانمايتتى .

ئۇلار بىردىن ، ئىككىدىن بولۇپ سۇمە يېنىدىكى شاخ تاشلاپ تۇرغان چوڭ يۇلغۇننىڭ تۈۋىگە كېلىشتى ـ دە ، قوم تۇمانلىرى ئـارىسىدا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان يېڭى ئايغا قاراپ دۇئا قىلىپ بولۇپ ، كۇندۇزلۇك ھارارىتى تېخى يانمىغان كۆك توپا ئۇستىگە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى .

مـازارنـىـڭ كېچىلىك مەنزىرىسى كىشىنى ئەيمەندۇرگۈدەك سۈرلۈك ئىدى . سۇمەنىڭ قۇببىسى ئۇستىگە ئورنىتىلغان قاڭالتىر ھـىلال ئاينى بارغانسېرى چوڭـىيىۋاتقاندەك كۆرسىتەتتى . بىر ـ بـىـرىدىن بوي تالىشىپ بەس ـ بەس بىلەن ئۆرلەۋاتقاندەك تىك تۇرغان شەددىلەر ئادالەت يولىدا كۆتۈرۈلگەن نەيزىلەردەك كۆك قەھرىگە ھەيۋە سالاتتى . رىۋايەتتىكى غازاتچىلار ئەلەمدارى ئىمام جەئفەر تەيراننىڭ ھۆرمىتىگە ۋە خاتىرىسىگە ئورنىتىلغان نەچچە ئونلىغان ئەلەملەر تۇرۇپ ـ تۇرۇپ شاخ ئۇشتۇغاندەك قارسىلداپ ئاۋاز چىقىراتتى . مۇڭلانغان قەلبلەردىن ئېتىلىپ چىققان نەپرەتنى سىياھ قىلىپ قەغەز يۈزىگە چۈشۈرۈلگەن يۈزلىگەن ئەرزنامىلەر خـاسـىـيەتلىك يۇلغۇن شاخلىرىدا ئاقىرىپ كۆرۈنەتتى . يۇلغۇن ئەتراپىدا ئۆسۈپ كەتكەن قومۇشلار گويا بۇ خىسلەتلىك دەرەخنى ئۆز ھىمايىسىدە ساقلايدىغانلىقى ھەققىدە قەسەم ئىچىۋاتقاندەك ياكى بۇ ئەۋلىيا تىككەن يۇلغۇننىڭ بارلىق خاسىيەتلىرىنى بىچارە دەۋاگەر تاۋاپچىلارغا بايان قىلىپ بېرىۋاتقاندەك ، ئاستا شىۋىرلايتتى . مازار

غوجامنىڭ يېشىل يوپۇقلۇق قەبرىسىنى قورشاپ تۇرغان سۇمەنى مەركەز قىلىپ يىراقلاردا سوزۇلغان قەبرىلەر قاتار چۆكتۈرۈلگەن بىھېساب تۆگىلەردەك غۇۋا كۆرۈنەتتى. كىچىككىنە تۇنۇشمۇ، ئۆزىنى مازار غوجام بىلەن مۇڭدىشىۋاتقان ھالەتتە ھېس قىلىۋاتقان تاۋاپچىلارنىڭ دولقۇنسىز سۇدەك تىنچ تۇرغان كۆڭلىگە ئارتۇقچە ۋەھىمە بولۇپ تۇيۇلاتتى. ھېسابسىز نامازخانلار پىچىرلاپ دۇرۇت ئوقۇۋاتقاندەك سادا بېرىۋاتقان تېرەك ياپراقلىرىنىڭ يېنىك شىلدىرلاشلىرى يۇلغۇن تۇۋىدىكىلەرنى خىيالىي دۇنيانىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى سىرلىق سارايلارغا باشلاپ بارماقتا ئىدى.

دۇئا ـ تەكبىردىن كېيىن ئۇلار ئويۇشۇپ كەتكەن ئاياغلىرىنى تۇزلەشتى ـ دە، كېلىشىۋالغانلىرى بويىچە ئەرز ـ دادقا كىرىشتى. ياشتا چوڭراق بىرى ئەرزنامىنى بىر ئامال قىلىپ، يۇلغۇننىڭ خېلى ئېگىزدىكى بىر شېخىغا ئىلىندۇردى ـ دە، يامغۇردەك ياش تۆكۈپ تۇرۇپ بىر شاخنى «شارت» قىلىپلا يېرىۋەتتى. بۇ يەردە ئۆزلىشىپ كەتكەن ئادەت بويىچە مازارغوجامغا ئەرز سۇنۇپ، خاسىيەتلىك يۇلغۇننىڭ بىر تال شېخىنى يېرىۋەتسە، ئەرز قىلغۇچى ئاشۇ شاخنىڭ قۇرۇپ كېتىشىگە ئەگىشىپ، قان قۇسۇپ ئۆلىدۇ دەپ قارىلاتتى. ئەگەر ئەرز قىلغۇچىنىڭ ئەرزى راست بولمىسا ياكى تۆھمەت بولۇپ قالسا، بۇنداق ئەرز مازار غوجامنىڭ قوبۇلىغا ئېرىشەلمەيلا قالماي، بەلكى شاخ يېرىغۇچىنىڭ ئۆزى شاخ بىلەن تەڭلا تۈگىشىدۇ، دېيىلەتتى. شۇ ۋەجىدىن ئەرز قىلىپ شاخ يېرىغۇچىلارمۇ ئۇلۇغلارنىڭ قارغىشىغا كەتمەسلىك ئۈچۈن، ئاسانلىقچە شاخ يېرمايتتى. مۇشۇ مىنۇتتىكى شاخ يېرىغۇچىلار ئەرزىنىڭ ئۆزگە يېنىپ قېلىشىدىن قىلچە ۋايىم يېمەيتتى. شۇڭا، ئۇلار ئابلىزقارىنى ئەڭ يامان قارغىشلار بىلەن قارغىدى. مۇرىتلىرىنىڭ بېشىنى سىلاپ، ئاھىغا يەتكۈچە مازارغوجامدىن كۇپۇرلۇق يولىنى تۇتقان، ئەلنى قان يىغلاتقان ئابلىزقارىنى قاتتىق جازالاپ، ئەنتىنى ئېلىپ بېرىشىنى، يوقسۇللارنىڭ كۆز ئالدىدا جەھەننەمگە راۋان قىلىشنى ئۆتۈنۈشتى.

جىمى ئەس ـ يادىنى جەم قىلىپ ، بېشىغا كەلگەن كۆلپەتتىن ھەق ئالدىدا دەرد تۆكۈپ ، تېۋىنىۋاتقان بۇ كىشىلەر تەبىئەت قوينىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى دەماللىققا ھېس قىلالمىدى . تاغ تەرەپتىن تۇرۇلۇپ كەلگەن قارا بۇلۇت بىردەمدىلا ئاسمان گۈمبىزىگە يېيىلىپ ئۈلگۈردى . قارا بۇلۇتلارنىڭ باغرىنى غايەت زور شەمشەردەك قاق ئىككى پارچىغا بۆلۈپ ۋالىلداپ ئۆتكەن چاقماق زىلزىلىسىدىن كېيىن ، ئۇلار ئۇلۇغ مازار بىلەن بىر تەن ، بىر جان بولۇپ كەتكەن روھنى قايتۇرۇۋېلىپ ، سەزگۈسىنىڭ كۆچلۈك ئىنكاسى ئالدىدا بىردىنلا تېز چۆكتى ـ دە ، خۇشاللىقىدىن ۋارقىراپ كېتىشتى :

«يامـ ··· يامـ ··· يامغۇر ··· »

«يامغۇر ياغدى ··· يامغۇر ياغدى··· »

ئۇلار چىن ئىخلاسى بىلەن قىلغان دۇئا ـ تەلپىنىڭ ئاللا تەرىپىدىن شۇنچىلىك چاپسان ئىجابەت قىلىنغانلىقىغا ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشال بولۇشتى . تۇنجى تامچە يامغۇر سۈيى تەلەيلىك دۇئاگۇيلارنى خۇددى زەمزەم سۈيى بىلەن يۇغاندەك جانلاندۇرۇۋەتتى . پەرىشتىلەر ئاسمان دەرياسىنىڭ تومىسىنى بىردىنلا ئېچىۋەتكەندەك شارقىراپ چۈشۈۋاتقان يامغۇر ئۇلارنىڭ دىللىرىنى كۆلدۈردى . ئۆز ئىلتىجاسىنى ئۇلۇغ زاتنىڭ نەزىرىدىن ئۆتكۈزۈپ ، يۇرتقا ئەڭ كېرەكلىك چاغدا يامغۇر ياغدۇرالىغىنىغا چەكسىز پەخىرلىنىۋاتقانلار مازارغا قىسقا ۋە سەممىي دۇئالىرىنى تەقدىم قىلدى ـ دە ، بۇ بەرىكەتتىن ، بۇ ھاياجانلىق مىنۇتلاردىن يۇرتداشلىرى بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولۇش ئارزۇسىدا مەھەللە تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈشتى . ئۇلار يىقىلىپ ـ قوپۇپ دېگۈدەك يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپ ، يوقىلىپ كەتكىنىگە خېلى زامانلار بولغان كۆلكە ئاۋازىنى ئاڭلاشتى . مەھەللىلىكلەر ئىشىكلىرىنى تاراقلىتىپ ئېچىپ ، ئۆيلىرىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقاتتى ـ دە ، يامغۇر گويا ئۆزىنىڭ ئۆگزىسىگىلا ياغقاندەك ، قوشنىلىرىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشەتتى . بەزىلىرى ئاياق بولامدۇ ، كاساڭ بولامدۇ كۆتۈرۈپ

چىقىپ يامغۇر سۇلىرىنى تولدۇرۇشاتتى . مەھەللىگە خۇددى كەلكۈن باستۇرۇپ كېلىۋاتقاندەك بىر ـ بىرىنىڭ ئىسمىنى چاقىرىشىپ ، چۇقان كۆتۈرەتتى . بۇ يامغۇر كىشىلەرنى ھاياتلىقنىڭ داۋاملىشىدىغانلىقىدىن ئۈمىدلەندۈرگەن خاسىيەتلىك يامغۇر ئىدى...

9 . يۇرت قازىسى ھۆكۈم قىلىدۇ

تۇنۇگۈن جاپپار موللىنىڭ مەلۇماتى بىلەن ئون نەچچە يىگىتنى ئەگەشتۈرۈپ ، سۇ جىددىلى يۈز بەرگەن تۇغان بېشىغا يېتىپ كەلگەن ئابلىزقارى يۈز بەرگەن ۋەقەنى كۆرۈپ ، ھوش ـ كاللىسىدىن كەتتى . ئۇ بەگزادىسىنى ئېقىننىڭ خېلى تۆۋىنىدىكى لاي ئارىسىدىن تارتىۋالغاندىن كېيىن ، تۇغاننى يەنە توسقۇزۇپ ، سۇنى ئۆز يېرىگە بۇيرۇدى . ئارقىدىنلا بەخىرامان سۇ تۇتۇۋاتقان ئابدۇللانى تۇت دېسە ، تۇت دەپ ، قولىنى مەھكەم باغلاتقۇزدى ـ دە ، ئات ئالدىغا سېلىپ كېلىپ ، ئاتخانا يېنىدىكى ھەپسىگە قامىۋەتتى .

ھەي ، مىراب بېگىم بولغان بولسا ، بۇ قانخور بۇنچە ھەددىدىن ئاشالماس ئىدى ، دەپ ئويلىدى ئابدۇللا ۋەقە يۈز بەرگەندە سۇپۇرگەئاخۇننىڭ سۇنىڭ تۆۋەنكى ئېقىنىغا كېتىپ قالغىنىنى يادىغا ئېلىپ .

تۇنۇگۈن كەچ ئېچىرقاپ كەتكەن چىلبۆرىدەك ۋەھشىيلەشكەن خاتىپ ھەپسىگە باستۇرۇپ كىرىپ ، ئۇنى قوللىرى تېلىپ كەتكۈچە ئۇردى . كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسەتمىسەم ئۇنداقچى بولۇپ كېتەي ، بۇنداقچى بولۇپ كېتەي ، دەپ بىرمۇنچە پوپوزا قىلدى . قول ـ پۇتى چۇشەلگەن ئابدۇللا باش ـ كۆزىگە قارا يامغۇردەك تېگىۋاتقان تاياققا لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ چىدىدىيۇ ، ئۇنىڭ پوپوزىسىغا دىققەت قىلمايمۇ قالمىدى . ئۇ خاتىپنىڭ مىجەزىنى خېلى ئوبدان چۈشىنەتتى . ئۇنىڭ ھەرقانداق يامانلىقتىن باش تارتمايدىغان ، قان تۆكۈپ ، جان ئېلىشنى بىر قۇشقاچنىڭ بېشىنى ئۈزگەندەكمۇ كۆرمەيدىغان بىر ئۇششۇق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى . بىراق ، ئۇنىڭ

www.uyghurkitap.com

جىمى ئەس ـ يادى يېشى خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان دادىسى ۋە بىر جۈپ نارەسىدە بالىسىدا ئىدى . ئەگەر ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا ، ئۇلار نېمە يەپ جان باقار ؟ يەنە قانداق سورۇقچىلىقلارنى تارتار ؟ ئابدۇللانىڭ پەرزەنتلىرىنى ئانا مېھرىدىن مەھرۇم قىلغان ، بۇ ۋەيرانە ئائىلىگە يەتكۈچە دىشۋارچىلىق ئەكەلگەن تەقدىرنىڭ يەنە تاش يۈرەكلىك قىلىپ ، هايات قالغانلارنى قايتا ئازابقا دۇچار قىلىشىغا زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى .

ئابدۇللا : «ئەتە ئەتىگەندە جىنىڭنى جەھەننەمگە يوللىمىسام خەپ» دەپ قەسەم ئىچىپ چىقىپ كەتكەن خاتىپنىڭ ئۇلۇغ ئاشۋاقتى بولۇپ قالغىنىغا قارىماي ئۆزىنى كۆرسەتمىگىنىگە ھەيران بولۇپ تۇرغاندا ، سېيىت ھاجىنىڭ ھۇجرىسىدا دەل مۇشۇ ئىش ئۈستىدە پاراڭ كېتىپ باراتتى .

— بايۋەچچىنى ئابدۇللاغا چېقىلماسلىقققا كۆندۈردۈقمۇ قارىم ؟ — دەپ سورىدى سېيىت ھاجى ئۆزىنىڭ قارشىسىدا خۇددى نامازدا ئولتۇرغان مۇخلىستەك يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان ئابلىزقارىغا قاراپ .

— كۆندۈرمەمدىغان ھاجىم ، كۆندۈرمەمدىغان ، دەسلىپىدە نەسىھەت قىلىۋىدىم ، مېنى پوش دېدى ، ھەزرەتلىرىنىڭ خاھىشىنى تىلغا ئېلىۋىدىم ، بىرئاز بېسىققاندەك بولدى .

— بېسىققاندەك قىلدىمۇ ياكى دېگىنىمدەك قىلىدىغان بولدىمۇ ؟

ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ تۈيۈقسىز كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئۆزىگە قادالغانلىقىنى كۆردى ، گۈپۈلدەپ ئورۇشقا باشلىغان يۈرىكى ئۈستىگە قوللىرىنى جۈپلەپ قويۇپ ، دەرھال جاۋاب بەردى :

— ئۆزلىرى دېگەندەك قىلماسلىقققا پېقىرنىڭ ۋە ئەۋلادىمنىڭ ھەددى ئەمەس ھاجىم ، كۆرسەتمىلىرى بىز ئۈچۈن تولىمۇ قىممەتلىك ...

سېيىت ھاجىنىڭ كۆزلىرى يەنە يۇمۇلدى . ئۇنىڭ بارماقلىرى

www.uyghurkitap.com

سەدەپ ئۇرۇقلارنى بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزەتتى. قايسىدۇر بىر ئۇرۇق تەقدىرى شەرىئەت تارازىسىدا ئۆلچىنىۋاتقان گۇناھكاردەك، نازۇك بارماقلار ئارىسىدا توختاپمۇ قالاتتى. بەزىدە بولسا، تۆت ـ بەشى بىر بولۇپ، تەقدىرى سائادەتكە يۈزلەنگەن كىشىلەردەك بىر يولدىلا ئۆتۈپ كېتەتتى. يەنە قايسىدۇر بىر ئۇرۇق قاراۋۇلنىڭ رۇخسىتى بىلەن قورۇلدىن ئۆتكۈزۈلگەن، ئەمما قانداقتۇر بىر گۇمان تۇپەيلى، يەنە كەينىگە ياندۇرۇپ كېلىنگەن تەتۈر پېشانە يولۇچىدەك، ئەسلىي ئورنىغا قايتۇرۇلاتتى. ئۇستازىدىن ساۋاق ئېلىۋاتقان ئىنائەتمەن تالىپ سىياقىدا ئەدەپ ساقلاپ ئولتۇرۇۋاتقان ئابلىمىزقارى ئۆمىرىدە مۇنداق تەسۋىنى ۋە مۇنداق تەسۋى سىيرىغۇچىنى كۆرمىگەندەك ياكى بارماق ئارىسىدىن ئۆتۈۋاتقان ئۇرۇق بىلەن تەقدىرىگە پال ئېچىۋاتقاندەك، ھەربىر ئۇرۇققا مىختەك قادالماقتا ئىدى. ئۇ مەلۇم بىر ئۇرۇقنى ئۆزىگە قىياس قىلاتتى ـ دە، شۇ ئۇرۇقنىڭ بارماقلار ئارىسىدىن قانداق ئۆتىدىغانلىقىنى كۆزىتەتتى. بۇ ئۇرۇق ھېچ قارشىلىقسىز ئۆتۈپ كەتتىمۇ، ئۇنىڭ يۈرىكى ھاياجان بىلەن دۈپۈلدەشكە باشلايتتى. ئەگەر بارماقلار ئارىسىدا توختاپ قالسا، خۇددى ئەزرائىلدىن بېشارەت كەلگەندەك ۋەسۋەسىگە چۈشەتتى. كەينىگە قايتۇرۇلغاندا بولسا، پۈتۈن ۋۇجۇدى دوزاختا سۆرەپ كېتىلىۋاتقان گۇناھكارنىڭكىدەك تىترەشكە باشلايتتى.

كۈنلەر ئۆتكەنسېرى، ئابلىزقارىنىڭ ئەۋلىيا سۈپەت بۇ كىشىگە بولغان ئېتىقادى بارغانچە كۈچلىنىپ بارماقتا ئىدى، بولۇپمۇ ئۇ يۇرت ئۆلىمالىرى بىلىپ ـ بىلمەي ئوتتۇرىغا تاشلىغان قىيىن مەسىلىلەرگە ھېچ توختاپ قالماي جاۋاب بېرىپ، قۇرئان ئايەتلىرى ۋە ھەرخىل نۇسخىدىكى ھەدىسلەردىن ئاساس كۆرسىتىپ جامائەتنى ھەيران قالدۇرغاندا بولسا، ئۇنى تەڭداشسىز ئەللامە قىياپىتىدە كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. 12 ۋاخ، 24 سائەتنىڭ تولىسىنى ئىستىقامەت بىلەن ئۆتكۈزۈپ، تەسۋىنى قولىدىن چۈشۈرمىگىنىگە قاراپ، ئۇنىڭ سەئىد ئەۋلادى ئىكەنلىكىگە قىلچە

شەك كەلتۈرمەيتتى . تېخى يېقىندا ئۇ تىرىلگەن ئاخىرقى زامان پەيغەمبىرىنى چۈشىدە كۆرگەندە ، ئۇ زاتنى سېيىت ھاجىنىڭ قىياپىتى بىلەن كۆرگەندى .

ئابلىزقارى مېھمىنىنىڭ ئىلمىگىمۇ ، مال ـ دۇنياسىغىمۇ ھەۋەس قىلاتتى ، بۇ تەڭداشسىز مېھمان ئۆز ھوزۇرىغا ئاياغ باسقان مىنۇتتىن ئېتىبارەن ، ئادەمگەرچىلىكتە چاندۇرۇپ قويۇشىدىن ھەر ۋاقىت ئەندىشە قىلىپ كەلدى . دەرۋازا ئالدىغا كەلگەن ئابدالغا بېرىلىدىغان بىر بۇردا نان ئۈچۈنمۇ ئۆز تەستىقىنى مىزان قاتارىدا ئۆزلەشتۈرگىنىگە قارىماي ، تاغلارغا ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلار ، كەكلىك گۆشلىرىنى كەلتۈردى . مېھمىنىنىڭ يېڭى گۆش يېيىشكە ئادەتلەنگەنلىكىنى ئۇقۇۋالغاندىن كېيىن ، ھەر ۋاخلىق غىزاغا بىردىن پاقلان سويۇشقا رۇخسەت قىلدى . ئاتايىن ئۈچ چارەك ياڭاق مېغىزىدا ياغ تارتتۇرۇپ ، پولۇغا تەم كىرگۈزدى .

ئابلىزقارى ئەھلى ئىلمى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنىلا ئېسىل نازۇنېمەتلەر بىلەن بېقىۋېرىدىغان ئادەم ئەمەس . مەنپەئەت ئېلىش ئۈچۈن تىرىقتا ئۆشكە قويىدىغان ، پاختىدىن پىلىك ئېشىپ تامغا قاقىدىغان بۇ كىشى مەيلى نېمە ئىش قىلمىسۇن ، ئالدى بىلەن تۆلەيدىغان بەدىلى ۋە تاپىدىغان پايدىسى ئۈستىدە چوت سوقۇپ ئاندىن رەسمىي بىر قارارغا كېلەتتى . يوقىتىدىغىنىدىن ئېرىشىدىغىنى كۆپ بولىدىغانلا بولسا ، ھەرقانداق مۇئامىلىدە قولى ئوچۇق ۋە مەرد ئادەم بولۇپ قالاتتى . بەدەلدىن پايدا ئاز بولۇپ قالىدىغانلىقىغا كۆز يەتسە ياكى بەدەل بىلەن پايدىنىڭ تەڭشىلىپ قېلىش ئېھتىمالىنى سېزىپ قالسا ، ئېلىم ـ بېرىم ئىشىدىلا ئەمەس ، ئادەمگەرچىلىكتىمۇ قوشقۇنغا ئولتۇرۇۋېلىپ بىر قەدەممۇ ئالدىغا سىلجىمايتتى . ئەسسالامۇئەلەيكۇم دەپ كەلگەنلا مېھماننى سېيىت ھاجىنى باققاندەك بېقىۋەرگەن بولسا ، ئىلكىدىكى مۇشۇنچە كەڭ ئىگىلىك ۋە مال ـ دۇنيا ئاللىبۇرۇن توزۇپ تۈگىمەسمىدى ؟

ئۇ ئىككى تاشنىڭ ئارىسىدا قالغان چېغىدا ئاسماندىن

چۇشكەندەك يىتىپ كەلگەن بۇ مىھماننى ئاللانىڭ رەھمىتى ۋە مەرھەمىتى دەپ ھىسابلايتتى. مۇشۇنداق كاتتا ئادەمنى ئۆزىگە تونۇشتۇرغىنىنىڭ، ھۇزۇرىغا باشلاپ كەلگىنىنىڭ ھەشقالىسى سۈپىتىدە، ئون نەچچە يىل ئالدىدا ھاپىزنىڭ گەدىنىدە قالغان 300 تەڭگىلىك ھەققىنى بىر ئىغىزمۇ تىلغا ئالمىدى. بەلكى بۇ كۈنى چۆپقىتىگە ئىچىدە يەنە 1000 تەڭگىلىك تەشەككۈر بىلدۈردى.

مانا ئەمدى ئۆز نامى سىيىت ھاجىنىڭ نامى بىلەن قوشۇلۇپ، يىراق - يىراقلارغا پۇر كەتتى. بۇ ئۆلىماغا قول بىرىشكە ئاقاق - ئۆرۈش كىلىپ تۇرىدىغانلار ئالدىدا ئابرۇيىمۇ بىردىنلا ئۆسۈپ كەتتى. گەپ ئاڭلىماس بولۇپ قالغان مالايلارمۇ يىنىدىن ئۆتسە توققۇز تەزىم بىلەن ئىگىلىپ ئۆتىدىغان بولدى. ياغاچقولاق، بەڭۋاش ئوغلىمۇ خىلى ياۋاشلاپ قالغاندەك بىلىندى.

ئىككى - ئۈچ ئايدىن بىرى، ئۇنىڭ كۆڭلى ئارقىمۇئارقا ئاڭلىنىۋاتقان بەزى كۆڭۈلسىز خەۋەرلەر تۈپەيلى غەش بولۇپ تۇراتتى. «نۇرغۇن ئادەملەر ھۆكۈمەتكە قارشى كۆتۈرۈلۈپتۇدەك»، «ئىلچى بىلەن كىرىيىدە قاراسىپەچلەر كۆپىيىۋىتىپتۇدەك»، «بۇ يەردىن پالانى قاراسىپەچلەرگە بولۇشۇپتۇ، بولۇشۇپ پۇستانى دەپتۇ»، «ھۆكۈمەت يىقىلغۇدەك» دىگەن خەۋەرلەر قۇلاق تۈۋىگە ئارقىمۇئارقا ئۇرۇلغان مۇشتتەك، تىنىگە تىترەك ئولاشتۇرماقتا ئىدى.

ئۇ مانجۇلاردىن ئايرىلىپ قالغاندىن كىيىنكى كۈنلىرىنى تەسەۋۋۇر قىلىشتىن قورقاتتى. ئۆزىنى باراقسان دەرەخ سايىسىدە كۆكلىگەن بىر تال چۆپكە ئوخشىتاتتى ۋە دەرەخ ئۆرۈلسىلا، قۇرۇپ كىتىدىغانلىقىغا كۆزى يىتەتتى.

ئۇنىڭ تىخى يادىدا، نىياز ھىكىم بەگ ۋە بىك بەچچىلەرنى ھەيدىۋەتكەن مانجۇلار ھىلىمۇ ياخشى، دادىسىنىڭ يۈزىنى قىلدى. ئاتا - بالا ئىككىيلەنىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا نىياز ھىكىم بەگ بەرگەن ئەمەل بىلەن خۇدىنى يوقىتىپ، مانجۇلار ئۇنداقچى، مانجۇلار مۇنداقچى ... دەپ يۈرگەنلىكىنى تەگەپ ئولتۇرمىدى.

www.uyghurkitap.com

ئۆزگە تېخى مۇئاۋىن يەتتىنچى جەرىكىلىك[1] مەرتىۋىسىنى بېرىپ، قەشقەرگىچە كېڭەشكە چاقىردى. ئۇ مانجۇلار ھەدىيە قىلغان ئۇزۇن دوردۇن پەرىجە ۋە پەيلىك تەقىيىنى كىيىپ، ساقال - بۇرۇتىنى تامامەن قىرىپ تاشلاپ، مەرتىۋە مۆھۈرىنى كاتتا زىننەتلەنگەن تەختىراۋانغا ئېلىپ يۇرتمۇيۇرت كۆز - كۆز قىلىپ يۈرگەندە ئۆزىنى ھەقىقەتەن ئامەتلىك، تەڭدىشى يوق زات، دەپ ھېسابلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن مانجۇلارغا ۋاپا يۈزىسىدىن ساداقەت كۆرسىتىپ، مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرمەكچى بولدى، يۈز بېشىدىن مىڭبېشىغىچە بولغان ئەمەلدارلارغا مانجۇچە پەرىجە كىيىشنى، ئۆزى بىلەن كۆرۈشكەندە بىر پۇتى بىلەن تىزلىنىپ ئولتۇرۇشنى بۇيرۇدى. چۆنتەكىدىن ئاشقان باج - خىراجنى ۋاقتى - قەرەلىدە يوللاپ تۇردى...

مانا ئەمدى ئۇ ھېلىقى ۋەھىمىدىن قۇتۇلدى. سېيىت ھاجى كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسىلا تەقىيە ۋە پەرىجىنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئۈستىگە بىرقانچىنى دەسسىدى، بېشىغا سەللە قوندۇردى. ئىنئام ئالغان تونىنى كىيىپ، تون ئىچىدىن بېلىنى باغلىدى، مانجۇلاردىن ئىبارەت كونا تاغ ئۆرۈلۈپ كەتتىمۇ، يەنە بىر يېڭى يۆلەنچۈك تاغ تېپىلدى...

ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ تەسۋى سىيرىشىدىن

① جەرىكە — ئەمەل دەرىجىسى نامى. ئەمەل دەرىجىسىنى جەرىكە بىلەن پەرقلەندۈرىدىغان بۇ تۈزۈم ئەڭ دەسلەپتە ۋېي، جىن سۇلالىلىرىدىن باشلاپ قوللىنىشقا باشلىغان. لېكىن، ئۇ چاغلاردا بىرىنچى جەرىكىدىن باشلاپ، توققۇزىنچى جەرىكىگىچە بولغان بۇنداق دەرىجىلەرنىڭ يەنە ھەربىرىدە رەسمىي ۋە مۇئاۋىن دېيىلىدىغان ئىككى دەرىجە بولاتتى. پەقەت مىڭ، چىڭ سۇلالىلىرىگە كەلگەندىلا ئەمەل دەرىجىسىدىكى رەسمىي ۋە مۇئاۋىن دېيىلىدىغان مۇرەككەپلىك تۈزىتىلىپ، بىرىنچى جەرىكىدىن توققۇزىنچى جەرىكىگىچە بولغان دەرىجىلا ساقلاپ قېلىنغان، بىرىنچى جەرىكە ئەڭ چوڭ، توققۇزىنچى جەرىكە ئەڭ كىچىك ھېسابلانغان. دەرىجىگە ئېرىشكەن ئەمەلدارلارنىڭ پەرىجىسىگە ئېسىلىدىغان مونچاقتىن باشلاپ، دەرۋازا ئالدىغا ئورنىتىلىدىغان شىر ھەيكىلىنىڭ يالىدىكى تۈگۈنچەكلەرگىچە جەرىكە بويىچە ئۆلچەم قويۇلغان. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ۋىلايەت، ئوبلاست دەرىجىلىك ئەمەلدارلار تۆتىنچى جەرىكىلىك، ناھىيە دەرىجىلىك ئەمەلدار يەتتىنچى جەرىكىلىك بولاتتى. ئايرىم يۇرتلارنىڭ بەگلىرىمۇ يەتتىنچى جەرىكىگە ئېرىشەلەيتتى.

لەززەتلەنمەكتە ۋە كارامەت كۆرمەكتە . ئۇنىڭ بوز ـ كۆزلىرىگە
خۇددى مەشۇقىنىڭ دىدارىغا تويمىغان ئاشىقنىڭ ھېرىسمەنلىك
بىلەن سەپسالماقتا ئىدى .
لېكىن ، ئۇ سېيىت ھاجىنىڭ مىجەزىدىكى كىچىككىنە بىر
سىرنى زادىلا چۈشىنەلمەيۋاتاتتى ، يەنى يۇقىرى ئابرۇيغا ، ئېسىل
نەسەبكە ، دۇنيادەپىنىگە ئىگە بۇ زاتنىڭ ئېلىپىنىڭ سۇنۇقىنى
ئۇقمايدىغان قارا قورساق پۇقرانىڭ سالىمىنى ئېلىك ئېلىپ ، سالام
قايتۇرغىنى كاللىسىدىن ئەسلا ئۆتمەيتتى . ھېلىقى كۈنى بۇ
ھۆرمەتلىك مېھمان هارامزادە ھاشارچىلارغا تەڭگە ئىنئام قىلغاندا
تۇغۇلغان بۇ تېپىشماق ئۇنىڭ كۆڭلىدە تاكى بۈگۈنگىچە
يېشىلمىگەنىدى .
ئۇ تۈنۈگۈن ئوغلىنى سۇغا باستۇرۇۋەتكەن ، يەنە كېلىپ
ھەددىدىن ئېشىپ تۇغانغا كەتمەن سالغان ئابدۇللانى تۇتۇپ
كېلىۋىدى ، سېيىت ھاجى ئانچە كايىپ كەتمىدى ، پەقەت
«جاراھەتلەندۈرۈپ ، ئىشنى بۇزماڭلار ، پۇقرالاردىن بىرەرى
تۇتقۇنىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ كەلسە ، مەن بىخەۋەر قالماي»
دېگەنىنى ئالاھىدە تاپىلىدى . مانا بۇ بىر قاتار چۈشىنىكسىز
ئالامەتلەر ئۇستىدە كاللا قاتۇرۇپ مېڭىسىنىڭ قېتىقى چىقىپ
كېتەي دېگەن بولسىمۇ ، ئۇ ھېچبىر نەتىجە چىقىرالمىدى . ئاخىرىدا
ئۆزىگە ئۆزى مەدەت بېرىپ ، يۈرىكىنى توختاتتى ـ دە ، تەۋەككۈل
قىلىپ سېيىت ھاجىدىن توغرىدىن ـ توغرا سوراپ كۆرمەكچى
بولدى .
— ھۆرمەتلىك تۆرەم ، مالال كەلمىسە ھەزرەتلىرىدىن
سورايدىغان كىچىككىنە بىر گېپىم بار ئىدى .
— ...
سېيىت ھاجى روھ بىلەن تەنها سۆھبەت قۇرۇۋاتقاندەك ياكى
ساھىبخانىنىڭ ئىلتىماسى قۇلىقىغا كىرمىگەندەك ، خېلىغىچە
ئۈنچىقمىدى . لەۋلىرى تۈگمەس دۇرۇتنىڭ ئاخىرىغا
چىقالمايۋاتقاندەك مىدىرلاۋەردى .

مېھمانخانا ئىشىكىنىڭ تۇيۇقسىز ئېچىلىشى، ئورۇنسىز ياكى قاملاشمىغان سوئال قويۇپ سالدىممىكىن دېگەن دەرگۇمان بىلەن دەككە - دۈككىدە تۇرغان ئابلىزقارىنى بىردىنلا چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ بەخىرامان تەسۋى سىيرىۋاتقان مېھمىنىنىڭ چىرايىغا ئەيمىنىش نەزەرى بىلەن قارىۋالغاندىن كېيىن كەينىچە سۇرۇلۇپ، پەگاھقا چۈشتى - دە، چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەرنى پىچىرلاۋاتقان رەھمەتنى شەرەت قىلىپ، تاشقىرىغا چىقتى.

كۆردىكى، دەرۋاز بوسۇغىسىدىن ئاتلاپ، ھويلىغا كىرىپ بولغان بىر توپ پۇقرا مېھمانخانا ئىشىكىگە كۆز تىكىپ غەلىتە بىر قىياپەتتە تۇرۇشاتتى. بۇلار سۇپۇرگەئاخۇننىڭ مەسلىھىتىگە لايىق، يۇرت «قازىسى» ئالدىغا ئەرزگە كەلگەنلەر ئىدى. ئابلىزقارىنى بىر قاراشتىلا قارا تەرگە چۆمۈلدۈرگىنى لېۋىنى چىشلەپ، ھەيۋە بىلەن تۇرغان سۇپۇرگە مىراب بېگى بولدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىمۇ چاڭگال سالماقچى بولغان ئولجىنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى سەگەكلىك بىلەن پايلاپ تۇرغان قارچىغىنىڭ كۆزلىرىدەك پارقىرايتتى. پۈتۈن بەستى بىلەن يارمىغان توغراق كۆتىكىنى ئەسلىتىدىغان قادىر تۆمۈرچىنىڭ بازغاندەك مۇشتلىرى بارغانچە چوڭىيىپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. قوللىرىنى كەينىگە تۇتقىنچە مەنسىتمەسلىك نەزىرى بىلەن قاراپ تۇرغان ھېمىت قاشقىنىڭ كۆزلىرىدىن مەسخىرە كۈلكىسى ئۇچۇپ چىقىۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئەگەر توپ ئىچىدە سۇپۇرگە مىراب بېگى بولمىغان بولسا ئابلىزقارى ئۇلارنى ئەلۋەتتە ناھايىتى ئوڭايلا ھەيدەپ چىقارغان بولار ئىدى. تىلدىمۇ، كۈچتىمۇ مىراب بېگىگە تاقابىل تۇرغۇدەك ئىقتىدار يا ئۆزىدە، يا بىرەر مۇلازىمىدا يوق ئىدى. بىراق، نەزىرىدىكى بۇ ئۆكتىچىلەرنىڭ بۇ قەسىرگە نېمە ۋەجىدىن قەدەم باسقانلىقىنى ئۇبدان بىلسىمۇ، ئۇلارنىڭ مۇنچىلىك سۈر بىلەن كېلىشىنى ئويلاپمۇ كۆرمىگەنىدى. «ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟»

ئابلىزقارى بىرەر قارارغا كېلىپ بولغۇچە، كەينىدىن ئاۋاز كەلدى:

www.uyghurkitap.com

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم مۇسۇلمانلار ...

ئالدى بىلەن ھىممىت قاشقا ، ئاندىن كېيىن سۇپۇرگەئاخۇن مېھمانخانا ئالدىغا چىقىپ تەسۋى سىيرىگەچ تۇرۇپ سالام بەرگەن سېيىت ھاجىنىڭ سالىمىنى مۇنداقچىلا ئىلىك ئېلىپ قويىدى .

سېيىت ھاجى سالماق قەدەم تاشلاپ ، شۇمشىيىپ تۇرغان ئابلىزقارىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە :

— مېھمانغا قانداق ئەدەپ كۆرسىتىدىغانلىقى ئەسلىرىدىن چىقىپ قالدىمۇ قارىم ، قېنى مېھمانلار مېھمانخانىغا ئىلتىپات قىلسۇن ، — دېدى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ .

— لەببەي ! ...

ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ گېپىنى ئاڭقىرالمىغاندەك خۇپسەنلىك بىلەن يېنىشلاپ سورىدى ـ دە ، نېمىدىندۇر بېشارەت بەرمەكچى بولۇپ ، چورۇق ، كونا كەش كىيگەن ئاياغلارغا قاراپ تۇمشۇقىنى ئۇشلاپ قويىدى .

سېيىت ھاجىنىڭ ئەمدى ئابلىزقارى بىلەن كارى بولمىدى . ئۇ تەسۋىنى بىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋېلىپ ، پۇقرالار ئالدىغا كەلدى ـ دە ، سۇپۇرگەئاخۇندىن باشلاپ ، ھەممەيلەنگەن قول بەردى .

— قېنى مۇسۇلمانلار ، مېھمانخانىغا مەرھەمەت قىلىشسىلا ، — دېدى ئۇ ھەربىرەيلەنگە ئايرىم ـ ئايرىم ئىلتىپات كۆرسىتىپ . كەلگەنلەر سېيىت ھاجىنىڭ گېپىنى خاتا ئاڭلاپ قالدۇقمۇ نېمە دېگەندەك بىر ـ بىرىگە قارىشىۋالدىيۇ ، ھېچكىم ئالدىراپ قەدەم تاشلىمىدى .

— قېنى مىراب بېگى ، ئىلتىپات قىلسىلا .

كىشىلەر ، سۇپۇرگەئاخۇنغا ئەگىشىپ ئورنىدىن قوزغالدى ۋە تەسەۋۋۇرىدىنمۇ زىيادە بېزەلگەن مېھمانخانىغا كىرىپ ، پۇتلىرىنى قېقىشقا ئۈلگۈرمەيلا قىپقىزىل گىلەملىك سۇپىغا چىقىپ ، دۇئاغا قول كۆتۈردى .

پۇقرالار گىلەمگە ئەمەس ، بەلكى يۇزىگە ئاياغ باسقاندەك پۇچۇلىنىپ كېتىۋاتقان ئابلىزقارى ، سېيىت ھاجىدىن تەپ تارتمىسا

ئىدى ، ئۆزىنى چاغلىمايدىغان بۇ جۈندەكلەرنى يۈز مىڭنى تىللاپ ، كۆتىگە تېپىپ قوغلىۋەتكەن بولاتتى . مۇشۇ تاپتا ، يۇمشاق كۆرپىلەر ئۈستىگە چۈشكەن چاڭ - توزان خۇددى كۆز قارىچۇقىغا قونغاندەك ، كۆزىنى ئېچىشتۇرماقتا ئىدى .

ئابلىزقارى دۇئادىن قول چۈشۈرگەن سېيىت ھاجىنىڭ تۆۋەندىن ئورۇن ئالغانلىقىنى كۆرگەندە زادى چىداپ تۇرالمىدى . ئۇ سېيىت ھاجىلا ئەمەس ، ئۆزىنىڭمۇ ھاقارەتكە ئۇچراۋاتقانلىقىنى بىلدى - دە ، چاقچاقانلىق بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

— ھاجىم ، بۇ نېمە قىلغانلىرى ، ئۇلۇغنىڭ پەگاھتا ، ئاۋامنىڭ تۆردە ئولتۇرغىنى نەدە بار ؟ — دېدى .

سېيىت ھاجى ھېچ ئىش بولمىغاندەك كۈلۈمسىرەپ قويدى - دە :

— ھېچ ۋەقەسى يوق ، ھەممىمىز بىر دىنني قېرىنداش ، — دېدى .

— بۇ ... بۇ ... بۇنداق بولسا ...

سېيىت ھاجى تۆردە ئولتۇرۇپ ، بىر - بىرىگە كۆز بېقىشىپ پىچىرلىشىۋاتقان پۇقرالارغا قاراپ قويۇپ گېپىنى داۋام قىلدى :

— مەشھۇر ئۆلىما قازى نىيازنىڭ «شىفا» دېگەن كىتابىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز ساھابىلىرىگە : «مەنمۇ بىر بەندە ، يېمەك - ئىچمەكتە ، ئولتۇرۇپ - قوپۇشتا سىلەر بىلەن ئوخشايمەن» دېگەنلىكى قەيت قىلىنغان ، روسۇلىللا شۇنداق دېگەن ۋە شۇنداق قىلغان يەردە ، سىلى ، بىز يەنە قانداق قىلماقچىدۇق !

ئاغزىغا تەستەك تەگكەندەك زۇۋانى تۇتۇلغان ئابلىزقارى ئادەتتە ئالدىدىن توغرا ئۆتمەيدىغان پۇقرالار ئالدىدا شۇنچىلىك ئوسال ئەھۋالغا چۈشتى ، سىم بۇرۇتلىرى كامار ئىزدەۋاتقان چاشقاننىڭ بۇرۇتىدەك قىمىرلاپ ، قۇلاقلىرى خورازنىڭ تاجىسىدەك قىزىرىپ كەتتى . ئۇ نېمە دېيىشنى بىلمەي ، پەگاھتا تۇرۇپ ، بىر پەسكە گاڭگىرىدى - دە ، ئۆزىنى ئاران قولغا ئېلىپ : «ئېيتقانلىرى دۇرۇس ، دۇرۇس» دېگىنىچە سۇپىنىڭ لېۋىدە يىڭنە

ئۇستىگە ئولتۇرغاندەك ئولتۇردى .

سېيىت ھاجىنىڭ ئىشارىتى بىلەن تۆردىكىلەرگە داستىخان كەلتۈرۈلدى . دۇئادىن كېيىن سېيىت ھاجى مىراب بېگىگە قاراپ :

— ھەرقايسىلىرىنىڭ پايۇ قەدەملىرى ھۇزۇرىمىزغا يەتكىنى سەۋەبلىك بەكمۇ خۇشال بولدۇم ، بىلمىدىم ، قېرىنداشلىرىمىز پېقىرنى نېمە خىزمەتكە بۇيرۇيدىكىن ؟

ھېلىغىچە ئۆز تۇغقىنىنىڭ ھۇزۇرىدىكىدەك بەھۇزۇر ئولتۇرۇۋاتقان ھەممەت قاشقا تۆمۈرچىنىڭ تىزىنى بېسىپ قويغىنىغىمۇ پەرۋا قىلماي ، ئالدى بىلەن سۆز قىلدى . ئۇ سېيىت ھاجىغا چىن كۆڭلىدىن قايىل ئىدى . ئاجىزلارنى يۆلەپ ، ئادالەتنى ئەۋج ئالدۇرىدىغان بۇ ئاق كۆڭۈل ئۆلىماغا ساددا كۆڭلىنىڭ تۆرىدىكى ھۆرمەت تەختىدىن ئورۇن بەرگەنىدى . يەنە قېرىندىشى ئابدۇللانىڭ خۇددى قالماقدۆك ھاشىرىدىكىگە ئوخشاش ، ئۆزىنىڭ شەخسەن تىرىشچانلىقى بىلەن قويۇپ بېرىلىشىنى خالايتتى . شۇنىڭ بىلەن ئۇ سېيىت ھاجىنى ماختاپ ئۇچۇرىدىغان يېڭى بىر دەسمايىگە ئىگە بولاتتى .

ئۇ چورۇق تارتىۋالغان ئاياغلىرىنى ئازراق تۈزلەپ ، ئۈيۈشۈپ كەتكەن تىزىغا دوك ـ دوك ئۇرۇپ قويۇپ ، قوشنىلىرىغا گەپ قىلىۋاتقاندەك تەلەپپۇزدا دېدى :

— تۈنۈگۈن ھۆرمەتلىك قارىم كىچىككىنە ئاچچىقىنىڭ كەينىگە كىرىپ ئابدۇللائاخۇننى تۇتۇپ ئەكەلدى . بۇ ئىش بەلكىم ئۆزلىرىنىڭ سەمىگىمۇ يەتكەندۇ دەپ ئويلايمىز ، ئەمدى ... بۇ يېتىمنىڭ بىر پۈتى گۆرگە ساڭگىلاپ قالغان دادىسى ، ئىككى نارەسىدە بالىسى قانداقمۇ قىلار ، دەپ قالدۇق ... — دېدى .

— ئابلىزقارىم ئۆزلىرىنى يۇرتىمىزنىڭ قازىسى دەپ جاكارلىغىنى يادىمدا ، — دېدى پۇقرالارنىڭ دەۋتى بىلەن ھەممەت قاشقىنىڭ سۆزىنى تولۇقلىماقچى بولغان مىراب بېگى كەسكىن ئاھاڭدا ، — ھەرقايسىلىرىغا مالال كەلمىسە ، قىلغۇلۇقنى كىم قىلغانلىقىنى ئايرىپ بېرىشسىلە . «سەن تاز دېگۈچە ، مەن تاز

دەۋالاي» دېگەندەك، سەۋەنلىك بەگزادىدە تۇرۇپ، ئابدۇللائاخۇنغا ئازار بەرسەك ئانچە دۇرۇس بولماسمىكىن؟!
— شۇنداق ... شۇنداق ...
— مىراب بېگىم دۇرۇس دەيدۇ ...
ئولتۇرغانلار خامانغا چۈشكەن قۇشقاچتەك تەڭلا ئىغىز ئېچىپ، سۇپۇرگەئاخۇننىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلىگىلى تۇردى.
ئابلىزقارى ھېلى ئۇ ساغرىسىنى، ھېلى بۇ ساغرىسىنى مىدىرلىتاتتى، ئېگىكىنى تىرەپ تۇرغان قولىنى ھەدەپ ئالماشتۇراتتى. بىر سېيىت ھاجىغا، بىر تۆردىكىلەرگە قاراپ، ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن گەپنى يۇتۇۋېتەتتى.
سېيىت ھاجى ئابدۇللانىڭ قىسمىتى توغرىسىدىكى گەپنى ئاڭلاپلا خۇددى كۇتمىگەن بىر كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىپ قالغاندەك ئەندىكتى. چىرايىدىن كۇلكە ئۆچۈپ، جىددىي تۇس ئالدى. ئابلىزقارىنىڭ كىيىنىشىنى بىرقۇر تەكشۇرۇپ باقماقچى بولغاندەك، ئۇنىڭ بەستىگە باشتىن - ئاخىر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ، كۆزىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا قادالدى ۋە:
— ھە، مۇشۇنداق ئىش يۈز بەردىما تېخى؟ — دەپ سورىدى.
— يوقسۇ ... يوقسۇ ... ھېلىقى ... — ئۇ سېيىت ھاجىنىڭ ھېچنېمە ئۇقماس قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، ئۆزىدىن مۇنداق سوئال سوراۋاتقانلىقىنى زادىلا چۈشىنەلمىدى. ئۇ دۇدۇقلىغاچ، بۇ خۇپىسەنلىكنىڭ تەكتىدە ئۆزى بىلمەيدىغان مۇھىم بىر مەقسەت بولسا كېرەك، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى - دە، مۇقامىنى ئۆزگەرتىپ قويۇلغان سوئالغا نەق جاۋاب بەردى، — شۇنداق تەقسىر، شۇنداق.
سېيىت ھاجى «ھىم» دەپ قويۇپ، بىر چوڭ تىن ئېلىۋالدى، بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ سورىدى:
— ئابدۇللائاخۇن ھازىر قەيەردىكىن، ئۇ رىيازەت چېكىپ قالمىغاندۇ؟
— يوقسۇ ... يوقسۇ ...

www.uyghurkitap.com

سېيىت ھاجىنىڭ تۇتقۇنىنىڭ ئۇبدانلا ئەدەپلەنگەنلىكىنى بىلىپ تــۇرۇپ ، يەنە رىيازەت چەككەن ـ چەكمىگەنلىكىنى سورىغىنىغا قــاراپ ، ئــابلــىــزقــارى خــېلى سەگەكلىشىپ قالدى . بۇ ئەزىز مېھمىنىنىڭ ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە ئەقىللىق ، چوڭقۇر پىكىرلىك ئىكەنلىكىگە يەنە بىر قېتىم قول قويدى . ئەسلىدە ئۇ بەگزادىسىگە ئۇۋال قىلىنغانلىقىنى ئېيتىپ ، ئابدۇللانى يەتكۈچە قارىلاپ ، ئۆز گېپىنى يورغىلاتماقچى ، پۇقرالار ئالدىدا بەگلىك ھەيۋىسىنى تازا بىر كۆرستىپ قويماقچى بولۇۋىدى ، ئەمدى بۇ نىيىتىدىنمۇ يېنىپ قالدى . مېھمىنىنىڭ كۆزىگە قاراپ يول تۇتۇشىنىڭ ئۆزىگە زىيان ئەكەلمەيدىغانلىقىنى بىلدى .

— توۋا ··· توۋا ، — دېدى سېيىت ھاجى پەگاھتا قولىنى كەينىگە تۇتۇپ مېڭىپ يۈرۈپ ، — دۇنيادا مۇشۇنداق ئىشلارمۇ بار ئىكەن ، قاراپ تۇرۇپ بىر مۇسۇلماننى قۇشنى قەپەسكە ، ھايۋاننى ئېغىلغا بەند قىلغاندەك بەند قىلغانمۇ بارمۇ ؟

تۆردە ئولتۇرغانلار سېيىت ھاجىنىڭ ئۆزلىرى ئۈچۈن گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، بىر ـ بىرى بىلەن كۆز بېقىشىۋالدى . پۇت ـ قوللىرىنى ئىختىيارىغا قويۇۋېتىپ ، «مەن نېمىدېگەنىدىم» دېــگەندەك مەغرۇر نەزەردە ھەممەيلەنگە بىرمۇبىر قاراپ چىققان ھــەمــمــت قــاشقا قوللىرىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرۇپ ، سېيىت ھاجىنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلىدى :

— شــۇنــى دېمەمدىغان ، بىر بەندىنى قۇربانلىق قىلىدىغان قوينىڭ پۇتىنى چۇشىگەندەك چۇشەپ ، ئېشەك سولاپ قويغاندەك سولاپ قويسا ، ئاللا كۆتۈرمەيدۇ ـ دە !

سۈپــۈرگــەئــاخــۇن كــۆپ گەپ قىلمىدى . پەقەت ئارىلىقتا جىمجىتلىق چۈشكەندىلا :

— ھــاجــىــنىڭ مەرھەمىتى بىلەن قېرىندىشىمىزنى بىللە ئەكېتىشكە مۇمكىن بولارمىكىن ؟ — دېدى .

ھــەرە چېقىۋالغاندەك تولغىنىپ كەتكەن ئابلىزقارى مىراب بېگىگە نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ تەمشىلىۋىدى ، سېيىت ھاجىنىڭ

كۆزى بىلەن بىلدۈرگەن تەقىبىگە دۇچ كەلدى .
— قارىم ، — دېدى سېيىت ھاجى ئابلىزقارىنى ئىشارەت بىلەن ئۆزىگە قارىتىپ ، — يۇرت - جامائەتنىڭ دەۋا - دەستۇرلىرىنى كىم سورايدۇ ؟
ئۇ قان تەپچىپ تۇرغان بارماقلىرى بىلەن ساقىلىنى سىلىغاچ ، بېشىنى قىيسايتقىنىچە ئابلىزقارىغا تىكىلدى . كۈلۈمسىرەپ قارىدى .
— يۇرت قازىسى ··· يۇرت قازىسى سورايدۇ !
— يۇرت قازىسى كىم ؟
— ئەلۋەتتە ئۆزلىرى ، ئەلۋەتتە ئۆزلىرى ···
— ئەھۋال ئۇشبۇ تەرىقىدە ئىكەن ، بۇ دەۋاغا پېقىر ھۆكۈم قىلسا بولارمۇ ؟
— ئەلۋەتتە بولىدۇ ، ئەلۋەتتە بولىدۇ .
سېيىت ھاجى ئىمتاسلىققا چۆمگەن مېھمانخانىدا سەللىسىنى تۈزلەپ كىيىپ ، تونىنىڭ ياقىسىنى تەمكىن ھەرىكەت بىلەن تۈزەشتۈردى - دە ، يېنىك قەدەم تاشلاپ تۆرگە ئۆتۈپ ، مىراب بېگى بىلەن ھىمىت قاشقىنىڭ ئارىسىدىن ئورۇن ئالدى ، دۇئا قىلغاندىن كېيىن گېلىنى ياساپ ، تەنتەنىلىك سۈرئەتتە جاكارلىدى :
— مۆمىن مۇسۇلمان سەپەرئاخۇن چاققان ئوغلى ئابدۇللائاخۇن بىگۇناھ بولغانلىقى سەۋەبلىك ئۆز ئەركىگە قايتۇرۇلىدۇ . ئۇنىڭغا ئازار بەرگەن بەندە بىر ياۋاش مۇسۇلماننى ئەركىدىن مەھرۇم قىلغىنىغا چىن كۆڭلىدىن پۇشايمان يەپ ، خۇدا ئالدىدا تووۋا قىلغاي ، ئامىن !
قارىنىڭ قازى بولغاندىن بېرىقى تۇنجى ھۆكۈمى ھەممەيلەنگە يېقىپ كەتتى . ئۇتۇقلۇق دەۋادىن خۇرسەن بولۇپ ، قېرىندىشىنى سېغىنغان كۆزلىرى ئىشىككە تىكىلدى .
— ھەرقايسىلىرىغا خوپ چۈشسە ، — دېدى سېيىت ھاجى پۇقرالارنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشەنگەندەك ، — ئابدۇللائاخۇن ناھەق بەند قىلىنغانلىقى ۋەجىدىن پەرھىز نامىزىنى

قازا قىلدى . بۇ قازانىڭ قەررزى ئەلۋەتتە پېقىرنىڭ بويىندا . يۇرت قازىسى بولۇپ تۇرۇقلۇق ، تۇنۇگۇنكى بۇ كېلىشىمەسلىكتىن بىخەۋەر قاپتىمەن . بولمىسا ، ئابدۇللائاخۇن بۇنداق سورۇقچىلىقنىمۇ تارتماس ھەم نامىزىمۇ قازا بولماس ئىدى . ھېلىمۇ ھەم خۇداغا شۈكۈر ، بۇ ئىش ھەرقايسىلىرىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى بىلەن سەممىزگە يەتكەچ ، ئۇلۇغ ئىگەم بىزنى ئارتۇقچە سەۋەنلىكتىن ساقلاپ قالدى . مۇبادا قازا ئادا قىلىنمىسا ، قادىر ئاللا ئالدىدا ھەممىمىز پاسىق گۇناھكار بولىمىز . مۇنداق بولسۇن ، ھەرقايسىلىرى خاتىرجەم قايتىپ تۇرۇشسىلا ، ئابدۇللائاخۇن ناماز ئەسرىنى بىز بىلەن بىللە ئوقۇسۇن ، نامازدىن كېيىن توۋا - ئىستىغپار قىلىپ ، ئۆزرىمىزنى بىلدۈرەيلۇق ، ھۆرمەتلىك ئىنىمىزنى ئۆزىمىز يولغا سېلىپ قويايلۇق .

بەزىلەرنىڭ يۈركى سېيىت ھاجىنىڭ تاتلىق سۆزى بىلەن خۇددى قىزىق چايغا سېلىنغان قەنتتەك ئېرىپ كەتتى . ئابدۇللانى پاتراق يولغا سېلىپ قويۇشنى ئۆتۈنگەندىن كېيىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى .

سېيىت ھاجى ھەممەيلەنگە ئامانلىق - ئاسايىشلىق تىلەپ دۇئا بەردى - دە ، ئۇلارنى ئۇزىتىپ دەرۋازا ئالدىغىچە چىقتى .

10 . بازار بېگى — نادىرخان

خاتىپ ھۇجرىسىدا پىچىۋېتىلگەن بۇقىدەك ھۆركىرىمەكتە ئىدى . ئۇنىڭ يەل توشقۇزۇلغان تۇلۇمغا ئوخشاپ كېتىدىغان تېنى كېرىلىك ھارارىتىدە قىينىلىۋاتقان بىتابىنىڭكىدەك لاغىلداپ تىترەيتتى . گۇرەن تومۇرلىرى كەكە سېپىدەك بۆرتۈپ چىققان ، يۈزىدىكى ھېلىقى ھۈررەك چېقىلىپ تۇرغان يوز مۇسكۇللىرى بىلەن كىرىشىپ كەتكەنىدى . خەنجىرىنىڭ مۈڭگۈز سېپىنى شۇنچىلىك قاتتىق سىققانىدىكى ، توم - توم بارماقلىرى خۇددى بەش

تال قىزىلمۇچتەك قىزارغان، پۈلتىيىپ چىققان كۆزلىرى نېمە قىلارىنى بىلمەي، بىلىدىغانلىكى تاتلىق سۆزلىرى بىلەن يالۋۇرۇۋاتقان دادىسىغا قادالغانىدى.

— سەۋر قىل، سەۋر قىل دەيدىلا، قانداقمۇ سەۋر قىلىمەن؟ ئىككىڭلار بېشىڭلىنى بىر يەرگە قىلىۋېلىپ كۇسۇرلاشقىنىڭلار كۇسۇرلاشقان، قەستىڭلار مەندىمىديا؟ بولدى، مېنى قويۇۋەتسىلە، ئابدۇللا دېگەن بىرنېمىنىڭ تېرىسىنى تەتۈر سويۇۋېتىمەن، بېشىمنى ئېلىپ يۇرتتىن چىقىپ كېتىمەن، ئەمدى بۇ ئۆيدە تۇرغۇچىلىكىم قالمىدى. ئورنۇمغا سىيىت ھاجىنى بالا قىلىۋالارلا!

— ھوي ئوغلۇم، خۇش بولۇپ كېتەي، ئاغزىڭنى يىغىشتۇر، ھاجىم ئاڭلاپ قالسا، سەت ئەمەسمۇ؟

ئەسلىدە، تۈنۈگۈن ئابدۇللانى ئاتىنىڭ ئالدىغا سېلىپ كېلىپ بىرھازا دۇمبالىغاندىن كېيىن، ھېرىپ كەتكەن بەگزادىنىڭ نەشە خۇمارى قوزغالغانىدى. ئۇ قامچىسىنى تاشلىماي تۇرۇپ «رەھمەت!» دەپ ۋارقىرىدىيۇ، دادىسى بىلەن تۇزگەن ئاغزاكى كېلىشىمى يادىغا يېتىپ، «لەببەي بېگىم!» دەپ قول باغلاپ تۇرغان رەھمەتنى يەنە قايتۇرۇۋەتتى.

بۇ قەسىرگە جايلاشقاندىن كېيىنكى ئۈچىنچى كۈنى بولسا كېرەك، پاراڭ ئارىلىقىدا سىيىت ھاجى بىردىنلا سەگەكلەشتى ـ دە، بۇرۇن تۆشۈكىنى كېڭەيتىپ چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ، نېمىنىدۇر پۇرىغاندىن كېيىن ئابلىزقارىدىن:

— بۇ، نېمىنىڭ پۇرىقى، تەقسىر، ئەجەب ياتلا پۇراقمۇ؟ — دەپ سورىدى ئەجەبلەنگەن ھالدا.

— ھى ... ھى ... — دېدى ئابلىزقارى ھېچقانداق يات پۇراقنى سەزمىگەندەك، — مالايلارغا ئەخلەتلەرنى كۆيدۇرۇۋېتىڭلار دېۋىدىم، ئېھتىمال قۇيقا پۇرىقىدۇر يا بولمىسا كۆيگەن توخۇ يوقىنىڭ ھىدىدۇر.

بۇ گەپكە سىيىت ھاجى ئانچە ئىشىنىپ كەتمىدىمۇ، مەنىلىك

كۆلۈپ قويدى .

ئابلىزقارى بىر ئىشنى باھانە قىلىپ ، سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىدىن يېنىپ چىقىپ ، ئۇدۇل ئوغلىنىڭ ھۇجرىسىغا كىردى . خاتىپ ھۇجرىدا يەنە بىر ھەقەمسايىسى بىلەن تەكىيىگە يۆلەنگىنىچە تازا مەززە قىلىشىۋاتقانىكەن .

ئابلىزقارى ئوغلىنى نەشە چەكمەسلىككە كۆندۈرمەكچى بولدىيۇ ، لېكىن گېپىنى زادىلا ئۆتكۈزەلمىدى . ئاخىرىدا كونا چارىسىنى ئىشقا سېلىپ ئازراق چىقىم تارتتى ـ دە ، خاتىپنى نەشىنى ھۇجرىسىدا ئەمەس ، بەلكى خالىي بىر جايدا چېكىشكە ئاران ماقۇل كەلتۈردى . شۇنىڭدىن باشلاپ خاتىپ خۇمارى تۇتقاندا ياكى بازاردىكى نادىرخانىنىڭكىگە كېتەتتى ، ياكى باغنىڭ ئىچكىرىسىدىكى لەمپە ئاستىغا باراتتى .

تۈنۈگۈن ئۇ يەنە بازار بېگى نادىرخان بايۋەچچىنىڭ ھوزۇرىغا كەلگەن ۋە سەيخانە مەجلىسى قۇرۇپ ، تاڭ ئاتقۇزغان ، قەسىرگە قايتىپ كېلىپلا ئانىسىدىن ئابدۇللانىڭ قويۇۋېتىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ، دادىسى بىلەن ھېساب ـ كىتاب قىلىشنى باشلىۋەتكەنىدى .

ئابلىزقارى ئىشىككە قاراپ بەئەينى ئولجىغا ئېتىلغان قاپلاندەك تاشلانغان ئوغلىنى قۇچاقلاپلا تۇتۇۋېلىپ :

— جېنىم ئوغلۇم ، سەۋر قىل ، «سەۋر قىلساڭ ، غورىدىن ھالۋا پۈتەر» دەپتىكەن ، ھازىرچە بۇ دەردنى ئىچىمىزگە يۇتماقتىن ئۆزگە ئامال يوق ، — دەپ يالۋۇرغىلى تۇردى .

دادىسىنىڭ كۆزلىرى نەملىنىشىۋاتقانلىقىنى ، قىياپىتىنىڭ بەكلا بىچارىلىشىپ كەتكىنىنى كۆرگەن خاتىپ سەل ـ پەل يۇمشىغاندەك بولدى ـ دە :

— دادا ، ئويلاپ باقسىلا ، نېمە ئىشلار بولۇۋاتىدۇ بۇ جاھاندا ؟ پۇقرالار ئىنتائەتتىن باش تارتسا ، خوجايىنىنى لايغا مىلەپ بوزەك قىلىشقۇچە بېرىپ يەتسە ، سېيىت ھاجى ئاش ـ تۇزىمىزنى يەپ تۇرۇپ ، يەنىلا ئاشۇلارنىڭ كەتمىنىنى چاپسا ... — دېدى .

— ئوغلۇم ، بۇنى بىر دېمەي قوي ، — دېدى ئابلىزقارى

ئــوغلىنى ئاچچىقى يېنىپ قالدى دەپ ئويلاپ ، — پۇقرا دېگەن ئــەبــگــارلار مــۇشۇ كــۆنلەردە راستتىنلا هەددىدىن ئېشىۋاتىدۇ ، لېكىنزە ، ئۇلار چۆچۈرنى خام ساناشمىسۇن !

ئـۇ پـۇقــرالارنــى يــۇزمۇيۇز تۇرۇپ تىللاۋاتقاندەك بىرهازا قــايــنــىــدى ، ئـۇلارنــىــڭ مــېــهــمــانــخــانىدا ئەيمەنمەي كېرىلىپ ئولتۇرۇشقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى .

كىم بىلسۇن ، خاتىپ دادىسىنىڭ ئاھ ئۇرۇپ تۇرۇپ سۆزلەپ بــەرگــەنــلىرىنى ئاڭلاپ ، يەنە چىچاڭشىشقا باشلىدى ، ئۇ ئەمدىلا غىلاپقا كىرگەن خەنجىرىنى يەنە سۇغۇردى .

— دادا ، مېنى قويۇۋەتسىلە ، مەن بۇ جۆندەكلەرنىڭ بۇنداق ئۇشــشــۇقــلــۇقــىغا چىداپ تۇرالمايمەن ، يا ئابدۇللانى بوغۇزلاپ مېڭىسىدە ئۆتۈكۈمنى ياغلايمەن ، يا سېيىت هاجىنى كەلگەن يېرىگە قوغلىۋېتىمەن !

ئــابــلــىزقارى ئاللىقاچان ئەيۋەشكە كەلگەن ئوغلىنى ئىككى ئــېــغــىــز هەسرەت چېكىش بىلەن قايتا قوزغىتىپ قويغانلىقىنى بىردىنلا پەملەپ ، چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلدى . ئوغلىنىڭ مۇشۇ ئاچچىقىدا بىرەر پالاكەت تېرىپ قويۇشىغا كۆزى يەتتى .

— ئــاچچىقىڭغا هاي بەر ، بالام ، — دېدى ئۇ تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىپ ، — بىز تاش سانىغىنىمىز بىلەن سېيىت هاجىم قۇم سانايدۇ ، ئۇ بىزگە يامانلىق كۆزلىمەيدۇ ، قاغا قاغىنىڭ كۆزىنى چوقۇغان نەدە بار ؟

— دادا ، سىلىزە بۇ يۇرتتىن چىقىپ باقمىغان ئادەم ، بۇنداق ئادەملەر بەك قۇۋ كېلىدۇ ، ئولتۇرغىلى سۇپا بەرسەك ، كېيىن هــۆجــجــەت چــىــقــارمــايــدۇ دېگىلى بولمايدۇ . مۇبادا سىلى يۈز كېلەلمىسىلە ماڭىلا قويۇپ بەرسىلە ، ئۇنى ئۆزۈم هەيدىۋېتىمەن . ئىككى قوچقارنىڭ بېشى بەرىبىر بىر قازانغا سىغمايدۇ !

ئــوغــلــىــنىڭ يەنە تۇتقاقلىق كېسىلى قوزغالغان كىشىدەك جــالاقــلاپ تــىــتــرەشــكــە بــاشــلىغىنىنى كۆرگەن ئابلىزقارى بۇ ئالامەتلەرنىڭ نېمىگە ئاپىرىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلگەچ ، قايسىبىر

www.uyghurkitap.com

مانجۇ ئەمەلدارى ھەدىيە قىلغان كەشتىلىك تاۋار ھەممىنىنى شاراقلىتىپ قويۇپ ، نەسىھەتنى داۋاملاشتۇردى .

— ئوغلۇم ، سەنمۇ ئاڭلىغانسەن ، ھۆكۈمەت پات يېقىندا يىقىلغۇدەك ، شۇنداق ئەھۋال سادىر بولسا ، يۆلەنگەن تېغىمىزدىن ئايرىلىپ قالىمىز . شۇڭا ، ھازىردىن باشلاپ سېيىت ھاجىمنىڭ پېشىنى تۇتمىساق بولمايدۇ . قەسەمبىللا ئۇنىڭدىن بىزگە يامانلىق كەلمەيدۇ ، تۇۋرۇكسىز لاپاس ئۆرە تۇرمىغىنىدەك ، بىزمۇ تايانچىسىز ئۆرە تۇرالمايمىز بالام …

بۇ گەپلەرنىڭ بىر ئېغىزىمۇ خاتىپنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى . ئۇنىڭ كۆزى ھەميانغىلا تىكىلگەنىدى . ئۇ :

— مېنىڭ كىمنىڭ يىقىلىپ ، كىمنىڭ تىرىلىشى بىلەن كارىم يوق ، قېنى ، پۇللىرىنى چىقارسىلىچۇ ، ماڭا بىر دەملىك بولسىمۇ كۆڭۈل خۇشلۇقى ئەۋزەل ، — دېدى ۋە دادىسىنىڭ يېشىشىگىمۇ تاقەت قىلالماي ، ھەميانىنى تارتىپلا يۇلۇۋالدى .

— بۇ … بۇ … بۇ …

ئابلىزقارىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ ، قوللىرى ھاۋادا ئېسىلىپلا قالدى . ئۇ لىق تەڭگە قاچىلانغان ھەميان ئەمەس ، بەلكى يۈرىكى سۇغۇرۇۋېلىنغاندەك ھېس قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن بۇ بالايىئاپەتتىن قۇتۇلدۇرغان خۇداغا ئىچىدە شۈكۈرلەر ئېيتتى .

ئات باقار بىر نەرە بىلەن تۈكلىرى پارقىراپ تۇرغان قاراشەھەر ئارغىمىقىنى تەييار قىلدى . بىر ھەميان پۇل بىلەن يۈرىكىگە يۈرەك قېتىلغاندەك جانلىنىپ كەتكەن خاتىپ بەگزادە سېيىت ھاجى تۇرىدىغان مېھمانخانا تەرەپكە ھومىيىپ قاراپ قويدى ـ دە ، ئۈزەڭگىگە پۇتىنى ئېلىپ ، چاپچىپ تۇرغان ئاتقا قامچا ئۇردى . قەسىر دەرۋازىسىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىققان ئات ئاسمان ـ پەلەك بوغۇناق ئۆرلىتىپ ، بازار يولىغا قاراپ راۋان بولدى .

ئابلىزقارىنىڭ ئاتا جەمەت پۇشتىنىڭ بۇ قەسىرىنى ئاۋات بازارغا ئەمەس ، بەلكى بازارغا ئىككى پوتەي كېلىدىغان يەرگە بىنا

قىلغانلىقى ھېچكىمنىڭ ئەقلىگە سىغمايتتى. ئەمەل ۋە مال ـ دۇنيا يېقىندىن ئالغاندىمۇ، ئۇ قەسىر ئىمارىتىگە بازارنىڭ قاق ئوتتۇرىسىنى ئىگىلىيەلىشى مۇمكىن ئىدى. بازارنى ھازىرقى قەسىر ئەتراپىغا يۆتكەپ كېلىشىمۇ ھەم قولىدىن كېلەتتى. بەزىلەر ئابلىزقارىنىڭ بوۋىسىنىڭ باشقىلارنىڭ بۇ توغرىدىكى مەسلىھەتىگە قارىتا قىسقىلا قىلىپ «پۇل بولسا، جاڭگالدا شورپا» دەپ جاۋاب بېرىپتىكەن، دېيىشىدۇ. «ئورتاقچىلىرىم نازارىتىمنىڭ تېشىدا قالمىغىنى ياخشى» دەپتىكەن، دېگەن گەپمۇ بار.

ئىشقىلىپ، ئۆز تۇرالغۇسىنى ئۆزىگە تەئەللۇق تېرىلغۇ ئەتراپىغا قۇرۇش، يەر دېسە جان بېرىدىغان يەر ئىگىسىنىڭ ئەقلىگە سىغىدۇ. چۈنكى، قەسىردىن تارتىپ تاكى يۇرت بازىرىغىچە بولغان تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئابلىزقارىغا قاراشلىق، بۇ يەرلەردە ئورتاقچىلىق قىلىپ، جېنىنى جان ئېتىدىغان پۇقرالارمۇ ئابلىزقارىغا قاراشلىق. ئۇنىڭ بازار ئىچىدىمۇ ۋاكالەتخانىلىرى، سودا دۇكانلىرى يوق ئەمەس، بازاردىن تېگىدىغان نەپمۇ ئوخشاشلا چۆنتىكىگە كىرىۋېرىدۇ. ئۆزىنى بۇ يۇرتنىڭ ئالاھىدە خوجايىنى دەپ قارايدىغان خاتىپمۇ ھەممىنى بىلىدۇ. ئۇ ئادەتتە ئېلىپنى چوماق دېيەلمىگىنى بىلەن، خوجايىنلىقىنىڭ پەيزىنى سۈرۈشكە ئۇستا. ئادەتتە كوچىغا چىقتىمۇ، ئاتنى بەيگىگە چاپتۇرغاندەك چاپتۇرىدۇ. قامچىسى قولىدا توختىماي ئوينايدۇ. ئۇ، كۆتەكتەك مەزمۇت ۋە سالاپەتلىك يىگىتلىرى ئارىسىدا ئۆزىنى زىيارەتكە كېتىپ بارغان پادىشاھتەك ياكى شەھەر ئالغىلى كېتىپ بارغان سەرداردەك كاتتا چاغلايدۇ. ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى نەرسىنى ئادەم ياكى ھايۋان دەپ ئايرىپ ئولتۇرماي چەيلەشتىنمۇ يانمايدۇ. كوچىدا بوغۇناق كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرگەنلا كىشى خاتىپنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى پەملەيدۇ ـ دە، ئۆزىنى چەتكە ئالىدۇ. دائىم كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان بەختسىزلىكلەر سەۋەبىدىن يۇرەكئالدى بولۇپ كەتكەن ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى كوچا بويىدا ئويناشتىن چەكلىشىدۇ.

خاتىپ ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرى ئۇۋ قورشىغاندەك «هايت ـ هۇيت» قىلىشىپ، توغرىقېغىل يولىدىن چىقىپ كېلىشتى ـ دە، كۆپۈك پۇركۈپ چىپىپ ۋاتقان ئاتلىرىنىڭ بېشىنى بازارنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىگە بۇراشتى.

يازنىڭ مەمۇرچىلىق بولىدىغان پەسلى بولۇشىغا قارىماي، تاۋاپچىسىز مازاردەك چۆلدەرەپ قالغان بازار زاتىل كېسىلىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئازابى تۈپەيلى يىقىلىپ، بېشىنى پاختىلىق قۇملۇققىغا، ئايىغىنى چىغلىقئېرىق مەھەللىسىدىكى سازلىققا قويۇپ سوزايلىنىپ ياتقان گىگانت يىتىمچىغا ئوخشايتتى. بۇ يىتىمچىنىڭ چۇۋۇلغان پوتىسىدەك سوزۇلۇپ تۇرغان مەخمەل ئۆستەڭدە ئېقىۋاتقان ئازراق دوغ سۇ ئاچ كۆز قۇملارنىڭ سۇمۇرۇپ كېتىشىدىن ياكى رەھىمسىز قۇياشنىڭ پارلاندۇرۇۋېتىشىدىن قۇتۇلماقچى بولغاندەك، شىمال تەرەپكە جۆنىشەتتى.

ئۆستەڭدىكى چوڭ تاختا كۆۋرۈك ئەتراپىغا بالىخانىلىق ۋە بالىخانىسىز ئاشپۇزۇللار جايلاشقان. ئۆز ۋاقتىدا ئىشىكىنىڭ ئالدىغا چىقىۋېلىپ چىرايلىق قوشاقلار بىلەن خېرىدار چاقىرىدىغان ئاشپەز خوجايىنلارنىڭ ياڭراق، كۈلكە جاراڭلاپ تۇرىدىغان ئاۋازى قەيەرگىدۇر يوقالغانىدى. خېرىدارلارنىڭ چۇقان ـ سۈرەنلىرىمۇ ئاڭلانمايتتى. ياغ تەپچىپ تۇرىدىغان گۆش گىردىلەر، گىردىلەر تىزىلىدىغان پەشخۇنلار ئەمدىلىكتە قاغجىراپ ياتاتتى. پەقەت دەسمايىسىدىن ئايرىلمايدىغانلارنىڭلا مورىسىدىن ئۆرلەۋاتقان ئاق ئىس ئۇدۇل ئاسمانغا ئۆرلەپ، ئۆزىنى يىراق يۇرتلارغىچە بېرىپ كۆز ـ كۆز قىلماقچىدەك، بۇلۇتلارغا قوشۇلاتتى. بىكارچىلىق دەستىدىن زېرىكىپ يىغى ئەرمەك ئىزدەيدىغان، چاي ئوتلىغاچ تاۋكا تۈزۈپ ئوشۇق ئاتىدىغان بىكارچى بايۋەچچىلەرلا بۇنداق ئاشپۇزۇللارغا كىرىپ ـ چىقىشاتتى.

تاختا كۆۋرۈكىنىڭ 30 قەدەم نېرىسىدىن باشلىنىدىغان دۇكانلار قاتارى تاكى كونا جۇۋا دەپ ئاتىلىدىغان توپىلىق مەيدانغىچە سوزۇلاتتى. ئەمدىلىكتە، بۇ دوكانلارنىڭ كۆپىنچىسىدە تىجارەت

توختىتىلغان ، كۆز چېقىپ تۇرىدىغان ھىندى ، پەرەڭ گەزلىمىلىرى كۆرۈنىدىغان كۆزنەك ھازىر تۆت قول قېلىنلىقتىكى تاختايلار بىلەن توسۇۋېتىلگەنىدى . دۇكانلارنىڭ ئالدىغا خېرىدارلار ئەمەس ، بەلكى دان تاتىلاپ يۈرگەن توخۇلار ۋە قورساقلىرىنى يەرگىچە ساڭگىلىتىپ ، بىر پارچە سۆڭەكنىڭ ئىشقىدا ساراڭ بولغان لالما قانجۇقلار كۆرۈنەتتى . يۇقىرالارغا كۈندە لازىم بولۇپ تۇرىدىغان لاۋازىمەتلىكلەرنىڭ تىجارىتى يۇرت بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان سودىگەرلەرنىڭ ۋە بىرقانچە ئافغان ، ھىندىلارنىڭ دۇكىنىدىلا يۈرۈشەتتى .

ئىككى تەرىپىگە ئۆگزىلىرى تۇتىشىپ كەتكەن چوڭ ـ كىچىك دۇكانلار جايلاشقان تار يولنىڭ بىر بېشىدا كونا جۇۋا مەيدانى سوزۇلۇپ ياتاتتى . نامى ئانچە چىرايلىق ئاڭلانمىغىنى بىلەن ، چىرىيە بازىرىنىڭ كۆزى ھېسابلىنىدىغان بۇ توپىلىق مەيدان تىجارەتچىلەرنىڭمۇ ، خېرىدارلارنىڭمۇ ، زېرىككەنلەرنىڭمۇ ، تېرىككەنلەرنىڭمۇ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىدىغان جاي ئىدى . يىل ئوبدان كەلگەندە ، دائىرىسى ئۈچ ـ تۆت مو كېلىدىغان مەيداننىڭ توپا يولى تەرىپىدە ئاشلىق بازىرى قىزىپ كېتەتتى . تاغ يولىغا تۇتىشىدىغان يېرىگە مال بازىرى جايلاشقان ، يەنە بىر تەرىپىدە بولسا ، گۈلە ـ قاق ، تۇز بازىرى بولاتتى ، ئۇنىڭ يېنىدىرەك كەپتەرۋازلار ئېلىم ـ بېرىم ئىشلىرىنى بېجىرىشەتتى . مەيداننىڭ يەنە بىر يېرىگە تەلپەكسازلارنىڭ ، دوپپا ـ تۇماقچىلارنىڭ جاھازلىرى جايلاشقان ، بۇ سودا ـ سېتىق مەركىزى ھېيت ـ ئايەملەردە يەنە باشقىچە تۈس ئالاتتى . مەيداننىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ئېگىز ئۆگزىلەرنىڭ بىرىگە ناغرا ـ سۇنايچىلار جايلىشاتتى ـ دە ، ئەتىگەندىن باشلاپلا مۇقام پەدىلىرىنى چاڭ كەلتۈرۈۋېتەتتى . ھېيتلىق كىيىملىرىنى كىيىپ ياسىنىشقان قىز ـ چوكانلار مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورنىتىلغان ئېگىز چاقپەلەكنىڭ ئارغامچىلىرىغا ئېسىلاتتى ـ دە ، زەبەردەس يىگىتلەرنىڭ تىرەجەپ تۇرۇپ پىرقىرىتىشى بىلەن كۆككە ئۆرلەيتتى . تال ـ تال قىلىپ

ئۆرۈلگەن چاچلىرىنى ۋە رەڭمۇرەڭ كۆڭلەك، ياغلىقلىرىنى يەلپۈلدىتىپ، ئاسماننىڭ قەھرىدە ئۇچۇۋاتقان قىزلارنىڭ ئەندىشىلىك قىيقاس ـ سۈرەنلىرى چاقپەلەك چۆرگىلىگۈچى يىگىتلەرنىڭ ھە ـ ھۇلىرى بىلەن قوشۇلۇپ خۇشاللىق تاشقىنىدەك گۈرۈلدەيتتى. چاقپەلەكنىڭ يېنىغا ئورنىتىلغان چوڭ كاجۇۋىلاردا پىرقىراۋاتقان باللار بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر تۆۋەنلەپ، قارلىغاچتەك پەرۋاز قىلىشاتتى.

بۇ يۇرتتا ئانچە ـ مۇنچە پەيدا بولۇپ قالىدىغان سېھىرگەر، دارۋازلارمۇ مۇشۇ مەيداندا ئۆز ماھارەتلىرىنى نامايان قىلاتتى. پەقەت يۇرتتا ئەمىنلىك ۋە پۇقرا توقلا بولىدىكەن، كونا جۇۋا مەيدانى پورۇقلاپ قايناۋاتقان ھاياتلىق قازىنىدەك، بىردەممۇ تىنچىمايتتى.

بىراق، بۇ كۈنلەردە يېقىن ـ يىراقتا نامى بار بۇ مەيدان بەئەينى خادىسىز گۆرىستانلىقتەك، قەبرىسىز مازاردەك خارابىلىشىپ كەتكەنىدى. ئۆتكەن يىلقى دەھشەتلىك ئاغرىق ـ سىلاق بىلەن تەڭلا باشلانغان ماتەم قايناۋاتقان قازانغا سوغۇق سۇ قۇيغاندەكلا، بۇ مەيداندىن كۈلكە ۋە ھايات ئالامەتلىرىنى يوقاتتى، ئاغرىق ـ سىلاق بىلەن پۈكلەنگەن گەۋدىسىنى تۆپىلەپ ئاچلىق تېغى يانجىۋەتكەن قىسمەن پۇقرالارنى قورساق ۋە جان ھەلەكچىلىكىدىن ئۆزگە قىزىقىشتىن مەھرۇم قىلغانىدى. مەيداننىڭ ئەتراپىدىكى سۈزۈك سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان چوڭقۇر ئېرىقلارمۇ ھازىر بوران ئۇچۇرۇپ كەلگەن قۇملار بىلەن تىندۇرۇلغان، يېرىم قاقشال بولۇپ قالغان سەگىتىرەكلەرنىڭ يىلتىزى ئۇزۇن يىللىق مۇمىيانىڭ بىلەكلىرىدەك ئۇچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ناغرا ـ سۇناي چالىدىغان ئۆگزىنىڭ يېنىدىكى ئېگىز چېقىر ئۈجمىنىڭ بۆرتۈپ چىققان يىلتىزلىرى نامسىز يولۇچىنىڭ قۇملۇقتا قالغان سۆڭەكلىرىدەك ئاقارغان، ئۇنىڭ ئەتراپىدا جاراڭلىق، شوخ مۇقام پەدىلىرى ئەمەس، بەلكى قاغىلارنىڭ قاقىلداشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

مەيداندىن قاپاق ۋە چۆگۈنلىرى بىلەن مەخمەل ئۆستىڭدىن

سۇ ئەكېلىۋاتقانلار ۋە ئېشەكلىرىگە سوغۇق قۇدۇق سۇلىرى قاچىلانغان يوغان سوغىلارنى ئارتىپ ، سۇ سېتىپ يۈرگەنلەر ئۆتۈپ قالمىسا ، جان ھەلەكچىلىكىدىن ئۆزگە زۆرۈرىيەت بىلەن ھېچكىم بۇ يەرگە يولىمايتتى . قوقاستەك ئېقىپ ، توزۇپ تۇرىدىغان بىر غېرىچ قېلىنلىقتىكى قۇم مەيدان يۈزىنى بەئەينى باياۋانغا ئوخشىتىپ تۇراتتى . بىر چاغلاردا سەبىي قىزلارنى پىرقىرىتىپ ، ئۇلارنىڭ ھېيتلىق ھاياتىغا خۇشاللىق بەخش ئەتكەن چاقپەلەك مومىسى بىر چەتتە پاچاقلىنىپ ياتاتتى . ھېيتلىق ئالغان باللارنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازىدەك زىل كۈلكە ـ چۇقانلىرى قەيەرلەرگىدۇر سىڭىپ كەتكەن . يۈزگە پالتا سالغاندەك تىلىم ـ تىلىم يېرىلىپ كەتكەن كاجۇۋا ئۆز مېھمانلىرىنىڭ كۈلكىسىنى سېغىنغاندەك ، ئاپتاپتا قاقلىنىپ تۇراتتى .

تارازىچىلارنىڭ توقلۇقنى ، باياشاتلىقنى نامايان قىلىدىغان «بىر چارەك ، ئىككى چارەك» دەپ ۋارقىراشلىرى خۇددى تاڭ ئالدىدىكى چۈشتەك يوقالغانىدى . ئاچلىق دەردىدىن ئۆلەر ھالغا كەلگەنلەر بازارغا ئەمەس ، بەلكى يەر ئىگىلىرىنىڭ ، بايلارنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بېرىپ ، تىلەمچىلەردەك تەلمۈرۈشەتتى ، بازار ئاشۇلارنىڭ ھەشەمەتلىك دەرۋازىسى ئالدىغا كۆچكەن ، بۇنداق بازارلاردا كۈلكە ئەمەس ، يىغا ـ زار ، ئاھ ـ پەرياد ھۆكۈمران ئىدى .

خاتىپلار قۇرغاق كوچىلارنى بېشىغا كىيگەن پېتى توپا يولى ئاغزىدىكى كاتتا جامەنىڭ ئالدىدا يىغىلىپ قالغان نامازخانلار توپى ئارىسىنى يېرىپ ئۆتتى ـ دە ، جامەگە ئانچە ئۇزاق بولمىغان جايدىكى چوڭ سارايىنىڭ جەنۇبقا قاراپ تۇرىدىغان دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەتتى .

مەخسۇم ھاجىنىڭ سارىيى دېيىلسە ، چوڭ ـ كىچىك ھەممە كىشى بىلىدىغان بۇ كارۋان سارىيى چىرىيە بازىرىدىكى خېلى چوڭ ساراي بولۇپ ھېسابلىناتتى . دەرۋازىدىن كىرىپلا ئوڭ قولغا بۇرۇلسا ، پېشايۋانلىق مېھمانخانىغا ئۆتكىلى بولىدىغان مەخسۇس

ئىشىك كۆزگە چېلىقاتتى . ھازىر بازار بېگى نادىرخان بايۋەچچىگىلا قاراشلىق بولغان بۇ مېھمانخانىنى سارايىنىڭ باشقا قىسىملىرىدىن ئايرىپ تۇرىدىغان تورۇسقا تۇتاش رېشاتكىنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە ئىجارە بېرىلىدىغان ھۇجرىلار جايلاشقان . سېلىنغىنىغا 40 — 50 يىل بولغان ھۇجرىلارنىڭ تاملىرى سويۇلغان ، كېشەكلىرى ياكى ئىشىكلىرى ئۆز شەكلىنى يوقىتىشقا باشلىغانىدى . ھۇجرىلارنىڭ قارشى تەرىپىدە سەينا ، سەينانىڭ بىر تەرىپىدە ئەللىكچە تۆگە سىغىدىغان ئېگىز تۆگخانا تۇراتتى . تۆر تەرىپىدە بولسا ئۆگزىسىگە پىچان دۆۋىلەنگەن ئاتخانا بار ئىدى .

خاتىپ ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرى ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى ئالدىلىرىغا يۈگۈرۈپ كەلگەن خىزمەتكارلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ ، ئاتخانىغا ئەۋەتتى ـ دە ، مەخسۇس ئىشىك بىلەن بازار بېگىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ كېتىشتى .

خاتىپقا ناتونۇش بولغان سودىگەر قىياپىتىدىكى يېشى توختالغان بىر كىشى بىلەن بارماقلىرىنى ئېگىپ تۇرۇپ قىزغىن پاراڭلىشىۋاتقان نادىرخان بايۋەچچە خاتىپنىڭ سالىمىنى خۇشياقمىغان تەرزدە ئىلىك ئالدى . ئۇ ئورنىدىن قوزغالمايلا خاتىپقا چەپ مورىدىكى كۆرپە ئۈستىدىن ئورۇن كۆرسەتتى . ئۇنىڭ قارشىدىن ۋە سۇس تەكەللۇپىدىن «بۇ يەردىن كەتكىنىڭگە ئۇزۇن بولماي تۇرۇپ ، يەنە نېمىشقا كەلدىڭ» ياكى «ناقولاي چاغدا كەلگىنىڭنى قارا» دېگەندەك مەنە چىقىپ تۇراتتى .

ئۇلارنىڭ پارىڭى قايناپ تۇرغان قازاننىڭ ئوتىنى تارتىۋەتكەندەكلا جىمىپ قالدى . نادىرخان بايۋەچچە خاتىپ ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ـ دە ، ئۇلارنىڭ بۇ يەردىن پات قوزغالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ، ھېلىقى كىشىگە نائىلاج ئىجازەت بەردى . ئۇچ بارمىقىنى ھېلىغىچە بېسىپ تۇرغان ئۇ كىشى خاتىپقا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا بەداشقان قۇرۇپ كېرىلىشىپ ئولتۇرغان يىگىتلەرگە بىر قۇر قاراپ قويدى . ئېشىغا توپا چاچقان بۇ

بشەملەرگە ئالىيىپ «ئالە شەھىرىڭنى» دېگەندەك ، تېز - تېز قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەتتى .

بازار بېگى خاتىپ بىلەن تەڭ دېمەتلىكتەك كۆرۈنگىنى بىلەن ، 30 ياشتىن ھالقىغان كىشى ئىدى . يەل بەرگەن تولۇمدەك سېمىز ، ئاقپىشماق ، ئىنچىكە ، ئۇزۇن بۇرۇتىنى سىلاپلا تۇرىدىغان چېقىر كۆزلۈك بازار بېگى تام - تورۇسقا قارىغىنىچە بىپەرۋا ئولتۇرغان ئاغىنىسىگە يېڭىۋاشتىن ئىلتىپات كۆرسەتكەندەك ، ئاستا قىمىرلاپ قويدى ۋە ئۇنىڭغا «نېمە خىزمەت» دېگەندەك تىكىلدى .

تۆت - بەش يىل مابەينىدە ، ئۇتتۇرۇپ قويغان سەۋەبلىك بىر-نەچچە قېتىم قىزىرىشىپ قالغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، قوناقچىلىك نەشە تاپسىمۇ بىر - بىرىنى سېغىنىدىغان بۇ ئۇلپەتلەر مىجەزلىرىنى ئوبدانلا چۈشىنىشەتتى . شۇ تاپتا نادىرخان بۇ ئاغىنىسىنى قوغلاپمۇ قوغلىۋېتەلمەيتتى . تىللاپمۇ گەپ ئۆتكۈزەلمەيتتى . خاتىپمۇ بازار بېگىنى بەزدەك بېزىرىپ ئولتۇرۇۋېرىپ ئەيۋەشكە كەلتۈرۈشنى ئوبدان بىلەتتى ، شۇڭا ئۇ :

— ئاغىنە ، قولۇمغا مەكتىنىڭ چۈشۈپ قالدىمۇ ، كۆڭلۈم سېنىلا تارتىدىكەن ، — دېدى ۋە تۇردى بۇقا دەيدىغان بەتبەشىرە يىگىتكە كۆز ئىشارىسى قىلدى . يىگىت كاۋا چېچىكى رەڭلىك يۇڭ پوتىسىنى ئالدىرىماي يەشتى ، قاقچىلىك نەشىنى چىقىرىپ ، ھەربىر بارمىقىنىڭ ھەرىكىتىنى ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ تۇرغان نادىرخانغا ئۇزاتتى .

نادىرخان كۆكۈچ نەشىنى يىگىتنىڭ قولىدىن خۇددى ھەدىيە ئالغان مالايدەك ھۆرمەت بىلەن ئالدى ، ئۇنى بۇرنىغا يېقىن ئەكېلىپ پۇرىقىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۇمۇرۇشكە باشلىدى ۋە ھاياجان بىلەن :

— راستىنلا مەكتىنىڭكى ئىكەن ، راستىنلا ••• — دەۋەتتى .

مەكىت نەشىسى خۇمارلىق نەشكەشلەر ئارىسىدا ئالتۇن باراۋىرىدە ھېسابلىناتتى . بۆشۈكىدىنلا چىلىم كۆتۈرۈپ قوپقان بۇ بايۋەچچىلەر مەكىت نەشىسىنىڭ تەمىنى ئاللىبۇرۇنلا تېتىپ

ئۇلگۇرگەن . ئەمما ، يېقىنقى يىللاردىكى مالىمانچىلىق ، يولىنىڭ خاتىرجەمسىزلىكى بىلەن ، بۇنداق ئەتىۋار نەشىدىن ھوزۇرلىنىش ئۇلارغا نېسىپ بولمايۋاتاتتى . ئۇلار ئادەتتە چېكىپ يۈرگەن نەشە نەشىكەشلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدىغان باۋۇدۇن بەگنىڭ قولىدىن چىققانلىقىغا قارىماي ، رەڭگى تۆگە قۇملىقىدەك قارا ئىدى . كۆز كۈنلىرى نەشە كەندىرىنىڭ يۇمران يوپۇرماقلىرىنى ئۈزۈۋېلىپ شەبنەمدە نەملەپ ، سايىدا ئۈچ - تۆت كۈن قۇرۇتقاندىن كېيىن سوقۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈلۈپ ، ئۆچكە مېيى بىلەن قازاندا قورۇلىدىغان ، قولدا ياكى ئاياغىنىڭ پىتىكى ئاستىغا سىلىنىپ ، مىجىقلىنىپ پىشۇرۇلۇپ ياسالغان بۇنداق نەشە كەندىر كۈنجۈرىسىدەك سېسىق پۇرايتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، چىلىم سەيخانىسىغا كۆپرەك چوغ قويۇلمىسا ئاسانلا ئۆچۈۋالاتتى . كەيپ تارقالغاندىن كېيىنلا باش ئاغرىتاتتى . مەكتەپ نەشىسى بولسا ، زۆرۈرىيەتتىن تاشقىرى پۇراقلاردىن خالىي بولۇپ ، شۇنچىلىك خوش كەيپ قىلاتتىكى ، ھوزۇرلانغۇچى ئۆزىنى پاختىدەك يەڭگىل ، پەرىشتىدەك ئۇچقۇر ھېس قىلىپ ، ئەرشئەلادا خىيالەن پەرۋاز قىلاتتى .

نادىرخان بازار بېگى ئالىقىنىدىكى نەشىگە گۆھەرنىڭ راست - يالغانلىقىنى ئايرىماقچى بولغان سەرراپتەك ئىخلاس بىلەن تىكىلىپ قارىدى . كۆزلىرى چوڭ - چوڭ ئېچىلىپ ، سارغىيىپ كەتكەن لەۋلىرى بىلىنەر - بىلىنمەس تىترىدى . گۆشگىردىدەك كۆپۈپ تۇرغان ئىككى قوۋۇزى تېخىمۇ كۆبجۈشكە باشلىدى .

— قېنى بەكرى سەن ، چىلىم كەلتۈر ! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ ماتا يىرتقاندەك سەت چىقىدىغان ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ، — سەيخانىنى قىرىۋەت ، چىلىمنىڭ سۈيىنى يەڭگۈشلە ، ئۆرۈك ئوتۇنىنىڭ چوغىنى تەييارلا ، — دەپ بۇيرۇق قىلدى ئۇ ئاخىرىدا .

ئالتۇندەك سارغىيىپ كەتكەن نەقىشلىك نەپىس چىلىم قولدىن قولغا ئۆتۈشكە باشلىدى . مېھمانخانا ئىچى يېقىملا ئوت تۇتاشتۇرۇلغان تونۇر ئىچىدەك قويۇق دۈت بىلەن قاپلانغانىدى .

چىلىمچى بەكرى تام بويلىتىپ قويۇلغان تەكىيەلەرگە يېرىم يانپاشلىغان بەگلەر ئارىسىدا موكىدەك قاترايتتى، كىمدۇر چىلىم ئۆز ئىلكىدە تۇرغان قىسقا ۋاقىتتىن تولۇقى بىلەن بەھرە ئېلىش ئۈچۈن شۇنچىلىك قاتتىق شورايتتىكى، قايناۋاتقان چۆگۈندەك پورۇقلاۋاتقان ئاچچىق سۇ بوغۇزىنى كۆيدۈرگەندىلا ئاندىن تەلمۈرۈپ تۇرغان بىرىگە چىلىمنى بېرىۋېتىپ، ئىچ - قارنىنى يېنىپ چىققۇدەك يۆتىلىپ، قېقىلاتتى. كىمدۇر تۇتۇن تۆشۈكىنى قويۇۋەتمەي تا نەپىسى يار بەرگۈچە، ئۆپكىسى تولغۇچە سۈمۈرەتتى - دە، چىلىمنى دىر - دىر تىترىتىۋېتەتتى.

بەكرى سەيخاننى ئىككى - ئۈچ قېتىم تولدۇردى، سېرىق تاماكا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سېلىنىدىغان نەشە قوناقتەك، بۇغدايدەك ئۇزۇلۇۋېرىپ، ئاخىر تۈگىدى. يەكمۇيەك بەل تۇتۇشقان ياكى بىر مەيدان كەسكىن ئېلىشىشتىن قايتىپ كەلگەن لەشكەرلەردەك سۇنايلانغان كىشىلەرنىڭ كۆزلىرى ئەمدىلا جېنى چىققان بۇقىنىڭ كۆزىدەك ئالىيىشقا باشلىدى. ئادەتتە مەكىت نەشىسىنىڭ كارامىتىنى بىلمەيدىغان، نېرۋىلىرى باۋۇدۇن بەگنىڭ كۈچسىز نەشىسىگىلا ئۆگىنىپ كەتكەن يىگىتلەرنىڭ ئاغزىدىن شۆلگەي ئېقىتىشىپ، تورۇسقا قادالغىنىچە يېتىشىۋاتقىنىنى كۆرگەن خاتىپ، بەكرى كەلتۈرگەن بىر چىنە دوغاپنى گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋەتتى - دە، دادىسى بەرگەن ھەممە پۇلنى دو تىكىپ قولغا كەلتۈرگەن نەشىنى بازار بېگى بىلەن ئورتاقلاشماقچى بولغانلىقىنىڭ مەقسىتى ئۈستىدە ئېغىز ئېچىش پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلدى.

ئۇ كەسلەنچۈكتەك سۇرۇلۇپ بازار بېگىنىڭ يېنىغا كەلدى، خۇمارلاشقان كۆزلىرى بىراقلا باشقا بىر تۈسكە كىردى. گەپنى ئەگىتىپ يۈرمەيلا سېيىت ھاجىنىڭ ئۆز ئۆگەي ئاچىسى بۇۋىمەريەم خېنىمنى ئەگىپ يۈرگەنلىكىنى، دادىسىنىڭ كۆڭلىگە نېمىلەرنى پۈتكەنلىكىنى بىراقلا ئېيتىۋەتتى.

خاتىپ مال - دۇنيا ۋە نام - ئەمەل بارىدا كېرىيە دىيارى بويىچە يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدىغان باينىڭ ئوغلى نادىرخان بايۋەچچىنىڭ

ئاستىغا قوپارغۇ سىلىپ ، كۆڭلىگە كۈنداشلىق ئوتىنى يېقىش ئارقىلىقلا يالاڭتۆش پۇقرالارنىڭ خورىكىنى ئۆستۈرۈپ قويغان سىپىت ھاجىدىن ، ئەجدادىدىن قالغان ئىززەت ـ ئابرۇيىنى بىر كەلگۈندىنىڭ رايى بىلەن خاراب قىلىۋاتقان «كەم ئەقىل» دادىسىدىن دەھشەتلىك تۇردە ئۆچ ئالماقچى ، ھېچبولمىسا ئېسىدە قالغۇدەك چۆچۈتۈپ قويماقچىدى . كۆزىگە جىندىنمۇ سەت كۆرۈنىدىغان ئۆگەي ئاچىسىنىڭ كىمگە ياتلىق بولۇشى ئۇنىڭ ئۈچۈن بەربىر بولسىمۇ ، بىراق ئانىسىنىڭ ئۆگەتكەن ئەقلى بىلەن ئۇ ، بۇ يولنى تاللىۋالغانىدى .

نادىرخان بازار بېگى ھېلىلا سۇ كېچىپ كەلگەن ئىتتەك بىرلا سىلكىنىدى ـ دە ، مەستلىكىدىن يېشىلدى . كىرپىكسىز كۆزلىرىگە جان كىرىپ مىدىرلاشقا باشلىدى . قوشۇمىسىنى شۈنداق تۈرۈپ ، قولىغا تايىنىپ تامغا يۆلەندى ، كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ ، مەسخىرە قىلغاندەك كۈلۈمسىرەپ تۇرغان خاتىپىنىڭ ياقىسىدىن كاپلا قىلىپ تۇتۇۋالدى .

خاتىپنىڭ ئانىسى ھەنىپە خېنىم بىلەن نەۋرىلىك تۇغقان كېلىدىغان نادىرخان بايۋەچچە مەيلى دۇنيادەپىنە ، نام ـ مەنسەپ ، يۈز ـ ئابرۇي يېقىدىن بولسۇن ، ئۆزىنى خاتىپتىن نەچچە دەرىجە ئۈستۈن چاغلايتتى . «كىشى يۇرتىدا يالغۇزلۇق تارتىپ قالغان» ئاچىسى ھەنىپە خېنىمنىڭ مەسلىھىتى ئارقىسىدا ، دادىسى مەخسۇم ھاجى كېرىيە ئامبىلىغا نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملارنى شۇڭغۇتۇپ ، ئۇنى چىرىيە بازىرىغا بازار بېگى قىلىپ تەيىنلەتكەنىدى . بۇنداق بولۇشىدا ھەنىپە خېنىمنىڭمۇ ، مەخسۇم ھاجىمنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا كۆزلىگەن مەقسەتلىرى بار ئىدى . ئەگەر نادىرخان بۇ يۇرتتا بازار بېگى بولۇپ تۇرسا ، ھەنىپە خېنىمنىڭمۇ يۈرىكى توم بولاتتى . مەخسۇم ھاجىمۇ چىرىيىنىڭ تىجارەت ئىشلىرىنىڭ تىزگىنىنى ئۆز ئىلكىدە تۇتالايتتى . تەدبىر جەھەتتە يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھەنىپە خېنىم ئۆتكەن يىلى ئۆيىگە قايتقاندا مەخسۇم ھاجىغىمۇ ، نادىرخان بايۋەچچىگىمۇ ئابلىزقارىغا قۇدا بولۇش توغرىسىدا يول كۆرسەتتى . بۇ گەپ ئابلىزقارىنىڭ كەلگۈسى مىراسىغا كۆزى

تىكىلگەن ۋە بەشىنچى خوتۇننى تېتىپ كۆرۈش كويىدا يۈرگەن بايۋەچچىگە قېرى كالىغا پىچاق ياققاندەك يېقىپ كەتتى ـ دە، ئۇزۇن ئۆتمەي داستىخان ئۈچۈن بىرقانچە جانىۋاردىن ۋاز كېچىپ، قۇدا چۈشكەن بولدى. پەقەت مەخسۇم ھاجىمنىڭ بىر يىلدىن بېرى «سەكراتتا ياتقانلىقى»لا توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈشكە كاشىلا تۇغدۇرۇپ تۇرۇۋاتاتتى.

— ھۇ بەگگى، — دېدى بازار بېگى خاتىپنىڭ بوغۇزىنى تېخىمۇ چىڭ بوغۇپ، — ھەرقايسىڭ تېخى مېنى كۆزۈڭگە ئىلىشمىدىڭمۇ، سەنلەرنىڭ ياخشى نېمىلەر ئەمەسلىكىڭلارنى بۇرۇنلا پەملىگەنىدىم...

خاتىپ بازار بېگىنىڭ قولىغا ئېسىلغانچە كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى، ئۇ ئۇنىڭ ھازىرلا پەسكويىغا چۈشىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ھۆركىرىگەن ئاۋازدىن ھوشىغا كېلىشكەن يىگىتلەر قانداقتۇر بىر مەخلۇقنىڭ قولى خوجايىنىنىڭ گېلىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈشتى ـ دە، يېقىلىپ ـ قوپۇپ قوللىرىنى ئۆتۈكلىرىنىڭ قونچىغا ئۇزىتىشتى. ئۇزۇن ئۆتمەي سىياسەت قىلغۇچىنىڭ بازار بېگى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، تۇرغان يېرىدە قېتىپلا قېلىشتى.

بازار بېگىنىڭ قول پەيلىرى بارا ـ بارا بوشاشتى. بارماقلىرى خاتىپنىڭ ياقىسىدىن ئاجرىدى. ھېلىغىچە كۆلۈمسىرەپ تۇرغان خاتىپ بەقەسەم توننىڭ ياقىسىنى قېقىشتۇرۇپ پۈرلەشكەن يېرىنى تۈزىۋەتتى ـ دە، بازار بېگىگە:

— گېپىمنىڭ مەنىسىگە چۈشەندىڭمۇ ئاغىنە، بىلسەڭ ساڭا پايدىلىق گەپ قىلىۋاتىمەن، تىكەننى كىرگەن يەردىن ئالماي، ئەجەب سىقىپ كەتتىڭا ياقامنى؟ — دېدى.

نادىرخان بايۋەچچە خاتا قىلىپ قويغىنىنى تەن ئالمىدى. ئۇنىڭ پۈتكۈل جىسمىغا تىترەك ئولاشتى.

— خەپ، توختاپ تۇرۇش، كۆرگۈلۈكۈڭنى بىر كۆرسەتمىسەم!

ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېگانە تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

11 . تېرەكلىك ھويلا

ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ، قەدىمىي غەربىي دىياردىكى 36 بەگلىكنىڭ بىرى بولغان چىرىيە بوستانلىقى ئۆز ۋاقتىدا چېدىر ۋە باشقا ھەر خىل ناملاردا ئاتىلىپ ، تەكلىماكان دەشتىنىڭ خېلى ئىچكىرىسىگە جايلاشقانىكەن . بۇ قەدىمىي بوستانلىقنىڭ قانداق سەۋەبلەر بىلەن ھازىرقى ئورنىغا ، يەنى چىرىيە دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىنىغا قاراپ يەتمىش نەچچە كىلومېتىر سۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا مۇنداق بىر رىۋايەت ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرىدۇ :

كىتابىمىزدىكى ۋەقەلەر يۈز بېرىۋاتقان دەۋردىن بىر مىڭ نەچچە يۈز يىللىچە بۇرۇن تەكلىماكاندىكى چىرىيە بوستانلىقى پايانسىز كەتكەن كۆكۈلمەيدان بولۇپ ، چىرىيە دەرياسى ، چاقار دەرياسى ۋە ئۇلۇغساي دەرياسىنىڭ ئەلۋەك سۈيى مول ھوسۇللۇق ئېكىنزارلىقلارنى ، باغۋارانلارنى سۇغىرىپ تۇرىدىكەن . گىرەلىشىپ كەتكەن ئېرىق ـ ئۆستەڭلەر تا ئۇيۇق سىزىقىغىچە يېتىپ بارىدىكەن . باراقسان ئۈجمە يوپۇرماقلىرى بىلەن يېتىشتۈرۈلىدىغان پىلە ۋە مەشۇتلار ، جەننەت مېۋىلىرىدەك شېرىن مېۋىلەر يىراق ـ يىراقلارغا توشۇلۇپ تۇرىدىكەن . ئاسىيادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەرگە ۋە ئىچكى جۇڭگو تۈزلەڭلىكىگە قەرەللىك ۋە قەرەلسىز قاتناپ تۇرىدىغان سودا كارۋانلىرى بۇ يۇرتنىڭ يىپەك گەزلىمىلىرىنى ، ئەلتېرىلىرىنى ، قۇرۇق يېمىشلىرىنى ، ياختىلىرىنى جاھانغا تونۇتۇپ ، خۇش پۇراق ماتېرىياللار ، ئۈنچە ـ مەرۋايىت ، چىنە ـ قاچا ۋە ئۆي جابدۇقلىرىنى ئەكېلىدىكەن . ئالاھىدە گېئوگرافىك ئورۇن ۋە يولنىڭ يىراقلىقى بۇ يۇرتنى دۈشمەنلەرنىڭ يامان نەزىرىدىن ساقلاپ تۇرىدىكەن .

«ئاينىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ ، ئون بەشى يورۇق» دېگەندەك ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە كۈتۈلمىگەن ئاپەت توساتتىن بۇ يۇرتقا خىرىس

قىپتۇ ، كۈنپېتىش تەرەپتىن بىسىپ كەلگەن قاراڭغۇلۇق قوياش يۈزىنى قارايتىپتۇ . ئاسمان گۈمبىزى قازاننىڭ تېگىدەك قارىيىپ ، دەھشەتلىك بوران كۆتۈرۈلۈپتۇ . ئارقىدىنلا قۇم يامغۇر يېغىپ ، ئېكىنزارلىقلارنى ، باغۇ بوستانلارنى كۆمۈشكە باشلاپتۇ . پۇقرالار بۇ بورانىنى ئۆتۈپ كېتەر دەپ كۈتۈشۈپتۇيۇ ، ساپسېرىق قۇم ئوشۇقلىرىغىچە ئۆرلەپ ، ئېشىكلىرىنى كۆمۈپ ، يوللارنى چۆلگە ، تۈزلەڭلەرنى دۆڭگە ئايلاندۇرۇپتۇ .

قىيامەت قايىم بولۇپ ، بېشىغا ئاپەت كەلگەنلىكىنى بىلگەن خالايىق جان قايغۇسىغا چۈشۈپ ، دۇئا ـ تەلەپ قىلىپ بېقىپتۇ . نالە ـ زار قىلىشىپ ، ئۆيدىكىلەر تالاغا ، تالادىكىلەر ئۆيلىرىگە يۈگۈرۈشۈپتۇ . قىيا ـ چىيا ساداسى پەلەككە يېتىپ ، ۋەھىملىك ئاۋازلار ئەرشىئەلاغا ئۆرلەپتۇ .

يۇرتتا كۆپنى كۆرگەن ، جاھاننىڭ ئىسسىق ـ سوغۇقىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ، يېشى يۈزلەردىن ھالقىغان بىر ھۆرمەتلىك مويسىپىت بار ئىكەن ، يۇرت ئەھلىنىڭ تويىمۇ ، ماتىمىمۇ ئۇنىڭ مەسلىھەتىسىز ئۆتمەيدىكەن . خالايىق ئاخىر ئاسمانغا قاراپ ، قارا بۇلۇتلارغا سەپسىلىپ ، قارا بوراننىڭ گۈرۈلدىشىنى ئاڭلاپ تەپەككۇر ئاسمىنىدا پەرۋاز قىلىۋاتقان بۇ ئەۋلىيا سۈپەت مويسىپىتنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ـ دە : «ھۆرمەتلىك بوۋا ، سەن يۇرتىمىزنىڭ تۈۋرۈكىسەن ، بوۋىمىزنىڭ بوۋىسى ، ئەقلىمىزنىڭ كۆزىسەن ، نېمە قىلساڭ قىل ، بىزنى بۇ بالادىن قۇتۇلدۇر ، بۇ كۈھەقاپتىن خالاس قىل» دەپ ئىلتىماس قىلىشىپ ، ئايىغىغا يىقىلىپتۇ .

مويسىپىت تەقدىرىنىڭ تىزگىنىنى ئۆزىگە باغلىغان يۇرت چوڭلىرىغا ، پۇقرالارغا خىتاب قىلىپ :

— باللىرىم ، بۇ قارا بوران ياكى ئۈچ كۈندە ، ياكى يەتتە كۈندە توختايدۇ ، يەتتە كۈندىمۇ توختىمىسا 41 كۈندىن كېيىن ئاندىن توختايدۇ . مانا ئۈچ كۈن بولدى ، بۇ ئاپەت ئۆتۈپ كېتىدىغان ئەمەس ، مەسلىھەت مەندىن ، ھەرىكەت سىلەردىن . ھەر كىم ئۆز

www.uyghurkitap.com

جىنىنى ئۆزى جايلىسۇن ، شۇ هامان ئۆيدىكىلەر تالاغا چىقىشلار ، 40 كۈنلۈك ئوزۇق ۋە 45 كۈنلۈك سۇنى دۇمبەڭلەرگە تېڭىڭلار ، هويلاڭلارغا يەتتە غولاچ ئېگىزلىكتە موما تىكلەڭلار ، بۇ مۆمىنى كېچە ـ كۈندۈز توختىماي چۆرگىلەڭلار ، كىمىكى مەن دېگەندەك قىلمىسا ، ئەجەل شەربىتىنى ئىچىشكە تەييارلانسۇن ، تىرىك قالارمەنمىكىن ، دەپ خام ـ خىيال قىلمىسۇن ، — دەپتۇ .

جامائەت بۇ مويسىپىت ئالدىدا «خوپ» دېيىشىپتۇيۇ ، بەزىلىرى : بۇ ئالجىغان بوۋاي ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈيدۇ ، بىزنى ئەخمەق قىلىپ خامانغا قاتقان ئېشەكتەك چۆرگىلەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئۆيلىرىگە كىرىپ خاتىرجەم يېتىشىپتۇ . باي ، دۆلەتمەن كىشىلەر ئۆي بىساتلىرىغا ، ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىگە ، روزىغارلىرىغا قىيماي ، ئۆيلىرىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەپتۇ .

مويسىپىتنىڭ راست سۆزلەيدىغانلىقىغا چىنپۈتىدىغان ، ئۇنىڭغا ئىخلاس قىلىدىغانلار هويلىسىغا ، تالا ـ تۈزگە موما قاداپ توختىماي چۆرگىلەشكە باشلاپتۇ . تىمەنلىرى ئاجىزلارنى يۆلەپتۇ ، هارمىغانلار هارغانلارنى يۇدۇپتۇ ، قورسىقى ئاچسا دۇمبىسىدىكى خالتىلىرىدىن نان ئېلىپ غاجىلىشىپتۇ ، ئۇسسىسا قاپاقلىرىدىكى سۇنى تېجەشلىك بىلەن ئوتلاپتۇ .

ئاخىر هېلىقى مويسىپىتنىڭ دېگىنى راست بولۇپ چىقىپتۇ ، ئارىدىن 41 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن قارا بوران توختاپ ، كۆك ئاسمان ئۆز رۇخسارىنى كۆرسىتىپتۇ . قۇياشمۇ يەر ـ جاهاننى يورۇتۇپتۇ . چۆرگىلەۋاتقانلار قارىسا ئۆزلىرى ئېگىز ـ ئېگىز قۇم دۆڭلىرىنىڭ ئۈستىدە دۆڭدىن بىر غولاچ چىقىپ تۇرغان موما ياغاچىنى تۇتۇپ تۇرغۇدەك ، پۈتكۈل يۇرت مىقياسىدا ياكى بېشىللىقتىن ، ياكى دەل ـ دەرەختىن ، ئۆي ـ ئىمارەتتىن ئەسەر قالماپتۇ . هورۇنلۇق قىلغانلار مال ـ دۇنيالىرى بىلەن بىللە نەچچە غولاچ قۇم ئاستىغا كۆمۈلۈپتۇ .

قىيامەتتىن بەتتەر بۇ قارا ئاپەتتىن ئامان قالغانلار تەلىيىنىڭ

ئـوگـلـىـقىدىن زىيادە خۇشال بولۇشۇپتۇيۇ ، مېھرىبان قولۇم - قـوشنىلىرىدىن ، ئۆي - بىساتلىرىدىن ، يۇرت - خانىمانلىرىدىن مەھرۇم بولغىنىغا كۆڭلى بۇزۇلۇپ ، دادلىشىپتۇ . ئەمدى قەيەرگە بېرىپ ، قەيەردە تۇرۇشقا ئەقلى يەتمەي ، يەنە ھېلىقى مويسىپىتنى ئىزدەپ ، دۆڭمۇدۆڭ ، چوڭقۇرمۇچوڭقۇر يۈگۈرۈشۈپتۇ . ھېچكىم مويسىپىتنىڭ ئۆيىنىڭ ئورنىنى قىياس قىلالماپتۇ . تىرىك قالغانلار ئارىسىدىنمۇ تېپىلماپتۇ . ئاخىر ياشنىپ ھاسىغا چۈشۈپ قالغان كىشىنىڭ قىرىق نەچچە كېچە - كۈندۈز موما چۆرگىلەشكە چامى يەتـمەيـدىـغـانلىقىنى بىردىنلا يادىغا ئېلىشىپ ، كۆڭۈل يارىسى ئـەدەپـتـۇ ، يـىغلاپ يېشى قۇرۇپ كەتكەن كۆزلىرىگە يەنە ياش قاپلىشىپتۇ .

شۇ ئارىدا ئۇلار بارخانىنىڭ ئۈستىدە كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ تۇرغان بىر چۆل توشقىنىنى كۆرۈپ قاپتۇ . بۇ توشقان تېڭىرقىغان تـوپـقـا قـاراپ ئـىـشارەت قىلغاندەك ، ئالدى ئاياغلىرىنى ئېگىز كـۆتۈرۈپتۇ - دە ، بارخانلارنى ئارىلاپ ، كۈنچىقىشقىمۇ ئەمەس ، كۈنپېتىشقىمۇ ئەمەس قانداقتۇر بىر تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ ، كۆز يېتىم يەرگە بېرىپ يەنە تەرەپلەرنى پەرق ئېتىشتىن مەھرۇم بـولـغان توپقا قاراپ ئىشارەت قىلغاندەك بولۇپتۇ ، يولىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ .

جامائەت ئارىسىدا ياشتا چوڭراق بىر ئەركەك بار ئىكەن . ئۇ ئۆز ۋاقتىدا ھېلىقى دانا مويسىپىت بىلەن داۋاملىق ئۇلپەت بولۇپ ، مـۇڭـدىـشـىـپ تـۇرىدىكەن . ئۇ توشقاننىڭ سىرلىق ئىشارىتىنى چۈشەنگەندەك بولۇپتۇ ، بۇنىڭدا بىر كارامەت بار دەپ ھېسابلاپ ، جـامـائـەتـكە «توشقان ماڭغان يول بىلەن مېڭىۋېرەيلى» دېگەن مەسلىھەتنى بېرىپتۇ . بۇ تەكلىپ جامائەتكىمۇ خوپ كەپتۇ . ئۇلار : «يـېـتـىـپ ئـۆلـگـۈچـە ، ئېتىپ ئۆلەيلى ، بېشىمىزغا كەلگەننى كـۆرەرمـىـز» دېيىشىپ ، توشقان بىلەن قارا كۆرۈنۈش ئارىلىق قالدۇرۇپ يولغا راۋان بوپتۇ .

ئىلگىدە ئاشقان بەش كۈنلۈك سۇ ۋە بەش كۈنلۈك ئوزۇق

تۈگىگەن كۈنى چىڭقى چۈش مەزگىلىدە ئۇن جىڭنىڭ بىرى قالمىغان بۇ توپ ئاندا ـ مۇندا توغراق ۋە قومۇشلار بىلەن قاپلانغان بىر يەرگە يېتىپ كېلىشىپتۇ . ھايال ئۆتمەيلا ، بۇ يەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئەسلىدىكى يۇرتىغا ئېقىپ بارىدىغان چېرىيە دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىنى ئىكەنلىكىنى بىلىۋاپتۇ .

ئوزۇق ـ تۈلۈك ۋە سۇ تۈگەپ ، ھېرىپ مادارى قالمىغاچقا ، ئۇلارنىڭ سەپەرنى يەنە داۋاملاشتۇرۇشقا كۆزى يەتمەيتۇ ، لېكىن بۇ يەردە قومۇش يىلتىزى كولاپ يەپ ، ياۋا ھايۋان تۇتۇپ ئوزۇقلىنىپ كۈن ئۆتكۈزگىلى بولىدىكەن . بۇنداق كۈننىڭ ئۇزاققا بارمايدىغانلىقىمۇ ئۇلارغا ئايان ئىكەن .

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ ، ئاچارچىلىق دەستىدىن ئۆلۈم ـ يېتىم كۆپىيىشكە باشلاپتۇ . ئوۋلايدىغان ھايۋانلارمۇ ئۆلگىنى ئۆلۈپ ، قاچىدىغىنى قېچىپ بوپتۇ . ئاشلىق بولمىسا ھەممەيلەننىڭ قىرىلىپ تۈگەيدىغانلىقىنى بىلگەن ھېلىقى كىشى مويسىپىت ئۆلپىتىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە خالتىسىغا سېلىۋالغان ئۈچ ـ تۆت ئوچۇم دانىنى كۆپچىلىك ئالدىغا قويۇپتۇ ـ دە ، ئۇلارغا قاراپ :

— «ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار» دەپتىكەن ، يۇرۇڭلار ، زىرائەت تېرىشقا سۇ ئىزدەيمىز ، — دەپ قىرانلىق دەۋرگە يەتكەن بىر قانچە كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ توغراقلىققا راۋان بوپتۇ . بىراق ، دەريا قىنى قۇم بىلەن تولۇپ كەتكەنىكەن . ئۇلار مېڭىۋېرىپتۇ ، مېڭىۋېرىپتۇ ، بىر تامچىمۇ سۇ ئۇچرىتالماپتۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەرقايسىسى ھەر تەرەپكە كېتىپ ، يولدىن ئادىشىپتۇ . لېكىن ، باشلامچى كىشى زادى ئۈمىدسىزلەنمەپتۇ ، ھەر قېتىم نىمجان ھالەتتىكى يۇرت ئەھلىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرسە ، ئۇنىڭغا بىر ئۈلۈش دەرمان قوشۇلىدىكەن ، ئاپەت ئاغزىدىن قۇتۇلغان يۇرتداشلىرىنىڭ بۇ دۇنيادىن ئىز ـ دېرەكسىز يوق بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىسا ، ئۆز بۇرچىنىڭ ئېغىرلىقىنى ھېس قىلىدىكەن .

ئۇ ئەقلى بىشارەت بەرگەن ، كۆڭلى تارتقان تەرەپكە قاراپ

يولىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ . ئۆچكە تېرىسىدىن قىلىنغان چورۇقى تىتىلىپ كەتسە ، يالاڭ ئاياغ مېڭىپتۇ ، ھاسىسى كاردىن چىقسا ئۆمىلەپتۇ . ئارىدىن ئىككى كېچە - كۈندۈز ئۆتكەندىن كېيىن ئاپئاق قار بىلەن قاپلانغان قاراقورۇم تېغىنىڭ ئېتىكىگە يېتىپ كەپتۇ . ئۇ كۆزىدىن تارام - تارام ياش تۆكۈپ تۇرۇپ تاغقا خىتاب قىپتۇ :

«ئى ئاتىمىز قاراقورۇم ، ئانىمىز قاراقورۇم ، باغرىڭدىن ئەۋەتكەن شەربىتىڭ بىلەن چۆلنى باغ قىلدىڭ ، بىزنى بار قىلدىڭ . بىز — سېنىڭ پەرزەنتلىرىڭ ، سېنى ئېمىپ چوڭ بولدۇق ، ھىممىتىڭ بىلەن ئاۋۇدۇق . ساڭا ھەر چاغ تەشەككۈر ئېيتىپ ساڭا چىن كۆڭلىمىزدىن سىغىنىۋاتقان كۈنلەردە تەقدىر بىزگە ئاپەت ئەۋەتتى . يۇرتىمىزدىن ئايرىلدۇق ، خانىۋەيران بولدۇق ، جېنىمىز بوغۇزىمىزغا كەلگەندە يەنە سەندىن شەپقەت تىلەيمىز ، سەندىن كەۋسەر سورايمىز ، ھىممىتىڭنى بىزدىن ئايىما ، بىزگە سۇ بەر ، ئۆزۈڭ كۆكلەتكەن ، چېچەكلەتكەن ، مېۋىگە كىرگۈزگەن ھايات دەرىخىمىز ۋاقىتسىز نابۇت بولمىسۇن ، يۇرتىمىز نامۇنىشانسىز ، تۇپرىقىمىز ئادەمسىز قالمىسۇن ، بىزگە سۇ بەر ، بىزگە كەۋسەر بەر ! »

شۇ ھامان يالت - يۇلت قىلىپ چېقىن چېقىلىپتۇ ، ھاۋا دەھشەتلىك گۈلدۈرلەپ ، بۇلۇتلار بىر - بىرى بىلەن ئۇسۇشۇپتۇ . قاراقورۇم تېغىنىڭ تىكلىك چوققىسى ئورنىدىن قوزغالغاندەك بوپتۇ . ئۇ كىشى لەرزىگە كەلگەن ۋۇجۇدىنى توختىتىۋېلىپ ، تىلاۋەتتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆزىنى ئاچقۇدەك بولسا ، ئالدىدا تاغ قىياپەتلىك ، چىرايىدىن كۆكلەم ئاپتىپىدەك نۇر يېغىپ تۇرغان بىر ئاقساقال تۇرغۇدەك ، بۇ ئاقساقال بىر قارىسا تاغقا ، بىر قارىسا ھېلىقى ئۇلپەتدىشىغا ئوخشاپ كەتكۈدەك . بۇ ئاقساقال ئۆز ھاسىسىنى ياشانغان كىشىگە ھۆرمەت بىلەن تەڭلەپتۇ ۋە :

«بۇ ھاسىنىڭ بىر ئۇچىنى تۇتۇپ ، بىر ئۇچىنى يەردىن ئۈزمەي قېرىنداشلىرى تۇرغان يەرگە قاراپ مېڭىۋەرسىلە ، ئاگاھ بولسىلاكى ، زىنھار كەينىلىرىگە قايرىلمىسىلا ، ئىلتىجالىرى

ئىجابەت بولغۇسىدۇر» — دەپ چېقىن شولىسى ئارىسىدا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

تىلاۋەت قىلغۇچى: «بۇ نېمە كارامەت» دەپتۇ، ھەيرانلىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ھاسا بىلەن يەر يۈزىنى سىزغىنىچە، قېرىنداشلىرى قالغان تەرەپكە قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ.

ئۇ ئىككى كېچە ـ كۈندۈز ئەمەس، بەلكى ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىتتىلا قېرىنداشلىرىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپتۇ. قېرىنداشلىرى تۇرغان يەرگە كەلگىلى ئاز قالغاندا، شەيتان ۋەسۋەسىسىگە بېرىلىپ، «كەينىمدە نېمە باردۇ؟» دېگەن خىيال بىلەن كەينىگە قاراپتۇ.

قارىسا، خىسلەتلىك ھاسىنىڭ ئىزى تەگكەن يەر چوڭ دەرياغا ئايلىنىپ، بۇ دەريادا ئۆركەشلەپ ئاققان سۇ ھاسىنىڭ ئۇچىنى سۆيۈپ كېلىۋاتقۇدەك. ئىراق، ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىشى بىلەن تەڭلا، دەريانىڭ سۈيى كەلگەن يېرىدىلا توختاپ قاپتۇ. بۇ كىشى ئاگاھنى قولىقىدا ساقلىمىغىنى ئۈچۈن ئۆزىنى كايىپتۇ، ھاسىنى يەنە سۆرەپ بېقىپتۇ، دەريا سۈيى قايتا ئاقماپتۇ. كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىماي يەنە بىرئاز ماڭغان بولسا، دەريا سۈيى مۇنبەت تۇپراقلىق يەرگە ئېقىپ كېلەتتىكەن.

ئۇ كىشى ئارتۇقچە ئاھ ئۇرۇشنىڭ پايدىسى يوقلۇقىنى بىلىپ، قېرىنداشلىرىنى دەريا سۈيى ئېقىپ كەلگەن يەرگە كۆچۈرۈپ كەپتۇ. زىرائەت تېرىپ شۇ يىللا ھوسۇل ئاپتۇ، مال ـ ۋارانلار ئاۋۇپ، ئادەملەر كۆپىيىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يېڭى بىر يۇرت پەيدا بوپتۇ. كېيىنكى كۈنلەردە بۇ يۇرتنىڭ ئەسلىي نامى «چېدىر» دېگەن سۆزنىڭ ئاخىرىغا «ماكان»، «يەر» دېگەن مەنىنى بىلدۈرگۈچى «يە» قوشۇمچىسى ئۇلىنىپ «چېدىرىيە» دەپ ئاتىلىدىغان بوپتۇ. زاماننىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ بۇ يۇرت نامى «چىرىيە» دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ قالغانمىش...

بەزى كىشىلەر «رىۋايەت دېگەن بەرىبىر رىۋايەت» دېيىشىدۇ. لېكىن رىۋايەتنىڭ ئاساسسىز پەيدا بولۇپ قالمايدىغانلىقىنىمۇ ھەممە

ئادەم بىلىدۇ. شۇ ۋەجىدىن، نۇرغۇن كىشىلەر مىراب بېگى سۇپۇرگەئاخۇننى تاغدىن سۇ ئەكەلگەن ھېلىقى كىشىنىڭ ئەۋلادى دەپ ھېسابلايدۇ. ئۇلارنىڭ دەلىللىشىچە، ئۆز ۋاقتىدا بۇ كىشى خىزىر ئىنئام قىلغان خىسلەتلىك ھاسىنى سۇ توختىغان يەرگە سانجىپ قويغانمىش، بۇ ھاسا كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە يوپۇرماق چىقىرىپ يوغان بىر توپ تېرەككە ئايلانغانمىش، بۇ كىشى يۇرتنى ۋە يۇرت جامائىتىنى قۇتۇلدۇرغان خىزىرنىڭ ھۆرمىتى ۋە خىسلەتلىك ھاسىنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن شۇ تېرەك ئەتراپىغا تام قوپۇرۇپ، ھويلا ـ ئارام قىلغانىكەن، دېيىشىپ سۇپۇرگەئاخۇننىڭ ھويلىسىدىكى يەتتە ئادەمنىڭ قۇچىقى يەتمەيدىغان، سايىسى ئۈچ مو يەرگە چۈشىدىغان تېرەكنى پاكىت قىلىپ كۆرسىتىدۇ.

نېمىلا بولسۇن، ئاشۇنداق بىر توپ تېرەكنىڭ سۇپۇرگە مىراب بېگىنىڭ ھويلىسىدا ھېلىمۇ قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇۋاتقىنى راست. سۇپۇرگەئاخۇن كىچىك ۋاقتىدىلا بۇ تېرەكنىڭ قاچان تىكىلگەنلىكى ھەققىدە دادىسىدىن، بوۋىسىدىن سوراپمۇ كۆرگەن. بىراق، ئۇلار: «بىز تۇغۇلساق مۇشۇ پېتى تۇرغانىكەن» دېگەندىن ئۆزگە ھېچنېمىنى دەپ بېرەلمىگەن. دېمىسىمۇ، پەسىللەرنىڭ قاقشاتقۇچ ئىسسىق ـ سوغۇقىغا، خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى تەكلىماكان تەرەپتىن ئۇرۇپ تۇرىدىغان قۇم ئارىلاش بوراننىڭ زەربىسىگە چىداشلىق بېرىپ كەلگەن بۇ تېرەك — ئۇزاق ئۆتمۈشنىڭ شاھىتى، ئىنسانلار ئارىسىدىكى جاپا ۋە خۇشاللىقنىڭ گۇۋاھچىسى سۈپىتىدە تارىخ بىلەن تەڭ ياشىغان گىگانت ئادەمدەك كۆكرەك كېرىپ تۇراتتى. نامرات دېھقانىنىڭ ياغ كۆرمىگەن قولىدەك يېرىلغان قوۋزاقلىرى دەرەخ غولىغا ياماشقان مىڭلىغان بوغما يىلاندەك تولغىما ھاسىل قىلىپ يۇقىرىغا ئۆرلەيتتى. ئۇيەر ـ بۇيەردىن قايناپ چىققان ئۆسمىلەر تېرەك شېخىغا ئېسىپ قويغان قالقانلاردەك تومپىيىپ تۇراتتى. ئاچماقلاردىن بۆرتۈپ چىققان ياپلاق پورلار تۇۋرۇككە قېقىلغان، ياغلىشىپ كەتكەن چىراغپايلارغا ئوخشايتتى. بوران زەربىدىن چورت ئۈزۈلگەن شاخلارنىڭ ئورنىدىن ئۆسۈپ يېتىلگەن

يېڭى نوتىلار توپا ياغدۇرۇپ تۇرىدىغان ئاسماننىڭ دەل كۆكسىگە نىشانلانغان نەيزىدەك بوي تارتىپ ئۆسمەكتە ئىدى. بەرگى تۆمۈر سىمدەك ياكى پەي تاردەك مەزمۇتلىشىپ كەتكەن ئالىتقان چوڭلۇقتىكى مىڭلىغان ـ ئون مىڭلىغان يوپۇرماقلار ئاجىز شامالدىمۇ شۇ قەدەر ھەيۋەتلىك سادا چىقىراتتىكى، بۇ سادا بەئەينى پۈتۈن يۇرت جامائەتنىڭ ئاق مەسچىتتىكى پىچىرلاپ دۇرۇت ئوقۇشلىرىغا ۋە ئىسيان تەييارلاۋاتقان غايەت زور قوشۇننىڭ جەڭ ئالدىدىكى شىۋىرلاشلىرىغا، قىلىچ بىلەشلىرىگە ئوخشايتتى. تېرەك غولىدىكى تونۇر ئاغزىدەك قارىيىپ تۇرغان كامارلار ئىنسانلار ئارىسىدىكى مۇشتۇمزورلارنىڭ چېكىدىن ئاشقان گۇناھ ـ كەبىرلىرى ئۈچۈن ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ، چەكچەيگەن كۆزلەردەك ھەيۋەتلىك ئىدى.

خۇددى نەۋرىسىنىڭ كۆرگۈچە ياشاپ كېلىۋاتقان بىر بوۋاي بالىۋاقا، نەۋرە ـ چەۋرىلەر بىلەن بىللە تۇرۇۋاتقاندەك، قېرى ـ ياش، چوڭ ـ كىچىك تېرەك ۋە باشقا ھەرخىل دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان بۇ بوكلۇك ھويلىنىڭ دەرۋازىسى كۈنچىقىش تەرەپكە قارايتتى. دەرۋازىدىن كىرگەن ھەرقانداق كىشى يەتتە قەدەم ماڭار ـ ماڭمايلا ھېلىقى قېرى تېرەكنىڭ ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرغان يىلتىزلىرى ئارقىلىق يەرنى قامالاپ تۇرغان يوغان غولىغا دۈچ كېلەتتى ـ دە، تەبىئىي ھالدا بەزىلىرى ئوڭ تەرەپ، بەزىلىرى سول تەرەپ بىلەن ئايلىنىپ ئۆتكەندىن كېيىن، ئايۋاننىڭ پېشايۋان ئاستىدىكى ئىككى قاناتلىق ئىشىكىنى كۆرەلەيتتى.

گۈگۈم، تاغ تەرەپتىن كەلگەن قوغۇشۇن رەڭلىك بۇلۇتلار بىلەن تەكلىماكان تەرەپتىن سۈرۈلگەن بوز مانانلار ئۆزئارا سىڭىشىپ، يەر يۈزىگە سايە تاشلاۋاتقان چاغ.

ئەتىگەندىلا يېتىپ كەلگەن سەككىز تاشلىق سەل سۈيىنى تەقسىم قىلىپ بولۇپ قايتىپ كەلگەن سۈپۈرگەئاخۇن ھارغىن تېنىنى سۆرەپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى ـ دە، ئادىتى بويىچە قېرى

تېرەكنى باشتىن - ئاخىر بىر كۆزتىپ چىققاندىن كېيىن، كەتمىنىنى پېشايۋان ئاستىغا قويدى. مەھەللە بويىچە ئەڭ چوڭ ھېسابلىنىدىغان بەش جىگلىق كەتمەن مىراب بېگىگە كېچە - كۈندۈز ھەمراھ ئىدى. ئۇ ئىشكتىن چىقسىلا ئۇنى دولىسىغا سېلىۋالاتتى. يول بويلىرىدا، ئېرىق بويلىرىدا سۇ بۇزۇپ كېتىش ئېھتىمالى بولغان جايدا توختاپ، ھېچبولمىسا ئىككى - ئۈچ كەتمەن توپا تاشلاپ قوياتتى.

— ھارمىسىلا بېگىم!

كەتمەننىڭ «گۈپ» قىلغان ئاۋازىدىن ئېرىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى پەملىگەن چىنارئايىم ئايۋان ئىشكى ئالدىغا چىقىپ مىراب بېگىدىن ھاردۇق سورىدى.

— ئىنشائالla.

مىراب بېگى كۈندىن - كۈنگە ياداپ كېتىۋاتقان، چاچلىرىغا ۋاقىتسىز ئاق كىرىشكە باشلىغان كۆيۈمچان ھەمراھىغا كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇستۈپشىنى يېشىپ، ئۆزىگە ئىچ ئاغرىتقاندەك قاراپ تۇرغان چىنارئايىمغا تۇتقۇزدى - دە، تاھارەت ئېلىپ نامىزىنى ئوقۇۋالغاندىن كېيىن داستىخان ئالدىغا كېلىپ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇردى.

سوپۇرگەئاخۇن بىلەن چىنارئايىم كۆيۈپ - پىشىپ 30 يىلغا يېقىن ۋاقىتنى ئىناقلىق ۋە مېھرىبانلىق ئىچىدە ئۆتكۈزدى. كىشىلەر ئۇلارنىڭ بىرەر قېتىممۇ سەن - پەن دېيىشىپ قالغىنىنى ياكى قىزىرىشقانلىقىنى بىلمەيدۇ. ئەينى چاغدا توي بولۇشتىن بۇرۇن بۇ ئىككىيلەن يۈز كۆرۈشمىگىنى راست. بىراق، سوپۇرگەئاخۇن دادىسىغا خۇداغا ئىشەنگەندەك ئىشەنگەچكە، ئېقى كېلىشىدىغان ئۇلپەتدىشىنىڭ قىزى چىنارئايىمنى خوتۇنلۇققا ئېلىپ بېرىش تەكلىپىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل كۆرگەن.

«ئوغلۇم، — دېگەنىدى ئۇ چاغدا دادىسى سوپۇرگەئاخۇنغا، — راست گەپنى قىلسام، قۇدىمىز ئانچە باي ئادەملەردىن ئەمەس، لېكىن خۇداغا شۈكۈر، باشقىلارنىڭ قولىغا

قاراپمۇ قالمايدۇ، نىيىتى دۇرۇس، ھۆرمىتى زىيادە كىشى، چىنارئايىممۇ پاھ دېگۈدەك چىرايلىقمۇ بالا ئەمەس. چىراي دېگەنگە سۇ قۇيۇپ ئىچكىلى بولمايدۇ. نىكاھ دېگەن ئۆمۈر سودىسى، ئىككىڭلار كېلىشىپ ئۆتسەڭلارلا مەن رازى. بىزدىن كېيىن قالساڭلارمۇ ئۇ ساڭا ھەمقان بولالايدۇ!»

سۇپۇرگەئاخۇن تويى بولۇپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئايالىنىڭ ھەقىقەتەن كۆڭلىدىكىدەك ئوبدان جورا ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ، ئۆي ئىشىغا كەلگەندە ماھىر، ئاش - تاماققا ئۇستا، ئىگىلىككە كەلگەندە ئۆزدىن قېلىشمايدىغان قولداش بولۇپ چىقتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ساۋاتلىق، بىلىمدان، خېلى - خېلى كىتابلار ئۇستىدە گەپ ئاچالايدىغانلىقى ئۇنىڭغا بەك يېقىپ كەتتى.

دادىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن سۇپۇرگەئاخۇنغا بىردىنبىر يار - يۆلەكتە بولغىنى يەنىلا چىنارئايىم بولدى. ئۇ ئېرىگە بەكمۇ كۆيۈنەتتى، ئۇششاق ئۆي ئىشلىرىدىن تارتىپ، ئىگىلىكتىكى چوڭ ئىشلارغىچە ئېرىگە ئاجايىپ توغرا مەسلىھەتلەرنى بېرەلەيتتى. ئەسلىدە، سۇپۇرگەئاخۇن مىراب بېگى بولغاندىن كېيىن، ئائىلە ئىگىلىكىنى مەھەللە مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان يالغۇز ئوغلى مۇھەممەتئەلىگە تۇتقۇزماقچى بولغان. بۇنىڭدا ئايالىنىڭ كېسەلچان ئىكەنلىكىنى كۆپرەك كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەنىدى.

بىراق، چىنارئايىم ئېرىنىڭ بۇ قارىشىغا قوشۇلمىدى. ئۇ ئوغلىنى قەشقەر مەدرىسىسىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىش، ئائىلە ئىگىلىكىنى بولسا، غوجىدار نىيازقۇل بىلەن بىرلىكتە ئۇستىگە ئېلىش پىكرىدە چىڭ تۇردى.

سۇپۇرگەئاخۇن ئايالىنىڭ ھەقىقەتەن قالتىس ئويلىغانلىقىغا ئىشەندى ۋە بۇ تەكلىپنى تارتىنماي ماقۇل كۆردى. مانا، ئەمدى ئوغلى قەشقەردە ئوقۇۋاتقىلى ئۈچ يىلدىن ئېشىپ قالدى. ئىگىلىكمۇ ئايالىنىڭ جان كۆيدۈرۈشى بىلەن بىر ئوبدان باشقۇرۇلماقتا ئىدى. ئۆز يوقىرا ئۇچۇن كۆيدى - پىشتى بولۇپ بېشىنى قاشلىغۇدەك پۇرسەت چىقىرالمىغان يەردە ئايالىنىڭ كېسەل

تىنىنى سۆرەپ يۈرۈپ ئىگىلىكىنى جوڭقۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن مىراب بېگى مۇشۇنداق ھەمراھنى ئۆزىگە قوشۇپ قويغان رەھمەتلىك دادىسىغا ئىچ - ئىچىدىن شۈكۈر - رەھمەتلەر ئېيتاتتى.

دادىسىدىن مىراس قالغاندىن بېرى بىر تال تۈۋرۈكى ياكى بىرەر تال ۋاسىسى ئۇيان - بۇيان قىلىنىپ باقمىغان ئاسما ئايۋانىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ئازادە، يورۇق خانا مەخسۇس سوپۇرگەئاخۇن ئۈچۈنلا سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىدى. سوپۇرگەئاخۇن كەچلىك غىزادىن كېيىن خانىسىغا كىردى - دە، تام بويلىتىپ ياسالغان ئويۇقتا تىزىلغان كىتابلارنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئالدى بىلەن قوتاز قۇيرۇقى يەلپۈگۈچى بىلەن كىتابلارنىڭ ئۈستىدىكى نېپىز بىر قەۋەت توپىنى قېقىۋەتتى ۋە ئەلىشىر نەۋائىينىڭ «چاھار دىۋان»ىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، تاختا ئۈستىگە قويۇپ «فەۋائىدۇلكىبەر» دىۋانىنى ئاچتى.

دادىسىنىڭ كىتابخۇمارلىقى كىچىكىدىنلا ئۇنىڭغا ئۆز تەسىرىنى سىڭدۈرۈپ ئۈلگۈرگەن. ئۇنىڭ نەزىرىدە، خىزىرىدەك بىلەرمەن، پەرىشتىدەك مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل ھېسابلىنىدىغان دادىسى نەزەر خوجىكام مەھەللىدىكى بارماق بىلەن سانالغۇدەك ساۋاتلىق كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدى. دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش دەۋرى ئۆتۈپ كەتكەندە، بولۇپمۇ قىشنىڭ ئۇزۇن كېچىلىرى ئۇ مۇشۇ خانىدا تەڭتۇشلىرى بىلەن كىتاب سۆھبىتى قىلاتتى. سۆھبەتداشلىرى ئارىسىدا ئورتاقچىلارمۇ، مالايلارمۇ، ئىمام - مۇئەززىنلەرمۇ بولاتتى. سوپۇرگەئاخۇن يەتتە - سەككىز ياش چاغلىرىدىمۇ ئەنە ئاشۇنداق كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزۈپ، جەڭنامىلەر ۋەقەلىكلىرى ئارىسىغا شۇڭغۇپلا كېتەتتى. ئاتا - ئانىسىنىڭ ئەللەيلىرىگىمۇ، گوللاشلىرىغىمۇ ئۇنىمايتتى. قايسىبىر داڭلىق شەخسلەر، رىۋايەتلەردىكى قەھرىمانلار ۋە مەشھۇر ۋەقەلەر ئۈستىدە بولغان تالاش - تارتىشلارنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلايتتى.

كېيىنچە ئۇ مەھەللە مەكتىپىدە ئوقۇپ ساۋاتىنى چىقاردى، مەدرىسىدە ئوقۇپ بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇردى. دادىسىدىن كېيىن

قىلىپ ئىگىلىككە مىراسخورلۇق قىلىپلا قالماي، دادىسىنىڭ يۈز نەچچە پارچە كىتابىغىمۇ ۋارىسلىق قىلدى.

ئۇنىڭ كۆڭلى بولۇپمۇ «چاھار دىۋان»غا بەك يېقىن تۇراتتى. كىتاب ئوقۇشقا چولىسى تەگمىگەن كۈنلىرىمۇ ئۇنىڭ توپىسىنى قېقىپ، سارغىيىپ كەتكەن ۋاراقلىرىنى چېكىپ قوياتتى.

قايسىبىر يىلى ئىلچىدىن كەلگەن بىر ئوقۇمۇشلۇق ئادەم ئۇنىڭ ھوزۇرىدا مېھمان بولدى. سۆھبەت داۋامىدا ئۇ گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق غەزەللەردىن بىرقانچىنى ئوقۇدى. بۇ غەزەللەردىن ھوزۇرلىنىپ، قانغۇدەك زوق ئالغان سۈپۈرگەئاخۇن بۇ غەزەللەرنىڭ مۇئەللىپىنى سوراپ قالدى. ئۇ كىشى شېئىرىيەت ئىلمىنىڭ تەڭداشسىز ئۇستىسى، سۆز سەنئىتىنىڭ كامالەتكە يەتكەن ئەللامىسى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ[1] مۇبارەك نامىنى ئېغىزىغا ئېلىپ ئۆتتى ۋە بۇ گۈزەل غەزەللەرنى «چاھار دىۋان»دىن يادقا ئېلىنىۋالغانلىقىنى ئېيتتى.

بۇ مەشھۇر نام سۈپۈرگەئاخۇنغا بالىلىقىدىن باشلاپلا تونۇش ئىدى. ئۇ، بۇ ئۇلۇغ شائىرنى چىن دىلىدىن ھۆرمەتلەيتتى، ئۆزگە غايىبانە ئۇستاز بىلىپ، ئۆزىمۇ ئانچە ـ مۇنچە قەلەم تەۋرىتەتتى. سۈپۈرگەئاخۇن ئۇ كىشىدىن «چاھار دىۋان»نى قەيەردىن تېپىش مۇمكىنلىكىنى سورىدى.

— بۇ كىتاب قىممەتتە ئالتۇنغا باراۋەر تۇرىدۇ، ئاسماندىكى زۆھرە يۇلتۇزىنى قولغا كىرگۈزمەكتىنمۇ قىيىن، — دېدى

---

① ئەلىشىر نەۋائىي — ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر، مەشھۇر شائىر، ئاتاقلىق ئەرباب. ئەلىشىر نەۋائىي مىلادىيە 1444 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى ھىرات شەھىرىدە (ھازىرقى ئافغانىستان تەۋەسىدە) دۇنياغا كېلىپ، 1501 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى 60 يېشىدا يەنە شۇ شەھەردە ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇنىڭ «خەزائىنۇل مەئانى»، «دىۋان فانى»، بەش پارچە يىرىك داستاندىن تۈزۈلگەن «خەمسە» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار. ئۇ يەنە داڭلىق ئىلمىي، نەزەرىيىۋى ئەسەرلەردىن «تارىخى مۇلكى ئەجەم»، «ھالاتى سەئىدھەسەن ئەردەشىر»، «مەجەلىسۇن نەفائىس»، «لىسا نۇتتەير»، «مۇھاكىمە تۇل لۇغەتەين»، «مىزانۇل ئەۋزان»، «سىراجىلمۇسلىمىن»، «مەھبۇبۇلقۇلۇب»لارنىڭ مۇئەللىپىدۇر.

www.uyghurkitap.com

ھېلىقى كىشى . سوپۇرگەئاخۇن بىر كۆرۈپ ئاشىق بولغان نازىنىنىنى ئىككىنچى قېتىم كۆرەلمىگەندەك ، بۇ نازىنىنىنىڭ ئىشقىدا سەكپارە بولۇپ ، ئازاب چەككەندەك ئولتۇرۇپ كەتتى .
بىراق ، ھېلىقى كىشى :

— ئاڭلىسام ، ئىلچىدىكى زۇنۇنقارىم دېگەن كىشىدە بۇ كىتاب بارئىمىش ، زۇنۇنقارىم ئىلىم بىلەن ئانچە خۇشى يوق ، مال - دۇنيانىڭ كەينىگە كىرىپ كەتكەن ئادەم . ئەپسۇسكى ، ئۇ بۇخارادىن ئوقۇپ قايتقان بىر يىقىنى ھەدىيە قىلغان بۇ كىتابنى پەقەت كۆز - كۆز قىلىش ئۈچۈنلا قولدىن چىقارمايۋاتىدۇ ، — دېدى .

شۇنىڭدىن كېيىن سوپۇرگەئاخۇن ئۆزى كۆيۈپ قالغان مەشۇقىنىڭ كەينىگە چۈشكەن ئاشىقتەك ، بۇ كىتابنىڭ كەينىگە چۈشتى .

كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئىلچىدىكى ھېلىقى ئوقۇمۇشلۇق كىشىدىن خەۋەر كېلىپ قالدى . ئېيتىلىشىچە ، زۇنۇنقارى كىمىكى دەريا سۈيىنى دەريا قاسنىقىدىن يەتتە غۇلاچ ئېگىزلىككە جايلاشقان 70 مو يەرگە چىقىرىپ بەرسە ، شۇ 70 مو يەرنىڭ يېرىمىنى ھەدىيە قىلىمەن ، دەپ جامائەت ئالدىدا مەيدىسىگە ئۇرغانىكەن . پەرھاد كەبى ھەقىقىي ئاشىق شىرىن سۈپەت مەشۇقىنىڭ ۋىسالى يولىدا بىستون مىساللىغ مۇشەققەت تېغىنى يېرىپ ، ئەھرىمەن دىۋىنىڭ ئۇۋىسىغا كىرىشتىنمۇ يانمايدۇ . بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان سوپۇرگەئاخۇن خەۋەر كېلىپ ئەتىسىگىلا ئىلچىگە ئاتلاندى ، زۇنۇنقارى بىلەن يۈرت قازىسىنىڭ گۇۋاھلىقى ئاستىدا توختام تۈزۈپ ، ئىشقا كىرىشتى . دادىسىدىن ئۆگەنگەن ۋە ئۆزى توپلىغان تەجرىبە ئۇنىڭغا تازا ۋاقتىدا ئەسقاتتى . ئۇ ئوڭدىسىغا يېتىپ پۈتىنىڭ ئۇچىغا قاراش چارىسى بويىچە ، دەريا يامزىلىدىن قىيپاش ئۆستەڭ ئېلىپ ، ھېلىقى 70 مو يەرگە ئاخىر سۇ چىقاردى - دە ، يەر ئىگىسىدىن 35 مو يەرنى ئۆزىگە ئايرىپ بېرىشىنى تەلەپ

قىلدى . يەر دېسە جېنىنى بېرىدىغان زۇنۇنىقارى تازا تەڭلىكتە قالدى ، يەر ئەمەس ، نېمە سورىسا شۇنى بېرىمەن دەپ يەنە مەيدىسىگە ئۇردى ...

سۇپۇرگەئاخۇن چىنارئايىم دەملەپ يېنىدا قويۇپ قويغان چاينى بىر ئوتلىۋالدى ـ دە ، «چاھار دىۋان»نى تولۇپ تاشقان كۆچلۈك ھېسسىيات بىلەن ئوقۇشقا باشلىدى :

كىمسەن ھەرگىز كۆرمەدى چۈن ئەھلى دەۋراندىن ۋەفا ،
ئولكى دەۋران ئافەتىدۇر ، نې تەمەئ ئاندىن ۋەفا .

جانۇ ئۆمرۈمدۇر ، ئول ئاي گەر بىۋەفا بولسا نې تاڭ ،
قايدا كۆرمىش كىمسە ھەرگىز ئۆمر ئىلە جاندىن ۋەفا .

گەر ۋەفا قىلساڭ ئېرۇر ئاندىنكى باردۇرسەن پەرى ،
يوقسە ، كىم ئالەمدە كۆرمىش نەۋئى ئىنساندىن ۋەفا .

ۋەھكى ، دەۋران ئەھلىدىن جۇز بىۋەفالىغ كەلمەدى ،
ھەرنېچەكىم كۆردىلەر مەن زارۇ ھەيراندىن ۋەفا .

چۈن ۋەفا گۈل بەرگى دەۋران باغىدا ئاچىلمادى ،
بىر چېھەتتۇر كىمكى ئىستەر بۇ گۈلىستاندىن ۋەفا .

كىمسە كۆڭلىن ، كىمسەدىن ئىستەپ ۋەفا ، ئالدۇرماسۇن ،
كىم ماڭا خۇد يەتمەدى ئول كۆڭلۈم ئالغاندىن ۋەفا ؟

ئەي نەۋائىي ، گەر ۋەفاسىز چىقتى ئول سۇلتانى ھۇسن ،
تاپتىڭ ئەلدىنكىم ، تىلەرسەن ئەمدى سۇلتاندىن ۋەفا ؟

مىراب بېگنىڭ يۈرەك باغرىدىن ئېتىلىپ چىققان ئاۋاز ئۆيدىن ئايۋانغا ، ئايۋاندىن تۈن قاراڭغۇلۇقىغا تارىدى . ئارقىدىنلا بۇ بوم ئاۋازغا چىنارئايىمنىڭ زىل ئاۋازى جور بولۇپ ، يۈرەك نەغمىسىگە ئايلاندى . لېكىن ، بۇ نەغمە ساداسىدىكى مەردانىلىك چىقىپ تۇرغان خىتاب ئارىسىغا بىر خىل تىترەك ، غەمكىن سادامۇ ئارىلاشقانىدى . بۇ ھويلىدىن ، بۇ يۇرتتىن پەرۋاز قىلغان ھەرقانداق ساداغا 1000 يىللاردىن بېرى شاھىت بولۇپ كېلىۋاتقان قېرى تېرەك مىراب بېگنىڭ ھېسسىياتىغا ئورتاقلاشقاندەك ، زۇلمەت بىلەن بىر تەن بولغىنىچە سۈكۈت ساقلىماقتا ئىدى .

12 . خالىس زاراخەتمە

پەيشەنبە كۈنى بامدات نامىزىدىن كېيىن يۇرت ئىچى خۇددى قىيان كېلىدىغاندەكلا ئۆرتۆپە بولۇشقا باشلىدى . بەزىلەر مەسچىتتىن چىقىپ ئۆيلىرىگە قايتىشقا ئۈلگۈرمەيلا ، بەئەينى ئۇۋىسى بۇزۇلغان چۈمۈلىلەردەك ، مەھەللە - مەھەللىدىن ، كوچا - كوچىلاردىن كېلىپ ئۇلۇغ يول بىلەن مازار كەنتىگە قاراپ كېتىۋاتقانلارنىڭ قاتارىغا قوشۇلۇپ كېتىشتى .

بەزىدە يول بىلەن ، بەزىدە ئۇدۇل كەلگەنلا ئېتىزنىڭ قىرلىرى بىلەن مېڭىۋاتقانلار ئارىسىدا پۇقرالارنىڭ ھەرقايسى قاتلىمىدىكىلەرنىڭ ھەرقاندىقى تېپىلاتتى . خېلى ھاللىقلارمۇ ، ئۆز تىرىكچىلىكىدىن ئېشىنالمايدىغانلارمۇ ، بۈگۈننى تاپسا ئەتىلىكى ئۈچۈن قايغۇرىدىغانلارمۇ بار ئىدى . ياشلار ياشانغانلارنى يۆلەپ ، ئانىلار بالىلارنى يېتىلەپ ، «ئاخىرقى نىشانغا قېنى كىم بالدۇر بارالايدۇ» دەپ بەسلەشكەندەك بىر - بىرىدىن ئۆزۈپ كېتىشكە تىرىشاتتى . سەلدەك ئېقىپ كېتىۋاتقانلارنىڭ ئايىغىدىن توزۇغان توپا قۇرغاق ھاۋا بىلەن قوشۇلۇپ ، بۇلۇتلارغا يېقىنلىشاتتى - دە ،

يەنە ئۆز ماكانىغا قىيمىغاندەك يەر يۈزىگە تاشلىنىپ ، ساقال تارتىپ قالغان قوناقلىقلارنى بوز رەڭ پەردە ئاستىغا يوشۇراتتى .

ئىككى - ئۈچ ھەپتىدىن بېرى يېغىپ ئۆتكەن بىرقانچە قېتىملىق ئۆتكۈنچى يامغۇر ۋە سۈپۈرگەئاخۇن بۆلۈپ بەرگەن سەل سۈيىدە كۆكەرگەن ئوت - چۆپلەر بىلەن تويۇپ ، ھارامزادىلىشىپ قالغان ئېشەكلەر قۇيرۇقلىرىنى خادا قىلىپ ، جاھاننى بېشىغا كىيىپ ھاڭرىشاتتى . ھۇرۇن توربۇقلارغا مىنىپ ھەدەپ دېۋىنىپ كېتىۋاتقانلار ئارىسىغا شىنادەك قىستۇرۇلۇپ يول ئېچىپ ، ئالدىغا ئۆتۈپ كېتەتتى . ئېشەكنىڭ سۆڭگۈچىگە قونۇپ ئولتۇرغان كەپسىز باللار ئېشەكنىڭ چاپقۇرلۇقىدىن پەخىرلىنىپ ، توربۇقلىقلارنى ۋە پىيادىلەرنى مازاق قىلغاندەك ، ئېغىزلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ ھىجىياتتى .

كىملەردۇر كەلگەن يېرىدە ئولتۇرۇپ قالاتتى - دە ، كەشلىرىگە توشۇپ كەتكەن قۇمنى تۆكۈۋېتىپ ، ئۇزاپ كېتىۋاتقان توپقا يېتىشىۋېلىش ئۈچۈن جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرەيتتى .

«سېيىت ھاجىم ئىمام جەئفەر تەيران مازارىدا كاتتا زاراخەتمە ئۆتكۈزۈپ ، دۇئا تەلەپ قىلغۇدەك» دېگەن خەۋەر تارقالغان بىر ھەپتىدىن بېرى پەيشەنبە كۈنىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتكەن بۇ كىشىلەر كۈتە - كۈتە ئاخىر بۇ كۈنگە ئۇلاشقانىدى . توپنىڭ ئالدىنى تالىشىپ كېتىۋاتقانلار ئارىسىدا زاراخەتمىدە بېرىلىدىغان بىر ئاياق ئۇماچ ۋە كىچىككىنە بىر پارچە كالا گۆشىنىڭ تەمەسىدە كېتىۋاتقانلارمۇ يوق ئەمەس . ئىككى يىلدىن بېرى چىشى گۆش قارىسى كۆرۈپ باقمىغان ، كېپەك ئۇمىچىدىن ئۆزگە سېرىق قوناق ئۇنىدا ئېتىلگەن ئۇماچ ئىچىپ باقمىغانلارنى بۇ تەمەيى ئۈچۈن ئەيىبكە بۇيرۇغىلىمۇ بولمايتتى .

ناھايىتى ئۇزاق زامانلاردىن بۇيان ھېيت - بايراملىرىنى شاد - خۇرام ئۆتكۈزۈپ ، بىر نان تاپسا مېھمىنىنىڭ ئالدىغا ئاچىقىدىغان ، بىر - بىرىدىن ھېچنېمىسىنى ئايىمايدىغان بۇ خەلق

www.uyghurkitap.com

ئىجتىمائىيلىقىنىڭ ئەڭ يۇكسەك چوققىسىدا تۇرۇشقا ئادەتلەنگەنىدى . باش ـ كۆزى هۆكۈمرانلارنىڭ قامچىسىدىن خالاس بولۇپ ، دۇمبىسى ئاپتاپ كۆرگەن ، تەبىئەتنىڭ سېخىيلىقى بىلەن يامغۇر يېغىپ ، باياشات ـ مەمۇرچىلىق بولغان يىللىرى قۇربان هېيت ، روزى هېيتلىرىنى خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزگەندىن ئۆزگە ، بارائەت كېچىسى تۈنەپ ، خەتمىقۇرئان قىلىشاتتى . ياش باللار قاپاق كۆيدۈرۈپ كېچىلىك سورۇن تۈزىشەتتى ، سەنئەتكارلار ئۆز هۇنەرلىرىنى نامايىش قىلىشاتتى . كۆكلەم كېلىپ ، يەر ـ جاهان ئويغانغان ئايلاردا نورۇز بايرىمى ئۆتكۈزۈپ ، يېڭى تىرىلگۈنى كۇتۇۋالاتتى . قۇملۇق ئارىسىغا جايلاشقان لاچىن ئاتا پاششايىمغا بېرىپ سەيلە قىلىشاتتى . جۇمە كۈنلىرى قاراباغ دەپ ئاتالغان مەيداندا ئوغلاق تارتىشىپ ، چەۋەندازلارنىڭ غەلىبىسىگە باركاللا ياغدۇراتتى . كۈز كۈنلىرى قوناق ئاقلاۋاتقان مەزگىللەردە خامان بەئەينى بىر سەنئەت سەھنىسىگە ئايلىناتتى . جۇۋىنى تەتۈر كىيىپ ، يۈزىگە نىقاب تاقاپ هەرخىل سۇرەتتە ياسانغان ئويۇنچىلار «غاز ئويۇنى» ، «چېچەپ چۇمبۇس ئويۇنى» قاتارلىق ئويۇنلارنى ياسىشاتتى . ئويۇن كۆرگەچ ، بىر ئاخشامدىلا بىر ـ ئىككى خاماننىڭ قونىقىنى ئاقلىۋېتەتتى .

خامان پەسلى ۋە قىش كېچىلىرى يۇرت راۋابچىلىرى «قويچى راۋابى» دېيىلىدىغان ئۈچ تارلىق راۋابلىرىنى چېلىپ بەيگىگە چۈشەتتى . ئۆزلىرى توقۇغان قوشاقلار ، ئۆزلىرى ئىجاد قىلغان مۇزىكىلار بىلەن دەرد ـ مۇڭلىرىنى تۆكەتتى . مېھرىبانلىقىنىڭ ، ۋاپادارلىقىنىڭ كۈيىگە كۈيلىشەتتى .

مەكتەپ باللىرىمۇ ساۋاقلىرىنى تۈگىتىپ بولۇپلا ئۇلۇغ يولنىڭ كەڭ يېرىگە جەم بولاتتى ـ دە ، «كۈيەك توپ» ، «چەۋگەن توپى» ، «گاگا ـ چۈك» ئويۇنلىرىنى ئوينىشاتتى . ئۇلار ئارىسىدا تەپكۈچىنى يەرگە چۈشۈرمەي 100 نى تېپەلەيدىغان ، ئارقىمۇئارقا 30 كاللا چىقىرالايدىغان ماهىرلارمۇ بار ئىدى . هەر كەچلىكى

مەھەللە ـ مەھەللىلەرنى باللارنىڭ چۇقان ـ سۈرەنلىرى بىر ئالاتتى ...

مانجۇلارنىڭ قانلىق قامچىسى ، ئابلىزقارنىڭ غالچىلىق مەنتىقىسى ، تۇيۇقسىز باستۇرۇپ كەلگەن ئاغرىق ـ سىلاقنىڭ قورقۇنچى پۇقرانى بىر بۇردا نان ۋە جان قايغۇسىغا مەھكۇم قىلدى . بەخىرامان چۇرۇقلىشىپ ، دانلىشىۋاتقان قۇشقاچ توپى ئارىسىغا مۇشۇك كىرىپ كەلگەندەك ، قايناق سورۇنلارنىمۇ توزۇتۇۋەتتى . سۇسىزلىق مەشرەپ ۋە باراۋەت ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان باغۋارانلارنى سولدۇردى ، تېرىلغۇلارنى ۋەيران قىلدى . كىشىلەرنىڭ يۈرىكى خۇددى مۇزخانىغا تاشلىۋېتىلگەن بىر پارچە گۆشتەك مۇزلاپ ، ھېسسىياتتىن مەھرۇم بولدى . ئاتا ـ بوۋىلاردىن مىراس قالغان مۇقام ۋە خۇشاللىق ئوچاقلىرى كۆكۈم ـ تالقان قىلىۋېتىلدى .

ناخشا بۆشۈكىگە بۆلىنىپ ، مۇقام بىلەن ئەللەي ئېيتىپ چوڭ قىلىنغان كىشىلەر سورۇن سېغىنغانىدى . بوگۈنكى سورۇندا پەقەت مۇڭلۇق قىرائەت ئاۋازى ۋە بىر قاچا ئۇماچلا بولىدىغانلىقىنى ، ھېچكىم مۇقام توۋلاپ ، ناخشا ئېيتمايدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇپمۇ ھەممەيلەن ئالغا ئىنتىلىشەتتى ، بىر ـ بىرىدىن ئۆتۈپ كېتىشكە تىرىشاتتى .

كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە يۇرت جامائىتىنىڭ ئالدى ئىمام جەئفەر تەيران مازىرىنىڭ يېشىل كاھىشلار بىلەن زىننەتلەنگەن ھەيۋەتلىك دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى . تاغدىن شىددەت بىلەن ئېتىلىپ كەلگەن سەل سۈيى ئۆستەڭلەرگە ، ئۆستەڭلەردىن ئېرىقلارغا بۆلۈنۈپ ، ئاخىر ئېتىزلىقلارغا يېتىپ سىڭىپ كەتكەندەك ، قەبرىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ غايىب بولۇشتى .

بۇ مازار تولىمۇ كەڭ ۋە سۈرلۈك ئىدى . ئۈچ ھارۋا قاتارلىشىپ ماڭالىغۇدەك كەڭلىكتىكى دەرۋازىنىڭ ئىچكىرىسىدىن باشلىنىدىغان كۆك خىش ياتقۇزۇلغان يول تاكى 200 قەدەم نېرىدىكى چوڭ مەسچىتكىچە سوزۇلاتتى . يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە

ئۆلگۈچىنىڭ سالاھىيىتىنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇرىدىغان چوڭ - كىچىك قەبرىلەرنىڭ بېشىغا قويۇلغان ئېگىز خادىلار يانغىن چۈشكەن ئورماندىكى قالدۇق دەرەخ غوللىرىدەك قويۇق ئىدى. بەزى خادىلار ئۇچىغا ئېسىلغان يوغان تۇلۇملارنى كۆتۈرەلمەي، دوك كىشىدەك ئېگىلىپ قالغان، بەزىلىرى زامان جاپاسىغا چىدىمىغان يېتىمچىدەك سۇنۇپ، قويۇق يانتاق، قومۇشلار ئارىسىدا كۆمۈلۈپ ياتاتتى.

چوڭ دەرۋازا بىلەن مەسچىت ئارىسىدىكى 60 غۇلاچ ئەزانخانا بۇلۇتقا تاقىشىپ تۇراتتى. ئۆز ھۈنىرىدە كامالەتكە يەتكەن خارەتلەر[1] تەرىپىدىن يوغان ياغاچلار بىلەن ئۈچ بۇلۇڭ شەكلىدە قىلىپ ياسالغان بۇ ئەزانخانا يۇرت بويىچە ئەڭ ئېگىز قۇرۇلۇش بولۇپ ھېسابلىناتتى، ئادەتتە ناماز ئەزانلىرى مازار مەسچىتىنىڭ مۇنارىدا ئوقۇلاتتى. يۇرتنىڭ شۆھرىتىنى ئاشۇرۇپ تۇرغان ئەزانخانىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈنمۇ ياكى ھېيت نامىزىنىڭ ئۇلۇغلۇقى ئۈچۈنمۇ، ئىشقىلىپ ھېيت نامىزىنىڭ ئەزىنىلا مۇشۇ ئەزانخانىدا ئوقۇلاتتى. يۇرتنىڭ ھەرقانداق يېرىدە تۇرۇپ قارىسىمۇ ئېنىق كۆرۈنىدىغان بۇ ئەزانخانىدا ئوقۇغان ئەزاننى ۋە «شاپپا - شاپپاڭ» ساداسىنى ئېنىق ئاڭلىغىلى بولغاچقا، نامازغا كېلەلمىگەن ئاجىز - ئورۇقلار، قېرىساللار ئۆيىدە تۇرۇپمۇ ھېيت نامىزىنى مەسچىت جامائىتى بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئۆتىيەلەيتتى.

سەكراتقا چۈشكەن ھەممە ئادەم تىرىك قالغانلارغا ئۆز مېيىتىنى مۇشۇ مازاردا قويۇشنى ۋەسىيەت قىلىشنى ئۇنتۇمايدىغان ۋە ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى قازا تاپقانلارنىڭ مېيىتى قويۇلۇپ كېلىۋاتقان بۇ مازارنىڭ زاراتگاھلىقى 100 مودىن كەم ئەمەس ئىدى. يۇرت ئەھلىنىڭ ياكى ئاتا - ئانىسى، ياكى ئۇرۇق -

[1] خارەت — پارسچە «خررات» دېگەن سۆز بولۇپ، ياغاچ ئىشىنى قىلغۇچى دېگەن مەنىدە، خوتەندە ياغاچچى مەنىسىدە قوللىنىلىدۇ.

تۇغقانلىرى، ياكى بالىۋاقىسىنىڭ قەبرىسى مۇشۇ زاراتگاھلىقتا بولاتتى.

ھۇۋلاۋاتقان ھۇۋقۇشلارنىڭ قورقۇنچلۇق ئاۋازى بېسىقىپ، ئۇيقۇسىدىن ئەمدىلا ئويغانغان زاراتگاھلىق بىردەمنىڭ ئىچىدە قارىقويۇق گەۋدىلەر بىلەن تولۇپ كەتتى. مۇڭلۇق قىرائەت ئاۋازى ئەتىگەنلىك قۇياش بىلەن بىر يۈزى يورۇپ تۇرغان قەبرىگاھلىقنى قاپلىدى. ئۆپكىدەپ يىغلىغان ئاۋازلار، دەمدەر ئۇنلىگەندەك تېلىقىپ قېلىشلار ماتەم سىمفونىيىسىگە ئايلىنىپ، ھازا كەيپىياتىنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى. قومۇش، يانتاق ياكى قەبرىگە چېچىلغان ئۇرۇقلاردىن ئۇنۇپ چىققان بۇغداي مايسىلىرىنىڭ تۇۋى ئىسسىق كۆز يېشى بىلەن نەملەندى، بولۇپمۇ، ئاغرىق ـ سىلاقتا قازا قىلغان جانجىگەرلىرىنىڭ سىيماسى تېخى كۆڭۈل دەپتىرىدىن ئۆچۈپ كەتمىگەن ھازىدارلارنىڭ يىغىسى زاراتگاھلىقنى زىلزىلىگە كەلتۈرمەكتە ئىدى.

مەھەللىلەردىن كېلىۋاتقانلارنىڭ ئاياغ ـ ئۈچى تەڭشىلىپ بولغاندا، مەسچىت ئالدىدىكى بوز توپىلىق مەيداندا زاراخەتمە باشلاندى. جامائەت ئۆزلىرىدىن بۇرۇن يېتىپ كەلگەن سېيىت ھاجى، ئابلىزقارى، ھاپىز ۋە باشقا يۇزلۇكلەرنىڭ باشچىلىقىدا ئۇستىگە قۇرئان كەرىم قويۇلغان ۋاقىتلىق ئىشىكتىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتۇشكە باشلىدى.

مەيداننىڭ مەسچىتكە تۇتاش تەرىپىگە بەش ئوچاق قېزىلىپ، ئوچاققا كېرىيە قازانچىلىرىنىڭ ھەدىيىسى — بەش داش قازان ئېسىلغانىدى. قازانلاردا نوكچە ئالتۇندەك ساپسېرىق سەۋزە ۋە ئاپئاق گۇرۇچ پورۇقلاپ قايناپ تۇراتتى.

قۇرئانى كەرىم ئاستىدىن بىرىنچى بولۇپ ئۆتكەن سېيىت ھاجى كەينىگە ئابلىزقارى ۋە باشقا جامائەتنى ئەگەشتۇرۇپ قازان بېشىغا كەلدى ـ دە، ئايىقىنى چۆمۈچ تۇتۇپ تۇرغان ھىممەت قاشقىغا تەڭلىدى. بوز توپىلىقتا سېلىنغان بورا ئۇستىگە بېرىپ يۈكۈنۈپ

www.uyghurkitap.com

ئولتۇرۇپ «بىسمىللاھىررەھمانىر رەھىم» دەپ قوشۇقنى ئاغزىغا ئاپاردى .

ئابلىزقارى ۋە ھاپىزلارمۇ قاتتىق بورا ئۈستىگە يۈكۈندى . يــانلــىرىدا ئولتۇرۇپ ئۆلگۈرگەن پۇقرالارغا ئوغرىدىن ئەندىشە قىلغاندەك قاراپ قويۇپ ، چىرايىنى پۈرۈشتۈردى ، قىزىق شويلا بوغۇزىدىن ئۆتە ـ ئۆتمەيلا يۆتىلىپ ، ھاسىراپ كەتتى .

بــۇ يۇرتنىڭ زاراخەتمىسىدە ، مەيلى ئۇ مازار ۋەخپىسىنىڭ كــىرىــمــى بىلەن ئۆتكۈزۈلسۇن ياكى باي ، نامراتلارنىڭ نامىدا ئــۆتــكــۈزۈلــسۇن ئــۇماچلا ئىتىلەتتى . ئۇماچ قايمىقى ئۈستىگە قۇلاقچىلىك كالا گۆشى تاشلىناتتى . بۈگۈنكى بۇ زاراخەتمە يۇرت ئەھلىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىن ھالقىپ كەتتى . شال تېرىلمايدىغان بۇ يۇرتتا ، لوپ ياكى كېرىيە گۈرۈچى بىلەن ئوخشىتىپ ئېتىلگەن شويلا ھەممەيلەنگە تېتىدى .

زاراخەتمىدە شويلا مول ئىدى . ئۈزۈندىن بۇيان تاپسا تېرىق ، تــاپالمىسا كېپەك يەپ ، بولمىسا گۈلە ـ قاق ، كۆكۋاش بىلەنلا جېنىنى جان ئېتىپ كېلىۋاتقان كەمبەغەللەر بورىلاردا ، مەسچىت تېمىنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرۇپلا ئاش ئىچىشمەكتە ئىدى . نەچچە يۈز كىشــىنىڭ ئاش سۈمۈرۈشلىرى نەچچە ئون كۈپ بىــلەن دوغاپ ياساۋاتقاندەك تولــىمۇ شەپىلىك ئاڭلىــناتتى . دىمــىق ئىسسىق ، ئــۈنــىــڭ ئۈستىگە ئېغىزنى كۆيدۈرۈپ تۇرغان ئاش جامائەتنى چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمدۈرگەنىدى .

بــىــردەمــلــىــك ئــالــدىــراشچــىــلــىقتىن كېيىن جامائەتنىڭ قورسىقىمۇ ، كۆزىمۇ تويدى . ئاغزىنى ماتا كۆڭلىكىنىڭ يەڭلىرى بىــلــەن ســۈرتــۈپ ، تــاۋۇز يــۈتــۈۋالغاندەكلا تومپىيىپ چىققان قورسىقىنى سىلاۋاتقانلار ئابلىزقارىنىڭ ئۆزلىرىنى دىققەتكە جەلپ قىلىپ ، دۇئاغا قول كۆتۈرگەنلىكىنى كۆردى .

— ئــى ، يــۇرتــىــمىزنىڭ مۇسۇلمانلىرى ، ئى ، پېقىرلار ، مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىغا بىساتىدىن نېسۋە ئايرىپ ، پىسۋىللا

www.uyghurkitap.com

زاراخەتمە قىلىپ ، پۇقرا دىلىغا ئىمان ، جىسمىغا قۇۋۋەت ئاتا قىلغان جانابىي سېيىت ھاجىمغا تەشەككۇر ئېيتىپ ، ئۇنىڭ ھەققىگە دۇئا قىلايلى ، ئاللاتائالا ئۇنىڭ بېشىدىن دۆلەت قۇشىنى يىراق قىلمىسۇن ، نېسىۋىسىنى كەڭ قىلسۇن ، ماللىرىغا بەرىكەت بەرسۇن ، ئامىن !

مۇشۇ زاراخەتمىگە داخىل بولغانلارنىڭ كۆپىنچىسى چىرىيە بوسۇغىسىدا تۇيۇقسىز پەيدا بولغان سېيىت ھاجى ۋە ئۇنىڭ كارۋىنىغىمۇ دەسلەپتە يۇرت قوينىغا بىر ئامال قىلىپ تۇمشۇقىنى تىقىۋېلىپ ، يېڭىدىن ـ يېڭى بالايىئاپەتلەرنى باشلاپ كېلىدىغان ، كۆزى ئېچىلغان پۇقرا تەرىپىدىن قوغلىۋېتىلگەن تەقدىردىمۇ تۈزىتىپ بولمايدىغان ۋەيرانچىلىق ، يۇيۇپ چىقارغىلى بولمايدىغان داغ قالدۇرۇپ كېتىدىغان يات تائىپىلەرگە قىياس قىلىپ ، ئۆچمەنلىك دېمىگەندىمۇ ، ئۇنىڭ ياخشىلىق ئەكېلىدىغانلىقىغا دەرگۇمان بولغانىدى . بىراق ...

بىراق ، قوي قوتىنىغا كىرمەكنى قەستلىگەن چىلبۆرە يىراقتىنلا خىرىس قىلىپ ، ھۇۋلاپ كەلمەيدۇ . تام تېشىدىغان ئوغرىمۇ پېشانىسىگە قاشقا چاپلاپ ياكى «مەن ئوغرى» دەپ جاكارلاپ ئاندىن ئوغرىلىققا تۇتۇش قىلمايدۇ . پەقەت مال ئىگىسىنىڭ بىخۇدلىشىشىنى كۈتىدۇ . يولۋاسمۇ خىرىس قىلىپ ، چىشىنى كۆرسىتىشنى بىچارە جانىۋار «ئۇ كۈلۈمسىرەۋاتىدۇ» دەپ چۈشەنگۈچ داۋام قىلىدۇ . ئادەملەرنىڭ قۇۋۋىلىرىمۇ يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن قېلىشمايدۇ . ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىككى ئاياغلىق ئادەمزات بولۇشىغا قارىماي ، تۆت ئاياغلىق ھايۋانلار قولىنىدىغان ۋاستىلەرنىڭ ھەممىسىنى پىششىق ئىگىلىگەن . تېخى قادىر ئاللا ئۇلارغا ھايۋانلاردا بولمىغان زۇۋان ۋە ھايۋانلاردىن ئۈستۈن ئەقىل ـ ئىدراك ئاتا قىلغان . ھايۋانىي ۋەھشىيلىك ۋە ئادىمىي ئەقىل ـ زۇۋاننىڭ قوشۇلۇشىدىن پەيدا بولغان زىيادە قورقۇنچلۇق قۇۋلۇق ئۇلارغا يەنە ئۆز ئولجىسىغا

قانداق مۇئامىلىدە بولۇشنى ئۆگەتكەن .

دانىيال خوجا ، خوجا ئابدۇللا ئىشان[1] ئاتا - بالا چىرىيىدە پەيدا بولغاندىمۇ ئۆزلىرىنى «بالا گەردان پىر »[2] دەپ ئاتاپ ، پۇقرا بېشىدىكى دەرد - ئەلەمنى بىر سۈپكۈچ بىلەنلا يوق قىلىۋېتىدىغانلىقى توغرىسىدا كانىيى يىرتىلغۇچە جار سالغان . بۇ تەنتەنىلىك جاكارنىڭ تەسىرىدە ئۆزىنىڭ ئىقبال قۇياشىنى كۆرگەندەك ئېرىپ كەتكەن نۇرغۇن كىشىلەر بۇ كىشىلەرنىڭ ئايىغىغا باش ئۇرۇپ ، مۇرىت بولغان . كېيىنچە ئۇلار ۋە ئۇلاردىن قالغان يەرلىك «ئىشان»لار پۇقرانى مەزھەپ ۋە سۇلۇكلەرگە بۆلۈپ ، «كۈچانى سۇ خاراب قىلىدۇ ، خوتەننى پىتنە» دېگەندەك نىزا تېرىپ ، ئەل ئۇمۇلۇكىنى ئىچكى جەھەتتىن خورىتىشقا باشلىغاندىلا ، پۇقرا ئۆزلىرىنىڭ نېمە قىلىپ قويغانلىقىنى ئازراق بىلىشكە باشلىغان . ئىشانلارنىڭ ئارقىسىدىن «خەپ» دەپ تىللاشقان .

قارايۇز ساتقۇن نىياز ھېكىم بەگ ۋە ئۇنىڭ خوجىسى[3] خوتەن پادىشاھلىقىنى فەتھ قىلىشتىن ئىبارەت يامان غەرىزىنىمۇ كۆلكە ئارىسىغا يوشۇرغانىدى . ئۇلار دەسلەپتە ھەبىبۇللاخان خوجىنى «ھاجى ئاتام» دەپ ئاتىدى ۋە ئۇنى قىزغىن قۇچاقلاپ تۇرۇپ ، گۆر

---

① خوجا ئىسھاقى ۋەلىينىڭ نەۋرىسى ۋە ئوغلى ، دانىيال خوجا مىلادىيە 1659 - يىلى ھازىرقى سوۋېت ئۆزبېكىستانىنىڭ خوجەنت رايونىدا تۇغۇلغان . ئاتا - بالا ئىككىسى 1683 - يىللىرى ئەتراپىدا ئىلچى ، چىرىيە قاتارلىق جايلاردا ھەرىكەت قىلغان . ئەينى چاغدا ئۇلارغا قول بېرىپ ، پارتلاش خاراكتېرىدە كۆپەيگەن يەرلىك ئىشانلارنىڭ مازىرى ھازىر چىرىيە ناھىيىسىنىڭ ئىشانلىرىم كەنتىدە .

② بالا گەردان پىر — بالا - قازاغا مۇئەككەل پىر .

③ ئۇنىڭ خوجىسى — يەنى بەدۆلەت ، ئەسلىي ئىسمى مۇھەممەت ياقۇپ ، 1819 - يىلى تاشكەنت شەھىرىنىڭ جەنۇبىدىكى پىسكەنت يېزىسىدا تۇغۇلغان . نارمۇھەممەت قوشبېگى تاشكەنتكە ھاكىم بولغاندا ياقۇپبەگنىڭ ھەمشىرىسىنى ئۆز نىكاھىغا ئالغان . شۇ سەۋەبتىن ئۇ دەسلەپتە يۈزبېشى ، ھاكىم بولغان . 1864 - يىلى 45 ياش ۋاقتىدا بۇزرۇك خوجا بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن . 1867 - يىلى ياز كۈنلىرىگىچە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسىم جايلىرىنى قولغا كىرگۈزۈپ ، «يەتتە شەھەر خانلىقى»نى قۇرۇپ ، ئۆزىنى بەدۆلەت (بەخت - سائادەتلىك خان) دەپ ئاتىغان ياقۇپبەگ چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى زو زۇڭتاڭ باشچىلىقىدا ئەۋەتكەن كۈچلۈك جازا قوشۇنىنىڭ زەربىسى ئاستىدا ، 1877 - يىلى تومۇز پەسلى رەبىيەل ئېيىنىڭ ئاخىرقى يەكشەنبە كۈنى كورلىدا زەھەر ئىچىپ ئۆلگەن .

ئاغزىغا سۇردى . ئارقىدىنلا «ھاجى ئاتامنى تېپىپ بەر » دەپ ئىلچىگە كەلگەن نەچچە مىڭ چىرىيىلىكنى بىر - بىرلەپ قىلىچتىن ئۆتكۈزدى . ئۆز پادىشاھىدىن ، ئۆز ۋەتىنىدىن ، قېرىنداشلىرىدىن ئايرىلغان خەلق زار - زار يىغلىدىيۇ ، كېيىنچە يات تائىپىلەر ئۆتكۈزگەن نەزىر ئىشىنى ئىشتىھا بىلەن يەپ ، ئۇلار سېلىپ بەرگەن مەسچىتلەردە ئىستىقامەت قىلىپ ئولتۇرۇۋەردى .

بۇنداق نەزىر ۋە «خەير - ساخاۋەت»مۇ ئۇزاققا بارمىدى . يۇقىرا ھېچبىر ئىنسان بالىسى كۆرمىگەن خورلۇقلارغا دۇچار بولۇپ ، ئەتىۋارلىق قىزلىرى نىياز ھېكىم بەگنىڭ ئوردىسىغا ھەيدەپ كېتىلگەندىلا ، ئاندىن ئۆزلىرىنىڭ چىلبۆرىگە دۇچ كەلگەنلىكىنى تۇيۇپ قېلىشتى - دە ، يەنە «خەپ » دېيىشىپ ، لېۋىنى چىشلەشتى …

مانجۇلار يەنە قايتىپ كەلدى . ئالۋان - سېلىق ئازراق يەڭگىللىۋىدى ، يۇقرانىڭ بېشى ئاسمانغا تاقاشقاندەك بولدى …

«ياز بار ، قىش بار ، ئالدىرىماڭ ئىش بار » دېگەندەك ، مانجۇلارمۇ قوتانغا كىرگۈچە يېپىنىپ كەلگەن قوي تېرىسىنى بىر يىل ئۆتمەيلا چۆرۈپ تاشلىۋېتىپ ، ئالۋان - سېلىقنى بولۇشىغا ئېلىپ ، ئەسلىي قىياپىتىنى ئاشكارىلىدى …

ئاخىر ، تالاي قېتىم يىرتقۇچ چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ، خىرىس قىلىپ كېلىۋاتقان يولۋاسنى ھجىيىۋاتىدۇ دەپ قاراپ ، ئوچۇق تۇرغان قاپقانغا ئۆز ئىختىيارىيلىقى بىلەن دەسسەپ ، يۈرەكئالدى بولۇپ قالغان يۇقرا سېيىت ھاجىنىمۇ مانا شۇنداق «گۇمانلىق مېھمان» قاتارىدا كۈتۈۋالغانىدى . ئۇنىڭ قالماقدۆڭ ھاشىرىدىكى سېخىيلىقى ، ئابدۇللا چاققاننىڭ تۇتقۇندىن قويۇپ بېرىلىشى ، ئازراق سۇنىڭ ئۆز ئىلكىگە ئۆتۈشى ، ياغلىما تىلدىن تۆكۈلگەن تەسىرلىك سۆزلەر ئاخىر تاۋار پەردىگە ئايلىنىپ ، بۇ سودا ئاقساقلىنى بېزەپ ، يۇقرانىڭ كۆزىگە «ئىمام جەئفەر تەيران تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن بەخت ئەلچىسى» قىلىپ كۆرسەتمەكتە ئىدى . بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە كۆز نۇرى ئىزىتقۇ تۇمانى بىلەن

تەمەت[1] ئالدىمىغا «يات تائىپىلەرنىڭ تونۇگۇنلا تېخى ، توسۇلغان
چۇشمەيمىز » دەپ ئىمانىنى كېپىل قىلىپ قەسەم ئىچىشكەنلەرنىڭ
كـۆپىنچىسى ئەمدىلىكتە ئابلىزقارى باشلاپ بەرگەن دۇئاغا قول
كۆتۈرۈپ ، زاراخەتمە شويلىسى بىلەن نەملەنگەن ئاغزى بىلەن يات
تائىپىنىڭ «پۇقراپەرۋەر» ئەلچىسىگە ئاللادىن نۇسرەت تىلىمەكتە
ئىدى .

داق بورا ئۈستىدە ھېلىغىچە چىدام ساقلاپ ، تەسۋى سىيرىپ
ئـولـتـۇرغـان سـېـيـت ھاجى زاراخەتمە ئەھلىگە ئارتۇقچە ۋەز
ئېيتمىدى . ئۆزى تونۇيدىغان ۋە تونۇمايدىغان پۇقرالارغا قايتا ـ قايتا
كـۆز سـېلىپ ، كۆزىتىپ چىققاندىن كېيىنلا ئۇ ، ئارتۇقچە ۋەز
ئـېيتىشنىڭ ئەمدى زۆرۈرىيىتى قالمىغىنىنى چۈشەنگەنىدى . ئۇ
ئـۆمـۈرلـۈك خۇسۇسىي مىزانى بويىچە ، سۈكۈت بىلەن يەتكىلى
بـولـىدىغان مەقسەت ئۈچۈن بېشارەتنى ، بېشارەت بىلەن يەتكىلى
بـولـىـدىـغـان مەقسەت ئۈچۈن زۇۋاننى ، زۇۋان بىلەن يەتكىلى
بولىدىغان مەقسەت ئۈچۈن زورلۇقنى ئىشقا سالمايتتى ، مانا ئەمدى
بىرقانچە تەڭگىلىك زاراخەتمە بېشارىتى بىلەن مەقسەت ۋىسالىغا
كۆزى يەتتى . خىيالىدىكى ئۇلۇغ مەنزىلگە ئېلىپ بارىدىغان داغدام
يـولـغـا ئۇلاشتى ، قولىغا توكۇرۇپ ، ئىشەنچ قامچىسىنى ئېگىز
كۆتۈردى ...

بـىـراق ، ئـۇنـىـڭ يـۇمۇلغاندەك تۇرغىنى بىلەن ھەممىنى
كـۆرىدىغان كۆزلىرى زاراخەتمە ئىشىغا دۇم چۈشكەن جامائەتنى
بـىـرقـانـچـە مـەرتەم كۆزىتىپ چىقتى . قازان بېشى ، بۇلۇڭ ـ
پۇچـقاقلارمۇ نەزەردىـن چەتتە قالمىـدى . ئۆلگەنـلەر ھەققىـدە
خـالـىـس دۇئـا قـىلغـان بولۇپ ، شىپھىتلـىكتىكى ھېسابسىـز
قەبرىلەرنىـڭ ئالدى ـ كەينىنى ئارىلاپ بولغان ھاپىز مەخسۇممۇ
شىكاردىن ئولجىسىز يانغان ئوۋچىدەك سولىشىپ قايتىپ كەلدى
ۋە خوجىسىغا مەنىلىك ئىشارەت قىلدى .

---

[1] تەمەت — يەرلىك شېۋە ، ھەرگىز ، ئەسلا ، مۇتلەق دېگەن مەنىلەردە ئىستېمال قىلىنىدۇ .

«ئۇلار نىمىشقا كەلمىگەندۇ ؟»

سىيىت ھاجىمۇ، ھاپىز مەخسۇممۇ توپ ئارىسىدىن سۇپۇرگە مىراب بېگىنى ئىزدەيتتى . ئابدۇللا چاقىقاننىڭ ، سەپەر بوۋاينىڭ ، تۆمۈرچىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلاتتى . كۆز قارىچۇقى تۆن قاراڭغۇلۇقىدا چاشقان ماراۋاتقان ھۇۋقۇشنىڭ كۆز قارىچۇقىدەك توختاۋسىز مىدىرلايتتى .

ئۇلارنىڭ بۇ داغدۇغىلىق ، «خالىس» زاراخەتمىگە داخىل بولماسلىقى سىيىت ھاجىنىڭ كۆنسېرى پىشىپ كېلىۋاتقان پىلانىنى خىيىمىغا ياندۇرغىلى تۇردى . ئۆز ۋاقتىدا ئۇ ئابلىزقارىنىڭ ئوتقاشتەك قىزىل گىلەملىرىنى تەپ تارتماي ئاياغ ئاستى قىلىشقا پېتىنىغان ئۇ «ئەلچىلەر»نى يادىدا مەھكەم ساقلاش ئۈچۈن دەپتىرىنىڭ باش داڭزىسىغا تىركەپ قويغان ، يەتتە قات يەرنىڭ تەكتىدە يىلان كۆشىسە تۇيۇپ تۇرىدىغان قىلىنى 40 يېرىپ ، 40 ئادەمنىڭ بوينىنى باغلىيالايدىغان بۇ ئادەم تىزىملىكتىكىلەرنى كەلگۈسىدىكى كۆچلۈك رەقىبلىرى قاتارىدا كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ، ھاپىزنىڭ سەپەر چاققان توغرىسىدىكى ئۇزۇن ھېكايىسىنى يەنە بىر قېتىم تىڭشاپ ، سۇپۇرگە مىراب بېگىنىڭ تېگىنى جەددى ـ پۇشتىغىچە قويماي سۈرۈشتۈرگەنىدى .

ئۇ ، «جاھاندا بىر پارچە لوق گۆشنى كۆرۈپ تۇرۇپ ، ئىندەككە كەلمەيدىغان قارچىغا يوق ، نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ باش ئەگمەيدىغان پالۋان يوق» دېگەن گەپنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى ، بۇ مەنتىقىسىنىڭ بۇ دورەم خاتا بولۇپ چىقىدىغانلىقىغا ھەم ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى ، ئاخىرىدا ئۇ «ئۆزلۈكىدىن ئىندەككە كەلگەن» ھىممەت قاشقىدىن بېشىنى سىلاپ ، دۇئا بەرگەن بولۇپ گەپ ئېلىپ باقتى . ئۇمۇ ھېچنېمە دەپ بېرەلمىدى .

ھەرقانداق يۇرتتا ، ھەرقانداق تائىپە ئارىسىدا كۆڭۈلدىكىدەك ئۇنۇم بېرىپ كېلىۋاتقان چارىسىنىڭ نادان ئەل ئارىسىدا ئۆز كۈچىنى يوقاتقانلىقىدىن ھەيران بولغان ئاقساقال بېشىنى

ئىختىيارسىز چايقاپ قويۇپ ، تەسۋى مارجانلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن زاراخەتىمگە داخىل بولمىغانلارنىڭ جەمئىي 24 ئادەم ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ئاسانلا ئىسپاتلاپ چىقتى .

پەسىل ھارۋىسىنىڭ ياز ۋە كۈز ئايلىرى پاسىلىدا چىپىپ كېتىۋاتقىنىغا قارىماي ، مازار ئەزانخانىسىنىڭ ئۇچىدا تومۇز ئاپتى بولۇپ تىكلەنگەن قۇياش تۆمۈرچىنىڭ كۆيۈكى پۈۋلىگەن يالقۇندەك ، ئاتەش تەپتىنى چاچماقتا ئىدى . قىزىق شويلا ئىچىپ ئىسسىق باسقان كىشىلەر قاقىرام ئىسسىقتا تۈرتۈۋېرىپ زېرىكتى . ئابلىزقارىنىڭ ۋەز - نەسىھىتىنى ئاڭلاپ بولۇپ ، ئادىتى بويىچە قولىقىنىڭ ئىختىيارىنى سېيىت ھاجىغا تاپشۇرۇشقانلار ئۆزىگە ئاش بەرگەن مۆتىۋەرنىڭ ئېشىنى يەپلا تىكىۋېتىشنى ئەخلاق مىزانىغا خىلاپ دەپ ھېسابلاشقان ۋە ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭ دېمەكچى بولغىنىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاش ئارقىلىق تەشەككۈرىنى ئىپادىلەش قارارىغا كېلىشكەنىدى .

سېيىت ھاجى بەش قازانغا تۆككەن گۆرۈچكە ئىچى ئاغرىغاندەك ، قوشۇمىسىنى تۈرۈپ تەسۋى سىيرىغىنى سىيرىغانىدى . بۇ ھال جامائەتكە يەتكۈچە تەڭلىك ئەكەلدى . بەزىلەر سېيىت ھاجىنىڭ ۋەزىنى كۈتىۋېرىپ تاملارغا ۋە تېرەكلەرگە يۆلەنگىنىچە ئۇيقۇغا كېتىشتى ، بەزىلەر پوتىسىنىڭ ئۇچى بىلەن پېشانىسىدە پەيدا بولغان تەر تامچىلىرىنى سۈرتكىنىچە ئەسنەشكە ، كېرىلىشكە باشلىدى . سېيىت ھاجىنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىشقانلارمۇ سەللا مىدىرلىسا يەل قېچىپ ئۇياتقا قالىدىغاندەك ، قىمىر قىلىشقىمۇ پېتىنالمايۋاتاتتى .

«ئەنە كەلدى !»

«ئاتلىق كېلىشىۋاتىدۇ …»

سېيىت ھاجى كەينىگە بۇرۇلۇپ ، دەرۋازا تەرەپكە قاراپ تەۋرىنىشكە باشلىغان جامائەتنىڭ پەس ئاۋازدا قىلىشقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئۈلگۈردى . ئۇيقۇدىن ئەمدىلا ئويغاندەك كۆزىنى ئاچتى . ئابلىزقارىنىڭ ياردىمىدە ئورنىدىن تۇرۇپ چاڭ توزۇتۇپ

كىلىۋاتقانلار تەرەپكە قارىدى . ئۇ ئۆزىچە : سۇپۇرگە مىراب بېگلەر كىلىۋاتسا كېرەك ، دەپ ئويلىغانىدى .

بىراق ، ئۇنىڭ قىياسى يەنە بىر قېتىم خاتا بولۇپ چىقتى . ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈۋاتقانلارغا قارىۋىدى ، ساپلا تونۇمايدىغان ئادەملەر ئىكەن .

نادىرخان بازار بېگىنىڭ تۆت ـ بەش يىگىتىنىڭ ھەمراھلىقىدا توپنى يېرىپ ، كۆزلىرى پىيالىنىڭ ئاغزىدەك چەكچىيىپ كەتكەن دادىسىغا قاراپ ئۇدۇل كېلىۋاتقىنىنى كۆرگەن خاتىپ «غىپ» قىلىپ ، يۇقىرىلارنىڭ دالدىسىغا يوشۇرۇندى . يۇقىرىلارمۇ ئەزرائىل سۈپەت بازار بېگىنىڭ ۋاقىتسىز پەيدا بولۇشىدىن كىمگىدۇر كېلىشمەسلىك كېلىدىغىنىنى جەزملەشتۈرگەندەك ، تېزلىكتە ھالقىسىمان دائىرە تۈزۈپ ، قولاقلىرىنى دىڭ قىلىشتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم بەگ جانابلىرى ، — دېدى بازار بېگى ئابلىزقارىغا تەنە تەرىقىسىدە تەزىم قىلىپ تۇرۇپ ، — بالا ـ چاقىلىرى ، مال ـ دۇنيالىرى ئامانمىكىن !

بازار بېگىنىڭ كۈتمىگەن چاغدا پەيدا بولۇشىدىن خاۋاتىرلىنىپ قارا تەرگە چۆمۈلگەن ئابلىزقارى ئۇنىڭ تەنىسىنى چۈشەنمىدى بولغاي ، چوڭقۇر تەزىمدىن يۈرىكى سۇ ئىچىپ ، ئويلىمىغان يەردىن مازار تاۋىپىنى كۆڭلى خالاپ ، ئەدەپكە ئۆگەنگەن بۇ بايۋەچچىگە سالام قايتۇردى :

— ۋەئەلەيكۇمئەسسالام ئوغلۇم ، قادىر ئاللاغا مىڭ قەتلە شۈكۈركى ، پېقىرنىڭ بالا ـ چاقا ، مال ـ دۇنياسىغا ئامانلىق ھەمراھتۇر ، ئاللا ئۆز بەندىسىنى پاناھىدا ساقلايدۇ !

بازار بېگى دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ ، بارغانسېرى تارىيىۋاتقان بوشلۇقنى قولىنى كەينىگە تۇتقان پېتى بىر ئايلىنىپ چىقتى ـ دە ، ئابلىزقارىنىڭ يېنىدا توختاپ ، سالام ـ سەھتىنى داۋاملاشتۇردى .

— ئەتىۋارلىق قىزلىرى بۈۋىمەرىيەم خېنىمغىمۇ ئامانلىق ھەمراھمۇ ، تۆگە ۋە مالايلار تىنچلىقمۇ ؟

ئابلىزقارىنىڭ يۈرىكى قارت قىلىپ قالدى . چىرايىدىن قان

قىيچىپ ، پېشانىسىدە ئورناشمىغان تەر دانچىلىرى قوشۇمىسىنى بويلاپ سىرغىپ ، كۆز قۇيرۇقىغا كېلىپ توختىدى . بۇلجۇڭ گۆشلىرىنى تۇتۇپ تۇرغان پەيلەر ئىتائەتسىز باش تارتتى . يېقىندىلا تۇرغان مەسچىت قۇببىلىرى ، ئەزانخانا ، ھەيۋەتلىك قارا تېرەكلەر ئۆزىنى مەركەز قىلىپ پىرقىراۋاتقاندەك ھېس قىلدى . چۈنكى ، ئۇ خېلىدىن بېرى كەم دىدار بولۇپ قالغان بازار بېگىنى بۇنداق ناقولاي پەيتتە كېلىپ قالار ، دەپ خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن ، كۆڭلەرنىڭ بىرىدە قويۇلۇپ قېلىشى مۇمكىن بولغان مۇنداق كەسكىن سوئالغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىشنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى . ئۇ جۇرئىتىگە مەدەت بېرىپ ، ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى ئېيتىپ ، ئارىنى بىراقلا ئوچۇق قىلىۋەتمەكچىمۇ بولدى . ئۇچىدا كەلسە بىر چارەك ، تازا قىلسا چاي ئىچۈرگەندە ئەكەلگەن تۆگىلىرى بىلەن مالىيىنى ئەكېتەر دەپمۇ ئويلىدى .

بىراق ، ئۇ بىشەملىكتە ئۇچىغا چىققان ، ئاسمانغا پىچاق ئاتىدىغان بۇ نوچىنىڭ مىجەزىنى بەش قولدەك بىلەتتى . چىشىغا سەللا تېگىپ قويسا چاۋىسىنى يۇرت جامائىتى ئالدىدا چىتقا يېيىپ ، لەت قىلىشى ، ھەتتا مۇشت كۆتۈرۈپ غوۋغا قوپۇرۇشى ئېھتىمالغا يېقىن ئىدى . ئەگەر ھېچنېمە ئۇقمىغان ، بىلمىگەن كىشى بولۇۋالسىچۇ ؟

تار يولدا ئۇچرىشىپ قالغان رەقىبىنىڭ ئالدىدا دۇدۇقلاپ تۇرغان ئابلىزقارى نەزىرىنى ئۆزىنى يەۋەتكۇدەك گۆلىيىپ تۇرغان بازار بېگىنىڭ كۆزىدىن تەسلىكتە يۇلۇۋالدى ـ دە ، مەدەت تەمە قىلىپ ، سېيىت ھاجىغا تەلمۈردى .

سېيىت ھاجى بىللە دان تاتىلاۋېتىپ ، تۇيۇقسىز چوقۇشۇپ قالغان خورازلاردەك ئىرنەككە چىقىشقان بىر جۈپ رەقىب كۆز جېڭى قىلىشقان قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا ھاپىزنىڭ قولىقىغا يېقىن كېلىپ ئىككىلا ئېغىز پىچىرلىشى بىلەن ھەممىنى چۈشىنىپ يەتتى . ئەھۋالنىڭ بەكمۇ جىددىيلىكىنى بىلىپ سالا قىلماقچى

www.uyghurkitap.com

بولدى . ئۇ بازار بېگىنىڭ نامىنى خېلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان ، ئۇنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدىغان داڭلىق بەڭگى ئىكەنلىكىنى بىلگەنىدى . سەللا بىخەستەلىك قىلىنسا ، ئابلىزقارىغىلا ئەمەس ئۆزىگىمۇ دەز كېتەتتى . بۇنداق چوڭقۇر دەزنى جايىغا كەلتۈرۈش ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى . مۇبادا يامان نەتىجە پەيدا قىلىش ئېھتىمالى بولغان بۇ مۇناسىۋەت پايدىلىق تەرەپكە توغرىلانسا ، كەلگۈسى ئۈچۈن يەنە بىر داغدام يول ئېچىلاتتى .

— ئى ، تەقۋادار مۇسۇلمانلار ، — دېدى سېيىت ھاجى تەسۋى تۇتۇپ تۇرغان قولىنى جامائەت تەرەپكە سوزۇپ ، — ئاللا يولىدا قىلغان تائەت ـ ئىبادەتلىرىڭلارنى يۇرت كاتتىلىرىنىڭ پىنھانە سۆھبەتلىرىگە رۇخسەتسىز قۇلاق سېلىش گۇناھى بىلەن يوققا چىقىرىشنى خالامسىلەر ؟

قورسىقى تويغاندىن كېيىن ئويۇن ـ تاماشا قىلىش ، ھېچبولمىسا ئىت تالاشتۇرغان سورۇندا قىستىلىشىپ تۇرۇپ قىزىقچىلىق كۆرۈشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن پۇقرالارنىڭ ئۆزلىرىگە زۇلۇم سالغۇچى كاتتىلارنىڭ قانداق ئېلىشىدىغانلىقىنى بىر كۆرۈپ قويغۇسى بار ئىدى . دىققەت ـ ئېتىبارىنى ئابلىزقارى بىلەن كورەڭ بازار بېگىگە مەركەزلەشتۈرگەن كىشىلەر سېيىت ھاجىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىنى ئاڭلىمىدى . بۇ ھال سېيىت ھاجىنى تېخىمۇ ئۈنلۈكرەك ۋارقىراشقا مەجبۇر قىلدى .

— ھەي ياغاچ قۇلاق بەندىلەر ، — دېدى ئۇ بىرىنىڭ ئۈستىدىن بىرى ئارتىلىپ ئىككى رەقىبنى دەيدەيگە سېلىۋاتقاندەك پىچىرلىشىۋاتقان پۇقرالارغا قاراپ يىرىلىپ كەتكۈدەك بولۇپ ، — ئۇلۇغ مازايى ـ ماشايىخ تۇپرىقىدا تۇرۇۋاتقىنىڭلارنى بىلمەيۋاتامسىلەر ؟ بىراۋنىڭ سۆھبىتىگە ئىجازەتسىز داخىل بولۇش ناشايان ئىشلار ھېسابلىنىدۇ . بۇنداق ئۇلۇغ مازاردا ناشايان ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولغانلار روزى قىيامەتتە قارا يۈز قوپىدۇ ، كېتىڭلار ، ئۆيۈڭلەرگە بېرىپ توۋا ـ ئىستىغپار قىلىڭلار !

ئۇنىڭ پۇقرالارغا شۇنچە چىچىلىپ ، ئۇلارنى گۇناھى كەبىردە ئەيىبلىشى بۇ يەرگە كەلگەندىن بىرى تۇنجى قېتىم ئىدى .

يۇرت قازىسىنىڭ قىيامەت ئازابىدىن بېشارەت بېرىشى ۋە گۇناھلىق بولۇپ قېلىشىنىڭ قورقۇنچى بىلەن بىر قېتىملىق تاماشىنىڭ بەھرىدىن مەھرۇم بولغان پۇقرالار ئۆكۈنۈش ئىچىدە ئاستا ـ ئاستا تارقىلىشقا باشلىدى . كەشى بارلار پۇتىغا كەشىنى سېپىۋېتىپ ، كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپ قويىدى . ئىشەكلىكلەر مازار دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدا ئىشەكلىرىگە مىنىۋېتىپ ، زاراخەتمە بولغان يەردە ئالتە ـ يەتتە كاللىنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈشتى .

مەھەللىگە قايتىۋاتقان جامائەت ئەمدى ئەتىگەندىكىدەك ئالدىرىمايتتى . ئۇلار ئابلىزقارى بىلەن بازار بېگى ئوتتۇرىسىدا شىپاسىز جاراھەتتەك قانداقتۇر بىر يوشۇرۇن نىزانىڭ بارلىقىنى قىياس قىلىشاتتى . بەزىلەر ھىممەت قاشقىنىڭ سېيىت ھاجىنىڭ خۇداگۇي ، پۇقراپەرەس ، ئاق كۆڭۈللۈكى توغرىسىدىكى قىزغىن سۆھبەتلىرىنى باش لىڭشىتىپ تەستىقلىشاتتى .

13 . كۇيئوغۇل بىلەن سۆھبەتلەر

مازار مەيدانىدا قېقىپ قويغان قوزۇقتەك قېتىپ قالغان ئابلىزقارى «قاشاڭ» پۇقرالارنىڭ قارىسى مازار دەرۋازىسىدىن يوقالغاندىن كېيىنلا يۈرىكى ئىزىغا چۈشۈپ ، چوڭقۇر تىن ئېلىۋالدى . ئۇ بايا يۈز بەرگەن قورقۇنچلۇق ھالەتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈۋىدى ، تەنلىرى شۈركۈنۈپ كەتتى .

نېمىلا بولمىسۇن ، ئۇ ئەھلى يۇرتنىڭ كۆزىچىلا رەسۋايى ئالەم بولۇشتىن قۇتۇلغانىدى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ يېنىدا «مۇشۇككە ئويۇن ، چاشقانغا قىيىن» دېگەندەك ، تاماشا كۆرۈشكە تەرەددۇت قىلغان پۇقرالارنى ۋاقتىدا ھەيدىۋېتىپ ، ئۆزىنى قۇتۇلدۇرغان

سېيىت هاجى ۋە شىجائەت جەھەتتە بازار بېگىگە تەڭ كەلگۈدەك ئوغلى تۇرۇپتۇ. شۇ ۋەجىدىن ئۇنىڭ يۈرىكى بارغانسېرى چوڭقىيىپ، ئاچچىقى ئۆرلەشكە باشلىغانىدى. بازار بېگى بايىقىدەك ھۆرپەيسىلا، ئارىدىكى ئىشنىڭ ئۆردىكىنى ئويان، غېزىنى بۇيان قىلىپ تاشلاپ، بازار بېگىنى كۆتىگە نەچچىنى تېپىپ ھەيدىۋېتەلەيتتى. خېلى كۈنلەردىن بېرى خورىكى ئۆسۈپ قالغان «قېيناتا»سىغا يۇرت جامائىتىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى تونۇتۇپ، گېزى كەلسە سېيىت هاجىنىڭمۇ بۇرنىنىڭ بېزىنى ئېلىپ قويۇش پۇرسىتىنى كۈتۈپ كېلىۋاتقان بازار بېگى بۈگۈنكى زاراخەتمىنى غەنىيمەت بىلىپ، چاقماق تېزلىكىدە يېتىپ كەلگەنىدى. ئۆزى بىلەن ئۇزەڭگە سوقۇشتۇرۇۋاشقا جۈرئەت قىلغان سېيىت هاجىنىڭ سۆزى بۇنچىلىك ئىناۋەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئۇ نەدىن بىلسۇن؟ يۇرت جامائىتى قوغلىۋېتىلىپ، ھەيۋە كۆرسىتىش شارائىتى يوق قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئۇزەڭگىدىن چۈشمەيۋاتاتتى. بىر ئابىلىزقارىغا، بىر سېيىت هاجىغا قاراپ ھومىيىپ، جېدەل پەلىتىسىگە ئاۋۋال ئۇلار تەرىپىدىن ئوت يېقىلىشىنى كۈتەتتى. جېدەل چوڭىغا چىقىپ قالسىمۇ، مانجۇلاردىن گۈمپا ئۆگەنگەن نادىرخانىنىڭ ئابلىزقارىنىڭ ھەممە ئادىمىنى بىر پەشۋا بىلەنلا سۇۋارىسىغا ياتقۇزىۋېتەلەيدىغىنىغا ئىشەنچى كامىل ئىدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئوغلۇم...

ئىككى قولى بىلەن بېلىگە تاياندىنچە، چىلىشتا ئۇتۇپ چىققان پالۋاندەك جېدەل مارىلاپ ھۆرپىيىپ تۇرغان بازار بېگى ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدى. كۈندىشى سېيىت هاجىنى كۆرۈپ، «ئەمدى نېمە دەيسەن؟» دېگەن قىياپەت بىلەن ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلدى. سالىمىنىمۇ ئىلىك ئالمىدى.

— باھادىر بازار بېگىنىڭ ۋە بايلارنىڭ بېيى، مۇسۇلمانلارنىڭ كاتتىسى بولمىش مەخسۇم هاجىمنىڭ داڭقىنى بۇ تەرەپلەرگە ئاياغ باسماستىنلا ئاڭلىغانىدىم، ئەپسۇسكى، تائەت ـ ئىبادەت ئىشقى تۈپەيلى زىيارەتلىرىگە مۇشەررەپ بولالمىدىم، بۇسۇغلىرى

تاۋپىنى بەجا كەلتۈرەلمىدىم ، خۇداۋەندە كېرىمنىڭ خاسىيىتى بىرلە ، ئۇلۇغ پەيشەنبە كۈنىدە مازايى ـ ماشايىخلارنىڭ تۇپرىقىدا ئۆزلىرى بىلەن ئۇچراشقىنىم ئۈچۈن ، ئۆزۈمنى پەخىرلىك ھېس قىلماقتىمەن .

خېلىدىن بېرى كۆزىنى يۇمۇپ تەسۋى سىيرىپ تۇرغان سېيىت ھاجى بازار بېگىنىڭ ئالدىغا كېلىپ كۈلۈمسىرىدى ، سۆز خالتىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ، يۇقىرىقى تەسىرلىك جۈملىلەرنى سېخىيلىق بىلەن تۆكۈۋەتتى ۋە يەنە :

— ئاللا ئىگەم يەر ـ جاھاننى ياراتقاندا يەر بىلەن ئاسماننى ، كېچە بىلەن كۈندۈزنى ، ئاي بىلەن يۇلتۇزنى بىر ـ بىرىگە باغلىدى ، سانسىز تائىپىلەر ئارىسىغا ئىسلام نۇرىنى چېچىپ ، مۇسۇلمانلارنى قېرىنداش قىلدى . شۇل قېرىنداشلىق مېھرىنىڭ ئۆزىلا بىزنىڭ ئۈچ ـ ئاداۋەت ، نىزا ـ ئىختىلاپ ھاۋاسىنى سۈمۈرمەسلىككە دەۋەت قىلغۇچىدۇر ، غەزەپ شەيتانىنىڭ ئازدۇرۇشىدىن ئاگاھ بولۇپ ، ئۆزىگە ئۆزى ھاي بەرگەنلەرگە ، دوستلۇق خاھىشى بىلەن قېرىنداشلىق رىشتىنى چىڭىتقانلارغا ئاللانىڭ ئۆزى شەپقەت قىلىدۇ ··· — دېدى .

بازار بېگى سېيىت ھاجىنىڭ يۇرۇش ـ تۇرۇشلىرىنى سۈرۈشتۈرۈپ كۆرگەن چېغىدا كىمدۇر بىرىنىڭ : «تاڭ سەھەردىن ناماز شامغىچە ، ناماز شامدىن تاڭ ئاتارغىچە تائەت ـ ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولىدىغان ، مال ـ دۇنيا ، ھاۋايى ـ ھەۋەستىن خالىي ئەۋلىيا سۈپەت ئادەم ئىمىش» دېگەن جاۋابىنى خاتىپىنىڭ مەلۇماتى بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ ئىچىدە سوغۇق كۈلۈپ قويغانىدى . ئەمدى ئۇ رەقىبىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ ، ئۆمرىدە ئاڭلاپ باقمىغان مەنىلىك سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندا ، يۈرىكىدە لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان كۈنداشلىق ئوتىنىڭ بەئەينى سوغۇق سۇ سەپكەندەك ئۆچۈۋاتقىنىنى ئۆزىمۇ سەزمەيلا قالدى . دادىسىنى ھۆرمەت بىلەن ئېغىزغا ئېلىشنى قويۇپ تۇرسۇن ، ئۆزىنىڭ نامىنى يۇرت كاتتىسى ئالدىدا كۆكلەرگە ئۇچۇرۇشى ئۇنىڭ يۈرىكىگە تەسىر كۆرسەتمەكتە

ئىدى .

بازار بېگى سېيىت ھاجىنىڭ ئىككى تال چوغدەك يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىگە سەپسالدى . تىلىنىڭ توغرا ۋە دىلىنىڭ دۇرۇسلۇقىغا كېپىللىك بەرگەندەك پارقىراۋاتقان كۆزلەرنىڭ ئىشەنچ نۇرلىرىنى چېچىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى . بۇ كۆزلەرنىڭ تېگىدىن خاتىپ ئېيتقاندەك ، شەھۋانىيلىقنىڭ ، شەھۋەتپەرەسلىكنىڭ ئىزناسىنىمۇ تاپالمىدى . ئۇ قوتاز قۇيرۇقىدەك پارقىراپ تۇرغان ساقاللارغا سەپسالدى . بۇ ساقاللار ئىمان بىلەن يۇيۇپ ، تارالغاندەك بىلىندى . ئۆزىنى سەبىي چاغلىرىدا ئاڭلىغان رىۋايەتلەردىكى ئەۋلىيا بوۋاينىڭ تىرىك سۈرىتى ئالدىدا تۇرغاندەك ھېس قىلدى - دە ، ناماز سۈرىسىنىمۇ ئۇقمايدىغان تۇغما نەشىكەشنىڭ چىلىم سەيخانىسىدەك ئىسلىشىپ كەتكەن يۈرىكىگە ئىسلام قېرىنداشلىقى تەسىرىنى كۆرسىتىپ ، چەكچەيگەن كۆزلىرىنى ئەسلىگە قايتۇرۇشقا ، تۈگۈلگەن مۇشتلىرىنىڭ پەيلىرىنى بوشىتىشقا باشلىدى .

سېيىت ھاجى بازار بېگىنى بىر - ئىككى كەلىمە سۆز بىلەنلا قورالسىزلاندۇرۇپ ، ئۇنىڭ جىسمىدا پەيدا بولغان ھەربىر كىچىك ئۆزگىرىشلەرنىمۇ ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ تۇرۇپ ، ئابلىزقارىغا ئۇنىڭ ئېتىنى ئۆز قولى بىلەن يېشىپ كېلىشكە ئىشارەت قىلدى - دە ، بازار بېگىگە :

— ئوغلۇم ، مازايى - ماشايىخلارغا پەقەت دۇئا - تىلاۋەتلا جايىزدۇر ، بۇ خۇسۇسىي سۆھبەتنىڭ جايى ئەمەس ، ھەرنېمە گەپ بولسا قەسىرگە قايتىپ قىلىشايلى ، قادىرئاللا دىلىمىزغا دوستلۇقنىڭ ئۇرۇقىنى چېچىپ ، بىخلاندۇرسا ئەجەب ئەمەس ، — دېدى .

ئۇ سۆزلىگەچ ، ئابلىزقارى يېتىلەپ كەلگەن تورۇق ئاتنىڭ تىزگىنىنى بازار بېگىگە ئېگىلىپ تۇرۇپ تۇتقۇزدى ، ئۆزەڭگىنى ئۇنىڭ ئايىغىغا توغرىلاپ بەردى .

تېخى ھېلىلا بىر - بىرىگە خىرس قىلىشىپ كاپشىۋاتقان

ئىتتەك، يەپ كېتىشنىمۇ دەردى چىقمايدىغان رەقىبلەردەك خىرقىرىشىپ تۇرغانلار ئاتلىرىنى يورغىسىغا قويۇۋېتىپ، قىزغىن پاراڭ سېلىشقاچ قەسىرگە يېتىپ كېلىشتى ـ دە، ياسىداق مېھمانخانىنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئېلىشتى.

ئاتا مىراس قەسىرنىڭ ئاتا مىراس خوجىدارى بولغان جاپپار موللا يېڭى خوجايىنىنىڭ ئىشارىسىنى بىر قاراشتىلا چۈشەندى. ئابلىزقارىدىن سوراپ ئولتۇرمايلا ئىشارەتنىڭ مەنىسىنى ئاشپەز، قاسساپ ۋە چاكارلارغا ئۇقتۇرۇپ ئۈلگۈردى. تام بويلىتىپ سېلىنغان كەڭ داستىخان ھەرخىل نازۇنېمەت — كاۋاپ، مېۋە ـ چېۋىلەر بىلەن تولدۇرۇلدى. ئېچىرقاپ كەتكەن ھەمداستىخانلار پولۇغا تۇتۇش قىلىشى بىلەن تەڭلا، ئەقلى نەپسىدىن غالىب كەلگەن سېيىت ھاجى ئاستا تاشقىرىغا چىقتى ـ دە، رەھمەت ئارقىلىق ئابلىزقارىنى چاقىرتقۇزدى.

— پېقىر ئۆزلىرى بىلەن بازار بېگى ئارىسىدا قانداقتۇر بىر چىگىش مۇناسىۋەتنىڭ بارلىقىنى تۇيۇپ تۇرۇۋېتىمەن، — دېدى سېيىت ھاجى جىددىي يوسۇندا، — قارىغاندا، ئۆزلىرىنىڭ تىلى تۇتۇقتەك قىلىدۇ، تەڭقىسلىقتىن قۇتۇلماق ئۈچۈن، يوشۇرۇن سىرلارنى يېپتىن ـ يىڭنىسىگىچە بىلىش زۆرۈردۇر. بۇ ھۆكۈمالارنىڭ كېسەلگە شەربەت بېرىشتىن بۇرۇن تومۇر تۇتۇپ، مىزاجنى تولۇق بىلىشكە تىرىشقىنىغا ئوخشايدۇ.

— يوقسۇ ... يوقسۇ ...

سېيىت ھاجى سۆھبەتدىشىنىڭ كۆزلىرىگە تىك قارىدى ۋە:

— ئاغرىقنى يوشۇرساڭ، ئۆلۈم ئاشكارىدۇر! — دېدى.

— دەي دېسەم تىلىم كۆيىدۇ، دېمەي دېسەم دىلىم ...

— دېمىسىلە تىلمۇ كۆيىدۇ، دىلمۇ كۆيىدۇ، ھەممىسى تۈگەيدۇ!

— ماقۇل ... ماقۇل ... ئەسلىدە نېمىدەپ پوق يېدىمكىن، خوتۇن كىشىنىڭ گېپىگە كىرىپ ...

سېيىت ھاجى ئابلىزقارىنىڭ دۈدۈقلاپ تۇرۇپ

www.uyghurkitap.com

ئېيتقانلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ، مۇلاھىزە پىپىلىرى بىلەن چېتىپ كۆردى ـ دە ، قانائەت ھاسىل قىلغاندەك بېشىنى لىڭشىتىپ كۇلۇمسىرىدى . سېيىت ھاجىدىن ئاڭلايدىغان ھەرقانداق قاتتىق تەنبىھنى بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرۇپ «بىلمەسلىكىم» دەپلا ئۆتكۈزۈۋېتىپ ، باشقا كەلگەننى كۆرۈشكە تەييارلىنىپ تۇرغان ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلاپ ئەركىلىتىشىدىن ھېچنېمە ئاڭقىرالمىدى . ئاغزىنى ئاچقان پېتى بىر دەم مەڭدەپ تۇرۇپ قالدى ۋە يوغان قەدەملەر بىلەن مېھمانخانىغا قاراپ ماڭغان سېيىت ھاجىنىڭ كەينىگە ئەگەشتى .

بازار بېگى پەر ياستۇققا يۆلىنىپ ، گۇمبەزدەك كۆپۈپ چىققان قورسىقىنى سىلاپ ، موزاي مۆرىگەندەك كېكىرىۋەتكەندىن كېيىنلا داستىخان يىغىشتۇرۇلدى . سېيىت ھاجى سۆھبەت پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى تۇيۇپ ، ھېچنېمە ئۇقمىغان قىياپەتتە :

— پېقىرنىڭ قاشاڭ پىچاقتەك گاللىشىپ كەتكەن پىكرى ئىككى مۆتىۋەر ئارىسىدا قېرىنداشلىق مىزانىغا خىلاپ ئۇقۇشۇلماسلىقنىڭ بارلىقىنى تۇيۇۋاتىدۇ . بۇ ھال ئۆمۈر بويى شەيتان ۋەسۋەسىسىنى ئىمان تىغى بىلەن يوق قىلىپ ، ئاداۋەت ئۇرۇقىنى مۇھەببەت ئاتەشى بىلەن قۇرۇتۇپ كەلگەن پېقىرغا بىر يېڭى بۇرچنى يۈكلىگەندەك تۇرىدۇ . پېقىرغا بۇ ئۇقۇشماسلىقنىڭ سەۋەبىنى بىلىش مۇمكىن بولارمىكىن؟ — دېدى موللىسىدىن ئەدەپ يەپ ياۋاشلىشىپ قالغان تالىپتەك جىمجىت ئولتۇرغان بازار بېگىگە قاراپ .

بازار بېگى ئوڭايسىزلانغان قىياپەتتە تەۋرەپ قويۇپ جاۋاب بەردى :

— تەقسىر ، ئابلىزقارىم بىلەن ئارىمىزدا ھېچبىر نىزا ، خۇسۇمەت يوق دېسەك ئاللا ئالدىدا يالغانچى ، قارا يۈز بولۇپ قالىمىز ، شۇغىنىسى بۇ ئۇقۇشماسلىقنىڭ ھەزرەتلىرى ئالدىدا تىلغا ئېلىپ ئولتۇرغۇچىلىكى يوق ، زادىلا يوق .

— بايۋەچچەم ، دۇرۇس دېدىلە ، دۇرۇس دېدىلە .

بايا گەپكە لوقما سالماسلىق توغرىسىدا ئاگاھلاندۇرۇپ

قويمغىنىغا پۇشايمان قىلغان سېيىت ھاجى بازار بېگىنىڭ سۆزىنى ئۆزىچە تەستىقلاپ ، ئىشنى بۇزۇۋاتقان ئابلىزقارىنى ئىشارەت بىلەن جىملەپ قويدى ۋە گېپىنى ئۇلىدى :

— تېرىق كىچىك بولسىمۇ بەربىر دان ، ئۇقۇشماسلىق كىچىك بولسىمۇ ، بەربىر نىزا ، كىچىك بولسىمۇ ، چوڭ بولسىمۇ ، قوياش زۇلمەت كېچىنى يورۇتقاندەك يورۇپ كەتكىنى تۈزۈك ، شۇنداقمۇ بايۋەچچە ؟

سېيىت ھاجىنىڭ ئارام بەرمەي قىستىشى بىلەن بازار بېگى بۇۋىمەريەم خېنىمغا چاي ئىچۈرۈش ۋەقەسىدىن باشلاپ ، داستىخان تاشلاپ قويغان تۆگىلەرگىچە ھەممىنى ئېيتىۋەتتى . بۇنى ئوچۇق ئېيتىشتىن مەقسەت بۇۋىمەريەم خېنىمنىڭ «ئىگىسى بار»لىقىنى سېيىت ھاجىغا ئۇقتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن ئىدى .

سېيىت ھاجى ئۇنىڭ بۇگۇنكى دەرغەزەپ بولۇشىنىڭ سەۋەبىنى سوراپ ئولتۇرمىدى . ئارىلىقتىكى جىمجىتلىقتىن پايدىلىنىپ ، كۆزىنى يۇمۇپ ، تەسۋىنى بىر قېتىم ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن ، غايىبتىن كەلگەن بېشارەتنى يەتكۈزۈۋاتقاندەك :

— ئادەمىزاتنىڭ جۈپ بولۇپ ئۆتۈشى ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھاۋا ئانامدىن قالغان ئۇدۇم ، مەخسۇم ھاجىمنىڭ ئوغلى بولمىش ئۆزلىرىنىڭ ئابلىزقارىمنىڭ قىزى بولمىش بۇۋىمەريەم خېنىم بىلەن باش قوشۇشلىرى ئاللاتائالا تەرىپىدىن لايىق كۆرۈلگەن ئىش ، كۈن بىلەن ئاي بىر بۇرجقا كەلگەندەك دۇرۇس ۋەقە ، بىلمىدىم ، ھەرقايسىلىرىنىڭ نىكاھ ئوقۇتۇپ ، بىر تەكىيىگە باش قويماسلىقلىرىدىكى توسالغۇ نېمىكىن ؟ — دېدى .

— مۇرۇۋۋەتلىك ئاتام بىتاب بولۇپ يېتىۋاتىدۇ . يەنە ئۆلىمالىرىمىز «يۇلتۇزلار ئۆز بۇرجىغا توغرا كەلمىگۈچە توي ھارام» دەپ پەتىۋا بېرىشتى .

بازار بېگى چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ تۇرۇپ ئېيتقان بۇ ئىككى توسالغۇ ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولمىغان باھانە ئىدى . بىرەر قىز - چوكانغا كۆزى چۈشۈپ قالدىمۇ ، ئۇ ئاتىسىنىڭ جان تالىشىۋاتقىنى بىلەنمۇ كارى بولماي ، قىلىدىغىنىنى قىلىۋېرەتتى . ھېچقاچان

www.uyghurkitap.com

ئۆلىمالاردىن پەتىۋا ئېلىپمۇ يۈرمەيتتى . پەقەت ھەيۋەتلىك قەسىر ، نەچچە مىڭ مولۇق تېرىلغۇ ، چاقار ، نۇر يايلاقلىرىدا يايلاپ يۈرگەن سان ـ ساناقسىز مال ـ ۋاران جانىپىدىنلا تاشلانغان داستىخان تۈۋي قىلىسىمۇ ، قىلمىسىمۇ ئۆز كۆچىنى يوقاتمايتتى .

— پاھ ، — دېدى سېيىت ھاجى زوقلانغان قىياپەتتە ، — نېمىدېگەن ۋاپادار ئوغۇل ، نەقەدەر مەھكەم ئىسلام ئەقىدىسى ! ؟

ئۇ بىرلا ھەرىكەت بىلەن بازار بېگىنىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە ھاياجان بىلەن :

— ئاللا سىلىگە نۇسرەت ئاتا قىلسۇن ، ئوغلۇم . جاھان بۇزۇلغان ، يامانلىق ئەۋج ئالغان ، ئاتا بالىغا ، بالا ئاتىسىغا باقمايدىغان بولۇپ قالغان بۇ زاماندا سىلىدەك تەقۋادار ، ۋاپالىق مۇسۇلمانلىرىمىزنىڭ بولغىنى تولىمۇ كاتتا ئىش . ئابلىزقارىنىڭ سىلىدەك كۆيئوغلى بولغىنى ۋەجىدىن بېشى ئاسمانغا تاقاشسىمۇ ھەقلىق ، مۇنداق بولسۇن ، مانا بۇ ھاپىز مەخسۇم ئاقپاششا ئېلىدىكى مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئىلمى نوجۇم بويىچە داڭ چىقىرىپ ، شۆھرەت قازانغان . ئۇ ھەر كۈنى ، ھەر سائەتتە يۇلتۇزلارنى كۆزەتسۇن ، قاچانكى ئۇلۇغلاردىن بېشارەت بولۇپ ، مۇھەببەت يۇلتۇزى نىكاھ بۇرچىغا توغرىلانسا ئۆزلىرىگە خەۋەر قىلايلۇق ، خۇدا ئۇمرۇمنى بەرسە تويلىرىنى قىممەت باھالىق سوۋغا بىلەن قۇتلۇقلايمەن ، — دېدى .

سېيىت ھاجى ئۆز گېپىگە رازىمەنلىك بىلەن قولاق سېلىپ ، بېشىنى لىڭشىتىپ ئولتۇرغان بازار بېگىدىن كۆزىنى يۆتكىدى ـ دە ، ئابلىزقارىغا قاراپ :

— مۇبارەك بولسۇن قارىم ، ئاللا دۇئالىرىنى ئىجابەت قىلىپ ، مۇشۇنداق ئەخلاقلىق ، ۋاپادار كۆيئوغۇلنى ئۆزلىرىگە نېسىپ قىپتۇ . ئاللا بۇيرۇغان چاغدا بۇلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇش مەقسىتىدە دەرھال توي تەييارلىقىغا كىرىشكەيلا ، قىز بالىنى ھەمراھىغا ئىمانى ۋە ئېپىتى بىلەن تاپشۇرۇش بىز ئاتا بولغۇچىلارنىڭ زىممىسىدىكى قەرزدۇر . بۇۋىمەريەم خېنىم تاھارەتسىز يەرگە دەسسىمىگەي ، كېچە ـ كۈندۈز ئاللا يولىدا

ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولغاي ... — دېدى .

— دېگەنلىرى بەرھەق ... بەرھەق ...

ئــابلىزقارىنىڭ دۇدۇقلىشى بىكار ئەمەس ئىدى . «سېيىت هاجىم بىزنى ئەخمەق قىلىدۇ دېمىگەنىمىدىم . مانا ئەمدى دېگىنىم ئالدىمىزغا كەلمىدىمۇ » دەپ چالۋاقىغان ھەنپە خېنىم كۆز ئالدىدا پەيدا بولغانىدى .

بازار بېگىنى خاتىپنىڭ ھەمراھلىقىدا يولغا سېلىپ قويۇپ قايتىپ كىرگەن ئابلىزقارى بوسۇغىدىن ئاتلا ـ ئاتلىمايلا سورىدى :

— ھـۆرمـەتـلـىـك ھاجـىم ، قىزىمىزنى ئۆزلىرىگە تۇتقان تۇرساق ، يەنە كېلىپ ...

ئابلىزقارىنىڭ سۆزى تۈگىمەي تۇرۇپلا سېيىت هاجى شۇنداق قــاقــاقلاپ كۈلۈۋەتتىكى ، پۈتۈن مۇسكۇللىرى لەرزىگە كېلىپ ، كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى . سېيىت هاجىنىڭ ئۆز ھۇزۇرىغا ئــىــلــتــىــپات قىلغاندىن بۇيان ، بۇنچىلىك ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ كۈلگىنىنى بىر قېتىممۇ ئاڭلاپ باقمىغان ئابلىزقارى بۇ كۈلكىدىن ھېچنېمە چۈشىنەلمىدى .

14 . كۈز كەلدى

تەبىئەت ئۇن سەككىز مىڭ ئالەم مىقياسىدا يەتتە ئىقلىمنى ئاپىرىدە قىلىپ ، ئىقلىملار مىقياسىدىكى يۇرتلارغا مېۋىلىك دەرەخ تەقسىم قىلغاندا چىرىيىلىكلەرگە ئالاھىدە سېخىيلىق قىلغانمۇ ، ئــىشقىلىپ مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ كۆپلۈكى ۋە خىلمۇخىللىقىغا قــاراپ ، بــۇ قەدىمىي بوستانلىقنى قورۇق تېمى ياكى چىتلىقى بولمىغان بىر چوڭ باغ دېيىشكە بولىدۇ . دەرەخلەر ئىچىدە ئۆرۈك دەرىخىنىڭ كۆپلۈكى كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇرىدۇ . ھەر يىلى 3 ـ ئاينىڭ ئاخىرى ۋە 4 ـ ئاينىڭ باشلىرى توپا كەتتىنىڭ يېنىدا مارىلاپ تۇرغان بارخانلارنىڭ ئۈستىدە ياكى تۇزاقچى سېيىدا تۇرۇپ بۇ كەڭ باغقا نەزەر تاشلانسا ، پۈتۈن يۇرت ئاپئاق ئۆرۈك چېچىكى

بولۇپ كۆرۈنىدۇ . ئەقەللىيسى كەپسى ئالدىدا پۇت قويغۇدەكلا يېرى بولغان پېقىرنىڭمۇ بىرەر تۈپ ئۆرۈكى بولماي قالمايدۇ .

مېھنەتكەش پۇقرا بۇ زېمىندا ئۇزاق زامانلاردىن بېرى يېتىشتۈرگەن ئۆرۈك سورتلىرىنىڭ نامىنى ئاتاشقىمۇ خېلى ۋاقىت كېتىدۇ . خۇۋەينى ئۆرۈك ، جانانى ئۆرۈك ، خۇندەك ئۆرۈك ، مەڭلىشاھ ئۆرۈك ، ياغلىق ئۆرۈك ، سىرلىق ئۆرۈك ، قارا ياغلىق ئۆرۈك ، ئاق ياغلىق ئۆرۈك ، تاغ ئۆرۈكى ، قۇشقاچ ئۆرۈك ، تېرىما خۇۋەينى ئۆرۈك ، كۆك ئۆرۈك ، ئاق ئۆرۈك ··· دېگەن سورتلار 5 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ 8 ـ ئاينىڭ بېشىغىچە باغلاردا مەي باغلاپ تۇرىدۇ . چىرىيە ئۆرۈكىگە مەستلىكى كەلگەن ياكى ئۆرۈك تەمىگە تارلىقى تۇتقانلارنىڭ چىرىيىلىكلەرگە ئاچچىق ئۆرۈك » دەپ لەقەم قويۇۋېلىشىمۇ بىكار ئەمەس .

چىرىيە ئۆرۈكى ئادەتتە كونا ئاشلىق خالتىسىنىڭ تېگى كۆرۈنۈپ قالغان ، يېڭى ئاشلىق تېخى خامانغا چىقمىغان سېرىقتال مەۋسۇمىدا سارغىيىشقا باشلايدۇ ـ دە ، پۇقرالارنى قوشۇمچە يېمەكلىك بىلەن تەمىنلەيدۇ . كۆك غورا سېلىپ ئېتىلگەن ئۇماچ ياكى سىقماق ئاش ئاچچىق ـ چۈچۈك تەمى بىلەن كۆڭۈلنى كۆتۈرىدۇ . سارغايغان غورا سۈيۇقئاشقا ئالاھىدە تەم كىرگۈزۈۋېتىدۇ . شوخ باللار ، كېلىنچەكلەر ئالتۇندەك سارغىيىپ يەرگە تۆكۈلگەن ئۆرۈكلەرنى قول سېۋەتلىرىگە تېرىۋالىدۇ ـ دە ، ئۆگزىلىرىگە يېيىپ ، تومۇز قۇياشىنىڭ كۈچلۈك تەپتى بىلەن قۇرۇتىدۇ . قىزىل ياقۇتتەك پارقىراپ تۇرىدىغان گۈللەر يوغان ـ يوغان چۇراڭ سېۋەتلەردە ساقلىنىپ ، گۈلە چىقمايدىغان يۇرتلارغا توشۇلىدۇ ياكى زۇرۇر قوشۇمچە يېمەكلىكلەر قاتارىدا قىش بويى ئىستېمال قىلىنىدۇ . ئاز كۆرۈلىدىغان قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە دۇچ كەلگەن چىرىيە پۇقرالىرى 1911 ـ يىلىنىڭ يېزىنى بۇ يىلقى كەم ھوسۇل ئۆرۈكنىڭ ياردىمى بىلەن چىقىرىپ ، كۈز كۈنلىرىگە ئۇلىشىۋالدى . 6 ـ ئايلارنىڭ ئاخىرلىرىدا يامغۇر ئۇسسىغا تېرىلغان كۆممىقوناق بىر قېتىملىق

www.uyghurkitap.com

يېيىق سۇيى بىلەنلا سارغىيىشقا باشلىدى . دان سۇيى بېرىلمىگەن ، كېچىكىپ تېرىلغان بۇ كەنجى قوناقلار بىقىمسىز قالغان يېتىمچىدەك رەزگى ۋە پاكار ئۆسكەن ، ئارىلاپ - ئارىلاپ تۇتقان چوڭ بارماق چوڭلۇقىدىكى ساناقلىقلا دېنى بار باشاقلارنى تورغاي ئوڭدا يېتىپمۇ بىمالال چوقۇلىيالايتتى .

خۇداغا شۈكۈر ، ئابلىزقارىنىڭ ئورتاقچىلىرىمۇ سېيىت هاجىنىڭ ئارىغا كىرىشى بىلەن شۇ يىلقى ئۈرۈقنى قەرز ئورنىدا گەدەنگە ئارتىش هېسابىغا بىر - ئىككى ئاي يېگۈچىلىك قوناققا ئېرىشتى . بىرەر يېرىم ئېتىزلىق يېرى بارلارمۇ تۆت - بەش چارەك دان ئالالىدى . يۇقرانىڭ تېنىگە ئانچە - مۇنچە ئەت قونۇپ ، هەر كۈنى بامداتقا ۋە پېشىنغا ئۇلگۈرىدىغان مېيىت نامىزىنىڭ سانىمۇ ئازىيىشقا قاراپ يۈز تۇتتى . خارابىيىلىككە ئوخشاپ قالغان بازارمۇ هاۋا - جاهان ئىللىشى بىلەن تەڭلا ئۇچەكتىن چىقىپ ، ئۆمىلەشكە باشلايدىغان قۇرتلارغا ئوخشاش ، بىلىنەر - بىلىنمەس جانلىنىشقا باشلىدى . پەشخۇنلاردا قۇيرۇق يېغىدا يېقىلغان گۆشگىردىلەر كۆرۈنمىسىمۇ ، يۇزىگە پىياز ، سىيادان سۇرتۇلگەن ساپسېرىق قوناق زاغىرىسى پەيدا بولدى . كونا جۇۋا مەيدانىدىكى ئاشلىق بازىرىغا ئانچە - مۇنچە ئاشلىق كىرىپ تۇردى .

بىراق ، بىر - ئىككى ئايغىلا پايلايدىغان بۇ هال كۈزنىڭ ئاپتىپىدەك ۋاقىتلىق ئىدى . يۇقرا بېشىغا كەلگەن مالامەتلىك كۈنلەر تېخى ئۆتۈپ كەتمىگەن ، بۇ يىلقى قىش چىرىيە يۇقرالىرى ئالدىدىكى پىلسىرات كۆۋرۈكىدىنمۇ خەتەرلىك بىر ئۆتكەل ئىكەنلىكى ئۆز غېمىنى ۋە يۇقرا غېمىنى يەيدىغان هەربىر كىشىگە ئايان ئىدى .

ئۇنىڭ ئۈستىگە ، قول ناغرىسىنى داڭگىرلىتىپ يۇرتمۇيۇرت ئارىلاپ يۈرىدىغان ئەخمەت قاداقچى ئەكەلگەن «هۆكۈمەت لەشكەرلىرى ئارىسىدىكى قاراسىپەچ دېگەن تائىپە غەليان كۆتۈرمەكچى بولۇۋېتىپتۇدەك ، هۆكۈمەت يۇقرا ئارىسىدىن ئەسكەر تۇتىدىكەن» دېگەن خەۋەر ئەل بېشىغا يېڭى ئىستىما ئۇلاشتۇرۇپ ،

www.uyghurkitap.com

خېلىلا دەككە ـ دۈككە پەيدا قىلدى . دېمىسىمۇ ، بىر چاغلاردا مانجۇلارنىڭ ئىلچىدىكى لەڭزىسىدىن قېچىپ كەلگەن قادىر تۆمۈرچىنىڭ ھە ـ ھۇ دېيىشى بىلەن مانجۇلارغا ، ئابلىزقارىغا ئۆزلىرىنى تازا بىر كۆرسىتىپ ، «چوڭغا پىچاق سالغان سىرىقلىق» ، «خۇدادىن قورقماس جىرىقلىق» دەپ نام ئالغان بازارغا تۇتاش ئىككى مەھەللە جامائىتى مانجۇلارنىڭ ئۆزىدىن ئۆچ ئالماي قويمايدىغانلىقىنى بىلەتتى .

ئۇيان ئايلىنىپ ، بۇيان ئايلىنىپ ئابلىزقارىنىڭ قۇلىقىغىمۇ يېتىپ بارغان بۇ خەۋەر قەسىردە چوڭمۇ ئەمەس ، كىچىكمۇ ئەمەس بىر پاتىپاراقچىلىق پەيدا قىلدى . ئۇ جاپپار موللىغا ۋارقىراپ ـ جارقىراپ يۈرۈپ ، سىلىپ تاشلىغىلى خېلى ئايلار بولغان پەيلىك تەقىي ۋە مانجۇچە تاۋار پەرجىنى تاپتۇرۇپ تەييار قىلدى . ئىلچى ، كېرىيىدە تۇرۇشلۇق دارېنلار چىرىيىگە ئۆرۈك سەيلىسىگە كەلگەندە ۋە چوڭ مۇراسىملاردا كاناي ـ سۇناي چېلىپ ، تەختىراۋان ئالدىدا كۆتۈرۈپ ماڭىدىغان ئەجدىھا سۈرەتلىك ئەلەمنى يۇيۇپ ، دەزمالللاتقۇزدى .

ئۇ ئىچكىردىن كەلگەن چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدارلارنىڭ ئەلنى ئىدارە قىلىش تەدبىرلىرىنى پىششىق ئۆزلەشتۈرگەچكىمۇ ، قانداق ھۆكۈمەتكە قانداق مۇئامىلىدە بولۇشنى ، قانداق چاغدا تۇگۇلۇۋېلىپ ، قانداق چاغدا سوزۇلۇشنى ناھايىتى ئوبدان بىلەتتى . يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ ئەلىمىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمىگۈچە ، كونىسىدىن مېھرىنى ئۈزۈۋەتمەيتتى . نېمىلا بولمىسۇن ، ئۆزىگە بىر يوشۇرۇن چېكىنىش يولى قالدۇرۇپ قوياتتى . يېڭى ھۆكۈمەت ئەل ـ يۇرتنى تىنچىتىپ ، سەلتەنەت تەختىگە ئولتۇرغاندىلا ئۇنداق ـ مۇنداق كىشىلەرنىڭ ئىلكىدە تېپىلمايدىغان قىممەت باھالىق سوۋغىنى كۆتۈرۈپ بېرىپ ، تەخت ئالدىدا تىز چۆكەتتى ـ دە ، يېڭى ئەلەم ۋە يېڭى مۆھۈرگە ئېرىشەتتى .

سېيىت ھاجى ئاقپاشا ئىبنىنىڭ سودا ئاقساقىلى سۈپىتىدە ھۇزۇرىغا قەدەم تەشرىپ قىلغاندا ، دەسلەپتە ئۇ ناھايىتى

سەزگۈرلۈك بىلەن مۇئامىلىدە بولدى . لېكىن ، بۇ ئاقساقالنىڭ سوۋغا - سالىمى ۋە سۆھبىتى تەسىر قىلدىمۇ ، ئىشقىلىپ ، بىلىپ - بىلمەي ئۆز تىزگىنىنى ئۇنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرۇپ ، سىزغان سىزىقىدىن چىقمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى . ئەمەلگە جەددى - پۇشتىدىن تارتىپ كانا مىسالى مەھكەم چاپلىشىپ كەلگەن بۇ كىشى ئەسلىدە ئۆزىنىڭ كىشىلەر كۆڭلىدىكى ئىككىنچى ھۆكۈمرانغا ئايلىنىپ قېلىشىنى مۇتلەق خالىمايتتى . چالۋاقاپ جېنىنى ئالىدىغان خوتۇنىمۇ ، «قورسىقىدا ئۇمىچى يوق» ئوغلىمۇ بۇ ئاقىۋەتتىن ئۇنى تالاي قېتىملاپ ئاگاھلاندۇرغان . لېكىن ، ئۇ يىلتىزى بولمىغان بىر كىشىنىڭ يۇرت ئەھلى ئارىسىدا شۇنچىۋالا تېزلىكتە ئىناۋەت قازىنىپ كېتىدىغانلىقىنى زادى ئويلاپ باقمىغانىدى . بېشىنى سىلكىۋېتىپ ، ئۆز سالاھىيىتىگە نەزەر تاشلىغىنىدا ۋاقىتنىڭ ئاللىقاچان كېچىككەنلىكىنى ، ئىشنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىردىنلا ھېس قىلىپ يەتكەن ئابلىزقارى : «ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق» دېگەن چىگىش مەسىلە ئۈستىدە نەچچە كېچە - كۈندۈز باش قاتۇرۇپ ئاخىر سېيىت ھاجى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنىڭ ، مانجۇلارنىڭ كەينىدىن قىلغان غەيۋەتلىرىنىڭ مانجۇلارنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ، سۇنىڭ ئېقىشىغا ، توكىنىڭ يېتىشىغا قاراپ يول تۇتۇش قارارىغا كەلگەنىدى .

مېھمىنىنىڭ ئىختىيارىغا ئۆتۈپ كەتكەن ھۆكۈمرانلىق تىزگىنىنى قايتۇرۇۋېلىش ئارزۇسى كېچىدىمۇ غالىب كەلسە كېرەك ، بىرقانچە كۈندىن بۇيان ئۇ مانجۇلارنى چۈشەيدىغان بولۇپ قالدى . چۈشىدە ئۆزىنى مانجۇچە «يارىشىملىق» ئۈستىۋاش كىيىپ ، كۆك ئەجدىھاغا مىنىپ كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان ھالدا كۆردى . بەزىدە قازا قىلغىنىغا خېلى زامانلار بولغان دادىسى تاۋار - دۇردۇن بىلەن بېزەلگەن تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپ كۆز ئالدىدا پەيدا بولاتتى - دە ، بىردىنلا غايەت زور ئەجدىھاغا ئايلىنىپ ، كۆھقاپتەك يوغان ئاغزىدىن ئوت پۈركۈيتتى . ئۇ ئاتەشتەك ئوت

www.uyghurkitap.com

تەپتىدە ۋەيلۇن دوزاختا ئازابلانغاندەك ئازابلىنىپ ، چۇشىدىن ۋارقىراپ ـ جارقىراپ ئويغىناتتى .

ئابلىزقارى سابىق ئىمام رەسۇلنى قەيەرلەردىمۇ ئىپىپ كېلىپ ، قۇرئى ئاچقۇزۇپ ، چۇشىگە تەبىر تەلەپ قىلدى . ئىماملىق ئورنىدىن چۇشۇرۇۋېتىلگىنىگە قورسىقىدا غوم ساقلاپ يۇرگەن رەسۇل چۇشكە تەبىر بېرىپ : «كىتابلاردا ئېيتىلىپدۇركى ، ئەجدىھانىڭ ئوت پۇركۇگىنى پادىشاھنىڭ سىياسەت قىلغىنى ، پادىشاھنىڭ يېقىن كۇنلەردە باشلىرىدا غەزەپ قىلىچىنى ئويناتمىقى بىگۇمان ئاقىۋەتتۇر» دەپ ئۇنى ھوشىدىن كەتكۇدەك قورقۇتۇپ ، ئۆچىنى ئېلىۋالدى .

غوجىدار «مانجۇ ئەمەلدارلىرى كەلگۇدەك» دېگەن خەۋەرنى ئەكەلگەندە ، ئۇ خوتۇنى بىلەن مۇھىم بىر ئىش ئۇستىدە مەسلىھەتلىشىۋاتاتتى . ئۇ ، جاپپار موللىنى خوتۇنى بار يەردە شۇم ئېغىزلىق قىلغىنىغا كايىپ ، كۆتىگە تەپكىلى تاس قالدى ۋە ئۇنى دەرھال ئىلچىگە ئاتلىنىپ خەۋەر ئۇقۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى .

— مانا ··· مانا ، دېمىگەنمىدىم ، مېنى خوتۇن كىشى دەپ گېپىمنى بىر پۇلغىمۇ ئالمايسىلەر ، ئەمدى كۆرگۇلۇكۇڭلارنى تازا كۆرىدىغان بولدۇڭلار ، خوپ بولدى . تازا خوپ بولدى ! — دېدى خوتۇنى جاپپار موللىنىڭ قارىسى يوقىلىشىغىلا .

— ۋاي خېنىم ، نېمىدىن قورقاتتۇق ، — ئابلىزقارى يۇرىكىنى قىسىۋاتقان ئەندىشىسىنى يوشۇرۇپ تۇرۇپ ، — سېيىت ھاجىدەك يولەنچۇك تاغ تۇرغان يەردە بىر تال سېرىق تۇكىمىزگە چېقىلالامتى ئۇلار ! — دېدى .

— ۋاي قوۋۇرغام ، ۋاي قوۋۇرغام ، بېشىڭلىنى سىلكىۋېتىپ ، ئويلاپ بېقىڭلا ، سېيىت ھاجىم ھۆكۈمەت بولمىسا ، ھۆكۈمەت چوڭمۇ يا سېيىت ھاجىم چوڭمۇ ؟ — دېدى ھەنپە خېنىم تۇمشۇقىنى پۇرۇشتۇرۇپ تۇرۇپ .

ئۇنىڭ دېگىنى ئابلىزقارىغا بىر يېڭى گەپتەك تۇيۇلدى . خوتۇنى بىلەن كاجلارچە گەپ تالىشىپ ، سېيىت ھاجىنىڭ مال ـ

دۇنياسىنى، ئۇنىڭ قولىدىكى ئاقساقاللىق گۇۋاھنامىسىنى شىپى كەلتۈرگەن بولسىمۇ، خوتۇنىنىڭ بۇ گېپىنى زادى رەت قىلالمىدى ـ دە، ياۋاشلىق بىلەن ھەنىپە خېنىمدىن مەسلىھەت سورىدى:

— يات دېگەن بەربىر يات، ئۇنىڭ ئۇستىگە دوستىمىزدىن دۈشمىنىمىز كۆپ، مەسلىھەتنى ئۆز ئىچىمىزدە پىشۇرغىنىمىز تۈزۈك خوتۇن، «قول سۇنسا يەڭ ئىچىدە» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق بۇ ئىشنى؟

ھەنىپە خېنىم ئۆز مەسلىھىتىگە قول باغلاپ تۇرغان ئېرىنى مەنسىتمىگەندەك سوغۇق كۈلۈپ قويدى ـ دە، ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا:

— ماڭا قاراڭلا ئادەم، پۇقرادىن يىغىپ ھۆكۈمەتكە ئۆتكۈزمىگەن يەتتە ئايلىق باج ـ خىراجىتىنى تەخ قىلىپ قويۇڭلا، پۇقرا بېشىغا چېچىپ، يەنە يىغىڭلا، ئۇلار كەلمەي قالسا، ئارتۇق دۇنيا باشنى يارماپتۇ، كېلىپ قالسا راۋاق ئالدىدا قارىسى كۆرۈنگەن ھامان ئالدىغا ئاچىقىڭلا، ھۆكۈمەتكىمۇ باج ـ خىراج تۆلەيدىغان ئادەم كېرەك. ئەمەلدارلار ئالتۇن، قاشتېشىنى بەكمۇ ياقتۇرىدۇ. بۇنى ئۇنتۇپ قالماڭلا. دۇنيادا نەپسىگە چوغ تارتمايدىغان، قولى ئىچىگە ئېگىلمەيدىغان بەندە يوق! — دېدى.

خوتۇنىنىڭ پىلانى ئابلىزقارىغا تازا خوپ كەلدى. ھەر كېچىسى باش توخۇ چىللاپ ئەل ئايىغى بېسىققاندىن كېيىن چاكارلارنى باشلاپ يۈرۈپ، باج ـ خىراجىغا تۆلىنىدىغان مەنقۇلات-لارنى تەخلەشكە باشلىدى. ئەمدىلا تۆت ـ بەش چارەك قوناقنا ئىگە بولۇشقان بىچارە پۇقرالار ئارىسىغا سىلىق يىغقۇچىلارنى ئەۋەتتى. قەسىرگە ياندىشىپ تۇرىدىغان توغرىقېغىل، سېرىق، جېرىق، جاي، توپا كەنتلىرىدىكى مەھەللىلەردىن ئەلياتقۇدىن تاڭ ئاتقۇچە ئىشىك قاققان شەپىلەر ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى.

ئەمما، شەنبە كۈنىگە تاڭ ئاتىدىغان كېچىسى زوھور ۋاقتىدا تەرەت سۇندۇرۇشقا چىققان سېيىت ھاجى ھويلىنىڭ مېھمانخانا

تەرپىدە يوغان بىر بوپىنى قوچاقلاپ كېتىۋاتقان ئابلىزقارى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى . ئىككى كۈندىن بېرى ھەر كېچىسى ئاڭلىنىپ قالىدىغان غەلىتە تاراق ـ تۇرۇقتىن بىنورماللىق ھېس قىلىپ ، تـەئـەججۇپلـىـنىپ يۈرگەن سېيىت ھاجى قەسىرگە كىرگەن ئوغرىمىكىن ، دەپ گۇمانسىرىغان قارا گەۋدىگە سىنچىلاپ قارىدى . ئـۇ ساھىبخاننى خاتا كۆرمىگەنلىكىگە ئىشەنچ قىلغاندىن كېيىنلا تاپانچىغا ئۇزىتىلغان قولىنى ئاستا يىغىۋېلىپ ، كۆز ئالدىدا بۇتتەك قـېـتىپ قالغان ئابلىزقارىغا تازا بىر سەپسىلىۋېلىپ ، قەستەنگە سورىدى :

— ۋاي ، قارىمغۇ بۇ ، مەن تېخى تام تەشكەن ئوغرىمىكىن دەپ قاپتىمەن .

— قـىـمـمـەت بـاھالىق جۇۋامغا كۈيە چۈشۈپ قاپتىكەن ، قېقىۋېتەي دەپ ... — دەپ جاۋاب بەرگەچ ، تىترەپ تۇرغان قولى بىلەن بوپىنى «پوك پوك» قىلىپ ئۇرۇپ قويدى ئابلىزقارى .

— ھە مۇنداق دېسىلە ، — سېيىت ھاجى چاقچاق قىلغاندەك دېدى ،—كۆپرەك ئېھتىياتتا بولغايلا ، كۈيە دېگەن يامان نەرسە...

— خوش ... خوش ...

ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ گۇمان ئالمىغانلىقىغا ئىشەندى . تال باراڭلىرى كەينىدە مارىلاپ تۇرۇپ ، ئۇنىڭ مېھمانخانىغا كىرىپ كـەتـكـىـنـىـنـى كۆرگەندىن كېيىنلا ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولىۋەردى . چېچەنلىكتە تولكىدىن كەم تۇرمايدىغان بۇ مېھمىنىنىڭ كۆزىگە توپا چېچىپ ، ئالداپ كېتەلىگىنىگە ئىچىدە تەمەننا پەيدا قىلغان ئابلىزقارى يوشۇرۇن ئىشىنىڭ ئاللىقاچان ئاشكارا بولۇپ بولغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيۋاتاتتى .

تاڭ ئاتارغا توخۇ چىللىغاندا يىغىشقا باشلىغان سىم ـ سىم يامغۇر بىر ھەپتىدىن بېرى چىرىيە ئاسمىنىدىن كەتمەيۋاتقان سېرىق تـوپـىـنـى ئۆزى بىلەن بىللە يەر يۈزىگە ئېلىپ چۈشتى ـ دە ، ئـۆگزىلەرنى ، دەل ـ دەرەخلەرنى كاكىل لاي بىلەن بىر قەۋەت سـۇۋاق بەرگەندەك كۆمۈۋەتتى . تومۇزدا تويغۇچە سۈمۈرۈۋالغان

ئىسسىقنى تارقىتىپ ئۆلگۈرمىگەن تۇپراقتا چۇشكەن تامچىلار سۇت رەڭ قويۇق تۇمانغا ئايلىنىپ ئۇپۇق بىلەن كەڭ ئاسمان ئارىسىنى تولدۇردى. قاراقورۇم تاغلىرى ئارىسىدىن سۇرمە رەڭلىك بۇلۇتلارنى ھەيدەپ كەلگەن سوغۇق شامال يەر بېتىگە قورسىقىنى سۈركىدى ـ دە، يەر ھارارىتىنى تۆۋەنلىتىپ، يېلىڭ كىيىنىشكە ئۆگىنىپ كەتكەنلەرنىڭ تېنىنى تىكەنلەشتۇرۇۋەتتى. تاسادىپىي تۆۋەنلەپ كەتكەن كىلىماتقا دۇچ كەلگەن يوپۇرماقلار زىيادە يۇك يۇدۇۋالغان ھامالدەك ئېگىلىپ، بېشىنى سالغاندى. تۇيدۇرماي يېتىپ كېلىدىغان كۇز ئايلىرىنىڭ سوغۇق شامىلىنىڭ تەھدىتىنى ھېساپقا ئالماي، تېخى تۇنۇگۇنلا بىخ يېرىپ چىققان يېڭى يوپۇرماقلار يىڭناغۇچ قانتىدەك نېپىز، يۇمران جىسمى بىلەن پۇرلەشكەن قوقەند قەغىزىدەك يىغلىپ، ئاۋازسىز داد ـ پەرياد سالماقتا ئىدى.

ئىلچى شەھىرىدە بىر ھەپتە تۇرۇپ، يامغۇر تامچىلاشتىن بۇرۇن قايتىپ كەلگەن ھاپىز بىلەن كىرپىك قاقماي باش قاتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزغان سېيىت ھاجى بۇ كۈنكى بامدات نامىزىنى مېھمانخانىدىلا ئوقۇۋالدى. لېكىن، ئۇ «مۇساپىرلارغا ناماز سۈننىتى جايىز ئەمەس» دەپ بامداتنىڭ پەرھىزىنىلا ئادا قىلدى ـ دە، ئابلىزقارى ئەكىرگەن داستىخان ئالدىدا ناشتىغا ئولتۇردى.

ئابلىزقارى سېيىت ھاجى ياخشى كۆرىدىغان ھالۋا ۋە جىنەستە مۇراببا ساسىدىن تەييارلانغان داستىخاننى يېيىۋېتىپ، قاپاقلىرى قانجۇقنىڭ يېلىنىدەك ساڭگىلاپ قالغان كۆزلىرىنى ئاستىرتىن سېيىت ھاجىغا تىكتى. سېيىت ھاجى ھەر كۈندىكىگە ئوخشاشلا قىپقىزىل جىنەستىنى ئاغزىغا سېلىپ، تامىقىنى قېقىپ تۇرۇپ يېيىشكە باشلىغاندىلا ئىرغاڭلاۋاتقان شاختىكى ئالمىدەك پۇلاڭشىپ تىترەپ تۇرغان يۈرىكى چېپىپ كېلىۋېتىپ بىردىنلا يورغىسىغا چۇشكەن ئاتتەك، ئۆز رىتىمىغا قايتتى.

سېيىت ھاجى بۈگۈن تولىمۇ خۇشال كۆرۈنەتتى. بىر كېچىدىلا ئون ياش ياشىرىپ قالغاندەك پېشانىسىدىكى ئۇششاق

قورۇقلارمۇ تىندۇرۇلغان ئېرىقتەك يوقالغان . يۈزىمۇ ئەجىر قىلىپ سۈرتۈلگەن ئەينەكتەك نۇرلىنىپ كەتكەنىدى . چېكە چاچلىرى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن دامان ساقىلى خېنە قويغاندەكلا پارقىراپ تۇراتتى . سەل ـ پەل قىزىللىق چىنىپ تۇرغان كۆز ئېتى بىلەن قورشالغان كۆز قارىچۇقى سۇ يېغىغا چىلانغان كۆمۈر پارچىسىدەك جۇلالىق ئىدى . ناشتا قىلىۋېتىپ ، بىر ئېغىز گەپكە بىر ئېغىز چاقچاق قوشۇپ كۆلگىنىدە بولسا ، جۇۋاننىڭ قايچىلىما يىپ بىلەن تېرىلگەن قېشىدەك ئىنچىكە قارا قېشى سەكرەپ ـ سەكرەپ تۇراتتى .

تۇرۇپلا غايىب بولۇپ كېتىپ ، ئىككى ـ ئۈچ كۈندىن كېيىن ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولۇپ قالغان ھاپىزمۇ باشقىچە خۇشخۇي ، گەپدان بولۇپ كەتكەن ، نەچچە ئايلاردىن بېرى چۈۋۈلۈپ كەتكەن سېۋەتتەك تۇرىدىغان ساقىلىنى ئېدىتلاپ ياستىۋالغانىدى . ئۇستىدىكى نەمەنگان بەقەسەمدىن تىكىلگەن تونىغا ھەۋەس قىلغاندەك يېڭىنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يېرىنى ھېچ مەقسەتسىزلا چېكىپ قوياتتى . قانداقتۇر بىر ھاياجان ئارام بەرمەيۋاتسا كېرەك . گاھ ئورنىدىن تۇراتتى ، گاھ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇراتتى .

شۇ ئەسنادا دەرۋازا ئالدىدا كىمنىڭدۇر رەھمەت بىلەن تاكاللىشىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى .

— قاق ناشتىدا قارىمنى ئاۋارە قىلىشقا قانداق پېتىنىدىڭلار ، كېتىڭلار ، كېتىڭلار ...

— ياخشىلىقچە خوجاڭغا خەۋەر قىل ، بولمىسا ھېلى ...

— خۇدا ئېشەككە بىلىپ تۇرۇپ مۈڭگۈز بەرمىگەنىكەن ، مۈبادا ساڭا سامانلىقنىڭ ئاچقۇچى تېگىپ قالىدىغان بولسا ، قانچىلىك نوچىلىق قىلار ئىدىڭ ئەخمەق !

— پۇقرانى كېچىلەپ ئاۋارە قىلسا ھېچ گەپ يوق ، يەنە قارىمنى ئاۋارە قىلماڭلار ، دەيسىنا ، قوي سەندەك لالما ئىتنى !

— تولا نوچىلىق قىلىشما ، پوكىنىڭغا بىر قويمەن ھېلى !

قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ ، بولۇۋاتقان گەپ ـ سۆزلەرگە

دىققىتىنى بۆلۈۋاتقان سېيىت ھاجى لىككىدە ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، ئابلىزقارىغا قاراپمۇ قويماي مېھمانخانىدىن چىقتى .

كۆردىكى ، دەرۋازا ئالدىدا دېۋەيلىشىپ تۇرغانلار باشقا بىرى ئەمەس ، بەلكى دەپتىرىگە نامى تىركەلگەن ھېلىقى كىشىلەر ئىدى . ئۇلار بامدات نامىزىدىن تاراپ ، مەسچىت دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرۇپ مەسلىھەتنى پىشۇرغاندىن كېيىن ، ئونبېشى ، يۇزبېشىلارنىڭ زۇلۇمىدىن نارازى بولۇپ ، ئابلىزقارى بىلەن ھېسابلىششقا كەلگەنلەر ئىدى .

— ھە ، نېمە ئىش بولدى ؟ — سورىدى قولىنى كەينىگە قىلىپ دەرۋازا بوسوغىسىدا تۇرغان سېيىت ھاجى پۇقرالار بىلەن سالاملاشمايلا .

— «غوجامنىڭ قورسىقى توق ، پۇقرا بىلەن ئىشى يوق» دېگەن گەپكە مەن چىنپۇتتۇم ، — دەپ گەپ باشلىدى يېرىم كېچىدە مەئلىك توخۇنىڭ ئىچىنىشلىق بولاڭ ـ تالاڭ قىلىنىشىغا شەخسەن شاھىت بولغان سوپۇرگە مىراب بېگى ، — پۇقرالارنىڭ ھالى مۇشۇنداق تۇرسا ، خەققە يەنە ئالۋان سېلىپ يۇرگىنى نېمىسى ئابلىزقارىمنىڭ ، ھۆكۈمەتنىڭ تۆپە ـ تۆپلەپ سېلىق يىغ دېگەن يارلىقى بولسا بىزگە كۆرسەتسۇن !

— مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمانغا ئىچى ئاغرىمىسا ، ئەمدى بىزگە كىمنىڭ ئىچى ئاغرىيتتى ؟

— مانا ماۋۇ دۇمبەمنى كۆرۈپ باقسىلا سېيىت ھاجىم ، — دېدى مەئلىك توخۇ شارتلا قىلىپ ماتا چاپىنىنى سېلىپ ، — ئەگەر مىراب بېگىم ئونبېشىغا نەسىھەت قىلمىغان بولسا ، تېرەمنى تەتۈر سويىۋېتىكىنتاڭ ؟

مەئلىك توخۇنىڭ ئومۇرتقىسى مانا مەن دەپ چىقىپ قالغان ، دۇمبىسىدىكى قامچا ئىزى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى . قامچا ئىزىنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يېرىدىن تەپچىپ چىققان قان ئىككى ئىلىك پەسكە سىرغىپ چۈشۈپ ، قىزىل چوكىدەك قېتىپ قالغانىدى .

— قارىم ، نېمە ئىش بۇ ؟

سېيىت ھاجى دەرد ئېيتقۇچىغا ئىچى ئاغرىغاندەك ياقىسىنى چىشلەپ ئۇھ تارتىپ قويدى ـ دە ، كەينىدە قول باغلىغىنىچە شۈمشىيىپ تۇرغان ئابلىزقارىدىن يەنە سورىدى :

— بۇنىڭ ئۆزى زادى نېمە گەپ ؟ كېچىسى جۇۋىلىرىغا چۈشكەن كۆيە سىلىنى ئۇخلاتمىسا ، سىلى جۇۋا قېقىپ بىزنى ئۇخلاتمىسىلا ، ئونبېشىلىرى سېلىق سېلىپ پۇقرانى ئۇخلاتمىسا .

— پۇقرالارنى كۈندۈزى ئۆيىدىن تاپقىلى بولمايدىكەن ، شۇڭا …

— پۇقرالاردىن ۋاقتىنىچە سېلىق يىغماسلىق ۋەجىدىن بەرگەن مەسلىھەتىم ئۆزلىرىگە ياقمىدىمۇ ، قازناق قۇرۇقدىلىپ قالمىغاندۇ تېخى ؟ !

ئابلىزقارى بۇ سوئالغا مۇشۇ يەردىلا جاۋاب قىلىشنىڭ ئەپسىزلىكىنى ھېس قىلدى ـ دە ، ئىگىسىگە بىر بۇردا نان تاشلاپ بېرەرمىكىن دەپ تەلمۈرگەن كۈچۈكتەك يېقىن كېلىپ پەس ئاۋاز بىلەن :

— بۇ توغرىدا پىنھان پاراڭلاشساق … — دېدى .

سېيىت ھاجى بىردىن ـ ئىككىدىن كېلىپ دەرۋازا ئالدىغا توپلانغان كىشىلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ـ دە ، بېشىنى چايقىدى .

ئابلىزقارى ئاخىر جامائەت ئالدىدا ئېغىز ئېچىشقا مەجبۇر بولدى :

— ھۆرمەتلىك تۆرەم ، پېقىرنىڭ بويىنى قىلدا باغلاقلىق ، سېلىق يىغماسلىققا ماقۇل ئىلاج بولمىدى ، ھېسابتا كەلسە ، ئىككى كۆزنىڭ بىرىنى ئويماي بولمايدىكەن .

— بۇنىڭ ۋەجى نېمىكىن ؟

— ھۆكۈمەت سېلىق ئالغىلى يۇرتىمىزغا لەشكەر ئەۋەتكۈدەك ، سېلىقنى ۋاقتىدا تاپشۇرمىساق ماقۇل كۈن يوق .

ئابلىزقارى ھازىرلا ئادەم يىغلىغاندەك بەكمۇ بىچارە قىياپەتتە سۆزلەيتتى . ھەدەپ ماڭقىسىنى تارتىپ ، كۆزىنى ئۇۋۇلايتتى .

— ھە ، مۇنداق گەپ ئىكەن ـ دە ! — سېيىت ھاجى بۇ خەۋەرنى ئەمدىلا ئاڭلاۋاتقان كىشىدەك دېدى ، — بۇ چاتاقراق ئىش

ئىكەن ، قارىمدىنمۇ ئاغرىنغىلى بولمىغۇدەك ...
سېيىت هاجى لەسسىدە بولۇپ ، بېشىنى چايقاپ قويدى . سېيىت هاجىنىڭ هېسداشلىقىغا ئېرىشكەن بولسىمۇ ، لېكىن يۈرىكى قامچا يېگەن توسۇن ئاتنىڭ تۇياق ئاۋازىدەك دۈپۈلدىگىلى باشلىغان ئابلىزقارى ئۆز - ئۆزىگە دېدى :
«ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق بۇ ئىشنى ؟ بېشىمنىڭ ئىچىمۇ قاتتى ، تېشىمۇ ... »
ئۇ مانجۇلارنىڭ «ئۆلمەكنىڭ ئۈستىگە تەپمەك» دېگەندەك ، سېلىق ، سوۋغا - سالامنى ئېلىپ بولۇپ ، ئۆزىگە يۈز - خاتىر قىلمايدىغانلىقىنى پەملىگەنىدى . مانجۇلارنىڭ ئۆزلىرىدىن يۈز ئۆرۈگەن ئەمەلدارنى قانداق ئەدەپلەيدىغانلىقى ئۇنىڭغا خېلى روشەن ئىدى .
— قانداق قىلاتتۇق ؟ هۆكۈمەت كىشىلىرى كەلسە هېچكىم ئامان قالمايدۇ . «يېتىپ ئۆلگۈچە ، ئېتىپ ئۆل» دەيدىغان گەپ بار . بىر ياقىدىن باش ، بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ يۈرتىمىزغا قەدەم باستۇرمىساقلا بولىدىغۇ .
يەڭلىرىنى شىمايلىشىپ تۇرغان بىرقانچە يىگىت قادىر تۆمۈرچىنىڭ هاۋا گۈلدۈرلىگەندەك تور بىلەن ئېيتقان بۇ سۆزىگە ئاۋاز قوشۇپ ، چۇقان كۆتۈرۈشتى .
— مانا بۇ ئوغۇل بالىنىڭ گېپى !
— باش ئېگىپ تۇرۇپ جان بەرگۈچە ، ياقىلىشىپ تۇرۇپ جان بېرىمىز !
— ياق ... ياق ...
— قەسىرىمنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ئاغزىڭلارغا كەلگەننى دەۋەرمەڭلار ، ماڭا بالا تېرىپ بېرەي دەمسىلەر ؟ ! قاراپ تۇرۇپ تۇخۇمنى تاشقا ئۇرغان بىلەن بولمايدۇ ، — دېدى ئابلىزقارى پۇقرالارنىڭ ئاۋازىنى توسۇپ قالماقچى بولغاندەك ئالىقىنىنى ئالدىغا سوزۇپ .
— ئەمىسە قانداق قىلغۇلۇق ؟
— ...
— ئەنە ئاۋۇ پۇقرانىڭمۇ ، ئابلىزقارىمنىڭمۇ گېپى ئوخشاشلا

دۇرۇس ، — سېيىت ھاجى ھەر ئىككى تەرەپكە يان باسقاندەك خورسىنىپ قويۇپ ، ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — كۇپپارلار دېگەن تاش يۈرەك بىر تائىپە ، لاي قورچاقنى خۇدا دەپ دەۋا قىلىدىغان بۇ بۇتپەرەسلەر دىنى ئىسلام بىلەن ئەلمىساقتىن باشلاپ ئۆچمەنلىشىپ كەلگەن . شۇ ۋەجىدىن ئۇلۇغ ئىشانلىرىمىزنىڭ كاللىسىنى كەسكەن ، بەزىسىنى قەپەسكە سولاپ ئۆز يۇرتلىرىغا ئاپىرىپ ئۆلتۈرگەن ، بۇ كۇپپارلارنىڭ قەھر - غەزىپىدىن ئاللانىڭ ئۆزى ساقلىغاي ! ئۇلارنىڭ مۆمىن مۇسۇلمانلارنى تىرىك تۇرغۇزۇپ ، يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ يېگەنلىكىنى پېقىر تالاي قېتىملاپ كۆرگەنمەن . راستمۇ ، يالغانمۇ ، ئۇلارنىڭ ئاتلىرىمۇ ئادەم يەيدۇ ، دەپ ئاڭلىدىم . ھاسىل كالام ، ئۆچ - ئاداۋەتنى نەزەردىن خالاس قىلمايدۇ ۋە ھەتتا نەۋرە - چەۋرىلىرىگە ۋەسىيەت قىلىپ قالدۇرىدۇ . سىلەر بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ئىسيان - غەليان قىلدىڭلار ، مانا ئەمدى ئۇلپان تاپشۇرۇشتىن باش تارتىپسىلەر ، مانجۇرلار بۇنى ئۇنتۇپ قالدى دەمسىلەر ؟ ئۇلار كەلسە ، ئالدىدا ئات بېشىدەك ئالتۇن قويساڭلارمۇ قىلىدىغىنىنى قىلىۋېرىدۇ ، خوتۇن - قىزلىرىڭلارنى تارتىۋالىدۇ ، بالا - چاقاڭلارنى كاۋاپ قىلىپ يەيدۇ ، ئۆيلىرىڭلارغا ئوت قويىدۇ ، يۇرتۇڭلارنى خانىۋەيران ئەيلەيدۇ ، ئەركەكلىرىڭلارنى ئەسىر قىلىدۇ .

توپ ئىچى چىۋىن ئۇچسا ئاڭلانغۇدەك سۈكۈناتقا چۆمدى ، پەقەت سىم - سىم يېغىۋاتقان يامغۇرنىڭ يوپۇرماقلارنى تىترىتىشىلا جىمجىتلىقنى بۇزاتتى .

— كىتابۇل بەھرى دۆھرىدە ئېيتىدۇركى ، بۇ قىيامەت قايىم بولۇشىنىڭ ئالامەتلىرىدىن بىرى ، يەجۇج - مەجۇجنىڭ[①] ئاشۇ

---

① يەجۇج - مەجۇج — «تارىخى ھەمىدىي»نىڭ ئىزاھاتىدا كۆرسىتىلىشىچە ، يەجۇج - مەجۇج — ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشايدىغان ، ئىنسانىيەتكە بالا - قازا تۇغدۇرىدىغان ئەڭ قەدىمكى ئىككى بەدەۋى قەبىلە ئىكەن ، قەدىمكى يەھۇدىي ۋە خرىستىئان رىۋايەتلىرىگە ئاساسلانغاندا ، ئىسكەندەر زۇلقەرنەين (مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 356 - ، 323 - يىلى) ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا بىر سېپىل سوقتۇرۇپ ، ئۇلارنى شۇ سېپىلغا بەند قىلىپ قويغانىكەن ، ئۇلار بۇ سېپىلدىن چىققان كۈنى قىيامەت قايىم بولىدۇ ، دېگەن گەپلەر بار .

بولۇشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەستۇر ، ئابلىزقارىم ئېيتقاندەك ، تۇخۇم بىلەن تاشنى چاقمەن دېيىش ئاقىلانىلىك جۈملىسىدىن ئەمەس ، مۇشت بىلەن مانجۇلارغا تەڭ كېلىش مۇتلەق قۇرۇق خىيالدۇر …

— مەن ئۆتكۈر نەيزە سوقالايمەن ، سوققان قىلىچلىرىمۇ تۆمۈرنى كېسىدۇ …

سېيىت ھاجى بىر قىسما كۆلۈپ قويۇپ تۆمۈرچى قادىردىن سورىدى :

— تەقسىر ، قىلىچ بىلەن مىلتىققا ، نەيزە بىلەن تەپپوغا تەڭ كەلگەن نەدە بار ؟

— بىزگە مانجۇلارنىڭ قولىدا ئۆلمەكتىن ئۆزگە ئامال يوقمۇ ئەمدى ؟

يۇقىرا ئارىسىدىن كىمدۇر سوئال قويدى .

ئابلىزقارىغا ئەتىگەننىڭ سالقىن شامىلى تەسىر قىلدىمۇ ياكى سېيىت ھاجىنىڭ دېگەنلىرى كۆڭلىگە قورقۇنچ سالدىمۇ ، لاغىلداپ تىتىرەشكە باشلىدى . كىمدۇر بىرى ئېچىنىشلىق ئۇھ تارتىپ قويدى . ئابلىزقارىنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلىپ كېلىپ ، سېيىت ھاجىنىڭ سۆزى بىلەن جان قايغۇسىنى يۇكلىۋالغان پۇقرالارنىڭ ئۈنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى . دېمىسىمۇ ، بۇنىڭدىن يەتتە يىل بۇرۇن مانجۇ لەشكەرلىرى بىلەن قىلىچ - توقماقلارنى كۆتۈرۈپ يۇرۇپ جان تىكىپ ئېلىشقان بولسىمۇ ، نۇسرەتنىڭ ئۆزلىرىگە يار بولمىغىنى راست ئىدى . مانجۇلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن ، پالانغان ، پالاقىا بېسىلغانلارنىڭ داد - پەريادى ھېلىمۇ قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلايتتى . ئاشۇ قەتلىئامنىڭ مەنزىرىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەنلەر ئۆزىنى توختىتالماي بۇقۇلداپ يىغلامسىراشقا باشلىدى .

باياتىن بىرى بىرەر قىيىن سوئالغا جاۋاب ئىزدەۋاتقاندەك ، دەرۋازىنىڭ لەمپىسى ئاستىدا پېشانىسىنى تۇتقىنىچە خىيال سۇرۇپ تۇرغان سېيىت ھاجى بىردىن بېشىنى كۆتۈردى - دە ، ئابلىزقارىغا ،

www.uyghurkitap.com

ئاندىن پۇقرالارغا قاراپ :

— مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە بىر ئاللانىڭ دەرگاھىدا بىللە ياشاپ ، ئورتاق بىر ئاللاغا تېۋىنغۇچى مۇسۇلمان مۇتلەق قاراپ تۇرالمايدۇ . بۈگۈنكى كۈندە مۆمىن مۇسۇلمانلىرىمىزنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپ ، ھالى خاراب تۇرۇۋېتىۇ ، پېقىرمۇ قېرىنداشلىرىمغا ئوخشاشلا ئازابلىنىۋاتىمەن ، يۈرىكىم ئېچىشىۋاتىدۇ ، ئاللا ئەڭ شەپقەتلىك ، ئاللاتائالا بەندىلىرىنى ھىدايەت قىلغۇچىدۇر ، ھىدايەت قىلغۇچىنىڭ بېشارىتى ۋە مۇھەممەت مۇستاپانىڭ دەۋىتى دىلىمغا ئىسلام مۇرىتلىرىنى پاناھىمغا ئېلىش نىيىتىنى سالدى . ئىسلامنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ، ئىسلام قېرىنداشلىقىنىڭ ئەھدى ـ پەيمانى بىلەن مۈشكۈلاتىڭلارنى ئاسان قىلىشقا ھەرقاچان تەييارمەن . قان تۆكۈش ھارام قىلىنغان بۇ ئايدا قىلىچ ـ توقماق كۆتۈرۈشتىن ھەزەر ئەيلەڭلار ، خالىساڭلار ، ۋەھشىي چېرىكلەرنى ئىمان قۇدرىتى بىلەن غال ـ غال تىترىتىشكە ، ئالدىڭلاردا تىز پۈكتۈرۈشكە ئامالىم باردۇر ، ئاللانىڭ بىرلىكىگە ۋە ئىسلامنىڭ بەرھەقلىكىگە ئىشىنىدىغانلار پېقىرنىڭ لەۋزىگىمۇ ئوخشاشلا ئىشەنچ قىلغاي ، ئامىن ! — دېدى .

بەزىلەرنىڭ ئەندىشىسى يېنىكلىگەندەك بولدى ، بەزىلەر سېيىت ھاجىنىڭ ۋەدىسىگە دەرگۇماندا بولۇشتى ، بەزىلىرى ۋاقتى ـ سائىتى كەلگەندە ئۇنىڭ كارامىتىنى بىر كۆرۈپ باقماقچى بولدى .

شۇنداق قىلىپ ، پۇقرالار كەلگەن يولى بىلەن قايتىپ كېتىشتى .

ئىككىنچى بۆلۈم

يوشۇرۇن قىلتاق

تېپىشىپ تۇردى ياۋ كۆكسىنى نەيزىلەر،
لېكىن مەغلۇپ بولۇۋەردۇق ھەدېسە.
نېمە پايدا بېرەر باتۇر غەيرىتى،
بەختى-تەلەي ئاڭا مەدەت بەرمىسە.
توپىمىزدىن ھېچكىم ئامان قالمىدى،
ھەممىمىزدىن قان ئالدى تېگىپ ئوق.
ئاۋۋال ئۈزۈم باشقىدەك زىچ ئىدۇق،
كېيىن ئۈزۈم دانىسىدەك چېچىلدۇق.

شەيخ سەئدى: «گۈلىستان» دىن

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىكىر ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

15 . قورقۇنچلۇق چاغلار

يۈرەك ـ باغرىنى يېرىپ چىققان سۆيۈملۈك پەرزەنتلىرىنىڭ تىرىكچىلىكى ھەلەكچىلىكىدە سەھەر تۇرۇپ ، كەچ ياتىدىغان جاپاكەش دېھقاندەك ، باش باھار مەۋسۇمىدىن باشلاپ رېزىنكىدەك ئۇزىرىپ بارغان كۈندۈزلەردە پۈتۈنسۈرۈك يەتتە ئاي رىيازەت چەككەن قۇياشقا ئەمدى ھاردۇق يەتكەندەك قىلاتتى . ئۇ تومۇز كۈنلىرىدىكى ئاسمان گۈمبىزىنى قاق يېرىپ ئۆتىدىغان يولىنى ئاستا ـ ئاستا ئۆزگەرتىپ ، كوئېنلۇن تاغلىرىنىڭ ئاقۋاش چوققىلىرىنى يانداپ ماڭىدىغان بولۇپ قالدى . كۆككە ئىنتىلىپ تۇرىدىغان بۇ چوققىلاردىكى مەڭگۈلۈك قار ـ مۇزلار ئۆزگىچە يېقىنلاشقان قۇياشنىڭ ئەڭ قىزىق ھارارىتىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۈمۈرۈۋاتقاندەك قىلاتتى . چوققىلا ئارىسىدىن قوتراپ چىققان سوغۇق بۇلۇتلار ئادەمزاتتىن رەشك قىلىپ ، بۇ ساھىبجامالنى تەبىئەت قۇچىقىغا قاراپ ناز ـ كەرەشمە قىلدۇرماسلىقتا قەسەم ئىچكەندەك ، قارا سايىسى بىلەن قۇياش يۈزىنى مۇتتەھەملەرچە قامال قىلاتتى .

بۇ يىلقى كۈز يىللاردىكىدىن ئىلگىرى كەلدى . 10 ـ ئاي كىرەر ـ كىرمەستىنلا كەڭ تەبىئەتنىڭ ھۆسن ـ جامالىدا ئادەتتە ئۈششۈكتىن كېيىنلا پەيدا بولىدىغان ئالامەتلەر كۆرۈنۈشكە باشلىدى . بۇ ھال قىرانلىق دەۋرىگە قەدەم قويمايلا مومايغا ئايلىنىپ كەتكەن قېرى قىزنىڭ قورۇق باسقان چىرايىغا ئوخشايتتى .

كەنجى تېرىلغان چىلگە قوناقلىرى شېخىدىن تارتىپ كۆتىكىگىچە يىغىشتۇرۇلۇپ بولغان دالا يالىڭاچلىنىپ قالغان ، ھەر يىلى ئالاھازەل 10 ~ 11 ـ ئايلاردا باشلىنىدىغان ئىزغىرىن شامال

قىرلارنىڭ تۇپىسىنى سورۇپ، تاشلىنىپ قالغان قوناق غازاڭلىرىنى سۇر ـ توقاي قىلىپ قوغلاپ يۈرەتتى. شامال ئالدىدا تۈگۈلۈۋالغان كىرپىدەك دومىلاپ يۈرگەن قامغاقلار ئېرىق ـ ئازگاللارغا تىقىلاتتى ـ دە، بىر قات سېرىق توپا بىلەن دەپنە قىلىناتتى. ئاق يەر بىلەن بۇلۇتلۇق ئاسماننى تۇتاشتۇرۇپ، پىرقىراۋاتقان قۇيۇن دالانى، مەھەللىلەرنى ئارىلاپ ئۆچرىغانلىكى نەرسىلەرنى ئەجدىھادەك يۇتۇپ كېتەتتى.

يىل بويى بىر قېتىممۇ قانغۇدەك سۇ ئىچەلمىگەن دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى مەزگىلىگە يەتمەي تۇرۇپلا سارغايماقتا ئىدى. تۇرۇپ ـ تۇرۇپ پەيدا بولۇپ قالىدىغان رەھىمسىز كۈز شامىلىنىڭ زەربى بىلەن بەرگىدىن ئاجراۋاتقان يوپۇرماقلار مۇئەللەقتە بىر پەس لەيلەپ تۇرغاندىن كېيىن، سۇسىز تۇپراقتىن رەنجىگەندەك يەرگە چۈشكۈسى كەلمەي، شامال كەينىگە ئەگىشىپ قەيەرلەرگىدۇر سەپەر قىلاتتى.

يۇرت بېگى، مىڭبېشى، يۈزبېشىلارنىڭ ئېكىنزارلىق، باغۋارانلىرى ھېلىمۇ كۆكىرىپ تۇراتتى. بىر پارچە تۇپراق ئۈستىدىكى بۇ ئىككى دۇنيا روشەن سېلىشتۇرما سۈپىتىدە كۆزگە چېلىقىپ، تەقدىرنىڭ تەڭسىز قىسمەتلىرىنى ئاشكارا قىلاتتى.

«لەشكەرلىككە ئادەم تۇتىدىغان چېرىكلەر كەلگۈدەك» دېگەن گەپ بىر شۇم خەۋەرگە ئايلىنىپ، بۇگۈنى ئەتىسىگە كۆزى يەتمەيۋاتقان پۇقرالارنى ئەندىشە ئىچىگە ئىتتىرگەن بولسا، سېيىت ھاجىنىڭ قورقۇنچلۇق تەسۋىرى بىردەمدىلا جىمى ئادەملەرگە ئاڭلىنىپ، يۇرت پايانىدا قارا قىيامەت مەنزىرىسىنى پەيدا قىلدى. چىڭ چېرىكلىرىنىڭ رەھىمسىزلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن خەلقنى قىيامەت قورقۇنچىغا سېلىش ئۈچۈن، سېيىت ھاجىنىڭ ئۇ چېرىكلەر ھەققىدىكى تەسۋىرلىرىنىڭ ئوندىن بىرىلا يېتەرلىك ئىدى.

بۇ قېتىم جېرىق، توغرىقبېغىل، سېرىق، جاي مەھەللىسىدىكىلەرنىڭ كۆپى قادىر تۆمۈرچىنىڭ چېرىكلەر بىلەن

تىغمۇتىغ تۇتۇشۇش توغرىسىدىكى تەكلىپكە قۇلاق سالمايلا قويدى . بەزى يېتىم ئوغۇل ، تۇل خوتۇنلار ئۇنىڭ يۈزىدىن يۈزىگە : «بىر قېتىم قېتىقتا ئاغزىمىز كۆيگەن ، تەقسىر ، ئىشەكمۇ جىنىدا بىر قېتىم پۇتى سىيىلغان كۆۋرۈككە ئىككىنچىلەپ دەسسىمەيدۇ ئەمەسمۇ» دېيىشتى . ئابدۇللاچاققان ، مەتقاسىم ، تۇرسۇنمەت قاپاق ، توختىمەت قۇتقۇ قاتارلىق ئون نەچچە ئادەمدىن باشقىسى ئوچۇقراق بىر گەپ قىلمىدى . خېلى جىگىرى بار دەپ ئىشەنگەنلەرمۇ : «قېنى قاراپ باقايلى ، باشقا كەلگەندە باتۇر ، دېگەن گەپ بار ، ۋاقتى كەلگەندە ھە ـ ھۇ دېيىشمەيمىزمۇ» دەپ ئۆزىنى قاچۇردى . يېتەرلىك يۆلەككە ئېرىشەلمىگەن قادىر تۆمۈرچى ئاخىرىدا :

— ئىست ، قويۇقلار سىلەرنى ، مۇشۇ ھالىڭلارغىمۇ بىلىڭلارنى باغلاپ مەن ئەركەك دەپ يۈرۈپسىلەر ، — دېدى ۋە بوينىنى تولغاپ ، پېشىنى قېقىپ كېتىپ قالدى .

چىرىيە خەلقى ئادەتتە سۇپۇرگەئاخۇنغىمۇ ، قادىر تۆمۈرچىگىمۇ «كۆپنى كۆرگەن ، گەپ ـ سۆزلىرى ئىناۋەتلىك» دەپ ئىخلاس قىلىشاتتى . ئۆيىدە ماجىرا چىقسىمۇ ، بىرەر ئىشقا دۇچ كەلسىمۇ ئۇلارنى ئىزدىشەتتى . نەسىھىتىنى مۆھۈردەك بىلىشەتتى . بۇ دورەم بېشىغا جان قايغۇسى چۈشكەن پۇقرالار ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا چوت سوقتى . بەزىلەر ، بەزىلەرنىڭ بۇ نۆۋەت سېيىت ھاجىغا تايىنىشتىن ئۆزگە يول يوقلۇقى توغرىسىدا دەلىل ـ ئىسپات كەلتۈرۈپ ئېيتقان ۋەزلىرىگە راستتىنلا ئىشىنىپ قېلىشتى . يات يەردىن كەلگەن بولسىمۇ ، بىرقانچە قېتىم ئاغزىدىن چىققان لەۋزىدە چىڭ تۇرۇپ ، پۇقرا ئەمىنلىكى يولىدا مۇسۇلمانچىلىقنى بەجا كەلتۈرگىنىنى شىپى كەلتۈرۈپ ، بولغۇسى پالاكەتتىن قۇتۇلۇش ئۈمىدىنى سېيىت ھاجىغا باغلاشتى .

يەنە بەزىلەر ، بالا ـ چاقىسىنى باشلاپ تەكلىماكان چاتقاللىقىغا يوشۇرۇنۇپ ، مالىمانچىلىق بېسىققاندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ

www.uyghurkitap.com

تىرىكچىلىك قىلىشقا تەييارلاندى . كېچىلەپ ئورا كولاپ ، بار ئاشلىقىنى كۆپلەرگە قاچىلاپ كۆمۈپ تاشلىدى ياكى كاكىل لايغا قوشۇپ تاملارغا سۇۋىتىۋەتتى . بۇ ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ كۆرۈنۈشى بوياشتىكى ياخشى چارىسى ئىدى . قىيامەت ئۆتۈپ كەتكەندە موبادا تىرىك قالسا ، تامدىكى سۇۋاقنى سويۇۋالاتتى ـ دە ، سۇغا چىلاپ ، كېرەكلىك داننى ئايرىۋالاتتى .

يامان يېرى شۇ بولدىكى ، بۇ يىل كۈز كىرىشى بىلەن تەڭلا مەھەللىلەردىكى ئالما ، ئامۇت دەرەخلىرى ئىككىنچى قېتىم چېچەكلەپ كەتتى . بۇ غەلىتە هالدىن هەيران قېلىشقان قېرىساللار ئوقۇمۇشلۇق موللىلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، سەۋەبىنى ئۇقماقچى بولدى . موللىلارمۇ بوش كەلمىدى . ئۇلار قېلىن كىتابلىرىنى ۋاراقلاپ ، ئۆتمۈشتىن ، دىۋە ـ پەرىلەردىن شىپى كەلتۈرۈپ ، بۇ هادىسىنى شۇملۇقنىڭ ، بالايىئاپەتنىڭ بەلگىسى ، دەپ تەبىر بېرىشتى .

چېرىك بالاسىنىڭ دەككە ـ دۈككىسىدە قالغان خەلق ئىككىنچى كېچىنى كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزۈۋاتاتتى . هەر ئۆيلۈك نۆۋەت بىلەن بىردىن قېرىندىشىنى تالا ـ تۈزگە چىقىرىپ ، هەربىر شەپىگە ئىنچىكىلىك بىلەن قۇلاق سالدۇراتتى . بىر ـ بىرىگە رازىلىق بېرىشەتتى . ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى ، ئۈركۈگەن توخۇلارنىڭ قانات قېقىپ قاقىلداشلىرى كېچە قوينىدا سىر پەيدا قىلماقتا ئىدى .

خام لاي بىلەنلا قوپۇرۇلغان قېلىن تامنى ئويۇپ ياسالغان ئوچاقتا ئارىلاپ ـ ئارىلاپ تاشلانغان يۇلغۇن چاراسلاپ كۆيمەكتە ، يۇلغۇن چوغىدىن ئېتىلىپ چىققان شولا خېلىدىن بېرى ياغسىز ياتقان ساپال چىراغنىڭ ئىشىنى قىلىپ ، ئەل غېمى بىلەن بەند بولۇپ ، خىيال سۈرۈۋاتقانلارنىڭ چىرايىنى يورۇتماقتا ئىدى .

هاۋا ئانچە سوغۇق بولمىسىمۇ ، قىلغىلى قىلىق تاپالمىغاندەك ئوچاققا قولىنى يات ـ يات قاقلاپ ئولتۇرغان ئابدۇللا بۇ سۈكۈناتقا چىداپ تۇرالمىدى ـ دە :

— بېگىم ، ئوتنىڭ تېشىدا كۆيگۈچە ئىچىدە كۆيگەن ياخشى ،

قادىر ئاخۇن ئاكام دۇرۇس دەيدۇ ، قورقۇنچاقلار قورقۇپ يېتىۋەرسۇن ، جان بىر ، قوۋۇرغا ئۇن سەككىز ، قانچىمىز بولساق شۇنچىمىز جەڭ قىلايلى . ئامان قالساق غازى بولىمىز ، ئۆلسەك شېھىت ! — دېدى .

— ياقسام تۇتارمىكىن ، كۆمسەم پىشارمىكىن دەپ ئولتۇرساق ئىش تاڭ ئاتمايدۇ ، — ئابدۇللانىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى قادىر تۆمۈرچى ئوت چۈچىلاۋاتقان شاخنى كۇلۇڭغا تاشلاپ قويۇپ ، — چېرىكلەر ياۋاشنى بوزەك قىلىدىغان ، يامانىدىن قورقىدىغان خەق ، ئۇن بەشلا ئادەم بولسا ئۇلارنىڭ ئوتتۇزىغا تېتىيتتۇق . ئۆزۈملا ئۇنىغا تېتىمىسام قولىقىمنى چالمىدا كېسىپ بېرىمەن !

— مانا بۇ قويرۇقى بار ئۇقادىلىقنىڭ ئاتقان پورىنى قاراڭلار ، — دەپ چاقچاق قىلدى سوپۇرگەئاخۇن .

قادىر تۆمۈرچىنىڭ ئاتا - بوۋىسى ئۇقادى كەنتىدىن ئىدى . چېرىيىلىكلەر «ئۇقادىلىقنىڭ قويرۇقى بار ئىمىش» دېگەن گەپكە ئىشەنگەچكە ، سېرىق تەۋەسگە كۆچۈپ كەلگىلى ئۇن نەچچە يىل بولغان بۇ تۆمۈرچى ھېلىمۇ «قويرۇقى بار ئۇقادىلىق» دېگەن لەقەمدىن قۇتۇلالمايتتى . مىراب بېگى چاقچاق بىلەن ھەمسۆھبەتلىرىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرگەندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى .

— لەشكەر تۇتقىلى كېلىدىغانلار سىلەر دېگەندەك ئازراق ئادەم بولسىغۇ بىر نۆرى ئىدى ، ئەمما چېرىك دېگەنلەر ئىتنىڭ توكىدەك تولا ، بىرى ئۆلسە ئونى كېلىدۇ ، بىر يىلىمۇ شۇنداق بولغان . خېلى ئەركەك توكى بار كىشىلەرنىڭمۇ قورقۇپ ، يۈرىكى سۇ بولۇپ كېتىپتىكەن .

سەپەر بوۋاينىڭ ئۆيى يەنە جىمجىتلىققا چۆمدى . ھېچنېمىدىن خەۋىرى يوق سۈت ئۇيقۇدا ئۇخلاۋاتقان ھەسەن بىلەن ھۈسەننىڭ تىنىقى بارغانسېرى ئۇلغايغىلى تۇردى . باياتىن بېرى ئۇندىمەي تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان بوۋاي گەپكە ئارىلاشتى . ئۇ :

— تىرىك كىشىگە غەپلەتتىن ئارتۇق ئۆلۈم يوق، يۇرتداشلار مۇشۇ كۈنلەردە غەپلەتنى ئۆزىگە دوست تۇتتى، بىلىمنى باغلىغانلارنىڭ ھەممىسى بىر نىيەتكە كەلگەن بولساق ئوبدان بولاتتى. ئىككىگە بۆلۈنگەن ئەلنى نەس باسىدۇ، ھېلىھەم قىلىچنى بىلەپ، نەيزىنى تەييار قىلىپ قويساق، لەشكەرنىڭ سانىغا قاراپ يول تۇتساق ئوبدانمىكىن؟ — دېدى.

— ھوي، بېشىمىزغا كۈن كەلگەندە سېيىت ھاجىم باشپاناھ بولالارمۇ، ئۇلۇشكۇنغۇ گەپىنى خېلى چوڭ قىلدى.

بۇ قادىر تۆمۈرچىگە يۆلىنىپ ئولتۇرغان باقىنىڭ ئۈنى ئىدى.

— گەپنى قىلماق ئاسان، ھۆددىسىدىن چىقماق تەس، — دېدى قادىر تۆمۈرچى ئۈنىڭغا بۇرۇلۇپ، — چېرىكلەرنىڭ مىلتىقى، تەپپوسى بار، سىلەر تەڭ كېلەلمەيسىلەر، دەيدۇ، ئۈنىڭ ياكى چېرىكلەرنىڭكىدىن چوڭراق قورالى بولمىسا، ياكى جىقراق ئادىمى بولمىسا، نېمە بىلەن باشپاناھ بولالايتتى. كۆڭلىمىزنى ياساپ قويغان بولماي.

باقى سەل ئالدىغا سۈرۈلۈپ سۆھبەتداشلىرىغا قاراپ:

— ئۈنىڭدا بىرەر ھېكمەت بولسا كېرەك، بولمىسا شۇنچىۋالا يۈرەكلىك گەپ قىلالماستى، ئۆزىمۇ پۇقراپەرۋەر ئادەم ئىكەن، بۇ قېتىممۇ بىرەر چارە بىلەن چېرىكلەرگە تاقابىل تۇرالىسا ئەجەب ئەمەس، — دېدى.

سۇپۇرگە مىراب بېگى يەنە خىيالغا پاتتى، ئۇ سېيىت ھاجىنىڭ ئېغىر - بېسىق، تەمكىن قىياپىتىنى، قالماقدۆڭ ھاشىرىدىن تارتىپ ئابدۇللانى قويۇۋەتكۈچە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىرمۇبىر كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. دېمىسىمۇ، ئۇ تاكى بۈگۈنكى كۈنگە كەلگۈچە ئابلىزقارىدەك ئەمەلدارلارنى چەكلىيەلەيدىغان ئادەمنى زادى كۆرۈپ باقمىغانىدى. ھەرقانچە ئىنچىكە ئويلىسىمۇ ئۈنىڭدىن بىرەر ئېيۋەن تاپالمايتتى. ئىككى ھەپتە مۇقەددەم ئىمام جەئفەر تەيران مازىرىدا پەيدا بولۇپ قالغان بىر مۇساپىرنىڭ ھىممىت قاشقا، تۇرسۇن پالكۆزلەرگە: «چاقار تېغىدىكى ئىمام مەھدى ئاخىر زامان

تىرىلىپ قوپتى ، ئۇ سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ، سىلەر ئۇنى ھەر كۈنى دېگۈدەك كۆرۈپ تۇرىسىلەر ، ئۇ ئالدى بىلەن يۇرتۇڭلارنى ، ئاندىن پۈتكۈل ئون سەككىز مىڭ ئالەمنى ھىدايەت قىلىدۇ » دېگەن گېپىنى سېيىت ھاجى بىلەن باغلاپمۇ كۆرەتتى .

بىراق ، ئۇ يەنە سېيىت ھاجىنى ئەڭ قۇۋ ئالدامچىلاردىن بولۇپ قالمىسۇن يەنە ، دەپمۇ ئويلايتتى . ئۆزىنى ھەر دائىم سەگەك تۇتۇشقا تىرىشاتتى . ئۇنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلگۈسى كېلەتتى . بەزىدە : «يات تائىپىلەرنىڭ ھەننىۋاسى يامان نىيەتلىكلەردىنمۇ ئەمەستۇ ، ئارتۇقچە گۇمانخور بولۇپ قالدىممۇ ، نېمە ؟ » دەپ ئۆزىگە ئۆزى سوئال قوياتتى .

ئۇ باقىنىڭ سۆزىگە ياكى ئۇنداق ، ياكى مۇنداق دەپ جاۋاب بەرمىدى . سېيىت ھاجىنى ياخشىمۇ ، يامانمۇ دېمىدى . مىراب بېگى يەتتە ئۆلچەپ بىر كېسىدىغان ، سۇنى كۆرمىگۈچە ئۆتۈك سالمايدىغان كىشى ئىدى .

— مېنىڭ ساقىلىم بىكارغا ئاقارغان ئەمەس ، — سەپەر بوۋاي ئۇچى يوق يىپتەك گىجماچلىشىپ كەتكەن ساقىلىنى تۇتاملاپ تۇرۇپ دېدى ، — ھەرقايسىڭلاردىن قانچە ئون ئىشتاننى ئارتۇق يىرتقاندىمەن ، كېيىنچە گېپىمنى دۇرۇس ئىكەن دەپ قالساڭلارمۇ قالارسىلەر ، مەن ئۆمرۈمدە تىلى ھەسەلدەك تاتلىق نى ـ نى تائىپىلەرنى كۆرگەنمەن . سېيىت ھاجىغا ئارتۇقچە ئىشىنىپ كەتمەڭلار ، «ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا ، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە» دەپ بىكار ئېيتمىغان كونىلار . ئۆزىمىزنىڭ جېنىغا ئۆزىمىز كۆيمىسەك كىم كۆيىدۇ ؟ مەنغۇ بىر پۈتۈم گۆرگە ساڭگىلىغان ئادەم ، تۆت كۈنلۈك ئۆمرۈم بارمۇ ، بەش كۈنلۈكمۇ ...

ئەلپازىدىن قارىغاندا ، سەپەر بوۋاي مىراب بېگىنىڭ گەپ قىلماي ئولتۇرغىنىغا ئاچچىق قىلىۋاتاتتى . ئۇ ھاياجان بىلەن سۆزلەۋاتقاندا ئاغزىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان تۈكۈرۈكى ئوت شولىسىدا دانە ـ دانە ئۈنچىلەردەك پارقىرايتتى . بىئارامىلىقنى ئىچىگە سىغدۇرالمايۋاتسا كېرەك ، قادىر تۆمۈرچىمۇ بىردەم ئۇ

پۈتىنى ، بىردەم بۇ پۈتىنى بىسىپ ئولتۇرۇپ ، شەلپەرنى كۆرۈپ غەزەپلەنگەن بۇقىدەك پۇشۇلدايتتى .

— ئابدۇللا .

— خوش ، دادا !

— سەن مېنىڭ بالاممۇ ؟

مىراب بىگىدىن تەپ تارتتىمۇ ياكى خىيالىنىڭ بىر بىشىغا چىقالمىدىمۇ ، باياتىن بىرى بىشىنى ئىچىگە تىقىپ ئولتۇرغان ئابدۇللا دادىسىنىڭ يىنىغىراق سۇرۇلدى . غەلىتە سوئالغا نىمەدەپ جاۋاب بىرىشنى ئۇقمىغاندەك گاڭگىراپ قالدى . چۈنكى ، ئۆزىنىڭ سەپەرچاقىقانىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىگە ئەزەلدىن گۇمان قىلىپ باقمىغانىدى .

— گەپ قىل دەيمەن ، زۇۋانىڭ نەگە كەتتى ؟ سەن مېنىڭ بالاممۇ ئەمەسمۇ ؟

— شۇنداق دادا ، شۇنداق .

كات ساندۇقتىكى قىلچىمنى ئىلىپ داتلىرىنى سۇرت ، ئۈستىرىنىڭ بىسىدەك بولغۇچە بىلە ، نەيزىنى ساپلاپ ئۆزۈڭ تۇت ، ئۆز ۋاقتىدىمۇ بىر ئۆزۈم 15 چىرىككە تېتىغانمەن . ياشىنىپ قالغىنىم بىلەن بۇ زامانىڭ ياشلىرىدىن كەم تۇرمايمەن ، ئاڭلىدىڭمۇ ؟

— ئاڭلىدىم دادا ، ئاڭلىدىم .

— ئەمىسە نىمىگە قاراپ ئولتۇرىسەن ، قوپمامسەن ئورنۇڭدىن ! ؟

ئابدۇللا ئۆچۈپ قالاي دىگەن ئوتنى چۆرىدەپ ئولتۇرغانلارغا «دادامنىڭ مىجەزى شۇنداق ، كۆڭلۈڭلارغا ئالمىساڭلار » دەپ ئەپۇ سورىغاندەك قاراپ قويۇپ ، ئۆينىڭ قىبلە تېمىدا توپا بىسىپ ياتقان كات ساندۇق تەرەپكە مىڭىۋىدى ، بوۋاي يەنە ئەسكەرتتى :

— گىپىمنى قۇلىقىڭدا مەهكەم تۇتۇپ ، سىرىقتىكى هاشىم قاغىغا ، تۇرسۇن تۆگىگە ، قاسىم چىلانغا ، كۆكمەتتىكى سادىرئاخۇن قاپاقا ، مەنسۇر توقۇمغا خەۋەر قىلىۋەت ، ماڭا بىر

www.uyghurkitap.com

يولۇقسۇن ، جەڭگە تازا يارايدىغان پالۋان يىگىتلەردە ئۇلار !

ئۆلتۈرغانلارنىڭ ئەس ـ يادى مۇشكۇل مەسىلە بىلەن بەند بولۇپ كەتمىگەندە ئىدى ، پاراققىدە كۈلكە چىقىپ كەتكەن بولاتتى . بوۋاي ئېتىنى ئاتاپ ئۆتكەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسى يەتمىشلەردىن ھالقىپ كەتكەن ، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىدىن ، ھاسىسىدىن ئايرىلسا ھاجىتىدىن چىقالمايدىغانلار ئىدى . بۇلارنى يىگىت دەپ ئاتايتەن تىلغا ئالغىنىغا قارىغاندا ، بوۋاي يىگىت چاغلىرىدىكى ۋەقەلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈۋاتقان بولسا كېرەك .

سۇپۇرگەئاخۇن بوۋاينىڭ كۆڭلىنى تامامەن چۈشىنەتتى . ئەمما ، بۇ قېتىمقى ئىش ئۇنچىۋالا ئاددىي ئەمەس ئىدى .

ئۇ ، ئىككى كۈندىن بېرى بايلار ، نامراتلار ئارىسىدىن نۇرغۇن كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ ، ئۇلارنىڭ رايىنى تىڭ تىڭلاپ باقتى . بەزىلەر سېيىت ھاجىنىڭ كاپالىتىگە ئېرىشىپ ، قان تۆكمەي قۇتۇلۇش يولىغا كىرمەكچى بولۇشۇپتۇ . ئۇ ، ئۆتكەن كۈنلەرنى ئەسلىتىپ ، يات تائىپىلەرنىڭ قىلمىشىنى كۈچىنىڭ بارىچە سۆزلىگەن بولسىمۇ ، لېكىن كىشىلەرنىڭ : «سېيىت ھاجىم قىلغان لەۋزىدىن يېنىۋالغىنى ، بىزنى ئالدىغىنى بارمۇ ؟» دېگەن سوئالغا كېسىپ بىرنېمە دەپ بېرەلمىدى ، كۆڭلىنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئەگىپ يۈرگەن يوشۇرۇن ئاپەتنىڭ سايىسىمۇ يوقالمىدى .

ئۇ ھەمسۆھبەتلىرىگە نېمىلا بولمىسۇن سەگەك تۇرۇش ، كىم يېڭى خەۋەر ئاڭلىسا تېزلىكتە بىر ـ بىرىگە يەتكۈزۈش ، پۇقراغا زىيان كەلتۈرىدىغان ھەرقانداق باشباشتاقلىقتىن ساقلىنىش توغرىسىدا تولۇق دەلىللەر بىلەن نەسىھەت قالدۇرغاندىن كېيىن بوۋاينىڭ ئۆيىدىن يېنىپ چىقتى ۋە غاز كوچىسىغا كەلگەندە قادىر تۆمۈرچى بىلەن خوشلىشىپ ، چىملىق ئېرىقنى بويلاپ چوڭ يولغا چىقتى .

بۈگۈن ھاۋا خېلى ئوچۇق ئىدى . كەمتۈك ئاي يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان قۇم بارخانلىرى ئۈستىگە تىكلەپ قويغان ئورغاقتەك ئاقىرىپ كۆرۈنەتتى . ئوچۇق ھاۋادا يەر يۈزىنى

قانغۇدەك كۆرۈۋالغۇسى كەلگەن مالائىكىلەرنىڭ كۆزلىرىدەك چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلار ئاسمان گۇمبىزىدە جىمىرلايتتى. ئاخىر شامالدا كۆتۈرۈلەلمىگەن لەگلەكتەك ئۇيەر ـ بۇيەردە ئۆرۈپ يۈرگەن بۇلۇت پارچىلىرى ئىگىزرەك تېرەكلەرنىڭ شېخىغا تېگىپ پارچە ـ پارچە بولۇپ كېتىدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

ھاۋانىڭ خېلى سوۋۇپ قالغىنىغا قارىماي كۆنسېرى كۆپىيىپ، پور تېرەكلەرنىڭ كامارلىرىغا ئۇۋا سېلىشىۋالغان ھۇۋقۇشلار ھۆكمەتكە چۇشكەن سوپىلاردەك بەس ـ بەس بىلەن ھۇۋلىشاتتى.

دەل شۇ چاغدا، ئات تۇيىقىنىڭ دۈپۈرلىگەن ئاۋازى خىيال سۈرۈپ كېتىۋاتقان سۈپۈرگەئاخۇننى بىردىنلا سەگەكلەشتۈرۈۋەتتى. ئۇ كۆردىكى، ئىككى ئات مىتالدىن قىلىنغان جابدۇقلىرىنى جاڭگىرلىتىپ، چوڭ يول بىلەن يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى.

ئاتلىرىنى يورغىسىغا قويۇۋېتىپ، يانمۇيان كېلىۋاتقان ئىككى يولۇچى چوڭ بىر توپ ئۆرۈك دەرىخىنىڭ ئىككى ئاچىمىقى ئارىسىدىن مارىلاپ تۇرغان سۈپۈرگەئاخۇننىڭ تۆت قەدەم نېرىسىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

تۇن بالىسىدەك پەيدا بولغان يولۇچىلار بىر قاراشتىلا ئۇنىڭغا تونۇشتەك تۇيۇلدىيۇ، يۈزىنى كۆرۈشكە ئىمكان بولمىدى، ئوڭ تەرەپتىكىسى گەپ ـ سۆز يوق مانجۇ ئىدى. ئۇنىڭ پەي قادالغان تەقىيىسى، سەكىنىڭ بوينىغا ئېسىلغان تاراڭگۇدەك پىلدىرلاپ تۇرغان بىر ئۆرۈمە چېچى بۇنىڭغا ئوچۇق ئىسپات بولالايتتى. سول تەرەپتە ماڭغىنى سەللىلىك مۇسۇلمان بولۇپ، كىملىكىنى تەھقىقلەشتۈرمەك تەس ئىدى.

سۈپۈرگەئاخۇن يولۇچىلارنىڭ كىملىكى ئۈستىدە تولا ئويلىنىپ تۇرمىدى، لېكىن تەئەججۈپلىنىپ قالدى. «بۇ مۇسۇلمان كىم؟ نېمە ۋەجىدىن بۇ مانجۇ ئەل ئۇيقۇغا كەتكەندە يۇرتقا كىرىپ كېلىدۇ؟»

ئۇ ، بۇ يولۇچىلارنىڭ قايسى دەرۋازىغا كىرىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلمەك بولۇپ ، ئون قەدەم يەرگىچە يۈگۈرۈپ باردى . بىراق ، ئات يەنىلا ئادەمدىن تېز ئىدى . ئۇلار تاختا كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ ئۈچ يولنىڭ بىرىگە قايرىلغاندىن كېيىن ئاندىن ئىلچى يولىغا چۈشكەنلىكى ياكى سۇپۇرگەئاخۇن گۇمان قىلغان دەرۋازىغا ئاپىرىدىغان يولغا قايرىلغانلىقى ھەققىدە ئېنىق بىرنېمە دېگىلى بولاتتى .

سۇپۇرگەئاخۇن خېلى تىكلىنىپ قالغان ھوكەرگە قاراپ قىشنىڭ قىستاپ كېلىۋاتقانلىقىنى پەملىدى ، كونا چاپان ، ئەسكى تېرىلەرگە يۆگەنگەن ھالدا دىر ـ دىر تىترىشىۋاتقان سەبىي باللارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەچ ، ئىشىكنى پەم بىلەن ئېچىپ ، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسىگىنىچە ئايۋانغا كىردى .

«چىرىس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭلا چىراغ يورۇدى . قاراڭغۇدىن قىسىلغاندەك سۇكۇناتقا چۆمگەن ئايۋان ئۆزىنى ئاشكارا قىلدى . ئېرىنى كۈتۈپ كىرپىك قاقمىغان چىنارئايىمنىڭ گەۋدىسىنى چىراغپاي يېنىدا كۆرگەن سۇپۇرگەئاخۇن ئايالىنىڭ سالىمىغا سالام ياندۇرۇپ بولۇپ ، تونىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزدى ـ دە ، سۇپىدىكى چىراغنىڭ يېنىغا يانپاشلىدى .

— تولا ئەنسىرەپ يۈرىكىم سۇ بولۇپ كەتتى ، شۇنچىۋالا كەچ قالامدىغان ، — دېدى چىنارئايىم چاي قۇيۇۋېتىپ .

— ئەنسىرەيدىغانغا مەن كىچىك بالا بولمىسام ، ئۇخلاۋەرسىڭىز بولماتتى .

سۇپۇرگەئاخۇننىڭ جاۋابىدىن چىنارئايىم ئېرىنىڭ كەيپى تازا جايىدا ئەمەسلىكىنى سەزدى ۋە چاندۇرماي :

— جاھان تىنچ ئەمەس ، شۇڭا ... — دەپ ئېرىنى چاي ئوتلاشقا دەۋەت قىلدى . بۇرۇنقى چاغلاردا ئۇ ئېرى ئىشىكتىن كىرگەن ھامان ئانچە ـ مۇنچە ئەركىلىۋالاتتى . بەزىدە ئارىدا چاقچاقمۇ بولاتتى .

— گېلىمدىن بىر نەرسە ئۆتمەيۋاتىدۇ .

سۈپۈرگەئاخۇن زارلاندى ۋە چاينى بىرلا ئۇتلاپ، پىيالىنى داستىخاننىڭ چېتىگە سۈرۈپ قويدى .

— مۇھەممەتئەلىئاخۇن بالامدىن خەت كەپتىكەن، ئۇنىڭ سالامەت تۇرغانلىقىدىن ئۆزلىرىنى خۇشال قىلىۋېتەي دەپ شۇئىشلا ساقلاپ ئولتۇردۇم، بولمىسا ...

— ھە، مۇنداق خۇش خەۋەرمۇ بارمۇ تېخى؟

سۈپۈرگەئاخۇن ئايالىغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى، چىنارئايىم ئۇزاتقان قەغەزنى تارتىپ دېگۈدەك ئالدى .

ئۇ تۇمارچىلاپ قاتلانغان خەتنى ئالدىراپ ئېچىپ، ئوقۇشقا باشلىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرى قارا سىياھ بىلەن تاناپ تارتقاندەك رەتلىك يېزىلغان خەتنىڭ قۇرلىرىدا يۈگۈرۈتتى . تۇرۇپ چىرايى باھار ئاسمىنىدەك ئېچىلىپ كېتەتتى، تۇرۇپ تۇتۇلاتتى . پېشانىسىدىكى چوڭقۇر قورۇق گاھ روشەنلىشىپ، گاھ تۈتۈقلىشاتتى .

ئۇ خەتنى ئىككى قېتىم ياندۇرمىلاپ ئوقۇغاندىن كېيىن، تاقەتسىزلىنىپ ئۆرە تۇرغان ئايالىدىن سورىدى :

— خەتنى ئوقۇپ چىققانسىز؟

— يوقسۇ، خەت ئۈستىگە سىلىنىڭ ئاتلىرى يېزىقلىق تۇرسا، مەن ئاچسام بولامدۇ؟ ئاتا ـ بالا ئارىسىدىمۇ بىر ـ بىرىگە دېيىشىدىغان گەپ بولىدۇ!

سۈپۈرگەئاخۇن خەتنى ئايالىغا ئۇزاتتى .

خەتتە مۇھەممەتئەلى سالامەتلىكىدىن ئۇچۇر بەرگەندىن كېيىن، قەشقەردە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەر ئۈستىدە توختالغانىدى . يېزىلىشىچە، قەشقەر قاراسىپەچىلىرى چاڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى مەخپىي ھەرىكەت باشلاپ، پارىخور، جازانىخور، زۇلۇم ـ ستەمخور ئەمەلدارلارنى ئۆلتۈرۈپ، خەزىنىلەرگە ئوت قويۇپتۇ . پۇقرالار ئارىسىدا ھۆكۈمەتنىڭ جىنايىتىنى پاش قىلىپ، ئادالەت يولىدا كۆتۈرۈلۈشنى تەرغىب قىپتۇ . بۇ قاراسىپەچىلەرگە ھەمقام بولغانلار ئىچىدە يەنە مۇسۇلمان مۆتىۋەرلىرى ۋە پۇقرالىرىمۇ بار

ئىكەن . ھالاك بولۇشىدىن قورققان ئەمەلدارلار ئۇ تەرىپى ئاقسۇ، كۇچادىن، بۇ تەرىپى يەكەن، خوتەندىن لەشكەر يۆتكەپ قەشقەردىكى قاراسىپەچلەرنى تىنچىتىش كويىغا چۈشۈپتۇ. قەشقەردىن ئۆزگە يۇرتلاردىكى چىڭ ئەمەلدارلىرىمۇ ساراسىمە ئىچىدە قاپتۇ. ئۇ يۇرتلاردىكى چىڭ لەشكەرلىرى ئارىسىدىمۇ قاراسىپەچلەرنىڭ ئادىمى بار ئىكەن.

خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، سۇپۇرگەئاخۇننىڭ كاللىسىدا پەيدا بولغان تۇنجى سوئال: قەشقەردىكى چىڭ ئەمەلدارلىرى باشقا يۇرتلاردىكى لەشكەرلىرىنى قەشقەرگە يۆتكەپ جان قايغۇسىغا چۈشكەن تۇرسا، كېرىيىدىكى يۇرىكى قېپىدىن چىققۇدەك بولۇپ كەتكەن مانجۇلار يەنە نېمىدەپ چېرىيىگە لەشكەر ئەۋەتمەكچى بولغاندۇ؟ دېگەندىن ئىبارەت بولدى.

— مۇھەممەتئەلىئاخۇن بالام يالغان سۆزلىمەيدۇ، — دېدى چىنارئايىم ئېرىنىڭ خىيالىغا پېتىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، — بۇ ھۆكۈمەتنىڭ لىككىشىپ قالغانلىقى راستتەك قىلىدۇ. مۇشۇنداق پۇرسەتتە كۆتۈرۈلۈپلا چىقساق بولماستى؟ مەن جېنىمدا ...

— سېيىت ھاجى پۇقرالارنى بەكمۇ قورقۇتۇۋەتتى. ئەمەلدە ھازىر بۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئۇنچىۋالا كۈچى يوق. ئۇ مەن باشپاناھ بولىمەن دەپ مەيدىسىگە مۇشتلاپتۇ، ھىممەت قاشقىغا نېمە بولدىكىن، مۇشۇ كۈنلەردە ئۇ ئۆيمۇئۆي يۈرۈپ سېيىت ھاجىنى ماختىغىنى ماختىغان. شۇنداق قىلىپ، پۇقرالار ھۆكۈمەتكە مۇشت ئېتىشتىن يالتىيىپ قالدى.

— پۇقرالارغا مۇھەممەتئەلى بالامنىڭ خېتىنى ئوقۇپ بەرسەك، ئۇلار ئىشىنەتتى، ئوغلىمىزنىڭ قانداق بالىلىقىنى پۈتۈن يۇرت بىلىدۇ.

— مانا ماۋۇ دۇرۇس گەپ بولدى!

سۇپۇرگەئاخۇن تىزىغا شاپىلاقلاپ قويۇپ، ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى ۋە چىنارئايىمنىڭ قولىدا تۇرغان خەتنى قاتلاپ سەللىسىگە قىستۇرۇپ، ئىشىككە قاراپ ئېتىلدى.

www.uyghurkitap.com

— ھوي، بۇ ئادەمنى، تۈن ھەسسە بولۇپ قالغان تۇرسا، يەنە قەيەرگە باراتتىملە، ئەتىمۇ خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنىغۇ؟

سۈپۈرگەئاخۇن ئايالىنىڭ گېپى بىلەن توختاپ قالدى ۋە يېنىپ كېلىپ سۇپىدا ئولتۇردى.

16 . «چېرىك كەلدى»

ھەشەمەتلىك بەگ قەسرىسى بىلەن يۇرت بازىرىنى باغلاپ تۇرىدىغان چوڭ يولنىڭ ھەر ئىككىلا تەرەپكە ئىككى يېرىم پوتەي كېلىدىغان يېرىدىكى ئەگمىگە توغرىقېغىل زاراتگاھلىقى جايلاشقان. كۈنگە ئۈچ - تۆتتىن گۆر قېزىلىشىۋېرىپ يۇمشاپ كەتكەن قۇمساز توپىلىرى دائىم سوقۇپ تۇرىدىغان بوران ياكى شامالنىڭ زورى بىلەن ئۇدۇللۇق ئۇچۇرۇلۇپ، يوغان داش قازانغا ئوخشاپ قالغان بۇ زاراتگاھلىقنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى گىرۋىكىدە ئېرىپ كېتىۋاتقان چاقماق قەنتكە ئوخشاش قىڭغايغان بىر ۋەدەكلىك ئۆي كۆرۈنىدۇ.

كاكىل لايلىرى ئاجراپ چۈشۈپ قىپقىزىل يۇلغۇنلىرى كۆرۈنۈپ، يېرىمىغىچە قۇم بىلەن كۆمۈلۈپ كەتكەن بۇ بىر ئېغىز ۋەيرانە ئۆيدە ھەممىگە تونۇشلۇق شەخس نۇرەك باخشى تۇرىدۇ.

نۇرەك باخشى قىرىق بەشلەردىن ھالقىغان، ئوتتۇرا بوي، قارامتۇل ئادەم. ياماق ئۈستىگە ياماق چۈشۈپ كەتكەن كورەك جۇۋىنى قىشمۇ ياز ئۈشىنىسىدىن ئايرىماي يۈرىدىغان بۇ كىشىنىڭ قىياپىتى كىشىگە باقىي ئالەمدىن كەلگەن تىرىك مومىيانى ئەسلەتسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ زېرەكلىكى، چاققانلىقى، چەبدەسلىكى ئادەمنى راستتىنلا ھەيران قالدۇرىدۇ. چىرىيىدە كۆپ سانلىق پۇقرالارنىڭ لەقىمى ئۆز كەسپىگە ياكى ئالاھىدىلىكىگە ئۇيغۇن كەلمىگىنىدەك، نۇرەك باخشىمۇ باخشى ئەمەس، باخشىلىقتىنمۇ خەۋىرى يوق. چاقچاقچا كەلگەندە بولسا، مەيلى توغرىقېغىل

مەھەللىسىدە بولسۇن ياكى بۇ مەھەللىگە تۇتاش مەھەللىلەردە بولسۇن، ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان بىرەرى يوق. مۇبادا ئۇ تاۋاپ سەيلىسىدە ياكى جاراستاندا قويچى راۋابىنى چېلىپ قوشاق قاتىدىغان بولسا، يىغلاۋاتقانلار كۈلمەي، كۈلۈۋاتقانلار يىغلىماي مۇمكىن ئەمەس.

جىمى جانلىقلار قۇياش تەپتىنى خالاپ قالىدىغان ئەتىياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە ئۇ ھاسىسىنى يېنىدا قويۇپ، تام تۇۋىدە ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرغان قېرىلار بىلەن ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغىچە مۇڭداشسا، بەزىدە كۈيەك توپ[1] ئويناۋاتقان يىگىتلەرنىڭ ئارىسىدا پەيدا بولۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭ قىزىق - قىزىق چاقچىقىغا ئىجىل بولۇپ كېتىشكەن يىگىتلەر نۇرەك باخشىنى ئۆز ئارىسىغا سۆرەپ كېلىپ، ئانىقاق ساقلاتقۇزىدۇ. كۈيەك توپ ئويۇنى تۈگىگەن ھامان بىرەرىنىڭ ئۆيىگە ئەكېتىشىدۇ.

كۆمەمقوناق باشاقلىرى خامانغا يىغىلغان چاغ ئۇنىڭ ئەڭ ئالدىراش ۋاقتى ھېسابلىنىدۇ. كىمىكى نۇرەك باخشىنى خامىنىغا تەكلىپ قىلىپ كېلەلىسە، شۇ كىشىنىڭ خامىنىدىكى باشاق بىر ئاخشامدىلا سويۇلۇپ تۈگەيدۇ. ئۇنىڭ سىرلىق، قىزىقارلىق ھېكايە، رىۋايەتلىرىنىڭ جەلپ قىلىشى بىلەن خامانغا يىغىلغانلار ئۆزلىرىنىڭ قانچىلىك باشاق سويۇپ بولغانلىقىنى تۇيمايلا قالىدۇ.

بۇ ياۋاش، مۆمىن كىشىنىڭ ھېچقانداق كىرىمى يوقلۇقىنى بىلىدىغان ئاق كۆڭۈل خامان ئىگىلىرى ئۇنى قۇرۇق قايتۇرمايدۇ. ساپسېرىق قوناق ياكى تېرىق بىلەن تولدۇرۇلغان تەكىيە چوڭلۇقىدىكى بۆز خالتا ئالدىغا قويۇلغاندا، ئۇ گويا بۇ دانلارنى بىرەر ساخاۋەتچىدىن بىكارغا ئېلىۋاتقاندەك ياكى ھەدىيە تاپشۇرۇۋېلىۋاتقاندەك قايتا - قايتا رەھمەت ئېيتىپ، تەزىم قىلىدۇ. قولى ئۇچۇق خامان ئىگىسىنىڭ بەختىنى تىلەپ، چىن

① كۈيەك توپ — توم يىپ بىلەن يۆگىلىپ، رەڭلىك يىپ بىلەن كۆز چىقىرىپ تورلىنىپ تىكىلىدىغان بىر خىل توپ. ئۇ، ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈنگەنلەر ئارىسىدا تاختاي بىلەن ئۇرۇپ ئوينىلىدۇ.

كۆڭلى بىلەن دۇئا بېرىدۇ. قولى قىسقا، رىۋايەتخۇمار كىشىلەرمۇ نۇرەك باخشىنىڭ ياردىمىگە ھەر زامان مۇيەسسەر بولالايدۇ.

ئۇنىڭ ئۆتكۈر چاقچاقلىرىنى ھار ئېلىپ تە بولغان ياكى مىتە[①] دە تەڭ كېلەلمىگەنلەر ئاغزىنى بۇزغانلىرىدا «پالاندى»، «مۇغا»[②] دېگەندەك ئاھانەتلىك سۆزلەرنى ئىشلەتكەندىلا ئاندىن كىشىلەر نۇرەك باخشىنىڭ 19 ـ 20 يىللار بۇرۇن دامىكۇ يېزىسىدىن بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلگەنلىكىنى يادىغا ئېلىشىدۇ. ئۇنىڭ سەرگەردان بولۇپ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىنى ئۇنىڭ ھېلىغىچە ئۆيلەنمەي يۈرۈشى بىلەن باغلاپ قارايدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس. بەزىلەر بۇ توغرىدا: «نۇرەك باخشى يىگىتلىك چاغلىرىدا ناھايىتى قاملاشقان، راۋابنى بۇلبۇلدەك سايرىتىۋېتىدىغان بالا بولغاچقا، بىر باينىڭ قىزىغا يېقىپ قاپتىكەنمىش، ئۇمۇ باي قىزنى ياقتۇرىدىكەنمىش. بىراق، ئۇلارنىڭ توي قىلىشىغا نۇرەك باخشىنىڭ يالغۇز ئانىسىمۇ، قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسىمۇ قوشۇلماپتۇدەك، ئاخىر باشقا بىر بايۋەچچىگە زورمۇزور ياتلىق قىلىنغان قىز توي ئاخشىمى ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋاپتۇ. باي بۇ ۋەقەنى نۇرەك باخشى بىلەن باغلاپ، ئۇنى تازا دۇمبالاپ يېرىم ئۆلۈك قىلىپ تاشلىۋېتىپتۇ. ئۇ بىر كىچە ـ كۈندۈزدىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، ئۆيىگە بارسا قېرى ئانىسى ئاللىقاچان جان ئۈزگەنىكەن. ئۇ ئاخىر ئانىسىنى دەپنە قىلىپ، يالغۇز بېشىنى ئېلىپ دامىكۇدىن چىقىپ كەتكەنمىش» دېگەن گەپلەرنىمۇ قىلىشاتتى. بۇ گەپنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى ئايرىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىنغان نۇرەك باخشى لەۋلىرىنى چىشلەپ قويۇپلا پېشىنى قېقىپ كېتىپ قالاتتى. ئۇ،

① مىتە — يەرلىك شېۋە، چاقچاق مەنىسىدە قوللىنىلىدۇ.
② مۇغا — بىر خىل ياۋايى ھايۋان، كۆپىنچە بېدىلىكلەردە بولىدۇ. چىرىيىلىكلەر ئارىسىدا «دامىكۇلۇقلار تارىختا قۇم، قۇرغاقچىلىق ئاپىتى تۈپەيلى ئۈچ قېتىم كۆچۈپ، ھازىرقى ئورنىغا كېلىپ قالغان، تۆتىنچى قېتىم كۆچسە ئادەملىرى ‹مۇغا›غا ئايلىنىپ كېتەرئىمىش» دېگەن ئەپسانە تارقالغان. شۇڭا، بەزىلەر دامىكۇلۇقلارنى چاقچاق قىلىپ «مۇغا» دېگەن لەقەم بىلەن ئاتاپمۇ قويىدۇ.

دەسلەپتە بۇ يۇرتتا پەيدا بولغان چاغلىرىدا توختى غوجىكامنىڭ ئۆيىدە يېتىپ ـ قوپۇپ يۈرگەن ، راۋاب چېلىپ ، نۇرغۇن قىزىقارلىق ھەرىكەتلەرنى قىلالايدىغان ئاق ئۆچكىسىنى ئوينىتىپ تاپقان ئازراق كىرىمى بىلەن بۇ باققۇچىسى يوق قېرىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى قامدىغان . توختى غوجىكام قازا قىلىپ ، ئۇنىڭ روزىغارىغا يىراق تۇغقىنى ۋارىسلىق قىلغاندىن كېيىنلا ، ئۇ زاراتگاھلىق يىنىدىكى ۋادەكلىك ئۆيىنى سېلىۋالغانىدى .

ئۇ ، بۇ يەردە تىكەندەك يالغۇز ئىدى . ئەجدادىدىن تارتىپ مۇشۇ يۇرتتا ياشاپ كەلگەن پۇقرالارنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن قالغان يەرلىرى بارا ـ بارا باي ـ بەگلەرنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ بولغان يەردە ، بۇنداق «كەلگۈندى» ئالىقانچىلىك تېرىلغۇ يەرگە ئېرىشەلىسۇنمۇ ؟

زامان كۈندىن ـ كۈنگە ئەسكىلىشىپ ، يۇرت خارابلىققا ، پۇقرا نامراتلىققا يۈزلەندى . ئۇ يىلدىن ـ بۇ يىلغىچە قۇرغاقچىلىق ، تەڭسىزلىك ئاپىتىدىن قاقشاپ يۈرىدىغان دېھقانلارنىڭ خامىنىغا تۆت تاغارمۇ باشاق يىغىلمايتتى ، كىشىلەر ئويۇن ـ تاماشا ، قىزىقچىلىق دېگەنلەرنى ئۇنتۇپ كەتكەچكە ئۇنىڭ كىشىنىڭ ئۈچىينى ئۈزگۈدەك قىزىق چۆچەكلىرىنى ، شوخ راۋاب پەدىلىرىنى ئاڭلايدىغانلار ، ئەقىللىق ئۆچكىسىنىڭ راۋابقا كەلتۈرۈپ ئوينىغان ئۇسسۇلىنى ، ئىككى ئاياغلىق ئۆرە تۇرۇشىنى تاماشا قىلىپ بىرەر يېرىم نان ، بىرەر يارماق تاشلاپ بېرىدىغانلار يوقىلىشقا قاراپ يۈز تۇتتى . يەنە كېلىپ يېشىمۇ ئۇلغىيىپ قالدى .

تىرىكچىلىك ھەۋىسى ، كۈنىنىڭ سېرىقىنى بىر كۈن بولسىمۇ كۆپرەك كۆرۈش ئارزۇسى كىشىنى ھەر كويلارغا سېلىپ ، ھەر ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇرلايدىكەن .

نۇرەك باخشى قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ يۈرۈپ ، ئاخىر تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قامداشنىڭ خېلى ئەپلىك بىر چارىسىنى تېپىۋالدى . ئۇ ئۆزىگە رەھمى كەلگەنلەرنىڭ كىچىسى بىكار تۇرىدىغان ئېشىكىنى سورىۋېلىپ ، توزاقچى سېيىدىن تۇز توشۇپ كېلەتتى ، ئەكەلگەن تۇزنىڭ يېرىمىنى ئېشەك ئىگىسىگە چوشۇرۇپ بېرەتتى . قالغىنىنى

www.uyghurkitap.com

ۋەيرانە ئۆيىنىڭ بۇرجىكىگە يىغىپ ، بازار كۈنلىرى تۇز بازىرىغا ئاپىرىپ ساتاتتى ، بەزىدە ساتىراشلىقمۇ قىلاتتى .

شۇنىڭ بىلەن ئۇ زاغرا بولسىمۇ ئاچ قالمايدىغان ، ماتا كىيسىمۇ يىلىڭ يۇرمەيدىغان بولدى . كۆرگەنلا كىشىگە ماختىنىپ ، رەندىلەنمىگەن تاختايدەك قاتتىق مەيدىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ :

— چىرىيىدە ئابلىزقارى ئەمەس ، مەن چوڭ ، ئىشەنمىسەڭلار ئويلاپ بېقىڭلار ، پۈتۈن يۇرت پۇقرالىرى پېقىرنىڭ قولىدىن تۇز يەۋاتىدۇ ،پېقىر بارچە پۇقرانىڭ بېشىنى سىلاۋاتىدۇ ! گېپىم يالغان بولسا ، بىرنىمەدەپ بېقىڭلار قېنى ؟ — دەپ چاقچاق قىلىپ قوياتتى .

ئۇنىڭ چاقچىقىنىڭ تېگىگە يەتكەن كىشىلەرنىڭ چىرايىدا كۈلكە پەيدا بولاتتى . بەزىلەر ئۇنى ئالمان ـ تالمان ئاگاھلاندۇرۇپ :

— «كېچىسى گەپ قىل قۇلاقنى قۇلاقنى قۇلاقنى قۇلاقا يېقىپ ، كۈندۈزى گەپ قىل ئەتراپىڭغا بېقىپ» دەپتىكەن ، بۇ گەپنى ئابلىزقارىنىڭ ئادەملىرى ئاڭلاپ قېلىشتىن خۇدا ساقلىسۇن ، — دەيتتى .

ئەمما ، نۇرەك باخشىنىڭ ھەرقانداق قورقۇنچلۇق ئاگاھتىن پەرۋايى پەلەك ئىدى . «جان بىر ، قوۋۇرغا ئون سەككىز ، ئالسا كونا ئۆيۈم بىلەن تۆت ـ بەش پارچە تۇزنى ئالار» دەپ يولىغا كېتىۋېرەتتى .

تۈنۈگۈن قاش قارايغان مەزگىلدە مەھەللىدىن ئايرىلغان نۇرەك باخشى يېرىم كېچە بولغاندا تۇزلۇق سايغا يېتىپ كەلدى ـ دە ، تۆت ئاي مۇقەددەم تىكلەپ قويغان قارا تاشنى ئاسانلا تېپىۋالدى . ئۇچىدا يۇلغۇن ئۆسكەن ئۆي ئېگىزلىكىدىكى كىچىك دۆڭنىڭ يېنىغا توغرا كېلىدىغان بۇ يەر كىشىلەر ئادەتتە تۇز كولايدىغان جايدىن خېلى يىراقتا بولسىمۇ ، لېكىن تۇزى پۈتۈن ۋە ناۋاتتەك سۈزۈك ئىدى . باشقىلاردىن ئارتۇقراق جاپا چېكىدىغانلىقى ئۈچۈنلا نۇرەك باخشىنىڭ تۇزى ئۇ بازاردىن ـ بۇ بازارغا ئېشىپ قالمايتتى .

ئۇ چولاق كەتمىنى بىلەن بىردەمنىڭ ئىچىدىلا يوغان ئۈچ

پارچە تاشتوزنى قومۇرۇپ چىقاردى ـ دە ، چامبۇل ئېشەككە ئارتىپ مەھەللىگە قاراپ يول ئالدى .

كەپتەر تۇخۇمىدەك چوڭلۇقتىكى شېغىل بىلەن قاپلانغان ساي تىك ئۆرلىگەن تولۇن ئاينىڭ سوغۇق نۇرى ئاستىدا تېخىمۇ كەڭ ۋە پايانسىز بولۇپ كۆرۈنەتتى . يىراقلاردا چەمبەرسىمان قارىيىپ تۇرغان ئۇپۇق سەتھى پۈتۈن ساينى دۈم كۆمتۈرۈلگەن قازان ئاستىدا تۇرغاندەك يۇمىلاق كۆرسىتەتتى . كۆز كۆنلىرىدىلا بولىدىغان سۈزۈك ئايدىڭ ئاسمان گۇمبىزىدىكى سان ـ ساناقسىز يۇلتۇزلارنىڭ كۆپىنچىسىنى خىرەلەشتۈرۈپ ، ئاپئاق شايى پەردىنىڭ كەينىگە يوشۇرغان ، پەقەت شالاڭ مېۋە تۇتقان بىر ساپاق ئۈزۈمگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئۈكەر يۇلتۇزىلا ئۆز يېنىدا ئۈزۈپ يۇرگەن ئاي بىلەن ئۈزەڭگە چېقىشتۇرماقچى بولغاندەك جىمىرلاپ تۇراتتى . ئالەمدىكى ئۆمرىنى تامام قىلىپ ، ھاۋا قاتلىمىغا بۆسۈپ كىرگەن ئاقار يۇلتۇزلار كۈمۈشتەك ئىز قالدۇرۇپ ، ئاسمان ـ زېمىننى بىر ـ بىرىگە چېتىپ تۇرغان ئوت ئارغامچىدەك ، ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈش ھاسىل قىلاتتى .

ساي سوغۇق ۋە جىمجىت ئىدى . كونا كورەك جۇۋىسىنى مەھكەم يۆگىنىپ ، قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇۋالغان نۇرەك باخشى ئۆزىگە تونۇش بولۇپ كەتكەن يولدا قىليورغىدەك يورغىلاپ كېتىۋاتقان ئېشەكنىڭ كەينىدىن سوكۇلداپ كېتىپ باراتتى . ئېشەكنىڭ ئايىغى ئاستىدىنلا ئۇچۇپ چىققان تورغايلار ، يۇلغۇن تۈۋىدىن قېچىپ كېتىۋاتقان ساي چاشقانلىرى تۇن نىسپى بولغاندا ئادەمزاتسىز سايدىن قورقماي ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بۇ يولۇچىغا ۋەھىمە سالالمايتتى .

نېمىشقىدۇر مۇشۇنداق ئايدىڭ كېچىلىرى تەنھا يول يۈرۈش نۇرەك باخشىغا باشقىچە بىر ھۇزۇر بەخش ئېتەتتى . ئۇ كەڭ سايدا يالغۇز كېتىۋاتقىنىدا ئۆزىنى شۇنچە ئازادە ۋە ئەركىن ھېس قىلاتتى . ساپ ھاۋادىن نەپەس ئالغانسېرى كۆكسى كېڭىيىپ ، ياشىرىپ قالغاندەك ، پۈتكۈل زېمىندا بىر ئۆزى ھەرىكەت

قىلىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلەتتى ـ دە ، ياشلىق چاغلىرىدىكى تاتلىق ئەستىلىكلەرنى كۆز ئالدىدىن بىرمۇبىر ئۆتكۈزەتتى . قەلبىدىن ئۇرغۇپ چىقىپ ئارام بەرمەيۋاتقان ۋە جامائەت بار يەردە ئېيتقىلى جۈرئەت قىلالمايدىغان شوخ ناخشىلار ساي ئاسمىنىنى لەرزىگە كەلتۈرەتتى ...

زوھۇر ۋاقتىغا يېقىن قورۇپ كەتكەن قاغىلىق ئۆستىڭدىن ئۆتۈپ ، مەھەللىنىڭ دەرەخلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان چوڭ يولغا كەلگەندە ، نۇرەك باخشى گۈلاخما تەرەپتىن كېلىۋاتقان رەۋەندىلەرگە يولۇقۇپ قالدى ـ دە ، ئادەتنى بۇزۇپ ، كېچىلەپ يول يۈرگەن رەۋەندىلەردىن قىزىقىپ سورىدى :

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم كارۋان بېشى ، بىقارار يولغا چىققان بىلەن ئېشەك ـ قېچىرلىرىڭلارنى ھاردۇرۇپ قويىسىلەر ، ئەمدى چىرىيە بازىرىغا چۈشەرسىلەر ؟ !

تۇيۇقسىز ئۇچراپ قالغان بۇ جىنىدەك يالغۇز يولۇچىدىن گۇمانسىراپ ئالاقزادە بولغان رەۋەندىلەر ئېشىكىنىڭ بوينىدىكى كولدۇرمىلىرىنى تۇتۇۋېلىشتى ۋە ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى . بۇ ھالنى ھېچ چۈشىنەلمىگەن نۇرەك باخشى :

— ھەرقايسىڭلار دامىكۇدىن كېلىۋاتامسىلەر ، دەڭنى بىلمىسەڭلار باشلاپ بارايمۇ ؟ — دېدى قىزغىنلىق بىلەن .

ئەسلى ئۇ ، بۇ رەۋەندىلەرنى دامكۇ كەنتىدىن كېلىۋاتسا كېرەك ، بىرەر تونۇش ئادەمنى ئۇچرىتىپ قالسام ئەجەب ئەمەس ، دەپ ئويلىغانىدى .

بىرەيلەن نۇرەك باخشىنىڭ يېنىغا يېقىن كېلىپ ئۇستۋېشىغا بىر قۇر سەپسېلىپ قاراپ چىقتى . ئارقىدىنلا بىر چەتتە ياۋاشلىق بىلەن قويرۇقىنى شىپاڭشىتىپ تۇرغان چامبۇل ئېشەكنىڭ ئۈستىگە ئارتىلغان تاشتۇزنى كۆردى ـ دە ، يۈرىكى جايىغا چۈشتى بولغاي ، ناتونۇش يولۇچىنىڭ سالىمىغا جاۋاب قايتۇرۇپ بولۇپ :

— كېرىيىدىن بوغاز لەڭگەرنىڭ ئۇزۇمىنى ئېلىپ ئىلچىغا يولغا چىققاندۇق ، تونۇگۈن گۈلاخما بازىرىغا كەلسەك ، بازاردا

تىجارەتمۇ توختاپتۇ ، كوچىدىمۇ ئادەمزات يوق . بىر تونۇشىمىزنىڭ ئۆيىنى تېپىپ ئەھۋالنى ئۇقتۇق . كېرىيىدىن چىرىيىگە كېلىدىغان چېرىكلەر گۇلاخما بازىرىغا كېلىپ جاجاڭ قۇرغانىكەن . بىزمۇ ئەسلىدە گۇلاخمادا بىر كېچە قونماقچىدۇق . بۇ گەپنى ئاڭلاپلا مېلىمىزنى بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچراتمايلى دەپ يولىمىزنى داۋام قىلدۇق ، — دېدى .

ئۇلار چېرىكلەرنىڭ ئەڭ كىچىككەندە بۈگۈن چۈشتە چىرىيىگە يېتىپ كېلىشى مۇمكىنلىكى ، ئۆزلىرىنىڭ تاڭ ئاتقۇچە چىرىيە دائىرىسىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولغانلىقى ئۈستىدە سۆزلەپ بولۇپلا ، ئېشەك ، قېچىرلىرىنىڭ ساغرىسىغا شەپقەتسىزلىك بىلەن قامچا ياغدۇرۇپ ، خىت دېسە خىت دەپ كېتىپ قالدى .

رەۋەندىلەر ۋە ئېشەك كارۋىنى توخۇ ماڭغانچىلىكمۇ شەپە چىقارماي ئىلچى يولىغا بۇرۇلدى - دە ، كۆزدىن غايىب بولدى . لېكىن ، ئۇلار قالدۇرغان مەلۇمات نۇرەك باخشىنىڭ قۇلىقى تۈۋىدە ئارقمۇئارقا يۈز بەرگەن پارتلاش ئاۋازىدەك توختاۋسىز جاراڭلىماقتا ئىدى .

«چېرىك كەلدى دېگەنلىك ئاپەت كەلدى دېگەن گەپ . بالا - قازا كەلدى دېگەن گەپ . ئۇلار يۇرتداشلارنى قاڭغىر قاقشىتىدۇغۇ ئەمدى» دېگەنلەرنى چاقماق تېزلىكىدە خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن نۇرەك باخشى ھېچ ئىككىلەنمەيلا تارتقۇ ئارغامچىنى يېشىۋەتتى . تەڭنە چوڭلۇقىدىكى ئۈچ پارچە تۈز يۇمشاق توپىلىق يولغا خۇددى بىراۋ مۇدۇرۇپ ، ئورىغا چۈشۈپ كەتكەندەك ، «گۈپلا» قىلىپ چۈشتى .

ئۇ تۈكلىرى چۈشۈپ ، داسلانغان ياغاچ تېرىگە ئوخشاپ قالغان تەلپىكىنى ئېلىپ قايناۋاتقان قۇم قازاندەك بۇس ئۆرلەپ تۇرغان بېشىنى ، تامچىلاۋاتقان تەرىنى سۈرتتى - دە ، تەلپىكىنى قويىنغا تىقىپ ، بېلىگە باغلىۋالغان شوينىنى چىڭىتىۋالدى . ساغرىسىغا تۈك تۇزۇتۇپ ئۇرۇلغان ھۆل چىۋىقنىڭ زەربىسىگە چىدام بېرەلمىگەن چامبۇل ئېشەك كەينى پۇتلىرىنى كۆتۈرۈپ چىچاڭشىپ

قويدى ـ ده ، ئۇستىگە چەبدەسلىك بىلەن تاشلانغان ۋاقىتلىق ئىگە-سىنى ئېلىپ مەھەللىگە قاراپ بار كۈچى بىلەن چاپتى.

«چېرىكلەر كېلىدىكەن» دېگەن ئەندىشىلىك خەۋەرنى ئاڭلاپ ، قىيامەت قايىم بولىدىغاندەك ساراسىمىگە چۈشۈپ ، قوشخانىغا سۆرەپ كېتىۋاتقان قويىدەك داد ـ پەرياد چېكىپ ، ئەجەل سائىتىنى كۈتۈۋاتقان بەختسىز يۇرتداشلىرىنىڭ تەقدىرى نۇرەك باخشىنىڭ كۆز ئالدىدا گەۋدىلەنمەكتە ئىدى . ئۇ ئېچىدە تۇنۇگۇنلا «ئۇلۇغ خۇدا ، چېرىك ئەۋەتكۈچە ۋابا ئەۋەتسەڭمۇ سەندىن يەنىلا رازى بولار ئىدۇق» دەپ ئاھ ئۇرغانلارنىڭ كۆز يېشىنى ئۆز قولى بىلەن سۈرتۈپ قويغانىدى . تۇغۇلغان يۇرتىغا بىر بېشىنى سىغدۇرالماي پاناھلانغۇدەك يەر ئىزدەپ يۈرگەنلەرنى كۆرگەندىن كېيىن ، ھۆكۈمەتنىڭ بىرەر ئەمەلدارىنى ئۆلتۈرۈپ ، ئەزىز جېنىنى ئەل يولىدا قۇربان قىلىشقا قەسەم قىلىپ ، بىلەپ ، تەييارلىغان خەنجىرىنى كورەك جۇۋىسىنىڭ ئىچىگە ئېسىپ يۈرگىنىگە بىرەر ھەپتە بولغان . شۇڭا ، ئۇ قىساس سائىتىنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقىنىدىن تولىمۇ مەمنۇن ئىدى . ئەقىل ـ پاراسەت بابىدا نى ـ نى بىلەرمەنلەردىن تۆۋەن تۇرمايدىغان بۇ ئادەم چېرىيىگە قاراپ بېسىپ كېلىۋاتقان يەجۇج ـ مەجۇجلەرنىڭ ئاپىتىدىن يۇرت خەلقىنى تېزرەك خەۋەرلەندۈرۈپ ، چوڭراق قىساس ئېلىش كويىدا ، قاراشەھەر ئاتلىرىدەك چېپىپ كېتىۋاتقان ئېشىكىنى ھەدەپ دېۋەتتى . تەقدىر ئۆزىگە قانات ئاتا قىلمىغىنىغا تىت ـ تىت بولاتتى .

ئۇ زاراتگاھلىقتىن ھېچ ئەيمەنمەي كېسىپ ئۆتۈپ ، جىندەك يېگانە قىيسىيىپ تۇرغان ئۆيىگە كەلدى ـ دە ، ئېشەكنى باغلاشنىمۇ ئۇنتۇپ ئىشىكنى ئاچتى . بۇلۇڭدىكى لاقا ـ لۇقىلار ئارىسىدىن تۈگمەنچىلىك قىلغان دادىسىدىن قالغان بىردىنبىر مىراسىنى — ئۆز ۋاقتىدا كارامىتىنى تازا كۆرسەتكەن مۈڭگۈز بۇرغىنى تېپىۋالدى ، ئۆگزىگە چىقىپ بار كۈچى بىلەن پۈۋلىدى .

«دۇت ··· دۇت ··· دۇت ··· »

بوغۇق ، ئەمما بوم بورغا ئاۋازى سوۋۇپ كەتكەن سەھەر ھاۋاسىنى تىترىتىپ ، ئۇزاق - ئۇزاقلارغا تارقالماقتا . تۆت تەرەپكە يۈزلىنىپ ، مەھەللە - مەھەللىلەرگە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىۋاتقان نۇرەك باخشى بورغا ئاۋازىنى بارغانسېرى ئەۋجىگە كۆتۈرمەكتە ئىدى . بىشەكشېرىن قوغۇندەك ئېسىلىپ كەتكەن قوۋۇزلىرى پىشانىسىدىن ئېقىپ چۈشكەن تەر بىلەن ھۆللەنگەن ، گۇرەن تومۇرلىرى ھېلىلا ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك قىزارغانىدى . تۆمۈرچىنىڭ يەل توشقان كۆيىدەك كېڭەيگەن كۆكرەك قەپەسىگە تولغان ھاۋا بورغا ئارقىلىق چۆچەكتىكى باھادىرلارنىڭ تارتقان نەرىسىگە ئايلىنىپ ، بىنىھايەت كۈچلۈك سادا ھاسىل قىلماقتا ئىدى . بۇ سادادىن تىترەپ كەتكەن ئۈششۈك كاۋا يوپۇرماقلىرى بەستىدە مەرۋايىتتەك چاقناپ ، لىغىرلاپ تۇرغان شەبنەم تامچىلىرىنى تاشلىۋېتىشكە مەجبۇر بولاتتى .

سەمىمىي ئاگاھ ، مەردانە چاقىرىق ، قورقۇنچلۇق خەۋەرنى يۈكلەپ تارقالغان ئاۋاز توغرىقېغىل زاراتگاھلىقى بىلەن تۇتىشىپ تۇرىدىغان مەھەللىلەرنىڭ ھەممىسىگە يېتىپ باردى . سەھەر جىمجىتلىقىغا ئەسىر بولغان بازار ئاسمىنىمۇ دىر - دىر تىترىدى ...

— ھوي دادىسى ، قولاق سالسىلا ، بىر كىم بورغا چېلىۋاتىدۇيا ؟

چۈشىدە ئامراق ئوغلى بىلەن مۆڭدىشىپ ، چالا ئويقۇدا ياتقان چىنارئايىم ئالدى بىلەن ئويغىنىپ بورغا ئاۋازىنى ئىلغا قىلدى - دە ، ئېرىنىڭ بىلىكىنى ئاستا مىدىرلىتىپ تۇرۇپ دېدى .

مۇھەممەتئەلىنىڭ خېتىدىكى ھەربىر جۈملە ئۈستىدە قايتا - قايتا مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ چىققان سوپۇرگەئاخۇن ئەمدىلا تەكىيىگە يانپاشلاپ ، كۆزىنى يۇمغانىدى .

ئۇ ئايالىنىڭ پىچىرلاپ دېگۈدەك چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلاپلا بېشىنى كۆتۈردى ۋە سەل زەن قويغاندىن كېيىن :

— راستىنلا بورغىنىڭ ئۈنىغۇ بۇ ، — دېدى - دە ، يەكتىكىنى

يىپىنچاقلاپ ، ئىتتىك تاشقىرىغا چىقتى .

ئۇ بۇرغا ئۇنىڭ توغرىقبېغىل مەھەللىسى تەرەپتىن كېلىۋاتقانلىقىغا ھۆكۈم قىلدى .

«بۇ نېمە ئىشتۇ؟ يا توغرىقبېغىل تەرەپتە تۈگمەن بولمىسا، بۇرغا چېلىپ ئوينايدىغان باللار بۇنداق سەھەردە نېمە ئىش قىلسۇن؟» — دەپ ئويلىدى ئۇ ئەجەبلەنگەن ھالدا . سوپۇرگەئاخۇن دەرۋازىنىڭ ئالدىغا چىقىپ يەنە قۇلاق سالدى . ئاڭلىدىكى ، توغرىقبېغىل تەرەپتە خورازلار ۋاقىتسىز قىچقارماقتا ، ئىتلار قۇلىقىنى تولغىغاندەك قاۋاشماقتا ئىدى . ئىشىكلەرنىڭ ئېچىلىپ ، يېپىلغان ئاۋازىمۇ ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئاڭلىنىپ قالاتتى . كۈنچىقىش تەرەپ ئەمدىلا بېلىق قورسىقىدەك ئاقارغىنىغا قارىماي ، ئېشەكلەر ھاڭرىشاتتى ، كالىلار مۆرىشەتتى .

ھەدەپ كۈچىيىۋاتقان بۇرغا ئاۋازى ئەتىيازنىڭ يامغۇرلۇق ئاسمىنىدا گۈلدۈرلىگەن گۈلدۈرمامىدەك ياڭراق ياڭغۇ بېرەتتى . سوزۇلۇپ چىقىۋاتقان بۇ سادانىڭ قات ـ قاتلىرىغا قانداقتۇر تاسادىپىيلىق يوشۇرۇنغاندەك قىلاتتى .

— مەن توغرىقبېغىل تەرەپكە بېرىپ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ كېلەي ، كۆڭلۈم قانداقتۇر بىر كېلىشمەسلىكنى تۇيۇپ تۇرىدۇ ، — دېدى سوپۇرگەئاخۇن قۇلىقىنى ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە توغرىلاپ تۇرغان ئايالىغا بۇرۇلۇپ .

چىنارئايىم ئېرىنىڭ خاھىشىغا نارازىلىق بىلدۈرمىدىيۇ ، بەك ئۇزاپ كەتمەسلىكنى ، يولدا پەخەس بولۇشنى جېكىلەپ قويدى .

مىراب بېگى توپا بىلەن توغرىقبېغىل چېگراسىدىكى سەگىتېرەك يېنىغا بېرىشىغىلا ، يامانلاپ ماڭغان خوتۇندەك بوپېسىنى قولتۇقلاپ ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئىتتىك كېلىۋاتقان ئىككى كىشىگە دوقۇرۇشۇپ قالدى . توغرىقبېغىللىق تۇرسۇنمەت لايچى بىلەن شېرىپ قۇلاق «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دېگەن تورلۇق ئاۋازىدىنلا ئالدىدا تۇرغان كىشىنىڭ مىراب بېگى ئىكەنلىكىنى تونۇۋالدى ، يۈرىكى جايىغا چۈشكەندەك بولۇپ ، چوڭ بىر تىن

ئېلىۋالدى .

— بۇنچە سەھەردە سەپەر قاياققا ؟

ئۇلار : «سەن گەپ قىل ، سەن دە» دېگەندەك بىر ـ بىرىنى نوقۇشۇۋالغاندىن كېيىن ، شىرىپ قۇلاق دۇدۇقلاپ تۇرۇپ گەپ باشلىدى :

— نۇرەك باخشىنىڭ بۇرغىسىنى ئاڭلىمىدىلىمۇ بېگىم ، چېرىكلەر كېلىۋېتىپتۇ ...

— نېمە دېدىلە ؟

— چې ... چې ... چېرىكلەر كېلىۋېتىپتۇ ؟

— قەيەردە كېلىۋېتىپتۇ ؟

— تۇنۇگۇن كېچە گۇلاخمادا قونۇپتۇ . ئاش ۋاقتىغا قالمايلا بۇ يەرگە يېتىپ كەلگۇدەك .

تۇرسۇنمەت لاپچى سوپۇرگەئاخۇننىڭ سوئالىغا تەمتىرىمەي جاۋاب بەردى . سوپۇرگەئاخۇن بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ بىرئاز جىددىيلەشتى ، تۇرسۇنمەت لاپچىنىڭ بىرنى ئىككى ، ئىككىنى تۆت قىلىپ كۆرسىتىدىغان ئادىتىنىڭ بارلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ يەنە سورىدى :

— چىنپىششىق گەپ قىلسىلا تۇرسۇنمەتئاخۇن ، چېرىكلەرنىڭ گۇلاخماغا كەلگەنلىكىنى كىم كۆرۈپتۇ ، بۇ گەپنى سىلىگە كىم دېدى ؟

— كىم ... كىم ... كىم دەيتتى ...

تۇرسۇنمەت لاپچى ھەمراھىنىڭ تولا ۋالاقلاپ ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ ، سەپىرگە ھالاقىت يەتكۈزۈشىدىن قورقتىمۇ ، ئۇنىڭ بىقىنىغا تازا كېلىشتۈرۈپ بىرنى نوقۇپ قويدى .

— نۇرەك باخشى تۇزغا بارغانىكەن ، قايتىپ كېلىشىدە ئۇچراپ قالغان رەۋەندىلەر شۇنداق دەپتۇ . بۇرغىنىڭ ئۇنىنى ئاڭلاپلا نۇرەك باخشىنىڭ يېنىغا باردىم . بۇ گەپنى ئۇنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىدىم .

سوپۇرگەئاخۇننىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ ، قوشۇمىسى

تۇرۇلدى، ئۇ سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن غەربكە ئېگىلگەن تولۇن ئاينىڭ ئاجىز شولىسىدا دىرىلدەپ تىترىگىنىچە بوپىسىنى مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرغان ئىككىيلەنگە قاراپ:

— نەگە ماڭدىڭلار مۇشۇنچە قورقۇپ؟ — دېدى.

— جېنىمىزنى جايلىغىلى بېگىم.

توخۇ يۈرەكلىك قىلىپ قېچىپ كېتىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇرغان بىچارىلەرنىڭ قىياپىتىگە ئېچىنغان مىراب بېگى:

— «يېتىپ ئۆلگۈچە، ئېتىپ ئۆل» دېگەن گەپ بار، ئاغىنىلەر، چېرىكلەر كەلسە قېچىپمۇ قۇتۇلالمايمىز، يۈرتنى ئوت ئىچىگە تاشلاپ قويۇپ قېچىپ يۈرۈش ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس، ئالتە توك - توك چېرىكتىن قورقتۇق دېگىلى نومۇس قىلىڭلار ...

— ئەمدى ... ئەمدى ... چېرىكلەر سىلى دېگەندەك ئالتە بولسىغۇ ...

ئۇلار مىراب بېگىگە تەزىم قىلغاچ كەينىچە مېڭىپ، جاڭگال يولىغا سۈرۈلگىلى تۇردى. بۇ ھال سوپۇرگەئاخۇننىڭ سەپراسىنى ئۆرلىتىۋەتتى.

— ئىسىت، ئاتاڭلارنىڭ سىلەرنى ئوغۇل بالا دەپ تۇغقىنى، مەن ئەركەك دەپ بېلىڭلارنى باغلاپ يۈرگۈچە، ياغلىق ئارتىۋالساڭلار بولماسمىدى، توخۇ يۈرەكلەر!

— ئەمدى ... ئەمدى ...

سوپۇرگەئاخۇن ئاچچىقىدىن يېرىلىپ كېتەي دېدى. ھەنىۋا يۈرت جامائىتىنىڭ بۇ قورقۇنچاقلاردەك لەقۋا ئىكەنلىكىگە زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمىدى، نۇرەك باخشى بىلەن كۆرۈشۈپ بۇ خەۋەرنىڭ قانچىلىك راستلىقىنى بىلىپ كەلمەك بولۇپ، بۇرغا ئاۋازى كەلگەن تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

ئۇ 200 قەدەم ماڭمايلا قازان - قومۇچلىرىنى ئېشەككە يۈكلەپ، خۇرجۇن - خالتىلىرىنى يۈدۈپ، ماڭالايدىغان قېرى - چۈرىلەرنى يۆلەپ - يېتىلەپ كېتىۋاتقان بىر توپ كىشىنىڭ

ئالدىدىن چىقتى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھوشۇر قاغا ، ناسىر ئاتقۇچىغا ئوخشاش ياپياش يىگىتلەرمۇ بار ئىدى .

مىراب بېگى ئۇلار بىلەن سالاملاشقاندىن كېيىن قەستەن سورىدى :

— قەيەرگە كېتىپ بارىسىلەر ، قاق سەھەردىلا يولغا چىقىپسىلەرغۇ ؟

تۆت - بەش كىشى ئىشەكلىرىنى تارتقۇشلاپ يولنىڭ ئۇ تەرىپىگە ھەيدىدى - دە ، مىراب بېگىدىن قەستەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يولىنى داۋام قىلدى . مىراب بېگى بىلەن يۈزمۇيۈز دوقۇرۇشۇپ قالغانلار ئامالسىزلىقتىن جاۋاب بېرىشكە مەجبۇر بولدى :

— قەيەرگە بولاتتى بېگىم ، چېرىكلەر كېلىۋېتىپتۇدەك ، شۇڭا جاڭگالغا پاناھلانغىلى كېتىپ بارىمىز .

— ھەممىڭلار ئەل - يۇرتنى تاشلاپ قېچىپ كەتسەڭلار يۇرتنى كىم مۇھاپىزەت قىلىدۇ ، قېرى - چۈرىلەردىن كىم خەۋەر ئالىدۇ ؟

— يوقسۇ بېگىم ، كىمنىڭ كىندىك قېنى تۆككۈلگەن يۇرتىنى تاشلاپ سەرسان بولغۇسى بار ؟ لېكىن ، چېرىكلەر بۇ دورەممۇ قەتلىئام قىلىپ قالسا جاننى ساقلىماق تەسكە توختايدۇ ، شۇڭا ئىلاجىمىزنىڭ يوقلۇقىدىن ئەل - يۇرتنى خۇداغا ئامانەت قىلدۇق . ئامان بولساق يەنە قايتىپ كېلەرمىز ...

— نۇرەك ئاكامنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىغا يىغىلغان جامائەت ئۆزلىرىنى سېيىت ھاجىنىڭ پاناھىغا ئېلىشنىڭ پارىڭىنى قىلىۋاتىدۇ ، — دېدى ھوشۇر قاغا ھەمراھىنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ ، — بىز تېگى - پۇشتىنى بىلمەيدىغان ياقا يۇرتلۇققا يالۋۇرۇشقا كۆڭلىمىز ئۇنىمىغانلىقى ئۈچۈنلا چۆل سەپىرىنى خالاپ قالدۇق ، ئۆزلىرىنىڭ بىزدەك گۇناھكار پۇقرالارنى ئەيىبكە بۇيرۇماسلىقلىرىنى ئۆتۈنىمىز بېگىم . خوش ئەمىسە ، خۇدا يەنە سالامەت ئۇچرىشىشقا نېسىپ قىلار ، مۇبادا چۆل - جەزىرىدە ئۆلۈپ - تارتىپ قالساق رازى بولارلا ، بىز سىلىنىڭ ياخشىلىقلىرىنى جىق كۆرگەن ...

مىراب بېگى ئۇلار بىلەن قول بېرىشىپ خوشلاشتى : ھوشۇر قاغىنىڭ كۆزىدىن تامغان ئىسسىق ياش قول دۇمبىسىگە كىلىپ چۈشۈشى بىلەنلا ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ ، يۈرىكى بىگىز سانجىغاندەك ئېچىشىپ كەتتى . كىمىنىڭ قېنى تۆكۈلگەن ماكاننى تاشلاپ چۆل ـ جەزىرىلەردىكى يانتاق ، قورايلار ئارىسىدا ياۋايى ھايۋاندەك ھايات كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولغانلارنىڭ قارىسى يوقالغۇچە قاراپ تۇرغان سۇپۇرگەئاخۇن ئەمدى نۇرەك باخشى بىلەن ئۇچرىشىشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە ، سەپەر بوۋاينىڭ ئۆيىگە ئاپىرىدىغان چىغىر يولغا راۋان بولدى .

17 . غەلىتە باشپاناھلىق

مايسا رەڭ كاھىشلىق ھەيۋەتلىك قۇببىسى كۆككە تاقىشىپ تۇرىدىغان ئاق مەسچىتتە نەچچە ئون يىللاردىن بىرى بۇرچىنى ئىخلاسمەنلىك بىلەن ئادا قىلىپ كەلگەن چولاق مۇئەززىننىڭ ئەجەل قايغۇسى يۇرت بېشىدا ئەگىپ يۈرگەندىمۇ بەندىلەرگە بۇيرۇلغان مۇقەددەس نامازنى ئۈزۈپ قويغۇسى كەلمىدى . مۇبادا ئەزان ۋاقتى ـ قەرەلدە ئوقۇلماي قېلىپ ، بەندىلەر نامىزىنى قازا قىلىۋەتسە ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەڭ پاسىق ، گۇناھكار بەندىگە ئايلىنىپ ، روزى قىيامەتتە دوزاخنىڭ ئەڭ تېگىدە ھەق جازانىڭ چوڭغا گىرىپتار بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى . قالغان ئۆمرىنىڭ ھەممىسىدە ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ ، دۇئا ـ تەلەپ قىلغان بىلەنمۇ ئاللانىڭ بۇنداق ئېغىر گۇناھنى مەغپىرەت قىلمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتەتتى .

360 كۈن تاھارەتسىز يەرگە دەسسىمەيدىغان بۇ مەزىن قوشنىلىرىنىڭ ئاللا ـ تۇۋىسى تەسىر قىلىپ قورقۇمسىراپ قالغان بالا ـ چاقىلىرىنى پەپىلەپ ، تىنچىتىپ قويدى ۋە تاھارەت يېڭىلاپ ، قانداقتۇر بىر سۈرىنى تەكرارلىغاچ ، مەسچىت تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى .

سەھەر ھاۋاسى ھېلىلا قار ياغىدىغاندەك تۇتۇق ۋە سوغۇق ئىدى . بىر كېچىدىلا يۇرت ئىچىنى ئارىلاپ بولغان ئوغرى ئۇششۇك كاۋا ـ قاپاق پېلەكلىرىنى داتلاشقان تۆمۈردەك قارامتۇل رەڭگە كىرگۈزۈپ ، يوپۇرماقلارنى تامامەن سولاشتۇرۇۋەتكەن ، ئېرىق ـ ئۆستەڭ بويىلىرىدا كۆكلىگەن چىملارمۇ تىغ بىلەن قىرغىن قىلغاندەك سۇۋارىسىغا يىقىلغانىدى . دەل ـ دەرەخ شاخلىرىدىن ئۈزۈلۈپ چۈشكەن بىتەلەي يوپۇرماقلار يەر يۈزىنى مەھكەم باغاشلىغانىدى . مۇئەللەقتە قاپىقىنى تۈرۈپ ، قورسىقىنى سىلىپ تۇرغان پارچە ـ پارچە ئېغىر بۇلۇتلار ھازىرلا يەر يۈزىگە يىقىلىپ ، باغۋاران ۋە ئۈچارلىق ـ تىنالىقلارنى مىجىپ تاشلايدىغاندەك تۆۋەنلىگەنىدى .

ئۇششۇك پەيدا قىلغان بۇ كۆڭۈلسىز مەنزىرىلەر ۋە چاشقان تۆشۈكى ساراي بولغان پۇقرالارنىڭ قىيا ـ چىيالىرى مەزىنىنىڭ يۈرىكىگە قىزىق ياغ چاچقاندەك تەسىر قىلدى . ئۇ يول ئۈستىدە توختاپ ـ توختاپ ئۆتتى ـ دە ، تەرەپ ـ تەرەپكە ئۆزىنى ئۇرۇۋاتقان ئاجىز ، بىچارىلەرنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ ، ئاللاغا : «بەندىلىرىڭنى كاپىرلار ئالدىدا شەرمەساز قىلمىغايسەن ، ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن» دەپ تېۋىنىپ قويدى .

يېشى يەتمىشلەرگە بېرىپ قالغان مەزىن ئۆمرىدە بۇنداق يامان كۈنلەرنىڭ بىرقانچىسىگە شاھىت بولغانىدى . تېخى تۇنۇگۈنكىدەك ئېسىدە ، ھىجرىيە 1324 ـ يىلى رەجەب ئېيىدا چىرىيە پۇقرالىرىنىڭ مەنچىڭ مۇشتۇمزورلىرىغا قارشى كۆتۈرگەن ئىسيانى تالاپەتكە يۈزلەنگەندىمۇ خۇددى بۈگۈنكىدەك ئېغىر مىنۇتلار ھۆكۈم سۈرگەنىدى . ئۇ چاغدا مانجۇخان ئۈستىمىزدە زۇلۇم ـ سىتەم قامچىسىنى ئويناتقان زالىملارنى ئەدەپلەپ ، چىداشلىق بىرەلمەي قارشىلىق كۆرسەتكەن ئىسيانچىلارنى ئەپۇ قىلار ، دېگەن خام خىيال مەلھەمى بىلەن بىخۇدلاشقان خەلقنىڭ بىرمۇنچىسى ئەزىز باشلىرىدىن جۇدا بولغان . تىرىك قالغانلىرىمۇ خۇددى جامالىدىن تۆمۈرچىدەك تۈتۈپ كېتىلگەنىدى . شۇ قىرغىندىن كېيىن «زالىمدا

www.uyghurkitap.com

رەھىم يوق» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزنى توقۇپ چىققان پۇقرا بۇ دورەم خام خىياللىرىنى يەتتە قات ئاسمانىنىڭ قەھرىگە چۆرۈۋېتىپ ، جېنىنى ساقلاپ قېلىش تەدبىرلىرىنى ئۆز قولىغا ئالغانىدى .

چولاق مەزىن مۆمىن مۇسۇلمانلارنى بامدات نامىزىغا چاقىرىپ ، بار ئاۋازى بىلەن ئەزان قىچقارغان بولسىمۇ ، مەسچىتكە ئېلىشىپ قالغان ئىككى ـ ئۈچ تەلۋە نامازخاندىن ئۆزگە ھېچكىم كەلمىدى . ساخاۋەتچى مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەجى بىلەن ئالەمگە ئاپىرىدە بولغاندىن تارتىپ ، ئەقەللىيسى بىر ۋاخ نامازمۇ ئۈزۈلۈپ قالمىغان ، قىرائەت ۋە مۇڭلۇق سۈرە ئاۋازى ھەرمەھەل ياڭراپ تۇرىدىغان بۇ مەسچىتنىڭ ئەمدىلىكتە بىردىنلا چۆلدەرەپ قالغانلىقى مەزىنگە ئەلەم قىلدى . ئۇ ئەزانخانىدىن سالماق قەدەملەر بىلەن چۈشۈپ مەسچىت ئىچىگە سەپسالدى .

تانابتەك سەپراس بولۇپ ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئاللاغا تاپشۇرۇپ ، جىمى ئىخلاسى بىلەن ناماز ئوقۇيدىغانلار دەسسەپ تۇرىدىغان بورا ، گىرىمسەن يورۇپ تۇرغان مەسچىتتە تېرىمسىز قالغان بوزدەك ئاقىرىپ كۆرۈنەتتى . تىنىقى بوغۇلغان ئادەمنىڭ چىرايىدەك كۆكىرىپ تۇرغان تاملار ھېچقانداق ئەكس سادا قايتۇرمايتتى . «ئاللاھۇ ئەكبەر» دېگەن تەكبىر بىلەن تەڭلا ھەق ئىگىسىگە تەزىم بىلدۈرۈپ ، ئوتلۇق ئىمان بىلەن مەنەن ئىخلاسىنى ئىزھار قىلىدىغان نامازخانلار تۇگۇل ، مېھراب ئالدىدا ئۆرە تۇرىدىغان ئىمامىمۇ مۇقەددەس بۇرچىدىن باش تارتقانىدى .

نامازنى تەرك ئەتكەن ، مۇسۇلمانچىلىقتىن باش تارتقان بۇ يۇرتقا ئاللا تەرىپىدىن ئەۋەتىلىدىغان ئاپەتتىن ، جازادىن قورقتىمۇ ياكى مەسچىت ئەنئەنىسىنىڭ تۇيۇقسىز ئۈزۈلۈپ قالغانلىقىدىن كۆڭلى يېرىم بولدىمۇ ، مەزىنىنىڭ كۆزلىرىگە ياش قاپلاشتى .

ئۇ ، ئۆزى ئىمام بولۇپ ، بارى ـ يوقى ئىككى نامازخان بىلەن بامدات نامىزىنى ئادا قىلدى ۋە كۆپۈرلارنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ ، دەردمەن پۇقرالارغا ئاسايىش تىلەپ دۇئا قىلىپ بولغاندىن كېيىن تاشقىرىغا چىقتى ، كۆڭلى قالغان مەسچىت جامائىتىنىڭ ئىز ـ

دېرىكىنى قىلىپ 200 قەدەمچە نېرىدا تۇرغان قەسىر تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

كونا كۆتۈرۈلىدىغان چاغ بولۇپ قالغىنىغا قارىماي، قەسىر دەرۋازىسى تېخى ئېچىلمىغان، دەرۋازىنىڭ ئېچىلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈۋاتقان ئەللىك ـ ئاتمىشچە كىشىنىڭ كۆزلىرى قاپقارا ئېغىر قاناتلارغا تىكىلگەنىدى. كېچىچە ئۇششۇپ كەتكەن پېلەكلەردەك سولغان مىسكىن ئالامان دەرۋازا ئېچىلسا، ئۆزلىرىگە پاناھلىق ئىشىكى ئېچىلىدىغاندەك، بېسىپ كېلىۋاتقان ئاپەتلىك كۈنلەرنىڭ ۋەھىمىسىدىن بىر يولىلا خالاس بولىدىغاندەك بىر ـ بىرىنى جەينەكلىشىپ ئالدىغا سۈرۈلەتتى. بوينىنى سوزۇپ قارىشاتتى. ئۆرە تۇرۇشقا مادارى يېتىشمىگەن ياشانغانلار ۋە ئىگە ـ چاقىسى يوق تۇل خوتۇن، يېتىم باللار قەسىر تېمىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئېگىكىنى تىرىگىنىچە شەپقەتچىسىنىڭ مەرھەمىتىگە تەلمۈرمەكتە ئىدى.

ھىممەت قاشقا قەسىر پەلەمپىيىنىڭ ئەڭ يۇقىرى باسقۇچىدا تۇرۇۋېلىپ، بارماق سۆڭەكلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان مۇشتۇمى بىلەن دەرۋازىنى ئۇرۇپ، دەرۋازىۋەننى ھەدەپ تىللايتتى. بۇ يەردە ۋەدە قىلىنغان پاناھلىقنى ئىزدەپ ئېرىشەلمەي، يوگۇرگەندەك تېز ئۆتۈپ كېتىۋاتقان قىممەتلىك پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويۇپ، مانجۇ لەشكەرلىرىنىڭ قىرغىنىغا دۇچار بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەۋاتقانلار گاھ ـ گاھ كەينىگە بۇرۇلۇپ يول ئېغىزلىرىغا، چىغىر يوللارغا قورقۇمسىراپ قاراپ قوياتتى.

بىراق، دەرۋازا قاناتلىرى ماغدۇر ـ ماجالسىز بىچارە ئادەمنىڭ يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇشلىرىغا، داد ـ پەريادىغا پىسەنت قىلماي قاراپ تۇرغان باغرى قاتتىق ئادەمدەك مىدىرلاپمۇ قويمايتتى. قاناتلاردا ساڭگىلاپ تۇرغان يوغان ئىككى قارا ھالقا بېشىغا كونا كەلگەن پۇقرالارنى مازاق قىلىپ ھىجىيىۋاتقان ياكى تىنچلىقنى بۇزدۇڭ، دەپ چەكچىيىۋاتقان كۆزلەرنى ئەسكە سالاتتى.

چولاق مەزىن دۇگدەرىشىپ، شام تىكلىگەندەك تۇرۇپ كەتكەن

ئادەملەر ئارىسىغا سىغدىلىپ كىردى ۋە ئۇدۇل كەلگەن بىر كىشىدىن سورىدى :

— بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىلەر ؟ ئابلىزقارىم ياكى سېيىت ھاجىم سىلەرنى چايغا چىللاپتۇمۇ يا ؟

ئۆزى توۋلىغان ئەزاننى ئېتىبارسىز قالدۇرۇپ ، ئۇلۇغ بامدات نامىزىنى قازا قىلغان ئىمانى سۇس كىشىلەرگە قارىتا نارازى بولغان مەزىننىڭ تىكەنلىك ئىبارىلىرىدە خېلى تەئەددى بار ئىدى . ھېلىقى كىشى ئازراق ھودۇققاندىن كېيىن ، ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ جاۋاب بەردى :

— يۈرتنى تاشلاپ كېتىشكە كۆزىمىز قىيمىدى مەزىن ئاخۇنۇم ، ئاسمانغا چىقىپ كېتىلى دېسەك ، ئاسمان يىراق ، يەرگە كىرىپ كېتىلى دېسەك يەر قاتتىق ، نېمە ئامال ، ئاخىر سېيىت ھاجىدىن پاناھلىق تىلەپ كەلدۇق .

— سېيىت ھاجىم پاناھلىق ۋەدە قىلغانمىدى ؟

چولاق مەزىن يەنە تەئەددى قىلدى .

— سېيىت ھاجىم بېشىڭلارغا كۈن چۈشكەندە مېنى ئىزدەڭلار دەپتىكەن دەپ ئاڭلىدۇق ، — دەپ جاۋاب بەردى يەنە بىرەيلەن گەپكە ئارىلىشىپ ، — ھاجىمنىڭ دەردمەنلەرنىڭ دەردىگە يېتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىمىزغۇ ؟

— غەلەت گەپ قىلماڭلار ، بەندىنى بىر ئاللادىن ئۆزگە ھېچبىر ئىنسان پاناھىدا ساقلىيالمايدۇ . ئاللا بۇيرۇغان پەرھىزنى ئادا قىلمىغاننىڭ ئۇستىگە ، بىر بەندىدىن مەدەت تىلەشنىڭ ئۆزى كۇپۇرلۇق ، ئاللاتائالا بەندىسىنى پاختا ئىچىدە چوغ ساقلىغاندەك ساقلىغۇچىدۇر . بۇ توغرىسىدا ھەدىستىمۇ رىۋايەت بار …

— لېكىن ، مەزىن ئاخۇنۇم ، ئاللا «يارىتىشتا مەن ياراتتىم ، يارىلىشىڭ ئۆزۈڭدىن» دېگەن ئىكەنمىش . بەندىگىمۇ سەۋەب قىلماق لازىم . ئامان بولساق بىر ۋاخ ناماز قازاسىنى 100 ۋاخ بىلەن تولدۇرۇۋالارمىز .

چولاق مەزىن بۇ بىنامازلاردىن ئاچچىقىنى يېتەرلىك دەرىجىدە

www.uyghurkitap.com

چىقىرىۋالغىنى ئۈچۈنمىكىن ، كېيىنكى گەپ قىستۇرغۇچىغا گەپ ياندۇرۇپ ئولتۇرمىدى . ئاغزىنىڭ ئۈچىغا كەلگەن : «باشقا بىر چارە بىلەن سەۋەب قىلماي ، بىر يات تائىپىگە باش ئۇرغىنىڭلارنى قارىمامدىغان» دېگەن سۆزنى يۇتۇۋەتتى .

— ئىچكىرىدە سېيىت ھاجىمنىڭ ئۆنى چىقىۋاتىدۇ .

— كەينىڭلارغىراق تۇرۇڭلار جامائەت ، قىستالماڭلار !

— ئەنە دەرۋازا شاراقلاۋاتىدۇ !

سۇنايلىنىپ ياتقان ھالسىزلار تامغا يۆلىنىپ ئولتۇردى ، ئولتۇرغانلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ، ئۆرە تۇرغانلار ئالدىغا ئىنتىلىشتى . دەرۋازا ئۆتكۈن ئۆتكەندەك غارقىراپ ئېچىلدى . غوجىدار جاپپار موللىنىڭ رۇخستى بىلەن ھويلىغا كىرىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشكەن پۇقرالار پاكىز ، رەتلىك كىيىنىپ كۆزنى يۇمغان پېتى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تەسۋى سىيرىپ تۇرغان سېيىت ھاجىنىڭ جامالىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدى .

ئۇنىڭ ئوڭ يېنىدا ھاپىز مەخسۇم قولىنى كەينىگە تۇتقان پېتى گىدەيگەن ، بېشى سەل - پەل قىيسايغان بولۇپ ، يېرىم يۇمۇق كۆزىدىن ئەۋلىيا - ئەنبىيالار بىلەن غايىبانە سۆھبەت قۇرۇۋاتقاندەك ئالامەتلەر چىقىپ تۇراتتى . بىر كېچىنىڭ ئىچىدىلا ئىككى ئىلىك يېگىلەپ ، بىر ئاي قورساق ئاغرىقى تارتقان بىماردەك ئورۇقلاپ كەتكەن ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ كەينىدىنرەك ئورۇن ئالغان ، خاتىپ بەگزادىمۇ ئۆڭسۈلى ئۆچكەن ھالدا تال باراڭلىقنىڭ تۈۋرۈكىگە يۆلىنىپ تۇراتتى .

ئىككى - ئۈچ كۈندىن بېرى قەسىردە يۈز بېرىۋاتقان چۈشىنىكسىز ھادىسىلەردىن ، مەخپىي پىلانلاردىن خەۋەرسىز ھالدا : «چېرىكلەر كەلسە ، كەلگەندە كۆرمەمدۇق» دەپ بەخىرامان يۈرگەن ئابلىزقارى زوھۇر ۋاقتىدا چېلىنغان بۇرغا ئۈنىنى ئاڭلاپلا ، چاكىرى رەھمەتنى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ باققىلى نۆرەك باخشىنىڭ يېنىغا ئەۋەتكەنىدى . «چېرىكلەر كەلگۈدەك» دېگەن خەۋەردىن ئۇ ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ قويغىلى تاس - تاماس قالدى . ھاپىز

مەخسۇمنىڭ : «چىرىكلەر كەلسە تاپشۇرالمىغان باج ـ خىراج ھېسابىغا قازناقلىرىنى قۇرۇقداپلا قالماي، ئۆي ـ ۋاقا، مال ـ دۇنيالىرىنمۇ تارتىۋېلىشى مۇمكىن» دېگەن سۆزى بىلەن تەك خاتىپمۇ ئىشنىڭ چىڭغا چىقىپ قالىدىغانلىقىنى بىلىپ يەتتى. كەلگۈسىدىكى خوجايىنلىق ئورنىدىن ۋ ھەددى ـ ھېسابسىز مال ـ دۇنيانىڭ مىراسخورلۇقىدىن كۆڭلىنى توق تۇتۇپ يۈرگەن بىلەن، ئەمدى قورقۇنچقا ، ساراسىمىگە چۈشكەنىدى .

تاڭ سەھەردىن بېرى پۈتى كۆيگەن توخۇدەك بىئارام بولۇپ ، قازناقتىن قازناققا قاتراۋېرىپ ئابلىزقارىنىڭ بېشى تاشتەك قېتىپ كەتتى . ئاخىرىدا بىرەر ئەقىل كۆرسىتەرمىكىن دېگەن ئۈمىدتە خوتۇنىنىڭ يېنىغا كىرىپمۇ باقتى . ئۇنىڭدىنمۇ چىدىغۇسىز دەشنامدىن ئۆزگە ، بىرەر پايدىلىق مەسلىھەت چىقمىدى . «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك ، ئوغلىنىڭ تاپا ـ تەنىلىرىنمۇ ئۇنىڭغا ھار كەلدى . مانجۇچە كىيىم ـ كېچەك كىيىپمۇ ، ئەجدىھا سۈرەتلىك ئەلەمنى ئاسمان ـ پەلەك لەپىلدىتىپمۇ قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ، بىر يەردىن ئۆلۈم خېتى كەلگەندەك پۇچۇلىنىپ كەتتى ـ دە ، ئاخىر سىيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا كىرىپ ناله ـ زار قىلدى .

— مۇرۇۋۋەتلىك ھاجىم ، بىر ئاللا ۋە بىر ئۆزلىرىدىن ئۆزگە ھېچقانداق يۆلەنچۈكۈم يوق . رەھىم قىلىپ كەمىنىلىرىنى باشپاناھلىققا ئالسىلا ، ئاتا ـ بوۋامدىن قالغان ، ئوشۇقۇمغا چالما تىزىپ يۈرۈپ يىغقان دۇنيادەپىنىلىرىم تۈگىشىدىغان بولدى . خۇدا ھەققى ، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ھەققى ، باش ـ كۆزلىرىنىڭ سەدىقىسى ئورنىدا پېقىرغا بىر يول كۆرسەتسىلە …

تۆردىكى جايىنامازدا كۆزلىرىنى يۇمغان پېتى تەسۋى سىيرىپ ئولتۇرغان سىيىت ھاجى ناله قىلغۇچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغاندەك ، بىر ئېغىزمۇ زۇۋان سۈرمىدى . ئۇنىڭ قايسى سۆرىنى ئوقۇپ ، نېمىلەرنى پىچىرلاۋاتقانلىقىنى بىر ئاللادىن ئۆزگە ھېچكىم بىلمەس ئىدى .

— قـوٓل دېسىلە قوٓللىرى بولاي ، ماڭغان يوللىرنى كوٓز يېشىم بىلەن نەملەپ ، ساقىلىم بىلەن سوٓپوٓرەي ، قادىر ئاللا گوٓۋاھ بـولـوٓپ تـوٓروٓپتو ، 30 پارە قوٓرئان ئالدىدا قىلغان سوٓزوٓمدىن تېنىۋالسام قىيامەت كوٓنى گوٓروٓمدىن قارا يوٓز قوپاي …

سـېيىت ھاجى مېھمانخانىغا ئىتتىك كىرىپ كەلگەن ھاپىز قـوٓلىقىغا نېمىلەرنىدوٓر پىچىرلىغاندىن كېيىنلا كوٓزىنى ئاچتى ، ئـالـدىـدا بېـشـىـنـى سـېلـىپ ئولتوٓرغان ئابلىزقارىنى ئەمدىلا كـوٓروٓۋاتـقاندەك ئوٓنىڭغا ئوبدان بىر قارىۋالدى ـ دە ، ئورنىدىن توٓروٓپ ، دەرۋازىنى ئېچىشقا ئىجازەت بەردى . دەرۋازا ئېچىلغاندا پوٓقرالارنىڭ كوٓرگىنى بايام تەسۋىرلەنگەن ھالەت ئىدى .

— ئەدەپ … ئەدەپ …

شامال سوققان قوموٓشلوٓقتەك داۋالغوٓپ ، قايناۋاتقان قازاندەك چوٓروٓقلىشىۋاتقان جامائەت ھاپىز مەخسوٓمنىڭ قول شىلتىپ توٓروٓپ ۋارقىرىشى بىلەن تەڭلا تىمتاس بولوٓپ قالدى .

— ئـالـلانـىـڭ مـەرھىمىتى بىلەن ئەۋلىيالىق دەرىجىسىدە تـوٓرغـان ، يـەتـتە ئىقلىم ، ئون سەككىز مىڭ ئالەمدىكى ھەممە ۋاقىئاتلاردىن خەۋەردار بولمىش سېيىت ھاجىم رەئىيەنىڭ بېشىغا كـېلـىـۋاتـقـان قىيامەت بەختسىزلىكىدىن خەۋەر تاپتى . ئەمدى ھاجىمنىڭ موٓبارەك ئاغزىدىن ئىككى كەلىمە سوٓز ئاڭلايلى .

ھاپىز خوجايىنىغا قاراپ بېشىنى قىيسايتىپ كوٓلوٓمسىرىدى . سېيىت ھاجىنىڭ كوٓزى بىر تال يىپتەك ئېچىلدى . ئازاب ئوچىقىدا ئـوٓرتـىنىۋاتقان ئادەمدەك ، كوٓكرەك قەپىسىنى چىڭ تولدوٓروٓپ چوڭقوٓر بىر ئوٓھ تارتىۋېلىپ ، تىترەپ توٓرغان ئاۋاز بىلەن :

— كىتابى ھەدىستە «ئاللاتائالا ھەربىر ئىشتا ئوٓز بەندىسگە يـاردەم بـېـرـىدوٓ» دېـيـىـلگەن . ئاللا بەندىلىرىنى ئوٓز پاناھىدا ساقلىغوٓچىدوٓر . موٓشكوٓللىرىڭلارنى ئاسان ئەتكوٓچىدوٓر . يەنە بىر كىتابتا : «ئەگەر كىشىلەردە مەيلى پادىشاھلىق ھوقوٓقى بولسوٓن ياكى باشقا مەنسەپلەردە تېگىشلىك مەرتىۋىدە بولسوٓن ، شوٓ ھوقوٓق ۋە مەرتىۋە نىسبىتىدە ئاجىزلارنىڭ ، ھال ئېيتىپ كەلگوٓچىلەرنىڭ

ھاجەتلىرىنى راۋا قىلىپ بېرىشى پەرھىزدۇر» دەپتۇ . يەنە بىر ھەدىستە : «مۆمىن كىشىنىڭ كۆڭلىگە خۇرسەنلىك يەتكۈزۈشنىڭ ئۆزى ساۋاب جەھەتتە ئادەم ۋە پەرىلەرنىڭ قىلغان ئىبادەتلىرىگە باراۋەردۇر» دەپ قەيت قىلىنغان .

مانا ئەمدى ، مۆمىن پۇقرالىرىمىزنىڭ ئەمىنلىك قۇياشى قانخورنىڭ زۇلۇم بۇلۇتى بىلەن توسۇلۇپتۇ . كەمىنە مۆئمىنگە شۇنداق ئايان بولدىكى ، كاپىرلاردا نە ئىنساپ ، نە ئەدلى ـ ئادالەت يوق ، بۇ تائىپىلەر كەلسە ئىشىكلارغا توپا چېچىپ ، بالىنى ئاتىسىدىن ، ئەركەكلەرنى مەھبۇبىدىن ئايرىيدۇ . ياپىسىغا قەتلىئام يۈرگۈزۈپ ، مۇسۇلمانلارنىڭ قېنىنى دەريا قىلىپ ئاققۇزىدۇ . كۆرۈپ تۇرۇپسىلەركى ، يۇرت بېگى ئابلىزقارىمۇ پۇقرالىرىنىلا ئەمەس ، ئۆزىنى ھىمايە قىلىشتىنمۇ ئاجىزدۇر ، — دېدى .

چىدىغۇسىز مۇسىبەتكە دۇچار بولغاندەك يىغا ـ زار قىلىشقا باشلىغان پۇقرالارنى بىر پەس ئۆز ئەركىگە قويۇۋەتكەندىن كېيىن ، سېيىت ھاجى سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى :

— مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىنىڭ ئاھ ـ زارى پەلەك گەردىشىدىن ئاشتى . بۇ ئاھۇزار ئالدىدا يۈرىكىم سۇ بولۇپ كەتتى . ئاللاتائالا يۇرت پۇقرالىرىنى ئۆز پاناھىغا ئېلىپ ، بۈيۈك ئىسلام ھەيۋىتى ، ئىمانىنىڭ غايىب ، ئەمما تەڭداشسىز كۈچى بىلەن تارمار قىلىشنى دىلىمغا سالدى .

—باشپاناھىمىز سېيىت ھاجىمىنىڭ ھەققىدە دۇئا قىلايلى ! — ئامىن ...

تولا يىغلاپ يېشى قۇرۇپ كەتكەن كۆزلەردىن ئۈمىد نۇرى چاقنىدى . پۈرلىشىپ كەتكەن يۈزلەردە ھاياتلىق ئاپتىپى بالقىدى . دۇئادىن كېيىن سېيىت ھاجى يەنە دېدى :

— ھەممىڭلار «سەۋەب قىلساڭ ، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ» دېگەن ماقالنى بىلىسىلەر ، شۇنداقمۇ ؟ ! قانخورلارنىڭ ۋەھشىيىتىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بىزگە سەۋەب قىلماق لازىم ، مەسىلەنىسگە ئېيتايلۇق ، پىقىرنىڭ باشپاناھلىقىغا ئېرىشمەكنى

www.uyghurkitap.com

خالىغانلارنىڭ ئۈچ تەڭگە خىراج تەييارلاپ ، ئۇلۇغ ئاقپاشىشا ئېلىنىڭ پۇقرالىق گۇۋاھنامىسىنى ئېلىشى شەرتلەرنىڭ شەرتى ، سەۋەبلەرنىڭ سەۋەبىدۇر . كىمكى ئاقپاشىشانىڭ گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشىپ ، ئۆزىنى ئۇ زاتنىڭ پۇقراسى دەپ بەيئەت قىلسا ، ئۇ پۇقرا ھەرقانداق ئاپەتتىن ئاماندۇر ، قۇدرەتلىك ئاقپاشىشانىڭ نامىنى ئاڭلىغان ھەرنە زوراۋان تىز پۈكمەي مۈمكىن ئەمەس . قادىرئاللا بۇ كارامەتنى پات ـ ئارىدا ئالدىڭلاردا ئايان قىلىدۇ . كىمكى بۇ سۆزۈمنى غەلەت دەپ ھېسابلاپ ، كۆڭلىگە تېرىقچىلىك شەك كەلتۈرسە ، ئول كىشى ھەرقانداق باشپاناھلىقتىن مەھرۇمدۇر !

سېيىت ھاجى سۆزىنى تۈگىتىپ ، رەئىيەگە مەغرۇر قىياپەت بىلەن قارىغاچ ئاستا كەينىگە بۇرۇلۇپ ، سالماق قەدەملەر بىلەن مېھمانخانا تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى . گۇۋاھنامە ھەققىگە ئۈچ تەڭگە تەسەررۇپ قىلىنىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان ھاجەتمەنلەرنىڭ زۇۋانى تۇتۇلۇپ ، نائۇمىدلەرچە ئاھ تارتىشتى .

مۇردىدەك تاتىرىپ تۇرغان ئابلىزقارىغا غايىبتىن جان كىرگەندەك بولدى . ئۇ ئىتتىكلا ھاپىز مەخسۇمنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ، يېلىندى :

— ھېلىغۇ ئۈچ تەڭگە ئىكەن ، 3000 تەڭگە تۆلەشكىمۇ رازىمەن ، قېنى ، ئاقپاشىشانىڭ ھېكمەتلىك گۇۋاھنامىسىنى تۇتىيا بىلىپ ، پاتراق كۆزۈمگە سۈرەي !

— ماڭىمۇ بىرنى ئىلتىپات قىلسىلا مەخسۇم .

باياتىن بېرى ئىككىلىنىپ تۇرغان ھىممىت قاشقا بىردىن غەيرەتكە كەلدى ـ دە ، توپ ئارىسىدىن چىقىپ خاتىپنى ئىتتىرىپ دېگۇدەك ھاپىز مەخسۇمنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئۇنىڭ قولىدا قالماقدۆڭ ھاشىرىدا سېيىت ھاجىدىن ئىنئام ئالغان كۈمۈش تەڭگە پارقىراپ تۇراتتى .

ئالدىرىماڭلار ، بىردىن ـ بىردىن كېلىڭلار !

ھاپىز مەخسۇم ھويلىغا شىرە قويۇپ ئۇلگۇرگەن خەتچىگە مەلۇم قىلغىلى باشلىدى :

— نام ـ شەرىپى ئابلىزقارى ، شەھىرى ئەندىجاندا تۇغۇلغان ، بالاغەت يېشىدا شەھىرى قەشقەرگە ئۆتۈپ ، كېيىن چېرىيىدە يەرلەشكەن .

— بەگزادە خاتىپ ، پەدەرى مۇبارەك ئابلىزقارى ئەندىجان مۇھاجىرى ، مۇھاجىر نەسلى مۇھاجىر ھېسابلانمىشتۇر .

ھىمىتئاخۇن سەپەر ئوغلى ، قاچانكى بىر قۇتلۇق مىنۇتتا ئاقپاشا ئېلىنىڭ سەمەرقەنت شەھىرىدە تەۋەللۇت بولغان . 30 يىلدىن بېرى بۇ يۇرتقا مۇھاجىر .

جان دېگەن تاتلىق نەرسە ، قالماقدۆك ھاشىرىدا رىيازەت چەككەنلەرنىڭ ئەمدى ئامىتى ئوڭدىن كەلگەندى . ئۇلار ئارىسىدىكى ھەدىيە ئالغان تەڭگىلىرىنى خەجلەشكە كۆزى قىيماي ئىشتانلىرىنىڭ كارىكىدا ، يانچۇقلىرىدا ساقلاپ كەلگەنلەر بىر ھازا ئارىسالدى بولدىيۇ ، ھىمىت قاشقىنىڭ يولىنى تۇتۇپ ، ھاپىز مەخسۇمنىڭ ئالدىغا كېلىشكە مەجبۇر بولدى .

— نۇرۇللا ھەمدۇللا ئوغلى ، شەھىرى ئوشتا تۇغۇلغان ، بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن مازار شېرىپ زىيارىتى بىلەن بۇ مەنزىلدە تۇرۇپ قالغان !

— تۇردى ساقال ، ئاتىسى شەھىرى ئەندىجاندىن ، شۇ سەۋەبتىن مەزكۇر ھەم مۇھاجىر جۇملىسىدىندۇر !

— سۇلايمان ئوغلى ھاشىم ، بوۋىسى نەمەنگانلىق سودىگەر .

— ئاۋۇت كۆكبېشى ، قوقەند مۇھاجىرى .

— ...

«ئېشەكنىڭ ساغرىسىغا ئاپتاپ چۈشسە ، قولۇڭنى قاقلا» دېگەن ھاقارەتلىك تەمسىلنىڭ ھىمايىسىدە يات تائىپىگە پۇقرايى ـ تەۋەلىك بىلدۈرگەن ئادەملەر مۆلدۈر بۇلۇتىدەك بېسىپ كېلىۋاتقان ئاپەت قورقۇنچىدا بۇ لەنىتى گۇۋاھنامىگە قول ئۇزاتتى . قول ئۇزاتقاندا ، قارا خەت بېسىلغان ئالىقانچىلىك سىرىق قەغەزنىڭ نېمىلەردىن بېشارەت بېرىدىغانلىقى ئۈستىدە كاللا قاتۇرۇپ ئولتۇرمىدى . ئىلاجىنىڭ يوقىدىن بۇ تۈزكورلارچە تەۋەككۇلگە يول

قويغان ئەقىللىق كىشىلەر قولىنى كۆيدۈرۈپ تۇرغان گۇۋاھنامىنى يۇكلەپ ، پۇرلەپلا ئىشتانلىرىنىڭ يانچۇقىغا ، سەللىسىنىڭ قېتىغا قىستۇرۇشتى . ئەيىبلىك ئىش قىلىپ قويۇپ ، ئۇياتقا قالغان كىشىدەك بىر - بىرىدىن كۆزلىرىنى قاچۇرۇشتى .

— تا قىيامەتكىچە يادىڭلاردا بولسۇن ، ھەرقايسىڭلار ئۇلۇغ ئاقپاشاغا ئىختىيارىڭلار بىلەن بەيئەت قىلدىڭلار ، 30 پارە قۇرئان ئالدىدا بارمىقىڭلارنى ئەھدىڭلارغا ۋەكىل قىلىپ رويخەتتىكى نام - ئەمالىڭلار ئۈستىگە باستىڭلار ، كىمكى پادىشاھىڭ كىم دېگەن سوئالغا دۇچ كەلسە ، ئاقپاشا دەپ جاۋاب بەرسۇن ، پايتەختىڭ قەيەر دېسە ، ئۇرۇنبورگ[①] دېسۇن . ئامىن !

تولا ۋالاقلاپ ئاغزىغا كۆپۈك كېلىپ قالغان ھاپىز دۇئاغا قول كۆتۈردى . تۇيۇقسىز ئاڭلانغان دۇپۇرلىگەن ئاۋاز ۋە ئۇششاق باللارنىڭ «چېرىك كەلدى ، قاچ !» دەپ ۋارقىراشلىرى دۇئاغا خالار - خالىماس قول كۆتۈرگەن كىشىلەرنى چۆچۈتۈۋەتتى . سارنىڭ چاڭگىلىغا دۇچ كەلگەن چۇجىدەك تىترەپ ياكى قېچىشنى ، ياكى ۋارقىراشنى بىلمەي يۈرىكى ئېغىشقا باشلىغان پۇقرا يول تەرەپكە بۇرۇلۇپ قاراشقا ئاران جۈرئەت قىلالىدى .

توخۇدەك كىچىك ۋە جىنازىدەك ئورۇق ئاتلارغا مىنىشكەن ئوتتۇزچە چېرىك پۆپۈكلۈك تەقىي كىيىۋالغان باشلامچىسىنىڭ

---

① ئۇرۇنبورگ — رۇسىيە ئىمپېراتورى پېتىر I (مىلادىيە 1696 - يىلىدىن 1725 - يىلىغىچە ئىمپېراتور بولغان)نىڭ زامانىسىدا رۇسىيە 1708 - يىلى سەككىز مەمۇرىي گوبېرنىيىغا بۆلۈنگەن ، مەمۇرىي جەھەتتىن ھازىرقى ئۆلكىگە يېقىن كېلىدىغان بۇ گوبېرنىيىلارغا گوبېرناتور (باش ۋالىي)لار قويۇلغان .

پېتىر I نىڭ ۋاقتىدا دوندىن ئورال بويلىرىغا كۆچۈپ كېلىپ ئورۇنلاشقان قازاق ، رۇسلار بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ، پېتىر I نىڭ بۇيرۇقى بىلەن 1720 - يىلى يايىق دەرياسىنىڭ بويىغا ھەربىي قورغانلار سېلىنغان . ئۇرۇنبورگ دەپ ئاتالغان بۇ شەھەر ئەنە شۇ چاغدىن تارتىپ رۇسلار ، قازاقلار ، باشقىرتلارنى باشقۇرىدىغان گېنېرال گوبېرناتور تۇرىدىغان شەھەرگە ئايلانغان . تارىختا تورغاي ئوبلاستىغا قارىغان چاغلىرىمۇ بولغان . ئۇرۇنبورگ — تاشكەنت تۆمۈر يولى ياسالغاندىن كېيىن چارروسىيىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى مۇسۇلمان رايونلىرىغا قارىتىلغان سودىسى ، سىياسىتى جەھەتتە مۇھىم ئورۇندا تۇرغان .

www.uyghurkitap.com

كەيىندىن ئەگىشىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۈستىدىكى قارا كالتە چاپىنىنىڭ ئالدىدىكى سېرىق دۈگىلەكچە كىچىككىنە قالقاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇزۇن قونداقلىق قارا مىلتىق كۆتۈرۈۋالغان ئۇن نەچچىسىدىن ئۆزگىلىرى نەيزە ۋە قىلىچ بىلەن قوراللانغان، ھەممىلا چېرىك گويا تاللىۋالغاندەكلا پاپا ۋە ياشانغانلار ئىدى.

سالپايغان، روھسىز چېرىكلەر ئاتلىرىنى مېڭىشقا قويۇپ بېرىپ، ئۇدۇل قەسىر دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى. ھېلىقى چېرىك باشچىسى ئالدىغا ھېچكىم چىقمىغاندىن كېيىن ئاتتىن چۈشمەي تۇرۇپ، ئۇزەڭگىنىڭ يېنىدا خۇددى پەرۋانىدەك پىرقىراپ يۈرگەن ياش تىلماچقا ئىشارەت قىلدى. تىلماچ قەددىنى رۇسلاپ، پۈتنى جۈپلىگەندىن كېيىن ۋارقىرىدى:

— كېرىيە ناھىيىسىنىڭ ئالتىنچى جەرىكىلىك چېرىكچى ئامبىلى جۇ دارېن جانابلىرى كەلدى!

تىلماچ ئارقمۇئارقا ئىككى مەرتەم ۋارقىرىغان بولسىمۇ، ھاڭغىرقاي ئوچۇق تۇرغان دەرۋازىدىن ھېچكىم چىقمىدى. بۇ ھال ھار كەلدىمۇ ياكى رەسمىيەت شۇنداقمۇ، جۇ دارېن ئالدى بىلەن ئاتتىن چۈشتى ـ دە، لەشكەرلىرىنى كەينىگە سىلىپ، مېكمىيانلارنى ئەگەشتۈرۈپ كېتىۋاتقان بازغىغان خورازدەك دەرۋازا بوسۇغىسىدىن ئاتلىدى.

— كېرىيىنىڭ ئالتىنچى جەرىكىلىك چېرىكچى ئامبىلى جۇ دارېن كەلدى!

— ھىم، جۇ دارېن كەپتۇمۇ؟ — دېدى ئابلىزقارى رەسمىيەت ئۈچۈن كۆرۈشۈپ قويماقچى بولۇپ چېرىك باشلىقىنىڭ ئالدىغا كەلدى، — ھە، نېمە خىزمەت دارېن جانابلىرى؟

قورغۇيدىن قورقان قوشقاچتەك دۈگدەرىشىپ تۇرغان پۇقرالار ئابلىزقارىنىڭ بىھۆرمەتلىك قىلىپ، چېرىكلەرنىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇشىدىن ئەندىشە قىلىشقا باشلىدى.

ئابلىزقارى چېرىكچى ئامبالنىڭ ئالدىدا قولىنى كەينىگە تۇتقىنىچە تۇراتتى. ئۇنىڭ ئەتىگەنكى ھالىدىن ئەسەرمۇ قالمىغان،

خۇددى رەھمەتكە سۆزلىگەندەك ، دىمىغىدىلا گەپ قىلاتتى .

— كەمىنە چىرىكچى ئامبال ، كىرىيە ئامبىلىنىڭ يارلىقى بىلەن يېتىپ كەلدىم .

— قېنى ، يارلىقنى ئوقۇڭ !

تىلماچ جۇ دارېننىڭ قولىدىن بىر سېرىق لىپاپىنكى يارلىقنى ئالدى ـ دە ، ئۈنلۈك ئوقۇشقا باشلىدى :

«مەقسەت ـ مۇددىئا ئۇشبۇ يارلىق بىلەن روشەن بولغايكى ، چىرىيە پۇقرالىرى ۋە چىرىيىگە ھۆكۈمىتىمىز تەرىپىدىن تەيىن قىلىنغان بەگ ئابلىزقارى يەتتە ئايدىن بىرى تېگىشلىك غەللە ـ پاراقنى خەزىنىگە تاپشۇرۇشتىن باش تارتقىنى ۋەجىدىن تۆۋەندىكىلەرنى بۇيرۇپ ، ئالاھىدە پەرمان قىلىمەن : يۇرت بېگىنىڭ جىمى تەئەللۇقاتى باج ـ خىراج ھېسابىغا ھۆكۈمەت خەزىنىسىگە يېزىلسۇن . بەگلىك مۆھۈرى تارتىۋېلىنسۇن ! غەللە ـ پاراق تاپشۇرۇشتىن قاچقان ، ئىتائەتتىن چىققان پۇقرالار ئارىسىدىن 100 چىرىك تۇتۇلسۇن ، مەزكۇر يارلىققا بويسۇنمىغان ھەرقانداق كىشى ئاسىيلار قاتارىدا ھەپسىگە ئېلىنسۇن . »

يارلىقنىڭ ئۈستىگە بېسىلغان تۆت بۇرجەك يوغان مۆھۈرنى كۆرگەن ئابلىزقارىنىڭ چىرايى يەنە قانسىرىتىلغان ئۆپكىدەك ئۆڭدى ، ئۇ بىردەم چىرىكچى ئامبالغا ، بىردەم ھاپىز مەخسۇمغا قاراپ ئالاقزادە بولۇپ ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى . بايامقى تولك مۇئامىلىسى ئەمدى قانداق نەتىجە بېرىدىغانلىقىنى چۈشەنگەندەك ، چىرايىغا زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، ئىگىسىگە ئەركىلىگەن مۈشۈكتەك سۇۋۇانغىلى تۇردى :

— جۇ دارېن ، جۇ دارېن ...

ئامبالنىڭ بۇ تەرىقە قاتتىق سىياسەت قىلغىنى ۋە ئابلىزقارىنىڭ مۇز تەلەت چىرىكلەرگە ئۆزىنى ئۆزى تۇتۇپ بەرگەنلىكىدىن قورققان پۇقرالارنىڭ تېنىدىن دەرمان قاچتى . «ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق » دېگەندەك مەنە بىلەن ئاستىرتىن بىر ـ بىرىگە قارىشىۋاتقانلار قېچىپ كەتمىگىنىگە پۇشايمان يېمەكتە ،

ئۆزلىرىنى چېرىكلەرنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بەرگەن ھىممەت قاشقىنى ۋە سېيىت ھاجىنى ئىچىدە تىللاشماقتا ، گېزى كەلسە دەرۋازىدىن ياكى تامدىن غىپپىدىلا قېچىپ قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەپ ئەتراپىغا مارىلاپ باقماقتا ئىدى . ھېچكىممۇ تەرلەپ كەتكەن قوللىرىدا جۇپتەك نەملىشىپ تۇرغان گۇۋاھنامىنى چىقىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئاقپاشانىڭ پۇقراسى ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى .

— ھە ، نېمە ئىش بولدى بۇ يەردە ؟ يولۇڭلارغا ماڭماي قاراپ تۇرۇۋېرىشىسىلەرغۇ ؟

بۇ چېرىكلەرنىڭ ئالدىدا پەيدا بولغان سېيىت ھاجىنىڭ پۇقرالارغا قارىتىپ ئېيتقان سۆزى ئىدى .

— بۇ ... بۇ ...

ئابلىزقارى يەنە دۇدۇقلىغىلى تۇردى . يارلىقنىڭ مەزمۇنىدىن ئىشتىن بۇرۇنلا خەۋەر تېپىپ بولغان سېيىت ھاجى چېرىكچى ئامبال ئالدىدا تەنتەنىلىك ھالدا جاكارلىدى :

— كەمىنە سېيىت ھاجى ئاقپاشا مەملىكىتىنىڭ مۇشۇ يۇرتتا تۇرۇشلۇق سودا ئاقساقىلى بولىمەن ، كېرىيە ئامبىلىنىڭ چېرىيىدىكى مۇھاجىرلىرىمىزغا سىلىق سېلىپ ، باج - خىراج ئالماقچى بولغانلىقىغا قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرىمەن !

چېرىكچى ئەمەلدار سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىدا ئىككى ئايغىنى جۈپلەپ تىك تۇردى - دە ، سەركەردىگە مەلۇمات بېرىۋاتقاندەك جاراڭلىق تەلەپپۇز بىلەن :

— مۇبارەك ناملىرى ئامبالغا ۋە پېقىرغا ئۆزۈڭدىن بۇيان تونۇش ، ئۇقۇشماسلىق بولمىسۇنكى ، ئۇشبۇ يارلىق پەقەت خاقانى چىن پۇقراسىغىلا قارىتىلغان . ئاقپاشا مۇھاجىرلىرىغا كەلسەك ... — دېدى .

— ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇجاھىدە مەزمۇنلىرى ۋە جاھان ئارا خارجى قائىدىلەر بويىچە بولغاندا ، بىر مەملىكەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئىككىنچى بىر مەملىكەت پۇقراسىغا باج - سېلىق

سىلىش ھەقلىق ئەمەستۇر ، — دېدى سېيىت ھاجى تەمكىن ئاھاڭدا ، — چېرىيىنىڭ بېگى بولمىش ئابلىزقارىم ۋە قولىدا گۇۋاھنامىسى بولغانلىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى مۇھاجىرلاردۇر . جانابلىرىغا مالال كەلمىسە ، يۇقىرىلىرىمىزنىڭ ئۆزىدىن سوراپ كۆرسۇن .

ئابلىزقارى سەللىسىنىڭ قېتىدىن سىياھى ئەمدىلا قۇرۇغان گۇۋاھنامىنى چىقاردى ۋە بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرۇپ ، چېرىكچى ئامبالغا ھۆركىرىدى :

— مانا بۇ ئىسپات ، پېقىر تۇغۇلما ئاقپاشىشا پۇقراسى ، ماڭا خاقانى چىنىنىڭ ئەمرىنى تۇتماق جايىز ئەمەس ، شۇنداقمۇ جۇ دارېن !

— ئەمىسە ، ئەمىسە ، پۇقرالارغىچۇ ؟

ھاپىز مەخسۇم پۇقرالارغا ئىشارەت قىلىۋىدى ، ھىمىت قاشقا چېرىكچى ئامبالنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى ۋە گۇۋاھنامىنى ئۇنىڭ كۆزىگە تىققۇدەك بولۇپ :

— گۇۋاھنامىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ باقمىغۇچە ئىشەنمەيدىغان ئوخشايدىلا دارېن ، مانا پېقىر ئاقپاشىشا پۇقراسى ، شۇ مەملىكەتنىڭ سەمەرقەنت شەھىرىدە تەۋەللۇت بولغانمەن ، — ئۇ جامائەت تەرەپكە قاراپ سورىدى ، — سىلەر كىمنىڭ پۇقراسى ؟

— مانا مەنمۇ ئاقپاشىشا پۇقراسى ، ئەندىجاندىن كەلگەنمەن !

— مەنمۇ شۇنداق ، دادام قوقەندلىك !

— مەنمۇ شۇنداق …

— توپ ئىچىدىكى كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ قولىدا ئوخشاش رەڭدىكى بىر ۋاراق قەغەز تۇرغانلىقىنى كۆرگەن چېرىكچى ئامبال سېيىت ھاجىغا :

— ئىشەندۇق ، ئىشەندۇق ، ئۆزگە مەملىكەت پۇقرالىرىغا ئالۋان سالغىلى ھەددىمىز ئەمەس . ئەمما … ئەمما … — دېدى .

— ھە ، ئاقپاشىشا پۇقراسى ئەمەسلەر ئۇستىدە ئامبالنىڭ ھۆكۈمىنى ئىجرا قىلىمىز دېمەكچىمۇ ؟

سېيىت هاجى چېرىكچى ئەمەلدارنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىدىغاندەك ، ئاغزىغا گەپ سېلىپ بەردى .

— شۇنداق ... شۇنداق ...

سېيىت هاجى بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن :

— بار مەسلىھەت ئىش قىلايلى ، مۇنداق بولسۇن ، جۇ دارىن كىمنىڭ گۇۋاھنامىسى بار ، كىمنىڭ يوق دەپ سوراپ ، ئىنقىلاپ ئاۋارە بولمىسۇن ، يەنە ئىككى ھەپتىگىچە خاقان پۇقراسى كىم ، ئاقپاشا پۇقراسى كىم دېگەنلەرنى يۇرت بېگى رويخەت قىلىپ ، ئامبالغا يوللىسۇن ، ئاقپاشا پۇقراسى ئەمەسلەر ئۈستىدە ھۆكۈمىتىمىزلارنىڭ يۈرگۈزىدىغان سىياسىتىگە بىز زىنھار ئارىلاشمايلۇق . دېگىنىم دۇرۇسمۇ ؟

— دۇرۇس ... دۇرۇس ...

بۇ كېڭەشنى ئۆز قۇلىقى بىلەن ئاڭلىغان پۇقرالار بېشىنى بېسىپ تۇرغان چوڭ تاغنىڭ بىردىنلا غۇلاپ چۈشكەنلىكىنى ھېس قىلىشتى . گۇۋاھنامە ئېلىشقا كۆڭلى ئۇنىمىغان ۋە ياكى ئۈچ تەڭگىلىك بىساتى يوق تەڭقىسلىقتا قالغانلارنىڭ بېشىغا بولسا ، يەنە بىر تاغ يىقىلدى . يەنە ئىككى ھەپتىدىن كېيىن تەقدىر ئىلاھى بېشىغا نېمە كۈنلەرنى سالىدىغانلىقىنى ئويلاپ غەمگە مۆپتىلا بولدى .

چېرىكلەر مېھمانخانىغا باشلىنىپ ، ئەجەل سائىتى يېتىپ كەلگەن قوي - قوزىلار جان ئاچچىقىدا مەرەشكە باشلىغان چاغدا بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈۋالغانلارمۇ ، بېشىنى ئىچىگە تىقىۋالغانلارمۇ ئۆي - ئۆيلىرىگە تارقاشتى .

جامائەت يول ئاچىلىغا كەلگەندە مەزىن : «مانا مەن دېمىگەنمۇ ، سېيىت هاجىم لەۋزىدە تۇردى ئەمەسمۇ» دەپ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەۋاتقان ھىممىت قاشقىغا قاراپ يەپ كەتكۈدەك ئالىيىۋالدى .

18 . سادا‌قتا چۈشكەن ئوق

سۈپۈرگەئاخۇن ئەڭ يېقىن چىغىر يول بىلەن ساراڭنىڭ چىپچىدەك قالايمىقان ساڭگىلاپ تۇرغان كاۋا پېلەكلىرى بىلەن چۈمكەلگەن ۋەيرانە ئۆيگە يېتىپ كەلگەندە، تاڭ يورۇپ قالغانىدى. بىر ياز ئەجىر قىلىپ كۆكلەتكەن يېشىل ھاياتلىقنى بىر ئاخشامدىلا نابۇت قىلىشقا پېتىنغان لەنتى ئۈششۈككە قېيىدىغان قۇياش تەبىئەت قوينىدىكى ئېچىنىشلىق ھالغا توغرىدىن ـ توغرا نەزەر سېلىشتىن باش تارتقاندەك، ئۆز يورۇقلۇقىنى قاپاق سالغان ئاسماندىكى سۇر بۇلۇتلارنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىقلا تارتماقتا ئىدى.

ئۇ كەڭ دېڭىزدا قويۇق تۇمان ئارىسىدا قېلىپ، نىشانىنى ئىلغا قىلالماي لەڭگەر تاشلىغان كېمە كەبى يېگانە تۇرغان ئۆيدىن ئاتا ـ بالا ئىككيلەننىڭ تاكاللاشقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى.

— شەيتان ئازدۇردىمۇ سېنى ئابدۇللا، يۈگۈرگىن، نۇرەك باخشىغا دە، بۇرغىسىنى ئەكېلىپ بىزنىڭ ئۆگزىگە چىقىپ چالسۇن. ئۆزىنى ئەركەك چاغلاپ يۈرگەنلەر بۇ يەرگە جەم بولسۇن، مانا مەن قىلچىنى بىلەپ ئۈستىرىدەك قىلىۋەتتىم. چىبىرىكلەرنى تاختا كۆۋرۈكتىن بىر قەدەممۇ سىلجىتماي قاپىسىۋالىلى!

سەپەر بوۋاي شارتىلدىتىپ قىلىچ بىلىگەچ ئوغلىغا كايىماقتا ئىدى. ئارقىدىنلا ئابدۇللانىڭ غودۇڭشىغان ئاۋازى چىقتى:

— ئوبدان دادا، مېنىڭ گېپىمگىمۇ قۇلاق سالسىلا، بۇرغىنى ھەرقانچە چالغان بىلەنمۇ مەيدىسىگە مۇشتلاپ مەيدانغا چىقىدىغان مەرد تايىنلىق، «يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس» دېگەن گەپ بارغۇ، تاشقىرىدا قاچىدىغانلار قېچىۋاتىدۇ، يوشۇرۇنىدىغانلار يوشۇرۇنۇۋاتىدۇ، بەزىلەر سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا پاناھلىق تىلەپ

بارغۇدەك تېخى ، مېنمۇ تولا تەڭلىككە سالمىسىلا !
— نېمە دېدىڭ ، قاچقۇنلار قەيەرگە جۆنەپتۇ ؟
— ئۇقمىدىم ، ئىشقىلىپ پىتىرىشىۋاتىدۇ !
— ھېلىقى كەلگۈندىدىن پاناھلىق تىلىگۈدەكمۇ تېخى ؟
— شۇنداق دېيىشىۋاتىدىغۇ .
— ماڭا يول باشلا ! — دەپ گۈركىرىدى بوۋاي ئاۋازىنى يەنە كۆتۈرۈپ ، — ئاتا - بوۋىسىنىڭ قەبرىسىنى تاشلاپ قېچىشنى راۋا كۆرگەن نومۇسسىزلارنىڭ يۈزىگە تۈكۈرىمەن ، ئىززەت - ھۆرمىتىنى قايرىپ قويۇپ ، يات تائىپىدىن پاناھلىق تىلىگەنلەرنىڭ ئۇشۇقىنى چاقىمەن ، ئىست ، ئىست ، چېرىيىلىكلەر شۇ ھالغا چۈشۈپ قاپتۇمۇ ئەمدى ، يۇر !
ئارقىدىنلا ئابدۇللا يالۋۇرغىلى تۇردى :
— جېنىم دادا ، گېپىمنى ئاڭلىسىلا ، پۇقرالار ھازىر ئوت - سولنى تاپالمايۋاتىدۇ ، ئۇلارنىڭ پاراكەندە كۆڭلىگە ئازار بېرىپ نېمە قىلىمىز ، «ئۆزۈڭنى بىل ، ئۆزگىنى قوي» دېگەن گەپ بىكار ئېيتىلمىغان ، ئۇلارمۇ بىلگىنىنى قىلسۇن ، بىزمۇ بىلگىنىمىزنى قىلايلى .
— سېنىڭچە ، ئەل - يۇرتنى چېرىكلەرگە تاشلاپ بېرىمىزما ؟ ئاتا - بوۋىلارنىڭ روھىنى رەنجىتىمىزما ؟ بۇ بىكار گەپنى قوي ، قېرى جېنىمنى تىكىپ قويدۇم ، چېرىيىلىكلەر ئاسان ئانىي بولىدىغان خەق ئەمەس !
— دادا ، ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا .
— ئۆزۈمنى بېسىۋالماي نېمە قىپتىمەن ؟ ياكى مەنمۇ ھېلىقى توخۇ يۈرەكلەردەك قۇيرۇقۇمنى چاترىقىمغا قىسىپ قېچىپتىمەنمۇ ؟ ياكى سېيىت ھاجىنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپتىمەنمۇ ؟ ياكى ...
بوۋاينىڭ ئاۋازى تۇيۇقسىز ئۈزۈلۈپ قالدى . تاشقا چۈشكەن قىلىچ جاراڭلاپ كەتتى .
سۇپۇرگەئاخۇن كىرىپ كەلگەندە ، چىرايى شامدەك تاتىرىپ كەتكەن بوۋاي ئابدۇللانىڭ قۇچىقىدا ياتاتتى . ھەسەن بىلەن ھۈسەن

بۇرنىنى كولىغاچ، كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ھاڭۋېقىپ قاراپ تۇرۇشاتتى.

ئۇ بوۋاينىڭ نېمە بولغانلىقىنى سورۇشتۇرۇپ ئولتۇرمىدى. ئىتتىك بېرىپ، نوگاي بىلەن سۇ ئەكەلدى ـ دە، بوۋاينىڭ لەۋلىرىگە تەگكۈزدى.

بوۋاي مۇزدەك سوغۇق سۇنىڭ تومۇر ـ تومۇرلىرىغا تەسىر قىلىشى بىلەن كۆزلىرىنى تېز ـ تېز چىمچىقلاتتى ـ دە، ئۆزىنى يۆلەپ نوگاي تۇتۇپ تۇرغان مىراب بېگىگە، ئاندىن ئوغلىغا قارىدى. ئىككى قولى بىلەن يەرگە تايىنىپ، ئىنجىقلاپ ئاياغقا تۇردى، بورا ئۈستىدە ئۆتكۈر بىسلىرىدىن جازىبىلىك شولا چېچىپ تۇرغان قىلىچىنى تېپىۋالدى. ئاجىزلىقىنى چاندۇرۇپ قويغىنىنى تەن ئالغۇسى كەلمىگەندەك، ئوغلىغا قاراپ بېشىنى چايقاپ، تۇمشۇقىنى پۇرۇشتۇردى:

— ئىسىت، ئىسىت، نېمە بولۇپ كەتتى بۇ چىرىيىلىكلەر، — دېدى ئۇ سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ، — تېرىق ئۇنىنىڭ خېمىرىدەك، پاختىلىقنىڭ قۇمىدەك زادى قام كېلەلمەيۋاتىدۇيا؟ بىز ياش چاغدا...

سۇپۇرگەئاخۇننىڭ شۇ تاپتىكى ھېسسىياتى بوۋاينىڭكى بىلەن ئوخشىشىپ كېتەتتى. يۈرىكى يېرىلغۇدەك بولۇپ قېچىۋاتقانلار ئۇنىڭ ئوغىسىنى قايىنىتىپ، تېرىكتۇرگەنىدى. بىراق، تىنچ تۇرمۇش كەچۈرۈش ئەركىدىن مەھرۇم بولغانلارنىڭ مۇڭ ـ زارى ئۇنى قېچىش يولىنى بىردىنبىر ئامانلىق يولى دەپ ھېسابلاپ، چۆل ـ جەزىرىنى زالىملار ئالدىدا تىز پۈكۈشتىن ئەلا بىلگەنلەرنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشكە قىستايتتى. شۇڭا، ئۇ قاچقۇنلارنى ئۇچراتقان چېغىدا ئۇلارنى تىل قامچىسى بىلەن رەسۋا قىلىپ، يۈزىگە تۈكۈرۈۋېلىش ۋەسۋەسىسى ئۈستىدىن غالىب كەلگەنىدى.

نادان پۇقرالاردىكى نادانلىق تۈپەيلى تۇغۇلغان ۋەتەن قىممىتىنى كەم ساناش، مىللەت غۇرۇرى دېگەن قىممەتلىك

نەرسىگە سەل قاراش ، ئۆز قەدرىنى چۈشەنمەسلىك خاھىشلىرى تارىخ تەرىپىدىن پاك ۋىجدان ئۈستىدە قالدۇرۇلغان داغ ئىدى . بۇ داغ لەنەتلىك تەقدىر زەربىسى بىلەن سۇندۇرۇلغان جاسارەتنىڭ ، ئاسارەت ئاتەشى بىلەن كۆيدۈرۈلگەن جەڭگىۋارلىقنىڭ قىلىچى قالغان كۆل — قۇللۇقنىڭ بىشارەت بىرەتتى .

دېمىسىمۇ ، قاراقورۇم تاغلىرىنىڭ كۆكسىدىن ئۇخچۇپ ئاققان چىرىيە دەرياسىنىڭ شەربىتىنى ئىمىپ ئاۋۇغان ، بۇ دەريا ۋادىسىدا بۇ تەرىقە شۆھرەتلىك ماكانىنى گۈللەندۇرگەن چىرىيە خەلقىنىڭ ئۆز ئەمگەك مېۋىسىنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ يېگەن چاغلىرى بەكمۇ ئاز بولدى ، يىللارسېرى ئۇساللىشىۋاتقان تەبىئەت ئۇلارنىڭ قاۋۇل ، زەبەردەس جىسمىدا مۇشەققەت ئىزلىرىنى ، تىلىم - تىلىم يېرىقلارنى پەيدا قىلسا ، كۈن بىلەن تۇندەك ئالمىشىپ تۇرىدىغان سۇلالىلەرنىڭ رەھىمسىز سىياسەتلىرى يۈرىكىدە ساقايماس يامان يارىلارنى قالدۇردى .

بەزەن - بەزەن يانار تاغ مىسالى پارتلاپ تۇرىدىغان قەھر - غەزەپلىك كۆتۈرۈلۈشمۇ شەپقەتسىز باستۇرۇشلار ئارقىسىدا بىر دەملىك ھادىسىگە ، شېرىن ئەستىلىككە ئايلىنىپ قالدى . بۇنداق پارتلاشنىڭ كۈچى ھارغىنلىق يەتكەن قەلبلەردە بارغانسېرى ئاجىزلاپ كەتتى ، ئۆرغۈپ تۇرىدىغان تۇيغۇ ھالسىزلاندى …

بۇنداق ھالسىزلىقتا ئەمدى شەربەتتى شىپامۇ ، مەجۇنى كۈمىلىيامۇ تەسىر قىلماس بولۇپ قالغان ، پەقەت روھنى قۇۋۋەتلەندۇرۇشلا بىردىنبىر ئەملەش چارىسى ئىدى . بىراق بۇ چارە كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلا ئەمەس ، بەلكى مەلۇم پۈرسەت ئىچىدە ئاندىن ئۆز كۈچىنى كۆرسىتەلەيتتى .

— ئاكا ، خاپا بولمىسىلا ، پۇقرانى ئەيىبكە بۇيرۇغىلىمۇ بولمايدۇ ، — دېدى بىر پەس ھۆكۈم سۈرگەن جىمجىتلىقتىن كېيىن سۇپۇرگەئاخۇن بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ .

— نېمىشقا ئەيىبكە بۇيرۇغىلى بولمايدىكەن ئۇلارنى «جاندىن كەچمىسەڭ جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ» ئەمەسمۇ ؟ — دېدى ھاسىغا

تايىنىپ دۇمچىيىپ ئولتۇرغان سەپەر بوۋاي . ئۇ ھېلىمۇ توختىماي تىترەپ ، چوڭ ـ چوڭ تىن ئېلىۋاتاتتى .

سۇپۇرگەئاخۇن شەرەت قىلىپ ، تامغا ئالدىنى قىلىپ ئۆرە تۇرغان ئابدۇللانى يېنىغا ئولتۇرغۇزدى . سەللىسىنىڭ ئارىسىدىن مۇھەممەتئەلىدىن كەلگەن خەتنى ئېلىپ ئوقۇۋېتىپ ، خەت مەزمۇنى ئۈستىدە ئۇدۇللۇق مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ كېلىپ ، ئاخشام كۆرگەنلىرىنى بىرمۇبىر بايان قىلدى ۋە گۇمانىنى ئوتتۇرىغا قويدى :

— ئۇزۇندىن بېرى غەللە ـ پاراق ئېلىشنىلا بىلىپ ، بۇ يۇرتقا دەسسەمەيدىغان بولۇپ قالغان ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ ئەمدى بىردىنلا چېرىك ئەۋەتكىنىگە تولىمۇ ھەيران بولۇۋاتىمەن . قەشقەردىكى ھۆكۈمدارلار سەلتەنىتىنى ساقلاپ قېلىش كويىدا يىراق ـ يېقىندىكى چېرىكلىرىنى ئوردا ـ قەسىرلىرى ئەتراپىغا توپلاۋاتقاندا ، كېرىيىدىكى ئەمەلدارلارنىڭ چېرىكلەرنى ئۆز يېنىدا تۇتماي بۇ يەرگە ئەۋەتكىنى قىزىق .

— ئىشقىلىپ نېمە دېسەڭلار دەڭلار ، مەن يېگەن تۇز سىلەر ئىچكەن سۇدىنمۇ كۆپ ، — گەپكە ئارىلاشتى سەپەر بوۋاي سەپراسى ئۈستىدىن غالىب كېلىپ ، — راست ، بۇنىڭدا سىر باردەك قىلىدۇ ، ھېمىتئاخۇن قاشقىدىن گەپ ئېلىپ باقسام ، «چېرىكلەر كەلگۇدەك ، پۇقرالارنى بۇلاپ ، لەشكەر تۇتقۇدەك» دېگەن گەپنى ئالدى بىلەن ھاپىز تارقاتقانىكەن ، ئەجەب ئىش ، چېرىكلەرنىڭ نېمە قىلىدىغىنىنى ئۇلار قانداق بىلىدىغاندۇ ؟ ئاق خان بىلەن قارا خان بىر ئىشتان كىيىپ يۈرەمدۇيا ؟

— شۇنى دەيمەنا ؟ !

— چېرىك كەلدى ! چېرىك كەلدى !

ئالدىدا نۇرەك باخشى ، كەينىدە قادىر تۆمۈرچىنىڭ شىددەت بىلەن ئېچىلغان ئىشىكتىن ۋارقىراشقان پېتى كىرىپ كېلىشى بوۋاينىڭ سۆزىنى ئۈزۈپ قويدى ، ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . سەپەر بوۋاي يېرىم غۇلاچ ئۇزۇنلۇقتىكى

www.uyghurkitap.com

قىلىچىنى دەرھال قولىغا ئېلىپ سورىدى :

— كىمدىن ئاڭلاپ كەلدىڭلار ، نۇراخۇن؟

— چېرىكلەرنىڭ قەسىرگە كىرىپ كەتكىنىنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆردۇق ، ئالدى بىلەن ئابلىزقارى بىلەن گەپلەشسە كېرەك .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ سۇپۇرگەئاخۇن بىلەن سەپەر بوۋاي خۇددى كېلىشىپ قويغاندەك بىر ـ بىرىگە قاراشتى . ھەر ئىككىسىنىڭ چىرايىدىن : «قانداق قىلىش كېرەك ؟» دېگەن سوئال ئىپادىسى ئوخچۇپ چىقتى .

— بۇنداق بولسا قانداق ؟ — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن كۆپچىلىككە قاراپ ، — پۇقرا باج ـ سېلىقنى ئۆز ۋاقتىدا تۆلەپ تۇرغان ، لېكىن ئوقۇشمىزچە ، ئابلىزقارى ئۇنى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرماپتۇ . ئەگەر چېرىكلەر ئابلىزقارى بىلەن دەيدىغاننى دېيىشىپ ، ئالىدىغاننى ئېلىپ ، كەشنى كەلگەن يېرىگە توغرىلىسا ، بىزمۇ ئۇلارغا قول سالمايلى ، مۇبادا پۇقرالارنىڭ بىر تال مويىغا چېقىلىدىكەن ، ئۇ چاغدا گەپ باشقا ، «ئاللا» دەپلا مەيدانغا چۈشەيلى ، ئانا ـ مانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتەيلى ، بۇ گېپىم خوپمۇ ؟

ئابدۇللا بىلەن نۇرەك باخشى دەرھال ماقۇل كۆرۈشتى . سەپەر بوۋاي بىلەن قادىر تۆمۈرچى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، چېرىكلەرگە قارشى دەرھال ئاتلىنىش تەرەپدارلىرى بولسىمۇ ، لېكىن بۇ مەسلىھەت سۇپۇرگەئاخۇننىڭ ئاغزىدىن چىققانلىقى ئۈچۈن بىردىنلا رەت قىلىشقا ئامالسىز قېلىشتى .

— ھەي ... سىلەرنى ، — دېدى سەپەر بوۋاي كۆڭلىدىكى نارازىلىقنى يوشۇرالماي ، — راستىنلا بۇ زاماندىكى ئادەملەر بارغانسېرى توخۇ يۈرەكلىشىپ كەتتىيا ؟ ئىماملارنىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ ، ھەممىمىزنى كۆنلەردىن بىر كۈنى يەر يۇتمىسا ھېساب ئەمەس .

ئۇنىڭ سۆزى تۈگەش بىلەن تەڭ ئۆيگە مەزىن كىرىپ كەلدى .

ئۇ ئاددىيلا پاتىھە قىلغاندىن كېيىن، چېرىكلەرنىڭ ھېچكىمگە چېقىلماي قايتىپ كەتكەنلىكىنى خەۋەر قىلىۋىدى، كۆپچىلىك قولاقلىرىغا ئىشەنمەيلا قالدى.

— غەلەت سۆزلەۋاتامايدىغانلا مەزىن ئاخۇنۇم؟ — دەپ سورىدى سەپەر بوۋاي ھەيران بولغان ھالدا، — قوي قوتىنىغا گۆش يەيمەن دەپ كىرگەن چىلبۆرىنىڭ ئاغزىنى قان قىلماي چىقىپ كەتكىنى نەدە بار؟ مەن ئۆمرۈمدە پۇقراغا رەھمى كەلگەن چېرىكنى كۆرۈپ باقمىغان!

چولاق مەزىن بوۋاينىڭ گۇمانخورلۇقىدىن خاپا بولدىمۇ ياكى باشقا بىر دەردى بارمۇ، چىرايى بۇلۇتلۇق ئاسماندەك تۇتۇلغانىدى. ئۇ، بوۋاينىڭ سۆزىنى جاۋابسىز قالدۇردى ـ دە، مەيۇسانە ئاھاڭدا:

— بىر مۇنچە ئادەم ئاقپاششاغا پۇقرا بولۇپ، گۇۋاھنامە ئالدى. ھەر قايسىلىرىنى بۇ خەۋەردىن ۋاقىپلىنىپ قالسۇن دەپلا بۇ يەرگە كېلىشىم، — دېدى.

— نېمە دېدىلە؟ ئىسسىتمىلىرى ئۆرلەپ قالمىغاندۇ ئاخۇنۇم؟ — تېخىمۇ ھەيران قالغان سوپۇرگەئاخۇن بۇ سوئالنىڭ ئاغزىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى.

— يوقسۇ، ئاللاغا شۈكۈر تەندۇرۇسمەن، — دېدى مەزىن رەنجىگەن تەلەپپۇزدا، — ئوتتۇز نەچچە پۇقرانىڭ گۇۋاھنامە ئالغىنى راست، بۇ سۆزنىڭ راستلىقىغا ئىمانىم كېمىل.

سوپۇرگەئاخۇن سىيىت ھاجىنىڭ ھاجەتمەن پۇقراغا مۇھاجىرلىق گۇۋاھنامىسى سېتىش بەدىلىگە پاناھلىق بەرگەنلىكى، خان چېرىكلىرىنىڭ ئابلىزقارى ئىككى ھەپتىدىن كېيىن يوللايدىغان رويخەت بويىچە ئىش كۆرۈش شەرتى بىلەن قايتىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغاندا، شاۋقۇن سېلىپ كۆۋەجەۋاتقان دەريا دولقۇنىدەك قايناپ ـ تاشقان غەزىپىنى زادىلا باسالمىدى. ئۇنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا قوي تېرىسىگە ئورىنىپ، قوي ئارىسىغا كىرىۋالغان ئاچ بۆرە — سىيىت ھاجىنىڭ ئەسلىي قىياپىتى بىردىنلا ئاشكارىلانغانىدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

19 . سۇرۇك مەزگىلىدىكى سورۇقچىلىق

تەتۇر چۆرگىلەۋاتقان پەلەك ۋە قارغىش تەگكۇر تەقدىرنىڭ مـالامىتى تەشۋىشىدە تا دوزاخ بوسۇغىسىغىچە قىستاپ بېرىلغان يۇرت چـېـرىـكـلـەرنىڭ قارىسى يوقىلىشى بىلەنلا ئاستا ـ ئاستا جانـلـىـنـىشقا باشلىدى . ئالدى بىلەن ئۆلۈم تەشۋىشىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقمايدىغان باللار ، ئاندىن كېيىن يۇرتكى ھېلىمۇ دۈپۈلدەپ تۇرغان چوڭ كىشىلەر زۇلمەتتەك قاراڭغۇ گەمىلەردىن ، ئـەسكى تاملىقلاردىن ، سامانلىقلاردىن بېشىنى چىقىرىپ ، تالا ـ تۈزگە ئېھتىيات بىلەن سەپسالدى ـ دە ، تاشقىرىغا چىقىشتى ، ھالال بىلەن ھارامنى ئايرىپ ئولتۇرمايلا ھەممىنى ھاپ ئېتىپ كېتىدىغان چـېـرىـكلەرنىڭ بالادەك نەپسىدىن ساقلىنىش مەقسىتىدە ئاغزىغا مـەھـكـەم قـاپـلـىـۋېتىلگەن كۆشۈكلەردىن ئازاد بولغان مال ـ چارۋىلارنىڭ ھاڭرايدىغانلىرى ھاڭرىدى ، مەرەيدىغانلىرى مەرىدى . مەھەللە ـ مەھەللىلەردىن تىرىكلىكنىڭ ساداسى كۆتۈرۈلدى .

تەبىئەت دۇنياسـىـدا تۇيۇقسـىـز يۈز بەرگەن جىمجىتلىـقتىن چـۆچـۈشـۈپ ، كـامـارلـــىـرىـغا مەھكەم بېكىنـىۋېلىشـقان ئاق قۇشـقاچلارمۇ بىر ـ بىرىگە ئۆز تىلى بىلەن بۇ يېڭى جانلىنىشتىن خـەۋەر بـېـرىشتى ـ دە ، سوغۇق كۆك توپىلىق يوللارغا ، ئېتىز قىرلىرىغا ئۇچۇپ چۈشۈپ ، تىرىكلىكىگە تۇتۇش قىلدى .

چـولاق مـەزـىـن يـەنە مەسچىت مۇنارىسىغا چىقتى ، ئۇنىڭ يىغلاۋاتقاندەك چىققان تىترەك ئاۋازى قارا بوران ياكى دەھشەتلىك قـۇيـۇن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىنكى سۈكۈنات ھالىتىدە تۇرغان چىرىيە ئاسمىنىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى .

قايتا ـ قايتا غۇسۇل ـ تاھارەت ئېلىپ ، قازا بولغان نامىزىنى

ناماز ئەسرگە قوشۇپ ئادا قىلىش يولى بىلەن روزى قىيامەت ئازابىدىن ساقلاپ قالغان ئىگىسىگە ھەمدۇسانا ئېيتىپ ، گۇناھىنى تىلەش ئۈچۈن مەسچىتكە كەلگەن جامائەتنىڭ چىرايىدا پەيدا بولغان خاتىرجەملىك پاتلا ھەسرەتلىك ئالامەتلەر بىلەن ئالماشتى . قىلىچلىرىنى قىنىدىن چىقارمايلا كەشىنى توغرىلاشقان چېرىكلەرنىڭ خەلق بېشىغا سالىدىغان زۇلۇم - سىتەملەرنى ئىككى ھەپتىلىك سۈرۈكنىڭ كەينىگە قويغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر ھايال ئۆتمەيلا نۇرەك باخشى بۇرغا چالغاندىن باشلاپ تاكى قۇياش قۇم بارخانلىرى ئۈستىگە كەلگۈچە يوشۇرۇنۇپ ياتقان كىشىلەرنىڭ سەمىگە يەتتى ، ئۇلارنىڭ كۆكۈل ئېتىزىغا ئەندىشە ئۇرۇقلىرىنى چاچتى . ئەسىردىن ئۇزاق ئىككى ھەپتىنىڭ ساراسىمىدە دىققىتى چېچىلغانلارنىڭ بەزىسى نامازدىن ئازغانلىقىنىمۇ سەزمەي قېلىشتى .

ناماز ئەسىردىن پارغ بولغان جامائەت باشلىرىنى سالغىنىچە مەسچىت ئالدىغا چىقىشتىيۇ ، ھېچكىم ئالدىراپ تارقىمىدى . مەسچىت ئالدىدىكى چوڭ يولدا تۆتتىن ، بەشتىن بولۇپ ، ئۆتكەن ۋەقەلەر ۋە بولىدىغان ۋەقەلەر ئۈستىدە پاراڭلىشىۋاتقانلارنىڭ سۆھبىتى قىزىپ كەتتى .

پۇقرالىق گۇۋاھنامىسىنىڭ يېرىمىنى ماتا سەللىسىنىڭ قېتىدىن چىقىرىپ ، پادىشاھلارنىڭ سەلتەنەت تاجىغا ئوخشىتىپ قىستۇرۇۋالغان ھىمىت قاشقىنىڭ غەم - غۇسسىدىن ئەسەر بولمىغان چىرايى ياز ئەتىگىنىدىكى ئاسماندەك ئېچىلىپ كەتكەنىدى . تار پېشانىسىدىكى ئىرماش - چىرماش چوڭقۇر قورۇقلار يوقالغان ، كەيپىمۇ ئوشۇقى ئالچە چۈشكەن قىمارۋازدەك ساز ئىدى . ئىچ - ئىچىگە پاتماي كەتكەن خۇشاللىقى تېپىپ چىققانمۇ ، سارغىيىپ كەتكەن چىشلىرى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى .

ئۇ ئىككىلا قولىنىڭ چوڭ بارمىقىنى بېلىگە باغلىۋالغان كەندىر شوينىسى ئۈستىدىن ئۆتكۈزۈپ ، بېلىنى تىرىگىنىچە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى پىشقان ۋائىزلاردەك ھېكايە قىلماقتا ئىدى .

— ۋاي - ۋۇي ، بۇگۈنكى تاماشىنى دېمەيسىلەر ، سېيىت ھاجىم

www.uyghurkitap.com

ئۆزىنى شۇنداق كۆرسىتىۋىدى، چېرىكچى ئامبال قورقىنىدىن تىزلانغىلى تاسلا قالدى. چېرىكلەرنىڭ ھالىچۇ تېخى، ھەممىسى بىردىنلا بەزگەك بولۇپ قالدىمىكىن دەپتىمەن، لاغىلداپ تىترەۋاتامدۇ ...

ئۇ سۆزلەۋېتىپ قوللىرىنى بېلىدىن ئاجرىتىۋالاتتى ـ دە، ھاۋادا پۇلاڭلىتاتتى، تەگنىدىن تېشىپ چىققان سوپۇن ماغزىپىدەك كۆپۈك ئۆرلەپ قالغان ئاغزىدىن چېچىلغان تۇكۇرۇكلەر ئاغزىنى ئېچىپ تۇرغانلارنىڭ ئاغزىغا ياكى يۈز ـ كۆزلىرىگە چاچرايتتى.

— ئاڭلاپ تۇرۇڭلار جامائەت، گەپىنىڭ قىزىقى تېخى مايەردە، سېيىت ھاجىم ئۆزىنىڭ ئاقپاشىشانىڭ سودا ئاقساقىلى ئىكەنلىكىنى بىر ئاشكارىلىۋىدى، چېرىكلەرنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكۈدەك بولدى. ھاجىم بىز ئاجىزلارغا ئىنئام قىلغان مۇنۇ گۇۋاھنامىنىڭ قانچىلىك كۈچى بار ئىكەن دىمەمسىلەر؟ ھەيھات، ئاقپاشىشا پۇقراسى دېگەندىن بۇ چېرىكلەر شۇنچىلىك قورقۇدىكەنكى، «ئەيىۋ، ئەيىۋ» دېيىشىپلا كەتتىغۇ تاڭ. ئاخىر نېمە بولدى دىسەڭلار ئۇنىمۇ دەپ بېرەي، ئاقپاشىشا پۇقراسىغا چېقىلىشقا ھەددىمىز يوق، دېيىشكىنىچە بىزگە 30 تەزىم قىلىپ قايتىپ كېتىشتى، شۇنداقمۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

گۇۋاھنامە ئالغانلارنىڭ ھېچبىرى ھېمىت قاشقىنىڭ سوئالىغا لام ـ جىم دىمىدىيۇ، كۆرپىگە سىيىپ قويۇپ ئىزا تارتقان بالىدەك، ھۇپپىدە قىزارغىنىچە بىراۋنىڭ كەينىگە ئۆزىنى ئالدى.

— ھېمىتئاخۇنىنىڭ تىلى چىقىپ قاپتۇغۇ، بىر يەردىن كەلگەن ۋايىزمىكىن دەپتىمەن، — مەسچىت دەرۋازىسىنى قۇلۇپلاپ بولۇپ، توپ ئارىسىغا قىسىلىپ كىرىپ كەلگەن چولاق مەزىن زاڭلىق قىلغان ئاھاڭدا دېدى، — «قازان تەكتىم كۈمۈش دىسە، چۆمۈچ ئۇنداقتا مەن نەدىدىم» دەپتىكەن، سىلى بار يەردە بىزمۇ بار، قۇلىقىمىزغىمۇ ماز تىقىقلىق ئەمەس ئىدى، گەپكە قانات ـ قۇيرۇق چىقىرىۋەتتىلىغۇ تازا!

قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ ۋەز ئاڭلاپ تۇرغان جامائەت بىر ـ

بىرىگە قارىشىپ پىچىرلىشىشقا باشلىدى . بەزىلەر قەستەنگە يۆتىلىپ ، بۇرنىنى تاشلىدى ، بەزىلەر ئىچىگە سىغدۇرالماي قالغان كۈلكىسىنى كۈلەلمەي ، تاشالمايۋاتقان قازاندەك پىخىلداپ قالدى .

بۇ ھالدىن ئوڭايسىزلانغان ھېمىت قاشقا ياغاق تېرە تەلپىكىنى ئېلىپ يۈزىنى سۈرتكەن بولۇپ ، ئۆزىنى سەل تىنچلاندۇرۇۋالدى - دە :

— ئالىمادىس يالغان ئېيتقان بولسام ، قارا يۈز بولۇپ كېتەي مۇئەززىن ئاخۇنۇم ، ئۆزلىرى ئۈچ تەڭگىگە چىدىماي گۇۋاھنامە ئالمىدىلا ، پىخسىقلىقلىرىغا باقماي ئەمدى مېنى يالغانچىغا چىقىرىۋاتامدىلا نېمە ؟ — دېدى تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك مەزىنگە ئالىيىپ .

— ئىست نادانلىق ، ئىست نادانلىق …

چولاق مەزىن ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ تۇرۇپ سوغۇق كۈلدى ، بېشىنى چايقىغاچ ، توپ ئارىسىدىن چىقىپ كەتتى . ئۇ ، ھېمىت قاشقا بىلەن مۇنازىرىلىشىشنى خالىمىغان ۋە مەيداننى ئەپسىز كۆرگەندى .

— بايام دېگەنلىرىم راستمۇ ، يالغانمۇ ؟ قېنى ، گۇۋاھنامە ئالغانلار لىللا گەپ قىلىپ بېقىڭلار …

ھېمىت قاشقىنىڭ گېپىگە ھېچكىم پەرۋا قىلمىدى ، گۇۋاھنامە ئالغانلارمۇ نېمىدىنىدۇر قورۇنۇۋاتقاندەك ، ئۇنىڭ سوئالىغا بىرنېمىدەپ جاۋاب بەرگۈسى كەلمىدى .

— تېخى سىلەر بىلمەيسىلەر ، — دەپ ۋارقىرىدى چولاق مەزىننىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ تارقىلىپ كېتىۋاتقانلارنىڭ كەينىدىن بوينىنى سوزۇپ تۇرۇپ ۋارقىراپ ھېمىت قاشقا ، — سىلەر بىلمەيسىلەر ، ئاقپاشىشا پات ئارىدا ئون سەككىز مىڭ ئالەم ، يەتتە ئىقلىمنىڭ سەلتەنەت تەختىدە ئولتۇرغۇدەك . «قېشىڭدا كىم بولسا چىرايلىقلىق شۇ ، بېشىڭنى كىم سىلىسا ماشايىقلىق شۇ» دېگەن گەپ بار ، چېرىكلەرنىڭ دەردىنى تارتقۇچە ، ئۈچ تەڭگىنىڭ مەرىدىن كەچكۈلۈك …

نېمىلا دېگەنبىلەن ، ھىممەت قاشقىنىڭ ۋارقىراپ تۇرۇپ دېگەن گېپى ئۇزاپ كېتىمۋاتقانلارنى قوغلاپ يەتتى ـ دە ، سەزگۈر قۇلىقىدىن كىرىپ مېڭىسىدىن ئورۇن ئالدى . دۇنياغا تۆرەلىشى بىلەنلا ئارتۇقچە ئاق كۆكۈللۈك يۆگىمىگە يۆگىلىپ ، ئاراپ تۇگمىنىدە تۆپە ـ تۆپىلەپ ئېزىلىپ ، سەزگۈسىنىڭ يىرىمى يوقالغان بىر بۆلەك كىشىلەر بۇ سۆزلەرنىڭ ئۆزى ئانچە ئېتىبارغا ئېلىپ كەتمەيدىغان ھىممەت قاشقىنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقانلىقى بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمىدى . دەرۋەقە ، ئاقپاششا پۇقراسى بولغانلارنىڭ چېركىلەرنىڭ قىلىچ سىياسىتىدىن ئامان قالغانلىقى دەر ھەقىقەت ، راست ئىدى . خۇدا بۇيرۇسا ئۇلار ئىككى ھەپتىدىن كېيىنمۇ يەنە ئامان قېلىۋېرەتتى .

«قايىم بولۇش سائىتى كەينىگە سۈرۈلگىنى بىلەن ، قىيامەت بەرىبىر قىيامەت . ئۇ ھامان قايىم بولماي قالمايدۇ ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ سۈرۈكى بەكمۇ قىسقا ، ئىككى ھەپتە دېگەن كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلا ئۆتۈپ كېتىدۇ ، ئۇنىڭدىن كېيىن ، ئۇنىڭدىن كېيىن ...»

ئۆلۈم ، پاراكەندىچىلىك — ئادەمزات ئۈچۈن ، بولۇپمۇ ئەقىل ـ پاراسەت كۆزى نادانلىق پەردىسى بىلەن توسۇلۇپ قالغان ئادەمزات ئۈچۈن تېخىمۇ قورقۇنچلۇق بولسا كېرەك . ئالىقانچىلىك قەغەزنىڭ ھەممايىسىدە ئۆلۈم ، پاراكەندىچىلىك ۋەھىمىسىدىن بىر يولىلا قۇتۇلۇپ قالغانلارغا بەزى كىشىلەرنىڭ زوقى كېلىشتى . سېيىت ھاجىنىڭ «ئادەمگەرچىلىك» ۋەجىدىن ئىلتىپات قىلغان خاسىيەتلىك گۇۋاھنامىسىگە مەستلىكى كەلدى . ئۇلار :

— بالا ـ قازا تۇيدۇرمايلا يېتىپ كەلسە «ئەلھۆكمىلىللا» دېمەي چارە يوق . چېركىلەر قاچان كېلىپ بوغۇزىمىزغا قىلىچ سۈركەركىن دەپ دەككە ـ دۈككىدە يۈرگۈچە ، گۇۋاھنامە ئالساق ئالايلىيا ، قالغىنىنى كېيىن كۆرەرمىز ، يامان ئىش قىلمىساقلا بولىدىغۇ ، — دېيىشتى ـ دە ، ئۆتنە ـ يېرىم قىلىپ بولسىمۇ گۇۋاھنامە ئېلىش قارارىغا كېلىشتى .

نەق پۇلى بارلار نەق پۇل تۆلىدى ، نەق پۇلى يوقلار پۇلغا يارىغۇدەك سەرەمجانلىرىنى ئېلىشىغا ساتتى ، رەنىگە قويدى . ئۈچ تەڭگىگە چاغلىق ۋەجى يوقلار ئابلىزقاريدىن ئېيىغا يېرىم تەڭگە ئۆسۈم تۆلەش شەرتى بىلەن قەرز ئېلىپ ، گۇۋاھنامە سېپىتىۋالدى ـ دە ، ئۆزلىرى ئاڭلاپ باقمىغان بىر شەھەرنىڭ پۇقراسى بولۇپ كۆڭلى تىندى ...

«ئاقپاشا» ، «نىكونەي» دېگەن گەپلەر ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ ، قۇلاقتىن ـ قۇلاققا ئاڭلاندى . قەسىرنىڭ ئالدى كېلىپ ـ كېتىۋاتقان مەپىلەر ، سۆلىتى زىيادە بەگزادىلەر ، باغلاقلىق تۇرغان ئات ـ ئېشەكلەر بىلەن مىسلى قايناق بازارغا ئايلىنىپ كەتتى . يېقىنىنى گۇلاخمادىن تارتىپ ، يىرىقى دامىكۇغىچە بولغان كەنتلەردىكى يۇزبېشى ، ئاقساقاللار ، مال ـ دۇنياسىنى مانجۇلارنىڭ بۇلاڭ ـ تالىڭىدىن ساقلاپ قېلىشنىڭ ئامالىنى ئىزدەپ يۈرگەن دۆلەتمەنلەر نامدار ئىشانغا قول بەرگىلى كەلگەن سادىق مۇرىتلاردەك قەسىرنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇشتى .

«ئاقپاشا پات ئارىدا يەتتە ئىقلىمنىڭ سەلتەنەت تەختىدە ئولتۇرغۇدەك» دېگەن سۆزلەرگە چىنپۇتۇپ ، بەخت ـ ئىقبالىغا يول ئاچماقچى بولغانلارمۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىشتى . بىر چاغلاردا ئەقىل ـ ئىدراكىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش قىلماي ، يات تائىپىلەر قورۇپ قويغان ئوچۇق قىسماقنى چوقۇپ ، ئۆمۈرلۈك پۇشايمانغا قالغىنىنى يادىدىن چىقارمىغان يۇرت ئاقىللىرىنىڭ كەسكىن ئاگاھلاندۇرۇشىمۇ ، يات تائىپىنىڭ جۇۋىسىدا تەرلىنىشتىن جاھىلانە باش تارتىپ تۇرغان بىرمۇنچە پۇقرانىڭ ئىبرەتلىك نەسىھەتلىرىمۇ ئۇلارغا تەسىر قىلمىدى . بىر قېتىم ئەمەس ، بەلكى بىرقانچە قېتىم پاتقاققا پاتقان «ئېشەك» پاتقاققا پاتقان يەرگە يەنە دەسسىدى .

ئاتا مىراس سەلتەنىتىنىڭ ، نىجات ـ ئىقبالىنىڭ بىردىنلا ھالاكەت گىردابىدىن قايتىپ ، تەلەي چوققىسىغا ئۆرلەپ كەتكەنلىكىدىن خۇشال بولۇۋاتقان ئابلىزقارىنىڭ يالىقى يېرىلىپ ،

ئاغزى قۇلاق تۇۋگىچە يەتتى . پۇقرانىڭ «تاپىتىن چىققانلىقى» ، مانجۇلارنىڭ ھەيۋىسى تۆپەيلى تەكتى سارادا چۈشۈپ قالغان ئىناۋىتىنىڭ بىر ئۆرۈلۈپلا ئاسمانغا تاقاشقانلىقى ئۇنى تولىمۇ ياير ىتىۋەتتى .

ئۇ ، چىرىكلەر كەتكەن كۈنى كەچقۇرۇن جەددى - جەمەتىنى ئۆز خانىسىغا چاقىرتقۇزدى . سىيىت ھاجىدىن ئاللىبۇرۇن بېشارەت بولغان مېھماندارچىلىق ئىشىنىڭ ھازىرلىقىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ كېلىپ :

— ئالدى بىلەن ياراتمىش ئىگەمگە ، ئاندىن قالسا روسۇلىللانىڭ ئەۋلادى بولمىش سىيىت ھاجىمغا رەھمەتلەر بولسۇن . مانا بۈگۈن بۇ خاسىيەتلىك سائەتتە چىرىكلەرنىڭ دۇنيا - دەپىنىلىرىمىزنى تارتىۋېلىپ ، نەسلىمىزنى قۇرۇتۇۋېتىشتىن ئامان قالدۇق ، دوست - دۈشمەن ئالدىدا شەرمىسار بولمىدۇق ، راست گېپىمنى قىلسام ، ئاتام رەھمەتلىمۇ پېقىرغا بۇنچىلىك مېھرىبانلىق كۆرسەتمىگەن . ئەل ئارىسىدا «قول قولنى يۇسا ، قول يۈزنى يۇيۇپتۇ» دېگەن گەپ بار ، پېقىر ھاجىمنىڭ بۇ ئاتىدارچىلىقىغا ئۇبدان مىننەتدارلىق بىلدۈرسەمىكىن دېگەن يەرگە كەلدىم . قېنى ، ھەرقايسىڭلارمۇ بىرنېمە دەڭلار ، قانداق قىلساق ھاجىمنى ئوبدان رازى قىلغىلى بولار ؟ — دېدى .

خېلى كۈنلەردىن بېرى ئېرىنىڭ ھۇزۇرىغا قەدەم باسماس بولۇپ كەتكەن ھەنپە خېنىممۇ بۈگۈنكى كېڭەشكە ئىختىيارەن قاتناشقانىدى . خوتۇنىنىڭ يالۋۇرۇپ ، يېلىنىشىنى تەلەپ قىلمايلا ئۆز ئىتائىتىگە كىرىپ ، گېپىنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئابلىزقارى پۇقرا ئالدىدىكى ئىناۋىتىلا ئەمەس ، بەلكى ئەرلىك ھۆرمىتىنىڭمۇ ئۆسۈپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى :

— گەپ قىلمايسىلىغۇ ، خوتۇن ، مېھمان تەييارلىقى دېگەن خوتۇن كىشىنىڭ ئىشى ، قېنى بىرنېمە دەپ بېقىڭلا ، — دېدى ئۇ ئۆمرىدە ئايالىغا تۇنجى قېتىم ئۇنلۇكرەك قىلىپ .

— نېمە دەيدۇ ماۋۇ كىشى ، مېھمان سىلىنىڭ مېھمىنىڭلا ،

ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى كۆرسەڭلا سىلى كۆردۈڭلا ، يەنە مېنى هازىرلىق قىل دەيسىلىيا تېخى ! — دېدى ھەنىپە خېنىم بوينىدا شاپتۇل قېقىپ .

— ئاپلا ماۋۇ خوتۇننى ، ئەر ـ خوتۇن دېگەننىڭ ئارىسىدىمۇ سېنىڭ ـ مېنىڭ دېگەن گەپ بارمۇ ، ھاجىمنىڭ شۇنچە كۆپ ياخشىلىقىنى كۆرگەن تۇرساق ، يەنە ئاغزىغا توپا سۇركەۋاتقىنىنى ، توۋا قىلدىم ، توۋا ...

ئېرىنىڭ ياقىسىنى چىشلەپ ، بېشىنى چايقاۋاتقىنىنى كۆرگەن ھەنىپە خېنىم تازا بولغان ئارپا خېمىرىدەك سويۇلۇپ تۇرغان ساغرىسىنى يارغۇنچاقنىڭ تېشىنى چۆرۈگەندەك چۆرىدى ۋە ئېرىگە تەتۈر قاراپ تۇرۇۋپ دېدى :

— تاي ـ تاي گەزماللار ئېلىكىدە تۇرۇقلۇق ، قوشناچىمغا بىرەر ـ ئىككى كىيىملىك ھىندىستان چىتى سوۋغا قىلىۋېتەي دېمىگەن ئادەمنى ياخشىلىق قىلدى ، دېگىلى بولامتى ئەمىسە ؟

— ۋاي ـ ۋۇي ، خوتۇن خەق دېگەن لاتىنىڭ قولى دېگەن گەپ بىكار ئەمەس ئىكەن ـ دە . مۇبادا ھاجىم جەمەتىمىزگە ئاتىدارچىلىق قىلمىغان بولسا ئالتۇن جابدۇقىڭلىدىنمۇ ، سولەيسۇن تۇمىقىڭلىدىنمۇ ، كۆپە جۇۋاڭلىدىنمۇ قۇرۇق قالامتىڭلا خوتۇن ، كىيمىگەننى كىيىۋالغىلى بولىدۇ ، ئىنساپ قىلىڭلا ئىنساپ ، مۇشۇ گېپىڭلىنى ھاجىم ئاڭلاپ قالسىزە ...

ئېرىنىڭ چىرايىنىڭ پۇرمە خالتىدەك پۇرلىشىپ ، سىم بۇرۇتىنىڭ تالىشىۋاتقان مۇشۇكلەرنىڭ بۇرۇتىدەك لىكىلداشقا باشلىغىنىنى كۆرگەن ھەنىپە خېنىم ئوغلىنىڭ ئارىغا كىرىشى بىلەن ئۇنىڭ ھارامزادىلىكىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىش نىيىتىدىن يېنىپ قالدى ـ دە ، ئاچچىقىنى زورىغا يۇتۇۋەتتى .

ئۇ ئېرى بىلەن ياقىلىشىپ قالسا ، ئېرىنىڭ يۈزسىزلىك قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرىدى . ئابلىمىزقارىنىڭ ئۇزۇندىن بېرى ئۇنىڭ يوغانچىلىقلىرىغا چىداپ ، ئەمرىدە ساقلاپ كېلىشىنىڭ سىرىنى ھەنىپە خېنىم بەكمۇ ئوچۇق بىلەتتى . ئۇ ئېرىگە مەسلىھەت بېرەلەيتتى ، ئېرىنى سىزغان سىزىقى بويىچە ماڭدۇراتتى . ئېرىمۇ

شۇنچىلىك ئاقىل خوتۇننىڭ بولغانلىقىدىن رازى ئىدى. ئەمدىچۇ، ئەپتىدىن قارىغاندا ئالىمادىس ياقىلىشىپ قالغۇدەك بولسا، ئابىلىزقارى قېيىناتىسىدىن قورقىدىغاندەك قىلمايدۇ. سېپىت هاجىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە ئۆسۈپ كېتىۋاتقان ئىناۋىتى ئىبرىنى مانجۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغان يەردە، ئىقلىمشاھنىڭ ھەيۋىسىدىنمۇ، ئۆزىنىڭ ھەيۋىسىدىنمۇ ئەلۋەتتە ساقلاپ قالالايدۇ ـ دە!

ئەلەڭ ـ سەلەڭ بولۇپ، خۇمارلىشىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن مەستلىك ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان خاتىپ بەگزادىنىڭ سۆھبەتكە ئارىلىشىشى ئارىدىكى قاتمال ھالەتنى بۇزۇپ تاشلىدى. ئۇ باياتىن بېرى بۇرجەككە قىسىلىپ، ئاغزىدىن شالا ئېقىتىپ ئولتۇرغىنى بىلەن، پاراڭلارنىڭ راۋاجىغا يېقىندىن دىققەت قىلغانىدى. ئۇ تىلى قىسىقراپ قالغان ئانىسىغا ئىچ ئاغرىتتى ـ دە، ئەپلىك يول بىلەن ياردەم قولىنى سۇندى:

— ھۆرمەتلىك دادا، دېگەنلىرى تامامەن دۇرۇس، بىز ھاجىمنىڭ ياخشىلىقىنى كۆپ كۆردۇق، ئەمدى ئۇنىڭغا لايىقىدا جاۋاب قايتۇرمىساق بولماس، قېنى ئىش بولسا تاپلاۋەرسىلە، پېقىر پەرمانلىرىغا ھازىر...

خاتىپ ئادەتتە ھەممە ئىشتا ئانىسىنىڭ تەرىپىنى ئالاتتى. بۈگۈن بىردىنلا دادىسى تەرەپكە ئۆتتى. ۋاپادار ئوغلىنىڭ ئۆزىنى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈنلا مۇشۇنداق قىلىۋاتقانلىقىنى ھەنىپە خېنىم چۈشىنىپ ئولتۇراتتى.

خاتىپ بەگزادە ئانىسىنىڭ كۆزىگە كەچۈرۈم سورىغان قىياپەتتە قاراپ قويۇپ، رەھمەت كەلتۈرگەن بىر چىنە دوغاپنى جاۋغىيىدىن ئېقىتىپ تۇرۇپ كۆتۈرۈۋەتتى ـ دە، يەنە دېدى:

— مېنىڭچە، دادا، پولۇغا ئۇلاي گۆشى باسلى، ئېيىق تاپىنى تېپىپ قالساقمۇ ئەجەب ئەمەس، جاپپار موللام تونۇر كاۋىپى قىلغىلى يېشىغا يەتمىگەن پاقلاندىن تەييار قىلسۇن!

— مانا... مانا... يارايسەن ئوغلۇم، يارايسەن، ئوغۇل بالا دېگەن مەرد بولمىقى كېرەك، مەردلىك — خوتۇن كىشى بىلەن

ئەر كىشىنى ئايرىيدىغان بىر ئالامەت !

ئابلىزقارى ئوغلىنىڭ مۈرىسىنى قېقىپ قويۇپ دېدى . ھەنىپە خېنىم ئېرىنىڭ بۇ گەپ ئارقىلىق ئۆزىنى چېقىۋېلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ ، ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى .

— غوجىدار قېنى ؟

— لەببەي بېگىم !

ئىشىك تۈۋىدە خېلىدىن بېرى ساقلاپ تۇرغان جاپپار موللا يېنىك قەدەملەر بىلەن كىرىپ كەلدى ـ دە ، ئاراشتىلا قول باغلاپ تۇردى .

— قېنى موللام ، ئايىغىمىزنى ئىتتىك قىلىلى ، تاغلىقلار تۆت ئېيىق تاپىنى ، تۆت ئۇلار يەتكۈزۈپ بەرسۇن ، كاۋاپ قىلىدىغان پاقلاننى ئۆزۈڭلا بېرىپ خىللاپ تۇتۇپ كېلىڭلا ، پۇرسەت ئۆتۈپ كەتمىسۇن ، ھۆل مېۋە ـ چېۋىلەر گەمىدە بارغۇ ؟

جاپپار موللا چىقىپ كېتىۋېتىپ ، تۇيۇقسىز بىر ئىشنى يادىغا ئالغاندەك كەينىگە بۇرۇلۇپ ئابلىزقارىدىن سورىدى :

— قارىم ، مېھمانلارنىڭ ئالدىغا مانجۇچە پەرىجە ، تەقىي كىيىپ چىقامدىلا ياكى ...

— يوق يېمە ! — ئابلىزقارى ھەرە چېقىۋالغاندەك سەكرەپ كەتتى ۋە بىگىزدەك ئىنچىكە كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى غوجىدارنىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچىغا تاقاپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى ، — قايسى زاماننىڭ گېپىنى قىلىۋاتىسەن دۆت ؟ ! ئاشۇنداق سەت بىرنېمىلەرنى كىيگىلى مېنى ئېلىشىپ قالدى دەپ ئويلاۋاتامسەنيا ؟

بېشىدىن بىر قاپاق سۇنى دۈم كۆمتۈرۈۋەتكەندەك چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۈمۈلۈپ ئۆلگۈرگەن غوجىدار دۇدۇقلاپ تۇرۇپ :

— خاپا بولمىسىلا ، بېگىم ، بىلمەسلىكىم ، ئۇنى ھەزرەتلىرى كىيىپ قالسا تەخلەپ قوياي دېۋىدىم ، ئۇنداقتا بۇ سەت نېمىنى مالايلارغا تاشلاپ بېرەيلى ، بۇزۇپ ، خوتۇنلىرىغا ئىشتان تىكىپ بەرسۇن ، — دېدى ئابلىزقارىغا يېلىنغان قىياپەتتە .

يېرىلىپ كەتكۈدەك چىڭقالغان ئابلىزقارى باياتىنقىدىنمۇ بەكرەك تېرىكىپ ۋارقىرىدى :

— نېمىدەپ جۆيلۈيسەن نان قېپى؟! بەگلەر كىيىدىغان ئۈستۋاشتا مالايلار ئىشتان تىكىپ كىيسۇن دەمسىنا؟!
— بەرىبىر سىلى كىيمىگەندىكىن دەيمىنا ...
— كىم ساڭا كىيمەيمەن دەپتۇ ساراڭ، تولا ئۈستاتلىق قىلماي، ئۇنى ئۇبدان قاتلاپ ساندۇققا سېلىپ قوي، چېرىكلەر دەرۋازامنىڭ ئالدىدىن كەتكىنى بىلەن ئىلچىدىن كەتتىمۇيا؟
— كەتمىدى، بېگىم، كەتمىدى ...
ئابلىزقارى تورۇسقا سەپسېلىپ، شالاڭ ساقىلىنى سىلاپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە تۈيۈقسىز:
— ھە، بىلدىم، دۈردۈن ئەڭنىمنى مالايلارغا ئىشتان قىلىپ كىيگۈزۈپ قويۇپ، مانجۇلارغا مېنى شۇنداق قىلدى دەپ چاقماقچى بوپسەن - دە، تۈزكور! بىلىپ قوي، مانجۇلارغا گەپ توشۇيدىكەنسەن، ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ، بازارمۇبازار سازايە قىلىمەن ... — دېدى.
جاپپار موللا قورققىنىدىن ئىشتىنىغا چىقىرىۋەتكۈدەك بولدى - دە، كەينىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى.
— چېچىلمىسىلا، مۇسۇلمان، چېچىلمىسىلا، بۇ يەرگە كەلسىلە، بىر پىيالە چاي ئىچىۋالسىلا.
— ئاچچىقىدىن تامدەك تاتىرىپ كەتكەن ئىرىگە كۆيۈنگەندەك، — دېدى ھەنپە خېنىم.
— خاپا بولمىسىلا، دادا، ئۇنىڭ ئۆزلىرىگە يامانلىق قىلغىلى جېنى ئون ئەمەس!
ئابلىزقارى بىرمۇنچە تەسەللىلەردىن كېيىن تەسلىكتە تىنچلاندى - دە، كۆرپە ئۈستىدە باداشقان قۇرۇپ، تامغا يۆلەندى. قولىغا پىيالىنى ئېلىپ پۈۋلەپ - پۈۋلەپ چاي ئوتلاشقا باشلىدى.
خاتىپ سورىدى:
— مېھمانلارغا قاچان خەۋەر قىلىمىز، دادا؟
— ئەتە بامداتتىن كېيىن خەۋەر قىلىلى، جاپپار دېگەن بۇ لەقۋا ھېچ ئىشنى قاملاشتۇرالمايدۇ، مېھمانلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئۆزۈڭلا خەۋەر قىلساڭ بولارمىكىن، بالام.

— باش ئۇستىگە ، دادا ، كىملەرگە خەۋەر قىلىمىزكىن ؟ ئابلىزقارى ئويلىنىۋېلىپ جاۋاب بەردى :

— قېنى ، ئاناڭ بىرنېمە دەپ باقسۇن ، بۇنداق كاتتا سورۇنغا كىملەرنى چىللاش زۆرۈرلۈكىنى ئاناڭ ئوبدان بىلىدۇ .

ئېرىنىڭ يەنە ئۆزىدىن مەسلىھەت سوراشقا باشلىغىنىنى كۆرگەن ھەنپە خېنىم بىر كىم قولتۇقىدىن قىچىقلاۋاتقاندەك تولغىنىپ ، ناينىاقشىپ ئېرىنىڭ يېنىغىراق سۈرۈلدى ـ دە :

— باشقىنىمۇ ئۆزۈڭلا بىرنېمە دەڭلا ، مېنىڭچە ، نادىرخاننى چىللاپ قويساق بولارمىكىن ؟ — دېدى .

— بولمايدۇ ، بولمايدۇ .

ئېرىنىڭ بۇنداق كەسكىن رەت قىلغانلىقىغا خاپا بولغان ھەنپە خېنىم ئۇنىڭ ساقىلىغا ئېسىلماقچى بولدىيۇ ، پايدىسىز ۋەزىيەتنى ھېسابقا ئالدى .

— مېنىڭ تۇغقانلىرىمغا سىلى نېمانچە ئۆچ ؟ ئۇنداق قىلماڭلا ئادەم ، مېھمان چىللىغىنىمىزنى ئۇ ئاڭلاپ قالسا ، خاپا بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە .

— خاپا بولسا ، بولىۋەرمەمدۇ ، ئۆز ۋاقتىدا مېنىمۇ خاپا بولار دېمىگەنتىغۇ !

— شۇنداق قىلىلى ، دادا ، ئانام دۇرۇس ئېيتىدۇ . ئۇنى چىللاپ قويمىساق بولماس .

— تېزىنى باسسا مېزى ، مېزىنى باسسا تېزى قوپتىغۇ ، سەنمۇ قوپتۇڭمۇ ئەمدى ، بولمايدۇ دېدىممۇ ، بولمايدۇ . بۇنداق كاتتا سورۇنغا ئاقپاشىشا پۇقراسى بولغان يۈز ـ ئابرۇيلۇق ئادەملەرنىلا چىللايمىز ، ئۇنداق نەشكەشنى چىللاپ يۈرسەك ، ھاجىمنىڭ ئالدىدا سەت ئەمەسمۇ ؟

ئابلىزقارى جىلخور خوتۇنىنىڭمۇ ، مەمەدان ئوغلىنىڭمۇ ئۆز قارارىغا قارشى چىقىشقا پېتىنالمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يەنە تەنتەنىلىك ھالدا :

— يادىڭلاردا بولسۇن ، بۇ يۇرتنىڭ بېگى بۇگۈندىن باشلاپ ئاقپاشىشا پۇقراسى ، بۇنىڭدىن كېيىن ئاقپاشىشا پۇقراسى ئەمەسلەر ئۆزىدىن ھېزى بولسۇن ، بوسۇغامغىمۇ دەسسىمىسۇن ! — دېدى .

www.uyghurkitap.com

20 . تور يېيىلماقتا

قەسىرنىڭ كونا ـ يېڭى خوجايىنلىرى بىر كېچە ـ كۈندۈز داۋام قىلغان شاھانە زىياپەتتىن كېيىن ، يوغىناپ كەتكەن قورساقلىرىنى ساڭگىلىتىشىپ ، بوغاز كالىدەك ئېغىرلىشىپ قالغان مېھمانلارنى ئۇزىتىپ چىققاندا ، كەچكى قۇياش تاغ تەرەپتىن توختىماي ئۇرۇۋاتقان سوغۇق شامال بىلەن بىللە كۆتۈرۈلگەن قويۇق چاڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنغانىدى . قەسىر سېپىلىنىڭ قوقتىسىدىن ئۇشقىرتقان ئاۋاز چىقىۋاتاتتى . تامغا چاپلىشىپ ئۆسكەن ئېگىز سەگىتېرەكلەرنىڭ يالىڭاچلىنىپ قالغان شاخلىرى نېپىز قوۋزاقلىرىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان نەم ، سوغۇق شامالدىن ئۆزىنى قاچۇرماقچى بولغاندەك توختىماي ئىرغاڭلىشاتتى . قاياقتىندۇر تېرىپ كەلگەن قوناق شېخى ياكى چاۋار ـ چاتقاللارنى يۇدۇۋالغان دۈگدەرەشكەن كىشىلەر قەسىر ئالدىدىكى يولدىن ئەيمىنىپ ئۆتۈشەتتى .

— داستىخىنىمىز لايىقلىرىدا بولمىدى ، خاپا بولۇشمىسىلا ، خۇدايىمغا ئامانەت .

— يوقسۇ ، يوقسۇ ، ئۇنداق دېگىلى بولامدىغان ، ھەرقايسىلىرىنى بەك ئاۋارە قىلىپ قويدۇق . يېگەن تۇزىمىز بىزدىن يانمىسا ، خۇدادىن يانار ...

بىرمۇنچە تۇزۇت گەپلەردىن كېيىن مەپىلىك كەلگەنلەر مەپىلىرىگە جايلاشتى . ئاتلىقلار ئاتلىرىغا مىنىشتى . مەپىلىك ۋە ئاتلىقلار تاختا كۆۋرۈككە كەلگەندىلا ئۈچ يولغا بۆلۈنۈپ ، يوق بولدى .

— قانداق ، زىياپىتىمىز كۆڭۈلدىكىدەك بولدىغۇ دەيمەن ، — سورىدى مېھمانخانىغا قايتىپ كىرىپ تەكيىگە يانپاشلىغاندىن كېيىن سېيىت ھاجى ھاپىز مەخسۇمغا قاراپ .

ھاپىز يېڭى دەملەنگەن بىر چەينەك چاينى ئابلىزقارىنىڭ قولىدىن بوسۇغا ئۇستىدىلا تاپشۇرۇۋېلىپ ، ئۇنى باشقا بىر ئىشقا بۇيرۇۋەتتى ـ دە ، چەبدەس قەدەم بىلەن سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

— بەك ئوبدان بولدى ، بەك ئوبدان بولدى ، دېگەنلىرىڭىزنىڭ يەمى ھەقىقەتەنمۇ قالتىس ، پېقىر بۈنىڭغا بۇگۈن يەنە بىر مەرتەم ئىشەندىم ، — دەپ جاۋاب بەردى كورىكىرىتىپ چاي قۇيۇۋېتىپ .

سېيىت ھاجى ساقىلىنى سىلاپ ، تاڭلىيىنى قېقىپ قويۇپ ، ماختانغاندەك :

— بۇ تېخى ئاددىي ئىشلار ، بۇنداقلارنى دەريا بويىغا ئاپىرىپ ، سۇغارماي ئەكېلىشكە كۆپ كۈچ كەتمەيدۇ ئەمەسمۇ ؟ — دېدى .

— مەن سىلىگە دېمىگەنمۇ ، ھاجىم ، بۇ يۇرتنىڭ خەلقى بەك ساددا ، قۇرتتەك ياۋاش ، پاختىدەك يۇمشاق ، ئەل قىلماق تولىمۇ ئاسان دەپ ، مانا دېگىنىمدەك بولدى . ھېلىغۇ سىلى بار ، بۇرۇن مەن جېنىمدا بۇلارنىڭ بۇرنىغا تۇيدۇرماي چۇلۇك ئۆتكۈزگەن تۇرسام … — دېدى .

— ياق ، ياق ، ياق ، — دېدى سېيىت ھاجى قولىنى سىلكىپ قويۇپ ، — زامان ئوخشاشمايدۇ ، بۇگۇنكى كۇنگە كەلگەندە بۇلارنىڭ كۆزى ئېچىلىپ قالدى . ئەمدى ساددا دېگىلى بولمايدۇ بۇ خەقلەرنى . پېقىر بۇ يەرگە كارۋان تارتىشتىن بۇرۇن سودا قىلىپ ئۇ تەرەپلەرگە بېرىپ قالغانلاردىن ھازىرقى خوتەنلىكلەرنىڭ مىجەز ـ خۇلقى توغرىسىدا كۆپ گەپلەرنى ئاڭلىدىم . ئۇلار سىرتىدىن قارىغاندا ، ياۋاشتەك تۇرغىنى بىلەن ئىچى كۆچلۈك ، مۇبادا ئاني تاپمەن دېسەڭ سېنى ئەسلا كەچۈرمەيدۇ . بىرنى بىر دەيمىز دەپ ، ئۆز ئەقىدىسىدە چىڭ تۇرۇپ ، سەن بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىدۇ . ئۇنداق چاغلاردا بۇلار بىر ئاپەت ، توسقىلى بولمايدىغان بىر سەل . تۈركىستان تارىخىغا نەزەر تاشلايدىغان بولساق ، بۇنداق ئىشلار ئاز ئەمەس .

مەسلەن ئالايلۇق ، سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان 12 يېشىدا ئەبۇ نەسىر سامانى بىلەن تونۇشۇپ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىپ ، تاغىسى ھارۇن بۇغراخاننى قەتل قىلغاندىن كېيىن خانلىق تەختىگە ئولتۇرغان . دىنى ئىسلامنىمۇ خاقانلىق پەرمان يولى بىلەن يۈرگۈزۈشكە باشلىغان . بىراق ، بۇغراخان خوتەن دىيارىنى پەتھى قىلغىلى قوشۇن ئەۋەتكەندە ، بۇلار ھەرگىز بوي بەرمىگەن ، تالاي لەشكەر ۋە لەشكەر بېشىنى شېھىت قىلغان ، ئىسلام لەشكەرلىرى ئاخىرىدا مۇبارىزە مەيدانىدا ھىيلە ئىشلىتىپ ، خوتەن لەشكەرلىرىنىڭ چوڭى سەنسۇيل دېگەننى ئالدىن كولاپ نىقابلاپ قويۇلغان خەندەككە دەسسىتىپ يوق قىلىش يولى بىلەنلا مەقسەتلىرىگە يەتكەن .

— خوتەنلىكلەر نېمىلا دېگەنبىلەن تەقدىرىگە تەن بېرىپتۇغۇ ئاخىر .

سېيىت ھاجى ئادەتنى بۇزۇپ سۆزىگە لوقما سالغان شېرىكىگە قاراپ ھومىيىپ قويۇپ ، گېپىنى داۋام ئەتتى :

— نەدىكىنى ، يۇسۇپ قادىرخان قەشقەرىيىگە خوجا ئۇبۇلقاسىم بىغەم قەشقەرىنى سەردار قىلىپ قويۇپ ، قاراخانىيلارغا قارشى كۆتۈرۈلگەن تاشكەنت ، پەرغانە تەرەپلەرگە لەشكەر تارتىپ كەتكەن چاغدا خوتەنلىكلەر ئىسلامدىن يېنىۋالغان . ئۆزى يېنىۋېلىپلا قالماي ، قەشقەرلىكلەرنىمۇ ئىسلامدىن چىقىرىپ ، بۇتقا چوقۇندۇرغان .

— توۋا قىلدىم ، كونا چاپان ئىچىدە دۇگدىيىشىپ يۈرگەن بۇ خەقلەرنى ياۋاش چاغلىغىلى بولمايدىكەن .

— دۇرۇس ياۋاش چاغلىغىلى بولمايدۇ . دېمەكچىمەنكى ، يۇسۇپ قادىرخان قەشقەرىيىنى قايتا پەتھى قىلىپ ، 40 مىڭ لەشكەر ۋە نۇرغۇن ئىماملار بىلەن خوتەنلىكلەرنىڭ ئۈستىگە قايتا يۈرۈش قىلغان . ئارىدىن ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتۈپ ، قانلىق ئۇرۇش داۋامىدا ئىسلام لەشكەرلىرى قىرىلىپ تۈگەي دېگەندىلا خوتەن دىيارىنى بەيئەت قىلدۇرغان . خوتەنلىكلەر مانا مۇشۇنداق جاھىل

خەقلەر .

سېيىت هاجى تەكىيەدىن كۆتۈرۈلۈپ ، تامغا يۆلەندى ۋە پەي تەكىيىنى نېرىراق ئىتتىرىپ قويۇپ جىددىي تۇس ئالدى :

— چېرىيىنىڭ ھەربىر تېشى ئۆزگە يۇرتتىن كەلگەنلەرنىڭ قېنى بىلەن بويالغان . ھەربىر زەررە تۇپرىقى سىرتتىن جاھات ئېچىپ كەلگەنلەرنىڭ يېشى بىلەن نەمدەلگەن . ئاشۇ قېتىمقى جەڭدە شېھىت بولغان يىگىرمە نەچچە مىڭ لەشكەرنى قويۇپ تۇرايلى . مەشھۇر لەشكەر باشلىقلىرى ۋە سىپاھلاردىن ئىمام نەسىرىددىن ، ئىمام موئىددىن ، ئىمام زوھۇرىددىن ، ئىمام قەۋمىددىن ، قاسىم ئۇشلارنىڭ قەبرىسى مانا مۇشۇ يۇرتتا ياتىدۇ . بۇ قەبرىلەر ۋە بۇ كەڭ شېھىتلىكتىكى مازارلارنىڭ خادىلىرى بىزنى قورال كۆچى بىلەن ئەمەس ، ئەقىل كۆچى بىلەن ئىش كۆرۈشكە ئۈندەيدۇ .

ئولتۇرغان يېرىدە خۇددى ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان ھاپىز ياقىسىنى چىشلىدى ـ دە ، خورسىنىپ :

— ياپىرىم ، بۇ خەقلەرنىڭ يامانلىقىنى ، پۈتكۈل تۈركىستاننى ئۆزىگە قارام قىلىپ ، شۆھرەت قازانغان قۇدرەتلىك لەشكەرلەرنى شۇ ھالغا كەلتۈرۈپتۇ ـ دە ، «شېھىدانە خوتەن» دېسە نېمىشقا مۇنداق دەيدىكىن دەپتىمەن ؟ ! — دېدى .

— يەنە بار تېخى ، — سېيىت هاجى بېشىغا بىراۋ قىلىچ تەڭلەپ تۇرغاندەك قورقۇنچقا چۈشكەن ھاپىز مەخسۇمنى مەسخىرە قىلغاندەك سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — بەدۆلەت ئائىلىرى خوتەن پادىشاھى ھەبىبۇللاخان خاننى ھىيلە شارابى بىلەن مەستۇ مۇستەغرەق ئەيلەپ خوتەننى پەتھى قىلغاندا ، ئىلچىغا بېرىپ «ھاجى ئاتامنى تېپىپ بەر» دەپ غوۋغا قىلىپ ، غازاتچىلار بىلەن كالتەك ، چوماق ئارقىلىق تۇتۇشقان نەچچە تۈمەن ئادەمنىڭ يېرىمى چېرىيىلىك ، بۇلار مانا مۇشۇنداق توپىلاڭچى خەق ، ئاچچىقى كەلسە خۇدادىنمۇ ، ئۆلۈمدىنمۇ قورقمايدۇ .

— ئەمىسە ، ئەمىسە ... — ھاپىز ئۈستىدىن ئېغىر بىرنەرسە بېسىپ تۇرغاندەك ئىنجىقلاپ تۇرۇپ سورىدى ، — ئەمىسە ھاجىم نېمىدەپ باشقا بىر يۇرتنى خالىماي ، بۇنداق نائەھلى يۇرتنى خالاپ

www.uyghurkitap.com

قالدىلىكىن ؟

سېيىت ھاجى ھەمراھىغا ئىشارەت قىلىپ، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى مەھكەم ياپقۇزۇۋەتكەندىن كېيىن جاۋاب بەردى:

— پېقىر ئەزەلدىن ئاجىز رەقىب بىلەن ئېلىشىشنىڭ مەززىسى يوق دەپ قارايمەن . مەسىلەنىسگە ئالساق ، بالىغ ئادەم تۇرۇپ ، بىر سەبىي بالا بىلەن تۇتۇشۇشتىن نېمە لەززەت ؟ چوڭ ئادەمنىڭ غالىب كەلمىكىغۇ تەھقىق . بىراق ، چوڭ ئادەم بۇنىڭلىق بىلەن باتۇر ھېسابلانمايدۇ ـ دە !

— دۇرۇس ··· دۇرۇس ···

— سىلى مۇھەممەت سىدىق زەلىلى[1] دېگەن بىر چوڭ شائىرنىڭ نامىنى ئاڭلىغانمۇ ؟

— مۇھەممەت سىدىق ؟ مۇھەممەت سىدىق دەيدىغان ئادەمدىن نەچچە ئۇنىنى تونۇيمەن ، شۇغىنىسى ، — ھاپىز بېشىنى ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئېلىپ ، چوڭقۇر ئويلانغان قىياپەتتە بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن دېدى ، — شۇغىنىسى زەلىلى ، شائىر دېگەن ئادەملەرنىڭ نامىنىمۇ ئاڭلىمىغان ، ئۆزىنىمۇ تونۇمايمەن ، تەقسىر .

— ۋاي ـ ۋۇي ، نادان بىلەن سۆھبەت قۇرۇشقۇ ئۇنىڭ قولىقىغا ساتار چالغاندەكلا بىر ئىش ، زەلىلى دېگەن تەخەللۇس ، شائىر دېگەن غەزەل توقۇيدىغان ئادەم دېگەن گەپ . ئۇقتىلىمۇ ؟

---

① مۇھەممەت سىدىق زەلىلى — 18 ـ ئەسىردە ئۆتكەن مەشھۇر شائىر ، ئەينى چاغدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يىرىك نامايەندىسى . ئۇ مىلادىيە 1674 ـ يىلى يەكەندە دۇنياغا كەلگەن . 40 يېشىدا مەلۇم ئىجتىمائىي سەۋەبلەر تۈپەيلى مازار ـ ماشايىخلار زىيارىتىنى خالاپ قالغان ۋە قەشقەر مەشھەتتە ئۈچ يىل تۇرغاندىن كېيىن ئانا يۇرتى — يەكەنگە قايتىپ كەلگەن . ئۇ ئىنىسى دەلىلى ۋە ئاغىنىسى موللا غەزەلىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئىككىنچى قېتىم سەپەرگە ئاتلىنىپ خوتەنگە كەلگەن . خوتەننىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئېلىپ بارغان زىيارەت ـ سەپەرلىرىنىڭ تەسىراتىنى 2800 مىسرالىق
«سەپەرنامە» داستانىغا كىرگۈز-
گەن . مىلادىيە 1720 ـ يىللىرى يېزىلغان بۇ داستاندا خوتەن دىيارىنىڭ ھەرقايسى بۆلەكلىرىنى ئۆز ئالاھىدىلىكىگە يارىشا يۈكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك ھېسسىياتى بىلەن تەرىپلىگەن .

شائىر 1755 ـ يىلى 80 يېشىدا خوتەندە ۋاپات بولغان . نامى ئۇلۇغلانغان يەرلىك خەلق تەرىپىدىن «ئالتۇن مازار»غا دەپنە قىلىنغان .

— ئۇقتۇم ... ئۇقتۇم ...

— ئون نەچچە يىل مۇقەددەم ، ئاشۇ مۇھەممەت سىدىق زەلىلى شائىرنىڭ «سەپەرنامە» دېگەن داستانى قولۇمغا چۈشۈپ قالدى . «سەپەرنامە» نى ئوقۇغاندىن كېيىن يۈرىكىمگە بىر ئوت ـ ئىشتىياق چۈشتى ، ئۇ شائىر چىرىيە دىيارىنى قانداق ماختىغان دەيدىلا ؟

چىرە چۈنان مەۋئىد نېكۇ سىرىشت ،
ياد بىرۇر ئابى ھاۋاسى بېھىشت .
تۆت تەرىپى چىرە ھەممە باغلار ،
كۆرمىگەن ئادەم يۈرەكى داغلار .
مېۋىسى ھەددىدىندۇر ئانىڭكى فۇزۇن ،
نەشپۈتۇ ، شاپتۇلۇ ھەم ئۈزۈم ، قوغۇن .
قىش كۈندە ئالما ، چىلان قاقىدۇر ،
مېۋە مەھەللىسىدە چىرە تاقىدۇر .
جەننەت بولسا ئەگەر تېگىدە تۇرۇر ،
پەيزى ـ فوتۇئى جان رەكىدە تۇرۇر .

سېيىت ھاجى بۇ مىسرالارنى ھاياجان بىلەن ئۈنلۈك ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن :

— مانا بۇ چىرىيىنىڭ 190 يىلچە بۇرۇنقى سۈرىتى ، بۇ سۈرەت پېقىرنى تۈپتۈغرا ئون نەچچە يىل قىزىقتۇردى ، ئۇخلىسامىۇ ، قوپسامىۇ كۆز ئالدىمدىن زادى نېرى كەتمىدى . كۆڭلۈمگە بۇ جەننەتتىن پەيزى ئېلىش ۋەسۋەسىسىنى سالدى . بۇ بۇ يۇرتقا كېلىشىمدىكى بىر خۇسۇسىي سەۋەب ، — دېدى .

— ھە ، گەپ مۇنداق ئىكەن ـ دە ، ئەمدى چۈشەندىم ، چۈشەندىم ...

— بۇمۇ بىر سەۋەب ، بىراق بۈيۈك ئاقپاشىشا ئېلىنىڭ مەنپەئىتىگە لايىق چوڭ ئىش قىلماق ئۈچۈن ، مۇشۇنداق بىر يۇرتنى تاللىماق لازىم . بۈگۈنكى زاماندا ھەممە مەملىكەت مۇداپىئە

نەزىرىنى چېگرىغىلا قاداۋاتىدۇ، چېگرىغا كېلىپ ئۇسۇرساڭمۇ ئۇلار سىيىنى توپ ئاتتى دەپ ئەيىبلەيدۇ، ھازىر چېگرىنىڭ خېلىلا ئىچكىرىسىگە جايلاشقان بۇ يۇرتتا نېمىلا قىلساق قىلىۋېرىمىز. پەقەت يەرلىك ھۆكۈمەتكە ئازراق مەنپەئەت بەرسەڭلا، ئۇ ساڭا ئىش قىلىپ بېرىدۇ.

— دۇرۇس، دۇرۇس. مانا بۇ قېتىم كېرىيە ئامبىلى بىزگە ماسلاشقاندەك.

— شۇنداق، مال ئەشيا جەھەتتە باغ دېسە بېغى بار، تاغ دېسە تېغى بار بۇ يۇرت بىزنى ئالاھىدە قىزىقتۇرىدۇ. مەسىلەنسىگە ئېيتساق، بايا زىياپەتتە دېگەندەك، ئىماملىرىم كەنتىدە ئالتۇن قېزىش ئىشىنى پات يېقىندا باشلىۋېتىمىز، ئىككى تاغ كەنتىدىن چىقىدىغان قاشتېشى، چارۋا مەھسۇلاتلىرى بىزگە بەك زۆرۈر بولغان نەرسىلەردۇر. ئەتە - ئۆگۈن گىلەم كارخانىمىز ئىشقا كىرىشىپ كەتسە، ئۇنىڭدىن كېلىدىغان پايدىنىڭ ھېسابى يوق. گۇلاخمانىڭ پاختىسى، چېرىيىنىڭ قۇرۇق مېۋىلىرى سودىگەرلىرىمىزنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرىدۇ.

— بىراق، ھاجىم، — دېدى ھاپىز ئېڭىكىنى يۆلەپ ئولتۇرۇپ، — بايام دېگەن گەپلىرىگە قارىغاندا، بۇلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش خەتەرلىك ئوخشايدۇ، ئىشىمىزنى كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن شۈبھىلىنىپ قېلىۋاتىمەن. ئېلىكىمىزدە بۇلارغا تاقابىل كەلگۈدەك ياراغ يوق تۇرسا.

سېيىت ھاجى ئورنىدىن تۇردى، قىپقىزىل گىلەم سېلىنغان كەڭرى سۇپا ئۈستىدە مېڭىپ يۈرۈپ:

— بەش بارماقنى بىراقلا ئاغزىمىزغا تىققىلى بولمايدۇ، ياراغ ھازىر بولمىسا، كېيىن بولۇپ قالىدۇ، ئەمما ئەقىللىق ئادەم قىلىچىنى ئالدىراپ قىنىدىن چىقارمايدۇ، — دېدى.

— ئۇنداقتا ...

— دېمىدىمۇ، بىز بۇ يەردە يۈسۈپ قادىرخاننىڭ يولىنى تۇتمايمىز، بەلكى بەدۆلەت ئالىيلىرىنىڭ يولىنى تۇتىمىز.

— ئۇ ئالىيلىرى قانداق يول تۇتقانىدىكىن ؟

— قانداق يول تۇتاتتى ، خوتەنلىكلەرنىڭ قىلىچ ـ نەيزە بىلەن بويسۇندۇرالمىغان قەلبىنى دىنىي ئېتىقاد مايىللىقى بىلەن ئەيۋەشكە كەلتۈرگەن ! رىۋايەتلەردىن مەلۇمكى ، نىياز ئىشىكئاغىسى ھەبىبۇللاخانغا ئەجەل شەربىتى ئىچۈرۈپ ، نۇرغۇن ئادەمنىڭ قېنىنى دەريا قىلىپ ئاققۇزۇپ ، خوتەن تەختىدە ئولتۇرغان بولسىمۇ ، پۇقرانىڭ مەنەن مايىللىقىنى زادى قولغا كەلتۈرەلمىگەن . بىرنى ئۆلتۈرسە ، مىڭى تىرىلىپ قوپقان . ئىسيان ، قوزغىلاڭ زادى بېسىقمىغان . ئاخىرىدا ئۇ خوتەنلىكلەرنىڭ مىجەز ـ خۇلقىنى پۇختا بىلىۋالغاندىن كېيىن ، خەزىنىدىن ئانچە ـ مۇنچە پۇل ئاجرىتىپ ، ماڭدامدا بىر مەسچىت سالغان . مازارلارنى تىكلەپ ، ئىستىقامەتنى باشلىۋەتكەن . ئوردىدىمۇ نۇرغۇن راست ـ يالغان قارىيلارنى قىرائەت قىلدۇرغان . شۇنىڭ بىلەن پۇقرانىڭ كۆڭلى ئېرىپ ، كالتەك ـ توقماقلىرىنى تاشلاپ ، ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ ، ئىسيان قىلىشنى ئۇنتۇپلا كەتكەن . مانا بۇ يۇرتنىكى ئىمام جەئفەر تەيران مازىرى ھەم شۇ چاغدا كېڭەيتىلىپ ، بۈگۈنكى ھەيۋەتكە كىرگۈزۈلگەن ، رەسمىي تەزكىرە تۇرغۇزۇلغان . ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ، نۇرى كەنتىدىكى تۆت ئىماملىرىم مازىرىنى نىياز ھېكىم بەگ ئىشىكئاغىسى ئۆز خىراجىتى بىلەن زىننەتلەپ ، 40 قوينىڭ گۆشى پاتقۇدەك داش قازان ياساتقانمىش ، ھەتتا ئۆزى بۇ مازار زىيارىتىدە بوپتىكەنمىش .

— ھە ، مۇنداق دېسىلە ، ھاجىمنىڭ نۇرغۇن تەدبىرلىرىنى پېقىر بۈگۈنگىچە چۈشەنمەپتىكەنمەن تېخى ، — دېدى ھاپىز ۋە تۇيۇقسىز بىر ئىشنى يادىغا ئالغاندەك سورىدى :

— بايا زىياپەتتە ئىسلام ئەقىدىسىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش ۋەجىدىن يۇرت پۇقرالىرىغا بىر كاتتا مەدرىسە بىنا قىلىپ بېرىمەن دېگەنلىرىدە ، مەن كەم ئەقىل تېخى ھەيران بوپتىمەن . مەدرىسە بىنا قىلىپ بۇ نادانلارنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويساق ، قانداق بولار دەپ غەم يەپتىمەن . ئەمدى چۈشەندىم ، چۈشەندىم .

— پېقىرنى مەدرىسە سېلىپ ، قارىغۇنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويسا كېرەك ، دەپ ئويلاپ قاپتۇلا ـ دە ! — دېدى سېيىت ھاجى ھاپىز مەخسۇمنى زاڭلىق قىلغاندەك پىخىلداپ كۈلۈپ كېتىپ ، — ئەيسانىڭ ئېشىكى مەككىگە 40 قېتىم بارسىمۇ ، يەنە ئېشەكلىكىچە قېلىۋېرىدۇ . شۇنىڭغا ئوخشاش ، قارىغۇ يەنە قارىغۇ پېتىچە تۇرىۋېرىدۇ ۋە يېتىلگەن يېرىڭگە ياق دېمەيلا مېڭىۋېرىدۇ ! — سېيىت ھاجى بىردەم توختىۋالغاندىن كېيىن شېرىكىگە سوئال قويدى . — سىلى قارچىغا بىلەن ئوۋ قىلىپ باققانمۇ مەخسۇم ؟

بۇ تۇيۇقسىز قويۇلغان غەلىتە سوئالنى نېمىدەپ چۈشىنىپ قالدىكىن ، ھاپىز كۆزىنى بىردەم چىمچىقلاتقاندىن كېيىن جاۋاب بېرىپ :

— يوقسۇ ، ئۆمرۈمدە بىرنى ئىككى قىلمەن دەپلا يۈرگەن ئادەممەن ، ئۇنداق چاكىنا ئىشلار بىلەن ھەپىلەم يوق ، توشقان گۆشى دېگەن تولا نېمىغۇ ، شۇنچە جاپا تارتىشنىڭ نېمە ھاجىتى ، — دېدى .

ئۇ سېيىت ھاجىنى ئۆزىنى سىناۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قالغانىدى .

ھا ... ھا ... ھا ...

سېيىت ھاجىنىڭ قاقاقلاپ كۈلۈشىدىن ئۇ ھەيران قالدى .

— شىكار قىلىپ ئوۋ ئوۋلاش توشقان گۆشى ئۈچۈنلا ئەمەس . بۇ بەكمۇ كۆڭۈللۈك بىر ئىش ، ئادەمگە ئەقىل ئۆگىتىدۇ ، ئېتىلىپ كېلىۋاتقان قارچىغىدىن قاچقان توشقاننىڭ جان ئاچچىقىدا ئۆزىنى ھەر تەرەپكە تاشلىشىنى ، قارچىغىنىڭ چاڭگىلىدىكى ئېچىنىشلىق ھالىتىنى كۆرۈشنىڭ ئۆزى بىر راھەت ـ دە !

— ئۇنداقتا ئۆزلىرى بۇ جەھەتتىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىدىكەنلا ـ دە ، ھاجىم ؟

— پېقىر ياشلىقىمدىن باشلاپ قارچىغا ئوينايتتىم . ياشلىقىمدىلا ئەمەس ، تېخى مەملىكەتتىن بۇ تەرەپلەرگە كارۋان تارتقۇچە خارەزمنىڭ چۆللىرىدە پۇرسەت بولسىلا قارچىغا قوشلايتتىم . قارچىغىنىڭ ئۆزىنى ئالساق ، ئوۋ قىلمىغان چاغلاردا

بېشىغا قارا قاپچۇق كىيگۈزۈپ ، قاراڭغۇ ئۆيدە ساقلاشقا توغرا كېلىدۇ . ئوۋ قىلىدىغان جانىۋارنى كۆرگەندىلا ئۇنىڭ بېشىدىكى قاپچۇقنى ئېلىۋېتىپ ، گاھ دەپ قۇشلايمىز - دە ، ئۇ ئۇدۇل بېرىپ ئولجىغا چاڭگال سالىدۇ . مۇبادا ، ئادەتتە زۇلمەت ئىچىدە ساقلانمىسا ، ئۇ جاھاننىڭ رەڭدارلىقىنى بىلىۋالىدۇ - دە ، كۆرسەتكەن يېرىگە قاراپ ئېتىلمايدۇ ، ھەتتا قۇشلىغۇچىنىڭ كۆزىنى چوقۇۋالىدۇ . مانا بۇ ساڭا رەئىيەنى ئاسارەت ئىچىدە تۇتۇشقا ئۆگىتىدۇ .

— دۇرۇس ، دۇرۇس ، ھاجىم قالتىس جۇمۇ .

— ياق ، قالتىس دېگىلى بولمايدۇ ، چۈنكى پېقىر قول ئاستىدىكىلىرىگىمۇ ھەم مۇشۇنداق ئەقىلنى ئۆگىتىپ كېتەلمىدى - دە !

ھاپىز سېيىت ھاجىنىڭ بۇ سۆزىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى ، كۆزلىرى چەكچىيىپ ، ھاڭۋېقىپلا قالدى .

— مەخسۇم ، — دېدى سېيىت ھاجى گاڭگىراپ تۇرغان شېرىكىگە ، — ئۆزلىرى بىر قېتىم ئوۋغا چىقىپ كەلسىلە بولىدىغاندەك قىلىدۇ .

— مەن ... مەن بۇ ئىشنى قىلىپ باقمىغان ، ئەپلەشتۈرەلمەيدىغانلىقىمنى تۇيۇپلا تۇرىمەن ، ھاجىم .

— ياق ، ھازىر توشقانلارمۇ سەمرىپ قالدى ، تۇتماقمۇ تەس ئەمەس ، خاتىپ بايۋەچچىنىڭ قارچىغىسى يامان ئەمەستەك قىلىدۇ .

— يوقسۇ ، يوقسۇ ھاجىم ، باشقا ھەر ئىشقا بۇيرۇسىلا پەرمانبەردارلىق بىلەن ئورۇنداي ، مېنى ئوۋغا چىققىن دېمىسىلە ، بىر كۈن ئاۋارە بولۇپ بىرمۇ توشقان ئوۋلىيالمىسام ، قايسى يۈزۈم بىلەن ئالدىلىرىغا كېلەلەيمەن ! — سېيىت ھاجىنىڭ بايام «قارچىغا قۇشلىغۇچىنىڭ كۆزىنى چوقۇيدۇ» دېگەن سۆزىدىن قورقۇپ كەتكەن ھاپىز يالۋۇرغان ئاھاڭدا :

— سىلىنىڭ ئوۋلايدىغانلىرى توشقان ئەمەس ، بەلكى ئادەم ! ئادەم ! — دېدى .

سېيىت ھاجى تامغا ئالدىنى قىلىپ تۇرۇپ، «ئادەم» دېگەن سۆزنى كۈچلۈك ئۇرغۇ بىلەن سوزۇپ ئېيتتى.

— ئادەم؟

— ھەئە ئادەم، — سېيىت ھاجى شېرىكىنىڭ ھەرقانچە قىلغان بىلەن بۇ سۆزنىڭ تېگىگە يېتەلمەيدىغانلىقىغا ئىشەندى ـ دە، دېمەكچى بولغانلىرىنى يالىڭاچلا ئېيتتى، — توشقان، تۈلكە ئوۋلاشنىڭ ئادەم ئوۋلاش بىلەن نۇرغۇن ئوخشايدىغان يەرلىرى بار. بىراق، بۇ قېتىم ئوۋلايدىغانلىرى راستتىنلا ئادەم. بۈگۈنكى زىياپەتتە نۇرغۇن ئىشلارنى يۈرگۈزىمىز، دېدۇق ئەمەسمۇ؟ قۇرۇلۇش قىلىدىغانغىمۇ، ئالتۇن كانى ئاچىدىغانغىمۇ، شايى ـ ئەتلەس، گىلەم ئۇستىخانىلىرىنى يۈرگۈزىدىغانغىمۇ ئۇلارنىڭ قولى كېرەك. ئاڭلىساق، ئۇ يەردە سەرسان بولۇپ يۈرگەنلەرنى 200 دىن ئاشىدۇ دەيدۇ. تېخى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇستا ھۈنەرۋەنلەرمۇ بار ئىكەن. خاتىپ بايۋەچچە يول باشلاپ بەرسۇنيۇ، كۆزگە كۆرۈنمەي ئۆز قوشنى ئوۋغا سالسۇن، سىلى ئۇلارغا چېرىكلەرنىڭ ھەيۋىمىزدىن قورقۇپ قاچقانلىقىنى دەۋەرسىلە، پۇقرالىق گۇۋاھنامىسى ئالسا تېخى ياخشى، ئالمىسىمۇ كېرەك يوق، پەقەت قايتىپ كەلسىلا بولىدۇ، قالغىنىنى كېيىن توغرىلارمىز!

— ئىچكىرى ئۆلكىدىكى مانجۇ خانىنىڭ يىقىلغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ زامانىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيتوغرا ئېيتسامالا...

— ھە؟! — سېيىت ھاجى تۇيۇقسىز چۆچۈپ، ئارقىسىغا داجىپ كەتتى، — نېمىدەپ پوق چاينايدىلا، بۇ گەپنى سىلىگە كىم دېدى؟

— ھېچكىم... ھېچكىم...

سېيىت ھاجى بىر يالماپلا يۇتۇۋېتىدىغان ئەلپازدا ھاپىز مەخسۇمنىڭ ئالدىغا قىستاپ كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ چىقىر كۆزگە قاتتىق تىكىلدى. تونۇشقان ئىككى يىلدىن بېرى ئادەتتە ناھايىتى سىلىق مۇئامىلىدە بولىدىغان، مۇلايىم، تەقۋادار خوجايىنىنىڭ بۇ دەرىجىدە غەزەپلەنگەنلىكى ئۇنىڭ تېنىدىن دەرمانىنى قۇرۇتۇۋەتتى.

ئۇ ھەرقانچە ئۇرۇنۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، سىيىت ھاجىنىڭ ئۇلجىغا تىكىلگەن قارچىغىنىڭ كۆزىدەك ئۆتكۈر، قورقۇنچلۇق نۇر چاقنىتىپ تۇرغان كۆزىدىن قۇتۇلالمىدى.

— ھېلىقى كۈنى ... ھېلىقى كۈنى ...

— ھېلىقى كۈنى نېمە بولدى؟ ھە!

ھاپىز قەدەممۇقەددەم تاپ بېسىپ قىستاپ كېلىۋاتقان سىيىت ھاجىدىن قورقۇپ مەھكەم يېپىقلىق تۇرغان ئىشىككە يۆلىنىپ قالغاندىلا، ئاندىن راستىنى ئېيتىشقا مەجبۇر بولدى:

— ھاجىم، قوللىرى يامان ئىش قىلىپ قويدى. مەن يوق يېدىم، مەن شەيتاننىڭ كەينىگە كىردىم. ئالدىلىرىدا يۈزۈم يوق ...

ئۇ ئۆزىنى ئۆزى تەستەكلەپ، يۈزى ئانارنىڭ دانىسىدەك قىزىرىپ كەتكەندىلا خوجىسىنىڭ ئالدىغا گۈپپىدە يىقىلدى.

— ھېلىقى كۈنى، دە ... دە ... دەۋرىش كېلىپ كەتكەن كۈننىڭ ئەتىسى ... ئۆزلىرى تاھارەت ئالغىلى چىقىپ كەتكەنلىرىدە ھېلىقى ... ھېلىقى پوپكىدىكى ... خە ... خەتنى نېمىكىن دەپ ئېلىپ ئوقۇپ ... ئو ... ئوقۇپ ساپتىمەن.

ئۇ يەنە ئۆزىنى ئۆزى كاچاتلاپ ھۆكرەپ يىغلاپ تۇرۇپ كەچۈرۈم سورىغىلى تۇردى.

سىيىت ھاجىغا ھەممە ئىش ئايان بولدى. ئەسلىدە ئۇ قەشقەردىكى كونسۇل ئەپەندىدىن ھېلىقى دەۋرىش ئەكەلگەن مۇھىم خەتنى ئوغرىلىقچە ئوقۇۋالغانىكەن. تەرەتكە بارسىمۇ بىللە ئېلىپ يۈرىدىغان، ھەتتا بەدىنىنىڭ مۇھىم بىر ئەزاسىغا ئايلىنىپ كەتكەن ئەپچىل سېرىق پوپكىنى بۇ شەيتاننىڭ ئېچىپ قويىدىغانلىقى ئۇنىڭ ئۇخلىسىمۇ چۈشىگە كىرمەيتتى.

بۇ مۇھىم خەتتە 1911 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ۋۇچاڭ شەھىرىدە چىڭ ھۆكۈمىتىگە قارشى پارتلىغان چوڭ كۆلەملىك قوزغىلاڭنىڭ[1] تەپسىلاتى ۋە ئېچكى، خارجى ئىشلارغا بولغان تەسىرى يېزىلغان بولۇپ، سىيىت ھاجىغا بېرىلگەن مۇھىم

---

[1] «شىنخەي ئىنقىلابى»نى كۆرسىتىدۇ.

ۋەزىپىسىنىڭ يېڭى يۆزلىنىشى قوشۇمچە قىلىنغان. پوپكىدا يەنە
كونسۇلغا يوللىنىدىغان بىر قىسىم ھۆججەتلەر، سانلىق مەلۇماتلار،
مۇھىم پىلان لايىھىسى بار ئىدى.

دەسلىپىدە، بۇ مۇھىم پارتلاش خاراكتېرلىك خەۋەردىن
خەۋەردار بولغان سېيىت ھاجىنىڭ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپلا كەتتى؛
مەنچىلىك ھۆكۈمىتى ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن پەيدا بولىدىغان
بوشلۇق، قالايمىقانچىلىقنى ئۆز پىلانى ئۈچۈن تازا قۇلاي پۇرسەت
دەپ ھېسابلىدى. يولىيورۇق بويىچە قەدەمنى تېزلىتىپ، يېڭى
ھۆكۈمەت تەختكە چىققۇچە مەقسەت ـ مۇرادلىرىنى ھاسىل قىلىپ،
چېرىيە ئاسمىنىدا ئۆزگىچە بىر ئەلەمنى جەۋلان قىلدۇرۇشنىڭ
زۆرۈرلۈكىنى تونۇپ يەتتى.

سېيىت ھاجى دەۋرىش قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، پات ـ پات تۈن
قاراڭغۇسىدا پەيدا بولۇپ تۇرىدىغان ئالاقىچىنى ئۇزىتىۋەتكەندىن
كېيىن، جايناماز ئۈستىدە كۆزىنى يۇمۇپ يېرىم كۈن ئولتۇرۇپ
قايتا ـ قايتا ئويلاندى. ئويلانغانسېرى مەنچىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ
ئاغدۇرۇپ تاشلانغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاشكارىلاشقا
بولمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتتى ـ دە، بۇ گەپنى ئىنس ـ
جىنغا تىنمىدى.

چۈنكى، پۇقرالار ئۆزى خېلى كۆپ پۇل خەجلەپ تەكلىپ
قىلىپ كەلگەن مانجۇ چېرىكلىرىدىن ئىبارەت يوغان توقماقنىڭ
ھەيۋىسى بىلەنلا گۇۋاھنامە ئېلىۋاتاتتى. ئەگەر بۇ خەۋەر
ئاشكارىلىنىپ قالىدىغان بولسا، گۇۋاھنامە ئالماق تۇگۇل،
ئالغانلارمۇ خۇددى يۇسۇپ قادىرخان زامانىسىدىكىدەكلا لەۋزىدىن
يېنىۋېلىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. شۇڭا، ئۇ بۇ خەۋەرنى 15 كۈنگىچە
ياكى ئۇنىڭدىن ئۇزۇنراق مەخپىي ساقلاش قارارىغا كەلدى.

ئۇ بۈگۈنكى زىياپەتنى پەقەت تورنى تېخىمۇ كەڭرى يېيىش،
يۇرت ئەھۋالىنى تىڭ تىڭلاش ئۈچۈنلا ئالاھىدە ئۇيۇشتۇرغانىدى.
سېيىت ھاجى بىرمۇنچە يۇرت كاتتىلىرىنىڭ خېلى ئاسانلا
ئىنىدەككە كەلگەنلىكىدىن رازى بولدىيۇ، زىياپەت ئەھلىدىن

ئاڭلىغان بەزى ئەھۋاللاردىن دەككە ـ دۈككىگە چۈشتى . سۈپۈرگە مىراب بېگى قايتا ـ قايتا تەكلىپ قىلىنسىمۇ «ساقلىقىم يوق» دېگەن باھانە بىلەن تەكلىپنى رەت قىلدى . ئۇنىڭ ئابدۇللا چاققان، نۇرەك باخشى، چولاق مەزىن، قادىر تۆمۈرچى، ھەتتا ئىمامىلىقتىن بىكار قىلىنغان رۇسۇل دېگەنلەر بىلەن پىنھاندا مەجلىس قۇرۇپ، ئۆزىگە زىت گەپ ـ سۆزلەرنى تارقىتىپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلاپ تولىمۇ سەگەكلەشتى . بۇغۇ مەيلى، ئۇلارنىڭ قولىدا يەتتە يىل بۇرۇن مانجۇلارغا قارشى قوزغالغان چاغدا قالغان قىلىچ ـ نەيزىلەرنىڭ بارلىقى ئۇنى چۆچۈتتى . مۇبادا ئۇلار تۇيۇقسىز كۆتۈرۈلۈپ قالسا، تاقابىل تۇرۇشقا ئامالسىز قالىدىغانلىقى بىر خۇداغا، بىر ئۆزىگە ئايان ئىدى . ئۇ قورال ـ ياراغ ۋە ئادەم سوراپ كونسۇلغا يازغان مەكتۇپنى ھېلىقى دەرۋىشتىن يوللىۋەتكەن بولسىمۇ، بۇ قورال ـ ياراغنىڭ يېتىپ كېلەلىشىگە ئانچە ئىشەنچ قىلالمايۋاتاتتى . تېخىچە مانجۇلارنىڭ قول ئاستىدا تۇرۇۋاتقان يوللار، مانجۇلارنى ئۆچ كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ پېيىگە چۈشۈپ، ھەممىلا يەردە قۇتراپ يۈرىدىغان قاراسىپەچلەر قورال ئەكەلگەن كارۋاننى بۇلىماي قويمايتتى .

سېيىت ھاجى ئاقپاشىشا مەملىكىتىگە ئەڭ يېقىن، ئەڭ خاتىرجەم تاغ يولى بىلەن كارۋان ئەۋەتىش پىكرىگە كەلدى ۋە مال ـ دۇنيا دېسە جېنىنى ئايىمايدىغان نادىرخان بازار بېگىنى يادىغا ئالدى . يەنە كۆزىدىن يوقاتمىسا بولمايدىغان بىرقانچە پۇقرانى كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزدى .

ئۇ سۈپۈرگەئاخۇننىڭ قەشقەردىكى ئوغلىنىڭ بۇ تەرەپلەرگە يۈرۈشۈپ تۇرىدىغان كارۋاندىن پات ـ پات خەۋەر ـ نامە ئەۋەتىپ تۇرىدىغانلىقىنىمۇ ئاڭلىدى . ئۇ ھېلىقى خەۋەرنىڭ بۇ يۇرتقا ۋاقىتسىز تارقىلىپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلىپ، قەشقەردىكى كونسۇلغا گەپ ئەۋەتكەن ۋە بەشتوغراق تەرىپىدىن كېلىدىغان ئېلچى يولىنىڭ ئاغزىنى ساقلاش ئىشىنى تېخى تۈنۈگۈنلا خاتىپ بەگزادىگە 20 تەڭگە بىلەن قوشۇپ تاپشۇرغانىدى ...

www.uyghurkitap.com

هاپىزنىڭ بۇ خەۋەرنى بىلىپ قالغانلىقى، يەنە كېلىپ بۇ خەۋەرنى جاڭگالدا يۇرگەنلەرگە ئېيتماقچى بولغانلىقى ئۇنىڭ ئەرۋاھىنى قىرىق گەز ئۇچۇرۇۋەتتى. ئۇ: «خۇدايا شۈكۈر، ھېلىمۇھەم بالدۇرراق ئۇقۇپ قالغىنىم، بولمىسا بۇ ئەبلەخ چاتاقنى تېرىيدىكەن ـ دە!» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى ـ دە، ۋارقىرىدى:

— ئۆز خوجىسىنىڭ مەخپىيىتىگە قول سېلىش ئاللا ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتكۈزگەنلىك!

توۋا قىلدىم، توۋا قىلدىم، ئەمدى بۇنداق ئىشنى ئىككىنچى قىلمايمەن، ھاجىم.

سېيىت ھاجى شېرىكىنى جاسۇسمىكىن دەپ گۇمان قىلدىيۇ، لېكىن ئۇنىڭ جاسۇس ئىكەنلىكىگە ئىشەنمىدى. چۈنكى، ئۇ گېنېرال گوبېرناتورنىڭ ئۆزىگە قوشۇپ قويغان ئادىمى ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىدىن ئۆزگە ھېچكىمگە ئىشەنمەيدىغان سېيىت ھاجى ھاپىزنى قەسەم قىلدۇرماقچى بولدى ـ دە، قۇرئانغا ئىشارەت قىلدى.

— مۇبادا بىلگەنلىرىم ئاغزىمدىن چىقىپ كەتسە، خوجامغا تۇزكورلۇق قىلسام، 30 پارە قۇرئان جېنىمنى تۇتسۇن، جايىم دوزاختا بولسۇن!

سېيىت ھاجى كۈلۈمسىرىدى، ھازىر ئۇ پەقەت كۈلۈمسىرىيەلەيتتى. بۇرۇنقى چاغلاردىكىدەك، مەخپىيىتىنى بىلىۋالغۇچىنىڭ توۋىسىغا، قەسىمىگە قاراپ تۇرماي ئۇزۇل ـ كېسىل يوق قىلىۋېتىش ھازىر قولىدىن كەلمەيتتى. ئۇ تىترىكى ئەمدىلا بېسىلىشقا باشلىغان ھاپىز مەخسۇمغا قاراپ:

— ئوۋ ئەتىدىن قالمىسۇن، ئۇقتىڭىزمۇ؟ — دېدى.

— جەزمەن دېگەنلىرىڭىزدەك بەجا كەلتۈرىمەن ھاجىم.

ھاپىز ئىككى پۈكۈلگۈدەك بولۇپ تەزىم قىلىپ، يەنە بىر نېمىلەرنى دەپ قەسەم قىلدى.

21 . «دۆلەت قۇشىمۇ ياكى قۇزغۇنمۇ»

ئايغى ئۇزۇلمەيۋاتقان بەختسىز كەچۈرمىشلەر بىلەن كۆڭلى سۇنغان چىرىيە نامراتلىرى روزى ھېيتنىڭ قانداق كېلىپ كەتكىنىنى بىلمىگىنىدەك ، ئاردىن يەتمىش نەچچە كۈن ئۆتۈپ ، قۇربان ھېيت ئايىمىنىڭ قانداق كېلىپ قالغانلىقىنىمۇ تۇيمايلا قېلىشتى . رەھىمسىز ۋابا ئىلاھى ئىبلىس قولىنى ئۇزاتقاندىن باشلاپ تا بۈگۈنكى كۈنلەرگىچە ، ئۇلارنىڭ قورسىقى تويغۇدەك بىر ۋاخ غىزا يېيىشنى ھېيت ئورنىدا ھېسابلاشقا ئۆگىنىپ كەتكەنلىكى بۇنىڭ بىر سەۋەبى ئىدى .

يۇرتتا ئاسايىشلىق ، پۇقرا كۆڭلىدە ئەمىنلىك بولغان يىللىرى بۇنداق ئۇلۇغ ئايەمنىڭ مۇبارەك قەدىمىگە ھەركىم تەقەززالىق بىلەن تەلمۈرەتتى . بىرەر ھەپتە ، ھەتتا بىرەر ئاي بۇرۇن باشلىنىدىغان ھېيت ھازىرلىقى ھارپا ئاخشىمى ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىقاتتى . گۈگۈم بىلەن تەڭ ئىمام جەئفەر تەيران مازىرىغا جەم بولغان جامائەت مازار مەيدانىدىكى بوز توپىلىقتا ھەرخىل سورۇنلارنى تۈزۈشەتتى . مەشھۇر خەلق ناخشىچىلىرى ، راۋابچىلار ، ۋەقەشۇناسلار جامائەتنىڭ «قايناپ» دېگەن ساداسى ئىچىدە ئۆز كارامەتلىرىنى نامايىش قىلاتتى . ئىشانلار ۋە ئۇلارنىڭ مۇرىتلىرى مەسچىت يېنىدىكى چوڭ خانىقادا ھۆكمەت ئوقۇشۇپ ، كېچە شاۋقۇنىغا شاۋقۇن قوشاتتى . تارىخنىڭ سىرلىق سەھىپىلىرىنى ئۆز ئاڭلىغۇچىلىرىغا ئايىماي تەقدىم قىلىدىغان ۋايىزلار سۆزمەنلىكى بىلەن ھەر كىمنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى . جامائەت تاڭغا يېقىن ئولتۇرغان يېرىدىلا ئۇيقۇغا كېتەتتى ۋە شېرىن چۈشلەرنىڭ قۇچىقىدا تازا ئەركىلەشكە باشلىغانلىرىدا مەزىننىڭ ئەزىنى ياكى قولۇم ـ قوشنىلىرىنىڭ نوقۇپ قويۇشى بىلەن ئويغىنىپ ، ئالدىراپلا

غۇسۇل ـ تاھارەت ئېلىشىپ ، نامازنىڭ ئالدىنقى سىپىنى تالىشىپ ، مەسچىتكە ئېتىلاتتى .
بىراق ، ھەرقانچە قىلغان بىلەن تۆت ـ بەش مىڭغا يېقىن جامائەتنىڭ بىرەر مىڭ ئادەم سىغىدىغان مەسچىتتىن ئورۇن ئالالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى . يەنە نەچچە مىڭى مەسچىت تېشىدىكى مەيداننىڭ بىرەر يېرىدىن بىر تاپانلىق جاي تېپىشاتتى ـ دە ، كۆك توپا ئۈستىدىلا ناماز ئوقۇيتتى .
ھېيت نامىزىدىن پارىغ بولغان جامائەت ئالدى بىلەن مازار يېنىدىكى ناغرا ـ سۇناي ساداسىغا چۈمۈلگەن كىچىك بازارغا كېلەتتى . ئەكەلگەن قىڭراقلىرىنى قىل يارغۇدەك چاقلىتىپ بولۇپ ، كەنتكە قاراپ سەلدەك ئاقاتتى ۋە مەھەللىلەرگە تاراپ كېتەتتى . ئۇزۇن ئۆتمەي پۈتلىرى چۈشلىپ قۇربانلىق قىلىنىۋاتقان قويلارنىڭ جان ئاچچىقىدا سوزۇپ ـ سوزۇپ مەرەشلىرى ھويلا ـ ھويلىلاردىن ئاڭلىنىشقا باشلايتتى .
دەل مۇشۇنداق چاغلاردا ھېيتلىق كىيىملىرىنىكىيىشكەن ئوغۇل باللارنىڭ ، تال ـ تال قىلىپ ئۆرۈلگەن چاچلىرىنى مەجنۇنتالدەك لەپىلدىتىپ ، تەتۈر ئېسىلغان قوينىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەپ يۈرگەن قىزلارنىڭ خۇشاللىقى تازا ئەۋجىگە يېتەتتى .
ئۆزىنىڭ ھېيتلىق كىيىملىرىنى ئەتتۈشلىرىگە كۆز ـ كۆز قىلىشنى كۈتۈپ ئۇزۇن كېچىنى تەسلىكتە تاڭ ئاتتۇرغان باللار سېمىز قوي گۆشى قازانغا تىقىلىشى بىلەنلا كوچىلارغا چىقاتتى ـ دە ، رەڭمۇرەڭ بويالغان تۇخۇملىرىنى چىشىغا ئۇرۇپ تۇرۇپ ، ئۆزگە رىقابەتچى چاقىراتتى . ھېيتلىق پۇللىرىنى ئاغىنىلىرىنىڭ كۆزىچىلا ئۈنلۈك ئاۋاز بىلەن سانايتتى . شوخ كۈلكىلەر ، بىر ـ بىرىنىڭ ئايىمىنى تەبرىكلەش ئاۋازلىرى بىلەن قوشۇلۇپ پۈتۈن يۇرتنى خۇشاللىق دېڭىزىغا چۆمدۈرەتتى ...
بۇ يىلقى قۇربان ھېيت ئايىمى تازا قاملاشمىغان بىر چاغقا توغرا كېلىپ قالدى . ھاپىز مەخسۇمنىڭ «خوش خەۋەر» يەتكۈزۈشى بىلەن جاڭگالدىكى ھايۋانلارچە ھاياتنى ئاخىرلاشتۇرۇپ

قايتىپ كەلگەنلەر ئۇرۇق ـ تۇغقان ، دوست ـ يارەنلىرى بىلەن جەم بولغان بولسىمۇ ، قول ئىلكىدە ئازراق ۋەجى بارلاردىن ئۆزگىلەر ئالەمدىن ئۆتكەن ئەجدادلىرىنىڭ روھىغا ئاتاپ چۇجىگە چاغلىق بىر نەرسە قۇربانلىق قىلالمىدى . ماتا ياكى تولىمىدىن قىلىنغان ئىشتانلىرى چاۋار ـ چاتقال ۋە تىكەنلەرنىڭ ئىلىۋېلىشى بىلەن تىلىم ـ تىلىم يىرتىلىپ ، قارا ، ئورۇق پاقالچاقلىرى كۆرۈنۈپ قالغان بىچارىلەرنىڭ ھېيتلىق كىيىم كىيىشكىمۇ قۇربى يەتمىدى . ئۆتكەن چاغلاردىكى كۆڭۈللۈك ئەسلىمىلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان ، غەملەنگەن ، پۈتۈن ئوزايىغا يىغا ئولاشقان سەبىي بالىلار ئاپتاپتا يورۇپ تۇرغان تام تۈۋىدە خۇددى ئىگە ـ چاقىسىز يېتىمدەك ، ئېڭىكىنى تىرەشكەن ھالدا ئولتۇرۇشاتتى .

سوپۇرگەئاخۇن ھېيت نامىزىنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىن ، دادىسىنىڭ قەبرىسى ئالدىدا خېلى ئۇزاق ئولتۇرۇپ قالدى . ئوقۇلىدىغان سۈرىنىمۇ بىرنەچچە قېتىم تەكرارلىدى . قاچاندۇر بىر چاغلاردا دادىسىنىڭ ئۆزىگە قىلغان بىر قېتىملىق ياخشىلىقىنى ئۇنتۇمىغان ھاشىم قاپاق دېگەن يالغۇز دېھقاننىڭ قەرەللىك سۇ قۇيۇپ تۇرۇشى بىلەن كۆكلەپ قالغان تېرەك خادىسىغا ياشلىنىپ تۇرغان كۆزىنى تىكتى . دادىسىنىڭ بومبا ساقال ، دائىم كۈلكە چىقىپ تۇرىدىغان چىرايىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى . ئۇنىڭ پۇقرالارغا ئاتىدارچىلىق قىلىدىغان خىسلىتىنى ئويلىدى . «ئوغلۇم ، ئادەم ئادەم بىلەن ئادەم ، ھەممە ئادەم يارىتىلىشتا تەڭ يارىتىلغان ، رىزقىمۇ ئوخشاش تەقسىم قىلىنغان ، زوۋۇلىسىمۇ تەڭ ئۇزۇلگەن ، بىراق ، بەزىلەر بەزىلەرنىڭ رىزقىغا خوجا ، توقلارغا قارىغاندا ئاچلار كۆپ ، ئەڭنى پۈتۈنلەرگە قارىغاندا يالىڭاچلار كۆپ ، سەن ئۆمرۈڭدە يوقسۇلنىڭ ياتىمىنى ئېلىپ ئۆت ، ئوڭ قۇلىقىڭغا ئەزان ، چەت قۇلىقىڭغا تەكبىر ئېيتىپ ئېتىڭنى سوپۇرگەئاخۇن دەپ قويغىنىمىمۇ بىكار ئەمەس ، ئەلگە سوپۇرگىدەك خىزمەت قىل ، تەمەسىز بول ، ئەلدىن يانمىسا ، خۇدادىن يانىدۇ»

دېگەن سۆزىنى يادىغا ئالدى .

ئۇ ، راستىتىنلا دادىسىنىڭ بۇ ۋەسىيىتىنى ئۆزىگە قىبىلىنامە قىلدى . بۇ يىل كۆز كىرىشى بىلەن چىرىيە دەرياسىدىكى ، قالماقدۆڭ ئۆستىڭىدىكى سۇ ئۈزۈلۈپ قالدى . قۇدۇقلارنىڭ سۈيىمۇ خۇددى ئەجدىھا دەم تارتىپ كەتكەندەك قۇرۇپ كەتتى . پۇقرانىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ موھتاجلىققا چىداپ تۇرالمىغان سۈپۈرگەئاخۇن ئاخىر ئۆز تەجرىبىسىگە تايىنىپ ، توغرىقبېغىل مەھەللىسىدىكى ئۆستەڭ بويىدىن بىر قۇدۇق ئورنىنى تاللىدى ـ دە ، ئىككى ھەپتە ئۈزۈلدۈرمەي ئىشلەپ ، ئاخىر سۇ چىقاردى . ئىچىدىغان سۇدىن بولسىمۇ ئامىتى كەلگەن پۇقرا ئۇنىڭغا كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەتلەر ئېيتتى . ئۇ خۇددى سۈپۈرگىگە ئوخشاش خىزمەت قىلدىيۇ ، رەھمەت تەمە قىلمىدى . . .

ئۇ مازارغا يېقىنلا يەردىكى ئاغىنىسى ئابدۇكېرىمنىڭ تېرەكلىكىدىن بىلەك توملۇقىدا ئىككى تال خادا كېسىپ كەلدى ـ دە ، بىرىنى مەرھۇم دادىسىنىڭ قەبرىسىگە ، يەنە بىرىنى قېيناتىسىنىڭ قەبرىسىگە قويدى . يەنە ئۆزىگە تونۇشلۇق بولغان بىرقانچە قەبرىلەرنى ئارىلاپ ، ئۇلارنىڭ روھىغا ئاتاپ قىسقىلا دۇئا قىلىپ بولۇپ ، مەھەللىگە قاراپ يول ئالدى . قەبرىستانلىقتىكى مۆكلۈق قىرائەت ، ئىچىنىشلىق مۇناجات ، يىغا ـ زارلار ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئېرىتىپ ، يۈرىكىنى خېلىلا ئەزگەندى .

ئۇ ھويلىسىنى سۈپۈرۈپ سۇ چېچىپ ، خۇددى چىنىدەك پارقىراپ تۇرىدىغان چىنارئايىمنى كۆرۈپلا ھېيتىنى مۇبارەكلىدى :

— ئايىمىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن ، ئايىم !

— ئۆزلىرىدىن كەلسۇن ، بېگىم !

سۈپۈرگەئاخۇن ئەتىگەندىلا پۇراتقان ياغنىڭ سۇس ھىدى تېخى تارقىلىپ بولمىغان ئايۋاندا چارسىلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتنى كۆرۈپ ئايالىنىڭ قۇربانلىق قىلىشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈۋاتقانلىقىنى پەملىدى ـ دە ، ھويلىنىڭ بىر تەرىپىدىكى ئېغىلدىن ئورۇق ـ سېمىزلىكى جايىدا بولغان بىر يۈكلۈق توقلىنى سۆرەپ چىقتى .

چىنارئايىم توقلىنىڭ پۈتىنى باغلاشقا ياردەملەشكەن بولسىمۇ، ئېرى «ئالالاھۇئەكبەر» دەپ پىچاقنى قولىغا ئېلىشىغىلا ئۆزىنى چەتكە ئالدى.

ئەسلىدە سۈپۈرگەئاخۇن كۆن ئۆرلىگەندىن كېيىن ئەڭ قىزىقىپ سەپەر بوۋايلارنىڭكىنى ئالدى بىلەن پاتىھە قىلماقچى ۋە قايتىشىدا بوۋاينى، ئۇنىڭ بالا ـ چاقىلىرىنى باشلاپ كېلىپ ھېيتلاتماقچى بولغانىدى. بىراق، ئۇ تۇپراق بېشىدىن قايتىپ كىرىۋاتقاندا، شۇ تەرەپكە كېتىۋاتقان بوۋاينى يىراقتىن كۆرۈپ قالدى. ئۇنىڭ مازار كەنتىگە بېرىپ كېلىشى ئۈچۈن خېلى ۋاقىت كېتەتتى. شۇڭا، ئۇ ئوچاقنىڭ ئوتىنى كوچىلىغاچ ئايالى بىلەن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى.

— سېيىت ھاجى ئابلىزقارى بىلەن شېرىكلىشىپ ئۇ تەرەپلەرگە كارۋان ماڭدۇرۇشقا تەرەددۇت قىلىۋاتقۇدەك، يېقىندا پۇقرالار ئارىسىدىن كارۋان ئالغۇنىغا ئادەم تاللايدىكەن، دېگەن مىش ـ مىش پاراڭلار بار، — دېدى سۈپۈرگەئاخۇن قولىنىڭ كەينى بىلەن ئوت يالقۇنىنى توسۇپ تۇرۇپ، باياتىن بېرى: ئوغلىمىز مۇھەممەتئەلى يېنىمىزدا بولغان بولسا ھېيتلىق گۆشتىن بىر توغرام ئاغزىغا سالاتتى ئەمەسمۇ دەپ مىشىلداپ كۆز يېشى قىلىپ ئولتۇرغان چىنارئايىم گەپ قىستۇرۇپ:

— بۇ كەلگۈندى يەنە نېمە يامانلىقلارنى ئويلاۋاتىدىكىنتاڭ، — دېدى.

سۈپۈرگەئاخۇن ئادەتتە ئايالىدىن گەپ يوشۇرمايتتى، ئۆزى تېگىگە يېتەلمىگەن ۋاقىئاتلارنى ئايالىغا سۆزلەپ بېرەتتى ۋە گاھىدا ھەيران قالغۇدەك چۈشەنچىلەرنى ئاڭلاشقا مۇيەسسەر بولاتتى. ئۇنىڭ ھازىر ئايالىغا ئېيتىپ بېرىۋاتقىنى تۈنۈگۈن تۈنەكتە قۇلىقى ئۈزۈن ھېمىت قاشقىدىن ئاڭلىغان گەپلەر ئىدى.

— ئىشقىلىپ بۇلار پۇقراغا ياخشىلىق ئويلىمايدۇ، بەئەينى شەيتاندەك، كىشىلەرنى ئازدۇرغىنى ئازدۇرغان، قايسى كۈنى مەن بارمىغان زىياپەتتە تېخى بىر كۆمەك[1] قۇرۇپ، باشلىق سايلاپ

① كۆمەك — بىر يامان مەقسەت ئۈچۈن ئۇيۇشقان گۇرۇھ.

چىقىپتۇمىش ، ئاقپاششاغا پۇقرا بولغانلار سىيىت ھاجىنىڭلا ئاغزىغا قارىشى لازىم ئىكەن .

ئېرىنىڭ گېپى ئۈزۈلمەستىنلا چىنارئايىم سۆزلەپ كەتتى :

— شۇنچە ئۇزاق مەملىكەتتىن كەلگەن بىر يات تائىپە مۇشۇنداق كۆمەك تۈزەپ يۈرسە ، كېرىيە ئامبىلىنىڭ كارى بولمىغىنىغا ھەيرانمەن ، لەشكەر دېسە لەشكىرى ، ياراغ دېسە يارىغى بولغاندىكىن ، بىچارە پۇقرانى بوزەك ئېتىپ يۈرگۈچە ، يامان بولسا ، ئاشۇلارنىڭ ئەدىپىنى بەرسە بولمامدىغاندۇ ؟

سۈپۈرگەئاخۇن دىمىغىدا كۈلۈپ قويۇپ :

— مەن بىر لەتىپە ئېيتىپ بېرەي ، بولامدۇ ؟ — دېۋىدى ، چىنارئايىم رازىلىقىنى بىلدۈرۈپ ، بېشىنى لىڭشىتتى .

— بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادەم بار ئىكەن ، — دەپ لەتىپىنى باشلىدى سۈپۈرگەئاخۇن ، — ئۇ بىر كۈنى بازاردىن بىر ئېشەك سېتىۋاپتۇ . ئېشەكنى ئەكىلىپ ئېغىلغا سولاپ قويۇپتۇ - دە ، ئۇخلاشقا يېتىپتۇ . لېكىن ، ھېلىقى ئېشەك ھاڭراۋېرىپ زادى ئارام بەرمەپتۇ . ئاغزىغا تۇۋرا كىيگۈزۈپ بېقىپتۇ ، يەنە بولماپتۇ ، ئاخىر ئېشەكنى ئىگىسىگە ياندۇرۇپ بېرىپ پۇلىنى ئېلىۋالماقچى بولۇپ ، بېدىكنى ئىزدەپتۇ ، بېدىك ئېشەك ساتقۇچىغا قانچە سۆزلەپ باقسىمۇ ، ئېشەك ساتقۇچى ئېشەكنى ياندۇرۇۋالغىلى ئۇنىماپتۇ . ئېشەك ئىگىسى نائىلاج نەسىردىن ئەپەندىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، ھاڭراپ ئارام بەرمەيدىغان ئېشەك ئۈستىدىن داد ئېيتىپتۇ . ئەپەندى كۈلۈپ كېتىپ :

— بۇنىڭ چارىسى ئاسان ، ئېشەكنىڭ كۆتىنى بىر چىراغلىق ياغدا ياغلاپ قويۇڭلا ، — دەپتۇ .

ئېشەك ئىگىسى ئەپەندى ئېيتقاندەك قىپتۇ . قارىسا ، ئېشەك ھاڭرايمەن دەپ تازا چىڭقالسا ، يەل ئۇنىڭ كۆتىدىن چىقىپ كېتىۋاتقۇدەك ، شۇنداق قىلىپ ، ئېشەك ئىگىسىمۇ خاتىرجەم ئۇخلىيالايدىغان بولغانىكەن .

ئەر - خوتۇن ئىككىسى بىر ھازا كۈلۈشكەندىن كېيىن ،

www.uyghurkitap.com

سۇپۇرگەئاخۇن چۈشەندۈرۈپ :

— ئامبالمۇ ئاشۇ ئىشەككە ئوخشاش ھاڭرايدىغىنىدىن ، سىيىت ھاجى ئۇنىڭ ئاغزىنى ياغلاپ تۇرسا ، ھاڭرايمەن دەپ ھەرقانچە كۈچىگەن بىلەنمۇ ھاڭرىيالمايدۇ - دە ! — دېدى .

— ھوي ، قازان تاشتى !

سۇپۇرگەئاخۇن تۇۋاقنى كۆتۈردى - دە ، ئايالىنىڭ قولىدىكى چۆمۈچنى تارتىۋېلىپ قازاننى سورۇدى ، ئاپئاق كۆپۈك يوقالدى .

— ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ، كىرىيە ئامبىلى پارىغا بەك ئامراق دېگەن گەپ بار ، ئۇغۇ سىيىت ھاجىنىڭ پارىسىنى يەپ ، ئۇنىڭ قىلمىشىنى كۆرسىمۇ كۆرمەسكە سالدى دەيلى ، خوتەن دوتىيىمۇ شۇنداق قىلارمۇ ؟

چىنارئايىم تالا - تۈزگە ئانچە تولا چىقمىغىنى بىلەن ، قوشنا ئاياللار بىلەن پات - پات ئۇچرىشىپ تۇراتتى . ھەرخىل پاراڭلار ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالاتتى .

— خوتەن دوتىيى بەلكى بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپمىغان بولسا كېرەك ، خەۋەر تاپسىمۇ خەق ئۆزىنى ئاقپاشا پۇقراسى دەپ تۇرۇۋالسا ئۇمۇ ئىلاجى قىلالماس . ئىشقىلىپ ، سىيىت ھاجىنىڭ نىيىتى يامان ، ئۇ تېخى ھاپىزنى ئەۋەتىپ ، سەپەرئاخۇن ئاكامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ، ئۇنى - بۇنى كوچىلاپ يۈرۈپتۇ . بوۋاي ھاپىز مەخسۇم بىر يىللىرى ئابلىزقارى بىلەن شېرىكلىشىپ ماتا سودىسى قىلىپ يۈرگەن ئادەم شۇ دەيدۇ .

— ئۇ نېمىدەپ سىيىت ھاجى بىلەن تېپىشىۋالدىكىنە ؟

— بۇنىسى تېخى قاراڭغۇلۇق .

...

ئۇلار جىم بولۇپ قېلىشتى . تالادا ئەتىگەندىن باشلاپ چىقىۋاتقان سوغۇق شامال ھاسا تېرەكنىڭ قويۇق شاخلىرىنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ ئۇشقىرتىۋاتاتتى . ئوچاقتا كۆيۈۋاتقان ئوت پورۇقلاپ تۇرغان قازاندىن قويۇق ھور ئۆرلەتمەكتە ئىدى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم بېگىم !

بىراۋنىڭ دەرۋازىدىن كىرمەي تۇرۇپ ئۈنلۈك سالام بېرىشى بىلەن ئىككىيلەن تەڭلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ــ دە، ئايۋان ئىشىكىدىن چىقتى . ھەر ئىككىسىلا سەپەر بوۋاينى ھېيتلاپ كەلدى دەپ ئويلاپ قېلىشقانىدى . بىراق ، ئۇلارنىڭ كۆرگىنى قازاندىك سەللە ئوراپ ، ئۇزۇن پەرىجە كىيىۋالغان سېيىت ھاجى بىلەن ئابلىزقارى بولدى .

ئايەمنىڭ تۈنجى كۈنى بوسۇغىدىن بىرىنچى بولۇپ ئاتلىغان بۇ پاتىھەچىلەرنى كۆرگەن سۈپۈرگەئاخۇننىڭ كۆڭلى بىردىنلا غەش بولدىيۇ ، لېكىن غەشلىكنى چاندۇرمىدى . ئۆرپ ــ ئادەت كۈچى ئۇنى مېھمانلىرىغا سالام بېرىشكە مەجبۇر قىلدى .

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام !

— ھېيتلىرىغا مۇبارەك بولسۇن ، بېگىم !

— ئۆزلىرىدىن بولسۇن !

ئوپۇل ــ توپۇل رومىلىنى چۈشۈرۈپ ئۈلگۈرگەن چىنارئايىم ئۆزىنى سارايىنىڭ ئىچىگە ئېلىشىغىلا مېھمانلارمۇ ھويلىغا كىرىپ كەلدى . سېيىت ھاجى ھاسا تېرەكنىڭ ئەتراپىنى ئىككى قېتىم ئايلىنىپ ، تېرەكنىڭ ھەربىر تال شېخىغىچە سەپسېلىپ چىقتى ــ دە ، كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىۋەتكەندىن كېيىن :

— ھەيھات ، قادىر ئاللانىڭ كارامىتى نېمىدېگەن ئۇلۇغ ، بۇنداق زور ، بۇنداق ئېگىز ئۆسكەن تېرەكنى پېقىر ئۆمرۈمدە كۆرمەپتىكەنمەن ، چىنارمۇ بۇ ياكى تېرەكمۇ ؟ — دېدى .

— تېرەك ، تېرەك ، بۇنى ھاسا تېرەك دەيمىز ھاجىم ، — ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ كەينىدىن خۇددى سايىدەك ئەگىشىپ يۈرۈپ گەپدانلىق قىلىشقا باشلىدى ، — بۇ تېرەك ئەۋلىيانىڭ ھاسىسىدىن كۆكلىگەنىكەن ، بۇ بەكمۇ خاسىيەتلىك تېرەك ھاجىم...

— قادىر ئاللا ئۆز كارامىتىنى خالىغان يېرىدە ، خالىغان شەكلىدە ئايان قىلىدۇ ، بۇنداق كارامەتلىك نامايەندىنى ھۆرمەتلىك بېگىمنىڭ ھويلىسىدا ئايان قىلغان يەردە ، بۇنىڭ خىسلىتى

بېگمگمۇ تەئەللۇقتۇر . پاھ ··· پاھ ··· پاھ ··· نېمىدېگەن چوڭ تېرەك ، نېمىدېگەن كارامەت !

سېيىت ھاجى تېرەكنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختىغاچ ، ئۆي ئىگىسىنىڭ تەكەللۇپىنى كۈتمەيلا ئايۋانغا كىرىپ كەلدى ـ دە ، كەڭ سۇپا ئۈستىگە راسلانغان داستىخاننىڭ ئالدىغا كېلىپ ، يۈكۈنۈپ ئولتۇردى .

— بىسمىللاھىر رەھمانىررەھىم ··· ئىلاھە ئامىن !

ئۇ نەپىس ۋە ساز ئاۋازى بىلەن پاتىھە ئوقۇغاندىن كېيىن ، چوڭ چىنە بىلەن كەلتۈرۈلگەن شورپىنى ئوتلاپ قويدى ـ دە ، ئابلىزقارىنى خوش ئېتىپ قويۇپ داستىخاندىكى گۆشكە قول ئۇزاتتى .

«ئىست سەپەر ئاكامنىڭ رىزقى ، ئىست !» — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن ئىچىدە خورسىنىپ .

ھېلىمۇ ياخشى ، سېيىت ھاجى بىر چىشلەملا گۆشنى ئوبدان چايناپ يۇتقاندىن كېيىن ، دۇئاغا قول كۆتۈردى . بىر پۈت گۆشنى بېشىنى كۆتۈرمەي يالماۋاتقان ئابلىزقارىمۇ نائىلاج دۇئاغا قوشۇلدى .

سېيىت ھاجى دۇئادىن كېيىن چىقىپ كېتىشكە ئالدىرىمىدى . ئۇ پۈتىنى ئوڭلاپ ، باداشقان قۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، ئايۋاننىڭ يوغان خەسىنى ، ۋاسىلىرىنىڭ ياپساغا كەلتۈرۈلگەنلىكىنى ، نەقىشلەنگەن تۈۋرۈكنى بىر قۇر ماختاپ چىققاندىن كېيىن ، گەپنى باشقا ياققا بۇرىدى :

— ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ ئادىتىمىز باياندا بىردەك قەيت قىلىشىچە ، ئۇلۇغ ئايەم كۈنىدە ئۇرۇق ـ تۇغقان ۋە ھەم تۇغقاندىن چارە يېقىنلىرىنى ئەڭ ئالدى بىلەن ھېيتلىماق لازىم . پېقىر يۇرتلىرىغا مۇساپىرمەن ، مۇساپىرچىلىق دەردىدە ئاۋارىمەن ، بۈگۈن نامازدىن كېيىنلا ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك قەدىمىگە تەلمۈردۈم ، تەلمۈردۇمۇ ، تەلمۈرۈپ كۆزۈمنىڭ گۆھىرى تالدى . ئاخىر ئۆزۈم بولسىمۇ پاتىھە قىلىپ كېلەي دەپ كەلدىم . قارىمنى

ھەمراھ قىلىۋېلىشىمىزنىڭ نۆۋىتى كەلگەنلىكىنى ئەسلىتىش ۋە ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن بولدى .

سوپورگەئاخۇن ئەسلىدە : سېيىت ھاجى جەزمەن زىياپەتكە دەپ ئەۋەتكەن تەكلىپىنى رەت قىلغىنىمنى ئېغىزغا ئالىدۇ، دەپ ئويلىغۇدى نەتىجىدە ئويلىمىغان يېرىدىن چىقتى . شۇڭا ،ئۇ پاتنەچىلەرنىڭ پاتراق چىقىپ كېتىشىنى تىلەپ ، مۇنداقچىلا تۇزۇت قىلىپ قويدى :

— رەھمەت ھاجىم ، نىيەتلىرىگە ، ئەتىگەن دېگەندە ئىش كۆپرەك بولىدىكەن ، يەنە كېلىپ ، تۇپراق بېشىدا ئۇزۇنراق ھايال بولۇپ قالدىم .

— ئايەم كۆڭلى تۇپراق بېشىنى يوقلاپ ياخشى قىپتىلا ، بالا دېگەن ئاتىنى دۇئادا بولسىمۇ ياد ئېتىپ تۇرماق لازىم .

— مىراب بېگىمنىڭ دادىسى بەك ئوبدان ئادەم ئىدى ، «ياخشىغا كۆرۈم يوق ، يامانغا ئۆلۈم» دېگەن گەپ راست ئىكەن ، ۋاقىتسىز قازا تاپتى رەھمەتلىك ، — ئابلىزقارى گەپ قىستۇردى .

— دېمەكچىمەنكى ، — دەپ سۆز باشلىدى سېيىت ھاجى يەنە يۆتىلىپ قويۇپ ، — بېگىم باشقا يۇرتلارغا سەپەر قىلىپ باقمىغانمىكىن ؟

— يوقسۇ ، پېقىر ئۆمرىدە يەر ، سۇ بىلەنلا ھەپىلىشىپ يۈرگەن ئادەممەن .

— «كۆچۈڭنىڭ بارىدا يۇرت كۆر ، چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە» دېگەن گەپ بار . ئوغۇل بالىغا سەپەر يارىشىدۇ ، پېقىر تېخى ئۆزلىرىنى ئاقپاشا ئېلىنى ۋە باشقا ئالدىن كەتكەن ئەللەرنى كۆرگەن بولۇشلىرى مۇمكىن دەپتىمەن .

— يوقسۇ ، كۆرمىگەن .

— دېمەكچىمەنكى ، ئاقپاشا ئېلىنىڭ شۆھرىتىنى ئاڭلىغان بولغىيتتىلە ھېچبولمىسا .

— ئاڭلىشىمغۇ ئاڭلىغان ...

— ھە ، مانا ئوبدان گەپ ، ئاقپاشا مەملىكىتى بەئەينى سىلى

ئاڭلىغاندەك ، شۆھرەتتە مەشھۇر ، داڭ ـ تۇۋسىپى جاھانغا تارقالغان بىر مەملىكەت ، دېڭىزىدا پاراخوتى بار ، يول يۈرگەنلەر پويىزغا ئولتۇرىدۇ ، زاۋۇت دېگەنمۇ تولا گەپ ، ھەي ، نېمىسىنى دېسەم بولار ، ئۇ مەملىكەتتە ياشىغانلار جەننەتتە ياشىغاندەك ئۆتىدۇ…

— يۇرتىمىز راستىنلا نامرات ، يول ماڭغاندا ئېشەك تاپالىغانغا خۇش بولىمىز ، بولمىسا پىيادىلا .

— دۇرۇس … دۇرۇس …

سېيىت ھاجى ساھىبخاننىڭ تەنىسىنى چۈشەنمىدىمۇ ياكى خۇپسەنلىك قىلدىمۇ ، ئىشقىلىپ قاش ـ كۆزىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى .

— دۇرۇس دەيدىلا ، بۇ يۇرت بەكمۇ قالاق ، مەئىشتى يامان .

— ھۆرمەتلىك ھاجىم ، ئەمىسە سىلى نېمىدەپ شۇ راھەت ئىچىدە مەئىشەتنىڭ مېغىزىنى چاقماي ، بۇنداق قالاق يۇرتتا جاپا چېكىپ يۈرۈيدىلا ؟

سۇپۇرگەئاخۇننىڭ ئويلىمىغان يەردىن قويغان سوئالى خۇددى كەچ كۈز شامىلى ئۇششۇگەن يوپۇرماقنى سۇپۇرۇپ تاشلىغاندەك ، سېيىت ھاجىنىڭ چىرايىدىكى كۈلكە ۋە كۆرەڭلىك ئالامەتلىرىنى بىر يولىلا سۇپۇرۇپ تاشلىدى . ئۇ نەپەس يولىغا توۋپىق قاپلىشىپ قالغاندەك ، بىر پەسكە جىمىپ قالدى ـ دە ، ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ :

— دېمەكچىمەنكى … بۇ … بۇ باشقا ـ باشقا گەپ ، ئىلگىرى كەتكەن ئۇلۇس جاھالەتتە قالغان ئۇلۇسنىڭ قالاقلىقتىن قۇتۇلۇشىغا ياردەمدە بولماق لازىم . ئۇلارنىڭ نادانلىقتا قالغان دىلىغا مەرىپەت نۇرىنى چېچىپ ، قالاق ئىگىلىكىنى گۈللەندۈرمەك كېرەك . مۇسۇلمان قېرىنداشلار ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق ، تېخىمۇ … — دېدى .

ئابلىزقارى ئۆچكە ساقىلىنى تىترىتىپ تۇرۇپ ، سېيىت ھاجىنىڭ گېپىنى كۈچلەندۈرمەكچى بولدى :

— ھاجىم يۇرتىمىزغا مەرىپەت ئۇرۇقىنى ئەكەلدى ، مانا بۇ

www.uyghurkitap.com

كەمدە ئۇنى تېرىيمەن ، چىچەكلىتىمەن دەپ رىيازەت چېكىۋاتىدۇ ، ھاجىمنىڭ بۇ ياخشىلىقى بەندىدىن يانمىسا ، ئاللادىن يانغۇسىدۇر !

— بـۇنداق مەرىپەت قۇرۇپ كەتسۇن ! — سوپۇرگەئاخۇن خـۇددى بـۇرگە چېقىۋالغاندەك بىئارام بولۇۋاتقان ئىككىيلەننىڭ كۆزلىرىگە نۆۋەت بىلەن تىكىلىپ قويۇپ دېدى ، — ئەل ـ يۇرتنى ئـازدۇرۇپ ، ئـاقپاشـاغا پۇقرا قىلىش مەرىپەت تارقاتقانلىق بولامدىكەن ئۆزى ؟ !

— شۇنداق ··· ياق ··· ياق .

سـپـيـت ھـاجى ئاغزىغا كەلگەننى سۆزلەپ قىزىشىۋاتقان ئابلىزقارىنىڭ ئىشنى بۇزۇپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ ، ئۇنىڭ تىزىنى ئاستا بېسىپ قويدى ۋە زورىغا كۈلۈمسىرىدى :

— زالىم مانجۇلارنىڭ پۇقرانى قەتلىئام قىلىشىدىن ساقلاپ قـالـماق ئـۈچـۈن ، ئـۇلارنـى كـامـالەتكە تەڭداشسىز ، زېمىنى كـۈنچـىـقـىـشـتـىـن كۈنپېتىشقىچە سوزۇلغان بۈيۈك ئاقپاشا سەلتەنىتىنىڭ سايىسىگە جەم قىلماق ئەڭ ئۇنۇملۇك چارىدۇر ، ئاقپاشا پۇقراسىنىڭ خاقانى چىن پۇقراسىغا ئەبەدىلئەبەد مەنسۇپ بـولـمـايدىـغان مەرىپەتتىن ۋە مەئىشەتتىن خالىغىنىدىن ئارتۇق مەنپەئەت ئالىمىقى شەكسىزدۇر . ھاسىل كالام ، پېقىر پەقەت ئاقىل كىشىلەرگىلا مانا مۇشۇ ھەقىقەتتىن ئاشكارا بېشارەت بەردى . بۇ بېشارەت ئاقىللار ۋە ئاقىللارچە يول تۇتىدىغانلار ئۈچۈن كۈندۈزدەك ئـايـان ، قـۇيـاشـتـەك روشەن ، نادانلار ۋە تەقدىرى نادانلىقتىن پۈتۈلگەنلەر ئۈچۈن يۇلتۇزسىز كېچىدەك قاراڭغۇدۇر .

سوپۇرگەئاخۇن سىپىت ھاجىغا قاراپ سوغۇق كۈلۈپ قويدى . كۆزلىرىدىن ئوچاقتا كۆيۈۋاتقان ئۆرۈك ئوتۇنىدىن چاچرىغان ئوت مـىـسـالـى ئـوت چـاچـراشـقـا باشلىدى . ئابلىزقارى چىرايىدىن غـوجـىـسـىـنـىـڭ مـەنـلـىـك سۆزلىرىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي ، مەنسىتمەسلىك ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغان سوپۇرگەئاخۇنغا جىددىي يوسۇندا :

— مـىـراب بېگىم ، ئەقىللىق ئادەم تۇرۇقلۇق ھاجىمنىڭ

بىشارىتىنى چۈشەنمىگەنلىرىگە ھەيرانمەنكى، پۇرسەت غەنىيمەت، باشلىرىغا قوناي دەپ قالغان دۆلەت قۇشىنى كەم ئەقىللىق قىلىپ ئۇركۈتۈۋەتمىسىلە، — دېدى.

— دۆلەت قۇشىمۇ، قۇزغۇنمۇ، كىم بىلىدۇ؟ بەلكىم، دۆلەت قۇشى سۈرىتىدە نىقابلانغان قۇزغۇنمىكىن دەيمەن، قونۇۋالغاندىن كېيىن كۆزۈمنى چوقۇيدىغانلىقىنى تۇيۇپ تۇرۇۋېتىمەن...

ئابلىزقارى تەلۋىلەرچە ۋارقىرىغان پېتى يەڭلىرىنى شىمايلىدى. سېيىت ھاجىنىڭ تاتىرىپ، بەكمۇ ئوسال ئەھۋالدا قالغىنىنى كۆرگەندىن كېيىن بولسا، ئاۋازىنى تېخىمۇ ئۆرلەتتى ۋە مەيدىسىگە مۇشتلاپ تۇرۇپ:

— ئاقپاشا پۇقراسى بولغان يۇرت بېگىنىڭ ئەمرىدىن باش تارتقان ئادەم مىراب بېگى بولالمايدۇ! — دېدى.

سۈپۈرگەئاخۇن قولىنى كەينىگە تۇتۇپ تۇرۇپ مەردانە قىياپەتتە:

— يات تائىپىنىڭ يالىقىغا باغلانغان ئىت بولغۇچە، كەتمىنىمنى چېپىپ، پۇقرالىقىمنى قىلغىنىم تۈزۈك، ھەشقاللا! — دېدى.

— بەس! بەس!

سارايدا تۇرۇپ، تالاش - تارتىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئېنىق ئاڭلاپ، ئۆزىنى ئاران بېسىپ تۇرغان چىنارئايىم ئاخىر تاقەت قىلالمىدى - دە، ئايۋاندا پەيدا بولۇپ، ئايۋاننىڭ ئىشىكىنى چوڭ ئېچىپ قويۇپ، مېھمانلارغا:

— قېنى ھۆرمەتلىك مېھمانلار، ھېيت پاتىھەسى ھېيت پاتىھەسىچە بولسۇن، مەرھەمەت! — دېدى.

—دۇرۇس ... دۇرۇس، خان قۇشناچىم دۇرۇس ئېيتتى، — سېيىت ھاجى ئابلىزقارىغا ئەيىبلەش نەزىرىدە قاراپ قويدى، ئۇنى ئولتۇرۇشقا دەۋەت قىلىپ، — ئۇلۇغ ئايەم مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ خۇشال جەم بولۇپ، قېرىنداشلىق رىشتىنى مەھكەملەپ، نىزا - خۇسۇمەتلەرنى يوق قىلىشقا يارىتىلغان، بۇ

تەرىقە كۆڭۈلسىزلىككە يول بېرىش ، شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىگە كىرىپ دوزىخنىڭ يولىنى تۇتماق بىلەن باراۋەر . بايام پەيغەمبىرىمىزنىڭ بىپەرۋالىقى تۇپەيلى ، ئابلىمزقارىم ھۆرمەتلىك بېگىمنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىپ قويدى ، مىراب بېگىم دىنىي قېرىنداشلىقنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن ئەپۇ قىلىپ ، ئاداۋەت، گىنە تۇتمىغايلا … — دېدى .

سېيىت ھاجى كۆزىنى يۇمۇپ ، قىرائەت باشلىدى ، ئۇنىڭ ئاۋازى گۈلدۈرمامىلىق يامغۇردىن كېيىنكى غۇر - غۇر شامالدەك ئايۋان ئىچىنى ئارىلىدى ، كۆڭۈللەردە كۆتۈرۈلگەن دولقۇنلارمۇ تىنچىغاندەك بولدى .

22 . «قارچىغا» ھەققىدە پاراڭ

بۇ جاھان شۇنداق جاھان ئىكەنكى ، بىرى ئۆلسە ، بىرى تىرىلىدىكەن ، بىرى كۈلسە ، بىرى يىغلايدىكەن . كۈلگەنلەر يىغلاۋاتقانلارنىڭ بېشىدا بىپەرۋا ياڭاق چېقىپ يەيدىكەن ، يىغلىغاننىڭ يىغىسىدىن گويا جاننى يايراتقۇچى نەغمە - ناۋا ئاڭلىغاندەك ھۇزۇرلىنىدىكەن ، بەزىدە تېخى يىغلىغۇچىنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتۈپ قويغان بولۇپ ، يۈزىنى تاتىلىۋېلىشقا پۇرسەت تاپىدىكەن …

«ئۆچكە جان قايغۇسىدا ، قاسساپ ياغ قايغۇسىدا» دېگەندەك ، تاغارلار قۇرۇقدىلىپ ، ياغ قاپاقلىرى ياغسىراپ قالغاندا يېتىپ كەلگەن بۇ ھېيت نامراتلارغا غەمكىنلىك ۋە مىسكىنلىك ئەكەلدى . سېيىت ھاجىغا بولسا تېپىلغۇسىز غەنىيمەت پۇرسەتنى ئاتا قىلدى . ئۇ تەڭسىز مۇجاھىدىنىڭ ھاقارەتلىك ماددىلىرىنى بېشىغا سايە قىلىپ ، يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ دەخلى - تەرۇزى ۋە ئەمر - پەرمانلىرىدىن مۇستەسنا بولغان سودا ئاقساقىلى سۈپىتىدە بۇ دىيارغا ئاياغ باسقاندىن بۇيان ، خالىغان يەردە ئاشكارا بولۇشنى

www.uyghurkitap.com

بىئەپ ھېسابلاپ، خۇددى ئۆلچىسىنىڭ يېقىنلاپ كېلىشىنى كۈتۈپ دالىدا ياتقان تۈلكىدەك پەيت كۈتمەكتە ئىدى. بىر ئەر ئايدىن بۇيان بۇ تۈلكە ئۇۋۇسىدىن بېشىنى چىقىرىشقىمۇ باشلىغانىدى، ھېيتنىڭ كېلىشى بىلەن تەڭلا ئۇۋۇسىدىنمۇ چىقتى - دە، يەنە ھىد ھىدلاپ ئۆز ئۆلچىسىنىڭ ماكانىغا قەدەر بېشىنى تىقىشقا جۈرئەت قىلدى.

ھېيتلاش دېگەن بۇ باھانە 360 كۈننىڭ ھەر قاندىقىدا تېپىلىۋەرمەيتتى. ئۇ ئالدى بىلەن سۈپۈرگەئاخۇننىڭ ئۆيىگە كېلىپ، ئۇنى چىكىپ كۆرۈش مەقسىتىگە يەتتى. ئۇنى چىشلىگەن پېتى ئۆز ئۇۋۇسىغا ئەكېتەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ قەيىرىدىن چىشلەشنى بىلىۋالدى.

سېيىت ھاجى يەنە سەپەر بوۋاينىڭ ئۆيىگىمۇ باردى. ئۇ بۇ يەردىن لالما ئىتتەك قوغلانغان بولسىمۇ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، چىرايىدىكى كۈلكىنى ئۆچۈرمىدى. ئۆينىڭ سىرتىدىلا تۇرۇپ، ئاللادىن بۇ بوۋايغا ئۇزۇن ئۆمۈر ئاتا قىلىشنى، مال - دۇنيا بېرىشنى تىلىدى.

نۇرەك باخشىنىڭ پارقىراپ تۇرغان «بالاخور» بۇرغىسىنى ئۇيان - بۇيان ئۆرۈپ تاماشا قىلدى. دۇئا قىلىۋېتىپ، ئۇنى پات ئاردا كۇكۇم - تالقان قىلىۋېتىدىغانلىقىنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى ...

ئۇ بەزى كۆك نامراتلار مەھەللە كۇلالچىلىرى ياسىغان قوپال ھېجىر بىلەنلا تۇتقان قۇدۇق سۇيىنى مەككە مۇكەررەمدىكى ئابىزەمزەم قاتارىدا تەرىپلەپ، ھېلىلا چۆلدىن كەلگەن تەشنا كىشىدەك بىر كۆتۈرۈشتىلا ئىچىۋەتتى. ساھىبخانىلار ئۇنىڭ قاتتىق بورا ئۈستىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ قىلغان قىرائىتى بىلەن كۆزىگە ياش ئېلىشتى. نامراتنى نامرات كۆرمەيدىغان، نەزىرىدە، پۇقراپەرۋەرلىكتە نۇشىرۋان ئادىلدىن[1] قېلىشمايدىغان بۇ زاتنىڭ

---

① نۇشىرۋان ئادىل — مىلادىيە 224 - يىلى قۇرۇلغان ئىران ساسانىيلار سۇلالىسىنىڭ 20 - پادىشاھى بولۇپ، تارىختا ئۆزىنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكى بىلەن «نۇشىرۋان ئادىل» دەپ شۆھرەت قازانغان.

پاتىھەسىنى ئالغان ھىمىت قاشقىنىڭ كۆز يېشى كۆكلەم يامغۇرىدەك قۇيۇلدى .

— ھە ، سورايمەن دەپ ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن ، — دېدى سېيىت ھاجى يېقىندىلا ياستىۋالغان ياسداق مەيدە ئۆزى بىلەن يانمۇيان ئولتۇرغان ھاپىز مەخسۇمغا ، — قارچىغا بىلەن ئۇۋ ئوۋلاشتىن ھاسىلاتلىرى نېمە ؟

سېيىت ھاجى توغرىقىغىل ، سېرىق ، توپا مەھەللىلىرىنى ھېيتلاپ بولغاندىن كېيىن ، ئابلىزقارىنى تاشلاپ قويۇپ ، ھاپىزنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىۋالغانىدى . چۈنكى ، ئۇلارنىڭ نۆۋەتتىكى ھېيتلايدىغان نىشانى ئاددىي پۇقرالارنىڭكىگە ئوخشىمايتتى .

— ھاسىلاتىم شۇكى ... ھاسىلاتىم شۇكى ...

شېرىكىنىڭ بىر نەرسە دەپ بېرەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن سېيىت ھاجى ئۆز سوئالىغا ئۆزى جاۋاب بېرىپ :

— قارچىغا ئاۋۋال ئولجىسىنىڭ تۇرغان جايىنى ، يۈگۈرۈش سۈرئىتىنى ، يوشۇرۇنماقچى بولغان چاتقاللىقىنى ، جۇغىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ ، ئاندىن ئولجىسىغا قاراپ تۈيۈقسىز ئېتىلىدۇ . قارچىغا ئۈچۈن ئولجىنى كۆزىتىش بەكمۇ مۇھىم ، ئولجىنى كۆزىتىش ئۇنىڭغا ئولجىغا قامال سېلىش بىلەن ئوخشاش دەرىجىدە ھۇزۇر بېغىشلايدۇ ! — دېدى .

— دېگەنلىرى بەرھەق ، راستىنلا شۇنداق ئىكەن ...

— دېمەكچىمەنكى ، ئولجىنى ئوبدان كۆزەتمىگەن قارچىغا قانچە كۈچلۈك ، قانچە زېرەك بولسىمۇ ، ئولجا ئەمەس ، بەلكى بىر تۇتام پاخالنى چاڭگاللاپ قالىدۇ .

— بەرھەق ... بەرھەق ...

— بىر تۇتام پاخالنى چاڭگاللايدىغان ، ھەتتا ئولجىنى قاچۇرۇپ قويىدىغان ئىقتىدارسىز قارچىغىنى ئىگىسى ئەتىۋارلىمايدۇ ، ئۇنى باشقىلارغا سېتىۋېتىدۇ ، ھەتتا بوغۇزلىۋېتىدۇ...

— دەل شۇنداق ، ئۇنداق قارچىغدىن ئىككى سەر گۆشى چىقىدىغان قۇشقاچ ياخشى ...

سېمىز تورۇق ئاتنىڭ تىك تۇتۇپ كېتىۋاتقان بويىندىكى قوڭغۇراقلارنىڭ ، كۇمۇش جابدۇقلارنىڭ بىر خىل رىتىمدا جىرىڭلاشلىرى ، يۇمشاق توپىلىق يول بىلەن كېتىۋاتقان مەپىنىڭ تەۋرىنىشلىرى يوغان بىر بوغچىغا ئوخشاش تۈگۈلۈپ ئولتۇرغان ھاپىزنى ئۇيقۇ ئالىمىگە ئەكەتتى . مەپە پەشتىقىغا قونۇۋالغان رەھمەتنىڭ قامچىسىنى ئارىلاپ - ئارىلاپ قارسىلدىتىپ قويۇشلىرىمۇ ئۇنىڭ ئۇيقۇسىغا دەخلى قىلالمىدى .

ئاغزىنى مىدىرلىتىپ ، تەسۋى سىيرىش بىلەن بەند بولۇۋاتقان سېيىت ھاجى سازلىقتىكى قاقىردەك بېشىنى تۈكلىرى ئۇزۇن جۇۋىسىنىڭ ئىچىگە تىقىۋېلىپ ، يېنىك خورەك تارتىۋاتقان ھاپىز مەخسۇمغا يىرگەنگەندەك ھومىيىپ قويدىيۇ ، گەپ قىلمىدى .

مەپىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى روجەككە تارتىلغان يېشىل شايى پەردىنى قايرىپ ئۇرۇپ تۇرغان سوغۇق شامال بىلەن سەگەكلىشىپ قالغان سېيىت ھاجى مەخمەل ئۈستىڭىنىڭ تاختا كۆۋرۈكىگە كەلگەندىلا رەھمەتكە بۇيرۇدى :

— مەخسۇم ھاجىنىڭ سارىيىغا ھەيدەڭ !

مەپە ئادەملىرى شالاڭ كوچىدىن ئۆتۈپ ، كونا جۇۋا مەيدانىدىن كۆنپېتىش تەرەپكە قايرىلدى - دە ، نادىرخان بازار بېگى تۇرۇشلۇق سارايىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى . سېيىت ھاجى تېخىچە پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان شېرىكىنى نوقۇپ ئويغاتتى - دە ، رەھمەتنىڭ ياردىمىدە مەپىدىن چۈشۈپ ، دەرۋازىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ ، سوغۇق شامالدىن پاناھلىنىۋاتقان زەڭگىدەك قارا چىراي دەرۋازىۋەننىڭ ئالدىغا كېلىپ ، سالام بەردى :

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، بازار بېگى ھۇزۇرىدا بارمىكىن ؟

ئەزمىلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرغان دەرۋازىۋەن سېيىت ھاجىنىڭ تاپىنىدىن بېشىغىچە سەپسېلىپ چىققاندىن كېيىن جاۋابەن دېدى :

www.uyghurkitap.com

— بولۇشىغۇ بار ، لېكىنزە ، بىگىم تونۇمىغان ئادەمنى كىرگۈزمە ، دەپ قاتتىق تاپىلىغانىدى .

سېيىت ھاجىنىڭ دەرۋازا ئالدىدىن نەتىجىسىز قايتىپ كەتكۈسى كەلمىدى . بازار بېگىنىڭ ھۇزۇرىدا ھېيت پاتىھەسى قىلىشىنىڭ ئۆزى ئۇنىڭغا ھەر تەرەپلىمە ئوڭايلىق يارىتىپ بېرەتتى . ئۇ بىر چاغدا ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق پاختەك سوقۇشىنىڭ تەمەسىدە نەچچە كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى . خاتىپنى تالاي قېتىملاپ گەپكە سېلىپ ، بازار بېگى ئۇستىدە ئەترالىق كۆزىتىشلەر ئېلىپ بارغاندىن كېيىنلا بۇ شەخسنىڭ ئۆزىنىڭ شەخسىي تۇرمۇشىدىمۇ ، ئۇلۇغ ئىشىدىمۇ كەم سانىغىلى بولمايدىغان تۇسالغۇ ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى . ئالدى بىلەن بىر توپ ئەن رەخت بەدىلىگە ئىندەككە كەلگەن ھەنپە خېنىم ئارقىلىق ئۇنىڭدا دەز پەيدا قىلغاندىن كېيىن ، ھېيت باھانىسى بىلەن بۇ تۇسالغۇنى ئۇزۇل - كېسىل تۈگىتىشنىڭ تۇنجى قەدىمىنى باستى .

سېيىت ھاجى ھاپىزغا ئىشارەت قىلىۋىدى ، ھاپىز بىرنەچچە يارماق چىقىرىپ دەرۋازىۋەنگە تۇتقۇزدى ، دەرۋازا ئېچىلدى .

تورۇسى ۋاسا جۈپ قىلىپ سېلىنغان بۇ چوڭ ئۆي خۇددى ئەمدىلا ئوت يېقىلغان تونۇردەك ياپىپىشىل ئىس بىلەن تۇشۇپ كەتكەنىدى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم !

ئىككى - ئۈچ ئاغىنىسى بىلەن سورۇن قۇرۇپ ئولتۇرغان بازار بېگى بىر قاراشتىلا سېيىت ھاجىنى تونۇۋىدى - دە ، ئالدى بىلەن چاقىرىلمىغان بۇ مېھماننى باشلاپ كىرگەن دەرۋازىۋەنگە ئالىيىپ قويدى .

— ھېيتلىرىغا مۇبارەك بولسۇن ، بازار بېگى .

نادىرخان بازار بېگى نېمىلا دېگەنبىلەن تەسۋى سىيرىپ تۇرغان بۇ رەقىبىنى كۆرۈپ ھودۇقمايمۇ قالمىدى . ئۇ ئاغىنىلىرىگە ئىشارەت قىلىپ ، پۇرقىراپ ئىس چىقىپ تۇرغان چىلىمنى يوشۇرۇشقا ئۈلگۈرگەن بولسىمۇ ، لېكىن ئۆيدىكى قاڭسىق نەشە

پۇرىقى ھەممىنى ئاشكارا قىلىپ تۇراتتى .

— ئۆزلىرىنىڭمۇ ھېيتلىرىغا مۇبارەك بولسۇن ، ھاجىم !

سېيىت ھاجى تەكەللۇپ بويىچە تۆردىكى گىلەم ئۇستىگە ئۆتۈپ ئولتۇردى ۋە پاتىھە ئوقۇپ ، دۇئا قىلدى . ئۇ بازار بېگىنى ئېخىمۇ ئۇيالدۇرماقچى بولغاندەك ، يەكتەكنىڭ يېڭى بىلەن تۇرۇپ - تۇرۇپ بۇرنىنى تۇسۇپ ، كۆز ئالدىنى يەلپۈپ قوياتتى .

— ئەمدى ... ئەمدى ... ياشلىق دېگەن مۇشۇنداق بولىدىكەن ، ئانچە - مۇنچە چېكىپ كۆڭۈل ئاچمىساق ...

سېيىت ھاجى «ھېچ ۋەقەسى يوق» دېگەندەك كۈلۈمسىرىدى - دە ، گەدىنىنى قاشلاپ تۇرۇپ ئوڭايسىزلىنىۋاتقان بازار بېگى :

— دېمەكچىمەنكى ، ياشلىق دېگەننىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق يارىشىقى بولىدۇ ، لېكىن بۇنى گۇناھ دېگىلى بولمايدۇ ، چۈنكى دىنىي ئەھكاملاردىمۇ نەشە - تاماكا چېكىشنى مەكرۇھ دېگەنۇ ، ھارام دېمىگەن . ھارام دەپ مەنئى قىلىنغان نەرسە بىلەن مەشغۇل بولۇش گۇناھتۇر . مەكرۇھ بىلەن مەشغۇل بولغانلىق گۇناھ جۈملىسىگە كىرمەيدۇ . مەسىلەن ئالساق ، پېقىر ھەج سەپىرى قىلغاندا ئەرەبلەرنىڭمۇ بىر غولاچ كېلىدىغان ئۇزۇن چىلىم بىلەن تاماكا چەككىنىنى كۆرگەنمەن ، — دېدى .

سېيىت ھاجى ئالدىغا كېلىپ ياش ئېقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئۆزىگە قاداپ ، خاتىرجەملىنىشكە باشلىغان بازار بېگىگە ۋە ئۇنىڭ ئاغىنىلىرىگە قاراپ سۆزىنى داۋام قىلدى :

— تارتىنىپ قېلىشمىسىلا ، پېقىر قورسىقى كەڭ ئادەم ، مەھەللە موللىلىرىدەك جاھىل پىكىرلىك ئەمەس ، چېكىدىغانلىرىنى چېكىۋەرسىلە ، بىز مۇڭدىشىۋېرەيلى ، ھەر ئىش ئۆز يولى بىلەن ئەمەسمۇ ؟

— دۇرۇس ... دۇرۇس ...

بارغانسېرى قويۇقلىشىۋاتقان ئىس ئۆي ئىچىنى خۇددى گۈگۈم مەزگىلىدەك قاراڭغۇلاشتۇرۇشقا باشلىدى . سېيىت ھاجى بىلەن

www.uyghurkitap.com

بازار بېگىنى يالغۇز قويۇشقا تىرىشىپ، بازار بېگىنىڭ ئاغىنىلىرىنى گەپ بىلەن باغلاپ تۇرۇۋاتقان ھاپىز تۇرۇپ ـ تۇرۇپ يۈتىلىپ كېتەتتى. سېيىت ھاجى بولسا ئوڭۇشلۇق كېتىۋاتقان سۆھبەتتىن مەمنۇن بولغاچ، ئۆي ھاۋاسىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئۆپكىسىگە تولدۇراتتى. ھاۋادىكى قويۇق نەشە ھىدى ئەستىلىكلىرىنى غىدىقلاپ، ئۇنىڭ دەل مۇشۇنداق ئۆيدىن باشلانغان مۇستەقىل ھاياتىنىڭ كارتىنىلىرىنى ئالدىغا يايماقتا ئىدى.

سېيىت ھاجى ئاۋات ئىلچى شەھىرىدە تۇغۇلدى. ئۇ ئېسىنى بىلگەندە ئانىسى ئاللىبۇرۇن ئاخىرەتكە سەپەر قىلغان، ئاتىسى جامالباي شايى ـ ئەتلەس ئېلىپ ـ ساتقاندىن تاشقىرى، كىچىكرەك بىر سارايىنى باشقۇرۇپ يۈرەتتى. ساراي كىچىك بولغىنى بىلەن، ئاۋات كوچىنىڭ دوقمۇشىغا جايلاشقانلىقتىن بولسا كېرەك، كىرىمى يامان ئەمەس ئىدى. ئىلچىگە كېلىپ ـ كېتىپ تۇرىدىغان ھىندى، ئافغان ۋە باشقا مۇسۇلمان ئەللىرىنىڭ سودىگەرلىرى بۇ سارايغا چۈشۈشكە ئامراق ئىدى. سېيىت يەتتە ياشقا تولغاندىن باشلاپ، دادىسىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە پۇل تېپىشنىڭ ئامالللىرىنى ئۆگىنىشكە كىرىشتى. ئۇ ھەر كۈنى ئاتخانىلارنى، تۆگەخانىلارنى زېرىكمەي ئارىلاپ چىقىپ، ئوقۇرنىڭ بۇزۇلغان جايلىرىنى تېپىۋالاتتى ـ دە، بۇ پاكىتلارنى كارۋان خىزمەتچىلىرىنىڭ كۆزىگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ، زەخمىگە لايىق تۆلەم تەلەپ قىلاتتى، ئۇنىڭ قولىغا تۆت ـ بەش يارماققا چاغلىق بىرنېمە تۇتقۇزۇپ قويغانلار ئاسانلا قۇتۇلۇپ كېتەتتى. پىخسىقلىق قىلغانلار ياكى بۇ «كىچىك ماڭقا»نىڭ يولسىز تەلىپىنى پەرۋايىغا ئالمىغانلار تۆگىمەس بالاغا گىرىپتار بولاتتى. سېيىت ئۇلارنىڭ پۇتىغا بۇغما يىلاندەك يامىشىپ، چىرقىراپ يىغلاپ يېتىۋالاتتى ياكى بولمىسا خىزمەتچىلەر تۇيماي قالغاندا ئېشىغا تۆگە قومىلىقى تاشلىۋېتەتتى، ياكى توپا چېچىپ، يېگەنلىرىنى ھارام قىلاتتى.

بەزىدە ئۇ ئېغىل ۋە ئوقۇرلارغا قانچە سەپسالسىمۇ، بۇزۇلغان يەرنى تاپالمايتتى. ئاخىرىدا ھېچكىم تۇيماي قالغاندا، ئوقۇرنىڭ

بىرەر تاختىيىنى تاش بىلەن ئۇرۇپ سۇندۇراتتى ـ دە ، مۇتتەھەملىك قىلىپ ، ئۈچ ـ تۆت يارماق ئۇندۇرىۋالاتتى . ئات ـ ئېشەكلەرنىڭ ئارىسىدا قوغۇنلۇققا كىرگەن ئوغرىدەك تىمسقىلاپ يۈرۈپ ، ھەربىر تۇۋرىدىن بىرەر ئوچۇمدىن بوغۇز ئېلىۋېلىپ ، يىغىلغان بىر سېۋەتكە تۆكەتتى . پۇلنىڭ ۋە بوغۇزنىڭ ھېسابىنى قىلىپ بولغان كۈنلەردە ، دادىسى ئۇنىڭغا ئانچە ـ مۇنچە بىرنېمە ئايرىپ بېرىپ ، «ئۆزىدەك ئادەم بولغان» ئوغلىنى مۇكاپاتلايتتى .

بۇ سارايدا يەنە ئۆز زامانىسىدا بولىدىغان بۇزۇقچىلىقلارنىڭ ھەممىسى تېپىلاتتى . يىقىن ـ يىراققا داڭقى پۇر كەتكەن تاۋكا چەت ئەللىك سودىگەرلەرنىلا ئەمەس ، يۇرت ـ يۇرتلاردىكى مەيدىسىگە مۇشتلاپ يۈرىدىغان داڭلىق قىمارۋازلارنىمۇ ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى . جامالباي تاۋكادىكى قىمارۋازلارنىڭ بېشىدا پەرۋانىدەك چۆرگىلەپ يۈرۈپ چوتۇر ئالاتتى . ۋاقتى ـ سائىتى كەلسە ، ئۆزىمۇ ئوشۇقنى قىرلاپ تۇرۇپ : «دەتتىكام پىرىم» دەپلا ئېتىۋېتەتتى ـ دە ، كۆپىنچە ھاللاردا ئاتقان ئوشۇقى ئالچە قوپاتتى . بۇنداق چاغلاردا چوتۇر ئېلىشمۇ ، چىلىم سۈيىنى يېڭىلاپ ، نەشە سېلىپ تۇتۇپ ، چاي پۇلىنى ئېلىشمۇ سېپىتقا ئوڭچە قالاتتى .

سەككىز ياشقا كىرگەن يىلى ئۇنىڭ ھاياتىدا ناھايىتى چوڭ ئۆزگىرىش يۈز بەردى . دادىسى بىر كۈنى ئەنديجان رەستىسىدە ئۆي بىسات تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان بىر سودىگەرنى كۇتۇۋالدى . ئۇنى تاۋكا كۆرمىگەن قىمارۋاز چاغلاپ ، بابلاشنىڭ كويىغا چۈشۈپ ، ئوڭچە تاۋكا قۇردى . كىم بىلسۇن ، تۇنجى قېتىمدىلا جامالباي ئۇتتۇرۇپ قويدى ، كاللىسى نەشە بىلەن قىزىپ كەتكەنلىكتىنمۇ ياكى شەيتىنى غالىب كەلدىمۇ ، بارى ـ يوق تەڭگىسىنىڭ ھەممىسىنى تاۋكاغا قويدى ، تەلىيى يەنە تەتۈردىن كەلدى . چىلىمنى يەنە بىر سۇمۇرگەندە ئۇنىڭ مېڭىسىدە بىر يامان پىكىر ئويغاندى ـ دە ، پۇتكۈل سارايىنى ئاتخانا ، تۆگەخانا بىلەن قوشۇپ دوغا تىكتى . پىرىنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ ، ئوشۇقنى ئېتىپ ، مەيدىسىگە ئۇردى ...

جامالباينىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى . تۆت تام چاقپەلەكتەك چۆرگىلەپ ، تورۇس بىلەن يەر ئاستىن ـ ئۈستۈن بولدى . ئۇ دەردكە پايلىماي قولىنى ئۆتۈكىنىڭ قونچىغا ئۇزىتىۋىدى ، ھېلىقى سودىگەرنىڭ يېنىدا رۇستەمدەك قاۋۇل يىگىتلەردىن تۆت ـ بەشى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ، بىراقلا ھوشىدىن كەتتى .

جامالباي ھوشىغا كەلگەندە ، ئۆزىنى توختى ناۋاينىڭ دۇكىنى يېنىدىكى يۇندا تۆكىدىغان پاتقاقلىقتا كۆردى . ئۇ ھەممە ۋەجىنىڭ ، ھەتتا ئۆزىنىڭمۇ تۈگەشكەنلىكىنى بىلدى . كۆزىنى ئېچىپ بېشىدا مىشىلداپ تۇرغان ئوغلىنى كۆرۈپ ، ئايغىنى يالاۋاتقان بىر سەت ئىتنى ھەيدىۋېتىشكە ماغدۇرىنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ ئىشارەت قىلدى ـ دە ، لەۋلىرىنى ئاران مىدىرلىتىپ تۇرۇپ :

— ئوغ ... ئوغلۇم . مەن تۈگەشتىم ، ھۆد دەس تۇ ... گەشتىم ، سەن يېتىم بولۇپ قالدىڭ ، ئۇز ... ئۇنتۇما مېنى ھېلىقى ... سودىگەر تۈگەشتۈردى . سەن بىر سۈپۈرگە ، بىر سو ... سوغا ئېلىپ ، ھېلىقى سودىگەرنىڭ ئىشىك ئال ... ئالدىنى سۈپۈرگىن ، سۇ چاچقىن ... قالدىسىنى ... قالدىسىنى ... — دېدى .

جامالباي ھەسرەت ئىچىدە كۆز يۇمدى . شەھەر ئاخۇنلىرى ئۇنى «نەشە چېكىپ ئۆلدى ، نامىزىنى چۈشۈرۈش گۇناھ» دەپ يۇيۇپ ، تارىغلى ئۇنىمىدى . باغرى يۇمشاق توختى ناۋاي بىلەن ئۇنىڭ شاگىرتلىرى مېيىتنى زاراتگاھلىققا ئاپىرىپ دەپنە قىلدى .

سېيىت دەسلەپىدە مەرھۇم دادىسىنىڭ ئاخىرى چۈشمىگەن ۋەسىيىتىنى زادى چۈشىنەلمىدى . ئاتامنى ۋەيران قىلغان ئادەمنىڭ ئىشىكىنى سۈپۈرۈپ ، سۇ چېچىپ يۈرەمدىمەن ، دەپ ئويلىدى ـ دە ، زاراتگاھلىقتىن قايتىپلا ئۇدۇل سارىيىنىڭ ئالدىغا باردى . سارايدىكى ناتونۇش دەرۋازىۋەنلەر ئۇنى سۆڭەك ھىدلاپ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ تىمىسقىلاپ يۈرگەن ئىگە ـ چاقىسىز قوتۇر كۈچۈكنى ھەيدىگەندەك ھەيدىۋېتىشتى . ئۇنىڭ سەبىي ، ئەمما زامان ئەسكىلىكلىرى بىلەن بۇلغانغان كىر قەلبىدە دادىسىنى قان يىغلىتىپ ئۆلتۈرگەن ، ئۆزىنى ماكانسىز ، پاناھسىز قىلىپ كوچىغا

تاشلىنىۋەتكەن ھېلىقى سودىگەرگە تۇنجى قېتىم نەپرەت تۇيغۇسى ئويغاندى. پەقەت شۇ چاغدىلا قىساس ئېلىش غەرىزى ئۇنىڭ كاللىسىغا كىرىپ كەلدى. دادىسىنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى بىرقانچە ئېغىز سۆزى تولۇق مەنىسى بىلەن كۆز ئالدىدا ئاشكارا بولدى.

ھېلىمۇ ياخشى، ئۇ يەتتە - سەككىز يارماقنى دادىسىنىڭ تارتىۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ساراي تېشىدىكى تام تۆۋىگە كۆمۈپ قويغانىكەن. ئۇ دەرۋازىۋەننىڭ كۆزىنى باغلاپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ تام تۆۋىگە باردى، تەرەت قىلغان بولۇپ زوڭزايدى - دە، پۇللىرىنى تېپىۋېلىپ، كىچىككىنە بىر سوغا ۋە بىر سۇپۇرگە سېتىۋالدى. شۇ كېچىسى ئۇ دادىسىنىڭ ئۆلۈمى ئۈزىتىلگان ناۋايخانىنىڭ تونۇر بېشىدا بىر كېچىنى تەسلىكتە تاڭ ئاتقۇزدى - دە، تاڭ يورۇشىغىلا سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ، ھېلىقى سودىگەرنىڭ قورۇسىنى تېپىۋالدى.

زامانىسىدا ئىلچى شەھىرى بويىچە كۆزگە چېلىقىدىغان ھەشەمەتلىك قورۇنىڭ دەرۋازىسى كۈنچىقىشقا قارايتتى، دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئاسمان - پەلەك ئېگىز ئىككى تۈپ ياغاچ دەرىخى بار ئىدى، ياغاچ دەرىخىنىڭ قويۇق يوپۇرماقلىرى دەرۋازا ئالدىدىن ئۆتىدىغان توپىلىق يولنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە سايە تاشلايتتى.

تۇنجى كۈنى ئۇ دەرۋازىنىڭ ئالدىنى پاك - پاكىز سۈپۈردى، ھايۋان تېزەكلىرىنى ئۆۋىقىغىچە قويماي تېرىپ، ئەخلەتلىككە تۆكتى. 200 قەدەمچە كېلىدىغان كۆلدىن سۇ ئەكېلىپ، يامغۇر ياغقاندەك تەكشى چېچىپ چىقتى. ئۇ، ئەمگىكىدىن قانائەت ھاسىل قىلدىيۇ، لېكىن خېلىغىچە كۈتۈپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى.

ئىككىنچى، ئۈچىنچى، تۆتىنچى كۈنلىرىمۇ شۇنداق قىلىۋەردى. سېپىت بۇنىڭلىق بىلەن كۆڭلىنى سوۋۇتمىدى، بەلكى سۈپۈرگەن دائىرىنى تېخىمۇ كېڭەيتتى، سۇنى تېخىمۇ جىق چاچتى.

پەقەت بەشىنچى كۈنىگە كەلگەندىلا ئادەتتە دەرۋازىدىن كۆپرەك

كىرىپ ـ چىقىپ تۇرىدىغان ، ئۇ «بەلكى گاچا بولسا كېرەك» دەپ قىياس قىلىغان چوڭ ياشلىق بىر كىشى دەرۋازىدىن ئىتتىك قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەلدى ـ دە ، سىپىتتىنىڭ قولىدىن خۇددى ئوغرى تۇتۇۋالغاندەك «كاپلا» قىلىپ تۇتۇپ ، يېتىلىگىنىچە هويلىغا ئەكىردى .

هويلا سىپىتتىنىڭ پەرىزىدىن تاشقىرى ئەمەس ئىدى . دالان بىلەن ئايۋان ئارىسىدىكى پېشايۋانغا ئالتە ـ يەتتە توپ گەزمال تاشلاپ قويۇلغان ، دالاننىڭ بىر تەرىپىدە تايلانغان يۇڭ ئۈستىگە بېسىۋېتىلگەن تېرىلەر دۆۋىدەك دۆۋىلىنىپ تۇراتتى .

— ئېتىڭ نېمە ؟

پېشايۋان سۇپىسىغا سېلىنغان كۆرپىدە باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ ، نېمىنىدۇر يېزىۋاتقان 39 ـ 40 ياشلار چامىسىدىكى بۇرۇتلۇق كىشى سورىدى بېشىنى شىرە ئۈستىدىكى قەغەزدىن كۆتۈرمەي تۇرۇپ .

— ئېتىم ··· ئې ··· ئېتىم سىپىت .

ئاتا ـ ئاناڭ يوقمۇ ؟

سودىگەر يەنە بېشىنى كۆتۈرمىدى . سىپىت ئۆزىنى مۇشۇ كونىلەرگە گىرىپتار قىلغان بۇ كىشىنى تونۇمايتتى . قايسى كۈنى ئۇ دادىسى بىلەن تاۋكادا ئۇچراشقاندا ، تاڭگازا ئېلىپ يەيمەن دەپ چىقىپ كېتىپ بەكمۇ كەچ قايتقاندى . سىپىت رەقىبىگە جاۋاب بەردى :

— ئاتا ـ ئانام ئۆلۈپ كەتكەن .

سودىگەر ئۇنىڭغا لاپ قىلىپ قاراپ قويدى . شۇ چاغدىلا سىپىت رەقىبىنىڭ بوغداي ئۆڭلۈك ، ساقال ـ بۇرۇتىنى پاكىز ياساتقان ، خېلى سۆلەتلىك بىر كىشى ئىكەنلىكىنى كۆردى .

— ئىشىك ئالدىنى سۈپۈرۈشتىن مەقسىتىڭ نېمە ؟

— جانابلىرىنى ياخشى ئادەم دەپ ئاڭلىدىم ، قىلىدىغان ئىشىم بولمىغاندىكىن ، ئۆزلىرىنىڭ ئىشىكىنى سۈپۈرۈپ بولسىمۇ دۇئالىرىنى ئالاي دېدىم .

— دۈئادىن نېمە چىقىدۇ؟
— ساۋاب، ياخشى كىشىلەرنىڭ دۇئاسى يېتىمنى مۇرادىغا يەتكۈزىدۇ، دېيىشىدۇ.
سودىگەر ئالدىدا تەلمۈرۈپ تۇرغان بالىنى ئۇنتۇپ، ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىۋاتقاندەك پىچىرلاپ، بارماقلىرىنى ئېگىپ بىرنېمىلەرنى ھېسابلىدى ۋە قومۇش قەلىمىنى قەغەزگە تەگكۈزۈپ تۇرۇپ يەنە سورىدى:
— قولۇڭدىن نېمە ئىش كېلىدۇ؟
— ھەممە ئىش كېلىدۇ غوجام، يەر سۈپۈرۈش بولامدۇ، سۇ سېپىش بولامدۇ...
— بۇنى بىلىمەن، يەنە نېمە ئىش قىلالايسەن دەيمەن؟ ئات بېقىشنى بىلەمسەن، بېدە توغراپ، بوغۇز تەييارلاشنىچۇ؟
— بىلىمەن غوجام، بىلىمەن، مەن بۇرۇن...
سېيىت ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپنى ئىتتىكلا يۇتۇۋەتتى. ئەگەر كىچىكىدىن باشلاپ ئات ئېغىلى بىلەن ھەپىلىشىپ چوڭ بولغىنىنى ئېيتىپ سالدىمۇ، بۇنىڭدىنمۇ خەتەرلىك سوئاللارغا دۇچ كېلىدىغانلىقىنى، بۇ يەردىن ساراي ئالدىدىن قوغلانغاندەك قوغلىنىدىغانلىقىنى تۇيۇپ قالدى.
— ھە، بۇرۇن نېمە بولغان؟
— بۇرۇندىن باشلاپ ئات بېقىشنى ئويلايتتىم.
— قولۇڭ ئەگرى ئەمەستۇ؟
— يوقسۇ غوجام...
شۇنداق قىلىپ، ئۇ سودىگەرنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرۇپ قالدى. ھويلا ـ ئارامنى كۈنگە ئۈچ قېتىم سىيرىپ ـ سۈپۈرۈپ، ئەينەكتەك پارقىرىتىۋەتتى. ۋاقتى ـ قەرەلىدە ئوت ـ سامان، يەم ـ بوغۇز بېرىپ، ئات ـ قېچىرلارنى تولۇمدەك سەمرىتىۋەتتى. كەم سۆز غوجىدار بىلەنمۇ چىقىشىپ قالدى. سېيىتنىڭ ئىشچانلىقى، چەبدەسلىكى سودىگەرگىمۇ ياراپ كەتتى. ئۇ چۆپقەتلىرىگە:

«باشتىلا كۆزۈم خاتا كۆرمەپتىكەن ، مۇشتىدەك تۇرۇپلا ھەممە ئىشنى سۇدەك يۇرۇشتۇرۇۋاتىدۇ» دەپ ماختاپ بىرىدىغان بولۇپ قالدى .

بۇ سودىگەرنىڭ قولىدا خوتۇن توختىمايتتى ، ئۇ ئويۇن - تاماشىغا شۇنچىلىك ئامراق ئىدىكى ، شەھەردىكى ئۈچ دۇكىنىنى ۋاكالەتچىگە ، ئۆي ئىگىلىكىنى سېيىتقا تاشلاپ قويۇپلا ئىككى - ئۈچ كۈنلەپ چىقىپمۇ كېتەتتى . تاشقىرىدىن نەشە چېكىپ ، مەست - ئەلەس قايتىپ كەلگەنلىرىدە ئۆزى تاپشۇرغان ئىشنى جايى - جايىدا تەخلەپ قويغان سېيىتقا مەستلىكى كېلىپ بەزىدە تېخى «ئوغلۇم» دەپ بېشىنى سىلاپمۇ قوياتتى . دادىسىنىڭ ئالايغان كۆزلىرى ، كۆكىرىپ كەتكەن لەۋلىرى ، تىترەۋاتقان بارماقلىرى ۋە قولدىن كەتكەن مال - مۈلكى كۆز ئالدىدىن بىردەممۇ كەتمەيۋاتقان سېيىت بۇنداق چاغلاردا «دادىسى» نىڭ قۇچىقىدا ئەركىلىگەچ ، چىشىنى غۇچۇرلىتاتتى . تىنىمسىز دۈپۈلدەپ تۇرغان يۈرىكى قىساس ئوتىدا ئۆرتىنەتتى .

ئۇ كۈتكەن ۋاقىت ئاخىر كېلىپ قالدى . سېيىت 15 ياشقا تولغان يىلى سودىگەر بار ۋەجىنى پۇلغا ئايلاندۇرۇپ ، ھەج سەپىرىگە ئاتلاندى . بۇ كىچىككىنە شەھەردىكى مەنىسىز - مەززىسىز ھايات ۋە تاپاۋەتسىز تىجارەت ئۇنىڭ كۆڭلىگە سەپەر ھەۋىسىنى سالغانىدى .

— ئوغلۇم ، — دېدى بىر كۈنى سودىگەر تاشقىرىدىن كەيپى چاغ ھالدا قايتىپ كىرىپ ، — يۇرت كۆرۈشنى خالامسەن ؟ ئەگەر خالىساڭ ، ماڭا ياردەمدە بول ، توخۇ كاتىكىدەك بۇ كىچىك شەھەردە تارتىشقۇدەك يەنە نېمە بار دەيسەن ؟ ئاتاممۇ ئەنجاندىن شەھىرىدىن كېلىپ بۇ يۇرتتا تۇرۇپ قاپتىكەن ، خالىساق ، ھەج سەپىرىدىن كېيىن تۇغقانلىرىمىزنى ئىيپىۋالارمىز ، — دېدى ۋە قىرىلىق يېتىپ قالغان غوجىدارىنى ئۇنداقچى ، مۇنداقچى دەپ يامانلاپ بەردى . بەش ۋاخ نامازنى تاشلىمايدىغان ، مۇسۇلمانچىلىقنى ئۇنتۇمايدىغان

غوجىدارنىڭ ھەجگە بىللە ئاپىرىش توغرىسىدىكى ئۆتۈنۈشلىرىمۇ بىكارغا كەتتى . بۇنداق قۇلاي پۇرسەتنى قولدىن بەرگۈسى كەلمىگەن سىپىت بىچارە غوجىدارنىڭ ھەممە «قىلمىشى»نى سودىگەر ئالدىدا پاش قىلىۋەتتى …

ئۇلار ئالتۇن - كۇمۇشلەرنى خۇرجۇنغا تولدۇرۇپ ، ھەجگە ئاتلاندى . سانجۇ يولى بىلەن خېلى كۈنلەر ماڭغاندىن كېيىن ، پاكىستان تەۋەسىگە ۋە ئۇ يەردىن بومبايغا كەلدى . پاراخوتقا ئولتۇرۇپ ، دېڭىز سەپىرىنى باشلىدى . يەنە بىر سەپەر يول بېسىپ ، ئەرەبىستاننىڭ جىددە شەھىرىگە يەتتى .

ئۇلار جىددىگە كەلگەندە ھەج مەزگىلى بەكمۇ قىستاپ قالغانىدى . شۇنىڭ بىلەن سودىگەرنىڭ نەشە ئىسىدىن قارىداپ كەتكەن لەۋلىرى دەرھال ھەرىكەتكە كەلدى ، ئالتۇن - كۇمۇشلىرىنى ، ئۆزى تاغدەك ئىشىنىدىغان سىپىتنى سارايۋەنگە ئامانەت قىلىپ ، «لەببەيكە ، ئاللاھۇممە لەببەيكە» دەپ سەل كەبى ئېقىۋاتقان ئادەم توپىغا قوشۇلۇپ مەككىگە يۈرۈپ كەتتى .

دېگەندەك ، سىپىتنىڭ ئامىتى ئوڭدىن كەلدى . تەقدىر ئۇنىڭغا ئەندىجانلىق بىر تاۋاپچى مۇسۇلماننى ئۇچراشتۇردى . ئۇلار تۇنجى تونۇشۇشتىلا سىردىشىپ ، چىقىشىپ قالدى . 49 - 50 ياشلارغا بېرىپ قالغان ، قارىماققا كۆن بويى ئىستىقامەت بىلەنلا ئۆتىدىغاندەك كۆرۈنىدىغان بۇ كىشى ئالتۇن - كۇمۇشنىڭ گېپىنى ئاڭلاپلا ھەج ھەۋىسىدىنمۇ ۋاز كەچتى - دە ، سىپىت بىلەن تىلنى بىر قىلىپ ، سارايۋەننى بىر ئاماللار بىلەن ئالداپ ، دۇنيادەپىنىنى قولتۇقلاپلا تىكىۋەتتى .

— ھازىر مۇشۇ شەھەردە پىنھان تۇرۇپ تۇرىلى ، كۆرىدىغان تاماشا بار تېخى ، — دېدى سىپىت شەيتاندەك ھەييار يولدىشىغا ، — بۇ تاماشىنى كۆرمەن دەپ مەن چەكمىگەن ئازاب قالمىدى ، ئەمدى پەيتى كەلدى .

ھەج - تاۋاپ ئىشلىرى ئاخىرلاشتى . سودىگەر ئېھرامدىن چىق-

ـشقا ئۆلگۈرمەيلا جىددە شەھىرىگە قايتىپ كەلدى.

ئۇ دەسلەپتە سارايۋەننىڭ ئېيتقانلىرىغا زادىلا ئىشەنمىدى ۋە «ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىمنى چىقىرىپ بەر، بولمىسا قازىناڭغا بارىمەن، يۈزۈڭگە كۈيە سۈرتۈپ، سازايى قىلغۇزىمەن» دەپ پوپوزا قىلىپ باقتى. ئاخىرىدا ئەرز قىلىشقا توغرا كەلدى. ئىناۋەتلىك ئىككى نەپەر گۇۋاھچىنىڭ قازىنىڭ ئالدىدا «پالانى ئامانەت قىلغان مال ـ دۇنيانى ئوغلى پالانىنىڭ ئەكەتكىنى راست» دەپ گۇۋاھلىق بېرىشى بىلەن دەۋا سودىگەرنىڭ زىيىنىغا ئاخىرلاشتى.

سودىگەرنىڭ بارمىغان رەستە، ئارىلىمىغان سارايلىرى قالمىدى. سېيىت خۇددى بىر ئەپسۇن بىلەن غايىب بولىدىغان دىۋىلەردەك قەيەرلەرگىدۇر يوقالغانىدى.

«مال ـ دۇنيانىڭ بىر ئۇچى بىلەكتە، بىر ئۇچى يۈرەكتە» دېگەن گەپ راست بولسا كېرەك، بۇ ئىش سودىگەرگە ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغاندىنمۇ بەتتەر تەسىر قىلدى. كوچا ـ كوچىلاردا يۈرۈپ: «ئىت باقماي، ئادەم بالىسى باققانىنىڭ جازاسى شۇ» دەپ ۋارقىراپ يۈرۈپ، ئېلىشىپ قالدى.

بىر كۈنى ئۇ كوچىدىلا يىقىلدى. ئاغزىدىن كۆشەۋاتقان كالىنىڭ ئاغزىدىن چىققان كۆپۈكتەك ئاق كۆپۈك ئۆرلىدى، لەۋلىرى كۆكەردى، كۆزلىرى ئالايدى، بارماقلىرى تىترىدى... ئاخىرىدا ۋۇشىنىكىسىز بىر نەرسىلەرنى پىچىرلاپ بولۇپ ئېچىنىشلىق يوسۇندا جان ئۈزدى...

نەچچە كۈندىن بىرى ئەرەبچە كۆڭلەك كىيىپ، بېشىغا چەمبىرەكلىك ئاق ياغلىق ئارتىپ، «دادىسى»نىڭ كەينىدىن قالماي ئەگىشىپ يۈرگەن سېيىت «ھاجى» يۈز بەرگەن پاجىئەلىك تاماشىنى ئاخىرىغىچە كۆرۈپ، پۇخادىن چىققاندىن كېيىنلا، جىددە پورتىدىن ئايرىلىپ، ئەندىجان شەھىرىگە يېتىپ كەلدى ـ دە، تېپىۋالغان «تۇغقانلىرى»نىڭ ياردىمى بىلەن «ئەندىجان پوقراسى» بولۇپ، ئوقۇشقا كىرىش پۇرسىتىگە ئېرىشتى.

بىراق ، ھېلىقى چۆپقىتى بىلەن ئولجا بۆلۈشۈشكە توغرا كەلگەندىلا چاتاقنىڭ چوڭى چىقتى . ئالتۇن - كۈمۈشنىڭ ئوندىن يەتتىسىگىمۇ قانائەت قىلمىغان چۆپقەت ئۇنداق - مۇنداق ئادەملەردىن ئەمەس ئىكەن . ئۇنىڭ «رەسۋا قىلىمەن» دەپ ھەيۋە قىلىشى بىلەن سېيىت ھاجى ئۆمۈچۈك تورىغا ئىلىنىپ قالغان چىۋىندەك ، بىر سىرلىق تور ئىچىگە تاشلاندى . بۇ تور ئىچىدە تەربىيە كۆردى . خۇددى ئۆزى داۋاملىق دەپ يۈرگەندەك ، خوجايىنى قەيەرگە قارىتىپ «گاھ» دېسە ، شۇ ياققا قاراپ ئۇچۇشنى ئۆگەندى ، ئۇچۇپ بېرىپ ، ئولجىنىڭ نەق كۆزىگە قامال سالدى . ھەر قېتىملىق «ئوۋ»دىن كېيىن مۇكاپات تەرىقىسىدە تاشلاپ بېرىلىدىغان بىر پارچە شەررەك گۆش يېگەنسېرى تاتلىق تېتىشقا باشلىدى …

يىراق يەردىن قۇشلانغان بۇ قارچىغا ئاخىر چىرىيىدىن ئىبارەت بۇ «ئولجا» ئۈستىگە قونغان ۋە بۇگۈن يەنە ئوۋغا چىقىپ ، نادىرخان بازار بېگىنىڭ ھوزۇرىدا ئولتۇرماقتا ئىدى …

ئۇلار ئۇزۇن پاراڭلاشتى . بازار بېگىنىڭ ھەمسۆھبەتلىرىنى يوقىلاڭ گەپلەر بىلەن مەلىكە قىلىپ ئولتۇرغان ھاپىز ئۇلارنىڭ پارىڭىنى ئاڭلىيالمىغاچقا ، مەپىگە چىقىپ بولغاندىن كېيىنلا سېيىت ھاجىدىن سورىدى :

— بۇ نەشىكەشنى بەك جاھىل دەپ ئاڭلىۋىدىم ، ئىندەككە كېلىدىغاندەكمۇ ؟

— ھا … ھا… ھا…

سېيىت ھاجى كۈلۈۋەتتى . ئۇ كەيپى ساز ھالدا :

— تام تېشىدىغان ئوغرىمۇ تامنىڭ ئاجىز يېرىدىن تېشىدۇ ، بۇ بايۋەچچىنىڭ ئاجىز يېرى مال - دۇنياغا ئامراقلىقىدا ، بىز بۇ تامنىڭ ئاجىز يېرىنى تاپتۇق - دە ، بىر كوچەپلا قەغەز تەشكەندەك «پوسىسدە» تېشىۋەتتۇق ! — دېدى .

— راستىمۇ ؟

— مال - دۇنيا ئالدىدا شەيتانمۇ ئازىدۇ ئەمەسمۇ ؟

www.uyghurkitap.com

23 . «چەككە چىكىلدىماق»

— ئەيىۋھەنناس ، ئىشتىڭلار ئاۋمۇ خاس ، مەندىن دېمەكلىك ، سىلىدىن ئىشتىمەكلىك ، ئاقپاشىشا پۇقراسى ، خاقانى چىن پۇقراسى بولمىش بالىغ ئەركەكلەرنىڭ جىمىسى پېشىن نامىزىدىن يارىغ بولۇپ كونا جۇۋا مەيدانىغا جەم بولسۇنلار ، كىمكى جەم بولمىسا …

يوغان قارا ئۆكۆزگە جايلىشىۋېلىپ ، ناماز بامداتتىن كېيىنلا مەھەللە ئارىلاپ ۋارقىراشقا باشلىغان جاكارچى چۈش بىلەن تەڭ بازارغا ئەڭ يېقىن بولغان تۆزاقچى مەھەللىسىگە يېتىپ كەلگەندى . بېشى خاپاندەك يوغان ، بويىنى ئۇن ياشار بالىنىڭ بىلىدەك توم ، بەستى ـ قامىتى ساندۇقتەك سېمىز كەلگەن بۇ جاكارچىنىڭ چىڭقىلىپ تۇرۇپ ۋارقىرىغان ئاۋازى شۇنچىلىك توم ۋە ياڭراق ئىدىكى ، قۇلىقى تۇۋدە توپ ئاتسىمۇ تۇيمايدىغان ئايشەمخان مومايمۇ ھاسىسىغا تايانغان پېتى ئىشىكى ئالدىغا چىقىپ ، نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى ئۇقۇپ باقماقچى بولدى .

جاكارچى ۋارقىرىغان چاغدا مانجۇلاردىن قالغان رەسىم ـ ئادەت بويىچە لېگەنگە ئوخشاپ كېتىدىغان تۇچ جاڭنى توختىماي ئۇراتتى . جاڭنىڭ سەت ئاۋازى قۇلاق ـ مېڭىنى يېگۈدەك رەۋىشتە يىراق ـ يىراقلارغا تارىلاتتى .

— ھوي موللامۇھەممەت جاكارچى ، پۇقرالارنى يىغىپ نېمە قىلغۇدەك ئۇلار ؟

جاكارچى ئالىقىنى بىلەن كاناپچە ياساپ ۋارقىراپ گەپ قىلىۋاتقان ئايشەمخان مومايىنىڭ ئوغلى مەتقاسىمغا ئالىيىپ قويدىيۇ ، جاۋاب بەرمىدى . مەتقاسىم خېلى يەرگىچە ئەگىشىپ ، سوئالىنى تەكرارلاۋەرگەندىلا :

— ئىشقىلىپ ھەرقايسىڭنى تويغا چاقىرمىسا كېرەك، قالغىنىنى بارغاندا كۆرمەمسەن! — دېدى موللامۇھەممەت جاكارچى تەنە ئارىلاش.

دوقا دېگەن لەقىمى بولغاچقا دوقا بولۇپ قالغانمۇ ياكى دوقا بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ لەقەم سىڭىپ قالغانمۇ ئىشقىلىپ، مەتقاسىمنىڭ پېشانىسى بىر سويما چاپلاپ قويغاندەك بۆرتۈپ چىققاندى. دېھقانچىلىقنىڭ قاتلاڭچىلىق مەزگىللىرىدە مەدىكارچىلىق قىلىپ، باشقا چاغلاردا تارماق، بۇقۇسا قاتارلىق ئۇششاق سايمانلارنى ياساپ سېتىپ جېنىنى جان ئېتىدىغان بۇ يىگىتنى «دوقا» دېگەن لەقىمى بىلەنلا كۆپ كىشىلەر تونۇيتتى. مەتقاسىمنى پەقەت دوقىسى بولغانلىقى بىلەن تونۇش بولۇپ كەتكەن دېسە ئۇۋال بولار، ئۇ يەنە ئۆز ھۈنىرىدە ئادىل، خالىس ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىراقسانلىق نۇقسانىنى مەرھۇم دادىسىمۇ، قېرى ئانىسىمۇ، تەڭتۇشلىرىمۇ تۈزىتىپ كېتەلمىگەن، ئۇ ياسىغان نەرسىلىرىنى بازارغا ئاچىقاتتىيۇ، خېرىدار ساقلاشقا زادى تاقەت قىلالمايتتى. يولدا كېتىۋاتقان كىشىنى چاقىرىپلا ئېلىشقا ساتاتتى ۋە بىردەمدىلا باشقا بىر يەردە پەيدا بولاتتى. گەرچە يېشى يىگىرمە ئىككىلەرگە ئۆلىشىپ قالغان بولسىمۇ، قولى قىسقا بولغاچقا، تېخىچە ئۆيلىنەلمىگەنىدى.

مەتقاسىم بۇلۇتلار ئارىسىدا تۇرغان كۈنگە قاراپ چۈش بولغانلىقىنى تەسلىكتە ئىلغا قىلدى-دە، ئانىسىغا ئېيتىپ قويۇپلا بارغانسېرى يىراقلاپ كېتىۋاتقان موللامۇھەممەت جاكارچىنىڭ كەينىگە ئەگىشىپ، بازار تەرەپكە يول ئالدى. ئۇنىڭ بەربىر قىلىدىغان زۆرۈر ئىشى يوق بولغاچ، پېشىن نامىزىنى بازاردىكى جامە مەسچىتىدە ئۆتەپلا كونا جۇۋا مەيدانىغا بېرىپ، زادى نېمە يېغىلىقلارنىڭ بارلىقىنى بىلگۈسى كەلگەنىدى.

چىرىيە بازىرىغا يېقىن مەھەللىلەردىكى ئەركەكلەرنىڭ كۆپىنچىسى مەتقاسىم دوقا ئويلىغاندەك ئويلىدى. ئۇلارمۇ ئىككى-

ئۇچتىن بولۇپ ، بازارغا قاراپ يول سالدى .مانجۇلار مانا مۇشۇنداق پەرمان جاكارلىغاندا ، «نىمە بولسا ، باشقىلاردىن ئاڭلىۋالىمىزغۇ تېخى» دەپ بىپەرۋالىق قىلىپ قويۇپ ، ئۆلگۈدەك ئاياق يېگەنلىكىنى ئۇنتۇمىغانلار قولىدىكى زۆرۈر ئىشلىرىنىمۇ تاشلىدى . يۇرت بېگىنىڭ جاكارىنى ئاڭلىمىغانلارغا بۇ جاكارنى خالىسلىق بىلەن يەتكۈزۈشتى .

خېلى چاغلاردىن بۇيان چۆلدەرەپ تۇرغان كونا جۇۋا مەيدانى پېشىن نامىزىدىن كېيىن مىغ - مىغ ئادەم بىلەن توشتى . يىغىلغانلار ئارىسىدا ئاتلىرى يېتىلىۋالغان سەبىي باللارمۇ ، هاسىسىغا تايىنىپ يىلتىزى بوشاپ قالغان قېرى دەرەختەك تىترەپ تۇرۇۋاتقان قېرىلارمۇ ، پۇۋلىسىلا ئۇچۇپ كەتكۈدەك ياداپ كەتكەن كېسەلمەنلەرمۇ تۇراتتى .

پۇقرالارنىڭ ئۇستۇۋېشى شۇنچىلىك كونا ۋە رەزگى ئىدىكى ، جاهاندا بار بولغان دىۋانىلەرنىڭ هەممىسى مۇشۇ مەيدانغا يىغىلغاندەكلا قىلاتتى . كونا جۇۋا مەيدانى بۈگۈن راستتىنلا كونا جۇۋىلىقلار بىلەن تولغان بولۇپ ، ئادەتتە ناغرىخانا دەپ ئاتىلىدىغان ئېگىز ئۆگزىدە تۇرۇپ قارىغاندا ، مەيدان خۇددى ئەخلەت دۆۋىسىگە ئوخشايتتى .

بۈگۈن خۇداغا شۈكۈر ، هاۋا ئانچە سوغۇق ئەمەس ، نىمە ۋەقە بولىدىغانلىقىنى پەملەشكەن كىشىلەر بويۇنلىرىنى ئۇزۇنراق سوزۇشقا ، قوللىرىنى چىقىرىپ ئىشارەت بىلەن قوشۇپ گەپ قىلىشقا جۈرئەت قىلىشماقتا ئىدى .

مەتقاسىم تۆت - بەشتىن غوجمەك بولۇۋېلىپ ، نىملەر ئۇستىدىدۇ قىزىشىپ سۆزلىشىۋاتقان كىشىلەر ئارىسىنى ئارىلاپ يۈرۈپ ، ئاران دىگەندە سوپۇرگە مىراب بېگىنى تېپىۋالدى - دە ، ئۇنىڭغا ۋە ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ئابدۇللا چاققانغا سالام بەردى . قادىر تۆمۈرچى ، نۇرەك باخشىلارمۇ گۈرۈلدە كېلىشىپ ، تونۇشلۇقى بار بۇ يىگىتكە سالام بەردى .

— خېلىدىن بېرى كۆرۈشەلمىدۇق ئۇكام ، نېمىلەرنى قىلىپ يۈرسەن ؟

سۈپۈرگەئاخۇن ئوغلى مۇھەممەتئەلىدىن بىر - ئىككى ياشلا پەرق قىلىدىغان بۇ خارەت يىگىتكە سەنلەپ گەپ قىلاتتى .

— نېمە قىلاتتىم بېگىم ، — جاۋاب بەردى مەتقاسىم گەدىنىنى قاشلاپ تۇرۇپ ، — ھەرقايسىلىرىنىڭ دۇئاسى بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ يۈرۈپتىمىز .

— ئايشەمخان ئاچامنىڭ تېنى ساقتۇ ؟

— ھەي ، نېمىسىنى دەيدىلا ، يەيدىغان رىزقى بار ئوخشايدۇ ، قۇلىقىمۇ ئېچىلىپ كېتىۋاتسا كېرەك ، بايام ئۇ موللامۇھەممەت جاكارچىنىڭ ئاۋازىنى مەندىنمۇ بۇرۇن ئاڭلاپتۇ ، خارەتچىلىك قىلىپ ئولتۇرسام ، ھاسىسىنى توكۇلدىتىپ كىرىپ : «ئوغلۇم ئاڭلىدىڭمۇ ، جاكارچى ۋارقىراۋاتىدۇ» دەيدۇ تېخى .

مەتقاسىمنىڭ گېپى بىلەن چىرايلارغا كۈلكە يۈگۈردى . نۇرەك باخشى :

— موللامۇھەممەت جاكارچىنىڭ ئۈنىنى ئاناڭلا ئەمەس ، يەتتە قات ئاسماننىڭ ئۈستىدىكى پەرىشتىلەرمۇ ئاڭلايدۇ ، — دېدى .

كونا جۇۋىدا قارا قورايدەك تۇرۇشۇپ كەتكەن پۇقرالار مەخمەل ئۆستىڭى تەرەپكە قاراشتى . ئاسمان - پەلەك چاڭ - توزان توزۇتۇپ پەيدا بولغان ئىككى ھەشەمەتلىك مەپە خۇددى بەس - بەسكە چۈشكەندەك تېزلىك بىلەن كونا جۇۋا مەيدانىغا يېتىپ كەلدى - دە ، ئادەملەر ئارىسىدىن يېرىپ ئۆتۈپ ، ناغرىخانا ئالدىدىكى پەشتاق يېنىغا كېلىپ توختىدى . ھازىرلا يۈز بېرىدىغان ، تىرىكچىلىكى بىلەن قانداقتۇر مۇناسىۋىتى باردەك تۇرغان بۇ كاتتا يىغىلىشنىڭ مۇددىئاسى ئۈستىدە تۈرلۈك قىياسلارنى قىلىشىۋاتقان كىشىلەر تاقەتسىزلىنىشكە باشلىدى .

يۇرت كاتتىلىرى نەچچە يۈز جۈپ كۆزنىڭ نازارىتىدە مەپىدىن چۈشتى - دە ، ئۇچ باسقۇچلۇق پەلەمپەي بىلەن پەشتاققا چىقتى .

www.uyghurkitap.com

جامائەتكە تونۇشلۇق بولغان نادىرخان بازار بېگىنىڭ ئالدىنقى مەيدىن ، سىپىت ھاجىنىڭ كەينىدىنلا ئۆملەپ چىقىشى يوقىرالار ئۇچۇن شۇ قەدەر يېقىملىق بولۇپ تۇيۇلدىكى ، ئۇلار ھەيران بولغان ھالدا بىر - بىرىگە قاراپ كۆز بېقىشىۋالدى . پىچىرلاشقان ئاۋازلار خۇددى شارقىراتمىنىڭ شاۋقۇنىدەك مەيداننى بىر ئالدى .

— تىنچلىنىڭلار ، جامائەت تىنچلىنىڭلار !

پەشتاقتا تۇرغانلار ئۇستۇۋېشىدىكى چاڭ - توزاننى قېقىشتۇرغاچ ، جۇۋىسىنى ، سەللىسىنى تۈزەشتۇرۇپ ، تەكەببۇرانە قىياپەتتە جامائەتكە يۈزلەندى . ئابلىزقارى ئورۇق قوللىرىنى خۇددى لەگمەن سوزغاندەك ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرۇپ ، چىرقىراق ئاۋاز بىلەن ۋارقىرىدى . قوماچ قورۇغاندەك قىزىپ كەتكەن كىشىلەر بىردىنلا جىمىقتى . ئابلىزقارى سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— ئى جامائەت ، ئاقپاشا پۇقرالىرى ھەم خاقان پۇقرالىرى ، ھەرقايسىڭلارنى بۇ يەرگە جەم قىلىشتىن مۇددىئا شۇكى ، بۇگۈنكى كۈندە ئاقپاشا مەملىكىتى بىلەن سودا - سېتىق ئالاقىسىنى ئورنىتىش ، سودا تاپاۋىتى بىلەن پۇقراغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ۋەجىدىن كارۋان ئەۋەتىش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلدى ، ھەممىگە ئايانكى ، تۆگە ۋە قېچىر ئادەمنىڭ يول باشلىشىغا موھتاج ، يۇرت نامىدىن يوللانغان بۇ كارۋان خىزمەتچىلەرنىڭ قوغدىشىغا موھتاج . دېمەكچىمەنكى ، كارۋانغا خىزمەت قىلىش ئىشى ئەلۋەتتە يۇرت پۇقرالىرىنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەندۇر . ئاۋامنىڭ بۇ ئىشنى كىمنىڭ زىممىسىگە تەيىن قىلىش مەسىلىسىدە ، پېقىر ۋە پېقىرنىڭ دىيانەتلىك ئۇستازى بولمىش سىپىت ھاجىم ئادالەت يولىنى تۇتۇپ ، ئاللانىڭ بەندىلىرىگە تەڭ كۆزدە قاراشنى دۇرۇس دەپ بىلىدۇ...

بىر - بىرىگە سىغدىشىپ ، ئىختىيارسىز ھالدا پەشتاققا يېقىنلىشىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئاغزى قۇشقاچ كامىرىدەك ئېچىلماقتا . بەش ئەزا سەزگۈسىنىڭ ھەممىسى قۇلىقىغا جەملەنمەكتە ئىدى .

— بىز خەقلەرنىڭ ئارىسىدا قەدىمدىن قالغان «چەككە

چىكىلدىماڭ» دېگەن بىر خاسىيەتلىك گەپ بار. يەنە كېلىپ چەكىنىڭ كۆزى يوق، مۇبادا چەك كىمگە چىقىدىكەن ئۇ ئۆز پېشانىسىدىن كۆرسۇن، چەككە چىكىلدىغانلار جامائەت ئىشىدىن باش تارتقان ھېسابلىنىپ، ئەبەدىلئەبەد لەنەت، نەپرەتكە قالغۇسىدۇر.

ھاپىز مەخسۇمنىڭ كارۋان بېشى بولىدىغانلىقىنى، كارۋان خىزمەتچىلىكىگە ئارانلا بەش ئادەمنىڭ تاللىنىدىغانلىقىنى ئاڭلىغاندا، كىشىلەرنىڭ قەپەس شادىسىغا ئۇرۇلۇۋاتقان تاقەتسىز قۇشتەك دۇپۇلدەۋاتقان يۈرەكلىرى بىردىنلا جايىغا چۈشتى. ئۇستىدىن تاغ ئۆرۈلۈپ چۈشكەندەك يېنىكلەپ قالغانلار «مۇشۇنچىلىكلا ئىش ئىكەنغۇ» دېيىشىپ، خاتىرجەملىك ھېس قىلىشتى. بۇ چاغدا ھەر كىمنىڭ كۆڭلىدە: «نەچچە يۈز ئادەم ئىچىدە بىرەر چەكنىڭ ماڭا چىقىپ قېلىشى زادىلا مۇمكىن ئەمەس» دېگەن بىر ئىشەنچ مۇتلەق ھۆكۈمران ئورۇندا تۇراتتى.

توپ ئارىسىدىن: «چەكنى تېزرەك تارقاتسۇن، ئۆيدە زۆرۈر ئىشىمىز بار ئىدى» دېگەن ئاۋازلار ئاڭلىنىشقا باشلىغاندا، ئابلىزقارى يۆتىلىپ قويۇپ، جامائەتكە:

— ھاجىم ئېيتمدۇرلەركىم، ئاقپاششا ئېلىدىكى پۇقرالار ھەرقانداق ئالۋان - ياساقتىن ئازاد ئىكەن. شۇنىڭغا مۇناسىپ بۇ يەردىكى ئاقپاششا پۇقرالىرىمۇ ھەرقانداق ئالۋان - ياساقتىن ئازاد قىلىنىمىقى لازىمدۇر. ئەگەرچەندە، ئاقپاششا پۇقرالىرى ئىچىدىن كىمكى كارۋان بىلەن يۈرۈپ، ئۇ ئەلنىڭ كارامەتلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، ساياھەت ۋە تاپاۋەت قىلىشنى ئىختىيار قىلسا، بۇنىڭغىمۇ رۇخسەتتۇر ۋە تەشەككۇرلەر ئېيتىلغۇسىدۇر. ئۇنداقلار قايتىپ كەلگەندىن سۇڭرە، ئەڭ شەرەپلىك ئاقپاششا پۇقراسى سانىلىدۇ، شۇنداقلا تېگىشلىك ئىنئام بېرىلىدۇ، مۇبادا خالىمىسا زورلۇق يوقتۇر، — دېدى.

— مانا مەن، — باياتىن بىرى سېيىت ھاجى بىلەن

www.uyghurkitap.com

نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىشىپ تۇرغان نادىرخان بازار بېگى ۋۇچۇك بىر قەدەم تاشلاپ ئابلىزقارىنىڭ ئالدىغا ئۆتتى ۋە جۇۋىسىنى قايرىپ، گۆشلىرى ساڭگىلاپ تۇرغان مەيدىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ دېدى، — ئانام مېنى ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان، مەن ئۇنداق قورقۇنچاق لىكتاسىملاردىن ئەمەس، پېقىر كارۋاننى ھەرقانداق قاراقچىلاردىن مۇداپىئە قىلىپ، قارارگاھقا يەتكۈزۈشكە كېپىل، مۇبادا چۆل قاراقچىلىرىغا تۆگىنىڭ بىر تال تۈكىگە چاغلىق بىر نەرسە ئالدۇرۇپ قويسام، نادىرخان دېگەن ئىتىم ئۆچۈپ كەتسۇن!

ئۇ غالىب پالۋان قىياپىتىدە، پەشتاقنى بىر ئايلىنىپ چىقتى - دە، مەيدىسىگە يەنە بىرنەچچىنى مۇشتلاپ قويدى.

— يەنە پېقىرمۇ بار!

كىشىلەر ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراشتى ۋە پەشتاقنىڭ ئۇ تەرىپىدىن كىشىلەرنى ئۇيان - بۇيان ئىتتىرىپ كېلىۋاتقان ھىممەت قاشقىنىڭ ۋىجىك گەۋدىسىنى كۆرۈشتى. ئۇ پەشتاقنىڭ ئالدىغا كېلىپ، يۇرت كاتتىلىرىغا چوڭقۇر تەزىم قىلغاندىن كېيىن:

— ھەرقايسىلىرى رۇخسەت قىلىشسىلا پېقىرمۇ يۇرت ئىشى ئۈچۈن كۈچىنى ئايىمايدۇ. مېنى كۆسەيدەك ئورۇق بىرنېمىكەن دەپ قىلىشمىسىلا، تۆگە يېتىلەشنى، غىزا تەييارلاشنى ئوبدان بىلىمەن، ھاجىمنىڭ جىق ياخشىلىقىنى كۆردۈم، يەنە كۆرەرمەن دېگەن ئۈمىدتىمەن، ئانچە - مۇنچە ئىنئام ئېلىپ كۈنۈمنى كۈن ئەتسەم ئەجەب ئەمەس! — دېدى.

— بەللى، يارايسىلەر پۇقرالىرىم، يارايسىلەر، — سېيىت ھاجى بازار بېگىنىڭ مۈرىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ كۈلۈمسىرىدى، — شان - شەرەپلەر بولسۇن سىلەرگە، ئاقپاششا پۇقراسى دېگەن مانا مۇشۇنداق مەرد، مانا مۇشۇنداق قورقماس كېلىدۇ، پۇقراچىلىقىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئادا قىلىدۇ!

بازار بېگى مەغرۇر قىياپەتتە پۈتكۈل جامائەتكە بىر - بىرىگە دېگۈدەك قاراپ چىققاندىن كېيىن، سېيىت ھاجىنىڭ كەينىگە

ئۆتۈپ تۇردى. تەلپى ماقۇللانغان ھەممەت قاشقىمۇ پەشتاقتىكىلەرگە يەنە بىر تەزىم قىلىپ، تۇرغان يېرىدە قېقىپ قويغان قوزۇقتەك تىك تۇرۇپ، ئابلىزقارىنىڭ كېيىنكى سۆزىگە قۇلاق سالدى.

— ئى شۆھرەتلىك ئاقپاششا پۇقرالىرى، ئاراڭلاردىن چىققان نادىرخان بايۋەچچىدەك مەردۇمەردانىلەردىن، ھەممەت قاشقىدەك مۆمىن پۇقرادىن پەخىرلىنىڭلار، بېشىڭلار ئاسمانغا تاقاشسۇن!

ئۇ قولىنى شىلتىپ قويۇپ، ئاۋازىنى تېخىمۇ كۆتۈردى:

— قولىدا گۇۋاھنامىسى بار بولغان ئاقپاششا پۇقرالىرى، سىلەرگە ئۆيۈڭلەرگە قايتىپ، مەئىشىتىڭلار بىلەن مەشغۇل بولۇشقا ئىجازەت. بىراق، ئاقپاششا پۇقراسى بولمىغانلار تۇرغان يېرىڭلاردىن مىدىرلىغۇچى بولماڭلار، چەك ئېلىشنى ھازىرلا باشلايمىز!

— دېمىدىممۇ؟ ئاقپاششا پۇقراسى بولغاننىڭ پايدىسىنى ئەمدىغۇ كۆرگەنسىلەر، يۇرۇڭلار، يەنە نېمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسىلەر!

يۇرت كاتتىلىرىنىڭ كۈتۈلمىگەن شاپائىتىگە ئېرىشكەن «ئاقپاششا پۇقرالىرى» يا كېتىشنى، يا تۇرۇشنى ئۇقماي، بىر پەس مەڭدەپ قېلىشتىيۇ، ئاخىر ۋارقىراپ - جارقىراپ يۇرگەن ھەممەت قاشقىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، توپ ئىچىدىن ئايرىلىپ چىقىپ كەتتى. ئۇلار ئۆز قولىقىغا ئىشەنمىگەندەك، كونا جۇۋا مەيداننىڭ تېشىغا چىقىپ بولۇپ يەنە كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراشتى. سېيىت ھاجى ۋە ئابلىزقارىنىڭ چىرايلىرىدىن ئىشەنچ ئالامەتلىرىنى كۆرگەندىن كېيىنلا، ئارقىسىدىن بىراۋ ھېلىلا قوغلاپ كېلىپ، كارۋان ئالۋىنىغا تۇتۇۋالىدىغاندەك يۇرەكئالدىلىق بىلەن كوچا - كوچىلارغا ئۆزىنى ئېلىپ، بىردەمدىلا كۆزدىن يىراق بولۇشتى.

پەشتاقتا «نەسىھەتكە كۆنۈپ گۇۋاھنامە ئالمىغاندىكىن، كۆرگۈلۈكۈڭلارنى كۆتۈڭلار» دېگەندەك مەسخىرىلىك

www.uyghurkitap.com

كۈلۈپ ، گىدىيىپ تۇرغان لەنتىلەرنىڭ بىر پارچە تۇپراقتا تۇغۇلۇپ ، ئىسسىق ـ سوغۇقنى تەڭ بىشىدىن كەچۈرۈپ ، تەقدىرنىڭ قىسمىتىنى تەڭ تارتىپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنى ئىستىكى گۇرۇھقا بۆلۈپ ، ئوتتۇردا بىر سىپىل پەيدا قىلغان قىلىقلىرى سۈپۈرگە ئاخۇن ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرغانلارنىڭ يۈرىكىدە غەزەپ ۋولقانىنى پەيدا قىلدى . ئەسلىدە سۈپۈرگەئاخۇن پەشتاقتا ئىتىلىپ چىقىپ ، سىيىت هاجى ۋە ئابلىزقارى بىلەن يۈزمۇيۈز تۇرۇپ زاكونلاشماقچى ، ياقىسىدىن ئىلىپ پەشتاقتىن سۆرەپ چۈشۈپ ، قىلمىشلىرىنى يۈزىگە سالماقچىدى . بىراق ، ئۇ ئۆزىنى يەنە زورىغا باستى . مۇبادا ئەنە شۇنداق قىلىدىغان بولسا تەلىيى «ئوك»دىن كېلىپ كارۋان ئالۋىنىدىن قۇتۇلۇپ قالغان يۇرتداشلىرىنىڭ كۆڭلىدە ئۇقۇشماسلىق پەيدا قىلىپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى .

«تۇفي ...»

نۇرەك باخشىنىڭ پەشتاق تەرەپكە قاراپ «شالاققىدە» تۇكۈرۈشى ۋە جامائەتنىڭ پىخىلداپ كۈلۈشلىرى بىلەن قۇيرۇقنىڭ ئاستىغا يانتاق قىستۇرغان ئىشەكتەك چىچاڭشىپ كەتكەن ئابلىزقارى بىرنىمە دېيىشكە تەمشىلىپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى ، بىراق سىيىت هاجىنىڭ يۆتىلىپ قويۇشى بىلەن پەيلىدىن ياندى . سىيىت هاجى پۇقرالارنىڭ ئۇندىمەي تۇرغانلىقىغا قاراپ ، ئۇلارنى ئاقپاشىشا پۇقراسى بولمىغىنىغا پۇشايمان قىلىۋاتسا كېرەك ، دەپ ئويلاپ قالغان چېغى ، جامائەتكە قاراپ :

— ئى مۇسۇلمانلار ، ھەدىسلەردە قەيت قىلىنىدۇكى ، پادىشاھنىڭ ئەمرىنى تۇتماقلىق ۋاجىپ جۈملىسىدىندۇر ، يەنە «جان — تەننىڭ ، تەن — پادىشاھنىڭ» دېگەن ھېكمەتلىك گەپمۇ بار ، ھاسىل كالام ، ئابلىزقارى يۇرت مەنپەئىتى ئۈچۈن كارۋان ماڭدۇرۇش ، كارۋانغا خىزمەتچى تاللاش نىيىتىگە كەلگەنىكەن ، پۇقرا بۇ بەگنىڭ خاھىشىنى ۋاجىپ ھېسابلىشى لازىمدۇركى ، پېقىر ھەم بۇنىڭغا مەدەتكاردۇر . ئۇ ئاقپاشىشا پۇقرالىرىنى ئاقپاشىشا

ئېلىنىڭ ئادىتى بويىچە بۇنداق ئالۋاندىن ئازاد دەپ ھېسابلىندى ، بۇ ھەم پېقىرغا ، پېقىرنىڭ پۇقرالىرىغا كۆرسىتىلگەن ھۆرمەتتۇر . دېمەكچىمەنكى ، پېقىرنىڭ كۆڭلى پاختىدىن يۇمشاق ، قىلدىن ئىنچىكە بولغىنىدىن ، خاقان پۇقرالىرىنىڭمۇ بۇ تەرىقە زىمىستاندا يول ئازابى تارتىشىنى ئەسلا خالىمايمەن . كۆردۈڭلاركى ، ئاقپاشىشا پۇقرالىرىدىن بولغان نادىرخان بايۋەچچەم ۋە ھەتتا ئاۋامنىڭ ئەڭ تۆۋىنىدە تۇرغۇچى ھىمىتئاخۇنمۇ ئەسلىي بۇ جاپانى تارتىشقا لايىق ئەمەس ئىدى . خەيرىيەت ، ئۇلارنىڭ ئارزۇ ـ مۇددىئاسىمۇ خاقان پۇقرالىرىنى بۇنداق ئازابلىق سەپەردىن ئازاد قىلىشتۇر . بۇ دىياردىن قورۇلغىچە بولغان يول نى ئازاب ، نى خەتەر ! ئى پۇقرالار ، ھېلىھەم ۋاقتى كەچ ئەمەس ، ئاقپاشىشاغا پۇقرا بولۇڭلار ـ دە ، چەك ئېلىپ ئازاب تارتىش خەۋپىدىن بىر يولى قۇتۇلۇڭلار ، قېنى كىم ئىختىيار قىلىپ گۇۋاھنامە ئالىدۇ ؟ دېمەكچىمەنكى ... — دېدى .

— ھۆرمەتلىك تەقسىرلەر ، تولا سۆزلەپ ئاغزىڭلارنى ئۇپراتماڭلار ، — سوپۇرگەئاخۇن نۇرەك باخشىنى ئىتتىرىۋېتىپ پەشتاققا يېقىنلاشتى ـ دە ، سېيىت ھاجىنىڭ كۆزىگە قاراپ سوغۇق كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ دېدى ، — تارقىتىدىغان چېكىڭلارنى تارقىتىڭلار ، پېشانىگە كەلگەننى كۆرىمىز ، خۇدا خالىسا تېخى ئەسسالامۇئەلەيكۇم دېيىشىۋالىدىغان چاغلارمۇ كېلىدۇ ...

سېيىت ھاجى سوپۇرگەئاخۇننىڭ چىرايىدا ھېلىقى كۈنى كۆرگەن غەزەپ ئالامەتلىرىنى يەنە كۆردى ، خۇددى غورا چاينىغاندەك يۈزىنى پۈرۈشتۈردى ـ دە ، ئابلىزقارىغا ئىشارەت قىلدى . ئۇ سوپۇرگەئاخۇننىڭ يۇمشىمايلا قالماي ، پۇقرالارنىمۇ ئازدۇرۇپ ئىش تېرىشىدىن ئەندىشە قىلىپ قالغانىدى .

پەشتاق ئۈستىدىكىلەر ئۆرىتۆپە بولۇشۇپ ، بۇ مۇشكۇل ۋەزىپىنى بىر ـ بىرىگە ئىتتىرىشتى . ئاخىرىدا ئابلىزقارى نەچچە تۇتام چىغ سېلىنغان بىر مىس چۆگۈننى پەشتاق ئالدىغا قويدى ۋە :

— مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر جامائەت، چىغنىڭ بىر ئۇچى چۆگۈننىڭ ئىچىدە، بىر ئۇچى تېشىدا، بۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ تال چىغنىڭلا تۆۋەنكى ئۇچى قارا رەڭدە بويالغان، كىمىكى ئۇچى قارا چىغنى ئالسا، ئۇ چەككە چىكىلدىمىسۇن، ئۆز پېشانىسىدىن كۆرۈپ، كارۋانغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن خىزمەت قىلسۇن، يۇرتىمىزنىڭ قائىدىسى بويىچە ئۈچ تال قارا چىغ ئاشكارا بولۇپ بولغان ھامان چەك ئېلىش توختىتىلىدۇ ... — دېدى.

سېيىت ھاجى كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن، چەك ئېلىشقا رۇخسەت بېرىلدى. «ھەر ئىش بېشى بىلەن» دېگەن ئەقىدىگە ئىخلاس قىلىدىغانلار ئالدىراپ چۆگۈن ئالدىغا كەلدى ـ دە، چەك ئېلىشقا باشلىدى. بىردەمنىڭ ئىچىدە ئىككى چەك ئاشكارا بولدى. سېرىق مەھەللىسىدىن كەلگەن ئىككى دېھقان ئاللا ـ توۋا قىچقارغىلى تۇردى.

— ۋاي ئەمدى قانداق قىلاي، قوشقاچىنىڭ بالىلىرىدەك قىزىلىگۆش تۆت بالام بار ئىدى، قىشنى قانداق ئۆتكۈزەر بۇ بىچارىلەر؟ ...

— ۋاي شور پېشانەم، 80 ياشقا كىرىپ قالغان بىچارە دادامنى كىم باقىدۇ ئەمدى؟ ھەممە كەلگۈلۈك بىزگىلا كېلەمدۇ بۇ جاھاندا؟

سوپۇرگە ئاخۇن نەس باسقان چىغنى مەھكەم سىقىمداپ تۇرۇپ، قېرىندىشىغا ماتەم تۇتقاندەك قايغۇغا چۆمگەن كىشىلەرگە قاراپ ئىچىنى ئاغرىتتى، سوپا ئالدىدا تۇرغان بىر توپ كىشىلەر ئارىسىدىن تونجى بولۇپ چەككە قول ئۇزاتتى.

— چىقتى، چەك چىقتى!

سوپۇرگە ئاخۇن تەۋەككۇل قىلىپ بىر تال چىغنى سۇغۇرۇشىغىلا چىغ ئېلىشۋاتقانلارغا كۆزلىرىنىڭ پۈتكۈل قۇۋۋىتىنى جەملەپ تىكىلىپ تۇرغانلار ئارىسىدىن خاتىپ بەگزادە بىرىنچى بولۇپ ۋارقىراپ تاشلىدى. ئوغلىنىڭ تەنتەكلىك قىلىپ،

www.uyghurkitap.com

چاندۇرۇپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ تۇرغان ئابلىزقارى چىغ چۆگۈنىگە چاشقانغا ئىتىلغان گۈزگىنەكتەك ئىتىلدى ـ دە ، چۆگۈننى مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرۇپ توۋلىدى ...

— كارۋان ئالۋىنىغا ئۈچ ئادەمدىن ئارتۇقى لازىم ئەمەس ، ئەمدى چەك ئېلىش هاجەتسىز ، نېرى تۇرۇڭلار ، پەشتاق ئالدىغا توپلىشىۋالماڭلار دەيمەن !

ئۇ تۈگمەندىكى تۈگمەنچىدەك ۋارقىرىغاچ ، چىغ چۆگۈننى كەينىدە تۇرغان هاپىزغا سۇنۇۋەتتى . هاپىز ئۇنى ئوغرىدەك چەبدەسلىك بىلەن قەيەرلەرگىدۇر يوشۇردى .

— بىزمۇ چەك ئالىمىز .

— بىزگە نېمىشقا چەك بەرمەيدىكەن ؟

— يۇرتنىڭ ئەزەلدىن تارتىپ داۋام قىلىپ كەلگەن قائىدىسىنى بۇزماقچىمۇ سىلەر ، — دەپ ھۆركىرىدى نادىرخان بازار بېگى سوقۇشقاق چۈجە خورازدەك ھۈرپىيىپ تۇرۇپ ، — بايام نېمىشقا مۇشۇ گەپنى قىلمايسىلەر ، چەك چىقسا چىدىمىدىڭلارمۇ ئەمدى ! ؟ مەندەك مەيدەڭلەرگە مۇشتلاپ چىقىشقىغۇ پېتىنالمايسىلەر !

نادىرخان بازار بېگىنىڭ يەڭلىرىنى شىمايلاپ ، ئەلپازىنى بۇزۇپ ھۆركىرىشى بىلەن سۈپىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىگە جان كىردى . ئۇلارمۇ خۇددى بازار بېگىگە ئوخشاش يەڭلىرىنى شىمايلاپ ، پەستىكىلەرگە دېۋەيلەشتى .

بۇ چاغدا سۈپۈرگەئاخۇن بارى ـ يوقى ئاران ئىككى غېرىچلا كېلىدىغان ، لېكىن زامانلاردىن بېرى زالىملارنىڭ ئىرادىسىنى نەچچە يۈزلىگەن ئاجىز پۇقرالارغا تېڭىپ ، جاپا جاڭگىلىدا زار ـ زار قاقشاتقان قارا ئەنلىك چىغقا تىكىلىپ ، قىمىر قىلماي تۇراتتى . قارىماققا ئۇ يۈرىكىدىن ئېتىلىپ چىققان غەزەپنى كۆزىگە توپلاپ ، كۆز نۇرى بىلەن بۇ لەنەتلىك چىغنى كۆيدۈرۈپ كۇل قىلىۋەتمەكچى بولغاندەك قىلاتتى . ئادالەتسىزلىكنى ئادالەت قىلىپ كۆرسىتىپ ،

www.uyghurkitap.com

ئادالەتنى ئادالەتسىزلىككە ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇندۇرىدىغان، نەچچە ئەۋلاد ھۆكۈمرانلارنىڭ ھىيلىدىن ياسىغان مالۇسىنى ئېچىرقاپ كەتكەنلەرگە ئۆز ئىختىيارىيلىقى بىلەن يىگۈزۈپ كەلگەن بۇ چىغقا نەپرەت ياغدۇراتتى.

«ھەي، زالىملارنىڭ بۇ ھىيلىسىنى نىمىشقا چەك تارتىشتىن بۇرۇنلا ئېچىپ تاشلاپ، ئۇلارنى خەلقىئالەم ئالدىدا لەت قىلمىدىم ـ ھە؟»

سۇپۇرگەئاخۇن ئۆز نۆۋىتىدە يەنە ئۆزىگە نەپرەت ياغدۇراتتى، يەنە بىر ياقتىن بۇ قارا ئەنلىك ئاپەتنى باشقا بىر غېرىب ـ غۇرۋاغا ئەمەس، ئۆزىگە نېسىپ قىلغان قىسمەتكە شۈكۈر قىلاتتى. ئۇ: مۇبادا بۇ لەنەتنى چىغ ھېلىقى كىشىلەردەك كۈنى تەس بىراۋغا چىقىپ قالغان بولسا بەكمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولار ئىدى. مېنىڭ ھەم ھال ـ كۈنۈم يامان ئەمەس، ئۆيدە چىنارئايىم بار، بىرەر ـ ئىككى ئايلىق ئالۋان يىغلاپ ـ قاقشاپ يۈرۈپ ئۆتۈپمۇ كېتەر، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى ۋە قايتماق بولۇپ ئۇن ـ تىنسىزلا كەينىگە بۇرۇلدى.

— مىراب بېگىم، توختىسىلا!

سۇپۇرگەئاخۇننىڭ قارا ئەنلىك چەككە قاراپ تۇرۇپ، خىيالىدىن نېمىلەرنى ئۆتكۈزگەنلىكىنى پەملىگەن ئابدۇللا سۇپۇرگەئاخۇننى يېنىدىن تارتقۇشلاپ توختىتىۋالدى ـ دە، تېز ـ تېز قەدەملەر بىلەن پەشتاق ئالدىغا كېلىپ:

— بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى، قىلىۋالسام بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى پەشتاقتىكىلەرگە قاراپ.

نادان پۇقرالارنى ئۆز رازىلىقى بىلەن تاللىۋالغان بىر تال چىغ بىلەنلا ئىندەككە كەلتۈرىدىغان ئەپچىل چارىنىڭ بۇ دورەممۇ ئويلىغىنىدەك نەتىجە بەرگەنلىكىگە ئىشىنىپ، مەيگە قاراپ مېڭىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتقانلار گۈلدۈرمامىدەك ئاڭلانغان بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ، قانداق ھەرىكەت قىلىۋاتقان بولسا، شۇ قىياپەت

بىلەن قېتىپ قېلىشتى .

— بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى ، قىلىۋالسام بولامدۇ ؟ — دەپ تەكرارلىدى ئابدۇللا چاقنان يەنە .

— ئىش تۈگىدى ۋەسسالام ، يەنە نېمىدەپ ئەزمەڭنى ئەزمەكچىسەن ؟

— ئابلىزقارىنىڭ ئۆزىنى توساتتىنلا سەنلەپ چۈشكەنلىكىگە قورسىقى كۆپكەن ئابدۇللا ۋۇجۇدىغا ئولاشقان تىترەكنى بېسىپ تۇرۇپ :

— مۇبادا چەك چىققانلارنىڭ تۇغقانلىرىدىن بىرى ۋاكالىتەن ئالۋان ئۆتەشنى ئىلتىماس قىلسا رۇخسەت قىلىنامدىكىن ؟

— ئەلۋەتتە رۇخسەت قىلىنىدۇ ، — ئابدۇللانىڭ سوئالىنى «شۇنچىلىكلا گەپ ئىكەنغۇ» دەپ ھېسابلىغان ئابلىزقارى كەسكىنلا جاۋاب بەردى ، — تۇغقىنىغا ۋاكالىتەن بۇنداق جاپالىق ئالۋانغا ئۆزىنى تۇتۇپ بەرگەن ئەخمەقنى پېقىر زادىلا كۆرمەپتىكەنمەن ، ھا ... ھا ... ھا ...

— شۇنداق ئەخمەق چىقىپ قالسىچۇ ، قارىم ؟

— چىقىپ قالسا ؟ — ئابلىزقارى ئابدۇللانى مازاق قىلغاندەك ئەتراپىدىكىلەرگە قارىۋېلىپ دېدى ، — چىقىپ قالسا ، ئۆزىنىڭ شورى !

ئابلىزقارى مەززىسىز سوئال - جاۋابلار بىلەن ئۆزىنى ئاۋارە قىلىشنى خالىماي ، پەشتاقتىكىلەرگە مەيگە چۈشۈپ قايتىش تەكلىپىنى بەردى - دە ، يەنە ھېلىقى پەلەمپەيگە ئايىغىنى قويۇشىغىلا ئابدۇللانىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى .

— ئالدىراشمىسىلا تەقسىرلەر ، پېقىر ئابدۇللاچاقنان سۇپۇرگە مىراب بېگىنىڭ ئورنىدا كارۋان ئالۋىنىغا بېرىشنى خالايمەن ، بايام سىلى ئېيتقان ئەخمەق دەل مەن ئۆزۈم !

ئابدۇللاچاقنانىڭ تۇيۇقسىز جاكارلانغان مەردانە قارارى پەشتاقتىكىلەرگىمۇ ، پەستە تۇرغان جامائەتكىمۇ خۇددى ئوچۇق

ھاۋادا گۈلدۈرماما گۈلدۈرلىگەندەك تەسىر قىلىپ ، ھەممەيلەننى تەمتىرىتىپ قويدى . چۆچۈپ كەتكەن سۈپۈرگەئاخۇن ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىگەندەك چەبدەس قەدەم بىلەن ئابدۇللانىڭ يېنىغا كەلدى-دە ، ئۇنىڭ كۆزىگە سەپسالدى . ئابدۇللانى جىن چاپلاشتىمۇ دېگەن گۇمان بىلەن سىلكىپ باقتى .

بىراق ، ئابدۇللاچاققان بۇ سۆزنى چىن دىلىدىن چىقىرىپ ئېيتقانىدى . ئۇنىڭ سۈپۈرگەئاخۇنغا ، يۇرتداشلىرىغا قاراپ خاتىرجەم كۈلۈمسىرەپ قويۇشى بۇنىڭغا گۇۋاھلىق بېرەتتى .

ئابلىزقارىمۇ ئاخىر ئۆز قۇلىقىغا ئىشىنىشكە مەجبۇر بولدى ۋە كاللا ئىشلەتمەيلا بېرىپ قويغان جاۋابى بىلەن ئۆز نەزىرىدىكى گالۋاڭ پۇقراغا ئالدىنىپ قالغىنىنى تۇيۇپ ، زۇۋانى تۇتۇلدى . نۇرغۇن باش قاتۇرۇشلار ئارقىلىق قۇرۇپ چىققان خىيالىي ئىمارەتنىڭ كۇتۇلمىگەندە يۈز بەرگەن يەر تەۋرەش بىلەن بىردىنلا ۋەيران بولغانلىقىنى ، بۇ ئىمارەتنى قايتا قۇرۇپ چىقىشنىڭ ئابلىزقارىنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغانلىقىنى سەزگەن سېيىت ھاجىنىڭ ئەقلىگە يەنە بىر ئوي كەلدى . ئۇ ئابدۇللانىڭ گېپىگە چاپناپ باقمايلا ھەدەپ قويغىنىغا ئابلىزقارىنى ئىچىدە تىللاپ تۇرۇپ كاۋاك ئىزدىدى :

— قارىم دېگەندەك ، قېرىنداشلار ۋە ياكى قانداش تۇغقانلار بىر - بىرىگە ۋاكالىتەن ئالۋانغا ماڭسا بولىدۇ ، بىراق پېقىرنىڭ بىلىشىچە ، ئابدۇللائاخۇننىڭ مىراب بېگى بىلەن تېرىقچىلىكمۇ تۇغقانچىلىقى يوق ، شۇنداق ئىكەن . ئىلتىماس قىلغۇچىنىڭ ئىلتىماسى ئەقىلغىمۇ ، ئادەتكىمۇ سىغمايدۇ ۋە ھەتتا ئاڭلاشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ !

— مانا ، مانا ، ھاجىم يامان يەردىن تۇتتى ، گەپنىڭ بولىدىغان يېرىنى قىلدى ، ئابدۇللانىڭ لەقىمى چاققان ، مىراب بېگىنىڭ بولسا تۆگە ، بۇ تۇغقانچىلىقنىڭ يوقلۇقىنىڭ ئىسپاتى ، شۇنداقمۇ جامائەت ؟

سېيىت ھاجى كۆرسىتىپ بەرگەن كاۋاكقا دەرھال بېشىنى ئۇشلاپ، ئۇمىلەپ كىرىۋالغان ئابلىزقارى گۆھەر تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ كەتتى ـ دە، جامائەتتىن يەنە سورىدى:

— مىراب بېگى بىلەن ئابدۇللاچاققانىنىڭ تۇغقانلىقىغا قېنى كىم گۇۋاھلىق بېرەلەيدۇ، قېنى كىم؟

بۇ سوئالغا يۇقىرا ئىچىدىن ھېچكىم جاۋاب بېرەلمىدى. دېمىسىمۇ، بۇ ئىككىيلەننىڭ ھېچقانداق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنىڭ يوقلۇقىنى ھەممەيلەن بىلەتتى.

— مانا ئەمدى ئاغزىڭ تۇۋاقلاندىمۇ، ئەمدى ئوسماڭغا قاندىڭمۇ، تاۋۇزۇڭ قولتۇقۇڭدىن چۈشتىمۇ؟

— يوقسۇ، پېقىرنىڭ ئاغزى ھەرگىز تۇۋاقلانمايدۇ، خۇدا ئاغزىمنى گەپ قىلسۇن دەپ بەرگەن، بۇنى تۇۋاقلاش ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ.

— ئەمىسە گەپ قىلە قېنى، ئاغزىڭ تۇۋاقلانمىغىنىنى بىر كۆرەي!

ئابدۇللاچاققان ئابلىزقارى بىلەن تاكاللىشىشنى بىھۇدە ئاۋارىچىلىك دەپ ھېسابلىدى بولغاي، ئۇدۇل سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا بېرىپ دانە ـ دانە قىلىپ:

— مالال كەلمىسە ئۆزلىرىدىن سوراپ باقاي، سىلى ئاقپاشاغا يۇقىرا قىلىۋەتكەن چىرىيىلىكلەرنىڭ ئاقپاشا تائىپىسى بىلەن تۇغقانچىلىقى بارمىدى؟ — دېدى.

سېيىت ھاجى ئابدۇللانىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كۆزىنى تازا بىر چەكچەيتتىيۇ، يەنە يۇمۇۋالدى، پەشتاقتا قىمىر قىلماي تۇرۇپ تەسۋى مارجانلىرىنى بارماقلىرى ئارىسىدىن ئۆتكۈزۈشكە، لەۋلىرىنى بىراۋنى قارغاۋاتقاندەك مىدىرلىتىشقا باشلىدى. ئابدۇللا ھېلىقى سوئالنى قايتا تەكرارلىدى:

— گېپىم قۇلاقلىرىغا كىرىۋاتامدۇ ھاجىم، ئەجەب ئۆرە تۇرۇپ ئۇخلاۋاتىدىلىيا؟

جامائەت ئارىسىدا كۈلكە كۆتۈرۈلدى . سۈپۈرگە ئاخۇنمۇ ، ئابدۇللامۇ جامائەتكە قوشۇلۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى . ئۇزۇندىن بۇيان گۆرىستان جىملىقىدا غېرىبسىنىپ قالغان كونا جۇۋا ئاسمىنى بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى . كىشىلەر بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا ھېچكىمگە گەپ بەرمەيدىغان يۇرت كاتتىلىرىنىڭ ئەدىپىنى ئاتا بېرىپ ، پۇقرانىڭ ئابرۇيىنى كۆتۈرگەن قېرىنداشىغا بارىكاللا ياغدۇرۇشتى ۋە كۈلكىسىنى تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈردى .

مۇشۇكتىن قورققان چاشقاندەك تىپىرلاپ قالغان ئابلىزقارى سېيىت ھاجىغا ئېگىلىپ تۇرۇپ :

— ھاجىم ، بۇ ساراڭلارنىڭ گېپىنى كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا ، ساراڭ بوپتۇ بولار ، ساراڭ ، — دېدى ۋە ئۇقۇۋاتقان سۈرىسىنىڭ ئاخىرىنى چۇشۇرەلمىدىمۇ ـ نېمە ، تېخىچە كۆزىنى ئاچماي تەسۋى سىيرىۋاتقان سېيىت ھاجىنى قارىغۇنى يېتىلىگەندەك يېتىلەپ مەپە تەرەپكە ئەكەتتى .

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر ئەتىگەن نىپىز كۈل رەڭ بۇلۇت پەردىسى كەينىدىكى قۇياش سۇرتۇپ پارقىرىتىۋېتىلگەن تۇچ لېگەندەك پارقىراپ تۇرغىنىنى بىلەن ، ھاۋا يەنىلا سوغۇق ئىدى . ئاق باش قاراقورۇم تاغلىرىنىڭ مۇزدەك سوغۇق دىمىنى ھاپاش قىلىپ كەلگەن رەھىمسىز جەنۇب شامىلى كۆڭۈلسىز مەھەللىلەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ ، كونا چاپانلىقلارنى ئالدى بىلەن ئۆز قەھر قۇچىقىغا ئالاتتى ـ دە ، ئۈششۈك ھەربىدەك نەشتەر سانجىپ ، يىلىكىنى توڭلىتىۋەتكۈدەك ھەيۋە بىلەن ئۈشقىرتاتتى .

ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ ، كۆتۈلمىگەندە مۇئەللەقتىكى بىر پارچە مۇزغا ئايلىنىپ قېلىشتىن قورقۇپ كەتكەنمۇ ، ئادەتتە يوللاردا ، خامان ئىزلىرىدا گۇگۇلىشىپ دانلايدىغان پاختەكلەرمۇ ، ئەخلەتلىكلەردە ، تام تۈۋلىرىدە دىكىلدىشىپ يۈرۈپ ، تىنىمسىز ۋىچىرلىشىدىغان قۇشقاچلارمۇ ، ئاسماننىڭ قەھرىگە چىقىۋېلىپ تۈرلۈك ئويۇنلارنى ئوينايدىغان موللاقچى كەپتەرلەرمۇ

مۆكۈۋېلىشقانىدى .

— 12 ـ ئاي كىرەر ـ كىرمەي تۇرۇپ بۇنداق سوغۇق بولۇپ كەتسە ، بۇ يىل قىشتا جەزمەن ئادەم ئۆلىدىغان ئوخشايدۇ ، — دېدى كارۋانلارنى كۈتۈپ تۇرغان بىرەيلەن .

— ئاغزىڭغا مۇشت ! خۇدا ھەممىمىزنىڭ ئۆمرىنى بېرىدۇ ، ئاغزىڭنى تولا ئۇششۇتمە !

سەپەر بوۋاي ئانچىكىم ئېيتىلغان بۇ گەپكە راستىنلا قايناپ كەتتى .

ئۇنىڭ سوغۇقتىن كۆكىرىپ كەتكەن لەۋلىرى گەپ قىلغاندا ئانچە قولىشىپ بەرمەيۋاتاتتى . پەقەت ۋۇجۇدىلا ئەمەس ، قىرو باغلاپ ، پاختىدا ئېشىلگەن قوپال يىپقا ئوخشاپ قالغان ساقاللىرىمۇ توختىماي تىترەيتتى . ئۇ ئەسكى لاتىلارغا ئورالغان نەۋرىلىرىنى ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن جۇۋىسىنىڭ ئىككى پېشى بىلەن يۆگەپ تۇرغاچقا ، سوغۇق شامال ئۇدۇل كېلىپ مەيدىسىگە ئۇرۇلاتتى .

— ئادەمنىڭ ئاغزى دېگەندىن سائەت چىقىدۇ ، قېرىنداشلىرىمىزنى سەپەرگە ئۇزىتىدىغان چاغدا بۇنداق يامان گەپنى قىلمىغۇلۇق .

سەپەر بوۋاي بارغانسېرى ئەزۋەيلەۋەردى . پەقەت بىر ئېغىز گەپنى ئويلاشمايلا قىلىپ قويۇپ ، بالاغا قالغان ھېلىقى كىشى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ، ناماقۇل بولغاندىلا بوۋاي غوتۇلداشتىن توختىدى .

دېمىسىمۇ تاغدەك يۆلىكى ، بىردىنبىر ئوغلى ئابدۇللانى يىراق سەپەرگە ئۇزىتىۋاتقان چاغدا بوۋايغا بۇنداق گەپلەر يامان تەسىر قىلماي قالمايتتى ، يۈرىكىنى بېسىپ تۇرغان غەم ـ ئەندىشىلەرنى بارغانسېرى ئېغىرلاشتۇرۇپ ، كۆڭلىنى يېرىم قىلاتتى .

چەك تاشلانغان كۈنى يۇرت كاتتىلىرى ئىگىسىدىن دۇمبا يېگەن ئىت قۇيرۇقىنى چاترىقىغا قىستۇرۇپ ئۇۋىسىغا كىرىۋالغاندەك ، مەيگە ئۆزلىرىنى جايلاشتۇرۇپلا بەدەر

www.uyghurkitap.com

تىكمۈەتكەندىن كېيىن ، كونا جۇۋا مەيداندا قالغانلار يوتىلىرىغا مۇشتلاپ تۇرۇپ تازا كۈلۈشتىيۇ ، بىر پەستىن كېيىن بىر - بىرىگە قاراشقىنىچە تۇرۇپ قېلىشتى . ئۇلار باشقا نەرسىنى ئەمەس ، ئابدۇللانىڭ ئىمجان دادىسىنى ۋە نارەسىدە ئىككى بالىسىنى كۆرۈ ئالدىغا كەلتۈرۈشكەندى .

سۈپۈرگەئاخۇن ئابدۇللانىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويۇپ تۇرۇپ :

— مەن بىلىمەن ئابدۇللا ، بايام ھېلىقى نائەھلىلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىش ئۈچۈنلا شۇنداق دەپ قويدۇڭ ، شۇنداقمۇ ؟ — دېدى .

ئابدۇللانىڭ چىرايى جىددىي تۈس ئالدى . ئۇ سۈپۈرگەئاخۇننىڭ قولى ئۈستىگە ئالىقىنىنى قويۇپ تۇرۇپ :

— پېقىر بۇ گەپنى چىنپىششىقلادىن دېدىم ، بۇنىڭغا ھەيران قالىدىغان نېمىسى بار ، بىز تۇغقان ئەمەسمۇ يا ؟ — دېدى ۋە سۈپۈرگەئاخۇننىڭ كۆزىگە تىكىلدى .

— سەن بىلەن بىز نېمىشقا تۇغقان بولالمايدىكەنمىز ئۇكام ؟ ئەمما تۇغقانچىلىق باشقا گەپ ، چاقچاق باشقا گەپ .

— پوقرانىڭ بېشىدا ئوت كۆيۈۋاتقان بۇنداق چاغدا سىلى يۇرتتىن ئايرىلسىلا بولمايدۇ مىراب بېگىم . سېيىت ھاجى بىلەن ئابلىزقارىمۇ سىلىنى پوقرادىن يىراق قىلىش ئۈچۈنلا بۇ ئويۇننى ئويىنىغانلىقىنى بىلمەيۋاتامدىلا ؟

— بۇنىڭغۇ بىلىۋاتىمەن ، ئەمما مەن كەتسەم سەن بار ئەمەسمۇ ، باشقا يۇرتداشلارمۇ بار ئەمەسمۇ ، ئەمدى نېمىدىن غەم قىلغۇلۇق ئۇكام ؟

— ياق ... ياق ، سىلى كۆپنى كۆرگەن ئادەم ، پوقرانىڭ بېشىغا كۈن چۈشسە ، دۇرۇس مەسلىھەت بېرەلەيدىلا ، گەپ شۇنداق بولسۇن ، سەپەرگە مەن بېرىۋېرەي ، ئۆلمىسەك ، خۇدا سالامەت كۆرۈشكىلى نېسىپ قىلار .

— ھوي ، قېرى داداڭنى ، نارەسىدە بالىلىرىڭنى تاشلاپ

كەتكەنلىكىڭ بىلەن بولامدۇ؟ بولدى قوي، مۇنداق چاقچاقنى قىلىشۋەرمە!

— خۇدا ھەققى، چاقچاق قىلىشۋاتقىنىم يوق، ئۆيدىكىلەرنىڭ ھالىدىن سىلىمۇ خەۋەر ئېلىپ تۇرۇۋاتىدىلىغۇ، يۇرتداشلارمۇ قاراپ تۇرماس، ئەلۋەتتە.

— ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن ياشلىق قىلما ئۇكام، چاقچاق قىلما دېگەندىكىن چاقچاق قىلما.

— ...

ئىككىيلەننى ئارىغا ئېلىشۋېلىپ، دەتالاشلارغا قۇلاق سېلىپ تۇرغانلارمۇ راستتىنلا تەڭلىكتە قالدى. چىن گەپنى قىلغاندا سۇپۇرگەئاخۇن كەتسە، ئۇلار ھاسىسىدىن ئايرىلغان قارىغۇغا ئوخشاپ قالاتتى. ئەگەر ئابدۇللانىڭ دېگىنىدەك بولىدىغان بولسا، ئۆزلىرى ئۇچۇن تازا ئوبدان ئىش بولاتتىيۇ، سەپەر بوۋاي بىلەن ئىككى بالا خۇدانىڭ يولىدا تاشلىنىپ قالاتتى.

ئاخىر ئۇلار شۇ سۆرەشكىنىچە كونا جۇۋا مەيدانىدىن ئۇدۇل سەپەر بوۋاينىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە، بوۋاينىڭ ئالدىدا ھەر كىم ئۆز دەلىللىرىنى تولۇق شەرھلەشتى ۋە ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزلىرىگە پايدىلىق ھۆكۈم چىقىرىپ بېرىشنى تىلىگەندەك، بوۋاينىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىشتى.

باشتا بوۋاينىڭ كۆزلىرى توپا بىلەن تىندۇرۇۋېتىلگەن بۇلاق كۆزىدەك ئاستا ـ ئاستا نەملەشتى، تۇرۇپلا ئىككى تامچە ياش مەڭزىگە سىرغىپ چۈشتى. ئۇ يىقىلغان تامدەك تۇيۇقسىزلا ئوغلىغا تاشلاندى.

— يارايسەن ئوغلۇم، مانا ئەمدى ئادەم بوپسەن! — دېدى ئۇ ئوغلىنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ تۇرۇپ، — سېنى قاچان مۇشۇنداق ئادەم بولار دەپ كۆپ كۈتتۈم، كۈتۈپ مۇشۇ ياشقىچە ياشىدىم. مانا ئەمدى ئەل ـ يۇرتنىڭ قەدرىنى بىلىپسەن، ئەل ـ يۇرتنىڭ غېمىنى ئۆز غېمىم دەپ بىلىپسەن. ئەمدى ئۆلسەممۇ

ئارمىنىم يوق ، بار ئوغلۇم ، بار ، مەندىن ، بالىلىرىڭدىن غەم قىلما ئالدى بىلەن خۇدايىم ، ئاندىن قالسا مىراب بېگىم بار.

بوۋاي ساراڭ بولۇپ قالغاندەك بىردەم ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ يىغلىدى ، بىر دەم كىچىك بالىدەك قاقاقلاپ كۈلدى . ئابدۇللانىڭ پېشانىسىگە قايتا ـ قايتا سۆيۈپ كەتتى . ئاخىرىدا نېمە دېيىشنى بىلمەي بىر چەتتە قاراپ تۇرغان سۇپۇرگەئاخۇنغا :

— بۇ كۈنلەردە ئەل ـ يۇرت سىلىدىن ئايرىلسا بولمايدۇ بېگىم ، بۇ پەسەندىلەر يەنە نېمە شۇملۇقلارنى ئويلىدى تېخى ، ئابدۇللا كىمنىڭ ئوغلى دېسە ، سەپەر چاققاننىڭ ئوغلى دېگۇدەك بەلەن ئىش قىپتۇ ، ئوغۇل بالا دېگەن پېشانىسىگە پۈتۈلگەننى كۆرگۈلۈك ، ئۇمۇ پېشانىسىگە نېمە پۈتۈلگەن بولسا شۇنى كۆرەر ... — دېدى .

ھاياتنىڭ تالاي قېتىملىق سىناقلىرىدىن ئۆتۈپ تۇرمۇشنىڭ ئىسسىق ـ سوغۇقىنى يەتكۇدەك تارتقان بۇ بوۋاي كۆڭلىگە قانداقتۇر بىر پېشكەللىكنى كەلتۈرگەندى . ئۇ خىيالىدىن لاپلا قىلىپ كەچكەن يامان بېشارەتنى ئاغزىدىن چىقارمىدى ، ئۇنى ئىككىنچى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەسلىككە قەسەم قىلدى . ئۆلۈم ـ يېتىم تۇغرىسىدىكى مۇنداقچىلا ئېيتىلغان سۆزگە بوۋاينىڭ شۇنچىۋالا تىترىكىپ كېتىشىدىكى سىرمۇ مانا مۇشۇ يەردە ئىدى .

سۆڭەكتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان زىمىستان سوغۇققا پەرۋا قىلماي ، بەشتوغراق يولى ئاغزىدىكى باشلەڭگەرگە ئەتىگەندىلا يېتىپ كەلگەن كىشىلەر قەسىر تەرەپتىن كېلىۋاتقان تۆگىلەر قاتارىنى كۆرۈپلا تەۋرىشىپ كەتتى . ئەسلىدە كارۋان قەسىرىدىنلا قوزغىلاتتى . لېكىن ئابلىزقارى تۈنۈگۈنكى پېشىن نامىزىدىن كېيىنلا پەرمان جاكارلاپ ، ئۇزاتقۇچىلارنى قەسىرگە يېقىن يولاشتىن مەنئى قىلغان ، ھەتتا يىغا ـ زار قىلىشنىمۇ ئىسلام ئەقىدىلىرىگە خىلاپ ، دەپ ئېلان قىلغانىدى .

كارۋان ئالۋىنىغا چەك چىقالارنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقان ،

بالا ـ چاقا ، دوست ـ يارەنلىرى نىملا بولمىسۇن ، ئۇزاق سەپەرگە كېتىۋاتقان كىشىلەرنى ئاخىرقى دىدار بىلەن ئۇزىتىپ قويۇش ئۇچۇن خېلىدىن بېرى بۇ يەردە ساقلىماقتا ئىدى . بۇلار ئارىسىدا كەنتتىن ئوغرىلىقچە قېچىپ چىققان «ئاقپاششا پۇقرالىرى»مۇ بار ئىدى .

كارۋان مۇزلاپ كەتكەن كولدۇرمىسىنى دەز كەتكەن جاغدەك گومبۇرلىتىپ لەڭگەرگە يېقىنلاپ كەلدى . ئالدىنقى تۆگىنىڭ چۇلۋۇرىنى بېلىگە باغلاپ ، ئېشەكلىك كېلىۋاتقان ھىمىت قاشقا بىرىنچى تۆگە ئۇستىدە قاما تەلپەك كىيىۋالغان ، بېشىنى جۇۋىسىنىڭ موينلىرى ئارىسىغا چۆكۈرۈپ تىك قويۇلغان سامان تاغىرىدەك ئولتۇرغان ھاپىز مەخسۇمنىڭ جېدەللىشىشىگە پىسەنت قىلماي ، ئېشىكىدىن چۈشتى . خۇددى ئادەملەرگە ئوخشاش پەرىشان كۆرۈنگەن تۆگىلەرمۇ توختاپ قېلىشتى .

— تۇغقانلىرىڭلار بىلەن خوشلىشىۋېلىڭلار ، قانغۇدەك دىدارلىشىۋېلىڭلار !

ھىمىت قاشقىنىڭ ئاۋازى خۇددى يەر تېگىدىن چىقىۋاتقاندەك ئاجىز ئىدى . ئۇنىڭ ئەپتىدە بۇرۇنقى مەردانىلىكتىن ئەسەرمۇ قالمىغان ، بەلكى تۇغقانلىرىغا ئۇزۇن زامان كۆرۈشمىگەندەك تەشنالىق بىلەن ئېتىلغان كىشىلەر ئارىسىدىن ئۆزىگە خوش دەيدىغان بىرەر ئىنسانىنىڭ چىقمىغىنىنى كۆرۈپ ، ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم تۇغقانىنىڭ ، بۇرادەرچىلىكنىڭ قەدرىگە يەتكەن بولسا كېرەك ، جىلە بولغان ھاپىزنىڭ ئىزا ـ ئاھانىتىگە پىسەنت قىلماي قۇچاقلىشىپ ، چاپلىشىپ كەتكەن كىشىلەرگە قاراپ كۆڭلى بىر قىسما بولدى ۋە ھېلىقى گېپىنى يەنە تەكرارلىدى :

— تۇغقانلىرىڭلار بىلەن خوشلىشىۋېلىڭلار ، قانغۇدەك دىدارلىشىۋېلىڭلار ، جان دېگەن تەندە ئامانەت ، كىم بار ، كىم يوق ؟ ...

سوپۇرگەئاخۇن ئابدۇللا مىنگەن ئېشەكنى يېتىلىگەن پېتى

كارۋاننىڭ ئەڭ ئاخىرىدا كەلمەكتە ئىدى. ئىككى سەبىي بالىنى قانات ئاستىغا ئالغان سەپەر بوۋاينىڭ ئۆزلىرىگە قاراپ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقىنىنى ئۇلار تەڭلا كۆرۈشتى ـ دە، ئېشەكنى تاشلىغىنىچە شـامالدەك يۈگۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا باردى. قادىر تۇمۇرچى قولىدا ئىككى دانە پىشۇرۇلغان تۇخۇمنى تۇتۇۋالغان نۇرەك باخشى، چولاق مەزىن، مەتقاسىم دوقا دېگەنلەرمۇ پەيدا بولۇپ، بالىلىرىنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرغان ئابدۇللاغا ئاقىول تىلەشتى.

— ئۇكام ئابدۇللا، پەخەس بول، خۇدا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، — دېدى سۈپۈرگەئاخۇن ئابدۇللانىڭ قولىنى مەھكەم سىقىمداپ تۇتۇپ.

سۈپۈرگەئاخۇننىڭ ئاۋازىنىڭ تىترىشىدىن، ئۆپكىدىشىدىن ئۇنىڭ ياش تۆكۈۋاتقىنىنى پەملەپ قالغان بوۋاينىڭ سەپرا پـىـلـتىسىگە يەنە ئوت تۇتـاشتى. ئۇ غەزەپلەنگەن شىردەك ھـۆرپـەيـدى ـ دە، ھاسىسىنى يەرگە سانجىپ تۇرۇپ ۋارقىراپ كەتتى:

— كىم ئۇ ياش تۆككەن؟ ھاسام بىلەن تازا ئەدىپىنى بېرىمەن ھېلى!

ھـېـلـىـلا ھـۆكـىرەپ يـىـغلاپ تاشلايدىغان ئەلپازدا تۇرغان سۈپۈرگەئاخۇن دەرھال ئۆزىنى بېسىۋالدى، كەيپىياتنى يۇمشىتىش ئۈچۈن ئىككى بالىنىڭ زاڭقىنى ئالىقىنى بىلەن كۆتۈرۈپ تۇرۇپ سورىدى:

— داداڭلار سـەپـەرگـە كـېتىۋاتىدۇ، سىلەر يىغلامسىلەر باللىرىم؟

ئالدى بىلەن ھەسەن چاقماقتەك سۆزلەپ جاۋاب بەردى:

— يىغلىمايمىز، بوۋام يىغلاش ئەسكىنىڭ، قورقۇنچاقنىڭ ئىشى دېگەن!

— بىز يىغلىمايدىغان، پالۋان ئادەم بولىمىز!

ھـۇسـەن قـارلـىـغاچـتـەك ۋىچىرلاپ ئاكىسىنىڭ سۆزىنى

تولۇقلىدى .

ھەممىت قاشقا ئىشكىگە مىنىپ ، ساغرىسىغا بىر ياغاچ سانجىۋىدى ، ئىشەكمۇ ، تۆگىلەرمۇ ئېغىر قەدەملىرىنى ئاستا يۆتكەشكە باشلىدى . باياۋانغا قاراپ بارغانسېرى ئىتتىكلەپ كېتىۋاتقان كارۋان ۋە ھاپىزنىڭ قامچىسى ئاتىدىن بالىنى ، قېرىنداشتىن قېرىنداشنى ، يۇرتداشتىن يۇرتداشنى ئايرىدى . قەدەممۇقەددەم يىراقتا قېلىۋاتقان يۇرت ، يۇرەكلەرگە مەھكەم ئورنىشىپ كەتكەن ئەل مېھرى كارۋان بىلەن كېتىۋاتقانلارنى بۇرۇلۇپ - بۇرۇلۇپ كەينىگە قاراشقا ، كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياشلىرىنى تۆكۈشكە مەجبۇر قىلدى .

— خۇداغا ئامانەت !

— ئۇلۇغ خۇدا ئامان قىلسۇن !

سۇپۇرگەئاخۇن ئابدۇللانى كۆزى قىيمىغان ھالدا ئۇزىتىپ قويدى - دە ، كارۋان كەتكەن تەرەپكە ھېلىغىچە قاراپ تۇرغان سەپەر بوۋاينى باشلاپ ، تۈنۈگۈن كەچتە كېلىشىۋالغىنى بويىچە ئۆيىدە تۇرغۇزۇش ئۈچۈن ئەكەتتى .

24 . كېيىنكى ۋەقەلەر

مىلادىيە 1911 - يىلىنىڭ ئاخىرى ۋە 1912 - يىلىنىڭ باشلىرىدا زۇلمەتلىك شىنجاڭ تارىخىدا ئاجايىپ يېڭىلىقلار ، شۇنداقلا مىسلىسىز داۋالغۇشلار يۈز بەردى .

ئەسىرلەردىن بېرى ئاۋام بېشىدا قانلىق قامچا ئوينىتىپ ، چىرىكلىكتە ئۇچىغا چىققان چىڭ ئىستىبداتىغا قارشى كۆتۈرۈلگەن ۋۇچاڭ قوزغىلىڭىدىن كېيىن ، جۇڭگونىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسىم ئۆلكىلىرى ئارقا - ئارقىدىن مۇستەقىللىق جاكارلىدى . زىمىستان قىشنى قوغلاپ ، ئويقۇدا ياتقان كۆللى مەۋجۇداتلارنى ئىللىق تەپتى بىلەن ئويغاتقۇچى باھار شامىلىنى تەبىئەت ۋە تەبىئەتتىن تاشقىرى ھەرقانداق كۈچ توسۇۋالالمىغىنىدەك ، بۇ ئىنقىلابنىڭ ئۇچۇرىنىمۇ

ھېچكىم توسۇپ قالالمىدى .

بۇ چاغدا ، 1875 - يىلى زو زوڭتاڭنىڭ يەتتە شەھەر ھاكىمىيىتىگە جازا يۈرۈشى قىلغۇچى قوشۇنى بىلەن بىللە كەلگەن ، چيەنلۇڭ خان زامانىدا ئىچكىرى جۇڭگودا ئەل ئىچىدە تەشكىللەنگەن گېلاۋخۇي ئەزالىرى تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىدىكى ھەرقايسى شەھەرلەردە چىڭ ئىستىبداتى ئۈستىدىن مەخپىي تېررورلۇق يۈرگۈزۈپ ، زۇلۇم ئوچاقلىرىنى پاراكەندە ۋە ئەمەلدارلارنى ئالاقزادە قىلماقتا ئىدى . يەتتە شەھەر ھاكىمىيىتىنى تالاپەتكە يۈزلەندۈرۈپ ، ئۆز ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملىۋالغۇچە بولغان ئارىلىقتا پۇقرا ئۈستىدىكى باج - سېلىقنى ئاز - تولا يەڭگىللىتىپ ، ئەلنىڭ كۆزىنى بويىغان ، لېكىن پۇت تىرەپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىنلا قولىدىن كەلگەنلىكى ئەسكىلىكلەرنىڭ ھەممىسىنى قىلغان زو زوڭتاڭنىڭ ئەپت - بەشىرىسىنى ئاشكارا كۆرگەن ئۇيغۇرلار ، تۇڭگانلار ، قىرغىزلارمۇ بۇ تەشكىلات بىلەن بىللە ھەرىكەتلىنىپ ، چىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ پېيىنى سىرقىرىتىۋاتاتتى .

ئىچكىرى جۇڭگو ئۆلكىلىرىنىڭ مۇستەقىللىق ئېلان قىلىشى چىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ شىنجاڭدىكى ئەمىرى يۈەن داخۇا[1] نىڭ ئۇۋىسى بولغان ئۈرۈمچىدە پۇرسەت كۈتۈپ ياتقان ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزالىرىغىمۇ چوڭ تۈرتكە ئەكەلدى .

1912 - يىلى 12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى يېرىم كېچىدە لىيۇ شيەنجۈن باشچىلىقىدىكى ئىنقىلابىي پارتىيە ئادەملىرى ئۈرۈمچىدە تۇيۇقسىز قوزغىلاڭ كۆتۈردى . لىيۇ شيەنجۈننىڭ ھەربىي ئىشداشلىرى ئارىسىدىن چىققان توخۇ يۈرەك خائىنلارنىڭ مەخپىيەتلىكنى پاش قىلىپ قويۇشى ئارقىسىدا ئالللىقاچان

---

① يۈەن داخۇا — يەنە بىر ئىسمى شىڭ شۈن ، ئەنخۇي ئۆلكىسىنىڭ خۇياڭ ناھىيىسىدىن ، ئەمەلدار ئائىلىسىدە تۇغۇلغان . گۇاڭشۈي خانىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە شەرقىي ئۈچ ئۆلكە ئالتۇن - كان مەھكىمىسىنىڭ دۇبەنى بولغان . كېيىن خېنەنگە ھەربىي - مەمۇرىي ئەمەلدار بولۇپ يۆتكەلگەن ، ئۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭغا ئەمىر بولغان .

تەييارلىنىپ تۇرغان ھىيلىگەر يۈەن داخۋا شەھەر مىقياسىدا ھەربىي ھالەت يۈرگۈزۈپ، قوزغىلاڭچىلارنى قانلىق باستۇرۇۋەتتى.

بۇ قېتىمقى ئەمەلگە ئاشمىغان سىياسىي ئۆزگىرىشتە 143 نەپەر سەپدىشىنىڭ جېنىدىن جۇدا بولغانلىقىنى كۆرگەن ۋەن شاڭچۇن قاتارلىق قوزغىلاڭچىلار قان ئازگاللىرىدىن ئۆمىلەپ قوپۇپ، ئىلىغا قېچىپ باردى ۋە فېڭ تيېمىن، لى ياچۇەنلەر[1] بىلەن كۆرۈشۈپ، يۈەن داخۋا ئۈستىدىن يىغلاپ تۇرۇپ دەرد تۆكتى.

شۇ چاغلاردا چىڭ قوشۇنلىرى ئارىسىدا پائال ھەرىكەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ياڭ زەنشۈي (ياڭ مازا)، فېڭ تيېمىن، لى ياچۇەنلەر دەرھال باش قوشۇپ، «يېتىپ ئۆلگۈچە، ئېتىپ ئۆلۈش» قارارىغا كېلىشتى ـ دە، ئىلى گېنېرال مەھكىمىسىنىڭ يۇرىكى ھېسابلىنىدىغان كۇرەدە 1912 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ئىنقىلاب ئوتىنى ياققۇنجاتتى. جاھىل ھەربىيلەرنى رەھىمسىزلىك بىلەن باستۇرۇپ، قورال ـ ياراغ ئامبىرىنى تىنچ يول بىلەن ئۆزىگە قارىتىشقا مۇۋەپپەق بولۇپ، ئىلى ۋەزىيىتىنى كونترول قىلدى. چىڭ سۇلالىسىنىڭ مىللىي زۇلۇمى ۋە مىللىي كەمسىتىشىدىن تويۇپ تۇرغان ھەرمىللەت خەلقى ئىنقىلابىي پارتىيىنىڭ بۇ كۈرىشىنى باركۈچى بىلەن قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىدى. مەشھۇر بايلاردىن ھۈسەنباي بىلەن ياقۇپباي ئۆلارنى ئۆتۈك ۋە ئېگەر ـ توقۇم بىلەن تەمىن ئەتتى.

1 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت توققۇزدا ئىلى يېڭى دۇدۇ مەھكىمىسى قۇرۇلدى، جىنايەتلىك ئەجدىھا سۈرەتلىك بايراق يۇلۇپ تاشلىنىپ، سۇن جۇڭسەن ئەپەندى ئۆزى لايىھىلىگەن بەش رەڭلىك، بەش بالداقلىق بايراق چىقىرىلدى.

ئۇ چاغدا ئىچكىرىدىكى ھەرقايسى ئۆلكىلەر ئۆز ئالدىغا يۇرت سوراۋاتقىنى بىلەن، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى خانى پۇيى تېخى

---

[1] فېڭ تيېمىن، لى ياچۇەن — ئىلى شىنخەي ئىنقىلابىنى تەشكىللىگۈچى ھەربىي سەركەردىلەر.

تەختتىن چۈشمىگەنىدى. يېڭى ئۈمىدنى ئۈزمىگەن يۈەن داخۇا ئىلى ھۆكۈمىتىنىڭ جۇمھۇرىيەتنى ئېتىراپ قىلىپ، ھەققانىيەت يولىغا مېڭىش توغرىسىدىكى تېلېگراممىسىنى جاھىللىق بىلەن رەت قىلدى، ئۈرۈمچى ۋە ئۈرۈمچى ئەتراپىدىكى قوشۇنلىرىنى توپلاپ، ئىلى ئىنقىلابچىلىرى ئۈستىگە ئاتلاندۇردى.

ئىلى ئىنقىلابى غەلىبە قازانغاندىن كېيىن، ئىلى ئىنقىلابچىلىرى ياڭ زەڭشىنىڭ: «يەنىلا كونا ھۆكۈمەتنىڭ ئىناۋىتىدىن پايدىلىنىش، شۇ ئارقىلىق تۈيۈقسىز قوزغالغان ئىنقىلابنىڭ تەسىر كۈچى تۆپەيلى ھەربىيلەر ۋە جامائەتنىڭ ئىچىدا پەيدا بولىدىغان تاسادىپىيلىق تۈيغۇسىنى پەسەيتىش» توغرىسىدىكى تەكلىپىگە ئاساسەن، ئۆز ۋاقتىدا چىڭ ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن تەيىنلەنگەن ئىلى گېنېرالى گۇاڭ فۇنى ئۆلۈم بىلەن قورقۇتۇپ، يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ دۇدۇلىقىغا سايلىغان بولسىمۇ، ئۆلۈۋاتقان ھۆكۈمەتنىڭ سادىق مالىيى بولغان يۈەن داخۇانىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىيالمىدى. ئۇ يەنىلا ئىلىدىكى قوشۇنغا بېرىلىدىغان مائاش ۋە تەمىناتنى بىراقلا توختاتتى.

بۇ ھال ئىلى ئىنقىلابچىلىرىغا مىسلىسىز ئېغىر قىيىنچىلىقلارنى كەلتۈردى. يۈەن داخۇا قوزغالغۇچە، ئۈرۈمچىگە قاراپ ئالدىن يۈرۈش قىلىش قىزغىنلىقى ئۇتتەك يېلىنجاپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئەمدىلا ئەل قىلىنغان، ھېلىمۇ تەۋرىنىپ تۇرغان ھەربىيلەرنىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇش ۋە مائاش بىلەن تەمىنلەش چوڭ بىر مەسىلە بولۇپ قالدى.

شۇنىڭدىن خېلى بۇرۇنلا تەسىس قىلىنغان، خەنزۇ ۋە ئۇيغۇر يېزىقلىرىدا نەشر قىلىنىدىغان «يېڭى بەيخۇا گېزىتى»نىڭ سەھىپىلىرىدە زېمىن كېڭەيمىچىلىكى چۈشىنى كۆرگەن ئاقپاشانىڭ ئاتلىق كازاك سولداتلىرىنى كىرگۈزۈش يولى بىلەن قورغاس دەرياسىنىڭ سۇ بايلىقىنى قارىنىغا بېسىۋالغانلىقىنى غەزەپ بىلەن پاش قىلغان ئىلى ئىنقىلابچىلىرى، ئاخىر يەنىلا چاررۇسىيە ئالدىغا تىلەمچىلىك خالتىسىنى كۆتۈرۈپ بېرىشقا مەجبۇر بولدى.

چاررۇسىيىنىڭ داۋشىڭ بانكىسىدىن 550 مىڭ سەر پۇل قەرز ئالدى. بۇنداق پۇرسەتنى تىلەپمۇ تاپالماي يۈرگەن چاررۇسىيە ھۆكۈمىتى ئىچكى ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقىغا غەرق بولغان شىنجاڭدىكى ھەرىكەتلىرىنى دەرھال يېڭى بىر بالداققا كۆتۈردى.

XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى، XX ئەسىرنىڭ باشلىرى جاھانگىرلىك باسقۇچىغا كىرگەن جاھان كاپىتالىزمى سىرتقا كاپىتال چىقىرىش قەدىمىنى تېزلىتىشكە باشلىغاندىن بېرى، بىر قاتار تەڭسىز شەرتنامىلەرنىڭ سايىسىدە سودا تورلىرىنى شىنجاڭنىڭ ئىچكى جايلىرىغىچە كېڭەيتىپ، 40 ناھىيىنىڭ ھەممىسىدە دىگۇدەك سودا ئاقساقاللىرىنى تۇرغۇزۇپ بولغان چاررۇسىيە بۇ ئەپچىل پۇرسەتتىن جىنىنىڭ بارىچە پايدىلىنىشقا باشلىدى، سودىگەر ياكى سودا ئاقساقىلى قىياپىتىدە نىقابلانغان ھەرخىل كىشىلەر ھەممىلا يەردە يامراپ كەتتى.

ئۆز زامانىسىدا كېرىيە ناھىيىسىگە قارايدىغان، لېكىن قەدىمىي يىپەك يولىنىڭ باي، مۇنبەت بەلۋېغىغا جايلاشقان يىگىرمە نەچچە مىڭ ئاھالىلىك① چىرىيە كەنتىگە سەل بۇرۇنلا تۇمشۇقىنى تىقىۋالغان سېيىت ھاجى ئەمدىلىكتە خۇددى مۇنبەت تۇپراققا تاشلانغان يانتاق ئۇرۇقىدەك ناھايىتى تېزلىكتە كۆكلەپ، شاخلاپ قالغانىدى. ئەل - يۇرت مەنپەئىتىنى خۇشامەت تەخسىسىگە ئېلىپ، مىللەت ئايىغىغا كويزا - كىشەن تەڭلەپ كەلگەن يات تائىپىگە تىرناقچىلىك ئەمەل ھېسابىغا ئۇستەك قىلىپ بېرىۋېتىدىغان تۈزكورلار بۇ يانتاقنى ساتقۇنلۇق سۈيى بىلەن سىراپ ئېتىپ، ئاسىيلىق ساداقىتى بىلەن پەرۋىش قىلدى:

ئۇ، پوتلىكاشاڭ، ئاچ كۆز بازار بېگىنى ئەرزىمەس يەمچۈكنى قۇربان قىلىش ھېسابىغا سۈيىقەست قارمىقىغا ئىلىندۇردى. چەك

① تارىخىي ھۆججەتلەردە خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ئاھالىسى 1776 - يىلى 44 مىڭ 603 ئىدى. 1909 - يىلىغا كەلگەندە كۆپىيىپ 419 مىڭ 122 كىشىگە يەتكەن، دېيىلگەن. كېيىنكى سان كىتابىمىزدىكى ۋەقە يۈز بېرىۋاتقان مەزگىلدىكى سان بىلەن بەكمۇ يېقىن، بەزىلەر شۇ چاغلاردا چىرىيىدە 20 مىڭدىن ئارتۇق، 30 مىڭغا يېقىن ئاھالە بار ئىدى، دېيىشىدۇ.

تاشلاش ھېلىسى ئارقىلىق ، «قورقۇنچلۇق» سۈپۈرگەئاخۇننى قاپقانغا دەسسەتتى . كەلگۈسى ئىشنى قورال بىلەن كاپالەتكە ئىگە قىلىشنى ئويلاپ ، «بىر چالما بىلەن ئۈچ پاختەكنى سوقۇش» مەقسىتىدە ئاقپاششا ئىبلىگە كارۋان ئەۋەتتى . كارۋان تۈگىلىرى بەشتوغراق يولى ئاغزىدا غايىب بولۇشىغىلا بۇ يەردە كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ۋەقەلەر ئارقىمۇئارقا يۈز بەرگىلى تۇردى .

يۇرت بوسۇغىسىدا پات ـ پات پەيدا بولۇپ قالىدىغان ھېلىقى دەرۋىش سىپىيت ھاجىنىڭ ھۇزۇرىدا بىر كېچە تۇرۇپ قايتقاندىن كېيىنلا تەرەپ ـ تەرەپتىن يېتىپ كەلگەن سودىگەرلەر چىرىيە بازىرىدا خۇددى توخۇ پىتىدەك يامراپ كەتتى . چىنە ـ قاچا ، قايچا ـ پىچاق دېگەندەك كۈندىلىك لازىمەتلىكلەرگە قىزىقىپ قالغان يۇقىرالار جازانىخور سودىگەرلەردىن «نىكۇنەي پۇلى» قەرز ئالدى . بۇ بازاردا ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقىچە سودا ـ تىجارەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەلگەن چوڭ ـ كىچىك تىجارەتچىلەر ئىككى ھەپتىگە بارا ـ بارمايلا دۇكانلىرىنى تاقاشقا مەجبۇر بولدى . ئۆزىنى دەخلىسىز ھېسابلاپ يۈرىدىغان رەسۇل ئىمامىمۇ بىر تول خوتۇننىڭ ئىككى تېرىسىنى سېتىۋالغىنى سەۋەبلىك نادىرخاننىڭ ئورنىغا بازار بېگىنىڭ مەنسىپىگە دەسسىگەن خاتىپ بايۋەچچە تەرىپىدىن رەھىمسىزلەرچە بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىنىپ ، مەدرىسە قۇرۇلۇشىغا ھەيدەلدى .

سىپىيت ھاجى پات ـ ئارىدا يەر ـ جاھاننىڭ ئاستىن ـ ئۈستۈن بولىدىغانلىقىنى ، گۇۋاھنامىنى تېخىپ تارقىتىشنىڭ ئانچە ئەھمىيىتى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ، گۇۋاھنامىنىڭ باھاسىنى بىردىنلا 20 تەڭگىگە كۆتۈردى ـ دە ، گۇۋاھنامە ئىبلىشنى رەت قىلغانلارنى ، قۇربى يەتمىگەنلەرنى توققۇز كۈنلۈك تاغ ئارىسىدىكى ئالتۇن ، قاشتېشى كېنىغا ۋە قەسىرنىڭ يېنىدىلا ئىش باشلىغان شايى ـ ئەتلەس ، گىلەمچىلىك ئۈستىخانىلىرىغا ئەۋەتىپ ، ئەدىپىنى بەردى . ئۆز ئىشىغا خەۋپ يەتكۈزۈش ئېھتىمالى بولغان گۇمانلىق كىشىلەرنى مەدرىسە قۇرۇلۇشىدا كېچە ـ كۈندۈز نازارەت ئاستىدا

ئىشلەتتى . قەيەرلەردىندۇر «تەكلىپ» قىلىپ كېلىنگەن ئابدۇراخمان كۆك كۆز دېگەن كىشى قامچا تۇتقان هالدا ئىش بېشىدا خۇددى روچىۋىندەك ئايلىنىپ يۈرىدىغان بولدى . كىشىلەر ئارىسىدا : «ئۇ مۇسۇلمان بولغان يات تائىپە ئىكەن» دېگەن گەپلەرمۇ تارقالدى .

يامان غەرەزلىك كىشىنىڭ ئىشى راۋاج تاپسا ، شەھۋانىيىتىمۇ تەڭ قوزغىلىدىغان ئوخشايدۇ . كارۋان قوزغىلىشى بىلەنلا سېيىت هاجى ئاستا ـ ئاستا قىلىق چىقىرىشقا ، خوتۇن جىنسىتىكىلەرنىڭ قارىسىنى كۆرسىلا قاش ـ كۆزىنى ئوينىتىشقا باشلىدى . پەقەت زىناخور ، شەھۋەتپەرەس ئەركەكلەردىلا بولىدىغان بۇ هالنى ئەڭ بۇرۇن سېزىپ قالغان ھەنىپە خېنىم بىر كۈنى ئېرىگە مۇنداق تەكلىپ بەردى :

— ھوي ئادەم ، قىزىمىزنى تۇغقانلارنىڭكىدىن قايتۇرۇپ كەلسەك ئوبدان بولاتتى . ھاجىمنىڭ ئۇنىڭغا ئىچ پەش تارتىپ قالغىنى يادىڭىزدىمۇ ؟

ئابلىزقارى زاراخەتمە بولغان كۈنى يۈز بەرگەن كىچىككىنە كۆڭۈلسىزلىكتىن كېيىن ، سېيىت ھاجىنىڭ تەكلىپى بويىچە ئىلچىدىكى تۇغقىنىنىڭكىگە ئاپىرىۋېتىلگەن قىزىنى بىردىنلا يادىغا كەلتۇردى . خوتۇنىنىڭ ئۆلگۇدەك يامان كۆرىدىغان بۇۋىمەريەم خېنىمنى بىر چىرايلىق ئاغزىغا ئالغانلىقىنى ئاڭلاپ ، نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشەنگەندەك :

— ماڭا يەنە باش ئاغرىقى تېرىپ بېرەي دەمسىلە خوتۇن ؟ سېيىت ھاجىم قىزىمىزنى ئاللىقاچان يادىدىن چىقىرىۋەتكەن تۇرسا ، بىكاردىن ـ بىكار يەنە خاپىچىلىق تېرىغانىنىڭ نېمە پايدىسى ؟ نادىرخان قايتىپ كەلسە ، ئىشنىڭ چوڭى چىقىدۇ تېخى ياكى سىلى بۇ تۇغقىنىڭلارغا گەپ ئاڭلىتالمىساڭلا ، — دېدى .

— نادىرخان قايتىپ كەلسە ئۇنىڭ ئىشىنى ئوڭشاشنى ماڭا قويۇڭلار ، ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۇگۇنكى ئۆپكە ياخشى ئەمەسمۇ ، ھاجىمنىڭمۇ خىيالىغا بىرنېمە كىرىپ قالغاندەك تۇرىدۇ .

www.uyghurkitap.com

ھەنىپە خېنىم ئەمدى سېيىت ھاجىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە ئۆسۈۋاتقان ئابرۇيىغا ، تويلۇق ئۈچۈن كېلىدىغان رەڭمۇرەڭ گەزلىمىلەرگە قىزىقىپ قالغانىدى . مۇبادا نادىرخان قايتىپ كېلىپ بىرەر چاتاق تېرىغۇدەك بولسا ، گۇناھنى ئېرى ئۈستىگە دۆڭگەپ قويسىلا ئىش پۈتەتتى .

ئابلىزقارى خوتۇنىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ :

— ھاجىمغا خىيال كىرىپ قاپتۇ دېدىڭلىمۇ ، قويۇڭلا بۇنداق بىكار گەپنى ، كېچە ـ كۈندۈز ئاللانىڭ ئىشقىدا دۇئا ـ تىلاۋەت بىلەن ئۆتىدىغان ئەۋلىيادەك پاكىز ئادەمنىڭ كۆڭلىگە ئۇنداق خىياللار يېقىن يولامدۇ ؟ — دېدى ۋە قورقۇمسىراپ بېشىنى چايقىدى .

ھەنىپە خېنىم كۆكسىنى تىترىتىپ تۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى .

— دۇنيادا گۆش يېمەيدىغان مۈشۈك يوق . يەنە كېلىپ ، ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇش ، بالىۋاقا تېرىش ئۇلۇغلىرىمىزدىن قالغان ئادەت . سىلىزە راستىنىلا قاپاقۋاش جۇمۇ ، كاللاڭلا تۇزۇكرەك ئىشلىمەيدۇ !

ئابلىزقارى خوتۇنىنىڭ مەسلىھىتىنىڭ نۇرغۇن قېتىملاپ ئۆزىگە پايدا كەلتۈرگەنلىكىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى ـ دە ، ئاخىر ئۇنىڭ دېگىنىچە ئىش تۇتماقچى ماقۇل كەلدى .

بىراق ، ئۇ سېيىت ھاجىدىن ئاتىسىدىن ھېيىققاندىنمۇ بەتتەر ھېيىققاچقىمۇ ، بىرنەچچە قېتىم ئۆزىگە غەيرەت بېرىپ ، ھېلىقى گەپنى ئاغزىدىن چىقارماقچى بولدىيۇ ، لېكىن يەنە قاملاشتۇرالمىدى . خوتۇنىنىڭ كۈنگە يەتتە ۋاخ سۈيلەپ تۇرۇشى بىلەن قولاي پەيت كۈتۈپ يۈرگەندە ، بۇ پەيت ئاخىر يېتىپ كەلدى .

— ئەتىياز كېلىۋاتىدۇ . قۇرت ـ قوڭغۇزلارمۇ جېنىدا تىرىلىۋاتىدۇ ، قارىسىلا ئاۋۇ قۇشقاچلارنى ، تۇمشۇقىنى سۈركىشىۋاتامدۇ ، بەلكى يېقىندا ئۇۋا تۇتۇپ ، بالا چىقارسا كېرەك ، — دېدى سېيىت ھاجى ئابلىزقارىغا مەدرىسە قورۇلۇشى

ئــورنــدىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ، ئۇجمە شېخىدا ۋىچىرلىشىۋاتقان قۇشقاچلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ .

ئۇ ، قېرى قىز بولسىمۇ ، لېكىن قاش ـ كۆزى يامان ئەمەس چــوڭ بولغان بۇۋىمەريەم خېنىمنى يادىدىن چىقىرىۋەتمىگەنىدى ، پەقەت ۋاقتى ـ سائەتنىڭ يېتىپ كېلىشىنىلا كۈتەتتى . بۇۋىمەريەم خــېنىم ئۆزى بىلەن بىر قەسىردە تۇرىۋەرسە قولىدىن ھەر بالا كــېلىــدىــغــان نــادىــرخــان بــازار بــېــگىنىڭ گۇمانىدىن خالىي بولالمايدىغانلىقىنى ، ھەتتا ئالدىراپ توي قىلىۋېلىپ ، ئۆزىنى ئاق يــەردە قــويــىدىغانلىقىنى بىلگىنى ئۈچۈن ، ئۇ ئابلىزقارىغا ئۇنى ۋاقتىنچە كۆزدىن يىراق تۇتۇش تەكلىپىنى بەرگەنىدى .

ئــابــلــىــزقــارى قــۇشــقــاچــلارنىڭ ۋىچىرلىشىپ ، پەيلىرىنى پاخپايتىپ ، قوغلىشىشىنى تاماشا قىلغاندەك ھەۋەسلىنىپ قاراپ قويدى ۋە كۆزىنى يۇمۇپلا بۇ گەپنى دەۋەتتى :

— ھــاجىمنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرى بۇ يەردە يوق . خوتۇن ـ بالا دېــگــەنــنىڭمۇ مېھرى باشقىچە ، ئە … ئەگەرچەندە ھاجىمنىڭ كۆڭلى خــالــىــســا ، بــۇ … بــۇ … بــۇۋىــمەريەم بىلەن توي قىلىپ قويساق ، شەرىئەتتە بىر ئەركەككە ئۈچ خوتۇن ھالال بولغاندىكىن …

— نەبى ئەلەيھىسسالامىمۇ بىرقانچە خوتۇن ئالغان ، — دېدى ســېــيــىــت ھاجى ئابلىزقارىنىڭ گېپىگە جاۋابەن ، — بىزنىڭغۇ ســاقــىــلــىمىزغا ئاق سانجىپ قالدى . لېكىن ، قوناقنىڭ پۆپۈكى ئــاقــارسا ، مەدىكى قاتىدۇ دېگەن گەپلەرمۇ بىكار ئەمەس ، يەتتە خوتۇن ئېلىشقا چامىمىز يەتمىسىمۇ ، بىرەر خوتۇننىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىغۇدەك ماغدۇر تېخى بىزدە بار .

— شۇنداق ، شۇنداق …

ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ ئالدى ـ كەينىگە ئۆتۈپ ، ئۇنىڭ ھەربىر ئېغىز سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ تۇردى . شۇنداق قىلىپ ، ئارام بەرمەيۋاتقان قورقۇنچىنى ئاشكارا قىلىۋەتتى .

— بۇۋىمەريەم خېنىمغۇ ھاجىمنىڭ تاھارىتىگە سۇ ئىسسىتىپ بــەرســە بــۇنــىڭ ساۋابى ئۆزىگىمۇ ، بىزگىمۇ بولار ، بېشىمىزمۇ

ئاسمانغا تاقىشار ، لېكىننزە ، لېكىننزە ، ھېلىقى ھارامدىن بولغان نادىرخان قايتىپ كەلسە ، يەنە ئۆتكەنكىدەك ئاسمانغا تېپىپ چاپاق تېرىپقۇ يۈرمەس ؟

— قايتىپ كەلسە ؟ — سېيىت ھاجى تەشۋىشتىن بىرقانچە مارجاننى تېز - تېز ئۆتكۈزۈۋەتتى ۋە ھەيران بولغان قىياپەتتە سورىدى ، — كۈننىڭ كۈنپېتىشتىن چىققىنىنى كۆرگەنمىدىلە ، ئۆستەڭدىكى سۇنىڭ كەينىگە ئاققىنىنى ئاڭلىغانمىدىلە ؟

— يوقسۇ ، يوقسۇ ، پەقەت ئاڭلىمىغانىكەنمەن ، بۇ مۇمكىن ئەمەس - دە !

— شۇنداقمۇ ؟ — سېيىت ھاجى جاۋابتىن قانائەت ھاسىل قىلىپ كۈلۈپ قويدى ۋە گەپنى بۇرىدى ، — ئىشقىلىپ پېقىر ھوزۇرلىرىدىكى بىر مېھمان ، مېھمان دېگەن قوينىڭ قوزىسىدەك ياۋاشكى ، ئۇ ساھىبخانىنىڭ ھەرقانداق ھىممىتىنى ئەسلا رەت قىلمايدۇ .

— ھەممە ئىش مېھماننىڭ خاھىشى بويىچە بولىدۇ ، ھاجىم ، ئەقىللىق ساھىبخان ئەلۋەتتە مېھمىنىنىڭ خاھىشىنى چۈشەنمىكى ، ئۇنىڭ بويىچە ئىش كۆرمىكى زۆرۈر . ھېلىغۇ بىر قىزىمىز بار ئىكەن ، ئون قىزىمىز بولسىمۇ ئۆزلىرى ئۈچۈن تەسەددۇق !

ئابلىزقارىنىڭ سۆزى تۈگىگۈچە ئۇلار قەسرگە كېلىپ قالدى . ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنى مېھمانخانىدا يالغۇز قالدۇرۇپ ، قاناتلانغاندەك تېزلىك بىلەن خوتۇنىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ ، بۇ يېڭىلىقتىن ئۇنى خۇشال قىلىۋەتتى .

ئۇلار شۇ كۈنلا مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ ، توي كۈنىنىمۇ بېكىتىپ ئۈلگۈردى . ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن چىرىيە تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن كاتتا توي بولۇپ ئۆتتى .

شۇنىڭدىن باشلاپ ، بەزمە زىياپەت تەكلىپلىرى سېيىت ھاجىنىڭ ھوزۇرىغا خۇددى قار ئۇچقۇنلىرىدەك ئۇچۇپ كەلگىلى تۇردى . ئۇنىڭ ھىندى گەزلىمىلىرى ۋە كەشمىر ، پەرەڭ ياغلىقلىرى بىلەن ئىسكەتكە كىرىپ ، ناز - كەرەشمىنى خېلى جايىدا

www.uyghurkitap.com

قاملاشتۇرالايدىغان بولۇپ قالغان رەپىقىسىنى مەيگە ئولتۇرغۇزۇپ ، قەيەرلەرگىدۇر كېتىۋاتقىنىنى كۆرگەن قېرىساللار بىر - بىرى بىلەن : «خۇدايا تۇۋا ، ئۇنى ئەۋلىيا دەپ يۈرۈپتۇق . ئەسلىدە مۇنداق ئادەم ئىكەنغۇ ، ئۇ تېخى شەيتان ساندۇقىدىن چىققان غەزەللەرنى ئاڭلار ئىمىش» دەپ پىچىرلىشىپ ، ياقىسىنى چىشلەيدىغان بولۇپ قالدى .

ئۇ بىر كۈنى بۇرۇنقىدىن بەكرەك بېزەلگەن مېھمانخانىدا كونسۇل ئەپەندى قەشقەردىن كەلگەن بىر سودىگەردىن ھەدىيە قىلىپ ئەۋەتكەن پاتېفوننى ئاڭلاپ ئولتۇراتتى . دەرۋازىۋەن ئابدۇراخمان كۆك كۆزنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى .

پاتېفوننىڭ يوغان كانىيىنى «شەيتان ساندۇقى»دىن قانداق ئاۋاز چىقىدىغانلىقىنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرالماي ، بويۇنلىرىنى سوزۇپ ، تىنىقلىرىنى ئىچىگە بەند قىلىپ ئولتۇرۇشقان قېيناتا ، قېينانىسىغا قارىتىپ ، بىر تال ئەنجۈرگە ئوخشاپ كېتىدىغان تۇرۇپكىنى قارا بۇغداي ئۇنىدا يېقىلغان كاكچىدەك قارا پلاستىنكا ئۈستىگە توغرىلاپ تۇرغان سېيىت ھاجى :

— كىرگۈزۈۋەت ! — دېدى چىرايىنى بىر قىسما قىلىپ . ئۇ ھېلىغىچە ئۆزى بىلەن ئامراق خوتۇنىلا بەھرە ئېلىپ كېلىۋاتقان پاتېفوننى بۇگۈنلا ئاشكارىلىغان ۋە كارامەت كۆرسىتىپ ، ئۇلارنى ھەيران قالدۇرماقچى بولغانىدى .

ئابدۇراخمان ئىشىكتىن كىرىپلا سېيىت ھاجىنىڭ ئىجازىتىنى كۈتمەي ، سۇپىنىڭ لېۋىدە ئولتۇردى . ئۇنىڭ ئىككى تال يېشىل پۇرچاقتەك چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى دېرىزىنىڭ قاپقاقلىرى ئېتىۋېتىلگەن غۇۋا ئۆيدە بىرەر جىددىيلىكتىن بېشارەت بەرگەندەك ، غەلىتە پارقىراپ تۇراتتى .

ئۇ يوغان بەستىنى قىمىرلىتىپ ، ئەستەرلىك يەكتىكىنىڭ ياقىسىنى ئېچىۋەتتى ۋە خۇددى ئىسسىقلاپ قالغاندەك يەلپۈنۈپ تۇرۇپ :

— هاجىم ، ئىش چاتاق ! — دېدى .

— نەدىكى گەپنى قىلىپ يۈرىدىلا ئەپەندىم ؟ — چىرايىدىن كەيپسىزلەنگەنلىكى روشەن بىلىنىپ تۇرغان سېيىت ھاجى ئابدۇراخمان ئىشىبېشىنىڭ بوز جۇۋىنىڭ پېشىدەك تۈكلۈك مەيدىسىگە قاراپ قويۇپ ، پەرۋاسىز سورىدى .

ئۇ خۇددى سوغۇق سۇ سېپىلگەندەكلا ئۆزىگە كېلىپ ، قۇلاقلىرىنى دىڭلاپ ، بىر پاتىپقونغا ، بىر ئابدۇراخمانغا سەپسېلىپ ئولتۇرۇشقان ئىككىيلەنگە قاراپ قويۇپ ، ئابدۇراخمانغا يەنە دېدى :

— قېنى ئەپەندىم ، ئۇسساپ كەتكەن ئوخشايدىلا ، ماۋۇ چاينى ئوتلىۋەتسىلە ، ئاندىن كېيىن ئالدىرىماي سۆزلەشمەمدۇق .

سېيىت ھاجى ئۆزىنىڭ ئالدىدىكى سوۋۇپ كەتكەن بىر پىيالە چاينى قەلەندەرلەرگە نان تاشلاپ بەرگەندەك دوككىدە قويۇپ قويدى ۋە پاتىپقون تۇرۇپكىسىغا قول ئۇزاتتى . بۇ ھال ئابدۇراخماننىڭ چىرايىدىكى تەمكىنلىك ئالامەتلىرىنى بىراقلا سۈپۈرۈپ تاشلىدى . ئۇ پىيالىنى سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا زەردە بىلەن قويۇپ قويغاندىن كېيىن :

— جانابلىرى مۇبادا پېقىرنىڭ گېپىنى چاقچاق دەپ چۈشەنگەن بولسىلا بۇ مەيلى ، بۇنىڭغا پەقەت بىر ئېغىز ئاگاھلاندۇرۇشنىڭ ئۆزىلا كۇپايە ، ئەگەر گېپىمگە قەستەن ئېتىبارسىز قارىغان بولسىلا ، بۇنىڭ ئاقىۋىتىنى مۆلچەرلەش قىيىن ، — دېدى ئورنىدىن تۇرۇپ پەگاھتا مېڭىۋېتىپ .

قانداقتۇر تەھلىكە ئۇرغۇسى بىلەن ئېيتىلغان بۇ سۆز يەتتە قات يەرنىڭ تېگىدە يىلان كۆشىسىمۇ تۇيۇپ تۇرىدىغان سېيىت ھاجىغا پاتلا تەسىر قىلدى . ئۇ دەرھال ئابدۇراخماننىڭ سۆزىگە قۇلاق سالغان قىياپەتكە كىردى ـ دە ، مىجەزى يوقلۇقىنى باھانە قىلىپ ، بايامقى سۆزىنى يەنە بىر تەكرارلاشنى ئىلتىماس قىلدى .

— ئىش چاتاق ، قۇرۇلۇش قىلىنىۋاتقان يەردىكى ھارامزادىلەردىن ئوتتۇز نەچچىسى خوتەن دوتىيىگە ئۈستىمىزدىن ئەرز قىپتۇ !

— ھە، ئەرز قىپتۇمۇ، مەن تېخى ئالەمنى مالەم قىلىۋەتتىمىكىن دەپتىمەن.

سېيىت ھاجى چوڭقۇر بىر تىن ئېلىۋېلىپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئۆلگەندىن كېيىن سۇرى ياسىن ئوقۇغاننىڭ پايدىسى يوق، ھازىر جۇمھۇرىيەت ئېلان قىلغان ئىلىلىقلار بىلەن ئەمىر يۈەن داخۇا تەلكە تېغىنىڭ بۇ تەرىپىدە ئۇرۇش قىلىۋاتىدۇ، خوتەن دوتىيى بولامدۇ، قەشقەر تىتەيى بولامدۇ، ھەممىسىنىڭ كۆزى ئاشۇ ئۇرۇشتا. پېقىر بېشى يانجىلغان يىلاننىڭ قۇيرۇقى مىدىرلىغىنىنى ئۆمرىدە كۆرمىگەن. ئەتىگىنى ئاخشىمىغا كۆزى يەتمەيۋاتقان دوتەيىنىڭ ئالتە توك - توك ئىغۋاچىنىڭ دەۋاسىنى سوراشقا نەدە چولىسى تەگسۇن!

سېيىت ھاجى ئۇز سۆزىدىن ئۆزى خۇشال بولغاندەك پىسىڭگىدە كۇلۇپ قويدى. ئابدۇراخمان ئىشىبېشىنىڭ ئارتۇقچە ئەندىشىخور، قورقۇنچاق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىپ قويماقچى بولغاندەك ئۇنىڭ مۇرىسىگە يېنىك ئىككىنى شاپىلاقلىدى. ئابدۇراخمان سېيىت ھاجىنىڭ خېنىملارنىڭكىدەك ئاپئاق قولىنى مۇرىسىدىن ئاستا ئېلىپ تاشلىدى - دە، سوغۇق كۇلۇمسىرەپ:

— بۇگۇنكى كۇندە پەقەت غەپلەت ئۇيقۇسىدا ياتقان ئادەملەرلا جانابلىرىدەك مەززىسىز دەلىللەر بىلەن ئۆزىنى ئالدايدۇ، ئىلى جۇمھۇرىيەتچىلىرىنىڭ ئىلى بىلەن ئۇرۇمچى ئارىسىدىكى قۇمبۇلاق، كۇلئۆتەڭ دېگەن يەرلەردە تۇتۇشۇۋاتقىنىغۇ راست، ئەمما جانابىي ھاجىم ئىلى جۇمھۇرىيەتچىلىرىنىڭ قانداق ئادەملەر ئىكەنلىكىنى تازا ئوبدان ئۇقمىسا كېرەك. ئۇلار ئىسيان كۆتۇرۇپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا لىۇ چىمىڭ قاتارلىق 13 كىشىنى خوتەن ۋە قەشقەردە باش كۆتۇرۇۋاتقان قاراسىپەچ دېگەنلەر بىلەن ئالاقە باغلاشقا ئەۋەتكەن. ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىدىن چۆچۇپ كەتكەن قەشقەر تىتەيى يۈەن خۇگيۇ ھازىر جۇمھۇرىيەتنى ئېتىراپ قىلىشقا تەييارلىنىۋاتىدۇ. خوتەن دوتىيى تاڭ يۇنجۇڭمۇ ئۇلارغا مايىل

بولۇۋاتسا كېرەك . بۇنداق يامان چاغدا بۇ ھارامزادىلەرنىڭ ئەرزى بىزنى بىرەر پالاكەتكە يولۇقتۇرمايدۇ ، دەپ ھۆددە قىلالامدىلا ؟ مۇبادا خاقانى چىن لەشكەرلىرى كارۋان يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن بۇ يەرگە مۇداخىلە يۈرگۈزسە قوللىرىدا ئۇلارغا تاقابىل تۇرغۇزىدەك ئادەم ۋە ياراغ بارمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

سېيىت ھاجى كۆتەكتەك يوغان بەستى ۋە تەڭنىدەك قورسىقىدىن كىشىگە «پەقەت يەپ ـ ئىچىش ئۈچۈنلا دۇنياغا تۆرەلگەن بەتبەشىرە بىر نېمىكەن» دېگەن تەسىراتنى بېرىدىغان ئابدۇراخمان ئىشبېشىنىڭ مۇنچىۋالا كۆپ نەرسىلەرنى بىلىدىغانلىقىغا تولىمۇ ھەيران قالدى .

ئابدۇراخماننىڭ «لەشكەرلەر مۇداخىلە يۈرگۈزسە» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ چۈشىدە قارا باسقان ئادەمدەك تەرلەپ كەتكەن ئابىلىزقارىمۇ «بۇ ئەمدى نېمە گەپ» دېگەن مەنىدە كۆزلىرىگە تىكىلگەن خوتۇنىغا مەيۈسانە قاراپ قويۇپ ، ئەجدىھا سۈرەتلىك بايراقتا دېدەكلەرگە ئىشتان تىكىپ بەرمەكچى بولغان غوجىدارنى ئىچىدە قارغاشقا باشلىدى . «خۇداغا شۈكۈر ، ھېلىمۇ ئەقلىمنى ئىشقا سېلىپ ، قارا نىيەت غوجىدارنىڭ دامىغا چۈشمىگەنىكەنمەن ، ئەگەرچەندە ...» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى ۋە غېپپىدىلا تالاغا چىقىپ ، رەھمەتكە ئەلەم ، تەقىيە ۋە پەرىجىلىرىگە قاراپ بېقىشنى تاپشۇرۇپ قايتىپ كىردى ـ دە ، ئىككىيلەن ئارىسىدىكى سۆزنىڭ ئۇرانىغا سەزگۈرلۈك بىلەن قۇلاق سالدى .

سېيىت ھاجى ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى . ئۇ بىر مىنۇتقا كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن ، «سەن تاز دېگۈچە مەن تاز دەۋالاي» دېگەندەك ، ئەيىبنى ئابدۇراخمانغا دۆڭگىمەكچى بولدى ، «قېنى نېمە دەيسەن» دېگەن نەزەر بىلەن جاۋاب كۈتۈپ تۇرغان ئابدۇراخمانغا ئۇننى كۆتۈرۈپ دېدى :

— شۇنداقمۇ بىخۇدلۇق قىلغان بارمۇ ئەپەندىم ؟ سىلىنى ئىش بېشىدا تۇرغاندىكىن ، چاتاق چىقماس دەپ ئويلاپتىمەن . «ئىشەنگەن تاغدا كېيىك ياتماپتۇ» دېگەن شۇ ئىكەن ـ دە ، ئۆز ۋەزىپىسىنى

تولۇقى بىلەن ئادا قىلمىغان ئادەمنى كونسۇلغا مەلۇم قىلماي بولمايدۇ، كونسۇل ئۆزى بىر نېمە دېسۇن بۇ ئىشقا!

— هاھ ... هاھ ... هاھ ...

ئابدۇراخمان كۆك كۆز كۆلگەندە، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى مۈرىسىدىن تۈتۈپ سىلكىگەندەك تەۋرىنىپ كەتتى. ئۇ كۈلكىسىنى تەسلىكتە بېسىۋالدى ـ دە، كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى سېيىت هاجىغا چېنەپ تۇرۇپ:

— ۋاي ئەخمەق مۇسۇلمانلارەي، سىلەرنىڭ مېڭەڭلار ئاناڭلار بۆشۈككە بۆلەپ تەۋرەتكەن چاغدىلا چايقىلىپ كەتكەن ـ دە، بولمىسا مۇشۇنداق ئەخمىقانە گەپلەرنى قىلىپ يۈرەمسىلەر؟ — دېدى.

— هە، نېمە؟

ئابدۇراخمان سېيىت هاجىنىڭ ئۆڭۈپ ۋارقىرىشىغىمۇ، ئابلىزقارىنىڭ سىم بۇرۇتلىرىنى تىترىتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشىگىمۇ قىلچە پەرۋا قىلماي، مەسخىرە ئاهاڭىدا سورىدى:

— كونسۇل ئەپەندىم مەن تۇرغان يەردە سىلىنىڭ گەپلىرىگە ئىشىنەرمۇ؟ هاھ ... هاھ ... هاھ ...

— بۇ ... بۇ ...

گىلەم ئاستىغا سېلىنغان قومۇش بورىدىن «غىچ ـ غىچ» ئاۋاز چىقىرىپ، قەپەسكە سولانغان قاپلاندەك پۇشۇلداپ مېڭىپ يۈرگەن سېيىت هاجى ئابدۇراخماننىڭ ئۆزىگە ئىشەنگەن هالدا قىلغان گېپىدىن قۇلاق تۈۋىگە راسا كېلىشتۈرۈپ بىر مۇشت يېگەندەك دەلدۈگۈنۈپ كەتتى، ئادىتى بويىچە ئۆرە تۇرغان پېتى كۆزلىرىنى يۇمۇپ، تەسۋى مارجانلىرىنى بارماقلىرى ئارىسىدىن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى.

ئۇ كونسۇل تەرىپىدىن مەخسۇس ياردەمچىلىككە ئەۋەتىلگەن بۇ ئېيىقتەك يوغان، غورا قاپاق ئادەم بىلەن تېخى يېقىندىلا تونۇشقان، ئۇنىڭ قولىنى ئامبۇردەك قىسىپ، مۇغەمبىرانە نەزەر بىلەن قاراشلىرىدىنلا خوجايىنلاردا بولىدىغان تەكەببۇرلۇقنى هېس قىلغان. هەممە ئادەم ۋە هەممە نەرسىنى گۇمان دائىرىسىنىڭ

سىرتىدا قالدۇرمايدىغان سېيىت ھاجى ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن يەتتە ـ سەككىز كىشىنىڭ بەزىسىدىن چاندۇرماي گەپ ئېلىپ باققان بولسىمۇ، ئۇنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلىشكە مۇيەسسەر بولالمىغانىدى. ئەمدى تېپىشماقتەك سىرلىق بۇ كىشىنىڭ سۆزىدىن قاندافتۇر بىر يوشۇرۇن بېشارەتنى سېزىپ قالدى ـ دە، خاۋاتىرلىنىشكە باشلىدى. بىراق، ئۇ گۇماننى ئالدىراپ ئاشكارىلىماسلىق قارارىغا كېلىپ، كۆزىنى ئېچىپ كۈلۈمسىرىدى.

— ھې ـ ھې … كونسۇل ئەپەندىم قالتىس ئادەم جۇمۇ قالتىس ئادەم، — دېدى سېيىت ھاجى باشمالتىقىنى چىقىرىپ تۇرۇپ، ئۇنداق قابىل ئادەم كەمدىن ـ كەم تېپىلىدۇ جۇمۇ …

— ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق، ھاجىم؟

ئابدۇراخمان زەدىۋالغا يۆلىنىپ، بىر پۇتىنى سۇپىنىڭ يان ياغىچىغا قويۇپ بەخىرامان يەلپۈنۈپ ئولتۇرۇپ، يېنىغا كېلىپ باداشقان قۇرغان سېيىت ھاجىدىن سورىدى.

— ئەمدى … ئەمدى، ئۆزۈم تەدبىر قوللىناي ئەمدى.

— قانداقراق تەدبىر قوللانغۇلۇق؟

— قانداق بولاتتى؟ قانچىلىك بەدەل بېرىشتىن قەتئىينەزەر، دوتەينىڭ ئاغزىنى ياغلايمەن ـ دە!

— دوتەينىڭ ئاغزىنى ياغلاپ بولغۇچە چاتاق چىقىپ قالسىچۇ؟

— بۇنى … بۇنى …

— ھا … ھا … ھا …

ئابدۇراخمان يۇقلۇق كۆكسىنى بېسىپ تۇرۇپ كۈلۈپ تاشلىدى، سەللىسىنىڭ قېتىدىن قاتلانغان سامان قەغەزنى چىقىرىپ، سېيىت ھاجىغا ئۇزىتىپ تۇرۇپ:

— ئالدى بىلەن مۇنۇنى كۆرۈپ باقسىلا! — دېدى.

سېيىت ھاجى يەكتىكىنىڭ ئىچ يانچۇقىدىن بىر كۆزلۈك كۆزەينەكنى ئېلىپ كۆزىگە تارتتى ـ دە، قەغەزنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدى. ئۇ قەغەزگە قارا سىياھ بىلەن يېزىلغان ئەرزنى زىر ـ زىۋەرىگىچە كۆرۈپ چىقىپ ۋارقىراپ تاشلىغىلى تاس ـ تاماس

قالدى ، كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ تۇرۇپ سورىدى :

— نېمە كارامەت بۇ ؟ بۇ ئەرزنى دوتەيىنىڭ يېنىدىن قايتۇرۇپ كەلدىلىمۇ ؟

— يوقسۇ ، — دېدى ئابدۇراخمان ماختانغان هالدا ، — بۇنى يالاڭتۆشلەر ئىلچىغا ئۆتىدىغان كارۋاندىن يوشۇرۇن يوسۇندا يوللىغانىكەن . ئادەملىرىم ئاختۇرۇپ تېپىۋاپتۇ ، بۇنداق ئىشلارنى هېچكىمگە تۇيدۇرماي قىلدۇق دېگەن بىلەن پېقىرنىڭ ئالقىنىدىن قېچىپ قۇتۇلمىقى تەس !

سېيىت هاجى ئۆز ياردەمچىسىنىڭ ئانداق ـ مۇنداق ئادەم ئەمەسلىكىگە يەنە بىر قېتىم ئىشەندى ، هېلىغىچە سۇپا يان ياغىچىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغان ئابدۇراخماننى ئالمان ـ تالمان تۆرگە تەكلىپ قىلدى ، ئۇنىڭغا ئوبدان بىر قاراپ قويۇپ ، ئەرزگە ئىمزا قويغانلارنىڭ ئىسىملىكىگە كۆز يۈگۈرتتى .

— هۇ ئەبلەخلەر ، تۇزكورلار ! — دېدى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، — كەڭچىلىك قىلغاننى بىلمەيدۇ تېخى ، سۇپۇرگە ، نۇرەك باخشى ، قادىر تۆمۈرچىلەرغۇ مەن بىلەن دۈشمەنلىشىپلا كەلگەن خۇمپەرلەر ، ماۋۇ رەسۇلنىڭ ، مۇئەززىننىڭ نېمە قىلغىنىدۇ بۇ ، بۇ نەس باسقان يۇرتتا ئوڭلۇقراق ئادەملەر يوقمۇ نېمە ؟

سېيىت هاجى ئىتتىك پەگاهقا چۈشتى ـ دە ، مەسلىك پۇتىنى كەشىگە سېپىپ ، ئابلىزقارىنىڭ ياردىمىدە تونىنى كىيدى .

— قەيەرگە هاجىم ، شۇنچە ئالدىراپ ؟

جىلە بولغىنىدىن ئارانلا نەپەس ئېلىۋاتقان سېيىت هاجى سۇپىدىن قوزغالماي ئولتۇرغان ئابدۇراخماننىڭ سوئالىغا جاۋاب بەردى :

— قەيەرگە بولاتتى ؟ تازا تېتىغۇدەك بىر ئەدىپىنى بەرمىسەم بۇ ئوغرىلارنىڭ ، تېخى مېنىڭ ئۈستۈمدىن ئەرز قىلغۇچە بوپتۇمۇ ؟ !

— بەس ، هاجىم !

سېيىت هاجى بولۇپ ئۆتكەن گەپلەردىن هېچنېمىنى

ئاڭقىرالمىسمۇ، ئۆزى بىلەن تەڭ غەزەپلىنىپ، قامچىسىغا تۇكۇرۇۋاتقان ئابلىزقارىنى بىر تەرەپكە قايرىپ، ئابدۇراخمانغا قارىدى.

— بەس ھاجىم، بەس! چورۇق بىلەن خامپىغا سەكرىگەننىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق. قۇمۇل ۋىلايىتىنىڭ قوراي دېگەن يېرىدىكى پۇقرالار يېقىندا تۆمۈر خەلپە دېگەن باشلامچىسىنىڭ دەۋىتى بىلەن شامەخسۇت ۋاڭغا[1] قارشى كۆتۈرۈلدى. ۋاڭ دېگەن نېمە؟ بۇنى سىلى بەلكى بىلمەيدىلا، ئۇ خېلىدىن بېرى بىۋاستە خاقانى چىن ھۆكۈمىتىگە قاراپ كەلگەن تەڭداشسىز ھوقۇقى، قورال ـ ياراغقا ئىگە ھۆكۈمران. مانا ئەمدى ئاددىي پۇقرالارمۇ ئۇنىڭغا مۇشت تەڭلەشكە پېتىنىۋاتىدۇ. سۇپۇرگە دېگەننىڭ يۇرت ـ يۇرتتا ئادەملىرى بار، ئۇلار بۇ خەۋەرنى ئۇقمايدۇ دەمدىلا؟ مۇبادا جىم ياتقان يىلاننىڭ بېشىغا دەسسەپ قويساق، يىلان چاققىلى نەشتىرىنى تەڭلەپ كەلسە، زادى نېمە بىلەن ئۆزىمىزنى مۇھاپىزەت قىلىمىز؟

— نېمە بىلەن بولاتتى، مانا مۇشۇنىڭ بىلەن!

«جىملە بولغان ئىت تامدىن سەكرەپتۇ» دېگەندەك، ئەرزىنىڭ

---

① شامەخسۇت — قۇمۇل ۋاڭى بېشىرۋاڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، 1867 ـ يىلى ئۇنىڭ ئوغلى غۇلام مۇھەممەت قۇمۇل ۋاڭلىقىغا تەيىنلەنگەن. لېكىن، ئۇ تۇغما ئەما، پالەچ بولغاچقا، ھاكىمىيەت ئىشىنى بېشىرۋاڭنىڭ كىچىك خوتۇنى مېھرىبانۇ ۋاكالىتەن باشقۇرغان. غۇلام مۇھەممەت 1869 ـ يىلى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، مېھرىبانۇ خانلىق يارلىقى بىلەن ۋاڭلىقنى رەسمىي ئۈستىگە ئالغان. ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرلىرىدا ھاكىمىيەتنى كىمگە قالدۇرۇش مەسىلىسى ئۈستىدە جىق باش قاتۇرۇپ، ئاخىرىدا بېشىرۋاڭنىڭ تەيجىسى ھەم يېقىن تۇغقىنى تاجىدىنىنىڭ ئوغلى مەخسۇت بەگنى ۋاڭ نامزاتلىقىغا لايىق كۆرۈپ، كۈيئوغۇل قىلىۋالغان. مەخسۇت ئىككى يۇزلىمىلىك ۋاستىلەر بىلەن ئاخىر 1876 ـ يىلى ۋاڭلىق تەختىگە چىققان، ئىسمىغا «شاھ» سۆزىنى قوشقان. ئۇ ۋاڭلىق تەختىدە ئولتۇرغان ئەللىك نەچچە يىل داۋامىدا قۇمۇل خەلقىغە ھەددى ـ ھېسابسىز زۇلۇملارنى سالغان. چوڭ خەلق قوزغىلىشلىرىنى دەھشەتلىك تۇردە باستۇرغان. چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى ئۇنىڭ «تۆھپە»سىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى ئۇدا 18 قېتىم ئۆستۇرگەن.

شامەخسۇت مىنگونىڭ 17 ـ يىلى (1928 ـ يىلى) 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى 81 ـ يېشىدا ئۆلگەن (مىنگونىڭ 19 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى ئۆلگەن دەيدىغانلارمۇ بار). شۇنىڭ بىلەن قۇمۇلدا 323 يىل ھۆكۈم سۈرگەن ۋاڭلىق تۈزۈمى زاۋاللىققا يۈز تۇتقان.

گېپىنى ئاڭلىغان سېيىت ھاجى تەمكىنلىكىنى يوقاتقانىدى . ئۇ ئابلىزقارىنىڭ قولىدىن قامچىنى تارتىۋېلىپ ، پولاڭلىتىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى .

— يېقىندىن بۇيان ھاجىمنىڭ كاللىسى ئەيش ـ ئىشرەت بۇسلىرى بىلەن گاراڭلىشىپ ، ئانچە ئىشلىمەس بولۇپ قېلىۋاتىدۇغۇ دەيمەن ، — ئابدۇراخمان بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ پەگاھقا چۈشتى ، سېيىت ھاجىنىڭ قولىدا سويلاپ تۇرغان قامچىنى ئاستا قولىغا ئالدى ـ دە ، ئابلىزقارىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ دېدى ، — مۇبادا بۇ ئەھۋال كونسۇل ئەپەندىنىڭ سەمىگە يېتىپ قالسا ئۇ شۈبھىسىزكى ، خاپا بولماي قالمايدۇ ، ئۇنىڭ ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ ، زىممىسىدىكى تاپشۇرۇقنى يادىدىن چىقىرىپ قويغان كىشىنى ۋە توشقان ئالالمىغان قارچىغىنى قانداق يامان كۆرىدىغانلىقى ئۆزلىرىگىمۇ ئايان بولسا كېرەك !

سېيىت ھاجى كونسۇلنىڭ گېپى چىقىشى بىلەنلا ئالدىغا دار ئارغامچىسى تاشلانغاندەك ھودۇقتى . «ئەگەر بۇ نائەھلى ئۇستۇمدىن نازارەت قىلىشقا ئەۋەتىلگەن بولسا ، — دەپ ئويلىدى ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇپ تۇرۇپ ، — يوق يەردىن تۇك ئۇندۇرۇپ ، كونسۇلغا ئاغزىغا كەلگەننى مەلۇم قىلسا ئۇ چاغدا ...»

— ئەمىسە پېقىرغا قانداق مەسلىھەت بېرىدىلا ؟

— قامچە يەنىلا يەرلىك بەگنىڭ قولىدا تۇرغىنى تۈزۈك ، ئۆچكىنىڭ چۈپۈرىدىن ئارغامچا ئېشىپ ، يەنە ئۆچكىنىڭ بوينىدىن باغلاش ، ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنى قورۇش ھەممە تەدبىرلەرنىڭ ئۇلۇغراقىدۇر . لېكىن ، سىلىدەك ئادەمگە ھەسەلدەك تاتلىق گەپ ، كۆلۈمسىرەپ تۇرغان چىراي ، مۇڭلۇق قىرائەت ئاۋازىدىن ئۆزگە ۋاستە بىكېرەكتۇر . ھازىرچە بۇ ھارامزادىلەر ئەرزىنى سورايدىغان دوتەيىنىڭ يولىغا كۆزلىرى تېشىلگۈدەك بولۇپ قاراۋەرسۇن ، كارۋان قايتىپ كەلگەندە ئاندىن ئۇلار بىلەن ئالدىرىماي ھېساب ـ كىتاب قىلىشىۋالىمىز ، گېپىم دۇرۇسمۇ ھاجىم ؟

— دۇرۇس ... دۇرۇس ...

سېيىت ھاجىنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى . «مانا كۆرۈك ، غوجامنىڭ غوجىسى بار ، دېگەندەك بولۇۋاتقىنىنى . — دەپ ئويلىدى ئۇ ئابدۇراخماننىڭ كونسۇل بىلەن ناھايىتى يېقىن ئالاقىدە ئىكەنلىكىدىن ھېچ گۇمانلانماي ، — بولمىسا ئۇ شۇنچىۋالا مۇھىم خەۋەرلەرنى نەدىن بىلەتتى ؟ ! ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشلىرىمۇ تامامەن باشقىچە . »

سېيىت ھاجى ئابدۇراخماننىڭ بۇ يەرگە كەلگەن بىر ئايدىن بېرى ئۆزىگە كۆز ـ قۇلاق بولۇپ يۈرگەنلىكىگە قىلچە شۇبھە قىلمىدى . ئۇنىڭ ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ ، بۇرچىنى ئادا قىلالمايۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى ئەيىبلەشلىرىنى كۆڭلىدە ئېتىراپ قىلماي تۇرالمىدى . لېكىن ، ئۇ ئابدۇراخماننىڭ ئۆزى مىڭبىر مۇشەققەتلەرنى چېكىپ ، ۋۇجۇدىغا چىقىراي دەپ قالغان ئىشنى ئوڭچە خوجايىن بولۇپ قېلىش ئېھتىمالىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگىنىدە ، پۈتۈن جىسمىدىكى قان يېرىلىپ كېتەي دەپ قالغان تومۇرلىرىدا غەليان كۆتۈرۈپ ، بېشىغا قويۇلدى ، كۆز ئالدى غۇۋالاشتى . كېكىردىكىمۇ سۇسىز قالغان بىنەمدەك قۇرۇپ ، كۆپۈپ كېتىۋاتقان تىلى ئاغزىغا قاپلاشتى . ئىتتىن قورققان قەلەندەرنىڭ يۈرىكىدەك ئەنسىز دۈپۈلدەۋاتقان يۈرىكىنى ئاران سىغدۇرۇپ تۇرغان گەۋدىسى تىترەپ كەتتى ، ئاياغلىرى خۇددى ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك بوشاشتى .

كۆز ئالدىدىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتۈپ ئۈلگۈرگەن تارىخ كارتىنىلىرى سېيىت ھاجىنى بۇ نۇقتىغا ئىشىنىشكە مەجبۇر قىلغاندا ، ئۇ بۇرۇنقى چاغلاردا ئۇنۇم بەرگەن نۇرغۇن چارىلەرنى خىيالىغا كەلتۈردى ـ دە ، ئۆزىگە : «ھازىرچە چاندۇرۇپ قويۇشقا بولمايدۇ ، قالغىنىنى كېيىن كۆرىمىز ، قويۇق تىكەن بىلەن قاپلانغان جاڭگالدىن ئۆتۈشتىمۇ ، ماڭماي تۇرۇپ يول تاپقىلى بولمايدۇ» دېگەن بۇيرۇقنى بەردى .

— ئېيتقانلىرى تامامەن دۇرۇس ، ئەپەندىم ، — دېدى ئۇ تــەسۋىسىنى چاققانلىق بىلەن سول قولىنىڭ بېغىشىغا سېلىپ ، ئاپتاپتەك ئېچىلىپ ، — دېمەكچىمەنكى ، ھەرقانچە زور ئىمارەتنىڭ ئۆگزىسىنىمۇ لىم كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ ، لىم بولسا تۈۋرۈككە تايىنىدۇ ۋە شۇنىڭدەك بىزنىڭ قۇرۇۋاتقان ئىمارىتىمىزمۇ ھەم لىمغا ، ھەم تۈۋرۈككە موھتاج ...

ئۇلار قــەســر دەرۋازىـســىـدىـن ئـاتلىق چىقىپ كەلدى ، كۆرۈشمىگىلى ئۇزۇن بولغان قەدىناسلاردەك پاراڭلاشقاچ ، مەدرىسە قۇرۇلۇشچىلىرى ئارىسىغا يېتىپ كېلىپ ، ئاتلىرىدىن چۈشۈشتى . بىر - بىرىنىڭ كىملىكىنى باياتىنلا تونۇپ يەتكەن بۇ ئىككى كىشى يــۈرگۈزۈۋاتقان كاتتا ئىشلىرىنى تاماشا قىلىش ئىستىكى بىلەن ھاشارچىلار ئارىسىنى ئارىلاشقا باشلىدى . ئابدۇراخمان ئىشبېشى تۇتقۇزۇپ قويغان قامچىنى خۇددى جەننەتكە كىرىدىغان دەستەكتەك مەھكەم سىقىمدىۋالغان ئابلىزقارى ئۇلارنىڭ كەينىدىن كەربالانىڭ كوچۇكىدەك سوكۇلداپ ، قاپىقىدىن قار ياغدۇرغىنىچە تاپ بېسىپ كېلىۋاتاتتى .

ئەتىياز ئايلىرى كىرىپ قالغاچقا ، بۈگۈنكى ھاۋا خېلى ئىللىق ئــىـدى . شاختىن - شاخقا سەكرەپ ۋىچىرلىشىۋاتقان قۇشقاچلار قاپاقتېرەك بەرگىنى ئەمدىلا يېرىپ چىققان تىرناقچىلىك پوتلىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن تالىشىپ ، بىر - بىرىگە رەھىمسىزلىك بىلەن پەشۋا ئۇرۇشاتتى . گۈنسىز پارقىراۋاتقان قۇياش قىزىل خىشتىن قــوپــۇرۇلـغان مەدرىسە تېمىنى قان رەڭگىدە يورۇتماقتا ئىدى . مەدرىسە يېنىدىن ئۆتىدىغان ئېرىقنىڭ كۆكىرىپ قالغان چىملىق قــېـشــىــدا ئـولـتــۇرۇپ ، تـارقــىـتىپ بېرىلگەن قاتتىق زاغرىنى غاجىلاۋاتقان پۇقرالار ئۆزلىرىگە قاراپ كېلىۋاتقانلارنى كۆردىيۇ ، لېكىن پەرۋاسىز ھالدا ئولتۇرۇۋەردى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم مۇسۇلمانلار !

— ...

— ھوي بەتبەختلەر ، سالامغا سالام قايتۇرمايدىغانغا شۇنچىۋالا يوغىناپ كېتىشتىڭمۇ ھەرقايسىڭ ؟

ئابلىزقارى چۆجە خوراز چىلىلىغاندەك ئىنچىكە ، سەت ئاۋاز بىلەن ۋارقىراپ ، جامائەت يېنىغا دېۋەيلەپ كەلدى ـ دە ، ئۇن يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان قامچىنى نۇرەك باخشىنىڭ بېشىغا تەڭلىدى . شۇ ئارىدا قۇيۇندەك تېزلىكتە يېتىپ كەلگەن سۇپۇرگەئاخۇن ئابلىزقارىنىڭ قولىنىڭ بېغىشىنى ئامبۇردا قىسقاندەك قىسىۋىدى ، ئابلىزقارى ۋارقىرىۋېتىشكە تاس قالدى . ئاندىن ئالاق ـ جالاق بولغان كۆزلىرىنى سۇپۇرگەئاخۇنغا قاداپ :

— سەن ... سەن ... مىرابلىقىڭدىنغۇ قۇرۇق قالدىڭ ، ئەمدى جېنىڭمۇ ئارتۇقلۇق قىلغان ئوخشىمامدۇ ساڭا ! ؟ — دېدى دۇدۇقلاپ تۇرۇپ .

سۇپۇرگەئاخۇن مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى ۋە ئۇندىمەي يېقىندىلا تۇرغان ياغاچ دۆۋىسىگە قاراپ ماڭدى .

بۇ يەردىكى مۇشەققەتلىك ئەمگەك سۇپۇرگەئاخۇننى خېلىلا هارغۇزدى . ئۇ ئىككى يىلدەك تۈيۈلغان ئىككى ئاي ئىچىدە ئون ياش قېرىپ كەتكەندەك مۈكچەيدى . بىراق ، تاغلىق كەنتلەردىن ئۈچ ئادەمنىڭ غولىچى يەتمەيدىغان توم ، ئۇزۇن ياغاچلارنى قوتاز ۋە تۆگىلەرگە سۆرىتىپ ئەكېلىش ، ئۇنى ئابدۇراخماننىڭ تەلىپى بويىچە تاراشلاپ ، تۆت ئادەم بويى ئېگىزلىكتىكى تام ئۈستىگە ئاچىقىش چاقچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى . ئۇ ھەر كۈنى كۆز باغلانغاندىلا ئۆيىگە قايتىپ ، سەپەر بوۋاي ۋە ئۇنىڭ باللىرىغا ھەمراھ بولاتتى . ئابدۇللانىڭ يوقلۇقىنى چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ ، بوۋاي بىلەن كېچىلەپ مۇڭدىشاتتى . سۈبھى كۆتۈرۈلۈپ ، تاڭ ئاقارغاندىلا يەنە ئىش ئورنىغا جۆنەيتتى .

ئۇ ئەسلىدە بۇنداق جاپالىق مېھنەتتىن باش تارتار ۋە يامىنى كەلسە جاننى ئالىقانغا ئېلىپ ، مەيدانغا چۈشەر ئىدى . ئاھانەتلىك قۇللۇقنىڭ ، ئاچچىق يۇتۇپ كۈن ئۆتكۈزۈشنىڭ مالامىتىدىن بۇ

ھەم ئاسانغا توختار ئىدى . بىراق ، شايىچىلىق ئۇستىخانىسىغا تۇتۇلۇپ كېتىش خەۋپى ئىچىدە تۇرغان سەپەر بوۋاي ئۇچۇنلا ئۇ يېرىلاي دەپ قالغان ۋۇلقاننى ئىچىگە سىغدۇرۇپ ، ۋىجدانىنىڭ ئەيىبلىشىگە چىداپ ، بۇرۇقتۇرمىلىق سۈكۇناتىنىڭ ئۇپرىتىشلىرىغا چىشىنى چىشىغا قويۇپ بەرداشلىق بېرىۋاتاتتى . قادىر تۆمۈرچى ، نۇرەك باخشى قاتارلىق جىگەرلىك ئادەملەرنىڭ ئىسيان توغرۇلۇق ئەسكەرتىشلىرىگە قۇلىقىنى يوپۇراتتى . سۈكۇت ساقلايتتى . ئۇ ئادالەت قىلىچىنى كۆتۈرۈپ مەردلەرچە مەيدانغا چىقىشتىن قورقاتتىمۇ ؟ ياق ، قورقۇش دېگەن نەرسە ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بولۇپ باققان ئەمەس ، مۇبادا مەيدانغا چىققىنىدا ، قازايىقەدەر نۇسرەت قېچىپ قالسا ، دادىسىنىڭ ، پەرزەنتلىرىنىڭ ، يۇرت ئەھلىنىڭ ئامانلىقىنى ئۆزىگە تاپشۇرغان ئابدۇللا نېمىدەپ ئويلار ؟ ئۆزىنىڭغۇ كارى چاغلىق ، شۇ مۇكچەيگەن مويسىپىت ، شۇ يېتىم پەرزەنتلەر نېمە قىسمەتلەرگە دۇچار بولار ؟

سوپۇرگەئاخۇن ۋاقىت تۇلپارىنىڭ تېزرەك چېپىشىنى ، ئابدۇللانىڭ قايتىپ كېلىشىنىلا كۈتەتتى .

قېرىغىنىنى بىلەن قېنى قىزىپ تۇرىدىغان سەپەر بوۋاي سوپۇرگەئاخۇننىڭ كۆڭلىدىكىنى تۇيۇپ قالدى . ئۇ ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرۇپ ، ئۇنىڭدىن ئىككى ئالەم رازى ئىكەنلىكىنى ، ئۆزى بىلەن كارى بولماي ، ئالۋاستىلارنى قوغلاپ چىقىرىشقا ماقۇل كېلىشىنى ئۆتۈندى .

سوپۇرگەئاخۇن ئابدۇللانىڭ ئەتە ـ ئۆگۈنلا كېلىپ قالىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆز قارارىنى ئۆزگەرتىشتىن پەم بىلەن باش تارتقان بولسىمۇ ، لېكىن بوۋاينىڭ كۆزىچىلا بىر ئەرز يېزىپ ، قەشقەر تىدۇسىغا تەگسۇن دەپ ئىشەنچلىك كىشىلەردىن ئوغلى مۇھەممەتئەلىگە ئەۋەتىپ بەردى . شۇنىڭ بىلەن بوۋاي ئاز ـ تولا بېسىقىقان بولدى . ئۇ كارۋان يولىغا قارايتتى ، ئابدۇللانى سېغىناتتى ، ئابدۇللانى كۈتەتتى ...

www.uyghurkitap.com

قىلىمەن دېگىنىنى قىلالماي، ئۆزىنى ماقارەتلەنگەندەك ھېس قىلغان ئابلىزقارى پۇقرالارنىڭ ئۆزىگە نەپرەتلىك كۆلكىلەرنى ھەدىيە قىلىپ، سوپۇرگەئاخۇننىڭ كەينىدىن كېتىۋاتقىنىغا رازى چىداپ تۇرالمىدى ـ دە، پۇقرانىڭ بۇرۇنقىدەك ئىتائەتمەن ئەمەس بەلكى تېگىپ كەتسىلا پارتلايدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغانلىقىنى سېزىپ تۇرغان ئىككىيلەندىن مەدەت تىلىگەندەك:

— ماۋۇ ... ماۋۇ ئۆلەرمەنلەر پېقىرغا قول سالدى، جاجىسىنى بىر بەرمىسەم خەپ! — دېدى.

سېيىت ھاجى ئۆز ئىشىنى قولىغا ئېلىشقا باشلىغان پۇقرالار تەرەپكە قاراپ دېۋەيلەۋاتقان ئابلىزقارىنى توختىتىۋالدى ۋە ئۇنى ئەدەپلىگەندەك:

— قامچا كۆتۈرمەك ئاجىزلارنىڭ ئىشىدۇر، ئاقىللارغا قامچا كۆتۈرۈش جايىز ئەمەستۇر. ئاللاتائالا پۇقراغا بىر جۈپ قۇلاق ئاتا قىلغان، ئۇلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولغۇچى ئاقىل ئاغزى بىلەن سۆزلەپ، قۇلاق ئارقىلىق گەپ ئۇقتۇرىدۇ. ئاجىز پۇقرا بېشىدا جازا قامچىسىنى ئوينىتاماسلىق كېرەك ئىدى، — دېدى.

ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ سۆزىنى ئاڭقىرالمىغاندەك، كۆزلىرىنى چىمچىقلاتتى، دەرھال ئابدۇراخمان ئىشبېشىغا بۇرۇلۇپ:

— بايا ... پېقىرغا ... قامچا ... — دەپ غودۇڭشىدى.

— بەس!

ئابلىزقارىنىڭ نېمە دېمەكچى بولغىنىنى چۈشەنگەن ئابدۇراخمان ئۇنىڭ ئاغزىنى يىغىشتۇرماقچى بولدى ـ دە:

— ھاجىمنىڭ گېپى ئورۇنلۇق، قېنى، پۇقرالارنىڭ قانداق ئىشلەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ كېلەيلى ئەمدى، — دېدى.

ئابلىزقارىنىڭ «تۆگىنى ئۇسسۇلغا سالسا، بىر تاختا قوغۇننى بۇزۇپتۇ» دېگەندەك ئىش قىلىپ قويۇشتىن يانمايدىغانلىقىنى بىلگەن سېيىت ھاجى قەدىمىنى ئىتتىكلىتىپ، ياغاچ كۆتۈرۈپ

كېتىۋاتقان سوپۇرگەئاخۇننىڭ كەينىدىن يېتىشىۋالدى ـ دە :
— يۇرت بېگى دېگەن پوقرانىڭ ئاتىسىغا ئوخشايدۇ ، ئۇ گاھىدا بالىلىرىنى ئەركىلىتىدۇ ، بەزىدە بالىلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىپمۇ قويىدۇ . ئابلىزقارىنىڭ بايامقى گېپىنى ئېغىر ئالمىسىلىكەن ، مىراب بېگىم ! — دېدى يالۋۇرۇش تەلەپپۇزىدا .
— پېقىر مىراب بېگى ئەمەس ، يۇرت بېگىنىڭ بالىسىمۇ ئەمەس !
سوپۇرگەئاخۇن ئۆشنىسىدىكى ياغاچنى تام تۈۋىگە زەردە بىلەن تاشلىدى ـ دە ، ھېجىيىپ تۇرغان سېيىت ھاجىغا قاراپمۇ قويماي ، گۈس ـ گۈس دەسسەپ يۈرۈپ كەتتى .

25 . كارۋان قايتىپ كەلدى

كىرپىكلىرى ئىلىنغان ھامان چۆل تەرەپتىن كۆتۈرۈلىدىغان سېرىق بوران ، كۆزىگە تىقىلغان قۇم ، كەينىدىن ئۇرۇلغان رەھىمسىز زەرب بىلەن تىك يار لېۋىدىن يىقىلىش ، قاپقارا ھاڭ ، ئۇنۇمسىز تىركىشىش ، ھاڭ تېگىدە ئاغزىنى كۆھقاپتەك ئېچىپ ياتقان ئەجدىھا ، خەنجەردەك ئۆتكۈر چىشلار ، ئېچىنىشلىق ۋارقىراش ...
سەپەر بوۋاي ئاخشامدىن بېرى تۇزۇكرەك ئۇخلىيالمىدى ، ھاسا تېرەكنىڭ قۇرۇپ قالغان بىر تال شېخىنى قونداق قىلىۋالغان كەندىرچا خوراز چىللىماستىن بۇرۇنلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى .
ئىمان ھۇرۇلگەن پىچاقنى تەكىيە ئاستىغا باستۇرۇپ ياتقىنىغا قارىماي ، ئۆزىنى تون بويى قورقۇتۇپ چىققان چۈش كارتىنىلىرى دۇرۇت ئوقۇغاچ ، غۇسۇل ـ تاھارەت ئېلىۋاتقاندىمۇ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن زادىلا نېرى كەتمىدى . تاڭغا يېقىن ئېچىلىپ كەتكەن ئاسماندىكى پارقىراق يۇلتۇزلارنىڭ ئايۋان شادىلىرى ئارىسىدىن

چۈشۈۋاتقان يورۇقىدا سەپەر بوۋاي پەگاھتىكى ئۆزىنى سىلاشتۇرۇپ يۈرۈپ تېپىۋالدى ـ دە، تەرەت ئېلىپ جاينامازغا كېلىپ ئولتۇردى. قىبلە تەرەپكە يۈزلىنىپ، دۇئاغا قول كۆتۈرۈشى بىلەنلا كۆز چاناقلىرىدا پەيدا بولغان ياش بىردەمدىلا كۆز جىيەكلىرى ئارقىلىق مەڭزىگە ئېقىپ چۈشتى. تېخىچە دۈپۈلدەپ تۇرغان يۈرىكىنىڭ قات ـ قاتلىرىدىن ئاپىرىدە بولۇپ، بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەۋاتقان جىسمىنى يېرىپ چىققان ئىلتىجا ئۇنىڭ قاردەك ئاپئاق بۇرۇت بىلەن قورشىلىپ تۇرغان لەۋلىرى ئارىسىدىن ئېتىلىپ چىقتى.

«ئى، كېرەملىك خۇدا، — دېدى ئۇ بوينىنى سەل قىيسايتىپ، ئېگىز گىرەك قاراپ، — بىقۇۋۇل بەندەڭنى كۆرۈنەر ـ كۆرۈنمەس بالا ـ قازادىن، يامانىنىڭ يالاسىدىن، تۆھمەتخورنىڭ تۆھمىتىدىن، پىتنىخورنىڭ پىتنىسىدىن ساقلىغايسەن! بىچارىلەرگە رەھىم قىلغۇچىمۇ ئۆزۈڭسەن، ئۆز بەندەڭنى ھىمايەڭ بىلەن ساقلاشقا قادىرسەن، سەندىن باشقا تېۋىنغۇچۇم، مۇرەببىم يوق، سەندىن ئۆزگە يۆلەنچۈكۈم يوق، ئۆزۈڭدىن ئوغلۇم ئابدۇللاغا، يېنىمدىكى يېتىملىرىگە، ئاچ ـ زار قالغان قېرىنداشلىرىمغا ئاسانلىق تىلىدىم! ...»

ئۆزۈنىسىغا يەتتە قەدەم كېلىدىغان سۇپىنىڭ بىر تەرىپىدە ياتقان سۇپۇرگەئاخۇن بوۋاينىڭ يامغۇر پەسلىدىكى قىيان سۇيىدەك ئۇلغىيىۋاتقان كۆز يېشىغا ئەگىشىپ كۆتۈرۈلۈۋاتقان مۇڭلۇق مۇناجىتى بىلەن ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئىتتىك كۆزىنى ئېچىپ باشلىقىنى كىيگەچ، جەينىكى بىلەن تەكيىنى تىرەپ بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، بوۋاي ۋە ئۇنىڭ نەۋرىلىرى ياتقان تەرەپكە قارىدى.

شىپاڭنىڭ شادىلىرى ئارىسىدىن ئېتىلىپ كىرگەن ئىككى يول شولا جاينامازدا ئولتۇرغان بوۋاينىڭ يۈزىنى گىرىمسەن يورۇتۇپ تۇراتتى. پاك قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن ئورۇن ئالغان ھىدايەتچىسىگە تەلپۈنۈپ، بۈيۈك ئېتىقاد دەقىقىلىرىدە سۈدەك

ئېرىپ كېتىۋاتقان بوۋاينىڭ مەڭزىدە توختاپ قالغان ئىككى تامچە ياشتا كۆمۈشتەك نۇرلىنىپ تۇرغان بىر جۈپ يۇلتۇز ئەكس ئېتەتتى. بۇ بىر جۈپ يۇلتۇز تۇرۇپ پەسكە سىرغىيتتى ـ دە، ئۇنىڭ ئورنىنى تەسۋىنىڭ سەدەپ مارجانلىرىدەك سىيرىلىپ چۈشكەن ئىككى نۇر توچكىسى ئىگىلەيتتى. بۇ ئىككى توچكا يەنە ھايال ئۆتمەيلا ئىككى تال سۈزۈك مەرۋايىت بىلەن ئورۇن ئالماشتۇراتتى.

سۇپۇرگەئاخۇن ئالمان ـ تالمان كىيىنىپ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسىگىنىچە تامغا ئويۇپ ياسالغان ئوچاق يېنىغا كەلدى ـ دە، مورا بېشىدىن گۈڭگۈرت ئېلىپ كۆل ئارىسىدا يېلىنجاپ تۇرغان چوغقا تەگكۈزدى. تېرىق چوڭلۇقىدىكى يېشىل يالقۇن بارغانسېرى چوڭىيىپ، گۈڭگۈرتنىڭ بىر بېشىغا تۇتاشتى. ئايۋان تۈۋرۈكىنىڭ ئادەم بويى ئېگىزلىكىگە چاپلانغان چىراغپايدىكى قارا چىراغقا ئوت يېقىلدى، چىراغ پىلىكىدىن كۆتۈرۈلگەن قاپقارا ئىس خۇددى بىر تال قارا تاياقتەك ئۇدۇل تورۇسقا تاقىشىپ، چۈچىلىدەك قارىيىپ كەتكەن ۋاسىلارنى بويلاپ يېيىلىشقا باشلىغاندىن كېيىنلا ئايۋان ئىچى كۆن پاتقاندىن كېيىنكى دالادەك، غۇۋا نۇرغا تولدى.

ئۇ پانىي دۇنيانىڭ بارلىق رەھىمسىزلىكلىرىنى، جاننى ئۇپراتقۇچى مۇشەققەت ـ رىيازەتلىرىنى تامامەن ئۇنتۇپ، ياراتقۇچىسى بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن بوۋاينىڭ قاشتېشىدىن ئويۇپ ياسالغان ھەيكەلدەك تۈيغۇ بېرىدىغان گەۋدىسىگە، ئاندىن ئۇنىڭ يېنىدا يېنىك پۇشۇلداپ، شېرىن چۈشلەر بىلەن چىلىشىپ ئۇخلاۋاتقان بالىلارغا زەن قويۇپ قارىۋالدى. تاھارەت ئېلىپ، بوۋاينىڭ يېنىغا جايىنامازنى يېيىپ، يۈكۈنۈپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، گۈرجەكتىن يوغان ئالىقانلىرىنى جۈپلەپ، بوۋايغا ھەمدۇئا بولدى.

سەپەر بوۋاينىڭ بىر ھەپتىدىن بۇيان كەم سۆز، جىمغۇر بولۇپ قالغانلىقى سۇپۇرگەئاخۇننى خېلى ئەندىشىگە سېلىپ قويدى.

ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ ئاخىر ئۇنى يېشى ئۇلغىيىپ قالغانلىقى سەۋەبلىك ساقىسىز بولۇپ قالدىمىكىن دېگەن گۇمانغا كەلدى. بىر كۈنى كەچتە ھېرىپ ـ ئاچقىنىغا قارىماي، مەدرىسە ئىش ئورنىدىن ئۇدۇل سېرىق مەھەللىسىگە باردى ـ دە، ئۆزى ئىخلاس قىلىدىغان داڭلىق تېۋىپنى باشلاپ كېلىپ، تومۇرىنى تۇتقۇزدى.

— ئارتۇقچە ئەندىشە قىلىشمىسىلا، — دېدى تېۋىپ تومۇر تۇتۇپ ئۇنى ـ بۇنى سورىغاندىن كېيىن، — سەپەرئاخۇنىڭ تېنىدە ھېچقانداق مۇزەررەت يوق، ئەتىياز كۈنى دېگەندە ئادەمنىڭ يىلىكى سۈيۈلۈپ كېتىدىغان گەپ، پەقەت گېلىغا قۇۋۋەتلىك يەپ بەرسىلا بولدى.

بۇ گەپ بىلەن سۇپۇرگەئاخۇنىڭ ئەندىشىسى خېلى ئازايدى. بوۋاينى ئۆز ئاتىسىدىنمۇ چارە كۆرىدىغان چىنارئايىم سەپەر بوۋاي ياخشى كۆرىدىغان غىزالارنى چامىسى يەتكەن دەرىجىدە مەززىلىك قىلىپ تەييارلىدى ۋە ئۇنى ئەتىۋار مېھماندەك كۈتۈشكە باشلىدى.

سۇپۇرگەئاخۇن بىلەن چىنارئايىمنىڭ ئۆزى ئۈچۈن بۇ تەرىقە پايپېتەك بولۇپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرگەن بوۋاي خىجىل بولغان ھالدا:

— ئۆز پۇشتۇمدىن تامغان پەرزەنتلىرىممۇ ماڭا بۇنچە ياخشىلىق قىلماس ئىدى. سىلەردىن ئىككى ئالەم رازىمەن، ھال ـ ئەھۋالىڭلارمۇ چاغلىق، مېنى دەپ بۇنچە ئاۋارە بولماڭلار، — دەيتتى ـ دە، «ئىشتىھايىم يوق تۇرىدۇ» دېگەن تەكەللۇپ بىلەن ئاتايەن تەييارلانغان غىزالارنى بىرەر قوشۇق تېتىپ كۆرۈپلا بولدى قىلاتتى.

كۈندۈزلىرى ئۇنىڭ قولى بىكار تۇرمايتتى. چىنارئايىمنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، پالتىچاقنى ئېلىۋېلىپ ئوتۇن پارچىلايتتى، توخۇلارغا دان چاچاتتى. ئاخشاملىرى سۇپۇرگەئاخۇن بىلەن بىردەم مۇڭدىشاتتى ـ دە، نەۋرىلىرىگە ھېكايە ـ چۆچەك ئېيتىپ بېرىپ ئۇخلىتىپ قويۇپلا جاينامازدا ئولتۇراتتى. ئېغىر ياتقۇ بولغاندىن

كېيىنلا تەكىيىگە يانپاشلايتتى .

سوپۇرگەئاخۇن ئالدىنقى كۈنى كەچتە سەپەر بوۋاينىڭ نەۋرىلىرىگە چۆچەك ئېيتىپ بېرىۋېتىپ، كۆز يېشىنى سۈرتۈۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ قالدى ـ دە، بىردىنلا كۆڭلى بۇزۇلدى، نامەلۇم بىر هارارەت يۈرىكىگە سۇۋۇنۇپ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ بوۋاينىڭ يېنىغا بېرىپ، ئىككى ئېغىز تەسەللى بېرىش ئويىغا كەلدى. بىراق، بۇ ئويىنى يەنە ئۆزىچە ئىنكار قىلىۋەتتى. بوۋاينىڭ تىزلىرىغا بېشىنى قويۇپ، دادىسىنى پات ـ پات تىلغا ئېلىپ خەقىش قىلىۋاتقان نەۋرىلىرىگە قاراپ مېهرىبان ئوغلىنى يادىغا ئېلىپ، سېغىنىش ئوتىدا ئازابلىنىۋاتقانلىقى ئۇنىڭغا مەلۇملۇق ئىدى. مۇبادا سۆهبەت ئارىسىدا ئابدۇللانىڭ ئېتى ئېغىزغا ئېلىنىپلا قالسا، بوۋايمۇ، ئۆزىمۇ قەلبىنى ئۆرتەۋاتقان جۇدالىق يالقۇنىنى باسالماي هۆكرەپ يىغلاپ تاشلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇ جۇدالىق يارىسىغا هېكىم لوقماندەك دانا تېۋىپنىڭ ئەڭ شىپالىق شەربىتىمۇ، جەننىتى فىردەۋسنىڭ تائامىلىرىدەك مەززىلىك غىزالارمۇ كار قىلمايدىغانلىقىغا سوپۇرگەئاخۇن تامامەن ئىشىنەتتى.

يېڭى بىر مۇشەققەتلىك كۈندىن بەلگە بېرىپ چىللىغان خورازنىڭ ئاۋازى بېسىقماستىنلا هويلىنىڭ دەرۋازىسى جىددىي تاقىلداپ كەتتى. تۇيۇقسىز شۇنداقلا خېلىلا شەپىلىك چىققان بۇ ئاۋازنى ئىككىيلەن تەڭلا ئاڭلىدى ـ دە، ئەجەبلەنگەن نەزەر بىلەن بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قوللىرىنى دۇئادىن چۈشۈرۈشتى.

— مەن نۇرەك باخشى، دەرۋازىلىرىنى چاپسان ئاچسىلا بېگىم، مەن نۇرەك باخشى...

سوپۇرگەئاخۇن نۇرەك باخشىنىڭ يىگىتلەرنىڭكىدەك چاڭقىلداپ تۇرىدىغان ياڭراق ئاۋازىنى بىر ئاڭلاشتىنلا تونۇۋالدى، سەندەل كەشىنى پۇتىغا سېپىپلا دەرۋازىغا قاراپ يۈگۈردى.

بۇ چاغدا كۈنچىقىش تەرەپ كۆزگە تاشلانغۇدەك ئاقىرىپ

قالغانىدى . خورازلارنىڭ ئىتلارنىڭ چىللاشلىرى ، ئۈزۈپ - ئۈزۈپ قاۋاشلىرى يىراقلاردىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى . سەھەرنىڭ سوغۇق شامىلى ئادەمنى شۈركۈندۈرەتتى .

— شۇنچە سەھەردە كېلىپ قاپتىلا نۇراخۇن ، چىرىلىق كەلمىگەندۇ يەنە ؟ — سورىدى سۇپۇرگەئاخۇن تاقىتىنى ئازايتىپ ، سالام - سەھەتتىن كېيىن چاقچاق ئارىلاش .

— ئىلاھىم كۆرسەتمىسۇن ئۇ چىرىكلەرنى ، — نۇرەك باخشى سۆزلەۋېتىپ توختىماي ھاسىرايتتى ، گەپلىرىمۇ ھە دىگەندىلا ئۈزۈلۈپ قالاتتى ، — بۇ دورەم خۇش خەۋەر ئەكەلدىم ... كارۋان كېلىۋاتىدۇ ، كارۋان ! رەۋەندىلەر توپا مەھەللىسىگە ئاش ۋاقتىغا يېقىن يېتىپ كېلەرمىكىن دەيدۇ !

سۇپۇرگەئاخۇن نۇرەك باخشىنىڭ يالغان سۆزلىمەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى . ئۇ ھاياجانلىق تىترەك ئاۋازى بىلەن :

— ئاغزىڭغا مۇشتەك ياغ ! — دەۋەتتى .

— بېگىم ، بۇرغىنى ئۆگزىگە چىقىپ تۇرۇپ راسا بىر چېلىۋەتمەيمۇ ، پۇقرالار خەۋەر تېپىپ كارۋاننىڭ ئالدىغىلا چىقىشسۇن ، — دېدى نۇرەك باخشى يېنىدا تۇرغان ئېشىكىنىڭ نوقتىسىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ .

— يوقسۇ ، يوقسۇ نۇراخۇن ، پۇقرالارغا ئاغزىمىزدىلا خەۋەر قىلىلى ، كارۋاننىڭ ئالدىغا چىقىدىغىنىمىزنى ئابدۇراخمان كۆك كۆز بىلىپ قالدىمۇ ، يولىمىز توسۇلدى دىگەن گەپ !

سۇپۇرگەئاخۇن نۇرەك باخشىغا خوش دېيىشكىمۇ ئۈلگۈرمەي كەينىگە بۇرۇلدى ، ئۇقتەك ئېتىلغان پېتى ئايۋانغا كىرىپ كېلىپ ، پەگاھتا نىمە ۋەقە يۈز بەرگەنلىكىنى بىلىشكە تەقەززا بولۇپ تۇرغان بوۋاينى قۇچاقلاپ يىغلىۋەتكىلى تاس - تاماس قالدى .

— كارۋان قايتىپ كېلىۋېتىپتۇ سەپەرئاخۇن ئاكا ، تېز بولسىلا ، باللارنى كىيىندۈرەيلى ! قېنى سىلى ، چىنارئايىم ؟ چىنارئايىم دەرۋازا قېقىلغاندىلا ئويغىنىپ كەتكەنىدى . ئۇ

كارۋان كېلىۋېتىپتۇ دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ ، چالا ئۇيقۇلۇق هالدا كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىشىپ تۇرغان باللارنى كىيىندۇرۇۋاتقاندا ئېرىنىڭ چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى .

— لەببەي !

— ئوبدان خوتۇن ، — دېدى ئوبدانىلا هاياجانلانغان سۇپۇرگەئاخۇن يار ئېلىپ كەتكەن ئېغىزنى توسۇشقا قوماندانلىق قىلىۋاتقاندەك ئۈنلۈك ئاۋازدا ، — مەن سەپەرئاخۇن ئاكام بىلەن باللارنى ئېلىپ ئابدۇللائاخۇننىڭ ئالدىغا چىقاي ، سىلى راسا ئوخشىتىپ بىر سۈيۈقئاش ئەتكەچ تۇرۇڭلا ، بىچارە ئابدۇللا ئىسسىققىنا ئىچىپ هاردۇقىنى چىقىرىۋالسۇن ، يەنە قاتلىما پىشۇرۇپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇماڭلا !

— ئەجەبمۇ تولا تاپىلاپ كەتتىلىغۇ ئادەم ، ئابدۇللائاخۇن ئۆزۈمنىڭ ئىنىسى تۇرسا ، قانداق قىلىشنى بىلمەيدۇ دەپ ئويلاپ قالدىلىمۇ نېمە ؟ — دېدى چىنارئايىم ئېرىگە ئەركىلىگەن ئاهاڭدا .

نۇرەك باخشى سۇپۇرگەئاخۇننىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە شاتۇردەك تېزلىك بىلەن ئۇدۇل كەلگەن ئىشىكنىڭ بىرىنى قېقىپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى :

— كارۋان قايتىپ كېلىۋاتىدۇ ، چىرىيىلىك بولساڭ تۇغقانلىرىڭنىڭ ئالدىغا چىق !

— كارۋان قايتىپ كېلىۋاتقانمىش !

— تۇغقانلىرىمىزنىڭ هالى نېچۇك بولدىكىن ؟

ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ، دوست - بۇرادەرلىرى كەتكەن تەرەپكە قاراپ كۆزى تۆت بولغانلارنىڭ كۆپىنچىسى بۇ خەۋەرنى ئېۋرىقتا قول ئۇزاتقانلىرىدا ياكى جايناماز دا ئولتۇرۇپ مۇناجات ئوقۇۋاتقىنىدا ئاڭلاشتى . ئالۋانغا تۇتۇلۇپ قەھرىتان سوغۇقتا سەپەرگە چىقىشقا مەجبۇر بولغانلارنىڭ ئەمەلدە ئەل بېشىغا كەلگەن مۇشەققەتلىك ئىشنى بىر ئۆزىلا تارتىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىدىغان كىشىلەر ئۇلار بىلەن ھېچقانداق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى

بولمىسىمۇ ، ھېچ ئىككىلەنمەيلا توپا مەھەللىسىگە قاراپ ئاتلاندى ۋە كۈن كۆتۈرۈلمەستىن بۇرۇنلا مەھەللىنىڭ غەربىدىكى باشتېرەك دەپ ئاتىلىدىغان يالغۇز تېرەكنىڭ يېنىغا جەم بولۇشتى.

ئېگىزلىكى 40 — 50 گەز كېلىدىغان ، ئىككى مولۇق يەرگە سايە تاشلايدىغان باشتېرەك چىرىيە بوستانلىقى بىلەن تەكلىماكان دەشتىنى ئايرىپ تۇرىدىغان تەكشىلىككە جايلاشقانىدى . تېرەك ئەتراپىدىكى يىل بويى يوپۇرماق توختىمايدىغان يۇلغۇن ، سۆكسۆك ، قامغاق ئۆسۈملۈكلىرى ئەمدىلەتىن ياشىرىشقا باشلىغان ، قوي مايىقى ۋە تۆگە قۇملىقى بىلەن ئارىلىشىپ تۇرغان قۇمساز توپا ئارىسىدىن ئۇشلاپ قويغان قوزۇقتەك بۆرتۈپ چىققان قومۇش نوتىلىرى ھەدەپ بېسىپ كېلىۋاتقان قۇمغا بوي بەرمەسلىككە قەسەم ئىچكەندەك چوڭقايماقتا ئىدى .

باشتېرەكنىڭ يوغان غولىغا يۆلىنىپ تۇرغانلار ، بىر ـ بىرىنى قولتۇقلىشىۋالغانلار قېتىپ قالغان دەريا ئۆركىشىدەك مىنگىشىپ ياتقان بارخانلار ئارىسىدىن ئۆتىدىغان يولغا تەقەززالىق بىلەن كۆز تىكەتتى . ئايغى يېنىك باللار بارخانلارغىچە يۈگۈرۈپ بېرىشىپ ، ئۇنىڭ ئۈستىدە بوۋاقنىڭ كوكۇلىسىدەك غۇژمەك ئۆسكەن يۇلغۇن تۈۋىگە چىقىپ كارۋان يولىغا بويىنىنى سوزۇپ قارىشاتتى . كۆككە تاقىشىدىغان سەگۈلەرگە ، ئاجىز شاخلارغا چىقىپ قۇشقاچ ۋە تورغاي تۇخۇملىرىنى ئىلىشتا داڭقى بار ئۈچ ـ تۆتەيلەن باشتېرەككە چىقىپ كارۋاننىڭ كېلىۋاتقانلىقىدىن ئەڭ بۇرۇن خەۋەر بېرىش كويىدا ئۆزىنى سىناپ كۆرۈشەتتىيۇ ، ئىككى ئادەم بويى ئۆرلىمەيلا يۇمشاق قۇم ئۈستىگە «گۈپ» قىلىپ يىقىلىپ ، ئۇچىيى ئۈزۈلگۈدەك قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى .

باشتېرەك تۈۋىدىكى يۇقرالار «كارۋان كېلىۋاتىدۇ» دېگەن خەۋەرنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى ئېنىقلاش مەقسىتىدە نۇرەك باخشىنى ئىزدەپ يۈرگەندە ، باشتېرەك غولىغا قۇلىقىنى چاپلاپ تۇرغان مەتقاسىم سۇس ئاڭلىنىۋاتقان كولدۇرما ئاۋازىنى ئىلغا

قىلالىدى ۋە كارۋاننىڭ يېقىنلاپ قالغىنىدىن ئىشەنچلىك خەۋەر يەتكۈزدى .

كارۋان يولىغا ئىنتىزار بولۇپ تۇرغانلار «ئەنە كەلدى ، مانا كەلدى » دېيىشىپ چۆل تەرەپكە قاراپ قاش بۇزغان سەلدەك ئېقىپ بىرەر يۈز قەدەم ئىچكىرىلىگۈچە ، كارۋان ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولدى .

كىشىلەر ئالدى بىلەن ئالدىنقى تۆگىنىڭ چۇلۋۇرىنى بېلىگە باغلاپ ، قولىنى قوۋۇشتۇرۇپ ، يالاڭ ئاياغ هالدا كېلىۋاتقان ھىممەت قاشقىنى ، تۆگە ئۈستىدە گىدىيىپ ئولتۇرغان ناتونۇش كىشىلەرنى كۆردى . ئادەملەر توپى كارۋان بىلەن كېلىۋاتقان تۇغقانلىرىغا ، يۇرتداشلىرىغا ئېتىلدى ، چۆل قوينىنى ئۆزلىرىنى پاناھىدا ساقلاپ تۇغقانلىرى بىلەن سالامەت كۆرۈشۈشكە نېسىپ قىلغان ئاللاغا بېغىشلىغان تەشەككۈرلەر ، ۋىسال سائەتلىرىدە ئۇرغۇپ چىققان خۇشاللىق ۋە ھاياجان يىغىسىنىڭ سادالىرى بىر ئالدى . قۇچاقلىشىپ ، كۆز يېشى دەرياسىغا غەرق بولغان كىشىلەر كارۋاننى يۇرتقا تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن يەتكۈزۈش مەقسىتىگە يېتەلمەي جىلە بولغان ھاپىزنىڭ قامچىسىغا ۋە تىل - ئاھانەتلىرىگە ھېچ پىسەنت قىلمايتتى .

ھەسەن بىلەن ھۈسەننى يېتىلەپ كېلىۋاتقان سۈپۈرگەئاخۇن ئۇدۇل كەلگەن يۇرتلۇقلىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشكەچ ، تۆگىلەر قاتارىنى بويلاپ سۈرۈلمەكتە ئىدى . نۇرەك باخشى يۆلەپ كېلىۋاتقان سەپەر بوۋايمۇ سالام بەرگەنلەرگە سالام قايتۇرغاچ ، سۈپۈرگەئاخۇنغا ئەگىشىپ كېلىۋاتاتتى .

سۈپۈرگەئاخۇننىڭ تەقەززالىق تىشىپ تۇرغان كۆزى رۇخسەتسىزلا چۆكۈۋېلىشقان تۆگە ئەتراپىدىكى مىغ - مىغ ئادەملەر ئۈستىدە بۇركۈتنىڭ كۆزىدەك چاپسانلىق بىلەن يۈگۈرەيتتى .

ئۇ بىرەر چىرايىنىمۇ نەزەردىن قاچۇرماي زەن قويۇپ كۆزەتكەنچە ، ئەڭ ئاخىرقى تۆگىنىڭ يېنىغىمۇ يەتتى . ئىزدىگەن

ئادەمنى — قوشۇما قاشلىق، بۇغداي ئۆڭلۈك، بەستىدىن مەردانىلىك يېغىپ تۇرىدىغان يىگىتنى تاپالمىدى. ياماناار ھېيىقىدىغان، ياخشىلار ۋاپادارلىق مېھرى ۋە كۆكلەم ئەكسىنى كۆرۈپ تۇرىدىغان قوي كۆزلەرنى ئۇچرىتالمىدى.

— سۇپۇرگەئاخۇن ئاكا، دادام قەيەردە، ئۇ كۆرۈنمەيدۇغۇ؟

— ئاۋۇ ئادەم دادامغا زەپمۇ ئوخشايدىكەن!

— سۇپۇرگەئاخۇن ئاتىلىق مېھرىنى يۇرىكىگە تېڭىپ، قانچە ئاخشاملارنى سېغىنىش تۇيغۇسى بىلەن ئۆتكۈزگەن، دادىسىنى چۈشىدە كۆرگەنلىرىدە نەچچە قېتىم تاتلىق كۈلۈپ، بوۋىسىنىڭ ساقىلىغا قولى تېگىشى بىلەنلا ئويغىنىپ كەتكەن باللارنى ئاۋۇندۇرۇپ قويۇپ، ئادەملەر توپى ئارىسىنى چاقماقتەك يېرىپ يۇرۇپ ئۇچرىغانلا كىشىدىن: «ئابدۇللائاخۇننى كۆردۇڭلارمۇ؟» دەپ سوراشقا باشلىدى.

كارۋان ئالۋىنىدىن قايتىپ كەلگەنلەر نىمىشقىدۇر ئۇنىڭ سوئالىدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. بىرەر ئەسكى ئىش قىلىپ قويغاندەك ۋە ياكى كۈچلۈك شولىغا دۈچ كەلگەندەك، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قادىلىپ قاريالمايتتى. ئانىسىنى يىتتۇرۇپ قويغان قوزىچاقلاردەك ھەريان چېپىپ، بۆلەك ئېغىلغا سولانغان بوتىلاقلاردەك بوزلاپ يۈرگەن باللارنىڭ كەينىدىن قاراپ ئوتلۇق ئۇھ تارتىپ، كۆزلىرىگە ياش ئالاتتى، لەۋلىرىنى چىشلەيتتى.

— ئابدۇللائاخۇن قەيەردە؟

— دادامنى كۆردۇڭلارمۇ ئاكىلار؟

— ...

بىر قورقۇنچلۇق يامان پەرەز سۇپۇرگەئاخۇننىڭ مېڭىسىگە رۇخسەتسىزلا كىرىپ كەلدى-دە، ئۇنىڭ تومۇر-تومۇرلىرىنى بويلاپ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى سىرقىرىتىپ، يۈرىكىگە چاڭگاھتەك قامال سالدى. ئۇ بۇ پەرەزنى ھەيدەپ باقتى، قوغلاپ باقتى، لېكىن ئۇ ئۇنىڭ ھەربىر ئۇگىسىگە چاپلىشىۋالغاندەك، زادى نېرى كەتمىدى.

ئۇ قامچىسىنى قارسىلدىتىپ ، توغرا كەلگەندىلا كىشىنى ئۇرۇۋاتقان ھاپىزنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە ، كەسكىن ئاھاڭدا :

— بۇ بالىلارنىڭ دادىسى قېنى ؟ — دەپ سورىدى .

ھاپىز ھەسەن بىلەن ھۈسەنگە قاراپ چىقتى ـ دە ، پەرۋاسىز قىياپەتتە تۇرۇپ :

— بۇ يېتىمئوغلاقلارنىڭ دادىسىنىڭ كىملىكىنى نەدىن بىلەي ؟ — دېدى .

— تولا خۇپسەنلىك قىلما مۇتتەھەم ، ئابدۇللا قېنى دەۋاتىمەن .

— ھە ئابدۇللاچاققانمۇ ؟ ئۇ خۇدانىڭ دەرگاھىغا كەتتى ، تىلىكى ئىجابەت بولغان بولسا ھازىر ئۇ جەننەتتە تويغۇدەك نانغا ئېرىشىپ قالغاندۇ ؟

— نېمە دېدىڭ ؟ يەنە بىر دېگىنە شۇ گېپىڭنى !

— توغرىسىنى ئېيتسام ، ئۇ خۇدانىڭ بەرگىنىگە شۈكۈر قىلماي ، ئۆزىنى ياردىن تاشلاپ ئۆلۈۋالدى ، — دېدى ھاپىز بەخىرامان ھالدا ، — بۇنداق ناشۈكۈرلەرگە جەننەت نەدە تۇرۇپتۇ ، ئۇ بەلكى دوزاخ ئوتىدا كۆيۈۋاتىدىغاندۇ !

— تۇفي !

سوپۇرگەئاخۇن ھاپىزنىڭ يۈزىگە تازا كېلىشتۈرۈپ بىرنى تۈكۈردى ـ دە ، يىغلامسىراشقا باشلىغان بالىلارنى يېتىلەپ ، كەلگەندىن بېرى ھېچكىم بىلەن كارى بولماي ، بىر چەتتە خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغان ھىمىت قاشقىنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئۇنىڭ يېنىغا سەپەر بوۋاي ، نۇرەك باخشى ، تۆمۈرچى قادىر ئاخۇنلارمۇ پەيدا بولدى . ھاپىزنىڭ شۇم گېپىنى بايا ئۇلارمۇ ئاڭلىغان ۋە يېرىلىپ كېتىشكە تەييار بولۇپ قالغانىدى .

سوپۇرگەئاخۇن ھىمىت قاشقىدىن ھال ـ ئەھۋال سورىغاندىن كېيىن ، زوڭزىيىپ ئولتۇردى ـ دە ، سورىدى :

— ھىمىتئاخۇن ئاكا ، ئابدۇللائاخۇنغا زادى نېمە ئىش بولدى ؟

ھاپىزنىڭ گېپىگە زادى ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ، ماۋۇ نارەسىدە باللارنىڭ يۈزى ئۈچۈن بولسىمۇ راست گەپ قىلسىلا!

قارىيىپ، مومدىن ياسالغان ھەيكەلگە ئوخشاپ قالغان ھىممىت قاشقا ۋەتۋەرىكى چىقىپ كەتكەن چاپىنىنىڭ پېشى بىلەن ئېچىلىپ قالغان يوتىسىنى ئالمان ـ تالمان يۆگىۋالدى. سۇپۇرگەئاخۇننىڭ ئۆزىگە ئادەم قاتارىدا كۆرۈپ سالام بەرگىنى ۋە ھال ـ ئەھۋال سورىغىنى سەۋەبلىك ئېرىپ تۇرغان كۆڭلى بىردىنلا بۇزۇلدى ـ دە، تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ تۇرۇپ:

— ھاپىزنىڭ دېگىنى راست، ھاپىزنىڭ دېگىنى راست، ئاللا ئۇنى ئۆز دەرگاھىغا ئەكەتتى ... — دېدى.

— ھۇ ئۆلگۈر تاپ، كۆتۈك يەرگە چاپلىشىپ قالدىمۇ سېنىڭ، قوپ، تۆگىنى تارت دەيمەن! ئاقپاشىشا پۇقراسى دېگەن مۇشۇنداق لامزەللە، لىڭتاسما بولامدۇ؟

تاراسلاپ تەگكەن قامچا ھىممىت قاشقىنىڭ كونا تەلپىكىنىڭ يۇڭىنى خۇددى ئاتقۇچىنىڭ دۇكىنىدىن توزۇغان پاختىدەك توزۇتۇۋەتتى. ئۇ ھاپىزغا ھومىيىپ قويۇپ، تۆگە چۇلۇۋۇرىنى بېلىگە باغلىدى ـ دە، تۆگىلەرگە بۇيرۇق قىلدى. بۇ جاپاكەش مەتەنىڭ بۇيرۇقىغا ئۆگىنىپ كەتكەن تۆگىلەر ئۇنىڭ تاياق يېگىنىگە ئىچ ئاغرىتقاندەك، بوزلىشىپ ئاياغقا تۇرۇشتى.

— ۋاي دادام، ۋاي مۇرەببىيىم دادام، بىزنى تاشلاپ قەيەرگە كەتتىڭ دادام؟! ...

كارۋان مەھەللىگە قاراپ يول ئالدى، كارۋانغا خۇددى جىنازىغا ئەگەشكەن نامازخانلاردەك ئەگىشىپ كېلىۋاتقان پۇقرالار ئىچىدە بېشىنى سىلىپ مېڭىشىۋاتقان بوۋايغا ۋە بوۋىسىنى قۇچاقلاپ ئاھ ئۇرۇپ كېتىۋاتقان نارەسىدە يېتىملارغا قاراپ ياقىسىنى يىرتمىغان، كۆز يېشى قىلمىغان بىرمۇ ئىنسان قالمىدى. تەقدىرگە ئوقۇلغان لەنەت ـ نەپرەتلەر، لەنىتى زالىملارغا ياغقان قارغىشلار، ناله ـ زارلار بىر خىل رىتىمدا گۈمبۈرلەۋاتقان

گـۈلدۈرماما ئاۋازىدەك غولداپ ئىچىنىشلىق بىر ماتەم ساداسىغا ئـايلاندى ـ دە ، پۈتكۈل چىرىيە زېمىنىغا گويا تاغ كەلكۈنىدەك يامراپ كەلدى .

مـەغـرىـب ئـۈپـۈقـىـدا مىنگىشىپ تۇرغان قۇم بارخانلىرى ئارقىسىدىن ئۇلۇغ ئاش ۋاقتى بىلەن تەڭ كۆتۈرۈلگەن مانان كۆك ئاسمان گۈمبىزىنى تۆكۈلگەن غازاڭ رەڭگىدە سارغايتتى ، ئۇزۇن ئـۆتـمـەي قۇياشنىمۇ ئۆز قارنىغا يۇتۇپ كەتتى . شامال ئىلاھى كـۈهـىقاپنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ تاشلىدىمىكىن ، ئەتىگەندىن بېرى غۇيۇلداپ ئۇرۇۋاتقان شامال چىپپىدىلا توختىدى ، يەر ـ ئاسمان ئـارىـسـىـدا سۈرلۈك بىر سۈكۈنات پەيدا بولدى . كەڭ ئاسمان گۈمبىزىنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىپ ، سىل كېسىلىگە گىرىپتار بولغان بـىـتـابـىـنىڭ چېھرىدەك سارغايتىپ تۇرغان ماناندىن يەر يۈزىگە تـۆكـۈلـگـەن كـۆزگـە كـۆرۈنمەس زەررىلەر ئۆرۈك دەرىخىنىڭ شاخلىرىدا ئاندا ـ مۇندا ئېچىلغان تۇنجى چېچەكلەرنىڭ قىزغۇچ رۇخسارىنى بىر قەۋەت نېپىز توپا بىلەن خۇنۇكلەشتۈرۈپ ، كۆكلەم ئەلچىسىنىڭ يارقىن نۇرىنى ئۆچۈرۈشكە باشلىدى .

جـىـنـايـەتـلىك كارۋاننى جېرىق مەھەللىسىگە كەلمەستىنلا كـەيـنـىـدە قالدۇرغان ھازىچىلار كۈتۈلمىگەن زەربىدىن ئۆزىنى يـوقـىـتاي دەپ قالغان سەپەر بوۋاينى يۆلەشتۈرۈپ ، دەرۋازىدىن كىرىپ كەلگەندە ، «ۋاي دادەي» ئاھاڭغا غىڭشىغاچ ، خېمىر پىلتە قـىـلـىنىۋاتقان چىنارئايىم ئوچاق يېنىدىكى تۇۋرۈككە يۆلەنگىنىچە قېتىپ قالدى . ئۇ كىرىۋاتقانلارنىڭ چىرايىغا ئىتتىك زەن سېلىپ چىقتىيۇ ، ئابدۇللانىڭ ئوت يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ، مەغرۇر چـىـرايـىـنـى كـۆرمىدى . سەپەر بوۋاينىڭ بىر سائەت ئىچىدىلا شىرنىسىنى شورىۋالغان شاپتۇلدەك پۈچۈلۈپ كەتكەن چىرايىدىن ، نـارەسـىـدە بالىلارنىڭ ياش داغلىرى قېتىپ قالغان مەڭزىدىن ، ئېرىنىڭ قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىدىن ھەممە ئەھۋالنى چۈشەندى بولغاي ، ئۆزىنى توختىتالماي قوشاق قېتىپ يىغلاشقا باشلىدى :

— ۋاي شور پېشانە ئىنىم ، جاھان سىلىگە باقمىدىمۇ ئىنىم ، بىچارە دادىلىرىنى ، نارەسىدە بالىلىرىنى تاشلاپ كەتتىلىمۇ ئىنىم ، كىچە ـ كۈندۈز يوللىرىغا تەشنا بولغان قارچىغىدەك بالىلىرىنىڭ مەڭزىگە بىر سۆيۈۋالسىلىچۇ ئىنىم ... ۋاي ئىنىم ...

سەبىي باغرى يېتىملىكنىڭ دەردىدە زەردابقا تولۇپ ، مانەم چاڭگىلىدا تىتىلىپ كەتكەن ھەسەن بىلەن ھۈسەننى باغرىغا مەھكەم بېسىپ ، ئېچىنىشلىق داد ـ پەرياد قىلىۋاتقان چىنارئايىمنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى ھازىدار مويسىپىتتەك سۈكۈتتە تۇرغان ھاسا تېرەكتىن ھالقىپ ئۆتۈپ ، پۈتۈن مەھەللىگە تارىلىپ كەتتى . قانتىدىن ئايرىلغان لاچىندەك قىيقاس سېلىۋاتقان سۈپۈرگەئاخۇن ياش دەرياسىغا غەرق بولدى ، ئابدۇللانىڭ ئۆلۈمىدىن خەۋەر تاپقان ئەر ـ ئايال يۇرت پۇقرالىرى بىردەمدىلا ھويلىغا توشۇپ كەتتى .

— يىغلاشمىسىلا خانلىرىم ، غوجىلىرىم ، ھەممىمىز ئاللانىڭ دەرگاھىدىن كەلدۇق ، يەنە ئاللانىڭ دەرگاھىغا كېتىمىز ، رىزقىمىز ئاللانىڭ خاھىشىغا باغلىق ، ئۆلگەنگە يىغلاش ئاللانىڭ تەندە ئامانەت قويغان جاننى ئەكەتكەنلىكىگە نارازى بولغانلىق بولىدۇ ، يىغلاشمايلى ، يىغلاشمايلى ...

ھازىدارلار قايتىپ كېلىشى بىلەن تەڭ سۈپۈرگەئاخۇننىڭ ھويلىسىدا خۇددى يەردىن ئۈنۈپ چىققاندەكلا پەيدا بولغان رەسۇل ئىمام ماتەمدارلار ئارىسىدا ئارىلاپ يۈرۈپ ، يىغا ـ زار قىلىۋاتقانلارغا تەسەللى بەرگەچ ، سۈپىغا چىقىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇردى ـ دە ، پاتىھە ئوقۇشقا باشلىدى .

ئارىدا ئابدۇراخمان كۆك كۆز ئەۋەتكەن ئىككى ئادەم قامچىسىغا تۈكۈرگەن پېتى يېتىپ كېلىپ ، پۇقرالارغا : «ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ ئىش توختاتتىڭ» دەپ خېلى سىياسەت قىلىپ باقتى ، لېكىن تۆگۆلگەن مۇشتلاردىن ، گۆلەيگەن كۆزلەردىن ئەيمىنىپ ، بەدەر تىكىۋېتىشتى .

بىر كۈن داۋام قىلغان يىغا ئاۋازى قاش قارايغاندا ئاستا ـ

ئاستا ئۆچۈشكە باشلىدى . رەسۇل ئىمامنىڭ كىشىلەر تەرىپىدىن ئۇنتۇلۇپ كېتەي دېگەن قىرائىتى قارىلىق تۇتۇپ جايناماز دا ئولتۇرغان جامائەتنىڭ يۈرىكىنى تىترەتتى . ئۇنىڭ ئەركەك مىجەزى ئايالالارنىڭ ئاۋازىدەك ئىنچىكە ، تاشلىقتا بادرا سۆرىگەندەك ئېگىز - پەس چىقىدىغان ئاۋازى بۇ چاغدا ھېچكىمگە يېقىمسىز بولۇپ تۇيۇلمىدى .

— تالاغا چىقسام ، دەرۋازا ئالدىدىكى ئۇجمە تۈۋىدە بىر قارا نەرسە تۇرىدۇ ، — دېدى ئېرىنىڭ قولىقىغا پىچىرلاپ ئاق ياغلىق سېلىۋالغان چىنارئايىم ، — كىم دېسەم ، مەن دېمەيدۇ ، يۈرىكىم قېپىدىن چىقىپ كەتكىلى تاسلا قالدى ، باشقا بىر نەرسىمىكىن دېسەم تېخى ...

ئۇ سۆزلەۋېتىپ ، ھېلىغىچە شىددەت بىلەن دۈپۈلدەۋاتقان يۈرىكىنى ئىزىغا چۈشۈرمەكچى بولغاندەك ، كۆكسىنى بېسىپ قويدى . ئايالىنىڭ چىرايىنىڭ باشقىچە بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن سوپۇرگەئاخۇن قوللىرى بىلەن يەرنى تىرەپ ، كەينىچە سۈرۈلۈپ سۇپىدىن چۈشتى - دە ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماي تالاغا چىقتى .

تالا خېلى قاراڭغۇ ئىدى . بىر ھازا تىكىلىپ قارىغاندىلا كۆنچىقىش تەرەپكە قاراپ چۇمۇلە ماڭغاندەك ئاستا سۈرۈلۈۋاتقان مانان ئارىسىدىن يىراقتىكى تاغ بېشىدىكى كۆيۈۋاتقان چىراغتەك پىلىدىرلاۋاتقان يۇلتۇزلاردىن تۆت - بەشىنى كۆرگىلى بولاتتى . قۇدۇق چىغرىقىنىڭ قارغىشخور بالا يىغلاۋاتقاندەك غىچىرلىشىدىن ئۆزگە ھېچقانداق تىۋىش ئاڭلانمايتتى .

ئۇ ئەتراپقا سىنچىلاپ قاراپ چىققاندىن كېيىن ، چىنارئايىم ئېيتىپ بەرگەن ئۇجمە دەرىخى تۈۋىگە قارىدى . شېخىنى كېسىۋېرىپ ، بىر تال كۆتەككىلا ئايلىنىپ قالغان يوغان چېقىر ئۇجمىنىڭ تۈۋىدە راستتىنلا بىر قارا گەۋدە تۇرغاندەك قىلاتتى . تۇغۇلغاندىن باشلاپ ئەتە - ئاخشاملىرى بۇ ئۇجمە دەرىخى يېنىدىن

www.uyghurkitap.com

كۇرمىڭ قېتىملاپ ئۆتۈپ ھەربىر كامار، ھەربىر چوقاتماقمۇ كۆزىگە سىڭىپ قالغان سۇپۇرگەئاخۇن بۇ گەۋدىنى ئاسانلا سېزىۋالدى ۋە ۋارقىرىدى :

— كىم ؟

— ...

ئۇنىڭ ياڭراق ئاۋازى تۈن قوينىغا سىڭىپ كەتتى . ھېلىقى گەۋدىدىن ھېچقانداق سادا كەلمىدى . ئۇ يەنە ۋارقىرىدى :

— كىم ئۇ يەردە تۇرغان ؟

قارا گەۋدە سەل ـ پەل مىدىرلىغاندەك قىلدى . ئاسلان مياڭـ لىغاندەك بىر ئاجىز ، مىسكىن ئاۋاز سۇپۇرگەئاخۇننىڭ قۇلىقىغا كىرگەندەك بولدى .

ئۇ كەينىدىن چىقىپ كەلگەن چىنارئايىمنىڭ قولىدىن يىلدىرلاپ يېنىپ تۇرغان قارا چىراغنى ئېلىپ ، چىقىر ئۇچمە تۈۋىگە ئاستا ـ ئاستا يېقىنلاپ باردى . ئۇچمىگە يۆلىنىپ تۇرغان گەۋدىنى ئېنىق كۆردى ، ئۇنى تونۇدى ۋە توۋلىۋەتتى :

— ھوي ، ھىمىتئاخۇن ئاكامغۇ بۇ ، بۇ يەردە نېمە قىلىپ تۇرىدىلا ؟

موللىسىدىن ئەدەپ يىگەن كىچىك بالىدەك بېشىنى سىلىپ ، تىرنىقىنى كولاپ تۇرغان ھىمىت قاشقا چىراغ يورۇقىدىن كۆزىنى قاچۇرغاندەك ، زادى ئۇستۇن قارىيالمايتتى . ئاشقىنىڭ قۇراق جەندىسىدەك كونا چاپان ئىچىدە تۇرغان بەستى شىۋىرغانغا دۇچ كەلگەن غازاڭدەك تىترەيتتى . ئۇ ئۇچمە دەرىخى تۈۋىدە خېلى ئۇزۇن تۇرغان بولسا كېرەك ، كاداڭ جىگدە قوۋزىقىدەك قارىداپ ، يېرىلىپ كەتكەن يالاڭ ئاياغلىرى يىغلىپ قالغان قۇمساز توپىغا خېلى چوڭقۇر پېتىپ كەتكەنىدى .

ئۇ سۇپۇرگەئاخۇننىڭ ئۆز يېنىغا كەلگىنىنى كۆرۈپ ، قۇشقاچ چاڭگىسىدەك تىتىلىپ كەتكەن تەلپىكىنى قولىغا ئالدى ۋە چوققىسىدىن ئۆچكە چۇپۇرىدا ياسىغان تەپكۈچتەك بۆرتۈپ چىققان

بىر تۇتام يۇڭنى سىلاشقا باشلىدى . سۇپۇرگەئاخۇن «ھىممىتئاخۇن» دەپ خىتاب قىلغاندىن كېيىنلا ئاغزى ئۇمچەيدى ، يول - يول توغرا سىزىقچىلار بىلەن تولغان لەۋلىرى تىترىدى ، كۆزلىرى نەملەشتى .

سۇپۇرگەئاخۇن ئۇنىڭ بۇ ھالىغا زادى چىداپ تۇرالمىدى - دە :

— بۇ يەردە تۇرغانلىرى نېمىسى ھىممىتئاخۇن ئاكا ، يۇرسىلە ئۆيگە ، — دېدى ئۇنىڭ يېڭىنىڭ بىر تال يىپ بىلەنلا تۇتىشىپ قالغان بىر يېرىنى تارتىپ تۇرۇپ .

— يوقسۇ ، يوقسۇ !

— نېمىشقا ئەمدى ، تۇزۇت قىلمىسىلا ھىممىتئاخۇن !

— تۇزۇت قىلىشقا ھەددىم ئەمەس بېگىم ، — ھىممىت قاشقىنىڭ كۆزى سۇپۇرگەئاخۇنغا يالۋۇرغان نەزەردە تىكىلدى ، — ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشۈۋالدىم ، مەرھۇم ئابدۇللائاخۇنغا بىر پاتىھە قىلىپ كېلەي دېۋىدىم ، خوش بولاي بېگىم ، ئۆيگە كىرمەي ، ئۆيگە كىرسەم يۇرتداشلىرىمنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن ؟ ئۇلارغا قانداق يۈز كېلەلەيمەن ؟

سۇپۇرگەئاخۇن بىلەن چىنارئايىم بىر باغلام قورايغا ئوخشاپ قالغان بۇ زامان بىچارىسىنى ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئايۋانغا باشلاپ كىردى ۋە دەرھال داستىخان سالدى . يەنە بىرقانچە كىشى داستىخاندا ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇشتى .

ھىممىت قاشقا جامائەتنىڭ زورلىشى بىلەن بىر قاچا سۇيۇقئاشنىڭ يېرىمىنى ئىچىپلا «كۆڭلۈم تارتمايۋاتىدۇ» دېگەن ئۆزرە بىلەن دۇئا قىلدى - دە ، رەسۇل ئىمامنىڭ قىرائىتىگە قۇلاق سالدى .

قۇرئان كەرىمنىڭ جازىبىلىك قىرائىتى ئىككى قولىنى تىزى ئۈستىگە قويۇپ ، بېشىنى سەل قىيسايتىپ ئولتۇرغان ھىممىت قاشقىنىڭ قەلب ئىشىكىنى شىددەت بىلەن قېقىشقا باشلىدى ، ئىشىك ئېچىلدى . ئۇنىڭ نەزىرىدىكى ئەتىگەنلىك ئوچۇق ھاۋادا پارلىغان قۇياشتەك ئوتلۇق ، قاشتېشىدەك سۈزۈك ،

پەرشتىدەك پاكىز بولغان ئىمان نۇرى خۇنۇك قەلب ئۆيىنى يىردىنلا يورۇتۇۋەتتى . ھەقىقەت سۆيى بىلەن سۇغىرىلىغان ئەۋرىشىم ، چېۋەر قوللار ئۇنىڭ روھىنى ئاستا سۇغۇرۇۋالىدى ۋە جىمى گۇناھى ـ كىبىرلەردىن خالاس قىلىپ ، ئۇنى ئانا قارنىدا قايتا ئاپىرىدە قىلدى . شەپقەتلىك ۋە كارامەتلەر ئىگىسى ئۇنى قايتىدىن تۆرەلدۈرۈپ ، گەۋدە ئىگىسىنىڭ ئەينەن سۈرىتىگە كەلتۈردى ـ دە ، قايتا تەۋەللۇت قىلدۇردى . يېڭى جان ۋە يېڭى تەن شۇ دەرىجىدە پاك ۋە بىغۇبار ئىدىكى ، ئۇ ئۆزىگە كۆرسىتىلگەن مېھرىبانلىقنى مۇسۇلمانچىلىقنىڭ توپ نېگىزى دەپ چۈشىنىپ ، ھەرقانداق تۈزكورلۇقنى ئىككى ئالەملىك گۇناھ دەپ بىلدى . بۇ يېڭى جان ۋە يېڭى گەۋدە شۇ قەدەر ئېسىل ئىدىكى ، ئۇ تىرناقچىلىك يالغاننى ئاما ـ خاستىن پىنھان تۇتۇشنى ئۆمۈرلۈك بىدئەت دەپ قارىدى . شۇنچىلىك نومۇسخور ئىدىكى ، ئۆز قوۋمىغا ، ۋەتىنىگە ساداقەتسىزلىك قىلىش بۇ ئالەمدىمۇ ، قىيامەتتىمۇ كەچۈرەلمەيدىغان گۇناھ ئىكەن دەپ تونۇپ ، نومۇس ئوتىدا كۆيۈپ ، خىجالەت يالقۇنىدا ئۆرتەندى .

ھىممەت قاشقىنىڭ توختىماي ئۆپكىدەۋاتقىنىنى كۆرگەن مەتقاسىم ئۇنىڭ يېنىغا يېقىن كېلىپ سورىدى :

— ھىممىتئاخۇن ئاكا ، نېمە دەرد يەتتى سىلىگە ؟ بىز ئۆز تۇغقانلىرى ، نېمە گەپلىرى بولسا ئېيتىۋەرسىلە !

— قولىمىزدىن كەلسە ، ھەمدەم بولىمىز !

— قېرىنداشلىرىم ، تۇغقانلىرىم ، — دېدى ھىممىت قاشقا ۋە پاڭگىدە ئېتىلىپ كەتتى . سۆپۈرگەئاخۇنغا ئۆزىنى تاشلاپ ھۆڭرەپ يىغلاشقا باشلىدى ، — مېنى ئەپۇ قىلىڭلار ، مەن سىلەردىن ، يۇرتۇمدىن يۈز ئۆرۈدۈم ، ئۇلار ماۋۇ نىجاسەتنى يە دېسە ، يېدىم ...

ئەسلىدە ، كارۋان قەسىردىن كىرىشى بىلەنلا كارۋان خىزمەتچىلىرىنىڭ ھەممىسى تەقىپ ئاستىغا ئېلىنىپ ، سولاپ

قويۇلۇپتۇ . خۇپتەن نامىزىغا تاھارەت ئېلىش باھانىسىدە تاشقىرىغا چىقىۋالغان ھىمىت قاشقا تەقىپ ئاستىدىكىلەرنىڭ ياردىمىدە رەھمەتنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ ، بەدەر تىكىۋېتىپتۇ ـ دە ، ئىچكە تولۇپ كەتكەن دەرد ـ ئەلەمنى تۆكۈۋېلىش ئۈچۈن ئۇدۇل مۇشۇ يەرگە كەپتۇ .

— ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا ئاكا ، سىلى بىر يامان ئىش قىلغانلىرى يوقتۇ !

— ئادەم دېگەن خام سۈت ئەمگەن نېمە ، سېيىت ھاجىنىڭ مۇشۇنداق يامان غەرەزلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسىلا گۇۋاھنامىمۇ ئالماس ئىدىلە !

— رەھمەتلىك ئابدۇللائاخۇندەك بىرەر پېشكەللىككە ئۇچرىغان بولسىلىمۇ ھېچنېمە دېگىلى بولمايتتى ، ھېلىمۇ ساق ـ سالامەت قايتىپ كەپتىلا .

— ياق ، ياق قېرىنداشلىرىم ، — دېدى ھىمىت قاشقا كۆز يېشىنى ئېرتىپ تۇرۇپ ، جىددىي تەلەپپۇز بىلەن ، — مەن ئەمدى بىلدىم ، بۇلار يامان غەرەزلىك ئادەملا ئەمەس ، بەلكى چىلبۆرىلەر ئىكەن ، چايانلار ئىكەن ، خۇنخورلار ئىكەن !

سۈپۈرگەئاخۇن ھىمىت قاشقىنىڭ گېپىنىڭ تېگىدە يەنە گەپ بارلىقىنى پەملىدى ـ دە :

— ھىمىتئاخۇن ئاكا ، جان دېگەننىڭغۇ ئالللا خالىسا بېرىدۇ ، خالىسا ئالىدۇ ، ئالللادىن بىر ئىزنى قىل تەۋرىمەيدۇ ، لېكىنزە ، كۆپۈرلۈق بولسىمۇ سورىۋالاي ، ئابدۇللائاخۇننى ئۆزىنى قاشتىن تاشلىۋالدى ، دېگەن گەپكە ھەرگىز ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ ، بۇ ئىشقا سىلە نېمە دەيلا ؟ — دەپ سورىدى .

— دۇرۇس ··· دۇرۇس ، ئۇ ئۇنداق ئادەملەردىن ئەمەس !

ھىمىت قاشقا كۆزىگە : «قېنى ئاكا ، راست ـ يالغانغا ئۆزۈڭ گۇۋاھلىق بەر ، بىز ساڭا ئىشىنىمىز» دېگەندەك ئۈتكۈر نەزەر بىلەن تىكىلىپ تۇرغان كۆزلەرگە بىرمۇبىر قاراپ چىقتى ـ دە ،

ئىچىنى رەھىمسىز قۇرتتەك غاجىلاپ، بىئارام قىلىۋاتقان سىرنى بىراقلا تۆكۈۋەتتى. رەسۇل ئىمامىمۇ قىرائىتىنى كەلگەن يېرىدە توختىتىپ، ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇردى...

ساندۇق ـ ساندۇقلاپ مەشۇت ـ گەزلىمىلەرنى نادىرخان بازار بېگى بىلەن بىللە قوشۇپ قورۇلنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى تېگىشلىك چۆپقەتلىرىگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن ھاپىز مەخسۇم بىر كېچە ئىچىدىلا تۆگىلەرگە قانداقتۇر يۈكلەرنى ئارتقۇزدى ـ دە، قايتىش سەپىرىگە قەدەم قويدى. ئەسلىدىكى تۆگىلەرگە يەنە شۇ باراۋىرىدە تۆگە ۋە قانداقتۇر ئادەملەر قوشۇلغان كارۋان ئۈچ كۈنلۈك سەپەردىن كېيىن بىر قونالغۇغا كېلىپ چۈشكۈن قىلدى.

يىلاندەك ئەگرى ـ توقاي ۋە تۆگە دۈمبىسىدەك ئېگىز ـ پەس يوللاردا پۈتۈن بىر كۈن بۆشۈكتىكىدەك تەۋرىنىپ مېڭىپ بەللىرى سىرقىراپ كەتكەن خىزمەتچىلەر تاشتەك قېتىپ كەتكەن نان ۋە سوغۇق سۇ بىلەنلا قورسىقىنى ئاچە ـ مۇنچە ئەستەرلىگەندىن كېيىن، قۇرۇپ كەتكەن چۆپلەر ئارىسىغا كىرىپ، تاۋۇزدەك تۈگۈلگىنىچە كۆزلىرىنى يۇمدى.

دالا خۇددى چوڭ مۇزخانا ئىچىدەك سوغۇق ئىدى. كۈتۈلمىگەندە توڭلاپ ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلغان ھىممەت قاشقا ئابدۇللانىڭ يېنىغا بېرىپ، بارى ـ يوق چاپانلىرىنى ئۈشىنىسىگە تاشلاپ، تۆگە چۈمىنى بېشىغا قويۇپ ياتتى. ئۇ يۇرتتىن ئايرىلغاندىن بېرى خۇددى نېمىسىنىدۇر يوقىتىپ قويغاندەك كۈن بويى مۇڭلۇق ئۆھ تارتىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئابدۇللا ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ، بىر چاپىنىنى بەردى ۋە مۇڭداشقاچ ئۇيقۇغا كەتتى.

ئېھتىمال يېرىم كېچە بولسا كېرەك، پۈتۈن ئۇزايىغا نەشتەردەك سانجىلىۋاتقان سوغۇق ھىممەت قاشقىنى ئويغىتىۋەتتى. ئۇ بۇنداق سوغۇق ھاۋادا ئۇخلاپ قېلىشنىڭ توڭلاپ ئۆلۈش بىلەن باراۋەر ئىكەنلىكىنى پەملىدى ۋە جەينىكى بىلەن يېنىدا ياتقان ئابدۇللانى نوقۇدى:

— ھوي ، تۇرغىن ئىنىم ، تۇرغىن ، مۇڭداشقاچ مېڭىپ يۈرۈپ تېنىمىزنى ئىللىتمىساق بىكاردىن ـ بىكار توڭلاپ ئۆلىدىغان ئوخشايمىز ...

بىراق ، ھېممەت قاشقىنىڭ جەينىكىگە ھېچ نەرسە ئۇررۇنمىدى . ئاخىر ئۇ بىرلا دومىلاپ كەينىگە قارىۋىدى ، كۆزىگە تۆگە چۈمى ۋە بىر چاپاندىن ئۆزگە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى .

شۇ ئەسنادا ، ئۇ نېرىراقتا كىمدۇر بىرىنىڭ بىراۋنى دۆشكەلەۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە ، قورۇپ قالغان قورايلار ئارىسىدىن ئارىلىغىنىچە ئاۋاز كەلگەن ياققا قاراپ ماڭدى .

ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىڭ كۆزىگە تۆت گەۋدە چېلىقتى . ئۇ بىر ئازگالغا جايلىشىۋېلىپ ، پېتىپ كېتىۋاتقان ئاي يورۇقىدا ئالدى تەرەپكە نەزەر سالغاچ ، قۇلىقىنى دىڭ قىلدى .

ھاپىزنىڭ سوغۇق كۈلۈپ تۇرۇپ ئېيتقان گېپى ھېممەت قاشقىنىڭ قۇلىقىغا كىردى :

— ئەمدى تىركەشكىنىڭمۇ بىكار يىگىت ، تۆگىلەرگە ئارتىلغان يۈكنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغانىكەنسەن ، بۇ مەخپىيەتنى ئۇدۇل گۆرۈڭگە بىللە ئەكەتكىنىڭ تۈزۈك ، پېقىر مەخپىيەتنى ساقلاشنىڭ چارىسى نېمە ئىكەنلىكىنى بەكمۇ ئوبدان بىلىدۇ ! ھازىرلا تىك ياردىن يىقىلىسەن ـ دە ، ئۆزۈڭنى ئاللانىڭ دەرگاھىدا كۆرىسەن !

ئابدۇللانىڭ قول ـ پۇتى ئىسكەنجىگە ئېلىنىپ ، ئاغزىغا بىر نەرسە قاپلانغان بولسا كېرەك ، چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەرنى دەپ تىركەشكەندىن كېيىن ئاۋازى بىردىنلا كۆتۈرۈلدى :

— چۆچۈرىنى خام ساناشما ، جىمى مەخپىيەتلىرىڭ ھامان بىر كۈنى ئاشكارا بولماي قالمايدۇ . سەللىلىك يىرتقۇچلار ، قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىلىش ، سەن ئالۋاستىلارغا يالۋۇرىدىغان ئاغزىم يوق !

— ئوبدان گەپ قىلدىڭ يىگىت ، پېشانەڭگە پۇتۇلگەننى كۆرمەي ئىلاجىڭ يوق ، قانچە ۋارقىرىساڭمۇ ئاۋازىڭ ھېچ يەرگە

يەتمەيدۇ . ساڭا بۇ چۆلدە ھېچكىممۇ ياردەم بېرەلمەيدۇ . ياردەم بەرمەكچى بولغانلارمۇ ئۆزىنى يار تۈۋىدە كۆرىدۇ .

ھىممەت قاشقا قالايمىقانلىشىشقا باشلىغان پىكرىنى ئۆز ئىزىغا سېلىپ ئېتىلىپ چىقماقچى بولغاندا ، يار ئۈستىدە تۆت گەۋدىنىڭ ئۇچىلا قالغان ۋە ئابدۇللانىڭ ئاۋازىمۇ ئۆچكەنىدى .

نېمە ئىلاج ، ھىممەت قاشقا قانچىلىك غەزەپلەنسىمۇ يەنىلا شۇ ئاجىز ، ئورۇق ، ماغدۇرسىز ھىممەت قاشقا ئىدى . چۇمۇلە ھەرقانچە قىلغىنى بىلەن ئۆزىدىن نەچچە يۈز ھەسسە چوڭ پىلغا تەڭ كېلەلىسۇنمۇ ؟

ئىنسان قېلىپىدىن چىقىپ كەتكەن ۋەھشىيلەرنىڭ رەزىل قىلمىشىغا شاھىت بولۇپ ، كولتوك قار بىلەن تولغان ئورىدا يېتىپ ، كۆز يېشى بىلەن كەكە ساقىلىنى نەملەۋاتقان ھىممەت قاشقا ئەقلىنىڭ بىردىنلا ئۆسۈپ قالغانلىقىنى ، ئەمدى ھېچكىممۇ ئېتىبار بىلەن قارىمايدىغان ھىممەت قاشقا ئەمەس ، بەلكى دۇنيادا كەم بولسا زادى بولمايدىغان ئادەملىكىنى ھېس قىلغاندەك بولدى . چۈنكى ، جىنايەتلىك كارۋاننىڭ ھەقىقىي ئەپت ــ بەشىرىسىنى يۇرتداشلار ئالدىدا ئاشكارا قىلىش بۇرچى ئۆز ئۈستىگە يۈكلەنگەنىدى . ئۇ بۇ كېچىدە يۈز بەرگەن پاجىئەگە بىردىنبىر گۇۋاھ ئىدى ! شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىشتىنىنىڭ يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ يۈرۈپ ، پۇقرالىق گۇۋاھنامىسىنى تاپتى ــ دە ، ئۇنىڭغا نەپرەت بىلەن قاراپ چىققاندىن كېيىن ، پارچە ــ پارچە قىلىپ ، قار ئۇچقۇنلىرىغا ئارىلاشتۇرۇۋەتتى …

ئابدۇللانىڭ ئىچىنىشلىق كەچۈرمىشىنى ئاڭلاۋېتىپ ، ئالىبۇرۇنلا مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىغانلار ھىممەت قاشقىنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەنلا ئاۋازىنى بېشىغا كىيگۈدەك نالە ــ زار قىلدى . بېشىغا كەلگەن قىسمەتكە كۆكسىنى مەردلەرچە كېرىپ بېرىپ ، جېنىنى قۇربان قىلىشتىنمۇ ئايانمىغان ، ھاياتىي بەدىلىگە ئەل ــ يۇرت قەدرىنى ساقلاپ ، دۈشمەنگە تىز پۈكمىگەن قېرىنداشىنىڭ

جۇدالىق دەردى سوپۇرگەئاخۇننىڭ يۈرىكىنى پارە ـ پارە قىلىپ تاشلىدى . ئابدۇللانىڭ كونا جۇۋا مەيدانىدىكى كەسكىن قىياپىتى ، خوشلىشىش ۋاقتىدىكى زورىغا كۈلۈمسىرەۋاتقان كۆرۈنۈشلىرى كۆز ئالدىغا كەلگەندە بولسا ، ياش دەرياسىغا غەرق بولۇپ ، ماتەم ئوچۇقىدا ئۆرتەندى . «نېمىدەپ ئۇنىڭ تەلپىگە ماقۇل كەلگەندىمەن» دەپ يۈزمىڭ پۇشايمانلار يېدى . ئابدۇللانىڭ ئۆلۈمى سەۋەبى بىلەن ۋۇجۇدىدا قايناۋاتقان غەزەپ ئىسيان ئارزۇسى شەكلىدە ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈۋاتقان چاغدا سەپەر بوۋاي ھاسىسى بىلەن تۇۋرۇككە بىرنى سالدى ـ دە ، كۆزىدىكى ياش دېغىنى يېڭى بىلەنلا ئېرتىۋېتىپ :

— بولدى يىغلاشماڭلار ، قانچە كۆز يېشى قىلغان بىلەنمۇ ئابدۇللائاخۇن بالام تىرىلىپ قوپمايدۇ . ئەمدى باشقىلارمۇ يىغلاپ باقسۇن ! — دېدى .

— قېرىنداشلار ، مەرھۇم ھايات ۋاقتىدا يىغلاشنى بەك يامان كۆرىدىغان ، ئۇنىڭ روھىنى ئارام تاپقۇزىمىز دېسەك ، سەپەرئاخۇن ئاكام ئېيتقاندەك ، باشقىلارمۇ يىغلاپ باقسۇن ، — سوپۇرگەئاخۇننىڭ ئاۋازى بارغانسېرى كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى ، — ئاغزىدىن ئىمان ، قولىدىن تەسۋى چۈشمەيدىغان بۇ قاتىللاردىن قانغا قان ، جانغا جان تۆلىتىۋالماي بولمايدۇ !

— دۇرۇس ، يۇرت بىزنىڭ ، يەر ، سۇ بىزنىڭ ، يات تائىپىلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ ، نومۇسنى ئاقلايمىز !

— سوپۇرگەئاخۇن ئاكا ، بىز نېمە قىل دېسىڭىز شۇنى قىلىمىز !

— سەپەر ئاكا ، دۇئا بېرىڭ ، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتىمىز ئۇ جاللاتلارنىڭ !

ئايۋان ئىچى كۈچلۈك ئوتتا قايناۋاتقان داش قازاندەك قايناپ كەتتى . مۇشتلار تۈرۈلدى ، كۆزلەردىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى . بەزىلەر قولىغا چىققانلىكى نەرسىلەرنى ئېلىپ ،

www.uyghurkitap.com

سۇپۇرگەئاخۇن بىلەن سەپەر بوۋاينى ئورنۇبلىپ، دۇئا تەلەپ قىلىشتى .

— قېنى ئاتلىنىڭلار ئەزىمەتلەر ، پېقىرنىڭ قىساسىنى ئېلىشىنىمۇ ئۇنتۇماڭلار . ئۇ ھارامزادىلەر مېنىڭ ئىمانىمنى تارتىۋالدى . تىرىكچىلىك يولۇمنى توسۇۋەتتى ، — دەپ ۋارقىرىدى غەزەپلەنگەن رەسۇل ئىمام .

جاننى ئالىقىنىغا ئالغان پۇقرالارنىڭ ئىشىك تەرەپكە قاراپ ئوقتەك ئېتىلغانلىقىنى كۆرگەن ھېمىت قاشقا ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى ۋە قوللىرىنى كېرىپ تۇرۇپ :

— ئالدىرىماڭلار ، ئالدىرىماڭلار قېرىنداشلار . ئۇ جاللاتلارنى سەل چاغلاپ ، چورۇق بىلەن خامىپىغا سەكرىسەك بولمايدۇ . ئۇلار يۈك ئارىسىغا يوشۇرۇپ نۇرغۇن قورال - ياراغ ئەكەلدى . كارۋان بىلەن بىللە كەلگەن ئادەملەرلا يىگىرمە نەچچىدىن ئاشىدۇ . مۇبادا مۇشۇ پېتىمىز بىلەن يۈگۈرۈپ بارىدىغان بولساق ... — دېدى .

— بۇ گەپلىرى راستمۇ ، ھېمىتئاخۇن ؟

ھېمىت قاشقا ئېيتقانلىرىنىڭ راستلىقىغا قۇرئان تۇتۇپ قەسەم ئىچىپ بېرەلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرگەندىن كېيىن ، سۇپۇرگەئاخۇن قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ، بىرئاز ئويلىنىۋېلىپ :

— ئۇنداق بولسا ، بۇ ئىش ئۇستىدە پىششىقراق ئويلانماي بولمايدۇ ، بۇرۇنقى ئاچچىق ساۋاق تېخى يادىمىزدىن چىققىنى يوق ، — دېدى .

ئۇلار قىساس ئېلىش ئىشى ئۇستىدە سەگەكلىك بىلەن خېلى ئۇزۇن كېڭەشتى . چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ، ھېمىت قاشقا دەرھال قەسىرگە قايتىپ كېتىدىغان ، بامدات نامىزىغا ئاق مەسچىتكە بېرىپ ، ئابدۇللانىڭ ئۆلۈش سەۋەبىنى جامائەت ئالدىدا ئاشكارىلايدىغان ، ئاندىن كۆپچىلىك مەسچىتتىنلا قوزغىلىدىغان بولۇپ ، بىر قارارغا كېلىشتى . قادىر تۆمۈرچى كېچىلەپ نەيزە ، قىلىچ سوقۇشقا ، سۇپۇرگەئاخۇن پالۋانلارنى جەملەپ ، چاچما

ئـوقـلـۇق مـىلتىقلارنى تەخلەپ ، بامدات نامىزىدىن بۇرۇن ئاق مـەسچىـتـكـە يېـقـىـنراق بولغان بىرەر دالىدىدا يوشۇرۇنۇپ ، «ئاللاھۇئەكبەر» دېگەن سادا ئاڭلىنىشى بىلەنلا قوزغىلىشقا تەيىن قىلىندى .

ئـاسـمان بۇلۇتـلۇق ئىدى . تـىمتاسلـىق ئىچىدىكى تۈن قـويـنـىغا بىردىنـبىر ھۆكـومـرانلـىق قىلىۋاتقـان ھۇۋقۇشـلارلا جاھـان ئىسسىق ـ سوغۇقىدىن مۇستەسنا بولغان پادىشاھلاردەك ، ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز ھالدا توختىماي ھۇۋلايتتى . كىمنىڭدۇر ئـاچ قالغان خورىزى بىرەر شۇملۇقتىن ئاگاھ بەرگەندەك ئۈزۈپ ـ ئۈزۈپ چىللايتتى .

يول بويلىرىدىكى قاتار تېرەكلەر 18 ياشلىق يىگىتتەك كۆچىگە كېلىپ ، خۇددى پەيدەك يەڭگىللىشىپ قالغان ھىممەت قاشقىغا ئۇنى ئۇلۇغ ئىشقا ئۈزىتىۋاتقان قاراۋۇللاردەك تۇيۇلاتتى . ھاۋا قاراڭغۇ بولـسـىمۇ ، ئۇنىڭ كۆزى خۇددى كېچىنىمۇ كۆرىدىغان بولۇپ قالغاندەك ، كەڭ يولنىڭ كىچىككىنە ئوڭغۇل ـ دوڭغۇلىنىمۇ ئېنىق پەرق ئېتەتتى . ئۇ غايىبتىن كەلگەن كۈچنىڭ بىرەر كارامىتىگە مـۇشەررەپ بولۇپ ، كەچتىن بېرى ئىلىپتەك تولزىنىپ قالغان قـەددىـنـى رۇسـلاپ مـېـڭىپ ، ئەتە پەيدا بولىدىغان ھاياجانلىق مەنزىرىلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى .

تـاغ قـىـيـانـىـدەك ئـۇلۇغ ئېقىن ، ئېقىن زەربىسى بىلەن كۆمپەيكۆم بولۇپ ، لەنەت سۈيىگە غەرق بولۇۋاتقان قەسىر ، ئادالەت دارى ئارغامچىسىنىڭ ئالدىدا ئۆلۈكتەك سارغىيىپ ، بەزگەكتەك تـىـتـرەپ ، ئەزرائىلنىڭ ئالىقىنىدا تۇرغاندەك قورقۇپ كەتكەن سېيىت ھاجى ، ئابلىزقارى ، ھاپىز مەخسۇم ۋە يەنە ...

ھـىـمـمـەت قاشقا يول بويىدا خۇددى ئۆرە تۇرغان دىۋىدەك قارىيىپ تۇرغان سۆگەت كەينىدىن غىل ـ پال پەيدا بولۇپ ، يەنە غايىب بولغان قارا گەۋدىنى كۆرۈپ ، چۆچۈپ كەتتى ۋە قەدىمىنى توختىتىپ ۋارقىرىدى :

— كىم سەن ؟

قارا گەۋدە تەرەپتىن سادا بولمىغاچ ، كۆڭلى بىر نەرسىدىن خاۋاتىرلىنىپ ، ئۆزىنى يولنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى ئېرىق بويىغا ئېلىۋىدى ، «مەن ئەزرائىل» دېگەن ئاۋاز بىلەنلا ، بىر كۆچلۈك قول كېكىردىكىنى ئامبۇردەك قىستى .

ھــەمـــمــىـــت قاشقا ھەرقانچە يۇلقۇنۇپمۇ بۇ كۈچلۈك قولنىڭ ئــىــســكــەنـجــىـســىـدىن ئۆزىنى ئاجرىتالمىدى . ۋارقىراي دېۋىدى ، كېكىردىكى ئۈزۈلۈپ كەتكەندەك ، ئاۋاز چىقمىدى .

— راستىڭنى ئېيت ئەبلەخ ، سۈپۈرگىگە نىمىدەپ كابىشىدىڭ ؟

ھــەمــمــىــت قــاشقا گەپ سورىغۇچىنىڭ ئاۋازىنى تونۇغاندەك قىلدى . بىراق ، ئۇنىڭ بۇزى پوپا بىلەن ئورالغان بولغاچقا ، ئېنىق تونۇيالمىغان بولسىمۇ ، خىرىس قىلغۇچىنىڭ ئاللانىڭ قۇدرىتىنى نــامــايان قىلغۇچى ئەزرائىل ئەمەس ، بەلكى ، سىپىت ھاجىنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرگۈچى جاللات ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ :

— ھــېـچــنــېـمــە دېمىدىم ، سەنلەر قەتل قىلغان بىگۇناھ قىرىندىشىمغا ھازا تۇتتۇم ! — دېدى .

— راستىڭنى دەمسەن يوق !

— ...

ئىككى فارا گەۋدە جېنىنىڭ بارىچە تىركىشىۋاتقان ھىمىت قاشقىنى تېرەككە نىقتاپ تۇرۇپ گېلىنى چىڭ سىقتى ـ دە ، تىنىقى ئۈزۈلگەنلىكىگە ئىشەنگەندىن كېيىن ، جەسەتنى تاپ سۆرىگەندەك سۆرەپ ، سۈپۈرگەئاخــۇنــنــىـڭ ئۆيىنىڭ كەينىگە ئەكېلىپ تاشلىۋەتتى .

ئۈچىنچى بۆلۈم

غەزەپ تاشقىنى

ئاق يۈزلەر قارا بولدى، يۈرەكلەر يارا بولدى،
دەرد ـ ئەلەمنى تارتقان خەلق يات يەرگە بارار بولدى.

ماكانىدىن ئايرىلىپ، ياتقان يەر تالا بولدى،
مەسلىھەت قىلمىغان ئىشلار بۇ باشقا بالا بولدى.

ئاق خان بىلەن قارا خان ئىنتىماق ئىكەن باشتا،
كەتكەندە بايان ئەيلەپ كېمە يا سەندۇق قاشتا.

سېيىتمۇھەممەت ھېيىتمۇھەممەت
ئوغلى: «كۆچ ـ كۆچ قوشاقلىرى» دىن

www.uyghurkitap.com

26 . قانلىق پەيشەنبە

كۆمىقاپ ئاغزىنى ئۈچ كۈندىن بېرى مەھكەم ساقلاۋاتقان شامال ئىلاھىغا ئەمدى ھارغىنلىق يەتكەن بولسا كېرەك، يۇرت ئاسمىنىدا ئۆيۈپ تۇرغان مانان تاڭغا يېقىن ئۆيۈر - ئۆيۈر پادىلاردەك كۆچۈشكە باشلىدى. تاھارەتكە سۇ ئىسسىتىلىۋاتقان ئۆيلەرنىڭ مورىسىدىن تىك كۆتۈرۈلۈۋاتقان تۇتۇن كۆچۈۋاتقان مانانلارنىڭ كەينىدىنلا ئۇرۇلغان كۈچلۈك ھاۋا ئېقىمى بىلەن يىلاندەك تولغىنىپ، چاڭ - توزان ئارىسىدا غايىب بولدى. ياپېيشىل جالا ئېسىشقان سۆگەت تاللىرى خۇددى تارغاق بىلەن تارىغاندەك كۈنچىقىش تەرەپكە ئېگىلىپ، قۇياشقا «تېزرەك ئالەمنى يورۇت» دەپ ئىلتىجا قىلغاندەك، بېشىنى لىڭشىتتى. يۇمران يوپۇرماقلىرىنى بوران زەربىسىدىن قوغداپ، ئاپەتكە بوي بەرمەيۋاتقان سۆۋادان تېرەكلەر تاكى يىلتىزىغىچە لەرزىگە كەلدى. باھار پەسلىنىڭ تىنچ بىر پۇرسىتىنى كۈتۈپ، بىر كېچىنىڭ ئىچىدىلا پورەكلەپ ئېچىلغان ئۈرۈك، شاپتۇل چېچەكلىرىنىڭ كۆزىگە توپا تىقىلدى...

ئۆتكەن پەيشەنبىدىن بېرى قىزىتمىسى ئۆرلەپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان چولاق مۇئەززىن ئابدۇللاچاققاننىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدىكى شۇم خەۋەردىن تۈنۈگۈن ئاخشام ئېغىر ياتقۇدىلا خەۋەر تاپتى. ئۇ خەۋەر ئەكەلگەن نۇرەك باخشىنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئىسلام تەرىقەتلىرىنى تىلىدىن چۈشۈرمەيدىغان، ئەمما دىلىدا مۇسۇلمانچىلىقتىن قىلچە ئەسەر بولمىغان ئۇ مۇناپىقلارنىڭ رەزىللىكلىرىدىن ئەل - جامائەتنى بۇرۇنراق خەۋەردار قىلمىغىنىغا ئۆزىنى ئۆزى كايىدى.

«ئۇلۇغ ئاللانىڭ ئىنسانىنى ھىدايەت قىلغۇچى دىنىنى

www.uyghurkitap.com

مۇشرىكلارنىڭ بۇلغىشىغا چەك قويۇش ، ئاسىيلار بېشىدا غازات قىلىچىنى ئوينىتىش پەيتى يېتىپ كەلدى . بۇنىڭ ئۈچۈن جان تەسەددۇق » دەپ ئويلىدى ئۇ قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ .

ئابدۇللا كارۋان ئالۋىنىغا كەتكەندىن كېيىن ، ئۇ سەپەر بوۋاينى پات - پات يوقلاپ تۇردى . چىڭ مۇستەبىتلىرىگە قارشى قوزغىلاڭدىكى ھەر ئىككىيلەنگە ئورتاق بولغان ئۇنتۇلماس كەچۈرمىشلەرنى يادىغا ئېلىشتى . بەزىدە سۇپۇرگەئاخۇن بىلەن ئىلىمنىڭ ھەرقايسى تارماقلىرى بويىچە قىزغىن مۇنازىرىلەر قىلىشتى . ئۇ ھەر قېتىم مۇنازىرىدە ئاچا يولغا كىرىپ قالغاندا ، سۇپۇرگەئاخۇنى ماختاپ :

— پېقىر ئىلىم ساھەسىدە ئۇنداق - مۇنداق ئۆلىمالارنى ئانچە كۆزگە ئىلىپ كەتمەيدىغان ئادەم ، بىراق ئۆزلىرىنىڭ ئالدىدا قانداقتۇر بىر تالىپتەك ھېسقا كېلىپ قالىمەن ، بۇ نېمىشقىدۇ ، — دەيتتى . ئارقىدىنلا ئىككىيلەن كۆڭۈل - كۆكسىدىن چىقىرىپ كۈلۈشۈپ كېتەتتى .

«يۇرت قارچىغىسى » — ئابدۇللانىڭ ئۆلۈمى توپەيلى قەلبىدە پەيدا بولغان ماتەم ۋە يات تائىپىلەرنىڭ مۇشتۇمزورلۇقى سەۋەبلىك تۇغۇلغان غازات ئارزۇسى مەدەت بولغان بولسا كېرەك ، ئۇ ئانچە كۆچىمەيلا ئورنىدىن تۇردى - دە ، تاھارەت ئېلىپ تالاغا چىقتى . چولاق مۇئەززىن بورانىنىڭ دەھشەتلىك گۈرۈلدىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئاسمانغا قاراشقا پېتىنالمىدى ، ئۆتكۈن ئۆتكەن ئوخشايدۇ ، دەپ ئويلىدى ئىچىدە ئۇ «ئايەتۇلكۇرسا »نى ئوقۇۋېتىپ .

ئۇ مەدرىسىدە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدىلا تالىپلارنىڭ : «چىلتەنلىرىم قارا بوران چىقىرىپ ئاسماندىن ئۆتىدۇ ، گۈلدۈر - غاراس قىلغان سادا ئۇلار ئولتۇرۇپ ئۆتكەن ھارۋىلىرىنىڭ ئۈنى ، جاراڭ - جۇرۇڭ قىلغان ئاۋاز قىلىچ - نەيزىلىرىنىڭ ساۋۇت - قالقانلارغا ئۇرۇلغان شەپىسى ، كىمكى ئۆتكۈن ئۆتكەندە ئاسمانغا قارايدىكەن ، تۇرغان يېرىدە تۇرۇپلا قېتىپ ، مۇردىغا ئايلىنىدۇ ، ئاسمانغا قاراپ قاۋغان ئىتمۇ ئاغزىنى ئاچقان پېتى ئۆلۈپ قالىدۇ »

دىيىشكىنىنى ئاڭلىغانىدى .

ئۇ توختىماي ئۇرۇلۇۋاتقان قۇم دانچىلىرىدىن يەكتىكىنىڭ پېشى بىلەن يۈز - كۆزىنى دالدا قىلىپ ، 15 يىلدىن بېرى كۈنىگە بەش قېتىم مېڭىپ ئۆگىنىپ كەتكەن يول بىلەن ئاق مەسچىت يېنىغا كېلىۋالدى .

بۇ چاغدا تەبىئەت قوينىدا غەلىتە بىر ھال يۈز بەرگەن . بوران ھېسابسىز قاغىنىڭ قانىتىدەك ، يەر - زېمىن ئۈستىنى قاراڭغۇلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنسىمۇ ، قۇياش ھېچنېمىدىن تەپ تارتمايدىغان جاسارىتى بىلەن ئۆز ئادىتى بويىچە يېڭى بىر تاڭغا يول ئاچماقتا ئىدى . كۈنچىقىش تەرەپ قۇياش بىلەن بوران ، يورۇقلۇق بىلەن زۇلمەت ئېلىشقان چاغدا قان تۆكۈلگەندەك سۇس قىزارغان ، بۇ قىزىللىق بوراننىمۇ ، زۇلمەتنىمۇ چېكىندۈرمەكتە ئىدى .

ئۇ مەسچىت دەرۋازىسىنى ئېچىپ ، مۇنارنىڭ كىرىش ئېغىزىدا قارا چىراغنى ياندۇردى - دە ، ئۇچەيدەك تار ۋە تىك پەلەمپەيلەرنىڭ باسقۇچلىرىغا مەزمۇت قەدەملەر بىلەن دەسسەپ ، خۇددى يەتتىنچى ئاسماندىكى ئۇلۇغلارنىڭ دىدارىغا مۇشەررەپ بولۇش ئارزۇسىدا ئەرشىئەلاغا ئۆرلەۋاتقان پەرىشتىلەردەك ھاياجانلىق ھېسسىيات ئىچىدە ئەزانخانىنىڭ چوققىسىغا چىقتى . چىراغنى ئويۇققا قويۇپ ، يەكتىكىنىڭ ياقىسىنى تۈزەشتۈردى ۋە قەددى - قامىتىنى يىكتەك رۇسلاپ ، چولاق قولىنى قۇلىقىغا تەگكۈزدى .

«ئاللاھۇئەكبەر ، ئاللاھۇئەكبەر ، ئەشھەدۇ ئەنلا ئىلاھە ئىللاللاھۇ ، ئەشھەدۇ ئەنلا ئىلاھە ئىللاللاھۇ ...»

چولاق مۇئەززىنىنىڭ يۈرىكىدىن ئېتىلىپ چىققان ياڭراق ، مەردانە سادا قۇتراۋاتقان بوراننىڭ ئاچ بۆرىدەك ھۇۋلاشلىرىنى بېسىپ كەتتى .

بۇ ئۇنىڭ ئۆمرىدە ئىككىنچى قېتىم مانا مۇشۇنداق چىن ئىشتىياق بىلەن ئەزان ئوقۇپ ، غەپلەتتە ياتقانلارنى ئويغىتىپ ، مۇقەددەس پەرھىزنى ئادا قىلىشقا ، ھەق بىلەن ناھەقنى ئادالەت تارازىسىدا ئۆلچەپ ، بىر ياقىدىن باش چىقىرىشقا ، زالىملارنىڭ

ئۈستىگە كەلكۈن مىسالى باستۇرۇپ بېرىشقا چاقىرىشى ئىدى .

تۈنجى قېتىمقىسى ئەلۋەتتە بۇنىڭدىن يەتتە يىل مۇقەددەمكى ئىش . بۇ چاغدا ئۇ جامائەتنى مانا مۇشۇنداق ياڭراق ئەزان بىلەن غازات مەشئىلىنىڭ ئوتى يېقىلغان مانا مۇشۇ مەسچىتكە جەم قىلغانىدى .

شۇ قېتىم ئۇ ئوڭ قولىنىڭ بەش بارمىقىدىن ئايرىلىپ قالغان . بىراق ، بۇ قېتىم نېمىسىدىن ئايرىلىدىغانلىقى ئۈستىدە قىلچە ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا ، ئىككىنچى ئەزاننى بۇرۇنقىسىدىنمۇ زىيادە ئىشتىياق بىلەن توۋلىدى .

ئاجىز دەرەخلەرنى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇپ تاشلىغان بوران ئېتىقادىغا سادىق بولغان جامائەتنىڭ يولىنى توسۇپ قالالمىدى . بۈگۈنكى بامدات نامىزىنىڭ ئەھمىيىتىدىن خەۋەر تاپقانلارمۇ ، تاپمىغانلارمۇ دېگەن قەرەلىدە مەسچىتكە يىغىلىپ ، سەپراس بولۇپ تۇرۇشتى .

بامدات نامىزى بەكمۇ تەنتەنىلىك ۋە سۈرلۈك ئوقۇلدى . خۇددى بەزى جامائەت ئويلىغاندەك سېيىت ھاجى بوران سەۋەبىدىن مەسچىتكە كېلەلمىگەچكە ، چولاق مۇئەززىننىڭ ئىمامەتچىلىك قىلىشىغا توغرا كەلگەنىدى .

مۇئەززىن ناماز ئوقۇۋېتىپ ، ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن تاناپ تارتقاندەك تۈز تۇرغان ھەربىر سەپنى ۋە سەپ ئىچىدىكى ھەربىر ئادەمنى تەكرار كۆزىتىپ چىققان بولسىمۇ ، مەسلىھەت بويىچە مەسچىتكە تۈنجى بولۇپ كېلىپ ، ئالدىنقى سەپتىن ئورۇن ئالماقچى بولغان ھىممەت قاشقىنى زادى ئۇچرىتالمىدى .

«ئۇ ئاغرىپ يېتىپ قالغانمىدۇ ؟ ئەزاننى ئاڭلىيالماي قالدىمىكىن ياكى سوپۇرگەئاخۇننىڭ تاپىلىغانلىرىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانمىدۇ ؟ »

بامدات نامىزى ئوقۇلۇپ بولدى ، ئەمدى جامائەتنى توختىتىپ بولمايدىغانلىقىنى بىلگەن چولاق مۇئەززىن سەپ ئالدىدىكى تەقەززا ، بىئارام بولۇۋاتقانلارنىڭ «ئەمدى قانداق قىلىمىز ؟ » دېگەن

مەنىدىكى قاراشلىرىغا كۆلۈمسىرەش بىلەن جاۋاب بەردى ـ دە ، مېيىت نامىزىغا ئەزان ئوقۇدى . ھىممەت قاشقىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئۆزى ئۈستىگە ئېلىپ ، جىنازا نامىزى چۈشۈرۈشنىڭ قائىدىلىرىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن :

— مەسچىتىمىزنىڭ تەقۋادار جامائەتلىرى ، ئى پاك مۇسۇلمانلار ، شۇ تاپتا كىمنىڭ نامىزىنى چۈشۈرگەنلىكىمىزنى بىلمەيۋاتامسىلەر ؟ مەسچىتتە مېيىت ياتقۇزۇلغان جىنازىنى كۆرمىگىنىڭلەرگە ھەيران بولۇۋاتامسىلەر ؟ ئوقۇۋېلىڭلاركى ، بىز مەسچىتىمىزنىڭ ئىخلاسمەن جامائىتىنىڭ بىرى ، يۇرتىمىزنىڭ ئېسىل ئوغلانى قېرىنداشىمىز ئابدۇللائاخۇننىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈۋاتىمىز . ئۇنىڭ تېنى ئۆز زېمىنىنىڭ تاغلىرى ئارىسىدا ياتىدۇ . روھى ئاللىبۇرۇن جەننەتتىن جاي تاپتى . نامى بولسا تىلىمىزدا ! — دېدى .

مۇئەززىنىنىڭ ئىلگىرىكىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان كەسكىن تەلەپپۇز بىلەن قىلغان سۆزىگە ۋە تېپىشماقتەك تۇيۇلغان جىنازا نامىزىنىڭ تەكتىگە يېتەلمەي ئەقلى لال بولغان بىر بۆلۈك جامائەت ئابدۇللانىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدىكى شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ ، ھەيرانۇھەس قالدى . چولاق مۇئەززىن دېمىنى تولۇقلىغاچ ، پۇقرالارنىڭ كەيپىياتىنى كۆزىتىپ چىققاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— بىزدە «قازاغا رىزا» دېگەن گەپ بار ، ئەمما ھەرقانداق مۇئەللەق قازانىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق سەۋەبى بولىدۇ . قېرىنداشىمىز ئابدۇللائاخۇن بەزىلەر دېگەندەك ياردىن ئۆزىنى تاشلاپ ئۆلۈۋالدىمۇ ؟ ياق ، ھەممىمىزگە بەش قولدەك ئايانكى ، ئۇ ئۇنداق قورقۇنچاقلار زاتىدىن تۆرەلمىگەن . ئەمىسە ، مەرھۇمنىڭ جېنىغا بىراۋ زامىن بولدىمۇ ؟ زامىن بولدى ، بىگۇناھ قېرىنداشىمىز ناھەق كەتتى ...

15 ـ 20 ئادەمنىڭ ماتەم قوشاقلىرىنى ئېيتىپ ، پوتلا ـ ماڭقىلىرىنى ئېقىتىپ جىنازا كۆتۈرۈپ مەسچىتكە كىرىپ كېلىشى

www.uyghurkitap.com

مۇئەززىنىمۇ ، جامائەتنىمۇ قاتتىق تەئەججۇپلەندۇردى . يېقىن ـ يىراق مەھەللىلەردىن بىرەر كىمنىڭ قازا قىلغانلىقىدىن ئەسلا خەۋىرى بولمىغان مۇئەززىن گېپىنى توختىتىپ، غەلىتە ماتەمدارلارغا ھەيرانلىق نەزىرى بىلەن قارىدى .

— ۋاي قىرىندىشىم ، دۈشمەن جېنىڭغا قەست قىلدى قىرىندىشىم ، ۋاي بىچارە قىرىندىشىم ...

— ئاقپاششانىڭ مۆمىن پۇقراسى ئىدىڭ قىرىندىشىم ، پۇقرانى دەپ كۆلپەت تارتقانىدىڭ قىرىندىشىم ، ۋاي قىرىندىشىم ...

ئۇنىڭغا تېخىمۇ غەيرىي تۇيۇلغىنى شۇ بولدىكى ، قاردەك ئاپئاق يوپۇق يېپىلغان جىنازىنى رەھمەت ۋە ئابلىزقارىنىڭ بىرقانچە مالىيى كۆتۈرگەن ، جىنازىغا ئەگەشكەنلەر ساپلا «ئاقپاششا پۇقرالىرى» بولۇپ ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىرقانچە ئونبېشى ، يۈزبېشىلارمۇ بار ئىدى .

چولاق مۇئەززىن دەسلىپىدە : قەسىردىكىلەردىن بىرەرىنىڭ رىزقى تۈگىگەن ئوخشايدۇ ، دەپ ئويلىدىيۇ ، چىرايىدىن جاللاتلىق يېغىپ تۇرغان خاتىپ بازار بېگى دۈشكەلەپ كېلىۋاتقان سەپەر بوۋاينى كۆرۈپ ، بۇ قىياسىنىمۇ ئىنكار قىلدى .

كېلىۋاتقانلار ئاسماننى ئۆرۈۋەتكۈدەك يىغا ـ زار قىلىشقان پېتى جىنازىنى جامائەت ئارىسىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۇدۇل خاتىپ مۇنبىرى ئالدىغا ئەكەلدى ـ دە ، چولاق مۇئەززىنىڭ ئالدىغا قويدى .

چولاق مۇئەززىن بورىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ قالغان بۇرجىكىگە پۇتلىشىپ يىقىلىپ كەتكىلى تاس قالغان سەپەر بوۋاينى ئىتتىك بېرىپ يۆلىۋالدى ۋە ئۇنىڭدىن :

— بۇ كىمنىڭ مېيىتى ؟ — دەپ سورىدى .

خاتىپ ئاغزىنى ئۆمەللىگەن سەپەر بوۋاينى ئىتتىرىۋەتتى ـ دە ، چالۋاقاپ تۇرۇپ :

— ئاقپاششا پۇقراسى ھىمتئاخۇن قاشقىنى خاقانى چىن پۇقرالىرى ئۆلتۈرۈۋەتتى ، — دېدى .

مۇئەززىن خاتىپىنىڭ گېپىدىن ھېچنېمە چۈشەنمەي ، ھاسىسىغا تايىنىپ ، قوشۇمىسىنى تۈرۈپ تۇرغان سەپەر بوۋايغا سوئال نەزىرىدە تىكىلدى .

— ئۆز قېرىنداشىنى ئۆزى ئۆلتۈرىدىغانغا چىرىيىلىك سارالڭ بولۇپ قالمىدى ، — دېدى بوۋاي جامائەتكە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ ، — بۇ يەردە بىر ئويۇن بار . ھىممىتئاخۇننىڭ قاتىلىنىڭ كىم ئىكەنلىكى ئاللاغا ئايدىڭ !

چولاق مۇئەززىنىنىڭ سەزگۈر مېڭىسى دەرھال ئىشقا كىرىشتى . تەسەۋۋۇر كۆچى بىلەن سەپەر بوۋاي ئېيتقان «ئويۇن» نىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولدى . ئەھۋال ئۇنىڭ قىياسىدىكىدەك بولغاندا ئىش تازا چىگىشقا چىققان ، قان تۆكۈلۈش ئېھتىمالى بەكمۇ يېقىنلاپ قالغانىدى .

ئۇ ، مۇۋاپىق بىر چارىنى تېپىپ ، قەستەن چاتاق تېرىماقچى بولغان سېيىت ھاجىنىڭ سۈيىقەستىگە تاقابىل تۇرۇش ۋە بۇ ئەھۋالدىن مەسچىتكە يېقىنلا يەردىكى كونا ئۆيدە يېرىم كېچىدىن بېرى مۆكۈنۈپ يېتىۋاتقان سوپۇرگەئاخۇنلارنى خەۋەرلەندۈرۈش ئۈچۈن بىر ئاز ۋاقىت كېرەكلىكىنى ھېس قىلدى . ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ، جامائەتكە سەپراس بولۇشنى ئېيتتى .

مۇئەززىنىنىڭ ناماز چۈشۈرمەكچى بولغانلىقىنى كۆرگەن خاتىپ كۆكۈيۈن چاقىقان ئىشەكتەك چىچاڭشىپ كەتتى :

— چۆچۈرىنى خام سانىما چولاق ، — دېدى ئۇ مۇئەززىنگە مۈشتىنى چىنەپ تۇرۇپ ، بۇنداق ئاسان ئىش نەدىكەن ؟ ھىممىت قاشقىنى كۆمۈۋەتسەكلا ئىش تۈگەيدۇ دەپ ئويلامسەن ؟ ئالدى بىلەن ئۇنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنى چىقىرىپ بېرىش ، ئاندىن كېيىن ئالدىرىماي گەپلىشىمىز !

چولاق مۇئەززىننىڭ بۇ يولسىزلىقتىن ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچتى ـ دە ، خاتىپنىڭ قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ :

— ئۆلگەن ئادەمنى بۇنچىۋالا خارلاشنىڭ ئاللا ئالدىدا

كەچۈرگۈسىز گۇناھ بولىدىغانلىقىنى بىلمەمدىلا بەگزادەم؟ — دېدى ئۇ زەردە بىلەن.

— گۇناھ بولامدۇ ـ يوقمۇ؟ بۇنىڭدىن پەرۋايىم پەلەك، ئالدى بىلەن قاتىلنى تېپىپ، تېرىسىنى تەتۈر سويۇش كېرەك. ئاقپاششا پۇقراسىنى ئۆلتۈرگەنلىك ئاقپاششاغا مۇشت كۆتۈرگەنلىك!

خاتىپ جىنازىنى قورشاپ تۇرغان كىشىلەرگە تەرىنى تۇرۇپ، شۇنداق بىر ئالىيىۋېدى، ئۇلار: «ئاقپاششا پۇقراسىنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنى تاپماي قويمايمىز!» دەپ ئالتاغىل جارقىراشتى.

— ھەي جامائەت، ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، — خاتىپ ياغلانمىغان كانايىنىڭ ئۈنىدەك سەت ئاۋاز بىلەن ۋارقىرىدى، — ئاقپاششا پۇقراسى بولغان ھىمىتئاخۇننى كىم ئۆلتۈردى؟ بىلەمسىلەر، مەن سىلەرگە دەي، ئۇنى ئاقپاششا پۇقرالىرىغا ئۆچمەنلىك قىلغۇچى سوپۇرگە تۆگە ئۆلتۈردى. ئۆلۈكنى ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى ئېرىققا تاشلاپ قويۇپ، گۇناھىدىن قورقۇپ قېچىپ كەتتى.

ئۇ سەپەر بوۋاينىڭ ياقىسىنى تۇتۇۋېلىپ، كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدى:

— قېنى، گۇۋاھلىق بەر قېرى، سوپۇرگە تۆگىنىڭ ھىمىتئاخۇننى ئۆلتۈرگىنى راستمۇ؟

— تۆھمەت!

— ھە، ئەمىسە دېگىنە، ھىمىتئاخۇننىڭ جەسىتىنى ئۇنىڭ ئۆيى ئارقىسىدىكى ئېرىقتىن تېپىۋالغىنىمىزدىنمۇ تانالامسەن؟

— تۆھمەت!

— ئەمىسە سوپۇرگە نېمىشقا قېچىپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ شېرىكلىرى قەيەرگە كەتتى؟ دەپ باقە!

— دېگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى تۆھمەت، سوپۇرگەئاخۇن ئادەم ئۆلتۈرگىنى يوق، قېچىپ كەتكىنىمۇ يوق!

بوۋاي خاتىپنىڭ قولىدىن ئاجراش مەقسىتىدە يۇلقۇنۇپ باقتىيۇ، ياۋا توڭگۇزدەك كۈچى بار بەگزادىنىڭ چاڭگىلىدىن

بوشىنالمىدى ، شۇنداقتىمۇ خىرقىراپ تۇرۇپ ، جىنىنىڭ بارىچە ۋارقىراپ :

— جامائەت ، بۇ داپ يۈز يالغانچىنىڭ گېپىگە ئىشەنمەڭلار ! ھەممەت قاشقىنىمۇ ، ئوغلۇم ئابدۇللائاخۇنىمۇ ... مۇشۇ ئىپلاسلار — ... دېدى .

«چىدىمىغان ئىشتانغا چىقىرىپتۇ» دېگەندەك ، سىرىنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن قورققان خاتىپ بازغاندەك مۇشتىنى باش ئۈستىدىن ئايلاندۇرۇپ كېلىپ بىرنى سېلىۋىدى ، بوۋاي ئىككى ـ ئۈچ قەدەم نېرىسىغا بېرىپ تىك موللاق چۈشتى . بۇرنىدىن بۇلاقتەك ئېتىلىپ چىققان قان ئاپئاق بۇرۇت ـ ساقاللىرىنى شەلپەردەك قىزارتىۋەتتى .

— ئى جامائەت ، ئۇرۇڭلار بۇ ئىپلاسنى ! ئابدۇللائاخۇنىمۇ ، ھەممەت قاشقىنىمۇ ئۆلتۈرگەنلەر مۇشۇ ، — مۇشت ئاتمەن دەپ دەلدۈگۈنۈپ كەتكەن خاتىپ ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغۇچە چولاق مۇئەززىن مۇنبەرگە چىقىپ قانغا مىلىنىپ ياتقان سەپەر بوۋايغا قاراپ غەزەپ ئوتىدا يېنىۋاتقان جامائەتكە دېدى ، — ئاللانىڭ ئۆيىدە قان تۆككەن جوھۇتلارنى تالاغا سۆرەپ ئاچىقىڭلار ! كۆزى ئوچۇق كەتكەن قېرىنداشلىرىمىز ئۈچۈن قىساس ئېلىش پۇرسىتى كەلدى ، ئاللاھۇئەكبەر !

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپلا يىرتقۇچلارچە غالجىرلاشقان خاتىپنىڭ قولىغا مەھكەم ئېسىلدى . مۇنبەر ئالدىغا ئېتىلىپ چىققان جامائەتنىڭ بەزىسى سەپەر بوۋاينى يۆلىسە ، بەزىسى قاپقاندىن قۇتۇلۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقان بۆرىدەك ئالچاڭلاۋاتقان خاتىپنىڭ قولىغا چىققان يېرىدىن قامالاپ ، تاپنى سۆرىگەندەك سۆرەپ ، مەسچىتنىڭ ئالدىغا ئاچىقىشتى . خاتىپقا ئەگىشىپ ھازىدار قىياپىتىگە كىرىۋالغان «ئاقپاشا پۇقرالىرى»مۇ بۇركۈتتىن ئۈركۈنگەن تولكىدەك ھەرقايان پىتىراپ ، جانلىرىنى دالدىغا ئېلىشتى .

— قېرىندىشىمىزغا قەست قىلغان جوھۇت سەنمۇ ؟ !

— يوغان گەپ قىلغان ئاغزىڭ مۇشۇمۇ ؟ !

www.uyghurkitap.com

— سەپەرئاخۇننى ئۇرغان قولۇڭ مۇشۇمۇ ئىپلاس !

ئۆزۈڭدىن بېرى يىغلىپ قالغان دەردىنى بىراقلا چىقارماقچى بولغان يۇقرالار خاتىپنىڭ باش ـ كۆزىنى بىردەمدىلا گۇلاڭدىن چىققان ئىتقا ئوخشىتىۋەتتى . قولى يەتكەنلەر قولى بىلەن ئۇردى پۇتى يەتكەنلەر پۇتى بىلەن تەپتى . خاتىپقا ئولاشقان ئادەملەرنىڭ تولىلىقىدىن قولىمۇ ، پۇتىمۇ يەتمىگەنلەر ئۇنىڭ ئاتمىش پۇشتىدىن ، يەتمىش پۇشتىغىچە تۇتۇپ تارتىپ ، پۇخادىن چىققۇدەك تىللىۋېلىشتى .

— ۋايجان ، ئادەم بارمۇ ، مېنى قۇتۇلدۇرۇڭلار ، دادا ... ئانا ! ...

قىلغان ـ ئەتكەنلىرى بۇرنىدىن بۇلاق بولۇپ ئېقىۋاتقان خاتىپنىڭ داد ـ پەريادى ئۇزاق ـ ئۇزاقلارغىچە تارالدى . ئاللىقاچان كۆرىدىغىنىنى كۆرگەن خاتىپ بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرۈشنىڭ ئەھمىيىتى قالمىغانلىقىنى چۈشەنگەن چولاق مۇئەززىن مەسچىت پەشتىقىغا چىقىپ جاكارلىدى :

— ئى باتۇر يۇقرالار ، يۇرتىمىزنى پوكىنىغا باسقان ، قېرىنداشلىرىمىزنى ئۆلتۈرگەن يىلان ـ چايانلار ئەنە ئاۋۇ يەردە ، — ئۇ قەسىر تەرەپكە قولىنى چىنىدى ، — يىلان ـ چايانىنىڭ ئۇۋىسىنى ۋەيران قىلىپ ، بېشىنى يانجىمىغۇچە بىزگە ئاسايىشلىق يوق ! قېنى ، قولۇڭلارغا چىققاننى ئېلىڭلار ، كەرەملىك ئاللا بىزگە مەدەت قىلغۇچىدۇر ! ...

شۇ ئاردا قەسىرگە يېقىنلا بىر يەردىن «پاڭ» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى .

مىلتىق ئاۋازىدىن چۆچۈگەن يۇقرالار پەشتاقتا تۇرغان مۇئەززىننىڭ سۆزى چورتلا ئۈزۈلگەنلىكىنى ، ئاندىن كېيىن قىپقىزىل قان ئوخچۇپ چىقىۋاتقان مەيدىسىنى مەھكەم قاماللاپ ، تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلغان لەگلەكتەك سەنتۈرۈلۈۋاتقىنىنى كۆردى .

توپ ئارىسىدىن ئىلدام يۈگۈرۈپ بارغان نۇرەك باخشىمۇ ئۇنى يۆلىۋېلىشقا ئۈلگۈرەلمىدى . مۇئەززىن كۆزىنى جامائەتتىن ئۈزمەي

تۇرۇپ : «لائىلاھە ئىللەللاھۇ مۇھەممەدۇن روسۇلىللا» دەپ ئۇنلۇك ۋارقىرىدى ـ دە ، ئۆگزىدىن تاشلىغان كۆتەكتەك ، مەسچىت بوسۇغىسىغا يىقىلدى .

نىمە ئىش بولغانلىقىنى ئاڭقىرالمىغان جامائەتنىڭ بىر قىسمى كۆرگەنلا تەرەپكە بەدەر قىچىشتى ، بەزىلىرى مەسچىت ئالدىدىكى سەينادا دالاغا تاشلانغان تاپتەك سوزۇلۇپ ، ۋايجانلاپ ياتقان خاتىپنى ئاچچىقى بىلەن بىر ـ ئىككىنى تېپىپ قويۇپ ، قانغا مىلىنىپ ياتقان مۇئەززىننى كۆتۈرگەن پېتى يىقىندىكى ئەسكى تاملىق ئارىسىغا ئۆزىنى ئالدى .

چولاق مۇئەززىننى يىقىتقان مىلتىق ئاۋازىنىڭ ئەكس ساداسى بىسىقماستىنلا مەسچىت ۋە قەسىرگە ئوخشاشلا 200 قەدەم يىراقلىقتا روبىرو تۇرغان تاشلاندۇق ئۆينىڭ ئۆگزىسىدىنمۇ گۇمبۇرلىگەن ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىپ ، ھاۋارەڭ ئىس كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى .

بۇ يەرگە تاڭ ئاتارغا يېقىن بورانىنىڭ ھىمايىسىدە خېلى ئەپلىك جايلىشىۋالغان سوپۇرگەئاخۇن ، قادىر تۆمۈرچى ۋە بىرقانچە پالۋانلار چاچما ئوقلۇق مىلتىق بىلەن قەسىر تەرەپكە ئوق ئېتىۋاتاتتى .

ئۇلار ئەسلىدە ، ئۇ جاللاتلارنىڭ ھىممىت قاشقىنى ئۆلتۈرۈپ ، بىر قەدەم ئالدىدا قول سالىدىغىنىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەن ، پەقەت مەسچىتتىن قوزغىلىپ چىققان جامائەتنى ۋە نۇرەك باخشىنىڭ بۇرغىسىنىڭ ئاۋازىنى كۇتمەكتە ئىدى . بىراق ، نەتىجە ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ قالدى . ئۇلار مۇئەززىن ئوق تېگىپ يىقىلغاندىن كېيىن ئوق چىقارمىسا بولمايدىغانلىقىنى بىلدى . قەسىر تەرەپتىن ئاڭلىنىۋاتقان مىلتىق ئاۋازىمۇ بارغانسېرى قويۇقلىشىشقا باشلىدى .

مىلتىق ئاۋازىدىن ۋە مۇئەززىننىڭ كۆكسىدىن بۇلدۇقلاپ ئېتىلىپ چىققان قاندىن قورقۇپ قېچىشقان پۇقرالار بىر پەستىن كېيىن ئەقلىنى يىغىۋالدى ـ دە ، كونا ئۆيدىن مىلتىق

ئىپتىۋاتقانلارنىڭ سۈپۈرگەئاخۇنلار ئىككىلىكىنى ئاڭلاپ ، خېلى روھلىنىپ قالدى . كىمدۇر بىرى بىر قوچاق نەيزە ئەكىلىپ ياش ۋە قاۋۇل ئەركەكلەرگە تۇتقۇزدى . نۇرەك باخشىمۇ ئۇن نەچچە قىلىچنى ئىختىيار قىلغانلارغا تارقىتىپ بەرگەندىن كېيىن ، جەڭگە كىرىشكە ئالدىراپ تۇرغانلارغا قاراپ :

— ئەي باھادىر چىرىيىلىكلەر ، قېرىنداشىمىز ئابدۇللانى ، مۆمىن مۇسۇلمان ھىممەتئاخۇننى ، ئاغزىمىزغا ئىمان سالغان مۇئەززىن ئاخۇنۇمنى ئۆلتۈرگەن قان ئىچەرلەر ئەنە ئاشۇ قەسىردە ، ئاللا يولىدا غازات قىلايلى ، ئۆلسەك شېھىت ، ساق قالساق غازى ، ئاللاھۇئەكبەر ! — دەپ توۋلىدى .

ئۇ تومەن مىڭ جەڭچىنى جەڭگە چاقىرغاندەك ، پەشتاققا چىقىپ ، بۇرغىسىنى راسا كۆچەپ چالدى . ئىسراپىلنىڭ نەرىسىدەك كۆچلۈك سادا ياڭرىدى .

«دۇت ... دۇت ... دۇت ...»

«— ئاللاھۇئەكبەر ، ئاللاھۇئەكبەر ، ئاللاھۇئەكبەر !»

نۇرەك باخشىنىڭ بۇرغىسىنىڭ جاسارەت بېغىشلىغۇچى ئاۋازى ئەزمەتلەرگە ئىلھام بەردى . ئۇلار باش ئۇستىدىن ۋىڭىلداپ ئۆتۈۋاتقان ئوقلارغا پىسەنت قىلماي ، دەرھال ئورۇن يۆتكىدى ـ دە ، 50 قەدەم ئالدىدىكى ياڭاق دەرەخزارلىقىنىڭ يېنىغا بېرىپ جايلىشىپ ، ھۇجۇمغا ئۆتكەنلەرنى مۇھاپىزەت قىلدى .

قەسىردىكىلەر ئوت كۈچىنى ياڭاقلىققا مەركەزلەشتۈردى . نۇرەك باخشىنىڭ باشلامچىلىقىدا يولۋاستەك ئېتىلىپ كەلگەن يۇقرىلار مەسچىت ئالدىدىكى بوشلۇقتا تېخىچە ئىڭراپ ، ئېشەكتەك ئېغىناپ ياتقان خاتىپنى ئەكېتىشكە كەلگەن بىر توپ كىشىلەر بىلەن تۇتۇشۇپ قالدى . تەئەججۇپلىنىدىغان يېرى شۇ ئىدىكى ، يۇقرىلارغا ھېچقانداق تونۇشلۇقى بولمىغان بۇ كىشىلەرنىڭ قامىتى قاۋۇل ، تۇرقى تامدەك ئىدى ، قىلىچۋازلىق ۋە نەيزىۋازلىقتا كەلگەندە توشقاندەك تاقلاپ ، يولۋاستەك ئوخچۇيتتى .

قىلىچ بىلەن قىلىچنىڭ يالت ـ يۇلت ئۇچقۇن چىقىرىپ

ئۇيغۇر كىتاب
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىككى ئادرېسى

جاراڭلاشلىرى ، گىرەلەشكەن نەيزىلەرنىڭ پاراس - پۇرۇس سۇنۇشلىرى ، ئىككى تەرەپنىڭ ئۇر - چاپلىرى مىلتىق ئۇنى ۋە بورانىنىڭ گۇرۇلدىشى بىلەن قوشۇلۇپ ، ئەجەل شاۋقۇنىغا ئايلانغان ، يالقۇنلۇق تەكبىر بىلەن قوچاقلاشما جەڭنىڭ قايناپ تۇرغان يېرىگە ئۆزىنى پەرۋانىدەك ئۇرۇۋاتقان يۇقرالار ئۆلۈپ - تىرىلىشىگە باقماي جەسۇرلۇق ، جانبازلىق كۆرسەتمەكتە ئىدى . ھەر ئىككىلا تەرەپ بۇ قاينامغا ئوق ئۈزۈشكە پېتىنالمايتتى . كۈن چۈشكە يېقىنلاشقاندا ، قەسىرنىڭ مەسچىت تەرەپتىكى يان تېمىدىن بىر سۇڭگۈچ ئېچىلدى - دە ، سۇڭگۈچتىن يەنە بىر توپ ناتونۇش قوراللىقلار ئېتىلىپ چىقتى . قىساس تېغى بىلەن يەر چىشلىگەن دۈشمەنلەرنىڭ ئورنى ئۆلار بىلەن تولۇقلاندى . كۆۋەجەپ تۇرغان دەريادىكى قايىنامدەك غۇژمەكلىشىپ كەتكەن توپنىڭ مەركىزىدە قالغان خاتىپ خۇددى ماھىر چەۋەندازلارنىڭ ئارىسىغا تاشلانغان ئوغلاقتەك ، قولدىن قولغا ئۆتۈپ تۇردى . جەڭ بارغانسېرى شىددەتلىك تۈس ئالدى .

پېشىن نامىزىغا ئەزان چىقىدىغان چاغدا جەڭ ۋەزىيىتىدە ئۆزگىرىش بولۇشقا باشلىدى . يۇقرالار سېپى يىراق - يېقىندىن ئۆزىنى جەڭگە ئاتاپ كېلىۋاتقانلار بىلەن زورىيىپ تۇرسىمۇ ، ئاخىر ئۆلارنىڭ ئاددىي قىلىچلىرى ئالاھىدە ياسالغان ھەربىي قىلىچلارغا تەڭ كېلەلمىدى . كەتمەن سېپى تۇتۇپ كۆنگەن قوللار نەيزە سېپىغا ماسلىشالمىدى .

— ئىش يامىنىغا ئۆرۈلۈۋاتىدۇ ، ئوق ئاتقاچ ئۆيدىن چىقىپ يۇقرالارنى مۇھاپىزەت قىلىلى ، — دېدى يۈزى پورۇخ ئىسى بىلەن قارىداپ ، زەڭگىگە ئوخشاپ قالغان سۇپۇرگەئاخۇن جانپىدالىق كۆرسىتىۋاتقانلارغا قاراپ .

سۇپۇرگەئاخۇن مەرھۇم ھىمىت قاشقىنىڭ : «سېيىت ھاجى نۇرغۇن سەرخىل قورال - جابدۇق ۋە بىرمۇنچە ئادەم ئەكەلدى» دېگەن سۆزىگە ئەمدى ئىشەندى . قەسىردىكى مىلتىقلار شۇنچىلىك تېز ۋە توغرا ئېتىلاتتىكى ، نەچچە تال ئوق ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدىن

ئەجەل ناخشىسىنى توۋلاپ ئۆتۈپ كەتتى، ھەتتا تۆمۈرچىنىڭ بىر قۇلىقىمۇ ئۈشكە قويغاندەك تېشىلىپ كەتتى. ئۇ ئارقىمۇئارقا گۈمبۈرلەۋاتقان ئاۋازلارغا قاراپ ئۇلارنىڭ مىلتىقلىرىنى ئۆزلىرىنىڭكىدەك ئاغزىدىن ئوق - دورا قاچىلىنىدىغان مىلتىقلاردىن ئەمەس، بەلكى ئارقىمۇئارقا ئاتقىلى بولىدىغان مىلتىق دەپ قىياس قىلدى.

ئۇ ئۆڭۈپ - تاتىرىپ ئادەم سىياقىدىن چىقىپ كەتكەن رەسۇل ئىمامغا مىلتىققا ئوق - دورا قاچىلاپ بىرىشكە بۇيرۇق قىلىۋاتقاندا، مەسچىت ئالدىدىكى پومىلاقلىشىۋاتقان پۇقرالارنىڭ جاي مەھەللىسى تەرەپكە سۈرۈلۈۋاتقىنىنى كۆرۈپ قالدى. دۈشمەنلەرنىڭ ئۇلارنى سۈر - توقاي قىلىپ كېتىپ بارغانلىقى ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تاملىرى غەلۋىرنىڭ شىرىسىدەك ئۆتمەتۆشۈك بولۇپ كەتكەن كونا ئۆينى تاشلاپ چىقىپ، چېكىنىپ كېتىۋاتقانلارنى قوغداش قارارىغا كەلدى. ئۇنداق بولمىغاندا، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىش ئېھتىمالى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. سۈپۈرگەئاخۇن:

— قېنى، ئوق ئاتقاچ چېكىنىڭلار، ئاۋۇ قىلىچلىقلارنىڭ كەينى تەرىپىدىن بىرىپ ئەدىپىنى بىرەيلى، ئايىغىڭلارنى ئىتتىك قىلىڭلار! — دەپ بۇيرۇق بەردى ۋە ئۆزى ئۆيدىن ئەڭ ئاخىرىدا ئايرىلدى.

مىلتىقچى ۋە ئوق - دورا قاچىلىغۇچىلاردىن بولۇپ ئون نەچچە كىشى دەرەخلىكلەرنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ، قەسىردىكىلەرنىڭ ئوقىدىن پاناھلانغاچ، پۇقرالارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كېتىۋاتقانلارنىڭ ئىزىغا چۈشتى.

ئۇلارغا ئايان ئىدىكى، قوغلىغۇچىلارنىڭ دەل كەينىدىن ئوق ئۈزۈشكە بولمايتتى. بولمىسا چاچما ئوق پۇقرالارغا زەرەر يەتكۈزۈپ قويۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئېرىقلاردىن، قىر تۈۋىدىن، تاملارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقانلارغا يول كۆرسىتىپ

كىلىۋاتقان سوپورگەئاخون :

— بىر ئامال قىلىپ ئۇ ئەبلەخلەرنى پۇقرالاردىن ئايرىۋېتەيلى ، ئەگەر ياخشىسى يان تەرەپتىن پەيدا بولۇپ ، ئۇلارغا قارىتىپ تەڭلا ئوق چىقارساق ، ئۇلار بۇ يەردىمۇ يوشۇرۇنۇپ تۇرغان مىلتىقلىقلار بار ئوخشايدۇ ، دەپ بەدەر تىكىۋېتىدۇ ، — دېدى ۋە ئۇلارنى باشلاپ بىر قۇرۇق ئۆستەڭگە شۇڭغۇدى .

كۈن كەچ بولغانسېرى ، بوران كۈچىيىپ كەتتى . بوراننىڭ زەربىسىگە تاكى يېرىم كېچىدىن بېرى مەردلەرچە كۆكرەك كېرىپ قارشىلىق كۆرسىتىۋاتقان تېرەكلەرنىڭ بەزىلىرى «قاراس - قۇرۇس» قىلىپلا قاق بېلىدىن ئۈزۈلدى . گەرچە كۈن پاتىدىغان چاغ بولمىغان بولسىمۇ ، ئاسمان قاراڭغۇلىشىپ ، توپا - چاڭ قويۇقلىشىپ كەتتى .

— ئېتىڭلار !

تۆت - بەش مىلتىقتىن تەڭلا ئوت ئېچىلدى . راست دېگەندەكلا ، «يان تەرىپىمىزدە بۆكتۈرمە بار ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ قېلىشقان قەسىر نۆكەرلىرى ئالاقزادە بولۇپ ، ئالدى - كەينىگە باقمايلا بەدەر قاچتى ، شۇنىڭ بىلەن سوپورگەئاخون ۋە ئۇنىڭ مىلتىقچى ئەزىمەتلىرى پۇقرا بىلەن دۈشمەننىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتى .

مىلتىقچىلارنىڭ ئەڭ كەينىدە كېلىۋاتقان تۆمۈرچى قۇم چاچقاندەكلا تېگىۋاتقان توپا ئېقىمىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ ، ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ يېتىپ كەلدى - دە ، سوپورگەئاخونغا قەسىردىن چۈۋۈلۈپ چىققان مىلتىقچىلارنىڭ يەنە قوغلاپ كېلىۋاتقىنىدىن خەۋەر بەردى .

— چاتاق بوپتۇ ، — دېدى سوپورگەئاخون ئالدىدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرغان نۇرەك باخشىغا ، — بۇرغاڭنى چال ئاكا ، توزۇپ كەتكەن پۇقرالارنى توپلاپ ، مازار كەنتىدىكى كونا تۈگمەن كويلىسىغا بېرىپ بىزنى كۈتۈڭلار . بىز ئۇ خۇمسىلارنى مۇشۇ يەردىلا توسۇۋالىلى !

www.uyghurkitap.com

— بۇرغىنىڭ ئۇننى ئاڭلىيالمايدۇ، ھېلىھەم خاتىرجەم بولسىلا بېگىم، ئۇلارنى كونا تۈگمەنگە ئۆزۈم باشلاپ بارىمەن.

نۇرەك باخشى كەينىگە ياندى ـ دە، قارا كۆرۈنۈش كېتىۋاتقان پۇقرالارغا يېتىشىۋالماقچى بولۇپ، كۈچىنىڭ بارىچە يۈگۈردى.

سۈپۈرگە ئاخۇن ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى قەسىر تەرەپتىن قەدەممۇقەدەم قىستاپ كەلگەن مىلتىقچىلار بىلەن جاي مەھەللىسىنىڭ ئايىغىدا بىر قەپەس ئېلىشتى. ھەممە ئەتراپ قاراڭغۇلۇق ئىچىگە يوشۇرۇنغان ۋە تەكلىماكاننىڭ كۆچمە قۇملىرىنى ئۇچۇرۇپ، گۈرۈلدەۋاتقان بوران كۆز ئاچقۇزمىغاچقا، ھېچكىمنىڭ ئاتقان ئوقى ھېچكىمگە تەگمىدى.

بىراق، بەزى ئالامەتلەر ئىككى تەرەپنىڭ ئارىلىقى بەكمۇ قىسقىراپ قالغانلىقىنى ئىسپاتلىماقتا ئىدى. مۇبادا قاراڭغۇدا تىمىسقىلاپ يۈرگەن رەقىبلەر كۈتۈلمىگەندە ئۇچرىشىپ قالسا، ئىككى رەقىب يالغۇز ئاياغلىق كۆۋرۈك ئۈستىدە دوقۇرۇشۇپ قالغاندەك ھال يۈز بېرەتتى. بۇ ھال پۇقرا مىلتىقچىلارغا تولىمۇ پايدىسىز بولاتتى ـ دە، قىرغىنچىلىق كېلىپ چىقاتتى.

«بىز ھەرنېمە بولساقمۇ مەيلى، — دەپ ئويلىدى سۈپۈرگەئاخۇن، — لېكىن كونا تۈگمەن بېشىدا بىزنى كۈتۈپ تۇرغان پۇقرالار دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتسە قانداق بولغىنى؟»

ئۇ، چۈشتىن بۇرۇن نۇرەك باخشىدىن سەپەر بوۋاينىڭ پۇقرالار ئارىسىدا بارلىقىنى ئاڭلىغان ۋە ئۇنىڭغا بۇ ئاجىز بوۋاينى نېمىلا بولمىسۇن ئوبدان ئاسراپ، ھەر ئامال بىلەن چىنارئايىمنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ قويۇشنى قاتتىق جېكىلىگەنىدى. «ئەگەر ئۇ بوۋاينى ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇشقا ئامال قىلالمىغان بولسىچۇ؟»

ئاخىر، ئۇ يېقىنلا يەردە ئوق چىقىرىۋاتقان قەسىر نۆكەرلىرىنىڭ دىققىتىنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى ـ دە، ئۇلارنىڭ كۆزىنى باغلاپ، مىلتىقچىلارنى باشلاپ مازار ئۈستىگىنى

بويلىغىنچە كونا تۆگمەن بېشىغا قايتىپ كەلدى.

جاي مەھەللىسىنىڭ ئەتراپىدا خېلى قويۇق ئېتىلغان ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆز ئادەملىرىدىن ئەندىشە قىلىپ تۇرغان پۇقرالار ئۇلارنى ئۇمىد ئەلچىسىدەك كۆرۈپ قارشى ئالدى. قول- ئاياغلىرى تېڭىلغانلار، باش - كۆزىدىن ھېلىغىچە قان ئېقىۋاتقانلار ئۇلار بىلەن يىغلىشىپ تۇرۇپ كۆرۈشتى. سۇپۇرگەئاخۇن بۇرغىسىنى پوتىسىغا قىستۇرۇۋېلىپ، قىزىق - قىزىق گەپلىرى بىلەن كىشىلەرنىڭ روھىنى ئاۋۇندۇرۇۋاتقان نۇرەك باخشىدىن سەپەر بوۋاينىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلدى. ئۇ، ئۇنىڭ ئايالىنىڭ يېنىغا تىنچ - ئامان ئاپىرىپ قويۇلغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا ئەندىشىسى يوقىلىپ، يۇرىكى جايىغا چۈشتى.

سۇپۇرگەئاخۇن شىراقلىق مىلتىقىنى تىزىغا قويۇپ تۆگمەن كويلىسىدىكى كۆتەك ئۇستىگە ئولتۇردى - دە، ئويغا پاتتى.

ئۆز مىلتىقچىلىرىنىڭ ھېچقانداق چىقىم تارتمايلا قايتىپ كەلگىنىنى كۆرگەن جامائەتنىڭ يۇرىكى خېلى جايىغا چۈشۈپ، ئەنسىرەشتىن خالىي بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى بۇنىڭدىن كېيىن يۈز بېرىدىغان ۋەزىيەت ئۇستىدە ناھايىتى كەم ئويلىشاتتى. قەسىردىكىلەر ئادىمىنىڭ ۋە ئەسلىھەلىرىنىڭ سەرخىللىقىغا ئىشىنىپ يۇرت بويىچە تىنتىش ئېلىپ بېرىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. ئۇ ھالدا پىتىراپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ ئۆز مەھەللىلىرىگە قايتىشى مۇمكىن ئەمەس، لېكىن كىچىككىنە مازار كەنتىدىكى دېھقانلار ئىككى يۈزچە ئۆي - ماكانىسىز، ئاش - ئوزۇقسىز كىشىلەرنى باقالامدۇ؟ ئۇلارنىڭ بالا - چاقىلىرى، قېرىسال ئاتا - ئانىلىرى قانداق قىلىدۇ؟ دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قالماقتىن ئۆزگە يول قالمىدىمۇ؟

سۇپۇرگەئاخۇن ئاخىرقى ئويىدىن ئۆزىمۇ چۆچۈپ كەتتى. «ياق، قىرىلىپ تۈگەشسەك تۈگىشىمىزكى، دۈشمەنگە ئۆزىمىزنى تۇتقۇزمايمىز» دەپ قەتئىي نىيەتكە كەلدى ئۇ ئاخىرىدا.

ئۇ قورسىقىنىڭ غولدۇرلاپ، مەيدىسىنىڭ ئېچىشىۋاتقانلىقىنى

ھېس قىلدى ـ دە، ئۆزىنىڭمۇ، پۇقرالارنىڭمۇ تاڭ ئاتقاندىن بېرى ئاغزىغا چىشلىگۈچىلىك بىر نەرسە سالمىغانلىقىنى يادىغا ئالدى.

توساتتىن يېقىنلا بىر يەردە «گۇم» قىلىپ ئېتىلغان مىلتىق ئاۋازى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى. ئارقىدىنلا تېخى باياتىلا «ئەھۋالنى تىڭ تىڭلاپ كېلىمەن» دەپ 200 قەدەم نېرىسىدىكى كۆجۈم دەرەخلىككە كىرىپ كەتكەن قادىر تۆمۈرچىنىڭ نەرە تارتقاندەك ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى:

— سېپىت ھاجىنىڭ جاللاتلىرى كەلدى. ئۆزۈڭلەرگە ھېزى بولۇڭلار!

سۈپۈرگەئاخۇن بىر پېيىغا دورا ۋە بىر پېيىغا پېتىر قاچىلانغان خۇرجۇننى بېشىغا قويۇپ ئۇيقۇغا كەتكەن رەسۇل ئىمامنى ئويغاتتى:

— ئىمام، ئوق ـ دورا تەلمۇ؟

— تە ··· تەل ئەمەس، 10 ـ 12 قېتىم ئاتقىلى يېتەر!

سۈپۈرگەئاخۇن تېخىچە كۆزىنى ئۇۋۇلاۋاتقان رەسۇل ئىمامنىڭ قولىدىن خۇرجۇننى سىلكىپ تارتىۋالدى ـ دە، پۇقرالارغا كويلا ئىچىدە قىمىر قىلماي يېتىشنى بۇيرۇپ، دەرەخزارلىقتا قاراپ قاپلاندەك ئېتىلدى.

ئۇ مىلتىقتا ئوق ـ دورا قاچىلاش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان قادىر تۆمۈرچىنىڭ يېنىغا چۆكتى ـ دە، سورىدى:

— قانچىلىك ئادەمدەك قىلىدۇ، بەرداشلىق بېرەلەمدۇق؟

— ئىش چاتاقراق تۇرىدۇ، — دېدى تۆمۈرچى ئوق ـ دورىنى غىپچىدىۋېتىپ سۈپۈرگەئاخۇننىڭ سوئالىغا توغرىدىن ـ توغرا جاۋاب بېرىشنىڭ ئورنىغا، — تاپقا يوپۇرۇلغان تازقارىدەك كېلىۋاتىدۇ بۇ جوھۇتلار، چاپسان بولسىلا بېگىم، بۇلارنى ماڭا قويۇپ بېرىپ، ئەل ـ جامائەتنى خاتىرجەمرەك بىر يەرگە يۆتكەپ كېتىشنىڭ ئامالىنى قىلسىلا!

— قەيەرگە يۆتكەيمىز، شۇ تاپتا چىرىيىنىڭ قەيىرى خاتىرجەم؟

— قـانداقلا بولمىسۇن كونا تۆگمەن بېشىغا قايتىپ بېرەر ئامالىنى قىلسىلا !

شۇ چاغدا قارشى تەرەپنىڭ 50 قەدەممۇ كەلمەيدىغان يەرگىچە قىستاپ كەلگەنلىكى مەلۇم بولدى . ئوق ئاۋازىمۇ قويۇقلاشتى .

— هازىر بـىرلا چارە چۆلـگە قاراپ قېچـىشلا مۇمكـىن . بىـر كېچە ـ كۈندۈز ماڭغاندا ، بەشتوغراققا بارغىلى بولىدۇ ، قالدىسىنى شۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن ئاندىن بىرنېمە دېيىشەرمىز ، — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن ۋارقىراپ تۇرۇپ .

— سـىلى نېمە دېسىلە شۇ ، ئىنزداهام جامائەتنىڭ قېشىغا قـايـتـسىلا ، بۇلارنى مەن بىردەم توسۇپ تۇرۇپ ، ئارقىلىرىدىن يېتىمەن .

مـازار كەنتى چىرىيىنىڭ ئەڭ چېتىگە جايلاشقاچقا ، ئۇنىڭ قۇملۇققا تۇتىشىدىغان ئۈچ تەرىپى ئوچۇق ئىدى . سۇپۇرگەئاخۇن بايام كىشىلەرنى بۇ يەرگە چېكىنىدۇرۇشنى قارار قىلغاندىمۇ مازار كەنتىنىڭ مۇشۇ ئەپچىل شارائىتىنى كۆزدە تۇتقانىدى .

قادىر تۆمۈرچى قارشى تەرەپتىكىلەرنىڭ جەددى ـ جەمەتىنى ئـاتـاپ تـىـللاپ تۇرۇپ ، بىر پاي ئوق ئېتىشۋەتكەندىن كېيىن ، مىلتىقىغا ئوق ـ دورا قاچىلاۋاتقان سۇپۇرگەئاخۇنغا كەسكىن تۇردە ئىلتىماس قىلدى :

— خـۇدا هـەقـقـى بـېگىم ، پۇقرالارنى دەرهال بۇ يەردىن ئەكەتسىلە ، يەنە بىردەم كېچىكسەڭ ھەممىمىز يات تائىپىلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىمىز !

ئۇ ، تۆمۈرچىنىڭ كەسكىن ئىلتىماسى بويىچە ئوق ـ دورىسىنى مـىـلـتـىـقى بىلەن قوشۇپ ئۇنىڭغا قالدۇردى ـ دە ، قارشىلىق كۆرسىتىش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان تۆمۈرچىگە قىيماسلىق نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ ، كەينىگە بۇرۇلدى ...

كونا تۆگمەن بېشىدىكى كەسكىن جەڭ ئەتىسى تاڭ ئاتقۇچە داۋام قىلدى . قەسىردىن كەلگەنلەر ئاخىر كونا تۆگمەن بېشىنى ئىگىلەشكە مۇۋەپپەق بولدى . ئۇلار ئوق ـ دورىسى تۈگەپ ، قانغا

مىلىنىپ ھوشسىز ياتقان قادىر تۆمۈرچىنى قولغا چۈشۈرگەن چېغىندا پۈتۈن بىر كېچە پەقەت بىرلا ئادەم بىلەن ئېلىشىپ چىققانلىقىنى بىلدى ـ دە ، جېنى تۆمۈردەك چىڭ تۆمۈرچىنىڭ جاسارىتىگە ۋە ھېيلىسىگە ھەيرانۇھەس قالدى .

بوران توختاپ ، كۈن چېچىلىشقا باشلىغاندا ، ئۇلار پۈتۈرلار غايىب بولغان چۆلگە بىر ھازا تىكىلىپ تۇردى ، كەتكەنلەرنىڭ ئۇسسۇزلۇق دەستىدىن قىرىلىپ تۈگەيدىغانلىقىغا ھۆكۈم قىلىپ ، تېخىچە ھوشىغا كەلمەيۋاتقان تۆمۈرچى بىلەن كونا تۈگمەن كويلىسىدا بېشىنى چۈمكەپ تىترەپ ياتقان پېتى قولغا چۈشكەن رەسۇل ئىمامنى ئېلىپ ئۇۋىسىغا قايتىشتى .

27 . تۈلكە يولۋاسنىڭ پېيىدا

— ھۇ لامزەللەر ، نان قېپلار ! — دەپ چېچىلدى ئابلىزقارى ئۆيگە باش ـ كۆزى قانغا بويالغان ھالدا كىرىپ كېلىشكەن جاپپار موللا ۋە يەنە بىر كىشىنى كۆرۈپ ئەلپازىنى بۇزۇپ ، — سەنلەرنى باققۇچە بىر ئىت بالىسى باقسام بولماسمىدى ! ؟ ھېچبولمىسا دەرۋازامنى ساقلاپ بېرەر ئىدى ، مانا بۈگۈن ئىككى كۈن بولدى . «پۇۋ» دېسە ئۇچۇپ كېتىدىغان بىر قېرىنىمۇ تۇتالمايۋاتىسىلەر ، ھاجىمنىڭ بۇنىڭغا ئاچچىقى كېلىۋاتىدۇ !

جاپپار موللا ئوك بىلىكىنى سىلاپ ، چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ئىڭراپ قويدى ۋە ئابلىزقارىغا يېقىنلىشىپ :

— تۇتتۇق بېگىم ، تۇتتۇق ، ئەكېلىپلا سولىۋەتتۇق ، شۇغىنىسى بۇ قېرى بەكمۇ كۈچلۈك ئىكەن ، ئۇنى ئۆگزىدىكى كەپتەرخانىنىڭ ئارقىسىدىن تېپىۋالغان چېغىمدا بىلىكىمگە بىر سالماسمۇ ، سۇنۇپ كەتكىلى تاس قالدى . ھېلىقى چىنار دېگەن قانجۇقنىڭ يامانلىقىنى دېمەمدىغان تېخى ، يۈزىمىزنى تاتىلاپ ... —

دېدى بىر كاتتا ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغاندەك تەلەپپۇز بىلەن .

— بولدى ، بولدى ، تۇتۇپ كەلدىڭلارمۇ ئىشقىلىپ ؟

— تۇتۇپ كەلدۇق ، تۇتۇپ كەلدۇق ، بېگىم .

— چىقىڭلار ، ئەمدى سىلەرنىڭ ئىشىڭلار تۈگىدى .

جاپپار موللا بوسۇغىدىن ئاتلاپ بولۇپ يەنە كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە ، ھەجىيىپ تۇرۇپ ئابلىزقارىغا :

— قارىم ، ياق ، بېگىم ، ھېلىقى ... ھېلىقى ... — دېدى .

— ھېلىقى نېمە ؟ نېمىدەپ پوقىقىنى ئېزىدۇ بۇ ؟

— سەپەر سەپرانى تۇتۇپ بەرگەنلەرگە 30 تەڭگە ۋەدە قىلغانىدىلە ...

ئابلىزقارى پەگاھتا تۇرغان جاپپار موللىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ باردى :

— يەنە نېمە 30 تەڭگە ؟ يەيدىغانمۇ مەندىن ، كىيىدىغانمۇ مەندىن ، يەنە قارنىڭ تويمايۋاتامدۇ ؟ چىقىش ، كۆزۈمدىن يوقىلىش !

— ماقۇل ... ماقۇل ... مەن كۆزلىرىدىن يوقىلاي ... ھازىرلا يوقىلاي ...

تۆردە چالا بوغۇزلانغان توخۇدەك تېپچەكلەپ ، سۇنۇپ كەتكەن قوۋۇرغىسىنى تاڭدۇرۇۋاتقان خاتىپ سەپەر بوۋاينىڭ تۇتۇپ كېلىنگىنىنى ئاڭلاپ جان ئاچچىقىدا ۋارقىرىدى :

— ئەمدى قولۇمغا چۈشتىمۇ ئۇ پوق ساقال قېرى ، ئالدىمغا ھازىر قىلىڭلار ، بۇ ھارامزادىنىڭ تېرىسىنى تۇلۇمچىلاپ سويۇپ ، ئىچىگە سامان تىققۇزىمەن ، دەرھال ئەكېلىڭلار !

— جېنىم ئوغلۇم ، بىردەم چىدا ، ئالدى بىلەن سۇنغان قوۋۇرغاڭنى تاڭدۇرۇۋالغىن . ئۇ قېرىنى ئېشەككە تەتۈر مىنگۈزۈپ ، بىر جۇمە سازايى قىلىپ ، ئاندىن جاجىسىنى بېرىمىز ، ئۇنىڭ جېنىنى ئۆز قولۇڭ بىلەن ئالىسەن ، ھەددىدىن ئاشقان گادايلارغا ئىبرەت قىلىسەن !

www.uyghurkitap.com

ئــابلــزقارى خاتىپنى يۆلەپ ئولتۇرغان خوتۇنغا ئىشارەت قىلىۋىدى ، ئۇ تالاغا قاراپ توۋلىدى :

— هوي رەھمەت ، بەگزادەڭگە چىلىم كەلتۈرمەمسەن؟

تىۋىپ ، دادىسىنىڭ ، ئانىسىنىڭ كۆزىچىلا نەشە چېكىۋاتقان خاتىپقا ۋە ئابلىزقارىغا قاراپ ھەيران بولغان ھالدا :

— بۇ… بۇ … بۇ نىمە ئىش ؟ — دەۋەتتى بۇرنىنى قولى بىلەن توسۇپ تۇرۇپ .

— سۇيدۇك پۇرىغان ئىشەكتەك قىلىپ كەتكىلى بۇ يەردە بىر كىمنىڭ ئەۋرتى ئىچىلىپ قاپتۇمۇ موللام ؟ — دېدى ئابلىزقارى تىۋىپقا كۆزلىرىنى ئالايتىپ تۇرۇپ .

تىۋىپ ھەنىپە خېنىمنىڭمۇ ئۆزگە ئالىيىۋاتقىنىنى كۆرۈپ سەل قورقۇپ قالدى ۋە ئۈنچىقماي ماتاغا تۇخۇم ئېقى سۈۋاشنى داۋام قىلدى .

— هــوي ، بــىرــىنىڭ ئاۋازى چىقىۋاتىدۇغۇ تالادا ، قاراپ بېقىڭلار !

ئــابلىزقارى خوتۇنىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن دىككىدە پەگاھقا چۈشتى ـ دە ، ئىشىك يوچۇقىدىن تالاغا سەپسىلىپلا ئوغلىغا :

— چاپسان بول بالام ، ئۇ نىمەڭنى يىغىشتۇرغىن ، ھاجىملار كېلىۋاتىدۇ ، چاپسان بول دەيمەن ! — دېدى .

خاتىپ دادىسىنىڭ گېپىگە پىسەنت قىلماي ، چىلىمنى يەنىمۇ قاتتىقراق شورىغىلى تۇردى . ئۇ دادىسىنىڭ : «خۇش بولۇپ كېتەي بالام ، ئون تەڭگە بېرەي ، بۇ قاملاشمىغان قاپىقىڭنى يىغىشتۇرغىن ، يۈزۈمنى يەرگە قاراتما» دەپ يالۋۇرۇشىنىمۇ پەرۋايىغا ئالمىدى .

ئۇلۇشكۈنكى جەڭدىن كېيىن خاتىپ «قالتىس باھادىرلىق كۆرسەتتىم» دەپ تەمەننا پەيدا قىلىپ ، ھېچنىمىنى ۋە ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ كەتكەن ، ھازىرمۇ كاللىسىدا «سىپىت ھاجىنىڭ ۋە دادامنىڭ كەتمىنىنى چاپىمەن دەپلا مۇشۇنچە دىشۋارچىلىقلارغا يولۇقتۇم . ئەمدى ھەر نىمە قىلسامۇ ئۇلار

غىڭ ـ پىڭ قىلماسلىقى كېرەك» دېگەن بىر ئوي بار ئىدى .
سېيىت هاجى بىلەن ئابدۇراخمان يوغان بىر بوپىنى كۆتۈرۈۋالغان هاپىزنى ئەگەشتۈرگىنىچە كىرىپ كەلدى ـ دە ، ئابلىزقارىنىڭ تەكەللۇپى بىلەن تۆرگە چىقىپ جايلاشتى .
سېيىت هاجى چىلىمنى دىرىلدىتىپ تىترىتىپ بەك چېكىۋاتقان خاتىپقا هەۋەسلەنگەندەك قاراپ قويۇپ :
— مۇشۇ بىرنېمىنى پۇرىسام كۆڭلۈم ئېلىشىپ ، هۆ قىلغۇم كېلىپلا كېتىدۇ ، — دەپ ۋايساپ قويدى .
— ئو … ئوغلىمىز هۆددەس كەيىپ قىلمايدىغان هاجىم ، — ئابلىزقارى پەگاهتا تۇرۇپ «سەن بىرنېمە» دەپ قانچە ئىشارەت قىلسىمۇ كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ قاراپ تۇرغان خوتۇنىغا هومىيىپ قويۇپ دېدى ، — سۇنغان قوۋۇرغىنى تاڭغاندا بەك ئاغرىپ كېتىدىكەن ، شۇڭا … تېۋىپ موللام ئاززاق كەيىپ قىلسا ، ئاغرىقىنى تۇيمايدۇ دېۋىدى .
— راست … تېۋىپ موللام شۇنداق دېگەن …
باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرغان سېيىت هاجى تېۋىپنىڭ ئابلىزقارىغا نارازىلىق بىلدۈرگەندەك قاراپ قويغانلىقىنى سېزىۋالدى ۋە قاقاقلاپ كۈلۈپ ، ئابلىزقارىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ قويماقچى بولۇپ :
— مۇبادا كېسەلگە شىپا بولىدىغان بولسا هارامنىمۇ يېمەي ئامال يوق ، بۇنى ئاللا كەچۈرىدۇ ، هېچ ۋەقەسى يوق ، هېچ ۋەقەسى يوق . دېمەكچىمەنكى ، خاتىپئاخۇن بازار بېگى ئاقپاشىشا پۇقراسى دېگەن شۆهرەتلىك نامغا مۇناسىپ ئىش قىلىپ ، ئاقپاشىشا پۇقراسىنى قەتل قىلغان چاتاقچىلار بىلەن بولغان جەڭدە تولىمۇ باتۇرلۇق كۆرسەتتى ، — سېيىت هاجى «يەنە نېمە دەيسەنكى» دېگەندەك كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ چىلىم شوراپ ئولتۇرغان خاتىپنى ئېڭىكى بىلەن ئىما قىلدى ، — كۆپ رىيازەت ۋە ئەزىيەت چەكتى . بەگزادىنىڭ بۇ تۆهپىسىنى كونسۇل ئەپەندىگە مەلۇم قىلىش بىلەن بىللە ، ئازغىنە مال بىلەن هال سورىماقچىمىز ، —

دېدى .

— شۇنداق ... شۇنداق ...

سېيىت ھاجى يۆتىلىۋېلىپ سۆزىنى داۋام قىلدى :

— بۇ ھەدىيە ئاز بولسىمۇ ، ئاقپاششانىڭ ئۆز پۇقراسىغا بولغان مەرھەمىتى دەپ بىلگەيلا .

ھاپىز پەتنۇس ئەكەلدۈرۈپ ، بوپىنى ئاچتى . ھەممەيلەننىڭ كۆزى كۆز چېقىپ تۇرىدىغان پەرەڭ گەزلىمىلىرىگە ، تۇندىكى يۇلتۇزدەك پارقىراپ تۇرغان ئۈنچە ــ مەرۋايىتلارغا ، ئاقپاششانىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن بىر باغلام تىزىغا چۈشۈپ تامشىنىپ كەتتى . مۇشۇنداق ئېسىل ماللار ئۇچىدىمۇ ، چۈشىدىمۇ خىيالىدىن چىقمايدىغان ھەنىپە خېنىمنىڭ گەزلىمە ۋە زىبۇزىننەتلەرنى ئېتىلىپ بېرىپلا باغرىغا باسقۇسى كېلىپ كەتتى . نادىرخان «باي» بولۇپ كېلىشكە كەتكەندىن بېرى ، بازار بېگىملىك مەنسىپىنى قولىغا ئالغان خاتىپنىڭ ھازىر يېنى خېلىلا توم ئىدى . ئەمدى دادىسىنىڭ تۆت ــ بەش تەڭگە پۇلىغا قىزىقىپمۇ ئولتۇرمايتتى . ئۇنداق ــ مۇنداق سوۋغا ــ سالامنى نەزەرگە ئالمايتتى .

لېكىن ، ئۇ قوۋۇرغىسىنى ئۇۋۇلاش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان تېۋىپنى بىرلا ئىشارە بىلەن ئىشىدىن توختاتتى ـ دە ، ئېقى بىلەن قارىسى ئارىلىشىپ ، خۇمارلىشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىۋېتىپ ، پەتنۇسقا بەئەينى مالغا باھا قويماقچى بولغان سىنچى سودىگەردەك تىكىلدى .

ھەنىپە خېنىم :

— ھەشقاللا ئەمىسە ، ئۈنچە بەك كايىپ كەتمىسىلىمۇ بولاتتى ، ئوغلىمىزنىڭ بېشىنى ئوڭشاپ قويغاندا لازىم بولار ، — دەپ پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ ، ساندۇق يېنىغا بارديۇ ، خاتىپنىڭ مەقسەتلىك يۆتىلىشى بىلەن ئۇنى ئوغلى يانپاشلىغان تەكىيىنىڭ يېنىغا قويۇپ قويدى .

— راست دېگەندەك ، خاتىپ بازار بېگىنى ئۆيلەپ قويساق بولاتتى . بىرەر يەرگە گۈل قويۇپ قويدۇقمۇ قارىم ؟

ئابلىزقارى سېيىت ھاجىنىڭ سۆزىگە جاۋابەن :

— «ئېشەك ئالساڭ يېقىندىن ئال ، قىز ئالساڭ يىراقتىن» دېگەن گەپ بار ، كۆزىمىزنى يىراققىراق تىكىپ تۇردۇق ، يۇرت تىنچىغاندىراق بىرنېمە دەرمىز ! — دېدى .

— دۇرۇس ، بەكمۇ ئوبدان خىيال قىلىشىپتىلا ، ئالدى بىلەن ئەل ـ يۇرتنى تىنچلاندۇرايلى ، ئۇنىڭدىن كېيىن بىزمۇ قاراپ تۇرماسمىز ! ئۇ تەرەپلەردە شۇنداق نازىنىن قىزلار باركى ، ھەي ... ھەي ...

— ۋاي قويسىلا ، ئۇ تەرەپلەرنىڭ قىزلىرىنى ، چېچى سېرىق ، كۆزى كۆك دەيدۇ ، ئاڭلىسام ...

سېيىت ھاجى خۇددى يىڭنە ئۇستىدە ئولتۇرغاندەك قىمىرلاپ ، بىئارام بولۇۋاتقان ئابدۇراخماننىڭ ھەنپە خېنىمنىڭ گېپىدىن خاپا بولۇپ قالغانلىقىنى سەزدى ۋە گەپنى بۇرىدى :

— سەپەر سەپرانى تۇتۇپ كەلدى دەيدىغۇ ، راستمۇ ؟

— شۇنداق ھاجىم ، ئادەملىرىمىنىڭ قولىدىن شەيتانمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ ، ئاسمانغا چىقىپ كەتسە تاپىمىزدىن ، يەرگە كىرىپ كەتسە ، كوكۇلىسىدىن تارتىپ چىقىمىزدۇ !

— ئۇ قاقۋاشنىڭ كاللىسىنى چېقىپ ، مېڭىسىدە ئۆتۈكۈمنى ياغلىمىسام دەردىم چىقمايدۇ مېنىڭ ، — خاتىپ ئۇلارنىڭ گېپىگە ئارىلاشتى .

سېيىت ھاجى ھاپىز ئارقىلىق تېۋىپنى چىقارغۇزۇۋەتكەندىن كېيىن :

— دۇرۇس ، دۇرۇس ئېيتىدىلا بەگزادە ، بىراق ، ئۇنى ئاستا ـ ئاستا ئۆلتۈرسەك دەيمەن ، — دېۋىدى ، ئابلىزقارى :

— ئاستا دەمدىلا ، بۇنداق جېدەل ئۇرۇقىنى بىراقلا يوق قىلمىساق ، يەنە جىم ياتمايدۇ ، ئۇ قېرى شۇنداق يامانكى ، ئۆز ۋاقتىدا ... — دەپ دۇدۇقلىدى .

ئۇ گېپىنىڭ داۋامىنى ئېيتىشقا پېتىنالمىدى .

— كونسۇل بىزنى جېدەللىتىۋاتىدۇ ، سودىگەرلەر بىلەن

پۈتۈشكەن شايى ـ ئەتلەس توختامىنىڭ ۋاقتىمۇ توشاي دەپ قالدى . مەشۇت تارتىدىغان ، شايى ـ ئەتلەس توقۇيدىغانلارنىڭ كۆپىنچىسى كۆرگەن كۈنگە قانائەت قىلماي قېچىپ كەتتى .

— ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ؟

— مېنىڭچە ، سەپەر سەپرانى بەك بالدۇر يوق قىلىۋېتىشتىن پـايدا يوق ، ئۇنى ئۇستىخانىغا ئېلىپ بارساق ، قالغان ـ قاتقان پۇقراغا مەشۇت تارتىشنى ، شايى ـ ئەتلەس توقۇشنى ئۆگەتسە .

— مۇبادا ئۇ يەنە قېچىپ كەتسىچۇ ؟

— هـەددى ئـەمـەس ، كـۈنـدۈزى ئـۇستىخانىدا ئىشلەيدۇ ، كېچىسى بۇ يەرگە ياندۇرۇپ كېلىپ سولاپ قويىمىز ـ دە !

— بۇمۇ بولىدىغان گەپ ئىكەن ، شۇنداق قىلامدۇق ئوغلۇم ، ئۆزۈڭ بىر نېمىدەپ باقە ! ؟

خاتىپ قاپاقتەك ساڭگىلاپ كەتكەن بېشىنى ئاستا لىڭشىتتى ، شۆلگەي ئېقىۋاتقان كالپۇكىنى غەلىتە بىر تۈستە مىدىرلاتتى...

سېيىت هاجى يېرىمەن ئۆلۈك بولۇپ قالغان قادىر تۆمۈرچى بىلەن توخۇ يۈرەك رەسۇل ئىمامنى تۇتۇۋېلىپ ، بىر ەر مەملىكەتنىڭ زېمىنىنى ئۆزىگە قارىتىپ پادىشاھىنى باش ئەگدۈرگەندەك گىدىيىپ قـايـتـىـپ كەلگەن ئابدۇراخماندىن چاتاقچى پۇقرالارنىڭ قولمۇق چېتىدە كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلا غايىب بولغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن بېرى ئۆزىنى تولىمۇ بىئارام ھېس قىلىشقا باشلىدى . ئۇ چىرىيە زېـمىنىنىڭ ئاقپاشىشا پۇقرالىرىنىڭ قولىغا ئۆتكەنلىكى ھەققىدە كـونـسۇلغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپ ئىنئام ئېلىشقا ئالدىراۋاتقان ئابدۇراخمان بىلەن دەل مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە قىزىرىشىپ قالدى .

— تـۈيـۈپ تۇرۇپتىمەنكى ، بۇ چاتاقچىلار پەقەت تەشنالىق دەستىدىنلا ئادەمزاتسىز چۆلدە تامامەن قىرىلىپ تۈگەيدۇ . مۇبادا بىرى تىرىك قالىدىغان بولسا ، قولىقىمنى كېسىپ بېرەي ، — دېدى ئابدۇراخمان مەيدىسىگە مۇشتلاپ تۇرۇپ .

— پـېـقـىـر بۇ يۇرتقا قەدەم تاشلاشتىن بۇرۇن بۇ خەقلەر ئـۈسـتـىـدە كـۆپ ئاڭلاپ ، كۆپ مۇلاھىزە قىلغىنىمنى سىلىگە

ئېيتقاندىم . بۇ خەقلەر ياۋاشتەك تۇرغىنى بىلەن نىيىتىدىن ئاسانلىقچە يانمايدۇ . بىر مەقسەتنى كۆزلىگەنىكەن ، كۆزلىگىنىگە يەتمىگۈچە توختىمايدۇ . مۇبادا چۆلدىن سالامەت چىقىپ كېتىپ ، ئايغى پاتقۇچىلىكلا يەر تاپالىسا ، شۇ يەردە تۇرۇپ يۇلغۇندەك كۆكلىنۋالىدۇ ـ دە ، بىزگە ھەربىر دەقىقىدە تەھلىكە سالالايدۇ ، ھازىر بۇ چاتاقچىلارنىڭ مۇشۇ سەپىرىدە بارىدىغان ، تۇرىدىغان مەنزىلىنى ئۇقۇش بىزگە ھەممىدىن مۇھىم .

ئۇنىڭ ئابدۇراخمانغا قىلغان سۆزلىرى ئاخىر كېلىپ ئۆز بېشىدا نۇرغۇن قورقۇنچلۇق خىياللارنى پەيدا قىلدى . ئۇيقۇدىنمۇ ، تاماق ـ غىزادىنمۇ تۇزۇكرەك لەززەت ئالالمايدىغان يەرگە يەتتى . يۈرىكىمۇ خۇددى پىلىشقاق ئاتتەك تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا رىتىمىدىن ئازىدىغان بولۇپ قالدى .

ئۇ ئابلىزقارىنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ چىقىپ ، جايناماز ئۈستىدە خېلى ئۇزۇن ئولتۇرغاندىن كېيىن ، تۇيۇقسىز قادىر تۆمۈرچىنى يادىغا ئالدى .

«دۇرۇس ، — دېدى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ ، ئۇنى نېمىلا بولمىسۇن زۇۋانغا كىرگۈزۈش كېرەك . ئۇ ، چاتاقچىلارنىڭ قەيەرگە كەتكەنلىكىنى جەزمەن بىلىدۇ . مۇبادا چاتاقچىلار يەتتە قات يەرنىڭ تېگىگە كىرىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ تاپمايدىغان بولسام ، ماڭا ئاراملىق يوق ئوخشايدۇ . »

سېيىت ھاجى قاچقانلارنى ئىزدەپ تېپىپ ، بىرتەرەپ قىلىش ئىشىنى ئۆزى باش بولۇپ ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن قادىر تۆمۈرچىنى خۇپىيانە سوراق قىلدى .

ئۈچ ـ تۆت قورالliq ئادەم كىشەنلەنگەن ئايغىنى ئاران سۆرەپ كېلىۋاتقان تۆمۈرچىنى ھەيدەپ ، مېھمانخانىغا ئەكىردى .

— بۇ نېمە قىلغىنىڭلار زالىملار ؟ مۇسۇلمان بالىسىنىمۇ مۇشۇنچە قىينىغان بارمۇ ؟ — دېدى سېيىت ھاجى تۆمۈرچىنىڭ ھالىغا ئىچ ئاغرىتقاندەك ئالدىراپ ، ئۇنى ھەيدەپ كىرگەنلەرگە سىياسەت قىلىپ ، — مۆمىن بەندىگە ئازاب يەتكۈزگۈچى تۆمۈر ـ

www.uyghurkitap.com

تەسەكلەرنى هازىرلا يوق قىلىڭلار .
— قېنى ، سۇپىغا چىقسىلا قادىرئاخۇن ، — دېدى ئۇ يەنە پۇت ـ قوللىرىدىكى كويىزا ـ كىشەنلەر ئېلىۋېتىلگەن تۆمۇرچىگە خۇشامەت تەلەپپۇزى بىلەن .
قادىر تۆمۇرچى دەسسەپ تۇرغان يېرىدىن قىمىر قىلماي تۇرۇۋالدى . ئۇ دۈشمىنىنىڭ كۆزىگە قاراشنى گۇناھ ھېسابلىغاندەك ، يۈزىنى تام تەرەپكە قىلىپ تۇراتتى .
ئۇنىڭ قايتا ـ قايتا قىلىنغان تەكەللۇپقا پىسەنت قىلمىغىنىنى كۆرگەن سېيىت هاجى كۇلۇمسىرەشتىن هۇرپىيىشكە ئۆتتى ۋە سوراقنى ئەگىتىپ قىلىشقا باشلىدى :
— ئاڭلىسام ، ئۇقادىلىقلارنىڭ قۇيرۇقى بار دەيدۇ ، قۇيرۇقى ئىتنىڭكىگە ئوخشامدۇ ياكى مۈشۈكنىڭكىگە ئوخشامدۇ ؟
تۆمۇرچى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئاغرىپ ، ئازابلاۋاتقان بىلىنى رۇسلىۋېلىپ ، ھەزىلگە ھەزىل بىلەن جاۋاب بەردى :
— ئىتنىڭكىگىمۇ ئەمەس ، مۈشۈكنىڭكىگىمۇ ئەمەس ، يولۋاسنىڭكىگە ئوخشايدۇ .
— ئەمدى چاقچاقنى قويۇپ ، رەسمىي گەپكە كۆچەيلى ، — دېدى گەپتە چۈشۈپ كەتكەن سېيىت هاجى يەنە ھەييارلارچە كۈلۈمسىرەپ ، — مانجۇلار يىقىلدى . كونىلار «ئاكاڭ كىمنى ئالسا يەڭگەڭ شۇ» دەپ بىكار ئېيتمىغان ، ئاقپاشا بېشىڭلارنى سىلاپ قويای دېسە ، ئەجەب هارامزادىلىك قىلىۋاتىسىلەرغۇ ! ؟
— بىز ئىلگىرىمۇ بېشىڭلارنى سىلايمىز دەپ ، بېشىمىزنى يېرىۋەتكەنلەرنى جىق كۆرگەن . شۇڭا بېشىمىزنى ھىمايە قىلمىساق بولمايدىغان بولۇپ قالدى .
سېيىت هاجى چىرايىدىن تارتىپ سۆڭىكىگىچە ئىسىلىشىپ ، قارىيىپ كەتكەن ئاددىي بىر تۆمۇرچىنىڭ شۇنچىۋالا چەك باستۇرۇپ گەپ قىلالايدىغانلىقىغا هەيران بولۇپ يەنە سورىدى :
— بۇنداق يارىماس گەپلەرنى كىمدىن ئۆگەنگەن ؟
— ئەگەر ، ئۆگەندى دېيىلسە سۇپۇرگە مىراب بېگىمدىن

ئۆگەندىم .

— ئۇ قەيەردىن ئۆگىنىپتىكەن؟

— قەيەردىن ئۆگىنىپتىكەن؟ مىراب بېگىمنى بىلمەيدىغان ئوخشايدىلا، ئۇ سىلىدەك ئادەمدىن يەتتىنى قاتلاپ يانچۇقىغا بىر سالىدۇ! تېخى ...

— بەس!

سېيىت ھاجى كۆزىنى يۇمۇپ تەسۋى سىيرىشقا باشلىدى. بىر پەستىن كېيىن كۆزىنى ئاچماي تۇرۇپ تۆمۈرچىگە :

— گەپنىڭ توغرىسىنى ئېيتاي، سۇپۇرگىنىڭ چاتاقچىلىرى قەيەرگە كەتتى؟ ئەگەر ئېيتىپ بەرسىلە، بىساتلىرىمنىڭ تېگىنى ئالدىلىرىدا قويىمەن، مۇبادا رەت قىلسىلا، ئاتىدارچىلىق قىلمىدى دەپ پېقىردىن رەنجىمىسىلە! — دېدى.

— مەن نەدىن بىلەي، ياخشىسى، ئۆزلىرى ئەۋلىيالىق مەرتىۋىسىدىكى زات بولغاندىكىن، بىرەر كارامەت ئىشلىتىپ تېپىۋالارلا!

— يەنە بىر سوراي، «خانىنىڭ دورى ئۈچ» دەپتىكەن، چاتاقچىلار قەيەرگە كەتتى، مەسىلەن، قايسى تەرەپكە؟

— خانىنىڭ دورى ئۈچ بولسا، پېقىرنىڭكى بىر، بىلمەيمەن دېدىممۇ، بىلمەيمەن، ئامبۇردا قىسىپ تارتساڭلارمۇ ئاغزىمدىن چىقىدىغىنى مۇشۇ بىرلا گەپ!

— ئاچىقىڭلار بۇ قارا زەڭگىنى، كۆرگۈلۈكىنى كۆرسىتىپ قويۇڭلار!

دورغىلار ئاياغلىرىنى كېرىپ، قولى بىلەن بېلىنى تايىنىپ تۇرغان تۆمۈرچىنى قايتا كىشەنلەپ ئاچىقىپ كېتىشتى. سېيىت ھاجى دورغىلار ئارىسىدىكى گەۋدىلىك كەلگەن بىرىنى توختىتىۋالدى ۋە قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلىدى ...

يېرىم كېچە بىلەن ئويغىنىپ، تالادىكى ھەربىر شەپىگە دىققىتىنى بۆلۈپ، ۋاقىتنى ئۆتكۈزگەن سېيىت ھاجى تاڭ سۈزۈلۈشىگىلا تالاغا چىقتى. قەسىر تېمىدىن ئارتىلىپ چۈشكەن

ئالما شېخىدا بىر تۇتام پاختىنى ئارتىپ قويغاندەكلا قويۇق ئېچىلىپ كەتكەن چېچەكلەر باشقىچە كۆرۈنۈپ، ئىمامى جەئفەر تەيران مازىرىدىكى يۇلغۇن شېخىغا ۋە كونا تۇگمەنگە ئەرز ـ داد ياكى جىن ـ شاياتۇنلارنى قوغلاش مەقسىتىدە ئېسىپ قويۇلغان لاتا قورچاق ۋە پاختىلار كۆز ئالدىغا كەلدى.

ھەتتا قەسىر دەرۋازىسى يېنىدىكى مەجنۇنتاللاردىن ساڭگىلاپ چۈشكەن جالالىق شاخلارمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە بىراۋنى يۇتلىشىپ يىقىلسۇن دەپ قەستەن تاشلانغان كۆك ئارغامچا بولۇپ كۆرۈندى. «بۇ نېمە بولغىنى، كۆزۈم ئاجىزلاپ كەتكەنمىدۇ ياكى چۈش كۆرۈۋاتامدىمەن؟» دەپ، بۇرنىنىڭ ئۇچىنى خېلى قاتتىق چىمدىۋىدى، بۇرنى خۇددى ھەرە چاققاندەكلا ئاغرىپ كەتتى. كۆزىنى ئۇۋۇلىۋېتىپ قارىۋىدى، ھېلىقى تاللار ئەمدى بىر ئۇچى ھالقىسىمان سىرتماقلارغا ئايلاندى.

سەگتىرەكلەرنىڭ شاخلىرىنى بىزەپ تۇرغان تەڭگىسىمان يوپۇرماقلار يېنىك شامالدا شىلدىرلىغاندا بولسا، ئۇ ئەتراپىغا ئالاق ـ جالاق بولۇپ نەزەر سالدى ۋە «ئوچۇق ھاۋادا گۇلدۇرماما گۇلدۇرلىگىنى نېمىسى؟» دېگەندەك، قۇلىقىنىمۇ كولاپ باقتى.

— يەنە شۇ ئاق پاختا، سىرتماق، گۇلدۇرماما...

— ۋاي ئادەم بارمۇ، قادىر تۆمۈرچى قېچىپ كېتىپتۇ، ۋاي خالايىق...

ھېلىقى گەۋدىلىك دورغىنىڭ قەسىر ھويلىسىنى بېشىغا كىيىپ ۋارقىرىشى ئۇنىڭغا پاشىنىڭ غىڭشىغىنىچىلىكمۇ تەسىر قىلمىدى. ئابلىزقارىدىن تارتىپ رەھمەتكىچە ھويلىغا يۈگۈرۈپ چىقىشقاندىلا ئاندىن دورغىدىن خۇپسەنلىك بىلەن سورىدى:

— تۆمۈرچى قېچىپتۇمۇ؟ قانداق قېچىپتۇ، قاچانراق قېچىپتۇ؟

— ھەپسىدىن قانداق قېچىپ چىققانلىقىنى ئۇققىلى بولمايدۇ. ئىزغا قارىغاندا، سېپىلدىن ئارتىلىپ، تاڭ ئاتماستىنلا قاچقان

بولسا كېرەك .

— خۇداغا مىڭ شۈكۈر ، ھېلىمۇ قىچىشنىڭ ئالدىدا بىرەرىمىزنىڭ گېلىنى سىقىۋەتمەپتۇ !

سېيىت ھاجى دەرۋازا تەرەپكە قاراپ يۈگۈرگەن دورغىلارنى ، چاكارلارنى توختىتىۋالدى .

— قوغلىماڭلار ، بۇ ئىشنى پىقىرغا قويۇپ بېرىڭلار !

سېيىت ھاجى تۆمۈرچىنى قوغلاشقا رۇخسەت قىلمىغىنىغا ئۇچۇقتىن ـ ئوچۇق نارازى بولۇپ ، سەۋەبىنى كوچىلاۋەرگەن ئابلىزقارىنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىرىپ :

— ھۆرمەتلىك قارىم ، ئەگەر تۇغۇۋاتقان مېكىيان ئۇۋۇسىنى يۆتكەپ ، تۇخۇمىنى باشقا بىر يەرگە تۇغۇپ يۈرگەن بولسا ، ئاشۇ تۇخۇملارنى تاپماقچى بولسىلا قانداق چارە قىلىشلىرى مۇمكىن ؟ — دەپ سورىدى ، پەس ئاۋازدا .

ئابلىزقارى سەللىسىنى كۆتۈرۈپ بېشىنى تاتىلىدىيۇ ، خېلىغىچە خىيال سۈرۈپمۇ بىر نەرسە دەپ جاۋاب بېرەلمىدى .

— ئۇنداق بولسا ، پىقىرنىڭ چارىسىگە قۇلاق سالسىلا ، ئالدى بىلەن مېكىياننىڭ كۆتىگە ئاچچىق تۇز لېيىپ سۈركەپ ، پۇتىغا شوينا باغلاپ قويۇۋەتكۈلۈك ، شۇ چاغدا مېكىياننىڭ تۇغقۇسى كېلىدۇ ـ دە ، ھېچنېمىگە قارىماي يېڭى ئۇۋۇسىغا قاراپ يۈگۈرىدۇ . ئۇ پۇتىغا باغلانغان شوينىنىڭ كەينىدە ئىز قالدۇرۇپ كېلىۋاتقىنىغا ئەسلا دىققەت قىلمايدۇ ، شۇ چاغدا …

— ھە ، مۇنداق گەپ ئىكەن ـ دە ، — ئابلىزقارى سېيىت ھاجىغا بولغان قايىللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي توۋلىۋەتتى ، — ئەمدى بىلدىم ، ئەمدى بىلدىم !

— ئەمىسە بىلگەن بولسىلا دەرھال رەسۇل ئىمامنى مېھمانخانىغا ھازىر قىلسىلا ، — دېدى سېيىت ھاجى ۋە ، — بۇ پاراڭ خۇدادىن باشقا ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا قالسۇن ، — دەپ قوشۇپ قويدى .

28 . چۆلدىكى توغراق

توغراق — تۇرلۇك ـ تۈمەن خىسلەتلەرنى ئۆز جىسمىدا جەم قىلغان ئاجايىپ خاسىيەتلىك دەرەخ . تەبىئەت دۇنياسىدىكى مەۋجۇداتلارنىڭ خىسلەتلىرىگە ئادالەت كۆزى بىلەن قارايدىغان ، كۆڭلى ـ كۆكسى دېڭىزدەك كەڭ كىشىلەرنىڭ ھەرقاندىقى توغراقنىڭ بۇ خىسلەتلىرىگە قايىللىق بىلدۈرمەي قالمايدۇ .

ئۇ ئىشچان ، باتۇر ، ئۇمىدلىك ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يېشىل ئابىدىسىدەك ، چۆل ـ جەزىرىلەردە قەيسىرانە قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ ، ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا تارلىقى تۇتۇپ ، ئۇنى تەبىئەت ئالىمىدىن يوق قىلىشقا ئاتايىن ئاپىرىدە بولغان ، ياۋا توڭگۇزدەك چىرقىراپ ، قۇتراپ تۇرىدىغان بورانمۇ ئۇنى كۆمۈۋېتەلمەيدۇ . ئۇ يەر چوڭقۇرلۇقىدىن ئوزۇق سۈمۈرۈۋالىدۇ ـ دە ، مەۋجۇتلۇقىنى دۈشمىنىنىڭ كۆزىگە كۆرسىتىپ قويماقچى بولغاندەك ، بارغانسېرى باراقسانلاپ ، ئاسمان ـ پەلەك بويى سوزىدۇ . تۇۋىدە بوران باشلاپ كەلگەن قۇم دۆۋىلىرى بىر گەز ئۆرلىسە ، ئۇمۇ كۆك قەھرىگە قاراپ بىر گەز كۆتۈرۈلىدۇ . لەنتى بىچارە قۇم پەستە قالىدۇ . توغراق بولسا ، ھامان ئېگىزدە تۇرىدۇ ۋە قىلىن يوپۇرماقلىرىنى شىلدىرلىتىپ ، ئۆزىنى چاغلىمىغان قۇم ئۈستىدىن مەسخىرە قىلىپ كۈلىدۇ .

تەقدىر تارازىسىدىكى ھەقنى ناھەق ، ئادالەتنى جاھالەت بېسىپ كەتكەن چاغلاردا بوران ، قۇمنىڭ ئامىتى ئوڭدىن كېلىپ قالىدىغان چاغلارمۇ بولىدۇ ، بوران كۈھىقاپتىن ئوق شىددىتىدە ئېتىلىپ چىقىپ ، توغراق دېگەن بۇ جاھىل نەرسىنى تۈپ يىلتىزىدىن قومۇرۇپ ، نەسلى بىلەن قوشۇپ قۇرۇتۇۋەتمەكچى بولىدۇيۇ ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پۈتكۈل ئادرېسى

نىهايەت ئۇنىڭ بىر تال شىخىنى سۇندۇرۇشقا مۇۋەپپەق بولالايدۇ. لېكىن، بوران بىلمەيدۇكى، سۇنغان شاخ ئاخىرقى بىر تال قوۋزىقى ئۈزۈلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا يەنىلا ياشناۋېرىدۇ، بەلكى ئۆز تۇپرىقى ئىنئام قىلغان شىپالىق ئابىكەۋسەر بىلەن يارىسىنى پات ئارىدا ساقايتىپ، بورانغا قارشى كۆكرەك كېرىدۇ. مۇبادا بىرەر تۇپ توغراق چورتلا ئۈزۈلۈپ، يىقىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇ يەنىلا بوراندىن ئۆچ ئېلىشنى يادىدىن چىقارمايدۇ ـ دە، بوران ۋە قۇم ئالدىدا توغرىسىغا يېتىۋېلىپ، مۇھاپىزەتتى دائىرىسىدىكى بوستانلىقلارنى، بوستانلىقتا ياشىغۇچى ئادەمزاتنى ئاپەتتىن ساقلايدۇ.

بىنا بولۇش تارىخى هاياتلىق ئىراسىنىڭ قايسى دەۋرىگە توغرا كېلىدىكىن، ئىشقىلىپ، چىرىيە كەنتى بىلەن لوپ بوستانلىقى ئارىسىدىكى بىپايان دەشتىنىڭ دەل كىندىكىدە كۆكىرىپ تۇرغان بىر پارچە ئىپتىدائىي توغراقلىق ئۆزىدەك جاپاكەش ۋە ئۈمىدلىك بىر توپ مۇساپىرغا قۇچىقىنى كەڭ يايدى، نائىلاج يۇرتىدىن ئايرىلىپ، سەرسانلىق قايناملىرىدا قايناپ، ئۆچ كۆڭلۈك گۆر ئازابى دەستىدىن جېنى ھەلقۇمىغا كەلگەن مۇساپىرلار ئاخىر بۇ توغراقلىققا يېتىپ كەلدى.

— «ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار» دېگەن گەپ بىكار ئەمەس ئىكەن، — دېيىشتى بەزىلەر ئۇسسۇزلۇقتىن سىغىزدەك قۇرۇپ، قۇشقاچ كامىرىدەك ئىچىلىپ قالغان ئاغزىنى تەسلىكتە گەپكە كۆندۈرۈپ، — يەيدىغان رىزقىمىز بار ئوخشايدۇ!

دېيىشىمۇ، 4 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا قىزىپ كەتكەن قۇمغا دەسسەش — قىزىتىلغان تۆمۈرگە دەسسىگەندىنمۇ ئارتۇق ئازاب ئىدى. ئانچە ـ مۇنچە كۆزگە چېلىقىپ قالىدىغان سالما، پاتمىچۇقلاردىن ئۆزگە ھېچبىر جان ـ جانىۋار ئۇۋا سالمايدىغان بۇ چۆلدە ئەسىرلەردىن بېرى سۇ كۆرمەي ياتقان ئاچ كۆز قۇملار كىشى بەدىنىدىكى سۇ تەركىبىنى بىردەمدىلا ئۆزگە تارتىپ، يىگىلەپ كەتكەن قۇرۇق مۇردىغا ئوخشىتىپ قوياتتى.

قاچ ـ قاچ بولغان ئاخشىمى ھېچكىم سۇ ئىلىۋىلىشقا ئۇل. گۆرەلمىگەنىدى . ئۇلار پەقەت قولدىن ـ قولغا يۆتكەپ ئەكىلىنگەن چولاق مۇئەززىن بىلەن ھىممىت قاشقىنىڭ مېيىتىنى دەپنە قىلغىلى گۆر كولىغاندا قوم تەكتىدىن چىققان قومۇش يىلتىزىنى چاپىناپ ئاز ـ تولا دەرمان تاپتى . قوملۇقتا ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى قومۇش يىلتىزىمۇ ئۇچرىمايدىغان بولۇپ قالدى . تەشنالىق ھەممەيلەننى ھارغۇزدى .

بىراق ، بۇ ھالسىز ئادەملەر ئانا ماكانىدىكى سۈزۈك بۇلاقلارنى ، سوغۇق سۇلۇق قۇدۇقلارنى سېغىنىدىمۇ ، ھاسىراپ كېلىۋېتىپ بەزەن ـ بەزەن كەينىگە قايرىلاتتى ـ دە ، كۆنچىقىش تەرەپكە قىيماسلىق نەزىرى بىلەن قاراپ قوياتتى . تەندۇرۇس ئادەملەرلا ئەمەس ، يەنە كۆزلىرىگە ئېغىر تالاپەت يەتكەچ ، نۇرەك باخشىنىڭ ياردىمى بىلەن ئىلگىرىلەۋاتقان بىر زەخمىدار كىشىمۇ قەدەمدە بىر دېگۈدەك توختاپ يۇرت تامان قايرىلىپ قارىۋېلىپ ، ئاندىن ئېغىر قەدەملىرىنى يۆتكەيتتى .

ئۇنىڭ بۇ قارىشى قىزىق تۇيۇلدىمۇ ياكى كەم ئەقىللىق قىلدىمۇ ، ئىشقىلىپ مۇساپىرلار توپىدىكى 14 ـ 15 ياشلاردىكى بىر بالا قاملاشمىغان بىر سوئال قويۇپ قالدى .

كۆزى كور بولمىسىدى كاشكى ، يۇرت تەرەپكە نېمىدەپ بۇنچە قاراپ كېتىدىكىن بۇ كىشى ؟

— كېتىۋاتقانلار سوئال قويغۇچىنىڭ چىرايىغا تەئەججۇپلۇك نەزىرى بىلەن سەپسېلىۋېلىپ باشلىرىنى چايقاشتىيۇ ، بۇرۇتى خەت تارتمىغان بالا بولغاچقىمۇ ، ئۇنى ساراڭلىقتا ـ ساددىلىقتا ئەيىبلەپ ئولتۇرمىدى . لېكىن ، ھېلىقى بالا باللىقىنى چاندۇرۇپ قويغىنىغا خىجىل بولغان بولسا كېرەك ، قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ ، يەرگە قارىۋالدى . سۆپۈرگەئاخۇن ئۇنىڭغا خىيالەن تەسەللى بەردى :

«خىجىل بولما بالام ، سەن ئەجەبلەنگەن ئۇ كىشى ئانا يۇرتىغا تىكىلىپ قارىغىنىدا پۈتكۈل ۋۇجۇدى مىڭلىغان كۆزلەرگە ئايلىنىدۇ ، يۇرت دىدارىنى كۆزى بىلەنلا ئەمەس ، بەلكى ئانا يۇرتىغا

مۇھەببەت قويغانلاردىلا بولىدىغان ئالاھىدە بىر سەزگۈ بىلەنمۇ كۆرۈۋېرىدۇ. سەن تېخى بىلمەيسەنكى، ئىنسان بالىسىنىڭ يىغلاپ تۇغۇلۇشىدا سەۋەب نېمە؟ شەيتان ئۇنىڭ چۆچۈرىدەك قۇلىقىغا پىچىرلايدۇ:

— ئى جان ئىگىسى، سەن كۆز ئاچىدىغان دۇنيانىڭ بورىنى بار، يامغۇرى بار، ئىسسىقى بار، سوغۇقى بار، كۆرىدىغىنىڭ مۇشەققەتتىن ئۆزگە نەرسە ئەمەس!

بوۋاق ئازدۇرغۇچى شەيتاننىڭ بۇ گېپىگە ئىشىنىدۇ ۋە ئانا قارنىدىن ئايرىلىپ، جەبىر - جاپالىق بىر دۇنياغا كۆز ئېچىۋاتقىنىغا ئاھ ئۇرۇپ، قىرقىراپ يىغلاپ كېتىدۇ. ئۇ يىغلايدۇيۇ، لېكىن ئانا يەر ئۇنى ئۆز قۇچىقىغا ئالىدۇ - دە، ساپ ھاۋاسى بىلەن نەپەسلەندۇرىدۇ. چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئۆسۈپ چىققان قومۇشنى شەيتان ۋەسۋەسىسىگە ئىشىنىپ كەتكەن بوۋاققا شەپقەت ياغدۇرۇشقا ئەۋەتىدۇ... كىندىكىنى ئاۋايلاپ كېسىپ پۈتۈن سۈرۈك بىر جانغا ئايلاندۇرىدۇ. بۇ جان كىندىكىدىن تۇنجى تامچە قان تۆكۈلۈشى بىلەنلا يەر بىلەن تەقدىرداش بولۇپ كېتىدۇ ۋە تۇپراقتىن ئىبارەت كىندىك ئانىسىنىڭ قۇچىقىدا ئەركىلەشكە باشلايدۇ، ئەركىلەۋېتىپ چۈش كۆرىدۇ، چۈشىدە لەنىتى شەيتان ئۇنى يەنە ئازدۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا دەيدۇ:

— ئى سەبىي جان ئىگىسى، دۇنيا ھازىرچە سېنى ئەركىلىتىۋاتىدۇ. لېكىن، مەن ئاگاھ بەرگەن مالامەتلىك ئالامەتلەر پات ئارىدا زاھىر بولىدۇ!

بوۋاق چۈشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، يەنە يىغلايدۇ، ئەركىلىتىشكىمۇ، پەپىلەشكىمۇ پىسەنت قىلمايدۇ، ھەتتا «ئىككى يۈزلىمە»، دۇنياغا تۇغۇلۇپ قالغىنىغا پۇشايمان يەپ، قىزىيدۇ، ئاغرىيدۇ، قاقشايدۇ.

ئەمما، ئانا يەر ئۆز كىلىماتىنىڭ مۆجىزىسى سۈپىتىدە شىپالىق شامال ئەۋەتىپ، ئۇنى سەگىتىدۇ. ئانىنىڭ قولى

ئارقىلىق كۆز يېشىنى سۈرتىدۇ. ھالال سۈت ۋە ئابىھايات بىلەن سەبىي قەلبىدىكى، توغاچتەك مەڭزىدىكى ياش داغلىرىنى يۇيۇپ، تەشنالىقىنى قاندۇرىدۇ، كۈندۈزى كۈننى، كېچىلىرى ئاي-يۇلتۇزنى بېشىدا دەۋر قىلدۇرۇپ، ئۇنى ئوينىتىدۇ، ئۇخلىتىدۇ، يۇمشاق يۆگەككە ۋە كۆرپىلەرگە يۆگەپ ئىسسىق-سوغۇقتىن ھىمايە قىلىپ، تېنىگە ئەت ۋە بويىغا بوي قوشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇدرۇق بوۋاق تاتلىقىنا كۈلىدۇ-دە، مەڭزىدە بەكمۇ چىرايلىق زىنىخلار پەيدا بولىدۇ. بىلەمسەن، بوۋاقنىڭ بۇ تۇنجى كۈلكىسى ئانا يەرگە بولغان يۈرەك تەشەككۈرى ۋە رازىمەنلىكى، كىندىكئانىسىنىڭ شەپقىتىگە تۆلىگەن تۇنجى بەدىلى، يالغانچى شەيتانغا بىلدۈرگەن ئېتىرازى ۋە مەسخىرىسى. ئۇ يەنە بۆشۈككە قۇلىقىنى يېقىپ، ئۇنىڭ غىچىرلىشىنى، ياق، مۇڭلۇق ناخشىسىنى ئاڭلايدۇ. ئانا تۇپراقنىڭ ئۇزاق تارىخىدىن، ياخشى-يامان كەچۈرمىشلىرىدىن ھېكايەتلەر تىڭشايدۇ. بۆشۈكتە يېتىپ كۆك ئاسمانغا، ئاق بۇلۇتلارغا، كەڭ تەبىئەتنىڭ رەڭمۇرەڭ بېزەكلىرىگە كۆز سالىدۇ-دە، بۇ جىمى مۆجىزاتلارنى ئۆزىنىڭ تۇغقىنى، كۈللى مەۋجۇداتنىڭ پەرۋىشكارى بولغان مۇقەددەس تۇپراقنى مېھرىبان ئانىسى دەپ بىلىپ، ئۇنىڭغا مېھىر قويىدۇ. ئۆمۈر رىشتىسىنى ئەنە شۇ تۇپراق بىلەن چەمبەرچاس باغلايدۇ.

ھايات ۋە ھەممىنى بەرگەن ئانا تۇپراق ئىنسان نەزىرىدە شۇنچىلىك ئۇلۇغ ئورۇننى ئىگىلەيدۇكى، بىرىسىز بىرى ياشىيالمايدۇ، ھەرقانداق ۋاپالىق ئادەم ئۇنى بىزنىڭ ھېلىقى شېھىتلىرىمىزدەك جان بەدىلىگە ئاسرايدۇ. ئەنە ئاۋۇ زەخىمدار كىشىدەك ئۇنىڭغا تويماي تەلمۈرىدۇ، تەلپۈنىدۇ...»

ئۇ پۇشايمان يېشى تۆكۈۋاتقان بالىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ:

— خىجىل بولما ئوغلۇم، ھېچ ۋەقەسى يوق، بىلمىگەننى ئەمدى بىلىسەن، سەن تېخى كىچىك... — دېدى.

ئېغىزلىرىنى قاقىرامدا قالغان بىلىقنىڭ ئاغزىدەك ئېچىپ،

ئـوشـۇقــغىچە قوم كېچىپ كېلىۋاتقان مۇساپىرلارنى كۆرۈپ، ســۇپۇرگەئاخۇننىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى. خەلقنىڭ بۇ ئېچىنىشلىق هــالــى، ئـۆلۈم گىرداۋىدىكى جان تالىشىشلىرى شىددەت بىلەن سوقۇۋاتقان بورانغا ئايلىنىپ يۈرىكىدە يېنىۋاتقان قىساس ئوتىنى ئـۇلـغـايـتـتى. ۋىسالىدىن مەھرۇم بولغاندىن بېرى مىنۇتسېرى كۈچىيىۋاتقان يۇرت مۇھەببىتى قىساس ئوتى ئۈستىگە ياغ بولۇپ چېچىلغىلى تۇردى.

«ئـى پـەرۋەردىگار، يىلان ـ چايانلاردىن قان قەرزىمىزنى، ئەزىز يۇرتىمىزنى قايتۇرۇۋالغۇچە بىچارە بەندىلىرىڭنىڭ رىزقىنى بەر، جېنىنى تېنىدە ئامان قىل، — ئۇ بىر قېرىسال كىشىنى يــۆلەپ كېلىۋېتىپ ئاللاغا چىن يۈرىكىدىن ئىلتىجا قىلدى، — كۆرسىتىدىغان كارامىتىڭنى كۆرسەت، ئاتىغان شەپقىتىڭنى ئايان قىل!»

سۇپۇرگەئاخۇن ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقان ئاياغلىرىنى يۆتكەپ كــېــتــىــۋېــتــىپ، تەرەپ ـ تەرەپكە سەپسالدى. كۆزىگە ئاچىز ـ ئـورۇقـلارنـى يـۆلـەشـتـۈرۈپ كــېــلــىــۋاتــقان نۇرەك باخشى ۋە مەتقاسىملارنىڭ كەينىدە قالغان ئويۇم ـ ئويۇم ئاياغ ئىزلىرىدىن، يــىراقلاردا خۇددى ئەزىم دەريادەك ئۆركەشلەۋاتقان ئېزىتقۇدىن، ئالىقانچىلىك بۇلۇت بولمىغان كۆك ئاسماندىن ئۆزگە، كارامەتكە هامىي بولغۇچى هېچقانداق ئالامەت كۆرۈنمىدى.

تــىلەك يەنىلا تىلەك بويىچە قالدى. سۇپۇرگەئاخۇن يىل ـ يــىللاپ يامغۇر بۇلۇتى يېقىن يولىمايدىغان، تونۇردەك يېلىنجاپ تۇرغان قۇرغاق ئاسماندىن يامغۇر كۈتۈشنىڭ ياكى ئاياغ ئاستىدىنلا بــىر بۇلاقنىڭ بۇلدۇقلاپ ئېتىلىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىشنىڭ پەقەت قۇرۇق خىيال ئىكەنلىكىنى چۈشەندى ـ دە، ئاخىر مەرهۇم ئاتىسىنىڭ مۇنداق بىر سۆزىنى يادىغا ئالدى:

«مەيلى تاغلىق ۋە مەيلى قوقاستەك قىزىپ تۇرغان قۇملۇق بولسۇن، سۇ بولمايدىغان يەر يوق، — دېگەنىدى بىر چاغلاردا ئۇ توپا مەهەللىسىنىڭ ياقىسىدىكى قۇملۇققا دەسسەپ تۇرۇپ — گەپ

ئۇنى ئەقلىڭگە تايىنىپ تاپالىشىڭدا .»

سۇپۇرگەئاخۇن يول تاشاقاپ ، يۆنىلىشىنىڭ ئولڭ تەرىپىدىن 100 قەدەمچە يىراقلىقتىكى ئاتايىن دۆۋىلەپ قويۇلغاندەكلا چوقچىيىپ تۇرغان بارخان يېنىغا كەلدى ـ دە ، قۇم ئارىسىغا قولىنى تىقتى ، نىمىنىدۇر كۆزەتتى . ئۇنىڭ تۇرۇلگەن قوشۇمىسى ئاستا ـ ئاستا بوشىشىپ ، كۆزلىرىدىن ئۇمىد ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى .

— توختىئاخۇن ، مەتقاسىماخۇن ، بۇ يەرگە كېلىڭلار !

ئىككى يۇقىرا بارخان يېنىغا يېتىپ كەلگەندە ، سۇپۇرگەئاخۇن قوقاستەك شىرىلداپ تۇرغان قۇمنى كولاپ ، خېلى چوڭقۇرلاشتۇرغانىدى .

— نىمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسىلەر ؟ سىلەرمۇ كولىمامسىلەر ؟

— بېگىم ، بۇ يەردە قىزىق قۇمدىن ئۆزگە ھېچنېمە بولمىسا ، بىكار ئاۋارە بولۇپ نېمىمۇ قىلارمىز ؟

— كولاڭلار دېگەندىكىن كولاڭلار ، نېمە بارلىقىنى ھېلى كۆرىسىلەر !

ئۇچەيلەن تەرلەپ ـ پىشىپ كولاشقا باشلىدى . زامانلاردىن بېرى ئۇخلاپ ياتقان يېرىدىن ئايرىلغۇسى كەلمىگەن جاھىل قۇم دانچىلىرى ئۆزلىرى ھەيدەپ چىقىرىلغان كاتەككە قاراپ سۇدەك ئاقىسىمۇ ، بوشاشماي ھەرىكەتلىنىۋاتقان ئۇچ جۇپ قولنىڭ جاسارىتىگە ئاخىر تەن بەردى .

— ھوي ، بۇ يەردىكى قۇم نەم ئىكەنغۇ بېگىم !

دەسلەپتە بىر تونۇر چوڭقۇرلۇقىدا كولانغان يەر ھەش ـ پەش دېگۇچىلا چامغور ئورىسىدەك ھالغا كېلىپ ، ئادەمنىڭ بېلىگە يەتكۇدەك چوڭقۇرلىدى . سۇپۇرگەئاخۇن بىر ئوچۇم نەم قۇمنى ئېلىپ چىڭ سىقىۋىدى ، قۇم بىر مونەككە ئايلاندى .

— ئەمدى بولدى قىلايلى ، — دېدى ئۇ ئىككىيلەنگە قاراپ ، — سەل تەخىر قىلىپ كۇتەيلى ، قېرىنداشلارمۇ بۇياققا كەلسۇن !

سۇپۇرگەئاخۇننىڭ نېمە قىلىۋاتقىنىنى زادى چۈشىنەلمەي ،

كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرغان توختىئاخۇن ئورەك تېگىدە بىر ئوچۇم كەلگۈدەك سىزما سۇنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى كۆرۈپلا :
— سۇ ··· سۇ ··· سۇ ··· — دەپ ۋارقىراپ تاشلىدى .
— سۇ ! سۇ ! مەيەرگە چاپسان كېلىڭلار ···
سۇپۇرگەئاخۇن بايا تەكشى كەتكەن قۇملۇقتا يېگانە تۇرغان بارخاننى كۆرۈپلا بارخان ئورنىدا قاچاندۇر بىر چاغلاردا قومۇش ياكى يۇلغۇن ئۆسكەن دەپ پەرەز قىلغان ۋە بۇنداق يەردە يەر ئاستى سۈيىنىڭ تېيىز بولىدىغانلىقىنى يادىغا ئالغان ، قولىنى قۇم ئارىسىغا تىقىپ كۆرۈپ ، قۇم تەكتىدىكى هارارەتنىڭ قۇم ئۈستىدىكىگە قارىغاندا خېلىلا تۆۋەن ئىكەنلىكىنى تۇيۇپ ، ئورەك كولاش قارارىغا كەلگەنىدى .
موهتاجلىق دەردىنى تولا تارتقان ، كۆڭلى سۇنۇق كىشى ئادەمگەرچىلىكنى ئۆز نەپسىدىن ئارتۇق بىلسە كېرەك ، تولىمۇ ئاستا سىرغىپ چىقىۋاتقان سۇنى هېچكىم بىر - بىرىدىن قىزغىنىشمىدى ، تىللىرى بىر غېرىچ ساڭگىلاپ قالغانلارمۇ ئالدى بىلەن ياشانغانلارغا ، ئاجىزلارغا نۆۋەت بېرىشتى .
سۇپۇرگەئاخۇن قۇم ئۆرىكىدىن چىققان قاڭسىق ، تۇزلۇق سۇنىڭ چاڭقىغانلارغا پەقەت بىردەملىكلا ئارام بېرىدىغانلىقىنى بىلگەچ ، كىشىلەرنى سۇنى كۆپ ئىچمەسلىككە ئاگاهلاندۇرۇپ تۇردى ، ئەڭ ئاخىرىدا بىر ئوچۇم سۇ ئىلىپ لەۋلىرىنى نەملىۋالغاندىن كېيىن ، ئۇلارنى باشلاپ يولىنى داۋام قىلدى ···
ئۇلار بەشتوغراق بوستانلىقىغا يېتىپ كەلگەندە ، قۇياش غەربكە ئېگىلگەن بولۇپ ، هاۋا يەنىلا دىمىق ۋە قۇرغاق ئىدى . كۈنپېتىشتىن قوزغالغان تەڭگىسىمان بۇلۇت چۆل شامىلىدىن بېشارەت بېرىپ ، قۇياش يۈزىگە قاراپ يېپىلىۋاتاتتى .
مۇساپىرلار يىقىلغان توغراق كۆتەكلىرى ، چىرىپ قارىيىپ كەتكەن شاخ - شۇمبىلار ، غازاڭلار ئارىسىدىكى كىچىك كۆلچەككە قۇيۇلۇپ تۇرغان بۇلاق سۈيىدىن قانغۇچە ئىچىپ ، هاردۇقىنى چىقارغاندىن كېيىن ، توغراقلىقنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ

ئىلگىرىلىدى . چۈنكى ، بۇلاق سۈيى تەشنالىقنىلا قاندۇرالايتتىكى ، پۈتۈنسىغا تۈگۈۋېلىشقا ئۈلگۈرگەن ئازغىنە يىمەكلىكلىرىنى ئاللىبۇرۇن يەپ تۈگەتكەن يۇقرالارنىڭ ئاچلىقىغا ئارا تۇرالمايتتى قانداقلا بولمىسۇن ، يەيدىغان بىرەر نەرسە تېپىپ ، ھەددىدىن زىيادە ئىچكەن سۇ بىلەن لاسىدە بوشىشىپ كەتكەن تېنىنى قۇۋۋەتلەندۇرۇشى كېرەك ئىدى .

ئىپتىدائىي توغراقلىق ئىچكىرىلىگەنسېرى قويۇقلىشىپ باراتتى . رەھىمسىز تەبىئەتنىڭ ۋە ئۆزگىرىشچان كىلىماتنىڭ جەبرىگە چىداشلىق بېرىپ كەلگەن يوغان توغراقلار بىر - بىرىگە يۆلەنگەن ، نەچچە گەز ئېگىزلىكتىكى بوشلۇقتا ئىرماش - چىرماش گىرەلىشىپ كەتكەن شاخلار خۇددى غايەت زور سايىۋەندەك ، يەر يۈزىنى قاراڭغۇ قىلىپ كۆرسەتتەتتى . توغراق تۈپلىرىنىڭ ئارىسىدا ئۆسكەن ئاقتىكەن ، قامغاق ، قومۇش ۋە چاتقال ئۆسۈملۈكلىرى شۈنچىلىك قويۇق ئىدىكى ، توغراقلىقنى ھەرقانداق جانلىقلارنىڭ يامان غەرەزلىك ھۇجۇمىغا توسقۇن پەيدا قىلماقچى بولۇپ ئاتايىن بىنا قىلىنغان چىتلاققا ئوخشايتتى .

تۆۋى غازاڭ ۋە قۇم قاتلاملىرى بىلەن ئادەم بويى ئېگىزلەپ قالغان توغراقلارنىڭ كامارلىرىدىن بېشىنى چىقىرىپ ، يۇملاق كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ تۇرغان كېلەلەرگە قارىغان كىشىنىڭ تېنى ئىختىيارسىز جۇغۇلداپ كېتەتتى . يازنىڭ ھارارەتلىك تەپتى بىلەن كۆيۈپ ، تازا سارغىيىپ پىشقان زاغرىدەك قىزىرىپ كەتكەن تۇپا ئارىسىدىن تۈيۈقسىز يۈگۈرۈپ چىققان ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق سالما ، سەمرىپ كەتكەن چۈل چاشقىنى ئاياغ ئاستىدىنلا شىرىلداپ ئۆتكەندە بولسا ، تاغ يۈرەك ئادەمنىمۇ كېيىكتەك تاقلاپ ، ئەندىكىشكە مەجبۇر قىلاتتى .

مۇساپىرلار ئاز - تولا ئىزناسى بار چىغىر يوللارنى بويلاپ ، ئاقتىكەنلەرنى ئېھتىيات بىلەن قايرىپ كەلمەكتە ئىدى . ئۇلارنىڭ بىرمۇنچىسى سۇ بىلەن تۈپرىقى ماسلاشقان بۇنداق بوستانلىقتا ئادەمزاتنىڭ بولماسلىقى مۇمكىن ئەمەس ، دەپ باغلىنىش

www.uyghurkitap.com

دەرىجىسىگە يەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ھېلىغىچە ئادەمزاتقا تەئەللۇق ھېچقانداق ئىز ۋە نىشانە ئۇچرىتالمايۋاتاتتى.

— ۋايجان!

سۇپۇرگەئاخۇن بىرنەچچە پۇقرانى ئەگەشتۇرۇپ، ئادەم بويى ئۆسۈپ كەتكەن ئاقتىكەنلەرنى توغراق تايىقى بىلەن خۇددى يۇڭ ساۋىدىغاندەك ساۋىداپ كېلىۋېتىپ يېقىندىلا بىر يەردىن چىققان ئەنسىز ئاۋازنى ئاڭلاپ ئىتتىك بۇرۇلدى-دە، تولغىنىپ كۆتۈرۈلۈۋاتقان توپا-توزاننى كۆزلەپ ئوقتەك يۈگۈردى.

ئۇ يېتىپ كەلگۈچە، بوغۇناقمۇ توغراق يوپۇرماقلىرىنى ياڭاق تاسقىغاندەك شاراقلىتىپ ئۆتكەن قۇيۇنسىمان شامال بىلەن قوشۇلۇپ ئۇچۇپ كەتتى. كۆردىكى، توختىماي ئىڭراپ، قاقشاۋاتقان نۇرەك باخشى توپا-چاڭغا كۆمۈلگەن پېتى يوغان قاپقانغا قىسىلىپ ياتاتتى. بېلىگە قىستۇرۇۋالغان بۇرغىسىغىمۇ توپا توشۇپ كەتكەن. ئۇ قازاننىڭ ئاغزىدەك يوغان قاپقاننىڭ قىسمىقى ئارىسىدا شۇرۇلداپ قان ئېقىۋاتقان پۇتىنى قۇچاقلاپ يېتىپ سۇپۇرگەئاخۇننى كۆرۈپ:

— ئوبدان بولدى بېگىم، توغراقلىقتا ئادەم بار ئىكەن، بولمىسا بۇ قاپقاننى جىن-شاياتۇن قويامتى؟ ئادەم بار ئىكەن، ئادەم بار ئىكەن... — دېدى قالتىس بىر سىرنى يەشكەندەك خۇشال بولۇپ.

نۇرەك باخشىنىڭ ھۆكمىگە راستىنلا قىل سىغمايتتى. ياۋايى ھايۋانلارنىڭ چىغىر يولىغا پەم بىلەن قويۇلغان بۇ قاپقان چىمەلتەك قول تومۇقىدىكى زەنجىر بىلەن كۆشەۋاتقان كالىدەك سوزۇلۇپ ياتقان بىر يوغان توغراق كۆتىكىگە باغلانغانىدى.

سۇپۇرگەئاخۇن نۇرەك باخشىنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىشقىمۇ ئۈلگۈرمەي قاپقانغا تاشلاندى-دە، تۇتقامىش يېتىپ كەلگەن ھەمراھلىرىنىڭ ياردىمىدە قاپقاننىڭ قىسمىقىنى تەسلىكتە بوشىتىپ، نۇرەك باخشىنىڭ ئوشۇقىنىڭ ئۈستىدىن خېلى ئېغىر جاراھەتلەنگەن پۇتىنى ئاجرىتىپ چىقاردى.

چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ، لىۋىنى قاتتىق چىشلىۋالغان نۇرەك باخشى يەرگە خېلى تەسلىكتە ئاياغ باستى ـ دە ، ئاغرىقنى سەزمىگەندەكلا كۆلۈمسىرەپ ھېلىقى گېپىنى تەكرارلاۋەردى .
— توختاپ تۇرسىلا بېگىم ، — دېدى ئۇ سۇپۇرگەئاخۇننىڭ قاپقاننى غەزەپ بىلەن ئېتىۋەتمەكچى بولغىنىنى كۆرۈپ ئالدىرىغان ھالدا ، — بۇ قاپقاننىڭ بىر يېرى كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈۋاتىدۇيا ؟
نۇرەك باخشى سۇپۇرگەئاخۇننىڭ قولىدىن قاپقاننى ئېلىپ يەرگە قويدى ، ئۇنىڭ قىسمىقىنى كۈچ بىلەن قايرىپ تۇرۇپ ، ئۇ يەر ـ بۇ يېرىگە سىنچىلاپ سەپسېلىشقا باشلىدى . ئۇ قارىداپ كەت-كەن قىسماقنىڭ ئىچكى يۈزىدىكى چوڭقۇر ئويۇلغان ئالتە بۇرجەك بەلگىنى كۆرۈپلا :
— تونۇدۇم ، تونۇدۇم ، بۇ جامالىدىن ئۇستامنىڭ سوققان قاپقىنى ، بۇنداق تەيلىك يوغان قاپقاننى شۇ كىشىلا سوقالايتتى ، — دېدى ۋە ھاياجانلانغان ھالدا ھېلىقى خاس بەلگىنى سۇپۇرگەئاخۇنغا كۆرسەتتى .
— ھەي ، جامالىدىن ئاكام بەكمۇ ئۇستا تۆمۈرچى ئىدى ، — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن قاپقاننىڭ قىسمىقىدىكى بەلگىنى سىلاپ تۇرۇپ خورسىنغان ھالدا ، — ئۆز ۋاقتىدا مانجۇلار قوزغىلاڭچىلارغا قىلىچ ـ نەيزە سوقۇپ بەردىڭ دېگەن گۇناھنى ئارتىپ ، كاجۇۋغا سولاپ ئەكەتكەنچە قايتىپ كەلمىدى بۇ بىچارە ، مانا ئارىدىن ئالتە ـ يەتتە يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى .
ئۇلار ئەل ـ يۇرت يولىدا ھۇنىرىنىمۇ ، جېنىنىمۇ ئايىمىغان مەشھۇر جامالىدىن تۆمۈرچىنى ياد ئېتىپ ، تەرىپىنى قىلىشتى ـ دە ، نۇرەك باخشىنىڭ قولتۇقىدىن يۆلىگىنىچە ، قان بەدىلىگە تېپىلغان چىغىر يولنى بويلاپ يۈرۈپ كەتتى .
ئۇلار چىغىر يول بىلەن بىرەر يۈز قەدەم ماڭار ـ ماڭمايلا ئاسمان ـ پەلەك توغراقلار بىلەن قورشالغان بىر پارچە بوشلۇققا چىقىپ قالدى . بەلگە كېلىدىغان يۇمران قومۇش ۋە چىم ـ چاتقاللار

قاپلاپ كەتكەن بۇ بوشلۇقنىڭ بىر تەرىپىدە تۇرغان كەپە ھەممەيلەننىڭ نەزىرىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى .

توغراق بادىرىسى ۋە قومۇش بىلەن يېپىلغان كەپىنىڭ يۇلغۇندىن توقۇلغان ئىشىكى قىيا ئېچىلىپ تۇراتتى . كەپىدە ئىككى - ئۈچ پارچە تېرە ، يوغان بىر قاپاق ۋە بىر دۆۋە لاتا - پۇتىدىن ئۆزگە تىرىك جان كۆرۈنمىگەندىن كېيىن ، سوپۇرگەئاخۇن ئۇمىدسىزلەنگەن كۆزلىرىنى ھەر تەرەپكە تاشلاپ ، توغراقلارنىڭ تۇۋىدىن تارتىپ تۆپىسىگىچە كۆزىتىپ چىقتى - دە ۋارقىرىدى :

— بۇ يەردە ئادەم بارمۇ؟ بىز چىرىيىدىن كەلگەن مۇساپىرلار ...

ئۇنىڭ ئالقىنىنى كاناي قىلىپ تۇرۇپ توۋلىغان ئاۋازى «بۇ نېمە ئادەملەردۇ؟» دەپ پىچىرلىشىۋاتقاندەك شىلدىرلىشىپ تۇرغان يوپۇرماقلار ئارىسىغا سىڭىپ ، غايىب بولدى . تۇپراقتىن بىخ يېرىپ چىققاندىن بېرى بۇنچىلىك كۆپ ئادەمنى كۆرگىنىگە ھەيران بولۇپ گىدىيىپ تۇرغان توغراقلار ھېچقانداق ئەكس سادا قايتۇرمىدى . چۆچۈپ كەتكەن چۆل قۇشلىرى ئۆزلىرى بىلەن خىلىدىن بېرى بىللە ئۆتۈۋاتقان بىر ئادەمزاتنىڭ كەپىسىنى ماراۋاتقانلاردىن خاپا بولغاندەك ، شاختىن - شاخقا قونۇپ ، ئۆز تىللىرىدا ئېتىراز بىلدۈردى .

بىر ەر ئادەم بىلەن دىدارلىشىش تەقەززاسىدا قىلىنغان ھەرىكەتلەر ، ۋارقىراشلارنىڭ نەتىجىسى چىقمايۋاتقانلىقىنى كۆرگەن جامائەت ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە بوشىشىپ كەتتى - دە ، بىرى بىرىنى دوراپ قومۇشلۇققا يانپاشلىدى . قۇياش غەرب تەرەپكە قىيسايغانسېرى شامال ئەدەشكە باشلىدى .

چىرىيە بىلەن ئىلچى ئارىسىدىكى بۇ دەشتتىن ھېچكىم كېسىپ ئۆتۈپ باقمىغاچقا ، ئىلچىغا يەنە قانچىلىك مۇساپە بارلىقىغا ھېچكىم بىر نېمە دېيەلمەيتتى . سەپەرنى ئىلچىغا قاراپ داۋام قىلىش يېرىم جان بولۇپ قالغان كىشىلەرگە يەنە نۇرغۇن دىشۋارچىلىقلارنى ئەكېلەتتى . ئىلچىغا يېتىپ بارغان بىلەنمۇ قانداق تەقدىرنىڭ كۈتۈپ

تۇردىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى ، بولۇپمۇ يىقىندىن بۇيان ئۆلچى تەرەپتىن كېلىدىغان خەۋەر ئۈزۈلۈپ قالغان بولغاچقا، بۇرىدىن قېچىپ ، يولۋاسقا يەم بولۇش خەۋپىمۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس ئىدى .

يۇمشاق قومۇشنى سىلىنچا قىلىپ ، چىرىيە تەرەپكە كەچ قالغان بازارچىدەك ئالدىراپ كۆچۈۋاتقان ماناننى كۆزەتكەچ ئوڭدىسىغا ياتقان نۇرەك باخشىنىڭ خىيالىغا بىرەر ئوي كىردى بولغاي ، ئۇ قان سارقىپ تۇرغان پۇتىنى ئاستا يىغدى ـ دە ، يېنىدىكىلەرگە ئۆزىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇشنى ئىلتىماس قىلدى . ئاندىن بۇرغىسىنى ئېلىپ ، قېقىپ ، پۈۋلەپ پاكىزلىدى ، ئاغزىغا تەڭكۈزۈپ ئۆپكىسى توشقۇدەك چوڭ بىر نەپەس ئالدى .

«دۇت ··· دۇت ··· دۇت ··· »

قۇياش نۇرىدىن مەھرۇم بولغان هامان تېزلىكتە سوۋۇشقا باشلىغان هاۋا بۇرغىنىڭ «دۇت ··· دۇت» قىلغان ساداسى بىلەن تەڭلا ھەرىكەتكە كەلدى . چاڭگىلاردا ئېچىرقاپ ياتقان باللىرىغا كەچلىك غىزا ئەكېلىپ ، يېقىنلا يەردە ماراپ يۈرگەن قۇشلار بۇ زىلزىلىنىڭ ھەيۋىسىدىن ئۈركۈپ ، هاۋاغا تىك قاڭقىشتى ـ دە ، بوشلۇق ئاسمىنىدا بىرقانچە نۆۋەت پىرقىراشقاندىن كېيىن يەنە شاخلار ئارىسىغا قايتىپ كېلىشتى .

«دۇت ··· دۇت ··· دۇت ··· »

تولا كۆچەپ كەتكەنلىكتىن ، بەستىدىكى جىمى قان چىرايىغا ئۇرۇپ ، يۈز ـ كۆزىنى تېخىمۇ قارايتىۋەتكەن ، چېكە تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتكەن نۇرەك باخشى سۇپۇرگەئاخۇننىڭ نەسىھىتى بىلەنلا بۇرغىسىنى چۈشۈردى ، نىمىنىدۇر ئىزدىگەندەك ، تەرەپ ـ تەرەپكە كۆز يۈگۈرتۈشكە باشلىدى .

ئۇنىڭ ئۆتكۈر نەزىرى توساتتىن كەپە كەينىدىكى قويۇق ئاقتىكەنلىكتە توختاپ قالدى . تىكەن ئۈچىنىڭ مىدىرلىشى ۋە شىرىقلىغان ئاۋاز ئەتراپتىكىلەرنىڭمۇ دىققىتىنى قوزغىدى .

— كىم ؟

— ···

ئاۋاز بىلەن تەڭ تىكەنلەرنىڭ مىدىرلىشى بىردىنلا توختاپ قالدى . لېكىن تىكەنلىكتە غىل - پال كۆرۈنگەن بىر پاخمۇاش گەۋدە كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە كەپە يېنىدىكى قومۇشلۇقتا پەيدا بولدى - دە ، كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ قاراپ تۇرغانلارغا تازا بىر سەپسېلىۋالغاندىن كېيىن ، قولىدىكى كالتەكنى چۆرۈۋېتىپ ، ئۇدۇل نۇرەك باخشىغا قاراپ تاشلاندى .

ئۇلار كۆزلىرىدىن تەگ - تېگىگە تىكىلىشتى - دە ، چىرماشقان توغراق شاخلىرىدەك قۇچاقلىشىپ ، چاپلىشىپ كەتتى .

— نۇراخۇن ...

— جامالىدىن ئۇستام ...

ئۇستۇۋېشى تىتما - تىتما بولۇپ كەتكەن ، چېچى ئاشىقلارنىڭكىدەك ئۇزارغان ، ساقال - بۇرۇتى ئارىسىدىن ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن قاڭشارلىق بۇرنى ئاران كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇ كىشىنىڭ نۇرەك باخشىغا بىرەر قەست قىلىشىدىن ئەنسىرەپ جىددىيلىشىپ تۇرغان كىشىلەر ، «جامالىدىن ئۇستام» دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا كۆز يېشى قىلىشىۋاتقان ئىككىيلەننى ئارىغا ئېلىۋالدى .

— ھوي ، راستىنلا جامالىدىن ئۇستام ئىكەنغۇ ، بۇ !

— مەن سوپۇرگەئاخۇن ، يادىلىرىدىمۇ ، نەزەرغوجىنىڭ ئوغلى سوپۇرگەئاخۇن !

— پېقىرنى تونۇدىلىمۇ جامالىدىن ئاكا ، مەن ...

تۆگە تاپىنىدەك قېتىپ كەتكەن قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن كۆز يېشىنى سۈرتۈۋاتقان جامالىدىن بوۋاي قول بېرىۋاتقان ھەربىر كىشىگە قاراپ بېشىنى لىڭشىتماقتا ئىدى . رەڭگىنى يوقاتقان ماتا كۆڭلىكىنىڭ تىتىلىپ كەتكەن يەڭلىرى شامالدا ئۇچۇشۇپ تۇراتتى .

— ھەرقايسىڭلارنى قانداقمۇ ئۇنتاي ، شۇ يەتتە يىلدىن بېرى چىرايىڭلارنى كۈندە 100 قېتىم كۆز ئالدىمغا ئەكېلىپ تۇردۇم ، — دېدى ئۇ سوپۇرگەئاخۇنغا ۋە تونۇش چىرايلارغا تويماي

سەپسىلىپ تۇرۇپ ، — تەقدىر دىگەن مانا مۇشۇنداق نەرسە ، مىنى بىر سەۋەب بىلەن يۇرتۇمدىن ، يۇرتداشلىرىمدىن ئايرىۋەتتى . مانا بۈگۈن ئويلىمىغاندا بۇ جەزىرىدە يەنە ھەرقايسىلىرى بىلەن ئۇچراشتۇردى . بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ ؟

— ياق ، چۈشلىرى ئەمەس جامالىدىن ئۇستام ، خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن يېڭىۋاشتىن دىدارلىشىپ ، مۇڭدىشىپ تۇرۇۋېتىمىز .

— راست گەپنى قىلسام ، كۆزۈم تورلىشىدىغان بولۇپ قاپتۇ ، ھەرقايسىلىرىنىڭ قارىسى كۆرۈنۈشىگىلا كەپەمنى تاشلاپ ئاۋۇ يوغان توغراقنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تۇرغانىدىم . چىرايىڭلارنى كۆردۈمۇ ، تونۇيالمىدىم . مۇبادا نۇراخۇن بۇرغىسىنى چالمىغان بولسا ، ئۆزۈمنى قورقماي ئاشكارىيالايتتىممۇ ؟

— جامالىدىن ئاكا ، بۇرغامنىڭ ئۈنىنى ئۇنتۇپ قالماپسىلە تېخى ؟

— قانداقمۇ ئۇنتاي ؟ ھېلىقى يىلى دۈيۈز چېرىكلەرنىڭ ۋايجېنىنى چىقارغان چېغىمىزدا قۇلاق تۈۋىمىزدە ئاڭلىنىپ تۇرغان ئاۋاز ئەستىن چىقامتى ؟

جامالىدىن بوۋاي نۇرەك باخشىنىڭ بۇرغىسىنى قولىغا ئېلىپ ، ئۇنىڭدىن ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ ئەستىلىكلىرىنى كۆرمەكچى بولغاندەك ، ئۆرۈپ - چۆرۈپ قاراپ چىقتى ۋە ئۇھ تارتىپ قويدى .

ئۇ مەيدىسىدە ساڭگىلاپ تۇرغان بىر باغ قورايدەك يوغان ساقىلىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ قويغاندىن كېيىن ، نۇرەك باخشىنىڭ سۇپۇرگەئاخۇننىڭ ياردىمى بىلەن تەسلىكتە ئۆرە تۇرۇۋاتقىنىغا ئەجەبلەندى - دە ، ئايىغىدىن تامچىلاۋاتقان قاننى كۆرۈپلا چۆچۈپ كەتتى :

— نۇراخۇن ئۇكام ، پۇتلىرى ؟ ...

— ھە ، تېرىسىنى ئازراق سۈرۈۋەتتى بولغاي ، — دېدى نۇرەك باخشى كۇلۇمسىرەشكە تىرىشىپ نىرىراقتا تۇرغان قاپقاننى ئېڭەكى بىلەن ئىما قىلىپ ، — بۇمۇ ئوبدان بولدى ، مۇبادا مۇشۇ قاپقان ئۆزىنى ئاشكارىلىمىغان بولسا ، بۇرغا چېلىشىمۇ يادىمغا كەلمىگەن

بولاتتى !

— ئەستاغپۇرۇللا ، مۇشۇ تۇرقىدا بەك خىجىل بولۇۋاتىمەن ئۇكام ، يۇرسىلە ، كەپىگە كىرىپ ئەمەن قويۇپ تېڭىۋېتىلى ، بۇ نەرسە تېرىنى سۇرۇۋەتتى دېگىلى بولمايدۇ ، بۇرۇن كېيىكنىڭ پۇتىنى ئۇزۇۋېتىپ ئارام بەرمەيدىغان ، ھەي …

جامالىدىن بوۋاي نۇرەك باخشىنى يۆلەپ كەپە تەرەپكە كېتىۋېتىپ ، باشقا پۇقرالارنىڭ تۇرغان يېرىدىن قوزغالمىغانلىقىنى كۆرۈپ :

— كېلىڭلار توغقانلار ، كېلىڭلار ، «ئاۋۋال تائام ، ئاندىن كالام» دەپتىكەن ، بارنى تەڭ يەپ ، قورسىقىمىزنى ئازراق ئەستەرلىۋالايلى ، ئاندىن كېيىن نە سەۋەب بىلەن بۇ دەشت ـ باياۋانغا كېلىپ قالغىنىمىزنى سۆزلىشەيلى . بۇ توغرىدا گەپلەشمىدۇققۇ تېخى ؟ ! — دېدى .

جامالىدىن بوۋاي نۇرەك باخشىنىڭ يارىسىنى ئەمەن سۈيى بىلەن يۇيۇپ ، تازىلاپ بولغۇچە ، گۆگۈم پەردىسى توغراقلىق ئۈستىنى چۈمكەپ ئۈلگۈردى . كۈندۈزى ئۇزۇق ئىزدەپ ھاردۇق يەتكەن قۇشلارنىڭ ئاۋازى بارا ـ بارا ئۆچۈپ ، ئۇنىڭ ئورنىنى كېلەنىڭ ، قۇرت ـ قوڭغۇزلارنىڭ چىرىلداشلىرى ئىگىلىدى . مۇشۇكىياپىلاقنىڭ ئۆتكۈر چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالدىمىكىن ، يېقىنلا بىر يەردىن تۇلۇم چاشقاننىڭ جان ئاچچىقىدا ۋىچىرلىغان ئۈنى كەلدى .

كەپە جايلاشقان بوشلۇق ئوتتۇرىسىغا يېقىلغان گۈلخان ئاسمان ـ پەلەك توغراقلارنى تاكى ئۇچلىرىغىچە قىزارتىۋەتتى . يۈزلىرى ئەتىگەنلىك تاڭ شەپىقىگە يۈزلەنگەندەك قىزىرىپ ، جۇلالىنىشقا باشلىغان كىشىلەر گۈلخان گىرۋەكلىرىدىكى قوقاسقا كۆمۈلگەن تېرىق كۆمىچىنى پىشار ـ پىشمايلا ئېچىپ ، بەئەينى ياغلىق توقاچ يېگەندەك ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى . كۆمەچ كۆمگىچىلىك قوقاس تەگمىگەن ياكى ئالمىدەك خېمىرنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ پىشۇرۇپ يېيىش ئۇيىدا نەپسىنى بېسىپ تۇرغانلارنىڭ

ئاغزىغا بولسا، سىرىق سۇ يىغىلماقتا ئىدى.

— تۇغقانلىرىم، ئاز بولسىمۇ كۆپكە تاۋاپ قىلىپ يەپ، ئاللانىڭ ھەققىدە دۇئا قىلىڭلار، ئېلىڭلار، — دېيىشتى گۇلخان ئەتراپىدا تەرلەپ - پىشىپ كۆمەچ كۆمۈۋاتقانلارنىڭ بېشىدا تۇرۇپ جامالىدىن بوۋاي.

بوۋاي پارالاڭ ئارىسىدا پۇقرالارنىڭ يۇرتتىن قوغلىنىشىنىڭ سەۋەبىنى ئاڭلىغاندا، بازغاندەك مۇشتى بىلەن توغراق غولىغا زەردە بىلەن بىرنى سالدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئاھ خۇدا، نېمىشقىمۇ تەتۈر پېشانە بولۇپ يارالغاندىمىز؟ — دېدى بارغانسىرى ئۆلغىيىپ، ئېگىزلەۋاتقان گۇلخان يالقۇنىنىڭ ئۇچىغا تىكىلىپ تۇرۇپ، — ئەمدى ئاقپاشىشا دېگىنى قاپتىكەنمۇ بىزنى بوزەك قىلمىغان؟!

يەتتە يىلدىن بۇيان كۆز ئالدىدىن بىردەممۇ نېرى كەتمىگەن سەپەر سەپرانىڭ، ھۈنىرىنىڭ ۋارىسى قادىر تۆمۈرچىنىڭ بېشىغا كەلگەن مالامەتلەر ئۇنىڭ سەمىگە يېتىپ، يۈرىكىدە بۇرۇقتۇرما بولۇپ ياتقان غەزەپ ئوتىنى تېخىمۇ ئۇلغايتتى. ئۇ سۇكۈتكە چۆككەن پۇقرالارنىڭ كۆزىگە بىردىنبىر قاراپ چىققاندىن كېيىن سوئال تەرىقىسىدە:

— ئەيىب بىز خەقتىمۇ بار، كۆڭلىمىز مەشۇتتەك يۇمشاق، ئېشىكىمىزنىڭ ئالدىغا كەلگەن ناتونۇش كىشىنى كىم ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرمەيلا ئۆيىنىڭ تۆرىگە باشلاپ، تاپقان - تەرگىنىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئالدىغا تۆكىمىز، كۆلۈمسىرەپ قويسىلا ئىچ - قارنىمىزنى تەتۈر ئۆرۈپ بېرىمىز، يالغان - ياۋىداق ۋەدىلىرىگە ئالدى - كەينىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا چىنپۇتۇپ كېتىمىز. كېيىن كۆزىمىزنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولساق، ئۇلارنىڭ گەدىنىمىزگە مەھكەم مىنىپ بولغانلىقىنى كۆرىمىز ۋە، پۇشايماننى ئالغىلى قاچا ئىزدەيمىز، — دېدى.

جامالىدىن بوۋاي قەپەستىن قۇتۇلالماي تىت - تىت بولۇۋاتقان يىلپىزدەك پۇشۇلداپ، گۇناھكارنى سوتلاۋاتقان قازىدەك قىياپەت

بىلەن بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن :
— ئۇنىمۇ دەيمىز ، بۇنىمۇ دەيمىز ، بىزدە ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان ، ھەق يولىدا شېھىت بولۇشنى خالايدىغان ئەركەكلەر بەك ئاز ، بىر ياقىدىن باش ، بىر يەڭدىن قول چىقىرىدىغان ئادەت بىزدە يوق ، — دەپ غودۇڭشىپ قويۇپ سۇپۇرگەئاخۇننىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى .
— ئەمدى گەپنى سىلىدىن ئاڭلايمىز ئۇستام ، — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن بىردەملىك جىمجىتلىقتىن كېيىن ، — سىلىنى بىز تېخى ...
— ھە ، مېنى ئۆلدى دەپ ئويلاپ قالدىڭلارمۇ ، ئاللا ئۆمرىمىزنى بەرسىلا ئۇنداق ئاسان ئۆلىدىغان ئىش يوق . چېرىكلەرگە ياندىچىلىق قىلىپ بېشىمىزدا ياڭاق چاققان ئابلىزقارىنىڭ يۈزىگە بىر تۈكۈرۈۋالمىسام كۆزۈم ئوچۇق كەتمەمدۇ مېنىڭ ! ؟
— ياق ، سىلىنى ئۆلدى دەپ ئويلايدىغان كىمنىڭ ھەددى ئىكەن ، بېگىم سىلىنى چېرىكلەر تۇتۇپ كەتكەندىن كېيىن قانداق بولدىكىن دەپ سورىغان گەپ .
بوۋاي نۇرەك باخشىغا ھومىيىپ قويۇپ جاۋاب بەردى :
— چېرىكلەر توپىلاڭچىلارغا قىلىچ ـ نەيزە سوقۇپ بەردىڭ ، دەپ شادىلىق ھارۋىغا سولاپ ئېلىپ ماڭغىنىنى سۆزلەپ ئولتۇرمىساممۇ بولار ، شۇ مېڭىشىمىزدا ئۈچ كۈندىن كېيىن ئىلچىغا كەلدۇق . مېنى سېپىل ئىچىدىكى ھەپسىگە سولاپ قويدى . ئۇ يەردە تۆت يىلچە يېتىپتىمەن ، ئۇنىڭدىن كېيىن تۆمۈرچىلىككە سالدى . لېكىن پۇتۇمدىن ئىشكەل ئېلىنمىدى . ئۆلۈپ ـ تىرىلىپ بىر يىل تۆمۈرچىلىك قىلغان بولدۇم ، نەيزە بىلەن قىلىچنى سۇغىرمايلا سوقۇۋەردىم ، سوقۇۋەردىم ، ئاخىرىدا بىر كۈنى بىر چېرىك قۇلىقىمغا پىچىرلىمامدۇ ، ئۇقسام ، جەڭ قىلغاندا مەن سوققان قىلىچ ـ نەيزىنى تۇتقان چېرىكلەر ياپىسىغا ئۆلۈپ تۈگەپتۇ ، شۇڭا ئۇلار مېنى سازايى قىلىپ ، ئاندىن كېيىن ئۆلتۈرمەكچى

بولغانىكەن ، تۇۋا خۇدايىم ، چىرىك دىگەننىڭمۇ كۆڭلى ئاقلىرى بار ئىكەن . شۇنىڭ بىلەن بۇ ئاق كۆڭۈل چىرىكنىڭ ياردىمىدە بىر كىچىسى پوتومدىكى ئىشكەلنى سوندۇرۇپ سىپىلدىن سەكرەپ قاچتىم ، شۇ قاچقانچە موشۇ توغراقلىققا كېلىپ ئاندىن تىنىدىم . قېشىڭلارغا باراي دىسەم ، چىرىكلەرنىڭ يەنە تۇتۇۋېلىشىدىن ، ھەرقايسىڭلارغىمۇ ئەزىيەت يېتىپ قېلىشىدىن قورقتۇم . بارماي دىسەم ، بۇ توغراقلىقتا ئۆلۈپ تۈگەشكۈدەكمەن ، شۇنىڭ بىلەن بىر كېچىسى يۇرۇڭقاشقا بىرىپ مەندىن نەچچە يىل بۇرۇن موشۇ قاپقاننى سىتىۋالغان بىر تونۇشۇمنى تېپىپ قاپقاننى سورىۋىدىم ، ئۇمۇ ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ بىرىۋەتتى . توشقان ، كىيىك دىگەندەك ھايۋانلارنى تۇتۇپ يەپ جېنىمنى جان ئەتتىم ، كىيىنچە ئازراق ئورۇق تېپىپ كېلىپ ، ئاۋۇ يەردىكى بولاقنىڭ قېشىدىن بىرەر موچە بىنەم ئىچىپ ، ئانچە - مۇنچە دان ئالالايدىغان بولدۇم .

جامالىدىن بوۋاي تىترەك ئاۋازى بىلەن سۆزلىمەكتە ئىدى . لاپ - لاپ قىلىپ چوشۇۋاتقان شولا ئۇنىڭ كۆز جىيەكىدە توختاپ قالغان ياشنى يورۇتاتتى .

— ئادەم بالىسىنىڭ يەيدىغان رىزقى تۈگىمىسە ئۆلمەيدىغان گەپ ئىكەن ، يۇرۇڭقاشتىكى تونۇشۇمنىڭكىگە بارمىغىلىمۇ بىرەر يىلدىن ئېشىپ كەتتى . ئاخىرقى قېتىم بارغىنىمدا ئۇ چىرىكلەرنىڭ ئادەم تۇتۇپ ئەسكىلىك قىلىۋاتقىنىنى دىۋىدى ، جاھاننىڭ كارى بىر گەپ بولار دەپ ھايۋانلار بىلەن ئۆلپەت بولۇپ ياشاۋاتىمەن ، تۇرغان تۇرقۇمنى ھەرقايسىڭلارمۇ كۆرۈۋاتىسىلەر . بايا سىلەردىن سىپىت ھاجى دىگەننىڭ قىلمىش - ئەتمىشىنى ئاڭلاپ يۈرىكىم موجۇلۇپلا كەتتى . ھەي ، ئازراق مەنسەپ بىلەن مەئىشەت بەرسە ، ئانىسىنى ئۆلتۈرۈپ بىرىشتىن يانمايدىغان ئابلىزقارى دوزىخىنى قانداق قىلساق بولار ؟ ...

— ھامانەم بىر كۈنى ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرسىتىپ قويىمىزغۇ ئاخىر ، — دىدى بىرەيلەن بوۋاينىڭ سۆزىگە جاۋابەن .

بۇ گەپنى ئاڭلىغان جامالىدىن بوۋاي يەنە ئەزۋەيلەپ كەتتى .

ئۇ ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراپ قويۇپ:
— ھامانەم بىر كۈنى، ھامانەم بىر كۈنى، قاچان كېلىدۇ شۇ بىر كۈن، يېشىم ئاتمىشتىن ئاشتى، كۆزۈمنىڭ ئۇچۇقچىلىقىدا كەلسە بولاتتىغۇ شۇ بىر كۈن! — دېدى.

29. ۋەھىمىلىك بىر پاي ئوق

ئۇلار قۇملۇق دەشتتە تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالدىيۇ، لېكىن بۇ ئۇچرىشىشتىن ھېچبىرى تاسادىپىيلىق ھېس قىلمىدى. بۇ چاغدا ئىشىنىڭ باقار دورغىلارنىڭ «ئۇيقۇغا كەتكەن» پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، قەسىردىن قېچىپ چىققان قادىر تۆمۈرچى ئۇزۇن ماڭمايلا قېرىنداشلىرىنىڭ ئىزىنى تېپىۋالغان ۋە بۇ ئىزنى بويلاپ ئوق تەگكەن كېيىكتەك ئاسقالاپ مېڭىپ، ھېلىقى سۇ ئورنىغىچە يېتىپ كەلگەنىدى. سېيىت ھاجى بىلەن بولغان سوئال ـ جاۋابتىن كېيىن، دورغىلارنىڭ ياردىمىدە تۆمۈرچىنىڭ ئىزىغا چۈشۈۋالغان رەسۇل ئىمام ئورەكتە ئاغزىنى نەملەۋاتقان تۆمۈرچىنىڭ خۇددى كۆمۈپ قويغان نەرسىنى ئىزدەۋاتقان قاغىدەك مىدىرلاپ تۇرغان كونا كۆرپە تەلپىكىنى كۆردى ـ دە، دۆڭنىڭ كەينىگە مۆكۈپ تۇرۇپ توۋلىدى:
— ئورەكتىكى كىم، نوچى بولساڭ ماراپ ياتماي ئالدىمغا چىق، سېيىت ھاجىغا، ئابدۇراخمان كۆك كۆزگە بوي بەرمىگەن رەسۇل ئىمام دېگەن مەن بولىمەن!
ئاغزىنى نەملەپ بولۇپ، ئۇيەر ـ بۇ يېرىدە قان قېتىپ قالغان ئەڭنىنىڭ يىرتىقلىرىنى بىر ـ بىرىگە چىگىۋالغان تۆمۈرچى ئادەمزاتسىز باياۋاندا ئاڭلانغان ئاۋازدىن سەل چۆچۈدى، لېكىن، قولىقىغا سىڭىپ كەتكەن بۇ چىرقىراق، يېقىمسىز ئاۋازنى پاتلا ئىلغا قىلىۋېلىپ، ئورەك تېشىغا چىقتى ـ دە، ئايسىمان قۇم دۆۋىسى ئۈستىدە تۇرغان سەللىنى كۆردى، سەللە ئاستا ـ ئاستا

كۆتۈرۈلۈپ ، رەسۇل ئىمامنىڭ سوقچاق يۈزى ئاشكارا بولدى .
— ۋاي سىلىمدىلە قادىرئاخۇن ، — رەسۇل ئىمام دۆڭدىن چاڭغا بىلەن سىيرىلگەندەك ئىلدام چۈشۈپ كەلدى ۋە ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە ئىككى قولىنى سەل ـ پەل ئالدىغا سوزۇپ تۇرغان تۆمۈرچىنىڭ قۇچىقىغا كومىدە تاشلاندى ، — يەيدىغان رىزقىم باز ئىكەن ، ئۇلۇغ خۇدا بەندىسىنىڭ دۇئايىنى ئىجابەت قىلدى ، ئاخىر سىلىنى تېپىۋالدىم ، ۋاي قولۇم ، ۋاي پۇتۇم ...
رەسۇل ئىمامنىڭ ئۆز باغرىغا بېشىنى قويۇپ ، دادىسىغا دادلانغان كىچىك بالىدەك ھۆكۈرەپ يىغلاۋاتقىنىنى كۆرگەن قادىر تۆمۈرچىنىڭ يۈرىكىدە ئورەكتىكى سىزما سۇدەك پەيدا بولغان ھېسداشلىق يېشى كۆزىدىن سىرغىپ چىقتى . ئۇ رەسۇل ئىمامنىڭ كۆكرىپ كەتكەن يۈزىنى ۋە بىر پارچە قازان تۇتقۇچتەك پاسكىنا ماتا بىلەن بوينىغا ئېسىۋالغان بىلىكىنى سىلاپ قويۇپ :
— ئەت نەسلىدىن تامغان ئۇ تاش يۈرەكلەر تازا قىيناپتۇ سىلىنى ، قولىنىڭ سۆڭىكى سۇنمىغاندۇ ؟ — دەپ سورىدى .
ھېلىقى كۈنى ئەتىگەندە كونا تۈگمەن بېشىدىن قەسىرگە ھەيدەپ كېتىلىۋاتقاندا رەسۇل ئىمامنىڭمۇ يېقىنلا بىر يەردە تىل ـ تاياق ئاستىدا كېتىۋاتقىنىنى كۆرگىنى ئۇنىڭ يادىدا ئىدى .
— ۋاي قادىرئاخۇن ، نېمىسىنى دەي ئۇ دوزىخىلارنىڭ ، جەڭ بولغان كۈنى يۇرتنى تاشلاپ قېچىشقا كۆزۈم قىيماي ، پۇقرالارنى قوغلاپ كەلگەنلىكى دۈشمەننىڭ گېلىنى سىقىۋېرىپتىمەن . بىر چاغدا قارىسام يېنىمدا بىرمۇ ئادەم يوق ، شۇنداقتىمۇ نېمە بولسام مەيلى ، بۇ لەنىتىگە ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ قوياي دەپ ئېلىشىۋېرىپتىمەنۇ ، ئاخىر ئابدۇراخمان كۆك كۆزنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتىمەن . قەسىرگە ئاپىرىپ باش ـ كۆزۈمگە ئۇرىۋەردى ، مانا بۇ قولۇمنىمۇ كالتەكلەپ سۇندۇردى .
رەسۇل ئىمام سۆزلەۋېتىپ ، بىلىكىنى تۇتۇپ ، ئاغرىق ئازابىغا چىدىيالمايۋاتقاندەك ۋايجانلاپ ، ئىنجىقلاپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى :

— تۈنۈگۈن تاڭ ئاتارغا يېقىن قەسىر ئىچىدە قىيامەت قايىم بولغاندەك دۈپۈر - دۈپۈر بولۇپ كەتتى ، شۇنداق قۇلاق سالسام دورغىلار «قادىر تۆمۈرچى قېچىپ كەتتى» دېيىشىۋاتامدۇ . شۇنىڭ بىلەن ئۇلۇغ ئاللانىڭ نامىنى زىكرى قىلدىم ياكى ئۆلۈم ، ياكى كۆرۈم دېدىم - دە ، يۇرتداشلىرىمنىڭ مۇھەببىتى غالىب كەلدى ، ئىشىكنىڭ ئۇلگۈجىكىنى شۇنداق كۆتۈرۈۋىدىم ، شالاققىدە قىلىپ ئاجرىدى ، ئىنس - جىنغا تۇيدۇرماي تامنىڭ سوڭگۈچىدىن چىقىپ ، چۆل تەرەپكە قاراپ يول سالدىم ، مانا تېنىمدە ماغدۇر تۈگىگەندە قادىر ئاللا ئۆزلىرىگە ئۇچراشتۇردى . ئاللاتائالا ئىگەم بەندىسىنىڭ غېمىنى يەيدىكەن …

ئازاب چەككەن بۇ بىچارىنىڭ بىر - ئىككى ئېغىز گەپ بىلەن دەردىنى ئېيتىپ تۈگىتەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن تۆمۈرچى :

— ئىمام ، ئۇ ئىبلىسلارنى چايناپ يۇركۇۋەتسەكمۇ دەردىمىز چىقمايدۇ ، كۈنىنىڭ باردا مېڭىۋالغىنىمىز تۈزۈكمىكىن ، شامال كۆتۈرۈلۈپلا قالسا ئالدىمىزدىكى ئىزلارنى كۆمۈۋېتىدۇ ، — دېۋىدى ، رەسۇل ئىمام :

— ئۇ ئىمانسىزلارغا ئاللاتائالا كۆرسىتىدۇ تېخى ، بىر كۆزىدىن ياش ، بىر كۆزىدىن قان ئاققۇزمىسا ھېساب ئەمەس ، توختاپ تۇر ئوغرىلار ! — دەپ زەردە قىلىپ قويۇپ ، ساق قولىنى بىراۋغا مۇشت ئېتىۋاتقاندەك شىلتىپ ، يەرگە قۇم توزۇتۇپ تۈرۈپ بىرنى تېپىۋالدى - دە ، تۆمۈرچىنىڭ كەينىگە كىرىپ يۈرۈپ كەتتى .

قادىر تۆمۈرچى مەھەللىنىڭ ياقىسىدىن قېچىپ چىقىۋاتقاندا سوندۇرۇۋالغان بىر تال تاياقنى ھاسا قىلىپ ، چورۇق تارتىلغان پۇتىنى ئاران يۆتكەپ كېتىۋاتاتتى . پېتىپ كېتەي دەپ قالغان قۇياشنىڭ قاندەك شولىسى ئۇنىڭ جاراھەتلەنگەن قولىقىنى قىزارتىۋەتكەن ، دەشت يۇزىدىكى كۈن بويى قىزىپ چىققان قۇمدىن تارىلىۋاتقان ئىسسىق ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئىچكەن تۇزلۇق سۇنى باش - كۆزىدىن تەپچىرىتىپ ، يارىلىرىنى تۇز قۇيغاندەك ئېچىش-

تۇرماقتا ئىدى . چاچ ـ ساقاللىرى ئاپئاق شور بىلەن قاپلىنىپ ، كەچ كۆزدىكى قىرو باسقان چىغدەك ئاقىرىپ كەتكەن تۆمۈرچى بەزىدە توختاپ كەينىگە بىر نەچچە قەدەم ياناتتى ـ دە ، پۈتۈنلەي قومدىن تارتىۋالالماي قىينىلىۋاتقان رەسۇل ئىمامغا ياردەمچى بولاتتى .

بىراق ، ئەمدىكى ھەرقانداق مۇشەققەت مۇددىئاسىغا يول تېپىۋالغان رەسۇل ئىمامغا مۇشەققەت بولۇپ تۇيۇلمايتتى . ئۇ دەسلىپىدە سېيىت ھاجىنىڭ تاپشۇرۇقىنى زىممىسىگە ئېلىشتىن بويۇن تولغاپمۇ باقتى ، ئۇنىڭ بويۇن تولغىشى باشقا سەۋەبتىن ئەمەس ، بەلكى قادىر تۆمۈرچىدەك مۇھىم ئادەمنىڭ ئىزىغا چۈشۈشتىن قورققانلىقتىن ئىدى . ناۋادا ئۆكۈزدەك كۈچلۈك ، ھەربىر مۇشتى كىچىك بالىنىڭ بېشىچىلىك كېلىدىغان بۇ ئادەم ئۇنىڭ كۆزىدىن گۇمانلىنىپ قالدىمۇ ، بىردەمدە ئىنىقرارىغا كەلتۈرۈپ ، جېنىنى جەھەننەمگە ئۇزىتىۋېتىشىدىن قىلچە شۈبھىلەنمەيتتى . لېكىن ، كۆزىگە يەپ كەتكۈدەك تىكىلىپ تۇرغان سېيىت ھاجى ئالدىدا ئۇ يەنىلا ئاجىز كەلدى . ئاخىرىدا كاللىسىنى بىر سىلكىپلا ئەقىل تېپىپ ، چەپ قولىنى ئازراق زەخىملەندۈرۈپ ، باش ـ كۆزىنى كۆكەرتىپ قويۇشنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىماس قىلدى .

— بەللى ، ئەقىللىق بەندە دېگەن مانا مۇشۇنداق ئاقىلانە ئىش قىلىدۇ ، ئاللانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى ، پېقىرنىڭ دەۋىتى بىلەن چەككەن رىيازەت ، ئەزىيەتلىرى پېقىردىن ئىش پۈتكەن ھامانەم يانغۇسىدۇر …

سېيىت ھاجى ھەيۋە بىلەن ماختاش گىرەلىشىپ كەتكەن تەدبىرىنىڭ ئۇنۇم بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، ئايىغى ئاستىدا كۈچۈكلىنىپ يۈرگەن رەسۇلنى يەنە بىر قېتىم ماختاپ ، كۆكلەرگە ئۇچۇردى ـ دە ، ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى بەجا كەلتۈرۈشكە ئىجازەت بەردى …

«مېڭىسىنى دات بېسىپ كەتكەن تۆمۈرچى ، ئەقلىڭ قەيەرگە يېتەتتى ، — دەپ ئويلايتتى رەسۇل تۆمۈرچىنىڭ كەينىدىن سادىق

شكار ئىتىدەك سوكۇلداپ كېلىۋېتىپ ، — پېقىرنى قاچقۇنلارنىڭ قارارگاھىغا باشلاپ بارساڭلا بولدى ، قالغىنىنى ئۆزۈملا چۆندەۋېرىمەن ، پېقىرنىڭ ئاق مەسچىتكە ئىمام ، داڭلىق بايغا ئايلىنىپ ، دەۋران سۈرمىگىنىنى كۆر ، سەن بولساڭ تەقدىرنىڭ قۇلى ، زامانىنىڭ سارقىندىسى بولۇپ قېلىۋېرىسەن ! »

بىر - بىرىگە «ھەمدەرد» بولۇپ مۇشەققەتلىك مۇساپىنى تۈگەتكەن بۇ بىر جۈپ «ھەمراھ» ئوخشاش بىر يۇرتتىن ئوخشىمىغان مەقسەت بىلەن قېچىپ چىققان ئۈچىنچى كۈنى كەچقۇرۇن مەزگىلدە بەشتوغراق بوستانلىقىنىڭ گىرۋىكىگە ئۇلىشاي دەپ قالدى . لېكىن ، نېمىشقىدۇر تۇز كەتكەن قۇملۇق ئۈستىدە ئىككىيلەن تەڭلا ھالىدىن كەتتى .

توغراقلىقتىكى سىېسىق كۆلچەكنىڭ يېنىدىراق ئوزۇق ئىزدەپ يۈرگەن ئىككى مۇساپىر يۇرتى تەرەپكە تەلمۈرۈپ قاراۋېتىپ ، يىراقتا پەيدا بولغان ئىككى قارا چېكىتنى كۆرۈپ قالدى - دە ، ساداقتىن ئايرىلغان ئوقتەك تېزلىك بىلەن ئۇلارنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىشتى .

— ھوي ، بۇ قادىرئاخۇن ئۇستام ئىكەنغۇ ؟

ئىككىيلەن تاياقتا تايىنىپ ئۆرە بولۇشقا ئىنتىلىۋاتقان تۆمۈرچى بىلەن قەدىناسلارچە قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى ۋە تۆمۈرچىنىڭ يېنىدا تاپتەك سوزۇلۇپ ، دۈم ياتقان رەسۇلنى يۆلەشكە باشلىدى .

رەسۇل ئۇستىخىنى يوق ئادەمدەكلا سىيرىلىپ چۈشەتتى . يۈزىدە تەر بىلەن بىللە ئۈيۈپ قالغان قۇم دانچىلىرى ئەينەك پارچىلىرىدەك پارقىرايتتى . كۆزلىرى بوغۇزلانغان قوينىڭ كۆزىدەك يېرىم يۇمۇلغان بولۇپ ، قارىچۇقلىرى تارتىلىپ كەتكەندەك قىلاتتى .

— بۇ بىچارە ھوشىدىن كەتتى ، ئاستا يۆلەڭلار ، قولىدىن ھېزى بولۇڭلار ، يارىسىمۇ ئانچە يېنىك ئەمەس ، — دېدى يۇرتداشلىرىنى كۆرۈپلا روھلىنىپ قالغان قادىر تۆمۈرچى رەسۇل

ئىمامنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ .

ئۇلارنىڭ بىرى قادىر تۆمۈرچىنى يۆلىدى ، يەنە بىرى هېلىغىچە هوشىغا كەلمەيۋاتقان رەسۇلنى تاغار يۇدۇگەندەك يۇدۇپ ، توغراقلىققا قاراپ مېڭىشتى .

قادىرئاخۇن ئۇستام ، ئەنە ئاۋۇ كىم ؟ — سورىدى بىرەيلەن توغراقلىقنىڭ گىرۋىكىگە يېقىنلىشىپ قالغاندا ، ئۆزلىرى تەرەپكە نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي كۆزىنى چىمچىقلىتىپ قاراپ تۇرغان جامالىدىن بوۋاينى كۆرسىتىپ تۇرۇپ .

قادىر تۆمۈرچى ئۇستىسىنى تونۇدى ۋە ئۇنىڭ ساقال - بۇرۇتلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ كىچىك بالىدەك ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتى . جامالىدىن بوۋايمۇ ئۆزىنى تۇختىتالماي يىغىغا قوشۇلۇپ ، شاگىرتىنىڭ كۆزلىرىگە ، يارىدار جىسمىغا ئۇزاقتىن - ئۇزاق تىكىلدى ، ئۇلار ئۆپكىدەۋاتقاندا نېمە ئىش يۈز بېرىۋاتقىنىنى بىلمەكچى بولۇپ ، كۆزىنى ئاچقان رەسۇلمۇ ئوپۇل - توپۇل ئۆمىلەپ كېلىپ ئىككىيلەننىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇلدى ...

ئۆتكەن - كەچكەنلەر ئۈستىدە ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىشىۋاتقان ئۇستا - شاگىرت يۇرتداشلىرى ئارىسىغا يېتىپ كەلگەندە ، ئۇلارنىڭ دىدارىنى بىر - بىرىدىن يوشۇرۇشقا ئالدىرىغاندەك بېسىپ كەلگەن گۈگۈم توغراقلىقنى ئۆز قۇچىقىغا ئالغانىدى . سۈپۈرگەئاخۇن جامالىدىن بوۋاي بىلەن قادىر تۆمۈرچىنى كەپە ئالدىغا ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن ، بوشلۇققا دۆۋىلەنگەن ئوتۇنغا ئوت يېقىۋەتتى . گۇلخان دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ كەتكەن يۇرتداشلىرىنىڭ ساق - سالامەت يېتىپ كەلگىنىنىڭ خۇشلۇقىدا ۋىسال شادلىقى ئۇرغۇپ تۇرغان جىلۋىلىك چىرايلارنى يورۇتۇۋەتتى .

مۇساپىرلار قادىر تۆمۈرچىنى خۇددى مەككىدىن قايتىپ كەلگەن هاجىنى كۈتۈۋالغاندەك ئارىغا ئېلىۋالدى . جامالىدىن بوۋاي قاراڭغۇدا سىلاشتۇرۇپ يۈرۈپ ، قەيەردىندۇر تېپىپ كەلگەن ئەمەن يوپۇرمىقىنىڭ شىرنىسى بىلەن شاگىرتىنىڭ يارىسىنى يۇيۇپ ،

تېڭىپ بولغاندىن كېيىن بارغانسېرى ئېششىپ ، قىزىرىشقا باشلىغان پۇتىنى سۇنۇۋالغان نۇرەك باخشىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى ، قادىر تۆمۈرچىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالدى .

— ماۋۇ يەرگە كېلىڭلار جامائەت ، مەيەرگە ، ئۇلارنى ئارامخۇدا مۇڭداشقىلى قويۇڭلار ، — دېدى جانلىنىپ قالغان رەسۇل ئىمام كىشىلەرگە خېلى چەتتىكى بىر توغراق تۈۋىنى كۆرسىتىپ .

مۇساپىرچىلىقتا ، ئارىسىدا بىر ئىمام پەيدا بولغىنىغا ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشال بولۇۋاتقان كىشىلەر رەسۇلنىڭ گېپىنى خۇددى مەسچىتتە سەپكە چاقىرغاندىكىدەك ئىخلاسمەنلىك بىلەن ئاڭلىدى ـ دە ، ئۇ كۆرسەتكەن يەرگە يۆتكىلىشتى . دېمىسىمۇ ، ئۇلار يەتتە يىلدىن كېيىن كۆرۈشكەن قەدىناسلارنىڭ قىلىشىدىغان گەپلىرى ئاز ئەمەس دەپ ، ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىشنى ئويلاپ تۇرۇشاتتى .

ئىمام ساق قولىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرۇپ ، قىرائەت قىلغاندىكىدەك تەمكىنلىك بىلەن سۆزلەشكە باشلىدى .

— ھاي ـ ھاي ، تۇگمەن بېشىدا شۇنداق قاتتىق جەڭ بولۇپ كەتتىكى ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مەككە مۇشرىكلىرى بىلەن ئوھۇد تېغىدا قىلغان جەڭمۇ① بۇنداق دەھشەتلىك بولماس ، ئوق «ۋىژ ـ ۋىژ » قىلىپ قۇلاق تۈۋۈمدىن ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ ، ئەزرائىل كۆزۈمگە كۆرۈنۈپلا تۇرىدۇ ، ئۆزۈمنىڭ بۇ تەرىقە قورقماس ئىكەنلىكىمگە ئۆزۈممۇ ھەيرانۇھەس قالدىم . مىراب بېگىم : «ھە ئىمام ، قېنى ئوق ، قېنى دورا » دەپلا تۇرىدۇ ، پېقىر بولسام بەكمۇ چەبدەسلىك بىلەن ئىشلەۋاتىمەن ، ئۆلۈم دېگەن نەرسە خىيالىمدىمۇ يوق ··· بىر چاغدا قارىسام ئابلىزقارىنىڭ سولاقخانىسىدا

---

① ئوھۇد جېڭى — ھازىرقى سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى مەدىنە شەھىرىنىڭ يېنىدىكى بىر كىچىك تاغ بولۇپ ، بۇ يەردە مىلادىيە 625 ـ يىلى 3 ـ ئايدا مۇھەممەد پەيغەمبەر 1000 دىن ئارتۇق قوشۇن بىلەن ئىسلام دىنىغا كىرمىگەن ئەبۇ سوفىيان باشچىلىقىدىكى 3000 قۇرەيش مۇشرىكلىرىگە قارشى جەڭ قىلغان . بۇ جەڭدە شېھىت بولغان «ئوھۇد ئەھلى» دەپ ئاتالغان مۇسۇلمانلارنىڭ قەبرىسى مۇشۇ تاغنىڭ يېنىدا .

يېتىپ تىمەن ، ئايىغىمدا چىدە ، قولۇمدا ئىشكەل ، خاتىپ هارغۇچە ئۇردى ، ئەما بۇ پېقىرغا چۈشىن چاقىنچىلىك تۇيۇلمىدى . ئابدۇراخمان كۆك كۆز دىگەن دوزىخى بىلىنمىتتى چۇل - چۇل قىلىۋەتتى . چىشىمنى چىشلەپ ، بىر ئىغىزمۇ دالىمىدىم ، «ئاغزىڭغا قان كەلسە ، دۇشمىنىڭنىڭ ئالدىدا تۇكۇرمە» دەيدۇ ئەمەسمۇ ؟

رەسۇل ئىمام ئالدىنئالا يادلىۋالغاندەك ، شۇنچە رەتلىك هەم تەسىرلىك قىلىپ سۆزلەيتتىكى ، ئىشتىياق بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ ئاغزىدىن بىردەممۇ كۆز ئۈزەلمەيتتى . مۇبادا دوست تارتىدىغان شاگىرتلىرى بولغان بولسا ، ئۇ جەڭنامىلەردىن رىۋايەت قىلغۇچى ۋايىزغىلا ئوخشاپ قالغانىدى .

— قاراڭغۇ چۈشۈپ ، كېچىمۇ بولدى ، ئېتىكاپتا ئولتۇرغاندەك ئولتۇرۇپ ، شاپائەت قىلغۇچى ئىگەمدىن ئۇ جوهۇتلارنى جازالاشنى ، بەندىسىگە ئاسانلىق بېرىشنى تىلىدىم . ئاهىم ئاللاغا يەتكەنمۇ نىمە ، تاڭغا يېقىن «يائاللا ، بەندەڭگە ئىلتىپاتىڭنى كۆرسەت» دەپ بىر ئاھ ئۇرۇۋىدىم ، پۇت - قولۇمنى چۇشىۋەتكەن زەنجىر شالاققىدە قىلىپ بەندە - بەندىدىن ئاجراپ كەتتى . ئىشىكنىڭ زەنجىرىمۇ يەرگە چۈشتى . يائاللا ، بەندەڭگە پاناھ بەرگەيسەن ، دەپلا تامدىن سىيرىلدىم . قاچا ... قاچا ... ئاخىر قادىرئاخۇنغا يېتىشىۋالدىم ، ئۇنى يۆلىدىم ، كېيىن نىمە بولغانلىقىمنى بىلمەيمەن بىر چاغدا قۇلىقىم تۈۋىدە : «ئىمام ئاخۇنۇم ، كۆزلىرىنى بىر ئاچسىلا» دەپ يىغلامسىرىغان ئۈن ئاڭلانغاندەك بولدى ، كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام ، يۇرتداشلارنىڭ قۇچىقىدا يېتىپتىمەن ...

— شۇكۇر خۇدايىم ، ئىمامنىڭ ئىمانى ئۇنى قوللاپتۇ !

— ئىمامىمۇ ئەۋلىيالىق مەرتىۋىسىگە كۆتۈرۈلگەن چېغى !

— شۇنى دېمەمدىلا ، پۇت - قولىدىكى زەنجىر - كىشەنلەرنى ئاللا بىر كارامەت بىلەن يوق قىلىپ ، ئۇنى دورغىلارنىڭ كۆزىدىن غايىپ قىلمىغان بولسا ، ئابلىزقارىنىڭ ئۇ قەپىسىدىن قۇشقاچمۇ

قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ ئەمەسمۇ؟
— دۇرۇس ... دۇرۇس ...
ئىمامنىڭ ئالدىدا ئىشان ئالدىدىكى مۇرىتتەك ئىتائەت ساقلاپ ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ باھادىرلىقىغا ئىچ ـ ئىچىدىن قايىل بولۇشتى. ئالـلاغـا يېقىن بولغان بۇ زاتنىڭ سۈرىتىنى كۆڭۈل دەپتىرىگە ئـورنـاشتۇرۇۋالماقچى بولغاندەك، ئۇنىڭ مەغرۇرلۇق كۆلكىسى ئويناپ تۇرغان چىرايىغا ئىنچىكىلىك بىلەن سەپسېلىشتى ...
1912 ـ يىلىنىڭ 5 ـ ئېيى 6 ـ ئايغا ئۇلىشار ـ ئۇلاشمايلا توغراقلىقتا 7 ـ ئاينىڭ تومۇزى ئۆزىنى كۆرسەتتى. كەڭ بىر پارچە قـوقـاسـلـىقنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا تاشلاپ قويۇلغان بىر سىقىم كـوكـاتتەك تۇرغان بۇ بوستانلىق مەزگىلسىز ئۇرۇپ تۇرىدىغان ئـىسسىق شامالنىڭ خورىتىشى بىلەن سارغۇچ تونىنى ۋاقىتسىز يـېـپـىنىۋالدى. قىزىل توپىلىق يەردە ئۆسكەن، يېتىم بالىدەك رەزگى، ئاجىز توغراقلارنىڭ ئۇچىدىكى يوپۇرماقلار ئوچاقتا تىقىپ تارتىۋالغاندەك قورۇلۇپ، سارغىيىشقا باشلىدى.
— توشقانلارمۇ، ئۇچار ـ قۇشلارمۇ ئۇۋىسىدىن چىقمايدىغان بـولـۇۋالـدى. بـۈگـۈن يـەنـە ئاچ قالىدىغان بولدۇق، — دەپ خـورسـىـندى ئىككى ـ ئۈچ يىگىت بىلەن ئوۋ قىلىشقا چىققان سـۇپۇرگەئاخۇن بىر كۈنى كەچقۇرۇن توغراقلىقنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى چاتقاللىقتا كېتىۋېتىپ.
— راست، كۈن تىكلەنگەندىغۇ ئاپتاپتىن قورقۇپ ئۇۋىسىدىن چىقىشمىسۇن، ھاۋا سەگىگەندىمۇ كۆرۈنمەيدۇيا، بۇ ھارامزادىلەر، — مەتـقاسىم دوقـا بېشىـنـى قاشلاپ غـۇدۇراپ قويـدى، — قانداق قىلارمىز ئەمدى بۇ گالنى؟
سۇپۇرگەئاخۇن ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋالدى ـ دە، پوتىسىنى چـىـگىـتىپ قويۇپ، چاتقاللىقلارنى ئارىلاپ ئەتراپنى كۆزەتكەچ، يۈرۈپ كەتتى.
دېمىسىمۇ، يۇز نەچچە ئادەمنىڭ بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنكى ھالى بارغانسېرى خارابلاشماقتا ئىدى. نەچچە يىلدىن بېرى تۈنجى

www.uyghurkitap.com

قىيتىم ئادەمزاتنى ، يەنە كىلىپ ئۆز يۇرتلۇقلىرىنى كۆرۈش ئامىتىگە ئېرىشكەن جامالىدىن بوۋاي ئىككى يىلدىن بىرى چىشىنىڭ كاۋىكىدا دىگۇدەك ساقلاپ كەلگەن ئاشلىقىنى يۇرتداشلىرىنىڭ ئالدىغا ھىچ ئاياپ ئولتۇرمايلا تۆكۈپ بەرگەن بولسىمۇ ، يۇز نەچچە ئادەمدە يۇز نەچچە ئىغىز ، يۇز نەچچە قورساق بار ـ دە !

توختىماي كورۇلداۋاتقان قورساق تاياق ـ توقماق كۆتۈرگەن كىشىلەرنى تەرەپ ـ تەرەپكە يۈگۈرۈشكە مەجبۇر قىلغان بولسىمۇ ، دەككە ـ دۈككىگە چۈشكەن ھايۋانلار ، قۇشلار ھىچكىمگە ئۆزىنى تۇتقۇزمىدى .

ئاچلىق كىشىلەرنى قىيناشقا باشلىدى . دىمىق ھاۋادا دۈملەنگەن قاسقاننىڭ ئىچىگە كىرىپ قالغاندەك بۇرۇقتۇرما بولۇۋاتقان مۇساپىرلارنىڭ بىشى ئىسلىپ ، ساقلىقى ناچارلاشتى . نۇرەك باخشىنىڭ يارىسىمۇ بارا ـ بارا شەلۋەرەپ ، تاكى تىزىغىچە يىتىپ كەلدى . تۇرۇپ ـ تۇرۇپ كاۋاپتەك قىزىپ ، مۇزدەك سوۋۇپ ، جامالىدىن بوۋاينىڭ كەپىسىدىن نىرى بارالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى . چۆلدىكى تۇرمۇشىنىڭ ئۈپرىتىشىدىن بىزار بولۇپ ، ئاتا ـ ئانىسى ، بالا ـ چاقىسىنى سىغىنىپ ، يوشۇرۇن كۆز يىشى قىلىدىغانلارمۇ پات ـ پات كۆزگە چىلىقىپ قالاتتى .

«بۇنداق ھايۋان كۈننى كۆرۈپ ، ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتقۇچە تەۋەككۇل كەمىرنى بىلىمىزگە باغلاپ ، سىيىت ھاجى بىلەن ئېلىشىپ بىر ياقىغا چىقايلى ، ياكى شىھىت بولارمىز ، ياكى غازى» دىگۈچىلەرمۇ بارغانسىرى كۆپەيگىلى تۇردى . ئەگەر سۈپۈرگەئاخۇن بۇ ئومۇمىي تەلەپكە كۆنۈپ ، «قىنى ئەزىمەتلەر ، ئاتلىنىڭلار» دەپلا بەرسە ، كىرىچكە تىرەلگەن ئوقتەك تەييار بولۇپ تۇرغان مۇساپىرلار يۇرت تەرەپكە قاراپ بوراندەك يوپۇرۇلۇپ ، دۈشمەن ئۈستىگە باتۇرلارچە تاشلىنىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى .

شۇغىنىسى ، سۈپۈرگەئاخۇن بۇنداق ئىجازەت بىلەن يۇرتداشلىرىنىڭ ھايات ـ ماماتىغا چىتىشلىق چوڭ ئىشتا يىنىكلىك قىلالمايتتى . دۇرۇس ، دەسلەپتە ئۇمۇ پۇقرالار ئويلىغاندەك

ئويلىغان ، ئويلىغانلىرىنى ھېچكىمگە تىنمىغىنى بىلەن جەڭ پىلانى ئۈستىدە ئەتراپلىق باش قاتۇرغان ، ھەتتا يامىنى كەلسە ، ئاخىرقى بىر تامچە قېنىنى كىندىك قېنى تۆكۈلگەن تۇپراققا ئاققۇزۇپ ، ئەجدادلىرىنىڭ خاكزارلىقىدىن مەڭگۈلۈك ئورۇن ئېلىپ ، ئانا يۇرت مېھرىنى قۇچاقلاش خىيالىدىمۇ بولغان ، لېكىن …

«لېكىن ئادەمزات قوۋمىنىڭ ھايات يولىدىكى ئۇرۇنۇشلىرىدىن ئاخىرقى مەقسەت ئۆلۈم ئۈچۈنمۇ؟ ئەركىنلىك ، ئەمىنلىك ئىشتىياقىدا تىركىشىشتىن ئاداققى مۇددىئا باقىي ئالەمدىكى مەڭگۈلۈك تىنچلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈنمۇ؟ ئۈمىدلىك ھاياتقا يول ئېچىشنىڭ ئىمكانى ئىلكىدە تۇرۇقلۇق ، ھايات قايىنىمىدىكى ساقلانغۇسىز مۇشەققەت ئاۋارىچىلىكىدىن بىر يوللا قۇتۇلۇش كويىدا ئۆلۈمگە ئۆزىنى ئۇرۇشنىڭ ھاسىلاتى باھادىرلىقنىڭ بەلگىسىمۇ ياكى ئاجىزلىقنىڭمۇ ، ئاقىلنىڭ ئىشىمۇ ياكى ئەقىلسىزنىڭمۇ ؟ »

سۈپۈرگەئاخۇن تولا ئويلاپ ئاخىر قورال - ياراغ جەھەتتە ئۈستۈنلۈكتە تۇرۇۋاتقان ، ئالدىنقى قېتىملىق قارشىلىقتىن چۆچۈپ ، كېيىنكى ئېلىشىش ئېھتىمالىغا ھازىرلىق قىلىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويمايدىغان مەككار سىيىت ھاجىنىڭ ئۈستىگە يۈرۈش قىلىشنىڭ ھازىرچە تۇخۇمنى تاشقا ئۇرۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەسلىكىنى تەھقىقلەشتۈردى - دە ، نىجاتلىق تېپىشنىڭ باشقا يوللىرى ئۈستىدە ئەتراپلىق ئىزدىنىشكە باشلىدى . ئىلچى تەرەپنىڭ ئەھۋالاتى قاراڭغۇلۇق بولسىمۇ ، لېكىن شۇ قاراڭغۇلۇق ئىچىگە شۇڭغۇپ كىرىپ ، قولدىن كەتكەن بىر پارچە ئالتۇن زېمىننى قايتۇرۇۋېلىشنى ياقلايدىغان ئادالەتپەرۋەر كىشىلەرنىڭ ، ھەتتا خوتەن دوتىيىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئۇرۇنۇپ بېقىش قارارىغا كەلدى . بۇ قارار گەرچە نۇرغۇن قىزىققان كىشىلەرنىڭ رايىغا مۇخالىپ كەلسىمۇ ، لېكىن پەقەت مۇشۇ يوللا مېڭىش مۇمكىن بولغان بىردىنبىر يول بولۇپ تۇيۇلدى . ئۇ بۇ يولنى ئېچىشنىڭ بەسىي مۇشكۈل ئىكەنلىكىنىمۇ

ئالدىنئالا ھېسابقا ئالدى. بۇرۇنقى ئاداۋەتنى يادىدىن چىقارمىغان دوتەيىنىڭ ئۆز ئايىغى بىلەن ئالدىغا كەلگەن رەقىبلىرىدىن ئۆچ ئېلىش ئېھتىمالى ئۇياقتا تۇرسۇن، بۇ توغرىدا گەپ چىقىشلا: «دوتەيدىن مەدەت تىلىگۈچە ئۆلۈكىمىز چۆلدە قالسۇن» دەپ قايناپ كېتىدىغان جامالىدىن بوۋاينىڭ ھەيۋىسىمۇ يوغان بىر ئاگاھلاندۇرۇش بەلگىسى بولۇپ كۆز ئالدىدىن نېرى كەتمەيتتى. ئەل - يۇرت يولىدا تىرىك تۇرۇپ دوزاخ ئازابىنى تارتقان بۇ ئاقسا- قالنىڭ گېپىنى يېرىش ئابلىزقارىنىڭ قەسرىسىنى ئېلىشتىنمۇ تەسكە توختايدىغان مۇشكۇللەرنىڭ بىرى ئىدى.

«بىچارە سەپەر بوۋاي نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتىدىغاندۇ، ھەسەن بىلەن ھۆسەنچۇ؟» — سۈپۈرگەئاخۇن پۇرسەت تاپسىلا توغراقلىقنىڭ ياقىسىغا چىقىپ يۇرت تەرەپكە يۈزلىنەتتى - دە، بىپايان قۇملۇقنىڭ ئۇ تەرىپىدىن ھاسا تىرەكنى، ھاسا تىرەك تۈۋىدە ئېڭەكنى تۇتۇپ، مەرھۇم ئوغلىنىڭ سىيماسىنى ياد ئېتىپ ئولتۇرغان سەپەر بوۋاينى، بالىلارغا غىزا يىگۈزۈپ، ئانىلىق مېھرىنى يەتكۈزۈۋاتقان چىنارئايىمنى كۆرمەكچى بولغاندەك، ئۇزاقتىن - ئۇزاق قاراپ كېتەتتى. چۆلدە پەيدا بولغان قۇيۇن ياكى شامال ئۇچۇرۇپ كەلگەن مانان يۇرت بىلەن مۇستەھكەم باغلانغان نەزەرىنى رەھىمسىزلىك بىلەن كېسىپ تاشلىغاندىلا كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىغاچ، كەپە يېنىغا قايتاتتى ۋە بۇنداق سېغىنىش ئوتىنىڭ بىر ئۆزىنىڭلا ئەمەس، بەلكى جىمى يۇرتداشلىرىنىڭ ۋۇجۇدىدا كۆيۈۋاتقىنىنى ئويلىغىنىدا زىممىسىدىكى بۇرچنىڭ نەقەدەر ئېغىرلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلاتتى.

ئۇ، نۇرغۇن قېتىملىق سۆھبەت ئارقىلىق تاش چىشلەپ تۇرغان جامالىدىن بوۋاينى ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنىڭ يۇرۇڭقاشتىكى تونۇشىنىڭ ھەمكارلىقىدا ئىلچىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ كېلىشكە ئاران كۆندۈردى. بوۋاينىڭ نىشانىنى ئالغان ئىككى كىشىنىڭ يۇرۇڭقاش تەرەپكە كەتكىنىگە مانا بۈگۈن سەككىز كۈن بولدى، ئۇلارنىڭ يولىغا تەلمۈرگەن پۇقرالارنىڭ كۆزى تېشىلەي دېدى.

ھەر كىم ئۇلارنىڭ ئاش ـ تاماق ئەكەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى . بىراق ، بىرەر نىجاتلىق خەۋىرى ئەكېلىشىدىن ئۈمىدلەنمەيمۇ قالمايتتى .

نۇرەك باخشىغا ئاز ـ تولا دەرمان بولغۇدەك بىرەر جانىۋار ئوۋلاپ كېلىش جانىپىدىن ئىككى ـ ئۈچ ھەمراھى بىلەن توغراقلىقنىڭ ئىچكىرىسىگە كىرىپ كەلگەن سوپۇرگەئاخۇن كەچ كىرىۋاتقىنىغا قارىماي ، چاتقاللار ئارىسىدا ئارىلىماقتا ئىدى .

ئۇلار قومۇش تۇۋىدىن «پارت»لا قىلىپ قېچىپ چىققان كۆل رەڭ توشقاننى قورشاپمۇ ، قوغلاپمۇ ، كالتەك ئېتىپمۇ تۇتالمىدى ، يۇلغۇن شېخىنى ئېگىپ ، قۇرۇپ قويغان ساغانغىمۇ ھېچ نەرسە چۈشمىگەنلىكىنى كۆردى . ئاسماندا چوڭ ـ چوڭ يۇلتۇزلارنىڭ بەش ـ ئالتىسى كۆزگە ئېنىق تاشلانغۇدەك پارقىراشقا باشلىغاندا ، ئامالسىز قايتماقچى بولۇپ تۇراتتى ، كۈتۈلمىگەن بىر ۋەقە يۈز بەردى .

«گۇم» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭلا بىر تال ئوق سوپۇرگەئاخۇننىڭ قولاق تۈۋىدىن خۇددى قارا ھەرىدەك ۋىژىلداپ ئۆتۈپ كەتتى . بېشىنى شۇنداقلا قىيسايتتىيۇ ، ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشمۇ يادىغا كەلمىدى .

«بۇ نېمە ئىش ؟ — دېدى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە سوئال قويۇپ ، — بۇ چۆلدە بىزدىن باشقا يەنە كىم بولۇشى مۇمكىن ؟ نېمىشقا ماڭا قارىتىپ ئوق ئۈزىدۇ ؟ »

ئوق ئۈزگۈچى مىلتىقىنىڭ تەپكىسىنى يەنە بىر قېتىم بېسىشقا جۈرئەت قىلالمىدىمۇ ، 30 قەدەمدەك يىراقلىقتىكى توغراق ئارقىسىدىن ئىككى ئاق ئاتلىق گەۋدىنىڭ ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي چۆل تەرەپكە قاراپ قېچىۋاتقانلىقى كۆرۈندى . سوپۇرگەئاخۇن مېڭىسىدە تۇغۇلغان سوئالنى ئۆز پېتىچە قالدۇردى ۋە خۇددى ئۆزىگە ئوخشاشلا مەڭدەپ قالغان ھەمراھلىرىغا سەپسالدى . ئۇنىڭ بۇ قارىشىنى : «نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر ؟ قوغلاڭلار» دېگەن مەنىدە چۈشەنگەن ھەمراھلار ئىككى ـ ئۈچ

قەدەملا يۈگۈرۈۋىدى ، سۈپۈرگەئاخۇن ئۇلارنى توختىتىۋېلىپ :

— بولدى ، قويۇڭلار ، ئۇلار ئاتلىق ، بىز پىيادە ! — دېدى .

— ھەي ، مىلتىقنىڭ يوقلۇقى ، — دېدى ئۇلارنىڭ بىرى توغراقلىقتىن چىقىپ ، قۇملۇقتا ئۇزاپ كېتىۋاتقان ئاتلىقلارنىڭ قارىسىدىن كۆزىنى ئۈزمەي تۇرۇپ ، — مىلتىق بولغىنىدا بۇ ئۆلگۈرلەرنىڭ كاللىسىدىن تۆشۈك ئېچىۋېتەتتىم !

— بۇ كىملەردۇ بېگىم ؟ بىزدە نېمە قەستى باردۇ ؟ — سورىدى يەنە بىرەيلەن توغراق غولىغا قولىنى تىرىگىنىچە خىيال سۈرۈۋاتقان سۈپۈرگەئاخۇنغا ، — ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغانلا بىر ئىشقۇ بۇ ؟

— كىملەر بولاتتى ، جىن ـ ئالۋاستىدۇ ، كۆزىمىزگە ئادەم سىياقىدا كۆرۈلگەن بولسا كېرەك !

— چاقچاق قىلىۋاتامدىلا بېگىم ؟

چۆل ئالۋاستىلىرىنىڭ بايامقىدەك گۈلدۈر ـ غاراس شەپە چىقىرىپ ، ئاتلىق ئادەم سۈرىتىدە كۆرۈنىدىغانلىقىنى بىلمەيسىلەر !

ئۇلار كەيپىگە قاراپ ماڭدى . سۈپۈرگەئاخۇن توغراقلىقتا يات ئادەملەرنىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ قالسا ، قورقۇنچ ۋە پاتىپاراقچىلىقنىڭ جامائەت ئارىسىدا ۋابادەك تارقىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ، ھەمراھلىرىغا چۆل ئالۋاستىسى توغرىسىدا سۆزلەپ بەرگەنىدى .

ئۇلار يۇرتداشلىرى ئىلچى سەپىرىدىن قايتىپ كەلگەن ئىككىيلەندىن ھاردۇق سوراۋاتقانىنىڭ ئۈستىدىنلا چۈشتى . سۈپۈرگەئاخۇن ئۈستۈبشى توپا ـ چاڭ بىلەن كۆمۈلۈپ ، لاي ئادەمگىلا ئوخشاپ قالغان ئىككىيلەن بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى ـ دە ، ئۇلارنى باشلاپ كەيپىگە كىردى .

بايىقى ئوق ئاۋازى ۋە سىرلىق ئىككى «ئالۋاستى» ئۇنى خېلى سەگەكلەشتۈرۈپ قويغاچقا ، مۇھىم پاراڭلاردا ئېھتىيات قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىپ قالغانىدى .

سۈپۈرگەئاخۇن يۇرۇڭقاشتىن ئەكېلىنگەن دورا ـ دەرمەكنى

نۇرەك باشقا يىگۇزۇپ بولغۇچە ، كەينگە جامالىدىن بوۋاي ، رەسۇل ئىمام ، قادىر تۆمۈرچىلەرمۇ كىرىپ كەلدى . ئۇ سەپەردىن قايتقانلارغا سوئال نەزىرىدە تىكىلدى .

— خۇداغا شۈكۈر ، ئىلچىغا بارغىنىمىزمۇ ئوبدان بوپتىكەن ، — سۆز باشلىدى شاپ بۇرۇتى قۇلىقىغا قاشاغا ياماشقان چىڭگىلىكتەك يامىشىپ تۇرغان بىرەيلەن ، — جامالىدىن ئۇستامنىڭ تونۇشى بەكمۇ تۈزۈك ئادەم ئىكەن ، ئۇ بىزنى تىجارەت قىلغان بولۇپ ئىلچىغا ئەكىردى ، خېلى - خېلى ئىناۋەتلىك ، ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەردىنمۇ تۇيدۇرماي گەپ ئېلىپ باقتۇق . چېرىكلەرنىڭ ئۇرۇمچىدىكى چوڭلىرى ئىلىدا ئىسيان كۆتۈرگەن لەشكەر باشلىقلىرى بىلەن چۆچەك دېگەن يەردە كېڭەشمە ئۆتكۈزۈپ ئاۋارە بولۇۋاتسا كېرەك ، قەشقەردىكى قاراسىپەچىلەرمۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئىتائىتىدىن باش تارتىپتۇدەك .

— يەنە نېمىلەرنى ئاڭلىدىڭلار دەمسىلەر ، — ھېلىقىچە تەخىر قىلىپ ئولتۇرغان يەنە بىرەيلەن سۆز قىستۇرۇپ دېدى ، — بىز تېخى بىر ئوڭلۇق ئادەم بىلەن كۆرۈشۈپ قالدۇق ، ئۇ بىزچە گەپنى بەكمۇ بەلەن سۆزلىيەلەيدىكەن . ئۇنىڭ ئېيتىشىچە ، چېرىكلەر ئارىسىدا ئوبدان ئادەملەر كۆپىيىپ قاپتۇ ، بۇرۇن چېرىكلەرگە مۇشت كۆتۈرۈپ ھەيسگە چۈشۈپ قالغانلارنىمۇ قويۇپ بەرمەكچى بولۇۋېتىپتۇ .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ، يۈزىنى كەكرى چاينىۋالغاندەكلا پۈرۈشتۈرگەن جامالىدىن بوۋاي :

— قويسىلا بۇ گەپلىرىنى ، ئۇنداق ئادەمنىڭ گېپىگىمۇ ئىشەنگىلى بولامدۇ ، چېرىكلەرنى ئىنساپىغا كەلدى دېگەن گەپ ، غالجىر ئىتنى ئادەم چىشلىمەيدىغان بولۇپ قالدى دېگەن گەپ بىلەن باراۋەر ، نەدىكى گەپنى قىلىپ ... — دېدى .

— چېرىكلەر پۇقرالارغا ئانچە قاتتىق زۇلۇم سالمايدىغان بوپتۇمىش ، بۇ نېمە سەۋەبتىنكىن دېسەك ، ھۆكۈمەت سوراپ ئولتۇرغان تاڭ دارىن دېگەن كىشى خېلى پۇقراپەرۋەر ئەمەلدار

ئىمىش .

— يەنە نېمە گەپلەر بار ؟

— يەنە ... يەنە ... باشقا گەپلەرمۇ يوق ، بىر ئېغىز گەپ بار ئىدى ، دەۋالايمۇ ؟

سوپۇرگەئاخۇن سۆزلىگۈچىگە «دەۋە» دېگەندەك ئىشارەت قىلدى . ئۇ ئىككى قولى بىلەن تىزىنى تارتىپ ، ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئولتۇرغان جامالىدىن بوۋاي تەرەپكە ئەيمەنگەندەك قارىۋېلىپ :

— غاچچىدە ئىلچىغا بېرىپ تاڭ دارىن دېگەنگە سېيىت ھاجى ئۇستىدە ئەرز بەرسەكمىكىن ، دەيمەن . ئىشىمىز ئوڭغا تارتىدىغىنىنى كۆڭلۈم تۇيۇپلا تۇرىدۇ ، — دېدى .

— جامالىدىن بوۋاي غال - غال تىترىگەن ھالدا ھېلىقى سۆزنى قىلغۇچىغا ۋارقىراپلا كەتتى ، — ئەمەلدارلارنىڭ قولىدىن پۇقراغا ياخشىلىق كەلگىنىنى سەن قەيەردە كۆرگەن ؟ مۇبادا يۇرتداشلارنىڭ قېنىنى ئىچكەن چېرىكلەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، قول بېرىدىغان بولساڭ قىيامەتتە گۆرۈڭدىن توڭگۇز قوپىدۇ . ئۇ زالىملارنىڭ زۇلۇمىدىن مانا مەن ئۆلسەممۇ ئۆتمەيمەن !

جامالىدىن بوۋاي تالاغا قاراپ مېڭىۋىدى ، سوپۇرگەئاخۇن يالۋۇرۇپ دېگۈدەك توختىتىۋېلىپ :

— ئۇستام ، چېرىكلەرنىڭمۇ ئوبدىنى يوق دېگىلى بولمايدۇ ، بىزنىڭ ئارىمىزدىن ئابلىزقارىدەك قارا يۈزلەرمۇ چىقىدۇ ، مانا سىلىدەك تۈزۈك ئادەملەرمۇ چىقىدۇ ئەمەسمۇ ؟ — دېدى .

— ئۇستام ، مىراب بېگىم بىزنى بىر قېتىممۇ زىيانلىق يولغا باشلىغان ئەمەس ، قېنى ئۇ بىر يول كۆرسىتىپ باقسۇن ، — دېدى نۇرەك باخشىنىڭ بۇرغىسىنى پىرقىتىپ ئويناپ ئولتۇرغان قادىر تۆمۈرچى .

— بۇ ، دۇرۇس گەپ ، — دېدى دورىنىڭ كۈچى بىلەن روھى سەل - پەل كۆتۈرۈلۈپ قالغان نۇرەك باخشى يېنىچە يېتىپ تۇرۇپ ، — بۇرۇنمۇ مىراب بېگىمنىڭ ئاغزىغا قاراپ كەلدۇق ،

www.uyghurkitap.com

ھېلىمۇ ھەم ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىغىنىمىز تۇرۇق .

سۇپۇرگەئاخۇن كۆڭلى قىلدىنمۇ ئىنچىكە بولۇپ قالغان جامالىدىن بوۋاينى قايىل قىلىشنىڭ تەسلىكىنى ئويلاپ ، ئاۋۋال بايا ئۇچراتقان «ئىككى ئالۋاستى» ھەققىدە سۆزلەپ بېرىپ ، ئىشنىڭ زىل يەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى ئىزاھلاپ ئۆتتى .

— بايام مىلتىق ئۇننى ئاڭلىغاندەك قىلىۋىدۇق ، ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمەپتىمىز .

— ئۇ ئىككى ئادەم زادى كىمدۇ ، نېمىنى پايلاپ كەلدىكىنە بۇ يەرگە ؟

ئارقىمۇئارقا قويۇلغان سوئاللارغا جامالىدىن بوۋاينىڭ ئۆزىلا جاۋاب بەردى :

— پېقىر ئىككى يىلچە ۋاقىتتىن بېرى بۇ يەردە ئادەم تۇگۇل ئىنس - جىننىمۇ ئۇچراتمىغان ، سۇپۇرگەئاخۇنغا ئوق ئۇزگىنىدىن قارىغاندا ، ھېلىقى سېيىت ھاجى دېگەن نائەھلى ئەۋەتكەن پايلاقچىلار ئىكەنلىكىدە گەپ يوق .

— جەزمەن شۇ ، — دېدى نۇرەك باخشى ھازىرلا جەڭ بولىدىغاندەك بۇرغىسىنى قولىغا ئېلىپ ، — ئۇلار قەست قىلغىلى كەلگەن !

— ھەرقايسىڭلارنىڭ دېگىنى دۇرۇس ، پېقىر شۇنىڭغا ھەيرانكى ، ئۇ تائىپىلەر جاھاننىڭ بىر چېتىدىكى بۇ توغراقلىقتا ئىكەنلىكىمىزنى قانداق بىلىپ قالغاندۇ ؟

— بۇنى ئاللاتائالا بىلمىسە ، بىز نەدىن بىلىلى ؟ يا بىزنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىمىز ئۇلارنىڭ چۈشىدە ئايان بولغاندۇ !

كەپىدىكىلەر رەسۇل ئىمامنىڭ بۇ غەلىتە قىياسىغا ھەيران بولۇپ ، بىر - بىرىگە قاراشقان بولسىمۇ لېكىن ، دىققىتىنى پاتلا جامالىدىن بوۋاينىڭ ئاغزىغا قاراتتى :

— ئەمدى ئىش چاتاق ، ئۇ ئۇلگۇرلەر بۇ يەرنى بىلىپ قالدىمۇ ، بىزگە ئاراملىق بەرمەيدۇ . يۇرتداشلارنىڭ ئۇرۇشقۇدەك ھالى يوق تۇرسا ، قېنى سۇپۇرگەئاخۇن ، بىرنېمە دېمىسىلە

بولمىغۇدەك ، قانداق قىلغۇلۇق ئەمدى ؟
— قىنى ئۇستام ، ئۆزلىرى كۆپنى كۆرگەن ئادەم ، ئۆزلىرى بىر نەرسە دەپ باقسىلا ، هازىر باشنىڭ ئىچىمۇ ، تېشىمۇ قاتتى .
جامالىدىن بوۋاي سوپۇرگەئاخۇننىڭ گېپىدىن سەل ئوڭايسىزلانغاندەك بولدى ۋە ھەممەيلەننىڭ ئۆزىگە تەلمۈرۈۋاتقىنىنى كۆرۈپ :
— ئىلچىدىكى چېرىكلەرگە مەلۇم قىلىشتىن ئۆزگە يول قالمىغاندەك تۇرىدۇ ، «بېشىڭنى كىم سىلىسا ، ماشايىقىڭ شۇ» دەپتىكەن ، ئۇلۇغ خۇداۋەندە كېرىم چېرىكلەرنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ بەرگەن بولسا ئەجەب ئەمەس ! — دېدى .
تەڭ كېچە بولۇپ ، مۇساپىرلار شاخ ـ شۇمبا بىلەن ياسىۋالغان كەپىلەردە ئۇيقۇغا كەتكەن چاغدا ، ئۇلار كېڭەشنى بىر يەرگە پىشۇرۇشتى . سوپۇرگەئاخۇن بىلەن قادىر تۆمۈرچى جامالىدىن بوۋاينىڭ ھەمراھلىقىدا ئىلچى شەھىرىگە بېرىپ تاڭ دارىغا ئەرز تۇتىدىغان ، نۇرەك باخشى بىلەن رەسۇل ئىمام مۇساپىرلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان بولۇپ كېلىشتى .

30 . سەكرات پەيتىدىكى پەم

مىلادىيە 1912 ـ يىلىنىڭ 5 ـ ئېيى زۇلمەتلىك تارىخ سەھىپىسىگە بورانلىق كىلىماتقا دۇچ كەلگەن دېڭىزدەك داۋالغۇش ۋەزىيىتى بىلەن كىرىپ كەلدى .
شۇ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى جۇمھۇرىيەت جاكارلاشقا مەجبۇر بولغان شىنجاڭ ئەمىرى يەن داخۇا 4 ـ ئايغا كەلگەندە قەشقەرنىڭ ئىتائەتتىن چىققانلىقى توغرىسىدىكى تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋېلىپلا ، ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ھالاكەت گىردابىغا بېرىپ قالغانلىقىنى بىلدى . خۇددى يانار تاغدەك لاۋۇلداۋاتقان قۇمۇل

دېھقانلار قوزغىلىڭى[1] ئۆنىڭ يۈرىكىنى پوكۇلدىتىۋەتتى. 4 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئەمىرلىكتىن ئىستىپا بەرگەنلىكىنى ئېلان قىلىپ، قەشقەر تىتەيى يۈەن خۇڭيۈنى شىنجاڭ دودۇلىقىغا كۆرسەتكەن بولسىمۇ، يۈەن خۇڭيۇ قەشقەردىن ئايرىلىشنىڭ ھارپا ئاخشىمىدىلا قەشقەر قاراسىپەچىلىرى — بيەن يۇڭفۇ، ۋېي دېشلار تەرىپىدىن قەتل قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بۇ رەزىل ئەمىرنىڭ تەڭرىتاغلىرىنىڭ جەنۇبىدىكى قارا قولى كېسىپ تاشلىنىپ، يۇرتدىشى يۈەن خۇڭيۇ بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ، ئىلى ئىنقىلابچىلىرى ئۈستىگە جازا يۈرۈشى قىلىپ، قايتا تىرىلىش چۈشى تامامەن بەربات بولدى.

ھەر مىللەت قاراسىپەچىلىرىنىڭ ئاساسلىق پائالىيەت رايونى بولغان جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقان يېڭى خەۋەرلەر ئۈنىڭسىزمۇ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكەن يۈەن داخۇاڭنى تېخىمۇ ئالاقزادە قىلىۋەتتى.

1912 - يىلى 4 - ئاينىڭ 13 - كۈنى توپچى ئەسكەرلەر كوماند-

① قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭى — 1912 - يىلى ياڭ زەڭشىن باشلىق ئىلى ئىنقىلابچىلىرى ئۆلكە مەركىزىگە قاراپ ھەربىي يۈرۈش قىلىپ، ئۆز ۋاقتىدىكى شىنجاڭ ئەمىرى يۈەن داخۇاڭ قوشۇنى بىلەن جىڭ ئەتراپىدا تۇتىشىپ قالدى ۋە ئۆلكە ئارمىيىسى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرايدۇ. يۈەن ئىلى ئىنقىلابچىلىرىنى باستۇرۇش ئۈچۈن يەرلىك فېئوداللار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈشتىنمۇ يانمايدۇ. قۇمۇل ۋاڭى شامەخسۇتتىن ئەسكەر ئېلىپ ئالدىنقى سەپكە ئاتلاندۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن شامەخسۇت 1912 - يىلى ئەتىيازدا 200 ئەسكەرنى ئاتلاندۇرىدۇ. ئەسكەرلىككە تۇتۇلغان تۆمۈر خەلىپە يول ئۈستىدىلا مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ قورالىنى تارتىۋېلىپ، قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ قورايغا قايتىپ كېلىدۇ.

شامەخسۇت كۈندىن - كۈنگە يالقۇنجاۋاتقان قوزغىلاڭ ئوتىنى ئۆچۈرەلمەي، 1907 - يىلىدىكى تورپاقلار قوزغىلىڭىنى باستۇرغان جاللات يى شىڭفۇنى 2000 سەر كۈمۈشكە ياللىۋېلىپ، قوزغىلاڭچىلارغا قارشى ئەۋەتىدۇ. لېكىن، يى شىڭفۇ ئۆلتۈرۈلىدۇ. بۇ قوزغىلاڭنى باستۇرۇشقا يۈەن داخۇامۇ بىۋاسىتە قول تىقىدۇ.

سۈيىقەستچى ياڭ زېڭشىن يۇمشاق ۋاسىتىلەرنى ئىشقا سېلىپ، قوزغىلاڭچىلار بىلەن ئەھدە تۈزۈپ، تۆمۈر خەلىپىنى 1913 - يىلى 3 - ئايدا مەنسەپ بېرىش باھانىسىدە ئۈرۈمچىگە يۆتكىۋالىدۇ. كېيىن ئۇنى توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى دېگەن بەتنام بىلەن يوشۇرۇن ھالدا ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ مەشھۇر دېھقانلار ئىنقىلابى مەغلۇپ بولىدۇ.

ـدىرى تاڭ يۇنىڭ يۇەن داخۇانىڭ ئاقسۇدىكى يۇرەك پارىسى → دوتەي چىن جىڭيۇەن ۋە كونىشەھەر ئامبىلى ۋاڭ تەيفانى ئۆلتۈرۈۋەتتى .

5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى كۇچا ئامبىلى ماۋ يىڭۇبى يەرلىك پۇقرالار تەرىپىدىن جەھەننەمگە يوللاندى .

يەنە شۇ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى قاراشەھەر ئۇيغۇرلىرى زىياپەت بېرىش باھانىسى بىلەن ، قاراشەھەر ھاكىمى جاڭ شيەننى ئۆلتۈردى .

...

ئىلى تەرەپكە جازا يۈرۈشى قىلغان ئۆلكە ئارمىيىسى ئىلى ـ ئۈرۈمچى ئارىسىدىكى جىڭ ، شىخو ئەتراپلىرىدا تۇمشۇقىغا يەپ ، سورۇندا يېڭىلگەن نالايىق ئىتتەك قۇيرۇقىنى ئىچىگە تىقىپ قاچقان پېتى قايتىپ كەلدى . يۇەن داخۇانىڭ ئاخىرقى ئۈمىدىگە لايىق ، 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ئىلى بىلەن ئۆلكە تەرەپنىڭ چۆچەكتە باشـلانغان سۆھبىتى شىنجاڭنىڭ جەنۇب ، شىمالىنى ئايرىپ باشقۇرۇش مەسىلىسى ئۈستىدە قاتمال ھالغا چۈشۈپ قالدى . ئاخىر ئۇ يۇەن خۇڭيۇنىڭ ئاقۋىتىگە قىلىشتىن ئەنسىرەپ ، يۇەن شىكەينىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇندى ۋە ھاكىمىيەتنى ياڭ زېڭشىنغا ئۆتكۈزۈپ بەردى . شۇنىڭدىن كېيىن پوكىنىغا بېسىپ ياتقان ھەددى ـ ھېسابسىز ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئېلىپ قۇمۇل تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى .

ياڭ زېڭشىن مىلادىيە 1889 ـ يىلى تەشرىپدارلىققا ئۆتۈپ ، 26 يېشىدا بىر ناھىيىنىڭ ھاكىملىق مەنسىپىگە ئولتۇرغان ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا يەنە سەنشى ـ گەنسۇ ئۆلكىلىرىنىڭ باش ۋالىيلىق مەنسىپىنى قولغا كىرگۈزۈۋالغانىدى . 1907 ـ يىلى چىڭ خاندانلىقىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن شىنجاڭغا كېلىپ ، ئىلگىرى ـ كېيىن قورۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپىنىڭ مۇشاۋىرى ، ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ دوتىيى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن . ياشلىقىدىن باشلاپلا ئۆزىدە ئاجىز پۇقرالارغا تاش يۈرەكلىك ، خوجا ئاكىسىغا قۇيرۇق شىپاڭلىتىپ ، كاززاپلىق قىلىش قابىلىيىتىنى

يېتىلدۇرگەن بۇ قارانىيەتچى سىشى تەيخۇنىڭ ئەتىۋارلىشىغا ئېرىشكەن ۋە ئۆلكىنىڭ ئەدلىيە تەپتىشلىكىگە تەيىنلەنگەندى . ئىلى ئارمىيىسى بىلەن ئۆلكە ئارمىيىسى ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش پارتلىغاندىن كېيىن ، ئەسكىري ھوقۇقنى ئىگىلەشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تونۇپ يېتىپ يۇننەنلىك جىنايەتچى ما فۇشىڭنىڭ[1] قول ـ قانات بولۇشى بىلەن ، ئۇرۇمچىدىكى ھەرقايسى مەسچىتلەردىن ئەسكەر ئېلىپ ، مۇسۇلمان لەشكەرلەر باتالىيونىنى قۇردى . ئالدىنقى سەپكە بېرىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىش باھانىسىدە ئۇرۇمچىنىڭ تېشىغا چىقىۋېلىپ ، ھەدەپ ھەربىي تەربىيە ئېلىپ باردى . شۇنىڭ بىلەن بىر تەرەپتىن ئەمەلىي كۈچ بىلەن يۈەن داخۇاغا بېسىم ئىشلەتسە ، يەنە بىر تەرەپتىن قۇدىسى ۋاڭ شۈيزېڭنى بېجىڭغا ئەۋەتىپ ، سوۋغا ـ سالام ئارقىلىق ۋەتەن ساتقۇچ يۈەن شىكەينىڭ ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈردى . ئۇنىڭ بۇ يېڭىلا تەختكە چىققاندا يىراق شىنجاڭدىن ساداقەتلىك تېلېگراممىسى يوللاپ ، بەيئەت بىلدۈرگىنىنى يادىدا ساقلاپ كەلگەن يۈەن شىكەي ، ئاخىر 5 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ياڭ زېڭشىننى ئۆلكە ئەمىرلىكىگە تەيىنلىدى . شۇنىڭدىن تارتىپ شىنجاڭنىڭ قاراڭغۇ تارىخىدا يەنە بىر زۇلمەتلىك دەۋر باشلاندى . خەلق قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ ئۈمىد ئاسمىنىدا ئەمدىلەتىن كۆرۈنۈشكە باشلىغان يۇلتۇزلار ئاسارەت پەردىسى بىلەن خىرەلەشكىلى تۇردى . تارىخ يەلكىنى خەلق دۈشمەنلىرىگە پايدىلىق تەرەپكە قاراپ سۈرۈلۈشكە يۈزلەندى .

بىراق ، ياڭ زېڭشىن ئەمىر بولۇۋالغان دەسلەپكى چاغلاردا ئۇنىڭ تەسىر دائىرىسى شىمالدا شىخودىن ، جەنۇبتا تۇرپاندىن ئاشمايتتى . تەڭرىتاغلىرىنىڭ جەنۇبىدىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھەققانىي كۈرەشلىرى ۋە قەشقەرنى مەركەز قىلغان قاراسىپەچلەر

① ما فۇشىڭ — يەنە بىر ئىسمى ما شىلىڭ . خۇيزۇ ، يۈننەن ئۆلكىسىنىڭ مىڭزى دېگەن يېرىدىن ، گۇاڭشۈينىڭ ئاخىرقى يىللىرى جىنايەت بىلەن شىنجاڭغا پالانغان . ياڭ زېڭشىن تەرىپىدىن ئەتىۋارلىنىپ ، خۇيزۇ قىسىملىرىنىڭ قوماندانى ، ھۆكۈمەت پۇل ئىدارىسىگە باش باشقۇرغۇچى بولۇپ تەيىنلەنگەن .

ھەرىكىتى ئۆز پائالىيىتىنى ئۆز ئىنىرتسىيىسى ھېسابىغا داۋام ئەتمەكتە ئىدى. ئۆلكە مەركىزىدە ھاكىمىيەت بايرىقى ئالماشقىنى بىلەن، يەنىلا پۇقرا شىللىسىگە مىنىپ تۇرغان چىڭ خاندانلىقىنىڭ قالدۇق جاللاتلىرى جاي ـ جايلاردا مۇئەللەق ئەجەل بىلەن ئۆلتۈرۈلمەكتە ئىدى.

ئۆز ۋاقتىدا ئۆلكە ئەمىرلىكىگە تەيىنلىنىپ، يېڭى تەختنى كۆزلەپ ئۈرۈمچىگە ئاتلىنىش ئالدىدا تۇرغان يۈەن خۇڭيۇنىڭ قاراسپەچلەر تەرپىدىن يوشۇرۇن قەتل قىلىنىش ئېھتىمالىنىڭ بارلىقىنى سېزىپ قالغان چاررۇسىيە كونسۇلخانىسى يۈەن خۇڭيۇگە كونسۇلخانا نامىدىن مۇھاپىزەتچى ئەۋەتىپ، مۇھاپىزەت قىلىش تەكلىپىنى بەرگەنىدى. بىراق، ئۆزىنى جاھاندا بىر چاغلايدىغان يۈەن خۇڭيۇ بۇ تەكلىپنى رەھمەت ئېيتىپ تۇرۇپ رەت قىلدى ۋە ئاخىر ئەجەل شەربىتىنى ئىچتى. كونسۇل ئەمدى ئۈمىد نەزىرىنى يېڭى ئەمىر — ياڭ زېڭشىنغا تىكتى. بىراق، تۇرپاننىڭ جەنۇبىنى ئىختىيارىغا قارىتىشتىن ئېخى يىراق تۇرغان بۇ ئەمىر ياردەم قولىنى سوزۇشقا ئاجىز ئىدى. ئۇنىڭ قانداق يول تۇتىدىغانلىقى ھەم نائېنىق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن كونسۇل كەمدىن ـ كەم تېپىلىدىغان داۋالغۇش پۇرسىتىنىڭ تولىمۇ غەنىيمەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، قۇشقاچ تۇتىدىغان قار پەسلىنى ئۆتكۈزۈپ قويماسلىقنى ئەسكەرتىپ، سېيىت ھاجىنى ئالدىراتقىلى تۇردى.

«مەن ئالدىرايمەن كەتكىلى، ئېشىكىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى» دېگەندەك، كونسۇلنىڭ ئالدىرىتىشى بىر ئايدىن بېرى ساراسىمە ئىچىدە ئىككى ئىلىك ئېتىدىن چۈشۈپ كەتكەن سېيىت ھاجىغا تەشۋىش ۋە ۋەھىمىدىن ئۆزگە ھېچنېمە ئەكەلمەيۋاتاتتى.

ئابدۇراخمان كۆك كۆز مەيدىسىگە قېقىپ تۇرۇپ:

— جېدەلخورلارنىڭ غوللۇق ئادەملىرىنى بىرلا جەڭ بىلەن كۆزدىن نېرى قىلدۇق. قالغانلىرى ئەمدى شىلتىڭ ئاتالمايدۇ، كۆل بويىدا تۇرغان مەدرىسىنى بىكار سالمىدۇقمۇ، تالىپلارغا

«بىسمىللا» بىلەن «خوش ـ خوش»دىن تەلىم بەرسەك بولمىدىمۇ ، — دېگىنىدە ، سېيىت ھاجى سوغۇق كۈلۈپ قويۇپلا ، تەسۋى سىيرىشنى داۋام قىلىۋېرەتتى .

دۇرۇس ، ئۇلار يېڭىلا پۈتكەن مەدرىسىگە يۈز ـ ئابرۇيلۇق كىشىلەرنىڭ باللىرىنى يىغىپ ، ئۇلارغا يۈزبېشىلارنىڭ بايۋەچچىلىرىنى خەلپەت قىلىپ دەرس باشلىغىنىغا 10 — 20 كۈن بولدى . تىلى يۇمران باللارنىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان مۇدەررىسلەرگە ئەگىشىپ ، ئەتە ـ ئاخشاملىرى خەندەك ئوقۇغاندەك تەڭ ئاۋاز بىلەن : «پايىتەختىمىز قەيەردە ، ئۈرۈنبورگتا ، پادىشاھىمىز كىم ، ئاقپاشا» دەپ توۋلاشلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى .

كوئېنلۈن تاغلىرىدىن ئېقىپ كەلگەن تەبىئەت نېمىتىنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىپ ، ئۇ ئاقما ئارغامچىنى ئۆزگە يۇقرا بولغانلارنىڭ بوغۇزىغا سىرتماق قىلىپ سېلىپ ، ئۇلارنى ئالتۇن ، قاشتېشى كانلىرىغا سۆرەپ ئاپاردى . نۇرى ، چاقار كەنتلىرىدىن كەلتۈرۈلگەن يۈك بىلەن مېڭىۋاتقان گىلەمچىلىك ئۇستىخانىلىرى ، كېرىيە ۋە يۇرۇڭقاشتىن ئەكېلىنگەن پىلە بىلەن يۇرۇشۇۋاتقان مەشۇت ، ئەتلەس ـ شايىچىلىق كارخانىلىرى قورۇلىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى بازارلارنى تەمىن ئېتىپ تۇرسىمۇ ، لېكىن سېيىت ھاجىنىڭ كۆڭلىدىكى تەشۋىشنى زادىلا ئازايتالمىدى .

ئۆمۈرلۈك كەچۈرمىشى خاتىرىسىدىكى مۇشۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتىدىغان ئەستىلىكلەر ئۇنى ئالدىراپ خۇشال بولماسلىققا ئاگاھلاندۇرۇپ تۇردى . بۇنداق ئاگاھلاندۇرۇش ھەددىدىن زىيادە سەزگۈر مېڭىسىدىكى ئىپتىدائىي تەشۋىش ـ ساراسىمە بىلەن قوشۇلۇپ ، ئۇنى تۈگىمەس قورقۇنچقا مۇپتىلا قىلدى . كۆزى يۇمۇلا ـ يۇمۇلمايلا قارا بېسىشقا باشلىغاندا ئۆزىنى يەردە ئەمەس ، بەلكى پىلسىرات كۆۋرۈكىدە كېتىۋاتقاندەك ، ھەر دەقىقىدە پارتلاش ئېھتىمالى بار يانار تاغ ئۈستىدە ئولتۇرغاندەك ھېس قىلىدىغان

بولۇپ قالدى .

«بۇ بەلكى ، قىرلىق يەتكەنلىكىنىڭ ئالامەتلىرى بولسا كېرەك ، — دەپ ئويلايتتى ئۇ بەزىدە ئۆز تومۇرىنى ئۆزى تۇتۇپ بېقىپ ، — شۇ سەۋەبتىن ئەندىشىخور بولۇپ قالغاندىمەن. ئېھتىمال مەن ئويلاۋاتقان ئىشلار ئەسلىدە مۇنچە چوڭ ئەمەستۇر ، بەلكى ماڭا شۇنداق تۇيۇلۇۋاتىدىغاندۇ ؟ »

نىملا دەپ ئويلىسا ئويلىسۇن ، ئۇ ئاخىرىدا يەنە رەھىمسىز رېئاللىققا قايتىپ كېلىپ ، تىنچىق ھاۋادەك بۇنداق جىمجىت ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشنىڭ يولى ئۇستىدە باش قاتۇرۇشقا مەجبۇر بولاتتى . ئۆمۈر تارىخىنى تىنماي ۋاراقلاپ ، تامغا مىنىپ ئولتۇرۇشتىن قۇتۇلۇشنىڭ شىپالىق دورىسىنى ئىزدەيتتى .

بىر كۈنى ئۇ گۈگۈم پەيتىدە قايتىپ كېلىۋېتىپ ، قەسىر سېپىلىنىڭ بۇرجىكىدە يىغلىپ قالغان غازاڭ ئارىسىدىن چىققان «شىرىق ـ شىرىق» شەپىنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز ھالدا ئىچ كىيىدە مىنىڭ يانچۇقىدىكى تاپانچىغا قول ئۇزاتتى ـ دە ، «كىم؟» دەپ ۋارقىرىدى .

بۇنى كۆرگەن ئابدۇراخمان شۇنچىلىك قاتتىق كۈلۈپ كەتتىكى ، بۇ مەسخىرە كۈلكىسى ئۇدۇل بىرىپ سېپىت ھاجىنىڭ دۈپۈلدەپ تۇرغان يۈرىكىنىڭ بىغىشىغا خۇددى خەنجەردەك سانجىلدى .

— چاشقان ، چاشقاندىن شۇنچە قورققان بارمۇ … ھا … ھا … ھا …

ياردەمچىلىكتىن بارا ـ بارا رىقابەتچىگە ئايلىنىۋاتقان ئابدۇراخماننىڭ بۇ كۈلكىسى ئۇنىڭغا ھار كەلدى ـ دە ، ئىچ ـ باغرىنى بەئەينى ئوغا ئىچىۋالغاندەك ئادىتىۋەتتى . يۈز مىڭلاپ مەسخىرە ، مەنسىتمەسلىك ، تۆۋەن چاغلاش ئالامەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە يوشۇرغان كۈلكە ئۇنىڭ قۇلاق پەردىسىنى تىترىتىپ ، مېڭىسىنى قوچۇدى .

«ئۆمرۈمدە كىم مېنى مۇشۇنداق مازاق قىلىشقا پېتىنالىغان ،

كىم مېنى بۇنداق كۆزگە ئىلماسلىقنا جۈرئەت قىلالىغان؟ مەن كىم؟ ئۇ كىم؟» ئەگەر ئۇ شەپىنى ئۆزىگە شەكلىسىز تەستەك ئۇرۇۋاتقان، ئۇستىنى تاغدەك بېسىپ، نەپسىنى بوغۇۋاتقان بەشتوغراقتىكى چاتاقچىلار دەپ ئويلاپ قالمىغان بولسا، «چاشقانغا تاپانچا تەگلىدى» دېگەن ھاقارەتلىك مازاققا قالارمىدى؟

«باياۋان تەرەپكە كەتكەن چاتاقچىلار سۈسىزلىقتىنلا قىرىلىپ تۈگەيدۇ» دېگەن ھۆكۈمى رەسۇل يەتكۈزگەن تۇنجى مەلۇمات بىلەن بەربات بولغان ئابدۇراخمان كۆك كۆز بىر دوملاپلا: «ئۇلار ئەمدى قايتىپ كېلىشكە پېتىنالمايدۇ» دېگەن يېڭى پەتىۋانى چىقاردى. بىراق، سېيىت ھاجى بوغۇزىغا قىلىچ تەگلەپ تۇرسىمۇ بۇنداق ئەخمىقانە ھۆكۈمگە ئىشەنمەس ۋە ساراڭ بولۇپ كەتسىمۇ بۇنداق بالىلارچە ھۆكۈمنى چىقارماس ئىدى. ئۇ، ئابدۇراخماننىڭ پۈتۈن قورال ۋە جىمى ئادىمىنى ئىشقا سېلىپ، بەشتوغراقتىكى ئاپەتنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتماقچى بولغان تەۋەككۈلچىلىكىنىڭ مەغلۇبىيەت بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقىنى بىلگەچ، كېرىيە ئامبىلىدىن ئىبارەت كونا چۆپقىتىدىن ياردەم سوراش قارارىغا كېلىپ تۇرغاندا يەنە بىر شۇم خەۋەر ئاڭلاندى.

«كېرىيە ئامبىلى جاڭ ۋېنلىن دارىن[①] قاراسىپەچىلەر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈپتۇ»، — دېگەن گەپنى كۆتۈرۈپ كەلدى بىر كۇنى ھاپىز مەخسۇم.

سېيىت ھاجىنىڭ گۆردىن ئېچىۋالغان مۇردىدەك سارغىيىپ، ئاتىسى ئۆلگەندەك قايغۇغا چۆككىنىنى كۆرگەن ئابدۇراخمان يەنە قاقاقلاپ كۇلۇپ، تېلىقىپ كەتتى ـ دە، چايناۋاتقان بىر كاپام پولۇنى تەسلىكتە يۇتۇۋەتكەندىن كېيىن، چاقچاق ئارىلاش:

— ئۇنچە مۇڭلىنىپ كەتمىسىلە ھاجىم، ئۇ بىرى ئۆلسە مىڭى تۇغۇلۇپ تۇرىدىغان خەق، ھا ... ھا ... ھا ... — دېدى.

سېيىت ھاجى ھاپىزنىڭ ئابدۇراخمانغا نېمىندۇر چۈشەندۇرمەكچى بولۇۋاتقىنىنى سەزگەن ھامان قولىنى بىر

① جاڭ ۋېنلىن — شۇ چاغدىكى كېرىيە ئامبىلى.

شىلتىدى ـ دە ، ئۇنىڭ بوغۇزىغا كېلىپ بولغان گەپنى يۇتقۇ-
زۇۋەتتى ، داستىخاننىمۇ تاشلاپ تالاغا قاراپ ماڭدى . ئۇ
چىرىيىلىكلەرنى ئىندەككە كەلتۇرۇش ئۇچۇن ، جاڭ دارىنىڭ
ھالقىلىق پەيتتە قانچىلىك كۈچ چىقارغانلىقىنى رىقابەتچىسىگە
سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ قارىغان ۋە شۇنىڭ ئۇچۇنلا
ھاپىزنىڭ سۆزلىشىگە يول قويمىغانىدى .

ئۇ مېھمانخانا ئىشىكىنىڭ بوسۇغىسىدا مېھمانخانىغا ئىتتىك
قەدەملەر بىلەن كىرىپ كېلىۋاتقان مەللە يەكتەكلىك ، سەللىسىنى
چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ، دىقماققىنا كەلگەن بىر كىشىگە
دوقۇرۇشتى ـ دە ، بىگىزگە ئۇسۇۋالغاندەكلا بىر قەدەم چېكىنىپ
تۇرۇپ ، كىرگۈچىدىن :

— يېڭى گەپ بارمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— بار … بار … — ئۇ قامچىسىنى ئۆتۈكىنىڭ قونچىغا
تىقىپ قويۇپ ، قوينىدىن چاسلاپ پۈكلەنگەن بىر قەغەزنى
چىقاردى ـ دە ، سېيىت ھاجىغا بېرىۋېتىپ دېدى ، — ھاجىمنىڭ
ئۆز قولىغا تەگكۈزۈشۈمنى تاپىلىغانىدى . خۇداغا شۈكۈر …

سېيىت ھاجى قەغەزنى گويا غايىب بولۇپ كېتىشىدىن
ئەنسىرىگەندەك ، كاپلا قىلىپ ئالدى ـ دە ، تەرگە چۆمۈلۈپ ،
ھاسىراپ تۇرغان كىشىگە ئىجازەت بېرىۋېتىپ ، ئۇدۇل ئىچكەركى
ئۆيگە ماڭدى . ئۇ قەغەزنى ئېچىپ تۇرۇشىغىلا ئابدۇراخمانمۇ
كىرىپ كېلىپ ، بويىنىنى غازنىڭ بويىنىدەك سوزۇپ قارىدى .
سېيىت ھاجى ئۇنىڭغا «يالت» قىلىپ كۆز تاشلىۋېلىپ ، خەتنى
پەس ئاۋاز بىلەن ئوقۇدى :

«ئەنى جانابىي ئىززەتلىك ۋە ھۆرمەتلىك ، مېھىر ـ
شەپقەتلىك ، بىر كۆرمەككە ئارزۇلۇق بولغان ، مۇڭداشقىلى
مۇڭلۇق بولغان … »

تاقەتسىزلەنگەن سېيىت ھاجىنىڭ نەزىرى تەكەللۇپ
قۇرلىرىدىن بىر سەكرەپلا مەقسەت سەھىپىسىگە كۆچتى .

«… ئۆتتەك ۋە ئاتەشتەك قىزغىن سالىمىدىن كېيىن مەلۇم

بولغايكى ، جەھەننەمدىن زىيادە مۇشەققەتلىك بەشتوغراق دەشتىگە جەم بولغان چاتاقچىلار ئاچلىق ۋە تەشنالىق دەستىدىن تالاپەتكە يۈزلەندى . ئايان بولغايكى ، سۇپۇرگە تۆگە ، قادىر تۆمۈرچى ئۇقادىلىق جامالىدىن تۆمۈرچىنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئىلچى دوتىيى تاڭ دارىنغا ھەزرەتلىرى ئۈستىدىن ئەرز بەرمەككە تۈنۈگۈن تاڭ سەھەردىلا يولغا راۋان بولدى . قالدى پۇقرانىڭ تەقدىرى پېقىر بىرلە نۇرەك باخشىغا تاپشۇرۇلدى . نۇرەك باخشى يارىدار ھالەتتە جېنى تۈمشۇقىدا ، پېقىر كۆرسەتمىلىرى بويىچە پۇقرانىڭ مايىللىقىنى ئۆزۈمگە قارىتىۋاتىمەن . ئىنشائاللا ئاغزىمدىكى ئىمانىمنىڭ يۈزىنى قىلىپ ، لەۋزىمگە كىرسە ئەجەب ئەمەس . بۇ قاچقۇنلارغا قورال - ياراغتىن كۆرە ، يۇمشاق گەپ لازىمدەك قىلىدۇ . مەزكۇر مەكتۇپنى ئوقۇپ ، ئەقىل تۇگمىنىدە ئېزىپ ، كېيىنكى ئىشلارنىڭ رىجىسى بارىدا پېقىرنى ۋاقىپلاندۇرۇپ ، يول كۆرسەتمەكلىرىنى تىلەيمەن . ئېھتىيات جۈملىسىدىن پېقىرغا يوللانغان نامە ھېلىقى ئۈچ ئاچماقلىق توغراقنىڭ كامىرىغا بەند قىلىنسا . ئاخىرىدا ، پېقىرغا ۋەدە قىلىنغان ئىمتىيازنى ئۇلۇغ ئاللا سەمىلىرىدىن يىراق قىلمىغاي ، نامە تامام ۋەسسالام . »

بىر ئايدىن بىرى سېيىت ھاجىنىڭ چىرايىدا تۇنجى قېتىم كۈلكە ئالامەتلىرى كۆرۈلدى . ئۇ خەتنى يىنىشلاپ ئوقۇپ چىقىپ ، ھەربىر ھەرپ ، ھەربىر سۆزنى ئىنچىكىلىك بىلەن دەڭسەپ كۆرۈپ ، رەسۇلنىڭ قولىدىن مۇشۇنچىلىك ئىش كېلىدىغانلىقىغا ھەيران بولغان ھالدا ئاقلىرى كۆپىيىپ قالغان ساقىلىنى تۇتاملاپ قويدى .

ئۇ ئابدۇراخماننىڭ بەشتوغراقتىكى پۇقرالارغا ئۆزى شەخسەن ئەسكەر تارتىپ ، جازا يۈرۈشى قىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى تەلىپىگە سوغۇق كۈلۈمسىرەش بىلەن جاۋاب بەردى - دە ، «ئەمدى مېنىڭكىنى كۆر» دېگەندەك ، ئىنچىكە بارماقلىرى بىلەن ، مەكتۇپنىڭ ئەڭ ئاخىرقى جۈملىلىرىنى كۆرسىتىپ قويدى . ئۇ ئابدۇراخماننىڭ ئاچلىق ۋە تەشنالىق دەستىدىن جان تالىشىپ

قالغان پۇقرالارنى ھېچ كۆچمەيلا قولغا چۈشۈرۈپ، تۆھپىگە ئۆزى يالغۇز ئىگە بولۇۋېلىش كويىغا چۈشكەنلىكىنى تۇيۇپ تۇرماقتا ئىدى.

— پۇقرانى يوق قىلىۋېتىش بىزنىڭ مەقسىتىمىز ئەمەس، بەلكى ئۇنى ئىتائەتكە كىرگۈزۈپ كۈچىدىن پايدا ئېلىش، «ئېشەكنىڭ گۆشى ھارام، كۈچى ھالال» دېگەن گەپ دەل مۇشۇنىڭغا قارىتىلغان! — سېيىت ھاجى ئۆزىگە مەنسىتمەسلىك بىلەن تىكىلىپ تۇرغان ئابدۇراخمانغا گويا «مېنىمۇ بىلىپ قوي» دېگەندەك مەنىدە قاراپ قويغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۆزلىرى پۇقراسىز پادىشاھنى، لەشكەرسىز سەركەردىنى كۆرگەنمىدىلە تەقسىر؟!

ئابدۇراخمان ئۆز گېپىنى يورغىلاتماقچى، مۆرىتى كەلسە سالاھىيىتىنى بىراقلا ئاشكارىلاپ، تۆھپىنى ئۆز دەپتىرىگە يېزىش پەيتىنى ئۇستىلىق بىلەن ئىگىلىمەكچى بولۇپ تۇراتتى. سېيىت ھاجى سۆزىنى ئۇلىدى:

— چاتاقچىلار ئارىسىدا نۇرغۇن ھۈنەرۋەن بار، ئۇلار تىنچ ئەل بولسا، بىزگە بىھېساب پايدا بەرگۈسىدۇر. شۇ مەنىدىن ئالغاندا پايدىلىق ئادەملەردىن ئېپى بىلەن پايدىلانماي، قوپاللىق بىلەن قىرغىن قىلىش كونسۇلنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپتۇر! — ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپلا ئىشىكنى زەردە بىلەن ئېچىپ، مېھمانخانىغا چىقتى.

سېيىت ھاجىنىڭ كۆزىگە جىندەك كۆرۈنۈۋاتقان ئابدۇراخماننىڭ كونسۇلنىڭ نامىنى توقماق قىلىپ تۇرۇپ قورقۇتۇشى، بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ تەييار بولۇپ قالغان تۆھپىگە ئۇزىتىلغان قولىنى كېسىپ تاشلاش بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن كۈتۈلمىگەن ئوڭۇشسىزلىقتا يۈزلىنىپ، يىغىلىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئىدى. ئۇ ئالدىنقى قېتىملىق ئېلىشىشتا چىرىيىلىكلەرنىڭ ئاسان بوزەك بولمايدىغان، جاھىل خەق ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلغانىدى.

يەنە بەشتوغراققا ئۇرۇش ئوتى تۇتىشىپ قالسا، بۇ ئوت ئىلچىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ خىلى - خىلى يەرلەرگىچە يامراپ

كېتىش ئىھتىمالى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى . پەقەت بىرلا يول — يەنى «يەل مىلتىقى»نى ئىشقا سېلىش يولىلا ئۇنى نۇسرەتكە يۈزلەندۈرەلەيتتى . ئۇ چاغدا ئەرز قىلغانلارنىڭ ئەرزىمۇ كېچىككەن ھېسابلىناتتى .

سېيىت ھاجى مېھمانخانىدىن چىقىپ ، ئۇ يەردە كۆزلىرىنى تام تۆشۈكىدەك ئېچىپ قاراپ ئولتۇرغان ھاپىز مەخسۇمنى كۆز ئىشارىسى بىلەنلا قوغلاپ چىقاردى - دە ، كەينىدىن چىقىپ كەلگەن ئابدۇراخمانغا ئۇستىخانىدىكى سەپەر چاقىقان قاتارلىق گۇمانلىق ھۈنەرۋەنلەرنى ھېچبولمىسا بىر ھەپتىگىچە قاتتىق نازارەت قىلىشنى تاپشۇرۇپ ، جايىنامازغا كېلىپ ئولتۇردى . تەسۋىنى قولىغا ئېلىپ ، كۆزلىرىنى يۇمدى ...

كۇنىگە نەچچە باغلام پىششىق مەشۈت ، توپ - توپ شايى - ئەتلەس ئىشلەپ چىقىرىدىغان ئۇستىخانا ئاق مەسچىت بىلەن قەسىر ئارىسىدىكى كونا خانىقاغا قوشۇپ سېلىنغان لاي تاملىق ، ئاددىي لاپاس ئۆيلەرگە جايلاشقان . مەشۈت تارتىدىغان ئوچاقلار ئۇستىخانىلار بىلەن قورشالغان تۆت چاسا مەيدانغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان . قاپقارا ئىس تۇرتۇپ تۇرغان ئالتە ئوچاقتا ئىسسىلغان يوغان داش قازانلاردا پىلە غوزەكلىرى توختىماي قايناپ تۇراتتى . قوللىرى سۇغا چىلىشۇپىرىپ كالا تامىقىدەك ئاقىرىپ كەتكەن ئۇستىلار ئوچاق بېشىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ، يۇمشاق پىلىلەرنى چوكا ① بىلەن ئارىلاشتۇراتتى - دە ، چوكىغا ئىسسىلىپ چىققان مەشۇتلار ئارىسىدىن بىر تال مەشۇتنىڭ ئۇچىنى تېپىۋېلىپ ، داۋانغا ② سانجىلغان گىجەكتىن ③ خۇددى بىر تال نۇرەك ئۆتتۈۋاتقان يىپەككە ئەپچىللىك بىلەن چاپلايتتى . گىجەكتىن ئۆتكەن مەشۇت ئوچاق يېنىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان ئاياللار بار كۈچى بىلەن چۆرگىلىتىۋاتقان يوغان چاق ④ ئۇستىدىن چۇشكەن بەش تال تانابىنىڭ كۈچى بىلەن يۇقىرى سۈرئەتتە پىرقىرىغۇچى مەشپىرىلەرگە ⑤ يۆگىلەتتى . توختىماي پىرقىراۋاتقان ئالتە چاقنىڭ ئاۋازى كىشىگە خۇددى ئۇۋۇسىدىن چۇۋۇلۇپ چىققان بىر

---

①، ②، ③، ④، ⑤ — يەرلىك يىپەكچىلىك سايمانلىرى .

www.uyghurkitap.com

توپ ھەرىنىڭ غوڭۇلدىشىنى ئەسلىتەتتى

ئوچاق بىلەن ئوچاق ئارىسىدىكى بىر پارچە بورا پاتقۇچىلىك جايىدا بىرقانچە كىشى مەشپىرىلەردىكى مەشۇتلارنى كىچىك غالتەكلەرگە يۆتكەپ، تەلىگە[1] سىلىپ، كالۋا قىلىۋاتاتتى. ئىككى ئۇستا تام بويلىتىپ قويۇلغان تىنىگە[2]نىڭ ئىككى تەرىپىگە يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئۆرۈش تارتىۋاتاتتى. ئاسقۇغا[3] ئورۇنلاشتۇرۇلغان نەچچە ئون غالتەكلەر ئۆرۈش تارتقۇچى ئۇستىلارنىڭ سۈرئىتىگە ئەگىشىپ، شالاقلاپ ئايلىناتتى. كالۋا مەشۇتلار شاخار[4] ۋە خوشنا[5] ئېرىتمىسىدە قايناۋاتاتتى، سەل چەتتىرەك، قازاندىن چىققان ئاپئاق پىششىق مەشۇتلار ئۆز كالۋىسى بويىچە چوپسىلار[6] غا ئېلىنىپ، سىپتا پالازلارغا يېيىلىپ ئۇرۇلۇپ، قۇرۇتۇلۇۋاتاتتى.

ھويلىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە جايلاشقان شايىچىلىق ئۇستىخانىسىدا بولسا باشقا بىر مەنزىرە ھۆكۈم سۈرەتتى. خۇددى نامازشام ۋاقتىدىكىدەك گىرىمسەن بۇ چوڭ ئۆيدە قاتار دەستىگاھلار ۋە ئاپئاق ئۆرۈشلەر خىرە-شىرە كۆرۈنەتتى. ساقىلى مەشۇتتىنمۇ بەكرەك ئاقىرىپ كەتكەن سەپەر بوۋاي دۇكانلارنى ئارىلاپ، بېلىنىڭ ئاستىنى زەي ئورىلارغا سولاپ، تەپكە[7] بېسى، موكا ئېتىۋاتقانلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ، ھەر كىمگە پەس ئاۋازدا سۆزلەيتتى:

— ئابلىز ئاخۇن ئۇستام، پەركا[8] نىڭ ئىككى تەرىپىدىكى تاشتىن بىردىن ئېلىۋەتسىلە، ھېلىقىلار كۆرۈپ قالمىسۇن جۇمۇ!

— ماقۇل ئۇستام، تاشنى ئېلىۋەتسەك، دەپتىن[9] بەك يېيىلىپ بولۇپ قېلىپ، شايى بوش، پاتسىز چىقىپ قالارمىكىن؟

— پاتسىز چىقىپ قالسۇن دەپ شۇنداق دەۋاتىمەن، دۈشمەنىنىڭ بىر تال تۈكىنى يۇلساقمۇ ھېساب!

---

①، ②، ③ — يەرلىك يىپەكچىلىك سايمانلىرى.

④، ⑤ — يىپەك ئاقارتقۇچى ئىشقار ۋە ئۆسۈملۈكلەر.

⑥، ⑦، ⑧، ⑨ — يىپەك توقۇمىچىلىق دۈكىنىنىڭ بۆلەكلىرى

— خوش ··· خوش !

— نۇرمۇھەممەتئاخۇن ، ئۆرۈشكە ئاھا[1] پۈركۈپ ئاۋارە بولماي بولۇشچە توقۇۋېرەيلى ، ماقۇلمۇ ؟

— ماقۇل ، ماقۇل ، شۇغىنىسى ، ئاھا پۈركۈمىسەك ، نەخ ئۈزۈپ ئارام بەرمەيدۇ ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ···

— نەخ ئۇزسە ئۇزۇۋەرمەمدۇ ، كارىمىز نېمە ، سېيىت ھاجىنىڭ شايى دەپ توقۇتقىنى ماتاغا ئايلىنىپ كەتسۇن ئىلاھىم !

— ھوي ئاۋۇ ئىككىڭلار كەرگۈ[2] نى ئېلىۋېتىپ تەپكىنى ئالدىرىماي بېسىڭلار !

مۇكچىيىپ قالغان بوۋاي تۇرۇپ - تۇرۇپ قاتتىق يۆتىلىپ كېتەتتى ۋە بېشىنى كۆتۈرۈپ ، ئۇستىخانىنىڭ ئىشىكى تۈۋىدە خۇددى ئىچ يەرلىكنىڭ ئاغزىغا قويۇلغان يوغان چالمىدەك ، ئەگرى قىلىچىنى تىزىنىڭ ئۇستىگە توغرىسىغا قويۇپ مۈگدەپ ئولتۇرغان دورغىغا پات - پات قاراپ قوياتتى .

سۈپۈرگەئاخۇنلار يۇرتتىن مۇساپىر بولۇپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن چىنارئايىم يوشۇرۇپ قويغان ئازگالدىن تۇتۇۋېلىنغان سەپەر بوۋاي كەپتەر قۇيرۇقى قىلىپ باغلىنىپ ، قەسىرگە ئەكېلىندى . ئۆلتۈرىمىز ، ئۆلتۈرمەيمىز دېگەن دەتالاشتا ئاخىر سېيىت ھاجى ئۇتۇپ چىقتى - دە ، ئاللانىڭ شەپقىتى بىلەن ئۆلۈمدىن ئازاد قىلىنغانلىقىنى ئېيتىپ ، مۇشۇ قاراڭغۇ گۆرگە ئەكېلىپ تاشلىدى .

سەپەر بوۋاي سېيىت ھاجىنىڭ يەنىلا كاززاپلىق قىلىۋاتقىنىنى ، ئۆزىنى ئاللانىڭ يۈزى ئۈچۈن ئەمەس ، بەلكى كۈچىدىن ، ھۈنىرىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈنلا ۋاقىتلىق كەچۈرگەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى . شۇڭا ، ئۇ «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دېدى - دە ، ئۇستىخانىغا قامالغانلارغا ھەرخىل «ھۈنەر»لەرنى ئۆگىتىشكە باشلىدى .

دەسلەپىدە ئۇ تۇتۇپ كېلىنگەندىن تارتىپ ئىككى ھەپتىگىچە

---

① ئاھا — يىپەك توقۇشتا ئۆرۈشكە پات بەرگۈچى شىلىم .

② كەرگۈ — يەرلىك توقۇمىچىلىق سايمىنى .

www.uyghurkitap.com

جانجىگەر نەۋرىلىرىنى كۆرەلمەي ، نۇرغۇن كىچىلەرنى سېغىنىش ئىلكىدە ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزۈۋەتتى . كەينىگە پايلاقچىدەك ئەگىشىپ يۈرىدىغان دورغا كۈندۈزى ئۇستىخانىنىڭ ئىشىكىنى توسۇپ ئولتۇرسا ، گۇگۇم چۈشۈشى بىلەن قەسىرنىڭ ئاتخانىسى يېنىدىكى ئۆيگە سولاپ ، تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەنلا كۆز يېشىدەك سوزۇق ئۇماچتىن بىر ھېجىر ئىچۈرۈپلا ئۇستىخانا تەرەپكە ھەيدەپ كېلەتتى . يول ئۈستىدە ئۇچرىغان تۇل خوتۇن ، قېرىساللارغا يىراقتىن سالام بېرىشكىلا رۇخسەت قىلاتتى . پەقەت ئۇستىخانا ئىشىكىدىن كىرىپ كەتكەندىن كېيىن «ھۈنەر» ئۆگىتىش زۆرۈرىيىتى ئۈچۈنلا ئېغىز ئېچىشىغا ئانچە ئارىلىشىپ كەتمەيتتى .

ئۇ تۇتۇۋېلىنغاندا بىچارە چىنار ئايىم بىراۋ يۈرەك ـ باغرىنى سۇغۇرۇۋېلىۋاتقاندەك داد ـ پەرياد سالدى . دورغىلارغا يېلىنمىدەك يېپىشۋېلىپ ، يۈز ـ كۆزلىرىنى تاتىلاپ ، توخۇ چوقۇلىغان شاپاقتەك ئالچىپار قىلىۋەتتى ، تىل قامچىسى بىلەن ئۇردى . بىراق ، قىزىل قوناق شېخىدەك ئورۇق ، ئاجىز بۇ مەزلۇم ئۇچ دورغىغا تەڭ كېلەلەيتتىمۇ ؟

شۇ كۈندىن تارتىپ ، ئۇ مېھرىبان بوۋىسىنىڭ مېھرىدىن ئايرىلىپ ، ئۆزىنى قانات ئاستىغا ئالىدىغان ئانىسىنى يوقاتقان چۈجىلەردەك بىئارام بولۇۋاتقان ھەسەن بىلەن ھۈسەننى يېتىلەپ ، قەسىر ۋە ئۇستىخانا ئارىسىدا ئەگىشىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالدى . كۆز ئالدىدا دائىم پەيدا بولۇپ تۇرىدىغان ئىبرى ئۇنىڭغا غايىبانە : «بوۋايىنى ساڭا ئىشىنىپ تاپشۇرۇۋېدىم ، ئەمدى ئۇ قېنى ؟» دېگىنىدە يۈزى لاپىدە ئوت ئېلىپ ، خىجالەتچىلىكتىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالاتتى .

چىنارئايىم ئىبرىنىڭ بوۋايىنى جېنىدىن ئەتىۋار كۆرىدىغانلىقىنى ، جەڭ پاتىپاراقچىلىقىغا چىداشلىق بېرەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپلا ئۆيگە ئەۋەتىۋەتكىنىنى ئوبدان بىلەتتى . بىراق ...

ئۇ ، بوۋايىنىڭ نەۋرىلىرىگە ئانىلىق مېھرىنى يەتكۈزدى .

مۇڭلۇق چۈچەكلەرنى ئېيتىپ بېرىپ، گۈدەك قەلبىدە مەۋج ئۇرۇۋاتقان سېغىنىش ھېسسىنى ئازراق بولسىمۇ تىنچىتىشقا تىرىشتى. ئەمما، ھەر ئاخشىمى ئاي كۆتۈرۈلگەندە، يۇلتۇزلار ئايۋاننىڭ شىپاڭىدىن ماراپ قارىغاندا، باللار يوتقانغا بېشىنى تىقىۋېلىپ ئۈن - تىنسىز مىشىلداپ يىغلايتتى، چىنارئايىم ئەتىگىنى ئورۇننى يىغىشتۇرغاندىلا تەكىيە ئۈستىدىكى چىنىنىڭ ئاغزىچىلىك يەردىكى ھۆلنى كۆرۈپ، بۇنى بىلەتتى.

تۇغۇلغاندىن باشلاپ بوۋىسىدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلىپ باقمىغان گۈدەكلەرنىڭ كۈندىن - كۈنگە جىمىغۇر، غەمكىن بولۇپ كېتىۋاتقانلىقى چىنارئايىمنى قەتئىي قارارغا كېلىپ، ئۇلارنى بوۋىسى بىلەن كۆرۈشتۈرۈشكە ھەيدەكچى بولدى.

چىنارئايىم ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئىرادىسىگە خىلاپ ئىش قىلىپ، سەپەر بوۋاينى قەسىردىن ئۇستىخانىغا، ئۇستىخانىدىن قەسىرگە ھەيدەپ يۈرىدىغان دورغىنى سېتىۋالماقچى بولدى. ئۇ زىبۇزىننەت ساندۇقچىسىدىن مەرھۇم ئانىسىدىن قالغان تەۋەررۈك بىلەزۈكىنى ئالدى - دە، دورغىغا خۇپىيانە شۇڭغۇتۇۋەتتى.

بوۋاي بىلەن باللار قەسىر بىلەن ئۇستىخانا يولى ئارىسىدىكى كاداڭ ياڭاق تۈۋىدە يىغا - زار قىلىشىپ كۆرۈشكەندە، چىنارئايىمنىڭ چىرايىدا قانائەتلىنىش كۈلكىسى پەيدا بولدى.

— يىغلاشماڭلار باللىرىم، مېنىڭ ئەۋلادىم ھەرگىز يىغلىمايدۇ، داداڭلارمۇ يىغلىمىغان، سىلەرمۇ يىغلىماڭلار، — دېدى بوۋاي كۆز چانىقىنى تولدۇرغان ياشنى نەۋرىلىرىدىن يوشۇرۇپ تۇرۇپ.

باللار بوۋىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، يىغلىمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ خوشلىشىشتى. بوۋاي ئالدىرىتىۋاتقان دورغىغا ھومىيىپ قويۇپ، باللار تەرەپكە بۇرۇلدى - دە:

— باللىرىم، ھېلىقى تۆگە بىلەن پاشىنىڭ ھېكايىسى يادىڭلاردىمۇ؟ — دەپ سورىدى. باللار جاۋاب بەردى:

— يادىمىزدا بوۋا، يادىمىزدا!

www.uyghurkitap.com

— ھە ، يادىڭلاردا بولسا ئوبدان ، — دېدى بوۋاي كۆز يېشىنى سۈرتۈپ ، بىر چەتتە قاراپ تۇرغان چىنارئايىمغا لاپپىدە قاراپ قويۇپ ، قايتىڭلار ئەمدى ، چىنار ئاچاڭلار شۇ ھېكايىنى يەنە ئېيتىپ بەرسۇن !

ئۇلار ئايرىلىشتى . يېيىق سۇيىگە قانغان مايسىلاردەك جانلىنىپ قالغان چىنارئايىمۇ ، بالىلارمۇ قەسىر دوقمۇشىدىن قايرىلدى . بوۋاينىڭ : «قىزىم ساڭا ئېيتاي ، كېلىنىم سەن ئاڭلا» دېگەندەك ، بېشارەت بىلەن تاپىلىغان سۆزى چىنارئايىمنىڭ كۆز ئالدىغا ھېلىقى چۆچەكنى باشلاپ كەلدى .

بوۋاينىڭ بالىلارغا ھەر كۈنى كەچتە ئېيتىپ بېرىدىغان بۇ چۆچەكنى سۈپۈرگەئاخۇنىمۇ ، چىنارئايىممۇ ياد بولۇپ كەتكەنىدى .

— بۇرۇن بۇرۇندىكەن ، تېرىق تۈلۈمدىكەن ، يېتىم بۆلۈڭدىكەن ، بىر سازلىقتا بىر پاقا بىلەن بىر پاشا ياشايدىكەن ، ئۇلار يېقىن دوستلاردىن ئىكەن ، — دەپ ھېكايىسىنى باشلايتتى ئۇ قولتۇقىغا بېشىنى تىقىپ ئولتۇرۇشقان نەۋرىلىرىنىڭ بېشىنى سىلاپ ، — بىر كۈنى بىر كۆرەڭ تۆگە سازلىققا كەپتۇ ـ دە ، پاقىنىڭ ھەمراھىنى دەسسەپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ . پاقىنىڭ ئاھۇ ـ زارىغىمۇ پەرۋا قىلىپ قويماپتۇ ، پاقا لەۋلىرىنى چىشلەپ تۇرۇپ :

— خەپ توختاپ تۇر ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە قىساسىمنى ئالمايدىغان بولسام ، — دەپ قەسەم قىپتىكەن ، تۆگە گىدىيىپ تۇرۇپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە :

— جۇغۇلۇڭ قۇيرۇقۇمنىڭ ئۇچىچىلىكمۇ ، بىر تال قۇملۇقنىڭچىلىكمۇ يوق ، يەنە قىساس ئالىمەن دەپ پو ئاتقىنىڭنى قارا سېنىڭ ، — دەپ ئىرغاڭلىغىنىچە كېتىپ قاپتۇ .

تۆگىنىڭ ئۆزىنى چوڭ چاغلاپ ، يوغانچىلىق قىلغانلىقىنى كۆرگەن پاقا بىلەن پاشىنىڭ تازا ئاچچىقى كەپتۇ ـ دە ، بىر تۈپ قومۇشنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ، تۆگىدىن قىساس ئېلىش ئۈستىدە

مەسلىھەتلىشىپ ، گېپىنى بىر قىپتۇ .

پاشا «غىڭ ، غىڭ» قىلىپ ئۇچۇپ يۈرۈپ ، تۆگىنى بىر تاغنىڭ باغرىدىن تېپىۋاپتۇ ، كۆزىنى ئىككى - ئۈچ قېتىملا چېقىپ ، قارىغۇ قىلىپ تاشلاپتۇ . ھېچ نەرسىنى كۆرەلمىگەن تۆگە بارا - بارا ئۇسساپ ھالىدىن كېتىپ ، جېنى تۇمشۇقىغا كەلگەندە ، تۇيۇقسىز يېقىنلا بىر يەردە پاقىنىڭ كۇركىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قاپتۇ . پاقا بار يەردە جەزمەن سۇ بار ، ئەمدى تاپتىم ، دەپ ئويلاپ يىقىلىپ ، مۆدۈرۈپ پاقا بار يەرگە قاراپ مېڭىپتۇ . پاقىنىڭ ئۈنىمۇ ئاڭلىنىۋېرىپتۇ ، تۆگىمۇ مېڭىۋېرىپتۇ ، قارىغۇ تۆگە ئاخىر پاقا بار يەردىكى سۇنى تاپىمەن دەپ بىر يار لېۋىگە بېرىپ قاپتۇ - دە ، قەدىمىنى شۇنداق تاشلىشىغا ياردىن يىقىلىپ ، شۇ ھامانلا جان بېرىپتۇ .

— كىچىكنى كىچىك دەپ ، ئاجىزنى ئاجىز دەپ بوزەك ئەتكەن بىلەن ، پاقىنىڭ قىساسى تۆگىدە قالمايدۇ ، يۇقىرانىڭ قىساسىمۇ ئابلىزقارىدا قالمايدۇ ، سېيىت ھاجىدا تېخىمۇ قالمايدۇ ، — دەيتتى بوۋاي باللىرىغا .

سەپەر بوۋاي سوپۇرگەئاخۇن ۋە يۇرتلۇقلىرىنىڭ ھامان بىر كۈنى قايتىپ كېلىپ ، يۇرتنى قايتۇرۇۋالىدىغانلىقىغا خۇددى ئىمانىغا ئىشەنگەندەك ئىشىنەتتى . قادىر تۆمۈرچىنىڭ قېچىپ قۇتۇلغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ بۇ ئىشەنچىسى تېخىمۇ چىڭىدى . ئارام تاپسىلا كۈنپېتىش تەرەپكە قاراپ قېرىنداشلىرىنى ياد ئېتىدىغان ، ئۇلار ھەققىدە خەۋەر تىڭ تىڭلايدىغان بولدى . بىراق ، بارغانسېرى سىرلىق تۇس ئېلىۋاتقان ۋەزىيەت ۋە دورغىلارنىڭ ئىسكەنجىسى ئاستىدىكى شارائىت ئۇنى يۇرتداشلىرىنىڭ خەۋىرىنى ئۇقۇش ئىمكانىيىتىدىن مەھرۇم قىلدى .

— سەپەرسەپرا ، نان - پانلىرىڭنى ئېلىۋال !

ئىشىك تۇسۇپ ئولتۇرغان دورغا ۋارقىرىدى . چىنارئايىمنىڭ يەنە غىزا ئەكەلگەنلىكىنى پەملىگەن بوۋاي قاتار - قاتار سوزۇلغان

ئۆرۈشلەر ئاستىدىن بېشىنى ئېگىپ ئۆتۈپ ئىشىك ئالدىغا باردى. ئۇ چىنارئايىمنىڭ ئىشىك سىرتىدا تۇرۇپلا ئۇزاتقان قولىدىن ياغلىققا چىگىلگەن غىزانى ئېلىپ تۇرۇشىغا ئابدۇراخمان كۆك كۆز ھويلىدا پەيدا بولدى ۋە ئاتتىن چۈشمەي تۇرۇپلا دورغىلارغا بۇيرۇدى:

— ماۋۇ قانجۇقنى ھەيدەپ چىقىرىڭلار، كىمىكى ئۇنى ئۆستىخانىنىڭ ئەتراپىغا يېقىن يولىتىدىكەن، ئۆزىنى جەھەننەمدە كۆرسۇن!

تاپانچىسىنى قولىغا ئالغان ئابدۇراخماننىڭ ئادەم يېگۈدەك ئەلپازدا تۇرغىنىنى كۆرگەن دورغىلار ئېتىلىپ كېلىپ، سەپەر بوۋاينىڭ قولىدىن ياغلىقنى تارتىۋالدى ـ دە، ئۆستىخانىنىڭ ئۆگزىسىگە چۆرۈۋەتتى. چىنارئايىمنىمۇ ئىتتىرىپ، دۆشكەلەپ ھويلا دەرۋازىسىدىن قوغلاپ چىقاردى.

31. قەسەمخور يەنە قەسەم قىلماقتا

ئىلچىغا ئاتلانغانلارنى كۆز يېشى بىلەن ئۇزىتىپ قالغان نۇرەك باخشى دورا ئۇزۇلۇپ قېلىشى بىلەن تەڭلا يەنە ھالسىزلىنىشقا يۈز تۇتتى. ئەمدىلا نېپىز قاقاچ باغلىغان جاراھەت ئاغزى يېڭىۋاشتىن شەلۋەرەپ، داغلىغاندەك ئاغرىشقا باشلىدى، تاكى يوتىسىغىچە يامرىغان ئىششىق ھەر ئىككىلا ئايىغىنى خۇددى تۈگمەن تېشى ئېسىپ قويغاندەكلا ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى.

«ئاھ، لەنىتى ئاغرىق ماجالىمنى سۈغۇرۇۋالمىغان بولسا، مەن مۇشۇنداق تەييارغا ھەييار بولۇپ ياتىدىغان، بىقوۋۇل بەندىمىدىم؟ — دەپ ئويلايتتى ئۇ شوخ كېيىكتەك سەكرەپ ماڭالايدىغان چاغلىرىنى يادىغا كەلتۈرۈپ، — يەنە كېلىپ تازا يامان چاغدا ھە، تەقدىرنىڭ يەنە قانداق ئويۇنلىرى بارئىكىن ماڭا كۆرسىتىدىغان؟»

دېگەنبىلەن يىگىتلەرنىڭكىدەك شىددىتى ئۇنى ئۆز ھاجىتىدىن ئۆزى چىقىشقا ، ھەتتا تاياقىقا تايىنىپ كەپە ئەتراپىدىن 20 — 30 قەدەم سىلجىشقا ئىمكان بېرەتتى . ئۇ كىملەردۇر ئەكەلگەن قارا مارجاندەك پارقىراپ تۇرغان قاراقاتنى قوبۇل قىلغۇسى كەلمەي ، توغراقلىققا كىرىپ ، ئۆز ئەمگىكى بىلەن ئۆزىنى قامداشقا تەرەددۇت قىلغاندا ، رەسۇل ئىمام شۇ ھامان يۈگۈرۈپ كېلەتتى ـ دە :

— ھوي ··· ھوي ، كەپىدىن چىقمىسىلا نۇراخۇن ، جاراھەتلىرى ئەدەپ كېتىدۇ . سوپۇرگەئاخۇن بېگىم پېقىرغا شۇنداق تاپىلىغان ، — دەيتتى ـ دە ، ئۇنى ئىتتىرگەنچە ئىتتىرىپ ، كەپىگە سولاپ قوياتتى . ئۆزى بولسا پۇقرالارنى قابىل سەرداردەك كەينىگە سېلىپ قەيەرلەرگىدۇر ئەكېتەتتى . غېجەك تارتقاندەك غىڭشىپ ، ئارام بەرمەيدىغان ئۆلگۈر پاشىلارغا ھەمراھ بولۇپ يالغۇز قالغان چاغلىرىدا ، ئۇ مۈڭگۈز بۇرغىسىنى قولىغا ئېلىپ ، ھەربىر سىزىقلىرىغىچە قاراپ چىقاتتى . ئۇنى ماتا كۆڭلىكىنىڭ پېشى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ ، خۇددى خىرۇستالدەك پارقىرىتىۋېتەتتى ـ دە ، دېمىنىڭ يەتمىگىنىگە قارىماي ، پۈۋلەپ «دۇت ··· دۇت» قىلىپ سادا تارتاتتى . ئادەم يامراپ كەتكەن توغراقلىقتىن قېچىپ كېلىپ ، كەپە ئەتراپىدىكى توغراق شاخلىرىدا قاناتلىرىنى سالپايتىپ ، تۇكلىرىنى پاخپايتىپ ئارام ئېلىۋاتقان قۇشقاچلار قىزىپ تۇرغان ھاۋانى تىترىتىۋاتقان بۇرغا ئاۋازىدىن چۆچۈپ ، ئورۇن يۆتكەشكە مەجبۇر بولاتتى .

سوپۇرگەئاخۇن بىلەن خوشلاشقاندا ، ئۇ كۆڭلى يېرىم بولغان ھالدا :

— خۇداغا ئامانەت ، قايتا دىدار كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولمىسا پېقىردىن ئىككى ئالەملىك رازى بولارسىلەر ، كۆڭلۈڭلەرگە كەلگۈدەك ئىش قىلىپ قويغان بولسام ··· — دېگىنىدە ، سوپۇرگەئاخۇن ئۇنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ :

— بۇنداق گەپنى قىلمايدىغان نۇراخۇن ، ئادەم دېگەننىڭ ئاغزىدىن يەل ئەمەس ، سائەت چىقىدۇ ، — دەپ خاپا بولغانىدى .

ئاغزىدىن راستىنلا سائەت چىقىپ كەتتىمىكىن، ئۇنىڭ ھالى كۈنسېرى ئوساللىشىپ، ماغدۇر ـ دەرمانى تۈگەپ، زەئىپلىككە قاراپ يۈزلەنمەكتە، قانداقتۇر بىر يوشۇرۇن ۋەھىمە بىشىدا ئەگىمەكتە ئىدى. بۇ ئىپلاس كېسەلنىڭ ئەڭ يامان ئاقىۋىتى خىيالىغا كىرىپ كەلگىنىدە يۈرىكى بىر ئۆرۈلۈپ، كۆزىگە ياش قاپلىشاتتى.

بۇنداق چاغلاردا ئۇ: «بۇ دۇنيانىڭ يەنە نېمە قىزىقى بولسۇن؟ تارتىشىدىغان، تاشلاپ كېتىشكە قىيمايدىغان يەنە نېمەم بار ئىدى؟» دەپ يېرىم بولغان كۆڭلىگە تەسەللى بەرمەكچى بولاتتىيۇ، ئارقىدىنلا بۇ خىيالىنى كاللىسىدىن سۈرۈپ چىقىراتتى. ياشاشنىڭ قىممىتى كۆز ئالدىدا يېڭىۋاشتىن نامايان بولۇپ، بارغانسېرى چوڭقىياتتى. رەڭمۇرەڭ قىزىقچىلىقلارغا — مۇھەببەت بىلەن نەپرەتكە، زۇلۇم بىلەن قىساسقا، ياخشىلىق بىلەن يامانلىققا ئۆز قوينىدىن ئورۇن بەرگەن بۇ دۇنيادا ئۆزىنى كەم بولسا بولمايدىغان بىر ئادەم، دەپ ھېس قىلاتتى.

دۇرۇس، جان — بەندىگە ئامانەت قىلىنغان نەرسە، ئامانەتنى قاچان، قەيەردە قايتۇرۇۋېلىش ھەق ئىگىسىنىڭ ئىشى. مۇبادا ياخشى كۈنىنىڭ يامىنى كېلىپ، ئەزرائىل ھايات چىرىغىنى ياغسىراتسا، ئامانەت ئىگىسى ئامانەتنى تەلەپ قىلسا، ئۇنىڭغا ئىلاجىكامىنىڭ ئۆيى يىراق. يەنە كېلىپ، ئۇنىڭ بۇ دۇنيادا قېلىپ قالغۇدەك مال ـ دۇنياسىمۇ، مېھرىنى ئۈزەلمەيدىغان بالا ـ چاقىسىمۇ، بىرەر ئۇرۇق ـ تۇغقىنىمۇ يوق، دۇنياغا كەلسىمۇ بولىدىغان، كەلمىسىمۇ بولىدىغان، لېكىن دۇنياغا ئاپىرىدە بولۇپ قالغىنى ئۈچۈنلا ياشىشىغا توغرا كەلگەن بىر ئەرزىمەس ھاشارات قانداق دەبدەبىسىز ئۆلۈپ كەتسە، ئۇمۇ شۇنداق تىنۋشسىز كۆز يۇمىدۇ. ئۇنىڭدىن قالغان ئاددىي قەبرە تەبىئەت ھادىسىلىرىنىڭ تىلىنى بىلىپ بولمايدىغان بۇ زاماندا ئون كۈن، بىر ئاي، كۆپ بولسا بىر يىلدا تۈزلىنىپ كېتىدۇ ـ دە، بۇ دۇنيادا شۇنداق بىر ئىنساننىڭ ياشاپ ئۆتكەنلىكىدىن ھېچقانداق نام ـ نىشان قالمايدۇ.

يــەنە خەيرىيەتكى، ئۇنىڭ كۈننى قانداق ئالار ئىكىن دەپ غەم قىلىدىغان قېرى ئاتا ـ ئانىسى، تولىيەلمەي قالارمەنمىكىن دەيدىغان بىر يارماقمۇ قەرزى يوق .

بىراق، ئىككى نەرسە — مۇتتەھەملەردىن ئىلىنىدىغان قىساس ۋە تـۇنـجـى مـۇھـەببىتىنىڭ قۇربانى بولغان بىر قەبرە ئۇنىڭغا ھەرقانداق شەكىلدىكى ئۆلۈمنى قورقۇنچلۇق قىلىپ كۆرسىتەتتى. بۇ ئالەمدىن تىنچقىنا خوشلىشىپ، ھەتتا جەننەتكە كىرىپ كەتكەن تـەقـدىـردىـمـۇ ئىككى سادا ئۇنى نازۇنېمەتلەرنىڭ بەھرىدىن ۋە كەرەشمىلىك ھۆر ـ غىلمانلارنىڭ لەززىتىدىن مەھرۇم قىلاتتى.

— نـۇرەك بـاخـشـى ئـۆلـۈپتۇ، ھېلىقى نۇرەك كەلگۈندى ئۆلۈپتۇ! ھا ... ھا ... ھا ... نۇرەك باخشى ئۆلۈپتۇ! قىساسمۇ ئۆلۈپتۇ ... ئۆلۈپتۇ ...

— نۇر، مەن ساپ مۇھەببىتىمىز ئۈچۈن جېنىمنى قۇربان ئـەيلىدىم، شۇ چاغدا سەن قەبرەمنى مەڭگۈ تاشلىماسلىققا ۋەدە بەرگەن ئەمەسمىدىڭ، ھاياتىڭ ياپرىقىغا ئۇششۇك تېگىپ بەرگىدىن ئـۈزۈلـگـەنـدە مـاڭـا ھـەمراھ بولماقچى ئەمەسمىدىڭ! ؟ ئەمدى قەبرەمنى، قەبرەم ياتقان تۇپراقنى تاشلاپ كەتتىڭمۇ؟ ۋاپاسىز ... ۋاپاسىز ... ۋاپاسىز !...

نۇرەك باخشى ئۆزىنى ئاللانىڭ دەرگاھىدا، ياخشىلىق بىلەن يـامـانـلـىـق، سـاۋاب بىلەن گۇناھ ئۈستىدە ھېسابات قىلغۇچى پەرىشتىلەر ئالدىدا دەپ قىياس قىلدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ يۈزى ئاق، ئاق بولۇپمۇ قۇياشتەك نۇرانە ئىدى. چۈنكى، ئۇ دۇنياغا كەلگەندىن تـارتـىـپ بـىرەر چۈمۈلىنىمۇ رەنجىتمىدى. ھېچكىمگە يامانلىق قـىـلـمىدى. قۇربىنىڭ يېتىشچە كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئالدى، بـېـشـىنى سىلىدى، تۇز بەردى، شۇنداقتىمۇ ئۇ يۇرت ئالدىدا، قىساسى ئالدىدا، ئالەمدىن ياش كەتكەن يارى ئالدىدا يۈزى قارا ئـىـدى. قارا، بولۇپمۇ قاغا قانىتىدىنمۇ، قازان قارىسىدىنمۇ، زۇلمەتتىنمۇ ئۆتە قارا ئىدى. پەرىشتىلەرنىڭ سوراق سوئالى ئالدىدا قـورقۇمسىز، مەردانە ئىدىيۇ، ۋىجدان، لەۋزى ئالدىدا ئاجىز،

www.uyghurkitap.com

بىچارە ، ئۆلۈمتۈك ئىدى . ئاللا ئىمتىھان قىلىدىغان پىلسىرات كۆۋرۈكىدىن يوغان ، دادىل ، مەزمۇت قەدەملەر بىلەن خۇددى شامالدەك ئۆتۈپ كېتەتتىيۇ ، يۇرت ئالدىدىكى بۇرچ ، ۋەدە ئالدىدىكى ۋاپا بىنا قىلىغان پىلسىراتتىن بىر قەدەم باسا ـ باسمايلا موللاق ئېتىپ يىقىلاتتى ـ دە ، تۇۋۋى يوق ھاڭغا چۇشۇپ ، يىلان ـ چايانلارغا يەم بولاتتى …

ئۇنىڭ قولاق تۈۋىدە غايىبتىن كەلگەن «ئۆلۈم — قورقۇنچاقلارغا بېرىلگەن جازا» دېگەن سادا ئاڭلاندى . يۇرتمۇ تارتىۋاتقان مۇشكۈلاتلىرىدىن شىكايەت قىلغاندەك بولدى ، يىراقتىكى قەبرىدىنمۇ ئاۋاز كەلدى . كىمدۇر «ئۇ ئۆلۈپتۇ» دەپ مەسخىرىلىك كۈلدى . ئۇنىڭ مېڭىسى مىڭلىغان ھەرە كىرىۋالغاندەكلا زىڭىلداپ كەتتى …

«ئى شەپقەتلىك ، ھىدايەت قىلغۇچى ئاللا ، سەندىن ئۆتۈنىمەن ، پېقىرنى بەندەم دېسەڭ ، يۇرت چېھرىنى ئىپلاس داغلاردىن خالاس قىلىپ ، كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن يەر بىلەن ، ئۆزۈڭ قوشقان قېرىنداشلىرىم بىلەن ، جانانىم ياتقان قەبرە بىلەن دىدارلىشىۋالغۇچە پۇرسەت بەر ، دەرگاھىڭدىن ئارمان بىلەن كەلدىم ، يەنە ئارمانسىز كېتەي !»

ئۇ قىمىرلىۋىدى ، ئۆزىنى مالائىكىلەر بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈۋالغاندەك يېنىك ، روھلۇق ھېس قىلدى . تاياققا تايىنىپ كەپە ئالدىغا چىقتى . چوغ سۈپەت يېلىنجاپ تۇرغان ئاسمانغا ، بېشىنى بۇلۇتقا توغرىلاپ ، تېزدىن ئۆسۈپ كېتىۋاتقان مەزمۇت توغراقلارغا بىر ـ بىرلەپ قاراپ چىقتى ـ دە ، پوتىسىغا قىستۇرۇلـغان قەدىناس بۇرغىسىنى ئېلىپ ، كۆڭلىدە يېڭىدىن ئاپىرىدە بولغان ئۈمىدىنى ئايان قىلىش ئۈچۈن كۈنچىقىشقا ، كۈنپېتىشقا قارىتىپ ھەۋەس بىلەن پۈۋلىدى .

«دۈت … دۈت … دۈت … »

ئۇ ھەرنە توسالغۇلارنى تېشىپ ئۆتۈۋاتقان نەزىرى بىلەن كۆرۈپ تۇراتتىكى ، ئانا يۇرت ئۇيقۇلۇق جاناندەك نازلىق

تولغىنىپ ، ئۆزىگە تونۇش ئاۋازدىن ئۈمىد تېپىشنىڭ ناۋاسىنى ئاڭلاپ ، ئۇھ تارتماقتا ئىدى . ئۇنى زارىقىپ كۈتۈپ ياتقان ئامرىقى ۋىسال خەۋرىنى ئاڭلىغاندەك ، كۆكسىنى تىترىتىپ ، ۋىلىقلاپ كۈلەتتى . ئەلچى شەھرىنىڭ قايناق بازىرىدا كېتىۋاتقان سۈپۈرگەئاخۇن ھەمراھلىرىنى نوقۇپ : «پاھ ، مانا بۇ بىزنىڭ نۇرەك باخشى ، ئۇ ئۆلمەپتۇ !» دەۋاتاتتى ...

غەرب ئۇپۇقىدا ئۇيۇپ قالغان قان پارچىسىدەك قىزىرىپ لەيلىشىپ يۈرگەن بۇلۇت پارچىلىرى ئاستا - ئاستا قانسىرىغان ئادەمنىڭ چىرايىدەك سارغىيىشقا باشلاپ ، ھەش - پەش دېگۈچە كۈل رەڭگە ئۆرۈلدى . مىنۇتسېرى روشەنلىشىۋاتقان يۇلتۇزلار كۆك قەھرىگە مىخلانغان زەر مىخلاردەك پارقىراپ ، كەمتۈك ئاي كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغاندا بولسا ، ئۆزىنى گۈگۈم لىباسى قوينىغا يوشۇرۇپ ، سۈتتەك ئاق نۇر بىلەن سىڭىشىپ كەتتى .

«يۇرتلۇقلار ئەجەب قايتىپ كەلمەيدۇغۇ ، بىرەر پېشكەللىككە ئۇچرىغان بولمىغىيدى ؟» تىنچىق ھاۋادا خۇددى خۇمدانغا كىرىپ قالغاندەك قىينىلىۋاتقان نۇرەك باخشى چېكەتكىلەر بەس - بەستە چىرىلدىشىۋاتقان توغراقلىققا قاراپ تۇرۇپ ئۆزىگە سوئال قويدى . قورسىقىنىڭ تولىمۇ ئېچىرقاپ كەتكەنلىكىنى سەزدى . ياخشى كۆڭۈل پۇقرالارغا تۇغۇلغان تەمەسىز ئۈمىدتىن ئۆزگە ، ئىنسانىي مۇھەببەت ۋە يۇرتداشلىق مېھرى ئۇنى سېغىندۇرغانىدى .

ئۇ ، ئۇن قەدەمچە ئىچكىرىلەپ توغراقلىققا قولاق سالدى . تۇرۇپلا لاپىدە كۆيۈپ كېتىدىغاندەك ئىسسىق توغراقلىقتىن چېكەتكە ، ھاشاراتلارنىڭ چىرىلدىشىدىن ، ئاچچىق ۋە تىنچىقتىن پەرياد سېلىۋاتقان ھۇۋقۇشنىڭ ئاجىز ھۇۋلىشىدىن ئۆزگە ھېچقانداق سادا كەلمەيتتى . قۇرۇپ كېتىۋاتقان يوپۇرماقلارنى ساپايى چالغاندەك شىرىقلىتىپ تەبىئەتنىڭ تىرىكلىكىدىن بېشارەت بەرگۈچى شامالمۇ يوق . دۇنيا نۇرەك باخشىنىڭ ئەنسىز دۇپۇلدەۋاتقان يۈرىكىدىن ئۆزگە ، ھېچقانداق تىرىكلىك نىشانىسى قالمىغاندەك سۈكۈناتقا غەرق بولغانىدى .

ئېغىر كۆنلەردە مۇرەببە بولغان قېرى شەيختىن ئايرىلغاندىن بېرى زاراتگاھلىق يېنىدىكى ئاشۇ قىيسىق كەپىدە ئۇزۇن تۈنلەرنى ، زېرىكىشلىك ئاخشاملارنى يالغۇز ئۆتكۈزۈشكە ئۆگىنىپ كەتكەن نۇرەك باخشى ئەتراپىنى قۇم قورشاپ تۇرغان بۇ توغراقلىقنىڭ جىمجىتلىقىغا چىداپ تۇرالمىدى . ئاخىر تەۋەككۇل قىلدى ـ دە ، ئۆزى بىلىدىغان چىغىر يول بىلەن توغراقلىققا ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتتى . قويۇق شاخلار ئارىسىدىن بىلەپ پارقىرىتىلغان قىلىچ بىسىدەك ئېتىلىپ كىرگەن ئاي نۇرى تىكەن ، چاتقاللار ئارىسىدىكى بۇ چىغىرنى سۇس يورۇتۇپ تۇراتتى .

ئۇ بىرەر يۈز قەدەمچە ئارىلىقنى توپتوغرا بىر ئاش پىشىم ۋاقىت سەرپ ئېتىپ بېسىپ بولغاندا ، ئالدى تەرەپتىن بىر يورۇق ، بىر سۇسلىشىپ تۇرغان شولىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە ، يۈرىكىنى بېسىپ تۇرغان يوغان تاش ئاغدۇرۇلۇپ كەتكەندەك ، يېنىكلىشىپ قالدى . پۈتۈن دەرمانىنى بىر پۇتىغا يۆتكەپ ، سۈرئىتىنى ئىتتىكلەتتى .

ئۇ بىر ـ بىرىنىڭ دىدارىنى كۆرۈپ ئولتۇرۇش مەقسىتىدە يېقىلغان گۈلخاننى يىراقتىن چۆرىدەپ ، شەلپەردىن نىقاب تارتقاندەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزىنى پەسكە قارىتىپ ، بېشىنى سىلىپ ئولتۇرۇشقان يۇرتداشلىرىنى كۆردى . كىمدۇر بىرىنىڭ ئېغىز راۋابىغا تەڭكەش قىلىپ ئېيتقان مۇڭلۇق ناخشىسىنى ئاڭلاپ ، گۈلخاننىڭ ئون قەدەم نېرىسىدا قەدىمىنى توختاتتى ـ دە ، توغراققا يۆلەندى .

كۆزلىرىڭنى يۇمغاندا ، ئانام ، ئانام ، ئانام ، ئانام ،
ئۇخلاپ كەتتى دەپتىمەن ، ئانام ، ئانام ، ئانام ، ئانام .
جىنازىغا سالغاندا ، ئانام ، ئانام ، ئانام ، ئانام ،
ئاتقا مىندى دەپتىمەن ، ئانام ، ئانام ، ئانام ، ئانام ،
ۋاي ... بىچارە ئانام !
ئاھ ... رەھمەتلىك ئانام ، كۆز نۇرۇم ئانام ...

نۇرەك باخشى شۇنداق زەن قويۇپلا ناخشا ئېيتقۇچىنىڭ ھېلىقى ئايشەمخان موماينىڭ يالغۇز ئوغلى مەتقاسىم ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئادەتتە كەم سۆز، جىمىغۇر بۇ يىگىتنىڭ يۇرتتا قالغان يالغۇز ئانىسى يادىغا يەتكەن بولسا كېرەك، ئاغزىدىن ناخشا ئەمەس، بىر پارچە داد ـ پەرياد ئوتى ئېتىلىپ چىقىۋاتاتتى. يۈرىكىگە پەۋەس تولۇپ كەتكەن سېغىنىش مۇڭلۇق ئاھاڭغا، پەريادلىق ئىبارىلەرگە ئايلىنىپ، جۇدالىق زارى تۆكۈلۈۋاتقان تىلىدىن يامراپ، سەۋر قاچىسىدىن تاشماقتا ئىدى.

ئاھاڭ بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن يىغا ئاخىر غالىب كەلدى بولغاي، ناخشا تۇيۇقسىز ئۈزۈلۈپ قالدى. ناخشىنىڭ ئاخىرى يىغا بىلەن داۋاملاشتى. مەتقاسىم يېنىدىكى بىرەيلەننىڭ قۇچىقىغا تاشلاندى.

— ئى جامائەت، ئى مۆمىن مۇسۇلمانلار، مەتقاسىماخۇندەك بىر تەمبەل يىگىتنىڭ، سوقا ـ سەندەلدەك، يېگەن ـ ئىچكەندەك بىر ئەركەكنىڭ كۆز يېشى قىلىۋاتقىنىغا ھەيران قىلىۋاتامسىلەر؟ — توپ ئوتتۇرىسىدا پەيدا بولغان رەسۇل ئىمام گۇلخان تەپتىنىڭ گۇپۇلدەپ ئۆرۈلۈۋاتقىنىغا قارىماي، قوللىرىنى سوزۇپ سۆزلەشكە باشلىدى، — بىز مۇسۇلمانلارنىڭ ئاللانىڭ كارامىتى بىلەن بىر ئۇيۇل قاندىن ئانا قارنىدا ئاپىرىدە بولدۇق. مېھرىبان ئانىمىز توققۇز ئاي، توققۇز كۈن قورساق كۆتۈرۈپ، تولغاق يەپ بىزنى تەۋەللۇت قىلدى، قىزىل قاندىن ئاق سۈت ئايرىپ بېرىپ، بىزنى ئېمىتتى. تۈن بويى كىرپىك قاقماي يۆگىكىمىزنى قۇرۇقدىدى. ھالا بۇگۈنكى كۈنگە يەتكەندە، ئۇلار قېرىپ، دالدەك مۈكچەيدى، چاچلىرى ئۇچتەك ئاقىرىپ، كۈچىدىن قالدى. ئەپسۇسكى، كۆرمىڭ ئەپسۇسكى، ئۇلار ئۆز پەرزەنتىنىڭ ۋاپا بەدىلىگە يەتكۈزىدىغان پەرزەنتلىك مېھرىگە تەشنا بولۇپ، بۇرچىمىز تۇپەيلى يەتكۈزىدىغان بىر بۇردا نېنىمىزغا ھاجىتى چۈشكەندە، بىز ئۇلارنىڭ يېنىدىن نېرى كەتتۇق. موھتاجلىقتا سەۋەبكار بولدۇق. مۇشۇنداق چاغدا بىز يىغلىماي كىم

يىغلايدۇ ، ۋاپاسىزلىقتا بىز پۇشايمان قىلماي ، كىم پۇشايمان قىلىدۇ ؟ ئانا ئۇلۇغ ، ئانىنىڭ دىلىنى رەنجىتكەن كىشى ئاللانىڭ قەھرىگە ئۇچرىغۇسىدۇر ...

رەسۇل ئىمام جاۋغىيىدا ماغزاپتەك ئاقىرىپ تۇرغان كۆپۈكلەرنى ئېرتىۋېتىپ ، گۈلخان ئەتراپىدا ھالقىسىمان شەكىل تۈزۈپ ئولتۇرغانلارغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ـ دە ، ياش دەرياسىغا غەرق بولۇپ ، ئېچىنىشلىق نالە ـ زار قىلىۋاتقان بىر بۆلەك كىشىلەرگە قاراپ تۇرۇپ ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— يىغلاڭلار جامائەت ، يىغلاڭلار ، پۇخادىن چىققۇچە يىغلىۋېلىڭلار ، كۆز يېشىڭلار مېھرىبان ئاتا ـ ئاناڭلارنى يىراق يۇرتتا بىر تال ئېتىبارسىز خەستەك تاشلاپ قويغان گۇناھىڭلارنى ئاز ـ تولا بولسىمۇ يېنىكلەتسە ئەجەب ئەمەس . ئانىسىدىن ئايرىلغان قوزىدەك بىئارام بولۇپ ، يېگەنىنىڭ ئاغزىغا ، كىيگەنىنىڭ ئۇچىسىغا تەلمۈرۈۋاتقان ، تاش يۈرەك ئاتىسىنى قارغاۋاتقان پەرزەنتلىرىڭلارنىڭ ئىشتىياقىدا پارە ـ پارە بولۇۋاتقان يۈرىكىڭلارغا ئاز ـ تولا بولسىمۇ شىپالىق بېرەر . كۆز يېشى پۇشايماننىڭ دەلىلىدۇر . ئاللا بولسا پۇشايمان قىلغۇچىنىڭ پۇشايمىنىنى ، تۆۋا قىلغۇچىنىڭ ئىستىغپارىنى قوبۇل قىلغۇچى شەپقەتلىك زات !

مۇساپىرلار ئىچىدە كىمنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ، پەرزەنتى ، ئۇرۇق ـ تۇغقىنى ، خۇدا قوشقان مەھبۇبى يوق ؟ ئۇلارنىڭ ئىككى ئايغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە پەيدىنپەي پەيدا بولغان تەركىدۇنيالىق ھەسرىتى ۋە جۇدالىق دەردى بىلەن توشۇپ قالغان سەۋر قاچىسى رەسۇل ئىمامنىڭ سۆزى تۆگىشى بىلەنلا پاڭكىدە يېرىلىپ كەتتى . توپ ئىچىدە ھۆكرەپ يىغلىمىغان ھېچكىم قالمىدى . ماتەم شاۋقۇنى پەلەككە يەتتى . ئۆچۈپ قالاي دېگەن گۈلخاننىڭ شولىسىدا قىزىرىپ ، ھېچكىمگە ئۆزىنى تەڭ قىلمايدىغان پالۋان سۈپەت كۆرۈنىدىغان توغراقلارمۇ بۇ ھازىغا قوشۇلغاندەك ، ياشلىق باھارىنى يوقىتىۋاتقان يوپۇرماقلىرىنى شىلدىرلىتىپ قويدى .

ھاسىسىنى تۇتۇپ ، خىيال قوشنى ئۆز ئىختىيارىغا

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

قويۇۋەتكەن نۇرەك باخشى يۆلىنىپ ئولتۇرغان توغراقتا چاپلىشىپلا كەتتى .

«ۋاھ ، ئانا مېھرى دېگەن شۇنچىلىك ئۇلۇغمىدۇ ، پەرزەنت دېگەنچۇ ؟ » ئۇ ھەرقانچە ئويلاپمۇ ئۈچ ياش ۋاقتىدا ئۆزىنى تاشلاپ كەتكەن مەرھۇم ئانىسىنىڭ چىرايىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلمىدى . دادىسى كۆز يۇمۇشتىن بۇرۇن «ئاناڭ بەكمۇ مۇلايىم ، ئوبدان مەزلۇم ئىدى » دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بولسىمۇ ، لېكىن ، ئۇنىڭ بىرەر چىراي ئالاھىدىلىكىنى ئېيتىپ بەرمىگەن . مۇبادا ئۇ ئانىسىنى ئۆزى بىلىدىغان قانداقتۇر بىرەر مومايىنىڭ قىياپىتىدە كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلىگەن بولسا ، نېمىدېگەن بەختلىك بولار ئىدى ـ ھە ؟ ئۇ چاغدا ئۇ پۇقرالار ئارىسىغا ئېتىلىپ بېرىپ ، ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ تۇرۇپ تازا بىر يىغلىۋالار ئىدى !

نۇرەك باخشى گۇناھسىز ئۆلۈپ كەتكەن سۆيگۈنىنىڭ قەبرىسى ئالدىدا ۋىجدانەن بەرگەن قەسىمىگە بىنائەن ، ئۆمۈرۋايەت ئۇنىڭغا قارىلىق تۇتۇپ ، ئۆيلىنىش ئويىدا بولمىدى . شۇ سەۋەبتىن پەرزەنتمۇ كۆرمىدى . پەرزەنت مېھرىنى ئۇ ھېلىغىچە ئۆزى ئامراق بولغان ، ھېكايە ـ چۆچەكلىرىنى بېرىلىپ تىڭشايدىغان بىرقانچە بالىغا بولغان ئامراقلىقى دائىرىسىدە چۈشىنىپ كەلدى ، توغراقتا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ «پەرزەنت مېھرى دېگەن ئەسلىدە مۇنداق ئىكەن ـ دە » دەپ قويدى ئىچىدە .

ئۇ ھۆكرەپ يىغلىيالمىغان بولسىمۇ ، يىغلاۋاتقان يۇرتداشلىرىغا ئىچى ئاغرىپ ، كۆزىگە بىرنەچچە قېتىم ياش ئالدى . رەسۇل ئىمامنىڭ ئۇلارغا تەسەللى بەرمەكتە يوق ، ئوت ئۇستىگە ياغ چېچىۋاتقانلىقىنى زادىلا چۈشىنەلمىدى …

بۈگۈنكى بامدات نامىزىدا ئۈچ ـ تۆت كىشى «ئاللاھۇ ئەكبەر » دەپ ئېغىشكىنىچە ئىككىنچىلەپ ئورنىدىن تۇرالمىدى .

— مىدىرلىغۇدەك ماغدۇرىمىزنىڭ بارلىقىدا بۇ دوزاختىن چىقىپ كەتمىسەك ، ئاتا ـ ئانىمىزنىڭ ، بالا ـ چاقىلىرىمىزنىڭ دىدارىنى كۆرەلمەيدىغان ئوخشايمىز ، قېنى نۇراخۇن ، بۇنىڭغا بىرنېمە دېمىسىلە بولمىغۇدەك ! — دېدى بىرەيلەن ناماز

تۈگىگەندىن كېيىن كەپىنىڭ ئالدىغا كېلىپ. بۇ گەپ يەنە بىر قانچەيلەننىڭ گەپ خالتىسىنى تېشىۋەتتى. كىملەردۇر تېتىقسىز بىر نېمىلەرنى دەپ غودۇڭشىدى.

ئۆزىگە قانداقتۇر بىر سۈرلۈك، سوغۇق نەزەر بىلەن تىك قادىلىپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىدىكى ئالامەتلەرنى كۆزىگە سىغدۇرالمىغان نۇرەك باخشى كۈچىنىپ ئورنىدىن تۇردى ۋە چۈشەنچە بېرىشكە تەمشەلدى. تۈنۈگۈن كەچتە مۇساپىرلاردىن گۇلخان يېنىدىلا ئايرىلىپ قالغان ۋە بۈگۈن ناماز پارىغ بولۇشى بىلەنلا ئالۋاستىدەك غايىب بولغان رەسۇل ئىمام بىردىنلا پەيدا بولۇپ:

— نۇراخۇن بىلەن تاكاللاشماقچىمۇ سىلەر؟ ئۇ سىلەرنىڭ كۆڭلۈڭلىدىكىنى چۈشىنەتتىمۇ يا؟ ئۇنىڭ بۇ دۇنيالىق بىر بۇرغىسىدىن ئۆزگە يا ئاتا ـ ئانىسى يوق، يا خوتۇن ـ بالىسى يوق، بۇ ئادەمنى ئاۋارە قىلغىنىڭلار بىكار، — دېدى.

ئۇ ھەقىقەتنى چۈشەندۈرۈشكىمۇ، رەددىيە بېرىشكىمۇ بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتقان نۇرەك باخشىنىڭ سۆزلىشىگە ئىمكان بەرمىدى. كۆزلىرىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان مەمەدانە كۈلكە پۇقرالارنىڭ سوغۇق نەزەرلىرىگە قوشۇلۇپ شەكىلسىز ئامبۇرغا ئايلاندى ـ دە، ساددا، تۈز كۆڭۈل نۇرەك باخشىنىڭ تىلىنى قاتتىق ئىسكەنجىگە ئالدى.

— ئى مۆمىن مۇسۇلمانلار، سەۋر قىلىڭلار، كونىلار «سەۋر قىلساڭ غورىدىن ھالۋا پۈتەر» دېگەن، — رەسۇل ئىمام نۇرەك باخشىنى بۇ سوغۇق نەزەرلەرنىڭ مۇھاسىرىسىدىن قۇتۇلدۇرماقچى بولغاندەك، پۇقرالارغا بۇرۇلۇپ دېدى، — قېرىنداشلىرىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە قولىدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلىش — ئەھلى ئىلمى مۇسۇلماننىڭ خىسلەتلىرىنىڭ بىرىدۇر، پېقىر تۈنۈگۈن كېچىدىن ئېتىبارەن ئۈيقۇمنى تەرك ئېتىپ، قېرىنداشلىرىمغا نۇسرەت تىلىدىم، ئاداشقان بەندەڭنى توغرا يولغا سال، دەپ ئۆتۈندۇم. ئۇلۇغلار نامىدىن بېشارەت بولۇشىچە، يېقىن كۈن، يېقىن سائەتلەردە بىزنى بىر يولغا سالغۇسىدۇر. بۇ يول

ئەلۋەتتە تىكەنلەردىن خالىي ئەمەستۇر ۋە ئەمما ئۇ تىكەنلەر ئاللا بەخشەندە قىلغان يولىمىزنى توسالمايدۇ، شۇ يولنىڭ كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولۇشىنى سەۋر بىلەن كۈتەيلۇق!

ئەتىگەندىلا ئوتلۇق شاردەك يىلىنجاپ كۆتۈرۈلگەن قۇياش ئېگىز توغراقلارنىڭ ئۇچى بىلەن تەڭلەشكەندە رەسۇل ئىمام كۈتكەن كارامەت يۈز بەردى. ئەتىگەندىن بېرى، ئۆزگە مەنەن ۋە جىسمانەن باغلانغان مۇساپىرلارنى يىپچى خوتۇننىڭ گىپىدەك كوتۇلداشلىرى بىلەن مەھكەم باغلاپ كەپە جايلاشقان بوشلۇقتىن بىر قەدەممۇ نېرى سىلجىتمىغان رەسۇل ئاتلارنىڭ كىشنىگەن ئاۋازىنى بىرىنچى بولۇپ ئاڭلىدى. بۇ تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن كارامەتتىن ئەقلى خىرەلىشىپ، ئاغزىنى ئېچىپ قالغان مۇساپىرلار «ئۇلار كىمدۇ؟» دەپ ئۇلگۈرگۈچە، «كارامەت» ئەلچىلىرى توغراقلىقتىن چىقىپ كەلدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم جامائەت! — توغراقلىقا يېتىپ كەلگەندىلا ئېتىدىن چۈشۈپ پىيادە كېلىۋاتقان سېيىت ھاجى كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىشىپ، داڭ قېتىپ تۇرغان پۇقرالارنى كۆرۈپلا ئوڭ قولىنى تەنتەنە بىلەن كۆكسىگە ئېلىپ، سەللە كىيگەن بېشىنى مۇلايىملارچە ئەگدى.

سېيىت ھاجىنى كۆرۈپلا پۇقرالارنىڭ تېزىكى قېتىۋېلىشتىن ئەندىشە قىلغان رەسۇل ئۆزىنى بىردىنلا ئاشكارىلاشنىڭ تولىمۇ پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلگەچ، پۇقرا تەرەپتە تۇرغان قىياپەتتە ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ قولىنى كەينىگە تۇتۇپ، مەنسىتمىگەن قىياپەتتە سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ باش - ئايىغىنچە قاراپ چىققاندىن كېيىن سورىدى:

— ھاجىمنىڭ نېمە ۋەجىدىن بۇ تەرىقە مۇشەققەتلەرنى چېكىپ، باغرى سۇنۇق پۇقرالارغا سالام - سەھەت قىلغىلى كەلگىنىنى بىلگىلى بولارمۇ؟

سېيىت ھاجى بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشكە ئالدىراپ كەتمىدى. تەسۋىسىنى تولۇق بىر قاتار ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن، بېشىنى كۆتۈرۈپ رەسۇلغا ۋە مۇساپىرلارغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ:

www.uyghurkitap.com

— ئى ، ئاللانىڭ سادىق بەندىلىرى ، بىز يوقىلاڭ ئۇقۇشماسلىق تۇپەيلى دىدارىمىزدىن جۇدا بولغىلى خېلى كۈنلەر بولدى . ھەرقايسىلىرىنى قېرىنداشتىنمۇ چارە ، تۇغقاندىن ئەزىز كۆرگىنىمىز ئۈچۈن سېغىنىشىمىزنى زورىغا باستۇق . شەيتان ۋەسۋەسىسىگە كىرگەن ئابدۇراخمان ئىشىبېشى ھەرقايسىلىرىنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىپ ، گۇناھ قىلدى . پەقەت ئاللاتائالا بۇ سۇپەت گۇناھكارلارغا جازا بەرگۈچى ۋە ئازار يېگەن بەندىسىگە ئۆززە ئېيتقۇچىدۇر . غايىبتىن مەلۇمكى ، قادىر ئاللا ھەممىمىزنىڭ كۆڭلىگە ئاداۋەت ـ ئازارنى ئۇنتۇپ ، دوستلىشىش كويىنى سالدى . مۇشۇ بېشارەت ۋە ئۇرۇق ـ تۇغقان ، ئاتا ـ بالا ، قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ دەۋىتىلا بىزنى بۇ مۇشەققەتلىك سەپەرگە ئاتلاندۇردى . بۇ چۆلدە مۇساپىرلىقنىڭ دەردىنى تارتىشمىسىلا ، يۇرتتا قايتايلۇق ، بارنى تەڭ يەپ ، يوقنىڭ دەردىنى تەڭ تارتايلۇق ! — دېدى .

— دۇرۇس ... دۇرۇس ... — سېيىت ھاجىنىڭ ھەربىر قاراشلىرىدىن نېمە قىلىشنىڭ لازىملىقىنى بىلىۋېلىشقا ئۆگىنىپ كەتكەن ئابلىزقارى ھاپىزنىڭ قولىدىن بىر بولاقنى ئالدى ـ دە ، ئۇنىڭدىن ئوسمانىي قۇرئاننى چىقىرىپ ، تاختايدەك قاتتىق مەيدىسىگە بېسىپ تۇرۇپ دېدى ، — مۇقەددەس قۇرئان شېرىپ ئالدىدا قەسەمكى ، پېقىر بۇ تۆت كۈنلۈك دۇنيادا ھېچبىر پۇقرانىڭ دىلىنى ئاغرىتمايمەن ، مۇبادا قەسەمنى ئادا قىلمىسام ، 30 پارە قۇرئان جېنىمنى تۇتسۇن !

يۈگۈرۈپ كەلگەن رەسۇل ئابلىزقارىنىڭ ئاغزىنى ئالىقىنى بىلەن توسۇۋالدى ۋە ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقاندەك :

— ھوي بۇنداق گەپنى قىلمايدىغان ، سېيىت ھاجىمدەك بىر زات ئالدىمىزغا كېلىپ ، ئۆزرىخاھلىق قويغان يەردە بۇنچىلىك چوڭ قەسەم قىلمىسىلىمۇ بولاتتى ، پۇقرالىرىمىزمۇ ئىمانىنى دوست تۇتقان خەق . بۇ تەرىقە زاتنىڭ ساقال ـ سۇمبات بىلەن يۈز نەچچە قىزىل يۈز ئالدىدا قىلغان لەۋزىمۇ يېتىپ ئاشاتتىغۇ ، قانداق دېدىم جامائەت ؟ — دېدى .

— قۇرئان كەرىم مۇقەددەس ، قۇرئان كەرىم ئالدىدا قىلغان قەسەمدىن ھېچكىم تانالمايدۇ ، قېنى مۇسۇلمانلار ، يۇرت مۆتىۋەرلىرىنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ ، لەۋزىگە ھالاللىق تىلەپ دۇئا قىلىلى ، ئىلاھە ئامىن !

كەپىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ كىشىلەرنىڭ بىر - بىرلەپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈۋاتقىنىنى كۆرگەن نۇرەك باخشى يېڭىنە يۇتۇۋالغاندەك بىئارام بولۇپ كەتتى . كۆز ئالدىدا ھىممەت قاشقىنىڭ كۆكىرىپ كەتكەن چىرايى ، ئابدۇللانىڭ يېتىم باللىرى ، چولاق مۇئەززىننىڭ قانغا بويىلىپ ياتقان گەۋدىسى پەيدا بولۇپ ، ئۇنى ئەيىبلەشكە باشلىدى . ئۇ كەپە ياغىچىغا ھاسىسى بىلەن بىرنى ئۇرۇپ ، مۇساپىرلارغا ۋارقىرىدى :

— ھەي ئادەملەر ، قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قانداق جان ئۈزگەنلىكىنى ، كىملەرنىڭ قولىدا ھالاك بولغىنىنى ئۇنتۇدۇڭلارمۇ ؟ ئابلىزقارى قانچە مەرتەم قەسەم قىلمىغان ، سېيىت ھاجى قانداق شېرىن ۋەدىلەرنى بەرمىگەن ! ؟

بەك كۆچەپ كەتكەنلىكتىن بولسا كېرەك ، ئۇنىڭغا ئېگىز توغراقلار بىردىنلا جانلىنىپ ، ئۆزىنى دەۋر قىلىپ چۆرگىلەۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ ، كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى ، پۈتۈن جىسمىدىكى پەيلەر چورتلا ئۈزۈلگەندەك ، ئاستا سىيرىلىپ ، كەپىنىڭ قومۇش تېمىغا يۆلىنىپ قالدى .

سېيىت ھاجى يەنىلا كۈلۈمسىرەپ تۇرغىنى بىلەن ، رەسۇل ئىمامنىڭ چىرايى خۇددى غورا چاينىغاندەك پۈرۈلۈپ كەتتى . ئۇ دۇئادىن قولىنى تاشلاپ ، نۇرەك باخشى تەرەپكە قاراپ ئېتىلغان تۆت - بەش كىشىنىڭ ئالدىنى توردى - دە ، ئۇلارغا قاراپ :

— نۇراخۇنىنىڭ گېپىگە چىنپۈتۈپ قالماڭلار ، ئۇنىڭ ئىسسىتمىسى بەلكى مېڭىسىگە چىققان بولسا كېرەك ، ئىختىيارىغا قويۇۋەتسەك ھېلىلا ئۇڭشىلىپ قالىدۇ ، — دېدى .

— ئاتا - ئانىلىرىمىز ، خوتۇن - باللىرىمىز بەلكىم ئىشىك ئالدىغا چىقىپ بىزنى ساقلاپ تۇرىدىغاندۇ ، نۇراخۇننىڭ بولسا

ساقلايدىغان ھېچكىمى يوق . ئۇ خالىسا بىردەم تۇرۇپ كەينىمىزدىن يېتەر !

— دۇرۇس ، — مەتقاسىم دۇرۇس گەپ قىلدى .

— قېنى جامائەت ، قىلىچ ، نەيزە ، چوقماق دېگەنلەر شەيتان ۋەھشىيتىدىن تۇغۇلغان ئۆچ ـ ئاداۋەتنىڭ قورالىرى ، ئۇنى تاشلاڭلار ، يۇرتىمىزغا ئاق دىلىمىزنى ۋە پاك قولىمىزنى ئېلىپ قايتايلى !

— مەرھەمەت !

...

نۇرەك باخشى ھوشىغا كەلگەندە ، كۆزىگە تۇنجى بولۇپ چېلىققىنى بوشلۇقتا قالايمىقان چېچىلىپ ياتقان ئىگىسىز قىلىچ ـ نەيزىلەر بولدى . ئۇ ، بۇنىڭدىن ھەممىنى ئېنىق چۈشەندى ـ دە ، يىقىلىپ ، توپا ـ چاڭغا مىلىنىپ توغراقلىق ئارىسىغا تاشلاندى .

«ھەي ئادەملەر ، ھەي ئەخمەق نادانلار ، ئۆتمۈش يادىڭىدىن كۆتۈرۈلدىمۇ ، ھەر قېتىم ئالدانغىنىڭدا لەۋلىرىڭنى چىشلەپ ‹خەپ › دەيسەنۇ ، شېرىن ـ شېكەر يالغان ۋەدىلەر ئالدىدا ئەتىياز ئاپتىپىغا دۇچ كەلگەن قالدۇق قاردەك ئېرىپ ، قىساسىڭنى ، لەۋزىڭنى ئۇنتۇيسەن ، شۇڭا مەھكۇملۇق بويۇنتۇرۇقى بوينۇڭدىن مەڭگۈ چۈشمەيدۇ ، بۈگۈن يەنە ئالداندىڭ ! يەنە ئالداندىڭ !»

ئۇ ئالدىنقى كۈنى ئاخشىمى ئېيتىلغان مۇڭلۇق ناخشىغا ۋە ھاياجانلىق ۋەزگە گۇۋاھ بولغان گۈلخاننىڭ ئۆچۈپ كەتكەن كۆلى ئۈستىدىن دەسسەپ ئۆتكەندە ، كۆز ئالدىنى توسۇپ تۇرغان گۇمان پەردىسى بىردىنلا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى . پەردىنىڭ كەينىدە تولكىدەك ھىجىيىپ تۇرغان رەسۇل ۋە ئۇنىڭ بەتبەشىرىسى ئايان بولدى .

ئۇ توغراقلىقنىڭ چېتىگە كەلدى ، پايانسىز چۆلدە يۇرت تەرەپكە سوزۇلغان گىرىمسەن ئىزلارنى كۆردى ـ دە ، بۇرغىسىنى بىر نەچچە قېتىم چىلىۋەتكەندىن كېيىن ، غەزەپ بىلەن توۋلىدى :

«ھەي ساددا ، ئەخمەق ، گول جامائەت ! سىلەر ئالداندىڭلار ، ئاسىي رەسۇل سىلەرنى يولۋاسنىڭ ئاغزىغا تىقىپ بەردى ! مەن بۇنى سۇپۇرگەئاخۇنغا دەيمەن ، ئۇ سىلەرنى ... ئۇ ...»

32 . قانلىق ياش

ئۇلار كاۋاپداندەك قىزىپ كەتكەن جەزىرە يولنى تېزلىك بىلەن كەينىگە تاشلاپ ، سەپەرنىڭ ئىككىنچى كۈنى كەچقۇرۇن لوپ بوستانلىقىغا يېتىپ كەلدى ـ دە ، ئەل ئايىغى بېسىققان بىر غەنىيمەت پۇرسەتتە غىپپىدە قىلىپ يۇرۇڭقاش بازىرىغا كىرىۋالدى . يېڭى ، كونا مېھمانلار جامالىدىن بوۋاينىڭ تونۇشى بىلەن بوسۇغا ئۈستىدىلا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى ، چاي ئوتلىغاچ ، قىزغىن سۆھبەتكە كىرىشىپ كەتتى .

بەدۆلەت زامانىسىدا چىرىيىدىن كېلىپ ، ئېسىل زىلچا ـ گىلەم ، رەڭدار شايى ـ ئەتلەسلىرى بىلەن داڭ چىقارغان بۇ بازاردا ئولتۇراقلىشىپ قالغان بەستلىك ، ساقاللىق بۇ كىشىنىڭ ئىسمى توختىمۇھەممەت بولۇپ ، ئاتمىشلارغا تاقاپ قالغىنىنى بىر قاراپلا تەخمىن قىلىشقا بولاتتى . مۇشۇ ياشقىچە پەرزەنت كۆرمىگەن بۇ كىشى ئايالى بىلەن گىلەمچىلىك ھۈنىرىگە تايىنىپ كۈننى قەدىر ئەھۋال ئۆتكۈزەتتى . ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي ، ھەرىكىتى چاققان ، كۆزلىرى روشەن ئىدى . گەپكە كەلگەندىمۇ خۇش پېئىل ، چاقچاقچىدەك قىلاتتى .

ئۇ ئۆزىدىن خېلىلا ياش كۆرۈنىدىغان ئايالىنى غىزا راسلاشقا بۇيرۇۋېتىپ ، قېتىپ كەتكەن كاكچىنى كاراسلىتىپ چايناپ ، ئىشتىھا بىلەن يۇتۇۋاتقان جامالىدىن بوۋايغا ھەۋەس بىلەن قاراپ بېشىنى چايقاپ ، ساقىلىنى تاراپ قويدى ۋە :

— توۋا ، ئادەم بالىسىمۇ مۇشۇنداق مەزمۇت بولىدىكەن . مەن تېخى ئۈستامنى چىرىيىگە كەتكەن بولسا كېرەك ، دەپ يۈرۈپتىمەن . شۇ دوزاخ چۆلدىمۇ يەنە راۋۇرۇس ، تەمبەل تۇرغىنىنى ، 32 چىشىنىڭ بىرىمۇ كەم ئەمەس ! — دېدى .

— ئالدى بىلەن ئاللانىڭ ئىلتىپاتى ، ئاندىن قالسا

ھەرقايسىلىرىنىڭ دۇئاسى بىلەن مۇشۇنچىلىك تۇرۇۋاتىمىز ، — جامالىدىن بوۋاي بىر پىيالە چاينى كۆتۈرۈپلا ئىچىۋېتىپ ، ئاغزىنى بوشاتقاندىن كېيىن دېدى ، — چۆلدە ھايۋاننىڭ كۈنىنى كۆرگەن بولسامىمۇ ، قىساس ئېلىش ئويى بىر كۈنمۇ يادىمدىن چىققىنى يوق . زالىم چېرىكلەر بىلەن ئابلىزقارى دېگەن نائەھلى بېشىمىزغا نېمە كۈنلەرنى سالمىغان دەيلا !

ئۇلار نەچچە يىل بۇرۇن چىرىيىگە گىلەم ساتقىلى بارغاندا ئەكەلگەن قاپقاننىڭ يەنە نەچچە يىلدىن كېيىن ئۇنى سوققان تۆمۈرچىنىڭ ئۆزىگە قانداق ئەسقاتقانلىقى ، توغراقلىقتا تېنەپ قالغان مۇساپىرلار بىلەن جامالىدىن بوۋاينى قانداق ئۇچراتقانلىقى ئۈستىدە پاراڭلىشىۋاتقاندا ، غىزامۇ پىشىپ قالدى .

— توختىمۇھەممەت ئاكا ، — سۈپۈرگەئاخۇن ئۆزىدىن نەچچە ياش پەرق قىلىدىغان ساھىبخانىغا ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئاكا دەپ خىتاب قىلدى ، — غىزالانغاچ پاراڭلىشايلى يا ، ۋاقىت بەك قىس تۇرىدۇ . توغراقلىقتا يۈرۈپ قۇلىقىمىز پاڭدەكلا بولۇپ قالدى . ئېلچىدا نېمە ئىشلار بولۇۋاتىدىكىنتاڭ ؟

توختىمۇھەممەت ئۇستا ئالاغورا سىلىپ ئوخشىتىپ ئېتىلگەن سۈيۈقئاشتىن بىر قوشۇق ئىچتى - دە ، غورىنىڭ ئۇچكىسىنى چىقىرىپ داستىخانغا قويغاندىن كېيىن ئالدىرىماي :

— خاتىرجەم بولۇڭلار تۇغقانلار ، ئۆتكەن - كەچكەنلەردىن ئۇقۇشۇپ باقتىم ، كېلىشىڭلارنى كۆڭلۈم تۇيغانىدى . ئېلچىنىڭ ئەھۋالى خېلى ئوڭشىلىپ قاپتۇمىش . شەھەر دەرۋازىسىنىمۇ ئانچە قاتتىق توسۇپ كەتمەيدىكەن . دوتەينىڭ ئادەم ئۆلتۈرۈشىمۇ ئازلاپتۇ ، بەلكىم ھېلىقى قاراسىپەچ دەيدىغان تائىپىنىڭ كۆپىيىپ قالغانلىقىدىن شۇنداق بولسا كېرەك ، — دېدى .

سۈپۈرگەئاخۇن ئۆزىگە بەكلا تېتىپ كەتكەن سۈيۈقئاشنى ماختاپ قويۇپ :

— دوتەي بىلەن كۆرۈشۈشنىڭ ئامالىنى قىلغىلى بولارمۇ ؟ يۈزمۇيۈز تۇرۇپ شىكايەت قىلساق ئوبدان بولاتتى ، — دېدى ۋە

قوشۇقنى چىنىگە سېلىپ قويۇپ ، توختىمۇھەممەت ئۇستىغا سوئال نەزىرىدە تىكىلدى .

— دېدىمغۇ ، خاتىرجەم بولۇڭلار دەپ . پېقىرمۇ چىرىيە دەرياسىنىڭ سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان ، تۇغقانلىرىنىڭ بېشىغا كۈن كەلگەندە مەنلا ئەمەس ، ھەرقانداق ئەھلى مۇسۇلمان قاراپ تۇرمايدۇ .

ئۇ مېھمانلارنى ئاشقا زورلاپ تۇرۇۋېلىۋىدى ، سۈپۈرگەئاخۇن : «ياخشى تائام ئېشىپ قالغۇچە ، يامان قورساق يېرىلىپ كەتسۇن» دەپتىكەن ، دەپ ئۇچىنچى قاچىغا قول ئۇزاتتى . ئاشتىن بىر قاچىلا ئىچىپ بولدى قىلغان توختىمۇھەممەت ئۇستا ئاق سانجىغان بۇرۇتىغا يۇقۇپ قالغان ئاش سۈيىنى ئېرتىۋېتىپ :

— ئىلچىدا بىر تونۇشۇم بار ، ئۆزى ئاق كۆڭۈل ئادەم . بۇرۇن دوتەي يامۇلىدا چېرىك بولغانىكەن ، شۇ بىر ئامالىنى قىلار دەيمەن ، — دېۋىدى ، سۈيۇقئاشنى ئىشتىھا بىلەن ئىچىۋاتقان جامالىدىن بوۋاي چىنىنى داستىخانغا دۈككىدە قويدى ۋە قوشۇقنى چىنىگە تاشلاپ ، خۇيلىنىپ قالدى :

— تونۇشۇم بار دېسىلە تېخى بىرەر ئەھلى ئىلمى ئادەممىكىن دەپتىمەن ، يەنە شۇ چېرىك ئىكەنغۇ ، چېرىك دېگەننى يەتتە كۈن ئىپقىن سۇغا چىلاپ قويسىمۇ ئېرىمەيدۇ ، دەيدىغان گەپ بار . ئۇنداق پاسىق بىرنېمىدىن ئۈمىد كۈتكۈچە توغراقلىقتا كەتكەنمۇ تۈزۈك ! — دېدى ئۇ قوللىرىنى ساقىلى ئۈستىدە ئالماشتۇرۇپ تۇرۇپ .

— ھا ... ھا ... ھا ...

توختىمۇھەممەت ئۇستا كۈلمەن دەپ قېقىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى . ئۇ بوينىنى تولغاپ ئولتۇرغان جامالىدىن بوۋاينىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە :

— كونا كېسەللىرى يەنە قوزغىلىپ قاپتۇغۇ ئاداش ، ئالدى بىلەن گېپىمنى ئاڭلىسىلا ، مەن تونۇيدىغان ئۇ كىشى چېرىك ئەمەس ، تىجارەتچى ، — دېدى .

www.uyghurkitap.com

مانجۇلارنىڭ گېپى چىقسىلا ئىچىلى قولىشىپ قالىدىغان جامالىدىن بوۋاينىڭ ئىشنى بۇزۇپ قويۇشىدىن ئەندىشە قىلغان سۇپۇرگەئاخۇن ئالمان ـ تالمان بوۋايغا نەسىھەت قىلىشقا باشلىدى :

— ئەمىسە نېمىدەپ تاڭ دوتەيىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، ئەرز قىلىمىز ؟ ئۇ تېخى چېرىكلەرنىڭ چوڭى ئەمەسمۇ ئۇستام ، قېنى ئالدى بىلەن بۇ ئۇستامنىڭ گېپىنى تولۇق ئاڭلاپ باقامدۇق ؟

سۇپۇرگەئاخۇن توختىمۇھەممەتئاخۇننى بوۋاينىڭ گېپىدىن قېيىداپ قالارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىۋىدى ، بىراق ئۇ پىسەنتىگىمۇ ئېلىپ قويمىدى .

— قۇرۇق گەپكە مۇشۇك ئاپتاپقا چىقمايدۇ . شۇڭا ، ھەرقايسىڭلارنى دەپ ئاۋۇ گىلەمنى بۇگۈن كەچتىلا توقۇپ بولدۇق ، — ئۇ ئۆينىڭ بىر تەرىپىدىكى دەستىگاھتا تۇرغان لوڭقا نۇسخا گىلەمنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېدى ، — ئۇنى دۇكاندىن چۇشۇرۇپلا ئاپىرىپ ، ھېلىقى تونۇشۇمنىڭ قولى بىلەن دوتەيگە شۇڭغۇتۇۋېتىمىز ، شۇنىڭ بىلەن ئىش تامام ۋەسسالام !

— بۇنداق بولسا سىلىگە زىيان سالغان بولمايمىزمۇ ئاداش ؟

چىرايى بىردىنلا ئېچىلىپ كەتكەن جامالىدىن بوۋاي شارتتىدە كەينىگە بۇرۇلۇپ تونۇشىنىڭ بۇ مەردلىكىگە مىننەتدارلىق بىلدۇرگەندەك سورىۋىدى ، توختىمۇھەممەتئاخۇن ئۇلاپلا :

— ئەل ـ يۇرتنىڭ سېيىت ھاجى دېگەن ئاشۇ كەلگۈندىنىڭ تاپىنى ئاستىدا قالغىنىنى ئاڭلاپ ، بەكمۇ خورلۇقۇم تۇتۇپ كەتتى ئاداش ، ئۆزۈم شۇ يۇرتتا تۇغۇلۇپ ئۆستۇم ، مەرھۇم ئاتا ـ ئانامنىڭ قەبرىسىمۇ شۇ يەردە . ھەرقايسىڭلار ئەل ـ يۇرتنى يات تائىپىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرىمىز دەپ شۇنچە جاپا چېكىۋاتقان يەردە ، مەن «ئۆزۈڭنى بىل ، ئۆزگىنى قوي» دەپ جىم يېتىۋالسام بولامدۇ ؟ ئەل ـ يۇرتقا ، ئاتا ـ ئانامنىڭ روھىغا قانداق يۈز كېلەلەيمەن ؟ ! — دېدى .

جامالىدىن بوۋاي ئۆزىگە كاتتا مېھرىبانلىق كۆرسەتكەن بۇ كىشىنى ئۆندە گەپ قىلىپ رەنجىتىپ قويغىنىغا ئۆكۈنگەندەك

بېشىنى ئەگدى . توغۇلغان يېرىنى ياد ئېتىپ ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قەبرىسى ياتقان تۇپراقنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن بارىنى قۇربان قىلىشتىن يالتايمايدىغان بۇ كىشىنىڭ ئۆزىگە ئۆزى قويغان سوئالى سوپۇرگەئاخۇننى قاتتىق ھاياجانغا سالدى .

باياتىن بېرى بولۇۋاتقان پاراڭلارغا قۇلاق سېلىپ ، كۆڭلىدە چوت سوقۇپ ئولتۇرغان قادىر تۆمۈرچى ئۆي ئىچىدىكى سوكۇناتنى تۈگىتىپ سۆھبەتنى ئۆز ئىزىغا سالماقچى بولدى ـ دە :

— توختىمۇھەممەت ئۇستامغۇ ئوبدان ئويلاپتۇ ، دوتەي بىر پارچە گىلەمگە نەزەر كۆزىنى سالارمۇ ؟ — دېدى ئۆزىچە .

— نېمىشقا سالمايدىكەن ؟ — توختىمۇھەممەت ئۇستا كەيپىياتىنى جىددىيلەشتۈرۈپ قويغان گۇناھىنى ئاقلىماقچى بولغاندەك ، ئوچۇق چىراي بىلەن دېدى ، — «ئاچنىڭ كۆزى ئاشتا ، تازنىڭ كۆزى چاچتا» دېگەن گەپ بار . بۇ ئەمەلدارلار گىلەم ، قاشتېشى دېگەننى جېنىدىن ئەتىۋار بىلىشىدۇ . ئىلچىنىڭ مۇشۇ نەرسىلىرىنى دېمىسە ، شۇنچە ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ بۇ يەرگە كېلەرمىدى ؟

بۇ گەپ قىزىق تۇيۇلدى بولغاي ، ھەممەيلەن پاراقىدە كۈلۈۋېتىشتى . چىرايلاردىكى ئىپادىسىز ئالامەتلەر كۈلكە بىلەن تەڭلا غايىب بولدى .

— ئەمىسە ، ئەتە تاڭ بىلەن تەڭ يولغا چىقامدۇق توختىمۇھەممەت ئاكا ؟

— ئالدىرىماڭلار ، دەۋا دېگەن قېرىمايدۇ . بىرەر ـ ئىككى كۈن ئارام ئېلىپ ، ئادەم سىياقىغا كىرمىسەڭلار تاڭ دوتەي سىلىنى كۆرۈپ ئېيىق كېلىپ قالغان ئوخشايدۇ ، دەپ قېچىپ كەتمىسۇن يەنە !

— دوتەي قېچىپ كەتسە تېخى ياخشى ، — سوپۇرگەئاخۇن چاقچاقچاق بىلەن جاۋاب بېرىپ دېدى ، — بەشتوغراقتىكى يۇرتداشلارنىڭ بىر كۇنمۇ چىدىغۇچىلىكى قالمىدى ، ئۇلار جىمى ئۇمىدىنى بىزگە باغلىغان تۇرسا ، بىز تەكىينى قىرلاپ ياتساق

www.uyghurkitap.com

قاملاشماس .

— شۇ كۈنلەردە يۇرۇڭقاش دەرياسىدا كەلكۈن بەك ئۇلۇغ ، سۇ تارتىلمىسا دەريادىن ئۆتۈش خەتەرلىك ـ دە !

— شۇنداق بولسىمۇ تەۋەككۇل قىلىپ باقايلى ، خۇدايىم ئۆز پاناھىدا ساقلار !

ئۆز يولىغا پۈتلىكاشاڭ بولغانلىكى توسقۇنلارنى رەھىمسىزلىك بىلەن يالماپ يۇتۇپ ، تومۇز تەپتىگە بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتقان قارا قۇرۇم تاغلىرى ئارىسىدىن رەقىبىگە تاشلانغان قەھرىمان شىردەك نەرە تارتىپ كېلىۋاتقان تاغ سۈيى قىرغاقلىرى تارلىق قىلىۋاتقان يۇرۇڭقاش دەرياسىدا قۇلاقنى يارغۇدەك شاۋقۇن سېلىپ ئاقماقتا ئىدى . ئاقىرىپ تۇرغان مەغرۇر چوققىلار بىلەن تەشنالىقتىن تاتارغان تەكلىماكان دەشتىنى باغلاپ تۇرغۇچى ئەجدىھا سۈپەت لۆمشۇۋاتقان دەريا تويتوغرا 42 يىلدىن بۇيان ئۆز قىنىغا بۇنچىلىك ئۇلۇغ سۇنى سىغدۇرماقتا ئىدىكى ، زەرب بىلەن ئۇرۇلۇۋاتقان ئۇچقۇنلار قىرغاقتا تۇرۇپ قارىغان كىشىنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچ سېلىپ ، بېشىنى بەڭ تارتقاندەك پىرقىرىتاتتى . قەيەرلەردىدۇر ، ئۆتكۈر ئېقىمنىڭ ئۈپرىتىشى بىلەن تەكتى كېسىلگەن سېرىق تۆپىلىق قىرغاقنىڭ گۈمۈرۈلگەن بىر پارچىسى ئۆركەشلەر ئۈستىگە شەپە بىلەن يىقىلاتتى ـ دە ، ئاسمان ـ پەلەك بۇژغۇن ئۆرلىتىپ ، بىلەي رەڭلىك سۇدا خۇددى قايناق سۇغا تاشلانغان بىر چاقماق قەنتتەك پاتلا ئېرىپ كېتەتتى . ئۈستى ـ ئۈستىگە مىنگىشىپ كېتىۋاتقان دولقۇنلار ئارىسىدا گاھ ـ گاھ يىلتىزى بىلەن قومۇرۇلۇپ تاشلانغان دەل ـ دەرەخلەر ، تۇرمەللەر ، ياغاچ ـ تاشلار غىل ـ پال كۆرۈنۈپمۇ قالاتتى .

ئۇلار كۈن چىچىلغاندا دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى . توختىمۇھەممەت ئۇستا ھەمراھلىرىنىڭ شارقىراتمىدەك شارقىراپ ، شىددەت بىلەن ئېقىۋاتقان سۇغا قاراپ ، گەپ ـ سۆزسىز تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ، نىيىتىدىن يېنىپ قالغان بولسا كېرەك دەپ ئويلىدى ـ دە :

— دېمىدىمۇ ، گېپىمگە ئەمدىغۇ چىنپۇتكەنسىلەر ، بۇنداق بالايى ئەزىم سۇ ئادەمنىلا ئەمەس ، نار تۆگىنىمۇ بىر تال پاخالدەك ئېقىتىپ كېتىدۇ ، ياخشىسى ، كەلكۈن تارتىلغۇچە كۈتكىنىمىز تۈزۈك ، — دېدى . جامالىدىن بوۋاي ئۇنىڭ تەكلىپىنى كەسكىن رەت قىلدى :

— يېقىر يامۇلدىن قاچقاندا سۇ بۇنىڭدىن ئۇلۇغ ئىدى . ئادەم دېگەن باشقا كەلسە باتۇر بولۇپ كېتىدىكەن . قوغلاپ كەلگەن چېرىكلەردىن قۇتۇلاي دەپ شۇنچە ئۇلۇغ سۇغا تەۋەككۇل قىلىپ ئۆزۈمنى تاشلىۋىدىم ، خۇدانىڭ خەيرخاھلىقى بىلەن ساق ـ سالامەت بۇ قاتقا ئۆتۈۋالدىم . ھېلىھەم ...

— جامالىدىن ئۇستام دۇرۇس گەپ قىلدى . بۇ كەلكۈننىڭ قاچان تارتىلىدىغانلىقى بىر ئاللانىڭ ئۆزىگىلا مەلۇم . «ئۇجمە پىش ، ئاغزىمغا چۈش» دەپ كۈتۈپ ياتساق ، قاچانغىچە ياتىدىغانلىقىمىزنى ھېچكىم بىلمەيدۇ ، ئاللانىڭ ھەققىدە دۇئا قىلىپ ، ئۆتۈپ كېتىدىغاننىڭ ئىشىنى قىلايلى ، بولمىسا ، بەشتوغراقتا قالغانلار ، يۇرتتىكى پۇقرالار ناھەق تۈگىشىپ كېتىدۇ ، ئۇستام !

سۇپۇرگەئاخۇننىڭ كەسكىن قارارى توختىمۇھەممەت ئۇستىغا تەسىر قىلدى بولغاي ، ئۇ ھەمراھلىرىنىڭ كۆزىدىن ئىشەنچ ۋە قەتئىيەتنى كۆردى ـ دە ، يېقىنلا يەردىن بىر قېرى سالچىنى تېپىپ ، بەش تەڭگە بېرىمەن دەپ ئۇنىڭغا يالۋۇردى .

— بويۇم بىلەن تەڭ ئالتۇن بەرسەڭلارمۇ بۇنداق ئۇلۇغ سۇغا سال سالمايمەن ، تۆت بالامنى يېتىم قىلاي دەمسىلەر يا ؟ !

توختىمۇھەممەت ئۇستا بۇ كاج سالچىغا گەپ يېگۈزۈشنىڭ تەسلىكىنى پەملەپ ، تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك گەپ قىلىدىغان سالچىنى ئېتىبارسىز قالدۇردى ـ دە ، كونا كېچىك يېنىدىكى كەپىدىن ئۆزىگە ئانچە ـ مۇنچە تونۇشلۇقى بار بىر تۇلۇمچىنى ئىزدەپ تاپتى . ئۇ ، سۇپۇرگەئاخۇن ئۆزىگە قانداق تەسىر كۆرسەتكەن بولسا ، ئۇنىڭغىمۇ شۇ ئۇسۇل بىلەن تەسىر كۆرسىتىش

www.uyghurkitap.com

ئۇچۇن، بۇ بىچارە دەردمەنلەرنىڭ بېشىغا كەلگەن جىمى كېلىشمەسلىكلەرنى قىسقا قىلىپ سۆزلەپ بەردى. تۇلۇمچى مەڭزىگە غىلدىرلاپ چۈشكەن ياشنى ئېرتىۋېتىپ، قارايتقەدەر كېلىشمەسلىك يۈز بېرىپ قالسا خۇن دەۋاسى قىلماسلىق شەرتى بىلەن توختىمۇھەممەت ئۇستىنى گۇۋاھلىققا تارتقاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ تەلىپىگە كۆندى.

تۇلۇمچى ھۆل ئازگالغا تاشلاپ قويۇلغان بەش تۇلۇمنى سۆرەپ، قىرغاققا ئەكەلدى. بەشەيلەن قولمۇقول تۇتۇشۇپ، قوۋۇزلىرىنى كۆپتۈرۈپ، پۈۋلەشكە باشلىدى. قوينىڭ تۇلۇمچىلاپ سويۇلغان تېرىسىگە يەل توشۇپ، تۆت پۇتى ئۆرە بولدى. تۇلۇمچى تۇلۇملارنىڭ ئاغزىنى كالا تېرىسىدىن تىلىنغان تاسما بىلەن بوغۇپ بولۇپ، بىر ـ بىرلەپ تېپىپ، يەل قاچىدىغان ـ قاچمايدىغانلىقىنى تەكشۈردى ـ دە، قانائەتلىنىپ ھەممەيلەننى سەپكە تۇرغۇزۇپ، ئىككى رەكەت نامازنى بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئېھتىيات قىلىدىغان ئىشلاردىن ئۇلارنى خەۋەرلەندۈردى.

«بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم، مۆمىن بەندىلىرىڭنى پاناھىڭدا ساقلىغايسەن!»

ئۇلار تۇلۇمچىنىڭ ئارقىسىدىن تومپىيىپ تۇرغان تۇلۇمنى مەھكەم قۇچاقلاپ، ئانىسىغا ئەگىشىپ سۇغا چۈشكەن ئۆردەك چۈجىلىرىدەك، قايىنامغا ئارقىمۇئارقا ئۆزىنى تاشلاشتى. كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇرغان يامان ئاقىۋەتكە پىسەنت قىلمىغان بۇ تەۋەككۇلچىلەرگە قاراپ تۇرۇشقان بىر توپ كىشىلەر بىراۋ كۆز ئالدىدىلا قەتل قىلىنىۋاتقاندەك چۆچۈپ، چۇرقىرىشىپ كېتىشتى.

— تۇلۇمنى سۇنىڭ ئېقىشىغا قويۇپ بېرىڭلار، ئۇنى ھەرگىز قويۇۋەتمەڭلار!

دەريا قاسىنىقىدىن قۇيۇندەك پىرقىراۋاتقان شىددەتلىك قايىنام مەركىزىگە بارغۇچە ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم چالا ـ پۇچۇق ئاڭلىغىنى تۇلۇمچىنىڭ ئاۋازىنىڭ بارچە توۋلاپ ئېيتقان مۇشۇ تاپشۇرۇقى بولدى.

ئۇلار ياكى ماقۇل، ياكى ياق دەپ جاۋاب قايتۇرۇشقا ئۈلگۈرەلمىدى. قايىنامدىن ئېتىلىپ چىققان ھەيۋەتلىك دولقۇن بىر چۆكۈپ، بىر لەيلەپ كېتىۋاتقانلارنىڭ ئۈستىگە خۇددى تاغدەك تاشلاندى. كىمدۇر ئۆزىنى تېگى يوق ئۆڭگۈرگە چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى، كىمدۇر ئېغىرلىقىنى يوقىتىپ، ھاۋادا لەيلەۋاتقان پەيدەك، دولقۇننىڭ ئۇچىغا چىقىپ قالدى، يەنە كىمدۇر يوتىسىنىڭ بىر پارچە گۆشىنى كېسىۋالغاندەك ئاغرىۋاتقىنىنى تۇيۇپ، چىشىنى چىشىغا باستى...

سۇپۇرگەئاخۇن شىۋاقلىقلار ئارىسىدىن لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، يۈزىگە چاپلىشىپ كەتكەن سىغىز لايىنى سۈرتۈپ، كۆزىنى تەسلىكتە ئاچتى. ئېسىنى يىغىپ يېقىن ـ يىراققا شۇنداق قاراپلا ئۆزىنىڭ كونا كېچىكنىڭ قارشىسىنىڭ ئالاھازەل 500 قەدەمچە تۆۋىنىدە تۇرغانلىقىنى پەملىدى.

— جامالىدىن ئاكا، توختىمۇھەممەت ئۇستام، قادىرئاخۇن، سىلەر قەيەردە؟

تۇلۇمچى يېقىنلا بىر يەردىن تۇلۇمىنى سۆرىگەنچە يېتىپ كەلدى، توختىمۇھەممەت ئۇستىمۇ ئۆزىنىڭ تىرىكلىكىدىن بېشارەت بەردى. ئۇچەيلەن بىرلىشىپ، قالغان ھەمراھلىرىنىڭ ئىسمىنى توۋلىغانچە، ئېقىننىڭ تۆۋىنىگە قاراپ ماڭدى.

— سۇپۇرگەئاخۇن، بىز ماۋۇ يەردە! مانا بىز ماۋۇ يەردە!

ئۇلار تۇلۇملىرىنى كەلگەن يېرىدىلا تاشلاپ، ئاۋاز چىققان يەرگە يېتىپ كەلگەندە، قادىر تۆمۈرچى جامالىدىن بوۋاينىڭ تەپچىرەپ قان ئېقىۋاتقان يوتىسىنى كۆڭلىكىنىڭ پېشى بىلەن تېڭىۋاتاتتى. ھەمراھلىرىنىڭ ئەندىشىلىك نەزەر بىلەن تىكىلىپ تۇرغىنىنى كۆرگەن بوۋاي ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى غەمدىن خالاس قىلماقچى بولغاندەك:

— نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر؟ ئەڭنىگلارنى قۇرۇتۇشقا ھەرىكەت قىلىڭلار، مەن ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا تۇرۇپ كېتىمەن، —

www.uyghurkitap.com

دېدى .

ئۇلار يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان مەسچىت قۇببىسىغا ، بالىخانىلارغا قاراپ تۇرۇپ كۆڭلى ـ كۆكسىدىن يايراپ كۈلۈشتى ـ دە ، تۇلۇمچى بىلەن خوشلىشىپ ، ئىلچى شەھىرىنى قارارلاپ مېڭىپ كەتتى .

ئۇلار ئاۋات رەستىلەردە ، مەززىلىك پۇراق دىماغقا ئۇرۇپ تۇرىدىغان ئاشپەزخانىلار جايلاشقان كوچىلاردا بىر دەقىقىمۇ توختاپ قالماي ، ئۇدۇل ھېلىقى ئوقەتچىنىڭ ئالدىغا باردى ـ دە ، مەقسەتنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى .

— مەن سىلەرنى ... شۇ ... تاڭ دوتەينىڭ ئالدىغا باشلايدۇ ، — دېدى ئۇ ئۇلارنىڭ كەچمىشىگە ئىچ ئاغرىتىپ ، ھېسداشلىق بىلەن ، — دوتەينىڭ ئالدىغا باشلاپ بارالمىسا مەن ... شۇ ... سىلەر قۇلىقىمنى ، كېسىۋېتىمدۇ ، شۇ .

44 ـ 45 ياشلار چامىسىدىكى بۇ ئېلىپساتار بەكلا ئاق كۆڭۈل كىشى ئىكەن . ئۇ مېھمانلىرىنىڭ گېپىنى چۈشىنەلمەي قىلىشىدىن ئەندىشە قىلغاندەك ، سول قولى بىلەن سوزۇپ تۇرغان قۇلىقىغا ئوڭ ئالىقىنىنىڭ قىرىنى پىچاق قىلىپ سۈركىدى ـ دە ، ئۆزىچىلا كۈلۈپ تاشلىغان جامالىدىن بوۋاينىڭ ساقىلىغا مەستلىكى كەلگەندەك سىقىمداپ قويدى .

ئۇ مېھمانلارنىڭ ئالدىغا چاي قويۇپ ، نان كەلتۈردى ، ئاندىن ئاق كۆڭۈل تۇلۇمچى تۇلۇمنىڭ ئىچىگە سېلىپ ، دەريادىن ئۆتكۈزۈپ بەرگەن گىلەمنى قولتۇقلاپ چىقىپ كەتتى .

— بۇ بىرنېمە بىزنى ئالداپ ، كولدۇرلىتىپ يۈرمەس !

— كۆرمىدىلىمۇ ئۇنىڭ رايىشلىقىنى ؟ ئەسكى ئادەم ئەمەستەك تۇرىدۇ . ھېلىقى ئابلىزقارى دېگەنگە تېخىمۇ ئوخشىمايدۇ .

سۈپۈرگەئاخۇنلار پۇتۇشكىنى بويىچە ئەتىسى ناشتىدىن كېيىنلا دوتەي يامۇل ئالدىغا باردى ـ دە ، قائىدە بويىچە قىزىل سىرلىق دەرۋازا ئالدىدىكى يوغان دۇمباقنى ئۈچ مەرتەم ئۇردى . كۆپ ئۆتمەي دەرۋازا ئېچىلىپ ، پاكار ، سېمىز كەلگەن بىر ئەمەلدار

ئۇلارنى دەۋاخانىغا باشلاپ ماڭدى .

ئۇلار بادرا يوتۇۋالغاندەك تىك كېتىۋاتقان ئەمەلدارغا ئەگىشىپ ، كالتە قىزىل چاپانلىق ، كەمەر بىلەن بېلى چىڭ باغلانغان ، بوتخانىدىكى ئارخاتلاردەك قېتىۋالغان چېرىكلەرنىڭ گىرەلەشتۈرۈلگەن ئايپالتىسى ئالدىدىن ئۆتۈپ ، دەۋاخانا دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى .

— چىرىيە كەنتىدىن كەلگەن سوپۇرگە مىراب بېگى باشلىق بەش پۇقرا جانابلىرىنىڭ قوبۇلىنى كۈتىدۇ !

پاكار ئەمەلدارنىڭ مەلۇماتى يەنە بىر تەكرارلىنىپ ، دوتەيگە يەتكۈزۈلدى . دوتەيدىن ئىجازەت كەلدى بولغاي ، دەرۋازا ئىككىنچى ئوقتا چۆرگىلەۋاتقان جۇۋازدەك غاچىلداپ ئېچىلدى .

— داد ، جانابىي دوتەي ئالىيلىرى !

«سوكۇت» ، «ئۆزۈڭلەرنى چەتكە ئېلىڭلار» دېگەن خەتلەر چاپلانغان ، ئىككى تاختاينىڭ ئارىسىدىكى قارا سىرلىق شىرە ئالدىدىكى ئېگىز يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان ساڭگىلىما قاپاق — قېشىنىڭ تايىنى يوق ، كەكە ساقال دوتەي قېتىپ تۇرغان ئەمەلدارغا قاراپ قولىدىكى يەلپۈگۈچنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىمىرلاتتى . بۇ ئىشارەت شىرە ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرغان سوپۇرگە ئاخۇنغا يەتكۈزۈلدى . ئۇ ئىككى قولى بىلەن قىپقىزىل گىلەمگە تايىنىپ تۇرۇپ شىكايەت باشلىدى :

— جانابىي ئالىيلىرىغا رىيازەت چېكىۋاتقان 20 مىڭ چىرىيىلىكنىڭ ئاھۇزارىدىن دادكى ، ئاقپاششا ئېلىدىن كەلگەن سىيىت ھاجى دېگەن بىر مۇتتەھەم يۇرتىمىزدا پەيدا بولۇپ ، پۇقرانى ھەزرەتلىرىنىڭ ئىتائىتىدىن چىقىشقا قىستىدى ، ئادەم ئۆلتۈرۈپ ، بايلىقىمىزنى بۇلاپ ـ تالىدى . ئىتائىتىگە كىرمىگەنلەرنى بوزەك قىلىپ قورال ئىشلىتىپ ، چۆللەرگە ھەيدىۋەتتى . مۇبادا بۇنداق يولسىزلىققا چەك قويۇلۇپ ، ۋاقتىدا تەدبىر كۆرۈلمىسە ، بۇ ئىنساپسىزنىڭ ناپاك قەدىمى پۈتۈن خوتەن دىيارىغا يەتكۈسىدۇر !

www.uyghurkitap.com

سۈپۈرگە ئاخۇن خېلىدىن بېرى كۆڭۈل يېپىغا مارجاندەك تىزىپ كېلىۋاتقان غەزەپلىك جۈملىلىرىنى بىر مۇنبىر بايان قىلدى. قادىر تۆمۈرچى بىلەن جامالىدىن بوۋايمۇ ئۇنىڭ كەيپىنى ئېچىنىشلىق كەچۈرمىش سۈپىتىدە كىشىنى يىغلاتقۇدەك دەرىجىدە تولۇقلاپ تۇردى. ئۇلار سۆزلەپ ئابدۇللاچاققاننىڭ، ھېمىت قاشقىنىڭ، چولاق مۇئەززىنىنىڭ بىگۇناھ ئۆلتۈرۈلگەن يېرىگە كەلگەندە، كۆزى چانقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغان دوتەي ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى - دە، سىياھداننى شىرەگە پاققىدە ئۇرۇپ، كىملەرنىدۇر تىللىغاندىن كېيىن، تىزلىنىپ ئولتۇرغان شىكايەتچىلەرگە:

— ئېيتقانلىرىڭلار راستمۇ، مۇبادا يالغان چىقىپ قالسا بېشىڭلار كېتىدىغانلىقىنى بىلەمسىلەر؟ — دېدى.

تىلماچىنىڭ ئاۋازى بېسىقار - بېسىقمايلا ئۇلار تەڭلا جاۋاب بېرىشتى:

— ئېيتقانلىرىمىز ئەزبىرايى خۇدا راست، يالغان سۆزلىگەن بولساق بەشىمىزنىڭ جېنى جانابلىرىنىڭ قولىدا!

— گۇۋاھچىڭلار بارمۇ؟

ئۇلار تۇيۇقسىز قويۇلغان بۇ سوئالغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىشنى ئۇقماي، بىر - بىرىگە گۇۋاھلىق بېرىشكە رازى ئىدىكى، ئۆزلىرىدىن ئۆزگە بىرەر گۇۋاھچىنى تېپىشى زادىلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

شىرە ئالدىدا ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ يۈرگەن دوتەي بۇرۇتىنى سىلاپ تۇرۇپ، بايامقى سوئالىنى يەنە تەكرارلىدى.

— گۇۋاھچىڭلار بارمۇ؟

ئەسلىدە، دەۋا - دەستۇر ئىشلىرىدا شىكايەت قىلغۇچى مەلۇم ساندا مال - بىساتى بولغان بەشىنچى جەرىكلىكتىن يۇقىرى بىر ئابرۇيلۇق كىشىنى گۇۋاھلىقتىن ئۆتكۈزۈشى كېرەك ئىدى. بۇنداق گۇۋاھچى بولمىسا دەۋا سورالمايلا قالماي، دەۋاگەر دەۋاخانىدىن ھەيدەپ چىقىرىلاتتى. ۋەزىيەتنىڭ قىل ئۇستىگە كېلىپ قالغىنىنى سەزگەن ھېلىقى پاكىنەك ئەمەلدار تەقىيىسىنى

روسلاپ كىيىپ ، تونىنىڭ ياقىسىنى تۈزەشتۈردى ـ دە ، بىردىنلا دوتەيىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ تۇرۇپ گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى :

— بۇنىڭدىن يىگىرمە يىل مۇقەددەم سىيىت ھاجىنىڭ قىلمىش ـ ئەتمىشلىرى جانابلىرىنىڭ سەمىگە يەتكەندە ، پىقىر پەرمانلىرىغا بىنائەن چىرىيىگە بىرىپ ، مەخپىي يوسۇندا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان . ئەھۋالنىڭ ئېغىرلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ، كىرىيە ئامبىلى جاڭ دارىن جانابلىرىنىڭ تەدبىر قوللىنىشىغا ھاۋالە قىلغان . مەلۇم بولۇشىچە ، جاڭ دارىن چەت ئەلدىن كەلگەن بۇ ئىغۋاگەرگە تەدبىر قوللانماقتا يوق ، پارىسىنى يەپ ، يول قويغان ، ھەزرەتلىرىگىمۇ مەلۇم قىلمىغان ، بۈگۈنكى كۈندە جاڭ دارىن قىلمىشىغا لايىق جەھەننەمدىن جاي تاپتى . ئەمدى بۇ يات تائىپىنىڭ قىلمىشلىرىغا چەك قويۇش ئىشى ھەقىقىي يوسۇندا دوتەي جانابلىرىنىڭ زىممىسىدىدۇر !

«ئىسىم قۇرۇسۇن» دىدى سۈپۈرگە ئاخۇن يىنىدا تىزلىنىپ ئولتۇرغان پاكىنەك ئەمەلدارغا ئاستىرتىن كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىقاندىن كىيىن . بۇ چاغدا ئۇ ، ئۆتكەن يىلى كەچ كۈزدە «يولۇچىمەن» دىگەن نام بىلەن چىرىيىدە بىر ھەپتىچە تۇرۇپ ، كىشىلەردىن ئۇنى ـ بۇنى سوراپ يۈرگەن بىر كىشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئۈلگۈرگەنىدى . ئۇ «يولۇچى»نىڭ بۈگۈنكى كۈندە ئۆزلىرىگە ئەڭ زۆرۈر چاغدا ياردەم قىلغىنىغا غايىبانە مىننەتدارلىق بىلدۈردى . لىكىن ، ئۇ بۇ كۆرۈمسىز ئەمەلدارنىڭ خوتەن قاراسىپەچلىرىنىڭ مۇھىم بىر كاتتىۋېشى ئىكەنلىكىنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرەلمەيتتى .

— ئىھتىرام ئىلىك ئىلىندى !

تىزلىنىپ ئولتۇرۇۋېرىپ پۇتلىرى ئۇيۇشۇپ ، بەللىرى سىرقىراپ كەتكەنلەر دوتەيىنىڭ ئىجازىتى بىلەن ، پاكىنەك ئەمەلدارنى دوراپ قەددىنى روسلىدى ۋە يەڭلىرىنى قىقىۋەتتى .

تاڭ دوتەي دەۋاخانىنىڭ توغرىسىنىڭ قانچىلىك ئۇزۇن ئىكەنلىكىنى قەدەملەپ چىقماقچى بولغاندەك ، يەلپۈگۈچىنى

توختاتماي ھەرىكەتلەندۈرۈپ مېڭىپ چىققاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ پاتراق بىر قارارغا كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇۋشقان ھېلىقى ئەمەلدارنى ۋە بەشەيلەننى كۆرمىگەندەك ئۆز ـ ئۆزىگە دېدى :

«لېكىننزە، بۇ بەك چوڭ ئىش، ئىككى مەملىكەتنىڭ خارجى مۇناسىۋىتىگە چېتىلىدۇ. سەللا ئېھتىيات قىلمىساڭ سېنى پالاكەت باسىدۇ . . . . »

مەلۇمچىنىڭ ئىشىك تېشىدا تۇرۇپ : « يەكەن شەھىرىنىڭ چىرىكچى ئامبىلى شيۇڭ گاۋشىڭ جانابلىرى دوتەي ئالىيلىرى بىلەن كۆرۈشۈشنى ئىلتىماس قىلىدۇ» دەپ توۋلىغان ئاۋازى بىلەن، دوتەينىڭ خىيال يىپى ئۈزۈلدى. ئۇ ئىشىك تەرەپكە قارىماي تۇرۇپلا يەلپۈگۈچنى «شارت» قىلىپ ئېچىۋىدى، 40 ـ 41 ياشلاردىكى تەمبەل كەلگەن سالاپەتلىك بىر ئەمەلدار دەۋاخانىدا پەيدا بولۇپ، تىزلىنىپ سالام بەرگەندىن كېيىن، بىر قىزىل رامكىلىق چوڭ لىپاپىنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ دوتەيگە سۇندى.

ئوت بىلەن سۇ ئارىسىدا تەمتىرەپ، تەڭلىكتە قالغان دوتەي لىپاپىنى ئادەتتىكى ھۆكۈمەت ئالاقىسى دەپ قارىدى بولغاي، پاكىنەك ئەمەلدارغا ئوقۇشقا بۇيرۇدى.

«جانابلىرىغا سالام ۋە ئېھتىرام، قېرىنداشلار بىرلىكىنىڭ يارامىلىق ئادىمى، خوتەنلىك مۇھەممەتئەلىنىڭ مەلۇماتى ۋە ئىشەنچلىك ئەمەلدارلىرىمىزنىڭ گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈشىدىن ئايان بولدىكى، ئاقپاششا مەملىكىتىدىن كەلگەن سودا ئاقساقىلى سېيىت ھاجى ئاسىي بەگ ئابلىز قارى بىلەن بىرلىشىپ، ئىككى مەملىكەت ئارىسىدىكى سودا نىزاملىرىغا خىلاپ ھالدا ھەزرەتلىرىگە قاراشلىق خوتەن دىيارىدىكى چىرىيە كەنتى پۇقرالىرىنى يولدىن چىقارغان، پۇقرالىق گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ، غەللە ـ پاراقنى ئۆز ئىختىيارىغا ئېلىۋېلىپ، ھۆكۈمەتكە قارشى پىتنە پەيدا قىلغان. مەزكۇرنىڭ قورال ـ لىق كۈچىنى تارمار قىلىپ، زېمىننى ۋە پۇقرانى قايتۇرۇۋېلىپ، كېيىنكىلەرگە ئىبرەت قىلىش يۈزىسىدىن يەكەن شەھىرىنىڭ چىرىكچى ئامبىلى شيۇڭ گاۋشىڭنى مەزكۇر يارلىق

بىلەن ھوزۇرلىرىغا يوللىدۇق . سىيىت ھاجىنىڭ خورىكىنى يەرگە ئۇرۇپ ، ئاقىۋىتىنى ۋاقتىدا بىزگە مەلۇم قىلغايلا .
ئىبىرام ئىلە : قەشقەر تىتەيى »

يارلىقتىن ئوغلىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغان سوپۇرگەئاخۇن قوللىرىنى ئىگىز كۆتۈرۈپ ، «يارايسەن ئوغلۇم» دەپ ۋارقىراپ تاشلىغىلى تاس ـ تاماس قالدى . ئۆتكۈنچى كارۋاندىن بىر چاغلاردا خۇپىيانە ھالدا ئەۋەتكەن ئەرزىنى تاپشۇرۇۋېلىپ قەشقەر تىتەيىگە يەتكۈزگەن ئوغلىدىن چەكسىز ئىپتىخارلىق ھېس قىلدى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئۆز قولى بىلەن قىلغان ياردىمى دادىسىنى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرماقتا ئىدى .
— چىرىكچى سەركەردە ھوزۇرۇمغا چاقىرىلسۇن !
يارلىقنى قايتا ـ قايتا ئوقۇتۇپ ئاڭلاپ ، مەزمۇنىنى ئەستايىدىل ھەزىم قىلغان دوتەي يارلىقنىڭ مەخسۇس بىر چىرىكچى ئامبال بىلەن قوشۇپ ئەۋەتىلگىنىنى كۆرۈپ ، ئىشنىڭ جىددىيلىكىنى ھېس قىلدى ، خوتەن چىرىكچى سەركەردىسىنى باش سەركەردە ، شيۇڭ گاۋشىڭنى ياردەمچى سەركەردە قىلىپ ، ئۈچ كۈن ئىچىدە 50 چىرىك بىلەن چىرىيىگە جازا يۈرۈشى قىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى .

33 . قەپەستىكى مەھبۇس

ئانا قاغا ئۇچۇرما بولۇش ئالدىدا تۇرغان بالىسىغا ئۆمۈرلۈك نەسىھەت تەرىقىسىدە دەپتۇ :
— ئى بالام ، ئادەمزات دېگەن بىر تائىپە باركى ، ئۇنىڭ ھىيلىسىدىن ھەر ۋاقىت ئاگاھ بول ، ئۇ ئېڭىشكەن ھامان ئۇچۇپ كەت ، بولمىسا ئۇ ، يەردىن تاش ئېلىپ ئېتىپ ، سېنى ئۆلتۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن !

— يوقسۇ ئانا، — دەپ بېشىنى چايقايتۇ قاغا بالىسى، — ئادەمزاتنىڭ ھىيلىسى تولا، يەرگە ئېڭىشمەستىن بۇرۇنلا ئۇچۇپ كېتىمەن، چۈنكى ئۇ تاشنى قوينىغا سېلىپ ئەكەلگەن بولۇشى ھەم مۇمكىن!

سېخىي، كەرەملىك تەبىئەت چىرىيە پۇقرالىرىنى ئادەمزات تائىپىلىرىنىڭ مۇنەۋۋەرلىرى سۈپىتىدە ئاپىرىدە قىلىپ، ئەقىل خەزىنىسىنى قاغا نەسلىدە بولمىغان ئېسىل جەۋھەرلەر بىلەن تولدۇرغان بولسىمۇ، ئەپسۇسكى ئۇلارنىڭ بىر بۆلىكى مەلئۇنلارنىڭ ھىيلىسى ئالدىدا قاغا بالىسچىلىك سەزگۈر ۋە چېچەن بولالمىدى. ياخشىلىق بىلەن يامانلىق ئارىسىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغان كىشىلىك جەمئىيەتتە ياشاپ كەلگەندىن تارتىپ، سانسىز قېتىملاپ ئالدىنىشنىڭ ئاچچىق ساۋىقى سۈپىتىدە بىر ـ بىرىنى «قەسەمخورنىڭ سۆزىگە ئەمەس، كۆزىگە قارىغۇلۇق» دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ كەلگەنلەر ئىچىدە كۆرۈمسىز، ئېتىبارسىز نۇرەك باخشىدىن ئۆزگە ھېچكىم لەنىتى قەسەمخورلارنىڭ كاززاپلىق، ھىيلىگەرلىك ئالامەتلىرى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىگە ئەسلا دىققەت قىلمىدى. ئۆتمۈشىدىن خۇدۇكسىرەيدىغان، بۇگۈنىگە ئىشەنچ قىلالمايدىغان، ئەتىسىگە كۆزى يەتمەيدىغان لەۋزى ھارام بەندىلەر ئۈچۈن ئالايىتەن يارىتىلغان قەسەمخورلۇقتا نەشىگە خۇمار بولۇپ قالغاندەك ئۆگىنىپ كەتكەنلەر بۇ دورەم يەنە شەيتان ھەدىيە قىلغان ئاشۇ قورالى بىلەن سادىدا، ئاق كۆڭۈل كىشىلەر ئۈستىدىن نۇسرەت قازاندى. قۇرئان كەرىمگە كەلتۈرگەن ھاقارىتى بەدىلىگە روزى قىيامەت كۈنى تارتىمىش دوزاخ ئازابىنى نۇسرەت تەنتەنىسى ئىچىدە تامامەن ئۇنتۇدى.

ھاسىل كالام، ئالدىغانلارغا بېرىلىدىغان جازا نېسى قالدى، ئالدانغانلارغا بېرىلىدىغان جازا بولسا نەقلەشتى. بەشتوغراقتىن ئالداپ كېلىنگەنلەر توپا كەنتىگە كىرە ـ كىرمەيلا قامچا ئويىنىتىپ تەييار بولۇپ تۇرغان ئابدۇراخمان كۆك كۆزگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ئۇدۇل سېپىل ھاشارىغا ھەيدەپ بېرىلگاندا، پۇقرا

يۈرىكى پۇشايماندا پۇچۇلاندى ، پۈتۈن جاھان كۆزلىرىگە قارا كۆرۈندى ...

ئېچىرقاپ كەتكەن ئىككى لالما ئىت يىراقتىن كۆرۈنگەن بىر تال سۆڭەككە ئېتىلىپ كېتىۋاتقىنىدا ، ھەرقانچە غالجىر بولۇپ كەتكىنىگە قارىماي ، بىر ـ بىرىگە خىرىس قىلىشمايدۇ ، ھەتتا سۆڭەككە ئورتاق بولماقنى قەستلىگەن ئۈچىنچى بىر ئىتقا بىللە ھۇجۇم قوزغايدۇ ، كۆزلىگەن ئولجىغا يېقىنلاشقىنىدا بولسا ئەھۋال باشقىچە ، ئۇلار دەھشەتلىك تۈردە قاۋىشىپ ، جېنىنى دوغا تىكىپ بوغۇشىدۇ ، چىشلىشىدۇ .

ئالدانغانلار بازار ئەتراپىغا بىنا قىلىش پىلانلانغان سېپىل ھاشارىغا بەند قىلىنىپ ، ئىككىنچى كۈنى سېيىت ھاجىنىڭ ھوزۇرىدا باشلانغان ئىتلارچە تالىشىش تاكى چۈشكىچە داۋاملاشتى . بۇ تالىشىشقا سۆڭەك ئەمەس ، بەلكى ئابدۇراخمان كۆك كۆزنىڭ تۆيۈقسىز قەشقەر سەپىرىنى خالاپ قالغانلىقى سەۋەب بولدى .

— سۈپۈرگە باشلىق چاتاقچىلار ئىلچى شەھىرىدە قاتراپ يۈرۈۋاتقاندا ، مۆھتەرەم ئەپەندىمنىڭ ئالدىراپ سەپەرگە ئاتلانماقچى بولغىنىدىن تولىمۇ ئەپسۇسلانماقتىمەن ، — دەپ ئېتىراز بىلدۈردى سېيىت ھاجى دېگىنىدىن يانمايۋاتقان ئابدۇراخمانغا قاراپ چىرايىنى ئۆزگەرتمەيلا .

سېيىت ھاجى ھېسابسىز باھانە ـ سەۋەبلەرنى تەييارلاپ ، توسالغۇ تاش قىلىپ دۆۋىلىۋەتكەن بولسىمۇ ، ئۇنىڭ قارارىنى زادىلا ئۆزگەرتەلمىدى . ئابدۇراخماننىڭ گەپ ئارىلىقىدا : «ئۆتكەن قېتىم جېدەلخورلارغا مىشەك مانتىسىنىڭ تەمىنى تېتىتىپ قويمىغان بولسام ، بۇ دورەم ئۇلار شۇنچە ئاسان ئەيۋەشكە كېلەرمىدى» دېگەن سۆزىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىپ ، قەشقەر سەپىرىنىڭ مۇددىئاسىنى ئېنىقلىۋالغان سېيىت ھاجى يەنە تىركەشمەكچى بولدى .

بۇ ھالدىن ئابدۇراخماننىڭ سەپرايى ئۆرلەپ ، جەھلى قاتتى :

— ھۆرمەتلىك ھاجىم ، خاتىرلىرىنى جەم قىلسىلىكى ، كونسۇل بىلەن كۆرۈشكىنىمدە ، ئۆزلىرىنىڭ يوشۇرۇن

يىغىرلىرىنى ، خۇسۇسەن مۇھىم تاپشۇرۇقنى ئەستىن چىقىرىپ ، نــەپسى بالا كەينىدە قورۇل تەرەپلەرگە خۇسۇسىي كارۋان ئەۋەتكەن سەۋەنلىكلىرىنى تاتىلاپ ئولتۇرمايمەن . لېكىن ، تۆھپە بىلەن مال ـ دۇنيانىڭ ئىككىسىنىڭ بىرىنىڭ پېقىرغا تەئەللۇق بولىدىغانلىقىنى ئۇنتۇمىغايلا !

چــىڭ يېرىگە كەلگەندە ، ئابدۇراخمان ئارىلىقتىكى پەردىنى بىردىنلا ئېچىۋەتتى . سېيىت ھاجىنىڭ ئېچىلىپ قالغان يېغىرى خۇددى تۇز قۇيغاندەكلا ئېچىشىشقا باشلىدى . بۇ ئېچىشىش تولىمۇ ئازابلىق ۋە دەھشەت ئىدىكى ، تىرىك تۇرغۇزۇپ ، ئۇنىڭ جېنىنى ئېلىشى مۇمكىن ئىدى .

«ساقــلــىــمــنىڭ ئاستىغا كىرىۋېلىپ ، پۇتكۈل سىرىمنى بىلىۋاپسەن ئەبلەخ ، ئەمدى بۇ دۇنيادا يا سەن تۇرسەن ، يا مەن تۇرىمەن» — سېيىت ھاجى كۆڭلىدىن ئاشۇلارنى ئۆتكۈزدى ۋە تىك ياردىن غۇلاپ چۈشۈۋاتقاندەك ، ۋارقىرىۋەتكىلى تاس قالدى .

ئۇ مەسخىرە كۈلكىسى چاقناپ تۇرغان ئوسمىدەك كۆپكۆك كۆزلىرىنى ئۆزىگە سانجىپ : «ئەمدى قانداق قىلىسەن؟ چالماڭ سۇغا چۈشتىغۇ» دېگەندەك ھجىيىپ تۇرغان ئابدۇراخماننى نەق مەيداندىلا ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپ ، يۇخادىن چىقماقچى ، تىترەپ تۇرغان قــولــىــنى يېنىغا ئۇزارتماقچى بولدىيۇ ، يەنە بۇ ئويىدىن يېنىپ قالدى . چۈنكى ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئېيىقتەك تەمبەل ، تامدەك تەۋرىمەس بــۇ ئادەمگە ئاسانلىقچە تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى . سەللا بــىخەستەلىك قىلسا ، قوراللىق تەھدىتكە دۇچ كېلىپ ، ئىككىلا ئــامــەتتىن مەھرۇم قالغانىنىڭ سىرتىدا دوغا تىككەن ھاياتىنىمۇ ئۇتتۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى .

يــاراتــقــان ئــىــگــىسى ئۆمۈرلۈك بەخشەندە قىلىپ بەرگەن تەمكىنلىك ئۇنىڭ سەرراغا دۇچ كەلگەن دېڭىزدەك داۋالغۇۋاتقان كــەيــپــىــيــاتــىــنى تېزدىنلا ئۆز ئىزىغا قايتۇردى . ئاجايىپ كارغا يارايدىغان «كۈلۈمسىرەش»تىن ئىبارەت كۈچلۈك قورالىنىڭ بۇ رەقىبىگە كار قىلمايدىغانلىقىغا زادى ئىشەنمىدى . ئۇ تاشقا تېگىپ

بىسى يانغان پىچاقتەك گاللىشىپ قالغان ئەقلىنى بىلەپ، ئىتتىكلىتىش ئۈچۈن ۋاقىت كېرەكلىكىنى ھېس قىلدى. چىقىپ كەتكەن بولجۇق گۆشلىرىنى، پەيلىرىنى ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىۋىدى، چىرايىدا قەدىناس دوست - يارەنلىرىگە يارالغاندەكلا تەبىئىي، يېقىملىق كۈلكە پەيدا بولدى. ئۇ ئابدۇراخماننىڭ مۈرىسىگە بۇرادەرلەرچە ئۇرۇپ قويۇپ:

— چاقچاق، ھەممە گەپ چاقچاق، پېقىرنىڭ چاقچاققا ئامراق ئادەم ئىكەنلىكى سىلىگە ئايدىڭ، سىلىمۇ چاقچاققا كەلگەندە بوش كەلمەيدىلا جۇمۇ! قىخ - قىخ - قىخ ... — دېدى.

بۇنىڭ يالغان قىياپەت ۋە ساختا كۈلكە ئىكەنلىكىنى تۇيۇپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئابدۇراخماننىڭ كۆڭلىدە سېيىت ھاجىدەك بىر كۈچلۈك رەقىبنى يول قويۇشقا مەجبۇر قىلالىغىنى سەۋەبلىك ئالەمشۇمۇل تەمەننا پەيدا بولدى - دە، ئۇنىڭدىن چوڭراق كوزۇرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش خىيالىدىن ۋاز كېچىپ، يۇمشاپ قالغان ۋەزىيەتتىن ئەپچىللىك بىلەن پايدىلىنىش قارارىغا كەلدى. ھېچبولمىسا، قەشقەرگە بېرىپ كەلگۈچە بولغان بىر ئايچە ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭغا تىنچ ۋەزىيەت لازىم ئىدى. ئۆزى قايتىپ كەلگەندە بولسا، سېيىت ھاجىنىڭ ئىشىنىڭ كونسۇل تەرىپىدىن توغرىلىنىپ بولىدىغانلىقىغا تاغدەك ئىشەنچ قىلاتتى.

— چاقچاق، راستىنلا چاقچاق، — دېدى ئابدۇراخمان سېيىت ھاجىنىڭ كۈلكە يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىگە ئۇدۇل تىكىلىپ تۇرۇپ، — بۇ چاقچاق بولمىسا نېمە بولاتتى؟ سىلى بىلەن پېقىرنىڭ ئارىسىدا تالىشىدىغان ھېچ نەرسە مەۋجۇت ئەمەسقۇ!

ئابدۇراخمان ئەتىلا يولغا چىقىشىنىڭ مۇمكىنلىكىنى ئېيتىپ، ئۈستىخانىغا بۇيرۇتۇپ قويغان گىلەمنى جىدەللەتكىلى چىقىپ كەتتى.

«ھىم، چاقچاق ئىمىش تېخى! غوجا ئاكاڭ ئەزەلدىن بۇنداق چوڭ ئىشقا چاقچاق قاتارىدا مۇئامىلە قىلغان ئەمەس، ئوت بىلەن ئويناشتىڭمۇ، ئەمدى كۆيۈپ كۈل بولمىغىنىڭنى كۆرەي!»

سېيىت ھاجىنىڭ يۈز مۇسكۇللىرى يەنە چىڭىپ كەتتى. چوڭ دەرۋازىدىن غالىبلارچە كىردىگەن پېتى چىقىپ كېتىۋاتقان ئابدۇراخمانىنىڭ كەينىدىن ھومىيىپ «توفىي» دەپ تۈكۈرۈپ قويدى، چىشلىرىنى غەزەپ بىلەن غۇچۇرلاتتى.

«بىراق، بۇ بىر زىل ئىش، زادى قانداق يول بىلەن تاقابىل تۇرۇش كېرەك؟»

ئۇ ئەتىدىن ــ كەچكىچە يېيىقلىق تۇرىدىغان جايىنامازغا ئولتۇردى ــ دە، كۆزلىرىنى يۇمۇپ، تەسۋىنى قولىغا ئالدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ھاجىم!

سەندەل كەشىنىڭ «شىرىق ــ شىرىق» قىلغان تىۋىشىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ، كەينىگە بۇرۇلغان سېيىت ھاجى پەگاھتا قولىنى كۆكسىگە قويغان پېتى تۇرغان ھاپىزنى كۆرۈپ، «نامازدا ئولتۇرغىنىمنى كۆرمىدىڭمۇ؟» دېگەندەك ئالايدى.

— ھە، نېمە گەپ؟

— دېگۈدەك زۆرۈر گەپقۇ يوق، ئەمدى ... مۇنداقلا ئولتۇرۇپ چىقاي دەپ كېلىۋىدىم.

سېيىت ھاجى ئىچىدە: «ۋاي لايغەزەلەي، كىشىنىڭ بېشىدا ئوت كۆيۈۋاتسا، سېنىڭ سالپىيىپ يۈرگىنىڭنى!» دەپ ئويلىدى ــ دە، تەسۋى سىيرىشتىن توختاپ سورىدى:

— سېپىل سوقۇۋاتقان پۇقرالار قانداقراق، چاتاق تېرىيدىغاندەك ئەمەستۇ؟

— چاتاق تېرىغىلى جىنى ئون ئەمەس، ئون ئادەمنىڭ ئارقىسىدا بىردىن دورغا قويدۇق، تۇغقانلىرى بىلەن كۆرۈشۈشكىمۇ رۇخسەت قىلمىدۇق.

بىرنەچچە كۈندىن بېرى سېپىل سوقۇۋاتقان پۇقرالارغا نازارەتچىلىك قىلىۋاتقان ھاپىزنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، سېيىت ھاجى بارماقلىرى ئارىسىدا توختىتىۋالغان بىر مارجاننى ئۆتكۈزۈۋەتتى.

— بۈگۈن كېچە مۇشۇ مېھمانخانىدا ياتامدىلا ياكى باشقا يەردە قونۇپ قالامدىلا، ھاجىم؟

— تازا غەلىتە سوئال بولدى ـ دە ، مۇشۇ ئۆيدە ياتماي يەنە نەدە ياتاتتىم ، تالادا ياتسام بولامتى يا ؟ — هاپىزنىڭ نەدىكى گەپنى قىلىپ ئەرۋاھىنى ئۇچۇرغانلىقىغا تېرىككەن سېيىت هاجى ئۇنى هەيدەپ چىقارماقچى بولدىيۇ ، لېكىن بۇ قاملاشمىغان سوئالدىن ئۇشتۇمتۇت غەيرىيلىك هېس قىلدى ، — ئەجەب قەيەردە ياتىدىغىنىمنى سوراپ قالدىلىغۇ ؟

گىلەم چۆچىسىنى ئويناپ ئولتۇرغان هاپىز بېشىدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيغاندەك چۆچۈپ ، دۇدۇقلاپ قالدى :

— مۇنداقچىلا ... مۇ ... مۇنداقچىلا سوراپ قويدۇم ، باشقا هېچ ... هېچقانداق مە ... مەقسىتىم يوق ... ياق ... ياق ... بە ... بەزمىگە بارغان يە ... يەردە قو ... قونۇپ قالامدىكىن دەپ ...

هاپىزنىڭ تۇساتتىنلا جىددىيلىشىپ ، دۇدۇقلىشى سېيىت هاجىنى تېخىمۇ قىزىقتۇردى ۋە ئۇنىڭ سەگەك نېرۋىلىرىدا گۇمان ئالامەتلىرىنى پەيدا قىلدى . ئۇ جايىنامازدىن سۇرۇلۇپ ، هاپىزنىڭ ئالدىغا باردى ـ دە ، ئۇنىڭ قان قاچقان چىرايىغا ، تىترەپ تۇرغان ساقىلىغا ، قىزىرىپ كەتكەن سالپاڭ قۇلاقلىرىغا سەپسېلىپ قارىچۇقى ئەينەك ئۈستىگە قويغان ساقىدەك لىغىرلاپ تۇرغان كىچىك كۆزلىرىگە تىك قادالدى .

هاپىز ئۇنىڭ قارىشىغا چىداپ تۇرالمىدى ، كۆزلىرىنى قاياققا ئېلىپ قاچىسىمۇ ئاجايىپ سىرلىق بىر نۇر چاچراپ چىقىۋاتقان دەهشەتلىك كۆزلەردىن قۇتۇلالمىدى . سېيىت هاجىنىڭ كۆزىدىن ئوقتەك چاچراپ چىققان نۇر ئۇنىڭ كۆز پەردىسىنى تېشىپ ئۆتۈپ ، يۈرەك باغرىغا قادالدى . رەھىمسىز ئوق بىلەن بىللە تارالغان سوغۇق ئېقىم ئوق تەشكەن تۆشۈكتىن ئۆتۈپ ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى مۇزلىتىۋەتتى . پالاكەت مەنبەسى بولغان ئاشۇ كۆزلەر بارغانسېرى چوڭايدى ، پىيالىدەك ، چۆچەكتەك ، كاساڭدەك ، كۆلدەك بولدى ، هاپىز ئاشۇ كۆزلەر ئىچىگە چۆكۈپ كەتتى ، نەپسى بوغۇلدى ، تۇنجۇقتى ...

— چىدىيالمىدىم ، چىدىيالمىدىم ، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە ھەممىنى دەيمەن ، قالدۇرماي ئىقرار قىلىمەن، مەن ئەسكى ، مەن تۆزكور ، مەن پاسىق ...

تىترىكنى زادى باسالمىغان ھاپىز مەخسۇم ئۆزىنى ئۆزى تەستەكلىدى ، سېيىت ھاجىنىڭ ئايىغىغا تاشلىنىپ ، پۇتىنى مەھكەم قۇچاقلىدى . سېيىت ھاجى نىجاسەتتىن يىرگەنگەندەك ، پۇتىنى زەردە بىلەن سىلكىۋەتتى . ئۇ جانسىز مۇردىدەك ، گىلەم ئۈستىگە پالاقىدە يىقىلىپ ، يوغان بۇرنى شاپتۇلدەك مىجىلدى .

— راستىڭنى ئېيت ، راستىڭنى ئېيتمايدىغان بولساڭ !...

— راستىمنى ئېيتاي ، — دېدى ھاپىز ، — سىلىگە بىر كىشى قەست قىلماقچى ، قەست قىلماقچى !

— ھە ؟ !

— بۇ راست گەپ ، قەست قىلماقچى !

سېيىت ھاجىدا ھېچقانداق جىددىيلىشىش ئالامەتلىرى كۆرۈلمىدى . ئۇ سەل ئويلىنىپ تۇرۇۋالدى ـ دە :

— ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى يېپىۋەت ! — دېدى پەگاھتا پېرد- خوندەك پىرقىراپ يۈرگەن ھاپىز مەخسۇمغا بۇيرۇق ئاھاڭىدا .

— ھە ، ئەمدى ئالدىرماي سۆزلە ، ماڭا قەست قىلغۇچى كىم ، قاچان قەست قىلماقچى ، مەندە نېمە ئۆچى بار ئىكەن ؟

— سىلىنىڭ خىياللىرىغا كىرىپ چىقمىغانلا بىر ئادەم ...

ئۇلارنىڭ خۇپىيانە پارىڭى ئۇزۇن داۋام قىلمىدى . بىردىنلا ئېچىلىپ كەتكەن چىرايىغا خاتىرجەملىك ، ھەتتا خۇشاللىق ئالامەتلىرى بالقىپ چىققان سېيىت ھاجى تۆش يانچۇقىدىن سائىتىنى چىقىرىپ قارىدى ـ دە ، ئىككى پۇكلىنىپ ، ئىتائەتمەن قولدەك قول باغلاپ تۇرغان ھاپىز مەخسۇمغا بۇيرۇدى :

— ئابدۇراخمان ئەپەندىگە يەتكۈزسىلە ، بۈگۈن كەچقۇرۇن ھوزۇرۇمغا قەدەم تەشرىپ قىلغاي ، ئۇنى يوللۇق توتۇپ ئۇزىتىپ قويىمەن .

— خوش ھاجىم ، خوش !

سېيىت ھاجى كەينىگە بۇرۇلۇۋاتقان ھاپىز مەخسۇمغا يەنە ئالاھىدە تاپىلىدى :

— خۇش خەۋەر يەتكۈزگەندە جەزمەن كۇلۇمسىرەش كېرەك ، مانا مۇنداق...

تۈن تەڭ بولغان چاغ ، ئاسماندا قارامتۇل بۇلۇتلار ئۈركۈگەن پادىلاردەك كۆچمەكتە ، بۇلۇتلار ئارىسىدا كۆز قىسىشىۋاتقان يۇلتۇزلارلا غۇۋا پىلدىرلاۋاتقان سانسىز چىراغلاردەك گىرىمسەن كۆرۈنىدۇ . تەبىئەتتە ئازراقمۇ شامال يوق . قەيەرلەردىدۇر تام كامارلىرىدا ، ئۆي پەرمانلىرىنىڭ يېرىقلىرىدا يوشۇرۇنۇپ ياتقان چېكەتكىلەر دېمى سىقىلغاندەك توختىماي چىرىلدىشىدۇ . پات - پات ھۆكمەتكە چۈشكەن ئاشىق سوپىلاردەك ھۇقۇلداپ قويىدىغان ھۇۋقۇش كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزىدۇ .

دەل شۇ ئەسنادا قارا كېپەن كىيگەن ئەرۋاھتەك بىر گەۋدە قەسىرنىڭ تاغ تەرىپىگە جايلاشقان سۆگەتلىك ئارىسىدا پەيدا بولدى . شاخلىرى سەكسەنپۇتنىڭ ئاياغلىرىدەك يېيىلغان قېرى سۆگەتنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ، قەسىر تەرەپكە قاراپ تامدىن ئارتىلىپ چۈشكەن ئۆرۈك شېخىدا ساڭگىلاپ تۇرغان ئاق پوتىنى كۆردى . ئەتراپقا زەن قويۇپ ، ھېچقانداق غەيرىي شەپە سەزمىگەندىن كېيىن ، كۆكۈچ پارقىراپ تۇرغان خەنجىرىنى ئۆتۈكىنىڭ قونچىغا جايلاشتۇردى - دە ، ئېرىق ئىچىدە يىلاندەك سويلاپ قەسىر تېمىنىڭ تۈۋىدىكى سۆڭگۈچ يېنىغا كېلىپ ، غايىب بولدى .

كېچە سۈكۈناتىغا چۆمگەن قەسىر ئىچى كىچىككىنە شەپىنىمۇ ئۆزىگە سىڭدۈرەلمەيدىغان دەرىجىدە سۈرلۈك ئىدى . ئاتخانىدا بولسا كېرەك ، كۈندۈزى ھۈرۈنلۈق قىلىپ ، تۈن ھەسسىسىدە ئىشتىھاسى ئېچىلىپ كەتكەن مەپە ئېتى بېدە چاينىماقتا . قونداقتا سىغدىشىپ ياتقان توخۇلار تومۇزدىن زارلانغاندەك تۇرۇپ - تۇرۇپ «غىق ، غىق» قىلماقتا ئىدى .

قارا گەۋدە ئۆزىگە بەش قولدەك تونۇش بولغان قىرلاردىن ، ئېرىقلاردىن ئاتلاپ ئۆتۈپ ، تال بارىڭى ئاستىغا كەلدى ،

مېھمانخانىدىن كېلىۋاتقان خورەك ئاۋازىنى نىشانلاپ، قىيا ئېچىلغان ئىشىكتىن خوددى ياغلاپ قويغاندەك «غىپلا» قىلىپ كىرىپ كەتتى.

ئۇ دېرىزە تۈۋىگە سېلىنغان تاۋار كۆرپىلەرگە چۆكۈپ، يۈزىنى تامغا قارىتىپ ياتقان رەقىبىگە ئۆچمەنلىك نەزىرى بىلەن تىكىلدى، ئۆتۈكىنىڭ قونچىدىن ئىككى غېرىچ كېلىدىغان خەنجىرىنى چىقىرىپ، شېرىن چۈش ۋە خورەك بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان كىشىنىڭ دۈمبىسىگە زەرب بىلەن سانجىدى. خەنجەرنىڭ ئۆتكۈر ئۇچى نەق يۈرەككە تەگدىمىكىن، خەنجەر يېگۈچى قىمىرلاشقىمۇ ئۈلگۈرمەي، قارا گەۋدە يەنە ئىككىنچى، ئۈچىنچى خەنجەرنى ئۇردى، پۇخادىن چىققۇچە قوچۇدى، يەنە قوچۇدى.

ئۇ قان يۇقى خەنجىرىنى ئېگىشىپ تۇرۇپ ئۆتۈكىنىڭ قونچىغا سالدى، قولىنى كەينىگە قىلىپ تۇرۇپ تەنتەنە قىلغان قىياپەتتە ئۇنىڭ پۈتىنى سوزۇپ ياتقان جەسەتنىڭ بولدۇقلاپ ئېقىپ چىققان قاندىن قارىيىپ تۇرغان مورىسىگە قويدى ۋە كۆچەپ ئىتتەردى، جان تالاشقاندا تەكيىنىڭ قىرىغا كېلىپ قالغان جەسەت خوددى قايتىدىن جان كىرگەندەكلا «پولتۇك» قىلىپ دومىلاپ چۈشتى.

— ھە!؟

قارا گەۋدە دېرىزىدىن چۈشۈۋاتقان سۇس يورۇقتا يورۇپ تۇرغان جەسەتنىڭ يۈزىگە ئېگىشىپ قاراپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ قولىنى خەنجىرىگە ئۇزىتىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىدى. گەجگىسىگە تەگكەن كۈچلۈك زەرب بىلەن كۆزلىرىگە «يالت» قىلىپ ئىككى چوغ كۆرۈندى، بۇرنى قىزىلمۇچ قۇيغاندەك ئېچىشتى، كاللىسى گەجگىسىدىن ئاجراپ كەتكەندەك، بېشىدىن ئاشۇرۇپ يەرگە ئۇرۇلۇپ چۈل - چۈل قېلىۋېتىلگەندەك تۇيۇلدى.

بولارنىڭ ھەممىسى بىر دەقىقىنىڭ ئىچىدىلا يۈز بەردى. قارا گەۋدە گۈپلا قىلىپ كەينىچە يىقىلدى.

— ئادەم بارمۇ؟ قاتىلنى تۇتۇڭلار! قاتىلنى تۇتۇڭلار!...

چۆچۈگەن توخۇلار قونداقتىن قاقاقلىغان پېتى ئۇچۇپ

چۈشۈپ ، چالا ئۆيقۇلۇق ھالدا تولۇپ ، جارقىراپ يۈرگەن رەھمەتنىڭ ئايىغىغا پۇتلىشىپ ، ھويلىنى بېشىغا كىيدى . ئاتخانىنىڭ يېنىدىكى سولاقخانا ئالدىدا مۈگدىشىپ ئولتۇرغان ئىككى دورغا سەپەر بوۋاينى قېچىپ كەتتى ، دەپ قالدى بولغاي ، ئويغىنىپلا «ئوغرى قاچتى» دەپ ۋارقىرىغىلى تۇردى . قورقۇپ ئېسىنى يوقاتقان ئابلىزقارى ئىشتانچاقلا ئېتىلىپ چىقىپ ، ئالدى تەرەپتىن كېلىۋاتقان بىر دورغىنى بىكاردىن ـ بىكار ئىككى تەستەك ئۇرۇۋەتتى . ئارقىدىنلا ئالەمنى بېشىغا كىيىپ ، ھەنىپە خېنىم ئادەملەر ئارىسىدا پەيدا بولدى ، جاپپار موللا ۋە باشقا مۇلازىملارمۇ ئۈۋىسىغا سۇ كىرىپ كەتكەن چاشقانلاردەك شىپىرلاشتى . ئىتلار ھاۋشىپ ، توغرىقېغىل كەتتىنى ۋەھىمە باستى .

سېيىت ھاجى قەتل قىلىنغۇچىنىڭ ۋە قاتىلنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمىدى . قەسىردە تاڭ ئاتقۇچە بېسىقمىغان يىغا ـ زار ، تاراق ـ تۇرۇقلار چالا ئۇيقۇلۇق ياتقانلىرىدا قۇلىقىغا كىرىپ قالغان كىشىلەر بامدات نامىزىغا كېتىۋېتىپلا ھەممىدىن خەۋەر تاپتى .

— نادىرخان بازار بېگى كەتكەن يېرىدىن خۇپپىيانە قايتىپ كېلىپ ، ئابدۇراخمان كۆك كۆزنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ ، سەككىز يېرىگە پىچاق سايتۇدەك .

— ئۆمرىدە تىرناقچىلىكمۇ ساۋابلىق ئىش قىلمىغان پاسىق ئىدى ، بۇ دورەم ئەجەب ئوبدان ئىش قىلىپتۇ يا ؟

— خوتۇندىن ، مەنسەپتىن ئايرىلىپ قالغىنىغا چىدىيالمىغان بولسا كېرەك ئېھتىمالىم !

— قىزىق گەپ ، بۇنىڭ ئابدۇراخمان بىلەن نېمە ئالاقىسى ؟

— كىم بىلىدۇ ، بەلكىم ئابدۇراخماننىڭ يەيدىغان رىزقى تۈگىگەن بولغىيدى ياكى يامانلىقى بېشىغا چىققاندۇ ؟

ئابدۇراخماننىڭ نامىزى چۈشۈرۈلىدىغانلىقى ئۈچۈنلا بامدات نامىزىنى ئاق مەسچىتتە ئوقۇشقا رۇخسەت قىلىنغان جامائەت تۇرلۇك غۇلغۇلىلار بىلەن كېتىۋاتقاندا جىنازىمۇ يېتىپ كەلدى .

يېپيېڭى يوپۇق يېپىلغان جىنازىنىڭ ئالدى تەرىپىنى ھاپىز مەخسۇم بىلەن ئابلىزقارى كۆتۈرگەندى . كەينىدىكى ئىككى پۇتىنى خاتىپ بازار بېگى بىلەن رەھمەت كۆتۈرگەن . قايغۇغا پاتقان سېيىت ھاجى جىنازىنىڭ ئالدىدا داد ـ پەرياد ئۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى . كۆزىدىن تۆكۈلگەن ياش ، تولا سۈرتۈپ قىزىرىپ كەتكەن بۇرنىدىن قۇيۇلغان پوتلا بىلەن قوشۇلۇپ بۇرۇتى ئۈستىدە توختاپ قالغانىدى . ئۇ كېتىۋېتىپ ، ئاھ ئۇرۇپ يىغلايتتى .

— ئاقپاششانىڭ قارچىغىسى ئىدىلە قېرىندىشىم ، بىزنى نېمىدەپ تاشلاپ كەتتىلە قېرىندىشىم ، سىلى كەتكۈچە بىز كەتسەك بولمامدۇ قېرىندىشىم ، ئاھ قېرىندىشىم ، باغرى يۇمشاق تۇغقىنىم ...

ھاپىزمۇ جىنازىنى كۆتۈرۈپ كېلىۋېتىپ ، توختىماي ئۆپكىدەيتتى ، سىلكىنەتتى ، قىزغۇچ كەلگەن قويۇق ساقىلى سۇ كەچكەن قوتازنىڭ قۇيرۇقىدەك نەملەشكەنىدى ...

قىل ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس قىلىپ باغلىۋېتىلگەن نادىرخان شەمى گۆردەك قاراڭغۇ ، ئىت ئۇۋىسىدەك سېسىق بىر ئۆيدە ھوشىغا كەلدى . قولىنى مىدىرلاتماقچى بولۇۋىدى ، بۇلجۇڭ گۆشلىرىگە پېتىپ كەتكەن ئارغامچا ئەسلا ئىمكان بەرمىدى ، ئىششىپ كەتكەن بېشىمۇ خۇددى ئۆزىنىڭ ئەمەستەكلا تۇيۇلدى . تىلىنى ئاستا مىدىرلىتىپ ، لەۋلىرىنى يالىۋىدى ، تۇزلۇق بىر تەم بىلەن تەڭلا كۆڭلى ئاينىغاندەك بولدى . قاياققا قارىسىلا زۇلمەت ، پەقەت ئىشىك تاختايلىرىنىڭ يوچۇقىدىن ئېتىلىپ كىرگەن پىچاق بىسىدەك يورۇقلۇق كۆزىگە تاشلانغاندىلا ، ئۇ ئۆزىنىڭ گۆردە ئەمەس ، بەلكى تىرىكلەر دۇنياسىدا ياشاۋاتقىنىنى تۇيدى . بىر ئايال كىشىنىڭ ئۆزىگە تونۇشتەك بىلىنگەن يىغا ئاۋازى ۋە چوجە خورازنىڭ پات ـ پات قىچقىرىپ قويۇشلىرى گەجگىسىگە تەگكەن تاياق بىلەن تەڭلا ئىلكىدىن قېچىپ كەتكەن ئەس ـ ھوشىنى قايتۇرۇپ بەردى . پىكرىنى قانچە ئىشقا سېلىپمۇ خەنجەر ئاستىدىكى رەقىبىنىڭ تۇيۇقسىز ناتونۇش بىر كىشىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى

زادىلا چۈشىنەلمىدى . ئاخىر : «بەلكى قورقۇنچلۇق يامان چۈش كۆرۈۋاتسام كېرەك» دېگەن يەرگە كەلدىيۇ ، بۇ پەرىزى ئۆزى ياتقان ئۆينىڭ ئىشىكى قاتتىق مۇشتلىنىپ ، نەۋرە ئاچىسىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىشى بىلەن ئۇزۇل ـ كېسىل بەربات بولدى .

— ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ ، بىزگىمۇ قىلدىڭ ، ئاقپاشانىڭ ئادىمىنى ئۆلتۈرگۈچە سورىقى يوق پۇقرادىن يىگىرمىنى ئۆلتۈرسەڭ بولماسمىدى ؟ ! ۋاي شور پېشانەم ، سەن هارامىلىق بىلەن تۇغقان بولغىنىمغا بۇرۇن ـ قۇلىقىمغىچە تويدۇم ...

ئۇ مېڭىسىنى قوچۇپ ئارام بەرمەيۋاتقان بۇ قورقۇنچلۇق ئاۋازدىن قۇتۇلماقچى بولۇپ ، قۇلىقىنى مەھكەم يوپۇردى . لېكىن ، بۇ ئاۋاز يەنە ئاڭلىنىۋەردى . «هەي قارا يۈز قانجۇق ، هەممە بالايى گەردانغا مۇپتىلا قىلغان ئۆزۈڭ ، سېيىت هاجىنىڭ لاتا ـ پۇتىلىرىغا قىزىپ ، مېنى يات ئەلگە بېرىپ باي بولۇپ كېلىش ۋەسۋەسىسىگە سالغانمۇ ئۆزۈڭ ، گېپىڭگە كىرمىگەن بولسام سېيىت هاجىنىڭ ئالدىمغا چۈشكىلى ساراڭمىدىم ؟ ! سەن مېنىڭ ئاچام ئەمەس ، سەن دۈيۈز ، سەن سېتىلما جەددال !» دەپ تىللاپ ئىچىنى بوشىتىۋالماقچى بولۇپ ، يەنە يالتايدى .

ئاچىسىنى كىمدۇر بىرى دۈشكەلەپ ، تۇرتۇپ كەتتى . قۇلىقى تىنچىپ قالغان نادىرخان بىرلا دومىلاپ تامغا يۆلەندى ۋە بىر پاي ئۆتۈككە تىقىلغاندەك كېرەككە كەلمەيۋاتقان پۇتىنى تەسلىكتە رۇسلاپ ، قىسقا ، ئەمما قورقۇنچلۇق كەچۈرمىشىنىڭ سۈرەتلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى .

... شۇنداق قىلىپ ، تاغدەك ئىشىنىدىغان نەۋرە ئاچىسى شېكەر سۈيى بىلەن ئوسا قىلغان يۈرىكىگە سېيىت هاجى تەرىپىدىن تاشلانغان هىيلە ـ مىكىر ئۇرۇقى بىردەمنىڭ ئىچىدىلا بىخ سۈردى . تەسەۋۋۇرىدا ئۆزىگە تەبەسسۇم قىلىپ ، چاقىرىۋاتقان جەننەتتەك زېمىنغا بېرىپ ، بىر ئەتىگەندىلا باي بولۇپ قايتىش چۈشىنى كۆرۈپ ، مەيدىسىگە مەردلەرچە مۇشتلاپ ، كارۋان بىلەن بىللە ئاتلاندى . ئۆلگۈر هاپىز قورۇلدىن ئۆتۈپلا ئۇنى توڭگۇز تەلەتلىك

بىر كىشىگە خۇددى بىر تاي يۇڭنى ئۆتكۆزگەندەكلا ئۆتكۈزۈۋەتتى . كىم بىلسۇن ، كارۋاننىڭ قارىسى يوقىلىشىغىلا ئۇنىڭ ئېتىبارى ئاسماندىن يەرگە چۈشكەندەكلا چۈشۈپ كەتتى . ئارزۇ قىلغان نازۇنېمەت تۇگۇل ، قورسىقىنى تويغۇزۇشنىڭ ئۆزىمۇ بىر گەپ بولۇپ قالدى . پەقەت جان ئالغۇچى ئەزرائىل قۇلاي پەيتنى پايلاپ ، بېشىدا ئەگىپ يۈرگىنىنى چۈشەنگەندىلا ئۆزىنىڭ ئوچۇق تۇرغان قاپقانغا دەسسەپ ، بازار بېگىلىك مەنسىپىدىن ، پۇللۇق قىزدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى .

ئۇنىڭ كاللىسىدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى . مال دېسە مېلى بار ، نام دېسە نامى بار پۇتۇن سۈرۈك بىر بايۋەچچە تۇرۇقلۇقمۇ ئەخمەقلەرچە ئالدانغىنىدىن تۈگمەس خورلۇق ھېس قىلدى . ئۆزىنى گوللاپ ئەكېلىپ ، بۇ تەرىقە قىسمەت قۇچىقىغا تاشلاپ كەتكەن ھاپىزنى قۇيرۇق شىپاڭلىتىپ تۇرغان ئىت تەرىقىسىدە كۆز ئالدىغا كەلتۈردى .

ئاخىر ئۇ دىۋانىلاردەك قەدىر سىزلىنىپ ، ئوغرىدەك يوشۇرۇنۇپ يۈرۈپ ، بىر ئاق كۆڭۈل مۇساپىر ئورۇسنىڭ ياردىمى بىلەن قورۇلدىن قېچىپ چىقتى ، ھاپىزدىن تارتىپ جەددال سۈپەت ئاچىسىغىچە قىرىپ تاشلاپ ، ئۆچ ئېلىشقا قەسەم ئىچتى ـ دە ، كەنت ئەتراپىغا يېتىپ كېلىپ ، ئەرۋاھتەك مۆكۈپ ياتتى .

ئۇنىڭ قىياسى خاتا چىقمىدى ، مەنسىپىنىڭ خاتىپقا ، پۇلدار قىزىنىڭ تۆزكور سېيىت ھاجىغا تەئەللۇق بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلگەندە ، قىساس خەنجىرى رەشىك ئوتىدا تاۋلاندى .

ئۇ ئالدىنقى ئاخشىمى ئەلياتقۇدا قاراڭغۇلۇقتىن ئۆمىلەپ چىقتى ـ دە ، سېپىل سوقۇلۇۋاتقان يەردىن كىچىككىنە ئىش بىلەن قەسىرگە قاراپ يالغۇز كېتىۋاتقان ھاپىز مەخسۇمنىڭ كېكىردىكىنى بوغۇپ ، قوناقلىقتا سۆرەپ كىردى . قورقىنىدىن كۆزلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ كەتكەن ھاپىزنىڭ يۈڭلۈق بويىنىغا خەنجىرىنىڭ بىسىنى پاتۇرۇپ تۇرۇپ ، چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ :

— غوجاكاڭنى تونۇدۇڭمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— ...

— كۆزلىرىڭنى يوغان ئېچىپ قارا مۇتتەھەم ، نادىرخان بايۋەچچە دېگەن مەن بولىمەن !

— ھە ؟ !

نادىرخان بايۋەچچىنىڭ كېكىردىكىنى ساتىراشنىڭ گەز ئامبۇرىدەك سىقىپ تۇرغان كۈچلۈك بىلىكىدە ئىلەڭگۈچ ئۇچۇپ تۇرغان ھاپىز ئۇنىڭ قورقۇنچلۇق يېشىل نۇر چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپلا ھوشىدىن كەتكىلى تاس - تاماس قالدى . نادىرخان ئۇنىڭ ئىككى ئېڭىكىگە بىردىن تەستەك ئىنئام قىلىپ سەگىتكەندىن كېيىن :

— بىلىپ قوي ، مەن سەندىن ئۆچ ئالىمەن ، دۇنيادىن ئازاب تارتماي كېتەي دېسەڭ راستىڭنى ئېيت ، سېيىت ھاجى كېچىلىرى قەيەردە ياتىدۇ ؟ يېنىدا بۇۋىمەريەم بارمۇ - يوق ، خاتىپ قەيەردە ؟

ئۆزىنىڭ ئۆلۈك ياكى تىرىكلىكىگە جەزم قىلالمايۋاتقان ھاپىز نادىرخان بايۋەچچىنىڭ ئارقىمۇئارقا قويۇلغان سوئاللىرىنى چالا - پۇچۇق ئاڭلىدى - دە ، لاغىلداپ تىترەپ يىلىنغىلى تۇردى :

— بىلمەسلىكىم ، شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ ئۆزلىرىگە ئەرەج ساپتىمەن . ئەمدى توۋا قىلدىم ، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە ، ھەممىنى دەپ بېرىمەن ، ھەممىنى ...

ھاپىزنى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا يىغىشتۇرۇۋەتسە ، ئۇخلاپ ياتقان يىلاننىڭ بېشىغا دەسسەپ ، رەقىبىنىڭ چوڭىنى قاچۇرۇپ قويىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن نادىرخان ئالدى بىلەن ھاپىزدىن گەپ ئېلىۋېلىش قارارىغا كېلىپ ، بىر قوشۇق قېنىدىن كېچىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى .

ھاپىز جېنىدىن ئۈمىد پەيدا بولغانلىقىغا مىڭ قەتلە شۈكۈر قىلىپ ، سېيىت ھاجىنىڭ بەزىدە بەزمىگە بارغان يەردە قونۇپمۇ قالىدىغانلىقىنى ، خوتۇنىنىڭ كۆپىنچە ھاللاردا ئىلچىدىكى تۇغقىنىنىڭكىدە تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ، سېيىت ھاجى قەسىردە

قونغاندا سېپىلدىن ساڭگىلاپ چۈشكەن ئۆرۈك شېخىغا پوتىسىنى ئېسىپ قويۇشقا ۋەدە بەردى .

ئىشنى ئالدى بىلەن سېيىت هاجىنى ئۆلتۈرۈشتىن باشلىماقچى بولغان نادىرخان ئاق پوتىنى كۆرۈپ ، هايىز مەخسۇم ئېچىپ قويغان سۈڭگۈچتىن ئۆمىلەپ ئۆتۈپ ، رەقىبلىرىنىڭ ئۇۋىسىغا كىرگەنىدى ...

نادىرخان قاراڭغۇ جاڭگالدا ئادىشىپ قالغان يولۇچىدەك ، هەرخىل تېپىشماقلار بىلەن چىلىشىۋاتقاندا ، ئىشىكنىڭ تاراقلاپ ئېچىلىشى بىلەن تەڭ ئېتىلىپ كىرگەن تۆت چاسا شولىدىن كۆزىنى ئېلىپ قاچتى ـ دە ، بىرقانچە قېتىم يۇمچۇكلىگەندىن كېيىن يەنە قارىدى .

ئۇ تۆت چاسا شولىنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا بەيگىدە ئۇتۇپ چىققان چەۋەندازنىڭ تەلەتىدىلا بولىدىغان قانائەت كۈلكىسىنى كۈلۈپ تۇرغان سېيىت هاجىنى كۆردى ، ئۇنىڭغا چاشقانغا ئېتىلغان هۈۋقۇشتەك ئېتىلماقچى بولۇۋىدى ، يەنە دومىلاپ كەتتى .

— ها ... ها ... ها ...

— تۇفي !

— ها ... ها ... ها ...

— نادىرخان بايۋەچچە سېيىت هاجىنىڭ ئۆزىنىڭ مۇشۇ هالغا چۈشۈپ قالغىنىنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈۋاتقىنىنى ياكى كىشىگە ئېيتقىلى بولمايدىغان باشقا بىر خۇشاللىقىنىڭ بارلىقىنى زادىلا بىلەلمىدى ، شۇنداقتىمۇ قايناپ تۇرغان ياغقا تاشلانغاندەك تولغىنىپ ، ۋارقىراپ تاشلىدى :

— پېشانەڭ ئوڭ ئىكەن ئىپلاس ئالدامچى ، خەنجىرىمنىڭ قەهرىدىن ئامان قالدىڭ ؟ ئەمدى مېنى تېزرەك ئۆلتۈر !

— ها ... ها ... ها ...

سېيىت هاجى قوۋۇزلىرى تېلىپ كەتكۈچە كۈلگەندىن كېيىن ، يىراقتىن ئىراق قاراپ تۇرۇشقان دورغىلارنى نېرى كەتكۈزۈۋېتىپ :

— ئۇنداق ئاسان ئۆلۈم يوق بايۋەچچە ، پىقىر ئاقپاششانىڭ ئەلچىسىنى ئۆلتۈرگەن مۇھىم جىنايى پاكىتنى ئاسانلىقچە قولدىن چىقىرىۋەتمەيمەن . بۇ تىرىك پاكىتنى قەپەسكە سولاپ ، قەشقەردىكى كونسۇلغا يوللاپ بېرىمەن . ئۇ يەردە نېمىلا دەپ جۆيلۈگىنىڭ بىكار ، ئۇلار سېنى دارغا ئېسىپ ، تېرەڭنى تەتۈر سويىدۇ ، گۆشۈڭنى قاغا ـ قۇزغۇنلارغا تاشلاپ بېرىدۇ . ھا ... ھا ... ھا ... ئىسىت ياش ئۆمرۈڭ ، ئىسىت ! — دېدى .

— ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىدا سورىۋالاي قارا يۈز ، ئورنۇڭدا نېمىشقا باشقا بىرى يېتىۋالغان؟ مەن قانداق بولۇپ قولۇڭغا چۈشۈپ قالدىم؟

— ئاللا بەندىسىنى ئاگاھلاندۇرۇپ ، يامان نىيەت بىلەن دىلى بۇلغانغانلارنى غەپلەتتە ئاشنا قىلغۇچىدۇر . ھا ... ھا ... ھا ...

سېيىت ھاجى بالا ۋاقىتلىرىدا نەس باسقان ئات باقارلاردىن دېگىنىنى ئۇندۇرۇۋالغاندىمۇ بۇنچىلىك خۇشال بولۇپ كەتمىگەن بولغىيدى ، ئۇ ھېلىقى گەپنى قىلىپ ، نادىرخان بايۋەچچىنى خىيال قايىنىمىغا غەرق قىلدىيۇ ، ھاپىزنىڭ كۆزىدىكى مەخپىيەتنى قانداق ئۇستىلىق بىلەن بىلىۋالغىنىنى ، يوللۇق ھېسابىدا بويى بىلەن تەڭ شايى ـ ئەتلەس ، زىلچا ـ گىلەملەرنى ئالدىدا قويۇپ ، ئابدۇراخماننى قانداق قوندۇرۇپ قالغىنىنى ، قانداق قارا باستۇرغىنىنى ... ئەسلا ئېيتمىدى . بۇ سىرنى ئۇ بەلكى ئۆزى بىلەن بىللە ئۇ ئالەمگە ئەكېتىشى مۇمكىن ئىدى ...

34 . «يۇرت بىزنىڭ ، ھەقىقەت بىزنىڭ»

مىلادىيە 1912 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى .

خوتەن دوتەيى تاڭ يۇنجۇڭنىڭ دەستىكىنى ئېلىپ جازا يۇرۇشىگە ئاتلانغان چېرىكلەر تاڭ ئالدىدا قوزغىلىپ ، ئىلچى شەھىرى بىلەن لوپ بوستانلىقىنىڭ شەرقىي گىرۋىكىگىچە بولغان

مۇساپىنى نەق يېرىم كۈندە بېسىپ بولدى ـ دە ، كۈن ئېڭىلەنگەن مەزگىلدە چىرىيىگە تۇتىشىدىغان دەشت يولىغا قەدەم تاشلىدى .

تەبىئەت ئىلاھىنىڭ خەيرخاھلىقى تۇتۇپ كەتتىمۇ يا ئادالەت يولىدا قىلغان سەپەر ئاقىۋەتلىك بولدىمۇ ، ئەللىكچە چېرىك ۋە چېرىكلەرگە ئەگىشىپ يۇرتىغا قايتىۋاتقان ئاتمىشچە مۇساپىر يۇقىرىنىڭ بېشىغا سايە سېلىپ ئىلچى تەرەپتىن سۈرۈلۈپ كەلگەن يوغان بىر پارچە سۈر رەڭ بۇلۇت دەشت ئاسمىنىغا كېلىپ چىپپىدە توختىدى ـ دە ، بىرلا سىلكىنىپ يەنە ئۈزۈپ كەتتى . قىزىپ تۇرغان قۇم ئۈستىگە ياغقان يۇرچاقتەك ـ يۇرچاقتەك يامغۇر قوقاسقا چۈشكەن سۇ تامچىسىدەك پاژ ـ پۇژ قىلىپلا پار زەررىلىرىگە ئايلىنىپ كەتكەن بولسىمۇ ، ھاۋا ئانچە ـ مۇنچە سەگىگەندەك بولدى . بىمارنىڭ يۈزىدىكى ياۋا چېچەك ئاسارىتىدەك چېكىم ـ چېكىم توچكىلار بىلەن نەقىشلەنگەن قۇم بېتى توزغاقتەك توزۇشتىن توختاپ ، شىپالىق يامغۇر شەربىتىنى ئىچىپ ، ئىسسىتمىسى يانغاندەك تىنچلىنىپ قالدى . پەقەت ، كۆز ئايلىرىنىڭ قارىسىنى كۆرمەيلا قىسقا ۋە ئېتىبارسىز ئۆمرى بىلەن خوشلىشىپ ، يىلتىزىدىن بىمەھەل مەھرۇم بولغان تۇرالغۇسى يوق قامغاقلارلا ئاستا ـ ئاستا ئىسسىقتىن شامال بىلەن تەڭ يۇگۈرۈپ ، يۈرۈش قىلىۋاتقانلارنىڭ ئالدىدا خالىس يول باشلىغۇچىدەك دومىلايتتى .

ئوخشاشلا قارا ئاتقا مىنگەن بۇرۇتلۇق باش سەركەردە ۋە چېرىكچى ئامبال شىيۇڭ گاۋشېڭغا ئەگەشكەن پىيادە چېرىكلەر قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى يالت ـ يۇلت چاقنىتىپ ، كۆمۈلۈپ كەتكەن كارۋان يولىدا قۇم كېچىپ كەلمەكتە . يوغان قاپاقلارنى يۇدۇۋالغان سۈپۈرگەئاخۇن ، قادىر تۆمۈرچى ۋە جامالدىن بوۋايمۇ قۇيرۇقلۇق يۇلتۇز مىسالى سوزۇلغان سەپ بويلاپ قاتراپ يۈرۈپ ، ئۇسسىغانلارنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇپ ، ھارغانلارنىڭ يۆك ـ تاقلىرىنى كۆتۈرۈشكە ياردەملەشتى . كۆڭۈل ئاۋۇتقۇچى گەپلىرى بىلەن ئايرىلغىنىغا بىر ـ ئىككى يىل بولغان سۆيۈملۈك يۇرتىغا

تەلمۈرۈپ، ئۈمىد رىشتىسىنى نەزىرىدىكى ئادالەت جەڭچىلىرىگە باغلاپ كېلىۋاتقان ياياق پۇقرالارنى روھلاندۇرۇپ، ئاجىزلىرىنىڭ ھاجىتىنى رازىمەنلىك بىلەن بەجا كەلتۈرەتتى.

بىپايان خامانغا يېيىتىلغان تېرىقتەك سۇس سېرىق پارقىراۋاتقان قۇملۇقتا ئۈمىلەۋاتقان قارا ئەجدىھادەك سوزۇلۇپ يۈرۈش قىلىۋاتقان قوشۇن لوپ بوستانلىقىدىن ئايرىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بەشتوغراق تەرەپكە بۇرۇلدى. گەرچە يېرىم كۈنلۈك مۇساپە ئۈزىراپ كەتسىمۇ، ئۇ يەردىكى پۇقرالارنى سەپكە قوشۇۋالغاندىلا ئەل رايىنى ئۇتقىلى، جازا قوشۇنىنىڭ ھەيۋىسىنى ئۆستۈرگىلى بولىدىغانلىقىنى ئالدىن پەملىگەن دوتەي سوپۇرگەئاخۇننىڭ بۇ ھەقتىكى تەلىپىگە تارتىشىپ ئولتۇرمايلا ماقۇل كەلگەن ۋە يولغا چىقىشنىڭ ئالدىدا باش سەركەردىگە ئىنىق پەرمان بەرگەنىدى.

قىساس سائىتىنىڭ قەدەممۇقەددەم يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقى ئۈچۈنمىكىن، سوپۇرگەئاخۇن تولىمۇ ھاياجانلانغاندەك قىلاتتى. ئۇ تاپىنىنىڭ قىزىق قۇمدا قىزىرىپ كەتكىنىگە قارىماي، يول يۈرۈشكە ئەپلىك بولسۇن دەپ قاغجىراپ تارىشىدەك قېتىپ كەتكەن كېپىشىنى قولىغا ئېلىۋالغانىدى. ئىچىدىن تەسىر قىلغان دەرد ۋە تېشىدىن تەسىر قىلغان ھارارەت تۈپەيلى، ياغ قاپىقىدەك قارىداپ، پارقىراپ كەتكەن چىرايىدا يوشۇرۇپ بولمايدىغان ھاياجان ئالامەتلىرى ئەكس ئېتەتتى. ئۇ قۇملۇقتا ئەمەس، بەلكى مۇزلۇقتا تېيىلىپ كېتىۋاتقاندەك چاققانلىق بىلەن، قوشۇننىڭ كەينىگە سوڭدىشىپ ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ ئىلگىرىلەۋاتقان پۇقرالارنىڭ يېنىغا كېلەتتى - دە، ئۇلارغا:

— غەيرەت قىلىڭلار، ئالدىڭلاردا سىلەرنى ئىككى خۇشاللىق كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. بىرى، بەشتوغراقتا تۇرۇۋاتقان يۇرتداشلار بىلەن كۆرۈشىسىلەر، يەنە بىرى، يۇرتىڭىزدىكى ئۇرۇق - تۇغقان، بالا - چاقىلىرىڭلار بىلەن دىدارلىشىسىلەر! — دەيتتى.

ئۇ «چېرىك كېلىدىكەن» دېگەن ۋەھىملىك خەۋەر تارقالغاندا،

يۈرتىنى تاشلاپ چىقىپ كەتكەن بىر كىشى بىلەن پاراڭلىشىپ كېلىۋېتىپ، چىرىكلەرنىڭ تۇساتتىن توختاپ قالغانلىقىنى كۆردى ۋە نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئۇقۇپ باقماق بولۇپ سەپنىڭ بېشىغا قاراپ يۈگۈردى.

ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپ، باش سەركەردە مىنگەن ئاتنىڭ ئالدى ئاياغلىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، نېمىدىندۇر خەۋەر بەرگەندەك كىشنەۋاتقانلىقىنى، توختاۋسىز سىيرىلىۋاتقان تىزگىنىنىمۇ پەرۋا قىلماي چاپچىپ، قوم توزۇتۇۋاتقىنىنى كۆردى ـ دە، كەلگەن پېتى ئاتنىڭ ئېغىزدۇرۇقىغا ئېسىلدى.

تەرلەپ، تۈكلىرى تىرىسىگە چاپلىشىپ كەتكەن ئات ئېغىزدۇرۇقىغا تۈگمەن تېشىدەك ئېسىلغان سۈپۈرگەئاخۇننىڭ زورى بىلەن سەل ـ پەل تىنچلانغاندەك بولدىيۇ، ساغرىسىغا قامچا تېگىشى بىلەنلا يەنە كىشنەپ، چاپچىپ، بىر قەدەممۇ ئىلگىرىلىگىلى ئۇنىمىدى.

— ھوي، ئاۋۇ دۆڭنىڭ كەينىدىكى يۇلغۇنلۇققا قاراپ بېقىڭلارچۇ، — دېدى سۈپۈرگەئاخۇن ئاتنىڭ بېشىغا ئىككى قوللاپ ئېسىلىپ تۇرۇپ، ئۇ باش سەركەردە بىرەر پالاكەتكە ئۇچرىسىلا ھەممە ئىش بۇزۇلۇپ كېتىدىغاندەك ئەندىشىگە چۈشكەنىدى.

باش سەركەردىنىڭ مەھرىمى يىگى ئايسىمان قوم دۆڭنىڭ يېنىدا ئوتقاشتەك گۈللەپ تۇرغان بىر تۈپ يۇلغۇننىڭ كەينىگە ئۆتتى ـ دە، قىسماققا دەسسىگەن كېيىكتەك تاقلاپ تۇۋلىۋەتتى:

— ھوي بۇ يەردە بىر ئادەم ياتىدۇ، بېلىنىڭ ئاستىنى قوم بېسىپ كېتىپتۇ!

— «قورقانغا قوش كۆرۈنۈپتۇ» دېگەن مۇشۇ ـ دە، ئىنس ـ جىن يوق بۇ چۆلدە ئادەم نېمە ئىش قىلسۇن؟ بەلكى تەشنالىقتىن ئۆلگەن جەرەننىڭ ئۆلۈكىدۇ ياكى بولمىسا...

سۈپۈرگەئاخۇن ھىلىھەم چۆچۈپ جىم تۇرمايۋاتقان ئاتنىڭ ئېغىزدۇرۇقىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرۇپ، ياردەملىشىشكە تەمشىلىپ كەلگەن قادىر تۆمۈرچىگە «ئۆزۈڭ بىر قاراپ باقامسەن؟»

دىگەندەك ئىشارەت قىلدى .
قادىر تۆمۈرچى شاش ئاتنىمۇ بەكرەك چۆچۈپ كەتكەن مەھرەمدىن ياندىپ ئۆتۈپ ، ئۇ كۆرسەتكەن يەرگە كەلدى ۋە يۇلغۇننى قايرىدى .
— بۇ … بۇ … نۇراخۇن ئەمەسمۇ بۇ ؟ !
— نۇراخۇن ؟
سۇپۇرگەئاخۇن باش سەركەردىنىڭ ئىتنى ئىختىيارىغا قويۇۋەتتى ـ دە ، تۆمۈرچىنىڭ سۆزىگە ھەيران بولغان ھالدا يۇلغۇننىڭ كەينىگە ئۆتتى ، شۇنداق قاراپلا كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ ، ئىڭىشتى .
قادىر تۆمۈرچى خاتا كۆرمىگەنىدى . ياتقىنى راستىنلا نۇرەك باخشى ئىدى . ئۇ تۇنۇگۇن كەچتە ياكى شۇ كۇنى ئەتىگەندە نەپەستىن قالغان بولسا كېرەك ، نېپىز بىر قەۋەت قۇم بىلەن كۆمۈلۈپ قالغان ئايىغىدىن تەپچىرەپ چىققان قان ۋە زەرداب قۇم ئۈستىدە ياڭاقچىلىق بىر جىگەررەڭ مونەك ھاسىل قىلغانىدى ، ئۇ زېمىن تەكتىدىن چىقىۋاتقان قانداقتۇر بىر ئاجىز تىۋشنى ئېنىقراق ئاڭلىۋالماقچى بولغاندەك بىر يۇزىنى يەرگە يېقىۋالغانىدى . قادىر تۆمۈرچى ئۆز قولى بىلەن سوقۇپ بەرگەن ئەگرى قىلىچنىڭ سېپىنى مەھكەم سىقىمدىغان قولى باش ئۇستىگە تاشلانغان بولۇپ ، بۇ ھالەت خۇددى زۇلمەت پەردىسىنى يىرتماقچى بولۇپ تىغ كۆتۇرۈپ ، قىيقاس سېلىپ جەڭ قايناملغا كىرىپ كېتىۋاتقان باھادىرنىڭ زەبەردەس قىياپىتىگە ئوخشايتتى . ئەزرائىلنىڭ قورقۇنچلۇق تەلەتى كۆزىگە كۆرۈنگەن چاغدا ئۇ ئاخىرقى نەرىسى ئارقىلىق قىساسى نېسىي قالغان يۇرتىدىن كەچۇرۇم سوراپ ، ئۇ يەردىكى يالغۇز قەبرە بىلەن ئاخىرقى قېتىم خوشلىشىۋالماقچى بولغانمۇ ، سول قولىدىكى بۇرغىنىڭ بىر تەرىپى مۇھىم مەخپىيەتنى ئاشكارىلايدىغاندەك يېرىم ئېچىلىپ تۇرغان لەۋلىرىگە تېگىپ تۇراتتى . تاش تاشلانغان سۇ يۇزىدە پەيدا بولغان قاتمۇقات دولقۇنلاردەك قورۇقلار ئارىسىدا غۇۋا پارقىراپ تۇرغان قارىچۇقىدا

www.uyghurkitap.com

ئۆمۈرلۈك قايغۇ ـ ھەسرەت ۋە گىرەلىشىپ كەتكەن مۇھەببەت ـ نەپرەت بىر يولىلا ئۈيۈپ قالغانىدى. بۇرۇنقىدىن خېلىلا ئاقىرىپ قالغان چىرايىدىن كۆلۈمسىرەشكىمۇ، نەپرەت كۆلكىسىگىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بىرلا ئالامەت كۆرۈنەتتى. تەقدىر بىلەن باتۇرلارچە ئېلىشىپ، مەردلەرچە جان بەرگەن بۇ ئىنسانغا ماتەم تۇتۇۋاتقان قىياپەتتە ئېگىلگەن يۇلغۇننىڭ ئۇچىدا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان مەشئەلدەك قىزىرىپ تۇرغان بىر تۇتام چېچەك ئۇنىڭ مەيدىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى.

بۇ دۇنياغا ئازاب چېكىش، ساۋابلىق ئىش قىلىشقىلا تۆرەلگەن، ئەمما مالامەت ئوقى بىلەن شىكەستىلىنىپ، ئۆمۈر گۈلى توزۇغان بۇ يۇرتدىشىغا كۆز يېشى قىلىۋاتقان سۇپۇرگەئاخۇن ئۇنىڭ يۈزىگە چاپلىشىپ قالغان قۇم دانچىلىرىنى ئاۋايلاپ سۈرتۈۋەتكەندىن كېيىن، بارماقلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بوشىتىپ خىسلەتلىك بۇرغىنى قولىغا ئالدى ـ دە، ئۇنىڭ پارقىراق يۈزىگە سىنچىلاپ قارىدى، بىردىن قۇلاق تۈۋىدە بۇرغا ئاۋازى ياڭراپ كەتتى. يېقىنقى 20 يىلدىن بۇيانقى جاھالەتلىك تارىختىن، كەچۈرمىشلەردىن خەۋەر بەرگۈچى بۇ بوم، ئەمما ياڭراق ئاۋاز ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سېلىپ، يۈرىكىدە غەليان كۆتۈردى. ئۇ غەليان بىلەن تەڭ پەيدا بولغان بىر خىل كۈچ تومۇر ـ تومۇرلىرىنى بويلاپ ئۇرغۇپ، مۇسكۇللىرىنى ھەرىكەتكە كەلتۈردى.

— كۈن ئىسسىق، جەسەتنى يۆتكىگىلى بولمايدۇ، مۇشۇ يۇلغۇن تۈۋىگىلا دەپنە قىلىۋەتسەك بولامدىكىن، — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن ئۇرەك باخشىنىڭ جېنىغا زامىن بولغان جاراھەتكە تىكىلىپ، مېيىتنىڭ ئايىغىدا يۈكۈنۈپ، بېشىنى گۇناھكاردەك سېلىپ ئولتۇرغان جامالىدىن بوۋايغا مەسلىھەت تەرىقىسىدە.

— يۇرتقا ئەكېتىپ، ھەزرىتى مازار غوجامنىڭ قېشىغا قويساققۇ ئوبدان بولار ئىدى، لېكىن، ھاۋا بەك ئىسسىق، جەسەت چىدىمايدۇ، — بوۋاي ئات ئۈستىدە ئولتۇرۇپ تاقەتسىزلىنىۋاتقان باش سەركەردىگە ۋە قىزىق قۇم ئۈستىدە يالاڭ ئاياغ پۇتلىرىنى

خۇددى تەپكە بېسىۋاتقان بابكاردەك يۆتكەپ ، چىداشلىق بېرەلمەيۋاتقان پۇقرالارغا قاراپ قويۇپ دېدى ، — دېگەنلىرىدەك بولسۇن ، خۇدايىم رەھمەتلىككە جەننەت ئاتا قىلسا ، قەيەردە ياتسىمۇ ئوخشاش !

خىيالىدىن بىرى كۇتۇپ كەلگەن ئۇمىد تېگىنىڭ شولىسى كۆرۈنگەن سائەتتە ئارمان بىلەن كۆز يۇمغان ئاددىي ، ئەمما ئۇلۇغ ئىنسانغا دەشت ئوتتۇرىسىدا كۆكلىگەن قەيسەر يۇلغۇن تۇۋىدىن يەرلىك قېزىلدى . مېيىت نامىزىنى ھەرقانداق چاغدىكىدىنمۇ تەنتەنىلىك چۈشۈرگەن مۇسۇلمانلار مەرھۇمنىڭ ھەققىدە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق دۇئا قىلىشقاندىن كېيىن ، كۆپكۆك ئاسماندا دومىلاۋاتقان قۇياش قۇم دېڭىزىدىكى سارغىيىپ تۇرغان ئۇپۇققا يېقىنلاشقاندا ، يولنى يەنە داۋام قىلىشتى .

نۇرەك باخشىنىڭ يەرلىكى ۋە يەرلىك مۇھاپىزىتىدە تۇرغان يۇلغۇنلۇق بارا ـ بارا يىراقتا قالدى . بىراق ، نۇرەك باخشىنىڭ ئۆلىمىغان چاغدا ، ئۆلىمىغان يەردە جان ئۈزگەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ تاسادىپىيلىق سۇپۇرگەئاخۇننىڭ كاللىسىغا نۇرغۇن چىگىش ئويلارنى باشلاپ كەلدى .

«قانداق زۆرۈرىيەت ئۇنى بەشتوغراقتىن ئايرىلىشقا مەجبۇر قىلغاندۇ ؟ ئۇ نېمە مەقسەت بىلەن ئىلچى يولىنى تاللىۋالغاندۇ ؟ »

خىيالدىن تۇغۇلغان قىياس ، قىياستىن تۇغۇلغان ۋەھىمىلىك كۆرۈنۈشلەر يول بويى بېشىنى ئىچىگە تىقىپ كېلىۋاتقان سۇپۇرگەئاخۇننىڭ پىكرىنى تامامەن بەند قىلىۋالدى . ئۇ پات ـ پات بېشىنى سىلكىپ ، خىيالىدا بىزار قىلغۇچى كۆكۈيۈندەك ئەگىپ يۈرگەن ، پۇرسەت تاپسىلا يۈرىكىگە نەشتەر سانجىپ ئازار بېرىۋاتقان ئويلارنىڭ قامىلىدىن قۇتۇلماقچى بولاتتىيۇ ، مەقسىتىگە زادىلا يېتەلمەيتتى .

قوشۇن ئېغىر ئەلياتقۇغىچە سەپەر قىلىپ ، بىر پارچە قويۇق چاتقاللىقنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ئۆسكەن يالغۇز توغراق تۈۋىگە

www.uyghurkitap.com

يېتىپ كېلىپ چۈشكۈن قىلغاندىمۇ ، ئۇ يەنىلا تىنچلىنالمىدى . قۇم تىمىقاقلىندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن ئاياغلىرىنىڭ چېقىۋەتكەندەك سىرقىراپ ئاغرىشلىرى ، قورسىقىنىڭ تۈت ـ بىش پاقا كىرىۋالغاندەك كۇركىراشلىرى خىيالىغا زادىلا كىرىپ چىقمىدى . ئوخشاش بىر تېپىشماققا جاۋاب ئىزدەپ ئاۋارە بولۇۋاتقان جامالىدىن بوۋاي بىلەن قادىر تۆمۈرچىمۇ بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ سۇپۇرگەئاخۇننىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە ، قۇچاقلىۋالغان تىزىنىڭ ئۇستىگە ئېڭەكلىرىنى قويۇپ ، ئۈن ـ تىن قىلىشماي ئولتۇرۇشتى .

بۇ چاغدا ئوخشىمىغان ئۈچ كاللىدا ئوخشاش بولغان بىرلا خىيال ئەگىمەكتە ئىدى . لېكىن ، ئۆز جاۋابىدىن ئۆزگىلەرنى ئورتاقلاشتۇرۇشقا ھېچكىممۇ جۈرئەت قىلالمايتتى . قىياس دېگەن بەربىر قىياس ـ دە ، ئۇ پەقەت بەشتوغراققا يېتىپ بارغاندىن كېيىنلا ئىسپاتلىنىدىغان ، ئۇنىڭغىچە ئۆزىنىڭ سىرلىق ، ۋەھىمىلىك كۈچىنى زادىلا يوقاتمايدىغان بىر زىل نەرسە ئىدى .

كۆكتە بۇلۇت بىلەن مۆكۈشمەك ئويناۋاتقاندەك بىر كۆرۈنۈپ ، بىر كۆرۈنمەي ئۈزۈۋاتقان ئاي ئۈچەيلەننىڭ ئالدىدا بىراۋنىڭ سايىسىنى ئايان قىلدى . ئۇلار تەڭلا دېگۈدەك باشلىرىنى كۆتۈرۈپ ، كۆز نۇرىنى بىر يەرگە جەم قىلدى ۋە چىرىكچى ئامبالنىڭ يېنىدا ئۆرە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت كۆرسەتتى .

— ئولتۇرۇڭلار ، ئولتۇرۇڭلار ، — دېدى ھېلىقى كۈنى دوتەي ئالدىدا ئۆزىنى شىيۇڭ گاۋشېڭ دەپ ئاتىغان بەستلىك بۇ كىشى ئولتۇرۇشقا تەمشىلىپ .

بۇ كاتتا كىشىنىڭ تويپا ئۈستىدىلا ئولتۇرماقچى بولغىنىنى كۆرگەن سۇپۇرگەئاخۇن تەكەللۇپ يۈزىسىدىن قاتتىقراق يەردىن ئورۇن كۆرسەتتى ـ دە ، ئۆزىمۇ ئىككىيلەنگە ئىشارەت قىلىپ ئۇنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىشتى ، نامازدا ئولتۇرغاندەك يۈكۈنۈشتى .

بىر كېچە ـ كۈندۈزلۈك سەپەر داۋامىدا ئۇلار شۇنى ھېس

قىلىشقانلىقىنى ، ئات ئۈستىدە قويۇپ قويغان ھەيكەلدەك ئولتۇرىدىغان ، سەپ بېشىدىكى مۇناسىپ ئورنىنى زادى قولدىن بەرمەيدىغان بۇرۇتلۇق باش سەركەردە مۇز چىراي ، كەم سۆز ۋە تولىمۇ سۇرلۇك بىر ئادەم ئىدى . مەھرىمى ئۇنىڭ جىسمانەن بىر پارچىسىدەك ، ھەممىلا ھاجىتىدە ئۇنىڭغا تايىناتتى . بىرەر ئىشى قورسىقىغا ياقمىدىمۇ ، قىيسىق كۆزلىرىنى ئالايتىپ ، ھومىيىپ ، تىلسىز ئاھانەتلەردىن بىر تاغار ياغدۇراتتى . قول ئاستىدىكىلەر بىلەن ئارىلىق ساقلاشقا دىققەت قىلامدۇ ياكى باشقا بىر سەۋەب بارمۇ ، يۇقىرىلار تۈگۈل ، چېرىكلەر بىلەن ، ھەتتا يارىدەمچى سەركەردە بىلەنمۇ كەمدىن ـ كەم سۆزلىشەتتى .

بىراق ، يارىدەمچى سەركەردە مەيلى چىراي تۇرقىدىن بولسۇن ، ئۆزىنى تۇتۇشلىرىدىن بولسۇن ، باش سەركەردىگە ئانچە ئوخشاپ كەتمەيتتى . سوقچاق ، ئاقپىشماق كەلگەن چىرايىمۇ كۆزگە سىڭىشلىق ئىدى . ئويچان كۆزلىرىدىن كۆپنى كۆرگەن ، توختاملىق ئادەم ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى . ئۇيغۇرچە سۆزنىمۇ ساپ قەشقەر تەلەپپۇزىدا راۋان سۆزلىيەلەيتتى . پۇرسەت يار بەرسىلا ئېتىدىن چۈشۈپ ، يۇقرا ۋە چېرىكلەر بىلەن قاتارلىشىپ مېڭىپ ، قىزغىن ئەھۋاللىشاتتى ، ئۇنى ـ بۇنى سۈرۈشتۈرەتتى . كىملەردۇر ئالدىدا چېرىكچى ئامبال تۇرغىنىنى ئۇنتۇپ ، ئەمەلدارلارنى ، چېرىكلەرنى يامان سۆزلەر بىلەن تىللىغىلى تۇرسا ، ئۇ دەرد ئېيتقۇچىغا ئىچ ئاغرىتقاندەك ئۇھ تارتىپ قوياتتى . ئېگىلىرىنىڭ قوشبېشىغا ئېسىپ قويۇلغان سۇدىنىنى ئېلىپ ، يۇقرالارغا خوش ئېيتىپ ، يېمەكلىكى بىلەنمۇ ئورتاقلاشتۇراتتى . باش سەركەردىنىڭ ئەيىبلىگەن نەزەر بىلەن ئاگاھلاندۇرۇشلىرىغا پەرۋامۇ قىلمايتتى .

بولۇپمۇ چۈشتىن كېيىن ، جەزىرىدە ئېچىنىشلىق جان ئۈزگەن نۆرەك باخشىنىڭ جەسىتىنى ئۇچراتقان يۇقرالار ئۆزىنى توختىتالماي يىغا ـ زار قىلىشقاندا ، كىملەردۇر بىر چەتتە بېشىنى سىلىپ تۇرغان شيۇڭ گاۋشېڭنىڭ كۆزىدە ياش تامچىسىنىڭ

سىمابتەك لىغىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ۋە بۇ پەۋقۇلئاددە خەۋەر بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا پۇقرالار ئارىسىغا تارىلىپ كەتكەن. چىرىكچى ئامبالنىڭ ئاددىي بىر پۇقراغا شۇ دەرىجىدە ئىچ ئاغرىتقىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلەرنىڭ بىرى بولغان جامالىدىن بوۋايمۇ ھەيران بولغان ھالدا : «بىلمەسلىكىم توۋا ، چىرىكنىڭ ئىچىدىمۇ مۇشۇنداق باغرى يۇمشاق ئادەم بار ئىكەن» دەپ ، بارمىقىنى چىشلىگەنىدى .

شىيۇڭ گاۋشىيڭ ئۇلارغا تەكەللۇپ قىلغاچ ، داق يەردە ئوبدان جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، ئۇنى ـ بۇنى سوراپ يۇرۇپ ، سۇپۇرگەئاخۇننىڭ مۇھەممەتئەلىنىڭ دادىسى ئىكەنلىكىنى بىلگىنىدە ، خۇددى يىتتۇرۇپ قويغان تۇغقىنىنى تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ كەتتى . سۇپۇرگەئاخۇندىن يېڭىۋاشتىن ھال ـ ئەھۋال سورىغاندىن كېيىن :

— قارايمەن ، قارايمەن ، قارىغانسېرى بىر كىمگە ئوخشىتىپلا تۇرىمەن ، ھەي ، «كۆڭۈل كۆرمىسە ، كۆز دېگەن تام تۆشۈكى» دېگەن گەپ بىكار ئەمەس ئىكەن ـ دە ! نېمىشقا دوتەيىنىڭ ئالدىدا كۆرۈشكەن چېغىمىزدا گەپ قىلمىدىلا ؟

سۇپۇرگەئاخۇن خىجىل بولغاندەك پېشانىسىنى سىلاپ قويۇپ جاۋاب بەردى :

— ئۆزلىرىدەك بىر ئامبالنىڭ ئالدىدا تىلىمىزنى تارتمىساق بولامدۇ ؟ يەنە كېلىپ ، ئۇ چاغدا ئوغلۇم بىلەن تونۇشىدىغانلىقلىرى پېقىرغا تېخى قاراڭغۇلۇق ئىدى .

— مۇھەممەتئەلى بىلەن تونۇشقىنىمغا ئىككى يىلچە بولدى . ئۇ تالىپلار ئىچىدىكى جىگەرلىك ، ئەل سۆيەر يىگىتلەرنىڭ بىرى !

شىيۇڭ گاۋشىيڭ مۇھەممەتئەلى بىلەن تونۇشۇشىنىڭ جەريانىنى ، ئىككىيلەننىڭ سۇپۇرگەئاخۇن ئەۋەتكەن ئەرزنى تىتەيگە قانداق قىلىپ يەتكۈزگەنلىكىنى قىزىق قىلىپ سۆزلەپ بەردى .

چۆل كېچىسى تولىمۇ جىمجىت ئىدى ، بىر كېچە ـ كۈندۈزلۈك ھەربىي يۈرۈشتە ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن چېرىكلەرنىڭ توخۇ يۈرەك سەركەردىنىڭ بېشىدا تىكلەپ قويغان خادىدەك تىك تۇرۇپ

كۆزەت قىلىۋاتقىنىدىن ئۆزگىلىرى توغرا كەلگەنلا يەرگە مەلەقتەك يىقىلغان ، پۇت ـ قوللىرىنى ھەمراھلىرىنىڭ ئۈستىگە تاشلىغان ھالدا ئۈشتەك چالغاندەك خىرىلداپ خورەك تارتىشماقتا ئىدى . بەزىلىرى يىراق سەددىچىنىڭ ئۇ تەرىپىدە قالغان يېقىن ـ يورۇقلىرى بىلەن مۇڭدىشىۋاتامدۇ ، ئىشقىلىپ ئۇققىلى بولمايدىغان بىرنېمىلەرنى دەپ جۆيلۈيتتى . باش سەركەردىنىڭ تاپشۇرۇقىغا بىنائەن چېرىكلەر بىلەن خېلى ئارىلىق ساقلاپ ، غۇژمەك بولۇۋېلىپ تۈنەۋاتقان مۇساپىر پۇقرالار ئارىسىدا كىمنىڭدۇر ئۆيقۇسى قېچىپ قالغان بولسا كېرەك ، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ قۇرۇق يۆتىلىپ ، تولىمۇ ئاستا ئۆتۈۋاتقان ۋاقىتنىڭ زېرىكتۈرۈشىنى ئۇنتۇشقا تىرىشاتتى . كىملەردۇر يۇرت تەرەپكە يۈزلىنىپ ، ئېڭىكىنى تىرەپ ، بارچە زېمىنغا ئورتاق بولغان يۈگۈرۈك ئاي رۇخسارىغا نېمىنىدۇر كۆرمەكچى بولغاندەك تىكىلىپ خىيال سۈرەتتى .

شيۈڭ گاۋشېڭنىڭ شامەخسۇت ، يۈەن داخۋا ، تۇلكە ياڭ زېڭشىنلارنىڭ دەھشەتلىك تۈردە باستۇرۇشىغا بوي بەرمەي ، قوزغىلاڭ ئوتىنى كۈنسېرى لاۋۇلدىتىۋاتقان قۇمۇل دېھقانلىرى توغرىسىدىكى تەسىرلىك ھېكايىسى ئۈچەيلەننى قالتىس ھاياجانغا سېلىۋەتتى ، بولۇپمۇ ئۇلار مانجۇلارغا ، سېيىت ھاجى ۋە ئۇنىڭ يالاقچىلىرىغا قارشى ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىنىڭ داڭق ـ تۆھپىسى تاكى قەشقەر شەھىرىگىچە يېتىپ بېرىپ ، ھەققانىيەتچى چېرىكلەر ئارىسىدا كۈچلۈك تەسىر قوزغىغانلىقىنى ئاڭلىغان چاغدا قانلىرى ئۇرغۇپ ، ئېسىلگەن يۈرىكىدىن ئېتىلىپ چىققان ياش كۆز چاناقلىرىنى لىپمۇلىپ تولدۇردى .

قىزغىن ۋە سەمىمىي سۆھبەتلەر ئارىلىقتىكى خەندەكنى تولدۇرۇپ ، تارتىنىش پەردىسىنى كۆيدۈرۈپ ، كۈل قىلىۋەتتى . ئورتاق تىل ۋە ئوخشاش مەقسەت ئىككىلا تەرەپكە ئىشەنچ سوۋغىسىنى ئىنئام قىلدى . سۈپۈرگەئاخۇن شيۈڭ گاۋشېڭنىڭ ئوغلى مۇھەممەتئەلىنى كۆرگەن كۆزىگە تىكىلىپ ئولتۇرۇپ ،

نۇرەك باخشىنىڭ خىسلەتلىرىدىن باشلاپ، ئەل ـ يۇرت بېشىغا كەلگەن دىشۋارچىلىقلارغىچە قالدۇرماي سۆزلىدى. ئۇ نۇرەك باخشىنىڭ سىرلىق ئۆلۈمىنى بەشتوغراقتا تۇرۇۋاتقان مۇساپىرلارنىڭ تەقدىرى بىلەن باغلاپ، پىكرىگە ئارام بەرمەيۋاتقان ئەندىشىسىنى ئاشكارا قىلغاندا، شىيۇڭ گاۋشېڭ مۇلاھىزە چاقمىقىنى ئوت ئالدۇردى ۋە مۇرەككەپ تېپىشماققا جاۋاب تاپقاندەك جىددىيلىشىپ:

— ئالامەتلەردىن قارىغاندا ياخشىلىق ئاز، يامانلىق كۆپتەك قىلىدۇ، باش سەركەردىگە ئىلتىماس قىلاي، ھازىرلا يولغا چىقمىساق بولمىغۇدەك، — دەپلا ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى.

— يوقسۇ دارىن، ھازىر يولغا چىقساق، بەشتوغراققا تاڭ يورۇماستىنلا بېرىپ قالىمىز، ئورمان ئىچى قاراڭغۇ، ياخشىسى، زوھور ۋاقتى بىلەن قوزغالساق بولارمىكىن؟ يەنە كېلىپ، سەركەردىنىڭ شېرىن ئۇيقۇدىن ۋاز كېچەلىشىمۇ ناتايىن.

— بۇمۇ بار گەپ، — شىيۇڭ گاۋشېڭ چېرىكلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ياتقان سەركەردە تەرەپكە قاراپ قويۇپ دېدى، — ئەمىسە، زوھور ۋاقتىغىچە مۇگداشقاچ ئولتۇرمايلىمۇ، كۆزىمىزگە بەرىبىر ئۇيقۇ كىرمەيدۇ...

قاتمۇقات بۇلۇتلار قورشاۋىنى بۆسۈپ چىققان سەھەر قۇياشى قىزغۇچ نۇرلىرىنى ئايىماي چېچىشقا باشلىغان بولسىمۇ، يېتىمنىڭ چىرايىدەك سارغىيىپ تۇرغان توغراقلىق ئۇيقۇسىنى ئاچالمايۋاتقان خامۇش ئادەمدەك، جىمجىت ۋە ھەرىكەتسىز سوزۇلۇپ ياتاتتى. يۇزنى بېسىپ كەتكەن توپا دەستىدىن نەپسى بوغۇلۇپ، ھاياتلىق كاپالىتىدىن ئۇزۇل ـ كېسىل مەھرۇم بولغان غازاڭلار ئارىسىدا بىر تۇتام چۈۋۈق مەشۇتتەك ئېسىلىپ تۇرغان ئۆمۈچۈك تورلىرى بىر مەركەزدىن تەرەپ ـ تەرەپكە تارالغان شولىلاردەك پارقىرايتتى. تورنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا تاقەتسىزلىنىپ تۇرغان چۆل ئۆمۈچۈكىلا ئۇششاق ھاشاراتلارنى ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىپ، نەپسى ئاۋارىچىلىكىدە تورغا ئىلىنىشقا ئىمكان بەرگەن تاڭغا تەنتەنە

قىلىپ ، ئۇزۇن ئاياغلىرىنى ئۇسسۇل ئوينىغاندەك ھەرىكەتلەندۈرەتتى .

چالا قۇرۇق بولۇپ قالغان شاخلىرىنى ئاران كۆتۈرۈپ تۇرغان توغراقلار نېمىدىندۇر ئۈمىدسىزلىنىپ بېشىنى ساڭگىلاتقان ئادەمدەك سالپايغان ، تەبىئەتنىڭ بوران ياكى چېقىنغا ئوخشاش جازالىرى بىلەن يىقىلىپ ، چۆل - چۆل بولۇپ كەتكەن قېرى ، پور كۆتەكلەر تۈن ۋە تاڭدىن بىخەۋەر ھالدا ئىچ - باغرى چۇۋۇۋۇپ تىلگەن جەڭچىنىڭ جەسىتىدەك يېرىمى قۇمغا كۆمۈلگەن تەرزدە سوزۇلۇپ ياتاتتى . ئادەتتە ئاشۇ پور توغراقلارنى تىنماي چوقۇپ ھاياتلىق ساداسىنى تارقىتىدىغان ئۇچار قۇشلار يېڭى تاڭنى تۇيمىغانمۇ ياكى كاج تەقدىرنىڭ قۇربانى بولغان بىرەر بەختسىزگە ماتەم تۇتۇۋاتامدۇ ، ئىشقىلىپ قەيەرگىدۇر پاناھلانغان ، توغراقلىق ئاسمىنىدا تاڭ ئاپتىپىنىڭ كۇشەندىسىدەك قاپقارا قاناتلىرىنى لەپىلدىتىپ ، دائىرىسىمان چۆرگىلەپ يۈرگەن بىر توپ قاغا يامان خەۋەر ئەكەلگەن شۇم ئېغىز ئەلچىدەك ، ئەنسىز قاقىلدىشاتتى . سالقىن تاڭ شامىلى ئارىلاپ ئۆتكەن تىكەنلىكلەردىن ، قومۇشلۇقلاردىن زاراتگاھلىقتىكى تۇن بالىسىنىڭ شۇم ئاۋازىدەك ۋە ياكى بۆرىنىي تارتىپ مىشىلداپ يىغلىغاندەك غەلىتە بىر شەپە كېلەتتى .

بوشلۇقتىكى مەنزىرە توغراقلىقتا تۈنجى بولۇپ ئېتىلىپ كىرگەن سۇپۇرگەئاخۇننى ھەيران قالدۇردى . تاپ بېسىپ يېتىپ كەلگەن جامالىدىن بوۋاي بىلەن قادىر تۆمۈرچىمۇ بوشلۇققا كېلىپلا كەينىگە ئىككى قەدەم داجىپ كەتتى . ئۈچەيلەننىڭ ھاڭۋېقىپ تۇرغانلىقىنى چۈشىنەلمىگەن چېرىكلەرمۇ بوشلۇق گىرۋىكىدە توختاشتى .

«بۇ نېمە كارامەت ؟ !»

جامالىدىن بوۋاينىڭ ھازىرلا ئۆرۈلۈپ كېتىدىغاندەك قىيسىيىپ تۇرغان كەپىسىنىڭ ئالدىدا سېپى سۇندۇرۇلغان نەيزىلەر ، بىسى ياندۇرۇلغان قىلىچلار ، كىرىچى ئۈزۈلگەن يالار

قالايمىقان چېچىلىپ ياتاتتى. بوشلۇقتىمۇ، توغراقلىقتىمۇ ئادەمزاتنىڭ قارىسى تۇگۇل، سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. خېلى كۈنلەردىن بۇيان سوۋۇپ، كۆكىرىپ ياتقان دۆۋە ـ دۆۋە كۈل بۇ يەردىكى ھاياتلىق گۈلخانىنىڭ خېلى بۇرۇنلا ئۆچۈپ كەتكىنىدىن نىشانە بېرەتتى. سۇپۇرگەئاخۇننىڭ يامان ئاقىۋەتكە گۇۋاھلىق بەرگۈچى ئالامەتلەرگە ئىشەنگۈسى كەلمىدى. ئۇ نۇرەك باخشىنىڭ خىسلەتلىك بۇرغىسىنى يادىغا كەلتۈردى ـ دە، ئۇنى ئېلىپ توغراق كۆتىكىنىڭ ئۈستىگە چىقتى، ئۆپكىسىنى پۈتۈن ئالەمدىكى ھاۋانى سىغدۇرغاندەك كۆپتۈرگەندىن كېيىن، چىڭقىلىپ تۇرۇپ پۇۋلەشكە باشلىدى:

«دۇت ... دۇت ... دۇت ...»

ئۇ كۈنچىقىشقا قاراپمۇ، كۈنپېتىشقا قاراپمۇ پۇۋلىدى. تاغ تەرەپكىمۇ، قۇملۇق تەرەپكىمۇ قاراپ چالدى. بىراق مۆھەببەت، سېغىنىش، ئاگاھلاندۇرۇش، ئىلتىجا ئاھاڭى بىلەن تولغان بۇ كۈچلۈك ئاۋاز بۇرۇنقىدەك ئەكس سادا قايتۇرمىدى.

«ئاھ تاغلار، بۇرغا ئاۋازىنى يەپ كەتتىڭمۇ؟ ئاھ قۇملۇقلار، ئاۋازىمنى ئاچ كۆز دانچىلىرىڭ ئارىسىغا يوشۇردۇڭمۇ؟ قېنى مېنىڭ ئىلتىجايىم، قېنى مېنىڭ كۈتكەن ئەكس سادايىم، قېنى مېنىڭ قېرىنداشلىرىم؟!»

شاتۇردەك يۈگۈرۈپ يۈرۈپ، توغراقلىقنى چالا قويماي قىدىرىپ چىققانلار سالپايغان ھالدا قايتىپ كېلىشتى ـ دە، ئۈمىدسىز خەۋەر يەتكۈزدى:

— كۈنپېتىش تەرەپنى قويماي ئاختۇرۇپ چىقتۇق، ئادەم يوق!

— ئۇ تەرەپتە ئات تۇيىقىنىڭ ئىزى تۇرىدۇ، بۇ قانداق ئىشتۇ!

— ھە، ئات ئىزى؟

سۇپۇرگەئاخۇن ئەجەبلەنگەن ھالدا سورىدى. بۇ توغراقلىقتا ئەقەللىيسى ئىككى يىلدىن بېرى ئات ـ ئېشەك كېلىپ باقمىغىنىنى

ئوبدان بىلىدىغان جامالىدىن بوۋاي تېخىمۇ ھەيران بولدى .
ئۇلار ئۆزلىرى تۇرغان بوشلۇقتىمۇ قومۇش تۇۋىگە خۇددى تامغىدەك بېسىلغان ئات ئىزىنى ناھايىتى تېزلىكتە بايقاپ قالدى . شۇنىڭ بىلەن تۇرلۇك ـ تۇمەن قىياسلار ئارىسىدا بىر قىياس باش كۆتۇردى . كۆز ئالدىغا كەلتۇرۇشمۇ قىيىن بولغان بۇ قىياس بىر ئۆرۈلۈپلا ھەقىقەتكە ئايلاندى .
سۇپۇرگەئاخۇن غايىبتىن كەلگەن بىر قول جىگەر باغرىنى بىر قامال بىلەن سۇغۇرۇۋالغاندەكلا ئازابلاندى . بوشلۇقنىڭ بىر تەرىپىدىكى دوڭغاق توغراقنىڭ كامىرىغا يوشۇرۇپ قويغان مىلتىقىنى ئېلىپ ، ئۆشنىسىگە سالدى ـ دە ، چىرىيە يولىغا قاراپ ئاتلانغان قوشۇننىڭ ئالدىغا چۇشۇپ ، مەردانە قەدەملەر بىلەن يۇرۇپ كەتتى .

35 . ئەلچىگە «ئۆلۇم»

خوتەن دوتەي يامۇلىنىڭ جازا قوشۇنى ۋە يۇرتىغا قايتىپ كېلىۋاتقان مۇساپىرلار 6 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۇنى چۇش مەزگىلى بىلەن چىرىيە بوستانلىقىنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىگە جايلاشقان باشلەڭگەر بوسۇغىدا پەيدا بولدى . قارشى تەرەپتىن راۋۇرۇس كېيىنگەن ئالتە دورغىنىڭ قورشاۋىدا ، نالە ـ پەرياد قىلغاندەك غىچىرلاپ چىقىپ كەلگەن مەھبۇس ھارۋىسى نەچچە ئون جۇپ كۆزلەرنىڭ نەزىرىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغۇچى بىر ئالامەت سۇپىتىدە ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە ، سۇرلۇك باش سەركەردىنىڭ سورىقىغا دۇچ كەلدى :
— بۇ مەھبۇس كىم ، قەيەرگە ئەكېتىۋاتىسىلەر ؟
ئېھتىمال دورغا بېشى بولسا كېرەك ، قىزىل يۈز ، گەۋدىلىك ، سېرىق ساقاللىق بىرەيلەن ئات ئۇستىدە سالاپەتنى كۆز ـ كۆز قىلىۋاتقاندەك گىدىيىپ ئولتۇرغان باش سەركەردىگە مەنسىتمىگەن

نەزەر بىلەن قاراپ قويدى ـ دە ، كۆزنى مەيارلارچە قىسىپ تۇرۇپ :

— مەھبۇسنىڭ كىملىكى بىلەن قىلچە چاتىقىمىز يوق ، لېكىن كىمكى ئاقپاشا پۇقراسىغا قارا سانايدىكەن ، كۆرەر كۆزى مانا مۇشۇنداق بولىدۇ ! — دېدى .

— قايسىبىر ھۆكۈمرانىنىڭ پەرمانى بىلەن كېتىۋاتىسىلەر ؟

— بۇ تەرەپلەردە سېيىت ھاجىمدىن قۇدرەتلىكرەك يەنە بىر ھۆكۈمرانىنى بىلمەيمىز .

— سېيىت ھاجى ؟ ! ...

دورغا بېشى سېيىت ھاجىنىڭ نامىنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاۋاتقان سەركەردىگە قاراپ كۆرەڭلىگەن ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ ، مۇرىسىنى ئوينىتىپ قويدى ـ دە ، قول ئاستىدىكىلەرگە قوزغىلىشقا ئىشارەت قىلدى .

«دورغىسى مۇنداق بولسا ، خوجىسى قانداقتۇ» دېگەن سوئال بىلەن تېنى جۇغۇلدىغان سەركەردە دورغىلارنىڭ ئۆشنىسىدىكى ئىتتىكلىرى ھېلىلا زاۋۇتتىن چىققاندەك يالتىراپ تۇرغان يېپيېڭى بەشئاتار مىلتىقلارغا سىنچىلاپ قارىغىنىدا ، ئېغىۋاتقان يۈرىكىدىن قوزغالغان تىترەك يوغان قامەتنى «زىر» قىلىپلا سىلكىپ ئۆتۈپ كەتتى .

— ھوي ، بۇ ھېلىقى پوچى بازار بېگى ئەمەسمۇ ؟

سەپنىڭ كەينىدە تۇرۇپ يۈرت تەرەپتىن كەلگەنلەر بىلەن باش سەركەردىنىڭ نېمىدۇر دېيىشىۋاتقانلىقىغا قىزىقسىنغان پۇقرالار بىردىن ـ ئىككىدىن بولۇپ سەپ ئالدىغا سۈرۈلدى . سۈپۈرگەئاخۇن مەھبۇس ھارۋىسىنىڭ ئېگىز قەپىسىدە پۇتلىرى زەنجىرلەنگەن ، بوينى تاقاقلانغان قىياپەتتە ئۆرە تۇرغان نادىرخاننى ئالدى بىلەن تونۇۋالدى . باش ـ كۆزى خېمىردەك ئىششىپ كەتكەن نادىرخان ئۆز ۋاقتىدا كونا جۇۋا مەيدانىدا بۇقىدەك ھۆركىرىگەن مەغرۇر نادىرخانغا زادىلا ئوخشىمايتتى . سېسىق قوناقتەك قارىداپ كەتكەن چىشلىرىنى چىقىرىپ ، ئۆزىگە قوللىرىنى چېنەۋاتقان كىشىلەرگە

www.uyghurkitap.com

قاراپ توختىماي ھىجىياتتى . نىجاسەتكە چاڭگال سالغاندەك مەينەتلىشىپ كەتكەن بارماقلىرىدىن تاياق ئۈشتۈغاندەك قاس چىقىرىپ تۇرۇپ ، قانداقتۇر بىر ئاھاڭغا غىڭشىيتتى . تۇرۇپلا يالاڭ بېشىنى ئىرغاڭلىتىپ ، بىر نەرسىدىن ئۈركۈگەندەك كەينىگە تاشلايتتى - دە ، قاسساپنىڭ قولىدا پۈتى چۈشەلگەن ئۆچكىدەك جارقىراپ ، ياش تۆكۈپ يىغلايتتى . تۇرۇپلا ھەزىلكەش ئادەمدەك قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتەتتى .

— ئۇ ساراڭ بولۇپ قاپتۇ !

— خوپ بوپتۇ . كۆرىدىغىنى شۇ ئىدى بۇ بەچچىغەرنىڭ !

— ئىشقىلىپ ئىت بىلەن ئىت تالاشقان گەپ ، — دەپ جاۋاب بەردى سوپۇرگەئاخۇن كىمنىڭدۇر : «ئۇ نېمە گۇناھ قىلغان بولغىيدى ؟ » دېگەن سوئالىغا ، — ئۆز ۋاقتىدا ئاقپاشىشا پۇقراسى مەن دەپ جاھانغا پاتماي كەتكەن ، ئەمدى شۇنىڭ جازاسىنى تارتىپ باقسۇن !

دورغا بېشى كۆتۈلمىگەندە بىرەر چاتاق چىقىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قالدىمۇ ، باش سەركەردىگە مەھبۇس ھارۋىسىغا ئولىشىۋالغان پۇقرالارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ :

— سىلەر نېمە قىلماقچى ؟ ھازىرلا يولنى بوشاتمايدىغان بولساڭلار ... — دېدى يۇڭلۇق قولىنى سىلكىپ .

باش سەركەردە دورغىلارنىڭ قولىدىكى مىلتىققا يەنە «يالت» قىلىپ كۆز يۈگۈرتۈۋالغاندىن كېيىن ، پۇقرالارغا يۈزلىنىپ :

— كىمىكى مەھبۇسنى بۇلىماقچى بولىدىكەن دەرھال ئېتىپ تاشلايمەن ، يولنى بىكارلاڭلار ! — دېدى زەردە بىلەن .

سوپۇرگەئاخۇن پۇقرالارنىڭ نىيىتىنى خاتا چۈشىنىپ ، ئورۇنسىز ئەندىشە قىلىۋاتقان سەركەردىنى : «ئۇ بۇلىغىلى تېپىلماسنىڭ خورمىسىمىكەن» دەپ چېقىۋالماقچى بولدىيۇ ، بىر ئېغىز گېپىنى ئاياپ قالدى . لېكىن ، توپ ئىچىدە پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى .

مەھبۇس بەند قىلىنغان كۆتەك ھارۋا نەشە ئۆتكۈزۈۋەتكەندەك جىمىپ قالغان بازار بېگىنى ئېلىپ، قولاق ـ مىڭىنى يەپ كەتكۈدەك غىچىرلىغىنىچە چۆل يولىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. سەركەردە ئۇزاپ كېتىۋاتقان دورغىلارنىڭ كەينىدىن بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئېچىشىۋاتقان كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ، قويۇپ، چېرىكلەرگە دىققەتتە تۇرۇشقا بۇيرۇق قىلدى. ئارقىدىنلا ۋەقەنى قان تۆكمەي بىتەرەپ قىلىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىش ئۈچۈن سىيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا ئەلچى ئەۋەتىلىدىغانلىقىنى، ئەلچى قايتىپ كېلىپ، نەتىجىنى مەلۇم قىلغۇچە ھېچكىمنىڭ بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ، قارشى تەرەپكە بېسىم پەيدا قىلىشىغا يول قويۇلمايدىغانلىقىنى جاكارلىدى. شۇنىڭ بىلەن، ئالدىن نىشانلانغان قەددى ـ قامەتلىك، سۆلەتلىك زىيادە ئىككى ئەلچى چېرىك سىيىت ھاجىغا يوللىنىدىغان مەكتۇپنى ئېلىپ، تىزگىن سىيرىپ تۇرغان ئاتلىرىنى ئويناقلىتىپ، مەغرۇر قىياپەت بىلەن كەنت تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى.

سىيىت ھاجىنىڭ يېنىدىن يىغا قوپۇپ، ئويلىمىغان يەردىن تۇمانلىشىشقا باشلىغان ئۈمىد ئاسمىنى تەقدىر ئىلاھىنىڭ يەنە بىر قېتىم كۈلۈپ بېقىشى بىلەن بىردىنلا ئېچىلىپ كەتتى. تاۋاقتا تەييار بولۇپ قالغان ئېشىغا قوشۇق تەگلىگەن ئابدۇراخمانمۇ، جېنىغا تىكلىنىپ كەلگەن نادىرخان بايۋەچچىمۇ پەم بىلەن ئېتىلغان بىر چالمىدا يىقىلغان ئىككى پاختەك مىسالى ئارىدىن كۆتۈرۈلدى. خوجىسىنىڭ بۇ تەرىقە قىسمەتكە قورۇل بولۇشى بىلەن يىگى يۈلەنچۈككە ھاجىتى چۈشكەن قورالىق يىگىتلەر خۇددى بىراقلا سىيرىلغان تەسۋى مارجىنىدەك، تۇرغان ـ پۈتكىنى بويىچە ئۇنىڭ ئىلكىگە ئۆتتى. «ئۇنىڭ مۈڭگۈزىگە ئۇرسا، تۇيىقى سىرقىراپتۇ» دېگەندەك. تۇغقىنىنىڭ كاساپىتىگە كېتىپ قىلىشتىن قورقۇپ قالغان ئابلىزقارى تېخىمۇ يۇمشاپ، جەمەتى بىلەن كېلىپ ئۇنىڭ ئاياغ ئاستىغا يىقىلدى ... بۇ ئامەتلەردىن كۆڭلى سۆيۈنگەن سىيىت

ھاجى ئەقلىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىگە، پېشانىسىنىڭ ئوڭلۇقىغا يەنە بىر قېتىم ئىشەندى. بېشىغا قونغان ئامەت قۇشىنىڭ ئەبەدىي ئۇچۇپ كەتمەيدىغانلىقىغا چىنپۇتۇپ، يەتتە ئىقلىمغا پادىشاھ بولغاندەك كېرىلىپ كەتتى.

ئۇ نادىرخان بايۋەچچە ياتقان ھەپىسگە كىرىپ، ئۇنىڭ قارچىغىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشكەن تولكىنىڭ جان ئاچچىقىدا ئازابلانغىنىدەك رەللە بولۇشىدىن قانغۇدەك مەززە قىلىپ قايتىپ چىققاندىن كېيىن جايىنامازدا ئولتۇرۇپ، تەۋەررۇك تەسۋىنى قولىغا ئالدى ۋە كۆزلىرىنى يېرىم يۇمدى. تەسۋى مارجانلىرى لۆمشۈۋاتقان يۆگىمەچ قۇرتىدەك مىدىرلاۋاتقان بارماقلىرى ئارىسىدىن ئون نەچچە مەرتەم ئۆتكەندىن كېيىن، ئىگىسىنىڭ بوسۇغىسىغا بېشىنى قويۇپ ياتىدىغان سادىق ئىتتەك ياۋاشلاپ قالغان ھاپىز مەخسۇمنىڭ زىمىسىگە ئەتىكى زىياپەتكە باغاق تارقىتىش ۋەزىپىسىنى يۈكلىدى.

ئۇلۇغ ئاش ۋاقتى بىلەن يېتىپ كەلگەن مېھمانلار قەسىر ئالدىدا تىترىشىپ تۇرۇپ، كەچۈرگۈسىز جىنايەت ئۆتكۈزگەن شور پېشانە نادىرخان بايۋەچچىنىڭ مەھبۇس ھارۋىسىغا بەند قىلىنىپ، قانداق ئاقىۋەتلەرگە مەھكۇم قىلىنغىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، ئۆمۈرۋايەت خاتىرىسىدىن چىقمىغۇدەك ئىبرەت ئېلىشتى. ھارۋا تاختا كۆۋرۈكتىن بۇرۇلغاندىلا ئاندىن تەكلىپ بويىچە مېھمانخانىغا كىرىپ، داستىخانغا ئولتۇردى.

قاق ناشتىدا كۆڭۈلنى غەش قىلىدىغان بىر مەنزىرىگە داخىل بولۇپ قالغىنى ئۇچۇنمۇ ياكى تۈنۈگۈنلا ئۆز سېپىدە ئويناپ - كۈلۈپ يۈرگەن، بۈگۈن بولسا قەپەستىكى مەھبۇسقا ئايلانغان بايۋەچچىنىڭ ساراڭلارچە كۈلۈشلىرى، يۈرەكنى جىغىلدىتىۋېتىدىغان تەلەتى كۆز ئالدىغا كېلىۋالدىمۇ، ئىشقىلىپ مېھمانلار خېلىغىچە ھور ئۆرلەپ تۇرغان قايماق چايغىمۇ، نازۇنېمەتلەرگىمۇ قول ئۇزارتماي ئولتۇرۇپ قېلىشتى.

«جۇۋىلىقىنى ئۇراي، جۇۋىچىغا تور كەتسۇن» دېگەندەك مېھمانلىرىنى نادىرخاندىن ئىبارەت سۇزۇك ئەينەكتىن ئۆز تەقدىرىنى قانغۇچە كۆرۈۋالسۇن دەپ ئەتەي ئۆزىنى چەتكە ئالغان سېيىت ھاجى مېھمانخانىغا كىرىپ كېلىپ ھېچنېمە كۆرمىگەندەك، ئۇقمىغاندەك ئوچۇق چىراي تەكەللۇپ قىلىشقا باشلىغاندىلا سورۇن كەيپىياتى ئاستا - ئاستا جانلىنىشقا باشلىدى.

— كىچىككىنە زۆرۈرىيەت بىلەن قوللىرىغا ئۆزۈم سۇ بېرەلمىدىم مېھمانلىرىم، شۇنداق بولسىمۇ داستىخانغا مەرھەمەت قىلىشسىلا، — دېيىتتى سېيىت ھاجى ھەربىر كىشىنىڭ ئىتىنى ئاتاپ گەپدانلىق قىلىپ، — ھەرقايسىلىرى بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرۇش پېقىرغا كۈندە نېسىپ بولىۋېرىدىغان ئىش ئەمەس، قەدەم تەشرىپ قىلغانلىرىغا بەكمۇ خۇش بولۇۋاتىمەن!

ئابلىزقارى پەگاھتا تۇرۇپلا بۇيرۇتما تاپشۇرۇۋېلىپ، مۈكىدەك يورۇشۇۋاتقان خىزمەتكارلارغا غىزا تەرتىپىنى ئەسلىتىپ، قەدەمدە بىر ئاگاھلاندۇراتتى. بەزىدە ئىشىك تېشىغا چىقىۋېلىپ، لېگەنلەردە ئەكىرىلىۋاتقان مېۋە - چېۋىلەرنى، ئوتقاشتەك قىزىرىپ پىشقان توغاچلارنى، ياڭاق مېغىزىدەك سېرىق كاكچىلارنى ئۆز قولى بىلەن تۈزەشتۈرۈپ تىزاتتى. ياماق كىيىم كىيگەنلەرنىڭ قولىدىكى لېگەن - تەخسىلەرنى تارتىۋېلىپ، ئاشخانا بىلەن مېھمانخانا ئارىسىدا پايپېتەك بولۇپ يۈرگەن جاپپار موللىغا تۇتقۇزاتتى. تۇرۇپلا مېھمانخانىغا كىرىپ تاتلىق گەپلىرى بىلەن مېھمانلارنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغىماقچى بولۇۋاتقان سېيىت ھاجىنىڭ قۇلىقىغا يېقىن كېلىپ، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاپ قوياتتى. ئۇ تەكەللۇپ سۆزلىرىنى خۇددى شاتۇتىدەك تەكرارلاپ، مېھمانلارنى داستىخانغا ئىلتىپات قىلىشقا ئۈندەيتتى.

گۈلى گۈلىگە كەلتۈرۈپ تىزىلغان ناز-نېمەتلەر داستىخاننى شۇنچە باي قىلىۋەتكەنىدىكى، سۆكەك - سۆڭەكلىرىدىن ئاجراپ پىشقان سېمىز پاقلان گۆشى، تۇخۇم ئېقى ۋە دورا - دەرمەكلەر

بىلەن شىرە بىرىلگەن قىپقىزىل تونۇر كاۋىپى، يىڭناغۇچنىڭ قانىتىدەك نېپىز توغرالغان پىيازلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان پېتىر مانتا، ياغلىرى تەپچىرەپ چىققان گۆشگىردە مەززىلىك پۇراقلىرى بىلەن مېھمانلارنىڭ دىمىغىنى غىدىقلاپ، ئىشتىھاسىنى ئېچىۋەتتى. مېھمانلار بىر - بىرىگە خوش ئېيتىشنىمۇ ئۇنتۇپ بىر پارچىدىن گۆشنى قولىغا ئېلىشقاندا، بايىقى كۆڭۈلسىز كۆرۈنۈشتىن پەيدا بولغان غەشلىكمۇ پاك - پاكىز ئەستىن كۆتۈرۈلدى. «غىزا يەۋاتقاندا گەپ قىلغان يامان» دېگەن ئەقىدىگە ئېتىقادى كۈچلۈكمۇ ياكى ئۆزىدىن ئۆزگە بارلىق ئادەم ئۇنتۇلدىمۇ، ئىشقىلىپ، ھېچكىم ھېچكىمگە گەپ قىلمايتتى. يالاڭ ئاياغ سۇ كەچكەندە چىقىدىغان غەلىتە شەپىلا زىياپەت تەرتىپىنىڭ قايسى دەرىجىگە يەتكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ، مېھمانخانىنى بىر ئالغانىدى.

دۇنيادا تولمايدىغان ئورا، تويمايدىغان قورساق بولمىسا كېرەك. ئۇزۇن ئۆتمەيلا «ئالسىلا، باقسىلا» دەيدىغان تەكەللۇپلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ھېلىلا ھامامدىن چىققاندەك تەرلەپ، قىزىرىپ كەتكەن مېھمانلار نەشكەش خورەك تارتقاندەك كېكىرىشىپ، تامغا يۆلىنىشتى. ئابلىزقارىنىڭ ئىشارىتى بىلەن كىرىپ كەلگەن ئىككى - ئۈچ مالاي قورسىقىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، قۇمساز تۈپىدا ئەتكەن لايدەك بوشىشىپ كەتكەن مېھمانلارنى نوغۇچقا ئارتىلغان داستىخان بىلەن يەلپۈشكە باشلىدى. تائامنى يەپ بولۇپ، كالامنى كۈتمەيلا ئۇيقۇ ئالىمىگە سەپەر قىلىشقا تەمشىلىۋاتقانلارغا ئىچ - ئىچىدىن ئۆچلۈكى كېلىۋاتقان سېيىت ھاجى كۈچەپ تۇرۇپ بىرنى يۆتىلىۋىدى، تام بويلاپ سۇۋۇارىسىغا قىڭغايغانلار قۇلاق تۈۋىدە زەمبىرەك ئېتىلغاندەكلا چۆچۈپ، ئەسنەشكەن پېتى ئۆرە بولدى. سېيىت ھاجى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، قاشلىرىنى يىمىرىپ تۇرۇپ:

— پۇقرالىرىمىزنىڭ كاتتىلىرىنى ھوزۇرىمىزغا چىللاشتىن مەقسەت، پىقىرغا كۆرسەتكەن ھىممەتلىرىگە تەشەككۇر بىلدۈرمەك

ئۇچۇندۇر . تەشەككۈر بىلەن بىللە ، يۇرتىمىزنىڭ كېيىنكى ئىشلىرى ئۈستىدە كېڭەشمەكمۇ مەقسەتلىرىمىزنىڭ زۆرۈر مەزمۇنىنىڭ بىرىدۇر ، — دېدى مېھمانلىرىغا ئەدەپ بىلەن .

— دۇرۇس ··· دۇرۇس ، كايىمىسلىمۇ بولاتتى ماجىم ···

— بۇگۈنكى كۈنگە يەتكەندە ھۆكۈمەتسىز ، باشپاناھسىز قالغان بۇ يۇرتقا قويغان مەقسەت كۆچىتىمىز ھەربىرلىرىنىڭ پەرۋىش ـ ياردەملىرى بىلەن يىلتىز تارتىپ ، كۆكلەپ ، كۈتكىنىمىزدەك مېۋە بەردى . سۇپۇرگە قاتارلىق بىرنەچچىلا نادان بۇ دەرىخىمىزنىڭ سايىسىدىن بەھرە ئېلىشتىن باش تارتىپ قېچىپ كەتكەندىن ئۆزگە ، ھەممە پۇقرا ۋە ھەممە ئەھلى مۇسۇلمان بۇ دەرەخ سايىسىدىن ھۇزۇرلانماقتىدۇر . مەزكۇر دەرەخكە خىرىس قىلغۇچى تىكەنلەرمۇ يۇلۇپ تاشلانغانلىقى كۆزى بارلارنىڭ كۆزىگە كۆرۈندى . قۇلىقى بارلارنىڭ قۇلىقىغا ئاڭلاندى . شۇ كەمدە كەرەملىك ئاللا بىزگە شۇنداق بىر پۇرسەت ئاتا قىلدىكى ، ھەرقايسىلىرىنىڭ گۇۋاھلىقى ، ئىختىيارىيلىقىدىن ئۆتكۈزۈپ بىر مەكتۇپ تەييارلاپ ، خاقانى چىن ئىستىبلاسىدىن باش تارتىپ ، ئاقپاششاغا مەنەن ۋە جىسمانەن تەۋەلىك بىلدۈرۈش تولا زۆرۈردۇر . پېقىر ئىشىنىدۇكى ، ئاقپاششا پۇقراسى بولۇپ ئامەت كۆرگەن ئاقىل مېھمانلىرىمىز ئۆزىنىڭ پايدىسىغا تەييارلانغان بۇ ھۆججەتكە مۇبارەك بارماقلىرىنى بېسىشتىن باش تارتماس ···

— ھېلىغۇ قەغەزگە شۇنداقلا قول باسىدىغان يېنىك خىزمەت ئىكەن ، بۇنىڭدىن مۇشكۈلرەك خىزمەت بۇيرۇلسىمۇ جېنىمىز تەسەددۇق ! — بىلەكلىرىنى جەينىكىگىچە تۈرۈپ ، بىگىز قولىنى يىكتەك روسلاپ تەييار بولغان ئابلىزقارى ئالدى بىلەن پەرمانبەردارلىق كۆرسەتمەككە ھازىرلىنىپ دېدى .

كىمدۇر بىرى بۇرنىغا ئارام بەرمەيۋاتقان روچىۋىننى ئالىقىنى بىلەن قورۇپ تۇرۇپ :

— شۇنچىلىكلا خىزمەت ئىكەنغۇ ، تېخى قولۇمدىن

كەلمەيدىغان بىر ئىشقا بۇيرۇمدىكىن دەپتىمەن ! — دېدى جۆيلۈۋاتقاندەكلا ئىڭراپ ، كۆزىنى ئاچماي ئولتۇرۇپ .

— نەچچە يەرگە قول قويىمىز ھاجىم ؟

— پەقەت بىرلا يەرگە ، شۇنداقلا …

— ئاسان گەپقۇ بۇ ، 100 يەرگە دېسىلىمۇ ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا …

مېھمانلارنىڭ جاۋابىدىن قانائەتلەنگەن سېيىت ھاجى قولىنى يەنە بىر شىلتىۋىدى ، ھاپىز مەخسۇم قەغەز قويۇلغان پەتنۇسنى شۇ ھامان مېھمانلارنىڭ ئالدىدا ھازىر قىلدى .

— مەكتۇپنى ھەرقايسىلىرى بىر ئوقۇپ كۆرۈشەمدىلا ؟

— ياقەي ، خۇدا بىزنى قارىتۇرۇك قىلىپ ياراتقانىكەن …

شۇ ئەسنادا مېھمانخانا ئىشىكى قاتتىق ئىتتىرىلدى . ئىشىكنى كەينىچە دەملەپ تۇرغان خاتىپ بازار بېگى تىك موللاق چۈشكىلى تاسلا قالدى .

— ھاجىم … ھاجىم ، چا … چا … چاتاق چىقتى ، — دېدى مىلتىقنى مەھكەم قۇچاقلىۋالغان دەرۋازىۋەن دورغا تىلىنى ئۇسساپ كەتكەن ئىتنىڭ تىلىدەك بىر غېرىچ ساڭگىلىتىپ تۇرۇپ .

— قانداق چاتاق چىقتى ، دەججال قوپۇپتىمۇ ، توپان بالاسى كەپتىمۇ ؟

— يوقسۇ ھاجىم ، خاقانى چىننىڭ ئىككى چېرىكى كېلىپ ، ئۆزلىرىنىڭ قولىغا تاپشۇرىدىغان دەستەك بار دەپ دەرۋازا تۈۋىدە بېزىرىپ تۇرۇۋالدى !

— ھاھ … ھاھ … ھاھ … قارا سەن توخۇ يۈرەكنى ، ئىشتىنىڭغىمۇ سىيىۋەتمىگەنسەن ؟

— يوقسۇ … يوقسۇ …

— ھە ، دەپ باقە ، چېرىكلەر كۇپپارمىكەن ياكى مۇسۇلمانمۇ ؟

— كۇپپار ئىكەن ، كۇپپار ئىكەن ، كۇپپار بولغاندىمۇ ئەسكىسى ئوخشايدۇ .

— كۆتنگە تۆتنى تېپىپ ھەيدىۋەت ئۇلارنى، ئىشى بولسا ئەتە كەلسۇن، — دېدى سېيىت ھاجى دورغىنى ئالدىرىتىپ.

— باش ئۇستىگە!

ئىككى ئاردا تەڭلىكتە قالغان دورغا ئىشىك تېشىغا چىقىپلا يەنە قايتىپ كىردى ـ دە، تاپان چېلىپ تۇرۇپ مەلۇم قىلدى:

— ئۇلار كىردى ھاجىم، ئۇلار كىرىۋاتىدۇ…

مۇگدەۋاتقانلار ئۇيقۇسىنى ئېچىپ بۇرجەككە قىسىلىپ، مۇساپىرنىڭ كۆچۈكىدەك تۈگۈلۈۋالغانلار ئىشىككە توغرىلىنىپ بولغۇچە قىياپىتى قاتمال ئىككى چېرىك مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى ـ دە، ئاياغلىرىنى جۇپلەپ تىك تۇرۇپ كىمنىڭ سېيىت ھاجى ئىكەنلىكىنى سورىۋالغاندىن كېيىن، قىزىل خەتلىك يوغان لىپاپىنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى.

بۇ چاقىرىلمىغان مېھمانلارنى ھەيدەپ چىقىرىشقا ئۇلگۇرەلمىگەن سېيىت ھاجى ئەلچى چېرىكلەرنىڭ تۇرقىغا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن:

— خېتىنى ئوقۇپ، ئىمانىمنى بۇلغىمايمەن، ئوقۇ! — دېدى ۋە لىپاپىنى قولىنى كۆيدۈرۈپ تۇرغان چوغنى تاشلىۋەتكەندەك، چېرىكلەرگە تاشلاپ بەردى.

«قەشقەر تىتەيىنىڭ يارلىقى ۋە ئەلچى دوتىيى تاڭ دارېننىڭ پەرمانى بىلەن چېرىيە كەنتىگە چېرىك باشلاپ كەلمىش باش سەركەردىنىڭ مۇبارەك نامىدىن ئاگاھلاندۇرىمەنكى، — ئېگىز بويلۇق چېرىكنىڭ بىرى لىپاپىنى ئېلىپلا مەكتۇپنى چىقىرىپ ئۈنلۈك ئوقۇشقا باشلىدى، — يات مەملىكەتتىن كېلىپ، چېرىيە كەنتىدە ۋەقە تۇغدۇرۇپ، خاقان پۇقراسىنى ئىتائەتتىن چىقارغان ئاقساقال سېيىت ھاجى ھازىردىن باشلاپ 12 سائەت ئىچىدە دەرھال…»

— جۆيلۈمە!

سېيىت ھاجىنىڭ بويۇن تومۇرلىرىنى گۈرۈچ تىققان

ھېسسپتەك كۆپتۈرۈپ ۋارقىرىشى بىلەن چېرىكمۇ يارلىقنى ئوقۇشتىن توختاپ قالدى . مۇگدەپ ئولتۇرۇشقان مېھمانلارمۇ بىردىنلا سەگەكلەشتى .

— بۇلارنىڭ ساقىلىنى قىرقىپ ، ئاتلىرىنىڭ قۇيرۇقىنى كېسىپ ، كۆتىگە ياتتاق قىستۇرۇپ ھەيدەپ چىقىرىڭلار !

سېيىت ھاجىنىڭ ئاۋازى بېسىقمايلا دۈپۈرلىشىپ كەلگەن بىر توپ قورال‍لىق دورغا نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي قالغان چېرىكلەرنى مەھكەم قاپسىدى - دە ، تارتقۇشلاپ ، ئىتتىرىپ ئاچىقىپ كەتتى .

ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن تۇتقامىش ھاپىز مەخسۇم كىرىپ كەلدى :

— بولمىدى ، ھاجىم بولمىدى ، دوتەي يامۇلدىن كەلگەن لەك - لەك چېرىكلەر توپا مەھەللىسىدىكى باشلەڭگەردە سەپ - سەپ بولۇپ تۇرۇپ كېتىپتۇمىش . سېپىل سوقۇۋاتقان نادان پۇقرالار بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا قېچىپ كېتىپتۇ !

— شۇنداقمۇ ھىم ، بۇنىڭ قورققۇدەك نېمىسى بار ؟ !

چىرايى ئۆڭۈپ سۇت قەغىزىدەك تاتىرىپ كەتكەن سېيىت ھاجى ئۆزىنى قانچە تەمكىن تۇتۇپ باققان بولسىمۇ ، لېكىن مېھمانخانىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا مېھمانلىرىنىڭ كۆزىچىلا تاشلانغان بۇ بومبىنى پارتلاشتىن توسۇپ قالالمىدى . زامان ئاخىر بولغاندەك ئۆرتۆپە بولۇشۇپ ، تونلىرىنى ئۇك - تەتۈر كىيىشىپ ، قامچىسىنى ئىزدەشكە باشلىغان مېھمانلار سېيىت ھاجىنىڭ سوغۇق كۇلكىسىگە دۇچ كەلدى :

— ئەزىز مېھمانلىرىم ، ياخشى كۇنلەردە بىللە بولۇپ ، يامان كۇنلەردە ئايرىلامدۇق ؟ — دېدى ئۇ تەلەتى بىر قىسمىلا بولۇپ كەتكەن كىشىلەرگە بىرمۇبىر تىكىلىپ ، — ئەمدى قايتىمەن دەپ ئاۋارە بولۇشمىسىلا ، چېرىكلەرگە خەۋەر قىلىپ قويۇپ ، ئەمدى يېقىرنى تاشلاپ كەتمەكچى بولۇشامدىلا ؟ يوقسۇ ، يوقسۇ ! — ئۇ

ئارقىدىنلا ھاپىزغا بۇرۇلدى، — مۇنۇ مۇھتەرەم مېھمانلىرىمغا بىردىن نەيزە، بىردىن قىلىچ كەلتۈرۈلسۇن!

سېيىت ھاجى 12 - ئاينىڭ سوغۇقىدا يالىڭاچ قالغاندەك لاغىلداپ تىترەۋاتقان مېھمانلار بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان پەيتتە ئابلىزقارى غىپپىدىلا قىلىپ تاشقىرىغا چىقىۋالدى - دە، جاپپار موللىنى باراڭ ئاستىغا چاقىرىۋېلىپ:

— چېرىكلەر يەنە كەپتۇمىش، ھېلىقى ئەلەم بىلەن پەرىجە تەييار دۇ؟ — دەپ ئاستا پىچىرلىدى.

— تەييار قارىم، تەقسىمۇ تەييار...

نەچچە كۈندىن بېرى دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، توپا مەھەللىسى تەرەپكە بارلىق سەزگۈسى بىلەن دىققەت قىلىپ كېلىۋاتقان مەتقاسىم سىپىلغا لاي تاشلاۋېتىپ، سۇس بۇرغا ئاۋازىنى بىرىنچى بولۇپ ئاڭلاپ قالدى - دە، نىجات قۇياشى تۇغقاندەك ۋارقىرىۋەتتى:

— قېرىنداشلىرىم، ئاڭلاۋاتامسىلەر، نۇرەك باخشى بۇرغا چېلىۋاتىدۇ!

بۇ ئۆزى ئىشەنگەن لەنىتى رەسۇل ئالدانغان يۇقىرالارنى سېپىل ھاشارىغا تۇتۇپ بېرىپ قەسىرگە كىرىۋالغاندىن بېرى، ئانىسىنى كۆرەلمىگەنىنىڭ ئۈستىگە، تاپا - تەنە مالامەتلىرىدىن قورقۇپ، ئۇچەككە چۈشكەن قۇرتتەك تۇگۇلۇۋالغان يىگىتنىڭ تۇنجى قېتىملىق ئېغىز ئېچىشى ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن، يۇقىرالار كەتمەن - گۈرجەكنى تاشلىۋېتىش-نىمۇ ئۇنتۇپ، ھاپىز زىيابەت بىلەن بولۇپ كەتكەن پۇرسەتتە توپا مەھەللىسى بوسۇغىسىدا تۇرغان يۇرتداشلىرى ئالدىغا قېچىپ كېلىشتى. ئۇلار بەشتوغراقتا ئايرىلىشقاندىن بېرى بېشىدىن ئۆتكەن كەچمىشلىرىنى سۆزلىشىشكىمۇ ئۇلگۇرمەي كۆز يېشى قىلىشىۋاتقاندا، ئەلچى چېرىكلەرمۇ قايتىپ كەلدى.

بۇ چېرىكلەرنىڭ دورا - دەرمەك سۈركەپ، تاراپ - تىرمىلاپ پەرۋىش قىلىپ يېتىلدۈرگەن كەكە ساقىلى تۇنجى ئۇرۇم كۆدىدەك

www.uyghurkitap.com

چـورتـلا قـىرقـىپ تاشلانغانـدى . ئاستـىدىكى قاراشەھەر نەسلـىدىن بـولغان جەدە ئاتلـىرىنـىڭ كۆمۈرچەككە يەتكۈزۈپ كـىسىۋېتىلگەن قـۇيـرۇقـىـمۇ كۆكـۈيۈن ئارام بەرمەيۋاتقان چاترىقىغا قىسىقلىق تۇراتتى .

— بۇ نىمە ئىش ؟ — پىيازلىقتىكى قارانچۇقتەك سالپايغان ھالـدا كىلـىۋاتقان چېرىكلەرنـىڭ ئەلپازىغـا قاراپ ، ئەلچىلـىكنـىڭ ئـاقـىـۋىـتـىـنـى قـىياس قىلىپ يەتـكەن باش سەركەردە سەل چۆچۈگەندەك بولۇپ سورىدى ، — سېيىت ھاجى دەستەككە پىسەنت قىلماپتۇ ـ دە ، ئۇنداقتا ...

— پـىـسـەنـت قىلمىسىغۇ مەيلىدى ، ئۆلتۈرۈۋەتكىلى تاس قالدى ، بىز ئۇچرىغان ھاقارەتمۇ ئۆلۈمدىن كەم ئەمەس .

— ئۇ يەردە يەنە نىملەرنى كۆردۈڭلار ؟

— قەسىر ئەتراپىغا سېلىنغان ئېگىز ھەم قېلىن سېپىلنى ، سـېـپـىـل ئۈستىدە بەشئاتار مىلتىقلارنى تۇتۇپ تۇرغان نۇرغۇن ئادەملەرنى كۆردۇق . يۇرت كاتتىلىرىمۇ بىزگە ئالدى بىلەن قول سـېـلـىـش ئـۈسـتـىـدە مەسلىھەتلىشىۋاتقانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويدى ، تېزدىن كېتىشىمىزنى تاپىلىدى .

— ھىم ...

باش سەركەردە كۆپ ئويلىنىپ تۇرمايلا قاقىرامدا قاقلىنىپ ئۆلتۈرغان چېرىكلەرنى دىققەتكە چاقىردى ـ دە ، كوماندا بەردى :

— ئارتقا بۇرۇل !

«ئـارتـقـا بـۇرۇل» دېـگـەن كـومـاندىنىڭ نىمىدىن دېرەك بـېـرىـدىـغـانـلـىـقـىـنـى ئـوبدان چۈشىنىدىغان شىيۇڭ گاۋشېڭ سـۇپـۇرگەئاخۇن بىلەن سېلىشىۋاتقان پارىڭىنى توختاتتى ـ دە ، يۈگۈرۈپ بېرىپ باش سەركەردىنىڭ ئېتىنىڭ نوختىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ سورىدى :

— سەركەردە جانابلىرى ، نىمىشقا ئارقىغا بۇرۇلىمىز ؟

— بـۇ تـوغـرىـدا تـاڭ دوتەيدىن پېقىرغا شەخسەن ھوقۇق

بىرىلگەن ، ئىككى مەملىكەتنىڭ خارجى مۇناسىۋىتىگە چېتىلىدىغان بۇ چوڭ ئىشتا ئېھتىياتچان ۋە سەگەك بولۇشۇمنى جېكىلىگەن !

— ئۇنداقتا سېيىت ھاجىنى جازالاش توغرىسىدىكى پەرمانچۇ؟

سەركەردىنىڭ ئۈچ كۆنلۈك ئاپتاپتا تېزدىنلا قارىداپ قاراقىرىمغا ئوخشاپ قالغان يۈزىگە مەسخىرە كۈلكىسى ئولاشتى ، ئۇ شيۈڭ گاۋشېڭغا :

— جانابلىرى ئاقىل سەركەردە سۈن زىنىڭ ھەربىي دەستۇرىنى[1] ئوقۇمىغان بولسىلا كېرەك ، ھەربىي ئادەم كۆز ئالدىدىكى تالاپەتكە ھەرگىز ئۆزىنى ئۇرمايدۇ . دۈشمەن ئاجىز بولسا ، ھۇجۇمغا ئۆتمەك كېرەك ، قاچسا قوغلىماق كېرەك . ئۆزىنىمۇ ، ئۆزگىنىمۇ بىلىش زۆرۈركى ، دۈشمەن ئۆزىدىن كۈچلۈك بولسا ، 36 تەدبىر[2] ئىچىدىكى پەشنى قېقىپ كېتىش يولىنى تۇتماق لازىمدۇر ··· — دېدى تىلىنى چايناپ .

باش سەركەردىنىڭ بىردىنلا بەل قويۇۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ، ئۈمىد يىپى ئۈزۈلگەن پۇقرالار گۇررىدە كېلىپ ، غەزەپلىنىشۋاتقان شيۈڭ گاۋشېڭنى ئورىۋېلىشتى ، بەزىلەر ئاچچىقىغا پايلىماي يىغلاپ تاشلىدى .

— بۇ توخۇ يۈرەكنىڭ مۇشۇنداق قىلىدىغانلىقىنى كۆڭلۈم تۇيۇپلا تۇراتتى ، — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن ئاغزىنى قويۇۋېتىپ ، —

---

① سۈن زى — يەنى سۈن ۋۇ ، چۈنچيۇ دەۋرىدىكى مەشھۇر ھەربىي ئالىم ، چى بەگلىكىدىن . ئۇ 13 بابلىق «ھەربىي دەستۇر» دېگەن كىتابنى يېزىپ چىقىپ ۋۇ ۋاڭنىڭ ھۇزۇرىغا كەلگەن ۋە ۋۇ ۋاڭ تەرىپىدىن سەركەردىلىككە تەيىنلەنگەن ، ۋۇ بەگلىكىنىڭ قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلىپ چۇ بەگلىكىنى تارمار كەلتۈرگەن . ئۇ «ئۆزىنىمۇ ، ئۆزگىنىمۇ بىلگەندە ھەممە جەڭدە غەلىبە قىلغىلى بولىدۇ» دېگەن ئىستراتېگىيىلىك ۋە تاكتىكىلىق جەڭ مىزانىنى ئىلگىرى سۈرگەن . «سۈن زى ھەربىي دەستۇرى» دېگەن كىتاب جۇڭگونىڭ ئەڭ بۇرۇنقى مۇنەۋۋەر ھەربىي دەستۇرى .

② 36 تەدبىر ئىچىدە پەشنى قېقىپ كېتىش ھەممىدىن ئەلا — بۇ بىر تەمسىل بولۇپ ، بۇ تەمسىل ئەڭ دەسلەپ «جەنۇبىي چى بەگلىكى دەستۇرى ، ۋاڭ جىڭزى تەزكىرىسى» دېگەن كىتابتا ئىشلىتىلگەن . كۈچلۈك دۈشمەنگە يولۇققاندا ياكى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىپ تاقابىل تۇرۇشقا چارىسىز قالغاندا ، پەشنى قېقىپ كېتىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئامال ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ .

www.uyghurkitap.com

بۇ قورقۇنچاقلا يالغۇز قويغاندىمۇ ئاۋارە بولمايلى دارىن، ئۆزىمىزگە ئۆزىمىزنىڭ ئىچى ئاغرىمىسا، بىزگە ھېچكىمنىڭ ئىچى ئاغرىمايدىكەن بۇ جاھاندا.

— مەن دېمىدىممۇ، گېپىم راستمىكەن؟ — دەپ تاپا قىلدى جامالىدىن بوۋاي.

سوپورگەئاخۇننىڭ سۆزى ۋە بەشتوغراقتىن ئېلىنغان نەيزە ـ قىلىچلارنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ جەڭگە جېنىنى تىككەن پۇقرالارنىڭ مەردانە سادالىرى شيۈك گاۋشېڭغا جاسارەت بېغىشلىدى بولغاي، ئۇ «قەدەملەپ مارش» دېگەن كوماندا بىلەن ئىلچى تەرەپكە قاراپ قەدەم تاشلىغان چېرىكلەرنىڭ ئالدىغا ئۆتتى ـ دە، غولىچىنى كېرىپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلدى:

— ھەي بۇرادەرلەر، ياردەمچى سەركەردەڭلار سىلەردىن ئىلتىماس قىلىدۇكى، بۇ بىچارە پۇقرالارغا ئىچىڭلار ئاغرىسۇن، ئاياغ ئاستى قىلىنغان زېمىنغا ئىچىڭلار ئاغرىسۇن! يۈرىكىدە ئازراق بولسىمۇ ھەققانىيەت ئوتى بارلار مېنىڭ ئارقامدىن مېڭىڭلار. سىلەر ئۇچۇن دوتەي ئالدىدا بېشىم بىلەن جاۋاب قىلىمەن!

سەپ ئىچىدىن يەتتە ـ سەككىز چېرىك ئايرىلىپ چىقتى ۋە شيۈك گاۋشېڭنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا شيۈك گاۋشېڭ يەكەن شەھىرىدىن ئۆزى بىلەن بىللە ئەكەلگەن جۇ شۇيتاڭ، ۋېي دېشى دەيدىغان ئىككى چېرىكتىن ئۆزگە، خوتەن دوتەي يامۇلىغا قاراشلىق چېرىكتىن يەنە بەش ـ ئالتىسى بار ئىدى.

— مانا بۇ قېرىنداشلىرىڭلاردىن ئۆرنەك ئېلىڭلار، يەنە كىم ئادالەت يولىدا جەڭ قىلىدۇ؟ سەنچۇ قېرىنداش؟

شيۈك گاۋشېڭ ئۆزگە ئەگەشكەن چېرىكلەرنىڭ بىرىنىڭ مۈرىسىگە شاپىلاقلاپ تۇرۇپ، ئۆزگىلەرگە چاقىرىق قىلدى ۋە سەپتىن يەنە بىر كىمنىڭ چىقمىغىنىنى كۆرۈپ، يەرگە قاراپ تۇرغان بىر ياش چېرىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ سورىدى.

— پېقىرنىڭ يۇرتى گەنسۇدا، چېرىك بولسام ياشىنىپ قالغان ئاتا ـ ئانامنى باقارمەن دېۋىدىم، مۇبادا ئۆلۈپ كەتسەم...

— سەنچۇ قېرىنداش؟

— پېقىر ئىچكىرىدىن قېچىپ كەلگەندە مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ ياخشىلىقىنى كۆپ كۆرگەن، ئەمدى ياخشىلىقنى ياندۇرىدىغان چاغ كېلىپ قاپتۇ، مەيلى چىقسام چىقاي! ئۇنداق تۇزكور بولۇپ كەتسەكمۇ بولماس!

باش سەركەردە ئىشىنىڭ چاتاقتا تارتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ قوشۇنغا قوزغىلىش بۇيرۇقىنى بەردى ۋە شيۇڭ گاۋشېڭغا قاراپ غەزەپ بىلەن:

— قېنى كۆرەرمىز؟ — دەپ قويۇپ ئېتىنىڭ ساغرىسىغا زەردە بىلەن قامچا ئۇردى.

پۇقرالار دىيانەت ۋە ئادالەت يولىدىن باش تارتقان ۋاپاسىز قوشۇننى پۇتمەس ـ تۈگىمەس نەپرەت تاشقىنلاپ تۇرغان نەزىرى بىلەن ئۇزىتىپ قالدى ـ دە، ئۆز مەقسەتلىرى ئۈستىدە كېڭەشكە كىرىشىپ كەتتى. ناماز ئەسرنى تامام قىلىپ، ئاللادىن نۇسرەت تىلەپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلغاندىن كېيىن ياكى غازى، ياكى شېھىت بولۇشقا ئىختىيار قىلىپ ئىككى يول بىلەن قەسىرگە قاراپ ئاتلاندى. سۈپۈرگەئاخۇن بىلەن شيۇڭ گاۋشېڭ «ئاللاھۇئەكبەر» دېگەن ئىلھامبەخش سادانى پەلەككە يەتكۈزۈپ تۇۋلاۋاتقان پۇقرالارنىڭ ئەڭ ئالدىدا ماڭدى.

36. غەزەپ يالقۇنى

مىلادىيە 1912 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى.

قەھرلەنگەن پۇقرالارنىڭ بەھەيۋەت تاغلاردىن ئېتىلىپ كەلگەن كۆكلەم قىياندەك يامرىغان غەزەپ ساداسى ئالدىدا بىر تال رەزگى

www.uyghurkitap.com

غازاڭ مىسالى سۆرۈپ ـ توقاي قىلىنغان كەلگۈندىلەر جىنايەتكارانە ئۆۋسىدا قامىلىپ ياتقىنىغا بىر كېچە ـ كۈندۈز بولاي دەپ قالدى . مۇشۇنداق بىر كۈننى تۆت كۆزى بىلەن كۈتكەن كىشىلەر چىراغ يورۇقىنى كۆرگەن پەرۋانىدەك ئېتىلىپ كېلىپ ، مۇھاسىرىچىلەر قاتارىغا قېتىلدى . چىرىيە پۇقرالىرىنىڭ تىغ كۆتۈرگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان گۇلاخما ، دامىكۇ تەرەپلەرنىڭ پىدائىيلىرىمۇ بىر كېچىنىڭ ئىچىدىلا توغرىقېغىل مەھەللىسىگە يېتىپ كېلىپ ، قەسىر سېپىلىنىڭ شىمال تەرىپىنى ئۆزلىرىنىڭ نازارىتىگە تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىلىشتى . يوغان تەۋەككۇلەرنى بېشىغا قوندۇرۇۋاتقان ناۋايلار پۇقرالار ئارىسىدا ئارىلاپ يۈرۈپ ، يۇرت نومۇسىنى ئاقلاشقا ئۆزىنى ئاتىغان جەڭچىلەرنىڭ تېنىگە ماغدۇر ، بىلىكىگە كۈچ قاتتى . لەنتى رودۇپايلارنى شىللىسىدىن ئۇرۇپ چۇشۇرۇشكە قەسەم قىلغانلارنىڭ مەردانە نەرىسى تومۇز ئازابىنىڭ تېۋىپلىرى بولغان راخاپچىلارنىمۇ قەسىر ئەتراپىغا چىللاپ كەلدى . ئۇلار غالىتىكىنى ئىتتىرىپ يۈرۈپ ، ھېجىرغا تاشلانغان ناۋاتتەك سۆزۈك مۇزلارنى شىلدىرلىتىپ ئېرىتىپ ، قايسىبىر نەيزىلىك پۇقراغا تەڭلەيتتى ۋە دەيتتى :

— جانىڭ راھەتتى راخاپ ، قانغۇدەك ئىچىۋېلىڭلار . ئالۋاستى ئۆۋسىنى بۇزغۇچە يۈرىكىڭلارغا تەپ ، تېنىڭلارغا دەرد يەتمىسۇن !

قىلىچ ـ نەيزە ياكى ئارا ، پالتىلارنى كۆتۈرۈپ ، ئۇياقتىن ـ بۇياققا يۈگۈرۈپ يۈرگەنلەرنىڭ ئارىسىدا چاچلىرى ئاقارغان مومايلارمۇ ، بوۋايلارمۇ كۆرۈنەتتى . ئۇلار ئۇزۇن كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىگە تېرىپ كەلگەن ساپسېرىق كەھرىۋادەك ئۆرۈكلەرنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ :

— ئاغزىڭلارغا بىردىن سېلىۋېلىڭلار ، چىرىيىلىكلەرگە ئۆرۈكتىن باشقىسى بىكار ، ئېلىڭلار ، ئېلىڭلار ، چوڭنىڭ كۆڭلىنى قايتۇرماڭلار ، — دېيىشەتتى ۋە نەۋرىلىرى تەييارلىغان تىزىق ـ تىزىق مېغىزلارنى ئۇلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزاتتى .

بىر - بىرىنى ئاگاھلاندۇرۇپ ۋارقىراشلار، قىزىق تاماشىنى ئۆتكۈزۈۋېتكۈسى كەلمەي، كىشىلەرنىڭ پۇتلىرىغا پۇتلىشىپ يۈرگەن بالىلارنىڭ چۇقان - سۈرەنلىرى ئاپتاپلىق ھاۋادا لەيلىشىپ يۈرگەن توپا - تۇمانلار بىلەن سىڭىشىپ، ئاسمان گۈمبىزىنىڭ مەركىزىدىن غەرب ئۇپۇقى تەرەپكە سىلجىۋاتقان قۇياشقا قاراپ ئۆرلەيتتى.

شىيۇڭ گاۋشېڭ بىلەن بىللە قەسىر دەرۋازىسىغا قارىمۇقارشى كېلىدىغان كونا تاملىقنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، ئادەم دېڭىزى بىلەن قورشالغان بۆرە ئۇۋۇسىدىكى ھەربىر ئۆزگىرىشكە پۈتۈن زېھنى بىلەن كۆز تىكىۋاتقان سۈپۈرگەئاخۇن ئۇ يەردە قامىلىپ ياتقان سەپەر بوۋاينى بىر دەقىقىمۇ يادىدىن چىقارمايتتى. بوۋاينىڭ كۆڭۈل خاتىرىسىدە ئۆز پېتىچە ساقلىنىپ قالغان سۈرەت - سىيماسىنى ھەر قېتىم كۆز ئالدىغا كەلتۈرگىنىدە ئەسەبلىرى بارغانچە جىددىيلىشىپ، ئەندىشىسى بىر بالداق يۇقىرى ئۆرلەيتتى. قەسىر تەرەپكە تىكىلىپ قارىغانسېرى قېلىن تاملاردىن نەيزىدەك تېشىپ ئۆتكەن نەزىرى قان تامغان قىلىچىنى كۆزلىرىدىن پۈتمەس غەزەپ تېشىۋاتقان بوۋاينىڭ بوغۇزىغا تاقاپ، قانداقتۇر بىر قارا دەقىقىنى پايلاپ تۇرغان رەھىمسىز جاللاتقا چۈشكەندەك، نەپسى بوغۇلۇپ، يۈرىكى تىنىمسىز تېپچەكلەيتتى. قەسىر تەرەپتىن كۆزىنى شۇنداق ئۈزسىلا بوۋاينىڭ قىل بىلەن قىلىچ ئارىسىدا تۇرغان ھايات يىپى ئۈزۈلىدىغاندەك ئەندىشىلىك ھېس ئۇنىڭ پىكرىنى ئۆز ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئالغانىدى.

تۈنۈگۈن ئۇ، بۇرغا نەرىسى ساداسى ئىچىدە كەنتكە كىرىپ كېلىۋېتىپ، ھەسەن بىلەن ھۈسەننى يېتىلەپ ئالدىغا چىققان چىنارئايىم بىلەن يېرىم يولدىلا ئۇچرىشىپ قالدى. سېغىنغان قەلبلەردىن ئېتىلىپ چىققان مۇھەببەتلىك قاراشلار ئىككى جۈپ ئوتلۇق كۆزلەر ئارىسىدىكى بوشلۇقتا مەھكەم قوچاقلاشتى. بىر - بىرىنىڭ دىدارىغا تىكىلگەن كۆزلەرگە خۇشاللىق، ھاياجان يېشى

قاپلاشتى ...

ئـېرىنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىگە، پېشانىسىدىكى قورۇقلارغا، گىجەكلىشىپ ئۆسۈپ كەتكەن ساقال ـ بۇرۇتلىرىغا، ياغاق سۆڭەكلىرى بۆرتۈپ چىققان يۈزىگە، قان قېچىپ، بېلىق قاسرىقىدەك يېرىكلىشىپ كەتكەن مەڭزىگە قاراپ يىغىسىنى ئاران بېسىۋالغان چىنارئايىم:

— بەكلا ياداپ كېتىپتىلا مۇسۇلمان، — دېدى ئىچىنى تارتىپ تۇرۇپ.

— يـاراتــقان ئىگەمــگە مىڭ شـۈكۈر مەزلۇم، ھېلىـھەم ھەرقايىســڭلارنىڭ، ئەل ـ يۇرتنــىڭ دىدارىغا نېســىپ قىلدى، — دېـدى سـۈپـۈرگەئاخۇن چۆل ھاياتىنىڭ، زامان تەشۋىشلىرىنىڭ چىرايىدا قالدۇرغان ئىزلىرىنى رەپىقىسىنىڭ نەزىرىدىن يوشۇرۇشقا تىرىشىپ، — خۇدا بۇيرۇسا، بۇنداق مالامەتلىك كۈنلەر ئەمدى ئاخىرلىشار دەيمەن!

چىنارئايىم بېشىغا كەلگەن دىشۋارچىلىقلار توغرىسىدا ئېرىگە بىر ئېغىزمۇ تىنمىدى. ئۇ بۇرۇندىنلا ئېرى مەيلى يېنىدا بولسۇن ياكـى بـولمــسۇن، ھـەرقانداق ئېغىرچىلىق تارتىسىمۇ قىلچە زارلانمايتتى. بىراق، ئۇنىڭ كۆزگە تاشلانغۇدەك ئاقىرىپ كەتكەن چېكە چاچلىرى، سۇرمە سۈرگەندەك كۆكىرىپ تۇرغان ئاستىن قـاپـاقـلـىرىـدىـكى ئـىـرمـاش ـ چىرماش ئىنچىكە قورۇقلار، سۇمۇرۇۋالغاندەك ئىچىگە تارتىلىپ كەتكەن قوۋۇزلىرى، ئورۇقلاپ تەمبۇر بېشىغا ئوخشاپ قالغان يۈزى، ئامۇتتەك ئۈزىرىغان ئېڭىكى خۇددى تىلسىز مەلۇماتچىدەك، سۈپۈرگەئاخۇنغا ھەممىنى سۆزلەپ بەرمەكتە ئىدى. چىنارئايىم ئاشۇ ئالامەتلەرنىڭ جىسمىنى كۆلكە ئارىسىغا يوشۇرۇپ تۇراتتى.

ھازىرقى پەيتىنىڭ مۇڭدىشىدىغان چاغ ئەمەسلىكىنى چۈشەنگەن سۈپۈرگەئاخۇن بۇزۇلۇپ تۇرغان كۆڭلىنى زورىغا تىنچلاندۇردى. نەزىرىنى رەپىقىسىدىن يۇلۇۋېلىپ، قولىرىغا ئېسىلىپ، ئۆزىنى

www.uyghurkitap.com

قۇچاقلاپ تۇرغان ئىككى نارەسىدىنىڭ بېشىنى سىلاپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ بوۋىسىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى. ئۇ سەپەر بوۋاينى ئاغرىپ تارتىپ قالغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىغانىدى.

— بوببام ... بوببام ...

سۈپۈرگەئاخۇن بالىلارنىڭ ئاغزىنى ئۇمچەيتىپ، ياش يۇگۇرگەن كۆزلىرىنى چىنارئايىمغا تىكىپ، گەپ قىلالمايۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە، تەقەززالىق، تەشۋىش تۇكۇلۇپ تۇرغان كۆزىنى ئىتتىكلا رەپىقىسىگە قادىدى.

چىنارئايىم ئېرىگە يۈز كېلەلمەيدىغان بىر ئىش قىلىپ قويغاندەك، بېشىنى سىلىپ تىرنىقىنى كولاپ تۇرۇپ، سادىر بولغان ۋەقەنى يىپىدىن ـ يىڭنىسىغىچە سۆزلەپ بەردى. ئاخىرىدا دورغىلارنىڭ ئۈچ كۈندىن بېرى ئۆزىنى ياكى بالىلارنى بوۋاي بىلەن كۆرۈشكىلى رۇخسەت قىلمايۋاتقىنىنى ئېيتتى.

— ئى پاختا ئىچىدە چوغنى ساقلىغۇچى كەرەملىك ئاللا، شۇ بىچارە بوۋاينى ئۆز پاناھىڭدا ساقلاپ قالساڭ نېمە بولاتتى؟! — دېدى سۈپۈرگەئاخۇن ئالقىنىغا بىر مۇشت ئۇرۇپ قويۇپ.

ئۇ، بۇ ھەسرەت ـ نادامەتنى ئاللاغا ئەمەس، بەلكى «ئە-شەنچىگە يارىمىغان» رەپىقىسىگە ئېيتقاندەك، ئۇنىڭغا بىر قاراشلىق رەنجىش، ئاغرىنىش نەزىرىنى تەقدىم قىلدى ـ دە، يېنىدىن دۈپۈرلىشىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پۇقرالار ئارىسىغا قوشۇلۇپ قەسىر تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى...

سۈپۈرگەئاخۇن غەزەپ ساداسى بىلەن يەر ـ ئاسماننى تىترىتىپ، ئۇلۇغ يولغا پاتماي كېلىۋاتقان بۇ شىددەتلىك قىيان ئۇدۇل قەسىر ئۇستىگە باشلانسىلا، ئالۋاستى ئۇۋىسىنىڭ كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە كۇكۇم ـ تالقان بولۇپ، يەر يۈزىدىن يوق قىلىنىدىغانلىقىغا زادى شۈبھە قىلمايتتى. لېكىن، ئۇ نەزىرىنى يىراققا تاشلىدى، شىيۇڭ گاۋشېڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، بىھۇدە قان تۇكۇلۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، سەپەر بوۋاينى زىيانكەشلىكتىن

ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن، قەسرنى كۈچلۈك قورۇمغا ئىلىپ، سىپىت ھاجىنى تەسلىم بولۇشقا ئۈندەش قارارىغا كىلىشتى. قادىر تۆمۈرچى، جامالىدىن بوۋاي، مەتقاسىملارنىڭ ھەربىرىنى بىردىن مەھەللە پۇقرالىرىغا باش قىلىپ، ئۈچ تامغا تارقاتتى. ئۆزلىرى بولسا سىرىق مەھەللىسىدىن كەلگەن يۈزچە پۇقرا بىلەن دەرۋازا تەرەپنى قورشاۋ ئاستىغا ئالدى.

شۇنداق قىلىپ، بىر كىچىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. تاڭ يورۇشى بىلەنلا يا ئوقىغا باغلاپ قەسىرگە تاشلانغان ئىككى دەۋەتنامىمۇ يەنە قۇمغا سىڭگەن سۇدەك ھىچ نەتىجىسىز يوقالدى. سەپەر بوۋاينىڭ ئۆلۈك ـ تىرىكلىكى توغرىسىدىمۇ دىرەك ئىلىشقا مۇمكىن بولمىدى. ئەتلەس ـ شايىچىلىق ئۇستىخانىسىدا ئىشلىگەنلەردىن بوۋاينىڭ ئەھۋالىنى سوراشتۇرۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇلار «تۈنۈگۈن چۈشتىن كىيىن ئالمان ـ تالمان يىتىپ كەلگەن ئىككىيلەننىڭ بوۋاينى قەسرگە ئەكەتكەنلىكىنى كۆردۇق» دىگەندىن ئۆزگە ھىچنىمە دەپ بىرەلمىدى.

كۆپنى كۆرگەن شىيۇڭ گاۋشىڭنىڭ: «بۇ ئۇلارنىڭ سەپەر بوۋاينى گۆرۈ ئورنىدا تۇتۇپ تۇرماقچى بولغىنى، شۇڭا بوۋاينى ھازىرچە ھىچنىمە قىلمايدۇ» دىگەن سۆزى بىلەن سوپۇرگەئاخۇننىڭ ئەندىشىسى سەل ئازايغان بولسىمۇ، لىكىن ۋەھىمىلىك كۆڭلى يەنە ئارام تاپالمايۋاتاتتى.

ئۇ ئۆز ۋاقتىدا ئۆزىگە: «مۇبادا كۆزۈم مىدىرلاپلا تۇرىدىكەن، بوۋاينى ھىچكىمگە تاك ئىتىپ چەككۈزمەيمەن. مەرھۇم ئابدۇللائاخۇن يەتكۈزۈشكە ئۈلگۈرەلمىگەن پەرزەنتلىك بۇرچىنى ئەبەدىلئەبەد زىممەمگە ئالىمەن» دەپ قەسەم ئىچكەن ئەمەسمىدى؟ يىراق تاغلار ئارىسىدىكى نىشانىسىز قەبرىدىن ئۇچۇپ كىلىپ، باش ئۈستىدىلا ئەگىپ يۈرگەن ئاغىنىسىنىڭ روھى ئەمدىلىكتە دادىسىنى خەۋپ ئىچىدە كۆرۈپ، ئۇنى قەسەمخورلۇقتا، يالغانچىلىقتا، ۋاپاسىزلىقتا ئەيىبلىسىچۇ؟ «ئىنساپىڭغا، ھىمايەڭگە تاپشۇرغان

بىچارە دادام قېنى ؟» دېگەن كەسكىن سوراقتا ئۇ ئەمدى نېمىدەپ جاۋاب بېرىدۇ ؟ مەھشەرگاھتا ئۇنىڭغا قانداق يۈز كېلىدۇ ؟

تۈنۈگۈن ئايرىلغىنىغا ئۇزۇن بولغان يۇرتىغا سالامەت قايتىپ كەلگەن جامالىدىن بوۋاي ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ، يار ـ بۇرادەرلىرى بىلەن كۆرۈشتى . ئارقىدىنلا قەدىناس ئاغىنىسى ، بىللە قان تۆككەن سەپدىشى سەپەرنىڭ ۋەھشىي دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ ، يىغلىۋەتكىلى ئاز قالدى . شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزىلا ئەمەس ، بەلكى يەر ـ زېمىنىنىڭ ، قۇياشىنىڭ ، بۇلۇتلارنىڭ ، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ ئۆزگە بوۋاينىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلغاندەك تىكىلگەنلىكىنى تۇيمىدىمۇ ؟ يۈرىكى تارغاقتا تاتىلانغاندەك ، جىگىرى بىغىشىدىن ئۈزۈلگەندەك ئازاب ھېس قىلمىدىمۇ ؟ !

قەسىر قورشالغىنىغا توپتوغرا بىر كېچە ـ كۈندۈز بولدى . يالغۇز قېپىق مىسالى تۇرغان قەسىرنى شىددەتلىك دولقۇنلىرى ئارىسىغا ئېلىۋالغان قەھرلىك دېڭىزدەك داۋالغۇپ تۇرغان مۇھاسىرىچى پۇقرالار ئۆز جايىدا تۇرۇپ نامازدىگەر نامىزىنى ئوقۇشقا باشلىغاندىلا دەرۋازا ئۈستىدىكى قوقتىدا بىرقانچە سەللىلىك باش كۆرۈندى . ئارقىدىنلا تالىپلارچە ئىنچىكە ئاۋازدا قىلىنغان قىرائەت ئاۋازى كەلدى . نامازدا تۇرغان پۇقرالارنىڭ ئەڭ نازۇك يېرىگە قىلىنغان بۇ قىرائەت ھۇجۇمى دۈشمەننىڭ بىر كېچە ـ كۈندۈزدىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئۆزىنى كۆرسىتىشى ئىدى .

بۇنداق قىرائەت تەھلىكىسىدىن قىلىنغان ھالۋىغا غىققىدە تويۇپ كەتكەن پۇقرالارنىڭ بەزىسى ئالمان ـ تالمان قولىقىنى ئېتىۋېلىشتى . بەزىسى قەسىر تەرەپكە قاراپ دىمىغىدا كۈلۈپ قويدى . كىمدۇر بىرى «ئاللاھۇئەكبەر» دەپ بىرلا باشلاپ بېرىۋىدى ، تۆت تەرەپتىن تەڭلا ياڭرىغان سادا ئۈزۈلمەي گۈلدۈرلەۋاتقان گۈلدۈرماما ئاۋازىغا ئايلىنىپ ، پۈتۈن زېمىننى لەرزىگە كەلتۈرۈۋەتتى .

بىراق ، كانىيى ئاغرىپ ، نەپسى ئۈزۈلگۈچە ۋارقىرىغان پۈقرا بەربىر بەرداشلىق بېرەلمىدى ، «ئاللاھۇئەكبەر» دېگەن سادانىڭ شـــالاڭلىشىشىغا ئەگىشىپ ، دەرۋازا ئۈستىگە مەجبۇرەن ھەيدەپ چىقىرىلغان بىتەلەي ياش تالىپلارنىڭ مۆڭلۈق قىرائىتى بارغانچە كـۈچـىـيىشكە باشلىدى . بىرەر سۈرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىساﻼ بۇ دۇنـيـادا كـۆرۈۋاتـقـان قـيـامەت ئازابىنى ئۇنتۇپ ۋە قىيامەت قىسمىتىگە تەن بېرىپ ، ئۇ دۇنيا قىيامىتىنىڭ ئەندىشىسى بىلەن ئاۋارە بولۇشقا باشلايدىغان بەزى مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدىكى ئىرادە قەلئەسى قىرائەت ئاۋازىنىڭ شەكىلسىز ، غايىب زەربىسى ئارقىسىدا قىڭغىيىشقا يۈز تۇتتى . قىرائەت قىلىپ تۇرۇپ تەڭلەنگەن ئەجەل قىلىچىغا ئاجايىپ ئىتائەت بىلەن بويىنىنى تۇتۇپ بېرىشكە ئۈگىنىپ كـەتـكـەن بـەزى پـۇقراﻼر ئۈلۈغ ـ كىچىك تىنىپ ، نەيزىسىنى چۆشۈردى ، بەزىلەرنىڭ چويۇن توپتەك تۈگۈلگەن مۇشتى بوشىشىپ كـەتـتـى . كـىـمـلـەردۇر ئۆزىنى جەڭ مەيدانىدا ئەمەس ، بەلكى مـەسـچىتتە تۇرغاندەك ھېس قىلدى بولغاي ، ئېرىپ كېتىۋاتقان ۋۇجۇدىنى باسالماي ، مىشىلداپ كۆز يېشى قىلغىلى تۇردى .

ئۆتكۈر نەزىرى بىلەن ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغان سۇپۇرگەئاخۇن بۇ ھالدىن تولىمۇ غەزەپلەندى . ئۇ : «ئەي سادda خەلقىم ، مەن پـەخـىـرلـىـنـىـدىـغان خەلقىم ، دۈشمەنىنىڭ دوپپىمىزغا سالغان جـىـگـدىسىنى پۈۋلىمەي ھاپ ئېتىپ كۆرگەن كۈنىمىز ئازمۇ ؟ ئىسىت ، ئىست !» دەپ لەۋلىرىنى چىشلەپ ، بېشىنى چايقىدى ـ دە ، قىلىچىنى شارت قىلىپ قىنىدىن چىقاردى . ئۇ ، مۇشۇنداق كېتىۋەرسە پۈقرا قەلبىدىكى مۇداپىئە سېپىنىڭ تامامەن يىمىرىلىپ كـېـتـىـشى مۇمكىنلىكىنى پەملىگەن ۋە ئۆز قوۋمىنىڭ يېغىرى ئېچىلىپ قالغىنىغا شيۇڭ گاۋشېڭ ئالدىدا ئىزا تارتقانىدى .

شـيـۇڭ دارىن ، ئەمدى چىداپ تۇرغۇدەك يېرى قالمىدى . قەسىرگە تېگىش قىلايلى ، پۇرسەت قولدىن كەتمىسۇن ، — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن شيۇڭ گاۋشېڭغا قەتئىي قىلىپ .

سۆپۆرگەئاخۇننىڭ ساقىلىنىڭ تىترەۋاتقىنىغا سەپسېلىپ تۇرغان شېيۇڭ گاۋشېڭ ئۇنىڭ بۇنداق تاسادىپىي قارارغا كېلىشىنىڭ سەۋەبىنى ئوبدان چۈشىنەتتى . پۇقرانىڭ كۈچلۈك ئۈت تەپتىگە دۇچ كەلگەن ياغدەك ئېرىپ كېتىۋاتقىنىغا ئۇنىڭمۇ ئاچچىقى كەلگەنىدى . بىراق ، قورال ـ ياراغ جەھەتتە ھەسسىلەپ ئەۋزەللىككە ئىگە بولغان دۈشمەنگە ئالدىراپ ئېتىلىش سەپەر بۇۋايىغىمۇ ، پۇقراغىمۇ ياخشى ئاقىۋەت ئەكەلمەسلىكى مۇمكىن ئىدى . شۇڭا ، ئۇ كۆڭلىنىڭ بىر بۇرجىكىدە ساقلىنىپ تۇرۇۋاتقان كىچىككىنە ئۈمىدىنى يەنە بىر قېتىم تەسلىمگە دەۋەت قىلىپ كۆرۈش چارىسىگە باغلىدى ـ دە :

— خاننىڭ دورى ئۈچ دەپتىكەن ، يەنە بىر قېتىم دەۋەت قىلىپ كۆرەيلى . بۇ قېتىممۇ دەۋەتنى رەت قىلسا ، ئاندىن تېگىش قىلساقمۇ ئۈلگۈرىمىز ، — دېدى سۆپۆرگەئاخۇنغا مەسلىھەت تەرىقىسىدە .

سۆپۆرگەئاخۇن ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ بۇ مەسلىھەتنىڭ خېلى ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى ، يېنىغا ئۈچ تەرەپنىڭ باشچىلىرىنى چاقىرتقۇزغاندىن كېيىن :

— بىر تەرەپتىن تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلىلى ، بىر تەرەپتىن جەڭگە ھازىرلىنىلى . مۇبادا ئاخىرقى قېتىم يەنە جاھىللىق قىلسا ... — دېدى .

شۇنداق قىلىپ ، يەنە بىر دەۋەتنامە پۈتۈلۈپ ، يا ئوقى بىلەن قەسىرگە تاشلاندى . ئارىلىقتىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا قىياستىن تاشقىرى پەۋقۇلئاددە بىر ۋەقە يۈز بەردى ، بەش غولاچ ئېگىزلىكتىكى خادىنىڭ ئۇچىغا چىگىلگەن بىر غەلىتە ئەلەم دەرۋازا بېشىغا كۆتۈرۈلۈپ ، ھارغىنلىق يەتكەن تازقارىنىڭ قانىتىدەك لەپىلدىگىلى تۇردى ، ئارقىدىنلا قىرائەت ئاۋازى بېسىقىپ ، داقا ـ دۇمباق ، ناغرا ـ سۇنايلارنىڭ ئۈنى ياڭرىدى . روشەنكى ، بۇ جاھىلانە دۈشمەننىڭ ئەڭ ئاخىرقى دەۋەتكە قايتۇرغان

مۇتتەھەملەرچە جاۋابى ئىدى !
— بەگ دادا ، سوپىرگەئاخۇن بەگ دادا ...
— «بەگ دادا ؟»
بىرنىمە دېيىشكە ئاغزىنى ئۆمەللىگەن سوپىرگەئاخۇن ئىككى پەرزەنتى كۆز يۇمغاندىن بىرى «بەگ دادا» دېگەن يېقىملىق ، مۇھەببەتلىك خىتابنى ئاڭلاپ باقمىغىنى ئۇچۇنمىكىن ، قۇلىقىغا ئىشەنمىگەندەك تۇرۇپ قالدى - دە ، شارتلا كەينىگە بۇرۇلدى .
— بەگ دادا ، بوۋامنى بەك كۆرگۈمىز كەلدى ، ئۇنى تاپىلى يا ...
ئۇ ، ئۆزىنى تۇنجى قېتىم «دادا» دەپ ئاتىغان ھەسەن بىلەن ھۈسەننى مەھكەم قۇچاقلاپ باغرىغا بېسىپ ، يۈز - كۆزىگە نەچچىنى سۆيدى ، كىچىك تۇرۇپ ئاتا - ئانا مېھرىدىن ئايرىلغان كۆڭلى سۇنۇق يېتىملارنىڭ يۈزى ئۇنىڭ ئىسسىق يېشى بىلەن يۇيۇلدى . يۈرىكىدىن تۇغان بۇزۇپ يامرىغان سۆدەك ئېتىلىپ چىققان ئاتىلىق مېھرى باغرىغا مەھكەم چاپلىشىۋالغان نارەسىدىلەرنىڭ دىل جامىغا قۇيۇلدى .
سوپىرگەئاخۇن كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ تۇرغان باللارغا ، ئۇلارنى باشلاپ كەلگەن چىنارئايىمغا قەسەم بىرىۋاتقاندەك تىكىلىپ قاراپ ، كۆزىنى سۈرتتى - دە ، ئۇيۇق ئۇستىدىن قىيپاش چېچىلىۋاتقان قۇياش نۇرىدا ھېلىلا ئۆتتىن تارتىۋالغاندەك قىزىرىپ كەتكەن قىلىچىنى قەسىر تەرەپكە شىلتىپ تۇرۇپ :
— ئېتىڭلار ، چېپىڭلار ، ئۇ كونا لاتىنى كۆرەرگە كۆزىمىز يوق ! — دەپ ئۈنلۈك توۋلىدى .
ئۇ شۇنداق دەپ توۋلىدى - دە ، يانپېشىدا خۇددى جان كىرگەندەك پىلدىرلاپ تۇرغان بۇرغىنى ئېلىپ پۈۋلەشكە باشلىدى .
«دۇت ... دۇت ... دۇت... »
بۇرغا ئاۋازى ئاسماندىن ، يەردىن ئەكس سادا قايتۇرۇپ ، ئابدۇللائاخۇننى ، نۇرەك باخشىنى ، ھىمىت قاشقىنى ، چولاق

www.uyghurkitap.com

مۇئەززىننى پۇقرالارنىڭ يادىغا سالدى. قانلىق قىساس ئوتى غەزەپلىك سادالارنى ئەرشئەلاغا يەتكۈزدى. ئوق ئېتىلىۋاتقان سېپىلغا قاراپ مەردانە كۆكرەك كېرىپ ئېتىلغانلارنىڭ ئاياغ ئاستىدىن كۆتۈرۈلۈپ، بۇرمىسىمان پىرقىراۋاتقان توپا ـ چاڭ بۇلۇتلار بىلەن قوشۇلۇپ قاندەك قىزارغان قۇياش يۈزىنى خىرەلەشتۈردى. ئاللانىڭ نامىغا قىلىنغان زىكرىلەر، «ئۇر، چاپ» سادالىرى، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى دىمىق تومۇز ھاۋاسىنى تىترەتمەكتە، ۋىژىلداپ ئۇچۇۋاتقان ئېلىس ئوقلىرى بىلەن مەنجانىق ۋە سالغۇيلاردىن ئېتىلغان تاش بوشلۇقتىكى يېرىم يولدىلا بىر ـ بىرىنى خوراتماقتا ئىدى...

تۈنجى قېتىملىق شىددەتلىك ھۇجۇم تاكى گۇگۇم چۈشكۈچە داۋام قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ھېچقانچە نەتىجە چىقمىدى. قەسىر دەرۋازىسىنى قامالغا ئالغان مىلتىقچىلار ئارىسىدىن شىيۇڭ گاۋشېڭنىڭ جۇ شۈيتاڭ دېگەن چېرىكى ئوق تېگىپ قازا تاپتى. يەنە بىر چېرىكمۇ قورسىقىدىن يارىلىنىپ قاتاردىن چىقتى. ئارقا سېپىلغا شوتا قويۇپ ياماشقان ئون نەچچە پۇقرا شوتا بىلەن بىللە غۇلىتىۋېتىلگەچ، قولىدىن، پۇتىدىن ناكار بولغانلارمۇ خېلى كۆپ بولدى. قېلىن تامنى تېشىپ، يوچۇق ئېچىش مەقسىتىدە سېپىل ياقىلاپ كەتكەن مەتقاسىمنىڭ بىلىكى يېنىك جاراھەتلەندى. پۈتكۈل جەڭ تىركىشىش باسقۇچىغا كىردى.

دۈشمەننىڭ قولىدىكى مىلتىق تەسەۋۋۇردىكىدىنمۇ كۆپ ئىدى. مۇبادا بىرەر كەسكىن تەدبىر قوللىنىلمىسا، ئۇلارنىڭ ئوت كۈچىنى بېسىپ چۈشۈش خېلى تەسكە توختايدىغاندەك قىلاتتى. يەتكۈدەك ئوزۇق ـ تۈلۈك ۋە باشقا لازىملىقلىرى تولۇق بولغان دۈشمەن نەچچە ھەپتە، ھەتتا نەچچە ئايغىچە چىداشلىق بېرىپ، مۇھاسىرىدىكىلەرنىڭ ئىرادىسىنى بوشاشتۇرۇۋېتىشى مۇمكىن ئىدى. قەسىرگە ئېقىپ كىرىدىغان ئېرىقنىڭ سۈيى ئاللىقاچان توختىتىۋېتىلگەن بولسىمۇ، قەسىر ئىچىدە سۈيى ئەلۋەك

قۇدۇقنىڭ بارلىقىنى كۆپ كىشىلەر بىلەتتى .

سۇپۇرگەئاخۇن ، شىيۇڭ گاۋشىڭ ۋە ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ باشچىلىرى ھېلىقى كونا تاملىقتا جىددىي باش قوشتى . ھەركىم ئۆز تەھلىللىنى قويۇپ ، ئەقىل - پاراستىنىڭ جەۋھەرلىرىنى ئوتتۇرىغا تۆكتى . ئاخىرىدا يەنىلا سۇپۇرگەئاخۇننىڭ تەدبىرى ئەقىلغا مۇۋاپىق ئىكەن دەپ قارالدى . شىيۇڭ گاۋشىڭ بۇ تەدبىرگە بىرىنچى بولۇپ ماقۇللۇق بىلدۈردى .

— بۇ ئىشقا پېقىرنىلا قويۇڭلار ، — دېدى قادىر تۆمۈرچى مەيدىسىگە مۇشتلاپ تۇرۇپ ، — ئۇ مۇتتەھەملەرگە ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ قويمىسام خەپ !

ئۇ نەدىندۇر بىر ئۆكۈز توقۇمى تېپىپ كەلدى - دە ، توقۇمنىڭ ئۈستىگە ئون نەچچە قاپاق سۇ تۆكۈپ ، بولدى دېگۈچە نەملىدى . ھۆل توقۇمنى دۈمبىسىگە ئارتىپ ، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ ، بىر باغلام قۇرۇق قوناق شېخىنى سۆرىگەنچە قەسىر دەرۋازىسىغا قاراپ ئۆمىلەپ يۈرۈپ كەتتى .

كېچە قاراڭغۇ بولسىمۇ ، لېكىن يەر يۈزىدە يۈز بەرگەن قىزىقچىلىقلارغا ھەيرانۇھەس قالغاندەك كۆزىنى چەكچەيتىپ تۇرغان يۇلتۇزلارنىڭ يورۇقى سارغۇچ قوناق شېخىنى دۈشمەن نەزىرىدىن يوشۇرۇشقا توسقۇنلۇق قىلاتتى . ئېرىقلارنىڭ قېشىدىن سەكرەپ ، دەل - دەرەخلەرگە سوقۇلۇپ سۈرۈلۈۋاتقان شاخ غەلۋىردە گۇلە تاسقىغاندەك شىرىقلاپ ، دۈشمەن سەزگۈسىنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى .

قادىر تۆمۈرچى دەرۋازىغا يەتكىلى 15 قەدەمچە قالغاندا پاڭ - پۇڭ قىلىپ ئوق ئېتىلىشقا باشلىدى . مىلتىقلارنىڭ ئاغزىدىن ھۇۋقۇشنىڭ كۆزىدەك پارقىراۋاتقان ئوت دەرۋازا ئالدىدىكى بوشلۇقنى خۇددى چېقىن چېقىلغاندەك پال - پۇل قىلىپ يورۇتتى . لېكىن ئەجەل ناخشىسىنى توۋلاپ كەلگەن ئوق ھۆل توقۇمنىڭ قاتمۇقات كىگىزلىرى ئارىسىغا كىرىپ سۇغا تاشلانغان تاشتەك

غايىب بولاتتى. قادىر تۆمۈرچى نۇرغۇن ئوقنى ئۆزىگە سۈمۈرۈۋالغان توقۇمنى قالقان قىلىپ، تاشپاقىدەك ئۆمىلەپ ئالغا سىلجىماقتا ئىدى. ھېچنېمە كار قىلمايدىغان بىر ئاچ سىرتلان ئۆزىگە قاراپ ئېتىلىپ كېلىۋاتقاندەك قورقۇنچقا چۈشكەن دۈشمەنلەر ئوت كۈچىنى ئاشۇ توقۇم ئۈستىگىلا مەركەزلەشتۈرگەنىدى. قوقتىلار ئارىسىدىن سىرغىپ چۈشكەن ئوتلار خۇددى ئاسماندىن ئېقىپ چۈشكەن ئاقار يۇلتۇزدەك ئاق ئىز قالدۇرۇپ، ئاشۇ تاشپاقىسىمان توقۇمغا جەم بولاتتى.

تۆمۈرچى ئۆمىلەپ يۈرۈپ ئاخىر دەرۋازا تۈۋىگە يېقىنلاپ باردى. ئۇ سۈپۈرگەئاخۇن، شىيۇڭ گاۋشىڭ ۋە ئۇنىڭ باتۇر چېرىكلىرىنىڭ ئوت كۈچى ھىمايىسىدە توقۇم ئاستىدىن ئايرىلىپ چىقتى ـ دە، بىرلا ھەرىكەت بىلەن قوناق شېخىنى دەرۋازىنىڭ قېلىن قارا قانتىغا يۆلىدى.

— ئەنە، ئۇ ئوت ياقتى!

— مانا ئوت ياقتى!

تېرىقتەك يالقۇن چۈشىسىلا قۇرۇپ قاقشال بولۇپ كەتكەن قوناق شېخى لاپپىدە ئوت ئېلىپ گۈرۈلدەپ كۆيۈشكە باشلايتتى ـ دە، دەرۋازا ھەش ـ پەش دېگۈچە بىر دۆۋە كۈلگە ئايلىنىپ، ھاڭغىرقاي يول ئېچىلاتتى. بۇ يول مۇھاسىرىچىلەرنى ئۇدۇل بۆرە ئۇۋىسىغا ئەكىرەتتى. ئۇ چاغدا...

شۇ ئەسنادا كۈتۈلمىگەن بىر ئىش يۈز بېرىپ، يۇلتۇزدەك پىلدىرلاۋاتقان ئوت يەرگە چۈشۈپ كەتتى. ھەممە ئۈمىدنى ئاشۇ كىچىككىنە ئۇچقۇنغا باغلاپ، سەزگۈسىنى كۆزىگە توپلاپ قاراپ تۇرغانلار كۈتە ـ كۈتە، ئاخىر ئۈمىدسىزلەندى. تۆمۈرچىنىڭ ھېچقانداق ھەرىكىتى كۆزگە چېلىقمىدى، پاراسلاپ ئېتىلىۋاتقان مىلتىقلارنىڭمۇ ئۇنى ئېچىگە چۈشۈپ كەتتى.

— قادىرئاخۇنغا ئوق تەگدى بولغاي، — دېدى بىرەيلەن ئۇھ تارتىپ قويۇپ، — ئاللا ئۇنىڭ جايىنى جەننەتتە قىلسۇن، — بەك

بەلەن ئادەم ئىدى ...

— ئـاغـزىڭغا مۇشت ! — دەپ ۋارقىرىدى سۇپۇرگەئاخۇن قاراڭغۇدا ھېلىقى گەپنى قىلغان كىمگىدۇر ھۆركىرەپ ، — ئاللا ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ !

سـەپەر بـوۋاي قەسىرگە ھەيدەپ كېلىنگەندىلا ، پات ئارىدا ئادەتتىن تاشقىرى بىرەر ۋەقەنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى سەزگەنىدى . ئۇ ئاتخانىنىڭ يېنىدىكى قاراڭغۇ ئۆيگە سولىنىپ ئۇزاق ئۆتمەي قـەسىر ئىچىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ئاچچىق ئاگاھلاندۇرۇشلار ، تىل شەمشىرىنى ئوينىتىشلار ، تاراق ـ تۇرۇقلارغا قاراپ يۈز بەرگۈسى ۋەقەنىڭ قاش بىلەن كىرپىك ئارىسىغا كېلىپ قالغانلىقىغا ئاسانلا ھـۆكـۈم قـىـلدى . شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھېلىلا يەر تەۋرەيدىغاندەك ئەنسىزلىك بىلەن ئۇلغىيىۋاتقان ۋەھىمىلىك كەيپىيات ئىچىدىكى ھـەربـىـر ئـۇشـشـاق تـىـۋـشـنىمۇ دىققەت دائىرىسىنىڭ تېشىدا قالدۇرمايدىغان بولدى .

«بۇ نېمە ۋەقەدۇ ؟ ئۇلارنىڭ بۇنچىۋالا ساراسىمىگە چۈشكىنىگە قارىغاندا ... »

بـوۋاي نـۇرغـۇن ئـۇيقۇسىز تۈنلىرىنى مانا مۇشۇ ھەپسىدە ئۆتكۈزگەن ، پەقەت ئاتلارنىڭ زېرىكىشلىك كىشنەشلىرى ، قاشاڭ خورازلارنىڭ چىللاشلىرى بىلەنلا ھاياتلىقنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى بـىـلىش مۇمكىن بولىدىغان بۇ سىرلىق ، سۈكۈناتلىق دۇنيا ئۇ قـامـالـغاندىن بېرى بۇ دەرىجىدە پاتپاراق بولۇپ باقمىغانىدى . ئۆزىنى كۆپكۆندۈزدىلا ئۇستىخاندىن ھەيدەپ كېلىپ ، كېچىلىرىلا تونەيدىغان بۇ ھەپسىگە بەند قىلىپ قويۇشلىرىمۇ ئەھۋالنىڭ باشقا كۆنلەردىكىگە ئوخشىمايدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى .

بـوۋاي تـاشـقـىرىدىكى تىۋشلارغا سەگەكلىك بىلەن قۇلاق سالغاچ ، خىيال تۇلپارىنىڭ تىزگىنىنى قويۇۋەتتى . ئۇ مەزمۇت قـانـاتلىرى بىلەن قىياس تۇمانلىرىنى يېرىپ ئۆتۈپ ، تەپەككۇر ئاسمىنىنى بىر ئايلىنىپ چىقتى ـ دە ، تۈنجى خۇش خەۋەرنى ئېلىپ

قايتتى :

«سۇپۇرگەئاخۇن ، سۇپۇرگەئاخۇن قايتىپ كەلدى! پەقەت سۇپۇرگەئاخۇن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىلا بۇ ئالۋاستى ئۇۋۇسىدا بۇ تەرىقە قورقۇنچ پەيدا قىلالايدۇ !»

ئۇ بۇ خەۋەرگە ئىشەندى . راست ، پەقەت يۇرتلۇقلىرىلا ئاسارەت كۆكىدە قىساس چاقمىقىنى چاقتۇرۇپ ، جىنايەت ، ناشايان ئىشلار بىلەن توشۇپ كەتكەن بۇ گۆرنى كۆيدۈرۈپ ، كۇل قىلالايدۇ ! بەتبەشىرە قىياپىتىنى كۇلكە ، ئىمان پەردىسى كەينىگە يوشۇرۇپ ، بىراۋنىڭ يۇرتىغا قانلىق قولىنى ئۇزارتقان مەخلۇقلارنى ھالاكەت گىردابىغا غۇلىتالايدۇ ! ئۇ مانا مۇشۇ كۇننى ، مانا مۇشۇ سەلتەنەتلىك دەقىقىنى قانچىلىك سېغىنمىدى ـ ھە ؟ !

خەزىنە بۇلاپ قاچقان قاراقچىلاردەك دۇپۇرلىشىپ ھەپسە ئىشىكى ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتكەن ئىككى دورغىنىڭ زامان ئاخىر بولىدىغاندەك ئەندىكىپ ، تىترەك ئاۋازى بىلەن : «سۇپۇرگە مىراب كەپتۇ» دەپ پىچىرلىشىشىنى ئاڭلىغان بوۋاينىڭ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى . ئارقىدىنلا ھەنپە خېنىمنىڭ ئۇستىگە قايناق سۇ چېچىلغان قانجۇقتەك غىڭشىپ ، ئاللا ـ توۋا كۆتۈرگىنى ، سۇس قىيقاس ساداسى ئاڭلاندى .

قاراڭغۇ چۈشتى . ئۇمۇ خۇددى مۇھاسىرىچى پۇقرالارغا ئوخشاش ھاياجان بىلەن دۇپۇلدەپ سوقۇۋاتقان يۇرىكىنىڭ ساداسىنى تىڭشىغاچ ، زىنھار كۆز يۇممىدى .

تاڭ ئاتتى . كۇن تىكلەندى . كۇن غەربكە ئېگىلدى . مانا ئەمدى ئۇ نۇرەك باخشىنىڭ بۇرغىسىنىڭ تونۇش ، ئىلھامبەخش ئاۋازىنى ، مىلتىقلارنىڭ گۇپۇلدەپ ، ئوقلارنىڭ ۋىژىلداپ ئۇچۇشقىنىنى ئېنىق ئاڭلىدى .

بوۋاي مۇشۇنداق تەنتەنىلىك مىنۇتلاردا ئۆزىنىڭ ھېچ ئىش قىلالمىغىنىغا تولىمۇ ئەپسۇسلانماقتا ئىدى . قىچىشىپ كەتكەن قولىنى توختىماي ئۇۋۇلاپ ، قاراڭغۇ ھەپسىدە ئۇيان ـ بۇيان

مـاڭاتتى . ئىشىك يوچۇقىدىن ئىتىلىپ كىرگەن پورۇخ ھىدىنى خۇددى ئەمدىلا ئىچىلغان ئەتىرگۈلنى پۇرىغاندەك ، ئاچ كۆزلۈك بىـلەن پۇرايتتى . مىلتىق ئاۋازىغا قاراپ جەڭ ۋەزىيىتىگە باھا بېرەتتى . «ئېتىڭلار ، ئالۋاستىلارنىڭ يۈرىكىنى چەنلەپ ئېتىڭلار ، ئـەزىمـەتلەر» دەيتتى ۋە ھەق يولغا جانلىرىنى ئاتاشقان جەسۇر يۇرتداشلىرىغا غايىبانە مەدەت بېرەتتى . تۆرۈپلا قوللىرىنى جۈپلەپ ئىگىز كۆتۈرەتتى ـ دە ، ئاللادىن پۇقراغا نۇسرەت تىلەيتتى .

سەپەر بوۋاي يىراقتىن كېلىۋاتقان مىلتىق ئاۋازىنىڭ بارا ـ بـارا شالاڭلاپ ، ئاخىرىدا بىردىنلا توختاپ قالغانلىقىدىن تولىمۇ غەيرىيلىك ھېس قىلدى . ئۇ ياش چېغىدا خېلى ـ خېلى جەڭلەرگە قاتناشقان بولغاچقا ، شىراقلىق مىلتىق بىلەن بەشئاتار مىلتىقىنىڭ ئۈنىگە قاراپ ، ئىككى تەرەپنىڭ ئوت كۈچى ئارىسىدىكى پەرقىنىڭ كۆرۈنەرلىك چوڭ ئىكەنلىكىنى بايامىلا پەملىگەنىدى .

ئۈنىڭ پۈتىمۇ ، بارماقلىرىمۇ ، كۆزىمۇ ھەرىكەتتىن توختىدى . تىنىقىمۇ بىردىنلا ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى .

«ئاپلا ، بىزنىڭكىلەرگە پالاكەت يەتتىمۇ نېمە ؟ ئوق ـ دورىسى تۈگەپ قالغانمىدۇ ياكى ...»

ھەرخىل پەرەزلەر ئۈنىڭ جىددىيلىشىپ ، تارتىشىپ كەتكەن نېرۋىسىنى نەچچە مەرتەم كېزىپ چىقتى . ئۇ يەنىلا يۇرتلۇقلىرىنىڭ سېپىت ھاجىغا تەڭ كېلەلمەيۋاتقىنىنى پەملىدى ـ دە ، ھەپسىنىڭ ئـۇ تېمىدىن بۇ تېمىغىچە مېڭىپ چىققاندىن كېيىن ، مېڭىسىدە لاپپىدە پەيدا بولغان ئەقلىنىڭ تۈرتكىسىدە تام ياقىلاپ ھەپسىنىڭ بۇرجىكىگە يېتىپ كەلدى . زامانلاردىن بېرى تاشلىنىپ ياتقان كونا ئـوقـۇردىن ئانچە كۆچمەيلا ئىككى تاختاي ئاجرىتىۋېلىپ يەرگە قويدى . ئۆزىگە ياستۇق ئورنىدا خىزمەت قىلىدىغان كونا چاپىنىنىڭ ئەستىرىنى يىرتىپ ، قولاقچىلىك بىر پاختىنى سۇغۇرۇۋالدى ۋە تاختايلارنىڭ ئارىسىغا قويۇپ ، كۈچ بىلەن سۈركىگىلى تۇردى...

— ئادەم بارمۇ ؟ ۋاي ئادەم بارمۇ ؟ ئاتخانىغا ئوت كەتتى ،

ئوتنى ئۆچۈرۈڭلار ، ئىسسىت ئاتلىرىم ، ئىسسىت ئاتلىرىم ...

سەللىسىنى قەيەرلەرگىدۇر چۆرۈپ تاشلاپ ، يالاڭئۇش ، يالاڭ ئاياغ بولۇۋالغان ئابلىزقارى خۇددى ساراڭ بولۇپ قالغاندەكلا ۋارقىراپ ، ئۇدۇل مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى ـ دە ، دۇنيا غوۋغاسىدىن ئۆزىنى چەتكە ئالماقچى بولغاندەك ، ئاپئاق جايناماز ئۈستىدە كۆزىنى يۇمۇپ تەسۋى سىيرىپ ئولتۇرغان سىيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا دۇم چۈشتى . سىيىت ھاجى يەر چىشلەپ يېتىپ توختىماي : «ئادەم بارمۇ؟ ئوت كەتتى» دەپ توۋلاۋاتقان ئابلىزقارىغا ھوميىپ قويدى ، جاينامازدىن سەكرەپ قوپۇپ تالاغا چىقتى .

كۆردىكى ، ئاتخانا ۋە ئاتخانا ئۈستىدىكى تاغدەك دۆۋىلەنگەن قۇرۇق پىچان قاپقارا ئىس پۇركۈپ ، چارسىلداپ كۆيۈۋاتاتتى . كېچە ئاسمىنىنى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ ، ئاسمان ـ پەلەك ئېگىزلىككە يەتكەن يالقۇن خۇددى شامالچە بىلەن يۈۋلىگەندەك ئۇلغىيىپ ، ئاتخانىدىن قازناققا ، قازناقتىن مېھمانخانىغا قاراپ يامرىماقتا ئىدى . بۇ ئوت ئالدىدا نە دۇرۇت ، نە ئىلتىجا ، نە ھەيۋە ، نە ئادەم ھېچبىر ئامالسىز ئىدى !

قورقۇنچ ، ئامالسىزلىق ، ئىقتىدارسىزلىق ئالامەتلىرى قېتىپ قالغان چىرايىنى قىلچە ئۆزگەرتمەي ، ئەجدىھادەك تولغىنىپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا يۈزلەنگىنىچە تەسۋى سىيرىپ تۇرغان سىيىت ھاجى ئاتخانىنىڭ يېنىدىكى ئۆينىڭ ئوت ھۇجۇمىدىن خالىي ئىكەنلىكىنى كۆرۈپلا ۋەقەنىڭ تەكتىگە يەتكەندەك بولدى ـ دە ، ئۆزىنىڭ قانچىلىك چوڭ ، ئورنىنى تولدۇرۇپ بولمايدىغان سەۋەنلىككە يول قويغانلىقىنى چۈشەندى ، ئوتنىڭ بۇ كىچىك ئۆيگە ئەمدىلا تۇتىششقا باشلىغىنىنى سېزىپ ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى .

ئۇ ، بۇ ئۆينىڭ كۆيۈپ كۈل بولۇشىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگۈسى بار ئىدىيۇ ، لېكىن پۇرسەت ئۇنىڭغا يول قويمايتتى . ئۇ ئاخىرقى ئۈمىدىنى ھېلىلا ئاتخانىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىلغان

www.uyghurkitap.com

ئـارغـىماقلارغا ۋە دەرۋازىغا باغلىنىۋىدى، دەرۋازىنىڭمۇ كۆيۈشكە باشلىغىنىنى كۆردى.

ئۇ ئەمدى ئىككى تەرەپتىن يالماۋۇزدەك قىستاپ كېلىۋاتقان ئـوت ئـارىـسـىـدا قالدى. ئۆلۈمىگە كۆزى يېتىپ، ياغلانمىغان چـىـغـرىـقـتەك چـىـرقـىـرىشىۋاتقانلارنىڭ پەريادى ئۇنى ھوشىغا كـەلـتـۈردى. ئـوت ئـارىسىدىن چاڭگىلىنى سوزۇپ، تاماقنىڭ چىشلىرىدەك ئۇزۇن چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ كېلىۋاتقان ئەزرائىلنى كـۆرگـەندە جان دېگەن نەرسىنىڭ شۇنچىۋالا تاتلىق، قەدىرلىك ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى.

ئـۇ تـەسۋىنىڭ بىرقانچە مارجىنىنى بارماقلىرى ئارىسىدىن ھـەيدەپ چىقاردى-دە، قانداقتۇر بىر بوينى باغرىغا يېقىپ، يـېـنىدىن شامالدەك ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھاپىزنى توختىتىۋېلىپ، ئۇنىڭغا: «ھالىڭ شۇمىدى؟» دېگەندەك دىمىغىدا كۈلۈپ قويۇپ، قەستەنگە سورىدى:

— ئاۋۇ ئۆينى كۆردىلىمۇ؟

— كۆردۇم، كۆردۇم...

— ئۇ يەرگە كىم قامالغان؟

— سەپەر سەپرا...

— ھـە، ئـۇنـداق بـولسا، — دېدى سېيىت ھاجى ھاپىز مـەخسۇمنىڭ ئۇتلىگەن كالىنىڭ يۈگلىرىدەك چالىشىپ كەتكەن ساقىلىدىن كۆزىنى ئۈزمەي، — سەپەر سەپرانى دەرۋازا ئۈستىگە ئاچىقىپ، چاتاقچىلارغا قارىتىپ تۇرغۇزسىلا-دە، دەرۋازىنىڭ قامىلىنى بوشاتسا، ئۇنى قويۇپ بېرىدىغانلىقىمىزنى جاكارلىسىلا!

— بۇ... بۇ... ئوت...

سـېـيـىـت ھاجىنىڭ قولىنىڭ تون ئىچىگە ئۈزىتىلگىنىنى كـۆرگـەن ھـاپـىز بوينى تاشلىۋېتىپ كەينىگە بۇرۇلدى-دە، ئاتخانىنىڭ يېنىدىكى ئۆيگە قاراپ ئېتىلدى. ئەمدىلا ئوت تۇتاشقان ئىشىكنى بىرلا تېپىك بىلەن ئېچىۋەتتى.

باش ـ كۆزلىرى قازانچىنىڭ چىرايىدەك قارىداپ، قىيسىق كۆزىلا پىلدىرلاپ كۆرۈنۈپ قالغان ئابلىزقارى يۈت ـ قولىنى سىلكىپ ، رودۇپايىدەك چاپلىشىۋالغان خوتۇنىنى ئىرغىتىپ تاشلىدى ـ دە ، نەچچە كۈندىن بېرى ساتقۇنلۇقنىڭ بەدىلىگە مال ـ دۇنيا تەمە قىلىپ ، كەينىدىن قالماي ئەگىشىپ يۈرگەن رەسۇل ئىمامنى باشلاپ سىيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا كەلدى .

— ھاجىم ، مېھمانخانىغا ··· مېھ ··· مېھمانخانىغا ئوت تۇتاشتى ، ئە ··· نە كۆيۈۋاتىدۇ ··· ئۇ يەردىكى گەزماللار ، قىممەت باھالىق ···

سىيىت ھاجى ئالدىرىماي ، تەمتىرىمەي كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى . مېھمانخانىنىڭ راستتىنلا ئوت دېڭىزىغا غەرق بولغانلىقىنى كۆردى . توپ ـ توپ گەزماللار ، ئۆمرىدە كۆرمىگەن خەۋپ ـ خەتەرگە ئۆزىنى ئۇرۇپ يىغقان تەئەللۇقاتلىرى ، شاھانە ئۇستىۋاشلار ، ئالتۇن باراۋىرىدە تۇرىدىغان قەدىمىي بۇيۇملار ، قىممەتلىك مەلۇماتلار ، ھۆججەتلەر كۆز ئالدىدىن قىممىتى ، رېتى بويىچە تىزىلىپ ئۆتتى . ھەربىر تەڭگىنىڭ قولىغا ئۆتۈش تارىخىغا چېتىشلىق بولغان ئىپلاس سودىلار ، ئالداشلار ، تۆكۈلگەن قان ـ ياشلار پارچە ـ پارچە جانلىق سۈرەتكە ئايلىنىپ ئايان بولدى .

بۇ نەرسىلەر ئەمدى ھاياتىنى دوغا تىكىپ ، ئەجەللىك تەرزدە ئۆتتۈرغان بۇ قارام قىمارۋاز ئالدىدا بىر تىيىنغا ئەرزىمەيدىغان ئەخلەت ـ چاۋارغا ئايلانغانىدى . چۈنكى : «رەقىبىم پېقىرنى ئۆلـ سۈن دەپ چوڭقۇر قۇدۇققا تاشلىۋەتسىمۇ ، قۇدۇق تەكتىدىن بىنەم ئېچىپ ، يۇرت بەرپا قىلىپ بەگ مەئىشىتىدە ياشاۋېرىمەن» دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان ، نى ـ نى قىيىن ئۆتكەللەردىن ھېچ تىوسالغۇسىز ئۆتۈپ كېتىۋېرىمەن ، دەپ مەيدىسىگە مۇشتلايدىغان «باتۇر»نىڭ ئۆزىگە قەپەستەك تار بىلىنگەن بۇ دۇنيادا ھايات قېلىش ـ قالماسلىقى گۆرۈدە تۇرغان ئاشۇ ئېتىبارسىز بىر چالغىلا باغلانغانىدى . ئۇ تەقدىر ئاتا قىلغان بىر

كىشىلىك نىمەتكە شۈكۈر ـ قانائەت قىلماي ، بىراۋنىڭ زېمىنىغا ، باشقىلارنىڭ رىزقىغا چاڭ سالغانلىڭ جازاسى ئۆزىگە قانداق قىسمەت ، قانداق جازا ھۆكۈم قىلىدىغىنىنى بىلمەيتتى . بىراق ، «ئەل قىساسى مىنەلھەق» دېگەن بىر ھېكمەتلىك سۆز قاچان ، قەيەردە ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قېلىشۇدىكىن ، ئىشقىلىپ بۇ قىسمەت ، بۇ جازانىڭ ھېچبولمىغاندا ، چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئاچچىق ئىكەنلىكىگە شەك كەلتۈرمەيتتى .

بەك چۆچۈپ ، چارچاپ كەتكەنلىكتىنمىكىن ، ئۇنىڭ بېشى قايغاندەك بولدى . تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئۆرلەۋاتقان ئوت تۆت ئەتراپىدا ئەمەس ، بەلكى كاللىسىدا كۆيۈۋاتقاندەك ، بېشى چىڭقىلىپ ، كۆزلىرى تورلاشتى . ھېسابسىز مال ـ دۇنيانىڭ كۆيۈپ كېتىۋاتقىنىغا چىداپ تۇرالمىغان ئىككىيلەننىڭ يەنە بىر قېتىملىق ئاگاھلاندۇرۇشى بىلەن كۆزىنى ئاچتى ـ دە ، ھاپىز ، خاتىپنىڭ ئالدىدا كۆكرىكىنى كەرگىنىچە كېتىۋاتقان سەپەر بوۋايغا ھەۋەس قىلغاندەك قاراپ قويغاندىن كېيىن ، ئىككىيلەنگە :

— ئېلىڭلار ، مال ـ دۇنيانى سىلەرگە ئاتىۋەتتىم ، باش ـ كۆزۈمنىڭ سەدىقىسى بولسۇن ! — دېدى .

تەلەتلىرى ئىنسانىيلىككە ئوخشىماي قالغان ئابلىزقارى بىلەن رەسۇل ئىمام بۇ سېخىيلارچە قارارنى چۈشىنەلمىگەندەك ، بىر ـ بىرىگە قاراپ تۇرۇپ قېلىشتى . سېيىت ھاجىنىڭ مىدىرلاپ تۇرغان ئاغزىغا تىكىلىشتى .

— تۇزۇت قىلماڭلار پۇقرالىرىم ، مېلىم سىلەرگە بەرىكەت قىلسۇن !

ئەگەر ئۇنىڭدا ئەۋلىيالىق كارامەت بولسا ئىدى ، مۇشۇ تاپتا دەھشەتلىك يەر تەۋرەش پەيدا قىلىپ ، يەتتە ئىقلىمنى ئۆزى بىلەن بىللە قوشۇپلا ھالاك قىلار ئىدى ياكى بىرلا ئەپسۇن ئوقۇپ ، ئۆزىگە ئۈمۈرلۈك ۋەيرانچىلىق كەلتۈرگەن ، مۇشۇ كۈنگىچە ئىنتىلىپ كەلگەن نىيەت ـ ئىقبالىنى تامامەن تۇگەشتۈرگەن بۇ يۇرتنى

يەر يۈزىدىن غايىب قىلىۋېتەر ئىدى . بىراق ، مىڭ ئەپسۇس ، يۈزمىڭ ئەپسۇس ، ئۆزىدە بۇنداق كارامەت يوق ئىدى .

مۇبادا زەھەردەك ئاچچىق ھالاكەت شەربىتىنى ئىچىش نېسىپ بولسىمۇ ، ئۇ چىدىيالايتتى . ئەمما ، ئۆزىدىن كېيىن كۆك ئاسماندا قۇياشنىڭ يەنىلا نۇر چېچىپ تۇرىدىغانلىقىنى ، ئادەمزاتنىڭ تەبىئەتنىڭ ئۆز يولى بويىچە ياشاۋېرىدىغىنىنى ، بۇ دۇنيانىڭ ئۆزىدىن ئېشىپ قالىدىغىنىنى ئويلىغىنىدا ، بۇ قىسمەتكە ئەسلا چىداشلىق بېرەلمەيتتى !

ئۇ بايىقى گېپىنى يەنە تەكرارلىدى . مال ـ دۇنيا ۋەسۋەسىسىدىن ئۆزگە ھەنىۋا تەشۋىشلەرنى يادىدىن چىقارغان ئىككىيلەن سېيىت ھاجىغا چوڭقۇر تەزىم قىلىپ ، تەشەككۈرىنى بىلدۈردى ـ دە ، بىر ـ بىرىدىن قىزغىنىپ دېگۈدەك يالقۇن بىلەن قورشىلىپ تۇرغان مېھمانخانا ئىشىكىدىن كىرىپ كەتتى . بىراق ، بۇ ھارام ، ئەمما سېخىيلارچە ئىنئام قىلىنغان مال بۇ بىتەلەيلەرگە بۇيرۇلمىغان بولسا كېرەك ، چوچىلىغا ئايلانغان ئۆگزە «گۇپ» قىلىپلا بېسىپ چۈشتى . سېيىت ھاجى گۇمۇرۇلگەن مېھمانخانىغا قاراپ ساراڭلارچە كۈلۈپ كەتتى .

37 . «ئاھ خۇدا ، بىزنى نېمىدەپ ...»

ئادالەت بىلەن جاھالەت ئارىسىدىكى يەكمۇيەك ئېلىشىشتا قانغا بويالغان بۇ كېچە بىنىھايەت تەشۋىشلىك ۋە ۋەھىملىك ئىدى . گۈگۈم قاغىسى قارا قانىتىنى يېيىشى بىلەن تەڭلا قان مىسالى قىزارغان ئۇپۇق مەغرىبتە پەيدا بولغان ئەگىم ئاي جەڭ غەلۋىسى بىلەن تىترەپ ، پوروخ ئىسى بىلەن تۇمانلاشقان يەر يۈزىگە بىرلا نىگاھ تاشلىدىيۇ ، خۇنۇك چېھرىنى ئەل كۆزىدىن يوشۇردى . قورقۇنچاقنىڭ كۆزىدەك چەكچەيگەن يۇلتۇزلار بۇ قانلىق تاماشىغا

تازا قىزىققان بولسا كېرەك ، مىجىلغان قالقاندەك دۈم كۆمتۈرۈلگەن ئاسمان گۈمبىزىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا جەم بولۇپ ، قەسىر ئۈستىگە تىكىلەنگەن . قەسىردىكى ئەمىنلىك ، ئاسايىشلىق دۈشمەنلىرىگە زامان - زامانلاردىن بېرى خۇسۇمەت ساقلاپ كەلگەن دەل - دەرەخلەر بولسا ، ئۆزلىرىنى زوۋانسىز يارىتىپ ، ئەتراپىدىلا ياڭراۋاتقان غەزەپ ساداسىغا ئاۋاز قوشۇشتىن مەھرۇم قىلغان تەبىئەتكە قېيىدىغاندەك جىمغىنا غادىيىپ تۇراتتى .

ئەجەبا ، پۇقرانىڭ ئۈمىدىنى زىمىستىگە يۆكلەپ ، قەسىر تامان يۈرۈپ كەتكەن قادىر تۆمۈرچى بىر دەقىقىلىك غەنىيمەت پۇرسەتكە بېخىللىق قىلغان تەقدىرنىڭ زورى بىلەن تالاپەت ياستۇقىغا باش قويدىمۇ ؟ قىساس ئارزۇسىنى ئىبلىس ئوقىنىڭ قۇربانى بولمىش شېھىت جىسمىغا ھەمراھ قىلىپ ئاخىرەتكە بىللە ئەكەتتىمۇ ؟

سۇپۇرگەئاخۇننىڭ كۆڭلىگە جىمجىتلىق تۇپەيلى ، بىھېساب تەشۋىش ۋە غەشلىك قوشۇلغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇ نى - نى يامان ئۆتكەللەردىن بۆسۈپ ئۆتكەن ، خەۋپ - خەتەر دېڭىزىدىن ئۈزۈپ چىققان بۇ شىر يۈرەك ھەمراھىنىڭ بۇنداق كېرەكلىك پەيتتە ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىغا زادى ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى . كۆز ئالدىدا يۈز بەرگەن بۇ رېئاللىقنى جاھىللارچە رەت قىلىپ ، بېشىنى چايقايتتى . «ئۇ بەلكى ئەپلىك پۇرسەتنى كۈتۈپ ياتسا كېرەك» دەپ ئۆزىگە تەسەللى بېرەتتى .

بىراق ، كۈتكەنسېرى شۇنچە ئاستا ئۆتۈۋاتقان ۋاقىت ئاخىر ئۇنىڭ كاللىسىدىكى تەسەللىلىك ئويلارنى بىر - بىرلەپ سىقىپ چىقاردى . رەھىمسىز ئەمەلىيەت غايەت زور قۇدرەتلىك كۈچكە ئايلىنىپ ، ئۇنىڭ جاھىلانە خىيالىنى بويسۇندۇردى . تۆمۈرچىگە باغلىغان ئۈمىدىنىڭ ئاخىرقى بىر تال يىپىمۇ چورتلا كېسىلدى !

ھېچقانداق كۈچنىڭ ، ھېچكىمنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنمايدىغان ۋاقىت دېگەن بۇ گىگانىت ئادەم بىر تەرزدىكى سالماق قەدىمى بىلەن پۇرسەت دالاسىنىڭ داغدام يولىدا يەنە ئاۋۋالقىدەكلا ئىلگىرىلەپ ،

يۇقىرا باشچىلىرىنىڭ تەقەززاسىنى تاقەت كىردابىنىڭ گىرۋىكىگىچە سۈرۈپ باردى .

كۈتۈشتىن ھېچقانداق نەتىجە چىقمىدى . كەچ كىرگەندىن باشلاپ داۋام قىلىۋاتقان ھۇجۇم ۋە ئۇرۇنۇشلارنىڭ ئۈزۈلۈپ قالغىنى سەۋەب بولدىمۇ ، قوقتىدا پارقىراپ ، گۇمبۇرلەپ تۇرغان مىلتىقلارمۇ جىمىپ كەتتى . ھېلىغىچە يۆلەكلىك تۇرغان بىر باغلام قوناق شېخىنىلا خىرە ـ شىرە كۆرگىلى بولىدىغان دەرۋازىمۇ ئەھرىمەن دېۋە ئۆڭكۈرىنىڭ ئاغزىدىكى تاقاقتەك ياكى ئۆزىگە رەقىب ئىزدەپ ، مەيدىسىنى كېرىپ تۇرغان كۆرەڭ پالۋاندەك تېخىمۇ ئېگىز ، تېخىمۇ مەزمۇت ، تېخىمۇ سەت كۆرۈنگىلى تۇردى . بۇ ھال سوپۇرگەئاخۇننىڭ ئاچچىقىنى تازا كەلتۈردى .

— پېقىرغا بىر قارا كىگىز تېپىپ بېرىڭلار ، ئوتنى ئۆز قولۇم بىلەن يېقىۋېتىپ ، تۆمۈرچىنى ئەكېلەي ، — دېدى ئۇ كۆيگەندەك ئېچىشىپ ، ئاغرىپ كېتىۋاتقان گېلىنى سىلاپ تۇرۇپ پەس ئاۋاز بىلەن ، — ئەمدى كۈتمەيلى ، بولمىسا ...

ئۇ گېلىنى ياسىغان بولۇپ ، گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى . ئەسلىدە ، ئۇ بىر ئىشتىن ئاسانلا زېرىكىدىغان ، كونا قاپاق ، كونا سوغىسىدىن ، ئون يارماقمۇ ۋەجى بولمىغان ئۆيىدىن ئورۇنسىز ئەندىشە قىلىدىغان يۇقىرالارنىڭ بىرىدىن ـ ئىككىدىن بولۇپ توزۇپ كېتىش ئېھتىمالى بارلىقىنى ئېيتىپ ، ھەمراھلىرىغا بۇنداق ھالەتتىن ھەزەر ئەيلەشنى تاپىلىماقچى بولغانىدى .

سوپۇرگەئاخۇننىڭ بۇنداق تەۋەككۇلگە ئۆزىنى ئۇرۇشنى ھېچكىم خوپ كۆرمىدى . ئارىدىن شيۇڭ گاۋشىڭ گەپكە ئارىلاشتى :

— ئەگەر شۇنداق زۆرۈرىيەت بولسا ، ئوتنى مەنلا ياققىنىم ياخشى ، جەڭنىمۇ كۆپ كۆرگەنمەن ، تارتىشىدىغان بالامۇ ، كالامۇ يوق ، ئەمما ھازىرچە ماۋۇ نەرسىنىڭ كارامىتىنى بىر كۆرۈپ باقساق ، — ئۇ سوپۇرگەئاخۇننىڭ يانپېشىدا تۇرغان ھېلىقى

بۇرغىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېدى ، — بۇ مۇڭگۇز بەكمۇ خاسىيەتلىك بىر نېمىدەك قىلىدۇ . ئۇنى چالساق ، قادىرئاخۇن ھاياتلا بولسا ، بىر نېمىدەپ جاۋاب بېرىدۇ ، مېنىڭچە !

— ئەستاغپۇرۇللا ، بۇنى نېمىشقىمۇ يادىمغا ئالمىغاندىمەن ؟ «دۇت ... دۇت ... دۇت ...»

قەسىر تەرەپتىن كۆز ئۇزمەي تۇرغانلار قەسىرنىڭ ئىچكىرىسىدىن خۇددى قارا قۇيۇندەك تولغىنىپ كۆتۈرۈلگەن ئىسنى ، ئارقىدىنلا «گۇپپىدە» ئوت ئالغان پىچان دۆۋىسىنى كۆردى ـ دە ، خۇشاللىقىدىن تەڭلا دېگۇدەك ۋارقىراپ تاشلىدى :

— قاراڭلار ، قەسىرنىڭ ئىچكىرىسىدىن ئوت كۆتۈرۈلدى !

— ۋاي ، دەرۋازىمۇ كۆيۈۋاتىدۇ ، قادىرئاخۇن ئۆلمەپتىكەن !

ئاتخانىدىن كۆتۈرۈلگەن ئوت بىردەمنىڭ ئىچىدە ئاسمانغا تاقاشقان چوڭ يانغىنغا ئايلاندى . ئېغىر جاراھەتلەنگەن تۇمۇرچى بۇرغىنىڭ ئىلھامبەخش ئۇنىنى ئاڭلاپ ، ئۆز ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش ئۈچۈنلا ھوشىغا كەلگەن بولسا كېرەك ، دەرۋازىنىڭ قارا قاناتلىرىمۇ قوناق شېخىدىن كۆتۈرۈلگەن ئوت پەردىسى بىلەن قاپلاندى .

قەسىر ئەتراپىدا سانجاق ـ سانجاق تۇرۇپ كەتكەن مۇھاسىرىچىلەر ئارىسىدىن دۇشمەنگە تەشۋىش سالغۇچى ئوت بىلەن تەڭلا ئۆرلىگەن تەنتەنىلىك سادالار ئارىسىدا سۇپۇرگەئاخۇن ئالدى بىلەن ھاياتى خەتەر ئىچىدە تۇرغان سەپەر بوۋاينى ۋە قادىر تۇمۇرچىنى يادىغا ئالدى . يۈرىكى كۆكرەك قەپىسىنى بۆسۈپ چىقىپ كېتىدىغاندەك سەكرىگىلى تۇردى .

ئۇ پۇتكۇل قەسىر ئەتراپىنى يورۇتۇۋەتكەن يانغىنغا يۈزلىنىپ ، مۆجىزە تەرىقىسىدە يېتىپ كەلگەن قىساس مىنۇتلىرىغا تەنتەنە قىلىشىۋاتقانلار ئارىسىدىن «غىپپىدە»لا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى ـ دە ، ئېڭىشىپ ، ئۆملەپ سىپىل تۈۋىگە يېتىپ بېرىۋالدى . قەسىر مىلتىقلىرى جان قايغۇسىدا قالغان

پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ ، يانغىنغا كەينىنى قىلىپ ، قارىيىنى تۇرغان سىپىلغا خۇددى كاكىل لايدەك چاپلاشتى ۋە ئەمدىلا تام ياقىلاپ مېڭىشنى ئۆگەنگەن گۆدەكتەك ، بىر بىسىپ ، ئىككى بىسىپ دەرۋازا ئالدىغا كەلدى . يېنىدىلا كۆيۈۋاتقان كۈچلۈك ئوتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشقىمۇ ئامالسىز هالدا ياتقان قادىر تۆمۈرچىنى يۇدۇگەن پېتى ئەگرى ـ توقاي يۈگۈرۈپ ، ھېلىقى كونا تاملىققا ئەكەلدى .

— مىلتىقلارنى ئوقلاپ ، قىلىچ ـ نەيزىلەرنى تەخلەپ تەييار بولۇڭلار ! دەرۋازا ئۆرۈلۈشىگىلا قەسىرگە بېسىپ كىرىمىز . ئېسىڭلاردا بولسۇنكى ، بىچارە سەپەر بوۋاي ھېلىمۇ ئاشۇ يەردە !

سوپۇرگەئاخۇن شۇلارنى دېدى ـ دە ، كۆزىنى ئاران تەستە ئېچىپ ، ئىككى يەردىن تېشىلگەن مۈرىسىنىڭ ئاغرىقىنى ھەمراھلىرىدىن يوشۇرماقچى بولغاندەك كۈلۈمسىرەپ ياتقان تۆمۈرچىنى بىراۋغا تاپشۇردى ۋە مىلتىقىنى ئېلىپ ئوقلاشقا باشلىدى .

ئۇ كۈچلۈك رەقىبىگە دۇچ كەلگەن قىساسكارلارغا مۆلچەرلىگۈسىز ياردەم كۆرسەتكەن ئۇلۇغ ئوتنىڭ باشقا يەردىن ئەمەس ، دەل ھەپسە يېنىدىكى ئاتخانىدىن كۆتۈرۈلگەنلىكىگە قاراپ ، ئۆزى كېچە ـ كۈندۈز خاۋاتىرلەنگەن سەپەر بوۋاينىڭ ھېلىمۇ ھايات ئىكەنلىكىگە شەكسىز ئىشەنگەن ۋە ئۇنىڭ پەم ـ پاراستىگە ، جاسارىتىگە تۈمەن مىڭ مەرتەم ئاپىرىن ئوقۇغانىدى . بىراق ، «ئوت دېگەن رەھىمسىز نەرسە ، ئۇ دۈشمەن بىلەن دوستنى ، ياخشى بىلەن ياماننى ئايرىپ ئولتۇرمايدۇ . سەپەر بوۋاي يەنىلا خەتەر ئىچىدە» — دېگەنلەرنى ئويلىغان سوپۇرگەئاخۇن تەشۋىشى ئاشقانسېرى جىددىيلەشمەكتە ۋە بوۋاينى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئامالىنى ئىزدىمەكتە ئىدى .

— قېنى باتۇر ئەزىمەتلەر ، كۆيۈۋاتقان دەرۋازىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ ، ئۇدۇل ھەپسىگە ئۇسۇپ كىرمەكتىن ئۆزگە ئامال يوق .

بوۋاينى سالامەت قۇتۇلدۇرۇۋالساق، دۈشمەننىڭ ئىشىنى ئوتقا قويۇپ بەرسەكلا كۇپايە.

سۇپۇرگەئاخۇن مىلتىقىنى مۇرىسىگە تاشلاپ، قىلىچىنى دەرۋازا تەرەپكە چىنەپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى.

سەۋر قاچىسى تېشىپ تۇرغان يۈزلىگەن كىشى تاقەت دۇلدۇلىنى قامچىلىدى - دە، ئوت ئەجدىھاسىنىڭ چاڭگىلىدا مىجىلىپ، كونا تامدەك لىڭشىپ قالغان دەرۋازىنى كۆزلەپ، خۇددى زەمبىرەكتىن سۇمبىسىدىن ئايرىلغان ئوقتەك ئېتىلدى. گۈلدۈرمامىنى سىياقىدا چۇقان كۆتۈرۈپ، چاقماق سۈرئىتى باراۋىرىدە ئېتىلغان بۇ ئوق ئۆزىدە شۇ قەدەر قۇدرەت ۋە شىددەتنى جەم قىلغانىدىكى، تۆت غولاچ قېلىنلىقتىكى سېپىلنى قوقەند قەغىزى قاتاردا بۆسۈپ ئۆتۈپ، قەسىر خانىمانىنى كۆكلەرگە ئېتىپ، كۈل ياكى توزغاق سىياق توزۇتار ئىدى. شۇڭىنىسى، بۇنداق پۇرسەتلەر ئۇلارغا ۋاقتىنچە نېسىپ بولمىدى. سەپنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتقان سۇپۇرگەئاخۇن كەينىدىن كېلىۋاتقان ھۇجۇمچىلارغا توختاش بۇيرۇقىنى بەردى. ئالدىدىكىسىنىڭ دۈمبىسىگە ئۇسۇپ، بىر - بىرىنىڭ پۇتىغا پۇتلىشىپ دېگۈدەك ئىختىيارسىز ئالغا سىلجىپ تۇرغان جىسمىنى تەسلىكتە توختاتقانلار كېلىشىۋالغاندەك، سېپىل قوقتىسىغا تىكىلىشتى - دە، ئوت ئىچىدە ئۆزلىرىگە يۈزلىنىپ تۇرغان ئۈچ كىشىنى كۆرۈپ قالدى.

— ئى مۇسۇلمانلار، سەۋر قىلىڭلار! — دەپ ۋارقىراشقا باشلىدى ھاپىز مەخسۇم كۆكرەك كېرىپ تۇرغان سەپەر بوۋاينىڭ كەينىدىن يوغان بېشىنى چىقىرىپ تۇرۇپ تىترەك ئاۋاز بىلەن، — ئاگاھلاندۇرايكى، مۇرتەد چېرىكلەرنىڭ شەيتانى ئازدۇرۇشلىرىغا ئالدىنىپ، قېرىنداشلىق ئەھدىگە خىلاپ ھالدا تىغ كۆتۈرگەن ئازغۇنلارنى جازالىغۇدەك كۈچ - قۇدرەت بىزدە باردۇر، لېكىن مۇرۇۋۋەتلىك سېيىت ھاجىم ناھەق قان تۆكۈلۈشتىن ساقلىنىش تەرەپدارىدۇر. مۇبادا دەرۋازىنىڭ مۇھاسىرىسىنى

بوشتىپ ، مازار ـ ماشايىخلار زىيارىتىگە يول بەرسەڭلار ئاللا سىلەرگە ئەمىنلىك ئاتا قىلغۇسىدۇر . ئەگەرچەندە ياخشى نىيەتكە ياخشى ھەرىكەت بىلەن جاۋاب قىلمىساڭلار سەپەر سەپىرامۇ ئاللانىڭ قارغىشىغا كەتكۈسىدۇر . ئالدى بىلەن ئاراڭلاردىكى چىرىكلەرنى ئۆلتۈرۈڭلار ، ئاندىن ئۇلار تۇتقۇزغان شەيتان قوراللىرىنى تاشلاپ ، ئۆيۈڭلارغا كېتىپ ، تىنچ ـ ئامان پۇقراچىلىقىڭلارنى قىلىڭلار !

ھاپىز بىلەن خاتىپ سىيىت ھاجىنىڭ سەكرات ئالدىدىكى ئاخىرقى ھېلىسى ھېسابىدا سەپەر بوۋاينى سېپىل قوقتىسىغا ئاچىقىپ ، قۇتۇلۇش يولىنى ئىزدىمەكتە ئىدى .

ئالدى ۋە كەينىدىن ئۇرغان شولا بىلەن پۈتۈن ئەزايى يورۇپ تۇرغان سەپەر بوۋايغا بۇ ئالۋاستىلارنىڭ ئالدامچىلىقى بەكمۇ ئايان ئىدى . ئۇ بىرلا سىلكىنىپ ، كەينىدە ئىتتىن قورققان يىپتىمچىدەك تىترەپ تۇرۇپ ، ئۆزىنى گەپ قىلىشقا زورلاۋاتقان لەنىتىلەرنىڭ ئىسكەنجىسىدىن ئاجرىتىۋالدى ـ دە ، قوللىرىنى زەردە بىلەن پۇلاڭلىتىپ ، قىپقىزىل شولا بىلەن بىر يورۇپ ، بىر خىرەلىشىپ تۇرغان چىرايلارغا قاراپ ئاچچىق بىلەن ۋارقىرىدى :

— نېمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسىلەر ؟ ! بۇ ئىت ئۇۋۇسىغا بۆسۈپ كىرىپ ، كەلگۈندى ئوغرىلارغا كۆرگۈلۈكنى كۆرسەتمەمسىلەر ؟ ! قىساس ...

خاتىپ بوۋاينى كەينىدىن قۇچاقلاپ ، ئاغزىنى مەھكەم ئېتىۋالدى . ھاپىز ئالدىراپ ـ تېنەپ ئۇنىڭ قوللىرىنى قايرىپ ، پۈتىغا بىرنى تەپتى ۋە بوۋاينى قوقتا ئۈستىدە تىزلاندۇرۇشقا ئۇرۇندى .

سۈپۈرگەئاخۇنمۇ ، ئۇنىڭ ھەمراھلىرىمۇ بوۋاينىڭ ئۆزلىرىگە قارىتىپ قىلغان يالقۇنلۇق خىتابىنى ئېنىق ئاڭلىدى ، سېپىل ئۈستىدىكى ۋەھشىيلەرچە قىلىقلارنى ئوچۇق كۆرۈپ ، لەۋلىرىنى مەھكەم چىشلىدى . ئۇلار قانداق قىلغاندا بوۋاينى قۇتۇلدۇرغىلى بولىدىغانلىقى ئۈستىدە دەماللىققا بىر قارارغا كېلەلمەي تېڭىرقاپ

تۇرغىنىدا ، ھاپىزنىڭ خىرقىراق ئۈنى ئاڭلاندى :
— ئەگەرچەندە بىر قەدەم ئالدىڭغا مېڭىشساڭ ، بۇ قېرىنى مۇشۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا بوغۇزلاپ تاشلايمەن !
ھاپىز ھەيۋە قىلغاچ ، بوۋاينىڭ بېشىنى كەينىگە قايرىپ ، يالتىراپ تۇرغان خەنجەرنىڭ ئۆتكۈر بىسىنى ئۇنىڭ ئاۋۋالقىدىن خېلىلا كىچىكلەپ ، قارىيىپ قالغان ساقىلىنىڭ ئاستىغا باستى .
كۆز ئالدىدىلا يۈز بېرىۋاتقان بۇ ئۆكتەملىكتىن چۆچۈپ كەتكەن سۇپۇرگەئاخۇننىڭ كۆزى چانىقىدىن چاچراپ چىقىپ كېتەيلا دېدى . خەنجەر بوۋاينىڭ بوغۇزىغا ئەمەس ، بەلكى ئۆز يۈرىكىنىڭ بېغىشىغا تاقالغاندەك تېپىرلاپ قالدى . ئۇنىڭ ئىلكىدىكى قىلىچمۇ ، مىلتىقمۇ ، ئەقلىمۇ ھېچ نەرسىگە كېرەككە كەلمىدى ! ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي ، بۇرغىنى ئىختىيارسىز ھالدا لېۋىگە تەگكۈزدى ـ دە ، كۆزلىرىنى يۇمدى …
«دۇت … دۇت … دۇت …»
بوۋاي غەزەپلەندى ، جېنىنى ئالىقىنىغا ئالدى . بەلكى جېنىنى قۇربان قىلىپ ، ئۆزىنى ئاياش يۈزىسىدىنلا ھۇجۇمنى توختاتقان يۇرتداشلىرىغا داغدام يول ئاچماقچى بولدى .
ئۇ قولىنى غەزەپ بىلەن سىلكىپ ، خاتىپنىڭ قولىدىن ئاجرىۋالدى ، يەنە شۇنداق چەبدەسلىك بىلەن بوغۇزىنى ئېچىشتۇرۇپ تۇرغان خەنجەرنى ئۇرۇپ چۈشۈرۈپ ، رەقىبلىرىنىڭ بېشىنى قولتۇقىغا خۇددى تاۋۇز قىستۇرغاندەك قىستۇردى ـ دە ، كۈچىنىڭ بارىچە سىقىپ تۇرۇپ :
— ئوغلۇمنى ھالاك قىلغانمۇ ھەرقايسىڭ ، يۇرتداشلىرىمنى ۋەيران قىلغانمۇ ھەرقايسىڭ ، كۆرىدىغان كۈنۈڭ مانا ! — دېدى ـ دە ، ئىككىيلەننى سۆرىگەن پېتى سېپىلدىن ئۆزىنى ئاتتى .
ئۇلار ئەمدىلا يىقىلغان دەرۋازىنىڭ كۆيۈپ تۇرغان قاناتلىرى ئۈستىگە چۈشۈپ ، يالقۇن ئارىسىغا شۇڭغۇدى .

ئەمدى ھېچكىم ھېچكىمگە بۇيرۇق بېرىشنىڭ ھاجىتى قالمىدى . پۈتۈن سەپ بىلەن تەۋرەپ كەلگەن پۇقرالار يوتىسىدىن يارىلىنىپ بىھوش ياتقان سەپەر بوۋاينى ئوت ئىچىدىن تېپىۋالدى ـ دە ، چاراسلاپ كۆيۈۋاتقان ياغاچلاردىن ئاتلاپ ئۆتۈپ ، ھاڭغىرقاي ئېچىلىپ قالغان دەرۋازىدىن كىرىپ كېتىشتى ...

قەسىردىن كۆتۈرۈلگەن قاپقارا ئىس ـ تۈتەك بىلەن تېخىمۇ قارىيىپ كەتكەن تۈن زۇلمىتى ئاجايىپ ۋەقەلەر يۈز بەرگەن سەلتەنەتلىك بىر كېچىنى باشتىن كەچۈرگەندىن كېيىن ، كۈنچىقىشتىن قىستاپ كەلگەن سۈبھى نۇرىغا ئورۇن بەردى . شۇنىڭ بىلەن چىرىيە تارىخىنىڭ نەق پېشانىسىگە پۈتۈلمىش 1912 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنىگە تاڭ ئاتتى .

كېچىچە كۆيۈپ چىققان ئوت چىرىيە ئاسمىنىنى ماكان قىلىپ يېتىۋالغان جىمى بۇلۇت ۋە چاڭ ـ توزانلارنى كۆيدۈرۈپ تۈگەتكەنمۇ ، ئىشقىلىپ ، بۇ تاڭنىڭ ھاۋاسى ئادەتتىن تاشقىرى ئوچۇق ئىدى . تۈتاش ھاۋا رەڭ شايى بىلەن پۈركەپ قويغاندەك كۆكىرىپ تۇرغان كۆك گۈمبىزى خېلىلا ئېگىزلەپ قالغان ، گۇپۇلدەپ ئۆرۈپ تۇرغان ئۆرۈك پۇرىقىغا ئارىلىشىپ كەلگەن بىر بەتبۇيغا ئۆز ئاستىدىن ئورۇن بەرگەنىدى . تاغ تەرەپتىن توختىماي ئۆرۈپ تۇرغان سالقىن شامال تېخىچە تۈنەپ تۇرغان چۈچىلىلەرنى ، قوقاسلارنى قايتا ياندۇرماقچى بولغاندەك پۈۋلىمەكتە . خارابىلىكلەر ئارىسىدىن كۆتۈرۈلگەن كۆكۈچ تۈتۈنلەرنى ئوت تەپتى بىلەن قىزىرىپ كەتكەن تاملارغا ئۆرۈپ ، تاكى تارىلىپ كەتكۈچە قوغلىماقتا ئىدى .

خارابە تاملارغا ئېسىلىپ تۇرغان لىملار قانداقتۇر بىر يېرىدە تېخىچە يىلىنجاۋاتقان چوغنىڭ خۇددى ئوت چىشلىق قۇرتتەك ئارام بەرمەي غاجىلىشى بىلەن ئۈپراپ ، كۈتۈلمىگەندە ئۈزۈلۈپ چۈشەتتى ـ دە ، ھېلىمۇ ھارارىتى كەتمىگەن كۆپكۆك كۈللەرنى

ئاسمانغا ئاتاتتى . ئۇ يەر ـ بۇ يەردە ئاتايەن تۆكۈپ دۈۋىلەپ قويغان
مورا كۆيىسىدەك قارىيىپ تۇرغان يۇڭ قالدۇقلىرىدىن تارىلىۋاتقان
سېسىق پۇراق دىماغنى ئېچىشتۇرۇپ، ئادەمنى بىزار قىلاتتى .
يوپۇرماق ۋە نوتىلىرىنى ئوت يالاپ كەتكەن بېدىشلەر تال باراڭلىق
ئورنىدا بىر ـ بىرى بىلەن گىرەلىشىپ سوقۇشۇپ، ھالىدىن
كەتكەن قارا يىلانلاردەك ھەر تەرەپكە سوزۇلۇپ ياتاتتى . تام بويلاپ
ئۆسكەن سەگتىپرەكلەرمۇ شاخ ـ پۇتاقلىرىدىن ئايرىلىپ،
تۇجۇپلەپ يۆگەپ، تىكلەپ قويۇلغان قارا كىگىزگە ئوخشاپ
قالغانىدى . يوشۇرۇلغان يېرىدىلا كۆمۈلۈپ قالغان، چوڭ
يانغىننىڭ تەپتىنى ئەمدىلەتىن سېزىشكە باشلىغان ئوق ـ دورىلار
ناگان ـ ناگاندا گۈمبۈرلەپ ئېتىلىپمۇ قالاتتى . قەسىر سەيناسىنىڭ
قاق ئوتتۇرىسىغا يىغىلىپ ئەجەل سائىتىنى كۈتۈۋاتقان پېتى قولغا
چۈشكەن يىگىرمە نەچچە ئادەم ھازىرغىچە شۇ يەردە سۇغا چۈشكەن
مۈشۈكتەك دۈگدەرىشىپ تۇرۇشاتتى . يۈزىگە قارا سۈركەپ سازايى
قىلىنغان گۇناھكارلارنىڭكىدەك قارىيىپ كەتكەن، كىرپىدەك
تۈگۈلۈۋېلىشقان بۇ كىشىلەر ئارىسىدىن تۆت چاسا ساندۇقتەك
يوغان ھەنبە خېنىمنى ئاسانلا تونۇۋېلىش مۇمكىن ئىدى . چاكار
رەھمەتمۇ بىر پېشى تامامەن كۆيۈپ كەتكەن چاپانغا يۆگىنىپ،
پوتىلىسىنى ئېقىتىپ، شۇمشەرەپ تۇراتتى . تالىپلارنىڭ قارا
قازاندەك سەللىسى چۇۋۇلۇپ، ئوشۇقىدا ساڭگىلىشىپ يۇرەتتى .
بەلكى پېشانىسىگە پۈتۈلگەن بۇ قەدەر ئوسال قىسمەتكە تەن بەرگەنمۇ
ياكى ئەقلىدىن ئازغانمۇ، يۈزبېشى، مىڭبېشىلار يەرگە چاپلىشىپ
دۈم يېتىشاتتى .

پۇقرالار تاڭ نۇرىدا يورۇپ كەتكەن خارابىزارلىققا يېپىلىپ،
كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان ئۆيلەرنى، ئوتنىڭ كۆيدۈرگۈچى تەپتىدىن
ئامان قالغان بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلارنى، يېرىم كۆيۈپ، قىڭغىيىپ
ياتقان لاپاسلارنى ئاختۇرۇپ، ئۆلۈكلەرنى ئۆلۈك پېتىچە،
تىرىكلەرنى تىرىك پېتىچە ئېنىقلاشقا كىرىشىپ كەتتى .

جاراھەتلەنگەنلەرنىمۇ كۆل ئارىسىدىن تارتىپ چىقىرىپ ، سۈپۈرگەئاخۇننىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە مەھەللە تېۋىپلىرىنىڭ ئەملىشىگە تاپشۇرۇشتى . ئابلىزقارى بىلەن رەسۇلنىڭ ئۆلۈكى بولسا ، كۆل خامىنىغا ئايلىنىپ كەتكەن ھېلىقى سىرلىق مېھمانخانا خارابىسىدىكى قارا تاۋۇتقا ئوخشاپ قالغان تۆمۈر قاپلىق ئۇزۇن ساندۇقنىڭ يېنىدىن تېپىلدى . ئۆمرىنى مال ـ دۇنيا كويىدا كۆيدى ـ پىشتى بولۇپ ئۆتكۈزگەن بۇ تويىمغۇرلار بىر يىلدىن بېرى ئۆزىنى تولىمۇ قىزىقتۇرۇپ كەلگەن بۇ ساندۇققا يالغۇز ئىگە بولۇشنىڭ كويىغا چۈشۈپ ، ئاخىرقى دەملىرى قالغۇچە ياقىلاشقان بولسا كېرەك ، كۆسەيدەك سوزۇلغان قوللىرى بىر ـ بىرىنىڭ كېكىردىكىدە تۇراتتى . ساندۇقنىڭ ئاچقۇچى ئابلىزقارىنىڭ ئۈكلىگەن كاللىنىڭ چىشىدەك ھىڭگىيىپ تۇرغان چىشلىرى ئارىسىدا چىشلەكلىك ئىدى .

ئۇلار جىمى كۆل دۆۋىلىرىنى ، يوشۇرۇن ئورىلارنى ، سۈڭگۈچلەرنى ئاختۇرۇپ چىققان بولسىمۇ ، لېكىن سېيىت ھاجىنىڭ تىرىكىنىمۇ ، ئۆلۈكىنىمۇ ئۇچرىتالمىدى . تىرىك بولسىمۇ ، ئۆلۈك بولسىمۇ ئادالەت دارى ئالدىغا سۆرەپ ئاپىرىپ ، جىمى كەلگۈندىلەرگە ئېسىدىن چىقمىغۇدەك دەرىجىدە بەرھەم بېرىش ئويىدا يۈرگەنلەر گۇمان قىلغانلىكى يەرنى ئالا قويماي ئاختۇردى . خۇددى يەرگە كىرگەندەك ئىزدىدى . ئەمما ، ئۇرۇنۇشلىرى بىكارغا كەتتى .

سۈپۈرگەئاخۇن بىرقانچە كىشىگە ئۆلۈككە ئاداۋەت تۇتماسلىقنى ، جەسەتلەرنى ئۆلگۈچىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا تاپشۇرۇپ بېرىشنى ، ئىگە ـ چاقىسىزلىرىنى بولسا ، لايىقىدا دەپنە قىلىشۋېتىشنى تاپىلاپ تۇرۇشىغا تاڭ ئاتقاندىن بېرى كۆرۈنمەي كەتكەن جامالىدىن بوۋاي مىلتىقىنى ئۆشنىسىگە سېلىپ ، ھاسىرىغان پېتى يېتىپ كەلدى ـ دە ، پېشانىسىدىكى تەرنى ئېرتىپ تۇرۇپ :

— بېگىم ، قىزىل نىمچە ، يېشىل پەرىجە كىيگەن بىر مەزلۇم كىشى مۇزخانىغا كىرىۋاپتىكەن ، چىق دېسەڭ چىققىلى ئۇنىمىدى ، ئۆلۈكتەك زۇۋان سۈرمەي ياتقىنى ياتقان ! — دېدى .

— بۇ مەزلۇم كىم بولغىيدى ؟ قەسىردىكى خوتۇن جىنستىكىلەر بارماق بىلەن سانىغۇچىلىكلا ئاز تۇرسا ، — دېدى سۈپۈرگەئاخۇن بۇ مەلۇماتقا كۆڭۈل بۆلگەن هالدا .

ئۇ كۆپ ئويلىنىپ تۇرمايلا جامالىدىن بوۋاي بىلەن بىللە مۇزخانىنىڭ بېشىغا يېتىپ كەلدى ۋە مەتقاسىمنىڭ قولىدىن ئوتقاشنى ئېلىپ ، مۇزخانىنىڭ تەكتىگە قارىدى . دېگەندەكلا ، قىزىل دوپپا كىيىپ ، تاۋار ـ دۇردۇنلارغا ئورالغان بىر مەزلۇم كىشى مۇز پارچىلىرىنىڭ ئارىسىدا تاۋۇزدەك تۈگۈلۈپ ياتقانىكەن .

زەبەردەس ئىككى يىگىت شوتىسىز مۇزخانىنىڭ چىدەلىرىگە خۇددى دارۋازلاردەك ئېسىلىپ ، قىش ئايلىرىدەك سوغۇق مۇزخانىنىڭ تېگىگە چۈشتى ۋە ھېلىقى مەزلۇم كىشىنى بىردەمدىلا تارتىپ چىقاردى . ئۆرە تۇرغۇچىلىك ماجالى قالمىغان بۇ كىشىنىڭ تاڭ قۇياشىنىڭ شولىسى بىلەن بارغانسېرى رەڭلىنىپ كەتكەن ئەڭنىنى كۆرۈپ كىمدۇر توۋلاپ تاشلىدى :

— هوي ، بۇ بىر مانجۇغۇ ؟ !

— ئابلىزقارىمۇ نېمە ؟

سۈپۈرگەئاخۇن قىزىل تەقىيە ، رەڭدار پەرىجە كىيىۋالغان بۇ كىشىنىڭ يۈزىنى توسۇپ تۇرغان ئالىقانلىرىنى ئېچىۋېتىۋىدى ، چىرايى تاتىرىپ ، سامان رەڭگىگە كىرىپ قالغان جاپپار موللىنىڭ بەشىرىسى جامائەت ئالدىدا بىردىنلا ئاشكارا بولدى .

— سەن مانجۇمۇ ؟

— خوش ··· خوش پېقىر مانجۇ ؟ !

سۈپۈرگەئاخۇننىڭ تەنلىك سورىقىغا شۇنداق دەپ جاۋاب بەرگەندىن كېيىن ، تىترىكىنى باسالمايۋاتقان جاپپار موللا بېشىنى ئاستا يۇقىرى كۆتۈردى ـ دە ، ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان تونۇش

كۆزلەرنى كۆرۈپلا :

— ياق ··· ياق ، پېقىر مانجۇ ئەمەس ، ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلمان ، ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلمان ، — دېدى ۋە يېگىدىن ئىمان ئېيتقاندەك «لائىلەھە ئىللەللاھۇ مۇھەممەدۇن رەسۇلىللا» دەپ تەكرارلىغىلى تۇردى .

ئۇنىڭ ئەپتىدىن «چېرىك كەلدى» دېگەن سۆزگە ئىشىنىپ ، ئابلىمزقارنىنىڭ ئۆز ئىگىدارچىلىقىغا تاپشۇرغان «قىممەتلىك» تەقىيە ، پەرىجىلىرىنى ئوغرىلىقچە كىيىۋالغانلىقىنى چۈشەنمەك تەس ئەمەس ئىدى . مەتقاسىم مۇزخانا تېگىدىن تېپىپ چىققان ئەجدىھا سۈرەتلىك ئەلەمنى بۇنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى .

جامالىدىن بوۋاي جاپپار موللىدىن سېيىت ھاجىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلسۇردى ، ئويلىمىغان يەردىن يىپ ئۇچىغا ئېرىشىپ قالدى . قەسىر خارابىسىنىڭ ھەممىلا يېرىدە ئەگىپ ، سېيىت ھاجىنى دارغا ئېسىشقا ئالدىراپ يۈرگەنلەرمۇ گۆررىدە يېتىپ كېلىپ جاپپار موللىنىڭ ئىقرارىغا قۇلاق سېلىشتى .

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسەڭلار ، مەن راستىنى ئېيتاي . كېچىدە سېيىت ھاجى سەپەر سەپرا ، ياق ، ياق سەپەر ئاخۇن ئاكامنى ئېتىپ چۈشۈرگەندىن كېيىن پېقىرغا ئۆتتىن پاناھلانغۇدەك بىر يەر تېپىپ بەر ، سېنىمۇ ئۆزۈم بىلەن بىللە ئەكېتىمەن ، — دېدى . مەن ئۇنىڭغا خوتۇنۇمنىڭ كۆڭلەك ، ياغلىقىنى بەردىم ـ دە ، مۇزخانىغا باشلاپ باردىم ، كېچىنى تولىمۇ تەشۋىش ئىچىدە ئۆتكۈزدى ، تاڭغا يېقىن چىدەگە يامىشىپ چىقىپ ، بىردەم تىڭ تىڭلاپ تۇرغاندىن كېيىنلا غايىب بولۇپ كەتتى . ئۇ نائەھلى ۋەدىسىگىمۇ ۋاپا قىلمىدى . پېقىرنى تاشلاپ كەتتى ، سەئىد دېگەنمۇ شۇنداق ۋاپاسىز بولامدۇ ؟ ···

— يوقىلاڭ گەپنى قىلىپ يۈرمەي ، گەپنىڭ بولىدىغان يېرىنى دە ، ئۇ ئەبلەخ قاچانراق قاچتى ؟ ئۇستىۋېشىدا قانداق ئېگىن بار ؟

سېيىت ھاجىنىڭ قاچقانلىقىنى ئاڭلاپلا تاپىنى قىچىشىشقا

باشلىغان جامالىدىن بوۋاي تاقەتسىزلىنىپ سورىدى . جاپپار موللا ئۇنىڭ يوغان مۇشتىغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ جاۋاب بەردى :

— ئۇ ۋاپاسىز تاڭ ئالدىدىلا قاچتى . خوتۇنۇمنىڭ قىزىل گۈللۈك ئاق چىت كۆڭلىكىنى كىيىپ ، گۈل تىككەن ياغلىق بىلەن يۈزىنى يۆگەپ قاچتى !

— ۋاي ئىسىت ، «ئەقىل كۆرمىسە ، كۆز دېگەن تام تۆشۈكى» دېگەن گەپكە ئەمدى چىنپىششىقلادىن ئىشەندىم ، — دەپ توۋلىۋەتتى مەتقاسىم پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپ ، — شۇنداق بىر مەزلۇم كىشى ئالدىمدىن ئۆتۈپ كېتىۋىدى ، مېڭىشىغا قاراپ ئەجەبلەنگەنىدىم . بىراق ، كىملىكىنى سورۇشتە قىلمايلا ئۆتكۈزۈۋەتكەنىكەنمەن...

— قوغلايلى ، ئۇ پىيادە بولسا ئۇزاققا كېتەلمەيدۇ !

چىرىيىلىكلەرنىڭ ئات تاپقىنى ئاتقا ، ئېشەك تاپقىنى ئېشەككە مىنىپ ، «قاچقاننى قوغلا» دەپ سۈرەن كۆتۈرگىنىچە توپا مەھەللىسى تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى . «سېيىت ھاجى قېچىپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغانلىكى پۇقرا تورپاققا ، ھەتتا كۆندۈرۈلمىگەن تەخەيلەرگە مىنىۋېلىپ — ئالدىن يۈرۈپ كەتكەن يۈرتلۇقلىرىنىڭ ئىزى بىلەن ئاتلاندى . ياياق قالغانلار پالتا ، توقماقلىرىنى ئوينىتىپ «قوغلا ، تۇت» دېگەن چۇقان بىلەن بىر - بىرىگە مەدەت بېرىشكىنىچە يۈگۈرۈشتى . سالاپەتلىك ئادەمنى ئەيمەندۈرىدىغان سېيىت ھاجىنىڭ بۈگۈن شەرمەندە قاچقۇنغا ئايلانغانلىقىغا قىزىققان باللارمۇ ئۆزلىرىچە چىۋىقنى ئات ئېتىپ مىنىپ ، كوچا - كوچىلارغا چىقىۋېلىپ ۋارقىراشتى . ھويلىلىرىدىكى سايىلەردە ئاران - ئاران نەپەس ئېلىپ ئولتۇرغان قۇلىقى ئېغىر قېرىسالارمۇ بۇ ھەيۋەت شاۋقۇننى ئاڭلاشتى ۋە دېمىنى يىغىپ تۇرۇپ «تۇت ، ئۇر» دەپ ئاۋاز قوشۇشتى . ئۇر - ئۇرغا قالغان چاشقاندەك شەرمىسار بولۇپ تىكىۋەتكەن يات تائىپىنىڭ ئىزىدىن پۈتۈن چىرىيە

www.uyghurkitap.com

قوزغالدى ، ئادالەت غەلىيانى باشلانغان ئىككى كۈندىن بۇيان سەگەك كۆزەتچىدەك تىك تۇرغان دەل ـ دەرەخلەر ئەتىگەنلىك سەلكىندە «قاچقۇن ھىلىلا مۇشۇ يەردىن ئۆتكەن» دەپ گۇۋاھلىق بەرگەندەك شىـــۋىـرلــىـــشىپ ، باشلىرىنى توپا مەھەللىسى تەرەپكە ئېگىپ ، قوزغــالــغــانلارغا يول كۆرسىتىشتى . كۈنچىقىش تەرەپتىن كۈن كــۆتۈرۈلۈشى بىلەن تەڭلا ئېتىلىپ چىققان پارچە ـ پۇرات ئاق بــۇلۇتلارمۇ يەر يۈزىدىن كۆتۈرۈلگەن ئاسمان ـ پەلەك بوغۇناقلا ھــەمــراھ بــولۇپ ، كۈنپېتىشقا قاراپ سۈرۈلۈۋاتقان سۈرئىتىنى ئــىــلدامــلىتىشقا باشلىدى ، ھەتتا ئوچۇق ھاۋادا موللاق ئېتىپ ، ئەركىن پەرۋاز قىلىشقا پۇرسەت تاپقان كەپتەرلەرمۇ يۈرتقا بىھېساب دىــشــۋارچىــلىقلارنى باشلاپ كەلگەن تەكەببۇر قاچقۇننىڭ ئەمدى قانداق لەت بولىدىغانلىقىنى تاماشا قىلغۇسى كەلگەندەك قاناتلىرىنى «پاق ، پاق» ئۇرۇپ ، كۈنپېتىش تامان ئۇچماقتا ئىدى ...

ئــۇلار ئــۈزۈن مــاڭمايلا ئالاقزادە قاچقۇننىڭ ئاياغ ئىزىنى تــېــپــىــۋېــلىشتى ، باشلەڭگەر بىلەن باياۋان چېگراسىدىكى كەڭ ئوچۇقچىلىقتىن ئۇنىڭ قارىسىنى كۆردى . شىۋۇڭ گاۋشىڭ بىلەن ياندىشىپ ، ئېتىغا ھەدەپ قامچا ئۇرۇپ ئەڭ ئالدىدا كېتىۋاتقان سۈپــۈرگــەئــاخۇن كەينىگە بۇرۇلۇپ ، ئەگىشىپ كېلىۋاتقانلارغا ۋارقىرىدى :

— ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار ، قاچقۇننى تىرىك قولغا چۈشۈرۈپ ، يۈزىگە قازان قارىسى سۈركەپ ، يەتتە كۈنگىچە سازايى قىلىمىز . بىزنى ئاني تاپماقنى خىيال قىلغان باسقۇنچى تائىپىلەرگە يەتكۈچە ئىبرەت قىلىپ بولغاندىن كېيىن دارغا ئاسىمىز ، ھېچكىم ئۇنىڭ ئەجەللىك يېرىگە زەخمەت يەتكۈزمىسۇن !

يىقىنلىشىپ كېلىۋاتقان پۇقرالارنىڭ كۆزىگە بارغانچە روشەن تاشلىنىۋاتقان «ئايال» قاچقۇن چۆلگە ئۇلاشقاندىن كېيىنلا يولنى تاشلاپ چىقىپ ئۇدۇل كەلگەن بارخانغا ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي يــامــاشــماقتا ، شارقىراتمىدەك ئېقىپ چۈشۈۋاتقان قۇم ئېقىمىغا

قارشى سۇ ئۇزۇۋاتقان مېيىپتەك قالايمىقان غۇلاچ ئاتماقتا ئىدى. بارخان چوققىسىغا ئەمدىلا يېقىنلىشاي دېگەندە قۇمنى قۇچاقلىغان پېتى پەسكە سىيرىلىپ كېتەتتى ـ دە، ئەۋرەزدىن چىقالمايۋاتقان ئۈلۈمتۈك پاقىدەك كەينىچە موللاقلاپ بېرىپ، يۇمشاق قۇمغا بېشىچە شۇڭغۇپ كېتەتتى. قۇم ئارىسىدىن ئۈمىلەپ چىقىپ يەنە يامىشاتتى، يەنە موللاقلاپ بېرىپ تېخىمۇ پەسكە شۇڭغۇيتتى...

ئۇ ئەھۋالىنىڭ چاتاقلىقىنى ھېس قىلىپ، قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنىڭ قارىسىغا قارىتىپ «گۇم» قىلىپلا بىر پاي ئوق ئۈزدى. شامال سوققان ياپراقتەك تىترەپ تۇرغان تاپانچىدىن چىقىۋاتقان ئوق ھېچكىمگە تەگمىدى. يۇقىرالار تىرىك تۇتۇش غەرىزىدە قاچقۇن يامىشىۋاتقان بارخان ئەتراپىغا ئورغاقسىمان يېيىلىپ، كىچىك ـ كىچىك قۇم دۆۋىلىرىنى، يۇلغۇنلارنى، قورايلارنى ئۆزىگە توسۇق قىلىپ يېتىشتى ـ دە، ئۇنىڭ ئوقىنى تۈگىتىش ئۈچۈن ئۈچ ـ تۆت سالۋا تەلپەكنى تاياققا كىيگۈزۈپ، توسۇقنىڭ ئۈستىدە پۇلاڭلاتتى.

قۇۋلۇقتا تولىمۇ ھۈنەر ئۆگىتىدىغان قاچقۇن بۇ ھىيلىنى بايقاپ قالدىمۇ، ئىككىنچىلەپ ئوق ئۈزمىدى. قاچقۇننىڭ ئۆلمەيدىغان يېرىگە ئېتىپ، تىمجان ھالغا كەلتۈرۈپ تۇتۇش قارارىغا كەلگەن سۇپۇرگەئاخۇن مىلتىقىنى تاغاردەك كۆپۈپ تۇرغان ئاق ئۈزۈن كۆڭلەككە چېنەپ، دېمىنى توختىتىپ تۇرۇشىغا، ئۇنىڭ كۆرۈش سىزىقى ئۈستىدە بىر توپ ئاتلىق كىشى پەيدا بولۇپ، بىر پەستىلا قورۇلغا ئېلىنغان نىشاننىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالدى.

بۇ ئادەملەر ئاسماندىن چۈشتىمۇ ياكى يەردىن ئۈندىمۇ؟ — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ، مەيدىسىگە چاپلىشىپ قالغان قۇمنى قېقىشتۇرۇپ تۇرۇپ.

شىيۇڭ گاۋشىڭ دەماللىققا ئۈندىمىدى. ئۇ كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ، كۈتۈلمىگەندە پەيدا بولۇپ قالغان ناتونۇش كىشىلەرگە

تازا سىنچىلاپ قارىۋالغاندىن كېيىن ئەجەبلەنگەن هالدا :

— بۇ دوتەي يامۇلىنىڭ چېرىكلىرىغۇ ، ئۇلار يەنە نېمىشقا كەلگەن بولغىيدى بۇ يەرگە ؟ — دېدى ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك قىلىپ .

— چېرىك ؟ ! ئۇلار بىزنى ئاجىز چاغلاپ قولقانات بولغىلى كەلگەن بولمىسۇن يەنە !

— بۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ ، ئۇلارغا بەلكى بۇنداق ۋىجدان ئاتا قىلىنمىغان بولسا كېرەك .

شيۇك گاۋشېڭ چېرىكلەرنىڭ سەكراتقا چۈشكەن قاچقۇننى يۆلەۋاتقانلىقىنى غىل ـ پال كۆرۈپ قالغاچقا شۇنداق دەۋاتاتتى . ئۇ بۇ غەلىتە هالنى ئىسپاتلاپ ئۈلگۈرگۈچە ناتونۇش ئادەملەر بىردەمنىڭ ئىچىدىلا پۇقرالارنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى .

ئۇلار كۆردىكى ، كەلگەنلەر شيۇك گاۋشېڭ ئېيتقاندەك ، دوتەي يامۇلىنىڭ چېرىكلىرى ئىدى ، بىردىنلا تېتىكلىشىپ ، روهلىنىپ قالغاندەك كۆرۈنگەن ئىككى يۈزچە چېرىك ئالدىدا هېلىقى قورقۇنچاق باش سەركەردە ئىنچىكە ، ئۇزۇن بورۇتىنى سىلىغان پېتى ياغاچتەك قېتىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ مۇنار ئۇستىدە تۇرۇپ پەسكە نەزەر تاشلىغاندەك مەمەدان قاراشلىرى ئۆتكەنكىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان بىر قىياپەتنى نامايان قىلاتتى . ئات ئۇستىگە بەند قىلىنغان بۇ ئارخاتىنىڭ ئاخىر ئاغزى مىدىرلاشقا باشلىدى :

— مەنكى خوتەن دىيارىنىڭ چېرىكچى سەركەردىسى ئالىي پەرماننى شۇنداق يەتكۈزىمەنكى ، ئاقساقال سېيىت هاجىنىڭ تىنچ مەئىشىتىگە مالاللىق يەتكۈزۈپ ، ئىككى مەملىكەت ئارىسىدا نىزا ـ خۇسۇمەت پەيدا قىلغان قوراللىق مۇداخىلە دەرهال توختىتىلسۇن ! — دېدى ئۇ خۇددى تاماكا خالتىسىدەك ساڭگىلاپ قالغان قاپىقىنى سوزۇپ تۇرۇپ ، — باشباشتاقلىق ۋەقەسىگە سەۋەبكار بولغان سۇپۇرگە ، هەربىي بۇيرۇقتىن باش تارتىپ نادان پۇقراغا بولۇشقان سابىق چېرىكچى ئامبال شيۇك گاۋشېڭ ، ۋىي

دېشى ، گۇناھىغا تولا قىلمىغان جامالىدىن تۆمۈرچىلەر تۇتۇلۇپ قەشقەر تىتەيى جانابىي جاڭ داجۇي دارىنىڭ ھۇزۇرىغا يوللانسۇن . قالغان پۇقرا چاتاقچىلىرىنىڭ گۇناھى سورۇشتۇرۇلۇپ ، تېگىشلىك جازاغا تارتىلسۇن . مەزكۇر پەرمانغا بوي بەرمىگەنلەر شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا ئەدەپكە تارتىلسۇن !

ھـۆل تـامـغـا ئـېـشـەك تـەپـكـەندەك ئاڭلانغان بۇ پەرمان تاقەتسىزلىنىپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى سېھىرلەنگەندەك قاتۇرۇپ قويدى . بەزىلەر قۇلىقىغا ئىشەنمەي ، سەركەردىنىڭ نېمە دەۋاتـقـانـلـىـقـىـنـى يـېـنـىدىكىلەردىن سوراپ كۆردى . كۆزلەر چەكچەيدى ، مۇشتلار تۈگۈلدى ، لەۋلەر تىترىدى ، بەزىلەر ئۆزىنى 6 ـ ئاينىڭ تومۇزىدا توڭلاۋاتقاندەك ھېس قىلدى .

— جـانـابـىي سەركەردە ، بىزگە بىرئاز مۆھلەت بەرسىلە ، قاچقۇننى تۇتۇۋالغىنىمىزدىن كېيىن نېمە دېسىلە ، نېمە قىلسىلا مەيلى ، — دېدى شيۇڭ گاۋشېڭ سەركەردىنىڭ ئېتىنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپ تۇرۇپ .

سەركەردە مەھرىمىگە تۇمشۇقى بىلەن ئىشارەت قىلىۋىدى ، ئۇ بىر پەستىلا كۈمۈش جابدۇقلار بىلەن بېزىتىلگەن بىر قارا ئاتنى تىزگىنىدىن تۇتۇپ يېتىلەپ كەلدى .

سـۇپـۇرگـەئاخۇنمۇ ، شيۇڭ گاۋشېڭمۇ ۋە باشقا پۇقرالارمۇ كـۆزلىرىگە ئەمدى زادىلا ئىشەنەلمىدى ، ئىشەنەلمىدىلا ئەمەس ، ئىشىنىشكە جۈرئەت قىلالمىدى . كۆرۈۋاتقىنى چۈشمۇ ، ئوڭمۇ زادىلا بىلەلمەي قالدى !

بـۇ چـاغدا چېرىك ئەمەلدارلىرىنىڭ ئەگىنىنى ئالماشتۇرۇپ ئۆلگۈرگەن سېيىت ھاجى ئات ئۈستىدە خۇددى باش سەركەردىدەكلا قېتىپ ئولتۇراتتى . ئەڭ يامىنى ئۇ مەسچىتتە خاتىپ مۇنبىرىدە ئولتۇرغاندەكلا كۆلۈمسىرىمەكتە ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك تەسۋى سىيرىماقتا ئىدى .

پـۇقرالار ئارىسىدا ئارىلاپ يۈرگەن چېرىكلەرنىڭ قولىدىكى

مىلتىق، نەيزە، تاياق - توقماقلارنى قانداق ئەكەتكەنلىكىنى تۇيمىغانمۇ، سۇپۇرگەئاخۇن مىلتىقنى ئىزدىدى، لېكىن تاپالمىدى. ئۇ مىلتىقنىڭ قەدىرىگە يەتتى، ئۇ نەرسە بولغىنىدا تەپكىنى بىرلا بېسىۋېتىپ ئاندىن بېشىغا كەلگەننى كۆرەر ئىدى!

— دوتەي تاڭ دارېننىڭ رۇخستى قەيەردە قالدى؟ ئادالەت قەيەردە قالدى؟ — دېدى سۇپۇرگەئاخۇن باش سەركەردىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ بېرىپ.

باش سەركەردە يەنە چىرايىنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

— تاڭ دارېن؟ ئەمدى ئۇ تاڭ دارېن ئەمەس، بەلكى ئادەتتىكى تاڭ يۇنجۇڭ، ئۇنىڭ ئەتىكى تەقدىرى تېخى نامەلۇم!

— ئەمىسە بۇنداق ناھەق پەرماننى قايسى قارايۇز چۈشۈردى؟

— بۇ يۈەن شىكەي[1] دازۇڭتۇڭنىڭ، ئەمىر ياڭ زېڭشىن جانابلىرىنىڭ پەرمانى!

ئۇلار چالا - پۇچۇق ئاڭلىغان بۇ ئىسىملارنى ئاستا تەكرارلىدى، تەكرارلىغانسېرى ھەيرەتتە قالدى. بۇنداق ئادالەتسىز، نومۇسسىز پەرمان چىقارغان ئادەملەر دېۋىدىنمۇ، ئادەم يەيدىغان

---

① يۈەن شىكەي — يۈەن شىكەي (1859 — 1916) شىمالىي مىلىتارىستلارنىڭ كاتتىۋېشى، خېنەن شاڭچىڭلىق، ياش ۋاقتىدىلا يېڭىلىق ھەرىكىتىنىڭ مەنپەئىتىنى سېتىپ سىشى تەيخۇنىڭ ئەتىۋارلىشىغا ئېرىشكەن، گېرمانىيە تاجاۋۇزچىلىرىغا ماسلىشىپ، يىختۇەن ھەرىكىتىنى قانلىق باستۇرغان. 1901 - يىلى لى خۇڭجاڭنىڭ ئورنىغا باش مۇپەتتىش بولغان. 1911 - يىلى شىنخەي ئىنقىلابى داۋامىدا جاھانگىرلىكنىڭ قوللىشى بىلەن ئىچكى كابىنېتنىڭ زۇڭلىسى بولۇۋېلىپ، ئەسكەر چىقىرىپ، ئىنقىلابىي پارتىيىگە، سۈن جۇڭشەنگە تەھدىت سالغان، جۇڭخۇا مىنگونىڭ ۋاقىتلىق دازۇڭتۇڭلۇق ئورنىنى قولىغا كىرگۈزۈۋالغان ۋە بېيجىڭدا شىمالىي مىلىتارىستلار ھۆكۈمىتىنى تەشكىللىگەن. سۈن جۇڭشەن باشچىلىقىدىكى جازا قوشۇنىنى باستۇرۇپ، دۆلەت پالاتاسىنى تارقىتىۋېتىپ، مۇستەبىتلىك ھاكىمىيىتىنى يۈرگۈزگەن، ياپون بىلەن ۋەتەن ساتقۇچى «21 ماددىلىق كېلىشىم»نى ئىمزالىغان. ئۆزىنى پادىشاھ دەپ ئېلان قىلىشقا تەييارلانغان. 1916 - يىلى 3 - ئاينىڭ 22 - كۈنى پادىشاھلىق تۈزۈمنى بىكار قىلىشنى ئېلان قىلىشقا مەجبۇر بولغان. شۇ يىلى 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئەيىبلىشى ئارقىسىدا قورقۇنچ ئىچىدە جان بەرگەن.

ياۋۇز ئەجدىھادىنمۇ ، قان شورايدىغان يەتتە باشلىق يالماۋۇزدىنمۇ سەت قىياپەتتە كۆز ئالدىغا كەلدى .

چۆچەكتە ئىمزالىنىۋاتقان «11 ماددىلىق كېلىشىم»نىڭ تۈتەك پەردىسى بىلەن ئىلى ـ شىنخەي ئىنقىلابىنىڭ ئوتىنى ئۆچۈرۈشكە مۇۋەپپەق بولغان قارانىيەت ياڭ زېڭشىننىڭ ۋەتەن ساتقۇچ يۈەن شىكەي بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ، ۋەتەننىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى دەپسەندە قىلغانلىقى ئۇلارغا شۇ كۈنلەردىكى تارىختەك قاراڭغۇلۇق ئىدى .

باش سەركەردە پۇقرالارنى چەمبەرسىمان مۇھاسىرىگە ئېلىپ تۇرغان چېرىكلەرگە پەرماننى ئىجرا قىلىش كوماندىسىنى بەردى ، ئۇلار خۇددى چۈجىگە ئېتىلغان ساردەك ئېتىلىپ كېلىپ ، ئۇچەيلەننى چەمبەرچاس قىلىپ باغلىدى ـ دە ، توپ ئىچىدىن ئايرىپ چىقتى .

— ئۇلۇغ پەرماننىڭ داۋامى شۇلكى ، — دېدى باش سەركەردە تەقدىرنىڭ بۇ تەتۈرىسىگە يانغان چاقپەلىكىدە ئولتۇرۇپ ، بېشى قېيىپ ، تورلىشىپ كەتكەن پۇقرالارغا ئۈنلۈك قىلىپ ، — بەشىنچى جەرىكلىك ئەمەلدار ۋاڭ دارېن مۇشۇ پەرمان جاكار قىلىنغان كۈندىن باشلاپ چېرىيە پۇقرالىرىنىڭ ھۆكۈمرانىدۇر ، ھەر كىم ئۇنىڭ ھۆكۈمىدىن چىقماي ، ئەمرىنى تۇتقايكى ، ئىبرەت قامچىسى ئۇنىڭ بېشىدا ئوت ياندۇرمىسۇنلەر ! پەرمان تامام ۋەسسالام .

چېرىكلەر ئىككىگە بۆلۈندى ، بىر بۆلىكى ۋاڭ دارېن ئولتۇرغان تەختىراۋاننى كۆتۈرۈپ ، ئالدىدا داقا ـ دۇمباق ، كاناي ـ سۇناي چالغان پېتى كەنتكە راۋان بولدى ، بىر بۆلىكى مەيدىسىنى كېرىپ ، قېرىنداشلىرى بىلەن قەتئىيەت نۇرلىرى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەنلا ۋىدالىشىپ مېڭىۋاتقان ئۇچەيلەننى ئالدىغا سېلىپ ، ئارغامچا بويى ئېگىزلەپ قالغان كۈن نۇرىدا قىزىتمىسى ئۆرلەشكە باشلىغان ئىلچى يولىغا قەدەم تاشلىدى .

يەر ـ زېمىن تۈيۈقسىز مۆڭگەك تورپاقتەك مۆڭۈپ، بېشىغا توپا چېچىۋاتقان قۇم بارخانلىرى قوتاز كەبى ئۈسۈشكەندەك بولدى. ئاسماندىكى بۇلۇتلار يەرگە قونۇپ، يەردىكى ھەممە نەرسىلەر بۇلۇتلار ئورنىدىن ئورۇن ئالدى. سۈپۈرگەئاخۇننىڭ كۆز ئالدى خۇددى قارا بوران بېسىپ كەلگەندەك تۇمانلاشتى، سىپىل قوقتىسىدىن ئۇچۇپ چۈشۈپ ئىككى نائەھلىنى دوزاخقا سۆرەپ كېتىۋاتقان سەپەر بوۋاي، تەمبۇرنىڭ زىل تارىدەك جاراڭلىق، زىل ئاۋازى بىلەن: «بەگ دادا» دەپ خىتاب قىلىۋاتقان پەرزەنتلەر، ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىگە مۆڭ تولغان چىنارئايىم، قان ئارىسىدا يېتىپمۇ كۈلۈمسىرەۋاتقان تۆمۈرچى كۆز ئالدىدا بىر يوللا ئايان بولدى. بويۇنلىرىغا تىلەمچىلىك خالتىسىنى ئېسىپ، يۇرتتىن تېزىپ كېتىۋاتقان تونۇش دىۋانىلەرنىڭ «ھەق شەيدۇللا» دەپ ئاھ ئۇرۇپ ئىلتىجا قىلىشلىرى، ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان قاقشال ھاسا تېرەكنىڭ ھالسىز شىۋىرلىشى، گۆرىستانلىقتا ئايلىنىپ كەتكەن چىرىيە ئاسمىنىنى تۇن زۇلمىتىدەك قاپلاپ، تاپ ئىزدەپ ئەگىپ يۈرگەن توك قاغىلارنىڭ، خارابىزارلىقتا ئۇۋۇا سالغان ئۆلگۈر ھۇۋقۇشلارنىڭ شۇم ئاۋازلىرى قۇلاق پەردىسىنى تىترەتتى. گۆردىن تىرىلىپ قوپقان شېھىتلەر ئارمانلىق ئۇھ تارتىشتى...

— خۇداغا ئامانەت قىرىنداشلىرىم، ئامان بولساق يۇرت بوسۇغىسىدا، ئۆلۈپ كەتسەك جەننەتتە كۆرۈشەرمىز.

سۈپۈرگەئاخۇن كېتىۋېتىپ كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، يۇرت تەرەپكە قاراپ ئېھتىرام بىلەن تەزىم قىلىپ، خوشلاشتى.

«دۇت ... دۇت ... دۇت ...»

پۇقرالار ئارىسىدىن سادا كەلدى. مەنتاسىم بولسا كىرەك، تەۋەررۇك بۇرغىنى راسا ۋايىگە يەتكۈزۈپ چېلىۋەتتى. ئۇلاردىن كىمدۇر بىرى ئۇن سېلىپ يىغلاپ تاشلىدى:

— ئاھ خۇدا، بىزنى نېمىدەپ بۇنچە تەتۈر پېشانە ياراتقانسەن!

خاتىمە

مىڭلىغان ئەل سۆيەر خەلقنىڭ ۋەتەن ھەققى ـ ھۆرمىتى يولىدا يالقۇنجاتقان ئوت ـ ئاتەشى ، شۇنداق قىلىپ ، ئەڭ رەزىل ، ئەڭ ئىپلاس ، ئەڭ ۋەھشىيانە ۋاستىلەر بىلەن ئۆچۈرۈپ تاشلاندى . بىراق ، زۇلمەتلىك تۈن ئاسمىنىدا كۆز چېقىپ چاقناپ ئۆتكەن بۇ چاقماق ئۆز چاقنىشىدىن يىراق ـ يىراقلارغىچە شولا تارقاتتى . ئۇنىڭ گۈلدۈرمامىلىق ئاۋازى جاھان مىقياسىدا زىلزىلە پەيدا قىلدى .

زامانىسىدا ، ئىچكىرى جۇڭگودا چىقىدىغان «خەلق ئىستىقلال گېزىتى» ، «ۋاقىت گېزىتى» ، «جۇمھۇرى بۈيۈك كۈندىلىك گېزىتى» خەۋەر ۋە تەقرىزلەر ئېلان قىلىپ ، چىرىيە خەلقىنىڭ ھەققانىي كۈرىشىنى كەڭ تونۇشتۇردى . سان پېتېربۇرگتا نەشر قىلىنىدىغان «يېڭى دەۋر» ژۇرنىلىمۇ «چىرىيە ۋەقەسى»نىڭ ئۆتمۈشى ئۈستىدە ماقالە بېسىپ ، ئەپكار ئاممىنى كاززاپلارچە ئالدىدى .

ئىش بۇنىڭلىق بىلەن تۈگىمىدى . ۋەتەن ساتقۇچى يۈەن شىكەي ھۆكۈمىتى چەت ئەل ئاغدۇرمىچى كۈچلىرىنىڭ تەھدىتىگە قۇللارچە تىز پۈكۈپ ، شىنجاڭ ئەمىرى ياڭ زېڭشىن ۋە قەشقەر تىدۇسى جاۋ داجۈيگە ئارقمۇئارقا تېلېگرامما يوللاپ ، «چىرىيە ۋەقەسى»نى تېزدىن بىر تەرەپ قىلىپ ، « جىنايەتچى»لەرنى قاتتىق جازالاشقا بۇيرۇق چۈشۈردى . شىنجاڭ دائىرىلىرى سۇپۇرگەئاخۇن ، شيۇڭ گاۋشېڭ قاتارلىق بىرمۇنچە ئادالەتپەرۋەرلەرنى «تۇتۇپ تۇرۇپ تەكشۈرۈش» دېگەن نام بىلەن قولغا ئالدى . خوتەن دوتيىي تاڭ يۇنجۇڭنى بوشاڭلىقتا ئەيىبلەپ ، ئەمىلىدىن ئېلىپ تاشلىدى . بىەن

www.uyghurkitap.com

يۇڭفۇ باشلىق قەشقەر قاراسىپەچىلىرىنى قوشۇن بويىچە ئۇرۇمچىگە چاقىرتىۋالدى .

مىلادىيە 1913 - يىلى 2 - ئاينىڭ 21 - كۈنى «جىرىيە ۋەقەسى »نى بىر تەرەپ قىلىدىغان ئاتالمىش «ئوچۇق سوت » قەشقەر شەھىرىدە باشلاندى . قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تەپتىش ئەمەلدارى، تىدۇسى ۋە يېڭى شەھەر ئامبىلى سوتچى بولدى . كىشىنى تولىمۇ ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇ ئىدىكى ، بۇ سوتتا سوپۇرگەئاخۇن ۋە شيۇڭ گاۋشيىڭ قاتارلىق 18 كىشى جاۋابكار ئورنىدا ، 26 نەپەر راست - يالغان ئاقپاشا يۇقىرىلىرى دەۋاگەر ئورنىدا تۇرغۇزۇلغانىدى .

سوت زالى مۇنازىرە مەيدانىغا ئايلاندى ۋە بۇ مۇنازىرە بارغانسېرى كەسكىن تۈس ئالدى . راست - يالغان ئاقپاشا يۇقىرىلىرى قىلمىشىغا لايىق ئىت ئۆلۈمىدە ئۆلگەن 29 ئادەمنى ئۇچۇن 80 مىڭ سەر خۇن ھەققى تۆلەپ بېرىشنى ، 180 يۇقىرانى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىشنى يولسىزلىق بىلەن تەلەپ قىلدى . ئاقپاشا يۇقىرىلىرىنىڭ بۇ تەرىقە مۇتتەھەملىكىگە ۋە يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ غالچىلارچە يول قويۇشىغا غەزەپلەنگەن سوپۇرگەئاخۇن ئاخىر چىداپ تۇرالمىدى . ئۇ بىردىنلا دەۋاگەر ئورنىغا ئۆتۈپ ، تاجاۋۇزچىلىق چاڭگىلىنى چىرىيىگە ئۇزىتىپ خالىغىنىچە گۇۋاھنامە تارقاتقان ، ۋەھشىيلەرچە ئادەم ئۆلتۈرۈپ قانلىق ۋەقە پەيدا قىلغان سېيىت ھاجىغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشتە چىڭ تۇردى[1] . سېيىت ھاجى بىرمۇنچە ئويدۇرما پاكىتلار بىلەن جىنايى قىلمىشىنى ياپماقچى بولدىيۇ ، مەقسىتىگە يېتەلمىدى . بۇ غەلىتە سوت ئاخىر ئۈزۈلۈپ قالدى[2] .

سوتتىن ھېچقانداق نەتىجە چىقىرالمىغان كونسۇل يەرلىك يۇقىراغا ۋە يەرلىك ھۆكۈمەتكە بېسىم پەيدا قىلىش يۈزىسىدىن

---

① «شىنجاڭ جەمئىيەت تارىخىنى تەكشۈرۈش ماتېرىيالى » .
② سكرائىن : «ما جىيې قەشقەردە» 30 - باب .

قەشقەردە تۇرۇشلۇق سولداتلىرىدىن يەنە 1000نى كۆپەيتىپ ، ھەربىي تەھلىكە پەيدا قىلدى . ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق ، قەشقەر شەھەر سېپىلىنى پارتلىتىپ يوغان بىر يوچۇق ئېچىۋەتتى . شۇ ئاريدا «11 ماددىلىق تىنچلىق كېلىشىمى»دىن كېيىن زالىم ، ئىككى يۈزلىمىچى ياڭ زېڭشىننىڭ ئىلى ئىنقىلابچىلىرىنى پارچىلاپ يوقىتىش ھىيلىسىنىڭ قۇربانى سۈپىتىدە قەشقەرگە ئەۋەتىلىپ ، تىدۇلۇق ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋالغان ياڭ زەنشۈي (ياڭ مازا) «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دېگەندەك ، قۇرۇقلۇق ئارمىيە 1 - برىگادىسىنى قەشقەرگە يۆتكەپ كەلدى . پۇقرا پىدائىيلىرى بىلەن قوشۇننى زورايتتى .

شۇ يىلى 7 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا چار پادىشاھ ھۆكۈمىتى يۈەن شىكەي ھۆكۈمىتىگە ئۇلتىماتۇم تاپشۇرۇپ ، قەشقەر تەپتىش ئەمەلدارى ۋاڭ بىڭكۈننى ئەمەلدىن ئېلىپ تاشلاشنى ، «چېرىيە ۋەقەسى»نى تېزدىن ھەل قىلىشنى ئۆكتەملەرچە ئوتتۇرىغا قويدى . بۇ يولسىز تەلەپ جاھانگىرلارنىڭ ساخاۋىتىگە موھتاج بولۇۋاتقان يۈەن شىكەينى ئاسانلا تىز پۈكتۈردى .

ھاقارەتلىك «رۇسىيە - چېرىيە كېلىشىمى» ئاخىر 1913 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى قەشقەردە رەسمىي ئىمزالاندى . جۇڭگو ھۆكۈمىتى كېلىشىم ماددىلىرىغا بىنائەن چار ھۆكۈمىتىگە 69 مىڭ سەر تۆلەم تۆلىدى . تاڭ يۈنجۇڭغا ناھايىتى ئېغىر جەرىمانە قويۇلدى . سۈپۈرگەئاخۇن ، شيۇڭ گاۋشېڭ باشلىق ئوتتۇز نەچچە بىگۇناھ پۇقرا ۋە چېرىكلەرگە تۆت يىللىقتىن 14 يىللىققىچە قاماق جازاسى بېرىلدى . جىنايىتى چېكىدىن ئاشقان سېيىت ھاجى بولسا ھېچ دەخلىسىز ھالدا ئۆز ئۆۋىسىغا قايتىپ كەتتى . ئاسارەتلىك تۈن تېخىمۇ قاراڭغۇلاشتى ...

مىلادىيە 1917 - يىلى 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى دۇنيا پرولېتارىياتىنىڭ ئۇلۇغ ئۇستازى لېنىن رەھبەرلىكىدىكى ئۇلۇغ ئۆكتەبىر سوتسىيالىستىك ئىنقىلابى ئالەمشۇمۇل غەلىبىگە ئېرىشىپ ،

سوۋېت ھاكىمىيىتى قۇرۇلدى ، قان قەرزگە بوغۇلغان چار پادىشاھ نىكولاي II نىڭ مۇستەبىتلىك ۋە تاجاۋۇزچىلىق قارا قولى كېسىپ تاشلاندى . لېنىن ۋەكىللىكىدىكى سوۋېت ھاكىمىيىتى چار پادىشاھنىڭ چەت ئەللەرگە تاڭغان بارلىق تەڭسىز شەرتنامىلىرى، كېلىشىملىرىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقىنى تەنتەنە بىلەن جاكارلىغاندىن كېيىنلا «چىرىيە كېلىشىمى» مۇناسىپ ھالدا كۈچىدىن قالدى . سوپۇرگەئاخۇن ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرىنىڭ تۈرمىدىن بوشىتىلغانلىقىنى ئاڭلىغان چىرىيە خەلقى تاكى قاغىلىقىچە يېتىپ كېلىپ ، ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئېپتىخارىنى ، ئېگىلمەس ـ سۇنماس ئوغلانىنى داغدۇغا بىلەن قارشى ئېلىپ ، بېشىدا كۆتۈرۈپ دېگۈدەك يۇرتىغا ئەكېلىشتى . ئۇنىڭ نامىمۇ خەلق قەلبىدىن مەڭگۈلۈك ئابىدە سۈپىتىدە ئورۇن ئالدى .

ئەل ئاغزىدا ، سوپۇرگەئاخۇن قاماقتىن بوشىنىپ چىرىيىگە قايتىپ كەلگەندە ، ئۆز يۇرتىنىڭ قۇمساز تۇپرىقىنى كۆزىگە سۈرتۈپ ، دەرەخلەرنى مەجنۇنلارچە قۇچاقلاپ ، قۇرۇپ كەتكەن قالماقدۆڭ بۇلىقىغا تىكىلىپ كۆز يېشى قىلغان ، دېگەن گەپلەر بار .

1988 ـ يىلى مايدا ئۈرۈمچىدە تاماملاندى .

www.uyghurkitap.com

قوشۇمچە — 1

«تۇندىكى چاقماق» تىن كەلگەن تەسىرات

مۇھەممەت پولات

بىزنىڭ ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىز ئىجادىيەتتىكى بەزى مۇرەككەپ ئەمەلىي مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلىشتا، تالانت ۋە ئىقتىدارنىڭ ئۆزىگە خاس بەزى ئالاھىدە ھالەتلىرىنى تەتقىق قىلىشتا دىگەندەك سەزگۈر ۋە ئىلمىي بولالماي كەلدى. ئۇ تالانت ۋە ئىقتىدار مۇئەييەن ئىزچىللىق ۋە مۇقىملىق دەۋرىنى بېسىپ ئۆتكەندىن كېيىنلا، ئاندىن ئۆز كۈچىنى تولۇق نامايان قىلالايدۇ، دىگەن بىر تەرەپلىمىلىك پىكىرگە كۆپرەك مايىل بولۇپ، ئۇنىڭ كۈتۈلمىگەن تاسادىپىي ھالەتلەردىمۇ تۇيۇقسىز چاقنايدىغان ئەقلىي قۇدرەتكە ئىگە بولىدىغانلىقىنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋەتتى. نەتىجىدە، بىزنىڭ بەدىئىي تەربىيىلىنىش ۋە ئىجادىي يېتىلىشىنىڭ ئەنئەنىۋى يولىنى بېسىپ ئۆتمەيلا، ئەدەبىياتىمىزنىڭ تالانت مۇنبىرىدە پەيدا بولغان بىرمۇنچە ياش ئىقتىدارلىق ئاپتورلىرىمىز ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىزنىڭ مۇناسىپ ئىلمىي باھاسىغا ئېرىشەلمىدى. شائىر، يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ تۇنجى رومانى «تۇندىكى چاقماق» ئەدەبىياتىمىزنىڭ يېرىك ئەسەرلەر ئىجادىيىتىگە بەكمۇ موھتاج بولۇۋاتقان بەدىئىي قەھەتچىلىك يىللىرىدا نەشر قىلىنغانىدى. لېكىن، ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىز بۇ كىتابقا قانچىلىك قىزغىن مۇئامىلىدە بولالىدى؟ ئۆزۈمنى ئالسام، مەنمۇ شۇ چاغدا بۇ كىتابنىڭ بەدىئىي مۇۋەپپەقىيىتىدىن گۇمانلىنىپ، ئۆز ۋاقتىدا ئوقۇپ چىقىشقا ئۇنچە قىزىقمىغانىدىم.

www.uyghurkitap.com

راستىنى ئېيتقاندا، بۇنىڭغا يەنىلا ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىزدىكى يۇقىرىقى بىر تەرەپلىمىلىك ئەنئەنىۋى كۆز قاراش سەۋەب بولغانىدى. دېمىسىمۇ، شېئىرىيەت ئىجادىيىتى بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنىپ، ئەدەبىياتىمىزدا روشەن بەدىئىي ئىز قالدۇرغان بولسىمۇ، لېكىن پروزا ئىجادىيىتىدە ئۆزىنىڭ بەدىئىي كۈچىنى تولۇق سىناپ كۆرۈشكە ئۈلگۈرەلمىگەن ياش بىر ئاپتورنىڭ تۇيۇقسىزلا يىرىك بەدىئىي رومان ئىجادىيەتچىسى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىشى سىزگە ھەقىقەتەن غەلىتە تۇيۇلىدۇ-دە! شۇنداق قىلىپ ماڭا بۇ رومان بىلەن ئارىدىن ئون يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە يېڭىدىن ئۇچرىشىشقا يەنە پۇرسەت كەلدى. يەنە كېلىپ بۇنىڭغىمۇ ئاپتورنىڭ ئىككىنچى رومانى «داغ» دىن ئالغان بەدىئىي تەسىراتىم سەۋەب بولدى. ئاپتورنىڭ بۇ رومانىدىكى بەدىئىي رەڭدارلىق، پېرسوناژلار خاراكتېرىدىكى چىنلىق تۇيغۇسى، كىتابخان ئەقلىنى قاناتلاندۇرىدىغان بەدىئىي، ئەقلىي ھېكمەت ئۇنىڭ بىرىنچى رومانىنى ئالاھىدە ۋاقىت چىقىرىپ ئوقۇپ تۈگىتىشىمگە تۈرتكە بولدى. ھېس قىلدىمكى، ئاپتور تۇنجى رومانى بىلەنلا، بەدىئىي ماھارەتنىڭ خىسلەتلىك بوسۇغىسىغا مۇۋەپپەقىيەتلىك قەدەم قويۇپ، ئۆزىنىڭ بەدىئىي ئىجادىيەت خاسلىقىنى خېلى دەرىجىدە روشەن گەۋدىلەندۈرۈپ بولغانىكەن.

ئاپتور «تۈندىكى چاقماق» رومانىدا 1910-يىلىنىڭ دەسلەپكى يېرىمىدا چېرىيىدە يۈز بەرگەن مەشھۇر تارىخىي ۋەقەنى قەلەمگە ئېلىپ، قەھرىمان خوتەن خەلقىنىڭ چار پادىشاھ باسقۇنچى تائىپىلىرىنىڭ زوراۋانلىقىغا قارشى باتۇرانە كۈرەش قىلىپ، ۋەتەن تۇپرىقىنىڭ مۇقەددەسلىكى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ كىشىلىك ئىززىتىنى قوغدىغانلىقىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگەن. ئۇ رومانىدا ئەينى يىللاردا تارىختىكى بىر قاتار ۋەقەلەر بىلەن تارىخىي شەخسلەرنىڭ ھايات پائالىيەتلىرىنى ئادەتتىكى مەنتىقىي تەرتىپ بويىچە بايان قىلىپ بېرىشتەك ئەنئەنىۋى يولغا قاراپ ماڭمىغان. ئەكسىچە، ئۇ ئەينى يىللار تارىخىنىڭ ماھىيىتىنى چوڭقۇر

ئىگىلەپ ، ئۇنىڭ كىتابخانىلارغا تېخى تولۇق ئايان بولمىغان سىرلىق ئىچكى پەردىسىگە كىرىپ ، ئۇنىڭ ھەقىقىي قىياپىتىنى مۇئەييەن بەدىئىي ئەقلىي كەڭلىكتە ئېچىپ بېرەلەيدىغان تىپىك ۋەقەلەر ئېقىمىنى يارىتىپ ، ئاشۇ دەۋر تارىخىنىڭ ھەقىقىي ياراتقۇچىسى بولغان يەرلىك ئەمگەكچى خەلقنىڭ ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە ئەمىنلىكىگە قوشقان غايەت زور بۈيۈك تۆھپىسىنى يورۇتۇپ بېرىش مەقسىتىگە يەتكەن . ئۇ رومانىنى ئۆزىنىڭ بەدىئىي غايىسىگە مۇناسىپ بولغان كەڭلىك ۋە مۇقىملىقتا ئىگە مۇكەممەل بەدىئىي قۇرۇلمىغا ، ئىككى خىل ئىدىيە ۋە ئىككى خىل ئاڭنىڭ شەپقەتسىز ئېلىشىشىدىن تۇغۇلغان شىددەتلىك زىددىيەتلەر توقۇنۇشىغا ، پېرسوناژلار پائالىيىتىنى تېخىمۇ يىغىنچاق ۋە مەركەزلىك ئېچىپ بېرىش ئىمكانىيىتىنى بېرىدىغان ئىخچام ۋە تۇراقلىق بەدىئىي سەھنىگە ، كىتابخانغا ھەقىقىي چىنلىق تۇيغۇسى بېرىدىغان ئىنچىكە ۋە نازۇك تۇرمۇش تەپسىلاتلىرىغا ئىگە قىلىپ ، پېرسوناژلىرىنىڭ پەقەت ئاشۇنداق مۇرەككەپ تارىخىي شارائىتتىلا تۇغۇلۇشى مۇمكىن بولغان ئالاھىدە خاراكتېرلىرىنى بارلىققا كەلتۈرۈپ ، ئەسىرىنى يېڭىچە بىر ئىجادىي بەدىئىي يارقىنلىققا ئېرىشتۈرگەن .

روماندا ئەسەردىكى زىددىيەتلەر تەرەققىياتىدا مۇئەييەن ئورۇن تۇتىدىغان ، ئەسەرنىڭ ۋەقەلەر ئېقىمىدا بىللە ھەرىكەت قىلىپ ئىدىيىۋى مەزمۇنىنى مۇناسىپ بەدىئىي مۇقىملىقتا ئېچىپ بېرىدىغان بىر گۇرۇپپا پېرسوناژلار ئوبرازى يارىتىلغان . يەنە كېلىپ ئۇلارنىڭ پۈتۈن ھەرىكەت پائالىيىتى بىر - بىرىگە تۇپتىن ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل ھاياتىي غايىگە ئىگە بولغان ئىككى يېتەكچى پېرسوناژغا ، يەنى ھەقىقەت ۋە ئادالەتنىڭ تىز پۈكمەس جەڭچىسى سۈپۈرگەئاخۇن بىلەن رەزىللىك ۋە پەسكەشلىكنىڭ كەم تېپىلىدىغان يىرگىنىشلىك تىپى سىيىت ھاجىغا تەبىئىي ھالدا باغلانغان . ئاپتور رومان پېرسوناژلىرىنىڭ بەدىئىي تەقدىرى بىلەن ئۆزىنىڭ بەدىئىي ماھارەت دەرىجىسىنى بەلگىلەيدىغان پېرسوناژلارنى بەكمۇ چىن ، بەكمۇ ھەققانىي تەسۋىرلىگەن .

ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىلا ھاياتتا ئۆزگىچە غايە ۋە ئىنتىلىشكە ئىگە بولغان كۆپ قىرلىق ، مۇرەككەپ ئادەملەر بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ تىرىكلىكىنى پەقەت ئەقىدە ، ئېتىقادتىكى جاھىللىقتىدا ھېس قىلىدۇ . ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىلا ئەينى يىللاردا رېئاللىقنى ئۆزلىرىنىڭ ھاياتى ئېتىقادى بويىچە ئۆزگەرتىشنى ، ئۆزىنىڭ بۇ ئەقىدىسىگە توسقۇن بولغان ھەرقانداق نەرسىنى شەپقەتسىز يىمىرىپ ، ئۆزىنىڭ كىشىلىك قەدىر - قىممىتىنى يېڭىدىن نۇرلاندۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ . ئاپتور روماندا ئۆز پېرسوناژلىرىنىڭ بۇ ھاياتى خاراكتېرلىرىنى بىر - بىرىدىن تۈپتىن پەرق قىلىدىغان ئىندىۋىدۇئال تۇرمۇش ھالەتلىرى بىلەن ئاشۇ پېرسوناژلارنىڭ ئۆزىگە خاس مۇناسىۋەت ئادەتلىرى ۋاسىتىسىدە كونكرېت ئېچىپ بېرىدۇ . ئۇلارنىڭ ھەركەت پائالىيەتلىرى بىلەن پىكىر چۈشەنچىلىرىنى ئۆز دەۋرىنىڭ مەنىۋى ئەقلىي تەرەققىياتىنىڭ ئەمەلىي سەۋىيىسى دائىرىسىدە تىزگىنلەپ ، ئۇلارغا دەۋردىن ھالقىغان ھەرقانداق غەيرىي سۈپەتلەرنى بەرمەيدۇ . نەتىجىدە ، ئۇنىڭ پېرسوناژلىرى كىتابخان كۆز ئالدىدا ئۆز دەۋرىنىڭ زىددىيەت توقۇنۇشلىرى قاينىمىدا تۇغۇلۇپ ۋايىگە يەتكەن ، شۇ زامان ، شۇ ماكاننىڭ ھەممە ماھىيەتلىك سۈپەتلىرىنى ئۆزىدە تولۇق گەۋدىلەندۈرگەن تارىخىي ھايات ئادەم سۈپىتىدە قەد كۆتۈرىدۇ .

روماندا تەسۋىرلەنگەن سۈپۈرگەئاخۇن ئۆز نىسۋىسىنى ئۆز ئەمگىكىدىن تېپىشقا ئادەتلەنگەن ئىشچان ، ھالال ئادەم . ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەڭ مۇقەددەس نەرسە ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ، ئۆزى ئىشلەپ ، ئۆزى گۈللەندۈرگەن خىسلەتلىك ئانا ماكان بىلەن ئۆزىنى ۋىجدان ۋە نومۇسقا ئۆگەتكەن جاپاكەش قېرىنداشلىرىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى ، ئۇ ھەقىقەت ۋە ئادالەتنىڭ دائىملىق قۇربانى ، زۇلۇم ۋە زورلۇقنىڭ ئۆمۈرلۈك دۈشمىنى . ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىگە بولغان ئوتلۇق نەپرىتى ، ئۆز يېرىگە بولغان قايناق مۇھەببىتى ، مۇشەققەتلىك جەڭلەردە كۆرسەتكەن باتۇرلۇق ۋە جاسارىتى ، ئۆزى

باشلىغان مۇقەددەس كۆرەشنىڭ غايىۋانە غەلىبىسىگە بولغان ئۈمىد ئىشەنچى كىتابخانغا گويا قەدىمكى خوتەننىڭ پايانسىز چۆللىرىدە كۆتۈرۈلگەن شىددەتلىك بوراننىڭ دەھشەتلىك ساداسى بىلەن، يۇرۇڭقاشنىڭ ئۇلۇغ كەلگۈسىنىڭ ۋەھىمىلىك شاۋقۇنى بىلەن، ئاقۋاش قاراقورۇمنىڭ قامەتلىك چوققىلىرىنىڭ ئۇلۇغۋارلىق ۋە مەغرۇرلۇقى بىلەن، شۇنداقلا دەردمەنلەرنىڭ پىغانلىق ئاھ ـ زارى ۋە بەختسىز ئاشىقلارنىڭ ئەلەملىك ھەسرىتى بىلەن تەبىئىي بىرىكىپ كەتكەندەك بىلىنىدۇ.

رومانىدا تەسۋىرلەنگەن چاررۇسىيە باسقۇنچى تائىپىلىرىنىڭ كاتتىۋېشى سىپىت ھاجى ئەسەردىكى ھەممە پەسكەش، مۇناپىق ئادەملەرنىڭ، قەلبىدە ئىمان ۋە ۋىجداندىن ئەسەر بولمىغان، مەنىۋىيىتى چىرىكىن، يىرگىنىشلىك ئادەملەرنىڭ تىرىك بەدىئىي سۈرىتى. ئۇ ئاغزىدىن ئىمان، قولىدىن تەسۋى چۈشمەيدىغان، مال ـ دۇنيا ئۈچۈن ھەرقانداق پەسكەشلىك ۋە رەزىللىكتىن يانمايدىغان بۇلاڭچى، قاتىل. ئۇنىڭ شۇنچە يىراقتىن چىرىيگە كېلىشى يەرلىك خەلققە قېرىنداشلىق ۋە مېھرىبانلىق يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى «تەڭرىنىڭ نەزىرى چۈشكەن» بۇ باي، خىسلەتلىك زېمىننى بۇلاش ـ تالاش، شۇڭا ئۇ كېلىپلا ئۆزىنىڭ كاززاپلىق ۋە ئالدامچىلىق ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىپ، ئىككى سەپ بويىچە ئىش باشلايدۇ. ئۇ بىر تەرەپتىن، ساددا خەلقنى ساختا دىنىي ئەقىدە ۋە يالغان مېھرىبانلىق كۆرۈنۈشلىرى بىلەن ئالداپ ئۆزىگە رام قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، مال ـ دۇنيا ئۈچۈن جېنىنى بېرىدىغان ئۆزىگە ئوخشاش ۋەتەن ساتقۇچى مۇناپىقلارنى خىيالىي ئامەت ۋە ئىمتىيازلارغا قىزىقتۇرۇپ ئۆز يېنىغا توپلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەرلىك خەلق نەزىرىدە تېپىلمايدىغان بىلىملىك ئەھلى مۇسۇلمانغا، قەلبى ئىنساپ ۋە دىيانەتكە تولۇق پەرىشتە سۈپەت يۇرت ئاتىسىغا ئايلىنىدۇ. بۇ ھال ئۇنىڭغا ناھايىتى زور ئامەت ئەكېلىدۇ. ئۇ يۇرتنى خالىغانچە بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ، ئالتۇن كانى ئېچىپ، گىلەم كارخانىسى قۇرىدۇ. قاشتېشى ۋە يىپەك

سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئاخىر ئۇ غەمخورلۇق ۋە ھىمايىگە موھتاج بولۇپ تۇرۇۋاتقان ساددا خەلقنى ئالداپ، ئۇلارنى چاررۇسىيە پۇقرالىقىغا تىزىملاپ، ئۆزىنىڭ يۇرتىنى ئۆمۈر بويىچە تالاپ يېيىشتەك رەزىل مەقسىتىگە يەتمەكچى بولىدۇ. ئاپتور سېيىت ھاجى ئوبرازىنى بەكمۇ جانلىق، بەكمۇ تەبىئىي بولغان بەدىئىي خاسلىققا ئىگە قىلىپ، ئۇنىڭ ئەخلاقىي پەسلىكى بىلەن مەنىۋى زەئىپلىكىنى پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگىلا خاس بولغان ماھىيەتلىك تۇرمۇش تەپسىلاتلىرى نىگىزىدە ئېچىپ بېرىپ، ئۇنى دەۋرىنىڭ تىپىك ئىسلام فېئودالى دەرىجىسىگە كۆتۈرىدۇ. سېيىت ھاجى كۆرۈنۈشتە ئىسلام ئەقىدىلىرى بىلەن پاكلىق ۋە ھالاللىقنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان تەقۋادار ئادەم، ئەمەلىيەتتە تۇرمۇشتىكى ھەممە مەنىۋى پەسكەشلىكلەرنىڭ ھالاكەتلىك مەنبەسى بولغان بالايى نەپسىنىڭ نەپرەتلىك قولى، مال ـ دۇنياغا بولغان تەلۋىلەرچە ھېرىسمەنلىك ئۇنىڭ مۇقەددەس ھايات مىزانى. ھەرقانداق دىنىي ئېتىقاد، ئىمان ۋە ئەقىدە، ئەخلاق ۋە دىيانەت دېگەنلەر ئۇنىڭ بۇ مىزانى ئالدىدا بىر پۇل، شۇڭا ئۇنىڭ قەلبىمۇ ھاياتىدەك ساختا، ۋۇجۇدى ھەرقانداق مۇھەببەت ۋە كۆيۈمچانلىقتىن خالىي. تەبىئىيكى، مۇنداق ئادەم ھەرقانداق ۋاقىتتا ھەرقانداق رەزىللىك ۋە پەسكەشلىكنى قىلىشقا قادىر. ئاپتور روماندا سېيىت ھاجى خاراكتېرىنىڭ مۇشۇ يادروسىنى، ئۇنىڭ مەنىۋى ئەخلاقىي پەسلىكىنىڭ مۇشۇ ھالاكەتلىك مەنتىقىسىنى چىڭ تۇتۇپ، ئۇنىڭ جىنايەتلىك ھاياتىنىڭ كىشىنى يىرگەندۈرىدىغان خۇنۇك مەنزىرىسىنى بەكمۇ ماھىرلىق بىلەن سىزىپ بېرىدۇ.

ئاخىرىدا، رومانىنىڭ كىتابخانىنى قايىل قىلىدىغان بىرنەچچە بەدىئىي پەزىلىتى ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىپ ئۆتمەي بولمايدۇ. رومانىنىڭ بەدىئىي ئۇسلۇبى ئۇنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنىنىڭ كەڭلىك ۋە چوڭقۇرلۇقى ئاساسىدا تەبىئىي شەكىللەنگەن بولۇپ، ئۇ ئەسەردىكى زىددىيەت توقۇنۇشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا، خاراكتېرلار

تىركىشىشىنىڭ مۇرەككەپلىشىشى ۋە ئۆتكۈرلىشىشىگە ئەگىشىپ ئۇزلۇكسىز ئۆزگىرىپ بارىدۇ. رومانىنىڭ بەدىئىي ئىقىمى بەزى جايلاردا دالا توغراقلىرىنىڭ شىلدىرلىشىدەك مەيىن، چۆل بۇلاقلىرىنىڭ كۆتۈرۈلۈشىدەك تىنىق ۋە سۈزۈك بولسا، بەزى سەھىپىلەردە باھار كەلكۈنىدەك شىددەتلىك، تۇن چاقمىقىدەك كەسكىن ۋە ئۆتكۈر تۈس ئالىدۇ. رومانىنىڭ بايان ۋە تەسۋىرلىرىدىكى بەدىئىي رەڭدارلىق، پېرسوناژ تىلىدىكى خاسلىق ۋە ئىندىۋىدۇئاللىق، ئەقلىي ھېكمەتلەرگە تويۇنغان بەدىئىي پەلسەپىۋى مۇھاكىمىلەر بىلەن رومان مەزمۇنىغا ماھىرلىق بىلەن سىڭدۈرۈلگەن ھەر خىل ئەپسانە ۋە رىۋايەتلەر ئەسەرنىڭ بەدىئىي ئېستېتىك قىممىتىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ.

قىسقىسى، شائىر، يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ تۇنجى رومانى «تۇندىكى چاقماق» ئۇنىڭ ئىككىنچى رومانى «داغ» قا ئوخشاشلا پروزىمىزنىڭ كىتابخانىنى سۆيۈندۈرىدىغان ئىجادىي مۇۋەپپەقىيىتى قاتارىغا كىرىدۇ. مۇبادا بۇ ئىككى رومان بىر ئىجادىي يۈنىلىشكە قويۇلۇپ بىرلەشتۈرۈپ تەتقىق قىلىنسا، پروزىمىزنىڭ تارىخىي رومانچىلىق ئىجادىيىتىنىڭ تەرەققىيات يولىنى، ئۇنىڭ تۈپ خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ئېرىشكەن بەدىئىي مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى يېڭى بىر ئىجادىي نۇقتىدىن تېخىمۇ كەڭ بورۇتۇپ بەرگىلى بولىدۇ.

(«سىنجاك گېرىسى»دىن ئېلىندى.)

قوشۇمچە — 2

«تۇندىكى چاقماق» رومانى ھەققىدە

ئابدۇللا مەتقۇربان

«تۇندىكى چاقماق» رومانى ياش ۋە ئىقتىدارلىق شائىر، يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ پروزا ژانىرى بويىچە يېزىلغان تۇنجى ئەسەر — ئىجادىيىتىدىكى تۇنجى قەدىمى، پۇختا تاشلانغان بۇ قەدەم ياش يازغۇچىغا زور شەرەپ بەخش قىلدى. چۈنكى، بۇ رومانىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى ئەينى ۋاقىتتا ئاپتورنىڭ بەدىئىي تالانتىنى ئالاھىدە نامايان قىلغان «ئۈچ غەزەل»، «خوتەن قەغىزى»، «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس» قاتارلىق نادىر ئەسەرلىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كەتتى. يۇقىرىقى ئەسەرلەر بىلەن «تۇندىكى چاقماق» رومانىنىڭ مەزمۇنى ئوخشاشلا ۋەتەنپەرۋەرلىكتىن ئىبارەت بولسىمۇ، ئەمما بۇ ئۇلۇغۋار ئىدىيە مەزكۇر روماندا يازغۇچىدىكى كۈچلۈك مىللىي ۋە تارىخىي مەسئۇلىيەتچانلىق روھى بىلەن بىرلىشىپ، تېخىمۇ تولۇق بىر پۈتۈنلۈك ھاسىل قىلدى.

«تۇندىكى چاقماق» روماندا تەسۋىرلەنگەن ۋەقەلىك 1911 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمى، 1912 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ چىرىيە يېزىسىدا مەنچىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ چىرىكلىكى، يەرلىك فېئودال بەگلەرنىڭ بولۇمسىزلىقى ۋە چەت ئەل تاجاۋۇزچى كۈچلىرىنىڭ بۆلگۈنچىلىك سۇيىقەستىگە قارشى كۆتۈرۈلگەن بىر قېتىملىق دېھقانلار ئىنقىلابىنىڭ جەريانىدىن ئىبارەت. مىللىتىمىزنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتى نۇقتىسىدىن قارىغاندا، بۇ قېتىمقى دېھقانلار ئىنقىلابى تارىختىكى كۆپ قېتىملىق

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئىنقىلاب دولقۇنىنىڭ كىچىككىنە بىر تامچىسىدىنلا ئىبارەت . ئەمما ، بۇ ئىنقىلاب تارىختىكى ھەرقايسى دەۋرلەردىن بۇيان شىنجاڭ زېمىنىدا يۈز بەرگەن كۆپ قېتىملىق دېھقانلار ئىنقىلابىنىڭ داۋامى ، بولۇپمۇ مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرا يىللىرىدا شەرقىي ، شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدا چىڭ ئىستىبداتى ۋە يەرلىك بەگلىكلەرنىڭ زۇلمىغا قارشى كۆتۈرۈلگەن مىللىي ۋە دېموكراتىك كۈرەشلەرنىڭ ئايرىلماس بىر تەركىبىي قىسمى بولۇش بىلەن بىللە ، يېقىنقى زامان تارىخىمىزدا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە . ئۇ ، ۋەتەنىنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىنى قوغداش ، مىللەتنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى ساقلاش ، تارىخ ئالدىدىكى بۇرچىنى ئاقلاش ، ئەۋلادلار ئالدىدا جاۋابكار بولۇش قاتارلىق ئۇلۇغۋار ھەم نازۇك مەسىلىلەردە مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ . ئەينى ۋاقىتتا چىڭ خانىدانلىقىنىڭ چىرىكلىكى ، يوەن شىكەي ھاكىمىيىتىنىڭ ۋەتەن ساتقۇچ سىياسىتى ، يەرلىك تۆرىلەرنىڭ قورقۇنچاقلىقى ۋە مىللىتىمىز پسىخىكىسىدىكى ئاجىزلىق قاتارلىق تۈرلۈك ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇ قېتىمقى ئىنقىلاب گەرچە ئەخلاقىي جەھەتتىن غەلىبىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ ، لېكىن ماھىيەت جەھەتتىن يەنىلا مەغلۇپ بولدى . ئاپتور بۇ روماندا ئاشۇ قېتىملىق دېھقانلار ئىنقىلابىنىڭ شەكىللىنىش ۋە مەغلۇپ بولۇش جەريانىنى تەپسىلىي تەسۋىرلىدى ، ئىنقىلابنىڭ مەغلۇپ بولۇشىدىكى ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەرنى بىرلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلىپ ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ ئامىلى بولغان ئىچكى سەۋەبنى چوڭقۇر قازدى . مىللىتىمىز پسىخىكىسىدىكى تەجرىبىلەردىن ساۋاق ئالماسلىقتەك ئەڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقنى ، خۇراپىيلىق ۋە ئىناقسىزلىقنى ، نادانلىق ۋە مەنىۋى قانائەتچانلىقنى پاش قىلدى . شۇنىڭ بىلەن بىللە ، مىللىتىمىز خاراكتېرىدىكى ئەڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىك — جۇغراپىيىۋى شارائىت ۋە تۈرلۈك تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كۆمۈلۈپ قېلىۋاتقان ئەجدادلىرىمىزدىكى سەممىيلىك ، مەردلىك ، مىللىي غۇرۇر ۋە ئۇنىڭدىن شەكىللەنگەن يۇرتپەرۋەرلىك

www.uyghurkitap.com

قاتارلىقلارنى قېزىپ، بەزى بەدىئىي ئوبرازلار ۋۇجۇدىدا كونكرېت ئىپادىلىندى. بۇ ياش يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ مىللىي ۋە تارىخىي مەسئۇلىيەتچانلىق ئىدىيىسىنىڭ ۋە ئىزدىنىش روھىنىڭ مۇھىم ئىپادىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. كىتابخانلار دەل مۇشۇ نۇقتىدا بۇ ياش يازغۇچىغا ئۆزىنىڭ چوڭقۇر قايىللىق ھېسسىياتى بىلەن ھۆرمەت بىلدۈرىدۇ.

تەبئەت دۇنياسىنىڭ ماھىيىتى ۋە ئىنساننىڭ تەبئەتتىكى ئورنىنى تەتقىق قىلىش ھازىرقى زامان پەلسەپىسى ئالدىدىكى مۇھىم مەسىلە بولۇپلا قالماستىن، شۇنداقلا يەنە ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭمۇ ئالدىغا قويۇلغان مۇھىم مەسىلە. ئەدەبىيات ـ سەنئەتتە بۇ مەسىلە ئىنساننىڭ (كۆپىنچە ھالدا مىللەتنىڭ) تارىختىكى تەقدىرى مەسىلىسى سۈپىتىدە كونكرېتلىشىدۇ. ماركوس بىلەن ئايتماتوۋ ئەسەرلىرىدە قويۇلغان مەسىلىلەرمۇ ئاخىرقى ھېسابتا يۇقىرىقى نۇقتىغا يىغىنچاقلىنىدۇ. ئەدەبىيات ـ سەنئەتتە ئىنساننىڭ تەبئەتتىكى ئورنى بىلەن مىللەتنىڭ تارىختىكى تەقدىرىنى ئانالىز قىلىش ھازىرقى دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭ ئومۇمىي يېڭى يۈزلىنىشى بولۇپ، بۇ ھال ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى پەلسەپىگە تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى. شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى، ئەدەبىياتنىڭ پەلسەپىگە يېقىنلاشقانلىقى، ئۇنىڭ چاكىنىلىشىۋاتقانلىقىنى ياكى ئۆز ئالاھىدىلىكىدىن ياتلىشىۋاتقانلىقى بولماستىن، بەلكى ئۇنىڭ مەزمۇنىنىڭ تېخىمۇ بېيىۋاتقانلىقى ۋە يېڭىلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ يەنە ئۆز نۆۋىتىدە ھازىرقى ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرى، بولۇپمۇ يىرىك ئەسەرلەردىن ئىنساننىڭ تەبئەتتىكى ئورنى بىلەن تارىختىكى تەقدىرىدىن ئىبارەت مۇھىم مەسىلىدىن ھالقىپ كەتمەسلىكنى، بەلكى يېڭى يۈكسەكلىك ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە چوڭقۇر ئىپادىلەشنى تەلەپ قىلىدۇ. «ئۇرۇش ۋە تىنچلىق»، «تىنچ دون» قاتارلىق مەشھۇر ئەسەرلەر كىتابخانلىرىمىزغا تونۇشلۇق بولغان، شۇنداقلا مەزمۇن جەھەتتىن يۇقىرىقى چوڭقۇرلۇقتا يەتكەن ئەسەرلەر

ھېسابلىنىدۇ . بۇ ئەسەرلەردە گەرچە ئىنساننىڭ تەبىئەتتىكى ئورنى مەسىلىسى ئاشكارا تىلغا ئېلىنمىغان بولسىمۇ ، مىللەتنىڭ ئالاھىدە جۇغراپىيىۋى مۇھىت بىلەن تارىخىي شارائىتتىكى تەقدىرى چوڭقۇر مۇلاھىزە قىلىنغان ، ئاشۇ ئالاھىدە ماكان ۋە زاماندىكى رۇس ، كازاك مىللەتلىرىنىڭ خاراكتېرىدىكى ئىككى تەرەپلىمىلىك — قورقۇنچاقلىق بىلەن قەھرىمانلىق ، قۇلچىلىق بىلەن ئىسيانكارلىق ، سەزگۈرلۈك بىلەن بىخۇدلۇق ئېچىپ بېرىلگەن ۋە بۇ ئامىللارنىڭ ئۇ مىللەتلەرنىڭ تەقدىرىگە كۆرسەتكەن تەسىرى تەسۋىرلەنگەن . «تۇندىكى چاقماق» رومانىدىكى مەسىلىمۇ دەل ئالاھىدە ماكان ۋە زاماندىكى مىللەتنىڭ تەقدىرى مەسىلىسىدىن ئىبارەت . كىشىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان ۋە قايىل قىلىدىغان بىر نۇقتا شۇكى ، يۇقىرىقى مەسىلە بۇ روماندا يەككە ھالەتتە ئوتتۇرىغا قويۇلماستىن ، بەلكى ئادەمنىڭ تەبىئەتتىكى ئورنى مەسىلىسى بىلەن ئورگانىك ھالدا بىرلەشتۈرۈلگەن ئاساستا ئوتتۇرىغا قويۇلغان . نەتىجىدە ، ئادەمنىڭ خاراكتېرى ئۇنىڭ تەبىئەتتىكى پائالىيەتچانلىق رولى ۋە جۇغراپىيىۋى ئامىللار ، تارىخىي ئامىللار ، پسىخىك ئامىللار بىلەن بىرلىشىپ ، بىر خىل مۇرەككەپلىك ھاسىل قىلغان .

روماندا تەسۋىرلىنىشىچە ، جەنۇب تەرىپى كۆككە تاقاشقان قاراقۇرۇم تاغ تىزمىلىرى بىلەن ياندىشقان ، شىمال تەرىپى تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ جەنۇبىي گىرۋىكىگە تۇتاشقان ، غەرب تەرىپى پاختىلىق قۇملۇقى ئارقىلىق ئىلچى ۋە لوپ بوستانلىقىدىن ئايرىلىپ تۇرىدىغان ، شەرقىي تەرىپى — چىگىلىك يار سازلىقىغىچە سوزۇلغان چىرىيە يېزىسى ئۆز زامانىسىدا تەبىئىي مۇھىتنىڭ گۈزەللىكى ، خەلقىنىڭ ئەقىل - پاراسەتلىك ۋە ئىشچانلىقى بىلەن ئاجايىپ كەڭرىچىلىك بىر ماكان بولغان . ئەمما ، بۇ جاي كېيىنچە تەبىئەتنىڭ بىر قېتىملىق دەھشەتلىك زەربىسى تۈپەيلىدىن پۈتۈنلەي خارابىلىككە يۈز تۇتقان . ئاشۇ قېتىمقى ئاپەت تەھدىتى ئالدىدا ، كۆپىنى كۆرگەن بىر مويسىپىتنىڭ گېپىنى ئاڭلىغانلار موما

ياغىچىنى چۆرگىلەش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئامان قالغان ؛ نەسىھەتنى ئاڭلىمىغانلار قۇم بورىنىنىڭ قۇربانى بولغان . ئاپەتتىن ئامان قالغۇچىلاردىن بىر كىشى تىرىكچىلىك زۆرۈرىيىتى تۈپەيلىدىن قاراقۇرۇم ئاتىنىڭ ئالدىغا ئەرز ـ هال ئېيتىپ بارغان . ئەمما ، ئۇ كىشى تاغ ئاتا هەدىيە قىلغان هاسىنى سۆرەپ كېلىۋېتىپ ، تاغ ئاتىنىڭ نەسىھىتىگە خىلاپ هالدا ئارقىسىغا شۇنداقلا بىر قارىغان ـ دە ، كەچۈرگىلى بولمايدىغان خاتالىقتا يول قويغان ، تاغ ئاتا ئىنئام قىلغان هاياتلىق مەنبەسى — ئەلۋەك تاغ سۈيىنىڭ ناهايىتى زور بىر قىسمىدىن مەهرۇم بولغان . . . چىرىيىلىكلەر ئاشۇ ئادەمنىڭ سەۋەبى بىلەن جەنۇبقا قاراپ 70 كىلومېتىردەك سۈرۈلگەن بولسىمۇ ، ئەمما ئەۋلادتىن ئەۋلادقىچە قۇرغاقچىلىق ئاپىتىنىڭ دەردىنى تارتىشقا مەجبۇر بولغان . . . تاغ ئاتىنىڭ نەسىھىتىگە خىلاپلىق قىلغۇچى هېلىقى كىشى چىرىيە خەلقىنىڭ نىجات يۇلتۇزىمۇ ياكى ئۇنىڭ ئەكسىمۇ ؟ ··· بۇ ، چىرىيە يېزىسىنىڭ بىنا بولۇشى هەققىدە ناهايىتى ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ كېلىۋاتقان بىر رىۋايەت ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تەكلىماكان ساهىلىدا قۇم كۆچۈش ئاپىتى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان قۇرغاقچىلىق بىر خىل تەبىئەت هادىسىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىنساننىڭ ئىرادىسىگە باغلىق بولمىسىمۇ ، لېكىن يۇقىرىقى رىۋايەت ئادەم تەبىئىتىدە ئەجەللىك بىر ئاجىزلىق — ئەجدادلارنىڭ ۋەسىيىتىگە خىلاپلىق قىلىشنىڭ ئاقىۋىتىگە سەۋەبچى بولىدىغان كىسەل خاراكتېرىدىكى بىر ئاجىزلىقنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ .

ئىسلامىيەتتىن تارتىپ چىڭ خانلىقىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىگىچە بولغان ئۇزۇن تارىخىي جەرياندا بىرقانچە قېتىم دىنىي ۋە مىللىي زۇلۇمغا دۇچ كەلگەن ، نۇرغۇن قانلىق ساۋاقلارغا ئىگە بولغان چىرىيە خەلقى ئۆز پىسخىكىسىدا گۈزەل ئەخلاق هېسابلىنىدىغان ئاق كۆڭۈللۈك ، مېهماندوستلۇق قاتارلىقلارنى بىر خىل ئەنئەنە سۈپىتىدە داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن . قۇرغاقچىلىقتىن

www.uyghurkitap.com

ئىبارەت تەبىئىي ئاپەت بۇ يۇرتتا زامان ـ زامانلاردىن بۇيان ئۈزۈلمەي داۋاملىشىۋەرگەچكە ، كىشىلەر بارا ـ بارا تەقدىرگە تەن بېرىپ ، ھاياتنى كاپالەتلەندۈرۈش ھەققىدىكى بارلىق ئۈمىدلىرىنى خۇداغا باغلىغان . نەتىجىدە ئاق كۆڭۈللۈك ، مېھماندوستلۇق ۋە تەقدىرگە تەن بېرىش ئىدىيىسى قوشۇلۇپ ، كىشىلەرنىڭ روھىي دۇنياسىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان ، بۇلار تارىختىن بۇيانقى بارلىق ئاچچىق ساۋاقلارنىڭ ئورنىنى ئىگىلىگەن . چىرىيىنىڭ ئالاھىدە جۇغراپىيىۋى شارائىتى تۈپەيلىدىن ، سىرت بىلەن بولىدىغان ئالاقىنىڭ قۇلايسىزلىقى ، خۇراپىي ئامىللارنىڭ كۆپلۈكىدىن ئەسلىدىكى ساپلىقىنى پەرقلەندۈرگىلى بولمايدىغان دىنىي ئەقىدە بىلەن بىرلىشىپ ، بىخۇدلۇقتىن ئىبارەت ئالاھىدە بىر خىل كېسەللىكنى كەلتۈرۈپ چىقارغان . بۇ كېسەل خەلقىمىزنى تالاي قېتىملاپ ئەستىن چىقمىغۇدەك ئاچچىق ساۋاققا ئىگە قىلغان بولسىمۇ ، ئەمما ئۇنىڭدىن تۈزۈكرەك ئىبرەت ئېلىنمىغان . شۇنىڭ بىلەن بۇ يۇرتنى تارىختىن بۇيان چىڭ ھۆكۈمرانلىرىدىن ئىبارەت مۇستەبىتلەر ئۇزۇن مەزگىل خالىغانچە ئاياغ ئاستى قىلغان ، ياقۇپبەگكە ئوخشاش ھەربىي مۇستەملىكچىلەر ، سېيىت ھاجىغا ئوخشاش قارانىيەتچى غالچىلار ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش ھەرىكەتلىرى بىلەن كەڭ شۇغۇللانغان . ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ رەزىل مەقسەتلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ، ھامان ئاشۇ ئادەت كېسەللىكىدىن پايدىلانغان . دېمەك ، «تۇندىكى چاقماق»تا چىرىيىنىڭ ئۆزگىچىلىككە ئىگە تەبىئىي ئىقلىمى بەدئىي ھالدا ئىنسانلاشتۇرۇلغان ؛ ئىلگىرىكى ئاۋات ھەم باياشات چىرىيە بوستانلىقىنىڭ تەبىئىي جەھەتتىن خاراب بولۇپ كېتىش ھادىسىسى بىلەن كېيىنكى ۋاقىتلاردا چەت ئەل مۇداخىلىچىلىرى تەرىپىدىن ئاياغ ئاستى قىلىنىشى ، ئىچكى جەھەتتىن قويۇق باغلىنىشلىققا ئىگە قىلىنغان ؛ بۇنداق تەبىئىي ھەم ئىجتىمائىي پاجىئەلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدا مىللىتىمىز خاراكتېرىدىكى بۇرۇنقى قانلىق تەجرىبىلەردىن ساۋاق ئالماسلىقتەك ئەڭ چوڭ ئاجىزلىق مۇھىم

مەنبە قىلىپ كۆرسىتىلگەن .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم چىرىيە خەلقى خاراكتېرىدىكى بۇ خىل ئاجىزلىقنى ئەڭ ئېچىنىشلىق بىر خىل روھىي كېسەللىك سۈپىتىدە تەسۋىرلەپ ، بۇ كېسەللىكنىڭ نادانلىق ۋە مەنىۋى نامراتلىقتىن كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى ، ئۇنىڭ خەلقنى ھەرقانداق يامان ئاقىۋەتكە ئېلىپ بېرىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى . بۇ ، ئاپتورنىڭ ئەينى ۋاقىتتا مىللىتىمىزدە خېلى ئومۇمىي خاراكتېر ئالغان روھىي كېسەللىككە قاراتقان تەنقىدى ، شۇنداقلا بۇنىڭغا سەۋەبچى بولغان چىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ، يەنە شەكەي ھاكىمىيىتىنىڭ ساتقۇنلۇقىغا قاراتقان ئاچچىق مەسخىرىسىدىن ئىبارەت . گەرچە بۇ روماندا تەسۋىرلىنىدىغان تۇرمۇش چىرىيە يېزىسىنىڭلا تۇرمۇشى بولسىمۇ ، لېكىن تەگرىتېغىنىڭ جەنۇب ۋە شىمالىي ئېتەكلىرىدىكى ئۇيغۇر خەلقى بۇ ئەسەردىن ئۆزىنىڭ 1912 ـ يىلىدىن ئىلگىرىكى مەنىۋى قىيابىتىنى روشەن كۆرەلەيدۇ . چۈنكى ، بۇ ئەسەردە تەھلىل قىلىنىۋاتقان مىللىي خاراكتېر تار دائىرىدىكى چىرىيە خەلقى بىلەنلا چەكلەنمەستىن ، بەلكى ئۇنىڭدا يورۇتۇلغان ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىدىيىسى ناھايىتى كەڭ مەزمۇننى ئىپادىلەيدۇ . دېمەك بەدىئىي ئەسەر شەكلى ئارقىلىق مىللەتنىڭ تارىختىكى تەقدىرىنى مۇھاكىمە قىلىش ، ئۇنى نوقۇل ۋە يەككە ھالدا ئانالىز قىلماستىن ، بەلكى شۇ مىللەتنىڭ تارىخىي ، ئىقتىسادىي ئەھۋالى ، جۇغراپىيىۋى شارائىتى ، تەبىئىي ئىقلىمى ، ئېتىقادى ۋە شۇ مىللەتنىڭ پىسخىكىسىنى تەتقىق قىلىش بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ، ئۇنىڭدىن شۇ مىللەتنىڭ تەقدىرىگە ھەل قىلغۇچ تەسىر كۆرسىتىدىغان ئىجابىي ۋە سەلبىي ئامىللارنى تېپىپ چىقىش — «تۇندىكى چاقماق» رومانىنىڭ ئەڭ روشەن ئالاھىدىلىكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ .

«تۇندىكى چاقماق» رومانى كىتابخانلارنى روشەن ئىندىۋىدۇئاللىققا ئىگە بولغان بىر يۈرۈش ئوبرازلار ئارقىلىق ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلىدۇ .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم بەدىئىي ئىقتىدارى ئۇرغۇپ تۇرغان

www.uyghurkitap.com

شــجائەتلىك يازغۇچى . بۇ نۇقتىدا ئاپتورنىڭ ئىقتىدارى ئالدى بىــلەن رومــانــدىــكــى هــەر خــىل خاراكتېردىكى شەخسلەرنىڭ ئــوبرازلىرىنى يارىتىشتا ئەڭ گەۋدىلىك ئىپادىلىنىدۇ . يازغۇچى بولۇپمۇ ئەسەردىكى ئاساسلىق شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشقا ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلغاچقا ، بۇ شەخسلەر بىر تەرەپتىن ئۆز خاسلىقىنى ، يەنە بىر تەرەپتىن يازغۇچىنىڭ خاسلىقىنى ئىپادىلەپ ، ئــۇيــغۇر هازىرقى زامان رومانچىلىقىدىكى ئوبرازلار سەھنىسىدە ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىدۇ .

چــىنلىق بىلەن ساختىلىق ، ياخشىلىق بىلەن قاباھەتلىك ، گۈزەللىك بىلەن خۇنۇكلۇكتىن ئىبارەت ئەخلاقىي ۋە ئېستېتىك كــاتېگورىيىلەر ، سوتسىئولوگىيە نۇقتىسىدىن ئالغاندا جەمئىيەت تــەرەققــيــاتــىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان تۈپكى ئامىللار بولۇپ ، ئــەبــەدىــيــلــىــك خــۇســۇســيــيــتىگە ئىگە . ئەمدى بۇ ئۈچ جۈپ كاتېگورىيىنىڭ ھەربىرى ناھايىتى روشەن پاراللېللىق تۈسى ئالغان بولۇپ ، مەۋجۇتلۇق جەھەتتىن ئۇلارنىڭ بىر يەككە تەرىپى ھامان ئــۆزىــنــىڭ قارشى تەرىپىنى شەرت قىلىدۇ . ئۇلارنىڭ بۇ خىل مــۇنــاسىۋىتى — سەۋەب نەتىجىلىك مۇناسىۋەتتىن ئىبارەت . بۇ مــۇناسىۋەتتە يۇقىرىقى ھەرقايسى پاراللېل تەرەپلەر ئوتتۇرىسىدا كەسكىن زىددىيەت بولىدۇ . بۇ زىددىيەت جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ ھەرقايسى باسقۇچلىرىدا ، ئىجابىيلىق بىلەن سەلبىيلىكتىن ئىبارەت ئــىككى قۇتۇپنىڭ كۈچ سىڭىشتۇرمىسىنى ھاسىل قىلىدۇ . بۇ ، ئــىــجــتــمــائــيــي تــەرەقــقىياتنىڭ مەڭگۈلۈك قانۇنىيىتى ۋە بۇ قانۇنىيەتنىڭ دائىملىق ھەرىكەت ھالىتىدىن ئىبارەت . «تۇندىكى چاقماق» رومانىدا يازغۇچى بۇ خىل قانۇنىيەت ھەم ئۇنىڭ ھەرىكەت ھالىتىگە تۇرتكە بولىدىغان ئىچكى زىددىيەتنى خاراكتېرى روشەن بولغان بىرقانچە شەخسلەر ۋۇجۇدىدا كونكرېتلاشتۇرۇپ ، ئۇلارنى ئــۆزگىچە بىر خىل پاراللېللىق مۇناسىۋىتىدە بەدىئىي سەھنىگە چــىقــارغــان . نــەتــىــجــىــدە ئــۇلار بــەلــگىلىك جۇپلۇك ھالىتى شەكىللەندۇرۇپ ، ئەسەر سۇژىتىنىڭ شەكىللىنىشى ، تەرەققىياتى

www.uyghurkitap.com

ۋە ئۆزگىچە بىر تەرەپ قىلىنىشىدا ، شۇنداقلا ئەسەرنىڭ بەدىئىي تەسىرچانلىق كۈچىنى ئاشۇرۇشتا مۇھىم رول ئوينىغان . بىز ئەسەرنىڭ تەربىيىۋى ئەھمىيىتى ۋە ئىجتىمائىي ئۈنۈمىنى مۇھىم شەرت قىلغان ئاساستا ، ئۇنىڭدا مۇھىم سالماقنى ئىگىلەيدىغان شەخسلەرنى پاراللېللىق نۇقتىسىدىن سەپكە تۇرغۇزساق ، ئۇ ھالدا مۇنۇ نەتىجىگە ئېرىشىمىز : سېيىت ھاجى — سۇپۇرگە ئاخۇن ، ئابلىز قارى — ئابدۇللا چاققان ، نادىرخان بازار بېگى — نۇرەك باخشى ، رەسۇل ئىمام — قادىر تۆمۈرچى ، ھاپىز مەخسۇم — سەپەر بوۋاي ، ھېنىپە خېنىم — چىنارئايىم . بەدىئىي ئەسەرلەردىكى شەخسلەرنى بۇنداق پاراللېللىق خۇسۇسىيىتىگە ئىگە قىلىش ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئىجادىيىتىدە خېلى بۇرۇنلا ، يەنى ئۇنىڭ «دوستۇمنىڭ خاتىرىسى» ، «قارا ۋە ئاق»قا ئوخشاش داستانلىرىدا قوللىنىلغان ۋە ئۇنىڭدىن بەلگىلىك ئېستېتىك ئۈنۈم ھاسىل قىلىنغان . بۇ يەردە پەقەت شۇنى ئېيتىش كېرەككى ، بۇ خىل ئۇسۇلدا ئەسەر پېرسوناژلىرى ، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئوي - خىياللىرىدىن تارتىپ سۆز ۋە ھەرىكەتلىرىگىچە ئىنتايىن ئېنىقكى سېلىشتۇرۇلىدۇ ، بۇ سېلىشتۇرمىدىن كىتابخان نېمىنىڭ ھەقىقىي گۈزەللىك ، نېمىنىڭ ھەقىقىي خۇنۇكلۇك ئىكەنلىكىنى ، نېمىنىڭ ياخشىلىقتىن ، نېمىنىڭ قاباھەتتىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلىۋالالايدۇ ھەم ئۇنىڭدىن ئۆزىگە ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىگە ئېرىشەلەيدۇ . مۇشۇ نۇقتىدىن يۇقىرىقى شەخسلەرنى تەھلىل قىلىدىغان بولساق ، سېيىت ھاجىنىڭ پۈتۈنلەي ساختىلىق بىلەن نىقابلانغان ، سۈيىقەست ۋە ھىيلە - مىكىر بىلەن تولۇپ كەتكەن تەبىئىتى ، سۇپۇرگە ئاخۇننىڭ ھەقىقىي ئەل سۆيەرلىكىدىن ئىبارەت ئالىيجاناب پەزىلىتى بىلەن سېلىشتۇرۇلىدۇ . شۇنىڭدەك ئابلىز قارىدىكى فېئودال ئائىلە باشلىقلىق ، زومىگەرلىك بىلەن ئاسىيلىق پىسخىكىسى ئابدۇللا چاققاننىڭ ئەل - يۇرتنىڭ نومۇسىنى ئاقلاش يولىدىكى پىداكارلىق روھى بىلەن ، بازاربېگى نادىرخاننىڭ مەنمەنلىك ، ھاكاۋۇرلۇق پىسخىكىسى ، نۇرەك باخشىنىڭ مۇھەببەت -

نــەپرتى ئىنىق بولۇش ۋە ھاياتقا چوڭقۇر مۇھەببەت باغلاشتىن ئــىبــارەت خــاراكــتــېر ئالاھىدىلىكى بىلەن ؛ رەسۇل ئىمامدىكى قــورقــۇنــچــاقلىق ، ئاچ كۆزلۈك بــىــلەن بــىــرلــىــشــىــپ كــەتكەن خائىنلىق — قادىر تۆمۈرچىنىڭ شەخسىيەتسىز ۋە قورقۇمسىزلىقى بىلەن ؛ ھاپىز مەخسۇمنىڭ خوجايىنى سېيىت ھاجىغا قارىتا قۇللۇق پــســخــىكــىســى — سەپەر بوۋاينىڭ كەسكىنلىكى بىلەن ؛ ھەنىپە خــېنىمدىكى بىشەملىك — چىنار ئايىمدىكى كۆيۈمچانلىق بىلەن ســېــلــىــشــتــۇرۇلىدۇ . ئەگەر بۇ سۈپەتلەرنى يۇقىرىقى شەخسلەر خاراكتېرىنىڭ ماھىيەتلىك بەلگىسى دەپ ھېسابلىساق ، ئۇنداقتا بۇ بەلگىلەر پەقەت ئاشۇ ئادەملەرنىڭ ئۆزئارا روشەن سېلىشتۇرۇلۇشى ئــارقــىلىقلا نامايان بولىدۇ . روماندىكى شەخسلەرنى پاراللېللىق نۇقــتــىســدىن بۇنداق سەپكە تۇرغۇزۇش ، بەدىئىي ئەسەرلەردىكى شەخسلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا ، ئۇلارنى ئاددىي ھالدا «ئىجابىي» ۋە «سەلبىي» دەپلا ئايرىپ ، «سەلبىي» پېرسوناژلارنىڭ ئەسەردە تــۇتــقــان ئــورنىنى ئىنكار قىلىدىغان ، ئۇلارنىڭ ئېستېتىكىلىق مەزمۇنىغا سەل قارايدىغان بىر خىل قاراشقا ئېسىلىۋالغانلىقتىن دېــرەك بەرمەيدۇ ، بەلكى پاراللېل سىزىقلىرىنىڭ ئوڭ ۋە سول تــەرــىــپــىــدە تــۇرۇۋاتــقــان شەخسلەرنىڭ ھەممىدىن بۇرۇن ئادەم ئــىــكــەنــلــىــكــىنى ئېتىراپ قىلىش ، ئاندىن ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ئىپادىلەنگەن خاراكتېر ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ .

ئىجتىمائىي مەنپەئەتدارلىق ۋە ئېستېتىك قىممەت جەھەتتىن ئالغاندا ، «تۇندىكى چاقماق» روماندا سېيىت ھاجى ، سۈپۈرگە ئاخۇن ۋە ئابلىز قارى ئالاھىدە مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ . بۇ ئۈچ نەپەر شەخس روماندا قانداقتۇر بىرەر ئىجتىمائىي گۇرۇھقا ئەمەس ، بــەلــكى ئالدى بىلەن ئۆزىگە ۋەكىللىك قىلغاچقا ، يەنە كېلىپ ، ئەسەردە ئۇلارنىڭ خاسلىقى بىرقەدەر تولۇق ئىپادىلەنگەچكە ، پۈتۈن رومــانــدا ئــۇلاردىنمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان ئوبرازلار ئاز ئۇچرايدۇ . ئەسەرگە باشتىن ـ ئاخىر ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن

www.uyghurkitap.com

كىرگۈزۈلگەن ئۈچ پارچە ھېكايە دەل يۇقىرىقى ئۈچ شەخسنىڭ خاراكتېرىنى ئوخشاش بولمىغان نۇقتىدىن ئېچىشتا مۇھىم رول ئوينايدۇ ، يەنى روماندىكى «قارچىغا» ھەققىدىكى ھېكايە سېيىت ھاجىنىڭ ، رىۋايەت ۋە قىسمەن ئەپسانە تۈسىنى ئالغان «ھاسا تېرەك» ھېكايىسى ، سوپۇرگە ئاخۇننىڭ كومېدىيىلىك تۈسى ناھايىتى قويۇق بولغان «مانجۇچە تون» ھېكايىسى ئابلىز قارىنىڭ خاراكتېرىنى ئېچىشتا ئاچقۇچلۇق رول ئوينايدۇ .

«قارچىغا» ھەققىدىكى ھېكايىنىڭ باش قەھرىمانى سېيىت ھاجى بولۇپ ، ئۇ ، كىتابخانلارنىڭ كۆز ئالدىدا دائىم دىگۈدەك قازاندەك سەللىنى ئوراپ ، كۆزلىرىنى يۇمغىنىچە تەسۋى سىيرىغان ھالەتتە نامايان بولىدۇ . ئۇ ، ئەينى يىللاردا چاررۇسىيە جاھانگىرلىكىنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىنى پارچىلاش سۇيىقەستىنىڭ ۋاستىچىسى — بىر جاسۇس . ئەينى ۋاقىتتىكى چىرىيىنىڭ پەۋقۇلئاددە سىياسىي ، ئىقتىسادىي ۋە جۇغراپىيىلىك مۇھىتىدا ، «يۇرت بېگى» ئابلىز قارى بۇ جاسۇسنىڭ تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرمەستىن ، بەلكى ئۇنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرىدۇ . سېيىت ھاجى شۆھرەتپەرەسلىك ، نادانلىق ۋە دۇنياخورلۇق ئابلىز قارىنىڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغاندىن كېيىن ، ھېچبىر كۈچىمەيلا ئۇنىڭ مەنىۋى باھادىرلىقىنى ، شۇنداقلا ھۆكۈمرانلاردىكى بىخۇدلۇق ، خەلقتىكى ئىرسىيەت خاراكتېرلىك ئادەت كىسەللىكى قاتارلىقلارنى چوڭقۇر تەتقىق قىلمىغاچقا ، بۇ يۇرتتا پەقەت ياقۇپبەگ ۋە نىياز ھېكىمبەگنىڭ يولىنى تۇتقاندىلا ، ئاندىن ئۆزىنىڭ جاسۇسلۇق ئارقىلىق يەتمەكچى بولغان بۇلاڭچىلىق مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىنلىكىنى ھېس قىلىدۇ . ئۇنىڭ چوماقچىسى ھاپىز مەخسۇم بىلەن قىلىشقان سۆھبىتىدىكى تۆۋەندىكى بايانلار بۇ نۇقتىنى تولۇق ئىسپاتلايدۇ :

«— بۈيۈك ئاقپاششا ئېلىنىڭ مەنپەئىتىگە لايىق چوڭ ئىش قىلماق ئۈچۈن مۇشۇنداق بىر يۇرتنى تاللىماق لازىم . . . ھازىر چېگرىنىڭ خېلىلا ئىچكىرىسىگە جايلاشقان بۇ يۇرتتا نېمىلا قىلساق

قىلىۋېرىمىز . پەقەت يەرلىك ھۆكۈمەتكە ئازراق مەنپەئەت بەرسەڭلار ، ئۇ ئىش قىلىپ بېرىدۇ .» (رومان 263 ـ بەت)

«مال ـ ئەشيا جەھەتتە باغ دېسە بېغى بار ، تاغ دېسە تېغى بار بۇ يۇرت بىزنى ئالاھىدە قىزىقتۇرىدۇ . مەسىلەن ، بايام زىياپەتتە دېگەندەك ، ئىمامىلىرىم كەنتىدە ئالتۇن قېزىش ئىشىنى پات يېقىندا باشلىۋېتىمىز ، ئىككى تاغ كەنتىدىن چىقىدىغان قاشتېشى ، چارۋا مەھسۇلاتلىرى بىزگە بەك زۆرۈر بولغان نەرسىلەردۇر . ئەتە ـ ئۆگۈن گىلەم كارخانىمىز ئىشقا كىرىشىپ كەتسە ، ئۇنىڭدىن كېلىدىغان پايدىنىڭ ھېسابى يوق . گۇلاخمانىڭ پاختىسى ، چىرىيىنىڭ قورۇق مېۋىلىرى سودىگەرلىرىمىزنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرىدۇ .» (رومان 264 ـ بەت)

«— چىرىيىنىڭ ھەربىر تېشى ئۆزگە يۇرتتىن كەلگەنلەرنىڭ قېنى بىلەن بويالغان ، ھەربىر زەررە تۇپرىقى سىرتتىن جاھات ئېچىپ كەلگەنلەرنىڭ يېشى بىلەن نەمدەلگەن . ئاشۇ قېتىمقى جەڭدە شېھىت بولغان 20 نەچچە مىڭ لەشكەرنى قويۇپ تۇرايلى ، مەشھۇر لەشكەر باشلىقلىرى ۋە سىپاھلاردىن ئىمامى نەسرىدىن ، ئىمامى مۇئىددىن ، ئىمامى زوھورىددىن ، ئىمامى قەۋمىددىن ، قاسىم ئۇشىلارنىڭ قەبرىسى مانا مۇشۇ يۇرتتا ياتىدۇ . قەبرىلەر ۋە بۇ كەڭ شېھىتلىكتىكى مازارلارنىڭ خادىلىرى بىزنى قورال كۈچى بىلەن ئەمەس ، ئەقىل كۈچى بىلەن ئىش قىلىشقا ئۈندەيدۇ .» (رومان 260 ـ ، 261 ـ بەت)

...

«— دېمىدىممۇ ، بىز بۇ يەردە يۈسۈپ قادىرخاننىڭ يولىنى تۇتمايمىز ، بەلكى بەدۆلەت ئالىيلىرىنىڭ يولىنى تۇتىمىز .

— ئۇ ئالىيلىرى قانداق يول تۇتقانىدىكىن ؟

— قانداق يول تۇتاتتى ، خوتەنلىكلەرنىڭ قىلىچ ـ نەيزە بىلەن بويسۇندۇرالمىغان قەلبىنى دىنىي ئېتىقاد مايىللىقى بىلەن ئەيۋەشكە كەلتۈرگەن ! رىۋايەتلەردىن مەلۇمكى ، نىياز ئىشىك ئاغىسى ھەبىبۇللاخانغا ئەجەل شەربىتى ئىچكۈزۈپ ، نۇرغۇن ئادەمنىڭ

قېنىنى دەريا قىلىپ ئاققۇزۇپ، خوتەن تەختىدە ئولتۇرغان بولسىمۇ، پۇقرانىڭ مايىللىقىنى زادىلا قولغا كەلتۈرەلمىگەن، بىرنى ئۆلتۈرسە، مىڭى تىرىلىپ قوپقان، قوزغىلاڭ زادى بېسىقمىغان. ئاخىردا ئۇ خوتەنلىكلەرنىڭ مىجەز ـ خۇلقىنى پۇختا بىلىۋالغاندىن كېيىن، خەزىنىدىن ئانچە ـ مۇنچە پۇل ئاجرىتىپ، ماڭدامدا بىر مەسچىت سالغان. مازارلارنى تىكلەپ ئىستىقامەتنى باشلىۋەتكەن. ئوردىدىمۇ نۇرغۇن راست ـ يالغان قارىلارنى قىرائەت قىلدۇرغان. شۇنىڭ بىلەن پۇقرانىڭ كۆڭلى ئېرىپ، كالتەك ـ توقماقلارنى تاشلاپ، ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ، ئىسيان قىلىشنى ئۇنتۇپلا كەتكەن. مانا بۇ يۇرتتىكى ئىمام جەئفەر تەيران مازىرى ھەم شۇ چاغدا كېڭەيتىلىپ، بۈگۈنكى ھەيۋەتكە كىرگۈزۈلگەن، رەسمىي تەزكىرە تۇرغۇزۇلغان. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، نۇرى كەنتىدىكى تۆت ئىماملىرىم مازىرىنى نىياز ھېكىمبەگ ئىشىك ئاغىسى ئۆز خىراجىتى بىلەن زىننەتلەپ، 40 قوينىڭ گۆشى پاتقۇدەك داشقازان ياساتقانمىش، ھەتتا ئۆزى مازار زىيارىتىدە بوپتىكەنمىش.» (رومان 264 ـ، 265 ـ بەتلەر)

يۇقىرىقى بايانلاردا، ئىچكى رۇسىيىدىكى يايىق دەرياسى بويىدىن گېنېرال گوبېرناتورنىڭ ئالاھىدە تاپشۇرۇقى بىلەن سودا ئاقساقىلى نامىدا چىرىيىگە كەلگەن سېيىت ھاجىنىڭ جاسۇسلۇقتىن ئىبارەت ياۋۇز تەبىئىتى خەلقىمىزنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن تالان ـ تاراج قىلىش، سىياسىي جەھەتتىن قۇل قىلىشقا ئۇرۇنۇشتىن ئىبارەت قەبىھ غەرىزى تولۇق ئاشكارىلىنىدۇ. يەرلىك كىشىلەر ئالدىدا ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ غەرىزىنى ناھايىتى چىرايلىق ناملار بىلەن نىقابلايدۇ. ھەدېسىلا، خۇدا، مۇھەممەد مۇستاپا، «قۇرئان» ۋە ھەدىسلەردىن ۋەز ئېيتىپ، ئاغرىق ـ سىلاق ۋە قۇرغاقچىلىق قاتارلىق تەبىئىي ئاپەتلەر، شۇنداقلا مانجۇ ھۆكۈمرانلىرى بىلەن ئابلىز قارىنىڭ زۇلمى تۈپەيلىدىن ھاياتلىق بىلەن ماماتلىق بوسۇغىسىدا تەمتىرەپ ـ پىتىراۋاتقان، بارلىق ئۈمىدىنى بىر ئاللاغىلا باغلىغان كىشىلەرنىڭ ئېتى بىلەن تېرىسى ئارىلىقىغا

كىرىۋالىدۇ . مەقسىتىگە يېتىش يولىدا سەۋرچانلىق بىلەن پۇرسەت كۈتۈش ، ئۆز ئوبيېكتى ھەققىدە چوڭقۇر مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش ، ئوبيېكتىنىڭ ئەڭ ئاجىز يېرىدىن قول سېلىش — سېيىت ھاجىنىڭ تۈپكى خاراكتېر ئالاھىدىلىكى ھېسابلىنىدۇ ، ئۇنىڭ بۇ خىل خاراكتېرى باشتىن ـ ئاخىرى دىنىي خۇراپاتلىق ۋە خۇداگۇيلۇقتىن ئىبارەت قېلىن بىر قەۋەت پەردە بىلەن نىقابلانغان ، ئادەتتىكى كىشىلەر «سېيىت ھاجى» دېگەندە پەقەت ئاشۇ پەردىنىلا كۆرىدۇكى ، ئۇ پەردىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنغان ھىيلىگەرلىك ۋە زەھەرخەندىلىكنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرەلمەيدۇ . سېيىت ھاجى ئۈچۈن ئالغاندا ، چىرىيىدە ئابلىز قارى باشچىلىقىدىكى «يۇرت كاتتىلىرى» بىلەن «نادان پۇقرالاردىكى نادانلىق تۈپەيلى تۇغۇلغان ۋەتەن قىممىتىنى كەم ساناش ، مىللەت غورۇرى دېگەن قىممەتلىك نەرسىگە سەل قاراش ، ئۆز قەدرىنى چۈشەنمەسلىك» خاھىشلىرى ئۇنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىنى پارچىلاش سۇيىقەستىنى ئىشقا ئاشۇرۇشى ئۈچۈن ، كەڭرى زېمىن ھېسابلىناتتى . شۇڭا ، ئۇ چىرىيىگە كېلىپلا ، «ئىگە ـ چاقىسىز قالغان پۇقرا»لارنىڭ بەگلىرىنى ئالدى بىلەن ئەيۋەشكە كەلتۈرسە ، رەئىيەنى بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن ھېچقانچە ئىش كەتمەيدۇ ، دەپ ئويلاپ ، ئىنساندىكى دۇنياخورلۇقنىڭ بارلىق ئالاھىدىلىكلىرىنى ۋۇجۇدىغا مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئابلىز قارىنى ئېچىرقاپ كەتكەن ئىتقا ئۇستىخان تاشلاپ بەرگەندەك ئۇسۇل بىلەن قولغا كەلتۈرىدۇ . ئارقىدىنلا يەنە ئاق مەسچىتنىڭ ئىماملىقى ۋە بۇ يۇرتنىڭ قازىلىق مەرتىۋىسىنى قوبۇل قىلىدۇ . مېنىڭچە بۇ قانداقتۇر تاسادىپىي توغرا كېلىپ قېلىش ئەمەس ، بەلكى ئابلىز قارىدىكى نادانلىق ۋە قۇلچىلىق بىلەن سېيىت ھاجىدىكى ھىيلىگەرلىكنىڭ بىر تۈز سىزىقتا كېلىشى نەتىجىسىدە ھاسىل بولغان مۇقەررەرلىكتىن ئىبارەت . سېيىت ھاجى ئۆز مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ، بولۇپمۇ ئاق مەسچىتنىڭ ئىمامى بولغان مىنۇتتىن باشلاپ ، رەئىيەنىڭ نادانلىقتىن ئىبارەت ئاجىزلىقىنى تۇتۇۋېلىپ ھەرىكەت

قىلىشقا باشلايدۇ . قالماقدۆك ھاشىرىدىكى «شاپائەت» ، ئابدۇللا چاققاننى تۇتقۇنلۇقتىن قويۇپ بېرىش ، مازار كەتتىدىكى زاراخەتمە ، ئاقپاشىشانىڭ گۇۋاھنامىسىنى تارقىتىش ئارقىلىق پۇقرانى ئۆزى سېتىپ ئەكەلگەن چىك سولالىسى چىرىكلىرىنىڭ ئالۋىڭىدىن «قۇتقۇزۇش» قاتارلىقلار ئۇنىڭ پۇقرانى ئالداش ئۇچۇن قوللانغان ھەرىكەتلىرى ھېسابلىنىدۇ .

ئاتا مىراس قىساسكارلىق ، سېيىت ھاجى خاراكتېرىنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكىدىن ئىبارەت . بۇ نۇقتىدا سېيىت ھاجى ئۆزىنىڭ ماددىي ھەم مەنىۋى مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزۈش ئېھتىمالى بولغان ھەرقانداق ئادەمدىن ئوخشىمىغان شەكىل ئارقىلىق قىساس ئالىدۇ . مەسىلەن ، ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەندە دادىسىنىڭ قىساسىنى ئېلىشقا دۇچ كېلىدۇ . بۇ چاغدا ئۇ تەبىئەتتىن تاشقىرى ئەقىل ـ پاراسەت ۋە سەۋرچانلىق بىلەن سەككىز يىل كۈتۈپ ، ئاخىرى ئەرەبىستاننىڭ جىددە شەھىرىدە كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتىدۇ ، ئۇنىڭدىن تۈنجى قېتىم چوڭقۇر قانائەت ھاسىل قىلىدۇ . . .

چىرىيىدە ئابلىز قارى بىلەن سوپۇرگە ئاخۇننىڭ كۈچ سىلىشتۇرمىسى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىققان پەرق تۇپەيلىدىن سېيىت ھاجى سوپۇرگە ئاخۇننى كۆزدىن يوقاتمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ، ئاقپاشا ئېلىگە يوللىنىدىغان كارۋان ئالۋىڭى ھىيلىسىنى ئويلاپ چىقىرىدۇ . ئويلىمىغان يەردىن ئابلىز قارىنىڭ ئىشنى بۇزۇپ قويۇشى بىلەن سوپۇرگە ئاخۇنغا زىيانكەشلىك قىلىش ھىيلىسى ئىشقا ئاشمايدۇ . ئەمما ، بۇنىڭ بىلەن بولدى قىلماي ، ئابدۇللا چاققاننىڭ جېنىغا زامىن بولىدۇ . چۈنكى ، ئابدۇللا چاققان بىرىنچىدىن ، كونا جۇۋا مەيدانىدا پۈتكۈل يۇرت ئەھلى ئالدىدا سېيىت ھاجىنىڭ ھەيۋىسىنى قاتتىق سۇندۇرغان ، ئىككىنچىدىن بۇ سېيىت ھاجىنىڭ قورۇلدىن قورال يۆتكىگەنلىك سۈيىقەستىنى بىلىپ قالغانىدى . سېيىت ھاجى ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىش ئارقىلىق ئالدى بىلەن سوپۇرگە ئاخۇننىڭ قانىتىنى سۇندۇرماقچى (ئابدۇللا چاققان سوپۇرگە ئاخۇننىڭ يېقىن

دوستى ، كۆچلۈك يارده‌مچىسى ئىدى) ، ئاندىن سۈپۈرگه ئاخۇن ۋه‌كىلللىكىدىكى بارلىق هه‌قىقانىيه‌ت كۆچلىرىنىڭ ئىرادىسىنى ئاجىزلاشتۇرماقچى بولىدۇ...

قىرى قىز بۇۋىمه‌ريه‌م خېنىمنى ئه‌مرىگه ئېلىپ ، ئابلىز قارىنىڭ بارلىق ته‌ئه‌للۇقاتىغا «شه‌رىئه‌ت يولى» بىله‌ن ئىگه بولۇش ، بۇنىڭ بىله‌ن بىر ته‌ره‌پتىن ، ئۆزىنىڭ شه‌هۋانىيلىقىنى قاندۇرۇش ، يه‌نه بىر ته‌ره‌پتىن ، ئه‌ڭ مۇهىمى بۇ يۇرتتا مه‌زمۇت پۇت تىره‌پ تۇرۇش ئۈچۈن تېخىمۇ پۇختا ئاساسقا ئىگه بولۇش مه‌سىلىسىده سېيىت هاجى بۇ يۇرتتا زومىگه‌رلىكته ، هاكاۋۇرلۇقتا ئۇچىغا چىققان بازار بېگى نادىرخانغا دۇچ كېلىدۇ . ئه‌مما ، بازار بېگىنىڭمۇ ئاچ كۆزلۈكتىن ئىباره‌ت ساقايماس كېسىلى بولۇپ ، سېيىت هاجى ئۇنىڭ ئاشۇ كېسىلىگه رېتسېپ يېزىش (يه‌نى بازار بېگىنى رۇسىيىگه بېرىپ باي بولۇپ كېلىشكه ده‌ۋه‌ت قىلىش) يولى ئارقىلىق كۆزدىن يوقىتىدۇ .

چىرىيىده ئۆز مه‌قسه‌تلىرىگه يارىشا ئىش يۇرگۈزۈپ ، بۇنىڭ به‌دىلىگه كونسۇل ئه‌په‌ندىدىن لايىق مۇكاپاتقا ئېرىششتىن ئىباره‌ت ماددىي ۋه مه‌نىۋى مه‌نپه‌ئه‌ت مه‌سىلىسىده ئابدۇراخمان كۆك كۆزدىن ئىباره‌ت ناهايىتى كۈچلۈك ۋه خه‌ته‌رلىك بىر ره‌قىب سېيىت هاجىنىڭ ئالدىدا توغرا تۇرىدۇ . بۇ چاغدا سېيىت هاجى ئه‌گه‌ر خوجايىنلىرى ئالدىدا ئه‌جرىگه لايىق ئىنئامغا ئېرىشه‌لمىسه ، ئۆمۈر بويى كۆرسه‌تكه‌ن تىرىشچانلىقلىرىنىڭ تامامه‌ن كۆپۈككه ئايلىنىدىغانلىقىنى هېس قىلىپ ، قاتتىق بىئارام بولىدۇ . شۇنىڭ بىله‌ن بۇ ره‌قىبىنى ئۆزىدىن ئۈچ ئېلىش نىيىتىده رۇسىيىدىن قايتىپ كه‌لگه‌ن نادىرخاننىڭ قولى ئارقىلىق ناهايىتى ئه‌پچىللىك بىله‌ن يوقىتىدۇ .

شۇنىڭغا دىققه‌ت قىلىش لازىمكى ، سېيىت هاجى پۈتكۈل «تۇندىكى چاقماق» رومانىدا يارىتىلغان بىر يۈرۈش ئوبرازلار ئىچىده ئۆزىنىڭ مول بىلىمى بىله‌ن ئالاهىده كۆزگه تاشلىنىدۇ . گه‌رچه ئۇ ئىجتىمائىي مه‌نپه‌ئه‌تدارلىق نۇقتىسىدىن سۈپۈرگه ئاخۇن

بىلەن ھاسىل قىلغان تەبئىي پاراللېل سىزىقنىڭ قارشىسىدا تۇرسىمۇ، ئېستېتىكا نۇقتىسىدىن ئالغاندا، ئالدى بىلەن بىر ئادەم، يازغۇچى بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا تارىختىن بۇيانقى بارلىق دىنىي مۇداخىلىچىلەر ۋە ھەر خىل نىقابتىكى تاجاۋۇزچىلارنى ئەيىبلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنى جانلىق — تىرىك بىر ئادەم سۈپىتىدە تەسۋىرلەپ، ئۇنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنى تولۇق نامايان قىلىدۇ. كىتابخانلار سېيىت ھاجىنىڭ، بولۇپمۇ ئابلىز قارى بىلەن قىلىشقان قىسقا ـ قىسقا پاراڭلىرى، ھاپىز مەخسۇم بىلەن بولۇپ تۇرىدىغان سۆھبەتلىرىدىن بۇ شەخسنىڭ ھەقىقەتەن مول تۇرمۇش بىلىمىگە، مەسىلىلەرنى مۇلاھىزە قىلىشتىكى ئالاھىدە ئىقتىدارىغا ھەيران قالىدۇ. دېمىسىمۇ، بۇ شەخسنىڭ چىرىيە ۋە پۈتكۈل شىنجاڭنىڭ ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى تارىخى، چىرىيە خەلقىنىڭ پسىخىك قۇرۇلمىسى، روھىي ھالىتى ھەققىدىكى بايانلىرى كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ، ھەتتا ئۇ ئېيتقان بەزى ئاچچىق ھەقىقەتلەر، ئېچىنىشلىق دەلىللەر كىشىنى قايىل قىلىۋېتىدۇ. بۇنداق چاغلاردا ئابلىز قارى بىلەن ھاپىز مەخسۇم ئۇنىڭ ئالدىدا بارغانسېرى كىچىكلەپ، بارا ـ بارا غايىب بولۇپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. لېكىن، سېيىت ھاجىنىڭ تۇتقان يولى — ئانا ۋەتەنگە قارىتا ئاسىيلىق ۋە تۇزكورلۇق قىلىش يولىدىن ئىبارەت. چۈنكى، ئۇ بىلىملىك شەخس بولغاچقا، ئۆزىنىڭ نىمە قىلىۋاتقانلىقىنى ناھايىتى ئېنىق بىلىدۇ. ئەينى يىللاردىكى ئىلچىنىڭ ئۆزىنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا تۇپراق ئىكەنلىكىنى، چىرىيىنىڭ بولسا ئۇنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىدۇ. ئەمما، بۇ ھەقتە ئويلاشنىمۇ خالىمايدۇ. ئەكسىچە، جېنىنىڭ بارىچە چاررۇسىيە جاھانگىرلىكىنىڭ جاسۇسلۇق كەتمىنىنى چېپىپ، ئانا ۋەتىنىنى ئاياغ ئاستى قىلىدۇ. بۇ خىل ئاسىيلىق ۋە جاسۇسلۇق ھەرىكىتىنى دەل يۇقىرىقىدەك ئالاھىدە ئىقتىدارى — ئۆزگىچە زېرەكلىكى ۋە مول بىلىمىگە تايىنىپ ئېلىپ بارىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇنىڭ

بىلىمى جاھانگىرلىكنىڭ ئىلىمىزنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش مەقسىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. بۇنىڭدا ئۇ پۇقرالار ئارىسىغا ئىناقسىزلىق ئۇرۇقى چېچىش (چاررۇسىيىنىڭ پۇقرالىق گۇۋاھنامىسىنى تارقىتىش) ۋە مىللەتلەر ئارىسىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىشتىن ئىبارەت ئىنتايىن قەبىھ ئۇسۇللارنى قوللىنىدۇ. نەتىجىدە سېيىت ھاجى مىللەتنىڭ خائىنى ۋە دۈشمىنىگە ئايلىنىدۇ.

دېمەك، بۇ ئوبراز «تۇندىكى چاقماق» رومانىدا ناھايىتى مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. ئۇ ئىجتىمائىي مەنپەئەتدارلىق نۇقتىسىدىن ئالغاندا قاباھەت كۈچلىرىنىڭ ۋەكىلى، پسىخولوگىيە نۇقتىسىدىن مەنىۋى مۇكەممەللىكنى، ئېستېتىكا نۇقتىسىدىن ئالغاندا، بەدىئىي مۇكەممەللىكنىڭ، بەدىئىي گۈزەللىكنىڭ نەمۇنىسىدىن ئىبارەت. بۇنداق بولۇشى، بۇ ئوبرازنىڭ يۇقىرىقىدەك مەنىۋى مۇرەككەپلىكى تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن.

سۇپۇرگە ئاخۇن ئوبرازى ھەرقايسى جەھەتلەردىن سېيىت ھاجى بىلەن تەبىئىي پاراللېللىق شەكىللەندۈرىدۇ. يازغۇچى ئۆز قەلبىدىكى بارلىق ئىزگۈ ھېسسىياتىنى مۇشۇ ئوبراز ۋۇجۇدىغا چوڭقۇر سىڭدۈرگەن بولغاچقا، بۇ ئوبراز سېيىت ھاجى بىلەن قانۇنىي ھالدا ھۆسن تالىشالايدىغان ۋە ئۇنى بېسىپ چۈشەلەيدىغان مىللىي قەھرىمان خاراكتېرىنى ئالغان. بۇ ھال تەبىئىي يوسۇندا بۇ شەخسنىڭ مەزكۇر ئەسەردىكى باش قەھرىمانلىق ئورنىنى بېكىتكەن. سۇپۇرگە ئاخۇننىڭ باشتىن ـ ئاخىرى بۇ ئەسەردىكى بىرىنچى مۇھىم زىددىيەت ـ توقۇنۇشلارنىڭ مەركىزىگە قويۇپ تەسۋىرلىگەنلىكى بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلايدۇ. بۇ زىددىيەت ـ توقۇنۇشلار مېنىڭچە تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

بىرىنچى، تەبىئەت بىلەن ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت، بۇ، چېرىيىنىڭ ئالاھىدە جۇغراپىيىۋى شارائىتى، ئۆزىگە خاس تەبىئىي ئىقلىمى، كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا تۇتقان پوزىتسىيىسى تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن. چېرىيە يېزىسىدا ھاياتلىق رىشتىسى

تامامەن يەرگىلا باغلانغان كىشىلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا ، سۇ مەسىلىسى ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە ھېسابلىنىدۇ . بۇ يەردە تەبىئىي سۇ مەنبەسى ئىنتايىن كەمچىل بولغانلىقى ئۈستىگە يىللىق مول ـ يېغىن مىقدارىمۇ پەۋقۇلئاددە ئاز بولۇپ ، بۇ تۈپەيلىدىن كېلىپ چىقىدىغان ۋە يىلسېرى ئەدەپ كېتىدىغان قۇرغاقچىلىق ئاپىتى پۈتكۈل يۇرتنىڭ ھاياتلىقىغا دائىم ئۆلۈم تەھدىتى سېلىپ تۇرىدۇ . قۇرغاقچىلىق ئاپىتى ۋە يىلسېرى يامانلىشىدىغان كىلىمات تۈپەيلىدىن تۇرلۇك نامدىكى يۇقۇملۇق كېسەل تارقىلىپ ، تەبىئەت بىلەن ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا ئۈزلۈكسىز داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان ھاياتلىق بىلەن ماماتلىقنىڭ جېڭىنى بارغانسېرى جىددىيلەشتۈرىدۇ . تەبىئەتنىڭ بۇنداق جازاسى تۈپەيلىدىن تالاي ـ تالاي كىشىلەر ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلۈشكىمۇ ئۈلگۈرەلمەيدۇ . بۇنداق تەبىئىي ئاپەتلەرگە تىز پۈكمەي ، بەزى بوۋاقلارنىڭ كۆزىنى ئېچىپ ، 70 — 80 غۇلاچ چوڭقۇرلۇقتا قۇدۇقلارنى قېزىپ چىقىرىلغان كۆز يېشىچىلىك سۇغا ئابلىز قارىدەك يۇرت زومىگەرلىرى ئىگە بولۇۋالىدۇ . دېمەك ھاياتلىقنىڭ زۆرۈر بىر ئامىلى بولغان سۇ مەسىلىسى «تۈندىكى چاقماق» رومانىدا تەبىئەت بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن زىددىيەت سۈپىتىدە تەسۋىرلەنگەن ھەمدە ئاشۇنداق ئېغىر تەبىئىي مۇھىتتا ھاياتلىقنى قانداق كاپالەتكە ئىگە قىلىش مەسىلىسى ئوتتۇرىغا قويۇلغان . توغرا ، تەبىئەتنىڭ ئاشۇنداق دەھشەتلىك جازاسى تۈپەيلىدىن كۆپ ساندىكى كىشىلەر ياشاش ئۈمىدىنى خۇداغا باغلىغان ، بۇنىڭ بىلەن خەلق ئىچىدە ناھايىتى كۈچلۈك بولغان تەقدىرچىلىك قارىشى شەكىللەنگەن . ئەمما ، بۇنداق تەقدىرچىلىك قارىشى ھەرقانچە كۈچلۈك بولسىمۇ ، مىللىتىمىز خاراكتېرىدىكى قەيسەرلىك ۋە ئەمگەكچانلىق ، شۇنداقلا دانىشمەنلەرچە ئەقىل ـ پاراسەتنى كۆمۈۋېتەلمىگەن ، شۇڭا چىرىيە خەلقى ئۆزىدىكى بارلىق ئەقىل ـ پاراسەتنى ئىشقا سېلىپ ، ھەممە ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ ، تەبىئەت بىلەن كۈرەش قىلغان ۋە ھاياتلىقنى داۋاملاشتۇرغان .

سۈپۈرگە ئاخۇن دەل ئەينى يىللاردىكى چىرىيە خەلقىنىڭ بارلىق ئەقىل ـ پاراسىتىنىڭ سىمۋولى ھېسابلىنىدۇ . ئۇ ، قۇرغاقچىلىق ئىنتايىن يامان ئاقىۋەتلەرنى پەيدا قىلغان بۇ يۇرتتا تەقدىرگە تەن بېرىشنى نوموس دەپ بىلىدۇ ، ئەكسىچە بۇ يۇرتنىڭ مىرابىيىگى بولۇش سۈپىتى بىلەن خۇددى قۇرغاقچىلىقنى ئۆزى كەلتۈرۈپ چىقارغاندەك ، يۇرت جامائىتى ئالدىدا بەكلا خىجىللىق ھېس قىلىدۇ . ئۆز تەقدىرىنى ئۆزىگە ئوخشاش مېھنەتكەشلەرنىڭ تەقدىرى بىلەن مەھكەم باغلاپ ، يۇرت ئەھلىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ ، ئاپەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ ۋە مەلۇم نەتىجىگە ئېرىشىدۇ . بۇنىڭ بىلەن يۇرت ئەھلىنىڭ قەلبىدە ئابلىز قارى ، سېيىت ھاجى ۋە سۈپۈرگە ئاخۇن كۈچلۈك سېلىشتۇرما ھاسىل قىلىنىدۇ ، بۇ سېلىشتۇرمىدا سۈپۈرگە ئاخۇن ناھايىتى تېزلا ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدۇ ، خەلقنىڭ مايىللىقى ئۇنىڭغا بۇرۇلىدۇ ، نەتىجىدە بۇ شەخس بارا ـ بارا كۆپچىلىك كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ . بۇ نۇقتىدا سۈپۈرگە ئاخۇن كىتابخانلارنىڭ كۆز ئالدىدا تەبىئەت كۈچلىرىنى بويسۇندۇرغۇچى ئىنسان ئەقىل ـ پاراسىتىنىڭ ، ئىجادچانلىق روھىنىڭ سىمۋولى ھەم ئۇنىڭ نامايەندىسى سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ .

ئىككىنچى ، سېيىت ھاجى بىلەن پۇقرالار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت ، بۇ زىددىيەت سېيىت ھاجىنىڭ ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش سۈيىقەستى بىلەن ئۇ سۈيىقەستنى ئېچىپ تاشلاش ، ئۇنى چەكلەش ۋە ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇش ئوتتۇرىسىدا شەكىللىنىدۇ ھەمدە دەسلەپكى يوشۇرۇن ھالەتتىن بارا ـ بارا ئاشكارا ھالەتكە تەرەققىي قىلىپ ، ئاخىرى سۈيىقەستچىنىڭ ماھىيىتى ئاشكارىلىنىدۇ .

ئەگەر خەلق ئاممىسى بىلەن سېيىت ھاجى ئوتتۇرىسىدا ئېتىقاد نۇقتىسىدىن دىنىي بىرلىك بار دېيىلسە ، ئۇنداقتا سېيىت ھاجىدىكى ئېتىقاد پەقەتلا ئۇنىڭ جاسۇسلۇق نىقابىنى ، بۆلگۈنچىلىك غەرىزىنى يوشۇرىدىغان چۈمپەردىدىنلا ئىبارەت . سېيىت ھاجى ئاق

مەسچىتنىڭ ئىمامى ۋە يۇرت قازىسى بولغاندىن كېيىن، ئۆزىنى بىر دىنىي ئۇستاز قىلىپ كۆرسىتىپ، پۇقرالاردىكى نادانلىق ۋە ئېتىقاد مايىللىقىنى بىر خىل بوشلۇق ھېسابلايدۇ، تۈرلۈك تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي ئاپەتلەر دەستىدىن ئېزىلىۋاتقان كىشىلەرگە تەھدىت سېلىپ، ئۇلارنى يات ئەلنىڭ گۇۋاھنامىسىنى تارقىتىش ئارقىلىق ئالداپ، چىرىيىنى شەپە چىقارمايلا چاررۇسىيىنىڭ بېقىندىسىغا ئايلاندۇرماقچى بولىدۇ. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، سېيىت ھاجىنىڭ دىنىي ئېتىقادى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ جاسۇسلۇقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ.

گەرچە يەرلىك ئاھالىنىڭمۇ ئېتىقاد مايىللىقى خېلى كۈچلۈك بولسىمۇ، يەنە ئۇلاردا ئىرسىيەت خاراكتېرىنى ئالغان ئاق كۆڭۈللۈك كېسىلى خېلى ئېغىر بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار مەنىۋى جەھەتتىن پۈتۈنلەي زەئىپلىشىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتمىگەن، ئەكسىچە، چىرىيىنىڭ ئالاھىدە جۇغراپىيىۋى مۇھىتى، تەبىئىي ئىقلىمى ئۇلارنىڭ قەلبىدە ناھايىتى كۈچلۈك يۇرتپەرۋەرلىك تۇيغۇسى ئويغاتقان، بولۇپمۇ بۇ جەھەتتىن مىرابېگى سوپۇرگە ئاخۇن ئانا يۇرتىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى، مىللەتنىڭ غۇرۇرىغا ۋەكىللىك قىلىپ، سېيىت ھاجى بىلەن كەسكىن ئېلىشىدۇ ۋە ئاخىرى مەنىۋى جەھەتتىن غەلىبە قىلىدۇ. بۇ غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈش جەريانىدا مىرابېگى كىشىلەرنى كۆز ئالدىدا پىشقان تەشكىلاتچى سۈپىتىدە نامايان بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئىستراتېگىيە ۋە تاكتىكا جەھەتتىكى مول ماھارىتىنى جارى قىلدۇرىدۇ، جەڭ ۋەزىيىتىنىڭ بۇرۇلۇشىدا، ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشتە (گەرچە بۇ غەلىبە قىسقا ۋاقىتلىق بولسىمۇ) مۇھىم رول ئوينايدۇ. چۈنكى، ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئانا يۇرتنى جان تىكىپ قوغداش، ئانا يۇرتنىڭ قەدرىگە ھەقىقىي يېتىش پەقەت مىرابېگى سوپۇرگە ئاخۇنغا ئوخشاش كىشىلەرنىڭ قولىدىنلا كېلىدۇ.

شۇنى مۇقەررەرلەشتۈرۈش كېرەككى، 1912 ـ يىلى 25 ـ ئىيۇندىكى «چىرىيە ۋەقەسى» شىنجاڭدا ئىسلامىيەتتىن بويان

ئۆزۈلمەي داۋام قىلىپ كەلگەن مىللىي ۋە سىنىپىي ئىنقىلابنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى بولۇپ، شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئىچكى ئۆلكىلەردە پارتلىغان شىنخەي ئىنقىلابىنىڭ تەسىرى بىلەن، تەڭرىتېغىنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىدا ئەمدىلا يوشۇرۇن پائالىيىتىنى باشلىغان «قارا سىپەچىلەر»نىڭ سانى ئىنتايىن ئاز ئىدى. ئۇلارنىڭ ئەزالىرى گەرچە بۇ قېتىمقى «چىرىيە ۋەقەسى»نىڭ پارتلىشىدا قىسمەن ۋاستىلىك رول ئوينىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ۋەقەنىڭ ئاساسىي كۈچى يەنىلا شۇ ۋاقىتتا چىرىيىدە سۈپۈرگە ئاخۇن ۋەكىللىك قىلغان ھەققانىيەتچى كۈچلىرى — سېيىت ھاجىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق سىياسىتىگە، ئابلىز قارىنىڭ قۇلچىلىق، ساتقۇنلۇقىغا قارشى قوزغالغان يەرلىك دېھقانلاردىن ئىبارەت ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا كەسكىنلىشىپ مۇرەسسە قىلغىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن مىللىي ۋە سىنىپىي زۇلۇم بىلەن بۇ زۇلۇمغا قارشى تەبىئىي شەكىللەنگەن خەلقنىڭ ئىنقىلابىي كەيپىياتى بۇ ۋەقەنىڭ ئاساسىي ئامىلى ئىدى. ئىچكى ۋە تاشقى ئامىل نۇقتىسىدىن قارىغاندا، ئەينى ۋاقىتتىكى «قارا سىپەچىلەر»نىڭ مۇھىم بىر ۋەكىلى بولغان شيۇڭ گاۋشيېڭنىڭ بۇ ۋەقەگە قاتنىششى پەقەت بىر خىل تاشقى ئامىل ھېسابلىناتتى. ئۇنىڭدىكى ئىچكى ئامىل — يەنىلا مىرابېگى سۈپۈرگە ئاخۇن باشچىلىقىدىكى دېھقانلار قوشۇنىدىن ئىبارەت. شۇڭا، بۇ قېتىمقى ۋەقەدە ئەخلاقىي جەھەتتىن غەلىبە قىلىندى، دەپ قارالسا، بۇ غەلىبە ئالدى بىلەن ھەققانىيەتچى سۈپۈرگە ئاخۇن ۋەكىللىك قىلغان دېھقانلارغا مەنسۇپ. دېمەك، سۈپۈرگە ئاخۇنى بىر مىللىي قەھرىمان دېسەك، ئالدى بىلەن ئۇ شۇ يەرلىك خەلقنىڭ قەھرىمانى، چىرىيىنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى پەۋقۇلئاددە جۇغراپىيىۋى مۇھىتى، تەبىئىي ئىقلىمى، چىرىيىنىڭ ئۆزىگە خاس ئىقتىسادى، سىياسىي شارائىتى، مەدەنىيەت ئاتموسفېراسى، شۇنداقلا يەرلىك كىشىلەرنىڭ پىسخىك قۇرۇلمىسى يېتىشتۈرگەن مىللىي قەھرىماندىن ئىبارەت.

ئۈچىنچى، ئابلىز قارى بىلەن خەلق ئاممىسى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت تارىختىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئەزگۈچىلەر بىلەن ئېزىلگۈچىلەر ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىڭ داۋامى بولۇپ، سوپۇرگە ئاخۇن بۇ كورەشتە ئاھالىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىنى ئىگىلەيدىغان ئېزىلگۈچى مېھنەتكەشلەرگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئۇ بىر تەرەپتىن، ئاممىنى ئابلىز قارىنىڭ چېكىدىن ئاشقان يەرلىك زومىگەرلىكىگە قارشى تۇرۇشقا ھەرىكەتلەندۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن، ئابلىز قارىنىڭ مىللەتنىڭ مەنپەئەتىنى ساتىدىغان جىنايىتىنى پاش قىلىدۇ. سوپۇرگە ئاخۇن گەرچە بۇ يۇرتنىڭ مىراببېگى بولسىمۇ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ بۇ ئەمەلى ئابلىز قارىنىڭ بەگلىك مەرتىۋىسىدىن خېلى ئۈستۈن تۇرسىمۇ، ئۇ ئەزەلدىن ئۆز نەپسىگە چوغ تارتمايدۇ، ئەكسىچە داۋاملىق ھالدا ئۆز تەقدىرىنى پۈتكۈل يۇرتنىڭ تەقدىرى بىلەن باغلاپ، ھەمىشە ئەل - يۇرتنىڭ غېمىنى يەيدۇ. پۈتۈن ئۆمرىنى ئىلىم ئېلىشقا، پۇقرانىڭ روناق تېپىشىغا ۋە يۇرتنىڭ گۈللىنىشىگە بېغىشلايدۇ. شۇڭلاشقا، بۇ يۇرتتىكى سېيىت ھاجىنىڭ زۇلمىغا تەن بېرىشنى خالىمىغان ۋە ئابلىز قارى، سېيىت ھاجىنىڭ زۇلمى، زومىگەرلىكىدىن جاق تويغان كەڭ خەلق ئاممىسى، مىللىي ۋە سىنىپىي دۈشمەنلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش ۋە تەبىئەت ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش ئۈمىدىنى ئۆزلىرىنىڭ بۇ پەخىرلىك ئوغلانىغا باغلايدۇ، ئۇنى قوللايدۇ ۋە ئۇنىڭغا ھەمدەم بولىدۇ، ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئاڭلىق ھالدا ئۇيۇشۇپ، ئۇنى ئۆزلىرىگە مەنىۋى پاسبان قىلىدۇ. ئابلىز قارىنىڭ ئۇنىڭدىن تەپ تارتىشى، سېيىت ھاجىنىڭ ئۇنىڭغا دەرھاللا زەھەرلىك قولىنى سالالماسلىقىدا مۇتلەق كۆپ ساندىكى پۇقرالارنىڭ ئۇنىڭغا بولغان مايىللىقى ئەڭ ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. سوپۇرگە ئاخۇن قورقۇنچلۇق تەبىئىي ئاپەتكە دۇچ كەلگەن بۇ يۇرتتا يۇرت ئەھلىنىڭ تەبىئىي ئاپەت ئۈستىدىن غەلىبە قىلىشىغا باشلامچى بولۇش بىلەن بىللە پۇقرالارنىڭ قەلبىدە پەيدا بولغان مىللىي ۋە سىنىپىي نارازىلىق ئوتىنى غايەت زور يانغىنغا

ئايلاندۇرۇپ، ھۆكۈمران كۈچلەرنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇيدۇ.

تۆتىنچى، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى زىددىيەت. بۇ ئاساسلىقى مەنىۋى نامراتلىق، تەقدىرچىلىك ئىدىيىسى بىلەن ئۇلارغا يات بولغان كۈرەش ۋە ئەقىدە ئوتتۇرىسىدا يۈز بېرىدۇ. مىللىتىمىز پسىخىكىسىدىكى مەنىۋى كېسەللىك بىلەن ئۇنىڭغا قارشى بولغان باتۇرلۇق، مەردلىك، سەممىيلىك قاتارلىق ئېسىل پەزىلەتلەر تۆۋەن قاتلام خەلقىنىڭ ۋۇجۇدىدا گەۋدىلىك ئىپادىلىنىدۇ. سوپۇرگە ئاخۇن بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر چۈشەنگەچكە، خەلقنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئۇلارنى ئورتاق كۈرەشكە دەۋەت قىلىدۇ. ئەينى ۋاقىتتىكى چىرىپنىڭ تارىخىي شارائىتىدا بۇ مەقسەتكە يېتىش ناھايىتى مۇشكۈل ئىش بولۇپ، سەللا بىخەستەلىك قىلىنسا، خەلق ئىچىدە بۆلۈنۈش كېلىپ چىقىپ، ئۇ كېڭىيىپ كەتسە، مەقسەتكە يەتكىلى بولمايتتى. سوپۇرگە ئاخۇن دەل مۇشۇ تۇيەيلىدىن ناھايىتى كۆپ روھىي زىددىيەتلەرگە دۇچ كېلىدۇ، بەزىدە ھەتتا ئارىسالدى بولۇپ قالىدۇ. ئاخىرى، ئۆزى كۆكرەك كېرىپ چىقىشىنىڭ خەلقنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ۋە كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىشنىڭ ئەڭ ئۇنۇملۈك ئۇسۇلى ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ يېتىپ، ھايات ـ ماماتى بىلەن ھېسابلاشماي كۈرەشكە ئاتلىنىدۇ.

سوپۇرگە ئاخۇن گەرچە سىيىت ھاجى، چولاق مەزىن ياكى شيۇڭ گاۋشېڭلاردەك مەخسۇس ۋە مۇنتىزىم تەربىيە كۆرمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ قەلبىدە كىچىكىدىنلا چوڭقۇر يىلتىز تارتقان ئىلمىپەرۋەرلىك بىلەن خەلقپەرۋەرلىك ئىدىيىسى ئۇنىڭ تەبىئىتىدە پۇقرالارنىڭ دەردىگە يېتىش ۋە ھەق بىلەن ناھەقنى روشەن پەرقلەندۈرۈش ئىدىيىسىنى يېتىلدۈرگەن. ئۇ مۇشۇ ئىدىيىسىنىڭ تۈرتكىسىدە پۇقرالار ئارىسىدىكى مەنچىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ۋە ئابلىز قارىنىڭ زۇلمىغا قارىتا پەيدا بولغان ئۆچمەنلىك ۋە نارازىلىقنى ئەمەلىي ھەرىكەتكە ئايلاندۇرۇش لازىملىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغان، بۇ، مۇشۇ زېمىندا تۇغۇلۇپ

www.uyghurkitap.com

ئۆسكەن ھەقىقىي يۇرت ئوغلانىنىڭ قەلبىدە ئويغانغان مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى بولۇپ، ھايات ـ ماماتلىقىنىڭ جىددىي سىنىقىغا دۇچ كەلگەن ھالقىلىق پەيتتە بۇ تۇيغۇ سۇپۇرگە ئاخۇننى قەھرىمانلىق خاراكتېرىگە ئىگە قىلغان. دېمەك، يالقۇنلۇق يۇرتپەرۋەرلىك، كۈچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق — سۇپۇرگە ئاخۇن قەھرىمانلىق خاراكتېرىنىڭ ئەڭ تۈپ ئالاھىدىلىكىدىن ئىبارەت.

يۇقىرىقى تەھلىللەرگە ئاساسلانغاندا، سۇپۇرگە ئاخۇن ھەرقايسى جەھەتلەردىن تولۇق يېتىلگەن نورمال بىر ئادەم بولىسىمۇ، زورورىيەت تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا چاقنىغان كىچىككىنە بىر ئۇچقۇن ناھايىتى تېز لا قۇدرەتلىك بىر يانغىنغا ئايلىنىدۇ. بۇ يانغىن تەبىئىي ھەم ئىجتىمائىي ئاپەتلەردىن قۇتۇلۇپ، يورۇقلۇققا، ئەركىنلىككە، بەختكە تەلپۈنۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ يولىغا يورۇقلۇق، تېنىگە ھارارەت بېغىشلايدۇ: شۇڭلاشقا بۇ كىشىلەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا مىرابېگى سۇپۇرگە ئاخۇن بىر ئاددىي ئادەملا ئەمەس، بەلكى خەلق ئىچىدە يۈكسەك ئابرۇيغا ئىگە خەلق باشلامچىسى، شۇڭلاشقا سۇپۇرگە ئاخۇن بىلەن چېرىيە خەلقىنىڭ تەقدىرى بىر ـ بىرىگە چەمبەرچاس باغلانغان ۋە مۇستەھكەم بىر مەنىۋى قورغان ھاسىل قىلغان. سېيىت ھاجىدەك چەت ئەل جاسۇسلىرى، ئابلىز قارىدەك جاھالەت ھامىيلىرى ھەرقانچە قىلىپمۇ بۇ قورغاننى تەۋرىتەلمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە سۇپۇرگە ئاخۇنغا ھاياتىي كۈچ بەخش ئەتكەن مەنبە دەل يۇرت ئەھلىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان چوڭقۇر ئىشەنچى ۋە ئېتىقادىدىن ئىبارەت. بۇ، سۇپۇرگە ئاخۇن ئوبرازى ئىپادىلىگەن پەلسەپىۋى مەزمۇن ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتىدىن ئىبارەت.

«تۇندىكى چاقماق» رومانىدىكى ئابلىز قارى ئوبرازىمۇ خېلى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان ئوبراز.

ئابلىز قارى ئەسلىدە بۇ يۇرتنىڭ ئاتا مىراس ھۆكۈمرانى بولۇپ، ئۇنىڭغا بۇ مەرتىۋە ئۇزۇن ۋاقىتتا نىياز ھېكىمبەگ تەرىپىدىن تارتۇۋېلىنغان. لېكىن، كېيىنچە خوتەندە نىياز ھېكىمبەگنىڭ

ھاكىمىيىتى ئاغدۇرۇلۇپ مانجۇ ھۆكۈمرانلىقى تىكلەنگەندە، كىچىككىدىن باشلاپلا ئۆز تەبىئىتىدە ئىقىمغا قاراپ ھەرىكەت قىلىش ئادىتىنى يېتىلدۈرگەن ئابلىز قارى بىردىنلا مانجۇلار ئالدىدا قۇيرۇق شىپپاڭلىتىپ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچىگە ئىگە بولۇۋالىدۇ. مەنجۇلارغا ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن يۇرت ئىچىدە مىڭبېشىدىن يۈزبېشىغىچە بولغان ئەمەلدارلارغا مانجۇچە تون كىيىشنى، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشكەندە بىر پۇتى بىلەن تىزلىنىپ ئولتۇرۇشنى بۇيرۇيدۇ. مانجۇ ھاكىمىيىتى ئاغدۇرۇلۇش ھارپىسىدا ئۇ ئۆزى يۆلىنىۋاتقان تىرەكنىڭ يىقىلىپ چۈشۈۋاتقانلىقىدىن قاتتىق ۋايىم يەيدۇ ۋە ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنىڭ مانجۇ ھاكىمىيىتى بىلەن تەڭلا بەربات بولۇشىدىن ئەنسىرەپ ساراسىمىگە چۈشىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇ ھۆكۈمرانلىق ئورنى لىڭشىپ قېلىۋاتقان خەتەرلىك بىر پەيتتە، سېيىت ھاجىدىن ئىبارەت «خۇدايى مېھمان» بىلەن ئۇچرىشىپ، ئاقپاششادىن ئىبارەت يېڭى يۆلەنچۈككە ئىگە بولغانلىقىدىن بەكمۇ خۇرسەن بولىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا مانجۇلار تەرىپىدىن ھەدىيە قىلىنغان مانجۇچە تون ـ ئۇزۇن دۇردۇن پەرىجە ۋە پەيلىك تەقىيە، ئەجدىھا سۈرەتلىك ئەلەمنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئۇستىگە بىر نەچچىنى دەسسەيدۇ (رومان 97 ـ بەت). دېمەك ئۇ نىياز ھېكىمبەگ زامانىدا مانجۇلار ئۇنداقچى، مانجۇلار مۇنداقچى دەپ ۋايسىغان بولسا، مانجۇلار كەلگەندىن كېيىن ھەتتا جىنسىي ۋە ئىرسىيەتلىك بەلگىسى ھېسابلىنىدىغان ساقال ـ بۇرۇتلىرىنىمۇ ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن قىردۇرۇۋەتكەن. كېيىن چار پادىشاھنىڭ گېپىنى ئاڭلاپلا يەنە 180 گرادۇسلۇق بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىدۇ، ئابلىز قارىدىكى بۇ خىل غالچىلىق ۋە قۇلچىلىق خاراكتېرى ئۇنىڭ سېيىت ھاجىغا يېلىنىپ دېگەن تۆۋەندىكى سۆزلىرىدە تېخىمۇ روشەن ئىپادىلىنىدۇ:

«— مۇرۇۋۋەتلىك ھاجىم، بىر ئاللا ۋە ئۆزلىرىدىن ئۆزگە يۆلەنچۈكۈم يوق، رەھمە قىلىپ كەمىنىلىرىنى باشپاناھلىققا

ئالسىلا ، ئاتا ـ بوۋامدىن قالغان ، ئۇشۇقۇمغا چاپلىشىپ يۈرۈپ يىغقان دۇنيادەپىنە تۈگىشىدىغان بولدى ، خۇدا ھەققى ، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ھەققى ، باش ـ كۆزلىرىنىڭ سەدىقىسى ئۆرنىدا پېقىرغا بىر يول كۆرسەتسىلە ...» (رومان 224 ـ بەت)

«— قۇل دېسىلە قۇللىرى بولاي ، ماڭغان يوللىرىنى كۆز يېشىم بىلەن نەمدەپ ، ساقىلىم بىلەن سۈپۈرەي ، قادىر ئاللا گۇۋاھ بولۇپ تۇرۇپتۇ ، 30 پارە قۇرئان ئالدىدا قىلغان سۆزۈمدىن تېنىۋالسام ، قىيامەت كۈنى گۆرۈمدىن قارا يۈز قوپاي ...» (رومان 225 ـ بەت)

سېيىت ھاجى ئابلىز قارىدىن دەل ئاشۇنداق يېلىنىش ۋە قەسەم ئىچىشنى كۈتەتتى .

مانجۇلار ۋە مانجۇچە تونغا مۇناسىۋەتلىك تۆۋەندىكى پارچىلاردا بۇ خىل خاراكتېر تېخىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈلىدۇ :

«— كېرىيىنىڭ ئالتىنچى جەرىكىلىك چېرىكچى ئامبىلى جۇدارىن كەلدى !

— ھىم ، جۇدارىن كەپتۇمۇ ؟ ! — دېدى ئابلىز قارى رەسمىيەت ئۈچۈن كۆرۈشۈپ قويماقچى بولۇپ چېرىك باشلىقىنىڭ ئالدىغا كەلدى ، — ھە ، نېمە خىزمەت دارىن جانابلىرى ؟» (رومان 231 ـ بەت)

«يارلىقنىڭ ئۈستىگە بېسىلغان تۆت بۇرجەك يوغان مۆھرىنى كۆرگەن ئابلىز قارىنىڭ چىرايى يەنە قانسىرىتىلغان ئۆپكىدەك ئۆڭدى ، ئۇ بىردەم چېرىكچى ئامبالغا ، بىردەم ھاپىز مەخسۇمغا قاراپ ئالاقزادە بولۇپ ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى . بايىقى توك مۇئامىلىسى ئەمدى قانداق نەتىجە بېرىدىغانلىقىنى چۈشەنگەندەك ، چىرايىغا زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، ئىگىسىگە ئەركىلىگەن مۈشۈكتەك سۇۋۇنغىلى تۇردى :

— جۇدارىن ، جۇدارىن ...» (رومان 232 ـ بەت)

بۇ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭغا سېيىت ھاجىنىڭ ئارىلىششى بىلەن ئابلىز قارىغا كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە قايتىدىن جان كىردى :

«ئابلىز قارى سەللىسىنىڭ قېتىدىن سىياھى ئەمدىلا قۇرۇغان گـۇۋاھـنـامـىـنى چىقاردى ۋە بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرۇپ چېرىكچى ئامبالغا ھۆركىرىدى:

— مانا بۇ ئىسپات، پېقىر تۇغۇلما ئاقپاشىشا پۇقراسى، ماڭا خـاقـانـى چـىـنـنـىـڭ ئەمرىنى تۇتماق جايىز ئەمەس، شۇنداقمۇ جۇدارىن؟» (رومان 234 ـ بەت)

«جـاپپار موللا چىقىپ كېتىۋېتىپ، تۇيۇقسىز بىر ئىشنى يادىغا ئالغاندەك كەينىگە بۇرۇلۇپ ئابلىز قارىدىن سورىدى:

— قـارىم، مېھمانلارنىڭ ئالدىغا مانجۇچە پەرىجە ـ تەقىيە كىيىپ چىقاملا ياكى...

— پوق يېمە! — ئابلىز قارى ھەرە چېقىۋالغاندەك سەكرەپ كەتتى ۋە بىگىزدەك ئىنچىكە كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى غوجىدارنىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچىغا تاقاپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى، — قايسى زاماننىڭ گـېـپـىـنى قىلىۋاتىسەن دۆت؟! ئاشۇنداق سەت بىر نېمىلەرنى كىيگىلى مېنى ئېلىشىپ قالدى دەپ ئويلاۋاتامسەن؟

بېشىدىن بىر قاپاق سۇنى دۈم كۆمتۈرۈۋەتكەندەك چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ ئۈلگۈرگەن غوجىدار دۇدۇقلاپ تۇرۇپ:

— خاپا بولمىسىلا بېگىم، بىلمەسلىكىم، ئۇنى ھەزرەتلىرى كىيىپ قالسا تەخلەپ قويارمىز دېۋىدىم، ئۇنداقتا بۇ سەت نېمىنى مالايلارغا تاشلاپ بېرەيلى، بۇزۇپ، خوتۇنلىرىغا ئىشتان تىكىپ بەرسۇن، — دېدى ئابلىز قارىغا يېلىنغان قىياپەتتە.

يـېـرىلىپ كەتكۈدەك چىڭقالغان ئابلىز قارى باياتىنقىدىنمۇ بەكرەك تېرىكىپ ۋاقىرىدى:

— نـېمە دەپ جۆيلۈيسەن نان قېپى؟! بەگلەر كىيىدىغان ئۇستۋاشتا مالايلار ئىشتان تىكىپ كىيسۇن دەمسىنا؟

— بەرىبىر سىلى كىيمىگەندىكىن دەيمەنا...

— كـىـم سـاڭا كىيمەيمەن دەپتۇ سارالڭ، تولا ئۇستاتلىق قىلماي، ئۇنى ئوبدان قاتلاپ ساندۇققا سېلىپ قوي، چېرىكلەر دەرۋازامنىڭ ئالدىدىن كەتكىنى بىلەن ئىلچىدىن كەتتىمۇ يا؟

— كەتمىدى ، بېگىم ، كەتمىدى ...

ئابلىز قارى تورۇسقا سەپسېلىپ ، شالاڭ ساقىلىنى سىلاپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە تۇيۇقسىز :

— ھە ، بىلدىم ، دۇردۇن ئەڭنىمنى مالايلارغا ئىشتان قىلىپ كىيگۈزۈپ قويۇپ ، مانجۇلارغا مېنى شۇنداق قىلدى ، دەپ چاقماقچى بوپسەن ـ دە ، تۇزكور ! بىلىپ قوي ، مانجۇلارغا گەپ توشۇيدىكەنسەن ، ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ ، بازارمۇ بازار سازايى قىلىمەن دېدى .» (رومان 254 ـ ، 255 ـ بەتلەر)

يۇقىرىقىلارغا ئاساسلانغاندا ئابلىز قارىنىڭ خاراكتېرى ، قورقۇنچاقلىق ، ئىككى يۈزلىمىلىك ۋە قۇلچىلىق پەلسەپسىنى ئۆزىگە مەزمۇن قىلغان تۇتامى يوق ، چېچىلاڭغۇ خاراكتېردىن ئىبارەت . ئۇنىڭ بۇ خاراكتېرى سېيىت ھاجى بىلەن سېلىشتۇرۇلسا ، تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ .

سېيىت ھاجى مەنئۇى دۇنياغا ئىنتايىن باي ، بىلىملىك بىر شەخس . شۇڭلاشقىمۇ قۇۋلۇق ۋە ھىيلىگەرلىك ئۇنىڭ خاراكتېرىدە ئاساسىي سالماقنى ئىگىلەيدۇ ، ئۇنىڭ ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا ۋە ئۆزىنى نىقابلاشقا پەۋقۇلئاددە ماھىر ، ئاداۋىتىنىڭ كۈچلۈك ، قىساسكارلىقىنىڭ چوڭقۇر بولۇشى ، يەنە كېلىپ سېيىت ھاجىنىڭ بۇ خىل روھىي كەيپىياتىنى يوشۇرۇشقا ئالاھىدە ماھىر بولۇشى دەل ئۇنىڭ خاراكتېرىدىكى قۇۋلۇقى بىلەن ھىيلىگەرلىكى تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن ، بۇلارنىڭ ھەممىسى روھىي ئامىللار بولۇپ ، بۇ ئامىللار سېيىت ھاجى خاراكتېرىنى نىسپىي تۇراقلىققا ئىگە قىلىدۇ . ئەگەر بۇ بىر خىل تۇراقلىق روھىي مۇكەممەللىك دەپ ئاتالسا ، بۇ خىل روھىي مۇكەممەللىك ئابلىز قارىنىڭ ۋۇجۇدىدىن تېپىلمايدۇ . يېزا ئىگىلىكى ئاساسىي ئىشلەپچىقىرىش شەكلى ھېسابلىنىدىغان بۇ يۇرتتا ، ئابلىز قارى روھىي دۇنياسىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن ئورۇن ئالغان تۇنجى ئامىل — ئۇششاق دېھقان ئېڭى ، يەنى شەخسىيەتچىلىك ۋە مەنپەئەتپەرەسلىكتىن ئىبارەت . بۇ خىل ئاڭ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ تەرەققىي

قىلغان، بولۇپمۇ ئابلىز قارى بۇ يۇرتنىڭ ئاتا مىراس بېگى بولغاندىن كېيىن، ئۇ بايلىققا، ئابرۇي ـ مەرتىۋىگە ئىنتىلىپ، ئۇنىڭ ئاچ كۆزلۈكى بېخىللىقى تېخىمۇ كۈچەيگەن. ئۇ دەسلەپكى يوشۇرۇن ھالەتتىن ئاشكارا پائالىيەت شەكلىگە ئايلانغان ۋە يەنە ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ خىل ئاڭ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا دەسلەپكى ئىزناسىنى يوقىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى ئابلىز قارىچە قانۇنلۇق ۋە مەڭگۈلۈك ھېسابلانغان زومىگەرلىك ئىدىيىسى ئىگىلىگەن. لېكىن، ئەينى ۋاقىتتا بۇ خىل زومىگەرلىكنىڭ ئىجتىمائىي ئاساسى بارغانسېرى ئاجىزلاپ كەتكەچكە، بۇ ھال ئابلىز قارىنى مۇئەييەن ئىشەنچ ۋە ئېتىقادتىن مەھرۇم قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ خاراكتېرىدە ناھايىتى روشەن تۇراقسىزلىق ۋە قۇلچىلىق شەكىللەنگەن. بۇنداق تۇراقسىزلىق ئۇنىڭدىكى تۇغما نادانلىق بىلەن بىرىكىپ، ئۇنى سېيىت ھاجىنىڭ قولىدىكى قورچاققا ئايلاندۇرۇپ قويغان، بۇ سېيىت ھاجىنى ئۆز سۇيىقەستىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىنتايىن قۇلايلىق بولغان مەنىۋى ئاساس بىلەن تەمىنلىگەن. ئاقىۋەتتە ئابلىز قارى مىللەتنىڭ ھەم ۋەتەننىڭ مەنپەئىتىنى ساتىدىغان خائىنغا ئايلىنىپ كەتكەن. بۇ ئوبراز يۇقىرى ئېستېتىك قىممەتكە ئىگە، چۈنكى ئەسەردە بۇ ئوبراز نامايان بولغانلىكى جايدا قويۇق كومېدىيىلىك كەيپىيات ھاسىل قىلىدۇ ۋە ئۆزىدىكى نادانلىق، خاراكتېرىدىكى تۇراقسىزلىقى ئارقىلىق ھامان ھەجۋىي ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قاتتىق كۈلكە پەيدا قىلىدۇ. يازغۇچى ئۇنىڭدىكى زومىگەرلىك تەبىئىتى، نادانلىق ۋە خاراكتېرنىڭ چېچىلاڭغۇلۇقنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاش ئارقىلىق، بۇ شەخسنى ھەجۋىي قامچىسى بىلەن قاتتىق قامچىلايدۇ. ئۇنىڭ ئەسەرنىڭ ئاخىرىدا خائىن رەسۇل ئىمام بىلەن سېيىت ھاجىنىڭ مال ـ مۈلكىنى تالىشىپ، ئورۇس ساندۇقىنىڭ ئاچقۇچىنى چىشلىگەن پېتى كۆيۈپ ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغان كۆرۈنۈشى بۇنى يەنىمۇ ئىسپاتلايدۇ.

خۇلاسە قىلغاندا، تارىخىي رومان «تۇندىكى چاقماق» ياش

يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ پروزا ژانىرى بويىچە يېرىك ئەسەر ئىجادىيىتىنىڭ تۇنجى مېۋىسى، گۈللىنىۋاتقان پروزا بېغىمىزغا ئۆزىنىڭ ئۆزگىچە تۈسى ۋە پۇرىقى بىلەن يېڭىچە ھۆسن قوشقان بىر تال گۈلى بولۇپ، ئۇ، يازغۇچىنىڭ يۇقىرى بەدىئىي ماھارىتىنى نامايان قىلدى. ئاپتور ئۇنىڭدا يېقىنقى زامان شىنجاڭ تارىخىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان، لېكىن كۆپىنچە بۇرمىلىنىپ ۋە مۇئەييەنلەشتۇرۇلۇشتىن مەھرۇم بولۇپ كېلىۋاتقان «چىرىيە ۋەقەسى» نىڭ ئەسلىي ماھىيىتىنى، ئۇنىڭ جەريانىنى تارىخىي چىنلىق ھەم سەنئەت چىنلىقى نۇقتىسىدىن قايىل قىلارلىق ھالدا تەسۋىرلىدى. بۇ ۋەقەنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولغان ئىچكى ۋە تارىخىي زىددىيەتلەرنى يۈرەكلىك بىلەن قېزىپ چىقتى. بۇ قېتىمقى ئىنقىلابنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى بولغان دېھقانلار قوشۇنىنىڭ مەنىۋى قۇرۇلمىسىنى ئوپېراتسىيە قىلىپ، ئۇلاردىكى ئىرسىيەت خاراكتېرلىك ئادەت كېسەللىكىنى كۈچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى بىلەن ناھايىتى ئېچىنارلىق ھالدا بايان قىلدى. تارىختىكى شۇنىڭغا ئوخشاش سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي تراگېدىيىلەرنىڭ ئاساسىي ئامىلىنى نامۇۋاپىق ئىجتىمائىي تۈزۈمدىن، شۇنداقلا يەرلىك كىشىلەرنىڭ مەنىۋى قۇرۇلمىسىدىن ئىزدىدى ۋە ئۇنى تېپىپ چىقتى. ئەسەرگە يەنە يەرلىك خەلق ئارىسىدا كەڭ تارقىلىپ يۈرگەن بەزى ئەپسانە ۋە رىۋايەت ئېلېمېنتلىرىنى كىرگۈزۈپ، ئەسەر مەزمۇنىنى ماكان جەھەتتىن كەڭلىككە، زامان جەھەتتىن سىتېرېئولۇق خۇسۇسىيەتكە ئىگە قىلدى. بۇ ئارقىلىق ئەسەرنىڭ سىغىمچانلىقىنى، بەدىئىي ئۇنۇمىنى، ئېستېتىك قىممىتىنى ئاشۇردى. بىر يۈرۈش تارىخىي شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى زور ماھارەت بىلەن پىششىقلاپ، ئۇلارغا بەدىئىي روھ ئاتا قىلىپ، قايتىدىن ھاياتلىققا ئىگە قىلدى. چەكلىك سەھىپە ئىچىدە بۇ شەخسلەرنىڭ ئوخشاش بولمىغان خاراكتېرلىرىنىڭ شەكىللىنىش، تەرەققىي قىلىش، تۈگەللىنىش جەريانىنى تولۇق ئىپادىلەپ ئۇيغۇر رومانچىلىقىنىڭ تەرەققىياتى

ئۆچۈن تۆھپە قوشتى .

ۋەتەنپەرۋەرلىك — ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا تارىختىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئەنئەنىۋى تېما ، بۇ تېما «تۇندىكى چاقماق» رومانىدا يەنىمۇ راۋاجلاندۇرۇلدى ۋە يېڭىچە مەزمۇنغا ئىگە قىلىندى . بۇ ئەسەردە ئالغا سۈرۈلگەن تۈپ ئىدىيە — مەرىپەتپەرۋەرلىك بىلەن ۋەتەنپەرۋەرلىك ؛ ئۇنىڭدا تەسۋىرلەنگىنى — 1911 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمى ۋە 1912 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدىكى چىرىيە يېزىسىنىڭ تۇرمۇشى ؛ ئۇنىڭدا يېزىلغىنى — تارىخىي جانلىقلىققا ئىگە ئىنسانىنىڭ تەبىئەتكە تۇتقان ئورنى ۋە مىللەتنىڭ ، دۆلەتنىڭ تارىختىكى تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم پەلسەپىۋى مەسىلىدىن ئىبارەت .

(ئاپتورنىڭ «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى توغرىسىدا قىسقىچە بايان» ناملىق كىتابىدىن ئېلىندى . شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى ، 1994 - يىلى 8 - ئاي ، 1 - نەشرى .)

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىچىك ئادرېسى

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىنىڭ بەزى ئالاھىدىلىكلىرى ھەققىدە

ئابدۇللا مەتقۇربان

20 ـ ئەسىرنىڭ 70 ـ يىللىرىنىڭ ئاخىرى ، 80 ـ يىللىرىنىڭ باشلىرىدا ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئۇيغۇر كىتابخانلىرىنىڭ نەزىرىدە خېلى يېتىلگەن بىر شائىر سانىلاتتى . چۈنكى ، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم شۇ مەزگىللەردە ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ يۇقىرى سەۋىيىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان «ئۇچ غەزەل» ، «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس» ، «خوتەن قەغىزى» ، «تارىم ئاقىدۇ» قاتارلىق لىرىك شېئىرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىرقانچە داستان ۋە شېئىر توپلاملىرىنىڭ ئاپتورى سۈپىتىدە كىتابخانلار قەلبىنىڭ ھۆرمەت تۆرىدىن ئورۇن ئالغان . 1983 ـ يىلى ئۇ «ئۇچ بولكا» ناملىق تۇنجى ھېكايىسى بىلەن پروزا ساھەسىگە كىرىپ كەلگەندىن كېيىن ، 1988 ـ يىلغىچە «سېرىق سەبدە» ، «تۇمانلىق دۇنيا» ، «قورقۇنـ چلۇق يەكشەنبە» قاتارلىق ھېكايە ۋە پوۋېستلارنى ئېلان قىلىپ ، بۇ ساھەدىمۇ ئۆزىنىڭ بەلگىلىك ئىقتىدارىنى نامايان قىلدى . ئەگەر «ئۇچ بولكا» نى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ ئىجادىيەتتە شېئىردىن پروزىغا ئۆتۈشىدىكى بىر كۆۋرۈك ھېسابلىغاندا ، 1983 ـ يىلىدىن 1988 ـ يىلغىچە بولغان ۋاقىتنى ئۇنىڭ پروزىدىكى ھېكايىدىن رومانچىلىققا ئۆتۈشىدىكى تەييارلىق باسقۇچى دېيىشكە بولىدۇ . چۈنكى ، بۇ يىللاردا ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ھېكايە ۋە پوۋېست تۈرى بويىچە بەزى سىناقلار ھېسابىغا كېيىنكى رومان ئىجادىيىتى ئۈچۈن كېتەرلىك بەدىئىي جۇغلانما ۋە تەجرىبە توپلىدى . نەتىجىدە 1988 ـ

يىلى «تۇندىكى چاقماق» رومانىنى، ئارىدىن سەككىز يىل ئۆتۈپ 1996 - يىلى «داغ» رومانىنى، يەنە 10 يىلدىن كېيىن «بوز دالا» رومانىنى يورۇققا چىقاردى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن كىتابخانلارنىڭ نەزىرىدە ئىلگىرىكى شائىر ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئەمدى يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمغا ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بۇ ئۈچ رومانىنى ئۇيغۇر تىلىدا كۆپلۈكنى بىلدۈرىدىغان «لار»، «لىرى» قوشۇمچىلىرى بىلەن سۈپەتلەشنىڭمۇ ئىمكانىيىتى تۇغۇلدى. ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىنى يەككە ھالدا ئوقۇغاندا ئوخشىمايدىغان تەسىراتقا ئېرىشكىلى بولغىنىدەك، ئۇلارنى بىرىكتۈرۈپ ئوقۇغاندىمۇ ئۆزگىچە تەسىراتقا ئىگە بولۇش بىلەن بىللە، ئۈچ رومانغا ئورتاق بولغان بەزى ئالاھىدىلىكلەرنى بايقاشقىمۇ بولىدۇ.

ھازىرغىچە نەشر قىلىنغان خېلى نۇرغۇن رومانلارغا ئوخشاش، ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ بۇ ئۈچ رومانىمۇ تارىخىي تېمىغا بېغىشلانغان. ئالايلۇق، «تۇندىكى چاقماق» رومانىدا 1912 - يىلىدىكى «چىرىيە ۋەقەسى» تېما قىلىنغان. 1912 - يىلىنىڭ ئالدى - كەينىدىكى چىرىيە، شۇنىڭدەك پۈتكۈل جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىنىڭ سىياسىي ئاتموسفېراسى، بۇ ۋەقەنىڭ پۈتكۈل جەريانى، ۋەتەن ساتقۇچ يۇەن شىكەي ھاكىمىيىتىنىڭ بولۇمسىزلىقى تۈپەيلىدىن بۇ ۋەقەنىڭ ئەقىلگە سىغمىغۇدەك دەرىجىدە ناھەق بىرتەرەپ قىلىنىشى تارىخىي چىنلىق ۋە زۆرۈر بەدىئىي توقۇلمىلار ياردىمىدە تەسۋىرلەنگەن. «داغ» رومانىدا 1866 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئوتتۇرا ئاسىيادا ئامىتى قاچقان ياقۇپبەگنىڭ ئېلىمىزنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ ئاتالمىش «يەتتە شەھەر ھاكىمىيىتى» نى تىكلىگەنلىكى، شۇ جەرياندا خوتەن پادىشاھى ھەبىبۇللا مۇپتىنى ئۆلتۈرۈپ، «پادىشاھ»نىڭ خۇن دەۋاسىنى قىلىپ قىساس ئالغىلى يۇرت - يۇرتلاردىن كەلگەن 40 مىڭدەك قەھرىلىك پىدائىينىڭ كاللىسىنى ئېلىپ خوتەننى ئىتائىتىگە ئالغانلىقى، مانجۇ ھۆكۈمرانلىقى دەۋرىدە يەكەندە ئىشىك

ئاغىسى بولغان ۋە ئۆزىگە يول باشلاپ خوتەننى ئىشغال قىلدۇرۇشتا تۆھپە كۆرسەتكەن نىيازنى خوتەنگە ھاكىمبەگلىككە تەيىنلىگەنلىكى ، شۇنىڭدىن كېيىنكى 10 يىلدا خوتەن دىيارىدا نىياز ھېكىمبەگنىڭ ئىنسان قېلىپىدىن چىققان زۇلۇم ـ ستەمىنى بولغا قويۇپ ، خەلقنى قان يىغلاتقانلىقى يىپ ئۇچى قىلىنغان . ئۇنىڭغا يانداشتۇرۇپ ، ئاشۇ 10 يىلدا ياقۇپبەگنىڭ «يەتتە شەھەر ھاكىمىيىتى» نى ساقلاپ قېلىش كويىدا جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممىلا يېرىنى قانغا بوياپ ، ئاخىر چىڭ سۇلالىسى چېرىكلىرى كېلىۋاتقاندا نىياز ھېكىمبەگنىڭ قارا قولى بىلەن كورلىدا ئۆلگەنلىكى ، نىياز ھېكىمبەگنىڭ چىڭ سۇلالىسى چېرىكلىرىگە غالچىلىق قىلىش بەدىلىگە ئېرىشكەن يەكەننىڭ ئامباللىقىغا نارازى بولۇپ غەليان كۆتۈرگەندە سىرى پاش بولۇپ قېلىپ ، جازاغا بۇيرۇلغانلىقى ۋە ئادەمسىز ئۆتەڭدە كېپەك دەرۋىش بىلەن ئايمۇھەممەد تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكى قاتارلىق ۋەقەلەر تەسۋىرلەنگەن . «بوز دالا» رومانىدا بولسا ، ئۆتۈكەن تاغلىرى ئېتىكىدىكى ئۇرخۇن دەرياسى ۋادىسىغا جايلاشقان ئوردۇبالىق شەھىرى مەركەز قىلىنىپ ، باش قەھرىمان قۇتلۇقنىڭ يېتىم قالغانلىقىدىن تارتىپ تۇنباغا تارخانغا باقما بالا بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلىشى ، تۇنباغا تارخان بۆكۈ قاغاننى جازالاپ قاغان بولغاندا قۇتلۇقنىڭ دەسلەپ مىڭبېشى ، كېيىنچە تۇمەنبېشى ، تۇنباغا قاغان ئالەمدىن ئۆتۈپ ئۇنىڭ ئوغلى تاراس تېكىن قاغان بولغاندا ، ئېل ئۆگەسى بولغانلىقى ، تاراس تېكىن بەگبارىس تەرىپىدىن قەستلەپ ئۆلتۈرۈلگەندە بەگبارىسنى جازالاپ گۆدەك ئايچۆرىنى تەختكە چىقارغان بولسىمۇ ، ئايچۆرمۇ ئۆلۈپ كېتىپ ، ئاخىرى ئەل رايى بويىچە قاغان بولغانلىقىدىن ئىبارەت بىر پۈتۈن جەريان تەسۋىرلەنگەن . بۇ خانلىقنىڭ ئۆز زېمىنىنى ئۆتۈكەن ئېتەكلىرىدىن ئالتاي تاغلىرى ، پۈتكۈل بېشبالىق ئەتراپى ، قاغانبۇت ۋە زامانىسىدىكى «تۆت قەلئە» نىڭ ئىككىسىگىچە (يەنى كۇسەن ۋە بوگۇنكى قارا شەھەرگىچە) كېڭەيتكەنلىكى ، بۇ خانلىقنىڭ شۇنچە

كەڭ دائىرىدىكى قەبىلە ۋە قوۋملار بىلەن دۈشمەنلىشىشتىن ئۇلارنى ئۆزلىرىگە قارام قىلىپ دوستلىشىشى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تۈرلۈك ئىچكى نىزاھ، يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلاردىكى تۆر تالىشىشلار، ئۇيغۇر ئېلىنىڭ تاڭ ھاكىمىيىتىگە ئۆكتە قوپقان ئۆتكۈلۈك ـ سۆيگۈن توپىلىڭىنى تىنچىتىپ بېرىشى مۇناسىۋىتى بىلەن تاڭ چوڭ ئاستانىسى بىلەن بولغان قۇدا ـ باجىلىق ئالاقىلىرى، شۇنىڭدەك تاڭ ئوردىسىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تۈرلۈك نىزاھلار كىرىشتۈرۈلۈپ، رومانىنىڭ سىغىمىنى خېلىلا ئاشۇرغان. «بوز دالا»دىكى يۇقىرىقى ۋەقەلىك ئۇرخۇن ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ بىر مەزگىللىك چېچىلاڭغۇلۇق ۋە تەۋرىنىشتىن مۇستەھكەملىنىپ، كېيىنكى يېرىم ئەسىردىن ئارتۇق گۈللەپ روناق تېپىشىغا ئاساس سېلىنغان ۋاقىتقا توغرا كېلىدۇ. ناۋادا پەرھات جىلانىنىڭ «ئۇرخۇن شەجەرىسى» رومانىنى ئۇرخۇن ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ گۈللىنىشتىن ئاجىزلىشىش ۋە خارابىلىشىشىغىچە بولغان جەرياننى تەسۋىرلىگەن دېسەك، «بوز دالا» رومانىدا دەل ئاشۇ گۈللىنىشكە ئاساس سېلىنغان جەريان بايان قىلىنىدۇ. ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىدا تەسۋىرلەنگەن ۋەقەلىكلەردىن مەيلى «چىرىيە ۋەقەسى» بولسۇن، مەيلى ياقۇپبەگ باسمىچىلىقى بولسۇن ياكى «بوز دالا» دىكىسى بولسۇن، ھەممىسى مىللىتىمىزنىڭ ئىجتىمائىي ئىگىلىك ۋە تارىخىي تەرەققىياتىدا خېلىلا سالماقلىق ئورۇن ئىگىلەيدۇ. ئاپتور ئۆز رومانلىرىدا يۇقىرىقى ۋەقەلىكلەرنىڭ يۈز بېرىش سەۋەبلىرى، جەريانى ۋە نەتىجىسى، شۇنىڭدەك ئۇلارغا مۇناسىۋەتلىك تارىخىي شەخسلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى، شۇ كونكرېت تارىخىي شارائىتتا ئوينىغان رولى، ئۇنىڭغا كۆرسەتكەن تەسىرى، تارىختا تۇتقان ئورنى قاتارلىقلارنى چوڭقۇر ئانالىز قىلىپ، تارىخىي ماتېرىيالىزم مېتودى بويىچە كۆزىتىپ ۋە بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە ئوبرازلاشتۇرۇپ خېلى يۇقىرى بەدىئىي ئۇنۇمگە ئېرىشكەن. ئەمەلىيەتتە تارىخىي تېمىدىكى رومانلارغا قويۇلىدىغان تەلەپمۇ شۇ.

چۈنكى ، «تارىخىي تېمىدا يېزىلغان رومان ، چىن مەنىسىدىن ئېيتقاندا ، ھەم ھەقىقىي تارىخ ، ھەم بەدىئىي ئەسەر بولالىشى ، يەنى تارىخشۇناسلىق بىلەن رومانچىلىق سەنئىتىنىڭ جانلىق بىرىكمىسى بولالىشى ، ھەممىدىن ئاۋۋال تارىخىي چىنلىقنى ئاساس ۋە ئالدىنقى شەرت قىلىشى لازىم . مۇنداق ئەسەر مۇئەللىپتىن تارىخ ئىچىگە چوڭقۇرلاپ كىرىشنى ۋە تارىخ ئىچىدىن قاڭقىپ چىقىش ماھارىتىنى تەلەپ قىلىدۇ»[①] ، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىدا بۇ تەلەپلەر خېلى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندالغان . مىللىي ۋە سىنىپىي ئېزىشكە قارشى تۇرۇش ، ئىچكى ئىناقلىقنى ، تاشقى باراۋەرلىكنى تەكىتلەش ، مىللەتپەرۋەرلىك ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىكنى ئىلگىرى سۈرۈش ، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىنىڭ ئاساسىي مېلودىيىسىنى تەشكىل قىلىدۇ . بۇلارنى مەدھىيە دەپ قارىغاندا ، بۇنداق مەدھىيە ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىدا كۆيلەشكە قارىغاندا تولىراق ئىنسان تەبىئىتى ۋە پسىخىكىسىدىكى ئاجىزلىقلارنى ئېچىپ تاشلاش شەكلى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ . مەسىلەن ، «تۇندىكى چاقماق» رومانىدىكى ۋەقەلىك ئەسلىدىكى چىرىيە بوستانلىقىنىڭ قۇم ئاستىدا قېلىپ ، چىرىيە ئاھالىسىنىڭ ھاياتلىقىنىڭ تۈپ كاپالىتى بولغان سۇنى ئىزدەپ جەنۇبقا كۆچۈشى ۋە قاراقورۇم ئاتىنىڭ بېشارىتى بىلەن چىرىيە دەرياسىنىڭ شەكىللىنىشىدىن ئىبارەت ئىككى رىۋايەت ئاساسىغا قۇرۇلغان . ئەمەلىيەتتە بۇ ئىككى رىۋايەت ئىبرەت تۈسىنى ئالغان ئىككى ۋەقەگە چېتىلغان : بۇ يۇرتقا قۇم ئاپىتى كەلگەندە ، ئاھالىنىڭ كۆپىنچىسى 100 نەچچە ياشلىق بوۋاينىڭ نەسىھىتىگە قۇلاق سالماي ، قۇم ئاستىدا قېلىپ ھالاك بولغان . بوۋاينىڭ گېپىگە كىرىپ قۇمغا موما تىكلەپ ، ئۇنى تۇختىماستىن ئايلىنىش بەدىلىگە ھايات قالغۇچىلار سۇ ئىزدەپ جەنۇبقا كۆچكەندە ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى كۆپىنى كۆرگەن بىر كىشى يۇرتقا سۇ تەلەپ قىلىپ قاراقورۇم ئاتىنىڭ ئالدىغا بارغان . قاراقورۇم ئاتا ئۇنىڭ تەلىپىنى بەجا كەلتۈرگەنىۇ ، ھېلىقى كىشى ھاسىسىنى سۆرەپ كېلىۋېتىپ يۇرتقا يېقىنلاشقاندا ، قاراقورۇم

ئاتىنىڭ نەسىھىتىگە پىسەنت قىلماي ئارقىسىغا قاراپ سىلىپ، قىيان بولۇپ شاۋقۇن سىلىپ كىلىۋاتقان سۇنىڭ ئۆزۈلۈپ قىلىشىغا سەۋەب بولغان. «داغ» رومانىدا خوتەندە يۈز بەرگۈسى ياقۇپبەگ يىغىلىقىدىن ئالدىن خەۋەر تاپقان كىپەك دەرۋىش خوتەنلىكلەرنى بۇ ئاپەتتىن خەۋەرلەندۈرۈپ قۇتقۇزۇش نىيىتىدە يەكەندىن ئالايتەن كىلىپ، ئەل ئىچىدە ئۇقۇمۇشلۇقلاردىن سانىلىدىغان قاۋۇل قازانچىنىڭ ئىككى ئوغلى بىلەن كەرىمقۇلغا بولغۇسى ئاپەتتىن پال شەكلىدە بىشارەت بەرسىمۇ، «خوش خەۋەر ئاڭلاپ كۆنۈپ كەتكەن، غەپلەت ياستۇقىنى قىرلاپ شىرىن ئۇيقۇدا ياتقان» [2]، «پايدا ئالسىمۇ ساددىلىقىدىن ئالىدىغان، زىيان تارتسىمۇ ساددىلىقىدىن تارتىدىغان» [3] بۇ كىشىلەر خوتەن دىيارىغا چىن دىلىدىن جان كۆيەرلىك قىلىۋاتقان بۇ دەرۋىشنىڭ گىپىگە قۇلاق سالماي، يادىدىن ئەبەدىي چىقمىغۇدەك، ھەتتا لەنىتى نىياز ھىكىمبەگمۇ «... قوشبىگى جانابلىرى ... كەمىنە قۇللىرى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈنىمەنكى، قەتلىئامنى ئاخىرلاشتۇرىدىغان پۇرسەت كەلدى. قالغان مۇسۇلمانلارنىڭ بىر قوشۇق قىنىدىن كەچسىلە، ئۇلار ئىتائەتمەنلىك بىلەن پۇقرادارچىلىقىنى قىلسا» [4] دىيىشكە مەجبۇر بولغۇدەك قىرغىنغا گۇۋاھچى بولىدۇ، كىيىنچە گويا قاباھەتلىك چۈش كۆرگەندەك، ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن قەتلىئامنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، دەرۋىشكە ئىشەنمىگەنلىكىگە مىڭ بىر پۇشايمانلارنى قىلىپ «دەرۋىش ئاتا نەدىسەن!» دەپ نالە قىلسىمۇ چىققان كۆز مەڭگۈ ئورنىغا كەلمەيدۇ. «بوز دالا» دا بولسا، تۇنباغا قاغان كونا ئۇلپىتى، تەختى يىنىغا يوشۇرۇنغان چايان سۈپەت بەگبارسىنىڭ يامان غەرىزى توغرىسىدا قۇتلۇقنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشلىرىغا قۇلاق سالماي، كىيىنكى نۇرغۇن كۆڭۈلسىز ۋە ئورۇنسىز ئاقىۋەتلەرگە سەۋەبچى بولىدۇ، ھەتتا ئۆزى ئىشەنگەن بۇ كىشى تەرىپىدىن قەستلىنىپ بىئەجەل ئۆلگىلى تاسلا قالىدۇ [5]. شۇنىڭ بىلەن «ئۆزۈمدىن كەتتى» دىگەن پۇشايمانلىق بىر ئىغىز گەپنى داۋاملىق تەكرارلايدۇ [6]. نادانلىق، ئارتۇقچە ئاق كۆڭۈللۈك، ئاقىللارغا

ئىشەنمەسلىك ، ۋەدىگە ۋاپا قىلىشقا سەل قاراش ، تەجرىبىدىن ساۋاق ئالماسلىق ، شۇ سەۋەبلىك ھەممىشە مەڭگۈلۈك پۇشايمانغا قېلىشلار مىللىتىمىز پىسخىكىسىدا ئاسان ئېرىمەيدىغان چۆكمە ، يەنى كوللېكتىپ ئاڭسىزلىق شەكىللەندۈرگەن . ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىدا دەل مىللىتىمىز پىسخىكىسىدىكى ئاشۇنداق ئاڭسىزلىق قېزىپ چىقىرىلىپ ، ئۇنىڭ ئۆتمۈش ۋە يېقىنقى زاماندا مىللىتىمىزگە كەلتۈرگەن ئاپەتلىرى ئوبرازلاشتۇرۇلىدۇ .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرى بەلگىلىك تارىخىي ماتېرىياللىق قىممىتىگە ئىگە . ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ يېزىۋاتقىنى مەيلى قايسى دەۋرنىڭ تارىخىي ۋەقەلىكلىرى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، ئاپتور ماتېرىياللارنى بىرتەرەپ قىلىشتا ئالدى بىلەن بەلگىلىك ۋاقىت ئاجرىتىپ ، تېمىغا ئالاقىدار ماتېرىيال ۋە ساھەلەر بويىچە سىستېمىلىق ئۆگىنىپ ئالدىن قەلەم تەۋرىتىش ئادىتىنى شەكىللەندۈرگەن (بۇ تارىخىي تېمىدا ئەسەر يازغان ، يېزىۋاتقان ياكى يازماقچى بولغان باشقا قەلەم ساھىبلىرىغىمۇ ئورتاق تەلەپ) . مۇشۇ نۇقتىدىن ئەبەيدۇللا ئىبراھىم تېما ۋە ئۇنىڭغا ئالاقىدار تارىخىي ھادىسىلەرنىڭ چىنلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ، رومانلىرىدا تارىخىي ۋەقە ۋە تارىخىي شەخسلەرگە ئائىت نۇرغۇن مەلۇماتلارنى ئەسلىي مەنبە بويىچە ئىزاھلاپ كۆرسىتىدۇ . بۇنداق ئىزاھات ئۆرپ - ئادەت ، مەدەنىيەت قاتارلىق ساھەلەرگىچە تۇتىشىپ ، رومانلارنىڭ ماتېرىياللىق قىممىتىنى ئاشۇرىدۇ ۋە كىتابخانغا مول تارىخىي بىلىممۇ بېرىدۇ . ئەمما ، ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ بىزگە تەقدىم قىلىۋاتقىنى نەق تارىخنىڭ ئۆزى ئەمەس . بەلكى شۇ تارىخىي ۋەقەلىكنىڭ بەدىئىي بىرتەرەپ قىلىنىشىدىن پۈتكەن رومان . يەنە بىر تەرەپتىن ، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئۆز رومانلىرىدا زۆرۈرى بەدىئىي توقۇلمىلار ۋاستىسى بىلەن تارىخىي ھادىسىلەر ۋە تارىخىي شەخسلەرگە قايتىدىن جان كىرگۈزىدۇ . بۇ يەردە دېيىلگەن بەدىئىي توقۇلمىلار ئاساسەن بايان قىلىنىۋاتقان تارىخىي ھادىسىلەرنىڭ مەنتىقىلىق تەرەققىياتىغا ماس

www.uyghurkitap.com

كېلىدىغان دراماتىك توقۇنۇش، بۇ توقۇنۇشقا بىۋاستە قاتنىشىپ ئۇنى ئەۋجىگە كۆتۈرىدىغان شەخسلەر، ئۇلارنىڭ پائالىيەت ۋە ئۆزئارا مۇناسىۋەتلىرى قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ. ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتىن بۇلار تاشقى دۇنيانىڭ ناتۇرال تەسۋىرىدىن ھالقىپ پېرسوناژلارنىڭ مۇرەككەپ مەنىۋىيىتىگە شۇڭغۇش، ئۇنى ئىمكانقەدەر ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر قېزىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. «تۇندىكى چاقماق» رومانىدىكى ۋەقەلىكنىڭ قويۇق تراگېدىك تۈس ئېلىشى، «داغ» رومانىدىكى ۋەقەلىكنىڭ ئاجايىپ دولقۇنسىمانلىقى، «بوز دالا» رومانىدىكى تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرىنىڭ ناھايىتى كەڭلىكى، ئابلىز قارىنىڭ ھاماقەت ۋە ئەككى يۈزلىمىلىكى، سوپۇرگەئاخۇننىڭ قەيسەرلىكى، سېيىت ھاجى ۋە نىياز ھېكىمبەگلەرنىڭ مەككارلىقى، كېپەك دەرۋىشنىڭ تاغدەك مالامەت ۋە تۆھمەتكە چىداپ قىساس ئېلىش ئۈچۈنلا ياشىغانلىقى، بەگبارىسنىڭ نەپسانىيەتچىلىكى، ياغلاقار لىڭنىڭ خوجايىنىغا سادىقلىقى، قۇتلۇقنىڭ بىر سۆزلۈكلۈكى ... ئاپتورنىڭ يۇقىرى بەدىئىي دىت بىلەن پېرسوناژلار قەلب سىرلىرىنى ئېچىشقا ماھىر بولۇشى، ئۈچ پارچە ئەسەرنىڭ بەدىئىي ئەسەر ئىكەنلىكىنى تولۇق پاكىتلار بىلەن تەمىن ئېتىدۇ.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىدا ۋەقەلىك ھەجىم جەھەتتىن كىچىكتىن چوڭغا، ماكان جەھەتتىن يېقىندىن يىراققا ئۆتىدۇ. مەسىلەن، بالدۇر يېزىلغان «تۇندىكى چاقماق» رومانىدا 1911 - يىلى يازدىن 1912 - يىلى يازغىچە بىر يىللا داۋام قىلغان «چىرىيە ۋەقەسى» تەسۋىرلىنىدۇ. ۋەقەلىكنىڭ بىر ئۇچى سوپۇرگەئاخۇنلارنىڭ ئىزىدىن ئىلچىگىچە سوزۇلغان بولسىمۇ، ماكان جەھەتتىن چىرىيە بىلەنلا چەكلىنىدۇ. بۇ ۋەقەلىك ئاساسەن مۇناپىق سېيىت ھاجىنىڭ چىرىينى چار پادىشاھنىڭ تەسەررۇپىغا ئېلىشقا ئۇرۇنۇشتەك رەزىللىكى بىلەن سوپۇرگەئاخۇن باشلىق ئەل سۆيەرلەرنىڭ سېيىت ھاجى قىلمىشلىرىغا چەك قويۇشتىن ئىبارەت بىرلا لىنىيە بويىچە تەرەققىي قىلدۇرۇلىدۇ. «داغ»

www.uyghurkitap.com

رومانىدا 19 ـ ئەسىرنىڭ 60 ـ ، 70 ـ يىللىرىدا نىياز ھېكىمبەگ ـ نىڭ خوتەنگە ھاكىمبەگلىككە تەيىنلەنگەندىن كېيىنكى 10 يىللىق ۋەقەلىك ھاكىمبەگ ئوردىسى ـ ئىلچى مەركەزلىكىدە يېزىلىدۇ ۋە پۈتكۈل جەنۇبىي شىنجاڭ دائىرىسىگە يېيىلىدۇ . ئۈچ پارچە رومان ئىچىدە ئاپتورنىڭ ئەڭ كۆپ كۈچ سەرپ قىلغىنى «بوز دالا» ، «چىرىيە ۋەقەسى» بىلەن ئاپتورنىڭ «تۈندىكى چاقماق» رومانىنى يازغان ئارىلىقتىكى ۋاقىت پەرقى 70 يىل ، ياقۇپبەگ يىغىلىقى بىلەن «داغ» رومانى يېزىلغۇچە بولغان ئارىلىقتىكى ۋاقىت پەرقى 120 يىل . بۇ ئىككى ۋەقە يېقىنقى زاماندا يۈز بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارغا ئائىت تۈرلۈك خاتىرە ۋە ماتېرىياللار خېلى كۆپ تېپىلىدۇ .

ئەمما ، «بوز دالا»دا تەسۋىرلەنگىنى مىلادىيە 8 ـ ئەسىردە يۈز بەرگەن . ئۇنىڭ ئاپتورنىڭ بۇ رومانىنى يورۇقلۇققا چىقارغان ۋاقتى بىلەن بولغان پەرقى 1250 يىلدەك كېلىدۇ . ئۇ دەۋر ھەققىدىكى خاتىرە ۋە ھۆججەتلەر ئومۇمەن كونىچە خەنزۇ يېزىقىدا ساقلىنىپ قالغان . ئاشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا بۈنىڭدىن 13 ئەسىر ئىلگىرىكى ۋاقىت ھەققىدە ۋەقەلىك تەرتىپى تۈرغۈزۈپ ، بەدىئىي تەسەۋۋۇر ئارقىلىق تارىخىي چىنلىققا سادىق بولغان ئاساستا ئاشۇ يىراق دەۋرنىڭ خېلىلا رەڭدار بەدىئىي كارتىنىسىنى سىزىپ چىقىش يازغۇچىدىن مول تارىخ ۋە جۇغراپىيە بىلىمى ، مول تەسەۋۋۇر ۋە يۇقىرى بەدىئىي ئىقتىدار تەلەپ قىلىدۇ . ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئۆگىنىشچان يازغۇچى بولغاچقا ، مەيلى قايسى دەۋر ھەققىدە يازمىسۇن ، ھەممىسىدە ئۆزىنىڭ مول بىلىمى ، كۈچلۈك تەسەۋۋۇرى ۋە يۇقىرى بەدىئىي ئىقتىدارىنى نامايان قىلىپ ، كىتابخانلارنى خېلىلا قانائەتلەندۈرىدۇ .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىدا خاراكتېرى ، خۇي ـ پەيلى بىر ـ بىرىنى تولۇقلايدىغان بىر يۈرۈش پېرسوناژلار ئوبرازى خېلىلا مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان . ئۇلارنى تارىخىي شەخسلەر ۋە توقۇلما قىلىنغان شەخسلەر دەپ ئايرىشتىن باشقا يەنە ئەخلاق نۇقتىسىدا تۇرۇپ «ئىجابىي» ۋە «سەلبىي» دېگەن تۈرلەرگە ئايرىشقىمۇ

بولىدۇ . گەرچە «تۇندىكى چاقماق» رومانىدا سوپۇرگەئاخۇن ، ئابدۇللا چاققان ، سەپەر بوۋاي ، قادىر تۆمۈرچى ، نۇرەك باخشى ، «داغ» رومانىدا كېپەك دەرۋىش ، قاۋۇل قازانچى ، ئايمۇھەممەد ، ھەمدەم باتۇر ، «بوز دالا» دا قۇتلۇق ، ياغلاقار لىك ، تۇنباغا قاغان ، ئىنان قۇلى قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئىجابىيلىققا ، ئاساسى ئېقىمغا ۋەكىللىك قىلىدىغان بىر يۈرۈش پېرسوناژلارنىڭ ئوبرازلىرىمۇ خېلى تەسىرلىك يارىتىلغان ؛ ئالدىنقى ئىككى رومان زاتەن تارىخىي تراگېدىيە بولسىمۇ ، بولۇپمۇ سوپۇرگەئاخۇن ۋە كېپەك دەۋرىشتەك ئۈمىدۋار كىشىلەرنىڭ بولغانلىقى بىلەن ئىككى رومانىنىڭ تراگېدىيىلىك يېشىمى كىتابخانلاردا ئۈمىدۋارلىق كەيپىياتى پەيدا قىلسىمۇ ، لېكىن سېيىت ھاجى ، نىياز ھېكىمبەگ ۋە بەگبارىس قاتارلىق ئوبرازلارنىڭ كىتابخانلارغا بېرىدىغان تەسىرى يۇقىرىقى «ئىجابىي» شەخسلەرنىڭكىنى بېسىپ چۈشىدۇ . ئىجتىمائىي مەنپەئەتدارلىق نۇقتىسىدىن ئالغاندا ، «تۇندىكى چاقماق» رومانىدىكى سېيىت ھاجى چاررۇسىيە جاھانگىرلىكىگە سېتىلىپ ۋەتىنىنىڭ مۇقەددەس زېمىنىدىن چىرىيىنى چار پادىشاھ تەسەررۇپىغا ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولغان ، يەنى بۆرىنى قوتانغا باشلىماقچى بولغان مىللىي مۇناپىق ؛ «داغ» رومانىدىكى نىياز ھېكىمبەگ تۇرغان - پۈتكىنى ھىيلە - مىكىر بىلەن تولۇپ كەتكەن ، ئۆمرى ئاجىزلارنىڭ بېشىغا دەسسەپ ، كۈچلۈكلەرگە يانتاياق بولۇپ ئۆتكەن سۇيىقەستچى . «بوز دالا» دىكى بەگبارىس تەخت تەمەسىدە ئەقلىدىن ئازغان ۋە شۇ يولدا ئەل دۈشمەنلىرى بىلەن يوشۇرۇن ئىتتىپاق تۈزگەن قارانىيەت ، مۇشۇ نۇقتىدىن يۇقىرىقى ئۈچ شەخس مەڭگۈلۈك لەنەت ئوبيېكتلىرى ، ياش ئەۋلادلارغا مەڭگۈلۈك سەلبىي دەرسلىك ھېسابلىنىدۇ . ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ، بولۇپمۇ «تۇندىكى چاقماق» ۋە «داغ» رومانىدا ئاشۇنداق لەنەتكەردىلەرنى باش قەھرىمان سۈپىتىدە بەدىئىي سەھنىگە چىقىرىپ ، يۇقىرى بەدىئىي ئۈنۈم ھاسىل قىلغان . يامان غەرەز ، سۇيىقەست ، ھىيلە - مىكىر ۋە نەيرەڭۋازلىق جەھەتتە

يۇقىرىقى ئۈچ نەپەر شەخس بەزىدە بىر تۈز سىزىقتا كېلىپمۇ قالىدۇ . ئۇلار ئۈچىلىسى ئۆزى ئاياغ ئاستى قىلغان زېمىندا، يەنى سېيىت ھاجى ئۆلچىدا ، نىياز ھېكىمبەگ يەكەندە ، بەگبارىس ئۆتۈكەن ئېتىكىدە تۇغۇلىدۇيۇ ، ئۈچىلىسى ئۆز قوۋمىغا ، كېيىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا تۇپراققا ئاسىيلىق قىلىدۇ . ئاندىن قالسا، ئۇلار ئۈچىلىسى ئۆزلىرىنى ھامان نىقابلاپلا يۈرىدۇ . مەسىلەن ، ھەممىشە قازاندەك سەللىنى ئوراپ ، ئېغىزىدىن كالامى شېرىپ ، قولىدىن تەسۋى چۈشمەيدىغان سېيىت ھاجى نادان پۇقراغا خۇداغا ئەڭ يېقىن تەقۋادار مۇسۇلمان ۋە خىزىر سۈپىتىدە كۆرۈنىدۇ . نىياز ھېكىمبەگ دائىم ئۆزىنى سەئىد ئەۋلادى سۈپىتىدە كۆرسىتىپ ، ئەتراپىدىكىلەرنىڭ كۆزىنى بويايدۇ . شۇڭا ، مانجۇلار ھۆكۈم سۈرگەندە «دۇڭ نىياز » ، «ئەر شويە» (ئوتتۇرانچى بەگزادە) ، خوجىزۇلار ھۆكۈم سۈرگەندە «ما نىياز » ⑦ ، ئۇيغۇرلار ئارىسىدا سەللە ـ تونلۇق تەقۋادار مۇسۇلمان بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقالايدۇ . مانجۇلار قايتىدىن كەلگەندە بولسا ، «يەنە ئۇزۇن چاچ قويۇپ ، مانجۇچە ئۇستۇۋاش كىيىۋالىدۇ » ⑧ . بەگبارىس ئۇيغۇر خانلىقى بىلەن شەرقىي ئاستانىنىڭ مۇناسىۋىتىگە چېتىلىدىغان ، تۇنباغا قاغاندىن يوشۇرۇنچە قىلغان قۇرىقان ئاتلىرى سودىسىنىڭ جىنايىتىنى ياغلاقار لىڭغا دۆڭگەپ ، قاغان ئالدىدا ئادالەتنى ياقىلىغۇچى قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ ، ئاستىرتىن قۇتلۇققا زىيانكەشلىك قىلماقچى بولىدۇ . ئۇنىڭدىن باشقا بۇ ئۈچ نەپەر شەخس يەنە ئاجايىپ چېچەن ۋە تەدبىرلىك ، سېيىت ھاجىنىڭ چىرىيە تارىخي ۋە نىياز ھېكىمبەگ ھەققىدىكى مۇلاھىزىلىرى ، ئىسلام تارىخى ۋە دىنىي ئەھكاملار ھەققىدىكى ئەتراپلىق مەلۇماتى ، نىياز ھېكىمبەگنىڭ شامالغا قاراپ يەلكەن كېرىشكە ماھىرلىقى ، «يىقىلمايدىغان تامنى يۆلەش ، يۆلىگەندىمۇ ئاۋامنىڭ دىققىتىنى قوزغىيالايدىغان داغدۇغا بىلەن يۆلەپ ، ۋاقتى ـ سائىتى كەلگەندە مەيدىسىگە مۇشتلاپ تۇرۇپ مەن يۆلەپ تۇرغاچقىلا بۇ تام ئۆرە تۇرۇۋاتىدۇ دېيەلىشى ، يىقىلىش ئېھتىماللىقىنى سەزگەن ھامان بۇ

تامنى پۈتۈن كۈچى بىلەن ئىنتىرىپ ، تام يىقىلغاندا بولسا ئۈنىڭ چاڭ ـ توزانلىرىدىن پايدىلىنىپ باشقا بىر تامنى يۆلەشكە باشلاپ ، ئۇ تام مەن ئىنتىرگەچكىلا يىقىلدى دەپ تام يىقىتقانلىق تۆھپىسىنى ئۆز دەپتىرىگە يېزىۋېلىشتىن ئىبارەت مەنتىقىسى »[9] ؛ بەگبارىسىنىڭ ئاتىسى ئاتاچۇق بۆرىنىڭ تەربىيىسىدە ۋۇجۇدىدا ئىلاھىي بۆرىنىڭ ئوۋ ئوۋلاش ماھارىتىنى يېتىلدۈرۈپ ، رەقىبلىرىگە ئاشۇ ئىلاھىي بۆرىنىڭ ئوۋدىكى ئۇسۇلى بويىچە تاقابىل تۇرۇشلىرى ...[10] بۇ ئۈچ نەپەر شەخسنىڭ چىچەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ . ناۋادا ئۇلارنىڭ مۇنداق مول بىلىمى ، چىچەنلىكى توغرا يولغا ، ھالال ئىشلارغا سەرپ قىلىنغان بولسا ئىدى ، ئۇلار مىللىتىمىزنىڭ ئىلىم ـ پەن ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىغا ئاجايىپ تۆھپىلەرنى قوشقان ، ئەۋلادتىن ئەۋلادقا مەدھىيىلىنىپ تىللاردا داستان بولغان بولاتتى . ۋەھالەنكى ، ئۇلارنىڭ ئۈچىلىسى تامامەن ئەكسىچە يول تۇتقاچقا ، ئاقىۋەت خەلقىنىڭ دۈشمىنىگە ئايلىنىپ تارىخنىڭ لەنەت تۈۋرۈكىگە مەڭگۈلۈك مىخلىنىدۇ . ئەبەيدۇللا ئىبراھىم قەلىمى ئاستىدا بۇ شەخسلەر يۇقىرىقى ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن نوقۇللا ئەخلاقىي قىممەت يارىتىپ قالماي ، يەنە يۇقىرى ئېستېتىك قىممەتمۇ يارىتىدۇ . ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ ھەقىقىي قىممىتىمۇ دەل مۇشۇ يەردە . ئۇيغۇر تارىخىي رومانلىرىدا يارىتىلغان ئوبرازلار سىستېمىسىغا قارىساق ، تولىراق سۇتۇق بوغراخان («سۇتۇق بۇغراخان ») ، مەھمۇد كاشغەرىي («مەھمۇد قەشقەرى ») ، بىلگە قاغان ، پانتېكىن («ئۇرخۇن شەجەرىسى ») ، تۆمۈر خەلىپە ، خوجىنىياز پالگان («ئىز ») قاتارلىق «ئىجابىي » شەخسلەر ئوبرازىنىڭ گەۋدىلىك ئورۇندا تۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىمىز . بۇ تارىخىي رومانلىرىمىزدا سەلبىي شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشقا ئومۇمەن ئۇنچە كۈچ سەرپ قىلىنمايۋاتقانلىقىنى ، بەزى سەلبىي پېرسوناژلارنىڭ ئوبرازلىرى يارىتىلدى دېيىلگەندىمۇ ، ئۇلارنىڭ بەدىئىي قۇۋۋىتىنىڭ نىسپىي ھالدا ئاجىزلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ . ئەبەيدۇللا ئىبراھىم بۇ ئۈچ

نەپەر شەخسنىڭ خىلىلا مۇكەممەل بولغان ئوبرازى ئارقىلىق تارىخىي رومانچىلىقىمىز ئوبرازلار سىستېمىسىدا مەۋجۇت بولۇۋاتقان بۇ ھالەتنى مەلۇم دەرىجىدە ئۆزگەرتتى ۋە بۇ جەھەتتىكى بوشلۇقنى تولدۇردى . بۇ ، ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ ئاتالمىش «سەلبىي شەخس» لەرنىڭمۇ مۇكەممەل ۋە مۇرەككەپ قۇرۇلمىلىق ئادەم ئىكەنلىكىنى دىققەتتىن چەتتە قالدۇرمىغانلىقىنىڭ ئىپادىسى ، ئاپتورنىڭ بەدىئىي ئوبراز يارىتىشتىكى بىر ئۆزگىچىلىكى .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىدا كەچمىشى ھەر خىل بولسىمۇ قىسمىتى ئاساسەن ئوخشىشىپ كېتىدىغان ، ئۆز كەسپىگە پۇختىلىقى ، غۇرۇر بىلەن ياشىغانلىقى ئۈچۈن ئەل ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن جالالىدىن تۆمۈرچى ، قاۋۇل قازانچى ۋە قۇتلۇقنىڭ دادىسى قاتارلىق كاسىپلار ئوبرازىمۇ خىلىلا تەسىرلىك يارىتىلغان . ئۇلاردىن «تۇندىكى چاقماق» رومانىدىكى جالالىدىن تۆمۈرچى چىلىڭ سۇلالىسى چېرىكلىرىگە قارشى قوزغالغان «تۇپىلاڭچىلار»غا نەيزە ۋە قىلىچ سوقۇپ بەرگىنى ئۈچۈن ئىلچىدا تۆت يىل قاماقتا ياتىدۇ . كېيىنچە ياخشى نىيەتلىك بىر چېرىكنىڭ ياردىمىدە ھەپسىدىن چىقىپ باشتوغراق چۆللۈكىدە يالغۇز ياشىغان بولسىمۇ ، سۆيۈرگەئاخۇنلار سېپىدە ئابلىزقارى قارا ئۆۋىسىنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇپ ، ئاخىرىدا قولغا ئېلىنىپ سوراقتا تارتىلىدۇ . «داغ» رومانىدىكى قاۋۇل قازانچى ئۆزىنىڭ تۆمۈرچىلىك ھۈنىرىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ، شۇنىڭدەك ھەبىبۇللا پادىشاھنىڭ دەۋىتى بىلەن بىر دانە توپ (زەمبىرەك) ياسايدۇ . بۇ توپنى سىناق قىلىدىغان چاغدا ، ھەبىبۇللا پادىشاھ ئاچارچىلىق تۈپەيلىدىن تۆت باش كۆكۈاش ئوغرىلاپ قويغان بىر دېھقاننى تۇتۇۋېلىپ ، ئۆز «ئادالىتى» نى نامايىش قىلىش ئۈچۈن ھېلىقى دېھقاننى قاۋۇل قازانچى ياسىغان توپنىڭ ئىستوۋۇلىغا ئولتۇرغۇزۇپ جازالاپ كۆلىنى كۆككە سورۇيدۇ . بۇ ئىشتىن كېيىن قاۋۇل قازانچى ئۆزىنى گۇناھكار ھېسابلاپ ، بالىلىرىنىمۇ تاشلاپ قاراڭغۇ تاغدىكى بىر مازارغا بېرىپ ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ خۇدادىن گۇناھىنى

www.uyghurkitap.com

تىلەيدۇ . كېيىنچە ، نىياز ھېكىمبەگكە قارشى ئىسيان ئۇچۇن تاغ تەۋەسىگە كۆچ توپلاشقا چىققان ئوغلىغا ئەگىشىپ تاغدىن چۈشۈپ ، يورۇتقاش بويىدىكى قىرغىندا نىياز ھېكىمبەگنىڭ قولىدا — توپ ئوقىدا ئۆلۈپ كېتىدۇ . «بوز دالا» روماندىكى قۇتلۇقنىڭ دادىسىمۇ تۆمۈرچى بولۇپ ، ياغلاقارلارغا كېرەكلىك پالتا ـ قىلىچلارنى ۋاقتىدا ياساپ بەرمىدىڭ دېگەن ئەيىب بىلەن تۇتۇپ كېتىلىدۇ . تۇتقۇندىن چىقىپ ياغلاقارلاردىن ئۆچ ئېلىش كويىدا 30 يىللاپ پۇرسەت كۈتىدۇ . ئاخىر تاراس قاغانىنى ئۆلتۈرۈشكە قاتنىشىپ تۇتۇلۇپ قالغاندا ، ئويلىمىغان يەردىن ئېل ئۆگەسى بولغان ئوغلى قۇتلۇق بىلەن ئۇچرىشىپ ، ئەمدى مۇرادىغا يېتىپ پۇخادىن چىققاندەك بولۇپ ، دىققەتسىز تۇرغان ئوغلىنىڭ خەنجىرى بىلەن ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ . ئۈچ پارچە روماندىكى ئۈچ كاسىپنىڭ ئوخشاشلا تۆمۈرچى بولۇپ چىقىشى بىر خىل تاسادىپىيلىق بولسىمۇ ، ئۇلارنىڭ ئۆزگىچە ئاقىۋىتى ئۈچ پارچە رومانغا بەلگىلىك سېھىر بېغىشلايدۇ .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ ئۈچ پارچە رومانى بەزى ئىنچىكە پەرقلەرگىمۇ ئىگە . مەسىلەن ، بەدئىي ئوبرازلاردىن يۇقىرىدىكى ئۈچ نەپەر لەنەتكەردىدىن سېيىت ھاجى بىلەن نىياز ھېكىمبەگ رەقىبلىرى بىلەن ھېچقاچان تىغمۇتىغ ئېلىشمايدۇ . رەقىبلىرىگە دۇچ كەلگەندە ئاساسەن ھىيلە ـ مىكىرنى قورال قىلىدۇ . مىللەت مەنپەئىتىنى ، ۋەتىنىنى سېتىشنى نومۇس بىلمەيدۇ . بەگبارىسىمۇ ئالدامچىلىق ۋە سۇيىقەست بىلەن شۇغۇللانسىمۇ ، لېكىن سىرى پاش بولۇپ قالغاندا رەقىبلىرىدىن كەچۈرلىك تەمە قىلمايدۇ . سېيىت ھاجىدەك ئۆلۈمدىن قورقۇپ ئايالچە ياسىنىپ قېچىپ كەتمەيدۇ[11] ، نىياز ھېكىمبەگدەك جېنى تۇمشۇقىغا كەلگەندە رەقىبلىرى ئالدىدا تىزلىنىپ ئۆزىنى كاچاتلاپ بىر قوشۇق قېنىنى تىلىمەيدۇ[12] . بەلكى يېڭىلگىنىگە تەن بەرمىگەندىن سىرت يەنە قاراملىق قىلىپ رەقىبى قۇتلۇق بىلەن دۇئېل تەرتىپىدە ئېلىشىپ تەلىيىگە تەۋەككۈل قىلىدۇ[13] . بۇ ئۈچ نەپەر شەخس ۋۇجۇدىدىكى

بۇنداق نازۇك پەرق ، ئۇلاردىن سېيىت ھاجى بىلەن نىياز ھېكىمبەگنىڭ ئۇيغۇر ئىجتىمائىي ئىگىلىك تەرەققىياتىنىڭ تىپىك ئېكىنچىلىك مەدەنىيىتى باسقۇچىدا ، بەگبارسنىڭ بىرقەدەر قەدىمىيرەك بولغان تىپىك يايلاق مەدەنىيىتى ۋە شۇنىڭغا ماس كېلىدىغان قىسمەن مۇقىم ئولتۇراقلاشقان ، قىسمەن كۆچۈپ يۈرىدىغان چارۋىچىلىق تۇرمۇشى باسقۇچىدا ياشىغانلىقى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك . چۈنكى ، سېيىت ھاجى بىلەن نىياز ھېكىمبەگ ۋۇجۇدىدا ئېكىنچىلىك مەدەنىيىتى مۇھىتىدا ياشايدىغان كىشىلەردە كۆرۈلىدىغان تىلى بىلەن دىلى ، سۆزى بىلەن ھەرىكىتى بىردەك بولماسلىق ، سامانىنىڭ ئېگىدىن سۇ يۈگۈرتۈش قاتارلىقلار ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىسە ، بەگبارس ۋۇجۇدىدا يايلاق ئادەملىرىنىڭكىگە خاس بولغان مىجەزدىكى چۈسلۈق ، جاھىللىق ، قىمارۋازلارچە قاراملىق ، شۇنىڭدەك مەردلىك قاتارلىقلار ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدۇ . دېمەك ، سېيىت ھاجى ، نىياز ھېكىمبەگ ۋە بەگبارستىن ئىبارەت بۇ ئۈچ نەپەر شەخسنىڭ ۋۇجۇدىدىكى بۇنداق نازۇك پەرقلەر ئۆز نۆۋىتىدە ئۇلارنى يۇقىرىقىدەك خېلى روشەن دەۋر ئالاھىدىلىككىمۇ ئىگە قىلىدۇ .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىنىڭ يەنە بىر گەۋدىلىك ئالاھىدىلىكى ئۇنىڭ تىلىدا كۆرۈلىدۇ . ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومان ئىجادىيىتىگە شېئىرىيەتتە 20 يىللاپ جاپالىق ئىزدىنىپ بەلگىلىك مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەندىن كېيىن ئاندىن تۇتۇش قىلغان . ناۋادا ئاشۇ ۋاقىتتا ئەبەيدۇللا ئىبراھىم بەدىئىي ماھارەتتە بارغانسېرى پىشىپ يېتىلگەن دېيىلسە ، مېنىڭچە بۇ يەردىكى «ماھارەت» ۋە «يېتىلىش» ئۇنىڭ شەيئى ھادىسىلەرنى شائىرانە نەزەر بىلەن بايقاش ۋە كۆزىتىش ، شېئىري پىكىرنى شەكىللەندۈرۈش ، ئۇنى كۆپلىت ۋە مىسرالارغا تەقسىملەش ، ئۇلاردىن بىر پۈتۈن بەدىئىي قۇرۇلما ھاسىل قىلىش قاتارلىقلاردىن باشقا ، تىلىمىزدىن مۇۋاپىق پايدىلىنىش ۋە ئۇنى دەل جايىدا ئىشلىتىشنىمۇ كۆرسىتىدۇ . بۇنداق بەدىئىي ماھارەت ئۇنىڭ رومانلىرىدىمۇ

ئىپادىلىنىدۇ . ئۈچ پارچە رومانىنىڭ تىلى ئومۇمەن شېئىرىي تىل بولۇپ ، بۇنداق «شېئىرىي» لىق بولۇپمۇ ئاپتورنىڭ بايان تىلىدا روشەن ئىپادىلىنىدۇ . ئاپتور مەيلى ۋەقەلىك بايان قىلسۇن ياكى مەنزىرىلەرنى تەسۋىرلىسۇن ، ئۇلاردا تىلنىڭ توغرىلىقى ، دەللىكى ۋە ئېنىقلىقىغا يېتەرلىك ئەھمىيەت بەرگەندىن سىرت ، تىلنىڭ «شېئىرىيلىقى»غا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن . «تۇندىكى چاقماق» بىلەن «داغ» دا بۇنداق «شېئىرىي» لىق ئاپتور بايانىدىن باشقا پېرسوناژلار دىئالوگىدىمۇ خېلى كۆپ ئۇچرايدۇ . ئۈچ رومانىدىكى تىلنىڭ «شېئىرىي»لىقى نۇقتىسىدىن بەزى بۆلەكلەرنى ئۈزۈپ ئالغاندا ، بۇنداق بۆلەكلەرنىڭ بەزىسى تەبىئىيكى شېئىرىي تۈسى قويۇق بولغان مۇستەقىل نەسر ياكى قاپىيىسىز شېئىر بولالايدۇ . مەسىلەن ، «چوڭ قوۋۇقى كۈنچىقىشقا يۈزلەنگەن ، تاڭ جىلۋىسى ، تاڭ قۇياشىنىڭ نۇرلۇق رۇخسارىنى ھەممىدىن ئاۋۋال تاماشا قىلالايدىغان ئوردۇبالىقمۇ دەل مۇشۇ ۋادىدىن ئورۇن ئالغانىدى . چېكى يوق ئوتلاق ، ياپيېشىل ئورمان ، تاختا ـ تاختا ئېكىنزارلىقلار بىلەن قورشالغان بۇ شەھەر كۆك دېڭىزدا لەيلەپ تۇرغان غايەت زور كېمىدەك ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى . تارام ـ تارام داغدام يوللار بۇ شەھەرگە تۇتىشاتتى ...

ئاقۋاش تاغلار ۋە جىرالاردىن ئېقىپ كېلىدىغان ئۇرخۇن دەرياسىمۇ بۇ زېمىننىڭ قان تومۇرى ، سۇتى ئەلۋەك ئانىسى ئىدى . ئوتلاق ھۆسنىگە كۈمۈش بەلۋاغدەك يارىشىدىغان بۇ ئەزىم دەريا ئېتىز ـ قىرلارنى ، مال ـ چارۋىلارنى قاندۇرغاندىن كېيىن قەدىم ناخشىلارغا توۋلىغىنىچە يۇرت شىمالىغا قاراپ ئېقىپ كېتەتتى .

زېمىن قاراۋۇلى ئۆتۈكەن تېغى ئوردۇبالىقنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدە ئاق تۇماق كىيگەن بەقۇۋۋەت يىگىتتەك ، مەردانە قىياپەتتە قەد كېرىپ تۇراتتى . پاناھ ئىزدەپ نە ـ نەلەردىن كۆچۈپ كەلگەن سەرسان بۇلۇت تاغ بېلىدىن ماكان تۇتۇپ ئويناپ يۈرەتتى .

يانباغىرلاردىن باشلىنىپ دەريا بىلەن قۇچاقلاشقان يېشىل ئوتلاق تۇرلۇك ـ تۈمەن گۈل چېچىلغان كۆك تاۋاردەك رەڭدار ۋە كۆركەم

www.uyghurkitap.com

ئىدى . تاقىر قىيا تۇۋىدىكى تاغ باغرىدا ئارچىزارلىق كۆكلەپ تۇراتتى . يانباغىر پەسلىگەنسېرى قېرى تاغ تېرەكلىرى، تېۋىلغا، ئازغانلار كۆپىيىپ باراتتى . ئازغانلار پاكار چاتقاللارغا، چاتقاللار بولۇق ئوت ـ چۆپلەرگە ئورۇن بەرگەن يانتۇلۇقتا چاپچىپ يۈرگەن تېمەن تايلار ، ئويۇر ـ ئويۇر قوي پادىسى خۇددى كېچە ئاسمىنىدىكى چوڭ ـ كىچىك يۇلتۇزلاردەك ، ھەممە يەرگە تارالغانىدى . توقلۇقـتىن شوخلۇق قىلىۋاتقان يىلقىلارنىڭ بەس ـ بەس بىلەن كىشنەشلىرى ، كالىلارنىڭ مۆرەشلىرى ، قوي ـ ئۆچكىلەرنىڭ سۇناي چالغاندەك سوزۇپ ، مەرەشلىرى ئۇچقۇر چوپانلارنىڭ «ھايت ـ ھۇيت » لىرى بىلەن يۇغۇرۇلۇپ ، پۈتكۈل ئوتلاقنى چاڭ كەلتۈرەتتى . پاكار دۆڭلەرنىڭ تەسكەيدىكى ياغاچ ئۆيلەر ۋە ئۇچى ئۇچلۇق كىگىز ئۆيلەر ئاقۇچ تۇتۇن ئارىسىدا ، تۇمانلىق دېڭىزدىكى چاچما ئاراللاردەك چوقچىيىپ تۇراتتى . كۆشەۋاتقان كالىلارنىڭ ئاياغ ئاستىدىن ئۇچۇپ چىققان بوز تورغايلار كۆك قەرىگە چىقىۋېلىپ ۋىچىرلاپ قوياتتى » ⑭ .

«ئۆتۈكەن تېغى ئاجايىپ بىر تاغ ، ئۇ تاغلا ئەمەس ، ئەل نەزىرىدە تەڭداشسىز ئىلاھ ، ئىلاھ نەزىرىدە بىر تىرىك ئىنسان . ئۆتۈكەن — بۇ تەڭداشسىز ئىلاھ ۋە ھەممەتلىك ئاتا ، چاپقۇر ئاتلىق ھونلارنى ، قوۋمى تولا دىل ـ تۇرالارنى ، جورجان ، باسمىل ، سىيانپىلارنى ، ئاق بوز ئاتلىق كۆك تۈركلەرنى ، سىر ـ تاردۇشلار ۋە خاكاسلارنى ، لاچىن سۈپەت ئۇيغۇر قوۋمىنى ئۆز ھېكمىتىدىن ئاپىرىدە قىلىپ ، ئۆز باغرىدا ئاۋۇندۇردى . ئەلۋەك سۈيىدە ئېمىزلاندۇرۇپ ، ۋۇجۇدىغا كۈچ ـ مادار بەردى . كۆكۈل ـ كۆكسىنى ئۆز قۇچىقىدەك كەڭ يارىتىپ ، ئىرادىسىنى ئۆز تېشىدەك مۇستەھكەم قىلدى ... » ⑮ . بۇلار شائىرانە تەپەككۇرنىڭ ، ئۇنىڭدىن تۇغۇلغان شائىرانە پىكىرنىڭ مەھسۇلى ، شۇنداقلا بۇلارنىڭ گۈزەل شېئىرىي تۇستە ئىپادىلىنىشى بولۇپ ، بۇلارنى قاپارتما ھەيكەل ياكى تىل بىلەن ھەرىكەتكە كەلتۈرۈلگەن سۈرەت دېگىلىمۇ بولىدۇ . چۈنكى ، بۇلاردا سۈرەتمۇ ، ئاۋازمۇ ، ھەرىكەتمۇ

بار ۋە ئۇلار تەبئىي ھالدا بىرىكىپ بىر گەۋدىلىشىپ كەتكەن. يۇقىرىقى بايان ۋە تەسۋىرلەر كىتابخاندا ئانا تۇپراقنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىدىن زوقلىنىش، ۋەتەننىڭ گۈزەل ۋە ئۇلۇغلۇقىدىن سۆيۈنۈش، مۇشۇنداق ئەزىز تۇپراقنىڭ پەرزەنتى بولغانلىقىدىن چەكسىز پەخىرلىنىش ۋە كۈچلۈك ئىپتىخارلىنىش ھېسسىياتى، ئۆتكەن تېغىدەك يۈكسەكلىك ۋە تەڭداشسىز ئالىيجانابلىق ھېسسىياتى ئويغىتىدۇ.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىنىڭ تىل ئالاھىدىلىكى يەنە ئاپتورنىڭ باش قەھرىمانىنىڭ مۇرەككەپ مەنىۋىيىتىنى كۆپىنچە شۇ باش قەھرىمانىنىڭ ئۆزىگە سۆزلىتىش يولى بىلەن ئىچكى بىرىشىدە ئىپادىلىنىدۇ:

«… بۇمۇ بىر سەۋەب، بىراق بۈيۈك ئاقپاشا ئېلىنىڭ مەنپەئىتىگە لايىق چوڭ ئىش قىلماق ئۈچۈن، مۇشۇنداق بىر يۇرتنى تاللىماق لازىم. بۈگۈنكى زاماندا، ھەممە مەملىكەت مۇداپىئە نەزىرىنى چېگرىغىلا قاداۋاتىدۇ. چېگرىغا كېلىپ ئۇسۇرساڭمۇ ئۇلار سېنى توپ ئاتتى دەپ ئەيىبلەيدۇ. ھازىر چېگرىنىڭ خېلىلا ئىچكىرىسىگە جايلاشقان بۇ يۇرتتا نىمىلا قىلساق قىلىۋېرىمىز. پەقەت يەرلىك ھۆكۈمەتكە ئازراق نەپ بەرسەكلا، ئۇلار ساڭا ئىش قىلىپ بېرىدۇ …

شۇنداق، مال ئەشيا جەھەتتە باغ دېسە بېغى بار، تاغ دېسە تېغى بار بۇ يۇرت بىزنى ئالاھىدە قىزىقتۇرىدۇ. مەسىلەنسىگە ئالساق، بايام زىياپەتتە دېگەندەك، ئىماملىرىم كەنتتە ئالتۇن قېزىش ئىشىنى پات يېقىندا باشلىۋېتىمىز، ئىككى تاغ كەنتىدىن چىقىدىغان قاشتېشى، چارۋا مەھسۇلاتلىرى بىزگە بەك زۆرۈر بولغان نەرسىلەردۇر. ئەتە ـ ئۆگۈن گىلەم كارخانىمىز ئىشقا كىرىشىپ كەتسە، ئۇنىڭدىن كېلىدىغان پايدىنىڭ ھېسابى يوق. گۈلخانىنىڭ پاختىسى، چىرىيىنىڭ قۇرۇق مېۋىلىرى سودىگەرلىرىمىزنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرىدۇ» [16].

«ھەي بىچارە ئەخمەق، پالانى پالانچى تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىپتۇ،

www.uyghurkitap.com

دېگەنمۇ گەپ بولامدۇ ، ئۆتۈپ كەتسە نېمە بوپتۇ ؟ جاھاندا مەنپەئەت تۈگىگەن يەردىن قاچمايدىغان زادى قانچىلىك ئادەم بار ، مەنپەئەت بار يەرگە يۈگۈرمەيدىغان يەنە قانچىلىك ئادەم بار ؟ ئىشەنمىسەڭ ، ئۆزۈڭگە سەپسېلىپ قاراپ باق ، قىزىڭنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئەمىر لەشكەرلىك مەنسىپىنى بىر پارچە لوق گۆشتەك ئالدىڭغا تاشلىۋىدىم ، قۇيرۇق شىپپاڭلىتىپ ئايىغىمغا باش قويمىدىڭمۇ ؟ ئەتراپىڭغا قاراپ باق ، قايسى زىرائەت سۇ بار يەرگە قاراپ يىلتىز سوزمايدۇ ؟ ئاسمانغا قارا ، قايسى قۇش دان بار يەرگە ئۈچمايدۇ ؟ ئەقىللىق قۇش دانلا بولىدىكەن ، قوناقمۇ ، بۇغدايمۇ ، تېرىقمۇ ، تاللاپ ئولتۇرمايدۇ ، ئىش تەۋرىتىپ دەۋران سۈرمەكچى بولغان دانا ھاكىم ، مەنپەئەتلا بېرىدىكەن ، پادىشاھنى مۇرتەت ، مۇسۇلمان دەپ ئايرىپ ئولتۇرمايدۇ . تېخىمۇ دانالىرى بولسا ، نۇسرەت كەتكەن پادىشاھنىڭ بېشىغا دەسسەپ ، نۇسرەت تاپقان پادىشاھنىڭ پېشىنى تۇتىدۇ . شاھلىق تاجى بىر شاھقىلا باقمەندە بولمىغىنىدەك ھاكىممۇ بىرلا پادىشاھقا قارام ئەمەس ، ‹قېشىڭدا كىم بولسا چىرايلىقلىقىڭ شۇ ، بېشىڭنى كىم سىلىسا ماشايىخىڭ شۇ ، دېگەن تەمسىلمۇ بىكار چىقمىغان ـ دە ...› [17] .

«ئەقرارمەن ، سەن بىلەن خۇپىيانە تۇتۇشتۇم ، تابغاچ ئاسىيلىرىغا ئات بېرىپ ، تاڭ شاھىنى غۇلاتماقچى بولدۇم . نېمە ئۈچۈن ؟ دادام ئېيتقاندەك ، مەنمۇ قاغان بولالايتتىم ، زەردار بولالايتتىم . ئاخىر نېمە بولدۇم ، قاغانمۇ ، زەردارمۇ بولالمىدىم ، قاغان قولىدا مەھبۇس بولغىلى تاس قالدىم . تانمايمەن ، ئۆزۈم ئۈچۈن تاراسىنىڭ دادىسىنى ئۆلتۈرمەكچى بولدۇم . تاراس مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى . بىراق ، مەن ئۆلمىدىم ، بىر تۈپ ئەگرى قارىغاي جېنىمنى ساقلاپ قالدى . تاغ ـ جىرالاردا ، چۆل ـ جەزىرىلەردە سۇقۇنۇپ يۈرۈپ قىساس پۇرسىتىنى كۈتتۈم . بۆكۈ قەبىلىسىگە بېرىپ بۇ پۇرسەتنى ئاخىر تېپىۋالدىم . ئېرىنى دادىسىدىن چوڭ بىلگەن ۋاپاسىز قىزىمنى ئۆلتۈرۈپ ، بىر يولىلا قىساس ئالدىم . لەشكەر ، سەردارلىرىنمۇ بىر ھىيلە بىلەنلا بەند

قىلدىم . سەن بىلىسەن ، تابغاچلاردا «يەڭگەنلەر شاھ بولۇر ، يېڭىلگەنلەر قۇل » ، دەيدىغان بىر تەمسىل بار . مەن يەڭدىم ، شۇڭا قاغان بولدۇم ، سىلەر يېڭىلدىڭلار ، شۇڭا قۇل بولدۇڭلار . ساڭا كەلسەم ، بېشىبالىقتىن قايتىپ كەلمەي ، تۇبۇتلەرنىڭ قولىدا جان بەرگىنىڭ ئوبدانراق بولار ئىدى . خەيرىيەت ، ھېلىھەم قايتىپ كەپسەن . بىر قۇلنىڭ قاغان ئالدىدا نېمە قىلىشى كېرەكلىكىنى ئوبدان بىلىسەن . ئامراق بالىلىرىڭمۇ مېنىڭ ئالىقىنىمدا تۇرۇپتۇ . قاراپ تۇرۇپ خەتەرگە ئۆزۈڭنى ئۇرمىغىنىڭ تۈزۈك » [18] .

يۇقىرىقى مىساللاردىن بىرىنچىسىدە سېيىت ھاجىنىڭ چار پادىشاھنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىپ ، ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ۋەتەنىنى پارچىلاپ ، ئۇنىڭ مۇقەددەس بىر پارچىسى بولغان چىرىيىنى چار پادىشاھنىڭ تەسەررۇپىغا تاشلاپ بەرمەكچى بولغانلىقى ۋە شۇ نىيەتتە بۇ يۇرتنى خالىغانچە بۇلاپ ـ تالاۋاتقانلىقى ئېچىپ بېرىلگەن . ئىككىنچىسىدە نىياز ھېكىمبەگنىڭ كۆچلۈك شامالغا دۇچ كەلگەن يىلتىزسىز قامغاقتەك مەۋقەسىزلىكىدىن تولۇق بېشارەت بېرىلگەن . ئاخىرقىسىدا بولسا ، ئۆزىدە ھېچبىر قاغانلىق سالاھىيىتى ھازىرلىماي تۇرۇپ ، تەخت تەمەسىدە ئەقىلىدىن ئازغان بەگبارسىنىڭ چاپانلىق تەبىئىتى ئېچىپ بېرىلگەن . دېمەك ، پېرسوناژلارنى ئۆزىگە سۆزلىتىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقى ۋە نېمە قىلماقچى بولغانلىقىدىن ئۇچۇر بېرىش ، بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ مۇرەككەپ مەنىۋىيىتىنى نامايان قىلىش يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ تىل ئىشلىتىشتە يېتىلدۇرگەن ئادەتلىرىدىن بىرى بولۇپ ، بۇنداق ئادەت ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ رومانلىرىدىن باشقا يەنە بەزى ھېكايە ـ پوۋېستلىرىدا ، ھەتتا ئايرىم شېئىر ـ داستانلىرىدىمۇ ئۇچرايدۇ .

ئومۇملاشتۇرغاندا ، ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ رومانلىرىدا مىللىتىمىز 20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرى ، 19 ـ ئەسىرنىڭ 60 ـ ، 70 ـ يىللىرى ۋە 8 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا دۇچ كەلگەن دراماتىكىلىقى كۈچلۈك بەزى مۇھىم تارىخىي ۋەقەلەر

ئوبرازلاشتۇرۇلغان . 1912 ـ يىلىدىكى «چىرىيە ۋەقەسى» ، نىياز ھېكىمبەگ ھادىسىسى ، شۇنىڭدەك ئۇرخۇن ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ، بولۇپمۇ 8 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى چارىكىدە كۈچىيىشى قاتارلىقلار يىرىك بەدىئىي تۈر بولغان رومان نۇقتىسىدىن تېخى قولغا ئېلىنمىغان تېمىلار بولۇپ ، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم بۇلار ھەققىدە دادىللىق بىلەن ئىزدەندى . بەلگىلىك مۇۋەپپەقىيەتلەرگىمۇ ئېرىشتى . بۇ مۇۋەپپەقىيەتلەر يالغۇز ئەبەيدۇللا ئىبراھىمغىلا ئەمەس ، گۈللىنىۋاتقان ئۇيغۇر تارىخىي رومانچىلىقىغىمۇ تەۋە . يۇرتپەرۋەرلىك ، كەڭ مەنىدىكى مىللەتپەرۋەرلىك ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىنىڭ ئاساسىي مېلودىيىسىنى شەكىللەندۈرگەن . بۇ جەھەتتىن ئۇنىڭ رومانلىرىنى مىللىتىمىزنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات تارىخىدىكى ئوخشىمىغان ئۈچ دەۋر رېئاللىقىنى بەدىئىي ياقتىن چۈشىنىش ۋە ئىگىلەشتىكى خېلى تەسىرلىك قوللانما دېگىلىمۇ بولىدۇ . مىللىي كىملىك نۇقتىسىدىن ئۆزىمىزنى تېخىمۇ ياخشى چۈشىنىشتە ، بىزگە قىزىققۇچىلارغا ئۆزىمىزنى تېخىمۇ ياخشى چۈشەندۈرۈشتە بۇ رومانلارنىڭ رولىنى تۆۋەن مۆلچەرلەشكە بولمايدۇ . ئەبەيدۇللا ئىبراھىم رومانلىرىدا ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ماكاندا تارلىقتىن كەڭلىككە ، زاماندا يېقىندىن يىراققا سەكرەش ئۇسۇلىنى قوللاندى . ئۇلاردا بەلگىلىك خاراكتېر ئورتاقلىقىغا ، شۇ جۈملىدىن خېلىلا يۇقىرى ئىبرەت قىممىتىگە ۋە ئېستېتىك قىممەتكە ئىگە بىر يۈرۈش تەسىرلىك بەدىئىي ئوبرازلارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ياراتتى . ئۇ ياراتقان سېيىت ھاجى ، نىياز ھېكىمبەگ ، بەگبارىسقا ئوخشاش ئوبرازلار ئۇيغۇر پروزىسى ئوبرازلار سىستېمىسىدا خېلى ۋاقىتلارغىچە جۇلالىنىپ تۇرىدۇ .

ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ رومانلىرىنى تارىخىي رومانچىلىقنىڭ مۇكەممەل ئۈرنەكلىرى دېمىگەندىمۇ ، دراماتىكىلىقى كۈچلۈك بولغان ۋەقەلىكلەرنى تاللاش ، ئىبرەتلىك شەخسلەرنى باش قەھرىمان قىلىش ، ئۇلارنىڭ مەنىۋىيىتىگە چوڭقۇرلاپ كىرىش ،

ئۇلارنىڭ مونولوگ ۋە دىئالوگلىرى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ سالاھىيەت ۋە خاراكتېرىنى روشەنلەشتۈرۈش ، بايان ۋە تەسۋىردە شېئىرىي تىلنىڭ سالمىقىنى ئاشۇرۇپ رومانلارنىڭ بەدىئىي قۇۋۋىتىنى تولۇقلاش قاتارلىقلارنى بۇنىڭدىن كېيىنكى تارىخىي رومانچىلىقتا تەجرىبە سۈپىتىدە سىناپ كۆرۈشكە بولىدۇ .

ئىزاھات :

① ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر : «ئىز » ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2000 - يىلى 8 - ئاي نەشرى 7 - بەت .

②③④⑦⑧⑨⑫⑰ ئەبەيدۇللا ئىبراھىم : «داغ » ، شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى ، 1986 - يىلى 8 - ئاي 1 - نەشرى ، 24 - ، 155 - ، 73 - ، 191 - ، 182 - ، 168 - ، 169 - ، 608 - ، 531 - بەتلەر .

⑤⑥⑩⑬⑭⑮⑱ ئەبەيدۇللا ئىبراھىم : «بوز دالا » ، مىللەتلەر نەشرىياتى ، 2006 - يىلى 4 - ئاي 1 - نەشرى ، 358 - ، 286 - ، 204 - 205 ، - 449 ، - 86 - 87 ، 351 - بەتلەر .

⑪⑯ ئەبەيدۇللا ئىبراھىم : «تۇندىكى چاقماق » ، شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى ، 1988 - يىلى 8 - ئاي نەشرى ، 599 - ، 262 - 263 - بەتلەر .

(«شىنجاڭ يازغۇچىلىرى » ژۇرنىلىنىڭ 2008 - يىللىق 2 - سانىدىن ئېلىندى .)